RÛHU'L - FURKĀN

TEFSÎRİ

Cild: 2

HAZIRLAYANLAR:

Mahmud USTAOSMANOĞLU

Riyâsetinde ilmî bir heyet

MÜCEDDİD
MAHMUT EFENDİ
VAKFI

İSTANBUL - 2022

Bu cildin hazırlanmasında emeği geçen kardeşlerime teşekkür eder,

Alîm ve Habîr olan Mevlâ Te`âlâ tarafından mükâfatlandırılmalarını niyâz ederim.

Mahmud USTAOSMANOĞLU
(İsmailağa Camii Em. İmam-Hatibi)

Yayınlayan

ahıska yayınevi

Çengeldere Mah. Gündoğdu Cad. No:53/A
Çavuşbaşı - Beykoz / İstanbul
Tel : 0216 479 79 79
www.ahiskayayinevi.com / info@ahiskayayinevi.com

ISBN Takım: 978-605-5456-04-7 (Tk.)

ISBN 2. Cilt: 978-605-4905-18-8 (2.c)

Baskı

Sistem Matbaacılık
Yılanlı Ayazma Yolu, No:8
Davutpaşa / İstanbul Tel: 0212 482 11 01
Sertifika No: 49687

Satış ve Dağıtım

Ahıska Yayınevi

Tel & Whatsapp:

0216 479 79 79

www.ahiskayayinevi.com

© Bu eserin bütün hakları Ahıska Yayınevi'ne aittir. Tamamı yahut bir bölümü izin alınmadan, fotokopi dahil, optik, elektronik veya mekanik herhangi bir yolla çoğaltılamaz, basılamaz, yayımlanamaz.

بسم الله الرحمن الرحيم

سَيَقُولُ السُّفَهَاءُ مِنَ النَّاسِ مَا وَلَّاهُمْ عَنْ قِبْلَتِهِمُ الَّتِي
كَانُوا عَلَيْهَا قُلْ لِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَىٰ صِرَاطٍ
مُسْتَقِيمٍ ﴿١٤٢﴾ وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا
لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا
وَمَا جَعَلْنَا الْقِبْلَةَ الَّتِي كُنْتَ عَلَيْهَا إِلَّا لِنَعْلَمَ مَنْ يَتَّبِعُ
الرَّسُولَ مِمَّنْ يَنْقَلِبُ عَلَىٰ عَقِبَيْهِ وَإِنْ كَانَتْ لَكَبِيرَةً إِلَّا
عَلَى الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِيعَ إِيمَانَكُمْ إِنَّ اللَّهَ
بِالنَّاسِ لَرَءُوفٌ رَحِيمٌ ﴿١٤٣﴾ قَدْ نَرَىٰ تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ
فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَاهَا فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ
الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ وَإِنَّ الَّذِينَ
أُوتُوا الْكِتَابَ لَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا
يَعْمَلُونَ ﴿١٤٤﴾ وَلَئِنْ أَتَيْتَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ
بِكُلِّ آيَةٍ مَا تَبِعُوا قِبْلَتَكَ وَمَا أَنْتَ بِتَابِعٍ قِبْلَتَهُمْ
وَمَا بَعْضُهُمْ بِتَابِعٍ قِبْلَةَ بَعْضٍ وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ
مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ إِنَّكَ إِذًا لَمِنَ الظَّالِمِينَ ﴿١٤٥﴾

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Mevlâ Tealâ Hazretleri, kıblenin Beyt-i Mukaddes'ten Kâbe-i Muazzama'ya döndürülmesini, yahudi milletinin, din-i mübin-i islâm aleyhine konuşmaya sebep yapacaklarını ve onlara karşı cevabını beyan etmek üzere buyuruyor.

سَيَقُولُ السُّفَهَاءُ مِنَ النَّاسِ مَا وَلّٰيهُمْ عَنْ قِبْلَتِهِمُ الَّتِي كَانُوا عَلَيْهَا قُلْ لِلّٰهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ (١٤٢)

KELİME MANASI (142)

(سَيَقُولُ) **Yakında diyecek,** kim? (السُّفَهَاءُ) **sefihler,** yani akılları kıt, cahil kişiler. Kimden? (مِنَ النَّاسِ) **insanlardan.** Ne diyecekler? (مَا) **ne şey?** (وَلّٰى) **çevirdi.** Kimi? (هُمْ) **onları,** yani Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ve ümmetini çeviren nedir? Nereden? (عَنْ قِبْلَتِهِمْ) **kıblelerinden.** (الَّتِي) **öyle kıbleleri ki,** (كَانُوا) **idiler.** Ne üzerine? (عَلَيْهَا) **onun üzerine** yani evvelce yöneldikleri kıble olan Beyti Mukaddes'ten, Kâbe -i Muazzama'ya onları ne döndürdü diyecekler. (قُلْ) (Habibim!) **söyle ki** (لِلّٰهِ) **Allah** (-u Tealâ Hazretleri) **içindir.** Ne?(الْمَشْرِقُ) **Meşrik** (doğu). Daha? (وَالْمَغْرِبُ) **Mağrip** (batı). Hasılı bütün kürre-i arz, mülk ve tasarruf (sahip olma ve idare) bakımından ancak Allah-u Tealâ'ya aittir. Binaenaleyh, hiç bir mekân, kendi başına kıble olmaya lâyık değildir. Ancak Mevlâ'nın tayin etmesiyle olur. (يَهْدِي) (Allah-u Tealâ) **hidayet eder** (ulaştırır). Kimi? (مَنْ) **o kimseyi ki,** (يَشَاءُ) **diliyor,** yani hidayet etmek istediği kişiyi kavuşturur. Nereye? (إِلٰى صِرَاطٍ) **bir yola,** öyle yol ki, (مُسْتَقِيمٍ) **dosdoğru,** o yol da, Allah-u Tealâ katında muteber olan, dini mübin-i islâm'a girip onun emrettiği taraf olan Kâbe'ye yönelmektir.

MEAL-İ ŞERİFİ (142)

İnsanlar (yahudi ve müşrikler) **den bir takım sefih** (cahil) **ler yakında: "Onları** (Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ve ümmetini, namazda kıble edinip) **üzerinde bulundukları** (eski) **kıblelerinden** (Beyt-i Makdis'ten) **çeviren**

Ayet: 142
(sebep) **nedir?" diyecekler.** (Ya Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* sen o süfehaya) **söyle ki: Meşrik** (doğu) **ve mağrip** (batısıyla bütün kürre-i arz) **Allah** (-u Azimüşşan) **ındır. O, dilediğini dosdoğru bir yola hidayet eder** (kavuşturur).

İZAHAT

İbni Kesir tefsirinde, İbn-î Ebî Hatim *(Rahimehullah)* in, Berâ *(Radıyallahu Anh)* dan rivayetine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Medine'ye hicret ettikten sonra, 16 veya 17 ay kadar Beyt-i Mukaddes'e (Kudüste bulunan bu günkü Mescid-i Aksa'ya) doğru namaz kıldı. Ancak kıblenin Kâbe'ye döndürülmesini arzu ediyordu. Bu hususta Allah-u Tealâ:

قَدْ نَرٰى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِى السَّمَآءِ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضٰيهَا فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ (١٤٤)

"Biz, senin (vahiy bekleyerek) **yüzünü çok kere semaya çevirdiğini muhakkak görüyoruz.Artık elbette biz, seni razı olacağın kıbleye muhakkak döndüreceğiz, haydi yüzünü** (namazda) **Mescid-i Haram tarafına çevir."** buyurdu. *(Bakara Suresi: 144) den*

Bunun üzerine Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Kâbe-i Muazzam'a tarafına dönünce bir takım akılsız insanlar:

مَا وَلّٰيهُمْ عَنْ قِبْلَتِهِمُ الَّتِى كَانُوا عَلَيْهَا

"Onları, üzerinde bulundukları (eski) **kıblelerinden çeviren nedir?"** dediler. Buna cevaben Allah-u Tealâ Hazretleri:

قُلْ لِلّٰهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ يَهْدِى مَنْ يَشَآءُ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

"(Habibim!) De ki: Doğu da, batı da Allah'ındır. O, dilediğini dosdoğru bir yola kavuşturur." buyurdu. *(İbni Kesir: 1/274)*

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Beyt-i Mukaddes'e yönelmesinin şekli hususunda âlimler üç görüş ileri sürdüler.

1. İmam-ı Hasen *(Radıyallahu Anh)* ın buyurduğuna göre, bu, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kendi görüş ve ictihadından kaynaklandı.

2. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Kudüs veya Kâbe'nin kıble olması hususunda muhayyer kılınmıştı. Taberî *(Rahimehullah)* nin buyurduğuna göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*yahudilerin islâma girmesini istediğinden, Zeccac ın buyurduğuna göreyse, müşrikleri imtihan etmek için Kudüs'ü seçti.

3. Allah-u Tealâ'nın emri ve vahyi ile Kudüs'e dönmesi vacip oldu. Sonra, Allah-u Tealâ o emri kaldırarak, Kâbe'ye dönmesini emretti. İbn-i Abbas ve Cumhur'un *(Radıyallahu Anhüm)* görüşü budur.

Bu ayet-i celilede, Allah-u Tealâ'nın hükümlerinde ve kitabında nasih ve mensuh (bir önceki hükmü kaldıran ve hükmü kaldırılan ayeti celile) ler bulunduğuna açık bir delil vardır.

Kuran'da ki ilk neshin bu olduğuna âlimler ittifak etmiştir.

Mekke-i Mükerreme de, namaz ilk defa farz kılındığında Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Beyt-i Mukaddes'e mi yoksa Kâbe-i Muazzamaya mı döndüğü hususunda âlimler ihtilaf etmişlerdir. *(Kurtubî:2/150-151)*

İbn-i Kesir buyurdu ki, bu hususta çok hadisler rivayet edilmiştir. Şöyle ki: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Efendimiz, evvela Mescid-i Aksa'ya doğru yönelmekle emrolunmuştu. Mekke-i Mükerreme'deyken iki rükün (Rükn-i Yemanî ile Hacer-i Esved) arasında namaz kılardı. O zaman hem, Kâbe 'ye hem de Beyt-i Mukaddes'e yönelmiş olurdu.

Medine-i Münevvere'ye hicret edince ikisinin arasını cemetmek (toplamak) mümkün olmadı. Allah-u Tealâ ona Beyt-i Mukaddes'e yönelmesini emretti O da 16 veya 17 ay kadar o tarafa yönelmeye devam etti. Bu arada Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* kıblenin, İbrahim *(Aleyhisselam)* in kıblesi olan Kâbe-i Muazzama'ya döndürülmesi için Allah-u Tealâ'ya yalvarıyor ve onun bu hususdaki vahyini bekleyerek semaya bakıyordu. Bu duası kabul edilerek Beyt-i Atîk'e (en eski ev olan Kâbe-i Muazzama'ya) yönelmesi emrolununca, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* hutbe okuyarak insanlara bunu bildirdi. Sahîhayn (Buharî ve Müslim) in, Berâ *(Radıyallahu Anh)* dan rivayetine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Kâbe'ye doğru kıldığı ilk namaz ikindi namazı oldu. Medine yakınındaki Kuba halkına ise, ikinci günün sabah namazına kadar bu haber ulaşmamıştı. Nitekim Buharî ve Müslim, Abdullah İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* in şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir:

"Kuba'da insanlar sabah namazındayken, bir kişi gelerek; Şüphesiz bu gece Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **e Kuran** (vahiy) **indirilerek Kâbe'ye yönelmekle emrolundu, sizde oraya dönün."** dedi.

İnsanlar Şam'a doğru kılarlarken namaz içinde Kâbe 'ye doğru döndüler. *(Buharî, Tefsir-i Sure:2, No:20)* Bu iş olunca münafık ve yahudiler için büyük bir şüphe ve itiraz mevzuu ortaya çıktığından:

مَا وَلَّـٰهُمْ عَن قِبْلَتِهِمُ الَّتِي كَانُوا عَلَيْهَا

"Onları, üzerinde bulundukları kıbleden çeviren (sebep) **nedir.?"** yani bunlara ne oldu ki? Bazen o tarafa, bazen bu tarafa dönüyorlar dediler. Allah-u Tealâ da onlara cevaben:

قُل لِّلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ

"(Habibim!) **De ki: Doğu da, Batı da Allah'ındır."**

فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللَّهِ

"(Onun emriyle) **ne tarafa dönerseniz Allah'ın vechi** (Cemali, razı olduğu taraf) **oradadır.**" Yani bütün dünya secde yeridir. İbadet, şu veya bu mekâna mahsus değildir. buyurdu. *(Bakara Suresi: 115 den)* Diğer bir ayeti kerime de:

لَيْسَ الْبِرَّ اَنْ تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلٰكِنَّ الْبِرَّ مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ ...

"(Namazda) **yüzlerinizi doğu ve batı yönüne döndürmeniz birr** (taat ve iyilik, bundan ibaret) **değildir. Fakat birr** (takva), **Allah'a inanan** (ın birri) **dir.**" buyurdu. *(Bakara Suresi:177 den)*

Evet, görüldüğü gibi bütün mesele Allah-u Tealâ'nın emirlerine uymaktır. O, bizi ne tarafa döndürürse, biz o yöne döneriz. İbadet, taat, onun emrine sımsıkı sarılmaktır. Biz, O'nun kullarıyız ve O'nun tasarrufundayız. O, bizi her gün defalarca değişik yönlere döndürse de, biz oraya itirazsız yöneliriz.

Allah-u Tealâ'nın, kulu ve Resulü olan Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ve onun ümmetine, büyük bir inayeti (yardımı) vardır. Bundan dolayı onları Halîlürrahman olan İbrahim *(Aleyhisselam)* in kıblesine hidayet etmiştir.

Ebus Suud, Âlusî, Nesefî ve Siracül Münir tefsirlerinde beyan edildiğine göre Mevlâ Tealâ Hazretleri, bu ayeti celilenin başında:

سَيَقُولُ السُّفَهَآءُ مِنَ النَّاسِ مَا وَلّٰيهُمْ عَنْ قِبْلَتِهِمُ الَّتِى كَانُوا عَلَيْهَا

"İnsanlardan bir takım sefihler, yakında; onlar (müslümanlar) **ı, üzerinde bulundukları** (eski) **kıblelerinden** (Mescid-i Aksa'dan) **ne çevirdi? diyeceklerdir.**" buyurarak kıblenin döndürülmesinden sonra, bazı akılsızların bu işe itiraz edeceklerini daha bu olay meydana gelmeden önce haber vermiştir. Buradaki hikmet, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ve müminlerin onlardan gelecek sözlü saldırılardan dolayı ızdıraba düşmemelerini temin etmek ve onları önceden teselli etmektir. Çünkü insan beklenmedik bir şeyle aniden karşı karşıya kalınca çok zorlanır. Cevap vermeye ihtiyaç duyulmadan önce hazırlanmak ise, inatçı olan bir hasmın ortaya atacağı şüpheleri reddetmekte daha tesirlidir.

Ayet-i celilede bahsedilen **"Süfeha"** dan murat, yahudiler olabilir. Çünkü bunlar, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Beyt-i Mukaddesten Kâbe -i Muazzama'ya dönmesini asla istemediklerinden ve neshi kabul etmediklerinden: **"Müminleri, üzerinde bulundukları** (eski) **kıblelerinden çeviren nedir?**" demişlerdir.

Münafıklar olabilir. Çünkü onlar Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in her işine itiraz etmeye çok istekli olduklarından, burada da aynı itirazı yapmışlardır.

Müşrikler olabilir. Zira onlar da, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Beyt-i Mukaddes'e döndüğü zaman: **"Babalarının kıblesinden yüz çevirdi."** demişlerdi. Resulü Ekrem *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Kâbe 'ye dönünce: **"Babalarının kıblesine döndü. Vallahi babalarının dinine de dönecektir."** dediler.

Ayet-i celilede ki "süfeha" lâfzıyla yukarıda zikredilen her üç fırkanın murat olunması daha münasiptir. Böylece "süfeha" tabiriyle her üç kesim de zemmolunmuş (kötülenmiş) lardır. Çünkü "süfeha" kelimesi "sefih" kelimesinin cemisi (çoğulu) olup, aklı kıt ve hafif olan kişi demektir. Şu halde dünya ve ahiret işleri hususunda isabetli görüşe sahip olmayan ve ne yaptığını bilmeyen kişiler sefihler güruhudur ki bunlar, Allah-u Tealâ'nın vahyine dayanıp bütün işlerinde Allah'ın izniyle doğruya isabet eden Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i ve onun ümmetini çok kıskanmaktadırlar. Nitekim Hazreti Aişe *(Radıyallahu Anha)*den rivayet edilen şu hadise bunu, açıkça göstermektedir.

١- وَعَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) قَالَتْ بَيْنَا اَنَا عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ اِذِ اسْتَأْذَنَ رَجُلٌ مِنَ الْيَهُودِ فَاُذِنَ لَهُ فَقَالَ: اَلسَّامُ عَلَيْكَ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ وَعَلَيْكَ قَالَتْ فَهَمَمْتُ اَنْ اَتَكَلَّمَ قَالَتْ ثُمَّ دَخَلَ الثَّانِيَةُ فَقَالَ مِثْلَ ذٰلِكَ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ وَعَلَيْكَ قَالَتْ ثُمَّ دَخَلَ الثَّالِثَةُ فَقَالَ السَّامُ عَلَيْكَ قَالَتْ فَقُلْتُ بَلِ السَّامُ عَلَيْكُمْ وَغَضَبُ اللّٰهِ اِخْوَانَ الْقِرَدَةِ وَالْخَنَازِيرِ اَتُحَيُّونَ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ بِمَا لَمْ يُحَيِّهِ بِهِ اللّٰهُ قَالَتْ فَنَظَرَ اِلَيَّ فَقَالَ مَهْ اِنَّ اللّٰهَ لَايُحِبُّ الْفُحْشَ وَلَا التَّفَحُّشَ قَالُوا قَوْلاً فَرَدَدْنَاهُ عَلَيْهِمْ فَلَمْ يَضُرَّنَا شَيْأً وَلَزِمَهُمْ اِلٰى يَوْمِ الْقِيَامَةِ اِنَّهُمْ لَا يَحْسُدُونَنَا عَلٰى شَيْءٍ كَمَا يَحْسُدُونَا عَلٰى يَوْمِ الْجُمُعَةِ الَّتِي هَدَانَا اللّٰهُ لَهَا وَضَلُّوا عَنْهَا وَعَلَى الْقِبْلَةِ الَّتِي هَدَانَا اللّٰهُ لَهَا وَضَلُّوا عَنْهَا وَعَلٰى قَوْلِنَا خَلْفَ الْاِمَامِ آمِينَ .

1. "Bir kere ben, Nebi *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in yanında bulunuyordum. Yahudilerden bir adam** (Efendimiz'in huzuruna çıkmak için) **izin istedi, kendisine izin verilince** (Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzuruna girerek, selâm lâfzına yakın bir telâffuzla selâm verir gibi): « اَلسَّامُ عَلَيْكَ » **"Ölüm senin üzerine olsun." dedi. Efendimiz** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **de ona:** « وَعَلَيْكَ » **"Senin üzerine olsun." buyurdu.** (Hazreti Aişe *(Radıyallahu Anha)* devamla şöyle) **dedi: "Ben** (o yahudiye karşı kötü bir şekilde) **konuşmak istedim** (se de, daha bir şey diyemeden) **ikinci bir yahudi** (huzuru Nebeviye) **girdi. O da evvelki gibi söyledi, Efendimiz yine:** « وَعَلَيْكَ » **buyurdu.** (Hazreti Aişe *(Radıyallahu Anha)* devamla) **dedi ki: "Sonra bir üçüncüsü girerek:** « اَلسَّامُ عَلَيْكَ » **dedi.** (Hazreti Aişe *(Radıyallahu Anha)* **buyurdu ki:** (artık ben dayanamıyarak) **"Hayır! Ey maymun ve hınzırların kardeşleri! ölüm ve Allah'ın gazabı sizin üzerinize olsun, Resulullah'ı, Allah'ın** *(Celle Celaluhu)* **selâmlamadığı bir şekilde mi selâmlıyorsunuz?" dedim.**

(Hazreti Aişe *(Radıyallahu Anha)* **buyurdu ki: "Bunun üzerine Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **bana bakarak: "Vaz geç! Şüphesiz Allah** (Tealâ Hazretleri) **kötü ve çirkin** (sözler) **i sevmez, onlar bir söz söylediler, bizde onu kendilerine iade ettik. Bu** (bedduaları) **bize zarar veremedi; amma** (bizim iademiz) **kıyamete kadar onlara yapıştı. Şüphesiz onlar** (ehli kitap) **bizi üç şeyde kıskandıkları kadar hiç bir şeyde kıskanmamışlardır.**

Allah'ın bizi kavuşturduğu, onların ise ulaşamadıkları Cuma günü,
Allah'ın bizi hidayet buyurduğu, onların ise bulamadıkları kıble,
Birde, İmamın arkasında amin dememiz." *(Müsned-i Ahmed: 6/134-135)*

Tefsir-i Kebir'de zikredildiğine göre, kıblenin Beyt-i Mukaddes'ten Kabe-i Muazzama'ya döndürülmesindeki hikmet bizim peygamberimiz Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e tazimdir. Zira Kâbe-i Muazzama'nın bulunduğu Mekke-i Mükerreme, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ın doğduğu yer olduğundan oraya tazim, O Nebiyyi zîşan'a tazim demektir. Resulullah*(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e tazim ise dininin intişarı (yayılması) na sebeptir.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem),* Beyt-i Mukaddesi kıble edindiğinde yahudiler: **"Bizim kıblemiz olmasa ve biz onlara kıbleyi göstermesek bunların kıbleleri yoktu."** diyerek tenkitte bulunmuşlardı da, bu söz ashap'tan bazılarının zihinlerini karıştırmıştı. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in de kıblenin Kâbe olmasını arzu etmesi üzerine Cenab-ı Hak habibine ikram etmek ve bazı kimselerin zihinlerinde meydana gelen şüpheyi kaldırmak için kıbleyi Kâbe 'ye tahvil buyurmuş (döndürmüş) tür.

Hulasa: Allah-u Tealâ, müminlerin günde beş defa mescitlerde ictima (toplanma) larına vesile olan namazda, bir noktaya teveccüh (yönelme) lerini emrederek, Din-i Mübin-i İslâm'ı muhafazaya ve islâm ehli için pek mühim olan ittihat ve ittifak (birlik ve beraberlik) in lüzumuna işaret etmiştir. Çünkü dünyada bulunan bütün müslümanların en mühim ibadetlerinde bir noktaya yönelmelerini emretmek hepsinin bir noktada birleşip kalplerinin bir yere merbut (bağlı) olmasını emretmek demektir.

Şüphe yok ki, kıblenin Kâbe'ye döndürülmesine itiraz edenler hakikaten sefih idiler çünkü İbrahim *(Aleyhisselam)* ın dininden yüz çevirmişlerdi, nitekim Allah-u Tealâ Hazretleri:

وَمَنْ يَرْغَبُ عَنْ مِلَّةِ إِبْرَاهِيمَ إِلَّا مَنْ سَفِهَ نَفْسَهُ . . . (١٣٠)

"Kendisini (cehaletle) **aşağı kılandan başka, kim İbrahim** *(Aleyhisselam)* **ın dininden yüz çevirir?"** buyurarak **"Süfeha"** ya izah getirmiştir.*(Bakara S.130 dan)*

İsmail Hakkı Bursevî'nin beyanına göre ehli hakikat şöyle buyurmuştur: **"İslâm'a ve Resul-ü Ekrem** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **e lâf atmak suretiyle sine** (kalp) **lerde yara açan yahudi, müşrik ve münafıklara süfeha denmiştir; çünkü bunların akılları, dini mübini islâm'ın hak oluşuna, onu anlama ve ona teslim olmaya kapalıdır. Eğer hakikaten hakkı idrak etseydiler ona** (islâma) **müminlerin samimiyeti gibi bir samimiyetle bağlanırlardı."** *(Ruhu'l-Beyan: 1/168)*

Allâme Kuşeyrî *(Kuddise Sırruhu)* **"Letâifu'l-İşârât"** adlı eserinde bu ayet-i kerimenin tefsiri sadedinde şöyle bir tasavvufî manaya yer verir: **"Kıblenin değiştirilmesi hakkında ileri geri konuşan akılsızlar gibi, Allah** *(Celle Celalühü)* **nun, veli kullarıyla olan işlerini müşahede etmekten** (anlamaktan) **perdeli olanlar da, aynı şekilde neden? Niçin? Niye? gibi çıkışlarla onlar hakkında ileri geri konuşurlar. Ve Mevlâ'nın, kuluyla olan işine bir çok yönler aramak suretiyle onların hâllerini anlamak isterler. Eğer onlar, veli kulların bütün hâllerine bir tek gözle** (basiret, hak ve hakikat gözüyle) **baksalardı yanlış düşüncelerin ızdırabından ve gönlün su-i zan** (kötü düşünce) **eleminden kurtulurlardı. Şu kadar var ki, Allah dilediği kimseyi kendi nuruna hidayet buyurur."** *(Letâif: 1/132)*

(قِبْلَة) **KIBLE**: Mukabele kökünden (masdarından) alınmış, fi'le veznidir. Muvaceheden alınan viche gibi. Esasen insanın herhangi bir tarafa yönelme hâlidir, örfde ise namazda dönülen mekâna isim olmuştur.

Mevlâ Tealâ, kıblenin Kâbe'ye döndürüldüğünü beyan edip, Kâbe'nin kıble oluşunun ümmet hakkında büyük bir nimet olduğuna işaret ettikten sonra, ümmeti Muhammedi: **"Ümmet-i Vasat"** olmakla vasıflayarak gelmiş geçmiş ümmetlerin en hayırlısı olduğunu açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَآءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ
الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا وَمَا جَعَلْنَا الْقِبْلَةَ الَّتِي كُنْتَ عَلَيْهَا إِلَّا لِنَعْلَمَ
مَنْ يَتَّبِعُ الرَّسُولَ مِمَّنْ يَنْقَلِبُ عَلَى عَقِبَيْهِ وَإِنْ كَانَتْ لَكَبِيرَةً إِلَّا
عَلَى الَّذِينَ هَدَى اللّٰهُ وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُضِيعَ إِيمَانَكُمْ إِنَّ اللّٰهَ بِالنَّاسِ
لَرَؤُفٌ رَحِيمٌ (١٤٣)

KELİME MANASI (143)

(وَكَذٰلِكَ) **İşte böylece,** yani sizi sırat-ı müstakime (dosdoğru yola) hidayet ettiğimiz gibi (جَعَلْنَا) **kıldık.** Kimi? (كُمْ) **sizi** Ne kıldık? (أُمَّةً) **bir ümmet** öyle ümmet ki, (وَسَطًا) **vasat** yani orta, hayırlı, adil (adaletli, doğru) ve seçkin bir ümmet yaptık. Niçin? (لِتَكُونُوا) **olmanız için** Ne olmanız? (شُهَدَآءَ) **şahitler** Kim üzerine? (عَلَى النَّاسِ) **insanlar üzerine,** yani kıyamet günü diğer ümmetler üzerine, daha niçin? (وَيَكُونَ) **olması için** kim? (الرَّسُولُ) **bu Resul** yani bu Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* kim üzerine? (عَلَيْكُمْ) **sizin üzerinize,** ne olması için? (شَهِيدًا) **tam bir şahit** (وَمَا جَعَلْنَا) **biz kılmadık** (yapmadık) neyi? (الْقِبْلَةَ) **o kible-**

yi, yani şu anda yöneldiğin Kâbe'yi ne yapmadık? (الَّتِي) **öyle bir cihet** (yön) **ki,** (كُنْتَ) **sen bulunuyordun.** Ne üzerine? (عَلَيْهَا) **onun üzerine,** yani senin evvelce (Mekke'deyken) kendisine yöneldiğin Kâbe'yi yine kıble yaparak seni oraya tekrar hiç bir sebeple döndürmedik. (اِلَّا لِنَعْلَمَ) **ancak bilelim** (ayırt edelim) **için** kimi? (مَنْ) **o kimseyi ki,** (يَتَّبِعُ) **tâbi oluyor.** Kime? (الرَّسُوْلَ) **o Resul'e,** yani sana uyanları ayırt edelim için. Kimden? (مِمَّنْ) **ol bir kimseden ki,** (يَنْقَلِبُ) **dönecek** Ne üzerine? (عَلَى عَقِبَيْهِ) **iki ökçesi üzerine** (gerisin geriye, eski küfrüne) yani biz, kıbleyi Mescid-i Aksa'dan Mescid-i Haram'a döndürmeyi, Peygambere kimin uyup kimin uymayacağını bilelim diye yaptık. Ancak bu, herkes tarafından bilinsin içindir. Yoksa herşey, meydana gelmeden evvel de Cenab-ı Hakkın malûmudur. (وَاِنْ كَانَتْ) **gerçi muhakkak o** (kıblenin bu şekilde döndürülmesi) **oldu.** Ne oldu? (لَكَبِيْرَةً) **elbette çok büyük.** Yani kıblenin tekrar Beytullah'a döndürülmesi elbette çok ağır ve zor gelir, (اِلَّا عَلَى الَّذِيْنَ) **ancak o kişiler üzerine** (ağır gelmez) **ki,** (هَدَى) **hidayet etti.** Yani kendilerini doğru yola kavuşturdu. Kim? (اَللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ Hazretleri) yani bu iş ancak Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e ittibada sabit ve sadık olanlara ağır gelmez. (وَمَا كَانَ)**ve olmadı.** Kim? (اَللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ Hazretleri). Ne olmadı? (لِيُضِيْعَ) **zayi edecek,** Neyi? (اِيْمَانَكُمْ) **imanınızı.** Yani Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bütün getirdiklerine inanmanızı veya imanınızın nişanı olarak eski kıbleye doğru kıldığınız namazlarınızı Allah-u Tealâ zayi edecek (kaybedecek) değildir. (اِنَّ اللّٰهَ) **şüphesiz Allah** (-u Tealâ) (بِالنَّاسِ) **insanları** (لَرَؤُفٌ) **elbette çok esirgeyicidir.** (رَحِيْمٌ) **pek ziyade acıyıcıdır.**

MEAL-İ ŞERİFİ (143)

(Ey ümmeti Muhammed!) **Kıyamet günü insanlar üzerine** (peygamberlerin, ümmetlerine hakkı tebliğ ettiğine dair) **şahitler olasınız, bu Peygamber** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **de sizin üzerinize tam bir şahit olsun diye böylece sizi vasat** (adaletli ve hayırlı) **bir ümmet kıldık. Ve senin daha önce yöneldiğin ciheti** (Kâbe'yi tekrar) **kıble yapmadık. Ancak bu Resul'e** (sana) **tâbi olacakları** (senin izince gidenleri), (ayağının) **iki ökçesi üzerine** (gerisin geriye) **döneceklerden** (irtidat edeceklerden ve münafıklardan) **ayırdetmek için** (yaptık). **Gerçi muhakkak o** (kıbleyi döndürme hadisesi), **elbette çok büyük** (ağır ve zor bir iş) **tir. Ancak Allah** (u- Tealân) **ın,** (emirlerinin inceliğini anlamaya) **hidayet ettiği kişiler müstesna** (onlara ağır gelmez). **Ve Allah** (-u Tealâ Hazretleri) **elbette sizin imanınızı** (n eseri olarak eski kıbleye doğru kılmış olduğunuz namazlarınızı) **zayi edecek değildir. Zira muhakkak Allah** (-u Tealâ Hazretleri) **insanları çok esirgeyici,** (onlara) **ziyade acıyıcıdır.**

İZAHAT

Beğavî, Hazin ve Zadül Mesir tefsirlerinde zikredildiğine göre, bu ayeti celile, yahudilerin reisleri hakkında inmiştir. Şöyleki: Onlar, Muaz İbn-i Cebel *(Radıyallahu Anh)* Hazretlerine: **"Muhammed** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **bizim kıblemizi, bize olan hasedinden dolayı terketti, şüphesiz bizim kıblemiz peygamberlerin kıblesidir ve Muhammed, muhakkak bizim, insanların en doğrusu ve en hayırlısı olduğumuzu bilmektedir."** dediler. Hazreti Muaz *(Radıyallahu Anh)* da: **"Asıl hak ve adalet üzere olan biziz."** dedi. Bunun üzerine Allah-u Tealâ, bu ayeti celileyi indirerek Hazreti Muaz *(Radıyallahu Anh)* ı tasdik etti.

BU ÜMMETİN EN HAYIRLI VE EN ADALETLİ BİR ÜMMET OLDUĞUNU DOLAYISIYLA ŞAHİTLİĞİNİN ALLAH İNDİNDE MAKBUL OLDUĞUNU BEYAN EDEN HADİS-İ ŞERİFLER VE BÜYÜKLERİN SÖZLERİ

٢- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: مُرَّ بِجَنَازَةٍ فَأُثْنِيَ عَلَيْهَا خَيْرًا. فَقَالَ نَبِيُّ اللهِ ﷺ « وَجَبَتْ وَجَبَتْ وَجَبَتْ » وَمُرَّ بِجَنَازَةٍ فَأُثْنِيَ عَلَيْهَا شَرًّا. فَقَالَ نَبِيُّ اللهِ ﷺ « وَجَبَتْ وَجَبَتْ وَجَبَتْ » قَالَ عُمَرُ: فِدًى لَكَ أَبِي وَأُمِّي! مُرَّ بِجَنَازَةٍ فَأُثْنِيَ عَلَيْهَا خَيْرًا فَقُلْتَ: « وَجَبَتْ وَجَبَتْ وَجَبَتْ » وَمُرَّ بِجَنَازَةٍ فَأُثْنِيَ عَلَيْهَا شَرًّا فَقُلْتَ: « وَجَبَتْ وَجَبَتْ وَجَبَتْ »؟ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « مَنْ أَثْنَيْتُمْ عَلَيْهِ خَيْرًا وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ. وَمَنْ أَثْنَيْتُمْ عَلَيْهِ شَرًّا وَجَبَتْ لَهُ النَّارُ. أَنْتُمْ شُهَدَاءُ اللهِ فِي الْأَرْضِ. أَنْتُمْ شُهَدَاءُ اللهِ فِي الْأَرْضِ. أَنْتُمْ شُهَدَاءُ اللهِ فِي الْأَرْضِ ».

2. Enes İbn-i Malik *(Radıyallahu Anh)* **in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: Bir cenaze geçirilirken, onu hayırla yâd edenler oldu.**

Bunun üzerine Nebiyyullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **: "Vacib oldu, vacib oldu, vacib oldu." buyurdular.**

Başka bir cenaze geçirilirken onu da şerle yâd edenler oldu.

Nebiyyullah*(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* (yine) **: "Vacib oldu, vacib oldu, vacib oldu." buyurdular.**

Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* **: "Annem babam sana feda olsun! Bir cenaze geçirilirken, hayırla yâd olundu; sen: "Vacib oldu, vacib oldu, vacib oldu." buyurdun. Başka bir cenaze şerle yâd olundu. Sen yine: "Vacib oldu, vacib oldu, vacib oldu." buyurdun dedi.**

Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **: "Siz, kimi hayırla**

yâd ederseniz ona cennet, kimi de şerle yâd ederseniz ona da cehennem vacib olur. Zira sizler, yer yüzünde Allah'ın şahitlerisiniz; sizler, yer yüzünde Allah'ın şahitlerisiniz; sizler, yer yüzünde Allah'ın şahitlerisiniz." buyurdu.

(Müslim, Cenaiz: 60/949, Buharî, Cenaiz:86, Şehadet:6, Ebu Davud, Cenaiz:72,76, Tirmizî, Cenaiz:63, Nesei Cenaiz:50, İbn-i Mace, Cenaiz:20, Ahmed İbn-i Hanbel: 1/22, 30, 45, 46, 54,3/76, 5/299)

٣- عَنْ اَبِى الْاَسْوَدِ. قَالَ قَدِمْتُ الْمَدِينَةَ وَقَدْ وَقَعَ بِهَا مَرَضٌ فَجَلَسْتُ اِلَى عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ ، رضى الله عنه ، فَمَرَّتْ بِهِمْ جَنَازَةٌ فَاُثْنِىَ عَلَى صَاحِبِهَا خَيْرًا فَقَالَ عُمَرُ ، رضى الله عنه ، وَجَبَتْ ثُمَّ مُرَّ بِاُخْرٰى فَاُثْنِىَ عَلَى صَاحِبِهَا خَيْرًا فَقَالَ عُمَرُ ، رضى الله عنه ، وَجَبَتْ ثُمَّ مُرَّ بِالثَّالِثَةِ فَاُثْنِىَ عَلَى صَاحِبِهَا شَرًّا فَقَالَ وَجَبَتْ. فَقَالَ اَبُو الْاَسْوَدِ وَمَا وَجَبَتْ يَا اَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ قَالَ: قُلْتُ كَمَا قَالَ النَّبِىُّ ﷺ اَيُّمَا مُسْلِمٍ شَهِدَ لَهُ اَرْبَعَةٌ بِخَيْرٍ اَدْخَلَهُ اللّٰهُ الْجَنَّةَ. فَقُلْنَا وَثَلَاثَةٌ قَالَ وَثَلَاثَةٌ فَقُلْنَا وَاثْنَانِ قَالَ وَاثْنَانِ ثُمَّ لَمْ نَسْاَلْهُ عَنِ الْوَاحِدِ .

3. Ebu Esved *(Radıyallahu Anh)* şöyle demiştir: Bir kere (Basra'dan) Medine'ye gelmiştim. O sırada Medine'de bir hastalık vaki olmuştu. Ben Ömer İbn-i Hattab *(Radıyallahu Anh)* ın yanına oturdum. bizim topluluğun yanından bir cenaze geçti. Bu cenazenin sahibi oradakiler tarafından hayırla anılıp övüldü. Bunun üzerine Ömer *(Radıyallahu Anh)* : Vacib oldu, dedi. Sonra diğer bir cenaze daha geçirildi. Yine orada bulunanlar tarafından bu cenazenin sahibi de hayırla anılıp övüldü. Ömer *(Radıyallahu Anh)* yine: Vacib oldu, dedi.

Daha sonra üçüncü bir cenaze geçirildi. Bu sefer orada bulunanlar tarafından bu cenaze şerle anılıp kötülüğü söylendi. Ömer *(Radıyallahu Anh)*:bu sefer de: Vacib oldu, dedi. Ebul Esved *(Radıyallahu Anh)* dedi ki, ben: "Ey müminlerin emiri! Ne vacib oldu?" dedim. Ömer *(Radıyallahu Anh)* : "Ben Peygamberin söylediği gibi söyledim. Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Herhangi bir müslüman hakkında dört** (mümin) **kişi hayırla şehadet** (şahitlik) **ederse Allah o kişiyi cennete girdirir."** buyurdu.

Biz: "Üç kişi şehadet ederse de böyle mi?" diye sorduk Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : "Üç kişi şehadet ederse de böyledir." buyurdu. Sonra: "İki kişi şehadet ederse de böyle midir?" dedik. Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"İki kişi şehadet ederse de böyledir."** buyurdu. Bundan sonra biz Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e, bir kişinin şahitliği hakkında sormadık. dedi. *(Buhari, Cenaiz:86, Tirmizi, Cenaiz:63, Nesei, Cenaiz:50)*

٤- عَنْ اَبِى زُهَيْرٍ الثَّقَفِيِّ قَالَ: خَطَبَنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ بِالنَّبَاوَةِ اَوِ الْبَنَاوَةِ (قَالَ: وَالْبَنَاوَةِ مِنَ الطَّائِفِ) قَالَ « يُوشِكُ اَنْ تَعْرِفُوا اَهْلَ الْجَنَّةِ مِنْ اَهْلِ النَّارِ» قَالُوا: بِمَ ذَاكَ؟ يَارَسُولَ اللهِ! قَالَ « بِالثَّنَاءِ الْحَسَنِ وَالثَّنَاءِ السَّيِّءِ اَنْتُمْ شُهَدَاءُ اللهِ ، بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ ».

4. Ebu Züheyr es-Sakafî *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Nebavet veya Benavet'te (ravi dedi ki Nebavet, Taif'ten bir yerdir) bize bir konuşma yaparak: **"Nerdeyse cennetlikleri cehennemlik olanlardan ayırdedip tanıyabilirsiniz."** buyurdu. Sahabiler: "Onları ayırdedip tanımak ne ile (olabilir)?" diye sordular. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"İyilikle anmak ve kötülükle anmak suretiyle,** (çünkü) **siz, birbiriniz hakkında** (şahitlik eden) **Allah'ın şahitlerisiniz."** buyurdu. *(İbn-i Mace, Zühd:25, Ahmed İbn-i Hanbel:3/416, Hakim, Müstedrek:1/120)*

٥- عَنْ اَبِى سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ يَجِيءُ النَّبِيُّ يَوْمَ الْقِيمَةِ وَمَعَهُ الرَّجُلُ وَالنَّبِيُّ وَمَعَهُ الرَّجُلاَنِ وَاَكْثَرُ مِنْ ذٰلِكَ فَيُدْعٰى قَوْمُهُ فَيُقَالُ لَهُمْ هَلْ بَلَّغَكُمْ هٰذَا فَيَقُولُونَ لاَ فَيُقَالُ لَهُ هَلْ بَلَّغْتَ قَوْمَكَ فَيَقُولُ نَعَمْ فَيُقَالُ لَهُ مَنْ يَشْهَدُلَكَ فَيَقُولُ مُحَمَّدٌ وَاُمَّتُهُ ، فَيُدْعٰى مُحَمَّدٌ وَاُمَّتُهُ فَيُقَالُ لَهُمْ هَلْ بَلَّغَ هٰذَا قَوْمَهُ ، فَيَقُولُونَ نَعَمْ ، فَيُقَالُ وَمَا عَلَّمَكُمْ ؟ فَيَقُولُونَ جَاءَنَا نَبِيُّنَا فَاَخْبَرَنَا اَنَّ الرُّسُلَ قَدْ بَلَّغُوا فَذٰلِكَ قَوْلُهُ « وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَاكُمْ اُمَّةً وَسَطًا » قَالَ يَقُولُ عَدْلاً « لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا » .

5. Ebu Said el-Hudrî *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Kıyamet gününde bir peygamber** (mahşere) **gelecek, yanında bir kişi bulunacak. Bir peygamber gelecek beraberinde iki kişi ve daha fazla bulunacak. O zaman o peygamberin kavmi çağırılarak, onlara: "Bu** (peygamber) **size** (peygamberliğini) **duyurdu mu?" denecek. Onlar: "Hayır." diyecekler. Sonra, o peygambere: "Kavmine tebliğ ettin** (duyurdun) **mu?" denecek. O: "Evet." diyecek.**

O zaman Ona (peygambere): **"Sana kim şahitlik edecek ?" denecek. O: "Muhammed** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **ve ümmeti." deyince, Muhammed** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **ve ümmeti çağırılarak onlara: "Bu** (peygamber), **kavmine duyurdu mu?" denecek. Onlar da: "Evet." diyecekler. Bu sefer** (o ümmetler tarafından): **"(Bizden sonra geldiğiniz hâlde) Size bunu ne bildirdi."**

denilecek. (ümmeti Muhammed de cevaben) : **Bize peygamberimiz geldi ve bütün peygamberlerin vazifelerini tebliğ ettiklerini haber verdi." diyecekler. İşte Mevlâ Tealâ'nın: "Siz, bütün insanlara şahitler olasınız, bu peygamber de size şahit olsun diye, sizi vasat** (adaletli) **bir ümmet kıldık."** (mealindeki) **ayet-i kerimesi** (nin manası) **budur.** *(Ahmed İbn-i Hanbel, Müsned: 3/58)*

٦- عَنْ اَبِى سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ (رضى الله عنه) قَالَ: قَامَ فِينَا رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ يَوْمًا بَعْدَ الْعَصْرِ ، فَمَا تَرَكَ شَيْئًا اِلٰى يَوْمِ الْقِيَامَةِ اِلاَّ ذَكَرَهُ فِى مَقَامِهِ ذٰلِكَ حَتّٰى اِذَا كَانَتِ الشَّمْسُ عَلٰى رُؤُوسِ النَّخْلِ وَاَطْرَافِ الْحِيطَانِ قَالَ: « اَمَا اِنَّهُ لَمْ يَبْقَ مِنَ الدُّنْيَا فِيمَا مَضٰى مِنْهَا اِلاَّ كَمَا بَقِىَ مِنْ يَوْمِكُمْ هٰذَا اَلاَ وَاِنَّ هٰذِهِ الْاُمَّةَ تُوَفِّى سَبْعِينَ اُمَّةً هِىَ آخِرُهَا وَخَيْرُهَا وَاَكْرَمُهَا عَلَى اللّٰهِ تَعَالٰى » .

6. Ebu Saidi'l-Hudrî *(Radıyallahu Anh)* nin şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: Bir gün ikindiden sonra Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* , bizim aramızda ayağa kalktı ve kıyamete kadar muhakkak olacak şeyleri orada zikretti. Güneş hurma ağaçlarının başlarına ve duvarların kenarlarına vurmaya başlayınca (batmaya yakın) şöyle buyurdu: **"Dikkat edin! Şüphesiz geçen zamanlara nisbetle dünyanın ömründen ancak bu gününüzden kalan kadar** (az bir zaman), **kaldı. Gözünüzü açın! Şüphesiz bu ümmet, yetmiş ümmeti öldürmüş** (onlardan sonra gelmiş) **tir ki, bu ümmet onların en sonuncusu, en hayırlısı ve Allah katında en kıymetlisidir."** *(Beğavî, Mealimüt Tenzîl:1/168)*

٧- عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ عَنِ النَّبِىِّ ﷺ قَالَ:« اَنَا وَاُمَّتِى يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلٰى كَوْمٍ مُشْرِفِينَ عَلَى الْخَلاَئِقِ ، مَا مِنَ النَّاسِ اَحَدٌ اِلاَّ وَدَّ اَنَّهُ مِنَّا ، وَمَا مِنْ نَبِىٍّ كَذَّبَهُ قَوْمُهُ اِلاَّ وَنَحْنُ نَشْهَدُ اَنَّهُ قَدْ بَلَّغَ رِسَالَةَ رَبِّهِ عَزَّ وَجَلَّ » .

7. Cabir İbn-i Abdullah *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilmiştir ki, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Ben ve ümmetim, kıyamet gününde yüksek bir yerde bulunarak, bütün mahlûkata üstten bakacağız. İnsanlardan her biri mutlaka bizden olmasını isteyecektir. Kavminin yalanladığı her peygambere, Rabbinin risaletini** (ona verilen elçilik vazifesini ümmetine) **tebliğ ettiğine dair mutlaka biz şahitlik edeceğiz."** *(İlgili ayet, İbn-i Kesir:1/276)*

٨- عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَمُوتُ فَيَشْهَدُ لَهُ اَرْبَعَةُ اَهْلِ اَبْيَاتٍ مِنْ جِيرَانِهِ الْاَدْنَيْنَ اَنَّهُمْ لاَيَعْلَمُونَ اِلاَّ خَيْرًا اِلاَّ قَالَ اللّٰهُ جَلَّ وَعَلاَ قَدْ قَبِلْتُ عِلْمَكُمْ فِيهِ وَغَفَرْتُ لَهُ مَالاَتَعْلَمُونَ » .

8. Hazreti Enes *(Radıyallahu Anh)* den rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Herhangi bir müslüman öldüğünde, en yakın komşularından dört hane halkı, o kişinin ancak hayrını** (iyiliğini) **bildiklerine şahitlik ederlerse, muhakkak Allah Celle ve Alâ: Şüphesiz bu kişi hakkındaki bilginizi kabul ettim ve** (onun) **sizin bilmediğiniz** (günahların) **ı affettim."** buyurur. *(İbn-i Hıbban:5/12, H.No:3015)*

Hazreti Ka'b *(Radıyallahu Anh)* buyurdu ki: Sadece peygamberlere verilen üç haslet, bu ümmete (de) verilmiştir. Mevlâ tarafından bir peygamber'e:

"Hakkı tebliğ et! (Sana) **Herhangi bir meşakkat** (zorluk) **yok,**
Sen kavminin üzerine şahitsin,
Dua et kabul edeceğim." buyurulurdu.

Bu ümmete ise Mevlâ Tealâ: (وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ) **"O,** (Allah-u Tealâ) **dinde size hiç bir zorluk yapmadı."** buyurdu. *(Hac Suresi:78 den)*

Diğer bir ayet-i kerimesinde: (وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ) **"İşte böylece biz, sizi adaletli bir ümmet yaptık ki, bütün insanlar üzerine şahitler olasınız."** buyurdu. *(Bakara Suresi:143 den)*

Yine bir ayet-i kerimesinde Mevlâ Tealâ:

(ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ) **"Bana dua edin! Sizi** (n duanızı) **kabul edeceğim."** buyurdu. *(Gafir Suresi: 60 dan) (Dürrü'l-Mensur:1/351)*

Zeyd İbn-i Eslem *(Radıyallahu Anh)* buyurdu ki: **Diğer ümmetler kıyamet gününde, Allah'ın bu ümmete verdiği makamları gördüklerinde: "Vallahi elbette az kalsın bu ümmetin tamamı peygamber olacakmış."** diyeceklerdir.

Hıbban *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: **"Bana ulaşan habere göre, Ümmet-i Muhammed, geçmiş peygamberlerin, ümmetlerine hakkı duyurduklarına şahitlik etmek üzere, Allah'ın huzurunda yüksek bir yere çıkarılacaklardır. Ancak o gün, onlardan, kalbinde müslüman kardeşine karşı hiç bir kin bulunmayanlar şahitlik edebileceklerdir."** *(Dürrü'l-Mensur:1/352)*

.Bu hadis-i şerifler ve büyüklerin sözlerinden, bu ümmetin ne kadar faziletli olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu fazilete erişmek için kişinin hiç bir müslümana kin tutmaması: lânet, beddua ve sövmek gibi kötülüklerden sakınması lâzımdır, aksi halde bu faziletlere mazhar olamaz. Nitekim:

Zeyd İbn-i Eslem *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edildi ki: Bir gece Abdül Me-lik kalkarak hizmetçisini çağırmış, galiba hizmetçisi yanına gelmekte gecikmiş ki, ona lânet etmiş, sabah olunca Ümmü Derda ona: "Bu gece hizmetçini çağırdığın vakit ona lânet ettiğini işittim." diyerek sözüne şöyle devam etti:

٩- عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « لَايَكُونُ اللَّعَّانُونَ شُفَعَاءَ وَلَاشُهَدَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ »

9. Ebu'd-Derda *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Lânetçiler kıyamet gününde ne şefî'** (şefaatçı), **ne de şehîd** (şahit) **olamazlar."** buyurdu. *(Müslim, Birr:85, Ebu Davud, Edeb:27,)*

Allah-u Tealâ Hazretlerinin:

وَمَا جَعَلْنَا الْقِبْلَةَ الَّتِي كُنْتَ عَلَيْهَآ اِلاَّ لِنَعْلَمَ مَنْ يَتَّبِعُ الرَّسُولَ مِمَّنْ يَنْقَلِبُ عَلٰى عَقِبَيْهِ.

"Biz, kıbleyi Kâbe'ye tekrar döndürmeyi, ancak peygambere kimlerin uyup kimlerin uymayacağını (ayırt edip) **bilelim** (ve herkese bildirelim) **için yaptık."** kavli şerifindeki (لِنَعْلَمَ) **"Bilelim için"** ifadesinin izahı hakkında Nesefî tefsirinde, Şeyh Ebu Mansûr-u Matürîdî *(Rahimehullah)* Hazretleri'nin şöyle buyurduğu zikredilmiştir: Mevlâ Tealâ Hazretleri'nin, **"Bilelim için böyle yaptık."** ifadesi, olacağını bildiğimiz şeyi, olduktan sonra bilelim için böyle yaptık, demektir.

Mevlâ Tealâ Hazretleri, yaratmak istediği her şeyi hangi vakitte var edeceğini ezelde bilmiştir. Ancak bu eşya, ezelde var olmadığından, Mevlâ Tealâ Hazretleri, ezelde bu eşyanın mevcut olduğunu bilmekle vasıflandırılamaz, çünkü var olmayan bir şeyi var bilmek hatadır. Mevlâ Tealâ Hazretleri ise bundan münezzehtir, ancak bir şey var olduktan sonra Allah-u Tealâ Hazretleri'nin ilmi ezelîsinin tahtına dahil olur, yani ezelde var olunacağı bilinen o şey, artık mevcut olarak bilinir.

O hâlde değişiklik Mevlâ'nın ilim sıfatına değil ancak o sıfatın taalluk ettiği (ilgilendiği) malûma (bilinen şeye) arız olur(gelir).

Daha açık bir ifadeyle: Allah-u Tealânın ilim sıfatında değişiklik olmaz, ancak varlıklar, yokluktan varlığa çıkmakla değişikliğe uğrarlar ve evvelce var olacakları bilinirken, şimdi var olarak bilinmiş olurlar.

وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُضِيعَ اِيمَانَكُمْ .

"Allah, sizin iman (namaz) **ınızı zayi edecek değildir."** kavli şerifinin iniş sebebi hakkında da, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet olunmuştur ki, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* kıble olarak Kâbe-i Muazzama'ya döndürüldüğünde, ashab-ı Kiram'dan bazıları: "Kıble döndürülmeden evvel ölen kardeşlerimizin hâli ne olacak? Onlar Mescid-i Aksa'ya doğru kıldılar, onların namazları boşa mı gitti?" diye sordular.

Bunun üzerine Mevlâ Tealâ hazretleri: **"Allah** (Tealâ) **sizin namazlarınızı zayi edecek değildir."** mealindeki bu ayeti celileyi indirdi. *(Suyutî, Dürrü'l-Mensur I/353)*

Mevlâ Tealâ Hazretleri ayetin devamında: **"Şüphesiz Allah kullarına çok Raûf ve Rahîm'dir."** buyurarak, namazları zayi etmemesinin sebebini beyan etmiştir. Çünkü Allah-u Tealâ'nın, kendisini Re'fet ve Rahmet sıfatlarıyla vasıflaması onların ecirlerini zayi etmeyeceğini kesinlikle ifade etmektedir.

١٠ – عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ (رضى الله عنه) قَدِمَ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ سَبْيٌ فَاِذَا امْرَأَةٌ مِنَ السَّبْيِ قَدْ تَحَلَّبَ ثَدْيُهَا تَسْقِي اِذَا وَجَدَتْ صَبِيًّا فِي السَّبْيِ اَخَذَتْهُ فَاَلْصَقَتْهُ بِبَطْنِهَا وَاَرْضَعَتْهُ فَقَالَ لَنَا النَّبِيُّ ﷺ: « اَتُرَوْنَ هٰذِهِ طَارِحَةً وَلَدَهَا فِي النَّارِ قُلْنَا لاَ وَهِيَ تَقْدِرُ عَلٰى اَنْ لاَ تَطْرَحَهُ فَقَالَ اَللّٰهُ اَرْحَمُ بِعِبَادِهِ مِنْ هٰذِهِ بِوَلَدِهَا ».

10. Ömer İbni Hattab *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzuruna (Havazin kabilesinden)bir takım esirler gelmişti. Bunların içinde (emzikli) bir kadın vardı (çocuğunu kaybetmişti), o kadın göğsüne biriken sütü sağıyor(çocuklara) içiriyordu. Esirler arasında bir çocuk bulsa onu alıp, bağrına basarak emziriyordu. Bunun üzerine Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bize: **"Şu kadının, kendi çocuğunu ateşe atacağını zanneder misiniz?"** buyurdu.

Biz de: "Hayır, atmamaya gücü yettiği müddetçe atmaz! dedik. O zaman Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"İşte Allah, kullarına bu kadının, çocuğuna olan şefkatinden daha merhametlidir"** buyurdu.*(Buhari,Edep: 18 7/75)*

İsmail Hakkı Bursevî *(Kuddise Sırruhu)*, feyiz dolu kitabı Ruhu'l Beyan tefsirinde buyuruyor ki: Peygamberin, ümmetine şahitliğinden murat: Peygamberin getirdiği dinle mütedeyyin olan her kişinin manevi rütbesine veya islâmın kemalinden ve güzelliğinden perdelendiği hâle vakıf olmasıdır.

O peygamber, ümmetinin günahlarını, yaptıkları iyi ve kötü işleri, ihlâs, ve münafıklık gibi bir çok hâllerini hakkın nuruyla bilir, ona hakkıyla uyan ümmetiyse, diğer ümmetlerin bu hallerini, O Resulü Ekrem *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in nuruyla bilir. *(Ruhul Beyan I/168)*

Arifi Billâh Mevlâna Kuşeyrî *(Kuddise Sırruhu)* Hazretleri, kıymetli tefsirinde buyurur ki: "Vasat" seçkin demektir. Cenab-ı Hak Ümmeti Muhammedi en seçkin ümmet kılmıştır. Ehli hakikat olan dostlarını da, bu ümmetin en seçkinleri kılmıştır. öyleyse onlar seçkinler seçkinidirler."

Nasıl ki bu ümmet, kıyamette diğer ümmetlere şahit olacaksa, ehli hakikat olan bu mümtaz (seçkin) insanlar da, bu ümmetin asıl ve temel olan kişileri durumundadırlar, iş, bunlara dayalıdır, onlar kutuplardır, onlarla, Allah bütün ümmeti muhafaza eder, onların kalpleri kimi kabul ederse, o insan makbul, kimi reddederse, o da merdud (kovulmuş) lardandır.

Doğru hüküm onların ferasetlerine hastır (manevî anlayışlarına bağlıdır), sağlam görüş onların hükümleridir, isabetli her şey onların bakışıdır.

Allahu Tealâ, bu ümmeti hata üzere ictima etmek (toplanmak) tan, ehli hakikat olan dostlarını da, görüş, hüküm, kabul etme ve reddetme gibi işlerde hataya düşmekten muhafaza eylemiştir. Ayrıca onların yaptıkları işlerin binası, Resulu Ekrem *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sünnetine dayalıdır. Kendi-

sinde Resulu Ekrem *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e iktida (uyma) olmayan her iş reddolunmuştur, bu işi işleyen kişi de hiç bir hakikat (gerçek) üzere değildir.

İmamı Kuşeyrî *(Kuddise Sırruhu)*: **"Senin arzulayıp da, şu anda üzerinde bulunduğun kıble** (Kâbe) **yi, biz ancak peygambere uyanı, ökçesi üzerinde geri dönen** (münafık) **tan ayırt edelim için kıble yaptık."** ayeti kerimesinin izahı hakkında buyuruyor ki:

Kıblenin değiştirilmesi anından itibaren Allah-u Tealâ'nın bunu beyan etmesi, sadık olanı, olmayandan ayırdetmek ve muhalif kişilerin hak ve doğru olan iş konusunda bir imtihana tâbi tutulduğunu göstermek içindi.

Kim, kıblenin değiştirilmesine değişik gözle bakarsa, bu iş ona çok ağır gelir. Kim, hakikat gözüyle bakarsa, işin doğru olduğu, bütün yönleriyle onun basiretine zahir olur (manevî gözüne görünür).

Mevlâ Tealâ buyurdu ki:

وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُضِيعَ إِيمَانَكُمْ .

"Allah, sizin imanınızı elbette zayi edecek değildir." Yani bütün hâllerde tek bir kalp üzere Allahla beraber olan kişiye, bir çok değişik işler, tek bir iş gibi gelir. İster Allah bir işi başka bir işe çevirsin, ister eski bir işi olduğu hâl üzere bıraksın, ister yeni bir iş ihdas etsin (meydana getirsin), ister başka şekle tebdil etsin (değiştirsin), onlar, bütün hâllerde Allah'la beraberdir.

Onlar, şarka (doğuya), veya garba (batıya) yönelseler, taşa veya halis çamura yakın olsalar da onların kalpleri birdir.

Bir müminin kalbi için düşünülen ve geçerli olan her hususta, bütün müminlerin kalpleri tek ve aynıdır. Bir kalp için geçerli olan, ümmetin kalbi için de aynen geçerlidir. Kalpler arasında bir farklılık sözkonusu değildir. Çünkü gelen emirler Mevlâ Tealâ'dan geldiği için hiçbirinin kalbinde, neden böyle?, niçin şöyle?, gibi sorulara yer yoktur. *(Letaiful İşârât : I/132-133) .*

BU ÜMMETİN VASAT (EN SEÇKİN) BİR ÜMMET OLUŞUNUN SEBEBİNİ VE BU SEBEBE SARILDIKLARI TAKDİRDE, SAPITANLARIN ONLARA ZARAR VEREMİYECEKLERİNİ BEYAN EDEN AYETİ KERİMELER

كُنتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ... (١١٠)

"Siz, insanlar (ın iyiliği) **için** (ortaya) **çıkarılmış en hayırlı bir ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülükten nehyedersiniz ve Allah'a inanırsınız."** *(Ali İmran 110'dan)*

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنفُسَكُمْ لَا يَضُرُّكُم مَّن ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ إِلَى اللّٰهِ
مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ (١٠٦)

"Ey iman edenler! Siz kendinize bakın (kendinizi ıslâh etmeye çalışın). **Siz** (emr-i bil maruf ve nehyi anil münker yaparak) **hidayet üzere olunca, Hak'tan sapan kimse** (nin sapması) **size zarar veremez. Hepinizin dönüşü ancak Allahadır. Artık O, ne yaptığınızı size tam manasıyla haber verecektir."** *(Maide Suresi:106)*

KIYAMET GÜNÜNDE HER PEYGAMBERİN, ÜMMETİ ÜZERİNE ŞAHİT TUTULACAĞI, EFENDİMİZ *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* İN DE, BU ÜMMETE ŞAHİT KILINACAĞINI, BU ÜMMETİN İSE DİĞER ÜMMETLERE ŞAHİT KOŞULACAĞINI BEYAN EDEN AYETİ KERİMELER VE MEALİ ŞERİFLERİ.

فَكَيْفَ اِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ اُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلٰى هٰؤُلَاءِ شَهِيدًا (٤١)

"Her ümmetten (lehlerinde ve aleyhlerinde) **bir şahit getirdiğimiz, seni de** (Habibim) **onların üzerine bir şahit olarak getirdiğimiz zaman** (onların halleri) **nice olur?"** *(Nisa Suresi: 41)*

وَيَوْمَ نَبْعَثُ فِى كُلِّ اُمَّةٍ شَهِيدًا عَلَيْهِمْ مِنْ اَنْفُسِهِمْ وَجِئْنَابِكَ شَهِيدًا عَلٰى هٰؤُلَاءِ ... (٨٩)

"O gün, her ümmetin içinden kendileri üzerine birer şahit göndereceğiz, seni de (Habibim) **onların** (kendi ümmetinin) **üzerine tam bir şahit olarak getirdik."** *(Nahl Suresi: 89'dan)*

... هُوَ سَمّٰيكُمُ الْمُسْلِمِينَ مِنْ قَبْلُ وَفِى هٰذَا لِيَكُونَ الرَّسُولُ شَهِيدًا عَلَيْكُمْ وَتَكُونُوا شُهَدَآءَ عَلَى النَّاسِ ... (٧٨)

"O, daha evvel (gönderdiği kitaplarda) **da ve bunda** (Kuranda) **da, size müslümanlar adını verdi ki; bu peygamber sizin üzerinize tam bir şahit olsun, siz de** (bütün) **insanların üzerine şahitler olasınız."** *(Hac Suresi: 78'den)*

ALLAHU TEALÂ HAZRETLERİ, EVVELİ OLMAYAN İLMİYLE HER ŞEYİN NE ZAMAN VE NASIL OLACAĞINI BİLDİĞİ GİBİ, OLDUKTAN SONRA DA GÖRMEĞİ MURAT ETTİĞİNİ VE BUNU İNSANLARA DA GÖSTERMEK İÇİN ONLARA ŞEYTANI MUSALLAT EDEREK KENDİLERİNİ ÇEŞİTLİ ŞEKİLLERDE İMTİHAN EDECEĞİNİ BEYAN EDEN AYETİ KERİMELER VE MEALİ ŞERİFLERİ

يَاَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَيَبْلُوَنَّكُمُ اللّٰهُ بِشَىْءٍ مِنَ الصَّيْدِ تَنَالُهُ اَيْدِيكُمْ وَرِمَاحُكُمْ لِيَعْلَمَ اللّٰهُ مَنْ يَخَافُهُ بِالْغَيْبِ فَمَنِ اعْتَدٰى بَعْدَ ذٰلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ اَلِيمٌ (٩٤)

"Ey İman Edenler! yemin olsun ki, Allahı *(Celle Celaluhu)* **görmeksizin, Ondan korkanları bilsin** (meydana çıkarsın) **için, Allah** (-u Tealâ, ihramdayken karşınıza çıkaracağı) **avdan, ellerinizin ve mızraklarınızın erişebileceği bir**

şeyle, Allah sizi imtihan edecektir. Kim bundan sonra aşırı gider (avlanır) **sa, ona pek acıklı bir azap vardır."** *(Maide Suresi: 94)*

وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ حَتّٰى نَعْلَمَ الْمُجَاهِدِينَ مِنكُمْ وَالصَّابِرِينَ وَنَبْلُوَ اَخْبَارَكُمْ (٣١)

"**Andolsun ki, içinizden cihat edenlerle, sabredenleri bilinceye** (belirleyinceye) **kadar ve haberlerinizi** (muharebe ve diğer hususlarda itaat veya isyanlarınızı) **açıklayıncaya kadar** (cihat emriyle ve diğer meşakkatli tekliflerle) **sizi imtihan edeceğiz."** *(Kıtal Suresi:31)*

اِنْ يَمْسَسْكُمْ قَرْحٌ فَقَدْ مَسَّ الْقَوْمَ قَرْحٌ مِثْلُهُ وَتِلْكَ الْاَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ
وَلِيَعْلَمَ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَيَتَّخِذَ مِنْكُمْ شُهَدَآءَ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ (١٤٠)

"**Eğer size** (Uhud'da) **bir yara** (acı) **değmiş bulunuyorsa** (Bedir'de de düşmanınız olan) **o kavme aynı yara** (acı) **değmiştir. İşte o** (zafer) **günler** (i öyle günlerdir ki) **biz onları, insanlar arasında** (kâh lehlerine, kâh aleyhlerine olmak üzere elden ele nöbetleşe nöbetleşe) **döndürür dururuz.** (bu da) **Allah'ın inananları bilmesi** (açıklaması) **ve sizden şahitler** (veya şehitler) **edinmesi içindir. Allah zalimleri sevmez."** *(Ali İmran:140)*

وَلَقَدْ صَدَّقَ عَلَيْهِمْ اِبْلِيسُ ظَنَّهُ فَاتَّبَعُوهُ اِلَّا فَرِيقًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ (٢٠) وَمَا كَانَ
لَهُ عَلَيْهِمْ مِنْ سُلْطَانٍ اِلَّا لِنَعْلَمَ مَنْ يُؤْمِنُ بِالْاٰخِرَةِ مِمَّنْ هُوَ مِنْهَا فِى شَكٍّ
وَرَبُّكَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ حَفِيظٌ (٢١)

"Andolsun ki İblis onlar hakkındaki zannını gerçekleştirdi. İnanan bir zümrenin dışında (hepsi) **ona uydular. Halbuki onun** (şeytanın) **onlar üzerinde hiçbir sultası** (gücü) **yoktu. Ancak ahirete inananı, onda şüphede olandan** (ayırdedip) **bilelim diye** (ona bu fırsatı verdik) **Rabbin her şeyi gerçekten muhafaza eden** (kollayan ve gözleyen) **dir."** *(Sebe' Suresi:20-21)*

Mevlâ Tealâ kıblenin döndürülmesindeki hikmeti açıkladıktan sonra bunun Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in arzusuna da uygun olduğunu beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

قَدْ نَرٰى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِى السَّمَآءِ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضٰيهَا فَوَلِّ
وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُمَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ

وَاِنَّ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ لَيَعْلَمُونَ اَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ (١٤٤)

KELİME MANASI (144)

(قَدْ نَرٰى) **Muhakkak biz görüyoruz,** Neyi? (تَقَلُّبَ وَجْهِكَ) **yüzünün tekallübünü** (çevrilmesini) nereye? (فِى السَّمَآءِ) **semaya.** yani habibim! kıblenin değiştirilmesi hususunda vahiy getirecek Cibril-i Emin'i gözlemek için, yüzünü semaya doğru çok kere döndürdüğünü görüyoruz. Burada (فِى) fî (اِلٰى) ilâ manasındadır. (فَلَنُوَلِّيَنَّ) **elbette muhakkak şimdi döndürüyoruz.** Kimi? (كَ) **seni,** nereye?(قِبْلَةً) **bir kıbleye ki,** (تَرْضٰىهَا) **razı olursun** (seversin) neyi? (هَا) **onu** (فَوَلِّ) **artık hemen çevir** neyi?(وَجْهَكَ) **yüzünü** hangi tarafa? (شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ) **Mescid-i Haram tarafına,** yani kendisinde her türlü taşkınlık ve çirkin işin yapılması haram (yasak) kılınmış olan Kâbe'yi Muazzama'ya doğru. (وَحَيْثُمَا) **her nerede** (كُنْتُمْ) **olduysanız,** yani ey müminler! Siz nerede bulunursanız bulunun, namaz kılmak istediğiniz zaman (فَوَلُّوا) **hemen çevirin** neyi? (وُجُوهَكُمْ) **yüzlerinizi** hangi tarafa? (شَطْرَهُ) **onun tarafına** (Mescid-i Harama doğru) (وَاِنَّ الَّذِينَ) **muhakkak o kimseler ki,** (اُوتُوا) **verildiler** neye? (الْكِتَابَ) **kitaba,** yani kendilerine kitap verilen yahudi ve hristiyanlar (لَيَعْلَمُونَ) **elbette bilirler** neyi?(اَنَّهُ) **şüphe-siz o,** yani kıblenin Kâbe-i Muazzama'ya çevrilmesi nedir?(الْحَقُّ) **haktır** (ger-çektir). kimi tarafından? (مِنْ رَبِّهِمْ) **Rableri tarafından** (وَمَا اللّٰهُ) **ve Allah** (u-Tealâ Hazretleri) **değildir,** (بِغَافِلٍ) **asla gafil** (habersiz), neden? (عَمَّا) **o şeylerden ki,** (يَعْمَلُونَ) **işliyorlar,** yani Allah-u Tealâ Hazretleri, mümin, kâfir herkesin yaptığından ve yapacağından asla gafil değildir.

MEAL-İ ŞERİFİ (144)

(Ey Habibim!) **biz senin yüzünün** (vahiy bekleyerek sık sık) **semaya doğru çevrildiğini muhakkak görüyoruz. Vallahi elbette şimdi biz, seni razı** (hoşnut) **olacağın bir kıbleye muhakkak çeviriyoruz. Artık sen** (namazda) **yüzünü Mescid-i Haram tarafına** (Kâbe'ye doğru) **çevir** (ey müminler!) **siz de nerede olursanız** (namazda) **yüzlerinizi onun** (Kâbe-i Muazzama) **tarafına çevirin ve şüphe yok ki, kendilerine kitap verilmiş olan** (yahudi ve hristiyan) **lar bunun** (Kâbe'ye döndürülme işinin) **Rableri tarafından** (gelen) **hak** (gerçek) **olduğunu elbette bilirler. Ve Allah** (-u Tealâ Hazretleri) **onların yaptıklarından asla gafil** (habersiz) **değildir.**

İZAHAT

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, Rabbinin, kendisini Kâbe-i Muazzama'ya tekrar döndürmesini çok arzu ederdi. Çünkü Kâbe-i Muazzama, ceddi İbrahim *(Aleyhisselam)*ın kıblesi ve iki kıblenin en eskisiydi. Kâbe-i Muazzama, arapların iftihar vesilesi, emniyet, ziyaret ve tavaf yerleri olduğu için Kâbe-i Muazzamaya dönmek arapları imana davet hususunda daha teşvik ediciydi. Aynı zamanda Kâbe-i Muazzama'ya dönmekte, yahudilere muhalefet de vardı. Zira; Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onların kıblesi olan Mescid-i Aksaya doğru kıldığında: "O, bizim dinimize muhalefet ediyor sonra, kıblemize tâbi oluyor. Biz olmasak, nereye döneceğini de bilemeyecek." dediler. O zaman Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Mescid-i Aksa'ya doğru yönelmeyi istemedi ve Rabbinin onu, Kâbe-i Muazzama'ya doğru döndürmesine dair kalbinde bir arzu vukuu buldu. Bu hususta bir vahiy beklediğinden çok kere yüzünü semaya çevirirdi.

Berâ *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurdu: "Biz Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile beraber on sekiz ay kadar Beyt-i Mukaddes tarafına doğru kıldık. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Beyt-i Mukaddes'e doğru kıldığı zaman (namazı bitince) çok kere semaya bakardı, Allah-u Tealâ, Nebisinin Kâbe-i Muazzama'ya dönmeyi yürekten istediğini bildi. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, Cibril-i Emin semaya yükseldiği zaman gözünü onun peşine diker getireceği vahyi beklerdi. İşte bu hususta Allah-u Tealâ Hazretleri: (قَدْ نَرٰى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِى السَّمَآءِ) **"Biz senin, yüzünü çok kere semaya döndürdüğünü görüyoruz."** mealindeki bu ayeti kerimeyi indirdi. *(İbn-i Mace, İkame:56)*

Molla Fenarî Hazretleri, Fatiha tefsiriyle ilgili yazdığı eserde zikretmiştir ki; Mensûhat (kaldırılan hükümler) den ilki, elli vakit olan namazın, hafiflik olsun için Mevlâ tarafından beş vakte indirilmesidir. Kaldırılan hükümlerden ikincisi de müşrikleri imtihan için Mekke-i Mükerreme'deyken kıblenin Beytullah'tan, Beyt-i Mukaddes'e döndürülmesi, üçüncüsü ise, yahudileri imtihan için Medine-i Münevvere'deyken kıblenin Beyt-i Mukaddes'ten Kâbe -i Muazzama'ya tekrar döndürülmesidir.

Ruhu'l-Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, yahudiler, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Beyt-i Mukaddes tarafına namaz kıldıktan sonra, kıblenin Kâbe-i Muazzama'ya çevrileceğini ve iki kıbleye doğru namaz kılacağını kitaplarında daha evvel okudukları için, bu çevrilme hadisesinin hak olduğunu iyice bilirlerdi. Nitekim onların âlimlerinden Abdullah İbn-i Selâm *(Radıyallahu Anh)* gibi zatlar bunu itiraf etmiş ve müslüman olma şerefine kavuşmuşlardır. Lâkin diğerleri inat ve hasetlerinden bu işe itiraz etmişlerdir. Nitekim ayet-i kerimenin sonuna doğru Mevlâ Tealâ Hazretleri, buna işareten: (وَاِنَّ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ لَيَعْلَمُونَ اَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ) **"Şüphesiz kendilerine**

kitap (Tevrat) **verilenler, bunun** (kıblenin döndürülmesinin), **Rablerinden gelen bir gerçek olduğunu pek iyi bilirler."** buyuruyor.

Mevlâ Tealâ Hazretleri, en son cümlede: (وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ) **"Allah onların yaptıklarından asla gafil değildir."** buyurarak kıblenin döndürülmesini hikmete uygun görmeyenlerin lâyık oldukları cezaya kavuşacaklarına dair büyük bir tenbih ve tehditte bulunmuştur.

Şu da bilinsin ki, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, Kâbe-i Muazzama'nın kıble olmasını arzu etmesi dini bir menfaat içindir. Yoksa nefsani bir isteğe bağlı değildir. Ayet-i celilede geçen **"vech"** (yüz) den maksat insanın yalnız yüzü değil bütün bedenidir. Binaenaleyh namazda yalnız yüzle Kâbeye yönelmek kâfi olmayıp bütün bedenle yönelmek vaciptir. **"Şatır"** ise, taraf manasındadır. Şu hâlde ayet-i celile: **"Namazda bütün bedeninle mescid-i Haram tarafına yönel."** demektir.

Dolayısıyla namazda Kâbe'nin bulunduğu yöne dönmek kâfidir. Yoksa Kâbe'nin ta kendisine yönelmek lâzım değildir. Zira uzakta bulunanlar için Kâbe'nin tam kendisine yönelmek mümkün olamadığından Cenab-ı Hak, Kâbe'nin tarafına yönelmeyi emrederek Kâbe'nin tayiniyle mükellef tutmamıştır. Binaenaleyh, her mümine lâzım olan, nerede bulunursa bulunsun, yalnız Kâbe'nin bulunduğu tarafı tayin edebilmesi için Kâbe'nin hangi cihette olduğunu bilmesidir. Alusî Tefsirinde zikredildiğine göre, İmam-ı Azam efendimizin mezhebi de budur. Nitekim:

١١- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ مَرْفُوعًا « اَلْبَيْتُ قِبْلَةٌ لِأَهْلِ الْمَسْجِدِ وَالْمَسْجِدُ قِبْلَةٌ لِأَهْلِ الْحَرَامِ وَالْحَرَامُ قِبْلَةٌ لِأَهْلِ الْأَرْضِ فِي مَشَارِقِهَا وَمَغَارِبِهَا مِنْ أُمَّتِي »

11. İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* nın, merfuan (Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e dayandırarak) şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir. **"Kâbe-i Muazzama'nın bizzat kendisi, Mescid-i Haram'da bulunanların kıblesi, Mescid-i Haram da, Harem ehlinin kıblesi, Harem ise meşrik ve mağriplerde bulunan bütün ümmetimin kıblesidir."** *(Beyhekî, es-Sünenül Kübra:2/10)*

Ehlullahın büyüklerinden müfessir İmam-ı Kuşeyrî, izahlarıyla bizi hayrette bırakan tefsirinde bu ayet-i kerimeyle ilgili olarak şu güzel açıklamaya yer verir: "Resulü Ekrem *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, kıbleyle alâkalı olarak kalbinde beslediği temennileri diliyle ifade etmekten vazgeçmek suretiyle Allah'a karşı olan edebini muhafaza etti, sonra da semayı (semadan gelecek vahyi) düşünerek gözlerini zaman zaman gökyüzünde gezdirmeye başladı. Çünkü gökyüzü Cebrail *(Aleyhisselam)* ın yoludur. Onun bu hâlini gören Allah *(Celle Celalühü)* derhal şu ayeti inzal buyurdu:

قَدْ نَرٰى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَآءِ . . .

"Biz, yüzünün semaya doğru çevrilip durduğunu muhakkak görüyo-

ruz." yani habibim! dua ederek açıkça dile getirmediğin isteğini, biz bildik. Kıbleyi senin için, senin hatırın için değiştirdik.

Mevlâ Tealâ'nın bu muamelesi, bir dostun dostu için yapacağı en güzel muameledir. "Habibim! Bütün kullar benim rızamı isteme uğrunda çalışır dururlar, ben ise senin rızanı, senin hoşnutluğunu talep ederim."

فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضيهَا فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ .

"Artık seni, hoşnut olacağın bir kıbleye muhakkak döndüreceğiz. Haydi yüzünü Mescid-i Haram tarafına döndür."

Lâkin kalbini Kâbe'nin taşlarına, oradaki eserlere takma, onu sadece bana bağla. Kıble senin nefis ve bedeninin yönü, hak olan ben azimüşşan ise, senin kalbinin müşahede ettiği varlık olayım. Siz de ey müminler! nerede olursanız olun yüzlerinizi, bedenlerinizi o Kâbe 'ye doğru çevirin, ama kalplerinizi bana has kılın, müşahedenizi sadece bana tahsis edin. *(Letâifü'l-İşârât:1/134)*

Arif-i Billah Nahcuvanî *(Kuddise Sırruhu)* Hazretleri de şöyle buyuruyor:

"Resul-ü Ekrem *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, e Allah'ın zatını tevhid makamı, hakikaten zahir olduğunda, o deryada kaybolup her türlü fiil ve sıfat gereklerinden soyulup bilumum arzu ve isteklerin gerektirdiklerinden vaz geçerek ve Mevlâ'nın öz zatını tevhid'e yönelerek, bu hâline uygun vahiy ve ilhamı bekler olunca, Allah *(Celle Celalühü)* bu ayet-i kerimeyi inzal buyurdu.

Mevlâ Tealâ Hazretleri, ehli kitabın, kıblenin çevrilmesinin hak olduğunu bildiklerini beyan buyurduktan sonra, onların bu direniş hâlinin inattan ibaret olduğuna ve Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e asla uymayacaklarına işaretle şöyle buyuruyor:

وَلَئِنْ اَتَيْتَ الَّذينَ اُوتُوا الْكِتَابَ بِكُلِّ ايَةٍ مَاتَبِعُوا قِبْلَتَكَ وَمَاانْتَ بِتَابِعٍ
قِبْلَتَهُمْ وَمَا بَعْضُهُمْ بِتَابِعٍ قِبْلَةَ بَعْضٍ وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ اَهْوَآءَهُمْ مِنْ بَعْدِ مَا
جَآءَكَ مِنَ الْعِلْمِ اِنَّكَ اِذًا لَمِنَ الظَّالِمِينَ (١٤٥)

KELİME MANASI (145)

(وَلَئِنْ اَتَيْتَ) **Yemin olsun ki, eğer getirsen de,** kime? (الَّذينَ) **o kimselere ki,** (اُوتُوا) **verildiler** neye? (الْكِتَابَ) **kitaba,** yani kendilerine kitap verilenlerin inatçılarına getirecek olsan da neyi? (بِكُلِّ ايَةٍ) **her bir ayeti,** yani Kâbe-i Muazzama ya yönelmenin hak olduğuna dair bütün delilleri getirecek olsan da (مَاتَبِعُوا)

tâbi olmazlar (uymazlar) neye? (قِبْلَتَكَ) **senin kıblene** (وَمَاأَنْتَ)**ve sen de olmadın,** ne? (بِتَابِعٍ) **tâbi** (uyucu), neye?(قِبْلَتَهُمْ) **onların kıblesine** (وَمَا بَعْضُهُمْ) **onların bazısı da olmadı,** ne olmadı? (بِتَابِعٍ) **tâbi,** neye? (قِبْلَةَ بَعْضٍ) **diğer bazısının kıblesine** (وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ) **vallahi eğer sen uyacak olursan,** neye? (أَهْوَاءَهُمْ) **onların heva** (arzu) **larına,** neden sonra?(مِنْ بَعْدِ مَا) **o şeyden sonra ki,** (جَآءَ) **geldi,** kime? (كَ) **sana,** o da nedir?(مِنَ الْعِلْمِ) **ilimdir,** yani kati vahiyle kıblenin ancak Kâbe olduğu ve Mevlâ'nın dininin ancak islam olduğu hususunda sana ilim geldikten sonra farz-ı muhal onları idare etmek için isteklerine uyacak olursan (إِنَّكَ) **muhakkak sen** (إِذًا) **o zaman** kimlerdensin?(لَمِنَ الظَّالِمِينَ) **elbette zulmedicilerdensin.**

MEAL-İ ŞERİFİ (145)

(Habibim!) **kasem** (yemin) **olsun ki, eğer** (bundan evvel) **kendisine kitap verilenlere,** (Kâbe-i Muazzama'ya yönelmenin hak olduğuna dair) **her ayeti** (delili, mucizeyi) **getirecek olsan da, onlar** (inatlarından) **yine senin kıblene uymazlar. Sen de onların kıblesine tâbi** (uyucu) **değilsin hatta onların bazısı da, bazısının** (yahudiler hristiyanların, hristiyanlar da yahudilerin) **kıblesine uyucu değildir. Andolsun ki** (habibim! kıblenin ancak Kâbe-i Muazzama olduğuna dair) **sana gelen** (bunca) **ilim** (bilgi ve vahiy) **den sonra,** (faraza) **onların isteklerine uyacak olursan, o takdirde şüphesiz sen elbette** (nefsine) **zulmedici** (kendine yazık eden) **lerden** (sayılır) **sın.**

İ Z A H A T

Bu ayet-i kerime, yahudilerle hristiyanların görünüşte kendi batıl dinlerine ne kadar bağlı olup, hakkı kabule meyletmediklerini, onlara bu gibi işlerde tâbi olanların da kendi nefislerine, kendi varlıklarına, ne kadar zulüm ve ihanette bulunacaklarını göstermektedir.

Beyzavî ve Nesefî tefsirlerinin beyanına göre Mevlâ Tealâ Hazretleri bu ayet-i celilede: (وَمَا أَنْتَ بِتَابِعٍ قِبْلَتَهُمْ) **"Sen onların kıblelerine uyacak değilsin."** buyurarak onların tama' (ümit ve arzu) larını kesmiştir, çünkü onlar: "Bizim kıblemiz üzere sebat etmiş olsaydı, onun beklediğimiz peygamber olmasını umardık." demişlerdi.

Bundan sonra Mevlâ Tealâ Hazretleri: (وَمَا بَعْضُهُمْ بِتَابِعٍ قِبْلَةَ بَعْضٍ) **"Onların bazısı da, diğer bazısının kıblesine uyacak değildir."** buyurarak, onların, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e karşı birleşmelerine rağmen kendi aralarında kıble hususunda ihtilâf ettiklerini, dolayısıyla Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e uymaları beklenmediği gibi kendi aralarında birleşmelerinin de beklenmediğini bildirmektedir. Çünkü yahudiler Beyt-i Mukaddes'e, hristiyanlar ise güneşin doğduğu tarafa yönelmektedirler ve her biri kendi görüşünde ısrar ettiğinden asla birleşemezler

Bundan sonra Mevlâ Tealâ Hazretleri:

وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ اَهْوَاءَهُمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَآءَكَ مِنَ الْعِلْمِ اِنَّكَ اِذًا لَمِنَ الظَّالِمِينَ

"Sana bunca ilim (bilgi) **geldikten sonra, yine onların isteklerine uyarsan, şüphesiz sen de, o takdirde elbette zalimlerdensin."** buyurarak büyük bir tehditte bulunmuştur.

Gerçi görünüşte hitap Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e ise de, murat ümmetidir. Çünkü Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Mevlâ Tealâ'nın muhafazası altındadır.

Ayrıca bu ayet-i kerime de, kâfirlerin isteklerine uymaktan büyük bir sakındırma vardır. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bu şekilde tehdit olununca, ümmetinin durumu daha iyi anlaşılmalıdır.

İşte ey müslümanlar! bu gün başımıza gelen bütün bu mağlubiyet ve musibetler, onların heva ve heveslerine uymamızdandır. O hâlde insan, gözünü en ufak bir tozdan bile muhafaza ettiği gibi, kâfirlerin isteklerine uymaktan ve onlara benzemekten son derece sakınmalıdır.

ALLAH'A ORTAK KOŞMAK VE KAFİRLERİN İSTEKLERİNE UYMAKTAN SAKINDIRMA HUSUSUNDA ÜMMETİNE DUYURMAK ÜZERE EFENDİMİZ *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* E, YAPILAN TEHDİTLERİ BEYAN EDEN DİĞER AYET-İ KERİMELER.

وَلَقَدْ اُوحِيَ اِلَيْكَ وَاِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ لَئِنْ اَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ (٦٥) بَلِ اللّٰهَ فَاعْبُدْ وَكُنْ مِنَ الشَّاكِرِينَ (٦٦)

"Andolsun ki (habibim!), **sana da, senden evvelki** (peygamber) **lere de** (şu) **vahyolunmuştur; eğer** (faraza Allah'a) **ortak koşarsan,** (celâlim hakkı için bütün) **amelin elbette boşa gider ve muhakkak sen hüsrana düşenlerden olursun. Hayır!** (işte onun için) **yalnız Allah'a kulluk et ve şükredenlerden ol."** *(Zümer Suresi:65,66)*

ثُمَّ جَعَلْنَاكَ عَلَى شَرِيعَةٍ مِنَ الْاَمْرِ فَاتَّبِعْهَا وَلَاتَتَّبِعْ اَهْوَآءَ الَّذِينَ لَايَعْلَمُونَ (١٨) اِنَّهُمْ لَنْ يُغْنُوا عَنْكَ مِنَ اللّٰهِ شَيْئًا وَاِنَّ الظَّالِمِينَ بَعْضُهُمْ اَوْلِيَآءُ بَعْضٍ وَاللّٰهُ وَلِيُّ الْمُتَّقِينَ (١٩)

"Sonra (habibim!) **seni de** (din) **emr** (in) **den** (din işlerini beyan eden) **bir şeriat üzere** (memur) **kıldık.** (seni o yola koyduk). **O hâlde sen ona tâbi ol, bilmeyenlerin isteklerine uyma, çünkü onlar, Allah** (-u Tealâ tarafından başına gelecek olan ceza) **dan hiç bir şeyi, kat'iyen senden defedemezler. Şüphe yok ki, zalimler birbirinin dostlarıdır. Allah ise takva sahiplerinin dostudur.** *(Casiye Suresi:18,19)*

وَلَنْ تَرْضٰى عَنْكَ الْيَهُودُ وَلَا النَّصَارٰى حَتّٰى تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ قُلْ اِنَّ هُدَى اللّٰهِ هُوَ الْهُدٰى وَلَئِنِ
اتَّبَعْتَ اَهْوَآءَهُمْ بَعْدَ الَّذِى جَآءَكَ مِنَ الْعِلْمِ مَالَكَ مِنَ اللّٰهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ (١٢٠)

"Ne yahudiler, ne de hristiyanlar, sen onların dinine uyuncaya kadar, asla senden hoşnut olmaz (lar). **De ki: Şüphesiz Allah'ın hidayeti** (olan islâm) **doğru yolun ta kendisi ancak odur. Eğer** (vahiy ile) **sana gelen** (bunca) **ilimden sonra** (faraza) **onların heva** (nefislerinin sevdik) **lerine uyacak olursan, andolsun ki! senin için Allah'dan** (gelecek azaptan seni koruyacak) **ne bir yâr bulunur, ne de bir yardımcı."** *(Bakara Suresi:120)*

YAHUDİ VE HRİSTİYANLARIN ÇOK İNATÇI OLMALARINDAN DOLAYI AZAB-I ELİM'İ GÖRMEDİKÇE İNANMAYACAKLARINI BEYAN EDEN BİR AYET-İ KERİME.

اِنَّ الَّذِينَ حَقَّتْ عَلَيْهِمْ كَلِمَةُ رَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ (٩٦) وَلَوْ جَآءَتْهُمْ كُلُّ اٰيَةٍ
حَتّٰى يَرَوُا الْعَذَابَ الْاَلِيمَ (٩٧)

"Şüphesiz üzerlerine Rabbinin kelimesi hak olmuş bulunan (küfri inadî üzere ölüp, ebedi azapta kalacakları hakkında Allah'ın kararı vacip olan) **lar** (yok mu?) **onlara her ayet** (mucize) **gelmiş olsa da, acıklı azabı görünceye kadar iman etmezler."** *(Yunus Suresi:96-97)*

الَّذِينَ اٰتَيْنٰهُمُ الْكِتٰبَ يَعْرِفُونَهٗ كَمَا يَعْرِفُونَ اَبْنَآءَهُمْ ۭ وَاِنَّ
فَرِيْقًا مِّنْهُمْ لَيَكْتُمُوْنَ الْحَقَّ وَهُمْ يَعْلَمُوْنَ ﴿١٤٦﴾ اَلْحَقُّ
مِنْ رَّبِّكَ فَلَا تَكُوْنَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِيْنَ ﴿١٤٧﴾ وَلِكُلٍّ وِّجْهَةٌ
هُوَ مُوَلِّيْهَا فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرٰتِ ۭ اَيْنَ مَا تَكُوْنُوْا يَاْتِ بِكُمُ
اللّٰهُ جَمِيْعًا ۭ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰي كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿١٤٨﴾ وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ
فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ۭ وَاِنَّهٗ لَلْحَقُّ مِنْ رَّبِّكَ ۭ
وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُوْنَ ﴿١٤٩﴾ وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ
وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ۭ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوْا وُجُوْهَكُمْ
شَطْرَهٗ ۙ لِئَلَّا يَكُوْنَ لِلنَّاسِ عَلَيْكُمْ حُجَّةٌ اِلَّا الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا مِنْهُمْ
فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِيْ وَلِاُتِمَّ نِعْمَتِيْ عَلَيْكُمْ وَلَعَلَّكُمْ
تَهْتَدُوْنَ ۙ ﴿١٥٠﴾ كَمَآ اَرْسَلْنَا فِيْكُمْ رَسُوْلًا مِّنْكُمْ يَتْلُوْا
عَلَيْكُمْ اٰيٰتِنَا وَيُزَكِّيْكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتٰبَ وَالْحِكْمَةَ
وَيُعَلِّمُكُمْ مَّا لَمْ تَكُوْنُوْا تَعْلَمُوْنَ ۭ ﴿١٥١﴾ فَاذْكُرُوْنِيْٓ اَذْكُرْكُمْ
وَاشْكُرُوْا لِيْ وَلَا تَكْفُرُوْنِ ﴿١٥٢﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اسْتَعِيْنُوْا
بِالصَّبْرِ وَالصَّلٰوةِ ۭ اِنَّ اللّٰهَ مَعَ الصّٰبِرِيْنَ ﴿١٥٣﴾

Mevlâ Tealâ Hazretleri , ehli kitabın imansızlıklarının, şüpheden değil, inatlarından kaynaklandığını açıkladıktan sonra, inat derecelerini belirtmek üzere şöyle buyuruyor:

اَلَّذِينَ اٰتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ اَبْنَآءَهُمْ وَاِنَّ فَرِيقًا مِنْهُمْ لَيَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ (١٤٦)

KELİME MANASI (146)

(اَلَّذِينَ) **Öyle kimseler ki,** (اٰتَيْنَا) **biz verdik,** kime? (هُمْ) **onlara,** neyi? (الْكِتَابَ) **o kitabı,** yani Tevratı okumayı nasibettiğimiz yahudi uleması (يَعْرِفُونَ) **tanırlar,** kimi? (هُ) **onu** (Muhammed Mustafa *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i), ne gibi? (كَمَا يَعْرِفُونَ) **tanıdıkları gibi,** kimi? (اَبْنَآءَهُمْ) **oğullarını,** (وَاِنَّ فَرِيقًا) **muhakkak bir fırka** (güruh), kimden? (مِنْهُمْ) **onlardan,** yani ehli kitabın inatçılarından bir cemaat (لَيَكْتُمُونَ) **elbette gizlerler,** neyi? (الْحَقَّ) **hakkı** (Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in peygamberliğini) (وَهُمْ) **halbuki onlar,** (يَعْلَمُونَ) **bilirler,** yani Allah-u Tealâ'nın kendi kitaplarında beyan ettiği hakkı, haset ve inatlarından bile bile gizlerler.

MEALİ ŞERİFİ (146)

Kendilerine kitap verdiklerimiz (yahudi ve hristiyan âlimleri), **onu** (o peygamberi), **oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar, böyleyken içlerinden bir kısmı** (Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in peygamber olduğunu ve Kâbe-i Muazzama'nın kıble olduğunu) **bildikleri hâlde hakkı gizlerler.**

İ Z A H A T

Bu ayeti kerime, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bütün şemail (görünen şekli) ve evsafı (sıfatları) nın, kütübi salife (geçmiş kitaplar) da mezkûr (zikrolunmuş) olduğunu ve ehli kitap âlimlerinin, öz oğullarını tanıdıkları gibi Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i tanıdıklarını, ayrıca Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in verdiği haberlerin doğru olduğunu bildiklerini haber vermektedir.

Fahrurrazî, Hâzin, Beğavî, Nesefî, Beyzavî ve diğer tefsirlerin zikrettiğine göre, Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)*, yahudi âlimlerinden olup islâmla müşerref olan Abdullah İbn-i Selâm *(Radıyallahu Anh)* Hazretlerine bu ayetin manasını sorduğunda, Abdullah İbn-i Selâm buyurdu ki: **"Ben o peygamber** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **i oğlumdan daha iyi tanıyorum."** Bunun üzerine Hazreti Ömer: **"Nasıl?"** dedi. O da: **"Çünkü ben Muhammed** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in nebi olduğunda hiç şüphe etmiyorum, zira Allah-u Tealâ, onu sıfatlarıyla bize kitabımız Tevratta tanıtmıştı amma oğlumun annesi belki de**

hainlik etmiş olabilir, kadınların ne yaptığını bilemem fakat Tevratın haber verdiğinde hiç şüphe etmem!" buyurdu. Bunun üzerine Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)*, Abdullah İbn-i Selâm *(Radıyallahu Anh)* ı alnından öptü ve: **"Ey İbn-i Selâm! Allah seni muvaffak etsin."** buyurdu. *(Suyutî, Dürrü'l-Mensur:1/357)*

Taberanî, Selman-ı Farisî'nin bu ayetin tefsiri sadedinde şöyle buyurduğunu zikretmiştir: Ben din aramak için dolaşıyordum, ehli kitabın kalıntıları olan rahiplerin arasına düştüm. Onlar: **"Bu zaman, arap topraklarından çıkması yakın olan bir peygamberin zamanıdır, onun bir çok alâmetleri vardır, birisi de peygamberlik mühürü olmak üzere iki omuzu arasında bulunan yuvarlak bendir."** dediler. *(Suyutî, Dürrü'l-Mensur:1/357)*

(اَبْنَاءَ) Ebnâ' (ابْن) ibn'in cemisi (çoğul şekli) dir, İbin ise, oğul demektir.

EHLİ KİTABIN, İNATLARI DOLAYISIYLA BİLE BİLE İNANMADIKLARINI BU SEBEPLE EN BÜYÜK ZALİM OLDUKLARINI BEYAN EDEN AYET-İ KERİMELER VE MEALLERİ.

اَلَّذِينَ اٰتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ اَبْنَآءَهُمُ اَلَّذِينَ خَسِرُوا اَنْفُسَهُمْ فَهُمْ لَايُؤْمِنُونَ (٢٠) وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا اَوْ كَذَّبَ بِاٰيَاتِهِ اِنَّهُ لَايُفْلِحُ الظّٰلِمُونَ (٢١)

"Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler (yahudi ve hristiyanlar) **tıpkı kendi oğullarını tanıdıkları gibi onu tanırlar** (Peygamberin Allah tarafından gönderildiğini bilirler) **fakat nefislerini hüsrana** (kendilerini ziyana) **sokan** (o inatçı) **lar inanmazlar."**

"Allah'a karşı yalan (sözlerle) **iftira edenden veya onun ayetlerini yalanlayandan daha zalim kim olabilir. Muhakkak** (şu iyi bilinsin ki) **zalimler felâh** (kurtuluş) **a ermezler."** *((Enam Suresi:20,21)*

وَالَّذِينَ اٰتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْلَمُونَ اَنَّهُ مُنَزَّلٌ مِنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ فَلَاتَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ (١١٤)

"Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler, onun (Kuranın) **gerçekten Rabbin tarafından indirilmiş olduğunu bilirler. Onun için sakın şüpheye düşenlerden olma."** *(Enam Suresi:114 den)*

اَلْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَاتَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ (١٤٧)

KELİME MANASI (147)

(اَلْحَقُّ) **O hak,** yani habibim! senin nübüvvet ve risaletin, kâbe'ye yönelerek namaz kılacağın veya geçmiş kitaplarda yazılı evsafından ibaret olan

bütün gerçekler, kim tarafındandır? (مِنْ رَبِّكَ) **Rabbin tarafındandır.**(فَلَا تَكُونَنَّ) **artık sakın sen olma** kimlerden? (مِنَ الْمُمْتَرِينَ) **şüphe edenlerden,** yani Rabbin tarafından sana hakkın geldiğinde şüphe edenlerden olma.

MEAL-İ ŞERİFİ (147)

O (üzerinde bulunduğun) **hak Rabbindendir. O hâlde sakın sen şüphe edenlerden olma.**

İ Z A H A T

Mevlâ Tealâ bu ayet-i kerimede, bütün ümmete, doğruluğu sabit olan şeyleri hemen kabul edip, bu hususta bir takım münkir (inkârcı) ların, sûi telkinatına (kötü fikir aşılamalarına) kulak vermemelerini, emir ve tavsiye etmektedir.

Her ne kadar hıtab-ı İlâhî (Allah'ın kelâmı) zahir (görünüş) te Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e tevcih edilmiş (yöneltilmiş) ise de, gerçekte Hazreti Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* vasıtasıyla bütün ümmete yönelmektedir. Peygamber Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şahsının her türlü şüpheden uzak olduğu kesinlikle bilinmektedir. Ümmeti şüphecilikten nehyetmenin manası ise, onlara, şüphenin zıddı olan yakîni (şüphesiz inanmayı) ve itmi'nan-ı kalbi (kalbin huzura kavuşmasını) emretmektir.

BU MEALDE DİĞER BİR AYET-İ KERİME

اَلْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُنْ مِنَ الْمُمْتَرِينَ (٦٠)

"Bu hak Rabbindendir. Artık şüphe edenlerden olma." *(Ali İmran Suresi:60)*

Mevlâ Tealâ, Kâbe'nin kıble olduğunu ve ehli kitabın o kıbleye yönelmiyeceklerini, beyan edip Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e, her türlü şüpheden uzak olmasını emrettikten sonra, müslümanların hayrât ve hasenâta koşmalarını emretmek üzere buyuruyor:

وَلِكُلٍّ وِجْهَةٌ هُوَ مُوَلِّيهَا فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ اَيْنَمَا تَكُونُوا يَأْتِ بِكُمُ
اللّٰهُ جَمِيعًا اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ (١٤٨)

KELİME MANASI (148)

(وَلِكُلٍّ) **Her biri için vardır.** Yani ümmetlerden her biri için veya bu ümmetin her bir ferdi için vardır. Ne?(وِجْهَةٌ) **bir kıble, bir yön ki,** (هُوَ) **O** (her bir

Ayet: 147
ümmet veya fert), nedir?(مُوَلِّيهَا) **ona döndürücüdür** (yüzünü o kıbleye döndürür). Burada ikinci meful olan (وَجْهَهُ) hazfedilmiştir. Yani her ümmet için bir kıble, ibadet ederken yönelecekleri bir makam vardır yahut müslümanlardan her biri için, bulundukları memleketlere nazaran (kuzey, güney, doğu, batı gibi) değişik bir kıble yönü vardır ki, namazda o tarafa yönelirler. (فَاسْتَبِقُوا) **öyleyse koşun,** neye? (الْخَيْرَاتِ) **hayırlara,** yani kıbleye yönelerek namaz kılmak gibi iki cihan saadeti kazandıracak bütün hayırlara koşun (أَيْنَمَا) **her nerede,** (تَكُونُوا) **olursanız** (bulunursanız) (يَأْتِ) **getirir** (toplar), kimi?(بِكُمُ) **sizi,** kim? (اللَّهُ) **Allah** (-u Tealâ Hazretleri) (جَمِيعًا) **hep birlikte,** (إِنَّ اللَّهَ) **Muhakkak Allah** (-u Tealâ Hazretleri) (عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ) **her şeye,** (قَدِيرٌ) **ziyade kadirdir,** yani sizi öldürmeye, diriltmeye ve bir araya toplamaya tam manasıyla gücü yetendir.

MEAL-İ ŞERİFİ (148)

(Ümmetlerden) **herbirinin bir yönü** (kıblesi) **vardır ki,** (yüzünü) **ona** (o kıbleye) **döndürücüdür. Öyleyse siz de** (ey müminler!) **hayırlara** (birbirinizle yarış edercesine) **koşun.** (siz ve düşmanlarınız) **her nerede bulunursanız** (bulunun), **Allah** (-u Tealâ Hazretleri kıyamet gününde) **hepinizi** (bir araya) **getirecek** (ve haklı ile haksızın arasında hükmedecek) **tir. Şüphesiz Allah** (-u Tealâ Hazretleri) **her şeye ziyade kadirdir.**

İ Z A H A T

Bu ayet-i kerime, müslümanların bir kıbleye yönelerek ibadet ve taatta bulunmalarını, hayrat ve hasenâta (iyiliklere) koşmalarını, bu şekilde bir vahdet (birlik) teşkil edip (meydana getirip) fevz-ü felâh'a nail olmalarını (kurtuluşa ermelerini) emir ve tavsiye buyuruyor.

Cenab-ı Hak, zikredilen ayeti kerimelerde, ümmetin vahdeti (birliği) ni, selâmet ve saadetini;

1. (اَلْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ) buyurarak: Hakperest olmalarına (hakkı tutmalarına),

2. (فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ) buyurarak: Şüpheciliğe sapmamalarına,

3. (فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ) buyurarak da: Hayır işlerinde birbirleriyle yarış etmelerine vâbeste kılmış (bağlamış) tır.

Beğavî, Beyzavî, Hâzin, Nesefî ve diğer tefsirlerde zikredildiğine göre: (وَلِكُلٍّ وِجْهَةٌ) **"Herbiri için bir yön vardır."** demek, erbabı şeriat (şeriat sahibi olan ümmetler) den her birinin bir ciheti, bir kıblesi vardır, demektir. Binaenaleyh enbiyadan bazısının kıblesi Beyt-i Mukaddes, bazısının Kâbe-i Muazzama'dır. Mukarreb (en yakın) meleklerin kıblesi Arşı e'lâ, rûhaniyyîn (sadece Kadir gecesi görülebilen seçkin melekler) in kıblesi Kürsî, Kerûbiyyîn (meleklerin efendilerin) in kıblesi ise, Beyt-i Ma'mur'dur.

Fahru'r-Razî'nin beyanına göre buranın manası: **"Ehli islâmdan herkesin kıbleden bir ciheti var."** demektir. Yani herkes beldesine göre bulunduğu yer itibarıyla bir yöne döner. Meselâ: Kâbe-i Muazzama bazı milletin cenup (güney) cihetinde bulunur, bizim memleketimizde olduğu gibi, bazılarının bulunduğu yere göre şimal (kuzey) cihetine düşer Yemen gibi, bazılarına göre şark (doğu) cihetinde olur, Orta Mısır gibi, bazılarının Kâbe'ye yönelmesi ise, garb'a (batıya) doğru olur, Hindistan'da bulunan Bombay beldesi gibi. Binaenaleyh, herkes, kendi beldesinde Kabe-i Muazzama hangi yöne düşerse o yöne doğru namaz kılar.

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre: (خَيْـرَات) Hayrât, (خَيْرَة) hayret kelimesinin cemisidir. Her hususta üstün olan haslet demektir.

Ayet-i celilede geçen: (فَاسْتَبِقُوا) **"Yarışın."** emriyle hitap: Müminleredir.

Hayırlardan maksat: Kâbe 'nin bizzat kendisine isabet eden yönler olmasına göre, burada, Kâbe'nin kendisine doğru kılınan namazın, yönüne doğru kılınan namazdan daha fazla sevap kazandıracağına bir işaret vardır.

Ehli islâma göre: "Hayrât" la murat, Kâbe'yi Muazzama'ya yönelerek ibadet etmektir. Zira Kâbe 'ye tazim niyetiyle ibadette o tarafa yönelme, bizzat ibadet olup, ahirette kişinin büyük sevaba nail olmasına sebep olacağı gibi, dünyada da o tarafa yönelen için büyük bir şereftir.

Ruhu'l-Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, ehli hakikatten bazısı bu ayeti şöyle tevil etmişlerdir. Hangi millet, bizden başkasıyla meşgul olur, onlara teveccüh ederse etsin, ey arifler cemaatı! siz bize yönelin, başkalarından vazgeçip bizimle meşgul olun çünkü sizin dönüşünüz bizedir.

Mevlâ Tealâ Hazretleri, bu ayetin sonunda: (اَيْنَمَا تَكُونُوا يَاْت بِكُمُ اللّٰهُ جَمِيعًا) **"Siz ve düşmanlarınız nerede olursanız olun hepinizi Allah, hep birlikte** (mahşere) **getirecektir."** buyurmakla bazı müslümanların yahudi ve hristiyanlara veya dünyaya teveccüh ettiği bu zamanda, vahdet şuuruna ermiş müslümanların, ehllullaha (Mevlânın dostlarına) yönelmeleri gerektiğine işaret etmiştir. Çünkü ehllullaha göre, Mevlâ'nın dostunun kalbi, teveccüh makamında olup Kâbe-i Muazzama'yı temsil eder, oraya teveccüh en büyük şereftir.

MÜŞRİKLERİN KENDİ YOLLARINI BEĞENDİKLERİNİ, LÂKİN ALLAH-U TEALÂ 'NIN, KİMİN DOĞRU YOLDA OLDUĞUNU ÇOK İYİ BİLDİĞİNİ BEYAN EDEN AYET-İ KERİMELER VE MEALLERİ.

. وَلَاتَكُونُوا مِنَ الْمُشْرِكِينَ (٣١) مِنَ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيَعًا كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ (٣٢)

"Ve müşriklerden olmayın ki, onlar dinlerini parça parça etmişler, fırka fırka olmuşlardır (bunlardan) **her bir zümre kendi yanlarındaki ilimle ferahlanıcı** (böbürlenici) **dirler.** *(Rum Suresi:31-32)*

قُلْ كُلٌّ يَعْمَلُ عَلٰى شَاكِلَتِهِ فَرَبُّكُمْ اَعْلَمُ بِمَنْ هُوَ اَهْدٰى سَبِيلاً (٨٤)

"De ki, herkes kendi yolu üzere (mizaç ve meşrebine göre) **iş yapar. O hâlde kimin daha doğru yolda bulunduğunu Rabbin en iyi bilendir."** *(Isra Suresi:84:)*

HER ÜMMETE BİR ŞERİAT VE YOL TAYİN EDİLDİĞİNİ
BİLDİREN BİR AYET-İ KERİME.

... لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ لَجَعَلَكُمْ اُمَّةً وَاحِدَةً وَلٰكِنْ لِيَبْلُوَكُمْ فِى مَآاٰتَيكُمْ فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ اِلَى اللّٰهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ (٤٨)

"... (Ey ümmetler!) **Herbirinize bir şeriat ve bir yol verdik. Eğer Allah dileseydi sizleri bir tek ümmet yapardı. Fakat o, size verdiğinde** (yol ve şeriatlarda) **sizi denemek için** (böyle yaptı), **öyleyse iyi işlerde birbirinizle yarışın. Hepinizin dönüşü ancak Allah'adır. Artık size, kendisinde ayrılığa düştüğünüz şeyleri** (n gerçek tarafını) **O haber verecektir.** *(Maide Suresi:48) den*

Mevlâ Tealâ, kıblenin değişmesinin kendisi tarafından gelen hak bir emir olduğunu tekrar beyanla bu hususta hiç bir şüpheye mahal bırakmamak üzere şöyle buyuruyor:

وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَاِنَّهُ لَلْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ (١٤٩)

KELİME MANASI (149)

(وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ) (Ey Resulü Ekremim!) **her nereden** (sefere) **çıkarsan** (فَوَلِّ) **hemen döndür,** (namaza başlarken çevir), neyi? (وَجْهَكَ) **yüzünü,** ne tarafa? (شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ) **Mescid-i Haram tarafına** (وَاِنَّهُ) **muhakkak o,** yani yüzünü kıbleye çevirme emri, (لَلْحَقُّ) **elbette haktır,** yani hikmete uygun olan bir gerçektir, kim tarafından? (مِنْ رَبِّكَ) **Rabbin tarafından** (وَمَا اللّٰهُ) **ve Allah** (-u Tealâ Hazretleri) **değildir** (بِغَافِلٍ) **gafil** (habersiz), neden?(عَمَّا) **o işlerden ki,** (تَعْمَلُونَ) **işliyorsunuz.**

MEALİ ŞERİFİ (149)

Ve (Ey Habibim!) **her nereden** (sefere) **çıkarsan** (namaza başlarken) **hemen yüzünü Mescid-i Haram tarafına döndür. Şüphe yok ki, bu** (Kâbe'ye dönme emri) **Rabbinden** (gelen) **bir hak** (gerçek) **tir. Ve Allah** (-u Tealâ Hazretleri) **sizin yapacaklarınızdan asla gafil değildir.**

İZAHAT

Bu ayette, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in her nereye gitse, namazda Kâbe'nin bir cihetine (yönüne) teveccüh etmesi (yönelmesi) gerekli olup, Kâbe'den başka bir cihete yönelmesinin caiz olmadığı beyan olunmuştur.

Ümmet hakkında da hükmü şerî (şeriatın hükmü) budur. Zira Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e olan bir emir, hâssa-i Nebî (peygambere özel) olmazsa, ümmeti hakkında da aynen geçerlidir, amma Resul-ü Ekrem *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e mahsus olursa o emir, ümmet için geçerli olmaz.

Bu ayeti kerimede, Mevlâ Tealâ'nın, müminlerin amellerinden gafil olmadığını açıklaması, yaptıklarını en güzel şekilde mükâfatlandıracağının beyanıdır. Dolayısıyla bu ayet-i celile müminlere büyük bir müjdedir.

Mevlâ Tealâ, hiç kimsenin itirazına ve şüphesine meydan vermemek için Kâbe'ye yönelme emrini tekrar ederek şöyle buyuruyor:

وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ
فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ لِئَلاَّ يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَيْكُمْ حُجَّةٌ إِلاَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا
مِنْهُمْ فَلاَ تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِي وَلِأُتِمَّ نِعْمَتِي عَلَيْكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ (١٥٠)

KELİME MANASI (150)

(وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ) **Ve** (ey Habibim!) **her nereden çıkarsan,** yani seferlerinde, muharebelerinde uzak, yakın ne tarafa doğru yola çıkarsan, (فَوَلِّ) **hemen çevir,** neyi? (وَجْهَكَ) **yüzünü,** ne tarafa? (شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ) **Mescid-i Haram tarafına** (وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ) **ve nerede olursanız** yani ey Muhammed ümmeti! mukim veya misafir olarak hangi yerde olursanız olun namaz kılmak isterseniz (فَوَلُّوا) **hemen çevirin** neyi? (وُجُوهَكُمْ) **yüzlerinizi,** nereye? (شَطْرَهُ) **onun** (Mescid-i Haram'ın) **tarafına,** niçin çevirin? (لِئَلاَّ يَكُونَ) **olmasın diye,** kim için?(لِلنَّاسِ) **insanlar için** yani kıble hususunda itiraz edenler için, kim üzerine?(عَلَيْكُمْ) **sizin üzerinize,** ne olmasın? (حُجَّةٌ) **bir huccet,** (delil) yani bir itiraz mevzuu kalmasın

diye (اِلَّا الَّذِينَ) **ancak o kimseler müstesna ki,** (ظَلَمُوا) **zulmettiler,** kimden? (مِنهُم) **onlardan,** yani yahudilerin inatçılarından başka hiç birinin size karşı tutunacak bir delili kalmasın diye Allah-u Tealâ sizi Kâbe'ye döndürdü. (فَلَا تَخشَوهُم) **o hâlde korkmayın,** kimden?(هُم) **onlardan** (وَاخشَونِي) **korkun,** kimden? (نِي) **benden,** (insanların elinde sizin aleyhinize bir delil bırakmayayım diye size Kâbe'ye dönmenizi emrettim), bunu daha niçin emrettim? (وَلِأُتِمَّ) **tamamlayayım için,** neyi? (نِعمَتِي) **nimetimi,** kim üzerine? (عَلَيكُم) **sizin üzerinize** yani insanların size karşı getirecekleri bir delili kalmasın ve sizi Kâbe 'ye hidayet ederek üzerinize nimetimi tamamlayayım için, namazda yüzlerinizi onun tarafına döndürmenizi emrettim. (وَلَعَلَّكُم) **hemde umulur ki siz,** (تَهتَدُونَ) **hidayete erersiniz,** yani bir de sizin dalâletten kurtulup din-i mübin-i islâm'ın şeâir (nişanlar) ından biri olan İbrahim *(Aleyhisselam)* ın kıblesine kavuşmanızı murad ettiğim için böyle emrettim.

MEAL-İ ŞERİFİ (150)

Ve (ey Habibim!) **Her nereden** (sefere) **çıkarsan** (namaza başlarken) **hemen yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir. Ve** (ey müminler siz de) **her nerede olursanız** (olun) **yüzlerinizi onun** (Mescid-i Haram'ın) **tarafına çevirin. Ta ki aleyhinizde, insanlar arasında bulunan zalimlerden başkası için** (tutunabilecekleri) **bir huccet** (itiraz mevzuu) **olmasın** (kalmasın). **Artık onlardan korkmayın ve benden korkun. Ve nimetimi üzerinize tamamlayayım** (bu sayede) **umulur ki siz de hidayete erersiniz** (diye Mescid-i Haram tarafına dönmenizi emrettim)

İZAHAT

Bu ayetle birlikte, geçen ayet-i celileler de Mevlâ Tealâ Hazretleri, namaza başlarken Mescid-i Haram'a dönmeyi üç kere emretmiştir. İmam-ı Fahru'r-Razî *(Rahimehullah)* Hazretleri, Tefsir-i Kebir de bu tekrarın faydasını beyan hususunda ulemadan bir takım nakiller yapmıştır:

1. İnsanın üç değişik hâli vardır; İnsan ya Mescid-i Haram'ın içinde bulunur, birinci emir oraya mahsustur. veya Mescid-i Haram'ın haricinde, Mekke dahilinde olur. İkinci emir bunlarla ilgilidir. veya Mekke'nin dışındaki beldelerde bulunur. Üçüncü emir de bunlara aittir. Binaenaleyh ayetlerde tekrar olmadığından itiraza mahal yoktur.

2. Allah-u Tealâ Hazretleri bu emri üç kere tekrar ederek birinci emrin arkasından, ehli kitabın, kıblenin hak olduğunu Tevrat ve İncil kitaplarında görerek bildikleri hâlde kabul etmediklerini beyan etmiş, ikinci emrin akabinde kendisinin, bu işin hak olduğuna şehadet (şahitlik) ettiğini zikretmiş üçüncü emrin ardından da bunu, insanların elinde ümmet-i Muhammed'e karşı hiç bir delil kalmasın diye emrettiğini açıklamıştır.

Binaenaleyh, bu emirlerin her birinde ayrı ayrı faydalar bulunduğundan tekrarları yerinde ve güzel olmuştur. Kıblenin döndürülmesi islâm dininde vaki olan ilk nesih (hüküm kaldırma olayı) olduğundan yanlış telâkkilere maruz kalması (yanlış anlaşılması), muhtemeldir. Binaenaleyh bu emir, kendisinde hiç bir şüphe ve tereddüde mahal kalmaması için lihikmetin (Mevlâ'nın bileceği bir incelikten) üç kere anılmakla te'kit edilmiş (kuvvetlendirilmiş) tir.

Ayet-i Celile de geçen (لِئَلاَّ يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَيْكُمْ حُجَّةٌ إِلاَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ) **"İnsanlardan zulmedenlerin dışındakiler için sizin aleyhinizde hiç bir huccet** (itiraz mevzuu) **kalmasın diye** (sizi Kâbe-i Muazzama'ya döndürdük)." kavli şerifinin izahı şöyledir:

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Beyt-i Mukaddes'ten, Kâbe-i Muazzama'ya dönmesi, bütün insanların, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in aleyhinde söz söylemelerine engel oldu, böylece onların tutunacak delilleri kalmadı Şöyleki: Yahudiler: "Kitabımızda vasf olunan (tanıtılan) nebinin kıblesinin Kâbe-i Muazzama olacağı Tevratta yazılmıştır, bu peygamber ise Beyt-i Mukaddes'e doğru dönüyor." diye aleyhinde söz söylemeye delil buluyorlardı. Böylece onların ağızları kapatılmış oldu. Araplar da Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* için: "O, Millet-i İbrahim'e uyduğunu iddia eder, fakat onun kıblesine muhalefet eder." diyerek aleyhte konuşuyorlardı. Böylece onlar da konuşamaz oldular.

Bunların içinden zulmü şiar (âdet) edinen inatçı kişilerin de itiraza delilleri kalmamış oldu. Amma onlar inatlarından sanki delilleri varmış gibi konuşmaya devam ettiler, Şöyleki: Yahudilerin inatçıları, "Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, bizim kıblemizi bırakarak Kâbe-i Muazzama'ya dönmesinin sebebi, kendi kavminin dinine olan meyli ve kendi memleketine karşı olan sevgisinden başka değildir." gibi hezeyan (boş söz) leri söylemeye devam ettiler.

Arap müşriklerinin inatçıları ise: "Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* babalarının kıblesine döndü yakında onların dinine de dönecek." diye bir takım boş laflar konuşup durdular. Bu gibi sözlerin ise ne ehemmiyeti vardır, bunlar aleyhe huccet olacak şeyler değildirler.

Bu ayet-i kerimede geçen: "Nimetin tamamlanmasın" dan maksad: Hazin Tefsirinde zikredildiğine göre: "İslâmiyet üzere ölmek. sonra cennete girmek en sonunda ise, Mevlâ'nın Cemalini görmektir. Nitekim:

١٢- عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ (رضى الله عنه) قَالَ سَمِعَ النَّبِيُّ ﷺ رَجُلاً يَدْعُو يَقُولُ:اَللّٰهُمَّ إِنِّي اَسْأَلُكَ تَمَامَ النِّعْمَةِ ، فَقَالَ: اَيُّ شَيْءٍ تَمَامُ النِّعْمَةِ ، قَالَ:دَعْوَةٌ دَعَوْتُ بِهَا اَرْجُو بِهَا الْخَيْرَ ، قَالَ: فَاِنَّ مِنْ تَمَامِ النِّعْمَةِ دُخُولَ الْجَنَّةِ وَالْفَوْزَ مِنَ النَّارِ وَسَمِعَ رَجُلاً وَهُوَ يَقُولُ: يَاذَ الْجَلاَلِ وَالْاِكْرَامِ ، قَالَ: اُسْتُجِيبَ لَكَ فَسَلْ ،

وَسَمِعَ النَّبِيُّ ﷺ رَجُلاً وَهُوَ يَقُولُ: اَللّٰهُمَّ إِنِّي اَسْأَلُكَ الصَّبْرَ ، فَقَالَ: سَأَلْتَ اللّٰهَ الْبَلاَءَ فَسَلْهُ الْعَافِيَةَ .

12. Muaz İbn-i Cebel *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilmiştir ki. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Ey Allah'ım! senden nimetin tamamını isterim."** diyen bir adam duyduğunda, (ona): **"Nimetin tamamı nedir?"** diye sordu O adam da: "Bu, kendisiyle hayır umarak yaptığım bir duadır." dedi. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Şüphesiz cennete girip, cehennemden kurtulmak nimetin tamamlanmasındandır."** buyurdu.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : (يَاذَ الْجَلاَلِ وَالْاِكْرَامِ) Yaâ zel celâli vel ikram diyen bir adam duyduğunda: "(Duan) **kabul edildi. O hâlde** (Allah'dan) **iste."** buyurdu. Nebi *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : Ey Allah'ım senden sabır isterim. diyen bir adam duyunca: **"Sen Allah'dan belâ istedin. afiyet iste."** buyurdu. *(Tirmizî, Deavât:49)*

Bu ayet-i kerime de şuna da işaret vardır: Hiç bir kimse hüsnü hatimeye (güzel sona) nail olacağını kat'î surette bilemez, nice kimseler senelerce hidayet yolundayken sonunda dalâlete düşmüşlerdir. Binaenaleyh, hidayet üzere ayaklarımızın sabit olmasını Mevlâ'dan niyaz etmeli ve bu muvaffakiyeti onun rahmetinden bilmeliyiz.

MEVLÂ TEALÂ'NIN, MÜMİNLER ÜZERİNE NİMETİNİ TAMAMLADIĞINI BEYAN EDEN BİR AYET-İ KERİME VE MEALİ ŞERİFİ.

.... اَلْيَوْمَ يَئِسَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ فَلاَتَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِ اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَاَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْاِسْلاَمَ دِينًا ... (٣)

"Bu gün kâfirler dininizden umutlarını kestiler artık onlardan korkmayın benden korkun. Bu gün sizin dininizi kemale erdirdim, üzerinizdeki nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak islâma razı oldum (onu beğendim)." *(Maide Suresi:3 den)*

Mevlâ Tealâ, Kullarına nimetini tamamlamak için kıbleyi Kâbe'ye döndürdüğünü açıkladıktan sonra, ümmeti irşad için resul göndermesinin de, nimeti tamamlama kabilinden olduğunu beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

كَمَا اَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولاً مِنْكُمْ يَتْلُوا عَلَيْكُمْ اٰيَاتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُمْ مَالَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ (١٥١)

KELİME MANASI (151)

(كَمَا أَرْسَلْنَا) **gönderdiğimiz gibi,** nerede? (فِيكُمْ) **sizin içinizde,** kimi?(رَسُولاً) **bir resul, bir peygamber,** kimden? (مِنْكُمْ) **sizden,** yani kendi cinsinizden olan Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i Peygamber olarak göndermekle nimetimi tamamladığım gibi, kıble işinde de üzerinize nimetimi tamamlayayım için, size Kâbe-i Muazzama'ya dönmenizi emrettim. öyle bir resul ki, (يَتْلُوا) **okuyor,** kim üzerine?(عَلَيْكُمْ) **sizin üzerinize** (size), neyi? (اٰيَاتِنَا) **bizim âyetlerimizi** (Kuran-ı Azimüşşan'ı), daha? (وَيُزَكِّي) **ve tezkiye ediyor,** yani şirk ve günah gibi manevi kirlerden tertemiz ediyor, kimi? (كُمْ) **sizi,** daha? (وَيُعَلِّمُ) **ve tam manasıyla öğretiyor,** kime? (كُمْ) **size,** neyi? (الْكِتَابَ) **kitabı** (Kuranı), daha? (وَالْحِكْمَةَ) **hikmeti,** yani sünnet ve fıkhı, daha? (وَيُعَلِّمُ) **ve ziyadesiyle öğretiyor,** kime?(كُمْ) **size,** neyi? (مَا) **o şeyleri ki,** (لَمْ تَكُونُوا) **olmadınız,** (تَعْلَمُونَ) **bilir,** yani vahiyden başka hiç bir yolla bilemeyeceğiniz nice şeyleri size hakkıyla öğretiyor.

MEAL-İ ŞERİFİ (151)

Nitekim (kıbleyi Kâbe'ye döndürdüğümüz gibi) **içinizde, kendinizden bir resul gönderdik. O, size ayetlerimizi okuyor, sizi** (şirk ve günah kirlerinden) **tertemiz yapıyor, size kitap** (Kuran) **ı ve hikmet** (fıkıh ve sünnet) **i tam manasıyla öğretiyor ve size hiç bilmediğiniz** (düşünmekle de, bilmek imkânını bulamıyacağınız nice) **şeyleri ziyade bildiriyor.**

İ Z A H A T

Mevlâ Tealâ Hazretleri, bu ayet-i celilesinde, bizlere ne kadar büyük iyilik ettiğini beyan etmekle, karşılığında bizi büyük bir şükre davet etmektedir. O hâlde, bu şükrü yerine getirmek için, bizim çok sevinerek ibadet etmemiz, bize gönderilen resule hakkıyla uymamız, ona indirilen ayetleri okuyup, muktezasınca amel etmemiz ve bu hususta bütün milleti teşvik etmemiz lâzımdır.

Böylece hiç bir temizleyicinin paklayamayacağı, ancak Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in getirdiği tezkiye (temizlik) vasıtaları olan iman, itaat ve zikirlere devamla şirk, isyan ve masiva kirlerinden temizlenerek, hikem-i ilâhiye ve esrarı Rabbaniyeye (ince ilimlere, bilinmeyen sırlara) sahip olabiliriz.

Mevlâ Tealâ Hazretleri, bu ayet-i celile-i cemile de Resulünün bir takım yüksek vasıflarını, güzel hâl ve hareketlerini beyan ederek inatçıları insafa davet etmiştir. Çünkü resul'ün kendi cinslerinden olması ümmet için bir yakınlığa ve imanı kabulde kolaylığa vesile olduğundan, büyük bir nimet olduğu gibi, resul hakkında da büyük bir nimet ve şereftir.

Resul, milletinin içinde yetişmiş ve onların ırkından olduğu için her hâli onlarca bilindiğinden iffet (namus), emanet (güvenilirlik) ve temiz ahlâk sa-

hibi olduğunun bilinmesi, dinin emirlerinin tebliğinde kolaylığa vesiledir. Bu vasıflarla gönderilmiş bir Resulün, millet nazarında kıymeti ve yüksek bir mevkii olacağı gibi, düşmanlarının arasında dahi kadrinin taktir olunacağında (kıymetinin bilineceğinde) şüphe yoktur.

Binaenaleyh, kendi kavmini irşat ve ıslaha memur olma, o nebi için elbette bir şereftir. Ümmeti üzerine hak ve hakikatın delillerini okuması ve o deliller vasıtasıyla imanı kabul eden kimseleri şirk vesair günahlardan paklaması, kitabın hükümlerini ümmetine öğretmesi, geçmiş peygamberlerle ümmetlerinin aralarında cereyan eden hâlleri hatta ilerde vuku bulacak şeyleri bildirmesi, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yüce özelliklerindendir.

ALLAH-U TEALÂ HAZRETLERİNİN, EFENDİMİZ *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* İ GÖNDERMEKLE KULLARINA ÇOK BÜYÜK BİR İYİLİKTE BULUNDUĞUNU VE ONDAN YÜZ ÇEVİRENLERİN NE BÜYÜK BİR SAPIKLIĞA DÜŞTÜKLERİNİ BEYAN EDEN AYET-İ KERİME.

هُوَ الَّذِى بَعَثَ فِى الْأُمِّيِّينَ رَسُولاً مِنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ اٰيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَاِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِى ضَلَالٍ مُبِينٍ (٢)

"O, (Allah-u Tealâ) **ümmîler** (ekserisi okuma yazma bilmeyen araplar) **içinde kendilerinden bir peygamber** (Muhammed *Aleyhisselam*)ı **gönderendir ki,** (o peygamber) **onlara** (Allah'ın) **ayetlerini** (Kuran'ı) **okur, onları** (şirkten, kötü inanç ve hareketlerden) **temizler. Onlara kitab** (Kuran) ı **ve hikmet** (fıkıh ve sünnet) **i, tam manasıyla öğretir. Halbuki onlar daha evvel** (O peygamberin teşrifinden önce) **elbette apaçık bir sapıklık içindeydiler."** *(Cuma Suresi:2)*

HER İŞTE ÖRNEĞİ RESULULLAH'TAN ALMAK GEREKTİĞİNİ, ANCAK BUNUN KİMLERE NASİP OLACAĞINI BEYAN EDEN AYETİ CELİLELER.

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِى رَسُولِ اللّٰهِ اُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُوا اللّٰهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللّٰهَ كَثِيراً (٢١)

"Yemin olsun ki, elbette muhakkak, Resulullahta sizin için, Allahı ve ahiret gününü umanlar ve Allahı çok zikredenler için, güzel bir numune (-i imtisal, uyulma örneği) **vardır."** *(Ahzab Suresi: 21)*

لَقَدْ مَنَّ اللّٰهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ اِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولاً مِنْ اَنْفُسِهِمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ اٰيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَاِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِى ضَلَالٍ مُبِينٍ (١٦٤)

"Andolsun ki, (Müminler) **daha evvel, elbette apaçık bir sapıklık içinde bulunuyorlarken, Allah,** *(Celle Celalühü)* **içlerinde kendilerinden, onlara ayetlerini okuyacak, onları tertemiz edecek ve onlara kitap ve hikmet** (sünnet) **i öğretecek bir peygamber göndermiş olduğu için müminlere büyük bir lütufta bulunmuştur."** *(Ali İmran Suresi :l64)*

رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولاً مِنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ اٰيَاتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُزَكِّيهِمْ اِنَّكَ اَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ (١٢٩)

"(İbrahim ve İsmail *(Aleyhimesselam)*, dualarına şöyle devam ettiler) **Ey Rabbimiz!, onların** (müslüman olan o zürriyetimizin) **içinden, onlara senin ayetlerini okuyacak, onlara kitab** (Kuran) **ı, hikmet** (fıkıh ve sünnet) **i öğretecek, onları** (şirkten ve isyandan) **iyice temizleyecek bir peygamber gönder. Şüphesiz yegâne izzetli** (ulu ve kavî) **ve son derece hikmetli** (her yaptığında tam manasıyla hatasız olan) **ancak sensin sen."** *(Bakara Suresi:129)*

RESULULLAHA UYMAYANLARIN BÜYÜK BİR SAPIKLIK İÇİNDE OLDUKLARINI BEYAN EDEN BİR AYETİ KERİME VE MEALİ ŞERİFİ.

فَاِنْ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَكَ فَاعْلَمْ اَنَّمَا يَتَّبِعُونَ اَهْوَآءَهُمْ وَمَنْ اَضَلُّ مِمَّنِ اتَّبَعَ هَوَاهُ بِغَيْرِ هُدىً مِنَ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ لاَيَهْدِى الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ (٥٠)

"(Bu kere de) **sana icabet** (senin teklifini kabul) **etmek istemezlerse, bil ki onlar kendi heva** (istek) **lerine uymaktadırlar. Halbuki, Allah'dan dosdoğru bir delil olmaksızın** (dinde yalnız) **kendi hevasına uyandan daha sapık kimdir? Şüphe yok ki Allah zalimler güruhunu hidayet** (hayra muvaffak) **etmez."** *(Kasas Suresi:50)*

ALLAH-U TEALÂ'NIN HABİBİNİ MÜMİNLERE KARŞI NE KADAR ŞEFKATLİ VE DÜŞKÜN KILDIĞINI AÇIKLAYAN AYET-İ KERİMELER.

لَقَدْ جَآءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ اَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَاعَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُفٌ رَحِيمٌ (١٢٨) فَاِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِىَ اللّٰهُ لاَاِلٰهَ اِلاَّهُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ (١٢٩)

"Andolsun! size kendinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya düşmeniz ona çok ağır gelir, o size çok düşkündür. Müminleri çok esirgeyicidir, (onlara) **çok acıyıcıdır."** -- "(Habibim, sen onlara bu kadar büyük nimet iken sana inanmaktan) **yüz çevirirlerse, de ki: Bana Allah yeter, ondan başka hiç bir ilâh yoktur. Ben ancak ona güven** (ip, dayan) **dım, o, büyük arşın Rabbi** (sahibi) **dir."** *(Tevbe Suresi: 128,129)*

Bu ayette de anlayana göre ne kadar büyük bir tenbih (uyarma) vardır.

Ey beni canı gibi seven ümmetim,
Hem seve canı gibi her sünnetim.

İşte insan hem, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i, hem de onun sünnetini canı gibi sevmekle, bu nimetin şükrünü ifaya çalışmış olur.

اَلنَّبِيُّ اَوْلٰى بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ اَنْفُسِهِمْ . . . (٥)

"Peygamber, müminlere kendi canlarından evlâ (daha üstün ve daha önce gelen) **dir."** *(Ahzap Suresi:6) dan*

EFENDİMİZ *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* İN VAZİFESİNİN ALLAH'A DAVET OLDUĞUNU AÇIKLAYAN BİR AYET-İ KERİME.

قُلْ هٰذِهِ سَبِيلِي اَدْعُوا اِلَى اللّٰهِ عَلٰى بَصِيرَةٍ اَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي وَسُبْحَانَ اللّٰهِ وَمَا اَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ (١٠٨)

"(Habibim!) **de ki; işte bu benim yolumdur. Ben** (insanları), **Allah'a** (körü körüne değil) **bir basiret üzere davet ediyorum. Ben de, bana tâbi olanlar da** (böyleyiz) **ve Allah'ı** (ortaklardan) **tenzih ederim ve ben müşriklerden değilim.** *(Yusuf Suresi:108)*

ALLAH-U TEALÂ'NIN, HABİBİNE KİTAP VE SÜNNET ÖĞRETEREK, ONU, SAPTIRMAK İSTEYENLERİN ŞERRİNDEN KORUDUĞUNU AÇIKLAYAN BİR AYET-İ CELİLE

وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكَ وَرَحْمَتُهُ لَهَمَّتْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ اَنْ يُضِلُّوكَ وَمَا يُضِلُّونَ اِلَّا اَنْفُسَهُمْ وَمَا يَضُرُّونَكَ مِنْ شَيْءٍ وَاَنْزَلَ اللّٰهُ عَلَيْكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُنْ تَعْلَمُ وَكَانَ فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكَ عَظِيمًا (١١٣)

"Üzerinde Allah'ın fazl-u rahmeti olmasaydı, onlardan bir cemaat muhakkak seni bile (hükümde) **şaşırtmayı tasarlamıştı. Onlar kendilerinden başkasını saptıramazlar. Ve sana hiç bir şeyden zarar veremezler.** (Nasıl yapabilirler ki?) **Allah sana kitap ve hikmeti indirdi. Ve bilmediklerini sana öğretti Allah'ın, senin üzerindeki fazlı çok büyüktür."** *(Nisa Suresi:113)*

Allah-u Tealâ'nın bu kadar koruduğu bir zatı kim mağlûp edebilir (asla edemez). İşte ona tam manasıyla uyanlar hakkında da, Allah'ın fazlıyla bu hüküm carî (geçerli) dir.

Mevlâ Tealâ, peygamber gönderip, kıbleyi Kâbe'ye döndürerek nimetini tamamladığını açıkladıktan sonra, bu nimetin şükrünün eda edilmesinin zatı ulûhiyyetini zikretmekle olacağını beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

فَاذْكُرُونِي اَذْكُرْكُمْ وَاشْكُرُوا لِي وَلَا تَكْفُرُونِ (١٥٢)

KELİME MANASI (152)

(فَاذْكُرُو) **Zikredin,** kimi? (نِي) **beni,** (اَذْكُرْ) **bende zikredeyim,** kimi? (كُمْ) **sizi,** (وَاشْكُرُو)**ve şükredin,** kime? (لِي) **bana,** (وَلَاتَكْفُرُو) **ve küfretmeyin,** kime? (نِ) **bana,**

MEAL-İ ŞERİFİ (152)

Öyleyse siz beni (itaat ve ibadetle) **zikredin** (anın) **ki, ben de sizi** (sevap ve mağfiretle) **zikredeyim. Ve bana şükredin,** (sakın bana) **nankörlük etmeyin.**

İZAHAT

(فَاذْكُرُونِي اَذْكُرْكُمْ) **"Siz beni zikredin ben de sizi zikredeyim."** ayet-i kerimesinde çok manalar vardır. Şöyle ki:

1. İtaat etmek suretiyle beni zikredin (anın) ki, bende rahmetimle sizi zikredeyim. Nitekim:.

١٣- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ « قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ ﴿ فَاذْكُرُونِي اَذْكُرْكُمْ﴾ يَقُولُ: اُذْكُرُونِي يَا مَعْشَرَ الْعِبَادِ بِطَاعَتِي اَذْكُرْكُمْ بِمَغْفِرَتِي » .

13. İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayete göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Siz beni zikredin, ben de sizi zikredeyim, Allah-u Tealâ: Ey Kullar! Siz beni taatımla zikredin ki, ben de sizi, mağfiretimle zikredeyim. buyuruyor."** *(Suyutî, Dürrü'l-Mensur:1/360)*

١٤- عَنْ خَالِدِ بْنِ اَبِي عِمْرَانَ (رضى الله عنه) قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « مَنْ اَطَاعَ اللّٰهَ فَقَدْ ذَكَرَ اللّٰهَ وَاِنْ قَلَّتْ صَلَاتُهُ وَصِيَامُهُ وَتِلَاوَتُهُ لِلْقُرْاٰنِ ، وَمَنْ عَصَى اللّٰهَ فَقَدْ نَسِيَ اللّٰهَ وَاِنْ كَثُرَتْ صَلَاتُهُ وَصِيَامُهُ وَتِلَاوَتُهُ لِلْقُرْاٰنِ » .

14. Halid İbn-i Ebî İmran *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Her kim Allah-u Tealâ Hazretlerine itaat ederse, muhakkak o, Mevlâ Tealâ Hazretlerini zikretmiş olur, her ne kadar namazı, orucu, Kuran okuması az olsa da. Her kim Mevlâ Tealâ Hazretlerine isyan ederse, Muhakkak o, Mevlâ Tealâ Hazretlerini unutmuş olur, her ne kadar namazı, orucu ve Kuran okuması çok olsa da."** *(Süyutî, Dürrü'l-Mensur:1/361)*

2. Beni dua ile zikredin, ben de sizi icabet (kabul) ve ihsan (istediğinizi vermek) le zikredeyim.

3. Beni sena (övmek) ve itaatla zikredin, bende sizi atâ' (bahşiş) ve nimetle zikredeyim.

4. Beni dünyada zikredin, bende sizi ahirette zikredeyim.

5. Beni halvetler (tenhalar) da zikredin, bende sizi sahralar (açık yerler) de zikredeyim.

6. Beni refah (rahat zaman) da zikredin, ben de sizi belâ ve musibet zamanınızda zikredeyim.

7. Siz beni istiğfarla (af isteyerek) zikredin, ben de sizi mağfiretle (af ederek) zikredeyim.

8. Benim yolumda mücahede, yani nefis, şeytan ve onlara uyanlarla harbetmek suretiyle beni zikredin, ben de sizi hidayetimle zikredeyim.

9. Beni sıdk (doğruluk) ve ihlâsla (sırf rızamı isteyerek) zikredin, bende sizi halâs (kurtuluş) ve mezid-i ihtisas (kendi hususi dostluğuma kabul etmek) le zikredeyim.

10. Siz beni münacat (dua ve niyaz) la zikredin, ben de sizi necat (dünya ve ahiret kurtuluşu) ile zikredeyim.

Üstadımız Hacı Ali Haydar Efendi *(Kuddise Sırruhu)* Hazretleri, Alusî tefsirinde, bu ayetin kenarına: (وَلَذِكْرُ اللّٰهِ اَكْبَرُ) **"Elbette Allah'ın zikri** (her şeyden) **daha büyüktür."** *(Ankebut Suresi:45 den)* ayetinin izahında geçen şu manayı yazmışlar ve oraya bakılmasına işaret etmişlerdir.

İbn-i Abbas, İbn-i Ömer, Ebu Kurre, Mücahid ve Atiyye *(Radıyallahu Anhüm)* Hazeratı buyurdular ki, buranın manası şöyledir: "Elbette Allah-u Tealâ'nın sizi zikretmesi, sizin onu zikretmenizden daha büyüktür." diğer bir rivayette: "Elbette Allah-u Tealâ'nın kulunu zikretmesi, kulun Allah-u Tealâ'yı zikretmesinden daha büyüktür."

İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhuman)* ın, bu manayı verdikten sonra, "Siz beni zikredin, bende sizi zikredeyim." mealinde ki, tefsirini yaptığımız bu ayet-i kerimeyi okuduğu rivayet olunmuştur.

Üstadımız Hacı Ali Haydar Efendi *(Kuddise Sırruhu)* Hazretleri'nin, zikrin çeşitleri hakkında yazdıklarının bir kısmının burada beyan olunması münasip görüldü. Dikkatle okuyup, anlayıp, tatbikatına çalışalım. "Hazreti Mevlâ anılarak, kast ve yâd edilerek işlenen ve vaki olan her iş, söz, sükût ve hareket Mevlâyı zikir sayılır. Herhangi bir uzvu bu şekilde hak için kullanmak, o uzvun zikridir. İşte bu vechile zikrin menşei (kaynağı), envai (çeşitleri) ve meratibi (mertebeleri) pek çoktur ve Mevlâ tarafından emir buyurulan zikri kesir (çok zikretmek) bu şekilde meydana gelir.

وَاِنْ مِنْ شَيْءٍ اِلاَّ يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ . . . (٤٤)

"Hiç bir şey yoktur ki, Allah'ı hamdederek tesbih etmesin." *(İsra Suresi:44) den* mealindeki ayet-i kerimenin sırrı da böylece anlaşılmaktadır.

Esasen zikir dört türlüdür:

1. Kalp, Mevlâ'dan gafil olarak yalnız lisanen (dille) zikretmektir ki, sadece lisanla Zat-ı Pak-i Sübhani'yeyi zikretmek mümkün değildir, çünkü lisanın zikri, zata taallûk edemez (öz zatla alâkadar olamaz), ancak zat'ın ismiyle alâkalıdır, zira lisanın ameli (dilin yapacağı iş) yalnız telâffuz (ismi söylemesi) dir. Ve esma (isimler) lâfız olduğundan lisanın zikri ancak onlarla alâkalıdır.

2. Sadece kalben yapılan zikirdir ki, bunda lisan ve diğer azalar ya sabit (hareketsiz) veya başka bir şeyle meşgul olabilirler.

3. Kalben ve lisanen olur ki, işte bu (نُورٌ عَلٰى نُورٍ) kat kat nur olur.

4. Öyle bir zikirdir ki, kendinde ne kalp, ne lisan, ne his ne de şuur kalır; Salik (Allah yolcusu) nazarında bunların hepsi mahvolup (silinip) (كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ اِلاَّ وَجْهَهُ) **"Onun** (Allah'ın) **zatından başka her şey helâk** (yok olucu) **dur."** *(Kasas Suresi: 88, den)* sırrı bu makamda zahir olur (meydana çıkar).

Bu konuda İmam-ı Rabbanî Müceddidi Elfi Sanî *(Kuddise Sırruhu)* Hazretleri şöyle buyuruyor:

Hangi şekille olursa olsun zikirden gaye, **"gafleti yok etmek ve kovmak"** tan ibarettir, yoksa zikir, zannedildiği gibi sadece "La ilâhe İllallah, Allah" kelimelerini tekrardan ibaret değildir. Öyleyse Allah'ın emrini yerine getirmeyi, yasaklarından kaçınmayı ifade eden her şey zikrin şumülü içindedir.

Şartlarına riayetle yapılan alış-veriş bir zikirdir, aynı şekilde islâma uygun olarak yapılan bir evlenme, bir boşanma da zikirdir. Çünkü bu işleri yapmaya girişen kişi bunları emreden ve yasaklayan Cenab-ı Hakkı *(Celle Celalühü)* tam manasıyla göz önünde bulundurur, böylece yaptığı işte gaflet söz konusu olmaz.

Şu kadarını söyliyeyim ki, Cenab-ı Hakkın bir ismini ve bir sıfatını söylemekle gerçekleşen zikrin tesiri çok süratli olup, beklenen muhabbeti oluşturarak kişiyi Mevlâ'ya daha çabuk ulaştırır. Mevlâ'nın emir ve nehiylerine tâbi olup, onları uygulamak suretiyle gerçekleşen zikrin ise, biraz önce bahsettiğimiz özelliklerden nasibi son derece azdır. Her ne kadar bir takım emirleri yerine getirmek ve şeriatın yasakladığı şeylerden vaz geçmek yollu bazı zikirlerde bu özellikler nadiren bulunuyorsa da ... ,

Hace Muhammed Şahi Nakşibend *(Kuddise Sırruhu)* Şöyle buyurmuştur:

Mevlâna Zeynü'd-diyni Tayibâdî *(Kuddise Sırruhu),* Mevlâ'ya ilim yolundan vasıl oldu.Yani anladığımız manadaki, hususi zikrin dışında olan, ilim yoluyla Mevlâ'ya kavuşmuştur." Devamla şunu da söyleriz ki, Mevlâ'nın isim ve sıfatlarını söylemek suretiyle yerine getirilen zikir, şer'î sınırlara riayetle meydana gelecek olan zikre bir vesiledir. Çünkü şer-i şerif'in sahibi olan Allah'a Tealâ'ya tam bir muhabbet (sevgi) olmadan bütün işlerde şeriatın hükümlerine riayet edebilmek mümkün değildir.

Bahsedilen, "tam muhabbet" Mevlâ'nın isim ve sıfatlarını zikretmeye bağlıdır. Öyleyse şeriatın hükümlerini yerine getirmekle oluşacak zikir evvel emirde, az önce bahsedilen, Mevlâ'nın isim ve sıfatlarını zikretmenin gerekli ve kaçınılmaz olduğunu ortaya koyar. . . *(İmam-ı Rabbanî, Mektubat:2/80)*

İşte aslında en muteber ve makbul tevhid ve zikir de budur. Yani tarikat usulü üzere rabıtayla yapılan zikirdir.

(فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ) **"Siz beni zikredin ben de sizi zikredeyim."** kavli kerimiyle vaad olunan (أَذْكُرْكُمْ) **"Ben de sizi zikredeyim."** cezası (karşılığı) zuhura (meydana) gelince, salik, külliyeti (bütünü) yle mahv ve muzmahil olur, yani o nurda erir gider ve böylece: « كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ وَيَبْقَى وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ » **"Onun üzerine** (Yer yüzünde) **olan her şey fani** (yok olucu) **dur. Celâl ve ikram sahibi olan Rabbinin zatı bakidir."** *(Rahman Suresi:26-27)* mealindeki ayetin sırrı tahakkuk eder (meydana gelir).

Kendi zakir, kendi mezkûr, kendini.
Ara bul kendinde, kendin kendini.

Kelâmı bu makamı ilân etmektedir. Yani salik o dereceye geldiğinde, zikr eden de, zikr olunan da, Mevlâ Tealâ Hazretleri'nin kendisi olur. Ey salik! Öyle değilse, kendini arayıp bulsana! Bulmak istesen de bulamazsın. Çünkü sen o nurda eriyip gittin.

Ruhu'l-Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, İmam-ı Gazalî *(Kuddise Sırruhu)* Hazretleri buyurmuştur ki: Zikir bazen lisan, bazen kalp, bazı kere de aza ile olur. Kulların, Mevlâ Tealâ Hazretlerini lisanlarıyla zikretmeleri, onu tesbih etmeleri, ona hamd ve tazim etmeleri ve kitab-ı kerimi (Kuranı) okumalarından ibarettir.

Kalpleriyle zikirleri ise üç nevi üzeredir:

1. Mevlâ Tealâ Hazretlerinin zat ve sıfatlarına delâlet eden delilleri bulmak ve arız olan (meydana gelen) şüphelere karşı cevap hazırlamak hususunda tefekkür etmeleri (iyice düşünmeleri) dir.

2. Mevlâ Tealâ Hazretlerinin,tekliflerinin, ahkâmının, emir ve nehiylerinin, müjde ve tehdidinin keyfiyetine (şekline) delâlet eden delillerde tefekkür etmeleridir.

3.Mevlâ Tealâ Hazretlerinin, mahlûkatının sır ve incelikleri hususunda düşünmeleridir.

Kulların, Allah-u Tealâ'yı azalarıyla zikretmeleri ise: Bütün uzuvlarını emrolundukları amellerde kullanıp nehyolundukları işlerden uzak tutmalarıdır.

ZİKRİN FAZİLETİNE DAİR HADİS-İ ŞERİFLER VE BÜYÜKLERİN SÖZLERİ.

١٥– عَنِ الْحَارِثِ الْاَشْعَرِيِّ (رضى الله عنه) اَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: اِنَّ اللّٰهَ اَمَرَ يَحْيَى بْنَ زَكَرِيَّا بِخَمْسِ كَلِمَاتٍ اَنْ يَعْمَلَ بِهَا وَيَاْمُرَ بَنِى اِسْرَآئِيلَ اَنْ يَعْمَلُوا بِهَآ، وَاِنَّهُ كَادَ اَنْ يُبْطِئَ بِهَا، فَقَالَ عِيسٰى: اِنَّ اللّٰهَ اَمَرَكَ بِخَمْسِ كَلِمَاتٍ لِتَعْمَلَ بِهَا وَتَاْمُرَ بَنِى اِسْرَآئِيلَ اَنْ يَعْمَلُوا بِهَا ، فَاِمَّا اَنْ تَاْمُرَهُمْ ، وَاِمَّا اَنْ آمُرَهُمْ ، قَالَ يَحْيٰى اَخْشٰى اِنْ سَبَقْتَنِى بِهَا اَنْ يُخْسَفَ بِى اَوْ اُعَذَّبَ ، فَجَمَعَ النَّاسَ فِى بَيْتِ الْمَقْدِسِ ، فَامْتَلَأَ الْمَسْجِدُ وَتَعَدَّوْا عَلَى الشَّرَفِ ، فَقَالَ: اِنَّ اللّٰهَ اَمَرَنِى بِخَمْسِ كَلِمَاتٍ اَنْ اَعْمَلَ بِهِنَّ ، وَآمُرَكُمْ اَنْ تَعْمَلُوا بِهِنَّ: اَوَّلُهُنَّ اَنْ تَعْبُدُوا اللّٰهَ وَلَاتُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا . وَاِنَّ مَثَلَ مَنْ اَشْرَكَ بِاللّٰهِ كَمَثَلِ رَجُلٍ اشْتَرٰى عَبْدًا مِنْ خَالِصِ مَالِهِ بِذَهَبٍ اَوْ وَرِقٍ ، فَقَالَ: هٰذِهِ دَارِى وَهٰذَا عَمَلِى فَاعْمَلْ وَاَدِّ اِلَىَّ ، فَكَانَ يَعْمَلُ وَيُؤَدِّى اِلٰى غَيْرِ سَيِّدِهِ فَاَيُّكُمْ يَرْضٰى اَنْ يَكُونَ عَبْدُهُ كَذَالِكَ ؟ وَاِنَّ اللّٰهَ اَمَرَكُمْ بِالصَّلَاةِ، فَاِذَا صَلَّيْتُمْ فَلَاتَلْتَفِتُوا فَاِنَّ اللّٰهَ يَنْصِبُ وَجْهَهُ لِوَجْهِ عَبْدِهِ فِى صَلَاتِهِ مَالَمْ يَلْتَفِتْ . وَآمُرُكُمْ بِالصِّيَامِ ، فَاِنَّ مَثَلَ ذَالِكَ كَمَثَلِ رَجُلٍ فِى عِصَابَةٍ مَعَهُ صُرَّةٌ فِيهَا مِسْكٌ ، فَكُلُّهُمْ يَعْجَبُ اَوْ يُعْجِبُهُ رِيحُهَا ، وَاِنَّ رِيحَ الصَّائِمِ اَطْيَبُ عِنْدَ اللّٰهِ مِنْ رِيحِ الْمِسْكِ وَآمُرُكُمْ بِالصَّدَقَةِ فَاِنَّ مَثَلَ ذٰلِكَ كَمَثَلِ رَجُلٍ اَسَرَهُ الْعَدُوُّ ، فَاَوْثَقُوا يَدَهُ اِلٰى عُنُقِهِ وَقَدَّمُوهُ لِيَضْرِبُوا عُنُقَهُ ، فَقَالَ اَنَا اَفْدِيهِ مِنْكُمْ بِالْقَلِيلِ وَالْكَثِيرِ ، فَفَدٰى نَفْسَهُ مِنْهُمْ ، وَآمُرُكُمْ اَنْ تَذْكُرُوا اللّٰهَ فَاِنَّ مَثَلَ ذٰلِكَ كَمَثَلِ رَجُلٍ خَرَجَ الْعَدُوُّ فِى اَثَرِهِ سِرَاعًا حَتّٰى اِذَا اَتٰى عَلٰى حِصْنٍ حَصِينٍ فَاَحْرَزَ نَفْسَهُ مِنْهُمْ، كَذٰلِكَ الْعَبْدُ لَايُحْرِزُ

نَفْسَهُ مِنَ الشَّيْطَانِ الاَّ بِذِكْرِ اللّٰهِ، قَالَ النَّبِيُّ ﷺ وَاَنَا آمُرُكُمْ بِخَمْسٍ اَللّٰهُ اَمَرَنِي بِهِنَّ: اَلسَّمْعُ وَالطَّاعَةُ وَالْجِهَادُ وَالْهِجْرَةُ وَالْجَمَاعَةُ، فَاِنَّهُ مَنْ فَارَقَ الْجَمَاعَةَ قِيدَ شِبْرٍ فَقَدْ خَلَعَ رِبْقَةَ الْاِسْلَامِ مِنْ عُنُقِهِ اِلَّا اَنْ يَرْجِعَ، وَمَنِ ادَّعَى دَعْوَى الْجَاهِلِيَّةِ فَاِنَّهُ مِنْ جُثَا جَهَنَّمَ ، فَقَالَ رَجُلٌ: يَارَسُولَ اللّٰهِ وَاِنْ صَلّٰى وَصَامَ ؟ قَالَ وَاِنْ صَلّٰى وَصَامَ فَادْعُوا بِدَعْوَى اللّٰهِ الَّذِي سَمَّاكُمُ الْمُسْلِمِينَ الْمُؤْمِنِينَ. عِبَادَ اللّٰهِ.

Hâris el-Eşarî *(Radıyallahu Anh)* den rivayete göre Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Muhakkak Allah-u Tealâ Hazretleri, kendisiyle amel etmesi, Beni İsraile de onlarla amel etmelerini emretmesi için, Zekeriya** *(Aleyhisselam)* **ın oğlu Yahya** *(Aleyhisselam)* **a beş kelime** (temel ibadet) **emir buyurdu.**

Yahya *(Aleyhisselam)* **az kalsın bu beş kelimeyi** (Beni İsrail'e duyurmayı) **geciktirecekti ki, İsa** *(Aleyhisselam)* (ona): **"Muhakkak Allah-u Tealâ Hazretleri, kendileriyle amel etmen, Beni İsrail'e de** (bildirip) **onlarla amel etmelerini emretmen için sana beş kelime emir buyurdu. Ya sen onlara** (hemen) **emredersin, yahut ben emredeceğim." dedi . Bunun üzerine Yahya** *(Aleyhisselam)*: **Eğer sen o kelimeleri duyurmakta beni geçersen, batırılmamdan veya azap olunmamdan korkarım." dedi ve insanları Beyt-i Mukaddes'te topladı. o mescit doldu** (yer bulamayanlar) **yüksek yerlere oturdular, Yahya** *(Aleyhisselam)* **onlara şöyle hitabetti: "Muhakkak Allah-u Tealâ Hazretleri kendileriyle amel etmem ve size de onlarla amel etmenizi emretmem üzere şu beş kelimeyi bana emretti."**

Bunların birincisi: Allah-u Tealâ Hazretlerine ibadet etmeniz ve ona hiç bir şeyi ortak koşmamanızdır. Şüphesiz Allah-u Tealâ Hazretlerine ortak koşan kişinin hâli; kendi öz malı olan altın ve gümüş karşılığı bir köle alıp ona: "İşte evim, işte işim, çalış (kazancını) **bana ver." diyen bir efendinin hâline benzer. O köle çalışmış, kârı efendisine değil de başkasına vermiştir. Hanginiz kölesinin böyle olmasına razı olur?**

Ve şüphesiz Allah size namaz (kılmanız) **ı emretti, namaz kılarken sağa sola bakmayın! muhakkak Allah-u Tealâ, vechi** (cemali) **ni namazda sağa sola bakmayan kulunun yüzüne karşı diker** (çevirir, ona nazar eder, ondan razı olur, ihsan ve ikramda bulunur), **yani kul sağa sola bakarak, yüzünü ve kalbini Mevlâ'dan döndürürse, Mevlâ'da ondana yüz çevirir.**

Ve ben size orucu emrediyorum. Muhakkak bunun (oruç tutan kimsenin) **hâli, yanında içi misk dolu bir kese bulunan bir adamın bir topluluk içindeki hâline benzer. O topluluk nasıl hayran olur veya onun** (kesenin) **kokusu nasılki onları hayran bırakırsa, gerçekte, oruçlunun** (ağız) **kokusu Allah katında misk kokusundan daha hoştur.**

Ve size sadakayı emrediyorum. Şüphesiz bunun (sadaka verenin) **hâli, düşmanların esir edip el** (ler) **ini boynuna bağlıyarak, boynunu vurmak için önlerine getirdiklerinde: "Az ve çok** (bütün malımı) **fidye vermekle canımı elinizden kurtarmak istiyorum." diyerek canını onlar** (düşmanlar) **dan kurtaran kişiye benzer** (siz de verdiğiniz sadakalarla, en tehlikeli zamanda kendinizi Allah'ın azabından kurtarabilirsiniz).

Ve ben size Allah'ı zikretmenizi emrediyorum. Şüphesiz bunun (Allah'ı zikredenin) **hâli de: Kendisini süratlice takip eden düşmanlardan kaçıp, sağlam bir kaleye gelerek** (sığınarak), **kendini onlardan kurtaran kişiye benzer. İşte böylece kul da, kendini şeytandan ancak Allah'ı zikretmekle korur."**

(Bundan sonra) Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Ben de size, Allah'ın bana emrettiği şu beş şeyi emrediyorum."**

1. Dinlemek (Allah ve Resulünün yolunda giden idarecilerin sözünü dinlemek),

2. Taat (bunların emir ve irşatlarına uymak),

3. Cihat (Allah düşmanları ve nefs-ü şeytanla savaşmak),

4. Hicret (Mekke'den Medine'ye ve Allah'ın emrini yaşayamadığınız yerlerden, yaşayabileceğiniz yerlere göç etmek),

5. Cemaat (İslâm cemaatından ayrılmamak), **zira kim** (İslâm) **cemaat** (ın) **dan** (inanç bakımından) **bir karış ayrılırsa, Muhakkak tekrar dönünceye kadar İslâm ipini boynundan çıkarmış** (dinden çıkmış) **olur. Ve her kim cahiliyet davasını iddia eder** (cahiliyet devri yaşayışını sürdürür) **se şüphesiz o, cehennem güruhlarındandır."**

Bunun üzerine bir adam: "Ey Allah'ın Resulü! Namaz kılsa, oruç tutsa da mı (cehennemliklerden olur)?" diye sorunca, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Namaz kılsa, oruç tutsa da** (böyledir)."

O hâlde ey Allah'ın kulları! Size mümin ve müslim (müslüman) **ismini veren Allah'ın duasıyla** (ona) **dua edin."** buyurdu. *(Tirmizî, Emsal:5/148 H.No:2863)*

١٦- عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « اِنَّ لِلّٰهِ مَلَائِكَةً يَطُوفُونَ فِي الطُّرُقِ يَلْتَمِسُونَ اَهْلَ الذِّكْرِ فَاِذَا وَجَدُوا قَوْمًا يَذْكُرُونَ اللّٰهَ عَزَّ وَجَلَّ تَنَادَوْا هَلُمُّوا اِلٰى حَاجَتِكُمْ قَالَ فَيَحُفُّونَهُمْ بِاَجْنِحَتِهِمْ اِلَى السَّمَآءِ الدُّنْيَا قَالَ فَيَسْاَلُهُمْ رَبُّهُمْ وَهُوَ اَعْلَمُ مِنْهُمْ مَا يَقُولُ عِبَادِى قَالُوا يَقُولُونَ يُسَبِّحُونَكَ وَيُكَبِّرُونَكَ وَيَحْمَدُونَكَ وَيُمَجِّدُونَكَ قَالَ فَيَقُولُ هَلْ رَاَوْنِى قَالَ فَيَقُولُونَ لَاوَاللّٰهِ مَا رَاَوْكَ قَالَ فَيَقُولُ وَكَيْفَ لَوْ رَاَوْنِى قَالَ يَقُولُونَ لَوْ رَاَوْكَ كَانُوا اَشَدَّ لَكَ عِبَادَةً وَاَشَدَّ

لَكَ تَمْجِيدًا وَأَكْثَرَ لَكَ تَسْبِيحًا قَالَ فَيَقُولُ فَمَا يَسْأَلُونِي قَالَ يَسْأَلُونَكَ الْجَنَّةَ قَالَ يَقُولُ وَهَلْ رَأَوْهَا قَالَ يَقُولُونَ لَا وَاللَّهِ يَا رَبِّ مَا رَأَوْهَا قَالَ فَيَقُولُ فَكَيْفَ لَوْ أَنَّهُمْ رَأَوْهَا قَالَ يَقُولُونَ لَوْ أَنَّهُمْ رَأَوْهَا كَانُوا أَشَدَّ عَلَيْهَا حِرْصًا وَأَشَدَّ لَهَا طَلَبًا وَأَعْظَمَ فِيهَا رَغْبَةً قَالَ فَمِمَّ يَتَعَوَّذُونَ قَالَ يَقُولُونَ مِنَ النَّارِ قَالَ يَقُولُ وَهَلْ رَأَوْهَا قَالَ يَقُولُونَ لَا وَاللَّهِ مَا رَأَوْهَا قَالَ يَقُولُ فَكَيْفَ لَوْ رَأَوْهَا قَالَ يَقُولُونَ لَوْ رَأَوْهَا كَانُوا أَشَدَّ مِنْهَا فِرَارًا وَأَشَدَّ لَهَا مَخَافَةً قَالَ فَيَقُولُ فَأُشْهِدُكُمْ أَنِّي قَدْ غَفَرْتُ لَهُمْ قَالَ يَقُولُ مَلَكٌ مِنَ الْمَلَائِكَةِ فِيهِمْ فُلَانٌ لَيْسَ مِنْهُمْ إِنَّمَا جَاءَ لِحَاجَةٍ قَالَ هُمُ الْجُلَسَاءُ لَا يَشْقَى بِهِمْ جَلِيسُهُمْ » .

16. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Şüphesiz Allah'ın bir kısım melekleri vardır ki, bunlar yollarda** (sokaklarda) **dolaşırlar, zikir ehlini** (Allah'ı ananları) **ararlar. Allah'ı anan bir kavim bulduklarında birbirlerine: "Aradığınıza gelin." diye seslenirler.**

Bunun üzerine melekler onları (zikir ehlini) **dünya semasına kadar kanatlarıyla kuşatırlar. Rableri onlardan** (meleklerden) **daha iyi bildiği hâlde meleklere: "Kullarım ne söylüyorlar." diye sorar. Onlar da: "Seni tesbih ediyor, tekbir ediyor, sana hamdediyorlar." diye cevap verirler. Bunun üzerine Allah** *(Celle Celalühü)* **: "Bu kullarım beni gördüler mi?" diye sorar. Melekler: "Hayır, vallahi onlar seni görmediler." derler. Allah-u Tealâ: "Ya beni görselerdi nasıl olurlar dı?" buyurur. Melekler: "Onlar seni görselerdi, sana ibadetleri daha şiddetli, tazim** (ve hürmet) **leri daha kuvvetli, tesbihleri de daha çok olurdu." derler.**

Yüce Allah *(Celle Celalühü)* **: "Benden ne istiyorlar." diye sorar. Melekler: "Cennet istiyorlar." diye cevap verirler. Allah-u Tealâ: "Onlar cenneti görmüşler mi?" diye sorar. Melekler: "Hayır, vallahi onlar cenneti görmemişlerdir." derler. Allah-u Tealâ: "Ya onlar cenneti görselerdi nasıl olurlardı?" buyurur. Melekler: "Eğer görselerdi cennete karşı istekleri daha şiddetli, talepleri daha kuvvetli, rağbetleri daha büyük olurdu." derler.**

Allah-u Tealâ: "O kullarım neden sığınırlar?" buyurur. Melekler: "Ateşten." diye cevap verirler. Allah-u Tealâ: "Ateşi gördüler mi?" diye sorar. Melekler: Hayır vallahi onu görmediler." derler. Allah-u Tealâ: "Ya görselerdi nasıl olurlardı?" buyurur. Melekler: "Ondan daha çok kaçınırlardı ve korkuları daha çok olurdu." derler.

Bunun üzerine Allah-u Tealâ, Meleklere: "Ey melekler! ben sizleri şahit

tutuyorum ki, ben bu zikreden kullarımı mağfiret ettim (bağışladım) **." buyurur. Meleklerden birisi: "O zikredenlerin arasında filân kişi var ki, onlardan değildi. ancak bir ihtiyacı için gelmişti." der. Allah-u Tealâ Hazretleri: "Onlar** (benim) **meclis arkadaşları** (m) **dır. Onlarla beraber oturanlar şaki** (mahrum) **olmazlar." diye cevap buyurur.** *(Buharî, Deavât:66, No:6045, 5/2353, Tirmizî, Deavât:130, No:3600, 5/579, Müslim, Zikir:8, No:2689, 4/2069)*

İmam-ı Nevevî buyurdu ki: Hadisi şerifte geçen bu melekler her mahlûkun beraberinde bulunan hafaza ve diğer meleklerden gayri bir takım meleklerdir. Bu seyyah (dolaşıcı) meleklerin başka hiç bir vazifeleri yoktur. Bunların maksudu, sadece ilim ve zikir halkalarıdır.

١٧–عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ بُسْرٍ (رضى الله عنه) اَنَّ رَجُلاً قَالَ: يَارَسُولَ اللهِ اِنَّ شَرَآئِعَ الْاِسْلاَمِ قَدْكَثُرَتْ عَلَيَّ اَخْبِرْنِى بِشَيْءٍ اَتَشَبَّثُ بِهِ قَالَ: « لاَيَزَالُ لِسَانُكَ رَطْبًا مِنْ ذِكْرِ اللهِ »

17. Abdullah İbn-i Büsr *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilmiştir ki,(bir gün) bir adam Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*e:"Ya Resulallah! İslâm'ın şeriatları (nafile ibadetleri) cidden bana çok geldi (hepsini yapacak güçte değilim) bana (devamlı yapabileceğim) bir şey bildir ki ona sarılayım." dedi. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de: "**Dilin Allah'ın zikriyle devamlı ıslak kalsın** (dilin devamlı surette Allah'ın zikriyle meşgul olsun)." buyurdu. *(Tirmizî, Dua:4, 5/458, No: 3375)*

١٨– عَنْ مَالِكِ بْنِ يُخَامِرٍ اَنَّ مُعَاذَبْنَ جَبَلٍ (رضى الله عنه) قَالَ لَهُمْ اِنَّ آخِرَ كَلاَمٍ فَارَقْتُ عَلَيْهِ رَسُولَ اللهِ ﷺ وَسَلَّمَ اَنْ قُلْتُ اَىُّ الاَعْمَالِ اَحَبُّ اِلَى اللهِ قَالَ: « اَنْ تَمُوتَ وَلِسَانُكَ رَطْبٌ مِنْ ذِكْرِ اللهِ » .

18. Malik İbn-i Yuhamir *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilmiştir ki; Muaz İbn-i Cebel *(Radıyallahu Anh)* onlara (rivayet edene ve arkadaşlarına): "Şüphesiz Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* dan ayrılırken kendisine en son olarak: "Amellerin hangisi Allah'a daha sevgilidir." dedim. O da: "**Dilin, Allah'ın zikriyle ıslak olarak ölmendir.**" buyurdu. *(Heysemî, Mecmau'z-zevaid:10/74, Sahîh Ibni Hibban, No:818, 3/99, Taberanî, No:181, 20/93, Askalânî, Müsnedül Bezzar, No:2078, 2392, Ibni Sünnî, Amelülyevm Velleyle, No2, Sh.5)*

١٩– عَنْ اَبِى الدَّرْدَاءِ (رضى الله عنه) قَالَ قَالَ النَّبِىُّ ﷺ: « اَلاَ اُنَبِّئُكُمْ بِخَيْرِ اَعْمَالِكُمْ وَاَزْكَاهَا عِنْدَ مَلِيكِكُمْ وَاَرْفَعِهَا فِى دَرَجَاتِكُمْ وَخَيْرٍ لَكُمْ مِنْ اِنْفَاقِ الذَّهَبِ وَالْوَرِقِ وَخَيْرٍ لَكُمْ مِنْ اَنْ تَلْقَوْا عَدُوَّكُمْ فَتَضْرِبُوا اَعْنَاقَهُمْ وَيَضْرِبُوا اَعْنَاقَكُمْ ؟ قَالُوا بَلَى قَالَ ذِكْرُ اللهِ » قَالَ مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ: مَا شَىْءٌ اَنْجَى مِنْ عَذَابِ اللهِ مِنْ ذِكْرِ اللهِ »

19. Ebu'd-Derda *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, bir kere Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Dikkat! amellerinizin en hayırlısını, malikiniz** (olan Allah) **katında en temizini, derecelerinizde en yüksek** (ameli), **altın ve gümüşü** (Allah yoluna) **vermekten sizin için daha hayırlı olan ve düşmanınıza rastlayıpta boyunlarını vurmanız ve onların da sizin boyunlarınızı vurmalarından** (şehit olmanızdan) **daha hayırlı olanı size haber vereyim mi?"** buyurdu. Ashab-ı Kiram: **"Evet."** dediler. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Allah'ı zikretmektir."** buyurdu. Muaz İbn-i Cebel buyurdu ki: **"Allah'ın azabından** (kişiyi), **Allah'ı zikretmekten daha ziyade kurtaran hiç bir şey yoktur."** *(Tirmizî, Dua:6, 5/459 No:3377, İbn-i Mace, Edeb:53, Ahmed İbn-i Hanbel5/239)*

٢٠- عَنْ اَبِى سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ (رضى الله عنه) « اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ: لَيَذْكُرَنَّ اللّٰهَ اَقْوَامٌ فِى الدُّنْيَا عَلَى الْفُرُشِ الْمُمَهَّدَةِ ، يُدْخِلُهُمُ اللّٰهُ الدَّرَجَاتِ الْعُلٰى » .

20.Ebu Said el-Hudrî *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Elbette bir takım kavimler dünyada, Allah-u Tealâ'yı, serilmiş döşekler üzerinde zikredecekler, Allah-u Tealâ onları en yüksek derecelere girdirecek** (yükseltecek) **tir."** *(İbn-i Hıbban, Suyutî, Dürrü'l-Mensur:1/363)*

٢١- عَنْ اَبِى مُوسٰى (رضى الله عنه) قَالَ قَالَ النَّبِىُّ ﷺ « مَثَلُ الَّذِى يَذْكُرُ رَبَّهُ وَالَّذِى لَايَذْكُرُ مَثَلُ الْحَىِّ وَالْمَيِّتِ » .

21. Ebu Musa El-Eşarî *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilmiştir ki, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Rabbini zikredenle, zikretmeyenin durumu, diri ile ölünün durumu gibidir."** *(Buharî, Deavât:66, 7/168)*

ALLAH'I ZİKRETMEK: Dinen rağbet ve teşvik olunmuş zikir ve duaları dille söylemek, Kuran okumak, Tefsir, hadis gibi ilimlerle uğraşmak ve bunları yaparken kalbin de Allah'dan haberdar olmasından ibarettir. İşte bu gibi işlerle uğraşan bir mümin, yaratanına karşı, O'nu anarak bir varlık, bir canlılık göstermiş olur. Dolayısıyla O, canlı bir insana benzer. Allah'ı zikretmekten (anmaktan) gafil olan kimse ise ölü gibidir.

٢٢- عَنِ الْاَغَرِّ، اَبِى مُسْلِمٍ ؛ اَنَّهُ قَالَ: اَشْهَدُ عَلٰى اَبِى هُرَيْرَةَ وَاَبِى سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ اَنَّهُمَا شَهِدَا عَلَى النَّبِىِّ ﷺ ؛ اَنَّهُ قَالَ « لَايَقْعُدُ قَوْمٌ يَذْكُرُونَ اللّٰهَ عَزَّ وَجَلَّ اِلَّا حَفَّتْهُمُ الْمَلَائِكَةُ وَغَشِيَتْهُمُ الرَّحْمَةُ ، وَنَزَلَتْ عَلَيْهِمُ السَّكِينَةُ ، وَذَكَرَهُمُ اللّٰهُ فِيمَنْ عِنْدَهُ » .

22. Ebu Müslim el-Egarr *(Radıyallahu Anh)* buyurdu ki: "Ben, Ebu Hüreyre ile, Ebu Said el-hudrî *(Radıyallahu Anhüma)* hakkında şahitlik ederim ki, kendileri, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğuna şahitlik etmişlerdir. **"Bir kavim, Allah-u Tealâ'yı zikir için otururlarsa mutlaka onları melekler kuşatırlar, Rahmet kaplar, üzerlerine sekinet** (huzuru kalp, feyiz ve rahmet) **iner ve Allah, onları kendi nezdindeki** (melek) **lerle anar.** *(Müslim, Zikir:39, 4/274, No:2700, Ahmed Ibn-i Hanbel:3/92)*

٢٣– عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ قَالَ النَّبِىُّ ﷺ يَقُولُ اللّٰهُ تَعَالٰى: [اَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِى بِى وَاَنَا مَعَهُ اِذَا ذَكَرَنِى فَاِنْ ذَكَرَنِى فِى نَفْسِهِ ذَكَرْتُهُ فِى نَفْسِى وَاِنْ ذَكَرَنِى فِى مَلَأٍ ذَكَرْتُهُ فِى مَلَأٍ خَيْرٍ مِنْهُمْ وَاِنْ تَقَرَّبَ اِلَىَّ بِشِبْرٍ تَقَرَّبْتُ اِلَيْهِ ذِرَاعًا وَاِنْ تَقَرَّبَ اِلَىَّ ذِرَاعًا تَقَرَّبْتُ اِلَيْهِ بَاعًا وَاِنْ اَتَانِى يَمْشِى اَتَيْتُهُ هَرْوَلَةً] .

23. Ebu Hüreyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilmiştir ki: Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Allah-u Tealâ buyuruyor ki, ben kulumun bana olan zannı yanındayım** (beni nasıl zannederse öyle bulur). **Kulum beni andığı zaman, ben onunla beraberim, o beni nefsinde** (içinde, gizlice) **zikrederse, bende onu nefsimde** (zatımda) **zikrederim, eğer o beni bir cemaat içinde zikrederse, ben de onu, onlardan daha hayırlı bir cemaat içinde anarım, kulum bana bir karış yaklaşırsa, ben ona bir arşın yaklaşırım, Kulum bana bir arşın yaklaşırsa, ben ona bir kulaç yaklaşırım, kulum bana yürüyerek gelirse, ben ona koşarak gelirim."** *(Buharî, Tevhid,15, No:6970, 6/2694, Müslim, Zikir:1, No:2675, 4/2061, Timizî, deavât:132, No:3603, 5/581, Ibn-i Mace, Edep: 53, No:3822, 2/255, Ahmed Ibn-i Hanbel, Müsned, No:7426, 3/55, No:13191, 4/418)*

Bu Hadis-i şerifte: Allah'ın kuluna, yakınlık derecesini ifade için kullanılan (karış, arşın, kulaç) gibi duyu organlarıyla bilinen şeylere ait ölçüler biz insanlara göre verilmiştir. Çünkü bu tabirlerin Allah'u Tealâ hakkında kullanılması muhal (imkânsız) dır.

٢٤– عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِىِّ ﷺ قَالَ: اِنَّ اللّٰهَ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ: [اَنَا مَعَ عَبْدِى اِذَا هُوَ ذَكَرَنِى وَتَحَرَّكَتْ بِى شَفَتَاهُ] .

24. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edildiğine göre, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Allah Azze ve Celle buyuruyor ki: Kulum beni andığı ve dudakları benim** (zikrim) **le kıpırdadığı zaman ben onunla beraberim."** *(Ibn-i Mace, Edep:53)*

٢٥– عَنْ اَبِى سَعِيدٍ الْخُدْرِىِّ اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ: يَقُولُ الرَّبُّ عَزَّ وَجَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ: [سَيَعْلَمُ اَهْلُ الْجَمْعِ مَنْ اَهْلُ الْكَرَمِ] فَقِيلَ: وَمَنْ اَهْلُ الْكَرَمِ يَارَسُولَ اللّٰهِ؟

قَالَ: مَجَالِسُ الذِّكْرِ فِى الْمَسَاجِدِ .

25. Ebu Said el-Hudrî *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edildiğine göre, Muhakkak Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Rab Azze ve Celle kıyamet gününde: Muhakkak mahşer halkı kerem ehlinin** (Allah'ın lütfu keremine mazhar olacakların) **kimler olacağını bileceklerdir."**

O zaman: "Ya Resulallah kerem ehli kimdir?" diye soruldu. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de: **"Mescitlerde, zikir meclisleri** (nde bulunanlar) **dır."** buyurdu. *(Ahmed İbn-i Hanbel:3/68-76, İbn-i Hıbban:3/98, 816, Heysemî, Mecmaü'z-Zevaid:10/76)*

٢٦- عَنْ اَبِى سَعِيدِ الْخُدْرِيِّ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ: « اَكْثِرُوا ذِكْرَ اللّٰهِ حَتّٰى يَقُولُو مَجْنُونٌ ».

26. Yine Ebu Said el-Hudri *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **". . . İnsanlar** (size) **mecnun deyinceye kadar Allah'ı zikretmeyi çokça yapın."** *(Ahmed İbn-i Hanbel:3/68)*

٢٧- عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ قَالَ: « مَا مِنْ قَوْمٍ اِجْتَمَعُوا يَذْكُرُونَ اللّٰهَ لَايُرِيدُونَ بِذٰلِكَ اِلاَّ وَجْهَهُ اِلاَّ نَادَاهُمْ مُنَادٍ مِنَ السَّمَاءِ اَنْ قُومُوا مَغْفُوراً لَكُمْ قَدْ بُدِّلَتْ سَيِّآتُكُمْ حَسَنَاتٍ ».

27. Enes İbni Malik *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Her hangi bir cemaat sadece Allah** *(Celle Celalühü)* **rızasını murat ederek Mevlâ'yı zikretmek için bir araya gelseler gökten bir münadi** (seslenen): **"Muhakkak bütün günahlarınız sevaplara döndürülüp affolunduğunuz hâlde kalkınız." diye kendilerine seslenir."** *(Ahmed İbn-i Hanbel:3/142)*

٢٨- عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ كَانَ عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ رَوَاحَةَ اِذَا لَقِىَ الرَّجُلَ مِنْ اَصْحَابِهِ يَقُولُ: « تَعَالَ نُؤْمِنْ بِرَبِّنَا سَاعَةً » فَقَالَ ذَاتَ يَوْمٍ لِرَجُلٍ فَغَضِبَ الرَّجُلُ فَجَاءَ اِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ يَارَسُولَ اللّٰهِ اَلاَتَرٰى اِلَى ابْنِ رَوَاحَةَ يَرْغَبُ عَنْ اِيمَانِكَ اِلٰى اِيمَانٍ سَاعَةً ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ « يَرْحَمُ اللّٰهُ ابْنَ رَوَاحَةَ اِنَّهُ يُحِبُّ الْمَجَالِسَ الَّتِى تُبَاهِى بِهَا الْمَلاٰئِكَةُ عَلَيْهِمُ السَّلاَمُ »

28. Enes İbn-i Malik *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurdu: Abdullah İbn-i Revaha *(Radıyallahu Anh)*, kendi dostlarından biriyle karşılaştığında: "Gel bir süre

Rabbimize iman edelim." derdi. Bir gün bir adama böyle dediğinde, o adam kızdı, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e geldi ve: "Ya Resulallah! *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* İbn-i Revaha'yı görmez misin ki? senin imanından yüz çevirip bir süre imana meylediyor." dedi. Bunun üzerine Nebi *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Allah, İbn-i Revaha'ya rahmet etsin, şüphesiz o, meleklerin kendisiyle iftihar ettiği** (öğündüğü ve beğendiği ilim ve zikir) **meclisleri** (ni) **seviyor."** buyurdu. *(Ahmed İbn-i Hanbel:3/265)*

Bu hadis-i şeriften; ilim ve zikir meclislerinde bulunmanın, imanın nurunu artıracağı ve imanı tazeliyeceği anlaşılmaktadır. Bu gibi meclislerden mahrum olanların imanının ise, gün begün tazeliğini kaybedeceği aşikârdır.

٢٩- عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ (رضى الله عنه) أَنَّهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « مَا عَمِلَ آدَمِيٌّ عَمَلاً قَطُّ أَنْجٰى لَهُ مِنْ عَذَابِ اللّٰهِ مِنْ ذِكْرِ اللّٰهِ ».

29. Muaz İbn-i Cebel *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilmiştir ki, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Âdemoğlu, kendisini Allah** (-u Tealân) **ın azabından, Allah'ı zikretmekten daha çok kurtarıcı hiç bir amel işlememiştir."** *(Ahmed İbn-i Hanbel:5/239)*

٣٠- عَنْ مُعَاذٍ (رضى الله عنه) أَنَّهُ سَأَلَ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ عَنْ أَفْضَلِ الْإِيمَانِ قَالَ: « أَفْضَلُ الْإِيمَانِ أَنْ تُحِبَّ لِلّٰهِ وَتُبْغِضَ فِي اللّٰهِ وَتُعْمِلَ لِسَانَكَ فِي ذِكْرِ اللّٰهِ » قَالَ وَمَا ذَا يَارَسُولَ اللّٰهِ ؟ قَالَ: « وَأَنْ تُحِبَّ لِلنَّاسِ مَا تُحِبُّ لِنَفْسِكَ وَتَكْرَهَ لَهُمْ مَاتَكْرَهُ لِنَفْسِكَ وَأَنْ تَقُولَ خَيْرًا أَوْ تَصْمُتَ ».

30. Muaz İbn-i Cebel *(Radıyallahu Anh)*, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e en üstün imandan sorduğunda, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"En üstün iman, Allah için sevmen ve Allah uğrunda buğzetmen ve dilini Allah'ın zikrinde kullanmandır."** buyurdu. Hazreti Muaz: "Bu nedir (nasıl olacak)? Ya resulallah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*" deyince, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de: **"Kendin için sevdiğini insanlar için sevmen, kendin için istemediğini insanlar için de istememen ve hayır söylemen veya susmandır."** buyurdu. *(Ahmed İbn-i Hanbel:5/247)*

٣١- عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ (رضى الله عنهما) خَرَجَ عَلَيْنَا النَّبِيُّ (صلى الله عليه وآله وسلم) فَقَالَ: « يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ لِلّٰهِ سَرَايَا مِنَ الْمَلَائِكَةِ تَحُلُّ وَتَقِفُ عَلٰى مَجَالِسِ الذِّكْرِ فِي الْأَرْضِ فَارْتَعُوا فِي رِيَاضِ الْجَنَّةِ قَالُوا وَأَيْنَ رِيَاضُ الْجَنَّةِ قَالَ: «مَجَالِسُ الذِّكْرِ

فَاغْدُوا وَرُوْحُوا فِي ذِكْرِ اللّٰهِ وَذَكِّرُوهُ اَنْفُسَكُمْ مَنْ كَانَ يُحِبُّ اَنْ يَعْلَمَ مَنْزِلَتَهُ عِنْدَ اللّٰهِ فَلْيَنْظُرْ كَيْفَ مَنْزِلَةُ اللّٰهِ عِنْدَهُ فَاِنَّ اللّٰهَ يُنْزِلُ الْعَبْدَ مِنْهُ حَيْثُ اَنْزَلَهُ مِنْ نَفْسِهِ ».

31. Cabir İbn-i Abdullah *(Radıyallahu Anh)* buyurdu ki, Bir kere Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bizim yanımıza çıkarak: **"Ey insanlar şüphesiz Allah-u Tealâ'nın, meleklerden seriyyeleri** (orduları) **vardır ki, yer yüzünde bulunan zikir meclislerine konarlar ve** (orada) **dururlar öyleyse siz cennet bahçelerinde otlayın."** buyurdu. Bunun üzerine: "Cennet bahçeleri nerededir. dediler. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de: **"Zikir meclisleridir. O hâlde Allah'ın zikrinde sabahtan öyleye, öyleden akşama kadar koşun ve onu** (Allah-u Tealâ'yı) **kendinize çokça hatırlatın, Allah indindeki kıymet ve derecesini bilmek isteyen, Allah'ın, kendi yanındaki derecesinin nasıl olduğuna** (onu ne kadar sevdiğine ve saydığına) **baksın, zira şüphesiz kul, kendi nefsinde Allah-u Tealâ'ya ne kadar yer** (kıymet) **verirse, Allah-u Tealâ'da kendi yanında kuluna o kadar yer verir.** *(Hakim, Müstedrek:12/494)*

٣٢- عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ اَخَذَ بِيَدِهِ وَقَالَ: « يَامُعَاذُ وَاللّٰهِ اِنِّي لَاُحِبُّكَ » فَقَالَ « اُوصِيكَ يَامُعَاذُ لَاتَدَعَنَّ فِي دُبُرِ كُلِّ صَلَاةٍ تَقُولُ: اَللّٰهُمَّ اَعِنِّي عَلٰى ذِكْرِكَ وَشُكْرِكَ وَحُسْنِ عِبَادَتِكَ » .

32. Bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, Muaz İbn-i Cebel *(Radıyallahu Anh)* in elinden tutarak şöyle buyurdu: **Ey Muaz! vallahi ben kesinlikle seni severim."** devamla Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Ey Muaz! her namazın sonunda** (اَللّٰهُمَّ اَعِنِّي عَلٰى ذِكْرِكَ وَشُكْرِكَ وَحُسْنِ عِبَادَتِكَ) **Ey Allahım! seni zikretmem, sana şükretmem ve sana güzel ibadette bulunmam için bana yardım et."** demeyi terketmemeni sana tavsiye ederim. *(Ebu Davud:2/86 H. No:1522)*

٣٣- عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ قُلْتُ يَارَسُولَ اللّٰهِ مَا غَنِيمَةُ مَجَالِسِ الذِّكْرِ قَالَ: « غَنِيمَةُ مَجَالِسِ الذِّكْرِ الْجَنَّةُ الْجَنَّةُ ».

33. Abdullah İbn-i Amr şöyle buyurdu: Ey Allah'ın Resulü! zikir meclislerinin ganimeti (kazancı) nedir? dedim. O da: **"Zikir meclislerinin ganimeti cennettir, cennet."** buyurdu. *(Ahmed İbn-i Hanbel:2/177, 190)*

٣٤- عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « لَمْ يَتَحَسَّرْ اَهْلُ الْجَنَّةِ اِلَّا عَلٰى سَاعَةٍ مَرَّتْ بِهِمْ لَمْ يَذْكُرُوا اللّٰهَ تَعَالٰى فِيهَا ».

34. Muaz İbn-i Cebel *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edildiğine göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Cennet ehli** (cennette hiç bir pişmanlık çekmez) **sadece Allah-u Tealâ'yı anmadan geçirdikleri bir âna** (zamana) **yanarlar."** *(El Heysemî, Mecmau'z-Zevaid:10/76-77)*

قَالَ لُقْمَانُ لِابْنِهِ يَابُنَىَّ اِذَارَاَيْتَ قَوْمًا يَذْكُرُونَ اللّٰهَ تَعَالٰى فَاجْلِسْ مَعَهُمْ فَاِنَّكَ اِنْ تَكُ عَالِمًا يَنْفَعْكَ عِلْمُكَ وَاِنْ تَكُ جَاهِلاً عَلَّمُوكَ وَلَعَلَّ اللّٰهَ يَطَّلِعُ عَلَيْهِمْ بِرَحْمَتِهِ فَيُصِيبُكَ مَعَهُمْ وَاِذَا رَاَيْتَ قَوْمًا لَايَذْكُرُونَ فَلَاتَجْلِسْ مَعَهُمْ فَاِنَّكَ اِنْ تَكُ عَالِمًا لَايَنْفَعْكَ عِلْمُكَ وَاِنْ تَكُ جَاهِلاً يَزِيدُوكَ جَهْلاً اَوْ غَيًّا وَلَعَلَّ اللّٰهَ يَطَّلِعُ عَلَيْهِمْ بِسَخَطِهِ فَيُصِيبَكَ مَعَهُمْ ».

Lokman-ı Hakîm, oğluna dedi ki: **"Ey oğlum! Mevlâ Tealâ Hazretlerini zikreden bir kavim gördüğün zaman, onlarla beraber otur. Eğer sen âlimsen ilmin sana** (o zaman) **fayda verir,** (zira ilminle amel etmiş olursun, çünkü ilim, zikretmeyi ve zikir ehliyle oturmayı emreder). **Eğer cahilsen sana öğretirler ve umulur ki, Allah-u Tealâ onlara rahmetiyle tecelli eder de, o tecelli onlarla beraber sana da isabet eder.**

Zikretmeyen insanları gördüğün zaman onlarla oturma, çünkü âlimsen, ilmin sana menfaat vermez, (zira ilim, onlarla oturmaktan seni menetmektedir). **Eğer cahilsen, senin cehaletini artırırlar ve umulur ki, Allah-u Tealâ Hazretleri onlara gazabıyla muamele eder de, sana da isabet eder."** *(Ruhu'l-Beyan:1/257)*

عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: ذِكْرُ اللّٰهِ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ اَعْظَمُ مِنْ حَطْمِ السُّيُوفِ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ وَاِعْطَاءِ الْمَالِ سَخَاءً .

İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anhüma)* in şöyle buyurduğu rivayet olunmuştur: **"Allah'ı, sabah akşam zikretmek, Allah yolunda kılıçları kırmaktan ve cömertçe mal vermekten daha büyüktür."** *(Suyutî, Dürrü'l-Mensur:1/364)*

عَنِ ابْنِ عُمَرَ لَوْ اَنَّ رَجُلَيْنِ اَقْبَلَ اَحَدُهُمَا مِنَ الْمَشْرِقِ وَالْآخَرُ مِنَ الْمَغْرِبِ مَعَ اَحَدِهِمَا ذَهَبٌ لَايَضَعُ مِنْهُ شَيْئًا اِلاَّ فِى حَقٍّ وَالْآخَرُ يَذْكُرُ اللّٰهَ حَتّٰى يَلْتَقِيَا فِى طَرِيقٍ كَانَ الَّذِى يَذْكُرُ اللّٰهَ اَفْضَلَهُمَا .

Yine İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anhüma)* buyurmuştur ki: **"İki kişinin biri doğudan, biri batıdan yola çıksalar, birinin yanında altınlar bulunup hepsini**

yerli yerine vererek, öteki de zikrederek bir yolda karşılaşsalar Allah'ı zikreden onların en efdalidir." *(Suyutî, Dürrü'l-Mensur:1/364)*

عَنْ سَلْمَانَ الْفَارِسِيِّ قَالَ: لَوْ بَاتَ رَجُلٌ يُطَاعِنُ الْأَقْرَانَ ، وَبَاتَ آخَرُ يَقْرَأُ الْقُرْآنَ أَوْ يَذْكُرُ اللّٰهَ لَرَأَيْتُ أَنَّ ذَاكِرَ اللّٰهِ أَفْضَلُ .

Selman-ı Farisi *(Radıyallahu Anh)* nin şöyle buyurduğu rivayet olunmuştur: **"Bir adam düşmanlarla cihat ederek, diğeri de Kuran okuyarak veya Allah'ı zikrederek gecelese, elbette ben Allah'ı zikredeni efdal** (daha üstün) **görürüm."** *(Suyutî, Dürrü'l-Mensur:1/364)*

Yukarıda zikredilen hadis-i şeriflerden ve büyüklerin sözlerinden **ZİKR** 'in sadaka ve cihat dahil herşeyden efdal olduğu anlaşılmaktadır.

(فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ) **"Siz beni zikredin, ben de sizi zikredeyim."** ayet-i kerimesinden ve ehadisi Nebeviyeden anlaşılıyor ki, "**Zikrullah**" en büyük bir meslek, en büyük matlup ve maksattır. Zira hakkında: (وَلَذِكْرُ اللّٰهِ أَكْبَرُ) **"Elbette zikrullah her şeyden büyüktür).** *(Ankebut, 45. den)* buyurulmuştur. O halde bu, (büyük iş) herkesin kendi başına tam manasıyla ereceği bir sır değildir.

Bu itibarla her meslekte bir üstat, rehber, yol gösterici ve delil lâzım olduğu gibi, bu en büyük ve en ince meslekte de elbette bir üstat, yani mürşit lâzımdır. Zira Mevlâ Tealâ Hazretleri: (فَاسْئَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَاتَعْلَمُونَ) **"Bilmiyorsanız, zikir ehlinden** (bilenlerden) **sorun."** *(Enbiya Suresi:7 den)* buyurarak bu zaruri ihtiyacı bildirmiştir.

Nasıl ki Mevlâ Tealâ, namazı emretti, şeklini habibimden öğrenin buyurdu. Orucu emretti, şeklini habibimden öğrenin, buyurdu. Haccı, Zekâtı emretti, şeklini habibim *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den öğrenin. buyurdu. Böylece zikri de emretti, o hâlde onu da Resullulah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den öğ-renmemiz lazımdır. Peki Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ahirete teşrif ettikten sonra kimden öğreneceğiz? . .

Elbette ki, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem),* den öğrenenlerden öğreneceğiz, zira Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* sadece kendi zamanında bulunanlara değil kıyamete kadar geleceklere gönderilmiştir. Namaz, oruç, hac ve zekât hususundaki malûmatı, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den öğrenen ulemadan öğrendiğimiz gibi, zikrin usul ve kaidelerini de, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den alan meşayıhdan öğrenmeliyiz ve onların yoluna çalışmalıyız ki, bu yol tarikatı aliyyeden ibarettir.

Bu, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ashab-ı kiram'a talim ettiği, Ashab-ı kiram *(Rıdvanullahı Tealâ aleyhim ecmain)* hazeratının da, kendilerinden sonra gelen tabiîne, onların da tebei tabiîne (kendilerine uyanlarına) beyan ettikleri ve böylece kıyamete kadar devam edecek olan bir yoldur.

Nitekim Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ın Ashabına bu işi öğrettiğine delil olarak Ahmed İbn-i Hanbel *(Rahimehullah)* in Müsned'indeki şu hadisi şerifi açıklayalım.

٣٥- عَنْ يَعْلَى بْنِ شَـدَّادٍ قَالَ حَدَّثَنِى اَبِى شَدَّادُ بْنُ اَوْسٍ وَعُبَادَةُ بْنُ الصَّامِتِ حَاضِرٌ يُصَدِّقُهُ قَالَ: كُنَّا عِنْدَ النَّبِـىِّ ﷺ فَقَالَ هَلْ فِيكُـمْ غَرِيبٌ يَعْنِى اَهْلَ الْكِتَابِ فَقُلْنَا لاَيَارَسُولَ اللّٰهِ فَامَرَ بِغَلْقِ الْبَابِ وَقَالَ اِرْفَعُوا اَيْدِيَكُمْ وَقُولُوا لاَاِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ فَرَفَعْنَا اَيْدِيَنَا سَاعَةً ثُـمَّ وَضَعَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ يَدَهُ ثُـمَّ قَالَ اَلْحَمْـدُ لِلّٰهِ اَللّٰهُـمَّ بَعَثْـتَـنِى بِهٰـذِهِ الْكَلِمَةِ وَاَمَرْتَنِى بِهَا وَوَعَدْتَنِى عَلَيْهَا الْجَنَّـةَ وَاِنَّكَ لاَتُخْلِفُ الْمِيعَادَ ثُـمَّ قَالَ اَبْشِرُوا فَاِنَّ اللّٰهَ عَزَّ وَجَلَّ قَدْغَفَرَ لَكُـمْ .

35. Yalâ İbn-i Şeddad şöyle anlatıyor: Babam Şeddad İbn-i Evs, şöyle buyurdu;Ubadetübnüs Samit de onun yanındaydı, kendisini tasdik ediyordu. Bir kere biz Resul-ü Ekrem *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yanındaydık o, (ehli kitabı kastederek): **"İçinizde yabancı var mı?"** buyurdu. Biz:"Hayır ya Resulallah." dedik. Bunun üzerine, kapıyı kapatmamızı emretti.Ve: **"Ellerinizi** (yukarı) **kaldırın,-La ilâhe İllallâh- deyin."** buyurdu. Biz de bir süre ellerimizi yukarıya kaldırdık sonra, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, ellerini indirerek: **"Bütün hamdler Allah'a mahsustur. Ey Allahım! Beni bu kelime** (la ilâhe illallah) **ile gönderdin, onu bana emrettin, onun üzerine bana cenneti vaadettin, muhakkak ki sen, vaadinden caymazsın."**buyurduktan sonra devamla: **"Sevinin! muhakkak ki Allah** *(Azze ve Celle)* **sizi affetti."** buyurdu.*(Müsned-i Ahmed:4/124)*

Mustafa İsmet Garibullah Büyük Şeyh Efendi *(Kuddise Sırruhu)* Hazretleri, **Risale-i Kudsiyye**'sinde bu hadisi şerifi şu mısralarıyla açıklamıştır:

كِه شَـدَّادِ ابْنِ اَوْسْ وَعُبَادَةِ بْنِ صَامِتْ جَانْ . بُو اِيكِى عَالِى اَصْحَابْ قِيلْدِيلَرْاِعْلاَنْ

رِوَايَتْ اِيتْدِيلَرْكِه سُلْطَانِ اِمْكَانْ . حُضُورُنْدَه اِيـدِكْ اَمْر اِيتْدِى اُولْ آنْ

اِشِيتْ بُو اَمْرِى طُوتْ حَقَّه كِيدَه لِمْ . جَمَالِ بَاكَمَالَه سَيْـر اِيدَه لِمْ

دِيدِى سِزْدَه غَرِيبْ وَارْمِى دِيدِكْ لاَ . قَپَانْسُونْ قَپُو اَمْر اِيتْـدِى اُو اَعْلا

پَسْ آنْـدَانْ قِيـلْدِى تَعْلِيمْ شَاهِ عُقْبى . طَرِيقَتْ يَعْنِى تَهْلِيلْ بُويْلَه سِرًّا

بُو سِرِّى سِـرْ اِيدُوبْ حَقَّه كِيـدَه لِمْ . جَمَالِ بَا كَمَالَه سَيْر اِيـدَه لِـمْ

بُويُـرْدِى اِرْفَعُوا اَيْدِيكُـمْ اُولْ شَاه . فَقُولُوا لاَاِلٰـهَ اِلاَّ اللّٰهْ

اِنَابَـه بُويْلَـه تَعْلِيمْ اِيتْـدِى اوُلْ مَّاهْ . قَپَانْمَقْ قَاپُو سُنَّـتْدِرْ اُولْ آكَاهْ

تَوَجُّـهْ كِيزْلِى قِيـلْ حَقَّـه كِيـدَه لِـمْ . جَمَالِ بَاكَمَالَه سَيْـرْ اِيـدَه لِـمْ

Ki Şeddad İbn-i Evs ve Ubâdetibn-i Sâmit Cân (bu kıymetli dostlar),

Bu iki âlî (yüce) **eshap kıldılar ilân** (açıkladılar).

Rivayet ettiler ki sultanı imkân (bütün yaratıkların padişahı olan Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*

Huzurunda idik emretti ol an (o zaman),

İşit bu emri tut Hakka gidelim. Cemali bâ kemale seyredelim.

Didi sizde garip (yabancı) **var mı? Dedik lâ** (yok dedik).

Kapansun kapu emretti o alâ (en yüce zat),

Pes andan (bundan sonra) **kıldı talim** (öğretti) **Şah-ı ukba** (ahiretin padişahı),

Tarikat yani tehlil (tevhid) **böyle sirra** (gizlice),

Bu **sırrı sır edüp** (bu gizliliği muhafaza adip) **Hakka gidelim, Cemali bâ kemale seyredelim** (Kemal sahibi olan Rabbimizin Cemalini görelim).

Buyurdu: (اِرْفَعُوا اَيْدِيكُـمْ) (ellerinizi kaldırın) **ol Şah** (padişah),

(فَقُولُوا) (deyin) (لاَاِلٰـهَ اِلاَّ اللّٰهْ)

İnabe (tarikat dersi) **böyle talim etti** (öğretti) **ol mah** (ay yüzlü zat),

Kapanmak kapı (zikir esnasında kapının kapanması) **sünnettir ol agâh** (uyanık ol),

Teveccüh gizli kıl (müritlere kalben feyiz vermeyi gizli yerlerde yap). **Hakka gidelim, Cemali ba kemale seyredelim.**

İmam-ı Rabbanî *(Kuddise Sırruhu)* Hazretleri, şeriatın suret ve hakikatini beyan etmek üzere yazdığı bir mektubunda şöyle buyuruyor:

Şeriatın sureti tamamlandığı zaman velâyeti âmme (umumi manada velilik) hasıl olur. (اَللّٰهُ وَلِىُّ الَّذِيـنَ اٰمَنُوا) **"Allah** (-u Tealâ) **inananların velisidir."** *(Baka-a Suresi:257 den)* mealindeki ayeti kerime bunun delilidir. İşte o zaman salik, tarikata (manevi yola) ve böylece hususi veliliğe adım atarak, nefsini tedricen (yavaş yavaş) emmârelik (son derece kötülüğü emretme) vasfından, itmi'nan (ancak Allah'ı zikretmekle kazanılabilecek kalp huzurun) a çekmeye kabiliyetli hâle gelir. Lâkin bilinmelidir ki, bu veliliğe ulaşma mesafeleri de yine şeriat amellerini işlemeye bağlıdır.

Bundan sonra, İmam-ı Rabbanî *(Kuddise Sırruhu)* Hazretleri tarikat vazifelerinin hepsinin şeriattan alındığını beyan etmek üzere şöyle devam ediyor:

Tarikatı aliyyede esas olan, zikri ilâhî (Allah'ı zikretmek), şeriatın emrettiklerindendir yasaklardan sakınmak ta bu yolun zaruriyat (vaz geçilmez esaslar) ındandır. Farzları yerine getirmek ise, mukarribat (kulu Mevlâsına yaklaştıranlar) dandır. Kul ile Mevlâ arasında vesile ve vasıta olmaya müstahak olmuş (hak kazanmış) manevi yolu iyi bilen ve salikleri o yola ulaştırabilen bir şeyh aramak ta şeriatın emrettiklerindendir.

Nitekim Mevlâ Tealâ: (وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ) **"Ona** (Allah'a) **sizi ulaştıracak vesile** (vasıta) **arayın.** *(Maide Suresi:35 den)* buyuruyor.

Kısacası, şeriatın suretinin de hakikatinin de yerine getirilmesi lâzımdır. Çünkü velâyet ve nübüvvetin kemalâtının (velilik ve peygamberlikle ilgili bütün manevi derecelerin) ana temelleri ancak, ahkâm-ı şeriyye (şeriatın hükümleri) dir. Velâyetin (veliliğin) kemalâtı, şeriatın suretinin neticeleri, nübüvvetin kemalâtı ise, şeriatın hakikatının meyvalarıdır.

Yani burada anlatılan, peygamberlik makamına ait olan güzelliklerdir. Bu güzelliklerin asıl sahipleri peygamberler olup, ümmetin kamil (olgun) larına da derecelerine göre bu güzelliklerden verilir. Yoksa, anlattığımız bu meselede peygamberlik makamı söz konusu değildir, çünkü o makam peygamberimizle nihayet bulmuştur, ondan sonra, her hangi bir kimse hakkında geçerli değildir.

Velâyet (veli olman) ın başlangıcı; O tarikattır ki, ondan maksat, mâsivanın (kul ile Mevlâ arasına giren düşüncelerin) gayr ve gayriyetin (yabancıların ve kulun, Allah *(Celle Celalühü)* ye olan kendi yabancılığının) ortadan kaldırılmasıdır.

Mevlânın fazl-u keremiyle mâsiva (Allah-u Tealâ'nın dışındaki her şey) salikin nazarından tamamen kalkıp, Allah'dan gayriyi (yabancıları) görmekten isim ve resim kalmayınca, muhakkak fenafillah (Allah-u Tealâ'da eriyip gitmek) tabir edilen devlet hasıl olmuş ve tarikat hâli sonuna ermiş olur. Ve böylece seyr-i ilallâh (Mevlâ'ya doğru olan manevî yürüyüş) tamamlanmış olur.

Bundan sonra,seyr-i Fillah (Allah'da yürüyüş) denilen isbat makamına girilmiş olur. Yani seyr-i ilallah'da, Mevlâ'dan başka her şey kalp gözünden siliniyor bundan sonra gelen seyr-i fillah hâlinde ise sadece Allah *(Celle Celalühü)* kalpte yerleştiriliyor.

İşte bu fena denilen tarikat beka denilen hakikatla, yani bunları kazanmak sebebiyle kişiye "Veli" (hakiki Allah dostu) demek doğru olur. Ve nefsi emmâre (sürekli kötülük emreden nefis) mutmainneye dönüşür; küfründen ve inkârından vaz geçer. O, Mevlâsından, Mevlâsı da ondan razı olur. Nefsin tabiatında bulunan kerahat (ibadetlere karşı olan isteksizlik hâli) ortadan kalkar. *(Mektubat-ı Rabbanî:2/50 den)*

Şimdi sormak gerekir? tarikat-ı aliyyeye karşı gelenler, böyle bir yolun neresinde kusur buluyorlar da, hem kendilerini hem de milleti bu büyük devletten mahrum etmeye çalışıyorlar.

Meselâ: Tasavvuf yoluna karşı gelenlerin en ziyade itiraz ettikleri **"RABITA"** nın ne kadar sağlam delillere dayandığını açıklamakla, itirazlarının sadece nefislerinden kaynaklandığını ortaya koyalım.

Bilinmelidir ki: Mürşide yapılan rabıta, şeytan tarafından gelen vesveseleri kesmek ve seyri süluke (manevî yolda yürümeye) vesile olsun içindir.

Rabıta, bir müridin, mürşid-i kâmilinin ruhaniyetiyle beraber, suretini kalp gözünün önüne getirerek hayal etmesi ve kalbiyle ondan yardım istemesinden ibarettir. Çünkü mürşit, yetiştirme, yardım etme, feyiz verme, kemale erdirme ve tebliğ (duyurma) da Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in vekilidir. İşte bu mana, Allah için ve Allah uğrunda şeyhe karşı olan tam bir muhabbetten ibarettir. Zira Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem,)* bizimle Allah-u Tealâ arasında vasıta olduğu gibi, mürşit de bizimle Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* arasında vesiledir. Ve o, bizi hak yola ve Allah-u Tealâ'nın zikrine irşat edendir. Ona karşı olan bu sevgi vacip olan bir iştir. Çünkü: **"Allah yolunda sevmek ve Allah yolunda buğzetmek vaciptir."**

Nitekim Mevlâ Tealâ Hazretleri: (وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً) **"O, sizin aranıza sevgi ve acıma koydu."** *(Rum Suresi:21 den)* buyuruyor.

"(Yusuf *(Aleyhisselam*), onlardan, kurtulacağını bildiği kimseye: (اُذْكُرْنِي عِنْدَ رَبِّكَ) **"Beni efendinin yanında an** (umulur ki beni hapisten çıkarır)." dedi. *(Yusuf Suresi, 42 den)*

Bu ayetin tefsirinde Kazî Beyzavî: "Sıkıntıların kalkması için kullardan yardım istemek her ne kadar beğenilmiş bir şeyse de, enbiya *(Aleyhimüsselam)* nın makamına yakışmaz." buyurdu. Bundan anlaşılıyor ki, enbiyanın dışındaki kimselere, mürşitlerinden yardım istemeleri yakışan bir şeydir.

٣٦- عَنْ اَنَسٍ اَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ (رضى الله عنه) كَانَ اِذَا قَحَطُوا اِسْتَسْقٰى بِالْعَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ فَقَالَ: اَللّٰهُمَّ اِنَّا كُنَّا نَتَوَسَّلُ اِلَيْكَ بِنَبِيِّنَا فَتَسْقِيَنَا وَاِنَّا نَتَوَسَّلُ اِلَيْكَ بِعَمِّ نَبِيِّنَا فَاسْقِنَا قَالَ فَيُسْقَوْنَ .

36. Enes *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilmiştir ki: Halk yağmursuz kalıp kıtlığa uğradıkları zaman, Ömer İbnil Hattab, (peygamberin amcası) Abbas İbn-i Abdilmuttalib'i vesile edinerek yağmur duası yapar ve duada: **"Ya Allah! bizler, peygamberimizi vesile edinerek sana niyaz ettiğimizde bize yağmur ihsan ederdin.** (şimdi de) **peygamberimizin amcasını vesile edinerek senden niyaz ediyoruz; bize** (yine) **yağmur ihsan eyle."** derdi. Ravî Enes: (Bu du-

anın akabinde) kendilerine yağmur ihsan olunurdu, demiştir. *(Buharî, İstiskâ:3, Fezâilü Eshâbinnebiyyîn:11)*

Hısnı Hasin'de buyurulmuştur ki: "Peygamberler ve salih kullar hürmetine Allah'dan yardım istemek duanın edeplerindendir."

Muaz İbni Cebel *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilen bir hadis-i şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

٣٧- اَفْضَلُ الْاِيمَانِ اَنْ تُحِبَّ لِلّٰهِ وَتُبْغِضَ لِلّٰهِ وَتُعْمِلَ لِسَانَكَ فِى ذِكْرِ اللّٰهِ عَزَّ وَجَلَّ .

37. "İmanın en üstün derecesi, Allah için (Allah'ın dostlarını) **sevmen, Allah için** (Allah'ın düşmanlarına) **buğz etmen ve dilini Allah'ın zikrinde çalıştırmandır."** buyurdu. *(Ali el-Müttekî, Kenzü'l-Ummal:1/37,38 H. No:6773)*

Şu bilinsin ki, aslında rabıta,Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e yapılmakta ise de, ona uyarak, Allah-u Tealâ'nın dostlarına ve kâmil meşayıha yapılmasının caiz olmasında da hiç şüphe yoktur. Çünkü onlar, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in âli (yakınları), etbaı (adamları), vekilleri ve kendilerini sevmek ve onlara iyilikte bulunmakla emrolunduğumuz varisleridir. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e uyarak onlara salât-ü selâm okumak caiz olduğu gibi, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e tebaan onlara rabıta yapmakta caizdir.

Bu rabıta, şeriat ve tarikat ehli katında ve kalp erbabı indinde matluba (aranılan Mevlâ Tealâ'ya) ulaştırıcıdır. Allah-u Tealâ'ya ve Resulüne inanan, ehli sünnet vel cemaat itikadına sahip olan hiç bir kimsenin rabıtayı inkâr etmesi caiz değildir. Ancak şeklini bilmeyen ve onun hakikatından ve delillerinden haberdar olmayanlar bunu inkâr ederlerse de, hakikatı anladıklarında bunu kabul ederler ve o zaman, önceki inkârlarının, işin gerçeğini anlamaksızın kuru bir inattan kaynaklanmış olduğunu anlarlar.

Çünkü, rabıtayı inkâr edenler Allah dostlarına ve kerametlerine inananlardansalar bilsinler ki bütün veliler rabıtayı kabul etmiş ve güzelliğini açıklamışlardır. Eğer şeriat imamlarının (müctehitlerin) sözüne inananlardansalar dört mezhep imamlarından her biri açıkça ve işaret yoluyla bunu kabul etmişlerdir.

Kalbinde hastalık olmayanlar gözden geçirsin diye kaynaklarını da vererek burada bazı büyüklerin sözlerini zikredelim.

وَهَمَّ بِهَا لَوْلَا اَنْ رَاٰى بُرْهَانَ رَبِّهِ . . .

"(Yusuf*(Aleyhisselam)* kasıtsız olarak, elinden gelmeyerek) **ona** (Züleyhaya) **meyletti. Rabbisinin burhanını** (delilini) **görmeseydi,** (o meyline göre hareket edebilirdi). *(Yusuf Suresi 24 den)*

Ayeti celilenin tefsirinde ekseri müfessirler, Allah dostlarının tasarruf ve imdadını (gücünü ve yardımını) açıklamışlardır. Müfessirlerden Keşşaf, doğruluktan ayrıldığı ve i' tizal (mutezile mezhebinin) görüşüyle vasıflandığı hâlde,Yakup *(Aleyhisselam)* ın ruhaniyetinin, şaşkınlığından parmaklarını ısırmış olduğu hâlde Yusuf *(Aleyhisselam)* a gözükerek: (اِيَّاكَ وَاِيَّاهَا) **"O kadından sakın."** dediğini açıklamıştır.

Hanefî imamlarından Kemaleddin-i Babertî, Meşarik şerhinde:

٣٨- عَنْ اَبِى مَالِكِ الْاَشْجَعِيِّ عَنْ اَبِيهِ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ مَنْ رَاٰنِى فِي الْمَنَامِ فَقَدْ رَاٰنِى .

38. Ebu Malik el-Eşcaî'nin, babasından rivayet ettiği: **"Rüyada beni gören, hakikatta beni görmüştür."** *(Ali el-Müttekî, Kenzü'l-Ummal:15/382 H. No:31477)*

Hadisi şerifinin izahını yaparken uykuda ve uyanıklık hâlinde Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile buluşmanın olabileceğini ve bu buluşmanın bir takım şartlara bağlı olduğunu beyan etmiştir. Bunun beş temeli vardır ki, Allâme Fasî, Delâil şerhinde bunları açıklamış ve: **"Bu beş aslı kazanarak, kendisiyle, geçmiş kâmil velilerin ruhları arasında alâka kuran kişi, istediği zaman onlarla buluşabilir."** buyurmuştur.

Hanefî imamlarından Arif-i billah Ubeydullah el-Ahrâr es-Semerkandî *(Kuddise Sırruhu)* Hazretleri:

. . . وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ (١١٩) .

"Sadıklarla beraber olun." *(Tevbe suresi 119 dan)*

Ayetinin tefsirinde özetle şöyle buyurmuştur: **"Şüphesiz sadıklarla beraber olmak, surette ve manada onlarla beraber olmaktır."** Sonra da manevî beraberliği rabıta ve huzurla tefsir etmiştir ki, bu, ehlince malûm olan (bilinen) meşru bir iştir.

Yine İmamı Allâme Seyyid Cürcanî *(Kuddise Sırruhu)* Hazretleri, Mevakıf şerhinin sonlarında, Metâlî' şerhinin başlarında, Evliyâullah'ın suretlerinin, müritlerine zahir olabileceğini, öldükten sonra bile müritlerin kendilerinden feyiz aldıklarını açıklamıştır.

Allâme Mevlâna Abdurrahman el-Fazıl el-Camî *(Kuddise Sırruhu)* Hazretleri, Rubaiyyât şerhinde, Nefahât'ta ve Teveccüh-ü Hacekân risalesinde bunu (rabıtayı) açıklamıştır.

Yine Hanefî imamlarından Tarikat-ı Muhammediye şarihi Allâme Muhammed İbn-i Saîd el-Hadimi Hazretleri, Risale-i Nakşibendi'yesinde buyurmuştur ki: "Zikir, esnasında, zikredenin kalbine bir tefrika (dağınıklık) veya vesvese veya kabz (feyizsizlik) gelirse, soğuk veya sıcak suyla yıkansın veya abdest alsın. Tenha yerde hacet namazı kılsın, duadan sonra zikretmek için

yeniden abdest alsın. O vesvesenin def olması için Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sureti (ruhaniyeti) ni hayal etsin. Çünkü Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ruhaniyeti, cismaniyeti gibi yardımların menbaı, hidayet ve irşadın kaynağıdır. Veyahut feyiz vermekte ve imdat etmekte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in halifesi ve kulları yetiştirip Hak Tealâ'ya kavuşturmakta Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in vekili olduğuna inanmak şartıyla şeyhinin ruhaniyetiyle beraber şeklini de hayal eder."

Yine Hanefî imamlarından Eşbâh şarihi Allâme Hamevî *(Kuddise Sırruhu)* Hazretleri,Nefahâtu'l-Kurb isimli eserinde buyurmuştur ki: "Şüphesiz velilerin ruhaniyetleri,cismaniyetlerine galip oldukları için değişik şekillerde gözükürler. Hayatlarında da, ölümlerinden sonra da, kendilerinden tasarruf (ruhaniyetleriyle alâkalı tesirler ve iş görmeler) vuku bulur. (meydana gelir)."

Yine Arifi Billah Tacü'd-din el-Hanefî *(Kuddise Sırruhu)* Hazretleri, Taciye diye bilinen risalesinde, Allah-u Tealâ'ya kavuşma yollarını sayarken buyurmuştur ki: "Üçüncü yol, müşahede (Allah-u Tealâ Hazretlerini görür gibi olma) makamına ulaşmış ve sıfatı zatla tahakkuk etmiş, (Allah-u Tealâ Hazretlerinin öz zatına ait sıfatların mazharı, tecelli ettiği, parladığı bir yer hâline gelmiş) olan bir şeyhe rabıta etmektir. Çünkü onu görmek Allah'ı hatırlatır. Nitekim:

٣٩- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: قِيلَ يَارَسُولَ اللّٰهِ اَىُّ جُلَسَائِنَا خَيْرٌ قَالَ مَنْ ذَكَّرَكُمْ بِاللّٰهِ رُؤْيَتُهُ وَزَادَ فِى عِلْمِكُمْ مَنْطِقُهُ وَذَكَّرَكُمْ بِالْاٰخِرَةِ عَمَلُهُ .

39. İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayet edildiğine göre, bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Efendimize: "Meclis arkadaşlarımızın en hayırlısı hangisidir?" diye sorulduğunda, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Kimi görmek size Allah'ı hatırlatıyor, kimin konuşması sizin ilminizi artırıyor, kimin de ameli size ahireti hatırlatıyorsa** (işte onlar en hayırlı arkadaşlarınızdır)." buyurdu. *(Askalanî, el-Metalibül Âliye:3/193)*

٤٠- « هُمُ الْجُلَسَاءُ » .

40. Allah-u Tealâ'nın: **"Onlar meclis arkadaşları** (m) **dır."** *(Buharî, deavât:66)*

Hadis-i kudsisi gereğince de onlarla oturmak, zikredilen Mevlâ Tealâ ile beraberliği kazandırır. Tacüddin el-Hanefî Hazretleri, en sonunda da şöyle buyurmuştur: "Şeyhin sureti hayalde saklanmalı, ve kendini tamamen unutuncaya kadar o suretle beraber kalbi sanevberiye (çam kozalağı şeklinde olan kalbe) yönelmelidir.

Hanefî imamlarından İbn-i Kemal el-Vezir *(Rahimehullah)* buyurdu ki: "Dünyada bulunan ruh, kının (muhafazasın) daki kılıç gibidir. Ölümünden sonra ise, cismanî alâkalardan soyulduğu için kınından çıkmış kılıç gibidir."

Kamus sahibi Firuz Âbâdî, **Mukaddimetül Besâir** adlı kitabın mukaddimesinde buyurmuştur ki, Şeyh İmam Necmü'd-Din-i Kübrâ *(Kuddise Sırruhu)* Hazretleri buyurdu ki: "Kalple beraber şeyhe rabıta yapmak, ondan feyiz almak hususunda büyük bir temeldir. Hatta kalp aynası, şeyhe rabıta yapmadan saflaşmaz (masiva tozlarından paklanmaz)."

Yine hanefî imamlarından Tarikat-ı Muhammediye şarihi Şeyh Abdülganiyyi Nablûsî *(Kuddise Sırruhu)* Hazretleri'de Arif-i Billah Tacü'd-Din el-Hanefî'nin **"Taciye"** isimli risalesine yaptığı şerhte, orada zikredilenleri ikrar (kabul) etmiştir.

Hanefî imamlarından Abdül Hakîm Seyalikûtî, Rabıtayı kabul edenlerdendir. O, tarikatı İmam-ı Rabbanî *(Kuddise Sırruhu)* Hazretlerinden almıştır.

Hanefî imamlarından Allâme İbn-i Abidîn, dürrü'l-Muhtar adlı şerhinde bunu (rabıtayı) açıklamıştır.

Yine onlardan âlim-i âmil ârif-i billah İsmail Hakkı Bursevî, *(Kuddise Sırruhu)* bir çok kitaplarında ve **Tuhfe-i Vesmiye** isimli eserinde bunu açıklamıştır

Yine onlardan âlim-i âmil, ârif-i Billah İbrahim Hakkı Erzurumî *(Kuddise Sırruhu)* Hazretleri, **Marifetname**'sinde rabıtayı açıklamıştır.

Yine onlardan âlim-i âmil İmam-ı Rabbanî es-Seyyid Ahmed el-Farûkis Serhendî *(Kuddise Sırruhu)* Hazretleri, **Mektubat**'ında ve oğlu İmam-ı Masum el-Urvetül Vüskâ *(Kuddise Sırruhu)* , **Mektubat**'ının birçok yerlerinde rabıtayı açıklamışlardır.

Yine onlardan Eşref Zade Abdullah Rumî *(Kuddise Sırruhu)* Hazretleri, **Müzekkin Nüfûs** isimli eserinde bunu açıklamıştır.

Yine onlardan Muhammed Murad el-Kâbilî, **Risalei Nakşibendiye**'sinde buyurmuştur ki: "Şüphesiz şu tarikat-ı aliyyeyi Sıddıkîyenin (Hazreti Sıddık *(Radıyallahu Anh)* dan gelen yüce yolun) iki büyük temeli vardır ki, onları elde edene bütün hayırlar verilmiştir.

1. Sünnet ve azîmete son derece sarılıp, bidat ve ruhsatlardan son derece kaçarak Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e hakkıyla uymaktır.

2. Kâmil bir şeyhe muhabbet (sevgi bağlamak) tır. Lâkin bu, zorla elde edilecek bir şey değildir. Bilakis Allah-u Tealâ'nın, kullarından dilediğine ihsan ettiği bir bahşiştir. İşte bu iki asla (temele) yapışılarak ve şartlarına riayet edilerek yapılan sohbet (rabıtadan ibaret olan manevî beraberlik); inikas ve insıbağ'a kafidir. (şeyhin kalbinden müridin kalbine feyzin aksedip parlamasına ve o müridin, şeyhinin rengiyle renklenmesi ve onun ahlakını takınmasına yeterlidir). Bu rabıta (manevî beraberlik) uzaktan da yapılabilir. İstifâzada (feyiz almakta) yaşlılar ve çocuklar müsavidir. İfaze (feyiz vermek) te de dirilerle ölüler müsavi (eşit) tir.

٤١- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: حَيْثُمَا كُنْتُمْ فَصَلُّوا عَلَيَّ فَإِنَّ صَلَاتَكُمْ تَبْلُغُنِي.

41. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Nerede olursanız bana salât (-u Selâm) edin. Çünkü sizin salâtınız, bana ulaşır."** buyurmuştur. *(Ahmed İbn-i Hanbel: M.2/367)*

Beyzavî buyurdu ki: Nüfûs-i Kudsiyye (mukaddes ruhlar), bedenî alâkalardan soyulunca yükselerek Mele-i E'lâ'ya (en yüksek melek cemaatına) ulaşırlar. O zaman onlar için hiç bir perde kalmaz. Her şeyi, ya kendi başlarına veya bir meleğin haber vermesiyle gözle görür gibi bilirler.

Mesalik'te zikredildiğine göre: "Bu sırlar, erbabınca malûmdur."

Yine Hanefî büyüklerinden Mevlâna Celaleddin-i Rumî *(Kuddise Sırruhu)* Hazretleri buyurdu ki: "Yabancı vasıtalar talip ile matlup (kul ile Mevlâ) arasında perde olurlar. Yani her vasıta talip ile matlup arasında bir perdedir. Ancak enbiya ve evliyaya rabıta yapmak böyle değildir. Bilakis o (rabıta), perdeleri yırtıcı, alâka ve sebepleri kesicidir.

İmam Fahrü'd-Din-i Razî *(Rahimehullah)*, **Metâlibi âliye** adlı kitabında ölüleri ve kabirleri ziyaret ederek onların ruhaniyetlerinden faydalanmanın şeklini açıklarken özetle: "Bedenlerden ayrılan ruhlar bazı yönlerden bedenlerle alâkalı ruhlardan daha kuvvetlidir." buyurmuş ve orada bunu açıklamıştır.

Şafiî imamlarından Huccetü'l-İslâm İmam-ı Gazalî *(Kuddise Sırruhu)* Hazretleri, **İhya-i Ulûm**'da, namazın her bir rüknünde kalpte hazır edilmesi (bulundurulması) gereken şeyleri açıklarken, Tahiyyat okurken: "Esselâmu aleyke eyyühennebiyyü (Ey Nebi senin üzerine selâm olsun)." dediğinde, Nebi *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i ve kıymetli şahsını kalbinde hazır et ve selâmının ona ulaştığını, onun da, senin selâmından daha güzeliyle sana cevap verdiğini kalbin tasdik etsin. Sonra kendine ve Allah'ın salih kullarına selâm verirsin." buyurdu.

Şafiî İmamlarından, âlim, muhakkik Şihabu'd-Din İbn-i Hacer el-Mekkî *(Kuddise Sırruhu)* Hazretleri, **Ubab** şerhinde teşehhüd kelimelerinin manalarını beyan ederken buyurdu ki: "Esselâmu Aleyke (sana selâm olsun)." diye Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e hitabedilmesi, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, kendisine salât-ü selâm okuyanlarla beraber bulunarak onların en üstün amellerine şahitlik etsin, birde yanlarında bulunduğunu düşünmek onların huşû' ve huzurlarının artmasına sebep olsun diye, Allah-u Tealâ Hazretlerinin sanki onlara perdeleri açıp efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i gösterdiğine bir işarettir.

Hatimetül Muhaddisîn (muhaddislerin sonuncusu) Allâme, Hafız Celalü'd-Dîn-i Süyûtî, **"Tenvîrul Halek fi ruyetinnebiyyi vel Melek"** isimli ki-

tabında buyurduki: "Bir kere İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhuma)*, rüyasında Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i gördü. Sonra Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ailelerinden bazısının yanına girerek rüyasını anlattığında, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in aileleri, kendisine Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in aynasını çıkarıp gösterdi.İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhuma)*, o aynada kendi suretini görmeyip Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in suretini gördü."

Yine İmam-ı Süyûtî, **"el-Müncelî Fî Tatavvuril Velî"** kitabında, İmam-ı Sübkî'den naklen buyurdu ki: "Kerametler bir kaç kısımdır. 22. si muhtelif şekillere girmektir, buna Alem-i Misal ismi verilir. Yani âlem-i misalda ruhların muhtelif şekillerde gözükmesi demektir. Meşayihi kiram, Allah-u Tealâ'nın:

. . . فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا (١٧)

"O, (Cebrail *(Aleyhisselam)*, **onun** (Meryem validemiz) **için, bütün azası yerinde tam bir insana benzedi."** *(Meryem Suresi:17 den)* ayetiyle bu meseleyi zihinlere yaklaştırdılar.

Onlardan âlim-i allâme Şihabuddin İbn-i Hacer, Şemâil şerhinde bunu açıkladı. Yine Şafiî ulemasından âlim-i allâme, ârif-i Billah eş-Şa'rânî, **"en-Nefahâtül Kudsiyye"** isimli eserinde, zikrin edeplerini sayarken: "Yedincisi şeyhinin şahsını iki gözü arasında hayal etmesidir." buyurdu.

Yine onlardan âlim-i Allâme es-Sefîrî el-Halebî eş-Şafiî, Buhariye yaptığı şerhte:

٤٢- ثُمَّ حُبِّبَ إِلَيْهِ الْخَلَآءُ .

42. **"Sonra, Efendimiz** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **e tenha** (da ibadet) **sevdirildi."** *(Buharî, Bedül Vahy:3)* Hadis-i şerifinin izahını yaparken: "Şeytan, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in suretine girmeye kadir olamadığı gibi kâmil bir velinin suretine girmeye de kadir olamaz." buyurdu. Ve bunun şartlarını orada zikretti.

Yine onlardan İmam-ı Sühreverdî *(Kuddise Sırruhu)* **Avârifül Meârif** isimli kitabında, Ehli kurbun salâtı (Allah'a en yakın dostların namazı) babında: "Namaz kılan kişi, Nebi *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e selâm eder ve onu, kalbinin iki gözü arasında hayal eder." buyurdu.

Zeynüddin-i Havâfî, *(Kuddise Sırruhu)* vasiyetlerinde: "Cüneydi Bağdadî Hazretlerinin, sekiz şartını şerh ederken: "Yedinci şart, teslimiyet ve muhabbet (tam bir bağlılık ve sevgi) üzere itikad ve istimdat (inanıp, yardım bekleme) suretiyle, kalbi, devamlı şeyhe bağlamaktır." buyurdu.

Şafiî ulemasından İmam-ı Allâme es-Sübkî *(Kuddise Sırruhu)*,**et-Tabakâtül Kübrâ** adlı meşhur eserinde bu konuyu izah ettiği gibi daha niceleri de bu meseleyi açıklamışlardır.

Malikî fukahasının en büyüklerinden olan, **Muhtasar** sahibi meşhur Celil, Allâme şeyh Halil, buyurdu ki: "Velâyetinde hakikate (Allah'a yakınlığında gerçeğe) eren bir velinin ruhaniyeti, istediği şekle girme gücü bulur. Bu, muhal (imkansız bir şey) değildir. Çünkü şekil değiştiren, ruhanî suretlerdir. Bu mesele, Allah-u Tealâ'yı ve kudretini bilenler indinde meşhurdur.

Malikî İmamlarından Şeyh Ebül Abbas buyurdu ki:"Kaplumbağa, yavrularını bakışlarıyla büyüttüğü gibi, şeyh te müritlerini, nazarıyla (teveccühü ve manevi bakışıyla) yetiştirir. Şöyle ki: "Kaplumbağa karada yumurtlar. sonra ırmak kenarına gelerek sıksık yumurtasına bakar. Allah-u Tealâ da onun yavrusunu yumurta içinde, onun bakışı sebebiyle büyütür."

Yine onlardan İmam-ı âlim, allâme İbn-i Atâillâhil İskenderî, **Tacül Arûs Fî Tehzibin Nüfûs** isimli eserinde bunu açıkladı. Yine onlardan, ledünnî ilimleri vasıtasız bizzatHayyül Bakî (diri ve daimî olan Allah-u Tealâ Hazretlerin) den alan Es-Seyyid Muhyiddîn İbnil-Arabî, **Fütûhât**'ın otuzuncu babında bunu açıkladı. Yine onlardan Allâme Fasî, Delâili Hayrât şerhinin birkaç yerinde bu meseleyi açıklamıştır. Birisi de:

٤٣- عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ مَسْعُودٍ اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ: « اَوْلَى النَّاسِ بِى يَوْمَ الْقِيَامَةِ اَكْثَرُهُمْ عَلَىَّ صَلاَةً ».

43. Abdullah İbn-i Mesut *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Kıyamet gününde insanların bana en yakını** (şefaatıma en lâyık olanı) **bana en çok salât-u selâm getirendir."** *(Tirmizî, Salât: 325, 2/5354)* Hadisinin izahında buyurdu ki: "Çünkü Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e çok salât-ü selâm okumak, onu çok sevmeğe delâlet eder. Onu çok sevmek ise, ona uymayı, ona itaat etmeyi ve onunla beraber olmayı gerektirir. Zira bir şeyi seven onu çok anar ve şüphesiz seven, sevdiğine itaat edicidir. İtaat eden de itaat ettiğiyle beraberdir.

Nitekim Allah-u Tealâ:

وَمَنْ يُطِعِ اللّٰهَ وَالرَّسُولَ فَاُولٰئِكَ مَعَ الَّذِينَ اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَآءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ اُولٰئِكَ رَفِيقًا (٦٩)

"Her kim Allah ve Resulüne itaat ederse, işte onlar, Allah (-u Tealân) **ın, kendilerine inam** (iyilik) **ettiği nebiler,sıddıklar, şehitler ve salihlerle beraberdir. Ve bunlar ne güzel refik** (arkadaş) **tırlar."** buyuruyor. *(Nisa Suresi:69)*

İşte bir kişiye bu makam hasıl olunca, onun ruhu Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ruhuna yaklaşır. Ve aralarında tanışma, kaynaşma, bağlılık ve alâka kurulur.

Şeyh Abdulllah es-sahilî *(Kuddise Sırruhu),* **Buğyetüs Salik** isimli kitabında buyurdu ki:" Şüphesiz Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e salât okunarak elde edilecek neticelerin en büyüğü ve faydaların en yücesi, onun kıymetli suretinin, insanın ruhunda köklü ve devamlı bir şekilde tam manasıyla yerleşmesidir. Bu da, ona çokça salât-u selâm okumaya devam ederek sadık ve halis (doğru ve karışıksız) bir sevginin yerleşmesinden sonra olur. Böylece kurb ve safa mahallinde (yakınlık ve huzur makamında) aralarında ülfet (tanışma ve kaynaşma) hasıl olur.

Yine İmam-ı Fasî, **Delâil**'deki: **"Ben, beni sevenlerin salâtını duyuyorum ve onları tanıyorum."** kavli şerifinin izahında şöyle buyurdu: "Çünkü onların ruhları Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ruhu şerifiyle tanışmış, ve muhabbet-i rabıta (aralarını birleştiren sevgi) sebebiyle kaynaşmıştır.

Zira Aişe *(Radıyallahu Anha)* validemizden rivayet göre:

٤٤- عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « اَلْاَرْوَاحُ جُنُودٌ مُجَنَّدَةٌ فَمَا تَعَارَفَ مِنْهَا ائْتَلَفَ وَمَا تَنَاكَرَ مِنْهَا اخْتَلَفَ » .

44. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Ruhlar, toplu ordulardır. Onlardan** (ezelde, Allah yolunda) **birbiriyle tanışanlar i'tilâf eder** (anlaşır. Allah uğrunda) **tanışmıyanlar ise ihtilâf eder** (dünyada zıtlaşır) **lar."** buyurdu. *(Buharî, Enbiya:2, 4/104, Müslim:8/41, Ebu Davud:4/359, Müsnedi Ahmed:2/295)*

Delâildeki: "Ey Allahımız! biz onu görmeden inandığımız gibi, onunla bizim aramızı cem et." sözünün izahında da buyurmuştur ki: "Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den ayrılmayıp onunla buluşmayı istemek, ahiret buluşmasıdır. Ancak dünya buluşmasına da hamledilebilir. Şöyle ki, dünyada ruh ve basiret (kalp gözünün görüşü) ile ahirette ise hem ruh, hem ceset hem basar, hem basiret (kafa ve kalp gözleriy) le buluşma olur.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* le buluşmak, ancak onun sevgisinin kalbe yerleşmesiyle olur. Onun sevgisi insanın içine yerleşince, kıymetli sureti basiret gözünden bir an bile kaybolmaz. İşte hakiki görüş budur, zira göz görüşüne bazen vehimler karışabilir. Karışıksız olan basiret görüşünde ise vehim ve hayale yer yoktur.

Bundan sonra bilinmelidir ki, insanlar, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kıymetli suretini görmekte, meşrepleri, doğruluk ve huzurdaki zevklerine göre bir kaç tabakaya ayrılır. Kimisi onun kıymetli suretini ancak çok düşünceler, çalışmalar, zikir ve fikirlerden sonra içine yerleştirebilir. Bunlar, en zayıf tabakada olanlardır. Onlar, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i uykuda az kere görürler, görseler de tam göremezler.

Kimisi Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i andığı zaman özellikle tenha yerlerde onun kıymetli suretini nefsinde isbat eder (içinde yerleştirir). An-

cak gaflet ettiği zaman kaybolur. Bunlar, birinci tabakadan daha kuvvetlidirler. Ve Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i, kâmil şekliyle (tam manasıyla) rüyada görürler.

Kimisi de uykuda olsun, uyanık olsun, gözlerini kapattığı gibi, her hâl-u kârda basiret gözüyle onu görür. Bunlar, kalpleri Allah'ın zikriyle mutmain olmuş (huzur bulmuş), ruhları manevî yakınlık firdevs (cennet) lerine yükselmiş ve Allah-u Tealâ'nın kendilerine inam ettiği Peygamberlere komşuluk makamına ermiş kimselerdir.

Bunlardan daha üstün derecelerde olan bir kısım vardır ki, onlar özellikle zikir vakitlerinde açıkça başlarının gözüyle Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kıymetli suretini görürler. Çünkü Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e çok salât-ü selâm okumakla ruhları Efendimiz'in ruhuyla kaynaştığından, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ruhu kerîmesi, cesedi şerifinin şeklini alarak onlara gözükmekte ve bu makamda, ona salât-ü selâm okuyanlar, ruhlarının Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* le olan yakınlığının kuvvetine göre, bazen gözleriyle açıkça, bazen kalpleriyle olan anlayışla ona bakarlar. Bununla beraber kalp görüşü, kafa görüşünden daha kuvvetlidir.

İşte buraya kadar anlatılanlar, açıkça Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i gören evliyaullahdan bir çoklarının beyanının özetidir. Nitekim bu mesele onların kitaplarında tafsilen (ayrıntılı şekilde) bildirilmiştir. Her hâl-u kârda, bu duayı yapan Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e kavuşma talebinde bulunmuştur. Bir kere ona kavuşan ise, onunla devamlı vuslat (buluşma) ve tam bir nimet yurdu olan cennete girinceye kadar ondan ayrılmıyacaktır.

Ey Allahımız! Habibin Muhammed Mustafa *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in cahı (makamı) hürmetine ve en sevdiğin isimler hürmetine bize bunu nasip et âmîn !.. Ya Erhamerrâhimîn!...

Allâme-i Fasî *(Rahimehullah)* ın **Delâil** şerhinden özetle alınan kısım burada son buldu.

Hanbelî imamlarından âlim-i allâme Şemsüddin İbnil Kayyım, **Ruh** isimli kitabında buyurdu ki: "Ruhun işi bedenin işine benzemez. Refik-i Alâ'da (en yüce dost olan Mevlâ'nın huzurunda) yken bedeniyle bitişebilir. Hatta kendi makamından, kabrine selâm verenlerin selâmına cevap verir.

İmam Hatibi Şirbî'nî *(Kuddise Sırruhu)* nın bir cuma günü kırk mescidde cuma namazı kıldırıp, hutbe okuduğu Mısır âlimleri katında meşhur ve mütevatir (yalan ihtimali bırakmıyacak şekilde dilden dile yayılmış ve anılmış) tır.

Hanbelî imamlarından Gavs-i Azam es-Sultan Abdülkadir Geylânî *(Kuddise Sırruhu)* Hazretleri buyurdu ki: "Tasavvuf ehlinin yoluna giren fakir (derviş) in Evliyaullah ile, kalbî bir rabıtası vardır ki, bu rabıta sebebiyle onlardan çok istifade eder."

Bütün bu imamları ve bütün mahlukatı yaratan Allah-u Tealâ buyurdu ki: (وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ) **"O'na** (sizi kavuşturacak) **vesile arayın."** *(Maide Suresi:35 den)*

Bir ayet-i kerimesinde de: (وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ) **"Sadıklarla beraber olun."** *(Tevbe Suresi:119 dan).*

Diğer bir ayet-i celilede Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e hitaben:

وَاذْكُرْ إِسْمٰعِيلَ وَالْيَسَعَ وَذَاالْكِفْلِ وَكُلٌّ مِنَ الْأَخْيَارِ (٤٨)

"İsmail, Elyesa' ve Zülkifl *(Salavatullahi Ala Nebiyyina ve Aleyhim Ecmain)* **i hatırla, hepsi en en hayırlı kullardandır."** *(Sâd Suresi:48)*

Diğer bir ayet-i kerimesinde de:

اَلَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللّٰهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلٰى جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ . . . (١٩١)

"(O akıl sahipleri) **öyle kimselerdir ki, ayakta, oturdukları hâlde ve yanları üzere** (yaslanmış) **oldukları hâlde Allah** (-u Tealây) **ı zikrederler ve göklerin yerlerin yaratılışı hakkında tefekkür ederler."** *(Ali İmran Suresi: 191den)*

Bir ayet-i celilesinde ise: (قُلِ انْظُرُوا مَاذَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ) "(Habibim!) **De ki, göklerde ve yerde neler olduğuna bakın"** *(Yunus Suresi:101 den)* buyurulmaktadır.

İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayete göre, Bütün mezheplerin aslı, mercii (sığınağı) ve senedi (dayanağı), evvelkilerin ve sonrakilerin Efendisi olan Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

٤٥- عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: تَفَكَّرُوا فِي آلاَءِ اللّٰهِ تَعَالٰى وَلَاتَفَكَّرُوا فِي اللّٰهِ.

45. **"Allah-u Tealâ'nın nimetlerini düşünün, zatını düşünmeyin."** buyurdu. *(Ali el-Müttekî, Kenzü'l-Ummal:3/106 H.No:5707)*

Çünkü zatını düşünmek, mübtedileri (yeni başlayanları) tasavvur ve tahayyüle götürür (şekil verme ve hayal etmeye çeker). Allah-u Tealâ ise, bunlardan ve akla gelen her şeyden münezzeh (son derece uzak) tır. İşte, zikreden kişiye Allah'ın zatı hakkında bir düşünce geldiğinde, bu düşünceyi Allah'ın vekili ve halifesi olan kişilere çevirmekle kendini tehlikeden kurtarmış olur ki, bu da rabıtanın faydalarındandır. Rabıtanın daha nice faydaları vardır ki, onlar ancak zevk ve vicdan (tatmak ve iç buluşu) ile anlaşılır.

٤٦. عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « تَفَكَّرُوا فِي الْخَلْقِ وَلَاتَفَكَّرُوا فِي الْخَالِقِ فَإِنَّكُمْ لَاتَقْدِرُونَ قَدْرَهُ » .

46. İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)*dan rivayete göre Efendimiz *(Sallallahu*

Aleyhi ve Sellem) : **"Mahlûkatı** (yaratılmış olanları) **düşünün, Halik** (Tealâ'y) ı (yaratıcıyı) **düşünmeyin, çünkü siz onun kadrini takdir edemezsiniz."** buyurdu. *(Ali el-Müttekî, Kenzü'l-Ummal:3/106 H. No:5706)*

Görüldüğü gibi Şarî' Tealâ ve Habibi *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* , eserden müessire (varlıklardan, onları yaratan Mevlâ Tealâ'ya) geçmek için mahlûkatı düşünmeyi emretmiştir. Fakat zatı hakkında düşünmekten bizi men etmiştir. Allah-u Tealâ'nın bütün nimetlerini, göklerin ve yerin yaratılışını düşünmek caiz, hatta delillerle teşvik edilmiş bir şey olduğuna göre, Allah'ın bize en büyük nimeti ve en üstün mahlûku olan, Habibi Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i ve onun halifeleri ve kâmil etbaı (kendisine son derece uyan vekilleri) ni düşünmek nasıl caiz olmaz ki,Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onların ne büyük nimet olduğunu beyan hususunda:

٤٧- عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « بِهِمْ تَقُومُ الْاَرْضُ وَبِهِمْ تُمْطَرُونَ وَبِهِمْ تُنْصَرُونَ ».

47. Ubadetübnüs Samit *(Radıyallahu Anh)* den rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Yer yüzü onlarla durur, onlar sebebiyle yağdırılıyorsunuz ve onlar hürmetine yardım olunuyorsunuz."** buyurdu. *(Ali el-Müttekî, Kenzü'l-Ummal:12/190-191 H.No:34613)*

Süfyan İbn-i Uyeyne *(Radıyallahu Anh)* :

عِنْدَ ذِكْرِ الصَّالِحِينَ تَنْزِلُ الرَّحْمَةُ

"Salihler anıldığında rahmet yağar." buyurmuştur. *(Ezzebîdî, İthaf:6/350, Essehâvî, Makasıd-ı Hasene:467)*

Mevlâ'dan gayri bir şeyi anmak ise, ancak anılan şeyin şeklini kalbe ve hayale getirmekle olur ki, rabıta bundan ibarettir.

٤٨- عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَمْ يَرْحَمْ صَغِيرَنَا وَ يُوَقِّرْ كَبِيرَنَا ».

48. Enes İbn-i Malik *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilen bir hadisi şerifte de, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Küçüğüne acımıyan, büyüğüne tazim etmeyen bizden değildir."** buyurdu. *(Tirmizî, Birr:15, 4/321, H. No:1919)*

Hadis-i şerifin şarihleri: "Kendisini yetiştiren kişiye, gereken hürmeti göstermeyen onun bereketinden mahrum olur, şeyhine itiraz eden de, ebedi felâh bulmaz." buyurdular.

٤٩- عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « خَمْسٌ مِنَ الْعِبَادَةِ قِلَّةُ الطَّعَامِ وَالْقُعُودُ فِى الْمَسَاجِدِ وَالنَّظَرُ اِلَى الْكَعْبَةِ وَالنَّظَرُ فِى الْمُصْحَفِ مِنْ غَيْرِ اَنْ يَقْرَاَهُ وَالنَّظَرُ فِى وَجْهِ الْعَالِمِ ».

49. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* buyurdu ki: **"Beş şey ibadettendir; az yemek, camilerde oturmak, Kâbe'ye bakmak, okumadan da olsa mushafa bakmak, âlimin yüzüne bakmak."** *(Deylemî, Müsned-i Firdevs:2/190 H.No:2969)*

Bu delillerle ispat edilen rabıta, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e karşı olan kuvvetli sevgi ve bağlılıklarından dolayı sahabe-i kiramda da mevcuttu, tabiîn ve tebei tabiîn (ashabı kiramdan sonraki asırların büyüklerin) de de vardı.

Ebu Bekri's-Sıddık *(Radıyallahu Anh)* da hasıl olan hâl buna şahit olarak yeter. Şöyle ki: O, kaza-i hacet için Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den hâli (boş) bir yer bulamadığından, bu durumu Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e şikayet etti. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de ona ruhsat verdi.

İmam-ı Azam *(Rahimehullah)*, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ravzasında münacât ederken, (yalvarıp yakarırken)

وَاِذَا سَمِعْتُ فَعَنْكَ قَوْلاً طَيِّبًا . وَاِذَا نَظَرْتُ فَمَا اَرٰى اِلاَّ كَا .

"Duyduğum zaman ancak senden hoş sözleri duyuyorum, Baktığım zaman da ancak seni görüyorum." buyurdu.

İmam-ı Busayrî *(Rahimehullah)*, **Kaside-i Bürde** isimli en meşhur kasidesinin başında:

اَمِنْ تَذَكُّرِ جِيرَانٍ بِذِى سَلَمٍ . مَزَجْتَ دَمْعًا جَرٰى مِنْ مُقْلَةٍ بِدَمٍ

"Selem denilen yerdeki ahbabı hatırladığından mı? göz bebeğinden akan yaşı kanla karıştırdın." buyuruyor.

Kaside-i Bürde şarihi Harputî'nin beyanına göre peygamber aşığı İmam-ı Buseyrî, son derece aşkından geçkinlik halindeyken biraz kendine gelip kanlı göz yaşlarının aktığını görünce Tecrîd-i Bedî' (kendisini başka şahıs kabul ederek zatına hitaben) Bu ve bundan sonraki beyitleri söylemiştir. Beytteki: **Cîran** (ahbap) tabirinden maksat Fahri Kâinât Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* dir. **Zî Selem** (selem ağaçlarına sahip olan) bir mevkidir ki, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ara sıra orayı ziyaret buyurup orada namaz kılardı. Veya peygamber Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ravza-i

Mutahhara'ları kastedilmiş olabileceği gibi Daru's-selâm denilen cennet veya bunların hepsi kastedilmiş olabilir.

Bundan birkaç beyit sonra da, İmam-ı Busayrî *(Rahimehullah)*:

نَعَمْ سَرَى طَيْفُ مَنْ اَهْوى فَاَرَّقَنِى . وَالْحُبُّ يَعْتَرِضُ اللَّذَّاتِ بِالْاَلَمِ

"Evet, sevdiğim kişinin hayali gece geldi ve beni uyandırdı. Sevgi ise, beraberinde getirdiği acıyla, lezzet ve zevklere mani oluyor." buyurdu.

Bu beytin izahı hakkında şarihler buyurmuştur ki, bir ârif kişi aşığa: **"Komşularını hatırladığından mı? yoksa Medine tarafından esen rüzgarla, çakan şimşekten veya buna benzer sebeplerden midir ki, göz yaşını kana karıştırdın ve aşk deryasına daldın."** diye sorar. Aşık bu sorulara yine menfi (olumsuz) cevaplar vererek sevgisini gizlemekte ısrar edince, o zaman ârif kişi: **"Yoksa yârin hayalini mi gördün de, bu hâllere düştün.?"** diye sorar.

Sorudaki bu: **"Yârin hayali."** tabiri, yıldırım gibi aşığın aklına ve kalbine tesir edip hasretini daha da artırır. Aşık artık susmaya tahammül edemiyerek aşk ve sevgisini itirafa mecbur kalıp şöyle der:

"Evet, dediğin doğrudur. O ay gibi güzel hayal gece geldi ve ben baygın hâldeyken, gözlerinden akan hayat suyuyla beni uyandırıp, kendime getirdi. Sonra da, beni bırakıp gitti, işte ben de bu hâle düştüm."

Allahım! Bu ne acaip bir hâldir ki, ona kavuşmanın zevki ve neşesi, onu kaybetmenin elem ve kederiyle bozuluyor, bazen de tamamıyla yok oluyor aşığı da tarifi imkânsız bir şekilde şeklen mahvederken hakikatta ihya ediyor. İşte bu ve daha nice mısralar, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i düşünerek ona rabıta etmenin hatta onun bulunduğu yerleri bile hayal etmenin ne kadar tesirli ve makbul bir iş olduğunu göstermektedir.

Bu, Allah'ın fazl-u Keremidir, bunu dilediğine verir. O hâlde, şiddetli sevgisinden dolayı, zikir, kıraat ve salâvat-ı şerife getirme anında, huşû' ve huzuruna vesile olsun, şeytan tarafından gelecek hatıra ve vesveseleri defetmeye sebep olsun diye Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i ve üstadını hayal etmek meşru ve makbul bir iştir. **Amma Allah'ı bırakıpta onlara tapınmak niyetiyle yapılan bir tefekkür ve tahayyül** (düşünme ve hayale getirme) **öyle bir iştir ki, bunu, ehli kitabın kâfirleri bile yapmaz.**

Hocasını (şeyhini) Allah için sevene kâfir demek, açık bir küfürdür. çünkü bu, kıble ve din ehlini, zikredilen bunca büyük imamları, hatta Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e varıncaya kadar ashab-ı kiramı, tekfir etmek (kâfir saymak) tır. Sümme haşa!

"Ey Allahımız! seni tenzih ederiz, senin saptırdığını hidayete erdirecek hiç bir kimse yoktur. Senin hidayete erdirdiğini de saptıracak kimse olamaz. günahlardan kurtuluş ve ibadette kuvvet ancak senin yardımınladır."

Rabıtanın haram olduğunu ve ehlinin kâfir olduğunu söyleyene şaşılır. Bunu, rabıtanın lügat manasından mı?, yoksa ıstılâhî manasından mı? almıştır. Yoksa bunu Allah'ın indirdiği kitaplar da mı görmüştür?

O hâlde kişi Allahtan korksun. Onun helâl ettiği bir şeyi haram saymak, onun haram ettiği bir şeyi de helâl kabul etmekten ve böylece büyük bir hataya düşüp insanları da düşürmekten ve insanları, maruf (şeriatın ve aklın kabul ettiği şey) den alıkoymaktan sakınsın. Ve ehli kıbleden hiç kimseye kâfir diyerek, kendi kâfir olmasın. Allah-u Tealâ Hazretleri:

وَلاَتَقْفُ مَالَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ اِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ اُولٰئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْؤُلاً (٣٦)

"Hakkında bilgin bulunmayan şeyin ardına düşme. Çünkü kulak, göz ve gönül bunların hepsi mesul (yaptığından sorumlu) **dur."** buyurdu. *(İsra suresi:36)*

Velhasıl ne Kütüb-i Münzele'de (Allah tarafından indirilen kitaplarda), ne Ehâdîs-i Nebeviyye (Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in hadis-i şeriflerin) de, ne de muteber kitapların hiç birinde, tasavvuf ehli katında muteber olan rabıtanın haram olduğunu ne açıkça ne de delâlet yoluyla ifade eden hiç bir ibare bulunmamaktadır. Bilakis bunların hepsinde de rabıtanın mubah (serbest), hatta müstehab (sevgili, makbul) olduğu hem açıkça, hem de delâlet (işaret) yoluyla mevcuttur.

İmam-ı Busayrî *(Rahimehullah)* buyurdu ki:

لاَتَعْجَبَنْ لِحَسُودٍ رَاحَ يُنْكِرُهَا . تَجَاهُلاً وَهُوَ عَيْنُ الْحَاذِقِ الْفَهِمِ

قَدْ تُنْكِرُ الْعَيْنُ ضَوْءَ الشَّمْسِ مِنْ رَمَدٍ . وَيُنْكِرُ الْفَمُ طَعْمَ الْمَاءِ مِنْ سَقَمٍ

لكِنَّ الشَّمْسَ شَمْسٌ وَاِنْ لَمْ يَرَهَاالضَّرِيرُ. وَالشَّهْدَ شَهْدٌوَاِنْ لَمْ يَجِدْطَعْمَهَا الْعَلِيلُ

"Bilgili ve anlayışlı kişinin ta kendisi olduğu hâlde, bilmemezlikten gelerek bunu inkâra kalkışan hasûd (son derece kıskanç) **bir kişiye şaşırma. Çünkü göz, hastalığından dolayı bazı kere güneşin ışığını inkâr eder. Ağız da hastalığından dolayı suyun tadını inkâr eder. Lâkin kör görmese de güneş güneştir, hasta tat bulmasa da, bal baldır.**

Rabıtayı inkâr edenler, rabıtanın, tarikat ve şeriat ehli katındaki gerçek manasını bilseler, elbette onu kabul ederlerdi. Ve rabıtanın, kendi yanlış anlayışlarından ne kadar uzak bir şey olduğunu elbette anlarlardı.

Allah-u Tealâ Hazretleri:

اَفَنَجْعَلُ الْمُسْلِمِينَ كَالْمُجْرِمِينَ (٣٥) مَالَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ (٣٦)

"Biz hiç müslimleri (Allah'a teslim olmuş kulları), **mücrimler** (günahkâr-

lar) **gibi tutar mıyız? Size ne oluyor, ne biçim hüküm veriyorsunuz?"** buyuruyor. *(Kalem Suresi:35, 36)* Diğer bir ayeti kerimesinde:

أَمْ نَجْعَلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَالْمُفْسِدِينَ فِي الْأَرْضِ أَمْ نَجْعَلُ الْمُتَّقِينَ كَالْفُجَّارِ (٢٨)

"Yoksa biz, iman edipte iyi işler yapanları, yeryüzünde bozgunculuk yapanlar gibi mi tutacağız? Yoksa müttakileri (Allah'ın azabından sakınanları) **facirler** (sapıklar) **gibi mi tutacağız."** buyuruyor. *(Sad Suresi:28)*

Yakîn (şüphesiz inanç) dan sonra, şüpheye düşmekten, hidayetten sonra dalâlete düşmekten ve saptırıcı fitnelerden Allah'a sığınırız.

Ey Allah'ımız! Nebiyy-i Emîn *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* hürmetine, bize kendi muhabbetini, seni sevenlerin sevgisini ve senin sevgine yaklaştıracak amelleri sevmeyi nasib et. Âmîn!..

Muhammed Halid Ziyaüddîn Zülcenâhayn *(Kuddise Sırruhu)* Hazretleri, **Risale-i Halidiye**'sinde, mürşid hakkında riayet edilmesi (gözetilmesi) gereken edepleri beyan ederken şöyle buyuruyor:

İkinci edep rabıta edebidir. Bunun kemâli (en üstün derecesi) iki gözün arasında olan hayal hazinesi ile mürşidin ruhaniyetinin yüzüne hatta iki gözünün arasına bakmandır. Zira orası feyiz kaynağıdır. Ondan sonra mürşide karşı kendini alçaltarak, son derece tevazu ile yalvarmak ve onu Mevlâ ile kendi arana vesile kılmak üzere, mürşidin ruhaniyetinin hayal hazinesine girip oradan kalbine ve derinliklerine yavaş yavaş indiğini düşünüp, senin de peşinden yavaş yavaş oraya aktığını ve indiğini hayal ederek, şeyhini, kendi nefsinden geçinceye kadar hayal gözünden kaybetmeyesin.

Zira kalbin derinliğine son yoktur ve seyr-i ilallah (Arşın üstüne kadar olan manevî yürüyüş) kalpden hasıl olur. Eğer cemîi vukuf (kalbin bütün yönelişleri) bu rabıtayla olsa, kalbin derinliklerine inmek daha süratli olur. Zira maksud (kastedilen, aranan) Allah-u Tealâ'nın zatıdır. Rabıta ise senin Allah-u Tealâ Hazretlerine manevî bir şekilde çabukça yürümene bir vesiledir.

Eğer rabıtanın delili var mıdır? diye sorulsa, biz deriz ki, "Evet., kitap, sünnet ve kıyasla delili sabittir."

Kitap: (Kuran) la delili, Hak Tealâ'nın: (٣٥) ... وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ ...

"Ona (Allah'a, sizi kavuşturacak) **vesile arayın."** *(Maide Suresi:35 den)*

Kavli şerifidir. Buradaki vesileden murat, rabıtadan başka şeylerdir denilirse, biz deriz ki: "Mana umumidir, Vesile arama emri mevcut olduğuna göre, rabıta, vesilelerin en üstünüdür. Zira en büyük vesile, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Efendimiz veya vekilleridir. Hak Tealâ'nın:

قُلْ اِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللّٰهَ فَاتَّبِعُونِى . . . (٣١)

"(Habibim!) **de ki: Siz Allah'ı seviyorsanız, bana uyun."** *(Ali İmran Suresi:31 den)* Kavli şerifi de böylece rabıtaya işarettir. Zira ittiba (uymak), metbuu (uyulanı) görmeği veya hayal etmeyi gerektirir. Eğer böyle olmazsa uymak sayılmaz.

Sünnet'le sübütu (varlığı), İmam-ı Buharî'nin zikrettiğine göre Hazreti Ebu Bekri's-Sıddık *(Radıyallahu Anh)*, bir günEfendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e: **"Ruhaniyet itibariyle helâda bile hayalimden ayrılmıyorsunuz."** diye hâlinden şikayet etti. Çünkü bu hâlinden çok utanırdı. Bunun üzerine Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bunu caiz görüp, ona devamı için ruhsat verdi.

Kıyas'la isbatına gelince, vesileleri, maksut bizzatı (asıl aranan Mevlâyı) bulmaya vesile ve yardımcı olmaları yönünden düşünmekte bir beis yoktur. Ancak yasak olan, vesilenin kendisini bizzat maksat kabul etmektir. Lâkin hâl böyle değildir. Bunu (rabıtayı) inkâr edenler ise, iki işin arasını ayırt edebilmekten acizdirler.

لَعَمْرُكَ اِنَّهُمْ لَفِى سَكْرَتِهِمْ يَعْمَهُونَ (٧٢)

"(Habibim!) **Elbette senin ömrüne** (yaşamana) **yemin ederim ki, şüphesiz onlar, sarhoşluk** (azgınlık) **ları içinde hayret eder bir hâldedirler"***(Hıcr Suresi:72)*

Mustafa İsmet Garibullah Büyük Şeyh Efendi *(Kuddise Sırruhu)*, Risale-i Kudsiyye'sinde: Rabıtayı şerifenin, Tarikat-ı Aliyye-i Nakşibendiyede Rüknü Azam (en büyük temel) olduğunu beyan eden bapda şöyle buyurdu:

اُوَيْسِيدِرْ طَرِيقِ نَقْشِبَنْدِى . بَيَانْ اِتْمِشِيدِمْ بِرْ بِرْ اَفَنْدِى

كَلُورْ فَيْضْ زِنْدَه وَمُرْدَه دَنْ آكْلَه بَنْدِى . قَمُودَنْ اَخْذْ اُولُورْ يُوقْ سَدُّوبَنْدِى

هَمَانْ طَالِبْ اُولُوبْ حَقَّه كِيدَه لِمْ . جَمَالِ بَاكَمَالَه سَيْرْ اِيدَه لِمْ

Nakşibendî tarikatı, Veysel Karanî *(Radıyallahu Anh)* Hazretlerinin hâline benzer. Nasıl ki o, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i görmeden, ruhaniyetinden terbiye edildi (yetiştirildi) ise, bu yolda da şeyhler, müritlerini uzaktan ruhaniyetleriyle terbiye ederler. (Meselâ: Ebul Hasen el-Harkânî *(Kuddise Sırruhu)* Hazretleri, Ebu Yezid el-Bestami *(Kuddise Sırruhu)* Hazretlerini görmemiş, ancak kabri şerifinde bulunarak, onun ruhaniyetinden aldığı feyizlerle yetişmiştir).

Ben bunları bir bir açıklamıştım. Bu yolda feyiz, ölüden de diriden de gelir. Nasihat anla. Ruhanî feyizlere sed ve bend (engel) yoktur. Hepsinden feyiz alınır. Hemen Allah'ın feyzini arayarak Mevlâya kavuşalım ve kemal sahibi olan Mevlânın cemalini görelim. Veya onu görmeye doğru manen yürüyelim.

چُومِرْ أَتْـــدِرْ وَلِيُّ اللّٰهْ قُلُوبِى . وِرِيرْ هَرْ كِمْ كُوگُلْ كِيدَرْ حُجُوبِى

آگَا جَارِى اُولُورْ كَوْثَرْ شُرُوبِى . اِيچَنْلَرْ مَسْتْ اُولُورْ اَيْلَرْ طُرُوبِى

كُوگُلْلَرَه كِيرُوبْ حَقَّـــهْ كِيدَه لِمْ . جَمَالِ بَاكَمَـــالَهْ سَيْرْ اِيـدَه لِـمْ

Çünkü, Allah dostlarının kalpleri aynadır. Onlara gönül verenlerin (rabıta edenlerin) perdeleri gider (Allah ile arasındaki karanlık perdeler kalkar). Kevser şurubu gibi olan tarikat-ı Aliyyenin feyzi onun kalbine akar. O feyzi içenler hayran olup, sevinçlerinden dolayı kendilerine gelen hafiflikten (kuş gibi) uçarcasına ibadet ederler. Allah dostlarına rabıta ederek onların gönüllerine girip, onlar vasıtasıylâ Hak Tealâ'ya kavuşalım.

اَكَرْ بِيكْ يِيـلْ سَنْ اِيتْسَه كْ آهُ وَاهِى . نَه مُمْكِنْ بُولَه سِكْ بُويْلَه اُو شَاهِى

كُوزَتْ سَنْ كَامِلْ اِنْسَانْدَانْ اُو شَاهِى . كِيـرُوبْ كُوگْلِنَه بُولْ شَاهَه رَاهِى

كُوگُلْ رَبْطْ اِيـتْ هَمَانْ حَقَّه كِيدَه لِمْ . جَمَالِ بَاكَمَـــالَهْ سَيْرْ اِيـدَه لِـمْ

Eğer sen, bir şeyhe bağlanmadan bin sene kendi başına Allah'a kavuşmak için inleyip dursan, böylece o Mevlâ Tealâyı bulman mümkün değildir. Sen, o padişahlar padişahı olan Mevlâ Tealâyı, onun aynası mesabesinde olan kâmil insandan gözet. O kâmil insanın gönlüne girerek, Mevlâya varan yolu bul. Hemen onlara gönül bağlayıp (rabıta edip) Hakka gidelim.

Allah-u Sübhanehü ve Tealâ buyurdu ki:

فَادْخُـلِى فِى عِبَـادِى (٢٩) وَادْخُـلِى جَنَّـتِى (٣٠)

"Kullarımın içine gir, cennetime gir." *(Fecr Suresi:29-30)*

Üstadımız Ali Haydar Efendi *(Kuddise Sırruhu)* Hazretleri, Risale-i Kudsiyye'nin kenarına Ruhu'l-Beyan tefsirinden naklen yazmıştır ki; Bu ayet, Süleyman *(Aleyhisselam)* ın: (وَاَدْخِلْنِى بِرَحْمَتِكَ فِى عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ) **"Beni, rahmetinle salih kullarının içerisine girdir."** *(Neml Suresi:19 dan)* diye yaptığı duasını beyan eden ayet-i kerime gibidir.

Hususî kullar zümresine girmek, saadeti ruhaniyye (ruhun mutluluğu), onlarla beraber cennet ve derecelerine kavuşmak ise, cismanî (bedenle alâkalı) saadettir. Nitekim Mevlâ Tealâ: **"Kullarımın arasına gir,Cennetime gir."** buyuruyor.

Necmü'd-din-i Kübrâ *(Kuddise Sırruhu)* Hazretleri, **Tevilât-ı Necmiyye** isimli eserinde, bu ayet-i kerimenin te'vilini yaparken: **"Benim** (zatım) **la ve sıfatlarımla bakî** (tarikattan sonra hakikata kavuşarak, manevî diriliği bulmuş) **olan kullarımın içine gir. Zatını** (kendini) **ve enaniyetini** (benliğini) **yok**

ettiğin için zatımın cennetine gir." diye mana vermiştir. Mevlâ Tealâ Bir ayet-i kerimesinde:

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُدْخِلَنَّهُمْ فِي الصَّالِحِينَ (٩)

"İman edip amel-i salih işleyenler (var ya), **elbette biz onları salihler arasına girdireceğiz."** *(Ankebut Suresi:9)*

إِذَا تَحَيَّرْتُمْ فِي الْأُمُورِ فَاسْتَعِينُوا مِنْ أَهْلِ الْقُبُورِ .

"İşlerinizde hayrete düştüğünüz vakit, kabir ehlinden yardım isteyin. buyurulmuştur. *(el-Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ:88 İbn-i Kemal paşanın risalelerinden naklen)*

جَنَابِ پِيرِ شَاهِ نَقْشِبَنْدِي . وَارْ ايدِي شَيْخْ كُلَالْ شَيْخِ بُلَنْدِي

ايدَرْدِي رَابِطَه اُولْ سَرْ بُلَنْدِي . كِه عَبْدُ الْخَالِقَه آگْلا اَفَنْدِي

كُوزَلْ فَهْمْ ايتْ هَمَانْ حَقَّه كِيدَه لِمْ . جَمَالِ بَاكَمَالَهْ سَيْرْ ايدَه لِمْ

Nakşibend Hazretlerinin, şeyh Gülal isimli bir şeyhi vardı. Bir de görmediği ancak zuhuratta gördüğü büyük bir şeyhi vardı ki. O da Abdülhalik el-Gücdüvanî *(Kuddise Sırruhu)* Hazretleriydi. Nakşibend *(Kuddise Sırruhu)* Hazretleri ona rabıta ederdi, güzel anla hemen hakka gidelim, Cemal-i bâ kemale seyredelim.

جَنَابِ جَعْفَرَه طَيْفُورْكِه بَسْطَامِي . ايدَرْدِي رَابِطَه كُرْمَه دَنْ آنِي

آلُورْدِي دَائِمَا فَيْضِ رُوحَانِي . ايدَرْ تَرْبِيَه اَرْوَاحْ آگْلاَ شَانِي

كَلْ امْدَادْ ايسْتَه يُوبْ حَقَّه كِيدَه لِمْ . جَمَالِ بَاكَمَالَهْ سَيْرْ ايدَه لِمْ

Beyazıt-ı Bestamî Hazretleri de, Cafer-i Sadık *(Radıyallahu Anh)* Hazretlerini görmediği hâlde ona rabıta eder, ondan ruhanî feyizler alırdı. Demek ki ruhları terbiye ederler (kendilerine rabıta edenleri yetiştirirler), bu işi anla! Gel onlardan yardım isteyip Hakka gidelim Cemali bâ kemale seyredelim.

وَلَكِنْ مُتَّفِقْدِرْ اَهْلِ عِرْفَانْ . كِه نِسْبَتْ كِمْدَنْ اَخْذْ اُولْدِيسَه هَمَانْ

آكَا مَخْصُوصْ كَرَكْدِرْ رَابِطَه شَانْ . فَنَا فِي الذَّاتْ ايسَه شَيْخِكْ عَزِيزْ جَانْ

فَنَا فِي الذَّاتْ اُولُوبْ حَقَّه كِيدَه لِمْ . جَمَالِ بَاكَمَالَهْ سَيْرْ ايدَه لِمْ

Lâkin irfan ehli (Allah-u Tealâ'yı bilenler), tarikat kimden alındıysa rabıtanın sadece ona yapılması gerektiğine ittifak etmişlerdir. Aziz kardeşim,

senin şeyhin Zat-ı Pak-i Sübhaniye de fani olmuşsa, sen de ona rabıta etmen sayesinde Zat-ı Pak-i Sübhaniyede fani olursun. Böylece Hakka gidelim, Cemali Bâ kemale seyredelim.

فَنَا فِي الذَّات اُولاَنْ ذَاتْ بُو جِهَانْدَه . مُبَارَكْ صُورَتِنْدَه اُولْ نِشَانْدَه

چِيــقَه مَزْ هِيچْ لَعِينْ اِبْلِيسْ بُوشَانْدَه . يَانَارْ چِقْمَاقْ مُرَادْ اِيتْسَه اُو آنْدَه

وَسِيــلَه قِيلْ بُو ذَاتِي كَلْ كِيــدَه لِمْ . جَمَالِ بَاكَمــــَالَهْ سَيْرْ اِيــدَه لِــمْ

Mevlânın zatında fanî olan bir zat bu cihanda öyle mübarek bir makamdadır ki, mel'un şeytan asla onun suretine giremez, onun şekline girdiği anda yanar. Böyle bir zatı Mevlâ ile arana vesile kıl gel gidelim, Cemali Bâ kemale seyredelim.

مُرِيدْ رَبْطْ اِيتْمَسَه شَيْخَه دَرُونِي . اَبَدْ بُولْمَازْ فَنَا سِرِّ قُرُونِي

صِفَاتِي ذَاتِي فَيْضِيــلَه شُئُونِي . تَجَلِّيَاتْ بُولْمَازْ آصْلاْ دَرُونِي

عَزِيزْ بِيلْ شَيْخِكِي حَقَّه كِيدَه لِمْ . جَمَالِ بَاكَمــــَالَهْ سَيْرْ اِيــدَه لِــمْ

Mürit içini şeyhine bağlamazsa (ona rabıta yapmazsa) geçmiş asırlardaki büyüklerin erdiği fena sırrına asırlarca çalışsa da asla kavuşamaz ve onun içine (kalbine), Zat-ı Pak-i Sübhaniye, sıfât ve şuûnat-ı İlahiyeye ait feyizler tecelli etmez. Aziz evlâdım, sen şeyhini tanı Hakka gidelim Cemali Bâ kemale seyredelim.

وَلٰكِنْ اِسْتِعــــَانَه جُمْلَه دَنْ وَارْ . قَمُو پِيرَانْدَانْ اِيسْتَه فَيْضْ وَانْوَارْ

خُصُوصَا اُولْ رَسُولُ اللّٰهِ يَالْوَارْ . سَكَافَيضْ اِنْعِكَاسْ اِيدَه أَيَايَارْ

هَمَانْ اِمْدَادْ اِيدَرْلَرْ حَقَّه كِيدَه لِمْ . جَمَالِ بَاكَمــــَالَهْ سَيْرْ اِيــدَه لِــمْ

Lâkin bütün meşayihdan istiane (yardım İstemek) vardır. Bütün piran (Şeyhlar) den feyiz ve nurlar iste, özellikle Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e yalvar ki, sana feyiz inikâs etsin (parlasın). Hemen yardım ederler Hakka gidelim Cemali Bâ kemale seyredelim.

Nitekim İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

٥٠. عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ« مَنْ زَارَ قَبْــرِي وَجَبَتْ لَــهُ شَفَاعَتِي ».

50. "Kabrimi ziyaret edene şefaatım vacip olur." buyurdu. *(Heysemî, Mecmau'z-zevâid:4/5, Ali el-Müttekî, Kenzu'l-Ummal:15/6561 H.No:42583)*

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ (١١٩)

"Ey İman edenler, Allah-u Tealâ'dan korkun ve sadıklarla beraber olun." *(Tövbe Suresi:119)*

وَسِيلَه دِرْ فَنَايَه مُرْشِـــدْ اَىْ يَارْ . بَقَايَه دَسْتَكِيرْ اُولُورْ اُو دِلْدَارْ

اَكَــرْ دَرْيَاىِ اَسْرَارْ بَحْـرِ اَنْوَارْ . اُولُورْسَه مُرْشِدِنْدَنْ اُولْدِى بِيلْ جَارْ

هَمَانْ مُرْشِـدَه رَبْطْ اُولُوبْ حَقَّه كِيدَه لِمْ . جَمَالِ بَاكَمَـــالَهْ سَيْرْ اِيـدَه لِـمْ

Ey dost! mürşit, müridin fenafillah olmasına vesile (sebep) dir. O sevgili zat, müridin bekabillah olması için elinden tutar. Eğer derya gibi sırlar, deniz gibi nurlar kalbine akıyorsa, onların, mürşidinden aktığını bil. Hemen mürşide gönül bağlayıp (rabıta edip) Hakka gidelim,Cemali Bâ kemale seyredelim.

اَكَرْ عُقْبَادَه اُولْسَه شَيْخِكْ اَوْلَادْ . آكَا اِيتْسَه كْ اُولُورْ رَابِطَه مُعْتَادْ

وَلِى نَاقِصْ قَالُورْسِكْ غَيْرِ اُسْتَادْ . كَرَكْ بُولْمَقْ اُولَه سِكْ تَاكِه اَوْتَادْ

بُو اَوْتَادْدَانْ بُولُوبْ حَقَّه كِيدَه لِمْ . جَمَالِ بَاكَمَـــالَهْ سَيْرْ اِيـدَه لِـمْ

Evlâdım! eğer şeyhin ahirette olsa, ona rabıta etmeyi adet etsen, bu caiz olur. lâkin yeni bir üstad bulmazsan, nakıs (eksik) kalırsın. Evtad (cihanın manevî direkleri mesabesinde olan Evliyaullah) dan olmak istersen, üstad bulman gerekir. Allah'ın bu velilerinden birini bulup Hakka gidelim Cemali Bâ kemale seyredelim.

عَــزِيزْ كَلْ شَيْخِنَه رَبْطِ قَلْبْ اِيتْ . رَفِيق اَيْلَه آنِكْلَه حَقَّه كَلْ كِيتْ

آكَا تَسْلِيمْ اُولُوبْ آغْيَارِ تَرْكْ اِيتْ . وَسِيلَه وُصْلَتَه بِيلْ رَبْطِ قَلْبْ اِيتْ

هَمَانْ اِخْلَاصْ اِيدُوبْ حَقَّه كِيدَه لِمْ . جَمَالِ بَاكَمَـــالَهْ سَيْرْ اِيـدَه لِـمْ

Aziz (evlâdım!) gel, kalbini şeyhine bağla, onu kendine arkadaş ederek, onunla Allah'a kavuş, ona teslim olup Mevlânın gayri her şeyi bırak. Onu Allah'a kavuşmana vesile bilerek kalbini ona bağla. Hemen ihlâsla (samimiyetle) ona bağlanıp Hakka gidelim Cemali Bâ kemale seyredelim.

قَجَنْ كِيمْ رَابِطَه بُولْسَه كَمَـــالِى . سَكَا غَيْبَتْ ظُهُورْ اِيدَرْ بُو دَالِى

سَنْ آنْدَانْ غَيْبَتَه وِيرْ جُمْلَه حَالِى . كِيدَه جُمْلَه سِوى قَالُوبْ جَمَالِى

فَدَا قِيلْ وَارِنِى حَقَّه كِيدَه لِمْ . جَمَالِ بَاكَمَالَهْ سَيْرْ اِيدَه لِمْ

Ne zaman rabıta kemale (en üstün dereceye) ulaşırsa, o zaman sana geçkinlik hâli gelir ki, sen senden geçersin, o zaman sen bütün hâlini bu geçkinliğe ver ki, Allah-u Tealâ'dan gayri her şey gidip, sadece Mevlâ'nın cemali kalsın.Varını (her şeyini) feda et ki, Hak Tealâ'ya gidelim,Cemali Bâ kemale seyredelim.

اَكَرْ غَيْبَتْ كَلُورْسَه شَيْخِى تَرْكْ قِيلْ . اُو حَالْدَه ذَاتِ حَقْدَنْ غَيْرِى سِيلْ

هَمَانْ وِيرْ قَلْبِكْ حَقَّه فَيضْ اُولَه نِيلْ . وَسِيلَه اِشْبُوحَالَه مُرْشِدِى بِيلْ

بُو غَيْبَتَه طَالُوبْ حَقَّه كِيدَه لِمْ . جَمَالِ بَاكَمَالَهْ سَيْرْ اِيدَه لِمْ

Eğer geçkinlik gelirse şeyhi terket, o hâlde Allah'dan başkasını gönülden sil, hemen kalbini Allah'a ver ki, Nil ırmağı gibi feyizlere kavuşasın. Bu hâline de yine mürşidinin vesile olduğunu bil. Bu geçkinliğe dalıp Hakka gidelim, Cemali Bâ kemale seyredelim.

اَكَرْ شَيْخِنِكْ شَيْخِى جِهَانْدَه . حَيَاتْ اُوزْرَه اِيسَه اِشْبُو مَيَانْدَه

آكَادِرْ رَابِطَه سِرُّ عَيَانْدَه . بُودُرْ آدَابِ سَادَاتْ هَمْ بُو شَانْدَه

هَمَانْ فَيْضِى اِيچُوبْ حَقَّه كِيدَه لِم . جَمَالِ بَاكَمَالَهْ سَيْرْ اِيدَه لِمْ

Eğer şeyhinin şeyhi hayatta (sağ) ise, işte o zaman gizli ve açık rabıta ona yapılmalıdır. Bu hususta büyüklerin edebi budur. Hemen feyzi içip Hakka gidelim Cemali Bâ kemale seyredelim.

يِنَه سَالِكْ مُخَيَّرْدِرْ بُو شَانْدَه . كِه تَكْلِيفْ يُوق مَحَبَّتَه جِهَانْدَه

اِيلِيشْمَه سَالِكَه وَجْدُ وَامَانْدَه . كُوكُلْ اَلْبَتْ بُولُورْ دُوسْتِى اُو آنْدَه

مَحَبَّتَه دُوشُوبْ حَقَّه كِيدَه لِمْ . جَمَالِ بَاكَمَالَهْ سَيْرْ اِيدَه لِمْ

Yine de salik (Allah yolcusu) bu hususta serbestir. Çünkü dünyada sevgi hususunda teklif (zorlama) yoktur. Vecd ve emanda (manevî bir hâle kapıldığında ve ayıldığında) salike ilişme (karışma), gönül o anda dostunu elbette bulur. Sevgiye dalıp Hakka gidelim Cemali Bâ kemale seyredelim.

چُونْ عَبْدُ اللّٰهْ بَنِمْ شَيْخِمْ نِشَانِى . جِهَانْدَه غَوْثِ اَعْظَمْ اُولْدِى شَانِى

بَنْ آنْدَنْ غَيْرِى بِيلْمَمْ بُو جِهَانِى . فَدَا اِيتْدِمْ بُو وَارِى جِسْمْ وجَانِى

فَدَا قِيلْ وَارِنِى حَقَّه كِيدَه لِمْ . جَمَالِ بَاكَمَالَهْ سَيْرْ اِيدَه لِمْ

Benim Şeyhimin İsmi Abdullah'dır O, bu âlemde gavsı azam (en büyük gavs makamında) dır. Ben bu cihanda ondan başkasını bilmem, varımı, cismimi, canımı (her şeyimi) ona feda ettim, sen de her şeyini feda et ki, Hakka gidelim, Cemali Ba kemale seyredelim.

آكَادِرْ رَبْطِ قَلْبِمْ وِيرْدِى حَالِى . بَنِى بَنْدَنْ آلُوبْ بُولْدُمْ مَثَالِى

فَنَا هَمْ فِى الرَّسُولْ قِيلْدِى كَمَالِى . آنِكْلَه اِشْبُو جَانْ بُولْدِى وِصَالِى

بُو شَرْبَتْدَنْ اِيچُوبْ حَقَّه كِيدَه لِمْ . جَمَالِ بَاكَمَالَهْ سَيْرْ اِيدَه لِمْ

Benim vazifem ve hâlim, kalbimi ona bağlamaktır. O beni, benden alarak neticeyi (aradığımı) buldum. Beni, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de fani ederek kemale erdirdi. İşte bu canım onun sebebiyle Allah'a kavuştu. Bu şerbetten içip Hakka gidelim Cemali Bâ kemale seyredelim.

اَبُو بَكْرَه وَارِنْجَه اَيْلَه مُعْتَادْ . دَخِى هَمْ سِلْسِلَه كْدَنْ اِيسْتَه اِمْدَادْ

رَسُولُ اللّٰهَ وَارُوبْ دِيلَه اِمْدَادْ . شَفِيعْ قِيلْ شَيْخِنِى تَا اِيدَه پُرْ شَادْ

قَمُودَنْ فَيْضْ آلُوبْ حَقَّه كِيدَه لِمْ . جَمَالِ بَاكَمَالَهْ سَيْرْ اِيدَه لِمْ

Ebu Bekri's-Sıddık'a varıncaya kadar bütün silsilenden yardım istemeği âdet et. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e vararak ondan da yardım iste, şeyhini şefaatçı, aracı kıl ki, seni sevinçle doldursun. Hepsinden feyiz alıp Hakka gidelim Cemali Bâ kemale seyredelim.

-- - --

Üstadımız Hacı Ali Haydar Efendi *(Kuddise Sırruhu)* Hazretleri, bu beytin yanına Hacı Bayram Veli *(Kuddise Sırruhu)* Hazretlerinin halifelerinden Laî Dedenin şu manzumesini yazmıştır.

پَاكْ اَيْلَه كُوگُلْ چَشْمَه سِنِى تا دُورُولُنْجَه .
دِيكْ طُوتْ كُوزِيكِى كُوگْلُوكَه كُوگْلُكْ كُوزْ اُولُنْجَه .

Gönül çeşmesini, Masiva (Allah-u Tealâ Hazretlerinden başka düşüncelerin) bulanıklığından duruluncaya kadar temizle. Et parçasından ibaret olan kalbin manevî gözü açılıncaya kadar, manevî kalbin gözünü, Allah-u Tealâ'nın aynası olan o kalbe doğru tut.

اِنْكَارِی قُو دِلْ دَسْتِسِينِی اُولْ چَشْمَيَه طُوتْ دُورْ .

اُولْ آبِ صَفَا بَخْشْ اُولَـه تَا بُو دَسْتِی طُولُونْجَـه .

چُونْ حَقْ سَنِی دَرْبَانِ دَرْ خَانَـــه سِی اِيتْـدِی .

دُورْ قَپُودَه غَيْرِی قُومَـه تَا آنِی آنْـدَه بُولُنْجَـه .

İnkârı bırak, Allah-u Tealâ'nın feyzinden ibaret olan pak su ihsan edilerek gönül testisi doluncaya kadar onu, o çeşmeye tut. Çünkü Allah-u Tealâ seni Beytullah (kendi evi) mesabesinde olan kalbin bekçisi etti. Kapıda dur, Allah-u Tealâ Hazretlerini o kalpte buluncaya kadar oraya başkasını koyma.

سَنْ چِقْ آرَادَنْ خَانَه سِنِی صَاحِـــبِنَه وِيـــرْ .

بِیْ شَكْ كَلُورْ اَللّٰهْ اَوِينَـه سَـــنْ صَاوُولُنْـجَه .

اَوَّلْ قُومَـه كِيمْ صُكْـرَه چِيقَارْمَقْ كُوچْ اُولُورْ كُوچْ .

شَيْطَـانْ چَرِيسِی خَانَهءِ قَلْبَـه قُويُولُنْجَـه .

چَكْـدِكْ بُو جِهَانْ اِجْـرَه نِيجَـه مِحْنَتْ وزَحْمَتْ .

اُولْ پِيـرِ خُـدَا مُرْشِـدِ كَامِلِی بُولُنْجَـه .

Sen aradan çık, evini sahibine teslim et. Sen aradan çıkınca şüphesiz Allah evine gelir (tecelli eder). Baştan kalbe kimseyi sokma ki, şeytan askeri kalp evine koyulunca, sonra çıkarmak çok zor olur. Sen, Allah'ın dostu bir mürşidi kamili buluncaya kadar nice sıkıntılar çektin.

اَیْ لاَمَكَانْ سَنِی بَنْ چُوقْ آرَادِمْ چُوقْ .

سِينَمْـدَه مُقِيـمْ اُولْدُوجَه غِينْ تَا دُيُولُنْجَـه .

Ey mekândan münezzeh olan Allahım! ben senin, gönlümde yerleştiğini hissedinceye kadar seni çok aradım çok,

ŞÜKÜR HAKKINDAKİ HADİSLER VE BÜYÜKLERİN SÖZLERİ

٥١- عَنْ عَائِشَةَ (رضی الله عنها) قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « مَا اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلٰی عَبْـدٍ

عَبْدٍ نِعْمَةً فَعَلِمَ اَنَّهَا مِنْ عِنْدِ اللهِ اِلاَّ كَتَبَ اللهُ لَهُ شُكْرَهَا قَبْلَ اَنْ يَحْمَدَهُ عَلَيْهَا ، وَمَا اَذْنَبَ عَبْدٌ ذَنْبًا فَنَدِمَ عَلَيْهِ اِلاَّ كَتَبَ اللهُ لَهُ مَغْفِرَةً قَبْلَ اَنْ يَسْتَغْفِرَهُ وَمَااشْتَرَى عَبْدٌ ثَوْبًا بِدِينَارٍ اَوْ نِصْفِ دِينَارٍ فَلَبِسَهُ فَحَمِدَ اللهَ عَلَيْهِ اِلاَّ لَمْ يَبْلُغْ رُكْبَتَيْهِ حَتّى يَغْفِرَ اللهُ لَهُ » .

51. Hazreti Aişe *(Radıyallahu Anha)* den rivayet edilen bir hadis-i şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**Allah** (-u Tealâ) **bir kulu**na **bir nimet verir de, o kul, o nimetin Allah'dan olduğunu bilirse, o nimete karşı hamdetmeden Allah** (-u Tealâ) **mutlaka ona şükrünü** (şükretmiş sevabını) **yazar. Bir kul bir günah işler de, sonra ona pişman olursa, mutlaka Allah** (-u Tealâ), **o kul kendisinden af istemeden evvel ona mağfiret yazar. Bir kul bir dinara veya yarım dinara bir elbise alır da onu giyer ve Allah'a hamdederse, o elbise dizlerine varmadan Allah** (-u Tealâ) **onu mağfiret eder** (bağışlar)." *(Hakim, Müstedrek:1/514)*

٥٢– عَنْ صُهَيْبٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « عَجَبًا لِاَمْرِ الْمُؤْمِنِ . اِنَّ اَمْرَهُ كُلَّهُ خَيْرٌ وَلَيْسَ ذَاكَ لِاَحَدٍ اِلاَّ لِلْمُؤْمِنِ . اِنْ اَصَابَتْهُ سَرَّاءُ شَكَرَ فَكَانَ خَيْرًا لَهُ وَاِنْ اَصَابَتْهُ ضَرَّاءُ صَبَرَ فَكَانَ خَيْرًا لَهُ ».

52. Hazreti Suheyb *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**Müminin işine şaşılır. Gerçekten onun bütün işleri hayırdır. Bu, müminden başka hiç bir kimsede yoktur. Kendisine varlık isabet ederse şükreder, bu, onun için hayır olur. Darlık isabet ederse sabreder, bu da onun için hayır olur.**" *(Müslim, Zühd:13, No:2999, 4/2295)*

Bu hadis-i şerif, kâmil bir müminin nasıl hareket etmesi lâzım geldiğine işaret buyurmaktadır. Mümin zenginleşirse şükredecektir. Bunun manası zekâtını vermesi, muhtaçları gözetmesi vesair hayırlar işlemesidir. Dara düştüğü zaman da sabredecektir. Zira sabrın sonu mutlaka selâmettir. Muvakkaten sıkıntıya düşen mümin bir imtihan geçiriyor demektir. Bu imtihanda muvaffak olmanın sırrı sabırdır. Böylece müminin her işi kendisi için hayır olmuş olur.

İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu:

٥٣–عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « ثَلاَثٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ آوَاهُ اللهُ كَنَفَهُ وَنَشَرَ عَلَيْهِ رَحْمَتَهُ وَاَدْخَلَهُ جَنَّتَهُ: مَنْ اِذَا اُعْطِيَ شَكَرَ، وَاِذَا قَدَرَ غَفَرَ، وَاِذَا غَضِبَ فَتَرَ »

53. **"Kendisinde şu üç özellik bulunanı Allah** (-u Tealâ) **himayesine** (korumasına) **alır, rahmetini ona saçar ve onu cennetine girdirir: Bu üç özellik sahipleri de şunlardır. Kendisine** (bir nimet) **verildiğinde şükreder. ceza vermeye gücü yettiği hâlde bağışlar. Kızdığında gevşer."** *(Ali el-Müttekî, Kenzü'l-Ummal:15/808 H. No:43214)*

٥٤- عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ غَنَّامٍ البَيَاضِيِّ ، اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ: « مَنْ قَالَ حِينَ يُصْبِحُ: اَللّٰهُمَّ مَا اَصْبَحَ بِي مِنْ نِعْمَةٍ فَمِنْكَ وَحْدَكَ لَاشَرِيكَ لَكَ ، فَلَكَ الْحَمْدُ وَلَكَ الشُّكْرُ ، فَقَدْ اَدّٰى شُكْرَ يَوْمِهِ ، وَمَنْ قَالَ مِثْلَ ذٰلِكَ حِينَ يُمْسِي فَقَدْ اَدّٰى شُكْرَ لَيْلَتِهِ »

54. Abdullan İbn-i Gannam el-Beyâzî *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Her kim sabahladığında: "Ey Allahım! benimle sabahlayan her ne nimetin varsa, sadece sendendir. Senin hiç bir ortağın yoktur, hamd sana mahsustur, şükür sana aittir." derse o günün şükrünü eda etmiş olur. Akşamladığında da böyle diyen o gecenin şükrünü eda etmiş olur."** *(Ebu Davud, Edeb:110)*

٥٥- عَنْ اَبِي بَكْرَةَ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ اَنَّهُ كَانَ اِذَا جَاءَهُ اَمْرُ سُرُورٍ اَوْ بُشِّرَ بِهِ خَرَّ سَاجِدًا شَاكِرًا لِلّٰهِ »

55. Ebu Bekre *(Radıyallahu Anh)* den rivayete göre: **"Efendimiz** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **e sevinçli bir haber gelse veya onunla** (sevinçli bir haberle) **müjdelense, Allah'a şükrederek secdeye kapanırdı."** *(Ebu Davud, Cihad:174)*

Süfyan İbn-i Uyeyne Hazretlerine, "Zühdün tarifi nedir?" diye soruldu. Buyurdu ki: **"Rahatlıkta şükretmen, musibet anında da sabretmendir. İşte böyle olan bir kişi zahittir.",** "Şükür nedir?" diye sorulduğunda ise: **"Şükür, Allah'ın yasaklarından sakınmandır."** buyurdu. *(Suyûtî, Dürrü'l-Mensur:1/370)*

Cüneyd-i Bağdadî *(Kuddise Sırruhu)* buyurdu ki, Sırrı Sakatî *(Kuddise Sırruhu)* bir gün bana: **"Şükür nedir?"** diye sordu. Ben de ona:

اَلشُّكْرُ عِنْدِي اَنْ لَايُسْتَعَانَ عَلَى الْمَعَاصِي بِشَيْءٍ مِنْ نِعَمِهِ .

"Bana göre şükür, Allah-u Tealâ'nın nimetlerinden hiç biriyle ona karşı gelmeye yardım alınmamasıdır (onun hiç bir nimetini ona karşı gelmeye kullanmamaktır). **dedim."** *(Suyûtî, Dürrü'l-Mensur:1/371)*

Üstadımız Hacı Ali Haydar Efendi *(Kuddise Sırruhu)* Hazretleri, bu ayet-i kerimeyi tefsir ederken: Mevlâ Tealâ'nın, zikri emrettikten sonra şükrü emretmesinin sırrı hakkında şöyle buyurmuştur: **"Bizim, Mevlâyı zikretmemiz bir nimet, buna mukabil onun da bizi zikretmesi daha büyük bir nimet olup,**

şeytan, bu iki büyük nimeti sahibinden çalmak isteyeceğinden, Allah-u Tealâ, bu zikir nimetinin peşinde, onu bağlayıcı olan şükrü emretmiştir. Çünkü nimete karşı Allah'a şükredilince o nimet bağlanmış olur ve şeytan onu çalama

Nitekim Ömer İbn-i Abdil Azîz *(Radıyallahu Anh)* :

قَيِّدُوا نِعَمَ اللّٰهِ بِالشُّكْرِ لِلّٰهِ عَزَّ وَجَلَّ وَشُكْرُ اللّٰهِ تَرْكُ الْمَعْصِيَةِ .

"Allah'ın nimetlerini, ona şükrederek bağlayın, Allah'a şükretmekse, masiyeti terketmekten ibarettir." buyurdu.

Bu hususta:

الشُّكْرُ قَيْدٌ لِلنِّعْمَةِ الْحَاضِرَةِ وَصَيْدٌ لِلنِّعْمَةِ الْآتِيَةِ .

"Şükür, eldeki nimetin bağıdır, gelecek nimetin ise avı (avcısı) **dır."** buyurulmuştur.

MEVLÂ TEALÂ 'NIN, ZİKİR VE ŞÜKÜR HAKKINDAKİ DİĞER EMİRLERİNİ, MEVLÂ TEALÂ'YI UNUTANLARIN VE AZ ZİKREDENLERİN HÂLLERİNİ BEYAN EDEN AYET-İ KERİMELER.

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمْ فِئَةً فَاثْبُتُوا وَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ (٤٥)

"Ey iman edenler! (savaşmak için) **herhangi bir toplulukla karşılaştığınız zaman sebat edin** (kaçmayın) **ve Allah'ı çok zikredin ki, felâha** (kurtuluş ve zafere) **kavuşasınız.** *(Enfal Suresi:45)*

اُتْلُ مَاأُوحِيَ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ وَأَقِمِ الصَّلٰوةَ إِنَّ الصَّلٰوةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَآءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَذِكْرُ اللّٰهِ أَكْبَرُ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَاتَصْنَعُونَ (٤٥)

"(Habibim!) sana vahyedilen kitabı oku, namazı da dosdoğru kıl, şüphesiz (hakkıyla kılınan) **o namaz,** (sahibini) **bütün çirkinliklerden ve münkerden** (akla, şeriata uymayan her şeyden) **alıkoyar. Ve elbette ki, Allah'ın zikri en büyüktür. Ve Allah** (-u Tealâ) **yaptıklarınızı bilir.** *(Ankebut Suresi:45)*

. . . وَالذَّاكِرِينَ اللّٰهَ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ أَعَدَّ اللّٰهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا (٣٥)

"... Ve Allah (-u Tealây) **ı çokça zikreden erkeklerle zikreden kadınlar** (var ya) **onlar için Allah** (-u Tealâ) **bir mağfiret ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır."** *(Ahzab Suresi:35)*

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللّٰهَ ذِكْرًا كَثِيرًا (٤١) وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلاً (٤٢)

"Ey iman edenler Allah'ı çokça zikredin. Ve onu sabah akşam tesbih edin." *(Ahzab Suresi:41-42)*

فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلٰوةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ وَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ (١٠)

"Artık o namaz (cuma) **bitince yer** (yüzün) **e dağılın, Allah'ın fazlından** (rızkınızı) **arayın ve Allah'ı çok zikredin, umulur ki kurtuluşa erersiniz."** *(Cuma Suresi:10)*

إِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَادِعُونَ اللّٰهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ وَإِذَا قَامُوا إِلَى الصَّلٰوةِ قَامُوا كُسَالٰى يُرَاؤُنَ النَّاسَ وَلَا يَذْكُرُونَ اللّٰهَ إِلَّا قَلِيلًا (١٤٢)

"Şüphesiz münafıklar, Allah'a hile yapmaya kalkışıyorlar, hâlbuki O (Allah), **onların hilelerini başlarına çalacaktır. Onlar namaza kalktıkları vakit tembel tembel kalkarlar, insanlara gösteriş yaparlar ve Allah'ı sadece çok az anarlar."** *(Nisa Suresi:142)*

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللّٰهَ فَأَنْسٰهُمْ أَنْفُسَهُمْ أُولٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ (١٩)

"Allah'ı unutup da, Allah'ın da kendi (menfaat) **larını kendilerine unutturduğu kimseler gibi olmayın. İşte onlar fasıkların ta kendileridir."** *(Haşır Suresi:19)*

. . . نَسُوا اللّٰهَ فَنَسِيَهُمْ . . . (٦٧)

"Onlar (münafıklar), **Allah'ı unuttular** (onun taatını bıraktılar). **O da onları unuttu."** *(Tövbe Suresi:67)* Yani onlara unutma muamelesi yaptı ve onları lütfundan, rahmetinden mahrum etti. Çünkü Mevlâ Tealâ, bizim gibi unutmaktan münezzehtir.

وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكُمْ لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ وَلَئِنْ كَفَرْتُمْ إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ (٧)

"Ve hatırlayın ki, Rabbiniz (size) **şunu ilân etmişti.Yemin olsun eğer şükrederseniz elbette sizi** (n nimetinizi) **artırırım. Ve andolsun ki, nankörlük ederseniz, hiç şüphesiz benim azabım elbette çok şiddetlidir."** *(İbrahim Suresi:7)*

وَلَقَدْ آتَيْنَا لُقْمَانَ الْحِكْمَةَ أَنِ اشْكُرْ لِلّٰهِ وَمَنْ يَشْكُرْ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ (١٢)

"Andolsun ki, biz Lokman'a Allah'a şükret diye (rek) **hikmet** (ilim, diyanet, fikirde isabet) **verdik. Kim şükrederse, ancak kendisi için şükretmiş olur, kim de nankörlük ederse, hiç şüphe yok ki, Allah müstağnî** (kullarının şükrüne ve hiç bir şeye muhtaç olmayan) **dır, fazlasıyla övülmeye lâyık olandır."** *(Lokman Suresi:12)*

AYETİ KERİMEDEN ANLAŞILAN TASAVVUFÎ (İŞARÎ) MANALAR.

İmam-ı Kuşeyrî *(Kuddise Sırruhu)* **Letâifü'l-İşârât** adlı tasavvufî tefsirinde bu ayetle ilgili olarak buyuruyor ki,

Zikir: zikredenin, zikrolunanı müşahede (görür gibi olma hâlin) de kaybolması, sonra, kendisinde anılmaya değer bir eser kalmıyacak şekilde zikrolunan (Allah) ın varlığında yok olması, neticede, zikreden hakkında:

(قَدْ كَانَ مَرَّةً فُلَانٌ) **"Bir zamanlar filanca vardı."** (ama şu anda hakiki varlık olan Alah-u Tealâ'da yok oldu) denilmesidir.

(فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ) **"Beni anın, ben de sizi anayım."** Yani siz bizim varlığımızda yok olun, biz de, siz kendinizden fani olduktan sonra, sizi analım. Allah-u Tealâ:

إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذٰلِكَ مُحْسِنِينَ .

"Muhakkak ki onlar, bundan önce ihsan (iyilik) **sahibi kullardı."**

Bir vakit muhsin kullardandılar ancak onlar sürekli olarak insanlardan ayrı oldular (veliler, zahiren ve bedenen insanlarla beraberdir fakat batınen ve kalben onlardan ayrılmış olup Mevlâ ile beraberdirler.

Ehli ibare (zahir ulema) nın usulüne göre ayetin manası: **"Siz beni, bana muvafakat etmekle anın, bende sizi keramet** (iyilik) **lerimle anayım."**

Ehli işaretin (batın ulemasının usulüne göre ayetin manası: **Bütün zevk, lezzet ve arzularınızı terketmekle beni anın, bende sizi kendinizden fani olduktan sonra, kendi varlığımla sizi ihya etmek suretiyle anayım.**

Siz benim bütün iyilik ve ihsanımdan vazgeçip sadece benim zatımla yetinmekle beni anın, ben de sizin işlerinizden vaz geçip sizin zatınızdan razı olmakla sizi anayım.

Siz beni, bütün alâkalardan kesilmekle anın, ben de sizi gerçek sıfatlarla anayım. Buraya şöyle de mana verilmiştir: Sen, her karşılaştığın kişiye beni an ki, bende kendisine hitap ettiğim herkese seni anayım. Kim beni bir cemaat içinde anarsa, ben onu, daha hayırlı bir cemaat içinde anarım.

Denilir ki: Şükür zikir kabîlinden bir şeydir. (وَلَا تَكْفُرُونِ) **"Bana küfretmeyin, nankörlük etmeyin."** ifadesiyle yapılan, küfürden yasaklama da aslında şükrü emretmektedir, şükür de zikir olduğuna göre, neticede, Allah burada sana, zikir emrini üç kere tekrar etmiş oldu. Üç sayısı ise çokluğun ilk basamağıdır, çok zikirle emretmek de, muhabbeti emretmektir, çünkü:

٥٦- عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « مَنْ أَحَبَّ شَيْئاً أَكْثَرَ ذِكْرَهُ »

56. Hazreti Aişe *(Radıyallahu Anha)* dan rivayete göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Kim bir şeyi severse onu çok anar."** buyurmuştur. *(Ali el-Müttekî, Kenzül Ummal:1/425, No:1829)*

İşte gerçekten bu ayet muhabbeti emretmektedir. Yani: **"Siz beni anın, ben de sizi anayım."** ifadesi: **"Siz beni sevin bende sizi seveyim."** demektir.

Denilir ki: Siz beni her türlü tezellülle (kendinizi hor görerek) anın ki, ben de sizi tefaddulle (kıymetlendirerek) anayım.

Siz beni gönül kırıklığıyla anın, ben de sizi ihsan ve iyiliklerimle anayım.

Siz beni dille anın, ben sizi cennetlerle anayım.

Siz beni kalplerinizle anın, ben de sizi arzu ve isteklerinizi gerçekleştirmekle anayım.

Siz beni sır (iç) âleminizi tasfiye etmekle anın, ben de sizi bol bol ihsanımla anayım.

Siz beni cehd ve gayretle anın, ben de sizi cömertlik ve ihsanımla anayım.

Siz beni kalb-i selîm ile anın, ben de sizi pişmanlığın fayda vermeyeceği kıyamet gününde anayım.

Siz beni korkarak anın, ben de sizi size olan arzu ve iştiyakımla anayım. *(Letâifül İşârât:1/137-138)*

Kâmilvelî, ârifi billâh Nimetullah Nahcuvânî *(Kuddise Sırruhu)* tefsirinde bu ayeti kerimeyi umumi bir ifade ile şu şekilde açıklamıştır:

"Ey muvahhid ve Muhammedî *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* olan müminler! siz beni, devamlı bana meyletmek ve sadık (doğru, samimi), tam bir teveccühle anın ki, bende sizi Rahmanî nefeslerim ve ruhanî esintilerimle anayım." *(El-Fevâtihul İlâhiyye vel-Mefâtihul gaybiyye:1/58)*

Mevlâ Tealâ, beni zikredin emriyle bütün ibadetleri kısaca açıkladıktan sonra, ibadetler içinde mühim olan bazılarını beyan etmek üzere buyuruyor:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلٰوةِ إِنَّ اللّٰهَ مَعَ الصَّابِرِينَ (١٥٣)

KELİME MANASI (153)

(يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا) **Ey iman etmiş kullar,** (اسْتَعِينُوا) **yardım talebedin,** neyle? (بِالصَّبْرِ) **sabırla,** daha? (وَالصَّلٰوةِ) **namazla,** (إِنَّ اللّٰهَ) **Muhakkak Allah** (-u Tealâ Hazretleri) (مَعَ الصَّابِرِينَ) **sabredenlerle beraberdir.**

MEALİ ŞERİFİ (153)

Ey iman edenler! sabırla ve namazla (Allah-u Tealâ'dan) **yardım isteyin. Muhakkak Allah** (-u Tealâ Hazretleri) **sabredenlerle beraberdir.**

İZAHAT

İnsan, seyr-ü sülûkte, ebedi bir gayeye yürürken bir çok imtihanlar geçirir. Biri dahilî, biri haricî iki büyük düşmanla çarpışır. Bir tarafdan nefsin, diğer taraftan kâfirlerin eza ve işkenceye varan hücumları onu meşgul eder. Onlara mukabele etmek için mücahede ve muharebeye mecbur olur, bir çok zahmetler çeker.İnsan, ruhen ve bedenen nefsini sabra sebata, metanete alıştırmazsa İlahî yardımın en büyük yollarından birini zayi etmiş olur. Artık bir elem karşısında korkmaya, sızlanmaya başlar. Ümitsizliğe düşer. Demek ki, sabır her muvaffakiyetin başıdır. İmandan sonra yolun başı sabır, ahlâkın başı sabırdır. İlmin başı sabır, amelin başı sabır, hulâsa hikmetin başı sabırdır.

Sabırsızlık, her şeyi istemektir.Hâlbuki Allah'ın yarattığı şeylerin birer zamanla ilgisi vardır. İlâhî kanun böyledir. Bunun için, mahlukatın kemale ermesi derece derece bir silsile takip eder, bu da sabra dayalıdır. Her şeyi bir anda istemek, hiç bir şeyi istememektir. Hatta yaşamak bile sabretmektir.

Âlimler sabrı iki kısma ayırır: Birisi, istenmeyen bir acıya sabretmekle onun güzel neticesini beklemek, diğeri peşin lezzet ve şehvetlere sabretmekle çirkin âkibetlerden sakınmaktır ki, biri müsbet (olumlu) diğeri menfî (olumsuz) surette sabırdır. Birincisi, acı ilaçlarla tedavi gibi bir işe girişmek, ikincisi zehirli tatlılardan sakınmak gibi, zarardan kaçınmaktır. Bununla birlikte bazı durumlar vardır ki, orada sabır çirkin ve meşru değildir. O gibi durumlarda suratle müdafaa için insanın hayatını feda etmesi daha güzel, hatta bir görev dahi olur.

Namaz da böyledir. Ruhun güzelliği, vücudun düzeni, sabır ve ağır başlılığın, ruhî ve bedenî her vazifenin gerek dünya ve gerekse ahiretle ilgili kemalin düzenleyicisi olan ve her ibadeti kendisinde toplayan, ümmet teşkilâtının en birinci ve esaslı görüntüsü bulunan namaz, imanın en büyük destekleyicisi, bütün ibadetlerin başı, müminlerin miracı, âlemlerin Rabbi olan Allah-u Tealâ'ya yürekten arzolunan yalvarmaların, hasılı hem zikrin, hemde şükrün kendisinde toplandığı bir ibadet olduğu için Allah'ın yardımının celbedilmesini en önce temin eden eşsiz bir yoldur. Bu sebeple namaz: Sabır gibi sadece bir vasıta değil, aynı zamanda Allah'a kavuşmayı kazandıran muazzam bir zevktir, bu sayede Allah'tan gayri ne varsa hepsinden uzaklaşılır, elemler, kederler silinir, kul ve onun Rabbi olan Allah sanki bir mecliste bir araya gelmiş olur. Cenab-ı Hak özellikle sabrın kıymetine işaretle:

إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ

"Şüphe yok ki Allah sabredenlerle beraberdir." buyuruyor.

Mevlâ'nın en güzel isimlerinden biri de **Sabûr**'dur. Her kimde sabır varsa, onda İlâhî kuvvetten bir tecelli kokusu vardır. Hele bu sabredenler bir arada bulunursa onlar üzerine Allah'ın yardımı iner Mevlâ onların yardımcısı olur.

Bu ayetin tefsiriyle alâkalı olarak, Nimetullah Nahcuvânî *(Rahimehullah)* tefsirinde şöyle buyuruyor: "Ey Allah'ın zatının yegâne ve tek olduğuna iman eden kullar!, tevhidin gerçekleşmesi ve zahir olması için nefislerinize hoş gelmeyen belâlara sabretmekle ve bütün azalarınızla Mevlâ tarafına sürekli meylederek ondan yardım isteyiniz. Şüphe yok ki bütün kemal sıfatlarıyla tecelli eden Allah, kendilerine zahir oluncaya kadar belâlara sabredenlerle beraberdir." *(El-Fevâtihul İlâhiyye vel-Mefâtihul Gaybiyye:1/58)*

Ruhu'l-Beyan tefsirinde İsmail Hakkı Bursevî *(Kuddise Sırruhu)* Hazretleri bu ayet hakkında şöyle buyurur: "Ey iman edenler, yaptığınız ve terkettiğiniz bütün işlerde, nefsî istek ve günahlara düşmemek gibi nefse ağır gelen şeylere sabretmekle birde ibadetlerin anası, müminlerin miracı, âlemlerin Rabbi olan Allah'ın mükâfatına vesile olan namazla yardım isteyiniz. Bu ayette Allah *(Celle Celalühü)* sabır ile namazı zikre konu yapmıştır. Çünkü sabır, bedene en ağır gelen ruhî işlerden, namaz da bedene en ağır gelen zahirî işlerdendir.

Zira namaz, farz, vacip, sünnet, edep, Mevlâ ile huzur, tevazu, Mevlâya teveccüh, sükun gibi, bir çok ibadetin toplandığı bir makamdır ki bunlar-sadece Allah'ın yardımıyla yerine getirilebilir."

Allâme Isâmüddin'in beyanına göre zekât, sadece nisap miktarı mala sahip olanlara, hac da gücü yetenlere mahsus (ait) olduğundan bu ayette onlar zikredilmedi. Sabır ve namaz, imandan sonra zengin, fakir herkesin ortak olduğu bir ibadet olduğu için burada mevzu edilmişlerdir. Oruç da, yemek içmek gibi günahlara sabretmek anlamında olduğundan, o da ayette ki sabra dahildir.

Şüphe yok ki, Allah, yardım etmek ve kulunun duasına icabet etmek hususunda sabredenlerle beraberdir. Isâmüddin'in beyanına göre: **"Allah sabredenlerle beraberdir."** Çünkü sabredenler, Mevlâyı zikirden gafil değildir. Sabırsızların kalbi ise, Mevlâyı zikirden yüz çevirmiştir. Mevlâyı zikirden vaz geçen bir kalp, dünya bütünüyle onun olsa da, dünya kederleri ile dopdoludur.

Bursevî *(Kuddise Sırruhu)* devamla diyor ki, ayette **"Muhakkak Allah sabredenlerle beraberdir."** buyurulmuş olup, **"Namaz kılanlarla beraberdir."** denilmemiş. Çünkü, bazen sabrın namazdan ayrı olduğunu düşünmek mümkün olursa da namaz, sabırdan asla ayrılamaz. Şu aşikârdır ki, sabredenlerle beraber olan Allah, namaz kılanlarla haydi haydi beraberdir. *(Ruhu'l-Beyan:1/174)*

SABIR VE NAMAZLA YARDIM DİLEME HAKKINDAKİ HADİS-İ ŞERİFLER VE BÜYÜKLERİN SÖZLERİ

٥٧– عَنِ السَّيِّدِ الْحَسَنِ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « اِنَّ فِي الْجَنَّةِ شَجَرَةً يُقَالُ لَهَا شَجَرَةُ الْبَلْوٰى ، يُؤْتٰى بِاَهْلِ الْبَلاٰءِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ، فَلاَ يُرْفَعُ لَهُمْ دِيوَانٌ

وَلَايُنْصَبُ لَهُمْ مِيزَانٌ ، يُصَبُّ عَلَيْهِمُ الْاَجْرُ صَبًّا ، وَقَرَاَ: ﴿ اِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ اَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴾

57. Seyyid Hasen *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edildiğine göre Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Şüphesiz cennette bir ağaç vardır, ona, - Belva -** (çile, zahmet) **ağacı denir. Kıyamet gününde, ehli belâ** (her türlü meşakkat ve çileye sabredenler) **getirilecek, onlara divan kaldırılmayacak** (defter açılmayacak), **mizan da dikilmeyecek** (terazi kurulmayacak), **mükâfatları, onların üzerine tam manasıyla dökülecek."** Ve Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Ancak sabredenlere ücretleri hisapsız olarak verilecek."** *(Zümer Suresi:10 dan)* mealindeki ayeti okudu. *(Kenüu'l-Ummal:3/336, H. No:6824)*

٥٨- عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ« اِنَّ الرَّجُلَ لَتَكُونُ لَهُ الدَّرَجَةُ عِنْدَ اللّٰهِ ، فَمَا يَبْلُغُهَا بِعَمَلِهِ حَتّٰى يُبْتَلٰى بِبَلَاءٍ فِى جَسَدِهِ فَيَبْلُغُهَا بِذٰلِكَ الْبَلَاءِ »

58. İbn-i Mesud *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet olunduğuna göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Şüphesiz bir adamın Allah indinde derecesi olur. Fakat vücudunda ki bir rahatsızlıkla imtihan edilinceye kadar, ameliyle** (iyi işleriyle) **o dereceye ulaşamaz, o makama, o rahatsızlı** (ğa sabretme) **k sebebiyle ulaşır."** *(Kenzu'l-Ummal:3/335, H. No:6822)*

٥٩- عَنْ اَبِى الدَّرْدَاءِ (رضى الله عنه) قَالَ « كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ اِذَا كَانَتْ لَيْلَةُ رِيحٍ كَانَ مَفْزَعُهُ اِلَى الْمَسْجِدِ حَتّٰى يَسْكُنَ ، وَاِذَا حَدَثَ فِى السَّمَاءِ حَدَثٌ مِنْ كُسُوفِ شَمْسٍ اَوْ قَمَرٍ كَانَ مَفْزَعُهُ اِلَى الصَّلَاةِ ».

59. Ebu'd-Derda *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilmiştir ki: **"Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **rüzgarlı bir gecede, rüzgar dininceye kadar camiye kaçardı, gökte güneş veya ay tutulması olduğunda namaza koşardı."** *(Suyûtî, Dürrü'l-Mensur:1/163)*

٦٠- عَنْ صُهَيْبٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ وَكَانُوا يَفْزَعُونَ اِذَا فَزِعُوا اِلَى الصَّلَاةِ

60. Hazreti Suheyb *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Peygamberler, korktukları zaman namaza koşarlardı."** yani korktukları şeyden kurtulmak için istiane (yardım isteme) namazı kılarlardı. *(Müsned-i Ahmed:4/333)*

٦١- عَنْ عَلِيٍّ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ اَلصَّبْرُ مِنَ الْاِيمَانِ بِمَنْزِلَةِ الرَّأْسِ مِنَ الْجَسَدِ.

61. Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* den rivayete göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* buyurdu ki: **"İmana göre sabır, cesedin başı mesabesindedir."** *(Ali el-Mütteki, Kenzu'l-Ummal:3/271, H. No:6501, Deylemî, Firdevs:2/414)*

٦٢- عَنْ عَسْعَسَ (رضى الله عنه) « اِنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ فَقَدَ رَجُلاً فَسَئَلَ عَنْهُ فَجَاءَ فَقَالَ: يَارَسُولَ اللّٰهِ اِنِّي اَرَدْتُ اَنْ آتِيَ هٰذَا الْجَبَلَ فَاَخْلُوَ فِيهِ وَاَتَعَبَّدَ ، فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: لَصَبْرُ اَحَدِكُمْ سَاعَةً عَلٰى مَا يَكْرَهُ فِي بَعْضِ مَوَاطِنِ الْاِسْلَامِ خَيْرٌ مِنْ عِبَادَتِهِ خَالِيًا اَرْبَعِينَ سَنَةً ».

62. As'as *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilmiştir ki, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bir adamı kaybetti ve onun nerede olduğunu sordu. O adam Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzuruna gelerek: **"Ey Allah'ın Resulü, ben şu dağa çekilip orada yalnız başıma ibadet etmek istedim."** dedi. Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Elbette sizin birinizin, bazı islâm memleketlerinde,** (insanlardan karşılaşacağı) **istemediği şeylere sabretmesi, yanlız başına kırk sene ibadet etmesinden daha hayırlıdır."** buyurdu. *(Beyhekî, Dürrü'l-Mensur:1/161)*

Rivayete göre, İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhuma)*Hazretleri bir seferdeyken kendisine oğlunun ölüm haberi verildiğinde hemen iki rekat kıldı sonra istircâ' etti (اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ) (dedi). Bineğine doğru giderken: **"Allah'ın bize emrettiği gibi yaptık."** dedi. Ve:

وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ وَاِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ اِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ (٤٥)

"Sabır ve namazla (Allah'dan) **yardım isteyin. Şüphesiz o** (namaz) **elbette çok büyük** (ağır) **dır, ancak huşû' eden** (Allah'a yüksek saygı gösteren) **lere değil."** mealindeki ayeti okudu. *(Bakara Suresi:45) (Suyûtî, Dürrü'l-Mensur:1/163)*

Ubâdetübnüs Sâmit *(Radıyallahu Anh)* vefat edeceğinde: **"Ben öldüğüm zaman, içinizden ağlayanlara üzülürüm, benim ruhum çıktığında güzelce abdest alıp sonra her biriniz mescide girerek namaz kılsın. Sonra da, Allah'ın kulları ve kendisi için istiğfar etsin** (af istesin) **çünkü Allah-u Tealâ:** (وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلٰوةِ) **sabır ve namazla yardım isteyin."** buyuruyor. **"Sonra beni çabucak çukuruma** (mezarıma) **götürün."** dedi. *(Suyûtî, Dürrü'l-Mensur:1/163)*

Şüreyh *(Radıyallahu Anh)* buyurdu ki: "Benim başıma bir musibet geldiğinde ona karşı Allah'a dört defa hamdederim."

1. O belâdan daha büyüğünü bana vermediği için,

2. Ona karşı sabretmeyi bana nasip ettiği için,

3. O belâdan sevap umarak istircâ' etmeye beni muvaffak ettiği için,

4. O belâyı, benim dinimde yapmadığı için, yani o belâyı benim inancıma ve amelime dokundurmayıp sadece bedenime dokundurduğu için ona hamdederim. *(Suyûtî, Dürrü'l-Mensur:1/162)*

SABIR VE NAMAZLA, MEVLÂ TEALÂ'DAN YARDIM DİLEME HAKKINDA DİĞER BİR AYET-İ KERİME VE MEAL-İ ŞERİFİ

وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ (٤٥)

"Sabır ve namazla (Mevlâ'dan) **yardım isteyin. Şüphesiz o,** (sabır ve namaz) **huşu eden** (kalbi Allah'a saygı ile ürperen) **ler dışında herkese elbette çok büyük** (zor ve ağır gelen bir vazife) **dir."** *(Bakara Suresi:45)*

Daha fazla malumat için bu ayeti kerimenin tefsirine bakılsın. Ruhu'l-Furkan:1/313-317.

وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتٌ ۚ بَلْ أَحْيَاءٌ وَلَٰكِن
لَّا تَشْعُرُونَ ﴿١٥٤﴾ وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِّنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ
مِّنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنفُسِ وَالثَّمَرَاتِ ۗ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ ﴿١٥٥﴾ الَّذِينَ
إِذَا أَصَابَتْهُم مُّصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ
﴿١٥٦﴾ أُولَٰئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ ۖ وَأُولَٰئِكَ
هُمُ الْمُهْتَدُونَ ﴿١٥٧﴾ إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِن شَعَائِرِ اللَّهِ ۖ فَمَنْ
حَجَّ الْبَيْتَ أَوِ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَن يَطَّوَّفَ بِهِمَا ۚ وَمَن
تَطَوَّعَ خَيْرًا فَإِنَّ اللَّهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ ﴿١٥٨﴾ إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ
مَا أَنزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدَىٰ مِن بَعْدِ مَا بَيَّنَّاهُ لِلنَّاسِ
فِي الْكِتَابِ ۙ أُولَٰئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللَّهُ وَيَلْعَنُهُمُ اللَّاعِنُونَ ﴿١٥٩﴾ إِلَّا
الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَبَيَّنُوا فَأُولَٰئِكَ أَتُوبُ عَلَيْهِمْ ۚ وَأَنَا
التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿١٦٠﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَمَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ
أُولَٰئِكَ عَلَيْهِمْ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ۙ
﴿١٦١﴾ خَالِدِينَ فِيهَا ۖ لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنظَرُونَ ﴿١٦٢﴾
وَإِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ ۖ لَّا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَٰنُ الرَّحِيمُ ﴿١٦٣﴾

Ayet: 154

Mevlâ Tealâ Hazretleri, sabır ve namazı emrettikten sonra, düşmanla muharebede sabretmeleri sebebiyle telef olan insanların zayiattan sayılmamasını tavsiye etmek üzere buyuruyor:

وَلَاتَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ اَمْوَاتٌ بَلْ اَحْيَآءٌ وَلٰكِنْ لَاتَشْعُرُونَ (١٥٤)

KELİME MANASI (154)

(وَلَاتَقُولُوا) **Ve demeyin,** kim için?(لِمَنْ) **o kimse için ki,** (يُقْتَلُ) **öldürülüyor,** kimin yolunda? (فِي سَبِيلِ اللّٰهِ) **Allah** (-u Tealâ Hazretleri'nin) **yolunda,** ne demeyin? (اَمْوَاتٌ) **ölüler,** yani Allah yolunda öldürülenlere ölüler demeyin. (بَلْ اَحْيَآءٌ) **bilakis** (onlar) **dirilerdir,** (وَلٰكِنْ) **lâkin** (لَاتَشْعُرُونَ) **siz** (onu) **hissedemez,** (anlayamaz) **sınız.**

MEAL-İ ŞERİFİ (154)

Ve Allah (-u Tealâ Hazretlerinin) **yolunda öldürülenler hakkında ölüler demeyin. Bilakis** (onlar) **diridirler, fakat siz** (onların hayatını) **hissedemez,** (anlayamaz) **sınız.**

İ Z A H A T

Beğavî, Hâzin ve Ruhu'l-Beyan tefsirlerinde zikrolunduğuna göre: Bu ayet-i kerime, Bedir şehitleri hakkında nazil olmuştur. Onların altısı muhacirlerden, sekizi Ensardan olmak üzere on dört kişiydiler *(Radıyallahu Anhum)*

İnsanlar, Allah-u Tealâ'nın yolunda öldürülenler için: "Filânca öldü dünyanın nimeti ve lezzeti ondan geçti." derlerdi. Bunun üzerine Cenab-ı Hak *(Celle Celalühü)* bu ayet-i celile-i cemileyi inzal buyurarak; onların hakiki manada diri olduklarını açıkladı.

Ancak bu diriliğin ne şekilde olduğu hususunda ulema ihtilaf etmiştir. Selef-i Salihın'in çokları: (بَلْ اَحْيَآءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ) **"Asıl diriler onlardır, Rableri indinde rızıklandırılıyorlar."** *(Ali İmran:169, dan)* ayet-i celilesini delil alarak, bu hayatın ruh ve cesetle olduğu görüşüne gitmişler, ancak biz bunun şeklini bilemeyiz demişlerdir. Bazılarına göre ise, bu ayetin manası: **"Onlar, amellerinin seva-bının kesilmemesi hususunda diriler gibidir."** demektir. Çünkü onlar, Mevlâ Tealâ Hazretlerinin dinine yardım uğrunda öldürüldüler. Din, dünya üzerinde galip olduğu ve Allah-u Tealâ Hazretlerinin yolunda muharebe eden bir kişi bulunduğu müddetçe bunun sevabı onlara yazılmaktadır. Zira bu sünneti (yolu) ilk olarak onlar başlatmışlardır.

Kabir âlemindeki hayat, ruhanî, daha doğrusu gerçek bir hayat olup akılla tamamen bilinemez. O hayatı anlayabilmek için kişide yakin (görür gibi şüphesiz bir iman) olması gerekir.

Bu ayette, ruhların bedenden ayrı, başlı başına bir hayat sahibi bulunduğuna, insan öldükten sonra ruhların ölmediğine dair bir işarette vardır. Bir çok sahabe ve onları gören tabiîn *(Rıdvanullahi Tealâ Aleyhim Ecmain)* in görüşleri budur. Bu konuda başka ayet ve hadisler de vardır. Bu ayetteki, şehid ruhlarının ölmezliğine dair olan ifade, onların makamının Allah katındaki yüksekliğine işaret içindir.

Bu ayetin tasavvufî tefsiri sadedinde İsmail Hakkı Bursevî *(Kuddise Sırruhu)*, Necmüddin-i Kübrâ'nın *(Kuddise Sırruhu)*, Tevilatı Necmiyye adlı eserinden naklen şöyle buyuruyor:

"Allah yolunda, Allah'da fani olmak suretiyle Mevlânın celâl kılıcıyla öldürülmüş büyük cihat sahiplerini ölüler zannetmeyiniz, her ne kadar onların varlıkları bu uğurda yok olduysa da, kendilerini yaratanı müşahede etmekte olduklarından onlar diridirler. Kim Mevlâ'da fani olduysa, onun bekası (manevi yaşaması) da Allah'la olup, hayatı onunla kaimdir. Bazen Allah *(Celle Celalühü)*, kendi Celâl sıfatlarının tecelli şualarıyla bu mümtaz kullarını kendi varlıklarından ayırır, bazen de cemalinin lâtif nefha ve esintileriyle onları diriltir. Böylece onlar, Mevlâ'nın cemal bahçelerinde gezinirler, ancak siz insanlar, onların bu hâllerini hissetmez ve anlamazsınız."

Yani nefis ve şeytanla cihat uğrunda kul öyle bir makama gelir ki, orada artık kendi vasıflarından hiç bir şey görünmez, varlığını dahi unutur. Âkibet Mevlâ'nın varlığıyla var olma şerefine kavuşur. Fakat bu hâl, ancak bunu yaşayanlar, buna kavuşanlar tarafından bilinir, sair insanların bunu anlamaması bunun yok olduğu anlamına gelmez.

Ehllullahın reisi Cüneydi Bağdadî *(Kuddise Sırruhu)* buyurdu ki: "Kimin hayatı, kendi nefsiyle olursa onun ölümü ruhunun bedeninden ayrılmasıyladır. Kimin hayatı, Rabbisiyle olursa, o (bildiğimiz) şu tabiî hayattan gerçek hayata intikal etmiş olur."

Bu ayeti kerimenin izahında İmam-ı Kuşeyrî *(Rahimehullah)* baha biçilmez kıymetli tefsirinde şöyle buyuruyor:

"Dünyanın bu fani hayatı onlardan ayrılıp gitti ama ahirette ebedi hayata kavuştular. Onlar, gerçekte diri olup, Allah'dan birçok iyilik ve güzellikler elde etmişlerdir.

Onlar diridirler; çünkü onların ardında Allah *(Celle Celalühü)* vardır. Kimin ardında Allah *(Celle Celalühü)* varsa o ölü değildir.

Onlar, Mevlâ'nın, kendilerini zikretmesiyle diridirler. Allah *(Celle Celalühü)* sermedî (ebedi) zikriyle, kimi güzellikle zikretmişse o ölü değildir.

Onların cesetleri, hayalleri ve gölgeleri her ne kadar un ufak olduysada muhakkak ki ruhları Allah *(Celle Celalühü)* ile yaşamaktadır. Eğer onların bedenleri Mevlâ da fani olduysa Muhakkak ruhları Allah *(Celle Celalühü)* ile baki olmuştur. Çünkü şüphe yok ki, Allah da fani olan, Allah da baki olur.

Ayet: 154

Onlar, Mevlâ'ya karşı (kendilerinde bulunan) hürmet ve tazim halleriyle diridirler. Onların üzerinde heybet (Allah korkusu) ridası ve cübbesi vardır. Onlar, Mevlâ ile ünsiyet gölgeleri içinde bulunurlar. Bazen Mevlâ'nın cemali onları sürura ve neşeye gark eder, bazen de celâli onları örter de örter. *(Letâifü'l-işârât:1/139)*

Bu ayeti kerimenin tevilinde, tasavvufta konu olan fenafillah ve bekabillah makamlarına birer işaret vardır. Burada anlatılanların tamamı, Sahabe-i Kiram *(Rıdvanullahi Tealâ Aleyhim Ecmain)* da mevcuttu. Resul-ü Ekrem *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yüzünü görme şerefine nail olan bu mümtaz insanların Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sayesinde, kendi varlıklarından ve vasıflarından hiç bir eser ve iz kalmamıştı. Varlıklarını tamamen Mevlâ'nın varlığında ifna (yok) ettikleri için önce Mevlâda fani oldular, sonra da onunla baki oldular.

Bunun aksini iddia etmek güneşin varlığını inkâr etmek demektir. Onların bu hâlini, şu tasavvufî gerçeklerin dışında izah etmek nasıl mümkün olabilir? Bu ayet, özellikle sahabe-i kiramda tasavvuf, tarikat var mıdır? davasıyla ortaya çıkanların iyiden iyiye düşünmesi gereken bir muhtevaya sahiptir. Sahabe-i kiram zamanında fenafillah, bekabillah tabirleri yoktu amma, o hâller mevcuttu, insaftan mahrum olanların dışında kimse bu hakikatı inkâr etmez. ilk tasavvuf kaynaklarına inilecek olursa bu hakikatı gayet net bir şekilde görmek mümkündür. Yeter ki insan insafı elden bırakmasın, iyi niyetli olsun ve hakka talip olsun.

İnkâr, tarihte hiç bir zaman ilim olmamıştır. Günümüzün ilmî anlayışı akılcılık veya maddecilik akımlarıyla yönlendirildiği için, bu cerayanların da temeli maalesef inkâr üzere kurulu olduğundan, öz insanımız bile, bilerek veya bilmeyerek bu cereyanlara kapılıp 1400 seneden beri kabul edilmiş, sarsılmaz hakikatleri inkâr etme zavallılığına düşebilmektedir. Ne diyelim? Mevlâ hidayet buyursun. Âmin !..

ŞEHİTLERİN, ALLAH KATINDA DİRİ OLDUKLARINI VE YÜKSEK DERECELERİNİ BEYAN EDEN HADİS-İ ŞERİFLER.

٦٢- عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ« اَرْوَاحُ الشُّهَدَاءِ فِي صُوَرِ طَيْرٍ خُضْرٍ ، مُعَلَّقَةٌ فِي قَنَادِيلِ الْجَنَّةِ حَتّٰى يَرْجِعَهَا اللّٰهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ »

62. Abdullah İbn-i Ka'b İbn-i Malik *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilmiştir ki, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Şehitlerin ruhları, yeşil kuşlar şeklinde cennet kandillerine takılmış durmaktadırlar. Allah-u Tealâ, kıyamet gününde onları döndürünceye** (diriltinceye) **kadar** (böylece kandilden kandile uçacaklardır)." *(Abdürrazzâk, Musannef:5/264H.No:9556)*

٦٣- عَنْ اَنَسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ« يُؤْتٰى بِالرَّجُلِ مِنْ اَهْلِ الْجَنَّةِ

فَيَقُولُ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ يَاابْنَ آدَمَ كَيْفَ وَجَدْتَ مَنْزِلَكَ فَيَقُولُ اَىْ رَبِّ خَيْرَ مَنْزِلٍ فَيَقُولُ سَلْ وَتَمَنَّ فَيَقُولُ اَسْئَلُكَ اَنْ تَرُدَّنِى اِلَى الدُّنْيَا فَاُقْتَلَ فِى سَبِيلِكَ عَشْرَ مَرَّاتٍ لِمَا يَرَى مِنْ فَضْلِ الشَّهَادَةِ ».

63. Enes *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilmiştir ki,Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* buyurdu ki: **Cennet ehlinden bir kimse,** (huzur-u İlâhîye) **getirilir. Allah Azze ve Celle ona: "Ey Ademoğlu, yerini nasıl buldun?"** diye sorar. O adam: **"Ey Rabbim! bulunduğum yer, yerlerin en iyisi."** der. Cenab-ı Hak: **"Benden ne dilersin?"** buyurur. O adam; şehitliğin üstünlüğünü gördüğü için: **"Beni tekrar dünyaya döndürmeni ve senin yolunda on defa daha şehit olmayı isterim."** der. *(Neseî:5/409, H. No:34)*

٦٤- عَنِ الْمِقْدَامِ بْنِ مَعْدِى كَرِبَ الْكِنْدِىِّ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ يَقُولُ « اِنَّ لِلشَّهِيدِ عِنْدَ اللّٰهِ تِسْعَ خِصَالٍ : يَغْفِرُ اللّٰهُ ذَنْبَهُ فِى اَوَّلِ دَفْعَةٍ مِنْ دَمِهِ ، وَيُرَى مَقْعَدَهُ مِنَ الْجَنَّةِ ، وَيُحَلَّى بِحِلْيَةِ الْاِيمَانِ ، وَيُجَارُ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ ، وَيُزَوَّجُ مِنَ الْحُورِ الْعِينِ ، وَ يُؤْمَنُ مِنَ الْفَزَعِ الْاَكْبَرِ ، وَيُوضَعُ عَلَى رَأْسِهِ تَاجُ الْوَقَارِ كُلُّ يَاقُوتَةٍ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَافِيهَا ، وَيُزَوَّجُ ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ زَوْجَةً مِنَ الْحُورِ الْعِينِ ، وَيُشَفَّعُ فِى سَبْعِينَ اِنْسَانًا مِنْ اَقَارِبِهِ ».

64.Mikdâm İbn-i Ma'dî Keribe el-Kindî *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilmiştir ki, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Şüphesiz Allah indinde şehitlerin dokuz hasleti vardır.**

1. Allah-u Tealâ, kanın ilk damlasında onun günah (lar) ını affeder,

2. Cennetteki makamı kendisine gösterilir,

3. İman süsüyle süslendirilir,

4. Kabir azabından kurtarılır,

5. Hurilerle evlendirilir,

6. En büyük korkudan emin edilir,

7. Başına vakar tacı konulur ki, ondaki her bir yakut dünya ve içindekilerden daha hayırlıdır,

8. Hurilerden 72 tane aileyle evlendirilir,

9. Yakınlarından 70 kişiye şefaatçı kılınır. *(Abdurrazzâk, Musannef:5/265, H. No:9559)*

ŞEHİTLERİN MANEVÎ BİR HAYATLA DİRİ OLDUKLARINI, AMEL-İ SALİH İŞLEYEN HER MÜMİNİN DE PEK HOŞ BİR HAYATLA DİRİ OLDUKLARINI BEYAN EDEN AYET-İ KERİMELER.

وَلَاتَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ اَمْوَاتًا بَلْ اَحْيَآءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ (١٦٩)
فَرِحِينَ بِمَا اٰتيهُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهِ وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ
خَلْفِهِمْ اَلَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَاهُمْ يَحْزَنُونَ (١٧٠)

"Allah yolunda öldürülmüş olanları sakın ölüler sanma, bilakis onlar diridirler. Rableri katında (cennet nimetleriyle) **rızıklandırılmaktadırlar. Allah'ın, kendilerine fazlından verdiği** (şehitlik mertebesi) **ile ferahlanırlar ve arkalarından henüz onlara yetişememiş olanlara** (şehit kardeşlerine) **de hiçbir korku olmadığı ve onların mahzun olmıyacaklarıyla da müjdelenirler.** *(Ali İmran Suresi:169-170)*

مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ اَوْ اُنْثٰى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهُ حَيٰوةً طَيِّبَةً
وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ اَجْرَهُمْ بِاَحْسَنِ مَاكَانُوا يَعْمَلُونَ (٩٧)

"Erkekten veya kadından her kim mümin olduğu hâlde iyi amelde bulunursa, elbette onu tertemiz bir hayatla yaşatırız ve muhakkak ki, onları yapmakta oldukları amellerin daha güzeliyle mükâfatlandıracağız."*(Nahl Sures:97)*

Mevlâ Tealâ, sabır ve namazla kendisinden yardım istenilmesini tavsiye ettikten sonra, sabredilmesi lâzım gelen bazı belâ ve musibetlerle, kullarını imtihan edeceğini beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِنَ الْاَمْوَالِ وَالْاَنْفُسِ
وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ (١٥٥)

KELİME MANASI (155)

(وَلَنَبْلُوَنَّ) **Vallahi elbette biz imtihan edeceğiz,** kimi?(كُمْ) **sizi,** yani sizin hâlinizi bildiğimiz hâlde, bir insan, bir insanı imtihan ettiği gibi sizi imtihan edeceğiz, neyle? (بِشَيْءٍ) **az bir şeyle,** neden?(مِنَ الْخَوْفِ) **korkudan,** daha? (وَالْجُوعِ) **açlıktan,** daha (neyle imtihan edeceğiz)? (وَنَقْصٍ) **az bir şey eksiltmekle,** neden? (مِنَ الْاَمْوَالِ) **mallardan,** daha? (وَالْاَنْفُسِ) **canlardan,** daha? (وَالثَّمَرَاتِ) **mahsullerden,** (وَبَشِّرِ) **çok müjde et,** kime? (الصَّابِرِينَ) **sabredicilere.**

MEAL-İ ŞERİFİ (155)

Vallahi elbette biz, sizi biraz (düşman) **korku** (su), **biraz açlık, biraz da mallardan, canlardan ve mahsullerden** (yana) **eksiltmekle imtihan edeceğiz. Ve** (ey Habibim) **sabredenleri çok müjdele.**

İ Z A H A T

Bu ayeti kerime, hakiki müminlerin, Allah-u Tealâ'nın hikmeti gereğince, hoşlanmayacağı bazı hallerle karşılaşacaklarını ve o zaman Cenab-ı Hakkın takdirine teslimiyet gösterip, teselli bularak büyük bir müjde ve mükâfata kavuşacaklarını açıklıyor.

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre ayet-i kerimede geçen korkudan murat: Düşman korkuları, açlıktan murat: Kıtlıklar, malların noksan edilmesinden murat: Çalınması, yağma edilmesi, zorba bir hükümetin alması, telef olmasıdır. Canların noksan edilmesi ise: Öldürülmek, ölmek, hastalık ve ihtiyarlıktan ibarettir. Mahsullerin noksan edilmesinden murat ise; soğuk, yakıcı rüzgar, fırtına, çekirge ve diğer âfetlerle ziyan olmasıdır. Bazı kere de cihatla uğraşıldığı için vakit bulunamayıp, mahsulatın bakımı, gerektiği şekilde yapılmamakla noksan olur.

Recâ İbn-i Hayve *(Radıyallahu Anh)* bu ayetin tefsirinde: **"İnsanlar üzerine bir zaman gelecek ki, bir hurma ağacında ancak bir hurma bulunacak."** buyurdu.

İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)*, den bu ayetin tefsirinde şu manalar rivayet edilmiştir. Korkudan murat: Allah korkusudur, Açlıktan maksat: Ramazan-ı şerif orucudur, malların noksan edilmesinden murat: Zekât ve sadakalardır, canların noksan edilmesinden maksat: Hastalıklardır, mahsulâtın noksan edilmesi ise: Çocukların ölümüdür. Zira çocuk; kişinin gönlünün mahsulü ve meyvasıdır.

Nitekim :

٦٥- عَنْ اَبِى مُوسىَ اْلاَشْعَرِىِّ اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ « اِذَا مَاتَ وَلَدُ الْعَبْدِ قَالَ اللّٰهُ لِمَلاٰئِكَتِهِ: قَبَضْتُمْ وَلَدَ عَبْدِى! فَيَقُولُونَ: نَعَمْ فَيَقُولُ قَبَضْتُمْ ثَمَرَةَ فُؤَادِهِ! فَيَقُولُونَ : نَعَمْ فَيَقُولُ: مَاذَا قَالَ عَبْدِى؟ فَيَقُولُونَ : حَمِدَكَ وَاسْتَرْجَعَ . فَيَقُولُ اللّٰهُ: اِبْنُوا لِعَبْدِى بَيْتًا فِى الْجَنَّةِ . وَسَمُّوهُ بَيْتَ الْحَمْدِ ».

65. Ebu Musa *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre, Muhakkak Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: Bir kulun çocuğu öldüğünde, Allah-u Tealâ Hazretleri, meleklerine: **"Kulumun çocuğunu aldınız mı?"** diye sorar, onlar da: **"Evet."** derler. Mevlâ Tealâ tekrar: **"Onun kalbinin meyvasını aldınız mı?"** buyurur. Onlar da: **"Evet." derler.** Bunun üzerine Mevlâ Tealâ Hazretleri: **"Kulum ne dedi."** diye sorar, onlar da: **"Sana hamdetti ve istircâ 'etti."**

Yani (اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ) **"Biz Allahtan geldik ve sonunda ona dönü-cüleriz."** dedi, derler. Bunun üzerine Mevlâ Tealâ Hazretleri: **"Kuluma cennette bir köşk bina edin ve ona beytül hamd** (hamd evi) **ismini verin."** buyurur. *(Tirmizî,Cenaiz:3/36, H. No:1021)*

BELÂ VE MUSİBETLERE, ÖZELLİKLE EVLÂT ACISINA SABREDENLERİN MÜKÂFATI HAKKINDA HADİS-İ ŞERİFLER.

٦٦- عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ (رضى الله عنه) قَالَ اَتَيْتُ النَّبِىَّ ﷺ فِى مَرَضِهِ فَمَسِسْتُهُ وَهُوَ يُوعَكُ وَعْكًا شَدِيدًا فَمَسِسْتُهُ وَقُلْتُ اِنَّكَ لَتُوعَكُ وَعْكًا شَدِيدًا وَذٰلِكَ اَنَّ لَكَ اَجْرَيْنِ قَالَ اَجَلْ مَا مِنْ مُسْلِمٍ يُصِيبُهُ اَذًى اِلاَّ حَاتَّتْ عَنْهُ خَطَايَاهُ كَمَا تَحَاتُّ وَرَقُ الشَّجَرِ.

66.Abdullah İbn-i Mesud *(Radıyallahu Anh)* şöyle demiştir:Ben, peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in hastalığında, vücudu humma (sıtma) nın hararetinden şiddetle sarsıldığı sırada huzuruna vardım ve vücuduna elimle dokunarak: **Ya Resulallah! Şüphesiz ki, humma hararetinden çok ızdırap çekmektesin!"** dedim. Ardından: **"Ya Resulallah!** (bu şiddetli hummanın şüphesiz iki kat ızdırabı var), **elbette buna karşılık size de iki kat ecir ve mükâfat vardır!"** diye arzettim. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Evet, herhangi bir müslümana bir eza** (eziyet) **isabet ederse, muhakkak ağacın yapraklarının düşmesi gibi, o müslümanın günahları dökülür."** buyurdu. *(Buharî, Kitabul Marzâ:14)*

٦٧- عَنْ اَبِى سَعِيدٍ الْخُدْرِىِّ وَعَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِىِّ ﷺ مَايُصِيبُ الْمُسْلِمَ مِنْ نَصَبٍ وَلاَوَصَبٍ وَلاَهَمٍّ وَلاَحَزَنٍ وَلاَاَذًى وَلاَغَمٍّ حَتَّى الشَّوْكَةِ يُشَاكُهَا اِلاَّ كَفَّرَ اللّٰهُ بِهَا مِنْ خَطَايَاهُ .

67. Ebu Said'il Hudrî *(Radıyallahu Anh)* ile Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edildiğine göre, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Müslümana, vücuduna batacak bir dikene varıncaya kadar yorgunluk, hastalık, gelecekten kederlenme, geçmişten hüzünlenme, başkalarından gelen eza ve iç sıkıntısı isabet ederse, Allah, muhakkak bu musibetleri sebebiyle o müslümanın günahlarından bir kısmını örter."** *(Buharî, Kitabul Merzâ:1)*

٦٨- عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « مَثَلُ الْمُؤْمِنِ كَمَثَلِ الْخَامَةِ مِنَ الزَّرْعِ مِنْ حَيْثُ اَتَتْهَا الرِّيحُ كَفَاَتْهَا فَاِذَا اعْتَدَلَتْ تَكَفَّأُ

بِالْبَلاَءِ وَالْفَاجِرُ كَالْاَرْزَةِ صَمَّاءَ مُعْتَدِلَةً حَتَّى يَقْصِمَهَا اللّٰهُ اِذَا شَاءَ .

68. Ebu Hüreyre *(Radıyallahu Anh)* şöyle demiştir: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* buyurdu ki: **"Mümin kişinin hâli, bir sap üzerinde biten ekin gibidir. Hangi taraftan ona rüzgâr esip gelirse, rüzgâr onu eğer. Doğrulduğu zaman rüzgâr belâsıyla yine eğilir,** (fakat yıkılmayıp doğrulur, doğru kalır). (Haktan yüz çeviren) **facir kişinin hâli de sert ve düz çam gibidir ki, Allah onu dilediği vakit** (bir defada) **söküp kırıncaya kadar dimdik olmakta devam eder."** *(Buharî, Marzâ:1, 7/3)*

Bu hadiste zikredilen **"Hame"** ekinlerin, çimen halinde bir sapla çıkış şeklidir. Müminin buna benzerliğine gelince şöyledir: Düzgün bir sapla çıkan ekin her zaman sakin değildir, esen rüzgar ile kâh eğilir, kâh doğrulur; bir zaman yeşil yaşar, bir zaman sonra sararır. Fakat o, rüzgarların şiddetleri ve zamanın inkılâpları karşısında eğildiği hâlde, hiç bir zaman devrilmez. Yine doğrulur. Mümin de böyledir: Hastalık, hüzün, keder, zulüm gibi zamanın bir takım bunaltıcı hâlleri karşısında sarsılsa da bir türlü yıkılmaz. Allah'a kulluktan ayrılmaz. Fasık ve facir de serviler gibi ne kadar metin, boylu poslu olursa olsun, günün birinde Allah onu fısk ve fücuru sebebiyle yere serer.

٦٩- عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « مَنْ يُرِدِ اللّٰهُ بِهِ خَيْرًا يُصِبْ مِنْهُ ».

69. Ebu Hüreyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Allah kime hayır muradederse ona musibet verir."** buyurdu. *(Buharî, Marzâ:1, 7/3)*

٧٠- عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ مَرَّ النَّبِيُّ ﷺ بِامْرَاَةٍ تَبْكِي عِنْدَ قَبْرٍ فَقَالَ اِتَّقِي اللّٰهَ وَاصْبِرِي قَالَتْ اِلَيْكَ عَنِّي فَاِنَّكَ لَمْ تُصَبْ بِمُصِيبَتِي وَلَمْ تَعْرِفْهُ فَقِيلَ لَهَا اِنَّهُ النَّبِيُّ ﷺ فَاَتَتْ بَابَ النَّبِيِّ ﷺ فَلَمْ تَجِدْ عِنْدَهُ بَوَّابِينَ فَقَالَتْ لَمْ اَعْرِفْكَ فَقَالَ اِنَّمَا الصَّبْرُ عِنْدَ الصَّدْمَةِ الْاُولٰى .

70. Enes İbn-i Malik *(Radıyallahu Anh)* in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bir kabrin yanında ağlamakta olan bir kadının yanından geçti ve o kadına: **"Allah'tan sakın ve sabret."** buyurdu. Kadın: **"Benden uzaklaş, benim başıma gelen** (musibet) **senin başına gelmedi."** dedi. Kadın Peygamberi tanımıyordu. Kadına, bu zat Peygamberdir denilince hemen Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kapısına geldi, kapıda kapıcılar (bekçiler) bulmadı,(Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yanına girerek): **"Ben seni tanıyamadım."** dedi. Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de: "(sahibine ecir kazandıran hakiki) **sabır ancak musibetin ilk vurduğu** (geldiği)

anda olur (o sabır muteberdir)." buyurdu. *(Buharî, Cenaiz:32,43 Ahkam:11, Müslim, Cenaiz:14,15, Ebu Davud, Cenaiz:23, Tirmizî, Cenaiz:13, Neseî, Cenaiz:22, Ahmed İbn-i Hanbel:3/130, 143, 217)*

٧١- عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « مَنْ قَدَّمَ ثَلاَثَةً لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ كَانُوا لَهُ حِصْنًا حَصِينًا مِنَ النَّارِ ». قَالَ أَبُو ذَرٍّ: قَدَّمْتُ اثْنَيْنِ. قَالَ « وَاثْنَيْنِ » فَقَالَ أُبَيُّ بْنُ كَعْبٍ سَيِّدُ الْقُرَّاءِ: قَدَّمْتُ وَاحِدًا؟ قَالَ « وَوَاحِدًا. وَلٰكِنْ إِنَّمَا ذَاكَ عِنْدَ الصَّدْمَةِ الْأُولٰى ».

71. Abdullah *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilmiştir ki, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Her kim, bülûğa ermemiş üç çocuğunu takdim ederse** (kendi sağken ahirete gönderirse) **o çocuklar onun için ateşten** (kendisini koruyacak) **muhkem** (sağlam) **bir kale olurlar."** buyurdu. Ebu Zer *(Radıyallahu Anh)* : **"Ben iki tane gönderdim."** deyince, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"İki de olur."** buyurdu.Bunun üzerine Seyyidül Kurrâ (Kuran okuyanların efendisi) Übeyy İbn-i Ka'b *(Radıyallahu Anh)* : **"Ben bir çocuk gönderdim."** dedi. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Hadi bir de olur, lâkin bu, ilk vuruşta olur** (bu müjdelere nail olmak, bir belâyla ilk karşılaştığında sabredenler içindir)." buyurdu. *(Tirmizî:3/375, Cenaiz:64 H. No:1061, İbn-i Mace, Cenaiz:57, Ahmed İbn-i Hanbel:1/375, 429, 451)*

٧٢- عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ (رضى الله عنه) قَالَ أَرْسَلَتِ ابْنَةُ النَّبِيِّ ﷺ إِلَيْهِ إِنَّ ابْنًا لِي قُبِضَ فَأْتِنَا فَأَرْسَلَ يُقْرِئُ السَّلاَمَ وَيَقُولُ إِنَّ لِلّٰهِ مَا أَخَذَ وَلَهُ مَا أَعْطٰى وَكُلٌّ عِنْدَهُ بِأَجَلٍ مُسَمًّى فَلْتَصْبِرْ وَلْتَحْتَسِبْ فَأَرْسَلَتْ إِلَيْهِ تُقْسِمُ عَلَيْهِ لَيَأْتِيَنَّهَا فَقَامَ وَمَعَهَا سَعْدُ بْنُ عُبَادَةَ وَمُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ وَأُبَيُّ بْنُ كَعْبٍ وَزَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ وَرِجَالٌ فَرُفِعَ إِلٰى رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ الصَّبِيُّ وَنَفْسُهُ تَتَقَعْقَعُ كَأَنَّهَا شَنٌّ فَفَاضَتْ عَيْنَاهُ فَقَالَ سَعْدٌ يَارَسُولَ اللّٰهِ مَا هٰذَا فَقَالَ هٰذِهِ رَحْمَةٌ جَعَلَهَا اللّٰهُ فِي قُلُوبِ عِبَادِهِ وَإِنَّمَا يَرْحَمُ اللّٰهُ مِنْ عِبَادِهِ الرُّحَمَاءَ .

72. Üsame İbn-i Zeyd *(Radıyallahu Anh)* anlatıyor: Nebî *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kızı (Zeynep *(Radıyallahu Anha)*, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e : **"Oğlum öldü bize geliniz."** diye haber gönderdi. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de, kızına, **"selâm söyleyin. Aldığı ve verdiği her şey şüphesiz Allah'a aittir ve Allah indinde her şeyin muayyen bir ömrü vardır. Kızım sabretsin ve bu sabrın sevabını beklesin."** diye cevap gönderdi. Bu defa Zeynep *(Radıyallahu*

Anha) yemin vererek: "Mutlaka gelsin." diye haber gönderdi.

Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* kalkarak beraberinde Sa'd İbn-i Ubade, Muaz İbn-i Cebel, Übeyy İbn-i Ka'b, Zeyd İbn-i Sabit *(Radıyallahu Anhüm)* ve başkaları olduğu halde (Zeynep *(Radıyallahu Anha)* in evine geldi) çocuk, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kucağına verildi, ölmek üzereydi, vücudu eski kırbaya dönmüştü. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in gözlerinden yaşlar döküldü. Bunu gören Sa'd İbn-i Ubade: **"Ya Resulallah! Bu ağlayış nedir?"** diye sordu. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Bu göz yaşı, Allah'ın,** (merhametli) **kullarının gönüllerine koyduğu bir rahmet** (acıma hissi) **dir. Ve Allah-u Tealâ, kulları içerisinden ancak acıyanlara acır."** buyurdu. *(Neseî, Cenaiz:22)*

٧٣- عَنْ مُعاوِيَةَ بْنِ قُرَّةٍ عَنْ اَبِيهِ قَالَ اِنَّ رَجُلاً كَانَ يَاْتِى النَّبِىَّ ﷺ وَمَعَهُ اِبْنٌ لَهُ فَقَالَ لَهُ النَّبِىُّ ﷺ اَتُحِبُّهُ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ اَحَبَّكَ اللّٰهُ كَمَا اُحِبُّهُ فَفَقَدَهُ النَّبِىُّ ﷺ فَقَالَ مَا فَعَلَ ابْنُ فُلاَنٍ قَالُوا يَارَسُولَ اللّٰهِ مَاتَ فَقَالَ النَّبِىُّ ﷺ لِاَبِيهِ اَمَا تُحِبُّ اَنْ لاَتَاْتِىَ بَابًا مِنْ اَبْوَابِ الْجَنَّةِ اِلاَّ وَجَدْتَهُ يَنْتَظِرُكَ فَقَالَ الرَّجُلُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ اَلَهُ خَاصَّةً اَوْ لِكُلِّنَا قَالَ بَلْ لِكُلِّكُمْ .

73.Muaviye İbn-i Kurre *(Radıyallahu Anh)*, babasından nakletti ki, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e çocuğuyla bir adam geldi, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ona: **"Onu** (çocuğunu) **seviyor musun?"** diye sordu. Adam: **"Onu sevdiğim gibi Allah da seni sevsin."** diye cevap verdi. Sonra çocuk öldü. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* çocuğun babasını göremedi. Aradı ve: **"Filanın oğlu ne yaptı."** diye sordu. "Öldü Ya Resulallah!" dediler. (nihayet bulunca), şöyle buyurdu: **"Cennetin kapılarından herhangi birine geldiğinde çocuğunu beklerken** (sana kapıyı açmak için koşarken) **görmeni istemez misin?"** buyurdu. O zaman bir kişi: **"Ey Allah'ın resulü! bu, sade ona mı aittir yoksa hepimize mi?"** dedi. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Hayır, hepinize** (aynı mükâfat vardır)." buyurdu. *(Neseî, Cenaiz:22, Ahmed İbn-i Hanbel:3/436, 5/35)*

٧٤- وَعَنْ اَبِى سَلْمَى (رضى الله عنه) رَاعِى رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ يَقُولُ بَخْ بَخْ لِخَمْسٍ مَاَثْقَلَهُنَّ فِى الْمِيزَانِ لاَاِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ وَاللّٰهُ اَكْبَرُ وَسُبْحَانَ اللّٰهِ وَبِحَمْدِهِ وَالْوَلَدُ الصَّالِحُ يُتَوَفّٰى لِلْمَرْءِ الْمُسْلِمِ فَيَحْتَسِبُهُ .

74. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in çobanı Ebu Selmâ *(Radıyallahu Anh)* : Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle dediğini işittim." dedi: **"İyi, İyi! Beş şey vardır ki, mizanda ne kadar ağırdırlar, bunlar da:**

« لَااِلٰـهَ اِلَّااللّٰهُ وَاللّٰهُ اَكْبَـرُ وَسُبْحَانَ اللّٰهِ وَبِحَمْـدِهِ

"Lâilâhe illallahü vallâhü ekber ve sübhanellahi ve bihamdihi" (demek) **ve bir müslümanın salih olan çocuğu ölüpde sevabını Allah'tan beklemesi."** *(Hakim, Müstedrek:1/511, 512, Heysemi, Mecmau'z-Zevâid:10/91, Hil.Evliya:1/21)*

٧٥– عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ خَرَجَ يَوْمًا فَصَلّٰى عَلٰى اَهْلِ اُحُدٍ صَلَاتَهُ عَلَى الْمَيِّتِ ثُمَّ انْصَرَفَ اِلَى الْمِنْبَرِ فَقَالَ اِنِّى فَرَطُكُمْ وَاَنَا شَهِيدٌ عَلَيْكُمْ وَاِنِّى وَاللّٰهِ لَاَنْظُرُ اِلٰى حَوْضِى الْآنَ وَاِنِّى قَدْ اُعْطِيتُ مَفَاتِيحَ خَزَائِنِ الْاَرْضِ اَوْ مَفَاتِيحَ الْاَرْضِ وَاِنِّى وَاللّٰهِ مَا اَخَافُ عَلَيْكُمْ اَنْ تُشْرِكُوا بَعْدِى وَلٰكِنِّى اَخَافُ عَلَيْكُمْ اَنْ تَنَافَسُوا فِيهَا .

75.Ukbe İbn-i Âmir *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilmiştir ki,Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* vefatına yakın bir gün çıktı da Uhud şehitleri üzerine ölüye namaz kılar gibi namaz kıldı. Sonra Medineye dönüp minbere çıkarak (dirilere ve ölülere veda eder gibi bir hutbe yapıp) şöyle buyurdu:

"Ben, sizin Kevser havuzuna önden gideniniz olacağım. Ben siz (in hak yolundaki hizmetleriniz) **e şahitlik edeceğim. Vallahi ben şu anda** (cennetteki) **havuzumu görüyorum. Ve emin olunuz ki, bana arz** (yer) **hazinelerinin anahtarları yahut yerin anahtarları verilmiştir. Vallahi ben, vefatımdan sonra sizlerin müşrikliğe döneceğinizden hiç endişe etmem. Fakat ben, sizlerin dünyaya aşırı düşkünlük yap** (ıp nefsaniyet yarışına kalkışarak bir birinizle didiş) **menizden korkarım."** *(Buharî, Cenaiz:73, Menakıb:25, Meğâzii:53, Neseî, Cenaiz:61, Müsned-i Ahmed:4/149,153, 154)*

Bu hadis-i şerif bütün ümmet hakkında büyük bir müjdedir. Şöyle ki, çocuğu ölüp, ahirette kendisini bekleyenler, hadisi şeriflerde zikredilen müjdelere nail olacakları gibi, çocuğu ölmemiş olanlarda Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, kendilerini beklemesiyle müjdelenmiş olmaktadırlar. Yeterki Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in endişe ettiği dünya düşkünlüğüyle bu müjdeyi kaçırmasınlar

MUSİBETLERE KARŞI GELMENİN KÖTÜLÜĞÜ HAKKINDA BÜYÜKLERİN SÖZLERİ.

وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ (رضى الله عنه) لَاَنْ اَخِرَّ مِنَ السَّمَاءِ اَحَبُّ اِلَىَّ مِنْ اَنْ اَقُولَ فِى شَىْءٍ قَضَاهُ اللّٰهُ لَيْتَهُ لَمْ يَكُنْ .

İbn-i Mesud *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurdu: **"Gökten düş** (üp parçalanarak öl) **mem, Mevlâ Tealâ Hazretlerinin takdir ettiği bir şey hususunda: "Keşke bu olmasaydı." dememden bana daha sevgilidir."**

وَقَالَ عَلِيٌّ (رضى الله عنه) مَنْ ضَرَبَ بِيَدِهِ عَلٰى فَخْذِهِ عِنْدَ مُصِيبَةٍ فَقَدْ حَبِطَ اَجْرُهُ .

Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* buyurdu ki: **"Bir musibet anında elini dizine vuranın, muhakkak ecri habt olmuş** (sevabı batıl olmuş) **tur."***(Ruhu'l-Beyan:1/261)*

Mevlâ Tealâ, dostlarının, sabır lâzım gelen bazı musibetlerle karşılaştıklarında ne söylemesi lâzım geldiğini beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

اَلَّذِينَ اِذَا اَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ قَالُوا اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ (١٥٦)

KELİME MANASI (156)

(اَلَّذِينَ) **Öyle kimseler** (sabrediciler) **ki,** (اِذَا اَصَابَتْ) **isabet ettiği zaman** kime? (هُمْ) **onlara,** ne? (مُصِيبَةٌ) **bir musibet** yani kerih ve hoş olmayan bir hadise başlarına geldiğinde, (قَالُوا) **derler** ne? (اِنَّا) **muhakkak biz,** kimin içiniz? (لِلّٰهِ) **Allah** (-u Tealâ Hazretleri) **içiniz,** yani onun kulları ve köleleriyiz. (وَاِنَّا) **Ve muhakkak biz** (اِلَيْهِ) **ancak ona** (رَاجِعُونَ) **dönücüleriz.**

MEAL-İ ŞERİFİ (156)

(Habibim o sabredicileri müjdele) **ki onlar, kendilerine bir musibet** (belâ) **geldiğinde: "Muhakkak biz** (dünyada) **Allah'ın** (teslim olmuş kullarıy) **ız. Ve biz** (ahirette de) **ancak ona dönücüleriz." derler.**

İ Z A H A T

Bu ayeti kerimede hakikaten sabırlı olanların kimler olduğu bildiriliyor.

Ruhu'l-Beyan tefsirinde zikredildiğine göre: sabırlı kullar (اِنَّا لِلّٰهِ) diyerek mülkün ancak Mevlâ'ya ait olduğunu ikrar etmektedirler. Yani biz Allah-u Tealâ'nın memlük (köle) leriyiz. Kulun kendisi de elindekiler de Mevlâ'sına aittir. İsterse, verdiklerini bizim elimizde bırakır isterse alır biz onun kendi mülkünü almasıyla feryat etmeyiz, ancak sabrederiz.Yaşarsak rızkımız ona aittir, ölürsek dönüşümüz ancak onadır. Sevabımız onun yanındadır ve biz onun hükmüne razıyız (وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ) diyerek te kullar, öldükten sonra dirilerek Mevlâ'ya kavuşacaklarını kabüllenmiş oluyorlar.

Musibet az olsun, çok olsun insanın canına, malına veya efradı ailesine isabet eden her şeye şamildir. Hatta diken batması, sinek ısırması, kandilin sönmesi bile buna dahildir.

İSTİRCÂ': Rucu etmek, geri dönmek ve musibet zamanında:

(اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ) demektir. Bu, yalnız lisanla değil kalple de olmalıdır. Şöyleki, bir mümin bazı belâlara giriftar olabilir, fakat düşünür: **"Bunda da**

elbet bir hikmet vardır." der.

Ben şu ana kadar ilâhî nimetlere mazhar bulunuyorum. Elhamdülillah müslümanım, Hazreti Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ümmetindenim, şimdi böyle bir musibete tutulmam da elbette bir hikmeti ilâhiye gereğidir. Cenabı Hakkın bana verdiği nimetler, şimdi elimden aldığı nimetlerden kat kat fazladır. Veren de o, alanda odur. Bende nihayet onun manevî huzuruna varacağım, ebedi hayata nail olacağım artık muvakkat belânın ne ehemmiyeti vardır diye güzel kanaatını açıklar, böyle bir anlayış ise, insana teselli bahşeder ve insanın güzel inancına delâlet eder. Bu yüzden ecir ve mükâfata da nail olur.

Marifetname sahibi İbrahim Hakkı Erzurumî *(Kuddise Sırruhu)* Hazretlerinin şu kıtası ne güzeldir:

Hakkın olucak işler, Boştur gam-u teşvişler.
Ol hikmetini işler, Mevlâ görelim neyler,
Neylerse güzel eyler.

Yani bütün işler Mevlâdan olduktan sonra, aklı ve insafı olan hiç bir işten üzülmez bilakis zevk alır. Mektûbat-ı Rabbanî'de de buyurulduğu gibi:
(كُلُّ مَا فَعَلَ الْحَبِيبُ حَبِيبٌ) **"Güzel olan Mevlâ'nın, her işi son derece güzeldir."**

İSTİRCÂ'NIN FAZİLETİ HAKKINDA HADİS-İ ŞERİFLER VE BÜYÜKLERİN SÖZLERİ

٧٦- عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ تَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ يَقُولُ « مَا مِنْ عَبْدٍ تُصِيبُهُ مُصِيبَةٌ فَيَقُولُ : اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ . اَللّٰهُمَّ ! اْجُرْنِى فِى مُصِيبَتِى وَ اَخْلِفْ لِى خَيْرًا مِنْهَا . اِلاَّ اَجَرَهُ اللّٰهُ فِى مُصِيبَتِهِ وَاَخْلَفَ لَهُ خَيْرًا مِنْهَا ». قَالَتْ : فَلَمَّا تُوُفِّىَ اَبُو سَلَمَةَ قُلْتُ كَمَا اَمَرَنِى رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ. فَاَخْلَفَ اللّٰهُ لِى خَيْرًا مِنْهُ . رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ .

76. Ümmü Seleme *(Radıyallahu Anha)* validemizin şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğunu işittim: **"Her hangi bir kula, bir musibet isabet eder de:**
(اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ اَللّٰهُمَّ اْجُرْنِى فِى مُصِيبَتِى وَ اَخْلِفْ لِى خَيْرًا مِنْهَا) **"Şüphesiz biz Allah'ınız ve muhakkak biz ancak ona döneceğiz. Ey Allah'ım! Beni bu musibetimde mükâfatlandır ve onun yerine bana ondan daha hayırlısını nasip et."** derse, **mutlaka Allah-u Tealâ Hazretleri, musibetinde** (n dolayı) **onu mükâfatlandırır ve yerine daha hayırlısını ihsan eder.**

Ümmü Seleme *(Radıyallahu Anha)* validemiz devamla: **"Seleme'nin babası** (kocam) **vefat edince Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in bana emrettiği gibi dedim. Allah-u Tealâ Hazretleri de bana, kocamın yerine ondan daha hayırlı olan Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **i nasip etti** (beni ona aile etti)." buyurdu. *(Müslim, Cenaiz:3,4)*

٧٧- عَنْ فَاطِمَةَ بِنْتِ الْحُسَيْنِ عَنْ اَبِيهَا ؛ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ « مَنْ اُصِيبَ بِمُصِيبَةٍ فَذَكَرَ مُصِيبَتَهُ ، فَاَحْدَثَ اسْتِرْجَاعًا ، وَاِنْ تَقَادَمَ عَهْدُهَا ، كَتَبَ اللّٰهُ لَهُ مِنَ الْاَجْرِ مِثْلَهُ يَوْمَ اُصِيبَ » .

77. Fatıma Binti Hüseyn'in, babasından *(Radıyallahu Anhüma)* rivayet ettiğine göre: Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Başına bir musibet gelen bir kimse bilahere o musibeti hatırlayıpta** (اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ) **sözünü yenilerse o musibet eskimiş olsa bile, Allah-u Tealâ ona, o musibetin başına geldiği günkü ecrin bir mislini yazar."** *(İbn-i Mace, Cenaiz:55)*

٧٨. عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « اُعْطِيَتْ اُمَّتِي شَيْئًا لَمْ يُعْطَهُ اَحَدٌ مِنَ الْاُمَمِ عِنْدَ الْمُصِيبَةِ ، اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ »

78. İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayete göre,Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyuruyor: **"Ümmetime öyle bir şey verildi ki, ümmetlerden hiç birine verilmemiştir. o da musibet anında** (اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ) (demeleridir). *(Taberânî, Mu'cemü'lkebir:12/40 H.No:12411)*

٧٩- عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) قَالَتْ: اَقْبَلَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ وَقَدْ لَدَغَتْهُ شَوْكَةٌ فِي اِبْهَامِهَا فَجَعَلَ يَسْتَرْجِعُ مِنْهَا وَيَمْسَحُهَا ، فَلَمَّا سَمِعْتُ اسْتِرْجَاعَهَا دَنَوْتُ مِنْهُ فَنَظَرْتُ! فَاِذَا اَثَرٌ حَقِيرٌ فَضَحِكْتُ! فَقُلْتُ:يَا رَسُولَ اللّٰهِ بِاَبِي اَنْتَ وَاُمِّي اَكُلُّ هَذَا الْاِسْتِرْجَاعِ مِنْ اَجْلِ هٰذِهِ الشَّوْكَةِ؟! فَتَبَسَّمَ ثُمَّ ضَرَبَ عَلٰى مَنْكِبِي فَقَالَ: « يَا عَائِشَةُ اِنَّ اللّٰهَ عَزَّ وَجَلَّ اِذَا اَرَادَ اَنْ يَجْعَلَ الصَّغِيرَ كَبِيرًا جَعَلَهُ وَاِذَا اَرَادَ اَنْ يَجْعَلَ الْكَبِيرَ صَغِيرًا جَعَلَهُ ».

79. Hazreti Aişe *(Radıyallahu Anha)* nın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:Bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in baş parmağına diken batmıştı, ondan istircâ' ederek (اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ diyerek) ve baş parmağını silerek geldi, ben onun istircâ'ını duyarak yanına yanaştım. Az bir şey olduğu-

nu görünce güldüm ve: **"Ya Resulallah! Anam babam sana feda olsun, bütün bu istircâ'ların, bu dikenden sebep miydi?"** dedim. Bunun üzerine Efendimiz *(Sal-lallahu Aleyhi ve Sellem)* tebessüm etti, sonra omuzuma vurarak: **"Ey Aişe! şüphesiz Allah-u Tealâ isterse küçüğü büyük yapar, isterse büyüğü de küçük yapar."** buyurdu. *(Suyûtî, Dürrü'l-Mensur:1/381)*

٨٠- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « مَنِ اسْتَرْجَعَ عِنْدَ الْمُصِيبَةِ جَبَرَ اللّٰهُ مُصِيبَتَهُ ، وَأَحْسَنَ عُقْبَاهُ وَجَعَلَ لَهُ خَلَفًا صَالِحًا يَرْضَاهُ ».

80. İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhuma)*dan rivayet edildiğine göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Her kim musibet anında istircâ' ederse, Allah onun musibetini telâfi eder, akibetini güzelleştirir. Ve ona, razı olacağı iyi bir halef kılar** (aldığından daha iyisini verir)." buyurdu. *(Beyhekî, Şuabül-İman:7/116, No:9689)*

عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ قَالَ: لَقَدْ أُعْطِيَتْ هٰذِهِ الْأُمَّةُ عِنْدَ الْمُصِيبَةِ شَيْئًا لَمْ تُعْطَهُ الْأَنْبِيَاءُ قَبْلَهُمْ إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ وَلَوْ أُعْطِيَهَا الْأَنْبِيَاءُ لَأُعْطِيَهَا يَعْقُوبُ إِذْ يَقُولُ: يَا أَسَفَىٰ عَلَىٰ يُوسُفَ ! .

Said İbn-i Cübeyrden rivayet edildiğine göre: **"Musibet anında bu ümmete öyle bir şey verildi ki, kendilerinden evvel geçen peygamberlere dahi verilmemiştir.** (O da) (إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ) (demeleridir). **"Eğer bu ümmetten önceki peygamberlere** *(Salavatullahi aleyhim ecmain)* **verilmiş olsaydı, elbette Yakub** *(Aleyhisselam)* **a verilirdi. Çünkü O, Yusuf** *(Aleyhisselam)* u kaybettiğinde: **"Ah Yusuf'a üzüntüm!"** dedi. *(Alusî:2/23)*

İmam-ı Hasen *(Radıyallahu Anh)* : **"Cemaatla** (kılınan) **namazı kaçırdığın zaman istircâ' yap, çünkü o, musibettir."** buyurdu.

Saîd İbn-i Müseyyep *(Radıyallahu Anh)* bir kere camiyede, cemaatla namazı kaçırdığını görünce, öyle bir istircâ' etti ki, sesi caminin dışından duyuldu.

Abdullah İbn-i Amr *(Radıyallahu Anh)* buyurdu ki: "Dört şey vardır ki, bunlar kimde bulunursa, Allah ona cennette bir köşk bina eder.

1. Her kim işinde, Lâilâhe illallah'a yapışırsa,
2. Başına bir musibet geldiğinde, İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn. derse
3. Kendine bir nimet verildiğinde, elhamdülillah derse,
4. Bir günah işlediğinde, estağfirullah derse. İşte o kişiye cennette bir köşk bina edilir. *(Suyûtî, Dürrül Mensur:1/378)*

Mevlâ Tealâ Hazretleri, Habibine, musibetlere sabredenleri müjdelemesini emrettikten sonra nelerle müjdeleneceklerini beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

أُولَٰئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُونَ (١٥٧)

KELİME MANASI (157)

(أُولَٰئِكَ) **İşte onlar,** (sabredenler) **varya** (عَلَيْهِمْ) **onların üzerine vardır** ne? (صَلَوَاتٌ) **salâtlar,** (medh ve senalar, tazim ve mağfiretler), kim tarafından? (مِنْ رَبِّهِمْ) **Rabbleri tarafından,** daha ne vardır? (وَرَحْمَةٌ) **ve büyük bir rahmet** (lütuf ve ihsan) (وَأُولَٰئِكَ) **Ve işte onlar** (هُمُ) **ancak onlar,** kimlerdir? (الْمُهْتَدُونَ) **hidayet bulanlar** (Allah'ın emrine boyun eğdikleri için dosdoğru yola kavuşanlar) **dır.**

MEAL-İ ŞERİFİ (157)

İşte onlar (o, teslimiyet gösterip istirca edenler yok mu?), **Rableri tara-fından salât** (mağfiret, tazim ve medh-ü sena) **lar ve büyük bir rahmet** (lütuf ve ihsan hep) **onların üzerinedir. Ve işte onlar hidayete** (her doğru ve gerçeğe) **erenlerin ta kendileridir.**

İ Z A H A T

(صَلَوَاتٌ) Salâvât, Salât kelimesinin cemisidir. Salât ise, aslında dua manasındadır. Allah'ın, kullarına olan salâtından maksat; şu sıfatları takınan kullarını mağfiret etmesi (günahlarını affetmesi) ve medh-u sena buyurmasıdır, meleklerin salâtı ise istiğfar etmeleri, müminlerin salâtından murat da dua etmeleridir. Ayrıca namaz denilen ibadete de salât ismi verilmiştir.

Hâzin tefsirinin beyanına göre, ayeti celilede, salât'ın cemi olarak getirilmesi kat kat mağfiret ve rahmete delâlet etmektedir. Ayeti celilenin sonunda geçen hidayetten maksat bu kişilerin musibet anında istircaa muvaffak edilmeleri veya cennete kavuşturulmaları, yahutta her işte hak ve gerçeğe erdirilmeleridir. Ömer İbn-i Hattab *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki:

نِعْمَ الْعِدْلَانِ وَنِعْمَتِ الْعِلَاوَةُ فَالْعِدْلَانِ الصَّلَاةُ وَالرَّحْمَةُ وَالْعِلَاوَةُ الْهِدَايَةُ .

"Ne güzel iki denk, ne güzel de ilâve. İki denk, salât ve rahmet, ilâve ise hidayettir." *(Nesefî ve Hâzin M,T 1/228)*

ALLAH-U TEALÂ'NIN KULLARINA SALÂT ETTİĞİNİ BEYAN EDEN DİĞER BİR AYETİ KERİME

هُوَ الَّذِي يُصَلِّي عَلَيْكُمْ وَمَلَائِكَتُهُ لِيُخْرِجَكُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا (٤٣)

"O (Allah-u Tealâ), **sizi karanlıklardan** (küfür ve masiyetten) **nura** (iman ve taata) **çıkarmak için, üzerinize, melekleriyle beraber salât eden** (rahmet yağdıran) **dır. Ve o, müminleri ziyade acıyıcıdır."** *(Ahzap Suresi:43)*

Mevlâ Tealâ Kıbleyi Kâbeye çevirmekle Resulüne nimetini tamamladığını açıkladıktan sonra, Safa ile Merve arasında sa'y etmenin de nimeti tamamlama kabilinden olduğunu beyan etmek üzere buyuruyor:

اِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللّٰهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ اَوِاعْتَمَرَ فَلَاجُنَاحَ عَلَيْهِ
اَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا وَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَاِنَّ اللّٰهَ شَاكِرٌ عَلِيْمٌ (١٥٨)

KELİME MANASI (158)

(اِنَّ الصَّفَا) **Muhakkak Safa** (tepesi), daha? (وَالْمَرْوَةَ) **ve Merve** (tepesi), nedendir? (مِنْ شَعَائِرِ اللّٰهِ) **Allah** (-u Tealâ Hazretlerin) **in şeâir** (dininin ve taatının nişan ve alâmetler) **indendir.** (فَمَنْ) **binaenaleyh her kim** (حَجَّ) **haccederse** yani hac etmeyi kast ederse, neyi? (الْبَيْتَ) **o beyti** (Beytullahı) (اَوِاعْتَمَرَ) **yahut ziyaret ederse,** yani Umre niyetiyle Beytullahı ziyaret ederse (فَلَاجُنَاحَ) **hiç bir günah yoktur,** kim üzerine? (عَلَيْهِ)**o kişi üzerine,** ne hususta? (اَنْ يَطَّوَّفَ) **tavaf etmesinde,** neyi? (بِهِمَا)**o ikisini** yani o ikisinin arasında sa'y etmesinde ona hiç bir beis yoktur. (وَمَنْ) **ve her kim** (تَطَوَّعَ) **tatavvu' ederse** yani kendine vacip olmadığı hâlde nafile olarak işlerse, neyi? (خَيْرًا) **her hangi bir hayrı,** (فَاِنَّ اللّٰهَ) **muhakkak Allah** (-u Tealâ Hazretleri) (شَاكِرٌ) **şükredicidir,** yani kulunu ameline karşı mükâfatlandırıcıdır. (عَلِيْمٌ) **ziyade bilicidir,** yani kişinin itaat ve niyazını ve her şeyi hakkıyla bilendir.

MEAL-İ ŞERİFİ (158)

Şüphe yok ki, Safa ile Merve (tepeleri) **Allah** (-u Tealâ hazretlerin) **in şeâirinden** (ona ibadet etmeye vesile olan nişanlarından) **dır. Artık herkim o beyti Hac veya Umre** (niyetiyle ziyaret) **ederse, bu ikisini güzelce tavaf** (aralarında sa'y) **etmesinde üzerine hiçbir günah yoktur. Herhangi bir kimse isteyerek** (gönlünden koparak üzerine farz edilmeyen amellerden) **bir hayır işlerse, şüphesiz Allah** (-u Tealâ Hazretleri), **şükredici** (amellerine karşı onu mükâfatlandırıcı ve onun niyet ve taatını) **ziyade bilicidir.**

İZAHAT

Fahrurrazî, Beyzâvî, Nesefî, Âlusî ve Ruhul Beyan tefsirlerinde bu ayeti celilenin sebebi nüzülü hakkında, İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayet olundu ki: Safa dağı üzerinde erkek suretinde bir put vardı, ona: **"İsaf"** denirdi. Merve üzerinde de kadın suretinde bir put vardı, ona da: **"Naile"** denirdi. Rivayete göre bu ikisi bir erkek ve bir kadındılar. Kâbe'de zina etmişler ve Allah'u Tealâ onları taşa çevirmişti, kendileriyle ibret alınsın diye bu iki tepenin üzerine konuldular.

Aradan uzun zaman geçince tapınılmaya başlandılar, cahiliyet ehli Safa ile Merve arasında sa'y ettiklerinde tazimen onlara mesheder (el sürer) lerdi. İslâm gelip putlar kırılınca, müslümanlar bu iki puttan dolayı iki tepe arasında sa'y etmeyi istememişlerdi. Mevlâ Tealâ Hazretleri de bu ayeti celilesiyle Safa ile Merve arasında sa'y etmeye izin vererek, bu iki mevziin, Mevlâ'nın dininin nişanlarından olduğunu haber verdi.

Safa ile Merve arasındaki sa'yin sebebi, nakledilen şu kıssaya dayanmaktadır: Hacer validemiz kendinin ve oğlu İsmail *(Aleyhisselam)* ın susuzluğundan darlanınca bu iki tepe arasında koştu ve o tepelere çıkarak dua etti, Mevlâ Tealâ'da duasını kabul ederek ona Zemzem'i fışkırttı ve kıyamet gününe kadar gelecek bütün mükelleflere bu iki tepe arasında koşmayı bir taat ve ibadet kıldı.

Haberde gelmiştir ki, Safa ve Merve, cennetten iki kapıdırlar ve duanın kabul edileceği iki mevzidirler, aralarında 70 bin peygamberin kabri şerifi vardır. Onlar arasında sa'y etmek 70 köle azadına denktir.

Bu ayeti celilede, farzlara olduğu gibi nafile ibadetlere de teşvik vardır. Bir nafile işleyene Mevlâ Tealâ teşekkür ettiği ve onun hayrının derecesini bildiğine göre, daha fazlasına yani farzlara ve vaciplere ne kadar bol sevap vereceği bundan anlaşılmalıdır.

Rivayete göre Süfyan-ı Sevrî *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: Bir sene hacca gitmiştim. Arafattan dönüp, o seneden sonra hac yapmamağa karar vermiştim. Huccâc (hacılar) a baktım, birde değneğine dayanmış bir pir-i faniye rastladım, o, bana uzun uzun bakıyordu. "Esselâmu aleyke ya şeyh!" diye ona selâm verdim. O da: "Ve aleyke ya Süfyan!" diyerek selâmımı iade etti ve bana: "Niyet ettiğin şeyden vazgeç." dedi. Ben de: "Sübhanellah benim niyetimi nerden bildin?" dedim. O: "Rabbim bana bildirdi." diye cevap verdi. Ve şöyle devam etti: "Vallahi ben otuzbeş sene hac ettim. Otuz beşinci haccımda Arafatta vakfede bulunuyordum, insanların şu zahmetine bakıyor ve Allah'u Tealâ Hazretleri onların ve benim haccımı kabul edecek mi diye düşünüyordum. ,,

Ben bu düşünceye dalmışken güneş battı ve huccac Arafattan Müzdelife'ye indi benim yanımda kimse kalmamıştı, gece karardı, o gece uyudum ve rüyamda şöyle gördüm: Sanki kıyamet kopmuş ve insanlar mahşere çıkmıştı, amel defterleri uçuşuyordu, mizan kurulmuş ve sırat ortaya konmuştu, Cennet ve cehennem kapıları açıldı, cehennemin: "Ey Allahım! hacıları benim sıcağımdan ve soğuğumdan muhafaza et." diye nida ettiğini işittim. Bunun üzerine cehenneme şöyle nida geldi. "Ey ateş! hacılardan gayrisi için dua et, çünkü onlar çölün susuzluğunu ve Arafat'ın sıcağını tattılar, binaenaleyh kıyametin susuzluğundan muhafaza olundular ve şefaate nail oldular, zira onlar malları ve canlarıyla benim rızamı talep ettiler."

Şeyh Efendi devamla şöyle buyurdu: "O arada ben rüyamdan uyandım iki rekât namaz kıldım ve yine daldım, tekrar aynı şekilde gördüm. Bu rüyam

hakkında, Rahmandan mı yoksa şeytandan mı? diye düşünüyordum ki, bana: "Hayır! Bu rüya, Rahmandandır, sağ elini uzat." dendi. Ben de uzattım, bir de gördüm ki avucumda: "Herkim Arafatta vakfe yapar ve Beytullah'ı ziyaret ederse, ben onu kendi ehli beytinden 70 kişi hakkında şefaatçı kılarım." diye yazılıydı.

Süfyan-ı Sevrî *(Kuddise Sırruhu)* : "O zat, mektubu bana gösterdi ve ben de okudum." buyurdu. Sonra şeyh efendi: "O zamandan beri her sene haccettim ta ki benim 73 haccım tamam oldu." buyurdu.

SAFA ve MERVE: Kâbe-i Muazzama'nın hemen yanında bulunan iki tepeden ibaretir, bunlar bir caddeyle birbirine bağlıdır. Safa tarafından başlanıp, 4 defa Merveye, Üç defa da Merve tarafından Safaya gitmek, biz hanefilerce vaciptir.

Bunlar, Beytullahı tavafdan sonra yapılır. Bu, İmam-ı Ahmed'e göre sünnet, İmam-ı Malik ile İmam-ı Şafiîye göre farzdır ve haccın erkânından sayılmıştır.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, Hudeybiye musalâhası mucebince (anlaşması gereğince) hicretin yedinci senesi Medine-i Münevvere'den, Mekke-i Mükerreme'ye gitmiş, ikibin kadar Ashab-ı kiramıyla Beytullahı ziyaret etmiş ve Safa ile Merve arasında, islâmın kuvvet ve cesaretini göstermek için süratle gidip gelmişlerdi.

Buna sa'y denilir. Bu sa'y, Halik-i Azimüşşana tazim ve hürmeti ve ona karşı ihtiyacı arz için, Beytullahın mübarek kapısı önünde bir şevk ve heyeccan ile tekrar tekrar gidip gelerek, İlâhî lütufların gelmesini beklemenin bir işareti olarak görülmüştür.

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, Safâ: Aslında düz taş demektir. (صَفَا) Safâ, (يَصْفُو) yesfû'dan alınmıştır ki, halis (karışıksız) oldu manasındadır, müfredi (صَفَاةٌ) Safat'tır. (حَصَاة - حَصًى) Hasâ-hasât ve (نَوَاة - نَوًا) nevâ-nevât gibi.

(مَرْوَة) Merve: Aslında yumuşak beyaz taş demektir. Buna (مَرْو) Merv de denilir, cemî olduğu da söylenmiştir. (تَمْر - تَمْرَة) Temre-temr gibi. Sonra bu ikisi, örfte Mekke'de bilinen bu iki yerin ismi olmuşlardır.

(شَعَائِرْ) Şeâir: (شَاعِرَة) Şaire'nin cemi'dir. Bu ise alâmet demektir.

İşte, Safa ve Merve gibi hac vazifelerinin yapıldığı yerler, Allah'a ibadet edilmeye vesile olan nişanlar olduğundan, bunlara şeâir denmiştir.

Bunlar hakkında, Huccetullahil Bâlığa müellifi Şâh Veliyyullâhi Dehlevî der ki: Onlar, kendileri vesilesiyle Allah'a ibadet edilen ve Allah'a tahsis (ayrılmış) ve izafe kılınmış (bağlanmış) zahirî (görünürdeki) işlerdir. Onlara olan hürmet ve tazim Allah'adır, saygısızlık yine Allah'a karşıdır. Onlar, mü-

minlerin ruhlarına öylesine işlemişlerdir ki, kalpleri parçalanmaktan başka bir surette oradan çıkarılamazlar.

٨١- عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ (رضى الله عنه) اَنَّهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ حِينَ خَرَجَ مِنَ الْمَسْجِدِ وَهُوَ يُرِيدُ الصَّفَا يَقُولُ نَبْدأُ بِمَا بَدَأَ اللّٰهُ بِهِ فَبَدَأَ بِالصَّفَا وَقَالَ: كَانَ اِذَا وَقَفَ عَلَى الصَّفَا يُكَبِّرُ ثَلاثًا وَيَقُولُ: « لاَاِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ وَحْدَهُ لاَشَرِيكَ لَهُ ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ يُحْيِى وَيُمِيتُ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْئٍ قَدِيرٌ ، يَصْنَعُ ذٰلِكَ ثَلاَثَ مَرَّاتٍ وَيَدْعُو وَيَصْنَعُ عَلَى الْمَرْوَةِ مِثْلَ ذٰلِكَ . وَقَالَ: كَانَ اِذَا نَزَلَ مِنَ الصَّفَا مَشٰى حَتّٰى اِذَا نَصَبَتْ قَدَمَاهُ فِى بَطْنِ الْوَادِى يَسْعٰى حَتّٰى يَخْرُجَ مِنْهُ ».

81.Cabir İbn-i Abdullah *(Radıyallahu Anh)* buyurdu ki, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, Beytullahtan Safa tepesine doğru çıkarken: **"Allah'ın başladığı taraftan başlarız."** Buyurdu ve sa'ye Safa'dan başladı. Sonra, Cabir İbn-i Abdullah şöyle devam etti. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, Safa üzerinde durduğunda, üç kere tekbir getirir ve: **"Lâ ilâhe illâllahu vahdehû lâ şeriyke leh, lehül mülkü velehül hamdü vehüve alâ külli şeyin kadîr."** der, bunu üç kere yapardı. Sonra dua ederdi. Merve'de de aynı bunun gibi yapardı, Safa'dan indiği zaman yürürdü, ayakları vadinin içinde dikilince (yeşil direkler arasına gelince) oradan çıkıncaya kadar koşardı. *(Beğavî, Meâlimüttenzîl:1/186)*

٨٢- عَنْ حَبِيبَةَ قَالَتْ رَاَيْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ يَطُوفُ بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ وَالنَّاسُ بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُوَ وَرَاءَهُمْ وَهُوَ يَسْعٰى حَتّٰى اَرٰى رُكْبَتَيْهِ مِنْ شِدَّةِ السَّعْيِ يَدُورُ بِهِ اِزَارُهُ وَهُوَ يَقُولُ اِسْعَوْا فَاِنَّ اللّٰهَ كَتَبَ عَلَيْكُمُ السَّعْىَ .

82. Habibe *(Radıyallahu Anha)* şöyle buyurdu: "Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i, Safa ile Merve arasında sa'y ederken gördüm. İnsanlar, önünde, o arkalarındaydı. O sa'y ederken şiddetli koştuğundan ihramı sallanıyor, ben dizlerini görüyordum ve: **"Sa'y edin! muhakkak Allah sizin üzerinize sa'yi yazdı** (vacip etti)." buyuruyordu. *(Müsned-i Ahmed:6/422)*

(تَطَوُّعْ) **TATAVVU**: Emrolunmadığı hâlde sırf kendi gönlünden koparak hayır işlemektir. İşte, farz ve vacip olmayan sünnet ve nafileleri işlemek, kulu Mevlâ'sına yaklaştırır. Nitekim:

٨٣- عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ اِنَّ اللّٰهَ قَالَ مَنْ عَادٰى

لِي وَلِيًّا فَقَدْ آذَنْتُهُ بِالْحَرْبِ وَمَا تَقَرَّبَ اِلَيَّ عَبْدِي بِشَيْءٍ اَحَبَّ اِلَيَّ مِمَّا افْتَرَضْتُ عَلَيْهِ وَمَا يَزَالُ عَبْدِي يَتَقَرَّبُ اِلَيَّ بِالنَّوَافِلِ حَتّٰى اُحِبَّهُ فَاِذَا اَحْبَبْتُهُ كُنْتُ سَمْعَهُ الَّذِي يَسْمَعُ بِهِ وَبَصَرَهُ الَّذِي يُبْصِرُ بِهِ وَيَدَهُ الَّتِي يَبْطِشُ بِهَا وَرِجْلَهُ الَّتِي يَمْشِي بِهَا وَاِنْ سَاَلَنِي لَاُعْطِيَنَّهُ وَلَئِنِ اسْتَعَاذَنِي لَاُعِيذَنَّهُ وَمَا تَرَدَّدْتُ عَنْ شَيْءٍ اَنَا فَاعِلُهُ تَرَدُّدِي عَنْ نَفْسِ الْمُؤْمِنِ يَكْرَهُ الْمَوْتَ وَاَنَا اَكْرَهُ مَسَاءَتَهُ .

83.Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* şöyle demiştir: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**Şüphesiz Allah şöyle buyurdu: Her kim benim bir dostuma** (beni tanıyan ve ihlâsla bana ibadet eden bir kuluma) **düşmanlık ederse, ben de ona harp ilân ederim. Kulum bana, kendisine farz kıldığım şeylerden daha sevgili olan hiç bir şeyle yaklaşamaz. Kulum bana, nafile ibadetlerle de yaklaşmaya devam eder. Nihayet ben onu severim.**

Ben kulumu sevince, artık işiten kulağı, gören gözü, tutan eli, yürüyen ayağı (mesabesinde) **olurum** (ve bu uzuvlarıyla meydana gelmesini arzu ettiği bütün dileklerini veririm). (diliyle de) **her ne isterse muhakkak onları da kendisine ihsan ederim. Bana sığınmak isteyince de muhakkak kulumu sığındırır** (korur) **um. Ben, yapmak istediğim hiç bir şey hakkında, müminin ölümü karşısındaki tereddüdüm gibi tereddüt etmedim. Çünkü kulum, ölümden hoşlanmıyordu ben de kuluma acı gelen şeyi sevmiyordum.**" *(Buharî, Rikâk:38, No:6137, 5/2384)*

Görüldüğü gibi mümin kul, tatavvu' ve nafilelerle, Allah-u Tealâ Hazretlerine yaklaşa yaklaşa nihayet Allah-u Tealâ Hazretleri, onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli ve yürüyen ayağı olur. Her işittiğini hak kulağıyla işitir, her gördüğünü hak gözüyle görür, her bildiğini hak bilgisiyle bilir; hiç bir işinde şaşmaz, yanılmaz, aldanmaz, aldatılmaz doğruca muradına erer, Allah ile kendisi arasında bu derece yakınlık kazanır.

Buharî şarihi Kirmanî *(Kuddise Sırruhu)* : "Nafile ibadetlerle Mevlâ'ya yaklaşmak ancak tevazu ve tezellülün en son derecesiyle olur." buyurmuştur.

Farz ve vaciplerin yerine getirilmesinden sonra, sırf gönülden coşularak devam edilen nafile hayırlar bu kadar büyük derecelere vesiledir; bunları herkes bilmeli, bilenler bilmeyenlere anlatıp onları da teşvik etmeli (heveslendirmeli) dirler.

İnsanların, nafileleri terketmeye başladığı şu zamanda, nafile namazlar hakkındaki hadis-i şerifleri yazarak, mümin kardeşlerimizi bu faziletleri kazanmaya teşvik etmeyi uygun görüyor ve Rabbimizden, okuyup yazdıklarımızla amel etmeye bizleri muvaffak kılmasını niyaz ediyoruz. . . Âmîn.

NAFİLE İBADETLERİN FAZİLETLERİNİ AÇIKLAYAN HADİS-İ ŞERİFLER.

٨٤- عَنْ مَعْدَانَ بْنِ اَبِى طَلْحَةَ الْيَعْمَرِيِّ (رضى الله عنه) قَالَ: لَقِيتُ ثَوْبَانَ مَوْلَىٰ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ. فَقُلْتُ: اَخْبِرْنِى بِعَمَلٍ اَعْمَلُهُ يُدْخِلُنِى اللّٰهُ بِهِ الْجَنَّةَ ، اَوْ قَالَ قُلْتُ: بِاَحَبِّ الْاَعْمَالِ اِلَى اللّٰهِ فَسَكَتَ ثُمَّ سَاَلْتُهُ فَسَكَتَ ثُمَّ سَاَلْتُهُ الثَّالِثَةَ فَقَالَ: سَاَلْتُ عَنْ ذٰلِكَ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ فَقَالَ « عَلَيْكَ بِكَثْرَةِ السُّجُودِ لِلّٰهِ فَاِنَّكَ لَاتَسْجُدُ لِلّٰهِ سَجْدَةً اِلَّا رَفَعَكَ اللّٰهُ بِهَا دَرَجَةً وَحَطَّ عَنْكَ بِهَا خَطِيئَةً »

84. Ma'dân İbn-i Ebî Talhatel Ya'merî *(Radıyallahu Anh)* nin şöyle dediği rivayet edilmiştir. Bir kere, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in azatlısı Sevban *(Radıyallahu Anh)* a tesadüf ettim de: "Bana bir amel haber ver ki, onu yaparsam Allah beni onun sebebiyle cennete koysun." dedim.

Yahut şöyle demiş, (بِاَحَبِّ الْاَعْمَالِ اِلَى اللّٰهِ) Allah indinde en makbul ameli haber ver dedim. Sevban *(Radıyallahu Anh)* sükût etti sonra kendisinden aynı şeyi tekrar sordum. Yine sükut etti. sonra üçüncü defa sordum. Bunun üzerine şunları söyledi: "Ben bu meseleyi Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e sordum da: **"Allah'a çok secde etmeye bak, çünkü eğer sen, Allah için bir secde yaparsan, onun sayesinde Allah senin bir dereceni yükseltir ve onun sayesinde bir günahını indirir** (siler)." buyurdular. *(Müslim, Salât:225, Ebu Davud, Tatavvu':22, Tirmizî, Salât:169 Neseî, Tatbik:8:,89, Ahmed İbn-i Hanbel:3/500, 4/59, 5/276)*

٨٥. عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ:«اَفْضَلُ صَلَاتِكُمْ فِى بُيُوتِكُمْ اِلَّا الْمَكْتُوبَةَ»

85. Zeyd İbn-i Sabit*(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Namazın en faziletlisi; farzlar hariç, evlerinizde** (kıldığınız) **dır."** buyurdu. *(Ebu Davud, Salât:205, Tirmizî, Salât:213, Neseî, Kıyamul leyl:1, Muvatta' Cemaat:4, Ahmed İbn-i Hanbel:5/182, 184, 237, 253, 363, 6/373)*

Bu hadis-i şeriften, tenhada yapılan ibadetin üstünlüğü anlaşılmaktadır. Ancak, insanlara önder olan kişilerin, örnek olmak ve milleti nafilelere heveslendirmek için herkesin gördüğü yerde kılmaları uygundur. İmam-ı Azam *(Rahimehullah)* Efendimiz, İmam-ı Ebu Yusuf *(Rahimehullah)* a yaptığı vasiyetinde: **"İnsanların gördüğü yerlerde nafilelere çok devam et."** buyurmuştur. Ulema da, kendilerini daima şer-i şerif üzere göstermeli, adeta canlı şeriat olmalıdırlar.

٨٦- عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ « صَلُّوا فِى بُيُوتِكُمْ وَلَاتَتَّخِذُوهَا قُبُورًا ».

İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* den rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sal-lallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Evlerinizde** (nafile namaz) **kılın, onları** (içlerinde

nafile namaz kılmayarak), **kabir hâline getirmeyin."** buyurdu. *(Tirmizî, Salât:331 H. No:451)*

٨٧- عَنْ رَجُلٍ مِنْ اَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ مِنَ الْاَنْصَارِ اَنَّهُ سَمِعَ رَسُوْلَ اللّٰهِ ﷺ يَقُوْلُ لَايَنْتَقِصُ اَحَدُكُمْ مِنْ صَلَاتِهِ شَيْئًا اِلَّا اَتَمَّهَا اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ سُبْحَتِهِ .

87. Ensar-ı Kiramdan, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ashabından bir adam, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den şöyle işittiğini naklet-miştir: **"Sizin biriniz** (kasıtsız olarak) **farzlarından bir şey eksik ederse, Allah-u Tealâ Hazretleri mutlaka onu** (eksilttiği namazı), **nafilesinden tamamlar."** *(Ahmed İbn-i Hanbel:5/429)*

٨٨- عَنْ مُحَمَّدِبْنِ مَسْلَمَةَ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ « اِنَّ لِرَبِّكُمْ فِى اَيَّامِ دَهْرِكُمْ نَفَحَاتٍ فَتَعَرَّضُوا لَهُ لَعَلَّهُ اَنْ يُصِيبَكُمْ نَفْحَةٌ مِنْهَا فَلَاتَشْقَوْنَ بَعْدَهَا اَبَدًا ».

88. Muhammed İbn-i Mesleme *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Şüphesiz Rabbinizin, zamanınızın günlerinde** (yaşadığınız anlarda), **nefha** (rüzgar gibi cömertçe esen hediye) **leri vardır. Ona** (Rabbinize) **taarruz edin** (gece ve gündüz saatlerinde nafile ibadetlere devam ederek, kendinizi Rabbinizin hediyelerine hedef edin) **umulur ki, onlardan biri size isabet eder de, ondan sonra ebedi mahrum olmazsınız."** buyurdu. *(Kenzül Ummal:7/769 H, No:21324)*

٨٩- عَنْ اَبِى اُمَامَةَ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ: « مَا اُوتِىَ عَبْدٌ فِى هٰذِهِ الدُّنْيَا خَيْرًا لَهُ مِنْ اَنْ يُؤْذَنَ لَهُ فِى رَكْعَتَيْنِ يُصَلِّيهِمَا ».

89. Ebu Ümame *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Bir kula şu dünyada iki rekât namaz kılması için izin verilmesinden** (iki rekât namaz nasip edilmesinden) **daha hayırlı hiç bir şey verilmemiştir."** buyurdu. *(Ali el-Müttekî, Kenzül Ummal:7/771 H. No:21331)*

İki rekât böyle kazançlı olunca, hayat boyu nafilelere devam edenin ne kadar kazanacağı anlaşılmalıdır. Öyleyse, ey insan durma çalış! .

٩٠-عَنْ اَبِى اُمَامَةَ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ «رَكْعَتَانِ خَفِيفَتَانِ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَاعَلَيْهَا ، وَلَوْ اَنَّكُمْ تَفْعَلُونَ مَا اُمِرْتُمْ بِهِ لَاَكَلْتُمْ غَيْرَ اَذْرِعَاءَ وَلَا اَشْقِيَاءَ ».

90. Ebu Ümame *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Kısa** (da olsa) **iki rekât, dünya ve üzerindekilerden daha hayırlıdır. eğer emrolunduğunuzu yapsaydınız elbette zahmetsiz ve sıkıntısız yerdiniz."** buyurdu. *(Ali el-Müttekî, Kenzül Ummal:7/771, H. No:21332)*

Bu hadis-i şerifin izahında **Feyzül Kadîr**'de şöyle mana zikredilmiştir: "Eğer siz, emrolunduğunuz nafile namazları kılsaydınız ve Allah'a hakkıyla güvenseydiniz, elbette hiç yorulmadan, sıkılmadan, zorlanmadan rızıklarınız size gönderilirdi. Ve geçiminizi temin için gece gündüz çalışmaya, kavgaya, gürültüye ve kötü sözlere düşmezdiniz." *(Feyzül Kadîr:4/37)*

Ayrıca bu hadis-i şerif, nafilelere devam edenin, ahiretini kazanacağı gibi dünyasını da zahmetsizce helalinden kazanacağının delilidir. O hâlde geçim zorluğundan şikayetlenenlerin düştüğü sıkıntıların, bu nafile ibadetlere karşı gevşekliklerinden ve zikir vakti uyuduklarından olduğu kat'î olarak anlaşılmıştır.

Nitekim Hazreti Osman *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

٩١- عَنْ عُثْمَانَ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « اَلصُّبْحَةُ تَمْنَعُ الرِّزْقَ ».

91. **"Gündüzün evvelinde** (sabah namazı ve işrak vakti) **uyumak, rızka manidir."** buyurdu.*(Ali el-Müttekî, Kenzül Ummal:7/784, H. No:21399)*

Öyleyse insan, sabah namazını kıldıktan sonra, güneşin doğduğu saatten üç çeyrek geçinceye kadar uyumamalı, namaz kıldığı yerde kıbleye karşı oturarak zikir, tesbih, sohbet, hatm-i hâce gibi vazifelerle meşgul olduktan sonra, dünya kelâmı konuşmadan iki rekât işrak namazı kılıp, bir hac ve bir ömre sevabını alarak kalkmaya gayret etmelidir.

٩٢- عَنْ جَابِرٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « مَنْ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ فِى خَلَاءٍ لَايَرَاهُ النَّاسُ اِلَّا اللّٰهُ وَالْمَلَائِكَةُ كُتِبَ لَهُ بَرَائَةٌ مِنَ النَّارِ »

92. Hazreti Cabir *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edildiğine göre Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Her Kim,** (Allah-u Tealâ ve Meleklerden başka kimsenin görmediği) **tenha bir yerde iki rekât kılarsa, onun için cehennemden beraat** (kurtuluş) **yazılır."** buyurdu. *(Ali el- Müttekî, Kenzül Ummal:7/772, H. No:21335)*

İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anhüma)* dan bir rivayette de: **"Allah** (-u Tealâ) **o kişiden münafıklık ismini kaldırır."** buyurulmuştur. *(Kenzül Ummal: No:21345)*

٩٣- عَنْ اَنَسٍ وَجَابِرٍ (رضى الله عنهما) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « صَلُّوا اَيُّهَا النَّاسُ فِى بُيُوتِكُمْ ، وَلَاتَتْرُكُوا النَّوَافِلَ فِيهَا ».

93. Enes Ve Cabir *(Radıyallahu Anhüma)* den rivayet edildi ki, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Ey insanlar! evlerinizde kılın, onlarda nafileleri bırakmayın."** *(Ali el-Müttekî, Kenzül Ummal:7/772, H. No:21338)*

SÜNNETİ MÜEKKEDELER

٩٤- عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ : « مَنْ ثَابَرَ عَلَىٰ ثِنْتَىْ عَشْرَةَ رَكْعَةً مِنَ السُّنَّةِ بَنَى اللّٰهُ لَهُ بَيْتًا فِى الْجَنَّةِ :اَرْبَعِ رَكَعَاتٍ قَبْلَ الظُّهْرِ ، وَرَكْعَتَيْنِ بَعْدَهَا ، وَرَكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْمَغْرِبِ وَرَكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْعِشَاءِ وَرَكْعَتَيْنِ قَبْلَ الْفَجْرِ ».

94. Aişe *(Radıyallahu Anha)* den rivayet edilmiştir ki Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Her kim, on iki rekât sünnet namazına devam ederse Allah ona cennette bir ev yapar; öğlenin farzından önce dört rekât ve sonra iki rekât, akşamın farzından sonra iki rekât, yatısının farzından sonra iki rekât ve sabahın farzından önce iki rekât."** *(Tirmizî, Salât:306, H. No:414, Neseî, Kıyamülleyl:1795-1796)*

SABAHIN SÜNNETİ

٩٥- عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) قَالَتْ لَمْ يَكُنِ النَّبِىُّ ﷺ عَلَىٰ شَيْءٍ مِنَ النَّوَافِلِ اَشَدَّ مِنْهُ تَعَاهُدًا عَلَىٰ رَكْعَتَىِ الْفَجْرِ ».

95. Aişe *(Radıyallahu Anha)* : **"Peygamber** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **nafilelerden hiç bir namaza, sabah namazının iki rekât sünnetine devam ettiği kadar devam etmedi."** demiştir. *(Buharî, Teheccüd:27, Müslim, Salâtül Müsafirin:94, Ebu Davud, Tatavvu':2, Ahmed İbn-i Hanbel:6/43, 54, 170)*

٦- عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) عَنِ النَّبِىِّ ﷺ؛ قَالَ « رَكْعَتَا الْفَجْرِ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا ».

96. Hazreti Aişe *(Radıyallahu Anha)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Sabah namazının iki rekât sünneti, dünya ve içindeki herşeyden daha hayırlıdır."** buyurdu. *(Müslim- Salâtül Müsafirin:996, Tirmizî, Salât:190)*

٩٨- عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) عَنِ النَّبِىِّ ﷺ؛ اَنَّهُ قَالَ ، فِى شَأْنِ الرَّكْعَتَيْنِ عِنْدَ طُلُوعِ الْفَجْرِ « لَهُمَا اَحَبُّ اِلَىَّ مِنَ الدُّنْيَا جَمِيعًا ».

98. Aişe *(Radıyallahu Anha)* dan rivayet edildiğine göre, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* , fecr doğduğu vakit kılınan iki rekât sünnet hakkında: **Hakikaten bu iki rekât namaz, benim için bütün dünyadan daha sevgilidir."** bu-yurdu. *(Müslim, Salâtül Müsafirin:97)*

ÖĞLENİN İLK VE SON SÜNNETLERİ

٩٨- قَالَتْ أُمُّ حَبِيبَةَ زَوْجُ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ : « مَنْ حَافَظَ عَلَىٰ أَرْبَعِ رَكَعَاتٍ قَبْلَ الظُّهْرِ وَأَرْبَعٍ بَعْدَهَا حُرِّمَ عَلَى النَّارِ ».

98. Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ailesi Ümmü Habibe *(Radıyallahu Anha)* buyurdu ki, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Kim, öğlen** (in farzın) **dan önce dört rekât, ondan** (farzından) **sonra da dört rekâta devam ederse,** (onun cesedi) **ateşe haram kılınır."** buyurdu. *(Ebu Davud, Tatavvu':7, 2/23 H. No:1270, İbn-i Mace, İkame:105)*

٩٩. عَنْ أَبِي أَيُّوبَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « أَرْبَعٌ قَبْلَ الظُّهْرِ لَيْسَ فِيهِنَّ تَسْلِيمٌ تُفْتَحُ لَهُنَّ أَبْوَابُ السَّمَاءِ » .

99. Ebu Eyyüb *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Arada selâm vermeden, öğleden önce kılınan dört rekât** (sünnet) **e gök kapıları açık bulundurulur."** *(Ebu Davud, Tatavvu:7, 2/23, H. No:1270, İbn-i Mace, İkame:105)*

١٠٠- عَنْ قَابُوسَ عَنْ أَبِيهِ (رضى الله عنهما) قَالَ: أَرْسَلَ أَبِي إِلَىٰ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) أَيُّ صَلَاةِ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ كَانَ أَحَبَّ إِلَيْهِ أَنْ يُوَاظِبَ عَلَيْهَا؟ قَالَتْ: كَانَ يُصَلِّي أَرْبَعًا قَبْلَ الظُّهْرِ يُطِيلُ فِيهِنَّ الْقِيَامَ وَيُحْسِنُ فِيهِنَّ الرُّكُوعَ وَالسُّجُودَ » .

100. Kabus, babasından *(Radıyallahu Anhuma)* şöyle rivayet etmiştir: "Babam (Ebul Mehârik), Aişe *(Radıyallahu Anha)* ya haber göndererek: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in (sünnetlerden) devamlı kılmaktan en çok hoşlandığı namazın hangisi olduğunu sormuş ve Aişe *(Radıyallahu Anha)* şöyle cevap vermiştir: **"Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, **öğlenin farzından önce dört rekât kılardı. Bundaki kıyamı** (kıraatı) **uzun tutardı ve rükû' ile secdelerini güzel yapardı."** *(İbn-i Mace, İkame:105, 1/365. H. No:1156)*

١٠١- عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ السَّائِبِ (رضى الله عنه) « أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ كَانَ يُصَلِّي أَرْبَعًا بَعْدَ أَنْ تَزُولَ الشَّمْسُ قَبْلَ الظُّهْرِ وَقَالَ إِنَّهَا سَاعَةٌ تُفْتَحُ فِيهَا أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَأُحِبُّ أَنْ يَصْعَدَ لِي فِيهَا عَمَلٌ صَالِحٌ » .

101. Abdullah İbnis Sâib *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilmiştir ki, Resu-

lullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* öğleden evvel, güneş zail olduktan (tam tepeden kaymaya başladıktan) sonra dört rekât kılardı. Ve bu hususta şöyle buyurdu: **"O an, gök kapılarının açıldığı bir saattir. O saatte benim de bir ameli salihimin yükselmesini arzu ederim."** *(Tirmizî, Salât:347, 2/343, H. No:478, Ibn-i Mace, Ikame:105, Ahmed Ibn-i Hanbel:5/418)*

١٠٢- وَرُوِىَ عَنْ ثَوْبَانَ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ كَانَ يَسْتَحِبُّ اَنْ يُصَلِّىَ بَعْدَ نِصْفِ النَّهَارِ فَقَالَتْ عَائِشَةُ (رضى الله عنها) يَارَسُولَ اللّٰهِ اِنِّى اَرَاكَ تَسْتَحِبُّ الصَّلَاةَ هٰذِهِ السَّاعَةَ؟ قَالَ ﷺ : « تُفْتَحُ فِيهَا اَبْوَابُ السَّمَاءِ وَيَنْظُرُ اللّٰهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَىٰ بِالرَّحْمَةِ اِلَىٰ خَلْقِهِ وَهِىَ صَلَاةٌ كَانَ يُحَافِظُ عَلَيْهَا آدَمُ وَنُوحٌ وَاِبْرَاهِيمُ وَمُوسَىٰ وَعِيسَىٰ صَلَوَاتُ اللّٰهِ عَلَيْهِمْ » .

102. Sevban *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre,Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* gündüzün yarısından sonra kılmayı severdi. Aişe *(Radıyallahu Anha)* : "Ya Resulallah! muhakkak ben, senin bu saatte namaz kılmayı sevdiğini görüyorum." dedi. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de: "**O saatte gök kapıları açılır, Allah-u Tebâreke ve Tealâ, rahmetiyle mahlûkatına nazar eder. O** (öğlenin ilk sünneti), **öyle bir namazdır ki, Âdem, Nûh, İbrahîm, Musâ ve İsâ** *(Salavatullahi Alâ Nebiyyina ve Aleyhim Ecmein)* ona **devam ederdi.**" buyurdu. *(Bezzâr, Tergibu Terhîb:2/7 H. No:820)*

١٠٣- وَرُوِىَ عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِىِّ ﷺ : « مَنْ صَلَّى قَبْلَ الظُّهْرِ اَرْبَعَ رَكَعَاتٍ كَاَنَّمَا تَهَجَّدَ بِهِنَّ مِنْ لَيْلَتِهِ وَمَنْ صَلَّاهُنَّ بَعْدَ الْعِشَاءِ كَمِثْلِهِنَّ مِنْ لَيْلَةِ الْقَدْرِ » .

103. Bera İbn-i Azib *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilmiştir ki Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Öğleden evvel dört rekât kılan onları geceleyin teheccütte kılmış gibidir, yatsıdan sonra dört rekât kılan da onları kadir gecesi kılmış gibidir."** *(Taberanî, Tergibu Terhib:2/7 H. No:821)*

İKİNDİNİN SÜNNETİ

١٠٤- عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ « رَحِمَ اللّٰهُ امْرَأً صَلَّى قَبْلَ الْعَصْرِ اَرْبَعًا »

104. İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* den rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : "**İkindi namazından önce dört rekât** (sünnet)

kılan kimseye Allah merhamet etsin." buyurdu. *(Ebu Davud, Tatavvu':8 2/23, H. No:1271, Tirmizî, Mevakîtüs Salât:201, İbn-i Mace, İkame:109, Ahmed İbn-i Hanbel:2/118)*

١٠٥- وَعَنْ أُمِّ حَبِيبَةَ (رضى الله عنها) بِنْتِ أَبِي سُفْيَانَ قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « مَنْ حَافَظَ عَلَىٰ أَرْبَعِ رَكَعَاتِ الْعَصْرِ بَنَى اللّٰهُ لَهُ عَزَّ وَجَلَّ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ »

105. Ebu Süfyan *(Radıyallahu Anh)* ın kızı Ümmü Habibe *(Radıyallahu Anha)* den rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"İkindinin dört rekât** (sünnet) **ini kılmaya devam edene, Allah-u Tealâ cennette bir köşk bina eder."** *(Ebu Ya'la, Heysemî, Mecmauz Zevaid:2/225)*

١٠٦- وَعَنْ أُمِّ سَلَمَةَ (رضى الله عنها) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « مَنْ صَلَّى أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ قَبْلَ الْعَصْرِ حَرَّمَ اللّٰهُ بَدَنَهُ عَلَى النَّارِ قُلْتُ يَارَسُولَ اللّٰهِ قَدْ رَأَيْتُكَ تُصَلِّي وَتَدَعُ قَالَ لَسْتُ كَأَحَدِكُمْ »

106. Ümmü Seleme *(Radıyallahu Anha)* den rivayete göre, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"İkindiden evvel dört rekât kılanın bedenini Allah-u Tealâ cehenneme haram eder."** bunun üzerine ben: **"Ya Resulallah! ben senin bazı kılıp bazı terkettiğini görüyorum."** dedim. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Ben sizin hiç biriniz gibi değilim."** buyurdu. Yani ben buna devam etsem size farz kılınmasından korkuyorum. Onun için bazen terkediyorum. Amma siz terk etmeyin buyurmak istedi. *(Taberanî, Heysemî, Mecmauz Zevaid:2/225)*

١٠٧- وَعَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ (رضى الله عنه) قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ لَاتَزَالُ أُمَّتِي يُصَلُّونَ هٰذِهِ الْأَرْبَعَ رَكَعَاتٍ قَبْلَ الْعَصْرِ حَتَّى تَمْشِيَ عَلَى الْأَرْضِ مَغْفُورًا لَهَا حَتْمًا ».

107. Ali İbn-i Ebî Talip *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edildiğine göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Benim ümmetim, ikindiden evvelki şu dört rekâtı kılmaya devam ede ede yer yüzünde, kesinlikle affedilmiş olarak yürüyeceklerdir."** *(Taberanî, Tergibu Terhib:2/9, H. No:830)*

AKŞAMIN SÜNNETİ VE EVVABİN

١٠٨- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « مَنْ صَلَّى بَعْدَ الْمَغْرِبِ

سِتٌّ رَكَعَاتٍ لَمْ يَتَكَلَّمْ فِيمَا بَيْنَهُنَّ بِسُوءٍ عُدِلْنَ لَهُ بِعِبَادَةِ ثِنْتَى عَشْرَةَ سَنَةً ».

108. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Her kim, akşam** (ın farzın) **dan sonra altı rekât kılar ve arasında kötü söz konuşmazsa, o altı rekât o kimse için on iki senenin ibadetine muadil** (denk) **kılınır."** *(Tirmizî, Mevâkîtüs Salât:321, 2/299 H. No:435)*

١٠٩- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) فِي هٰذِهِ الْآيَةِ (تَتَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ) قَالَ كَانُوا يَتَنَفَّلُونَ مَا بَيْنَ الْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ يُصَلُّونَ وَكَانَ الْحَسَنُ يَقُولُ: قِيَامُ اللَّيْلِ .

109. Enes İbn-i Malik *(Radıyallahu Anh)* : **"Yanları yataklarından ayrılır, korku ve ümit içinde Rablerine yalvarırlar ve kendilerine rızık olarak verdiğimizden dağıtırlar."***(Secde Suresi:16)* mealindeki ayetin tefsirinde:"Akşamla yatsı arasında nafile kılarlardı." dedi. Hasen el-Basrî: **"Gece namazıdır."** derdi. *(Tirmizî,Tefsirül Kuran:33, Ebu Davud,Tatavvu:22, 2/35 H. No:1321, Beyhekî,Essünenül Kübrâ:3/19)*

١١٠- وَعَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ (رضى الله عنهم=) قَالَ: رَأَيْتُ عَمَّارَ بْنَ يَاسِرٍ يُصَلِّي بَعْدَ الْمَغْرِبِ سِتَّ رَكَعَاتٍ وَقَالَ رَأَيْتُ حَبِيبِي رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ يُصَلِّي بَعْدَ الْمَغْرِبِ سِتَّ رَكَعَاتٍ وَقَالَ : « مَنْ صَلَّى بَعْدَ الْمَغْرِبِ سِتَّ رَكَعَاتٍ غُفِرَتْ لَهُ ذُنُوبُهُ وَإِنْ كَانَتْ مِثْلَ زَبَدِ الْبَحْرِ ».

110. Ammâr İbn-i Yâsir'in oğlu Muhammed *(Radıyallahu Anhum)* buyurdu ki: "Babam (Ammâr İbn-i Yâsir) ın, akşamdan sonra altı rekât kıldığını gördüm. O buyurdu ki: Habibim (sevgilim) Resulullah *(Sallallahu Aley-hi ve Sellem)* in, akşamdan sonra altı rekât kıldığını gördüm. Ve Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Her kim, akşamdan sonra altı rekât kılarsa günahları denizin köpükleri kadar olsa da affedilir."** buyurdu. *(Bu hadisi Taberanî üç mu'ceminde de; El-Mu'cemul Kebir, El-Mu'cemul Evsat, El-Mu'cemus Sagir) rivayet etmiştir. Terğibu Terhib:2/10, H. No:833)*

١١١- وَعَنْ مَكْحُولٍ (رضى الله عنه) يَبْلُغُ بِهِ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ :« مَنْ صَلَّى بَعْدَ الْمَغْرِبِ قَبْلَ أَنْ يَتَكَلَّمَ رَكْعَتَيْنِ -وَفِي رِوَايَةٍ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ- رُفِعَتْ صَلَاتُهُ فِي عِلِّيِّينَ » .

111. Mekhul *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Her kim akşamdan sonra iki rekât** (diğer bir rivayete göre dört rekât) **kılarsa, namazı, İlliyyîn'e** (mukarreb, Allah'a en yakın meleklerin gördüğü mühürlü bir kitabın bulunduğu makama) **yükseltilir."** *(Terğibu Terhib:2/10, H. No:835)*

١١٢. رُوِىَ عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) عَنِ النَّبِىِّ ﷺ قَالَ: « مَنْ صَلَّى بَعْدَ الْمَغْرِبِ عِشْرِينَ رَكْعَةً بَنَى اللّٰهُ لَهُ بَيْتًا فِى الْجَنَّةِ »

112. Hazreti Aişe*(Radıyallahu Anha)* den rivayet edilmiştir ki, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Her kim, akşamdan sonra yirmi rekât kılarsa Allah ona cennette bir köşk bina eder."** buyurdu. *(Tirmizî, Faziletüt Tetavvu':321, H. No:435, 2/299, İbn-i Mace:1/437, H. No:373)*

١١٣- عَنِ ابْنِ مُنْذِرٍ « مَنْ صَلَّى بَيْنَ الْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ فَإِنَّهَا مِنْ صَلَاةِ الْأَوَّابِينَ ».

113. İbn-i Münzir *(Radıyallahu Anh)* in, mürsel olarak rivayet ettiği bir hadis-i şerifte, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* buyurmuştur ki: **"Her kim akşam ile yatsı arasında kılarsa, şüphesiz o namaz, Evvâbîn** (Allah'a son derece dönenlerin) **namazındandır."** *(İbn-i Mubarek, Rekâik, İhyâ:1/178)*

AKŞAMLA YATSI ARASINDA İTİKÂF

١١٤- عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « مَنْ عَكَفَ نَفْسَهُ فِيمَا بَيْنَ الْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ فِى مَسْجِدِ جَمَاعَةٍ لَمْ يَتَكَلَّمْ إِلَّا بِصَلَاةٍ أَوْ بِقُرْآنٍ كَانَ حَقًّا عَلَى اللّٰهِ أَنْ يَبْنِىَ لَهُ قَصْرَيْنِ فِى الْجَنَّةِ مَسِيرَةُ كُلِّ قَصْرٍ مِنْهُمَا مِأَةُ عَامٍ وَيَغْرِسُ لَهُ بَيْنَهُمَا غِرَاسًا لَوْ طَافَهُ أَهْلُ الْأَرْضِ لَوَسِعَهُمْ ».

114. Abdullah İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anhüma)* den rivayet edilen bir hadis-i şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Buyurdu ki: **"Her kim akşamla yatsı arası kendini, cemaatle namaz kılınan bir mescitte hapseder** (orada itikaf eder), **ancak namaz veya Kuranla konuşur** (başka dünya kelâmı konuşmaz) **sa Allah-u Tealâ Hazretlerine, o kişi için cennette iki köşk bina etmesi bir hak olur ki, o iki köşkten her birinin sahası yüz senedir** (ancak yüz senede dolaşılır). **Ve o kişi için o iki köşk arasında öyle bir ağaç diker ki, bütün dünya halkı o ağacı tavaf etseler, elbette hepsini kaplar** (bütün dünya halkı onun etrafına sığar)." *(İrakî, Ebul Velîd es-Saffâr Salât kitabında, Gazalî, İhyâ:1/178)*

١١٥- وَعَنْ حُذَيْفَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: اَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ فَصَلَّيْتُ مَعَهُ الْمَغْرِبَ فَصَلَّى اِلَى الْعِشَاءِ »

115. Huzeyfe *(Radıyallahu Anh)* nin şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: **"Ben, Efendimiz** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in yanına geldim, akşam namazını beraber kıldık. Sonra o, yatsıya kadar** (nafile namaz) **kıldı."** *(Terğıbü Terhib:2/10 H, No:837)*

YATSININ SON SÜNNETİ

١١٦- عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « مَنْ صَلَّى الْعِشَاءَ الْآخِرَةَ فِي جَمَاعَةٍ وَصَلَّى اَرْبَعَ رَكَعَاتٍ قَبْلَ اَنْ يَخْرُجَ مِنَ الْمَسْجِدِ كَانَ كَعَدْلِ لَيْلَةِ الْقَدْرِ».

116. İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anhüma)* den rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Her kim, yatsıyı cemaatla kılarda mescitten çıkmadan dört rekât kılarsa, kadir gecesi** (nin ihyası) **na denk gibi olur."** *(Taberanî, Terğibü Terhib:2/11)*

HALK ARASINDA KABİR NAMAZI DİYE BİLİNEN NAMAZ

١١٧- عَنْ اُمِّ سَلَمَةَ (رضى الله عنها) اَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يُصَلِّي بَعْدَ الْوِتْرِ رَكْعَتَيْنِ خَفِيفَتَيْنِ وَهُوَ جَالِسٌ.

Ümme Seleme *(Radıyallahu Anha)* den rivayete göre: **"Efendimiz** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **vitirden sonra oturduğu yerde kısa iki rekât kılardı."** *(İbn-i Mace, İkametüs Salât Bab:125 H.No:1195, Darimî, Salât:215)*

Beyhekinin, Ebu Ümame, Enes ve Diğer Sahabeler*(Radıyallahu Anhum)* den rivayetine göre: **"Efendimiz** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **yatağına girmek istediğinde, yatağına oturur, uyumadan önce öylece iki rekât kılardı, birinci rekâtta:** (زِلْزَالْ) **'Zilzâl', ikinci rekâtta:** (تَكَاثُرْ) **'Tekâsür.' Surelerini okurdu."** *(İhyâ:1/176)*

GECE KALKILDIĞINDA YAPILACAK İBADETLER VE DUALAR

١١٨- عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ « يَعْقِدُ الشَّيْطَانُ عَلَى قَافِيَةِ رَأْسِ اَحَدِكُمْ اِذَا هُوَ نَامَ ثَلَاثَ عُقَدٍ يَضْرِبُ كُلَّ عُقْدَةٍ عَلَيْكَ لَيْلٌ

طَوِيلٌ فَارْقُدْ فَإِنِ اسْتَيْقَظَ فَذَكَرَ اللّٰهَ انْحَلَّتْ عُقْدَةٌ فَإِنْ تَوَضَّأَ انْحَلَّتْ عُقْدَةٌ فَإِنْ صَلَّى انْحَلَّتْ عُقْدَةٌ فَأَصْبَحَ نَشِيطًا طَيِّبَ النَّفْسِ وَإِلاَّ أَصْبَحَ خَبِيثَ النَّفْسِ كَسْلاَنَ ».

118. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilmiştir ki, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Sizin herhangi biriniz** (gece) **uyuyunca şeytan onun boyun köküne üç düğüm bağlar. Her düğüme: 'Senin üzerinde uzun bir gece vardır** (rahat uyu telkinini) **vurur. O kimse, uyanıp Allah'ı anarsa bir düğüm çözülür. Abdest alırsa bir düğüm daha çözülür. Namaz da kılarsa bir düğüm daha çözülür. Artık o** (teheccüt sahibi) **kimse, gönlü hoş ve neşeli olarak sabaha girer. Fakat, Allah'ı anmaz, abdest alıp namaz kılmazsa, gönlü kirli ve uyuşuk hâlde sabaha girer."** *(Buharî, Teheccüd:12, 2/46, Bedül Halk:11, Müslim, Müsafirin:207, Ebu Davud, Tatavvu':18, İbn-i Mace, İkame:174, Muvatta, Sefer:95, Beyhekî, Es-Sünenül Kübrâ:1/501)*

Not: Bu hadis-i şerifteki düğüm hakkında İbn-i Melek: "Bir tembellik ve atalet (gevşeklik) düğümüdür ki, şeytan bu tembellik ve ataleti gafillerin üzerine yükler." demiştir.

Tıybî de: "Şeytanın gaflet ehlini ağırlaştırması ve bunları, bağlamış gibi hareketten alıkoymasıdır." demiştir.

Beyzavî de şöyle der: Şeytanın düğümü bağlaması, uykuyu ziynetleme (süsleme) si ve o kimsede, uykuya karşı derin bir sevgi uyandırması yerine kullanılmıştır. Düğümlerin üç tane olması da, şeytanın, Allah'ı zikre, abdest'e, namaza karşı birer düğüm atarak bu üç ibadetten iğfal ile alıkoymasından dolayıdır.

Bu hadisteki düğümü, kalbin düğümünden; azm ve iradenin felce uğramasından ibarettir diye tefsir edenler isabet etmişlerdir. Gûya şeytan, teheccüde kalkmak arzusunda bulunan müminin gönlüne: **"Yat, yat daha gece uzundur."** diye vesvese bırakarak, onu gece namazından alıkoymuş oluyor.

Bu hadis-i şeriften anlaşıldığına göre, Allah'ı zikretmek, abdest almak, ve namaz kılmak, şeytanı ve onun telkinlerini, nefsin şer ve fesada olan temayülünü defeder. Bir de teheccüd sahipleri (teheccüd kılanlar) gözü nurlu, gönlü sürurlu olarak yeni günün sabahına girerler. Bu neşe ve sevinç, teheccüt sahiplerinin yüzünde parlar ve açıkça görünür. Her günün hayır ve bereketi, vücudun sıhhat ve zindeliği de o günün fecriyle birlikte doğar.

١١٩- عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ مَنْ تَعَارَّ مِنَ اللَّيْلِ فَقَالَ لاَإِلٰهَ إِلاَّ اللّٰهُ وَحْدَهُ لاَشَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسُبْحَانَ اللّٰهِ وَلَااِلٰهَ اِلَّااللّٰهُ وَاللّٰهُ اَكْبَرُ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ ثُمَّ قَالَ اَللّٰهُمَّ اغْفِرْلِى اَوْ دَعَا اُسْتُجِيبَ فَاِنْ تَوَضَّأَ قُبِلَتْ صَلَاتُهُ .

119. Ubâdetübnü's-Sâmit *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilmiştir ki, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Her kim, gecenin bir kısmında dönüp uyanır da:**

﴿ لَااِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ لَاشَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسُبْحَانَ اللّٰهِ وَلَااِلٰهَ اِلَّااللّٰهُ وَاللّٰهُ اَكْبَرُ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ ﴾

"Allahdan başka ibadete lâyık hiç bir ilâh yoktur, ancak bir Allah vardır. O'nun ortağı yoktur. Mülk ancak O'nundur. Hamd de yalnız ona mahsustur O, her şeye gücü yetendir. Bütün hamd Allah'a mahsustur. Allah noksan sıfatlardan münezzehtir. İbadete lâyık hiç bir ilâh yoktur; yalnız Allah vardır. Ve Allah en büyüktür. Ve hiç bir hareket ve kuvvet yoktur; ancak Allah'ın yardımıyla var-dır." Ve sonra: (اَللّٰهُمَّ اغْفِرْلِى) **"Ey Allahım! beni mağfiret eyle." sözünü söyler yahut dua ederse, icabet edilir. Eğer abdest alıp namaz kılarsa namazı kabul olunur."** *(Buharî, Teheccüd:21, 2/49, Ebu Davud, Edeb:108, Tirmizî, Deavât:26, İbn-i Mace, Dua:16, Ahmed İbn-i Hanbel:5/313)*

(تَعَارَّ) Teârre: kelimesinin aslı (تَعَارَرَ) teârare'dir idğâm, edilmiştir, gece uyumayıp, döşek içinde kendi kendine söylenerek bir taraftan öbür tarafa dönmek manasınadır. . . Lâkin Esas ve Nihaye'de: (تَعَارَّ) nın, uykudan konuşarak uyanıp kalkmak manasında olduğu zikredilmiştir.

Bu uyanma hâli ekseriyetle söz söylemekle birlikte bulunduğu için Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Efendimiz, bu uyanmayı takip edecek sözün, tesbih ve tehlil olmasını öğretmeyi arzu etmiştir.

GECE NAMAZI

١٢٠- عَنْ جَابِرٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « قِيَامُ اللَّيْلِ فَرِيضَةٌ عَلٰى حَامِلِ الْقُرْاٰنِ وَلَوْ رَكْعَتَيْنِ » .

120. Hazreti Cabir *(Radıyallahu Anh)* denrivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Hamili Kuran olan** (Kuran'ı yüklenen hafız ve hocalar) **a iki rekât da olsa, gece namazına kalkmak farz** (mutlaka lâzım) **dır.** *(Ali el-Müttekî, Kenzül Ummal:7/782, H. No:21386, Deylemî:3/218 H. No:4632)*

١٢١- عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ (رضى الله عنه) قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « مَنْ قَامَ بِعَشْرِ آيَاتٍ لَمْ يُكْتَبْ مِنَ الْغَافِلِينَ وَمَنْ قَامَ بِمِائَةِ آيَةٍ كُتِبَ مِنَ الْقَانِتِينَ وَمَنْ قَامَ بِأَلْفِ آيَةٍ كُتِبَ مِنَ الْمُقَنْطَرِينَ ».

121. Abdullah İbn-i Amr İbn-il Âs *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"On ayet okuyarak geceyi kaim olan** (teheccüt namazında veya namaz dışında okuyan) **gafillerden yazılmıyacaktır. Yüz ayetle kaim olan, Allah'a dönenlerden yazılacak, Bin ayetle kaim olanlar ise, tonlarla ecir alanlardan yazılacaklardır."** *(Ebu Davud, Kıyamı Şehri Ramazan:9, Hakim, Müstedrek:1/555)*

١٢٢- عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنْ رَجُلٍ عِنْدَهُ رَضِيٌّ (رضى الله عنهما) أَنَّ عَائِشَةَ زَوْجَ النَّبِيِّ ﷺ أَخْبَرَتْهُ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ: « مَا مِنِ امْرِئٍ تَكُونُ لَهُ صَلَاةٌ بِلَيْلٍ يَغْلِبُهُ عَلَيْهَا نَوْمٌ إِلَّا كُتِبَ لَهُ أَجْرُ صَلَاتِهِ وَكَانَ نَوْمُهُ عَلَيْهِ صَدَقَةً ».

122. Saîd İbn-i Cübeyr *(Radıyallahu Anh)* den, o da razı olduğu bir zattan, ona Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in hanımı Hazreti Aişe *(Radıyallahu Anha)* haber vermiş ki,Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Her hangi bir kimsenin, gece kılmaya devam ettiği namaz bulunur da, uyku galebe ederek uyuya kalırsa, sanki kalkmış, namazı kılmış gibi kendisine sevap yazılır, uykusu da ona sadaka olur."** buyurdu. *(Ebu Davud, Tatavvu:20, 2/34 H. No:1314, Neseî, Kıyamül Leyl:61, Muvatta', Salâtül Leyl:1, Beyhekî, es-sünenül Kübrâ3/15)*

١٢٣- عَنْ جَابِرٍ (رضى الله عنه) قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « مَنْ كَثُرَتْ صَلَاتُهُ بِاللَّيْلِ حَسُنَ وَجْهُهُ بِالنَّهَارِ».

123. Cabir İbn-i Abdullah *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Kim gece çok namaz kılarsa, gündüz onun yüzü güzel** (nurlu) **olur."** *(İbn-i Mace, İkame:174, 1/422 H. No:1333)*

İmam-ı Sindî *(Kuddise Sırruhu)* bu hadis-i şerifin manası hakkında şöyle buyurmuştur: **"Gece namazına devam eden ve bunu bol yapanın yüzünde ibadet nuru ve kabul belirtisi görülür. Manevî bir güzellik, açıkça müşahede edilir."** Hadisi şerifin manası: (سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ) **"Onların yüzlerinde ki alâmetleri, secde izindendir** (onunla tanınırlar)." *(Fetih Suresi:29 dan)* ayeti celilesine uygundur. Müslümanlardan çok kimse, gece namazına devam edenleri yüzlerindeki nurla tanır.

١٢٤- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ وَأَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنهما) قَالاَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « إِنَّ اللّٰهَ يُمْهِلُ حَتَّى إِذَا ذَهَبَ ثُلُثُ اللَّيْلِ الْأَوَّلُ نَزَلَ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا فَيَقُولُ: هَلْ مِنْ مُسْتَغْفِرٍ! هَلْ مِنْ تَائِبٍ! هَلْ مِنْ سَائِلٍ هَلْ مِنْ دَاعٍ! حَتَّى يَنْفَجِرَ الْفَجْرُ».

124. Ebu Saîd ile Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anhüma)* nın rivayetlerine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Şüphesiz ki, Allah mühlet verir, ta ki gecenin ilk üçte biri gittiği vakit en alt semaya nüzül buyurarak: Var mı istiğfar eden, var mı tövbe eyleyen, var mı isteyen, var mı duada bulunan? der.** (bu) **tâ, fecir aydınlanıncaya** (imsak oluncaya) **kadar** (böyle devam eder)." buyurdu. *(Müslim, Misafirin:172, Ahmed İbn-i Hanbel:2/383, 3/343)*

Bu hadisin muhtelif rivayetlerinde, Allah-u Tealâ hakkında; nüzul, hubut, yed, sakin olmak, yukarı çıkmak gibi tabirler kullanılmıştır. Nüzul ve hubut: aşağı inmek manasındadırlar. Yed, el demektir. bunların hiç birinin hakikatı Allah-u Tealâ hakkında caiz değildir şu halde bu tabirler müteşâbihâttandır, onun için tercümede aynı lafızların zahirî manaları muhafazaya çalışılmıştır.

Buharî'nin şerhi Ayni de zikredildiğine göre: Şüphesiz ki nüzül, bir cismin yukarıdan aşağıya intikalidir. Allah-u Tealâ ise, bundan münezzehtir. binaenaleyh bu manadaki hadisi şerifler müteşâbihâttandır.

Müteşâbihât hususunda ulema ikiye ayrılmıştır. birinci kısma (مُفَوِّضَة) müfevviza derler. Müfevviza, havale edenler manasınadır. Bunlar, müteşâbih ayet ve hadislere iman eder, manalarını Allah'a havale kılarlar, Allah-u Tealâ'nın noksan sıfatlardan münezzeh olduğunada cezmen (kat'î olarak) itikatta bulunurlar.

İkinci kısma (مُاَوِّلَة) müevvile denilir. Müevvile,te'vil eden cemaat demektir. bu zevât müteşâbihâtı yerine göre te'vil ederler. Bu kabilden olmak üzere Allah'ın alt semaya inmesini de (Allah'ın hususi emri, yahut melekleri iner) şeklinde te'vil etmişlerdir ki, bu dualarını muhakkak kabul eder demektir. Veya buna benzer tarzda te'vil etmişlerdir.

Hattâbî buyurdu ki: "Bu hadis, sıfât hadislerindendir. Selefin bu hususstaki mezhebi, Allah'ın sıfatlarına iman etmek, o sıfatları, zahiri manaları üzerine bırakmak ve Allah-u Tealâ dan keyfiyeti nefyetmek (şekli uzaklaştırmak) tır."

١٢٥- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « أَفْضَلُ الصِّيَامِ بَعْدَ رَمَضَانَ شَهْرُ اللّٰهِ الْمُحَرَّمُ وَأَفْضَلُ الصَّلاَةِ بَعْدَ الْفَرَائِضِ صَلاَةُ اللَّيْلِ ».

125. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edildiğine göre, Resulul-

lah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Ramazandan sonra en faziletli oruç, Allah'ın ayı olan Muharremde tutulan oruçtur. Farz namazdan sonra en faziletli namaz, gece namazıdır."** *(Müslim, Sıyam:2:2)*

Hadis-i şerif, oruç için Ramazandan sonra en faziletli ayın Muharrem ayı olduğuna delâlet etmektedir. Diğer hadislerde görüldüğüne göre, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Muharremde değil de Şaban ayında fazla oruç tutması, ya onun faziletini hayatının son günlerinde öğrendiği içindir yahut Muharrem'de, sefer ve hastalık gibi bir özürden dolayı fazla oruç tutamamıştır.

Hadis-i şerif, farz namazdan sonra en faziletli namazın gece namazı olduğuna da açık bir delildir. Bütün ulema bu hususta müttefiktirler. Şafiîlerden Mervezî *(Rahimehullah)* ile ona muvafakat eden (uyan) lara göre, gece namazı beş vaktin sünnetlerinden de efdaldir.

Fakat Şafiî ulemasının ekserisi, vakit sünnetlerinin gece namazından efdal olduğuna kaildirler, çünkü bu sünnetler, farzlara benzerler. Nevevî *(Rahimehullah)* ise, Mervezî *(Rahimehullah)* nin kavlini daha kuvvetli ve hadisi şerife daha uygun bulmaktadır.

١٢٦- عَنْ اَبِي سَعِيدٍ وَاَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنهما) قَالاَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « اِذَا اَيْقَظَ الرَّجُلُ اَهْلَهُ مِنَ اللَّيْلِ فَصَلَّيَا اَوْصَلَّى رَكْعَتَيْنِ جَمِيعًا كُتِبَا فِى الذَّاكِرِينَ وَالذَّاكِرَاتِ ».

126. Ebu Said ve Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anhüma)* şöyle dediler: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Efendimiz: **"Bir kimse geceleyin karısını da kaldırarak** (nafile) **namaz kılarlar veya beraber iki rekât kılarlarsa, ikiside Allah'ı çok zikreden erkeklerden ve kadınlardan olarak yazılırlar."** buyurdu. *(Ebu Davud, Tatavvu':18, 2/33, H. No:1309, Neseî, Kıyamul Leyl:5, 17, İbn-i Mace, İkame:175, Ahmed İbn-i Hanbel:1/132, 2/250)*

١٢٧- عَنْ جَابِرٍ (رضى الله عنه) قَالَ سَمِعْتُ النَّبِىَّ ﷺ يَقُولُ « اِنَّ فِى اللَّيْلِ لَسَاعَةً لاَيُوَافِقُهَا رَجُلٌ مُسْلِمٌ يَسْاَلُ اللّٰهَ خَيْرًا مِنْ اَمْرِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ اِلاَّ اَعْطَاهُ اِيَّاهُ وَذٰلِكَ كُلَّ لَيْلَةٍ ».

127. Hazreti Cabir *(Radıyallahu Anh)* Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in: **"Gerçekten, gecede öyle bir saat vardır ki, müslüman bir kimse o saate rastlar da, Allah-u Tealâ'dan dünya ve ahiret işlerine ait bir hayır isterse, o isteğini Allah-u Tealâ kendisine mutlaka verir. Bu, her gece böyledir."** buyurduğunu işittim dedi. *(Müslim, Misafirin:166, 1/521 h. No:166)*

Bu hadisi şerif, her gece duaların kabul edildiği bir icabet saati bulunduğunu mutlak bir surette ifade etmektedir. Binaenaleyh o saate tesadüf etmek ümidiyle müminlerin, geceleri ibadet ve taatla ihya etmeleri gerektiğine teşvik sayılır.

Gecenin gündüzden daha faziletli olduğunu iddia edenler, bu hadisi şerifle istidlâl ederler (delil getirirler). Zira her gecede bir icabet saati vardır, gündüzler içerisinde ise yalnız Cuma gününde vardır.

١٢٨- عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « رَحِمَ اللّٰهُ رَجُلاً قَامَ مِنَ اللَّيْلِ فَصَلَّى وَاَيْقَظَ امْرَاَتَهُ فَاِنْ اَبَتْ نَضَحَ فِى وَجْهِهَا الْمَاءَ رَحِمَ اللّٰهُ امْرَاَةً قَامَتْ مِنَ اللَّيْلِ فَصَلَّتْ وَاَيْقَظَ زَوْجَهَا فَاِنْ اَبى نَضَحَتْ فِى وَجْهِهَا الْمَاءَ ».

128. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Gece kalkıp namaz kılan ailesini de uyandıran, hanımı uyanmazsa yüzüne su atarak uykusunu kaçıran erkeğe Allah merhamet etsin. Gece kalkıp namaz kılan kocasını da uyandıran, uyanmazsa yüzüne su atan** (efendisine namaz kıldıran) **kadına da Allah rahmet etsin."** *(Ebu Davud, Tatavvu':18, 2/333 H. No:1308, Neseî, Kıyamul Leyl:5, İbn-i Mace, İkame:175, Ahmed İbn-i Hanbel:2/250 Hakim, Müstedrek:1/309, Beyheki, Essünenül Kübrâ:2/501)*

Bir erkek gece kalkar, nafile namaz kılar, hanımını uyandırır, uyanmazsa uykusunu kaçırmak için yüzüne su atar uyandırıp beraber kılarlarsa, Allah-u Tealâ bu erkeğe; kadın da böyle yaparsa, o kadına rahmet eder. Ancak uyuyanın yüzüne doğrudan doğruya su atmak olmaz, uyku sersemliğiyle gözünü açamıyorsa, ıslak elini yüzüne sürerek serinliğiyle uykusunu kaçırmaya yardımcı olmalıdır.

١٢٩- عَنْ بِلاَلٍ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ : « عَلَيْكُمْ بِقِيَامِ اللَّيْلِ فَاِنَّهُ دَأْبُ الصَّالِحِينَ قَبْلَكُمْ وَاِنَّ قِيَامَ اللَّيْلِ قُرْبَةٌ اِلَى اللّٰهِ وَمَنْهَاةٌ عَنِ الْاِثْمِ وَتَكْفِيرٌ لِلسَّيِّئَاتِ وَمَطْرَدَةٌ لِلدَّاءِ عَنِ الْجَسَدِ ».

129. Hazreti Bilal *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Kıyam-ı Leyl'i** (gece ibadetini) **ihmal etmeyiniz; çünkü o, sizden önceki salih kişilerin âdetidir. Ve aynı zamanda gece ibadeti Allah'a yakınlık, günahtan sakınma, kötülüklere keffâret ve hastalıkları bedenden kovmaktır."** buyurmuştur. *(Tirmizî, Deavât:102, 5/552-553 H. No:3780)*

١٣٠- عَنْ اُمِّ سَلَمَةَ (رضى الله عنها) قَالَتْ اسْتَيْقَظَ النَّبِىُّ ﷺ ذَاتَ لَيْلَةٍ فَقَالَ

سُبْحَانَ اللّٰهِ مَاذَا أُنْزِلَ اللَّيْلَةَ مِنَ الْفِتَنِ وَمَاذَا فُتِحَ مِنَ الْخَزَائِنِ أَيْقِظُوا صَوَاحِبَ الْحُجَرِ فَرُبَّ كَاسِيَةٍ فِي الدُّنْيَا عَارِيَةٌ فِي الْآخِرَةِ .

130. Ümmü Seleme *(Radıyallahu Anha)* şöyle demiştir: Bir gece, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* uyandı da: **"Sübhanallah! bu gece ne fitneler indi, ne hazineler de açıldı! hücrelerin sahibelerini** (müminlerin annelerini) **uyandırınız! dünyada nice giyinik kadınlar vardır ki, ahirette çıplaktırlar."** buyurdu. *(Buharî, İlim:40, 1/37, Tirmizî, Fiten:30)*

Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Efendimizin rüyada görüp te haber verdiği fitneler ve nimetler, Allah'ın bildirmesi, yani vahiy yoluyla kendisine bildirilen şeylerdendir. Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in rüyaları da vahiydir. Hazreti Aişe *(Radıyallahu Anha)* nın haber verdiği üzere, vahyin başlangıcı rüya olmuştur.

Bu hadisi şerifte, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in nice mucizeleri apaçıktır. Peygamberimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, ümmetinin kendinden sonra, hem yakalanacakları fitnelerle musibetleri, hem de nail olacakları hudutsuz nimet ve rahmet hazinelerini haber verdiği gibi, "Kâsiyât, ariyât" zümresinin (giyinik olduğu hâlde, islâm'a uygun giyinmediği için çıplak sayılan bir takım kadınlardın) yahut örtülü olmakla beraber, elbise de israf edecek nice kadınların zuhur edeceğini de haber veriyor.

Müminlerin analarını uyandırmayı emretmesi de, kendilerine va'z etmek, sadakaları çoğaltmak ve israfı terk etmeye teşvik eylemek, Peygamberin zevceleri olduklarına aldanarak, ibadet ve taattan gaflet etmelerinin caiz olamayacağını bildirmek içindir.

Dünyadaki israfçı kâsiyât (giyinikler) in, ahirette âriyât (çıplaklar) olmaları, haseât (iyilikler) den çıplak oldukları içindir de denilmiştir. Bunun daha başka tefsiri de yapılmıştır.

١٣١ـ عَنْ حَسَّانَ بْنِ عَطِيَّةَ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « رَكْعَتَانِ يَرْكَعُهُمَا ابْنُ آدَمَ فِي جَوْفِ اللَّيْلِ الْآخِرِ خَيْرٌ لَهُ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا وَلَوْلَا أَنْ أَشُقَّ عَلَى أُمَّتِي لَفَرَضْتُهُمَا عَلَيْهِمْ ».

131. Hassân İbn-i Atiyye *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Âdem oğlunun, gecenin sonunda kıldığı iki rekât** (teheccüt namazı), **kendisi için dünya ve içindekilerden daha hayırlıdır. Eğer ümmetime meşakkat verecek** (zorluğa düşmelerine sebep olacak) **olmasaydım, elbette o iki rekâtı onlara farz ederdim."** *(Ali el-Müttekî, Kenzül Ummal:7/785, H. No:21405)*

١٣٢- عَنِ الْحَسَنِ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « صَلُّوا مِنَ اللَّيْلِ صَلُّوا اَرْبَعًا صَلُّوا رَكْعَتَيْنِ مَا مِنْ اَهْلِ بَيْتٍ يُعْرَفُ لَهُمْ صَلاةٌ مِنَ اللَّيْلِ اِلاَّ نَادَاهُمْ مُنَادٍ : يَا اَهْلَ الْبَيْتِ قُومُوا لِصَلاَتِكُمْ »

132. Hasen *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Gecenin bazı saatlerinde kılın, dört rekât kılın, iki rekât** (olsun) **kılın, hangi bir ev halkının gece namazı** (na kalktıkları) **bilinirse, bir münadî** (çağırıcı) **mutlaka onlara: Ey hâne halkı! Namazınız için kalkın! diye seslenir."** *(Ali el-Müttekî, Kenzül Ummal:7/786 H. No: 21487)*

١٣٣- عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « مَازَالَ جِبْرِيلُ يُوصِينِى بِقِيَامِ اللَّيْلِ حَتَّى ظَنَنْتُ اَنَّ خِيَارَ اُمَّتِى لَنْ يَنَامُوا مِنَ اللَّيْلِ اِلاَّ قَلِيلاً ».

133. Hazreti Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Cibrili Emîn, bana gece kalkmayı o kadar vasiyet etti ki, ben, ümmetimin en hayırlılarının ancak gece çok az uyuyanlar olduğunu zannettim** (anladım)." *(Ali el-Müttekî, Kenzül Ummal:7/790, H. No:21425)*

١٣٤- عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ : « عَلَيْكُمْ بِصَلاَةِ اللَّيْلِ وَلَوْ رَكْعَةً وَاحِدَةً فَاِنَّ صَلاَةَ اللَّيْلِ مَنْهَاةٌ عَنِ الْاِثْمِ وَتُطْفِئُ غَضَبَ الرَّبِّ تَبَارَكَ وَتَعَالٰى، وَتَدْفَعُ عَنْ اَهْلِهَا حَرَّ النَّارِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ، وَاِنَّ اَبْغَضَ الْخَلْقِ اِلَى اللّٰهِ ثَلاَثَةٌ : اَلرَّجُلُ يُكْثِرُ النَّوْمَ بِالنَّهَارِ وَلَمْ يُصَلِّ مِنَ اللَّيْلِ شَيْئًا ، وَالرَّجُلُ يُكْثِرُ الْاَكْلَ وَلاَيُسَمِّى اللّٰهَ عَلٰى طَعَامِهِ وَلاَيَحْمَدُهُ وَالرَّجُلُ يُكْثِرُ الضِّحْكَ مِنْ غَيْرِ عَجَبٍ فَاِنَّ كَثْرَةَ الضِّحْكِ تُمِيتُ الْقَلْبَ وَتُورِثُ الْفَقْرَ ».

134. İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayete göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Bir rekât da olsa gece namazına devam edin** (hanefîlere göre bir rekât namaz olmadığı için bunun manası da illâ kılın demektir) **çünkü gece namazı günahlardan alıkoyar, Rab Tebâreke ve Tealâ'nın gazabını söndürür ve ehlinden kıyamet gününde cehennemin hararetini def eder. Şüphesiz Allâh-u Tealâ'nın, mahlûkatı içinde en kızdığı şu üç kişidir: Bir adam ki, gündüz çok uyur, gece de hiç kılmaz, bir adam ki, çok yer, yemeği üzerine Allah'ın ismini okumaz** (besmele çekmez) **ve** (sonunda) **hamdetmez. Bir adam ki, gülünecek bir şey olmadan çok güler, şüphesiz çok gülmek, kalbi öldürür ve fakirlik getirir."** buyurdu. *(Ali el-Müttekî, Kenzül Ummal:7/791, H. No:21431)*

İŞRAK NAMAZI

١٣٥- عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « مَنْ صَلَّى الْفَجْرَ فِى جَمَاعَةٍ ثُمَّ قَعَدَ يَذْكُرُ اللّٰهَ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ ثُمَ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ كَانَتْ لَهُ كَاَجْرِ حَجَّةٍ وَعُمْرَةٍ . قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: تَامَّةٍ تَامَّةٍ تَامَّةٍ »،

135. Enes *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilen bir hadisi şerifte Resulullah *(Sal-lallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Her kim sabah namazını cemaatle kılar, sonra güneş doğuncaya kadar oturup Allah'ı zikreder, sonra iki rekât kılarsa ona bir hac ve bir Umre sevabı gibi sevap vardır."** Enes dediki: Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Noksansız, noksansız, noksansız."** buyurdu. *(Tirmizî Bab:412 H. No:586, 2/481)*

KUŞLUK NAMAZI

١٣٦- عَنْ اَبِى ذَرٍّ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِىِّ ﷺ قَالَ : « يُصْبِحُ عَلٰى كُلِّ سُلَامَى مِنِ ابْنِ آدَمَ صَدَقَةٌ : تَسْلِيمُهُ عَلٰى مَنْ لَقِىَ صَدَقَةٌ ، وَاَمْرُهُ بِالْمَعْرُوفِ صَدَقَةٌ ، وَنَهْيُهُ عَنِ الْمُنْكَرِ صَدَقَةٌ وَاِمَاطَتُهُ الْاَذٰى عَنِ الطَّرِيقِ صَدَقَةٌ وَبُضْعَةُ اَهْلِهِ صَدَقَةٌ وَيُجْزِئُ مِنْ ذٰلِكَ كُلِّهِ رَكْعَتَانِ مِنَ الضُّحٰى »

قَالَ اَبُو دَاوُدَ: قَالُوا يَارَسُولَ اللّٰهِ اَحَدُنَا يَقْضِى شَهْوَتَهُ وَتَكُونُ لَهُ صَدَقَةٌ؟ قَالَ: « اَرَاَيْتَ لَوْ وَضَعَهَا فِى غَيْرِ حِلِّهَا اَلَمْ يَكُنْ يَاْثَمُ ».

136. Ebu Zer*(Radıyallahu Anh)* den rivayet edildiğine göre, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Âdem oğlunun her doğan gün, vücudundaki her mafsal için bir sadaka vermesi lazımdır. Rast geldiğine selâm vermesi sadakadır. İyilikle emretmesi sadakadır. Kötülükten menetmesi sadakadır.** (Başkasına) **zarar verecek şeyleri yollardan temizlemesi sadakadır. Ailesiyle cima etmesi sadakadır. Kuşluk vakti kılınan iki rekât, bunun hepsine bedeldir."**

Bunun üzerine Ashab; "Ey Allah'ın Resulü!: Bizden birimiz ailesiyle şehvetini teskin ediyor (dindiriyor) o da mı sadaka?" dediler. Peygamberimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Helâlinden başkasıyla yatsa bu günah değil mi?"** cevabını verdi. Yani başkasıyla olan, günah olduğu gibi, helâliyle olan da sadakadır, demektir. *(Ebu Davud:1285, 2/26, 27)*

١٣٧- عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ : « مَنْ صَلَّى الضُّحٰى ثِنْتَىْ عَشْرَةَ رَكْعَةً بَنَى اللّٰهُ لَهُ قَصْرًا مِنْ ذَهَبٍ فِى الْجَنَّةِ »

137. Enes İbn-i Malik *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilen bir hadisi şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Her kim on iki rekât kuşluk kılarsa Allah ona cennette, altından bir köşk yapar."** buyurdu. *(Tirmizî, Vitir:15, 2/337 H. No:473)*

١٣٨- عَنْ نُعَيْمِ بْنِ هَمَّارٍ (رضى الله عنه) قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ يَقُولُ:« يَقُولُ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ : يَاابْنَ آدَمَ لاَتُعْجِزْنِى مِنْ اَرْبَعِ رَكَعَاتٍ فِى اَوَّلِ نَهَارِكَ اَكْفِكَ آخِرَهُ ».

138. Nüaym İbn-i Hemmâr *(Radıyallahu Anh)* Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğunu işittim, dedi: **"Cenabı Allah şöyle buyurur: Ey Âdem oğlu! Gündüzün evvelinde benim için dört rekât namaz kılmaktan acze** (güçsüzlüğe) **düşme ki,o günün sonunda, ben sana** (yardıma yetişip) **kâfi geleyim."** *(Ebu Davud, Tatavvu':12, 2/28, H. No:1289, Tirmizî,Vitir:15, Ahmed İbn-i Hanbel:5/286, 287)*

١٣٩- عَنْ سَهْلِ بْنِ مُعَاذِ بْنِ اَنَسِ الْجُهَنِىِّ ، عَنْ اَبِيهِ (رضى الله عنهما) اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ : « مَنْ قَعَدَ فِى مُصَلَّاهُ حِينَ يَنْصَرِفُ مِنْ صَلَاةِ الصُّبْحِ حَتَّى يُسَبِّحَ رَكْعَتَىِ الضُّحٰى لاَ يَقُولُ اِلاَّ خَيْرًا غُفِرَ لَهُ خَطَايَاهُ وَاِنْ كَانَتْ اَكْثَرَ مِنْ زَبَدِ الْبَحْرِ » .

139. Sehl İbn-i Muaz İbn-i Enes el-Cühenî'nin, babasından *(Radıyallahu Anhuma)* rivayet ettiğine göre: Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Kim, sabah namazından sonra, namaz kıldığı yerde, iki rekât kuşluk namazını kılana kadar oturur ve hayırdan başka bir şey söylemezse, denizlerin köpüğünden çok hatası da olsa affedilir."** buyurdu. *(Ebu Davud, Tatavvu':12, 2/27 h. No:1287, Beyhekî, es-Sünenül Kübra:3/49)*

١٤٠- عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَاَيْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ فِى سَفَرٍ صَلَّى سُبْحَةَ الضُّحٰى ثَمَانِىَ رَكَعَاتٍ فَلَمَّا انْصَرَفَ قَالَ اِنِّى صَلَّيْتُ صَلٰوةَ رَغْبَةً وَرَهْبَةً فَسَاَلْتُ رَبِّى ثَلَاثًا فَاَعْطَانِى اِثْنَتَيْنِ وَمَنَعَنِى وَاحِدَةً سَاَلْتُهُ اَنْ لاَيَقْتُلَ اُمَّتِى بِالسِّنِينَ فَفَعَلَ وَسَاَلْتُهُ اَنْ لاَيُظْهِرَ عَلَيْهِمْ عَدُوًّا فَفَعَلَ وَسَاَلْتُهُ اَنْ لاَيَلْبِسَهُمْ شِيَعًا فَاَبٰى عَلَىَّ ».

140. Enes İbn-i Malik *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurdu, ben, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, bir yolculukta sekiz rekât kuşluk namazı kıldığını gördüm,namazı bitirince: **"Ben ümit ve korkuyla bir namaz kıldım sonra Rabbimden üç şey istedim, ikisini verdi birini vermedi. Ondan, ümmetimi seneler** (ce süren kıtlık) **le öldürmemesini istedim, bunu yaptı. Düşmanları onlara galip kılmamasını istedim, bunu da yaptı. Onları** (parçalayıp) **cemaat, cemaat yapmamasını istedim bunu kabul etmedi."** buyurdu. *(Hakim, Müstedrek:1/314)*

١٤١- عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ جَرَادٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « اَلْمُنَافِقُ لَايُصَلِّى الضُّحٰى وَلَايَقْرَأُ قُلْ يَا اَيُّهَا الْكَافِرُونَ ».

141. Abdullah İbn-i Cerâd *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadisi şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Münafık kişi duha** (kuşluk namazı) **kılmaz ve** (قُلْ يَا اَيُّهَا الْكَافِرُونَ) **suresini okuyamaz."** buyurdu. *(Deylemî, Firdevs:4/203, H. No:6621)*

١٤٢- عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « اِنَّ فِى الْجَنَّةِ بَابًا يُقَالُ لَهُ الضُّحٰى فَاِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ نَادٰى مُنَادٍ اَيْنَ الَّذِينَ كَانُوا يُدِيمُونَ عَلٰى صَلَاةِ الضُّحٰى هٰذَا بَابُكُمْ فَادْخُلُوهُ بِرَحْمَتِهِ ».

142. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)*dan rivayet edilen bir hadisi şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Şüphesiz cennette bir kapı vardır ki, ona duha denir. Kıyamet günü olduğunda bir münadî** (çağırıcı): **"Duha** (kuşluk) **namazına devam edenler nerededirler? işte bu, sizin kapınızdır. Allah'ın rahmetiyle o kapıdan girin." diye seslenir."** buyurdu. *(Ali el-Müttekî, Kenzül Ummal:7/804, H. No:21490)*

١٤٣- عَنْ سَمْحَجٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « مَا مِنْ رَجُلٍ كَانَ يُصَلِّى صَلَاةَ الضُّحٰى ثُمَّ تَرَكَهَا اِلَّا عُرِجَ بِهَا اِلَى اللّٰهِ عَزَّ وَجَلَّ فَقَالَتْ: يَا رَبِّ اِنَّ فُلَانًا حَفِظَنِى فَاحْفَظْهُ ، وَاِنَّ فُلَانًا ضَيَّعَنِى فَضَيِّعْهُ ».

143. Semhac *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadisi şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Bir adam kuşluk namazına devam edip te sonra bırakırsa, mutlaka o namaz Allah-u Tealâ'ya yükseltilir ve: "Ya Rabbi, şüphesiz filân kişi beni muhafaza etti sen de onu muhafaza et. Muhakkak filân kişi beni zayi etti sen de onu zayi et, der."** *(Ali el-Müttekî, Kenzül Ummal:7/811 H. No: 21526)*

EVDEN ÇIKARKEN VE GİRERKEN KILINACAK NAMAZ

١٤٤- عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « اِذَا خَرَجْتَ مِنْ مَنْزِلِكَ فَصَلِّ رَكْعَتَيْنِ يَمْنَعَانِكَ مَخْرَجَ السُّوْءِ ، وَاِذَا دَخَلْتَ اِلَى مَنْزِلِكَ فَصَلِّ رَكْعَتَيْنِ يَمْنَعَانِكَ مَدْخَلَ السُّوْءِ ».

144. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadisi şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Evinden çıktığın zaman iki rekât kıl ki, seni kötü çıkıştan korusunlar. Evine girdiğin zaman da iki rekât kıl ki, seni kötü girişten korusunlar."** buyurdu. *(İhyâ:1/205-206)*

İSTİSKA (YAĞMUR İSTEME) NAMAZI

١٤٥- عَنْ اِسْحٰقَ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ كِنَانَةَ عَنْ اَبِيهِ (رضى الله عنه) قَالَ اَرْسَلَنِى اَمِيرٌ مِنَ الْاُمَرَاءِ اِلَى ابْنِ عَبَّاسٍ اَسْاَلُهُ عَنِ الصَّلَاةِ فِى الْاِسْتِسْقَاءِ فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: مَا مَنَعَهُ اَنْ يَسْاَلَهُ؟ قَالَ: خَرَجَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ مُتَوَاضِعًا مُتَبَذِّلاً مُتَخَشِّعًا مُتَرَسِّلاً مُتَضَرِّعًا فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ كَمَا يُصَلِّى فِى الْعِيدِ .وَلَمْ يَخْطُبْ خُطْبَتَكُمْ هٰذِهِ .

145. İshâk İbn-i Abdullah İbn-i Kinâne, babasının şöyle buyurduğunu nakletmiştir *(Radıyallahu Anhüm)* : **"İstiskâ** (yağmur isteme hakkın) **daki namazı** (n durumunu, Abdullah) **İbn-i Abbas** *(Radıyallahu Anhüma)* **ya sormam için emirlerden birisi beni ona gönderdi. İbn-i Abbas** *(Radıyallahu Anhuma)* **: O emirin kendisinin gelip bana sormasına ne engel var? dedikten sonra şöyle dedi: Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* (istiskâ namazına) **mütevazi, önemsiz giyimli, huşû' içinde, yavaş yavaş yürüyerek ve boyun eğerek çıktı. Bayramda kıldırdığı gibi iki rekât namaz kıldırdı. Ve şu** (bayram ve cumadaki) **hutbeniz gibi hutbe okumadı."** *(İbn-i Mace, İkamei Salât:153, H. No:1266)*

TESBİH NAMAZI

١٤٦- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ لِلْعَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ: « يَا عَبَّاسُ يَاعَمَّاهُ! اَلَااُعْطِيكَ؟ اَلَامْنَحُكَ؟ اَلَاَحْبُوكَ؟ اَلَاَفْعَلُ بِكَ؟ عَشَرَ خِصَالٍ اِذَا اَنْتَ فَعَلْتَ ذٰلِكَ غَفَرَ اللّٰهُ لَكَ ذَنْبَكَ اَوَّلَهُ وَآخِرَهُ قَدِيمَهُ

وَحَدِيثُهُ خَطَاهُ وَعَمْدُهُ صَغِيرُهُ وَكَبِيرُهُ سِرُّهُ وَعَلَانِيَتُهُ عَشْرُ خِصَالٍ: اَنْ تُصَلِّيَ اَرْبَعَ رَكَعَاتٍ . تَقْرَأُ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ فَاتِحَةَ الْكِتَابِ وَسُورَةً . فَاِذَا فَرَغْتَ مِنَ الْقِرَاءَةِ فِي اَوَّلِ رَكْعَةٍ وَاَنْتَ قَائِمٌ قُلْتَ: سُبْحَانَ اللّٰهِ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ وَلَااِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ وَاللّٰهُ اَكْبَرُ ، خَمْسَ عَشَرَةَ مَرَّةً ثُمَّ تَرْكَعُ فَتَقُولُهَا وَاَنْتَ رَاكِعٌ عَشْرًا. ثُمَّ تَرْفَعُ رَاْسَكَ مِنَ الرُّكُوعِ فَتَقُولُهَا عَشْرًا. ثُمَّ تَهْوِي سَاجِدًا فَتَقُولُهَا وَاَنْتَ سَاجِدٌ عَشْرًا. ثُمَّ تَرْفَعُ رَاْسَكَ مِنَ السُّجُودِ فَتَقُولُهَا عَشْرًا . ثُمَّ تَسْجُدُ فَتَقُولُهَا عَشْرًا . ثُمَّ تَرْفَعُ رَاْسَكَ فَتَقُولُهَا عَشْرًا . فَذٰلِكَ خَمْسٌ وَسَبْعُونَ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ تَفْعَلُ ذٰلِكَ فِي اَرْبَعِ رَكَعَاتٍ . اِنِ اسْتَطَعْتَ اَنْ تُصَلِّيَهَا فِي كُلِّ يَوْمٍ مَرَّةً فَافْعَلْ فَاِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَفِي كُلِّ جُمُعَةٍ مَرَّةً فَاِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَفِي كُلِّ شَهْرٍ مَرَّةً فَاِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَفِي كُلِّ سَنَةٍ مَرَّةً فَاِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَفِي عُمْرِكَ مَرَّةً ».

146. İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayet edildiğine göre, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* amcası Abbas İbn-i Abdül Müttalibe şöyle dedi: **"Ey Abbas, Ey Ammî; sana vereyim mi? Sana istifade edeceğin bir şey vereyim mi? Sana hediye vereyim mi? Sana bir iyilikte bulunayım mı? On haslet var, o on hasleti yaptığın taktirde Allah günahlarının evvelini, sonunu, önce olanını, yeni olanlarını, bilerek ve unutularak yapılanların da, büyüklerini de, küçüklerini de, gizlisini de, âşikârın da affedecektir. On haslet: Dört rekât namaz kılarsan her rekâtta Fatiha ve sure okursan, birinci rekâtta okunan nihayet bulunca ayakta iken on beş defa:**

(سُبْحَانَ اللّٰهِ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ وَلَااِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ وَاللّٰهُ اَكْبَرُ) **"Sübhanallahi vel hamdülillahi vela ilahe illallahu vallahu ekber" dersin, sonra rukû'a inersin on defa da rukû'da okursun, sonra da, rukû'dan başını kaldırır, on defa da ayakta okursun. Secdeye iner on defa da birinci secdede okursun. Secdeden başını kaldırır, on defa da** (iki secde arasında) **oturduğun yerde okursun, tekrar secde eder on defa da ikinci secdede okursun, sonra başını kaldırır on defa daha söylersin, işte her rekâtta yetmiş beş tesbih olur** (cem'an üçyüz tesbih eder). **Eğer bu namazı her gün kılmaya gücün yeterse her gün kıl, eğer her gün kılamazsan haftada bir defa, her hafta kılamazsan her ayda bir defa kıl. Ayda kılamazsan hiç olmazsa senede bir kere kıl, senede kılamazsan ömründe olsun bir defa kıl."** buyurdu. *(Ebu Davud, Tatavvu:14, 2/29 H. No:1297, Tirmizî, Vitir:19, İbn-i Mace, İkame:190)*

HACET NAMAZI

١٤٧- عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ اَبِى اَوْفَى الْاَسْلَمِيِّ (رضى الله عنه) قَالَ: خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ فَقَالَ « مَنْ كَانَتْ لَهُ حَاجَةٌ اِلَى اللّٰهِ ، اَوْ اِلٰى اَحَدٍ مِنْ خَلْقِهِ ، فَلْيَتَوَضَّأْ وَلْيُصَلِّ رَكْعَتَيْنِ . ثُمَّ لْيَقُلْ: لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ الْحَلِيمُ الْكَرِيمُ سُبْحَانَ اللّٰهِ رَبِّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ اَللّٰهُمَّ! اِنِّى اَسْأَلُكَ مُوجِبَاتِ رَحْمَتِكَ ، وَعَزَائِمَ مَغْفِرَتِكَ ، وَالْغَنِيمَةَ مِنْ كُلِّ بِرٍّ ، وَالسَّلاَمَةَ مِنْ كُلِّ اِثْمٍ . اَسْأَلُكَ اَلاَّ تَدَعَ لِى ذَنْبًا اِلاَّ غَفَرْتَهُ وَلاَ هَمًّا اِلاَّ فَرَّجْتَهُ ، وَلاَ حَاجَةً هِىَ لَكَ رِضًا اِلاَّ قَضَيْتَهَا لِى . ثُمَّ يَسْأَلُ اللّٰهَ مِنْ اَمْرِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ مَاشَاءَ . فَاِنَّهُ يُقَدَّرُ ».

Abdullah İbn-i Ebî Evfâ el-Eslemî *(Radıyallahu Anh)* şöyle demiştir. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* yanımıza çıkıp gelerek buyurdu ki: **"Her hangi bir kimsenin Allah katında bir haceti veya Allah'ın mahlûkatından bir kimsenin yanında ihtiyacı olursa; abdest alıp iki rekât namaz kılsın. Sonra şöyle dua etsin: 'Halîm ve Kerîm olan Allah'dan başka hiç bir ilâh yoktur. Büyük Arşın Rabbi olan Allah-u Tealâyı tesbih ve tenzih ederim. Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamdolsun.**

Allahım! şüphesiz ben, senin rahmetine vesile olan sebepleri, mağfiretini gerektiren hasletleri, her hayrın ganimetini ve her günahtan selâmette olmayı (kurtulmayı) **senden dilerim.** (Allahım!) **her günahımı mutlaka bağışlamanı, her kederimi gidermeni ve rızana uygun her hacetimi yerine getirmeni senden isterim!**

Sonunda dünya ve ahiretle ilgili dileğini Allah'tan ister. Şüphesiz o dilek takdir edilir." *(Tirmizî, Salât:348, 2/344, H. No:479, İbn-i Mace, İkame:189)*

İSTİHARE NAMAZI

١٤٨- عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ (رضى الله عنهما) قَالَ كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ يُعَلِّمُنَا الْاِسْتِخَارَةَ فِى الْاُمُورِ كُلِّهَا كَمَا يُعَلِّمُنَا السُّورَةَ مِنَ الْقُرْاٰنِ يَقُولُ « اِذَا هَمَّ اَحَدُكُمْ بِالْاَمْرِ فَلْيَرْكَعْ رَكْعَتَيْنِ مِنْ غَيْرِ الْفَرِيضَةِ ثُمَّ لْيَقُلْ اَللّٰهُمَّ اِنِّى اَسْتَخِيرُكَ بِعِلْمِكَ وَاَسْتَقْدِرُكَ بِقُدْرَتِكَ وَاَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ الْعَظِيمِ فَاِنَّكَ تَقْدِرُ وَلاَ اَقْدِرُ وَتَعْلَمُ وَلاَ اَعْلَمُ وَاَنْتَ عَلاَّمُ الْغُيُوبِ . اَللّٰهُمَّ اِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ اَنَّ

هٰذَا الْاَمْرَ خَيْرٌ لِى فِى دِينِى وَمَعَاشِى وَعَاقِبَةِ اَمْرِى ، اَوْ قَالَ فِى عَاجِلِ اَمْرِى وَآجِلِهِ فَاقْدُرْهُ لِى وَيَسِّرْهُ لِى ثُمَّ بَارِكْ لِى فِيهِ وَاِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ اَنَّ هٰذَا الْاَمْرَ شَرٌّ لِى فِى دِينِى وَمَعَاشِى وَعَاقِبَةِ اَمْرِى ، اَوْ قَالَ فِى عَاجِلِ اَمْرِى وَآجِلِهِ فَاصْرِفْهُ عَنِّى وَاصْرِفْنِى عَنْهُ وَاقْدُرْ لِىَ الْخَيْرَ حَيْثُ كَانَ ثُمَّ رَضِّنِى بِهِ. قَالَ وَيُسَمِّى حَاجَتَهُ » .

148. Cabir *(Radıyallahu Anh)*şöyle demiştir:Resulullah, bize Kurandan sure öğretir gibi, işlerin hepsinde istihareyi öğretirdi: **"Her biriniz bir işe kastettiği zaman, farz olmayarak iki rekât namaz kılsın, sonra şu duayı söylesin:**

اَللّٰهُمَّ اِنِّى اَسْتَخِيرُكَ بِعِلْمِكَ وَاَسْتَقْدِرُكَ بِقُدْرَتِكَ وَاَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ الْعَظِيمِ فَاِنَّكَ تَقْدِرُ وَلَاَقْدِرُ وَتَعْلَمُ وَلَاَعْلَمُ وَاَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ . اَللّٰهُمَّ اِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ اَنَّ هٰذَا الْاَمْرَ خَيْرٌ لِى فِى دِينِى وَمَعَاشِى وَعَاقِبَةِ اَمْرِى ، اَوْ قَالَ فِى عَاجِلِ اَمْرِى وَآجِلِهِ فَاقْدُرْهُ لِى وَيَسِّرْهُ لِى ثُمَّ بَارِكْ لِى فِيهِ وَاِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ اَنَّ هٰذَا الْاَمْرَ شَرٌّ لِى فِى دِينِى وَمَعَاشِى وَعَاقِبَةِ اَمْرِى ، اَوْ قَالَ فِى عَاجِلِ اَمْرِى وَآجِلِهِ فَاصْرِفْهُ عَنِّى وَاصْرِفْنِى عَنْهُ وَاقْدُرْ لِىَ الْخَيْرَ حَيْثُ كَانَ ثُمَّ رَضِّنِى بِهِ .

Allâhümme innî estehîruke bi ilmike ve estakdiruke bikudretike ve eselüke min fadlikel azîm. feinneke takdiru vela nekdiru veta'lemü velâ e'lemü ve ente allâmul guyûb.

Allahumme in künte ta'lemü enne hâzel emre hayrun lî fî dînî ve meâşî ve âkıbeti emrî- yahutta şöyle buyurdu: **Fî âcili emrî ve êcilihi fakdürhü lî ve yessirhü lî. sümme bariklî fîhi.**

Vein künte ta'lemü enne hâzel emra şerrün lî fî dînî ve meâşî ve âkıbeti emrî -yahutta şöyle buyurdu: **Fî âcili emrî ve êcilihî fasrifhu annî vasrifnî anhü vakdürliyel hayra haysü kâne sümme razzinî bihî."**

"Ya Allah! bildiğin için senden hayırlısını dilerim. Gücün yettiği için senden beni kudretlendirmeni dilerim. (Hakkımda hayırlı olanın beyan ve takdirini) **senin o büyük fadlından isterim. Çünkü senin** (her şeye) **gücün yeter; benim ise gücüm yetmez. Sen** (her şeyi) **bilirsin; ben ise bilmem. Ve sen bütün gayb** (gizli olan) **ları son derece bilensin!**

Ya Allah, Şu işin, dinim, hayatım ve ahiretim -yahut şöyle der: **dünya ve ahiret işim - hususunda bana hayırlı olduğunu bilmekteysen** (yani: senin ilminde böyle olduğu kararlaşmışsa) **bunu bana mukadder kıl ve bunu bana kolaylaştır. Sonra** (müyesser kıldığın) **bu işte bana bereketler ihsan eyle!**

Ve şu işin, dinim, yaşayışım ve ahiretim -yahut şöyle der: **Dünya ve ahiret işim- hususunda benim için bir şer olduğunu bilmekteysen, bu işi benden; beni de o işten çevir. Ve hayır her neredeyse, onu benim için makdur** (ve müyesser) **kıl. Sonra da beni bu hayırdan razı kıl."** dersin buyurdu. *(Buharî, Deavât:48, 7/162, Teheccüd:25, Tevhid:10, Ebu Davud, Salât:366, Tirmizî, Salât:394, Neseî, Nik^âh:27, İbn-i Mace, İkame:188)*

Cabir *(Radıyallahu Anh)*: İstihare eden kimse, duanın: "Bu iş" lâfzı yerinde, kendi hacetini adıyla anar, demiştir.

KÜSÛF (GÜNEŞ TUTULMA) NAMAZI

١٤٩- عَنْ اَبِى بَكْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ كُنَّا عِنْدَ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ فَانْكَسَفَتِ الشَّمْسُ فَقَامَ النَّبِىُّ ص يَجُرُّ رِدَاءَهُ حَتّٰى دَخَلَ الْمَسْجِدَ فَدَخَلْنَا فَصَلّٰى بِنَا رَكْعَتَيْنِ حَتّٰى انْجَلَتِ الشَّمْسُ فَقَالَ النَّبِىُّ ﷺ : « اِنَّ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ لاَ يَنْكَسِفَانِ لِمَوْتِ اَحَدٍ فَاِذَا رَاَيْتُمُوهُمَا فَصَلُّوا وَادْعُوا حَتّٰى يُنْكَشِفَ مَا بِكُمْ ».

149. Ebu Bekr *(Radıyallahu Anh)* şöyle demiştir: Bir kere biz Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yanında idik, derken güneş tutuldu, Peygamber, ridasını ardından sürükleyerek kalktı ve mescide girdi, biz de girdik. Bize güneş siyahlıktan sıyrılıncaya kadar iki rekât namaz kıldırdı. Sonra: **"Şüphesiz güneş ile ay hiç bir kimsenin ölümünden dolayı tutulmazlar. Siz bunların böyle tutulduklarını gördüğünüzde, başınıza gelen bu hâl açılıncaya kadar namaz kılın ve dua edin."** buyurdu. *(Buharî, Küsûf:1, (2/23-24), Neseî, Küsûf:16)*

ABDEST ŞÜKRÜ NAMAZI

١٥٠- عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) اَنَّ النَّبِىَّ ﷺ قَالَ لِبِلاَلٍ عِنْدَ صَلاَةِ الْفَجْرِ: « يَا بِلاَلُ حَدِّثْنِى بِاَرْجٰى عَمَلٍ عَمِلْتَهُ فِى الْاِسْلاَمِ فَاِنِّى سَمِعْتُ دَفَّ نَعْلَيْكَ بَيْنَ يَدَىَّ فِى الْجَنَّةِ قَالَ مَاعَمِلْتُ عَمَلاً اَرْجٰى عِنْدِى اَنِّى لَمْ اَتَطَهَّرْ طُهُورًا فِى سَاعَةِ لَيْلٍ اَوْ نَهَارٍ اِلاَّ صَلَّيْتُ بِذٰلِكَ الطُّهُورِ مَاكُتِبَ لِى اَنْ اُصَلِّىَ ».

150. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilmiştir ki, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* sabah namazı sırasında Bilal'e hitaben şöyle buyurmuştur: **"Ya Bilâl! İslâm içinde işlediğin ve** (senin nazarında menfaatçe) **en ümitli olan bir amelini bana söyle; çünkü ben** (bu gece) **cennetin içinde, önüm de senin iki ayakkabının yürüyüş sesini işittim."** Bilâl: **"Ben kendime göre**

(menfaatça) **şundan daha ümitli olan bir iş işlemedim: Ben, gece yahut gündüzün herhangi bir saatinde iyice temizlenir** (abdest alır veya gusül eder) **sem bu temizlikle muhakkak bana kılmam takdir buyurulduğu kadar namaz kılarım."** dedi. *(Buharî, Teheccüd:17, Fazâilü's-Sahabe:23)*

TAHİYYETÜL MESCİT (MESCİDİ SELÂMLAMA) NAMAZI

١٥١- عَنْ أَبِي قَتَادَةَ السُّلَمِيِّ (رضى الله عنه) أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ : « إِذَا دَخَلَ أَحَدُكُمُ الْمَسْجِدَ فَلْيَرْكَعْ رَكْعَتَيْنِ قَبْلَ أَنْ يَجْلِسَ ».

151. Ebu Katade es-Sülemî *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilmiştir ki, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Sizden bir kimse mescide girdiği vakitte oturmadan evvel** (tahiyyetül mescit olarak) **iki rekât namaz kılsın."** buyurmuştur. *(Buharî, Salât:60, 1/114, Teheccüd:25, Müslim, Müsafirin:68-70, Tirmizî, Salât:117, 118, Neseî, Mesacid:36-37, İbn-i Mace, Mesacid:13, Darimî, İsti'zan:56, Muvatta', Sefer:58)*

Müslimdeki rivayette bu hadisin sebebi de zikredilmiştir. Bir kere Ebu Katade Mescide girdiğinde Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ,i sahabileri arasında oturuyor görmüş. O da onlarla birlikte hemen oturuvermiş. Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Namaz kılmaktan seni meneden nedir?"** diye sormuş. O da: **"Ya Resulallah! seni oturur gördüm, bunlar da oturuyorlardı onun için oturdum."** demiş. Bunun üzerine yukarıdaki hadis ile emredilmiş. İbn-i Ebî Şeybe'nin Musannef'inde diğer bir tarikten (yoldan) yine Ebu Katade'den rivayet edilen hadiste: (أَعْطُوا الْمَسَاجِدَ حَقَّهَا) **Mescitlere haklarını veriniz."** buyurulmuş: **"Hakları nedir?"** diye sorulunca: **"Oturmadan evvel iki rekât namaz."** cevabı verilmiştir. Bu namaza **"Tahiyyetül Mescit"** denilir. İki rekâttan az olmaz ve mendup olarak kılınır.

Her hatırlı, hayırlı ve kıymetli işin başında böylece iki rekât kılınır. Bundan dolayı İhram zamanında, sefere çıkarken (evde), seferden dönüşte eve girmeden camide iki rekât kılınması, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in icraatından (yaptığı işlerden) alınmıştır, yeni ev alındığında, zifaf gecesi, kurban kestikten sonra, yeni bir elbise giyildiğinde iki rekât kılınması da müstehaptır. Bazı salikler bir lokma yediğinde, bir yudum su içtiğinde iki rekât kılarlar, her işlerinde böyle devam ederlerdi.

Ancak şu da bilinmelidir ki, kerahat vakitlerinde bu nafilelerden hiç biri müstahap olmaz. Bu kerahat vakitleri:

1. İmsaktan işrak'a kadar. Bu arada sabahın sünnetinden başka nafile namaz kılınmaz. İmsak: Sahur yemeğinin son vakti olarak belirlenen saattir. İşrak: Güneş doğduktan sonra, en az yarım saat geçtikten sonraki vakittir.

2. Öğleye 45 dakika, en az yarım saat kala başlayıp, öğle zamanına kadar devam eden vakittir.

3. İkindiyle akşam arası,

Huccetü'l-İslâm İmam-ı Gazalî *(Kuddise Sırruhu)* Hazretlerinin İhya-i Ulümi'd-Din'de zikrettiğine göre: Kerahat vakitlerinde nafile namazlarının menedilmesinin üç mühim sebebi vardır:

a) Güneşe tapanlara benzemekten sakınmak,

b) Şeytanların yayılmasından sakınmak, çünkü o saatler şeytanların intişar (ortalığa dağılma) vaktidir.

c) Ahiret yolunun yolcuları, nafile namazlara her vakit devam ederler, bir çeşit ibadete devam ise, yorgunluk getirir. Bir saat yasaklanınca neşat (neşe) artar, heves çoğalır. Çünkü (اَلْاِنْسَانُ حَرِيصٌ لِمَا مُنِعَ) ibaresince: **"İnsan, yasaklandığı şeye düşkündür."** İşte bu vakitleri tahdit etmek (sınırlamak) ta, kerahat olmayan vakti beklemeye son derece teşvik vardır. Binaenaleyh namaza devamla gelecek olan bir yorgunluktan sakınmak ve değişik bir ibadete geçerek rahatlama sağlamak için, bu vakitler tesbih ve istiğfara ayrılmıştır. Ayrıca her yenilikte lezzet ve neş'e, aynı şeye devamda ise zorluk ve yorgunluk vardır.Bunun içindir ki, namaz sadece secde, sadece rükû' veya sadece kıyamdan ibaret kılınmamış, bilakis değişik amellerden ve farklı zikirlerden tertip edilmiştir. Çünkü kalp, bunlardan her bir amele geçişinde yeni bir lezzet alır.

Kerahat vakitlerinde namazların nehyedilmesinin daha nice sırları vardır ki, beşerin anlayış gücü onları idrak edemez. Allah ve Resulü onları daha iyi bilir. *(İhyâ:1/187)*

ALLAH-U TEALÂ'NİN DİNİNİN NİŞANLARINA TA'ZİM ETMENİN LÜZUMUNU BEYAN EDEN DİĞER AYETİ KERİMELER.

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَاتُحِلُّوا شَعَائِرَ اللّٰهِ . . . (٢)

"Ey iman edenler! Allah'ın şeâirine (Allah'a ibadete vesile kılınmış olan alâmetlere) **sakın hürmetsizlik etmeyin."** *(Maide Suresi:2 den)*

ذٰلِكَ وَمَنْ يُعَظِّمْ حُرُمَاتِ اللّٰهِ فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ عِنْدَ رَبِّهِ . . . (٣٠)

"İşte (iş) **budur. kim Allah'ın hurumâtına** (hürmet edilmesini emrettiği şeylere) **tazimde bulunursa, bu, Rabbi indinde kendisi için** (tam bir) **hayırdır."** *(Hac Suresi:30 dan)*

ذٰلِكَ وَمَنْ يُعَظِّمْ شَعَائِرَ اللّٰهِ فَاِنَّهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ (٣٢)

"İş budur. Her kim Allah'ın şeâirine tazim ederse (Allah'ın dininin nişanlarını, kurbanlıklarını büyük tutarsa), **şüphesiz ki bu, kalplerin takvasındandır."** *(Hac Suresi:32)*

Mevlâ Tealâ, hac ve umreyi beyan ettikten sonra, dinin hükümlerini saklayan kimselerin lânete müstehak olduğunu açıklamak üzere buyuruyor:

اِنَّ الَّـذِينَ يَكْتُمُونَ مَا اَنْزَلْنَـا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدٰى مِنْ بَعْدِ مَا بَيَّنَّـاهُ لِلنَّـاسِ فِى الْكِتَابِ اُولٰٓئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللّٰهُ وَيَلْعَنُهُمُ اللَّاعِنُونَ (١٥٩)

KELİME MANASI (159)

(اِنَّ الَّذِينَ) **Muhakkak o kimseler ki,** (يَكْتُمُونَ) **gizliyorlar,** neyi? (مَا) **ol bir ayetleri ki,** (اَنْزَلْنَا) **biz indirdik,** Ne olduğu hâlde? (مِنَ الْبَيِّنَاتِ) **açık ayetlerden,** yani Muhammed *(Aleyhisselam)* ın işinin doğruluğuna, recm (evli olduğu hâlde zina edenin taşlanarak öldürülmesin) e, kıblenin döndürülmesine, haram ve helale delâlet eden apaçık ayetler olarak. daha? (وَالْهُدٰى) **ve hidayet,** yani Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i vasfetmek (tanıtmak) suretiyle islâma hidayet edici olarak indirdiğimiz ayetleri gizliyorlar. neden sonra? (مِنْ بَعْدِ مَا) **ol bir şey-den sonra ki,** (بَيَّنَّـاهُ) **çok beyan** (izah) **ettik,** neyi? (هُ) **onu,** yani indirdiğimizi tam açıkladıktan sonra. kime? (لِلنَّـاسِ) **bütün insanlara,** nerede? (فِى الْكِتَابِ) **kitapta,** yani Tevratta veya inen bütün kitaplarda, (اُولٰٓئِكَ) **işte onlar varya,** (يَلْعَنُ) **lânet eder** kime? (هُمُ) **onlara,** kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ Hazretleri), yani onları rahmetinden uzak eder. Daha?(وَيَلْعَنُ) **ve lânet eder,** kime? (هُمُ) **onlara,** kim? (اللَّاعِنُونَ) **bütün lânet ediciler.** Yani melekler, insan ve cinlerin müminleri ve lânet edebilecek her şey onlara lânet eder.

MEAL-İ ŞERİFİ (159)

Şüphesiz indirdiğimiz o çok açık ayetleri ve doğruyu (biz kitapta onu insanlara pek aşikâr bildirdikten sonra) **gizleyenler** (yok mu?) **işte onlara, hem Allah lânet eder, hem de lânet ediciler** (lânet edebilen her şey) **lânet eder.**

İ Z A H A T

Bu ayeti kerime, Peygamberimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in mübarek vasıflarını, islâmiyetin hakikatını, kitaplarında görüp okumuş olan bir takım yahudi âlimleri hakkında nazil olmuştur. Ensardan bazıları, Resul-ü Ekrem *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Efendimizin Tevratta yazılı olan vasıflarını yahudi âlimlerinden sormuşlar, onlar ise, bunu bile bile saklayıp beyan etmemişlerdi.

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, ayeti celilede geçen kitaptan murat: Tevrat, bir rivayete göre İncil veya Kur'an'dır. İnsanlardan maksat ise: Ümmeti Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* dir.

Bu ayeti celileden, şeriat ilmini açıklamanın vacip olup, gizlemenin haram olduğuna delil alınmıştır. Ancak ulema, burada iki şart koşmuşlardır.

1. Can tehlikesi olmaması,

2. Başka bilenlerin bulunmaması sebebiyle bu vazifenin sadece kendisine kalması.

Demek ki can tehlikesi bulunursa gizlemek haram olmaz. Birde bu vazife sadece kendine kalmamış ise yine gizlemesi haram değildir.

Ayrıca bu ayeti celilede,haberi vahid'in, yani ilmine güvenilen bir âlimin haberinin kabul edilmesinin vacip olduğuna delil bulunmaktadır. Zira o âlime, bildiğini açıklaması vacip olduğuna göre, sözünün kabul edilmesi de vaciptir.

Bu ayeti kerime, yahudi uleması hakkında indirilmiştir. Nitekim İbn-i Mesud *(Radıyallahu Anh)* bu ayetin tefsirinde: Bir adam, bir arkadaşının kötü bir iş yaptığını zannederek ona lânet etse, o lânet çabucak semaya yükselir. Lânet edilen kişiyi lânete lâyık bulamayınca, söyleyene döner, onu da lâyık bulamayınca yahudilerin üzerine gider.

İşte: (وَيَلْعَنُهُمُ اللاَّعِنُونَ) **"Lânet ediciler onlara lânet eder."** ayetinin manası budur. Ancak onlardan tövbe edenden lânet kalkar, tövbe etmeyen diğer yahudilerin üzerine kalır. (اِلاَّ الَّذِينَ تَابُوا) **"Ancak tövbe edenler müstesna."** ayeti kerimesinin manası budur. buyurdu.

Hasılı bu ayet, dinin hükümlerinden her hangi bir şeyi saklayan kimselerin cümlesine şamil (hepsini içine almakta) dır. Zira itibar, lafzın umumunadır, çünkü lânete müstehak olmanın sebebi, şeriatın hükmünü saklamak olduğundan o hükümleri saklayan kimsenin lânete müstehak olduğuna bu ayet delâlet eder. Şu hâlde insanların muhtaç oldukları hükümleri saklayanların cümlesine lânet vardır.

Dînî ilimleri insanlara öğretmek vacip olduğundan, öğretme karşılığı ücret almanın caiz olmamasına da bu ayet delâlet etmektedir. Çünkü insan, üzerine vacip olan bir şeyi işlemekle borcundan kurtulduğu için başka bir ücrete müstehak olamaz. Şu kadar ki, dînî ilimleri halka açıklamak farzı kifayedir. Binaenaleyh bazı kimselerin bu ilimleri insanlara öğretmesiyle diğerlerinden farz sakıt olur (düşer). Fakat bütün din âlimleri, dînî hükümleri insanlara öğretmekten sükût ederlerse, farzı terk ettiklerinden dolayı hepsi günahkâr olurlar.

(لَعَنَتْ) **Lânet**: Lânet edecek vasıfta olan insan, cin ve diğer yaratıkların hepsini içine alıcıdır. Hatta günahkârların günahları, yağmurun kesilmesine sebep olduğundan, aç kalan vahşi hayvanlar, kuşlar ve yeryüzü haşaratının hepsi nimetten mahrum kaldıklarından, nimetin kesilmesine sebep olanlara lânet ettikleri rivayet olunmuştur. Ancak her mahluk (yaratık) kendine mahsus olan bir lisanla lânet eder.

Nitekim bu ayeti kerimenin tefsirinde, İmam-ı Mücahid'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: Yağmur yağmayıp hayvanlar aç kaldığı zaman, bu: "Benî Âdem'in âsilerinin yüzünden olmuştur. Allah, Adem oğlunun âsilerine lânet etsin." derler. Hatta akrepler ve pislik böcekleri bile: "İnsanların günahları sebebiyle yağmurlarımız kesildi." diyerek, onlara lânet ederler. *(Suyûtî, Dürrü'l-Mensur:1/391)*

Bu lânetin kafirlere ait olduğu da söylenmiştir. Nitekim Bera İbn-i Azip *(Radıyallahu Anh)* şöyle anlattı:

١٥٢- كُنَّا فِي جَنَازَةٍ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ : « إِنَّ الْكَافِرَ يُضْرَبُ ضَرْبَتَيْنِ بَيْنَ عَيْنَيْهِ فَيَسْمَعُهُ كُلُّ دَابَّةٍ غَيْرَ الثَّقَلَيْنِ ، فَتَلْعَنُهُ كُلُّ دَابَّةٍ سَمِعَتْ صَوْتَهُ ، فَذٰلِكَ قَوْلُ اللّٰهِ ﴿ وَيَلْعَنُهُمُ اللَّاعِنُونَ ﴾ يَعْنِي دَوَابَّ الْأَرْضِ ».

152. Biz Nebi *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* le beraber bir cenazede bulunuyorken O şöyle buyurdu: **"Şüphesiz kafir** (olarak ölen bir kişin) **in iki gözünün arasına iki darbe vurulur ki, ins-ü cinnin haricindeki her canlı bunu duyar ve sesini duyan her şey ona lânet eder."** İşte Allah-u Tealâ'nın: **"Lânet ediciler ona lânet eder."** mealindeki ayeti celilesi buna işarettir. *(Suyûtî, Dürrü'l-Mensur:1/391)*

ULEMANIN, BİLDİKLERİNİ İNSANLARA ANLATMAK MECBURİYETİNDE OLDUKLARINI, BU VAZİFEYİ TERK EDENLERİN İSE, LÂNET VE CEZAYA ÇARPTIRILACAKLARINI BEYAN EDEN HADİSİ ŞERİFLER VE BÜYÜKLERİN SÖZLERİ.

١٥٣- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « مَنْ سُئِلَ عَنْ عِلْمٍ فَكَتَمَهُ أَلْجَمَهُ اللّٰهُ بِلِجَامٍ مِنْ نَارٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ».

153. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Her kim, bir ilim** (bildiğin) **den sorulur da onu gizlerse, Allah-u Tealâ On** (un ağzın) **a ateşten bir gem vurur."** *(Ebu Davud: 3/321,3658, İlim:9, Tirmizî, ilim:3, İbn-i Mace, Mukaddime:24, Müsned-i Ahmed: 2/263, 305, 344, 359, 495)*

١٥٤- عَنْ جَابِرٍ (رضى الله عنه) قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « إِذَا لَعَنَ آخِرُ هٰذِهِ الْأُمَّةِ أَوَّلَهَا ، فَمَنْ كَتَمَ حَدِيثًا فَقَدْ كَتَمَ مَا أَنْزَلَ اللّٰهُ ».

154. Cabir (İbn-i Abdullah) *(Radıyallahu-Anh)* den rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Bu ümmetin sonu önceki-**

lerini lânetlediği zaman, kim bildiği bir hadisi gizlerse şüphesiz Allah'ın inzal buyurduğu (indirdiği) **hükümleri gizlemiş olur."***(İbn-i Mace ,tatavvu'1/431, H. No: 263*

İmam-ı Sindî *(Rahimehullah)* nin beyanına göre bu hadis-i şerif iki şekilde açıklanmıştır:

1. Ashab-ı Kiramın yüce faziletini bilmeyen ve onların aleyhinde konuşmanın ve onlara lânet okumanın haram olduğunu idrak etmeyen kimselerin türediği zaman kim, sahabilerin faziletine ve onlara lânet etmenin haram olduğuna dair bildiği bir hadisi gizlerse; Allah tarafından indirilmiş olan ilâhî kanunu gizlemiş sayılır.

2. İslamî ilimleri bilenlerin sayısının azalıp cehaletin yaygınlaştığı ve selef-i Salihîn'e lânet etmenin haram olduğunun bilinmemesi yüzünden sonradan gelen müslümanlar önceden gelip geçmiş din kardeşlerine lânet ettikleri zaman, şüphesiz ki ilme şiddetle ihtiyaç duyulacaktır. İşte o zaman kim, bildiği bir hadisi gizlerse Allah tarafından indirilmiş olan dini gizlemiş sayılır.

١٥٥- عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ « اِنَّ النَّاسَ يَقُولُونَ اَكْثَرَ اَبُو هُرَيْرَةَ ، وَلَوْلاَآيَتَانِ فِي كِتَابِ اللّٰهِ مَا حَدَّثْتُ حَدِيثًا ثُمَّ يَتْلُو ﴿ اِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا اَنْزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدٰى اِلٰى قَوْلِهِ الرَّحِيمُ ﴾ ، اِنَّ اِخْوَانَنَا مِنَ الْمُهَاجِرِينَ كَانَ يَشْغَلُهُمُ الصَّفْقُ بِالْاَسْوَاقِ وَاِنَّ اِخْوَانَنَا مِنَ الْاَنْصَارِ كَانَ يَشْغَلُهُمُ الْعَمَلُ فِي اَمْوَالِهِمْ وَاِنَّ اَبَا هُرَيْرَةَ كَانَ يَلْزَمُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ بِشِبَعِ بَطْنِهِ وَيَحْضُرُ مَالاَ يَحْضُرُونَ وَيَحْفَظُ مَالاَيَحْفَظُونَ ».

155. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* şöyle demiştir. İnsanlar: "Ebu Hureyre çok hadis rivayet ediyor." deyip duruyorlar. Hâlbuki Allah'ın kitabında şu iki ayet olmasaydı hiç bir hadis nakletmezdim. Ebu Hureyre bu sözden sonra: **"Şüphesiz, indirdiğimiz o açık ayetlerimizi ve doğruyu, biz kitapta insanlara pek aşikâr bir surette bildirdikten sonra gizleyenler** (varya), **işte onlara hem Allah lânet eder hem de lânet etmek şanından olanlar lânet eder. Ancak tövbe edenler, düzeltenler ve** (hakikati gizlemeyip) **iyice açıklayanlar başka. Ben artık onların günahlarından geçerim. Ben tövbeyi en çok kabul edenim, en çok merhamet eyleyenim."** *(Bakara Suresi:159-160)* ayetlerini okuyup, şöyle derdi: "Muhacir kardeşlerimizi, çarşılarda alış veriş etmek işi meşgul ederdi. Ensar kardeşlerimizi de mallarında çalışmak meşgul ederdi. Ebu Hureyre ise, karın tokluğuna Resulullah'dan ayrılmazdı da, onların hazır bulunmadıkları meclislerde hazır bulunur ve onların belleyemedikleri sözleri bellerdi. *(Buharî, İlim:43, 1/37, Vuzû':24, Hars:21, Müslim, İman:229, Muvatta', Taharet:29)*

١٥٦- عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) « اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ : مَثَلُ الَّذِى يَتَعَلَّمُ الْعِلْمَ ثُمَّ لَايُحَدِّثُ بِهِ كَمَثَلِ الَّذِى يَكْنِزُ الْكَنْزَ فَلَايُنْفِقُ مِنْهُ ».

156. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"İlmi öğrenipte sonra onu anlatmayan kişinin hâli, hazine yapıpta ondan harcamayan kimsenin hâline benzer."** *(Tabarânî, Suyûtî, Dürrü'l-Menur:1/392)*

ALLAH-U TEALÂ'NIN, EHLİ KİTAPTAN, EMİRLERİNİ BEYAN EDİP GİZLEMEMELERİ ÜZERE SÖZ ALDIĞINI VE GİZLEYENLERİN HÂLLERİNİ AÇIKLAYAN DİĞER AYET-İ KERİMELER VE MEAL-İ ŞERİFLERİ.

اِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَاأَنْزَلَ اللّٰهُ مِنَ الْكِتَابِ وَيَشْتَرُونَ بِهِ ثَمَنًا قَلِيلاً أُولٰئِكَ مَايَأْكُلُونَ فِى بُطُونِهِمْ اِلاَّالنَّارَ وَلَايُكَلِّمُهُمُ اللّٰهُ يَومَ الْقِيمَةِ وَلَايُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ (١٧٤) أُولٰئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُاالضَّلاَلَةَ بِالْهُدٰى وَالْعَذَابَ بِالْمَغْفِرَةِ فَمَا اَصْبَرَهُمْ عَلَى النَّارِ (١٧٥)

"Allah'ın indirdiği kitaptan (Peygamberin sıfatına dair) **bir şeyi gizleyip de, ona mukabil az bir pahayı** (düşük bir menfaatı) **satın alanlar** (yok mu?) **işte onlar, karınlarına ateşten başka** (bir şey) **yemiş olmazlar; kıyamet günü Allah onlarla konuşmaz ve onları** (günahlarından) **temizlemez. Onlar için pek acı verici bir azap da vardır."**

"İşte onlar, dosdoğru yolu bırakıp sapıklığı, mağfirete karşı azabı satın almış kimselerdir. Onlar ateşe karşı ne de sabırlıdırlar." *(Bakara Suresi:174-175)*

وَاِذْ اَخَذَ اللّٰهُ مِيثَاقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنُنَّهُ لِلنَّاسِ وَلَاتَكْتُمُونَهُ فَنَبَذُوهُ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ وَاشْتَرَوْا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلاً فَبِئْسَ مَايَشْتَرُونَ (١٨٧)

"Allah (-u Tealâ) **bir zaman kendilerine kitap verilenlerden andolsun ki, onu insanlara açıklıyacaksınız ve onu gizlemiyeceksiniz diye misak** (teminat) **almıştı. Onlar ise, o sözü sırtlarının arkasına attılar onun mukabilinde az bir menfaat satın aldılar. Satın aldıkları o şey ne kötüdür."** *(Ali İmran Suresi:187)*

Mevlâ Tealâ, din hükümlerini saklayan kimselerin lânete müstehak olduklarını açıkladıktan sonra, tövbe edenlerin kurtulacaklarını beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

Ayet: 160

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَبَيَّنُوا فَأُولَٰئِكَ أَتُوبُ عَلَيْهِمْ وَأَنَا التَّوَّابُ الرَّحِيمُ (١٦٠)

KELİME MANASI (160)

(إِلَّا الَّذِينَ) **Ancak o kimseler ki,** (تَابُوا) **tövbe ettiler,** yani Allah-u Tealâ Hazretlerinin ayetlerini gizlemekten ve sair tövbe gerektiren her türlü kötü şeylerden döndüler. daha? (وَأَصْلَحُوا) **ve islah ettiler,** yani bütün kötü hareketlerini düzelttiler. daha? (وَبَيَّنُوا) **ve tam manasıyla beyan ettiler,** yani gizlediklerini iyice açıkladılar, (فَأُولَٰئِكَ) **işte onlar varya** (أَتُوبُ) **ben tövbe** (lerini kabul) **ederim,** kime? (عَلَيْهِمْ) **onlara,** (وَأَنَا) **ve ben,** (التَّوَّابُ) **mubalağa ile tövbeleri kabul ediciyim.** (الرَّحِيمُ) **ziyade acıyıcıyım.**

MEAL-İ ŞERİFİ (160)

Ancak (gizlemek, inanmamak ve sair tövbe edilmesi lazım gelen şeylerden) **tövbe edip** (kötü hâllerini) **düzeltenler ve** (gizlediklerini) **iyice açıklıyanlar müstesna. Artık ben onların tövbelerini kabul ederim ve ben Tevvab** (bana dönenlerin tövbelerini mubalağa ile kabul eden) **im, Rahîm** (ziyade esirgeyen) **im.**

İ Z A H A T

Bu ayeti kerimede, tövbe ve istiğfar edenlere rahmet ve mağfiret kapılarının açık olduğu müjdelenmektedir.

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre bu ayeti celilede, din hükümlerini giz-leyenlerin tövbelerinin kabulü için üç şart vardır

1. **Tövbe:** Bu, Allah'ın ayetlerini gizlemekten vesair tövbe edilmesi gereken her kötülükten vaz geçmektir. Burada şuna işaret vardır ki, onlar bütün günahlardan tövbe etmedikçe, sadece gizlemekten vaz geçerek kendilerini lânetten kurtaramazlar zira onlara lânet edilmesinin başka sebepleri de vardır.

2. **Islâh:** Bu da, Allah-u Tealâ'nın ve kullarının haklarına taalluk eden her hususta yaptıkları ifsadı düzeltmeleridir. Yani onların, kavimlerini saptırdıktan sonra, islâma irşat ederek onları ıslah etmeleri; Allah'ın kelamından değiştirdiklerini silip yerine doğrusunu yazmaları lâzımdır.

3. **Tebyîn:** Allah'ın insanlara beyan ettiği şeyi tam manasıyla açıklamaktır. Denilmiştir ki bu, küfrün nişanı onlardan tamamen kaybolsun ve arkadaş ları kendilerine uysun için tövbelerini açıklamalarından ibarettir. Zira kendisine uyulan bir kişinin, tövbesini açıklaması ona uyanların da o günahtan kurtulmaları için şarttır. İşte bu son iki şartın yerine getirilmesiyle tövbe ta-

mamlanmış olur Artık bütün insanlar, özellikle âlimler hâllerini düzelterek bu müjdeye nail olmak için koşmalıdırlar.

Amr İbn-i Cerîr *(Radıyallahu Anh)* buyurdu ki:

إِنَّ أَوَّلَ شَيْءٍ كُتِبَ أَنَا التَّوَّابُ أَتُوبُ عَلَى مَنْ تَابَ .

"Şüphesiz (Levhi Mahfuz'a) **yazılan ilk şey: Ben Tevvabım, tövbe edenin tövbesini son derece kabul ederim."** İbaresidir. *(Suyûtî, Dürrü'l-Mensur:1/393)*

Mevlâ Tealâ, ilâhî hükümleri saklayanların lânete müstehak olduklarını, tövbe edenlerin ise lânet edilmekten kurtulacaklarını açıkladıktan sonra, tövbe etmeden ölenlerin hâllerini beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَمَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ أُولَٰئِكَ عَلَيْهِمْ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ (١٦١)

KELİME MANASI (161)

(إِنَّ الَّذِينَ) **Muhakkak o kimseler ki,** (كَفَرُوا) **kafir oldular,** yani gizlemeyi ve küfre sebep olacak diğer şeyleri işlemeye devam ettiler, (وَمَاتُوا) **ve öldüler,** (وَهُمْ) **hâlbuki onlar** (كُفَّارٌ) **kâfirlerdir,** yani kafir olarak ölenler yok mu? (أُولَٰئِكَ) **İşte onlar,** (عَلَيْهِمْ) **onların üzerinedir,** ne? (لَعْنَةُ اللَّهِ) **Allah-u Tealâ Hazretlerinin lâneti** daha? (وَالْمَلَائِكَةِ) **meleklerinde lâneti** daha? (وَالنَّاسِ) **insanların da lâneti** (أَجْمَعِينَ) **hepsinin.**

MEAL-İ ŞERİFİ (161)

Şüphesiz kâfir olupta kâfir olarak ölenler (yok mu) **işte onlar** (varya) **Allah** (-u Tealân) **ın, meleklerin ve insanların, hepsinin lâneti onların üzerinedir.**

İ Z A H A T

Ayeti kerimede geçen insanlardan murat, sadece müminlerdir, zira hakiki insan onlardır, kâfirler ise hayvanlar gibidir. Veya hem müminler, hem de kâfirlerdir. Çünkü kıyamet gününde kâfirlerin bazısı, bazısına lânet edecektir.

Nitekim Mevlâ Tealâ bir ayeti kerimesinde kafirlere hitaben:

. . ثُمَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكْفُرُ بَعْضُكُمْ بِبَعْضٍ وَيَلْعَنُ بَعْضُكُمْ بَعْضًا . . (٢٥)

"Sonra kıyamet gününde kiminiz kiminizi tanımıyacak, kiminiz de kiminizi lânetliyecektir." buyurmaktadır. *(Ankebût Suresi:25)den*

Tefsiri Kebir de zikredildiğine göre, Ebu Bekri Razî Hazretleri buyurudu ki: Kâfirleri lânetlemenin bütün müslümanlara gerekli olduğuna, binaenaleyh kâfir olarak öldükten sonra da bu lânetin devam etmesi gerektiğine bu ayeti kerime delâlet etmektedir.

Hatta kâfir olduğu hâlde aklını kaybeden kişilere bile lânet etmek gerekmektedir. Çünkü kâfir olarak ölmesi onu lânetten kurtaramadığı gibi, kafirken aklını kaybetmesi de onu lânetten kurtaramaz. Şu hâlde kâfirlik her yönden lânete sebeptir. Nitekim İman ve salâh (iyi hâl) üzere bulunan bir mümini medh etmek ve onunla dostluk etmek ölümden veya aklını kaybetmesinden sonra da değişmez.

Hazin tefsirinde beyan olunduğuna göre bu ayeti kerime, şeytandan başka muayyen bir şahsa ölmeden evvel lânet etmenin caiz olmadığına delâlet etmektedir. Zira itibar ölüm hâlinedir. Belli bir kişinin de küfür üzere öleceği bilinmediğinden vefat etmedikçe lânete müstehak olduğu bilinemez.

Ebul Âliye Hazretleri buyurmuştur ki: "Şüphesiz kâfir, kıyamet gününde tevkif edilecek (durdurulacak). Önce Allah-u Tealâ ona lânet edecek sonra bütün melekler, daha sonra da bütün insanlar lânet edecektir." *(Suyûtî, Dürrü'l-Mensur:1/393)*

İmamı Şüddî de bu ayetin tefsirinde şöyle buyurmuştur: Mümin veya kafir iki kişi bir birine lânet etmek üzere: **"Allah zalime lânet etsin."** derlerse o lânet mutlaka kafire döner çünkü en büyük zalim odur. Bütün mahlûkat ona lânet etmektedir. *(Suyûtî, Dürrü'l-Mensur:1/393)*

MAKBUL OLAN TÖVBENİN ÖLMEDEN EVVEL YAPILAN TÖVBE OLDUĞUNU VE KÜFÜR ÜZERE ÖLENLERİN KÖTÜ HÂLLERİNİ BEYAN EDEN DİĞER AYETİ KERİMELER VE MEALLERİ

إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللّٰهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ يَتُوبُونَ مِنْ قَرِيبٍ فَأُولٰئِكَ يَتُوبُ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيمًا حَكِيمًا (١٧)

"Allah indinde (makbul olan) **tövbe; ancak bilmeyerek kötülük yapıpta sonra çarçabuk** (vaz geçip) **tövbe edenlerin** (tövbesi) **dir; işte Allah'ın tövbelerini kabul ettiği kimseler bunlardır ve Allah** (herkesin içini, dışını) **hakkıyla bilendir, tam bir hikmet** (tam bir hatasızlık ve isabet) **sahibidir."** *(Nisa Suresi:17)*

وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ حَتّٰى إِذَا حَضَرَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ إِنِّي تُبْتُ الْآنَ وَلَا الَّذِينَ يَمُوتُونَ وَهُمْ كُفَّارٌ أُولٰئِكَ أَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا (١٨)

" (Yoksa) **kötülükleri yapıp** (yapıp) **da, onlardan** (böyle yapanlardan) **her hangi birine ölüm gelince: "Ben şimdi hakikaten tövbe ettim." diyenlerin tövbesi** (makbul tövbe) **değildir. Kendileri kâfir olarak ölenlerin** (tövbesi) **de** (makbul) **değildir. İşte onlar** (varya); **biz onlar için çok acı verici bir azap hazırlamışızdır."** *(Nisa Suresi:18)*

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ مَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ فَلَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ (٣٤)

"Şüphesiz inkâr edipte Allah yolundan (insanları) **alıkoyanlar sonra da kafir olarak ölenler** (yok mu) **Allah onları kat'iyen mağfiret etmez** (asla bağışlamaz)." *(Muhammed Suresi:34)*

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَمَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْ أَحَدِهِمْ مِلْءُ الْأَرْضِ
ذَهَبًا وَلَوِ افْتَدَىٰ بِهِ أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ (٩١)

"Şüphesiz inkâr edip kendileri kafir olarak ölenler (varya)**onların hiç birinden --yer** (yüzünün) **dolusu altını fidye olarak verecek olsa dahi-- kat'iyen kabul edilmeyecektir. İşte onlar!** (varya) **pek acı verici bir azap onlar içindir, kendileri için hiç bir yardımcı da yoktur."** *(Ali İmran Suresi:91)*

قَالَ ادْخُلُوا فِي أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ فِي النَّارِ
كُلَّمَا دَخَلَتْ أُمَّةٌ لَعَنَتْ أُخْتَهَا حَتَّىٰ إِذَا ادَّارَكُوا فِيهَا جَمِيعًا قَالَتْ أُخْرَاهُمْ
لِأُولَاهُمْ رَبَّنَا هَٰؤُلَاءِ أَضَلُّونَا فَآتِهِمْ عَذَابًا ضِعْفًا مِنَ النَّارِ قَالَ لِكُلٍّ ضِعْفٌ
وَلَٰكِنْ لَا تَعْلَمُونَ (٣٨)

"(Kıyamet gününde Allah o kâfirlere) **diyecek ki: Sizden önce geçmiş olan cin ve insan toplulukları, arasında sizde ateşe girin, her ümmet** (ateşe) **girdikçe** (kendisine uyduğu) **hemşiresine** (kendi dindaşına, yahudiler, yahudilere, hristiyanlar, hristiyanlara, sabiîler, sabiîlere, tâbi olanlar elebaşlarına) **lânet edecekler.Nihayet hepsi bir biri ardınca orada** (cehennemde) **toplanınca sonrakiler, öncekiler için: "Ey Rabbimiz! bizi işte bunlar saptırdılar, onun için onlara katmerli azap ver."diyecekler.** (Allah'da onlara): **"Herkes için kat kat** (azap) **vardır. Fakat siz** (bunu) **bilmezsiniz."** buyuracaktır. *(Araf Suresi:38)*

وَقَالُوا رَبَّنَا إِنَّا أَطَعْنَا سَادَتَنَا وَكُبَرَاءَنَا فَأَضَلُّونَا السَّبِيلَا (٦٧) رَبَّنَا آتِهِمْ
ضِعْفَيْنِ مِنَ الْعَذَابِ وَالْعَنْهُمْ لَعْنًا كَبِيرًا (٦٨)

"(Kâfirler, yüzleri ateş içerisinde döndürüldüğü gün): **"Ey Rabbimiz! şüphesiz biz reislerimize ve büyüklerimize uyduk, onlarda bizi yoldan saptırdılar." derler** (diyeceklerdir). **"Ey Rabbimiz! onlara azaptan iki katını ver ve onları büyük lânetle rahmetinden kov."** (diyeceklerdir). *(Ahzap Suresi:67-68)*

خَالِدِينَ فِيهَا لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ (١٦٢)

KELİME MANASI (162)

(خَالِدِينَ) **Ebedi kalıcı oldukları hâlde** nerede? (فِيهَا) **o lânet veya lânetin delâlet ettiği ateş içerisinde** (لَا يُخَفَّفُ) **hafifletilmiyecektir,** kimden? (عَنْهُمُ) **Onlardan** ne? (الْعَذَابُ) **azap** daha? (وَلَا هُمْ) **ve onlar olmadılar** (يُنْظَرُونَ) **mühlet verilir.**

MEALİ ŞERİFİ (162)

Onun (o lânetin veya cehennemin içinde ebedi kalıcı oldukları hâlde onlar üzerine lânet vardır). **Bunlardan** (ilelebed) **azap hafifletilmez ve kendilerine asla mühlet verilmez.**

İ Z A H A T

Allah-u Tealâ Hazretleri bu ayeti kerimede kafirlere yapılacak azabın şiddetini üç şekilde beyan etmiştir

1. Ebedi olmak,

2. Asla tahfif olunmamak (hafifletilmemek).

3. Tehir ve tecil (geciktirme) kabul edilmemek. Yani azapları tükenmez, devamlı tazelenir, durur demektir.

Kazî, Hâzin, Alusî ve Ruhu'l-Beyan tefsirlerinde zikredildiğine göre, ayeti celilede geçen (يُنْظَرُونَ) tehir manasında olan (اِنْظَارٌ) dan alınmıştır, buna göre mana: **"Onlara mühlet verilmez ve göz açtırılmaz, bir an bile azapları tehir olunmaz."** demektir.

Veya (اِنْتِظَارٌ) bekleme manasında olan (نَظَرٌ) dan alınmıştır, buna göre mana: **"Özür dilesinler diye beklenilmeyeceklerdir."** demektir.

Veya (رُؤْيَةٌ) görme manasında olan (نَظَرٌ) dan alınmıştır. Buna göre mana: **"Allah-u Tealâ Hazretleri tarafından rahmet nazarı** (acıma bakışı) **ile kendilerine bakılmıyacaktır."** demektir.

Burada, kâfirlerin yaşadıkları kısa dünya hayatındaki küfürlerine karşılık ebedi olarak cehennem azabında kalmalarının sırrı sorulursa, cevapta denilir ki: **"Onlar sonsuza kadar da yaşasalar niyetleri ebedi putlara tapmak olduğundan, ebedi azapla cezalandırıldılar."** Cehennemdeki yerleri ve azapları ise, kötü hâlleri ve küfürdeki şiddetlerine göre değişik olacaktır.

Mevlâ Tealâ, kâfirlerin lânete müstehak olduklarını açıkladıktan sonra, lânete çarpılmalarının sebebinin, Mevlâ'nın birliğini inkâra cesaret olduğunu beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَاِلٰـهُكُمْ اِلٰهٌ وَاحِـدٌ لَااِلٰـهَ اِلَّا هُـوَ الرَّحْمٰنُ الرَّحِيـمُ (١٦٣)

KELİME MANASI (163)

(وَاِلٰـهُكُمْ) **Ve sizin ilâhınız** (اِلٰهٌ) **bir ilâhtır ki,** (وَاحِـدٌ) **tek olucu,** (لَااِلٰـهَ) **hiç bir ilâh yoktur** (اِلَّا هُـوَ) **ancak o vardır** (الرَّحْمٰنُ) **Rahmân sıfatıyla muttasiftir,** (الرَّحِيـمُ) **Rahîm sıfatıyla sıfatlanmıştır.**

MEAL-İ ŞERİFİ (163)

(Ey insanlar) **hepinizin** (ibadet ve ubudiyetine lâyık ve müstehak olan) **ilâhı** (hakiki mabudu, zatında ve sıfatlarında asla benzeri bulunmayan) **bir tek ilâhtır. Ondan başka hiç bir ilâh yoktur. O, hem Rahmândır hem Rahîmdir.**

İ Z A H A T

Bu ayeti kerime, bütün insanları bir vahdet (birlik) dairesine davet ediyor, onlara lânetten ve azaptan kurtulmanın yolunu gösteriyor

Hâzin, Alusî, Zadü'l-Mesîr, Beğavî ve Kurtubî tefsirlerinde zikredildiğine göre, İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* buyurdu ki: Kureyş kâfirlerinin: **"Ya Muhammed** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **bize Rabbini vasfet** (tanıt)." demeleri üzerine bu ayetle, bir de ihlas suresi inmiştir.

Hâzin tefsirinde beyan olunduğuna göre, Allah-u Tealâ'nın vahdaniyeti (birliği), zatında, sıfatlarında, efâli (işleri) nde, Rubûbiyyeti (Rabliği) ndedir. Zira ibadete müstehak olmasında ortağı bulunmadığı gibi, bütün varlıkları yaratıp, terbiye etmesi (yetiştirmesi) inde de ortağı yoktur.

Mevlâ Tealâ, İbadete müstehak olduğunu, bütün iyiliklerin sahibi bulunduğunu beyan ederek isbat etmiştir. Çünkü bütün nimetlerin usul ve furuunun (kök ve dallarının) halıkı (yaratıcısı) olan elbette ibadet olunmaya müstehak olur.

١٥٧- عَنْ اَسْمَاءَ بِنْـتِ يَزِيـدَ (رضى الله عنها) قَالَتْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ يَقُولُ فِى هٰذَيْنِ الْآيَتَيْنِ : وَاِلٰـهُكُمْ اِلٰـهٌ وَاحِـدٌ لَااِلٰـهَ اِلَّا هُـوَ الرَّحْمٰنُ الرَّحِيـمُ ، الـم اَللّٰهُ لَا اِلٰـهَ اِلَّا هُـوَ الْـحَىُّ الْقَـيُّومُ . فِيهِمَا اِسْمُ اللّٰهِ الْاَعْـظَمُ .

157. Esmâ Binti Yezîd *(Radıyallahu Anha)* in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğunu işittim: **"Şüphesiz Allah-u Tealâ'nın ismi Azam'ı** (en büyük ismi) **şu iki ayeti kerimedir. Birisi bu ayeti kerime, diğeri ise Ali İmran suresinin evvelindeki bir ve ikinci ayet-i kerimelerdir."** *(Darimî, Fezailül Kuran:14, Ebu Davud, Tirmizî, Deavât:64, İbn-i Mace, Dua:6/461)*

١٥٨- عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) « اَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: لَيْسَ شَيْءٌ اَشَدَّ عَلٰى مَرَدَةِ الْجِنِّ مِنْ هٰؤُلَاءِ الْآيَاتِ الَّتِي فِي سُورَةِ الْبَقَرَةِ ﴿ وَاِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَاحِدٌ . . ﴾ الْآيَتَيْنِ »

158. Hazreti Enes *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilmiştir ki, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"İtaatsız, azgın cinler üzerine Bakara suresindeki bu ayetlerden daha zor hiç bir ayet gelmez** (en çok bunlardan korkarlar) **onlar da bu iki** (Bakara Suresi:163 ve 164 üncü) **ayettir."** *(Deylemî, Müsned-i Firdevs:3/385 H. No:5177)*

وَاَخْرَجَ ابْنُ عَسَاكِرَ عَنْ اِبْرَاهِيمَ بْنِ وَثْمَةَ قَالَ : اَلْآيَاتُ الَّتِي يَدْفَعُ اللّٰهُ بِهِنَّ مِنَ اللَّمَمِ مَنْ لَزِمَهُنَّ فِي كُلِّ يَوْمٍ ذَهَبَ عَنْهُ مَا يَجِدُ (وَاِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَاحِدٌ . .) اَلْآيَةَ ، وَآيَةُ الْكُرْسِيِّ ، وَخَاتِمَةُ الْبَقَرَةِ ، وَ (اِنَّ رَبَّكُمُ اللّٰهُ) اِلٰى مُحْسِنِينَ ، وَآخِرُ الْحَشْرِ ، بَلَغَنَا اَنَّهُنَّ مَكْتُوبَاتٌ فِي زَوَايَا الْعَرْشِ ، وَكَانَ يَقُولُ : اُكْتُبُوهُنَّ لِصِبْيَانِكُمْ مِنَ الْفَزَعِ وَاللَّمَمِ .

İbn-i Asâkir'in rivayetine göre, İbrahim İbn-i Vesme buyurmuştur ki: Bu ayet (Bakara, 163), Ayetül Kürsî (Bakara 255), Bakaranın sonu (285-286), Araf (54, 55, 56), bir de Haşır suresinin sonu (21-24) bu ayetler varya her gün bunlara devam eden kişiden, içinde bulunduğu bütün sıkıntılar gider ve delilikten kurtulur. Bize ulaşan habere göre bu ayetler Arşın zaviye (köşe) lerinde yazılmıştır. Korkudan ve delilikten kurtulmaları için bu ayetleri çocuklarınız için yazın (üzerlerine asın). *(Suyûtî, Dürrü'l-Mensur:1/394)*

Zikredilen ayetler şunlardır:

﴿ وَاِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَاحِدٌ . . . . ﴾ *(Bakara Suresi:163)*

﴿ اَللّٰهُ لَآاِلٰهَ اِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ . . . . . ﴾ *(Bakara Suresi:255)*

﴿ اٰمَنَ الرَّسُولُ بِمَا اُنْزِلَ اِلَيْهِ . (الى قوله) . اَلْكَافِرِينَ ﴾ *(Bakara Su. Sonu:285-286)*

﴿ اِنَّ رَبَّكُمُ اللّٰهُ الَّذِي . (الى قوله) . مِنَ الْمُحْسِنِينَ ﴾ *(Araf Suresi:54-56)*

﴿ لَوْ اَنْزَلْنَا هٰذَا الْقُرْاٰنَ . (الى قوله). الْحَكِيمُ ﴾ *(Haşır Suresi:21-24)*

CENABI HAKKIN BİRLİĞİNE DELALET EDEN

DİĞER AYETİ KERİMELER.

قُلْ هُوَاللّٰهُ اَحَدٌ (١) اَللّٰهُ الصَّمَدُ (٢) لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ (٣) وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا اَحَدٌ (٤)

"(Habibim!) **de ki: O Allah'tır, bir tektir.** "-- "**Allah Samettir** (zeval bulmayan bir bakidir, daimdir, herkesin ve her şeyin doğrudan doğruya muhtaç olduğu ve kastettiği yegane varlık sahibidir, ulular ulusudur)." -- "**Doğurmadı** (oğlu kızı yoktur), **doğrulmadı.**" -- "**Ve hiç bir şey de ona denk** (ve benzer) **olmamıştır.**" *(Ihlas Suresi:1-4)*

إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ
وَالْفُلْكِ الَّتِي تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِمَا يَنْفَعُ النَّاسَ وَمَا أَنْزَلَ
اللّٰهُ مِنَ السَّمَآءِ مِنْ مَّآءٍ فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ
فِيهَا مِنْ كُلِّ دَآبَّةٍ وَّتَصْرِيفِ الرِّيٰحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ
السَّمَآءِ وَالْأَرْضِ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿١٦٤﴾ وَمِنَ النَّاسِ
مَنْ يَّتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللّٰهِ أَنْدَادًا يُّحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللّٰهِ ۖ وَالَّذِينَ
اٰمَنُوٓا أَشَدُّ حُبًّا لِّلّٰهِ ۗ وَلَوْ يَرَى الَّذِينَ ظَلَمُوٓا إِذْ يَرَوْنَ الْعَذَابَ ۙ
أَنَّ الْقُوَّةَ لِلّٰهِ جَمِيعًا ۙ وَّأَنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعَذَابِ ﴿١٦٥﴾ إِذْ
تَبَرَّأَ الَّذِينَ اتُّبِعُوا مِنَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا وَرَأَوُا الْعَذَابَ وَتَقَطَّعَتْ
بِهِمُ الْأَسْبَابُ ﴿١٦٦﴾ وَقَالَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا لَوْ أَنَّ لَنَا كَرَّةً
فَنَتَبَرَّأَ مِنْهُمْ كَمَا تَبَرَّءُوا مِنَّا ۗ كَذٰلِكَ يُرِيهِمُ اللّٰهُ أَعْمَالَهُمْ
حَسَرٰتٍ عَلَيْهِمْ ۖ وَمَا هُمْ بِخَارِجِينَ مِنَ النَّارِ ﴿١٦٧﴾ يٰٓأَيُّهَا
النَّاسُ كُلُوا مِمَّا فِي الْأَرْضِ حَلٰلًا طَيِّبًا وَّلَا تَتَّبِعُوا
خُطُوٰتِ الشَّيْطٰنِ ۚ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿١٦٨﴾ إِنَّمَا يَأْمُرُكُمْ
بِالسُّوٓءِ وَالْفَحْشَآءِ وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿١٦٩﴾

Mevlâ Tealâ, birliğini beyan ettikten sonra, varlığına ve birliğine delâlet eden delillerden bazılarını açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَالْفُلْكِ الَّتِي
تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِمَا يَنْفَعُ النَّاسَ وَمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ مَاءٍ
فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ وَتَصْرِيفِ الرِّيَاحِ
وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ (١٦٤)

KELİME MANASI (164)

(إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ) **Muhakkak göklerin yaratılışında vardır,** daha? (وَالْأَرْضِ) **yerinde yaratılışında,** daha? (وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ) **gecenin ihtilâf edişinde,** daha? (وَالنَّهَارِ) **gündüzün de,** yani gece ile gündüzün değişmelerinde de vardır. daha? (وَالْفُلْكِ) **o gemilerde** (الَّتِي) **öyle gemiler ki,** (تَجْرِي) **akıtıyor,** (yüklenip taşıyor. Bundan sonra gelecek (بِمَا) daki (بَا), tadiye için olduğundan bu kelimeye müteaddi manası verilmiştir). Nerede? (فِي الْبَحْرِ) **denizde,** neyi? (بِمَا) **o şeyleri ki,** (يَنْفَعُ) **menfaat veriyor,** kime?(النَّاسَ) **insanlara,** yani insanlara yarayan şeyleri denizde götüren gemilerde de vardır. Daha? (وَمَا) **o şeyde de vardır ki,** (أَنْزَلَ) **indirdi** kim?(اللَّهُ) **Allah** (-u Tealâ Hazretleri) nereden? (مِنَ السَّمَاءِ) **semadan,** yani gök tarafından. O da nedir? (مِنْ مَاءٍ) **sudur,** yani o suda da vardır ki, Allah-u Tealâ Hazretleri onu semadan indirdi de, (فَأَحْيَا) **diriltti.** Neyle?(بِهِ) **o su sebebiyle,** neyi? (الْأَرْضَ) **yer yüzünü,** neden sonra? (بَعْدَ مَوْتِهَا) **ölümünden sonra,** yani Allah-u Tealâ, gökten suyu indirip o su sebebiyle yer yüzünü kuruduktan sonra diriltti de, (وَبَثَّ) **yaydı,** nerede? (فِيهَا) **o yer yüzünde,** neyi? (مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ) **her gezen canlıyı,** yani her hareket eden canlıyı yer yüzüne yaymasında da vardır. Daha ne de vardır? (وَتَصْرِيفِ الرِّيَاحِ) **ve rüzgârların tasrifinde,** yani Allah-u Tealâ'nın, rüzgârları bir taraftan diğer bir tarafa, bir hâlden diğer bir hâle çevirmesinde de vardır. Daha? (وَالسَّحَابِ) **bulut** (u evirip çevirmesin) **de,** öyle bulut ki, (الْمُسَخَّرِ) **teshir edilmiş** (Hakkın emrine boyun eğmiş), **itaatkâr kılınmış,** nerede? (بَيْنَ السَّمَاءِ) **gökle,** daha? (وَالْأَرْضِ) **yer arasında,** yani Allah-u Tealâ'nın, gökle yer arasında emrine itaatkâr kıldığı bulutları çevirmesinde de vardır. Ne vardır?(لَآيَاتٍ) **elbette nice ayetler,** yani Allah-u Tealâ Hazretlerinin varlığı-

na, birliğine, kudretine, hikmetine ve rahmetine delâlet eden nice deliller vardır. Kim için? (لِقَوْمٍ) **bir kavim için ki,** (يَعْقِلُونَ) **aklederler,** yani akıllarıyla düşünürler de ibret alırlar.

MEAL-İ ŞERİFİ (164)

Şüphe yok ki, göklerin ve yerin yaratılışında, geceyle gündüzün ihtilafında (bir biri ardınca gelişinde), **insanlara faydalı olan şeyleri denizde akıt** (ıp taşıy) **an o gemilerde, Allah** (-u Tealâ) **ın sema** (yukarı) **dan indirerek kendisiyle yer yüzünü ölümünden** (kurumasından) **sonra dirilttiği su da, hareket eden her canlıyı orada** (yerde üretip) **yaymasında, rüzgarları ve gökle yer arasında** (hakkın emrine) **boyun eğmiş olan bulutları** (evirip) **çevirmesinde , düşünen bir kavim için elbette nice ayetler** (Allah'ın varlığına, birliğine , kudretinin sonsuzluğuna delâlet eden birçok alâmetler) **vardır.**

İ Z A H A T

Bu ayeti kerime Cenab-ı Hak'kın varlığını, birliğini, kudret ve azametini gösteren hılkat bedialarını (üstün değerli, eşsiz sanat eserlerini) beşeriyetin gözü önüne sermiştir.

Bu ayeti celilenin iniş sebebi hakkında, Zadü'l-Mesîr ve İbn-i Kesîr tefsirlerinde üç rivayet zikredilmiştir. Hafız Ebu Bekr İbn-i Merdüveyh, İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhuman)* ın şöyle buyurduğunu zikretmiştir:

159. Kureyş kâfirleri Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek: "Ya Muhammed! biz ancak Safa dağını bizim için altın yapmasını Rabbinden istemeni arzu ediyoruz, böylece biz onunla atlar ve silâhlar alır, sana inanır, beraberinde harbederiz." dediler. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

١٥٩- « اَوْثِقُوا لِى لَئِنْ دَعَوْتُ رَبِّى فَجَعَلَ لَكُمُ الصَّفَا ذَهَبًا لَتُؤْمِنُنَّ بِى »

"Eğer ben Rabbime dua eder de, O, Safa dağını sizin için altın yaparsa, mutlaka bana inanacağınıza söz verin." buyurdu, Onlarda söz verince, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* duaya başladı hemen Cibril-i Emin gelerek:

« اِنَّ رَبَّكَ قَدْ اَعْطَاهُمُ الصَّفَا ذَهَبًا عَلٰى اَنَّهُمْ اِنْ لَمْ يُؤْمِنُوا بِكَ عَذَّبَهُمْ عَذَابًا لَمْ يُعَذِّبْهُ اَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ »

"Şüphesiz senin Rabbin sana inanmadıkları taktirde âlemlerden hiç birine yapmadığı bir azabı onlara yapmak şartıyla, Safa dağını onlara altın olarak verdi." buyurdu.O zaman Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

« لاَ رَبِّ بَلْ دَعْنِى وَقَوْمِى فَلَأُدْعُوَنَّهُمْ يَوْمًا بِيَوْمٍ »

"Hayır ya Rabbi! sen beni kavmimle baş başa bırak. Ben onları gün begün davet edeceğim." buyurdu. Bunun üzerine Allah-u Tealâ bu ayeti celileyi indirerek: **"Safa dağından daha büyük âyetleri gördükleri hâlde Safa'yı altın yapmanı senden nasıl istiyorlar."** buyurdu. *(İbn-i Kesîr:1/290)*

İbn-i Ebî Hatim *(Radıyallahu Anh)* Ata *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğunu rivayet etti: Medine-i Münevverede Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e:(وَإِلٰهُكُمْ إِلٰهٌ وَاحِدٌ لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمٰنُ الرَّحِيمُ) **"İlâhınız bir tek ilâhtır. Ondan başka hiç bir ilâh yoktur. O Rahmandır, Rahimdir."** mealindeki (bundan evvelki 163.) ayet inince Mekkede bulunan Kureyş kâfirleri: "Bu kadar insana bir tek ilah nasıl yetecek." dediler. İşte bunun üzerine Allah-u Tealâ bu ayeti kerimeyi indirdi. Böylece onlara kendisinin bir tek ilâh olduğunu ve her şeyin yaratıcısı olduğunu bildirmiş oldu. *(İbn-i Kesîr:1/290, ilgili ayet)*

Vekî *(Radıyallahu Anh)* , Ebu'd-Duhâ *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğunu rivayet etti. (وَإِلٰهُكُمْ إِلٰهٌ وَاحِدٌ) **"İlâhınız bir tek ilâhtır."** ayeti inince müşrikler: "Öyleyse Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bir tek ayet getirsin." dediler. Bunun üzerine Allah-u Tealâ bu ayeti indirerek böylesine büyük mucizeleri onların gözü önüne serdi. *(İbn-i Kesir:1/290, ilgili ayet)*

Görüldüğü gibi Allah-u Tealâ bu ayeti celilede aklı olan milletler için kendi varlığına, birliğine ve kudretine delâlet eden nice deliller zikretmiştir.

Birinci olarak: Göklerin ve yerin yaratılışını açıklamıştır, zira göklerin ve içindekilerin direksik ve askısız durmaları, yükseklikleri, genişlikleri ve gökleri süsleyen yıldızlar, gezegenler, burçlar, güneş, ay ve bütün bunlarda bulunan sayısız sanat harikaları, bunların hiç birinin kendi başına olamıyacağına, bir yaratıcısının bulunduğuna ve o yaratıcının sonsuz gücüne, hakikaten tek olduğuna delâlet eder. Çünkü bütün yaratıklar, zamanla bir takım değişikliklere uğradıklarına göre hadis (sonradan yaratılmış) tırlar. Sonradan yaratılan her şeyin de bir yaratıcıya ihtiyacı vardır. Öyleyse düşünelim, o yaratıcının kudreti olmasa bu eşyayı yaratamazdı, ilmi olmasa her şeyi yerli yerinde yapıp bu düzeni kuramazdı, çünkü bilgisizlik üzere yapılan her şey noksan kalır.

Yine böylece yer yüzünde bulunan dağlar, nehirler, madenler, ağaçlar, meyvalar, türlü türlü otlar ve her birinde bulunan nice garip (görülmemiş) sanatlar, Halik-ı Azimüşşan'ın varlığına delâlet eder.

Zadül Mesir tefsirinde zikredildiğine göre burada, bu işlerin tabiat tarafından meydana geldiğini söyliyenlere büyük bir reddiye vardır. Çünkü bütün bunlar tabiat vasıtasıyla olsaydı göklerin hareketinde ve yıldızların ışıklarında değişiklik olmazdı, zira tabiatın gereği bir olduğundan hepsinin hareketinin bir tarafa doğru ve ışıklarının aynı şekilde olması lâzım gelirdi. Halbuki hepsinin hareketleri ve ışıkları değişik olduğundan bunların değişikliği, Fâil-i Muhtar'ın ihtiyarıyla (istediğini yapan Allah-u Tealâ'nın dilemesiyle) olup, kör tabiat vasıtasıyla olmadığının delilidir.

Yine böylece yerde bulunan otların ve madenlerin değişikliği de buna delâlet eder. Zira aynı toprakta meydana gelen otların, ağaçların ve meyvaların, feleklere nisbeti (gökle alâkası) bir olup suyu ve toprağı eşit olduğu hâlde birinin renginin diğerine, öbürünün meyvasının bir başkasına benzememesi, renklerinin, kokularının, tatlarının ve şekillerinin bir birine benzememesi, Fâil-i Muhtar olan Allah-u Tealâ'nın, her birini ayrı ayrı seçerek yarattığının delilidir. Mevlâ Tealâ bu hususta:

وَفِي الْاَرْضِ قِطَعٌ مُتَجَاوِرَاتٌ وَجَنَّاتٌ مِنْ اَعْنَابٍ وَزَرْعٌ وَنَخِيلٌ صِنْوَانٌ وَغَيْرُ صِنْوَانٍ يُسْقٰى بِمَاءٍ وَاحِدٍ وَنُفَضِّلُ بَعْضَهَا عَلٰى بَعْضٍ فِى الْاُكُلِ اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ (٤)

"Ve yer yüzünde bir birine komşu (yakın) **kıtalar** (kara parçaları), **vardır. Üzüm bağları, ekinler, çatallı** (kökü bir olup, iki veya daha ziyade başlı) **ve çatalsız** (kökleri ayrı ayrı tek başlı) **hurmalıklar vardır ki, bunların hepsi bir suyla sulandığı hâlde, yenişlerinde bir kısmını bir kısmına üstün kılarız** (tat, renk ve kıymetleri farklıdır) **şüphesiz ki bunlarda, akıllarını çalıştıran bir kavim** (topluluk) **için elbette büyük âyet** (ibret) **ler vardır."** *(Ra'd Suresi:4)*

Bütün bunlar tabiat vasıtasıyla olmuş olsaydı aynı kıta üzerinde bulunan ağaçların meyvaları değişmez, hepsinin bir renk, bir tat, ve aynı özellikte olmaları lâzım gelirdi.

Zira tabiatın gereği değişmez. Şu hâlde bu değişiklik, Fâil-i Muhtar'ın varlığına, iradesine ve kudretine delâlet eder.

İkinci olarak: Mevlâ Tealâ geceyle gündüzün ihtilâfından bahsetti. Geceyle gündüzün bir an bile gecikme yapmadan ardarda gelmelerinde de büyük bir ayet vardır. Nitekim Mevlâ Tela Hazretleri:

لَاالشَّمْسُ يَنْبَغِى لَهَا اَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ وَلَا الَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ وَكُلٌّ فِى فَلَكٍ يَسْبَحُونَ (٤٠)

"Ne güneşin aya erişip çatması, ne de gecenin gündüzü geçmiş olması (gündüz bitmeden gecenin gelmesi) **lâyık değildir** (gerekmez). (Güneş, ay ve yıldızlardan) **Hepsi de** (ayrı ayrı) **birer felek** (gök tabakasın) **da yüzer** (akıp gitmeğe devam eder) **ler."** *(Yasin Suresi:40)*

Gecenin karanlık, gündüzün aydınlık olmasında, birinin uzayıp, diğerinin kısalmasında da Mevlânın varlığına ve birliğine dair büyük deliller vardır. Bu hususta da Mevlâ Tealâ:

اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ يُولِجُ الَّيْلَ فِى النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِى الَّيْلِ . . (١٩)

"Görmedin mi ki, şüphesiz Allah, geceyi gündüze, gündüzü de geceye girdirir." buyurdu. *(Lokman Suresi:29)*

Yani bazen geceyi uzatır, gündüzü kısaltır. Bazen de gündüzü uzatıp geceyi kısaltır. Karanlığı geceye, ışığı ise gündüze tahsis (ayırmak), tabiat vasıtasıyla olamaz, zira tabiatın her zamanla alâkası eşit olduğundan karanlık ve aydınlıktan hangisini gerektiriyorsa, onun dışında bir şey olmaması lâzım gelirdi.

Halbuki geceyi, insanların rahatı için karanlık, gündüzü de insanların maişet (geçim) lerini kazanabilmeleri için aydınlık yaratan ve her birini nizam ve intizam (düzen) üzere bulunduran Halik-ı Azimüşşan'ın, bir olması gerekir. Nitekim Mevlâ Tealâ Hazretleri:

وَمِنْ رَحْمَتِهِ جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ (٧٣)

"Rahmeti (acıması) **ndan ötürü** (Allah *Celle Celalühü*) **sizin için gece ve gündüzü yarattı ki, onda** (geceleyin) **dinlenesiniz ve** (gündüzün) **onun fazl-ı** (keremi) **nden** (rızkınızı) **arayasınız, ve umulur ki şükredersiniz."** buyuruyor. *(Kasas Suresi:73)*

Diğer bir ayeti kerimesinde de:

وَجَعَلْنَا نَوْمَكُمْ سُبَاتًا (٩) وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ لِبَاسًا (١٠) وَجَعَلْنَا النَّهَارَ مَعَاشًا (١١)

"Biz, uykunuzu bir dinlenme kıldık." -- "Geceyi bir elbise (gibi sizi örtücü) **kıldık." -- " Gündüzü de** (yaşamanız için) **kazanma zamanı yaptık."** buyurdu. *(Nebe 'Suresi:9-11)*

Gece ve gündüzün değişmesi güneşe bağlı olup, bunların uzayıp kısalmalarıyla dört mevsimin meydana gelmesi ve onların her birerlerinde ekin zamanlarının ayarlanması, meyvelerin, bahar, yaz ve güz aylarında vücud bulması, Cenab-ı Hak'kın varlığına ve bütün kâmil sıfatların sahibi olduğuna, her akıllının anlıyabileceği şekilde açık birer delildirler.

Üçüncü olarak: Mevlâ Tealâ Hazretleri gemileri zikretti.

İnsanların faydası için gemilerin denizlerde yüzmesinde, azıcık akıl sahibi olanlara, Sani'in (yaratıcı olan Allah-u Tealâ'nın) vücuduna ve kudretine (varlığına ve gücüne) alâmet (nişan) lar vardır. Bu hususta Allah-u Tealâ:

وَمِنْ آيَاتِهِ الْجَوَارِ فِي الْبَحْرِ كَالْأَعْلَامِ (٣٢) إِنْ يَشَأْ يُسْكِنِ الرِّيحَ فَيَظْلَلْنَ رَوَاكِدَ عَلَىٰ ظَهْرِهِ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ (٣٣)

"Denizde dağlar gibi akıp giden (gemi) **ler de, O'nun ayetlerinden** (varlığının ve birliğinin nişanlarından) **dır. O dilerse, rüzgârı durdurur da** (gemiler denizin) **sırtı üzerinde durakalırlar, şüphesiz bunda, çok sabreden, çok şükreden herkes için büyük ibretler vardır."** *(Şura Suresi:32-33)*

Geminin denizde yürümesi, suyun gayet akıcı bir şey olduğu halde gemiyi yüklenmesi ve gemiyi arzu edilen yere yürütmek için rüzgârların uygun surette esmeleri, Halik'ın kudret ve iradesine (yaratıcının gücüne ve isteğine) delâlet eder. Bu hususta da Mevlâ Tealâ Hazretleri:

اَلَمْ تَرَ اَنَّ الْفُلْكَ تَجْرِى فِى الْبَحْرِ بِنِعْمَةِ اللّٰهِ لِيُرِيَكُمْ مِنْ اٰيَاتِهِ اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ (٣١)

"(Kudret) **Ayetlerinden bir kısmını size göstermek için, şüphesiz ki gemilerin, denizde, Allah'ın nimeti** (lütfu) **ile akıp gitmekte** (yüzmekte) **olduğunu görmedin mi? Şüphesiz bunda, çok sabreden, çok şükreden herkes için ibret** (ders) **ler vardır."** *(lokman Suresi:31)*

Ayrıca bu vesileyle insanların ticaret edip, mal ve eşyalarını alıp satarak birbirlerinin ihtiyaçlarını gidermelerinde, herkesin gideceği yerlere ulaşmalarında ve bu suretle insanların geçim sebeplerinin meydana gelmesinde, vahdaniyeti ilâhiyeye (Allah'ın birliğine) büyük bir nişan vardır.

Bu hususta Mevlâ Tealâ Hazretleri şöyle buyuruyor:

وَهُوَ الَّذِى سَخَّرَ الْبَحْرَ لِتَاْكُلُوا مِنْهُ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُوا مِنْهُ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا وَتَرَى الْفُلْكَ مَوَاخِرَ فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ (١٤)

"O (Allah-u Tealâ), **denizi: Ondan taze bir et** (balık) **yemeniz ve ondan giyeceğiniz** (kullanacağınız) **bir ziyneti** (inci, mercan gibi süs eşyasını) **çıkarmanız için musahhar** (son derece emrinize hazır) **kılandır. Gemilerin orada** (denizde suları) **yararak gittiklerini görüyorsun ki** (bütün bunlar sırf) **O'nun fazlından** (size yapmış olduğu iyiliğinden rızkınızı) **aramanız ve** (Onun nimetine) **şükretmeniz içindir."** *(Nahl Suresi:14)*

Dördüncü olarak: Allah-u Tealâ gökten indirdiği suyu beyan etti.

İnsanın fevkinde (üstünde) olan her şeye sema demek caiz olduğundan, bu ayette geçen sema'dan murat bulut olabilir yahut semadan murat, hakiki semadır. İşte Allah-u Tealâ'nın, yağmuru evvelâ gökte yaratıp sonra buluta, bulut vasıtasıyla da yer yüzüne indirmesi büyük bir ayettir. Zira Allah-u Tealâ yağmurları yaratmasa, bütün dünya halkı bir araya gelse bir damlasını bile yere düşüremezler, kurak seneler bunun delilidir.

Bu hususta Mevlâ Tealâ Hazretleri:

اَفَرَاَيْتُمُ الْمَاءَ الَّذِى تَشْرَبُونَ (٦٨) ءَاَنْتُمْ اَنْزَلْتُمُوهُ مِنَ الْمُزْنِ اَمْ نَحْنُ الْمُنْزِلُونَ (٦٩)
لَوْ نَشَاءُ جَعَلْنَاهُ اُجَاجًا فَلَوْلَا تَشْكُرُونَ (٧٠)

"Gördünüz mü (söyleyin bana şimdi) **içtiğiniz suyu." -- "Buluttan onu siz mi indirdiniz yoksa indiren biz miyiz?" -- "Eğer dileseydik onu** (içilmeyecek derecede), **tuzlu bir su yapardık. O hâlde şükretmeli değilmisiniz?"** buyuruyor. *(Vakıa suresi:68-70)*

Beşinci olarak: Allah-u Tealâ yer yüzünü diriltmesini açıkladı:

Evet, Allah-u Tealâ'nın gökten yağmurlar indirip kuraklıktan ölü mesabesinde olan toprakları, otlar ve ağaçlarla diriltmesinde, Sâni (yaratıcın) ın varlığına, kemal sıfatlarla muttasıf (yüksek sıfatları takınıcı) olduğuna, aklı olan kimseler için büyük nişanlar vardır. Zira ihtiyaca göre yağmur yağdırmak ve ölü gibi olan toprakları rahmetle ihya edip (diriltip), bu sebeple insan ve diğer canlıların rızkını yaratmak elbette Allah-u Tealâ'nın birliğinin açık delilidir.

Nitekim Allah-u Tealâ Hazretleri:

وَاٰيَةٌ لَهُمُ الْاَرْضُ الْمَيْتَةُ اَحْيَيْنَاهَا وَاَخْرَجْنَا مِنْهَا حَبًّا فَمِنْهُ يَاْكُلُوْنَ (٣٣)
وَجَعَلْنَا فِيْهَا جَنّٰتٍ مِنْ نَخِيْلٍ وَاَعْنَابٍ وَفَجَّرْنَا فِيْهَا مِنَ الْعُيُوْنِ (٣٤) لِيَاْكُلُوْا
مِنْ ثَمَرِهٖ وَمَا عَمِلَتْهُ اَيْدِيْهِمْ اَفَلَا يَشْكُرُوْنَ (٣٥) سُبْحَانَ الَّذِيْ خَلَقَ الْاَزْوَاجَ كُلَّهَا
مِمَّا تُنْبِتُ الْاَرْضُ وَمِنْ اَنْفُسِهِمْ وَمِمَّا لَا يَعْلَمُوْنَ (٣٦)

"Ve ölü (kupkuru olan) **yer, onlar için bir ayet** (öldükten sonra tekrar diriltileceklerine bir delil) **dir. Biz, onu** (yağmurla) **dirilttik ve ondan tane** (tarım ürünleri meydana) **çıkardık. İşte on** (lar) **dan yerler." -- "Ve orada** (yer yüzünde) **hurmalardan ve üzümlerden nice bostanlar yarattık ve orada** (yer yüzünde) **bir çok pınarlardan** (sular) **kaynattık." -- "Onun** (yer yüzünün) **meyvelerinden ve ellerinin** (bunlardan) **imal ettiklerinden** (meyva suları vesair şeylerden) **yemeleri** (ve içmeleri) **için** (bu nimetleri verdik) **hâlâ şükretmiyecekler mi?" -- "Yerin bitirdiklerinden ve insanların kendi nefislerinden ve** (henüz mahiyeti ve hakikatini) **bilmedikleri şeylerden bütün çiftleri yaratan** (Allah) **ı** *(Celle Celalühü)* **tesbih** (bütün noksan sıfatlardan uzak) **ederim."** *(Yasin Suresi:33-36)*

Altıncı olarak: Allah-u Tealâ, canlıları yeryüzüne yaymasını anlattı:

Mevlâ Tealâ'nın, yer yüzüne yaydığı canlıların her cinsinde ve her birinde Halik-ı Zül Celâl'in (Celâl sahibi olan yaratıcının) varlığına ve kudretine delâlet eden binlerce delil vardır. Çünkü her birinin asıl maddesi, nutfe (meni) olduğu halde türlü türlü şekillerde, ayrı ayrı tabiatlarda meydana gelmeleri ve uzuvlarından her birisinin değişik işlere yaraması, yaratıcının varlığına pek büyük bir delildir.

Gözün bir et parçası olduğu halde görüp söylememesi, dilin de bir et parçası olmasına rağmen söyleyip görmemesi, Fâil-i Muhtar'ın ihtiyarıyla

(istediğini yaratan Allah-u Tealâ'nın dilemesiyle) olup tabiat vasıtasıyla olmadığına delâlet eder. Zira tabiat vasıtasıyla olsa, bir yerde tabiat neyse, diğer yerde de aynı olması lâzım gelirdi, yani etin tabiatı görmekse her yerde görür, söylemekse her yerde söylerdi, halbuki muhteliftir. İşte bu değişiklik, bu işlerin rastgele olmadığının açık bir delilidir.

Bu hususta Rabbimiz *(Celle Celalühü)* :

خَلَقَ السَّمٰوٰتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا وَاَلْقٰى فِى الْاَرْضِ رَوَاسِىَ اَنْ تَمِيدَ بِكُمْ وَبَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَآبَّةٍ وَاَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَاَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ (١٠) هٰذَا خَلْقُ اللّٰهِ فَاَرُونِى مَاذَا خَلَقَ الَّذِينَ مِنْ دُونِهِ بَلِ الظّٰلِمُونَ فِى ضَلٰلٍ مُبِينٍ (١١)

"O (Allah-u Tealâ), **gökleri, görebildiğiniz bir direk olmaksızın yarattı, sizi sarsmasın diye yere de ulu dağlar koydu ve orada** (yerde) **her bir canlıdan** (nice çeşitler) **yaydı. Biz gökten su indirip, orada** (yerde) **her hoş nebattan çift çift bitirdik. İşte bu** (nlar), **Allah'ın yarattıklarıdır." --** "(Habibim! Şimdi sen) **ondan başkasının** (putların) **ne yarattığını bana gösterin?** (de) **hayır!** (gösteremezler) **zira zalimler açık bir sapıklık içindedirler."** buyuruyor. *(Lokman Sures:10-11)*

Rabbimiz bu kadar canlıyı yeryüzüne yaydığı hâlde her birinin yerini bilmekte ve rızkını göndermektedir. Bu hususta Allah-u Tealâ:

وَمَا مِنْ دَآبَّةٍ فِى الْاَرْضِ اِلَّا عَلَى اللّٰهِ رِزْقُهَا وَيَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا وَمُسْتَوْدَعَهَا كُلٌّ فِى كِتٰبٍ مُبِينٍ (٦)

"Ve yer yüzünde yürüyen hiç bir canlı yoktur ki, onun rızkı ancak Allah'ın üzerinedir. Ve onun (her canlının) **durduğu yeri de, emanet edildiği yeri** (sulpte, rahimde ve yumurtada oluş hallerini) **de bilir.** (Çünkü bunların) **Hepsi** (ve bütün halleri) **apaçık bir kitapta** (Levh-i Mahfuzda) **dır."** *(Hud Suresi:6)* buyuruyor.

Yedinci olarak: Allah-u Tealâ Hazretleri rüzgârların tasrifi (çevrilmesi) nden bahsetti:

Rüzgârların kuzeyden güneye, batıdan doğuya ve bunların tersine esmelerinde aklı olan kavim için alâmetler vardır. Eğer rüzgâr tabiat vasıtasıyla olsaydı her zaman aynı taraftan eserdi, zira tabiatın iktizası (gereği) neyse onu icap ettiğinden, daima bir taraftan esmesi gerekirdi. Hâlbuki her taraftan esmektedir.

Bu hususta Rabbimiz:

وَمِنْ اٰيَاتِهِ اَنْ يُرْسِلَ الرِّيَاحَ مُبَشِّرَاتٍ وَلِيُذِيقَكُمْ مِنْ رَحْمَتِهِ وَلِتَجْرِيَ
الْفُلْكُ بِاَمْرِهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ (٤٦)

"Size rahmetini tattırsın, emriyle gemiler yüzsün, fazlından (rızkınızı) **arayasınız ve olur ki şükredersiniz diye** (hayat ve bereket) **müjdeci** (leri olarak) **rüzgârları göndermesi de onun** (Allah'ın) **ayetlerinden** (varlık ve kudretinin delillerinden) **dir."** buyuruyor. *(Rum Suresi:46)*

Bu ayette geçen (وَتَصْرِيفِ الرِّيَاحِ) Rüzgârların tasrifinden murat: Rüzgârların Kuzey, Güney, Doğu ve Batı gibi esme yerlerinin; sıcak, soğuk, sert, mutedil, kısır ve aşılayıcı gibi hâlleri (özellikleri) nin değişik olmasıdır veya bazen rahmet bazen azap getirmeleridir.

İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* buyurdu ki: **"Mevlâ Tealâ Hazretlerinin ordularının en büyüğü rüzgâr ve sudur."** *(Siracül Münir:109)*

Kazî Şüreyh buyurdu ki: **"Rüzgâr ya bir hastanın şifası veya bir sağlam-ın hastalığı için eser."** *(Siracül Münir:109)*

Rüzgârlar sekiz türlüdür. Bunlardan dördü rahmet, dördü azap içindir. Rahmet olanlar: Naşirât, mübeşşirât, mürselât ve zariyât'tır. Azap için olanlar: Âsıf ve Kâsıf. Bunlar denizdedir. Akîm ile sarsar ise karadadır. Bunların her biri Kuranı kerimde geçmektedir. *(Suyûtî, Dürrül Mensur:1/397)*

Übeyy İbn-i Ka'b *(Radıyallahu Anh)* buyurdu ki: Kuran-ı kerimde geçen bütün (رِيَاحٌ) Riyâh kelimeleri rahmet rüzgarlarının, (رِيحٌ) Rıyh kelimeleri ise azap rüzgârlarının işaretidir. Bu ayette cemi geldiği için rahmet rüzgârlarını ifade etmektedir.

İmam-ı Şafiî'nin, Saffân İbn-i Süleym *(Radıyallahu Anh)* den rivayet ettiği bir hadisi şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

١٦٠- عَنْ صَفْوَانَ بْنِ سُلَيْمٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « لاَ تَسُبُّوا الرِّيحَ
وَعُوذُوا بِاللّٰهِ مِنْ شَرِّهَا »

160. **"Rüzgara sövmeyin, onun şerrinden Allah'a sığının."** buyurdu. *(Suyûtî, Dürrül Mensur:1/399)*

١٦١- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ: « لاَتَلْعَنِ الرِّيحَ
فَاِنَّهَا مَأْمُورَةٌ وَاِنَّهُ مَنْ لَعَنَ شَيْئًا لَيْسَ لَهُ بِاَهْلٍ رَجَعَتِ اللَّعْنَةُ عَلَيْهِ »

161. İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, rüzgâra lânet okuyan bir adamı duyduğunda

ona: **"Rüzgâra lânet okuma çünkü o, emir kuludur. Şüphesiz kim lânete lâyık olmayan bir şeye lânet ederse, o lânet kendisine döner."** buyurdu. *(Suyûtî, Dürrül Mensur:1/399)*

Abdurrahman İbn-i Ebî Leylâ *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadisi şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu:

١٦٢- عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ اَبِى لَيْلٰى (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « لاَتَسُبُّوا اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَلاَالشَّمْسَ وَلاَ الْقَمَرَ وَلاَ الرِّيحَ فَاِنَّهَا تُبْعَثُ عَذَابًا عَلٰى قَوْمٍ وَرَحْمَةً عَلٰى آخَرِينَ » .

162. **"Geceye, gündüze, güneşe, aya ve rüzgâra sövmeyin. Çünkü Rüzgâr bazılarına azap bazılarına da, rahmet olarak gönderilir."** *(Suyûtî, Dürrül Mensur:1/400)*

Ka'b Hazretleri: **"Üç gün insanlardan rüzgâr tamamen kesilse gökle yer arası kokar."** buyurdu. *(Suyûtî, Dürrül Mensur:1/398)*

Sekizinci olarak ta: Mevlâ Tealâ Hazretleri, gökle yer arasında musahhar olan bulutlardan bahsetti.

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, bulutlarda koca vadileri akıtacak kadar bol miktarda sular bulunduğu hâlde gökle yer arasında muallâkta durmaktadırlar. Bu, Allah-u Tealâ'nın kudretine delâlet etmektedir.

Mevlâ Tealâ Hazretleri bu hususta:

هُوَ الَّذِى يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا وَيُنْشِئُ السَّحَابَ الثِّقَالَ (١٢)

"O (Halik-ı Azimüşşan) **size korku ve ümit içinde şimşeği gösteren ve** (yağmur dolu) **ağır yüklü bulutları** (olduğu yerde) **meydana getirendir."** buyuruyor.*(Ra'd Suresi:12)*

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) اَنَّ الْاَرْضَ قَالَتْ: رَبِّ اَرُونِى مِنَ الْمَاءِ وَلاَ تُنْزِلْهُ عَلَىَّ مُنْهَمِرًا كَمَا اَنْزَلْتَهُ عَلَىَّ يَوْمَ الطُّوفَانِ. قَالَ: سَأَجْعَلُ لَكَ السَّحَابَ غِرْبَالاً .

İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildi ki: Yer yüzü Mevlâ Tealâ'ya: **"Ey Rabbim beni suya kandır amma, onu, benim üzerime tufan günü gönderdiğin gibi birden boşaltma."** diye yalvardı. O zaman Mevlâ Tealâ: **"Bulutu senin için elek yapacağım."** buyurdu. *(Suyûtî, Dürrül Mensur:1/400)*

عَنِ الْحَسَنِ (رضى الله عنه) اَنَّهُ كَانَ اِذَا نَظَرَ اِلَى السَّحَابِ قَالَ: فِيهِ وَاللّٰهِ رِزْقُكُمْ وَلٰكِنَّكُمْ تُحْرَمُونَهُ بِذُنُوبِكُمْ .

İmam-ı Hasen *(Radıyallahu Anh)* bulutlara baktığında: **"Vallahi rızkınız bundadır, lâkin siz günahlarınız sebebiyle ondan mahrum ediliyorsunuz."** derdi. *(Suyûtî, Dürrül Mensur:1/401)*

١٦٣ - عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) اَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ اِذَا رَأَى سَحَابًا مُقْبِلاً مِنْ اُفُقٍ مِنَ الْآفَاقِ تَرَكَ مَاهُوَ فِيهِ وَاِنْ كَانَ فِي صَلَاتِهِ حَتّٰى يَسْتَقْبِلَهُ فَيَقُولُ « اَللّٰهُمَّ ! اِنَّا نَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا اُرْسِلَ بِهِ » فَاِنْ اَمْطَرَ قَالَ « اَللّٰهُمَّ سَيْبًا نَافِعًا » مَرَّتَيْنِ اَوْ ثَلَاثَةً ، وَاِنْ كَشَفَهُ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ وَلَمْ يُمْطِرْ حَمِدَ اللّٰهَ عَلٰى ذٰلِكَ.

163. Hazreti Aişe *(Radıyallahu Anha)* dan rivayet edildiğine göre: Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, ufukların her hangi birisinden gelen bir bulutu gördüğü zaman, onu karşılamak ve şu duayı okumak üzere namazında bile olsaydı içinde bulunduğu işi bırakırdı. Sonra: (اَللّٰهُمَّ ! اِنَّا نَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا اُرْسِلَ بِهِ) **"Allâhümme innâ neûzü bike min şerri mâ ürsile bihi = Allahımız! şu bulut ile gönderilen** (yağmur, dolu ve benzerin) **in şerrinden şüphesiz sana sığınırız."** derdi. Sonra yağmur yağsaydı iki veya üç kere: (اَللّٰهُمَّ سَيْبًا نَافِعًا) **"Allahümme seyben nafian = Allahım! Bu yağmuru yer yüzünde akan yararlı bir yağmur eyle."** derdi. Şayet Allah *(Celle Celalühü)* havayı açıp yağmur yağdırmasaydı, bunun için de Allah'a hamdederdi. *(İbn-i Mace:2/1280, H. No:3889, Dua:21)*

Kazî tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayeti kerimede, ilmi kelâmın ve ehlinin şerefine delâlet vardır. Çünkü usul-ü itikadiyede (asıl inanç meselelerinde) delillere bakmak vaciptir. Taklid (bilmeden, körü körüne başkasına uymak), muteber değildir (bir fayda vermez). Binaenaleyh Cenab-ı Hak bu ayeti kerimede kullarına, delillerine bakmalarının lâzım olduğunu öğretmiştir.

Mevlâ Tealâ'nın varlığını bilmek, delillere bakmakla olduğuna göre, zarurî bir ilimle (delilsiz bilinecek derecede kesin olan bir bilgiyle) malûm (bilinmiş) değildir zira zarurî olarak bilinen şey, delile muhtaç olmaz.

Yaratıkların her zerresi Mevlâ Tealâ'nın varlığına delâlet ederse de, bu ayeti kerimede açıklanan deliller, hem delil hem de insanlara nimet olduğundan bunlar zikrolunmuştur. Çünkü Mevlâ Tealâ'nın varlığını ispat için getirilen delillerin hem maksada, hem de o delile bakacak kimselere delil olması elbette, kalplerde daha tesirli olur. Binaenaleyh şereflerine işaret için bunlar özellikle zikredilmişlerdir.

CENAB-I HAKKIN VARLIĞINA VE BİRLİĞİNE, KUVVET VE KUDRETİNİN SONSUZ OLDUĞUNA DELÂLET EDEN DİĞER AYET-İ KERİMELER VE MEALLERİ.

اِنَّ فِي خَلْقِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ لِاُولِي الْاَلْبَابِ (١٩٠)

Ayet: 164

اَلَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللّٰهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلٰى جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ
السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ رَبَّنَا مَاخَلَقْتَ هٰذَا بَاطِلاً سُبْحَانَكَ فَقِنَاعَذَابَ النَّارِ (١٩١)

"Şüphesiz göklerin ve yerin yaratılışında geceyle gündüzün ihtilâfında (bir biri ardınca gelmesinde ve uzayıp kısalmasında) **akl-ı selîm sahipleri için elbette nice ayet** (ibret verici delil) **ler vardır."** -- "(Akıl sahipleri) **O kimseler** (dir) **ki: ayakta dururken, otururken ve yanları üzere** (yatarken her vakit) **Allah'ı anarlar. Ve göklerin, yerlerin yaratılışı hakkında düşünürler.** (ve şöyle dua ederler) Ey **Rabbimiz! sen bunları boşuna yaratmadın, seni tesbih ederiz. O hâlde bizi cehennem azabından koru."** *(Ali İmran Suresi:190-191)*

اِنَّ فِي اخْتِلاَفِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمَا خَلَقَ اللّٰهُ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَّقُونَ (٦)

"Şüphesiz gece ile gündüzün ihtilâfında (değişmesinde, uzayıp kısalmasında) **Allah'ın, göklerde ve yerde yarattığı şeylerde** (ve bütün kâinatta), **ittika eden** (haramdan sakınan) **bir kavim için elbette nice ayetler vardır."** *(Yunus Suresi:6)*

اِنَّ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ لَاٰيَاتٍ لِلْمُؤْمِنِينَ (٣) وَفِي خَلْقِكُمْ وَمَايَبُثُّ مِنْ دَآبَّةٍ
اٰيَاتٌ لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ (٤) وَاخْتِلاَفِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمَا اَنْزَلَ اللّٰهُ مِنَ السَّمَآءِ مِنْ
رِزْقٍ فَاَحْيَا بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَتَصْرِيفِ الرِّيَاحِ اٰيَاتٌ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ (٥)
تِلْكَ اٰيَاتُ اللّٰهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ فَبِاَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَ اللّٰهِ وَاٰيَاتِهِ يُؤْمِنُونَ (٦)

"Gerçekten göklerde ve yerde (bunların yaratılışında) **mümin** (inanan) **lar için elbette bir çok ayet** (delil ve ibret) **ler vardır."** -- "(Allah'ın) **sizi yaratmasında ve yer yüzüne yaydığı her bir canlıda, şüphesiz inananlar için nice ayet** (ibret verici işaret) **ler vardır."** -- **"Geceyle gündüzün ihtilâfında** (biri biri ardınca gelmesinde) **Allah'ın gökten rızık** (rızkın sebebi olan yağmu- ru) **indirip onunla yeri, ölümünden sonra diriltmesinde, rüzgârları** (hâlden hâle) **çevirmesinde** (değişik yönlerden estirmesinde) **akleden** (akıllarını kullanan) **bir kavim için pek çok ayetler vardır."** -- **"İşte bunlar, Allah'ın ayetleri** (birliğinin delilleri) **dir ki, sana bunları hak** (doğruluk) **la okuyoruz** (anlatıyoruz) **artık Allah'tan ve O'nun ayetlerinden sonra hangi söze inanacaklar?"** *(Casiye Suresi:3-6)*

Bu kadar açık ayetler, mutlaka bütün insanları, hidayetin en yüksek makamına kavuşturur. Böyleyken insanların, gerektiği şekilde uyanıp tesirlenmemeleri (doğrusunu Allah bilir amma) bu kadar haramlarla karşılaşarak o haramların verdiği manevî sarhoşluğa mübtelâ olmalarındandır.

Şöyle ki: Gözler ne kadar haramlar görüyor, kulaklar bu kadar haramlar işitiyor, eller haramları tutuyor, kalpler haramları düşünüyor, işte bu ha-

ramlardan meydana gelen sarhoşluk insanları, anlayıp tesirlenmekten men ediyor. Ancak bu sarhoşluk şarabın sarhoşluğu gibi açığa çıkmıyor.

Şairin dediği gibi:

اَگَرْ مَستِی نُمُودِی هَرْ حَرَامْ چُونْ شَرَابْ
آنْ زَمَانْ مَعْلُومْ گَرْدِی دَرْ جِهَانْ مَسْت کِیسْت هُوشْیَارْ کِیسْت .

Eğer mest-i nümûdî her haram çün şarap,
Ân zamân malûm gerdî der cihan mest kîst hüşyâr kîst.

"Her haramın verdiği sarhoşluk, şarabın verdiği sarhoşluk gibi belli olsaydı, o zaman cihanda kim sarhoş kim ayık bilinirdi."

Mevlâ Tealâ, varlığını ve birliğini kat'î şekilde açıkladıktan sonra, tevhidin (birlemenin) zıddı olan şirkin (ortak koşmanın) çirkinliğini beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللّٰهِ اَنْدَادًا يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللّٰهِ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا اَشَدُّ حُبًّا لِلّٰهِ وَلَوْ يَرَى الَّذِينَ ظَلَمُوا اِذْ يَرَوْنَ الْعَذَابَ اَنَّ الْقُوَّةَ لِلّٰهِ جَمِيعًا وَاَنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعَذَابِ (١٦٥)

KELİME MANASI (165)

(وَمِنَ النَّاسِ) **İnsanlardan bazısı,** kimdir? (مَنْ) **öyle bir kimsedir ki,** (يَتَّخِذُ) **ittihaz eder** (tutar, edinir) kimden başka? (مِنْ دُونِ اللّٰهِ) **Allah** (-u Tealâ) **dan başka,** neler? (اَنْدَادًا) **eşler, ve benzerler,** yani biribirine benzeyen putlar veya kendi bozuk zanlarınca Allah'a eşler, ortaklar edinirler de, (يُحِبُّونَ) **severler** kimi? (هُمْ) **onları** (putları) ne gibi? (كَحُبِّ اللّٰهِ) **Allah** (-u Tealâ Hazretlerin) **i sever gibi,** (وَالَّذِينَ) **o kullar ki,** (اٰمَنُوا) **iman ettiler,** (iman edenler) nedirler? (اَشَدُّ) **daha şiddetli** (kuvvetli) **dirler,** ne cihetinden? (حُبًّا) **sevgi cihetinden,** kimi? (لِلّٰهِ) **Allah** (-u Tealâ Hazretlerin) **i** (وَلَوْ يَرَى) **eğer görse** (bilecek olsa). Kim? (الَّذِينَ) **o kimseler ki,** (ظَلَمُوا) **zulmettiler** yani putları ilâh yerine koymakla en büyük zulmü işlemiş olan bu kimseler bilecek olsalar. Ne zaman? (اِذْ يَرَوْنَ) **gördükleri** (görecekleri) **vakit,** neyi? (الْعَذَابَ) **azabı** yani kıyamet günü kendileri için hazırlanmış olan azabı gözleriyle görecekleri zaman, bilecek olsalar. Neyi?

Ayet: 165

(اَنَّ الْقُوَّةَ) **muhakkak bütün kuvvet,** kime mahsustur? (لِلّٰهِ) **Allah** (-u Tealâ Hazretlerin) **e mahsustur.** (جَمِيعًا) **hepsi,** daha neyi bilecek olsalar? (وَاَنَّ اللّٰهَ) **ve şüphesiz Allah** (-uTealâ Hazretleri) kimdir? (شَدِيدُ الْعَذَابِ) **azabı çok şiddetli olandır,** yani zalimler bunu anladıklarında elbette anlatılamayacak derecede büyük bir pişmanlığa düşeceklerdir.

MEALİ ŞERİFİ (165)

Ve insanlardan öyle (müşrik) **kimseler vardır ki, Allah** (-u Tealâ) **dan başkalarını** (bir takım putları, Nemrut ve Firavun gibi bir takım şahısları ibadet olunmakta Cenab-ı Hakka) **eşler** (benzerler) **edinirler de onları, Allah'ı sever gibi severler. İman edenler ise Allah'ı sevmekte daha şiddetli** (kuvvetli) **dirler. Eğer bu** (Allah'a eş tutarak nefislerine) **zulmedenler,** (ahiretteki) **azabı gördükleri zaman** (akılları başlarına gelipte anlayacakları gibi), **bütün kuvvet** (ve kudret) **in şüphesiz Allah'ın olduğunu ve Allah'ın hakikaten pek şiddetli azabı bulunduğunu** (önceden) **anlayabilselerdi** (elbette putları ilâh tutmanın zararını bilirlerdi).

İ Z A H A T

Bu ayeti kerime, Allah'ın birliğine delâlet eden bunca delilleri gördükleri halde yine de Cenab-ı Hak'ka ortak koşanların, anlayıştan ne kadar uzak olduklarını ve sonunda büyük bir nedamet ve felâkete düşeceklerini göstermektedir.

(اَنْدَادً) Endad: (نِـدٌّ) Nidd'in cemidir. Bu ise benzer, eş, ortak manalarına gelir. Alusî tefsirinde, Katade, Mücahid ve ekseri müfessirlerden rivayet edildiğine göre, Endad'tan murat: Kur'an-ı kerim'in ekseri yerlerinde vuku bulduğu gibi müşriklerin taptıkları putlardır.

Cafer-i Sadık*(Radıyallahu Anh)* a nisbet edilip Süddî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen mana ise, Rableri gibi itaat ettikleri reisleridir. Hatta bunlar, Nemrut ve Firavun gibi bazı zalimleri sırf dünyevî bir menfaat düşüncesiyle mabut derecesine yükselterek kendilerine tapınırlardı.

Ayet-i celilede geçen Muhabbetten (kâfirlerin Allah'ı sever gibi putları sevmelerinden) maksat: Tazim ve taattır. Yani onlar Mevlâ ile putların arasını birleştirirler, Allah'ın taatına meylettikleri ve Allah'a tazim ettikleri gibi putlarına da tazim ve taatta bulunurlar. Çünkü onlar Allah-u Tealâ'yı ikrar (kabul) edip bir takım ibadetlerle O'na yaklaşmaya çalışırlardı.

Nitekim Mevlâ Tealâ bir ayet-i kerimesinde:

وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللّٰهُ . . . (٢٥)

"Andolsun ki onlara, gökleri ve yeri kim yarattı? diye sorsan mutlaka; Allah! derler." buyurmaktadır. *(Lokman Suresi:25 den)*

Diğer bir ayet-i kerimesinde de Mevlâ Tealâ:

...وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى... (٣)

"Ondan başka (kendilerine) **bir takım dostlar** (putlar) **edinenler; "biz onlara** (putlara), **ancak bizi Allah'a yaklaştırsınlar diye kulluk ediyoruz."** (derler)." buyurmaktadır. *(Zümer Suresi:3 den)*

Denilmiştir ki, buranın manası: "Müminler, Allah-u Tealâ Hazretlerini sevdikleri gibi, müşrikler de putlarını severler." demektir.

kâfirlerin, putlarını sevmelerinden daha şiddetli bir şekilde, müminlerin Allah-u Tealâ Hazretlerini sevmeleri, tefsirlerde şu şekilde izah edilmiştir: Müminlerin Allah-u Tealâ Hazretlerine olan muhabbetleri kesilmez. Müşriklerin, putlarına olan muhabbetleri ise bir takım fasit (bozuk) gayelere bağlı olduğundan, en ufak bir sebeple zail olur (gider). Bundan dolayıdır ki onlar şiddet anında kendi batıl ilâhlarından vaz geçerek Mevlâ Tealâ Hazretlerine dönerler. Nitekim Mevlâ Tealâ:

فَإِذَا رَكِبُوا فِي الْفُلْكِ دَعَوُا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ فَلَمَّا نَجَّيهُمْ إِلَى الْبَرِّ إِذَا هُمْ يُشْرِكُونَ (٦٥)

"Gemiye bindikleri (nde fırtınaya tutuldukları) **zaman, dini** (ibadeti) **yalnız O'na has kılarlar** (ihlâsla yalnız Allah'a yalvarırlar), **fakat onları** (sağ salim) **karaya çıkarınca, bir bakarsın ki,** (Allah'a) **ortak koşmaktadırlar."** buyurmaktadır. *(Ankebut Suresi:65)*

Yine bunlar, bir zaman bir puta taparlar sonra, daha çok hoşlarına gidecek bir put gördüklerinde ise eski putlarını bırakıp yenisine dönerlerdi, hatta Bahile kabilesinin, kıtlık senesinde (paskalya çöreklerinden yaptıkları) putlarını yedikleri rivayet edilmiştir.

Müminlerin Cenab-ı Hak'ka olan muhabbetleri ise, son derece samimidir. Binaenaleyh mümin, kıtlıkta, darlıkta, sıkıntıda ve bollukta (her hâlde) Allah'ından yüz çevirmez bilakis, O'na daha çok yönelir. Onlar, hiç bir kimseyi ve hiç bir şeyi Cenab-ı Hak'kı sevdikleri kadar sevmezler, başkalarını sevmeleri de, yine Cenab-ı Hak'kın rızası ve müsaadesiyledir.

Çünkü, evvelâ Allah-u Tealâ onları sevmiş sonra, onlar Allah'ı sevmişlerdir. Dolayısıyla onların sevgileri bütün sevgi ve muhabbetlerden daha kuvvetli olmuştur. Nitekim Mevlâ Tealâ Hazretleri:

... يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ ... (٥٤)

"O (Allah) **onları sever, onlarda O'nu** (Allah'ı) **severler."** buyurmuştur. *(Maide Suresi:54 ten)*

Ayeti celilede geçen (وَلَوْ يَرَى) cümle-i şartiye (şart cümle) sinin cevabı, tehvîl (korkutma manasını ifade etmek) için hazfedilmiş (gizlenmiş) tir. Nite-

kim lisanımızda da bu gibi tehdit makamında: "Başına geleceği bilsen!" deriz. Ve cevabını hazfederiz ki, bu gizlemeden maksat, anlatılamayacak olan bütün tehlikelere işaret etmektir.

Tefsirlerde bu makamda bir çok cevaplar takdir edilmiştir, yani bu zalimler, işte o azabı bil fiil görecekleri zaman, ne kadar kuvvet ve kudret varsa hepsi Allah'ın olduğunu ve Allah'ın azabının ne kadar şiddetli olduğunu bir bilecek olsalar, elbette putları ilâh tutmanın zararını anlayacaklar veya anlatılamayacak derecede büyük pişmanlıklara düşeceklerdir.

Hulasa: Bu ayet-i kerimede dört şey beyan olunmuştur:

1. Müşriklerin, Allah-u Tealâ'ya muhabbet eder gibi putlara muhabbet etmeleri,

2. müminlerin, Allah-u Tealâ'ya muhabbetlerinin daha kuvvetli olması,

3. Zalimler ahiret azabını gördükleri zaman pek büyük ve dehşetli şeyler görmüş olacaklardır ki, bu dünyada o dehşeti düşünmek bile mümkün olamaz.

4. O zaman, bütün kuvvet ve kudretin Allah-u Tealâ'ya mahsus olduğunu ve azabın şiddetini anlayacaklardır.

ALLAH'I SEVMENİN LİSANLA OLMIYACAĞINI, BU SEVGİNİN BİR TAKIM ALÂMETLERİNİN BULUNDUĞUNU BEYAN EDEN AYETİ KERİMELR VE MEALİ ŞERİFLERİ.

وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلٰى حُبِّهٖ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَاَسِيرًا (٨) اِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللّٰهِ لَا نُرِيدُ مِنْكُمْ جَزَآءً وَلَا شُكُورًا (٩)

"O'na (Allah'a karşı olan) **sevgilerinden; yoksula, yetime ve esire yedirirler." -- "Biz, sizi ancak Allah'ın rızası için yediriyoruz. Sizden ne bir karşılık, ne de bir teşekkür istemiyoruz."** (derler). *(İnsan Suresi:8-9)*

لَيْسَ الْبِرَّ اَنْ تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلٰكِنَّ الْبِرَّ مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَالْمَلٰٓئِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيّٖنَ وَاٰتَي الْمَالَ عَلٰى حُبِّهٖ ذَوِي الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّآئِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ وَاَقَامَ الصَّلٰوةَ وَاٰتَى الزَّكٰوةَ وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ اِذَا عَاهَدُوا وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَآءِ وَالضَّرَّآءِ وَحِينَ الْبَأْسِ اُولٰٓئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ (١٧٧)

"(Namazda) **yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz birr** (iyilik ve taat, bu) **değildir. Fakat birr, Allah'a, ahiret gününe meleklere, kitaba ve peygamberlere iman eden, malı, onun** (Allah'ın) **sevgisiyle yakınlara, yetimlere, yoksullara, yol oğluna** (yolda kalmış misafirlere), **dilenenlere ve** (köle ve esirlerin) **boyunlar** (ını kurtarma hususun) **da veren, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren** (kimselerin), **ahitleştikleri zaman sözlerini yerine getirenlerin, sıkıntıda, hastalıkta ve muharebenin kızıştığı zamanda sabredenler** (in birridir, taatıdır). **İşte** (imanlarında ve taat iddialarında) **sadık olanlar, ancak onlardır. Ve onlar, takvaya erenlerin ta kendileridir."** *(Bakara Suresi:177)*

قُلْ اِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللّٰهَ فَاتَّبِعُونِى يُحْبِبْكُمُ اللّٰهُ وَيَغْفِرْلَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللّٰهُ غَفُورٌرَحِيمٌ (٣١)

"(Habibim!) **De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki, Allah da, sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Ve Allah çok mağfiret edici** (kullarının günahlarını son derece örtücü ve bağışlayıcı) **dır, ziyade acıyıcıdır."** *(Ali İmran Suresi:31)*

Mevlâ Tealâ Hazretleri, müşriklerin, putları ilâh edindiğini, cehennem azabını gördüklerinde ise kuvvet ve kudretin ancak Allah'a ait olduğunu, putların bir şeye yaramadığını anlayacaklarını açıkladıktan sonra, azabı görünce putlarını ve tâbi oldukları reislerini terkedeceklerini beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

اِذْ تَبَـرَّاَ الَّـذِينَ اتُّبِعُوا مِنَ الَّـذِينَ اتَّبَعُوا وَرَاَوُا الْعَذَابَ وَتَـقَطَّعَتْ بِهِمُ الْاَسْبَابُ (١٦٦)

KELİME MANASI (166)

O azabı görecekleri zamandan bedel (اِذْ تَبَـرَّاَ) **berî olduğu** (son derece uzaklaştığı) **zaman** kim? (الَّذِينَ) **o kimseler ki,** (اتُّبِعُوا) **tâbi olundular** (uyuldular), yani dünya da dalâlet (sapıklık) yolunda kendilerine uyulan reisler ve önderler kaçtığı zaman, kimden?(مِنَ الَّـذِينَ) **o kimselerden ki,** (اتَّبَعُوا) **tâbi oldular,** yani kendilerine kötü yolda uyan kimselerden kaçtıkları zaman, uyulanlar ve uyanlar ne oldukları hâlde? (وَرَاَوُا) **gördükleri hâlde,** neyi? (الْعَذَابَ) **azabı,** azabı görecekleri zamandan bedel uyulanlar uyanlardan kaçtığı zaman, daha? (وَتَـقَطَّعَتْ) **ve tamamen kesildiği zaman,** kimlerden? (بِهِمُ) **onlardan,** (Burada (بِ) Ba, (عَنْ) An manasındadır). Ne?(الْاَسْبَابُ) **sebepler,** yani aralarında olan her türlü münasebetler, alâkalar, yakınlıklar bitip tükendiği zaman (işte o zaman anlatılamayacak bir pişmanlığa düşeceklerdir).

MEAL-İ ŞERİFİ (166)

O vakit (görecekler ki) **o kendilerine uyul** (up arkalarından gidi) **lenler, o** (kendilerine) **uyanlardan hızla uzaklaşmıştır ve** (o anda her iki tarafta) **azabı görmüşlerdir. Nihayet onlardan** (aralarındaki) **bütün bağlar da kopup parçalanmıştır.**

İZAHAT

Fahrur Razî ve Hâzin'in beyanlarına göre, bu ayeti kerimede geçen, kendilerine uyulanlardan murat, kötü yolda insanlara önderlik yapan, emir ve nehye muktedir (emretmeye ve yasaklamaya gücü yeten) reislerdir.

Teberrî (uzaklaşma) larından murat ise, sözleriye, kendilerine uyanları reddetmeleridir.Nitekim Mevlâ Tealâ bu hususta şöyle buyuruyor:

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ نُؤْمِنَ بِهٰذَا الْقُرْاٰنِ وَلَابِالَّذِى بَيْنَ يَدَيْهِ وَلَوْ تَرٰى اِذِ الظّٰلِمُونَ مَوْقُوفُونَ عِنْدَ رَبِّهِمْ يَرْجِعُ بَعْضُهُمْ اِلٰى بَعْضٍ الْقَوْلَ يَقُولُ الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا لَوْلَاَنْتُمْ لَكُنَّا مُؤْمِنِينَ (٣١) قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا لِلَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا اَنَحْنُ صَدَدْنَاكُمْ عَنِ الْهُدٰى بَعْدَ اِذْ جَآءَكُمْ بَلْ كُنْتُمْ مُجْرِمِينَ (٣٢) وَقَالَ الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا بَلْ مَكْرُ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ اِذْ تَاْمُرُونَنَا اَنْ نَكْفُرَ بِاللّٰهِ وَنَجْعَلَ لَهُ اَنْدَادًا وَاَسَرُّوا النَّدَامَةَ لَمَّا رَاَوُا الْعَذَابَ وَجَعَلْنَا الْاَغْلَالَ فِى اَعْنَاقِ الَّذِينَ كَفَرُوا هَلْ يُجْزَوْنَ اِلَّا مَاكَانُوا يَعْمَلُونَ (٣٣)

"O küfredenler (inkâr edip kâfir olanlar), **"biz hiç bir zaman bu Kur'ana ve bundan önceki** (kitap) **lara asla inanmayacağız." dedi** (ler). **Sen, o zalimleri Rablerinin huzurunda mevkuf** (tutuklanmış), **sözü** (kabahati) **birbirine çevirir** (birbirlerini suçlayarak söz atar) **ken bir görsen!** (içlerinde) **zayıf sayılanlar, o büyüklük taslayanlara: "Siz olmasaydınız muhakkak biz müminler** (den) **olmuştuk." der** (ler).

"(Dünyada) **büyüklük taslayanlar** (da) **zayıf sayılanlara** (kıyamet gününde): "**Size hidayet geldikten sonra, sizi ondan biz mi çevirdik? Hayır, siz kendiniz suç işleyici oldunuz." der** (ler).

"(Buna karşılık) **zayıf tanınanlar da, o büyüklük taslayanlara: "Hayır! gece ve gündüz** (işiniz) **hile** (Allah'ın yolundan uzaklaştırmak için tuzak kurmaktı) **çünkü siz, bize Allah'a küfretmemizi ve ona şerîk** (ortak) **lar kılmamızı** (koşmamızı) **emrederdiniz. "Derler. Artık azabı gördüklerinde** (hepsi) **pişmanlıklarını gizlerler** (için için pişman olurlar) **biz de, o inkâr edenlerin boyunlarına bukağılar** (ateşten demir halkalar) **taktık** (takacağız). **Onlar işlediklerinden başka bir şeyle cezalandırılmayacaklardır."** *(Sebe' Suresi:31-33)*

Veyahut uyulanlardan maksat, kâfirlerin, dünyada taptıklarını iddia ettikleri meleklerdir ki, onlar da, kâfirlerden uzak olduklarını şu ayeti kerimede buyurulduğu şekilde açıklayacaklardır.

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ يَقُولُ لِلْمَلَائِكَةِ أَهَٰؤُلَاءِ إِيَّاكُمْ كَانُوا يَعْبُدُونَ (٤٠)
قَالُوا سُبْحَانَكَ أَنْتَ وَلِيُّنَا مِنْ دُونِهِمْ بَلْ كَانُوا يَعْبُدُونَ الْجِنَّ أَكْثَرُهُمْ بِهِمْ
مُؤْمِنُونَ (٤١)

"O gün Allah *(Celle Celalühü)* **hepsini** (idare edenleri ve edilenleri mahşerde) **toplayacak sonra meleklere: "Bunlar size mi tapıyorlardı?" buyuracak."** (Melekler de): **"Seni** (ortaktan) **tenzih** (uzak) **ederiz. Bizim velimiz** (yârimiz, yardımcımız) **onlar değil, sensin. İşin doğrusu, onlar cinlere** (şeytanlara) **tapıyorlardı, çoğu onlara iman edicilerdi,." diyecekler."** *(Sebe' Suresi:40-41)*

Veyahut uyulanlar putlardır. Onlar da, bu müşriklerden berî (uzak) olduklarını ortaya koyacaklar ve onların kendilerine tapınmalarını inkâr edeceklerdir. Nitekim Mevlâ Tealâ Hazretleri bu hususta:

وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ يَدْعُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ مَنْ لَا يَسْتَجِيبُ لَهُ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَهُمْ
عَنْ دُعَائِهِمْ غَافِلُونَ (٥) وَإِذَا حُشِرَ النَّاسُ كَانُوا لَهُمْ أَعْدَاءً وَكَانُوا بِعِبَادَتِهِمْ
كَافِرِينَ (٦)

"Allah'ı bırakıp da kıyamet gününe kadar kendisine cevap veremeyecek şeylere (putlara), **tapandan daha sapık kim olabilir. Oysa onlar** (tapılan putlar) **bunların tapmalarından da habersizdirler." -- "İnsanlar, mahşerde bir araya toplatıldıkları zaman** (o putlar) **onlara düşman kesilirler ve onların,** (kendilerine tapıldığını da bilmezler) **tapınmalarını inkâr ederler."** *(Ahkaf Suresi:5-6)* buyurmuştur.

Ve yine o putlardır ki, her şeyi konuşturan Allah-u Tealâ, onları da konuşturarak, kendilerine tapanlardan uzak olduklarını dile getireceklerdir. Mevlâ Tealâ bu hususta da şöyle buyuruyor:

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ فَيَقُولُ ءَأَنْتُمْ أَضْلَلْتُمْ عِبَادِي هَٰؤُلَاءِ
أَمْ هُمْ ضَلُّوا السَّبِيلَ (١٧) قَالُوا سُبْحَانَكَ مَا كَانَ يَنْبَغِي لَنَا أَنْ نَتَّخِذَ مِنْ دُونِكَ
مِنْ أَوْلِيَاءَ وَلَٰكِنْ مَتَّعْتَهُمْ وَآبَاءَهُمْ حَتَّىٰ نَسُوا الذِّكْرَ وَكَانُوا قَوْمًا بُورًا (١٨)
فَقَدْ كَذَّبُوكُمْ بِمَا تَقُولُونَ فَمَا تَسْتَطِيعُونَ صَرْفًا وَلَا نَصْرًا وَمَنْ يَظْلِمْ مِنْكُمْ
نُذِقْهُ عَذَابًا كَبِيرًا (١٩)

"O gün (Rabbin) onları da, Allah'tan başka taptıklarını da, (mahşerde) toplayarak: "Şu kullarımı siz mi saptırdınız, yoksa kendileri mi yolu sapıttılar?" diyecek. -- "(Putlarda): Seni tenzih ederiz, seni bırakıp ta başka dostlar edinmek bize lâyık olmaz (yakışmaz). Fakat sen onları ve atalarını o kadar metalandırdın (bol rızık vermek ve uzun zaman onlara azap etmemek suretiyle kendilerini o kadar nimete nail kıldın) ki, sonunda zikri (seni anmayı, sana inanmayı, Kur'anı ve şeriatı) unuttular. Ve helâk (e lâyık) olan bir kavim oldular, dediler."--"(Bunun üzerine Mevlâ Tealâ, tapanlara hitaben): İşte (taptıklarınız), söyledikleriniz de sizi kat'î surette yalancı çıkardılar. Artık ne (azabınızı geri) çevirmeğe, ne de (bu hususta) her hangi bir yardıma (aslâ) muktedir olamayacaksınız. Sizden (Allah'a ortak koşmak suretiyle) kim zulmederse, ona büyük bir azap tattıracağız." (buyurur). *(Furkan Sures:17-19)*

Veya şeytanlardır. Onlar da cehennemde müşrikleri toplayıp kendilerine tapanları, şu ayeti kerimede beyan olunduğu gibi ayıplıyacaklardır.

وَقَالَ الشَّيْطَانُ لَمَّا قُضِيَ الْاَمْرُ اِنَّ اللّٰهَ وَعَدَكُمْ وَعْدَ الْحَقِّ وَوَعَدْتُكُمْ فَاَخْلَفْتُكُمْ وَمَا كَانَ لِيَ عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ اِلَّآ اَنْ دَعَوْتُكُمْ فَاسْتَجَبْتُمْ لِيْ فَلَا تَلُوْمُوْنِيْ وَلُوْمُوْٓا اَنْفُسَكُمْ مَا اَنَا بِمُصْرِخِكُمْ وَمَآ اَنْتُمْ بِمُصْرِخِيَّ اِنِّيْ كَفَرْتُ بِمَآ اَشْرَكْتُمُوْنِ مِنْ قَبْلُ اِنَّ الظّٰلِمِيْنَ لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ (٢٢)

"(İlâhî hükümler yerini bulup) iş bitirilince, şeytan diyecek ki: "Şüphesiz Allah size hak (gerçek) bir vaadla vaadetti (söz verdi). Ben de size (batılla) vaadettim, amma size (olan vaadimden) caydım. Zaten benim sizin üzerinize hiç bir gücüm (hükmüm, tesirim) de yoktu. Yalnız ben sizi (inkâra) çağırdım, siz de bana hemen icabet ettiniz (davetime koştunuz) o hâlde beni yermeyin (ayıplamayın), kendinizi kınayın. Ne ben sizi kurtarabilirim, ne de siz beni kurtarabilirsiniz! Esasen beni evvelce (Allah'a) ortak tutmanızı da inkâr etmiş (tanımamış) tım ya! Muhakkak zalimler (evet) onlar için, elbette pek acıklı bir azap vardır." *(Ibrahim Suresi:22)*

(اَسْبَابْ) Esbab: (سَبَبْ) Sebeb'in cemidir. Sebep aslında ip demektir. Sonra, her hangi bir şeyi cezbeden, çeken her şeye sebep denmiştir.Yarın ahirette, uyanlarla, uyulanların aralarında kesilecek olan sebepler ise, dünyada birbirlerine olan muhabbetleri, birlikte işledikleri amelleri ve ittifak üzere vakî olan yemin ve ahid (söz) leridir.

İşte o günün azabını gördüklerinde bütün bu bağların kopup parçalanacağını bu ayeti kerime beyan buyurmuştur. Çünkü aralarında hiç bir birlik sebebi kalmayacağı gibi, hiç biri, diğerinin yüzüne bile bakamayacağı, hatırını soramayacağı, bu ve buna benzer ayetlerle sabittir.

Nitekim Rabbimiz Tealâ Hazretleri bir ayeti kerimesinde:

وَلاَ يَسْئَلُ حَمِيمٌ حَمِيمًا (١٠)

"Hiç bir dost, hiç bir dostuna (hâlini) **sormayacaktır."** *(Meâric Suresi:10)*

Diğer bir ayeti kerimede ise:

فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ فَلاَ أَنْسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَلاَ يَتَسَآءَلُونَ (١٠١)

"Sûr'a üflendiği zaman artık aralarında, ne sebepler (soysop çekişmesi) **vardır, ne de birbirlerine** (hâl hatır) **soracaklardır."** buyuruyor. *(Müminûn Suresi:101)*

DÜNYADAYKEN ALLAH'TAN BAŞKASINA TAPANLARIN, AHİRETTE, TÂBİ OLDUKLARI ŞEYLERLE NE TÜRLÜ ÇEKİŞECEKLERİNİ BEYAN EDEN DİĞER AYET-İ KERİMELER.

وَقَالَ إِنَّمَا اتَّخَذْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْثَانًا مَوَدَّةَ بَيْنِكُمْ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ثُمَّ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ يَكْفُرُ بَعْضُكُمْ بِبَعْضٍ وَيَلْعَنُ بَعْضُكُمْ بَعْضًا وَمَأْوٰيكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُمْ مِنْ نَاصِرِينَ (٢٥)

"(İbrahim onlara) Dedi ki: Siz, dünya hayatında, aranızda bir meveddet (sevgi) **den dolayı Allah'ı bırakıp, ancak bir takım putlar edindiniz. Sonra, kıyamet günü** (geldiğinde) **ise, kiminiz kiminizi tanımayacak, kiminiz de kiminizi lânetliyecektir. Barınacağınız yer cehennemdir ve sizin için hiç bir yardımcı da yoktur."** *(Ankebut Suresi:25)*

وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ آلِهَةً لِيَكُونُوا لَهُمْ عِزًّا (٨١) كَلاَّ سَيَكْفُرُونَ بِعِبَادَتِهِمْ وَيَكُونُونَ عَلَيْهِمْ ضِدًّا (٨٢)

"Ve onlar, kendileri için bir izzet (itibar ve kuvvet kaynağı) **olsun diye, Allah'tan başka** (düzme) **tanrılar edindiler. Hayır!** (o taptıkları), **onların ibadetlerini inkâr edecek** (tanımıyacak) **lar ve onların üzerine düşman kesilecek-lerdir."** *(Meryem Suresi:81-82)*

وَبَرَزُوا لِلَّهِ جَمِيعًا فَقَالَ الضُّعَفٰؤُا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ أَنْتُمْ مُغْنُونَ عَنَّا مِنْ عَذَابِ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ قَالُوا لَوْ هَدٰينَا اللَّهُ لَهَدَيْنَاكُمْ سَوَآءٌ عَلَيْنَا أَجَزِعْنَا أَمْ صَبَرْنَا مَا لَنَا مِنْ مَحِيصٍ (٢١)

"(kıyamet gününde) **hepsi Allah'ın huzuruna çıkacak ve zayıflar, o büyüklük taslayanlara: "Biz, sizin tâbileriniz** (aveneniz) **dik, şimdi siz Allah'ın azabından** (cüzî) **bir şeyi bizden uzaklaştırıp, savabilir misiniz?" diyecekler. Onlar:** (Ne yapalım!) **Allah bizi hidayet etseydi** (doğru yola kavuşturseydı) **elbette biz de, sizi hidayet eder** (size doğru bir yol gösterir) **dik. Şimdi biz sızlansak da,** (bu azaba) **katlansakta birdir.** (artık) **bizim için sığınacak hiç bir yer yoktur."** *(İbrahim Suresi:21)*

قَالَ ادْخُلُوا فِي أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ فِي النَّارِ كُلَّمَا دَخَلَتْ أُمَّةٌ لَعَنَتْ أُخْتَهَا حَتَّى إِذَا ادَّارَكُوا فِيهَا جَمِيعًا قَالَتْ أُخْرَاهُمْ لِأُولَاهُمْ رَبَّنَا هَؤُلَاءِ أَضَلُّونَا فَآتِهِمْ عَذَابًا ضِعْفًا مِنَ النَّارِ قَالَ لِكُلٍّ ضِعْفٌ وَلَكِنْ لَا تَعْلَمُونَ (٣٨) وَقَالَتْ أُولَاهُمْ لِأُخْرَاهُمْ فَمَا كَانَ لَكُمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ (٣٩)

"(Allah-u Tealâ, kıyamet gününde onlara): **"Sizden önce geçmiş cin ve insan toplulukları arasında siz de bu ateşe girin!" diyecek. Her ümmet** (cehenneme) **girdikçe,** (kendisine uyduğu) **hemşiresine** (yoldaşlarına) **lânet edecekler nihayet hepsi bir biri ardınca orada** (cehennemde) **toplanınca, sonrakiler öncekiler için: "İşte bizi bunlar saptırdılar, onun için onlara ateşten bir kat daha fazla azap ver." diyecekler.** (Allah'ta onlara)" **herkes için bir kat daha fazla azap vardır. Fakat siz** (bunu) **bilmezsiniz." buyuracaktır.**

"Öncekiler de sonrakilere: "Sizin bize bir üstünlüğünüz yok, o hâlde siz de kazandıklarınıza karşılık azabı tadın! " derler. *(Araf Suresi:38-39)*

Toplumları yanlış yolda yürüten liderlere, hem kendi kâfirliklerinden, hemde başkalarını doğru yoldan saptırdıklarından ötürü; bunların peşinden gidenlere de, hem kâfir olduklarından, hem de sapık liderleri taklit ve takip etmelerinden dolayı iki kat azap edilecektir.

إِنَّ اللَّهَ لَعَنَ الْكَافِرِينَ وَأَعَدَّ لَهُمْ سَعِيرًا (٦٤) خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا لَا يَجِدُونَ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا (٦٥) يَوْمَ تُقَلَّبُ وُجُوهُهُمْ فِي النَّارِ يَقُولُونَ يَا لَيْتَنَا أَطَعْنَا اللَّهَ وَأَطَعْنَا الرَّسُولَا (٦٦) وَقَالُوا رَبَّنَا إِنَّا أَطَعْنَا سَادَتَنَا وَكُبَرَاءَنَا فَأَضَلُّونَا السَّبِيلَا (٦٧) رَبَّنَا آتِهِمْ ضِعْفَيْنِ مِنَ الْعَذَابِ وَالْعَنْهُمْ لَعْنًا كَبِيرًا (٦٨)

"Şu muhakkak ki, Allah kâfirlere lânet etmiş (onları rahmetinden kovmuş) **ve onlara şiddetli bir azap hazırlamıştır." -- "Orada ebedi olarak kalacaklar.** (kendilerini koruyacak) **ne bir dost, ne de bir yardımcı bulamayacak-**

lardır." -- "Yüzleri ateşte (evrilip) **çevrildiği gün: "Eyvah bize! keşke Allah'a itaat etseydik, peygambere de itaat etseydik." diyeceklerdir." --** "(Kâfirler içinden uyanlar da o gün): **"Ey Rabbimiz! hakikat biz reislerimize ve büyüklerimize uyduk, onlar da bizi yoldan saptırdılar." -- "Ey Rabbimiz! onlara iki kat azap ver ve onları büyük bir lânetle rahmetinden kov." dediler** (diyecekler)." *(Ahzap Suresi:64-68)*

وَإِذْ يَتَحَآجُّونَ فِي النَّارِ فَيَقُولُ الضُّعَفٰٓؤُا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا
فَهَلْ أَنتُم مُّغْنُونَ عَنَّا نَصِيبًا مِنَ النَّارِ (٤٧) قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُلٌّ فِيهَا
إِنَّ اللَّهَ قَدْ حَكَمَ بَيْنَ الْعِبَادِ (٤٨)

"(kâfirler) **ateşin içinde birbirleriyle hüccetleşir** (çekişir) **ken, zayıf olanlar, o büyüklük taslayanlara: "Biz, sizin tebaanız** (uyanlarınız) **dık. Şimdi siz ateşten** (bize düşen) **bir nasibi** (azıcık olsun) **bizden defediciler misiniz?** (bizden savabilir misiniz?), **derler." -- " O büyüklük satanlar ise: Doğrusu hepimiz bunun içindeyiz** (değil sizi, kendimizi bile kurtaracak gücümüz yok) **şüphe yok ki, Allah, kulları arasında** (vereceği) **hükmü verdi** (müminleri cennete, kâfirleri cehenneme soktu). **derler** (diyecekler)." *(Mümin Suresi:47-48)*

وَقَالَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا لَوْ أَنَّ لَنَا كَرَّةً فَنَتَبَرَّأَ مِنْهُمْ كَمَا تَبَرَّؤُا مِنَّا كَذٰلِكَ
يُرِيهِمُ اللَّهُ أَعْمَالَهُمْ حَسَرَاتٍ عَلَيْهِمْ وَمَا هُم بِخَارِجِينَ مِنَ النَّارِ (١٦٧)

KELİME MANASI (167)

(وَقَالَ)**Dedi,** yani kat'î olarak diyecektir. Kim? (الَّذِينَ) **o kimseler ki,** (اتَّبَعُوا) **tabi oldular,** yani dünyadayken peygamberleri bırakıp da onların düşmanlarına uyanlar, ahirette, uydukları kimselerin kendilerinden uzaklaştıklarını gördükleri zaman şöyle diyecekler. (لَوْ أَنَّ لَنَا) **Ah keşke bizim için** (mümkün) **olsaydı,** ne? (كَرَّةً) **bir dönüş,** yani dünyaya bir dönebilseydik de. (فَنَتَبَرَّأَ) **biz de berî olsaydık** (uzaklaşsaydık) kimden? (مِنْهُمْ) **onlardan** (uyduklarımızdan), ne gibi? (كَمَا تَبَرَّؤُا) **onlar berî oldukları gibi,** yani bugün uzaklaştıkları gibi, kimden? (مِنَّا) **bizden,** (كَذٰلِكَ) **işte böylece** (يُرِي) **gösterecektir,** kime? (هِمْ) **onlara,** kim? (اللَّهُ) **Allah** (u Tealâ Hazretleri) neyi? (أَعْمَالَهُمْ) **amellerini,** (putlara tapmalarını), ne olarak gösterecektir? (حَسَرَاتٍ) **hasretler hâlinde,** öyle haşretler ki,(عَلَيْهِمْ) **onlar üzerine olucu,** yani kendilerini her taraftan kaplamış büyük pişmanlıklarının kaynağı olarak, Allah-u Tealâ dünyada yaptıkları amelleri kendilerine

Ayet: 167
gösterecektir.(وَمَاهُم) **ve onlar asla olmadılar,**(بِخَارِجِينَ) **çıkıcılar,** neden? (مِنَ النَّارِ) **ateşten.**

MEAL-İ ŞERİFİ (167)

Ve tâbi olanlar (uyanlar):**"Ah keşke bizim için** (dünyaya) **bir dönüş** (mümkün) **olsaydı da,** (bugün) **onların bizden uzaklaştıkları gibi, biz de onlardan uzaklaşsaydık!" dediler** (diyecekler). **İşte böylece Allah** (-u Tealâ) **onlara** (bütün) **amellerini** (her taraftan kendilerini kuşatmış) **büyük hasret** (son derece acı ve faydasız pişmanlık ve nedamet) **ler hâlinde gösterecektir. Ve onlar cehennemden asla çıkıcı da değildirler.**

İ Z A H A T

İbn-i Kesir tefsirinde zikredildiğine göre bu ayeti kerime, Cenab-ı Hak'tan başkasını ilâh tutanların ahiretteki pişmanlıklarını ve dünyadaki amellerinin kendilerine hiç bir fayda vermiyeceğini bildirmektedir. Şöyleki, bu ayeti kerimede onların, kıyamet günü, dünyada Allah'a ortak ettikleri putların ve şahısların kendilerinden kaçtıklarını görünce: **"Ah keşke bir daha dünyaya dönsek, elbette onlara tapmaktan kaçar, yüzlerine dahi bakmaz, bilakis Allah'ı bir kabul eder ve sadece ona ibadet ederdik."** diyecekleri açıkça ifade edilmiştir. Ancak bu sözlerinde de yalancıdırlar.

Nitekim Mevlâ Tealâ, onlar hakkında:

وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ وُقِفُوا عَلَى النَّارِ فَقَالُوا يَالَيْتَنَا نُرَدُّ وَلَانُكَذِّبَ بِآيَاتِ رَبِّنَا وَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ (٢٧) بَلْ بَدَا لَهُم مَّا كَانُوا يُخْفُونَ مِن قَبْلُ وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ (٢٨)

"Ateşin karşısında durdurulup da: "Ah keşke dünyaya tekrar döndürülsek (geri gönderilsek) **de, bir daha Rabbimizin ayetlerini yalanlamasak ve inananlardan olsak." dedikleri zaman** (onlar) **ı bir görsen!" -- "Hayır, daha önce gizlemekte oldukları şeyler kendilerine zahir oldu** (açıkça karşılarına çıktığından böyle söylüyorlar) **eğer** (onlar, dünyaya) **geri gönderilseler, men olundukları şeylere elbette yine döneceklerdir. Ve şüphe yok ki, onlar elbette yalancılardır."** *(Enam Suresi:27-28)* buyurdu.

Kurtubî tefsirinde, İbn-i Mesut ve Süddî *(Radıyallahu Anhüma)* den nakledildiğine göre, onlara hasret ve nedamet verecek olan amellerinden murat: Terk etmeleri sebebiyle cenneti kaçırdıkları salih amellerdir. Bunun hakkında bazı hadisler de rivayet edilmiştir. Süddî *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: Cennet yükseltilerek, cehennem ehline gösterilir. Onlar, dünyadayken Allah-u Tealâ Hazretlerine itaat etmiş olsalardı, ahirette kendilerine verilecek olan cennete ve orada kendilerine verilecek olan evlere bakarlar da, o zaman onlara: "Eğer Allah-u Tealâ'ya itaat etmiş olsaydınız, İşte bu köşkler sizin mes-

kenleriniz olacaktı." denir. Sonra o yerler müminler arasında taksim edilir. İşte o zaman cehennem ehli çok büyük hasret ve nedamet duyarlar.

Veya onların pişmanlığına sebep olacak bu amellerinden murat: İbn-i Kesir tefsirinde zikredildiği gibi, küfürleri sebebiyle boşa giden iyilikleridir.

Nitekim Mevlâ Tealâ:

وَقَدِمْنَا إِلَىٰ مَا عَمِلُوا مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنَاهُ هَبَاءً مَنْثُورًا (٢٣)

"Biz, onların yaptıkları her bir (iyi) **işi,** (kıyamet günü) **kastedip** (ele alıp) **onu saçılmış bir toz** (zerreleri gibi değersiz) **kıldık."** buyurdu. *(Furkan Suresi:23)*

Diğer bir ayeti kerimesinde de:

وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَعْمَالُهُمْ كَسَرَابٍ بِقِيعَةٍ يَحْسَبُهُ الظَّمْآنُ مَاءً حَتَّىٰ إِذَا جَاءَهُ
لَمْ يَجِدْهُ شَيْئًا وَوَجَدَ اللَّهَ عِنْدَهُ فَوَفَّاهُ حِسَابَهُ وَاللَّهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ (٣٩)

"O kâfirler (e gelince): **Onların amelleri,** (etrafında dağlar ve tepeler görünmeyen dümdüz ve) **engin çöllerdeki bir serap gibidir ki; susayan onu su zanneder, nihayet ona vardığında, onu bir şey olarak bulamamış ve kendi** (amelinin) **yanında** (inanmadığı ve kendisinden sakınmadığı) **Allah'ı bulmuştur. O** (Allah) **onun hesabını tastamam ifa etmiş** (yerine getirmiş) **tir. Ve Allah, hesabı çok süratli olan** (kullarının hesabını çok çabuk gören) **dir."** *(Nur Suresi:39)* buyuruyor. Başka bir yerde de:

مَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ أَعْمَالُهُمْ كَرَمَادٍ اشْتَدَّتْ بِهِ الرِّيحُ فِي يَوْمٍ عَاصِفٍ
لَا يَقْدِرُونَ مِمَّا كَسَبُوا عَلَىٰ شَيْءٍ ذَٰلِكَ هُوَ الضَّلَالُ الْبَعِيدُ (١٨)

"Rablerini inkâr edenlerin hâli (şudur): **Onların amelleri, Fırtınalı bir günde rüzgârın şiddetle savurduğu bir küle benzer, kazandıklarından hiç bir şeye kadir olamazlar** (yaptıkları iyiliklerden hiç bir fayda elde edemezler). **İşte bu,** (haktan) **uzak sapıklığın ta kendisidir."** *(İbrahim Suresi:18)* buyurmaktadır.

Görüldüğü gibi Allah-u Tealâ bu ayeti kerimelerde, kâfirlerin misafire ikram, akrabayı ziyaret gibi güzel işlerinin, iman etmemiş olmaları sebebiyle boşa gideceğini ve işe yaramaz hâle getirileceğini beyan etmektedir. Dolayısıyla onların amelleri ne kadar çok olursa olsun, ahirette kendilerine fayda vermiyecektir. Çünkü Allah-u Tealâ, insanları, önce kendisine ve gönderdiği peygamberlerin hepsine inanmakla mükellef tutmuş sevap ve mükâfatı buna bağlamıştır.

Rebî*(Kuddise Sırruhu)*Hazretlerinin buyurduğuna göre, onları pişman eden bu ameller: Kendilerini cehenneme düşüren kötü amelleridir. Rivayet olundu ki, cehennem ehli cehenneme sevkedildiğinde, onların her uzvuna mutlaka

bir azap yapışacak, ya bir yılan ısıracak, ya bir melek vuracak, melek kendisine vurduğunda kırk gün kadar aşağı düşecek, cehennemin dibini bulamayacak sonra, alevler kendisini kaldıracak melek tekrar vurduğunda yine aşağı düşecek, başı her çıktığında melek böylece vuracak. Nitekim Mevlâ Tealâ:

كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُمْ بَدَّلْنَاهُمْ جُلُوداً غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا الْعَذَابَ . . . (٥٦)

"Her ne zaman ki derileri yanıp dökülür, azabı tatsınlar için onlara yeni deriler veririz." *(Nisa Suresi:56 dan)* buyuruyor.

Onlardan biri susayıp su istediğinde, kendisine son derece kaynatılmış su verilecek ki, daha yüzüne yanaştırırken, yüzünün derileri dökülecek sonra, ağzına girdiğinde dişleri dökülecek, daha sonra karnına girince bağırsakları parça parça olup bütün vücudunun derisi dökülecek. İşte böylece cehennemde azap edilecekler ne ölecek, ne dirilecek, ne de çıkabileceklerdir.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayeti kerimenin son cümlesi, kâfirlerin cehennemde ebedi kalıp oradan hiç çıkmayacağına delildir. Ehli Sünnet Vel cemaat'ın görüşü budur. Ayrıca:

وَلَايَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتّٰى يَلِجَ الْجَمَلُ فِى سَمِّ الْخِيَاطِ . . . (٤٠)

"Deve, iğnenin deliğine girinceye kadar, onlar cennete giremeyeceklerdir." Ayet-i kerimesi de buna delildir. *(Araf Suresi:40 dan)*

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ Hazretleri, tevhidi ve delillerini, tevhid ehlinin sevaplarını, müşriklerin azaplarını ve kendilerini saptıran reislere uyanların pişmanlıklarını açıkladıktan sonra, küfrün (inkârın) dünya nimetlerinin kesilmesine sebep olmadığını, dolayısıyla itaat edenin de, isyan edenin de, dünya nimetlerinden istifade edeceğini beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

يَا اَيُّهَا النَّاسُ كُلُوا مِمَّا فِى الْاَرْضِ حَلَالاً طَيِّبًا وَلَاتَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ اِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ (١٦٨)

KELİME MANASI (168)

(يَا اَيُّهَا النَّاسُ) **Ey insanlar!** (كُلُوا) **yeyin,** neden? (مِمَّا) **o şeylerden ki,** nerededir? (فِى الْاَرْضِ) **yer yüzündedir,** neyi? (حَلَالاً) **helâlı,** öyle helâl ki, (طَيِّبًا) **tertemiz,** (وَلَاتَتَّبِعُوا) **tabi olmayın,uymayın** neye? (خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ) **şeytanın adımlarına,** yani sizi, kendisine davet ettiği yollarına. (اِنَّهُ) **zira muhakkak o** (şeytan) (لَكُمْ) **sizin için,** nedir? (عَدُوٌّ) **düşmandır,** öyle düşmanki (مُبِينٌ) **aşikâr** (apaçık).

MEALİ ŞERİFİ (168)

Ey insanlar! yer (yüzün) **deki şeylerden helâl ve temiz olanı yeyin ve şeytanın adımlarına** (izlerine) **uymayın** (onun vesveselerine kapılarak helâlı haram, haramı da helal kabul etmeyin). **Zira şüphe yok ki o, sizin için pek açık bir düşmandır.**

İ Z A H A T

Alusî tefsirinde İbn-i Cerir ve İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* ın buyurduklarına göre, bu ayeti celile bir takım hayvanlardan istifade etmeyi kendilerine haram kılan müşrikler hakkında nazil olmuştur.

Denilmiştir ki: Abdullah İbn-i Selâm ve adamları hakkında nazil olmuştur. Çünkü onlar, yahudilikte haram olduğu için, deve etini kendilerine haram etmişlerdi.

Beyzavî ve Ruhul Beyan tefsirlerinde zikrolunduğuna göre bu ayeti celile, Benî Huzaa (Huzâa oğulların) dan, kıymetli elbiseleri ve yemekleri kendilerine haram kılan bir cemaat hakkında nazil olmuştur.

(حَلاَلْ) **Helâl**: Faydalanılması mubah olan şeylerdir. Zira asıl manası bir şeyin bağını çözmektir. Şu halde faydalanılmasına mani bulunmayan bir şeyin sanki bağı çözülmüş demektir. Çünkü bir şeyin haram olmasının sebebi ikidir. Birincisi: Pis ve zararlı olmasıdır, Binaenaleyh insana zarar veren her şey haramdır. İkincisi: Başkasının hakkına taalluk etmesidir, dolayısıyla bir kimse, izni olmaksızın diğer bir kimsenin malından faydalanamaz.

(طَيِّبْ) **Tayyip:** Haram olma şüphesinden bile, uzak olan nimetlerdir. Bu ayetteki yeyin emri ibaha (yemenin serbest olduğunu ifade etmek) içindir.

Cafer-i Sadık *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilmiştir ki: Şart etmek, günahlarla adak yapmak, Allah'ın gayrine yemin etmek, şeytanın izlerine uymaktandır.

(خُطُوَاتْ) **Hutuvât:** (خُطْوَة) **Hutve**'nin cemisidir. Hutve, adım atanın iki ayağı arasındaki mesafedir. Hatve ise, adım atmak demektir.

Şeytanın adımlarından maksat: Onun vesvese (kuruntu) ve desiseleri (hileleri) ile insanı aldatmak için kurmuş olduğu tuzaklardır.

Allah-u Tealâ'yı gazaplandıracak bütün yeminler ve adaklar şeytanın adımlarındandır. Bunların keffâreti: "Yemin keffâretidir." *(Suyûtî, Dürrül Mensur:1/404)*

Taberanî ve Hâkim'in rivayetine göre, İbn-i Mesud *(Radıyallahu Anh)* un huzuruna davar memesiyle tuz getirdiler. O, yemeye başladı cemaattan biri kenara çekildi. Bunun üzerine İbn-i Mesut *(Radıyallahu Anh)* : "Arkadaşınıza da verin." buyurdu. O: "İstemiyorum." dedi. İbn-i Mesut *(Radıyallahu Anh)*: "Oruçlu musun?" diye sordu. O: "Hayır!" dedi. İbn-i Mesut *(Radıyallahu Anh)* : "Peki niye yemiyorsun." deyince. O adam: "Hayvan memesini yemeyi kendime ebe-

diyyen haram ettim." dedi. Bunun üzerine İbn-i Mesut *(Radıyallahu Anh)* : "Bu, şeytanın adımlarındandır. Ye! Ve yemininden keffâret ver." buyurdu. *(İbn-i Kesir:1/292, Suyûtî, Dürrül Mensur:1/404)*

Abd İbn-i Humeyd'in rivayetine göre, İsa İbn-i Abdurrahman es-Süleym *(Radıyallahu Anh)* buyurdu ki: "Ben hazreti Hasen *(Radıyallahu Anh)* ın huzurunda bulunuyorken bir adam gelerek ona: "Şöyle şöyle yapmazsam yaya olarak hacca gideceğime yemin ettim." dedi. Bunun üzerine Hazreti Hasen: "Bu, şeytanın adımlarındandır, sen yeminine keffâret ver, binerek hac yap." buyurdu. *(Suyûtî, Dürrül Mensur:1/404)*

Osman İbn-i Gıyâs *(Kuddise Sırruhu)* şöyle buyurdu: Ben Cabir İbn-i Yezid'e:"Burnuna altın bir halka takmayı adayan bir adamın hâlini sordum da, O: "Bu, şeytanın adımlarındandır. O kişi bunu yaptığı müddetçe Allah'a asi olmakta daim olur, binaenaleyh yemininden keffâret versin." buyurdu.*(Suyûtî, Dürrül Mensur:1/404)*

İbn-i Kesir, Şa'bî'nin şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: Bir adam oğlunu kesmeyi adamıştı. Mesruk Hazretleri: "Bu, şeytanın adımlarındandır." buyurarak ona bir koç kesmesini emretti. *(İbn-i Kesir:1/292)*

İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* buyurduki: "Kurana uymayan herşey şeytanın adımlarındandır." *(Suyûtî, Dürrül Mensur:1/403)*

İşte bütün bunlar, Allah-u Tealâ'nın helâl ettiği şeyleri, şeytanın izlerine uyarak haram etmek veya haram ettiği şeyleri helâl etmenin misalleridir.

١٦٤- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: تُلِيَتْ هٰذِهِ الْآيَةُ عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ ﴿ يَاأَيُّهَا النَّاسُ كُلُوا مِمَّا فِي الْأَرْضِ حَلَالاً طَيِّبًا ﴾ فَقَامَ سَعْدُ بْنُ أَبِي وَقَّاصٍ فَقَالَ : يَارَسُولَ اللّٰهِ اُدْعُ اللّٰهَ أَنْ يَجْعَلَنِي مُسْتَجَابَ الدَّعْوَةِ ، فَقَالَ : يَا سَعْدُ أَطِبْ مَطْعَمَكَ تَكُنْ مُسْتَجَابَ الدَّعْوَةِ ، وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ إِنَّ الرَّجُلَ لَيَقْذِفُ اللُّقْمَةَ الْحَرَامَ فِي جَوْفِهِ مَايُتَقَبَّلُ مِنْهُ أَرْبَعِينَ يَوْمًا وَأَيُّمَا عَبْدٍ نَبَتَ لَحْمُهُ مِنَ السُّحْتِ وَالرِّبَا فَالنَّارُ أَوْلَى بِهِ .

164. Hafız Ebu Bekir İbn-i Merdüveyh'in rivayetine göre, İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhma)* buyurdu ki, bir kere: (يَاأَيُّهَا النَّاسُ كُلُوا مِمَّا فِي الْأَرْضِ حَلَالاً طَيِّبًا) **"Ey insanlar! yerdeki şeylerin helâl ve temizlerinden yeyin."** ayeti Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yanında okunduğu zaman Sa'd İbn-i Ebî Vakkas *(Radıyallahu Anh)* : **"Ya Resulallah! Allah'a dua ette, beni duası kabul olan bir kul yapsın."** dedi. Bunun üzerine Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Ey Sa'd! yediğini temiz kıl** (yediğinin helâl ve temiz olmasına dikkat et) **ki, duası makbul bir kul olasın, Muhammedin nefsi** (canı) **elinde olan Allah'a yemin**

ederim ki, Muhakkak bir adam haram lokmayı karnına atarsa, ondan kırk gün amelleri kabul edilmez. Herhangi bir kulun eti haramdan ve faizden biter (meydana gelir) **se, ateş ona daha lâyıktır.** *(İbn-i Kesîr:1/292 İlgili Ayet)*

Kurtubî Tefsirinde zikredildiğine göre, Sehl İbn-i Abdullah *(Radıyallahu Anh)* buyurdu ki: "Kurtuluş üç şeydedir; 1. Helâl yemek, 2. Farzları yerine getirmek, 3. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e uymak.

Ebu Abdillah es-Sâcî *(Radıyallahu Anh)* buyurdu ki: Beş haslet vardır ki, ilim onlarla tamamlanır. 1. Allah-u Tealâ'yı bilmek, 2. Hakkı (doğruyu) bilmek, 3, Amelleri sırf Allah için yapmak, 4. Sünnet üzere amel etmek, 5. Helâl yemek. Bunlardan biri bulunmadığında ameller (Mevlâya) yükseltilmez.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ, iyi ile kötünün seçilmesi için İblis'i yaratmıştır. Enbiya-i İzam'ı, saît (iyi) ler onlara uysun için, İblisi de şakî (kötü) ler ona uysun böylece aralarındaki fark zuhur etsin (meydana çıksın) diye yaratmıştır. O hâlde İblis, Allah'a muhalefetin, dolayısıyla cehennemin tellâl ve simsarıdır. İblis, dünyayı kâfirlere arz ettiğinde onlar: "Bunun parası nedir?" dediler. O da: "Dini terktir." dedi. Onlar da dini verip dünyayı satın aldılar. Zahitler ise dünyayı terkederek ondan yüz çevirdiler. Dünyayı çok seven müslümanlar ise, İblis'in, dünyayı kendilerine arzetmesine karşı ne dinden ne de dünyadan geçemediler.

Şeytana: "Dünyadan bize bir şey tattır da nasıl olduğuna bakalım." dediler. Bunun üzerine İblis: "Bana rehin verin." dedi. Onlar da kulaklarını ve gözlerini ona rehin verdiler, bundan dolayı dünya erbabı, dünyanın haberlerini duymayı ve onun süsünü seyretmeyi çok severler, zira onların kulakları ve gözleri İblis'in yanında rehindir.

İblis onlardan bu rehini aldıktan sonra, kendilerine dünyadan biraz tattırdığı için onlar zahitlerin, dünyanın ayıbı hakkındaki sözlerini duymaz ve çirkinliklerini görmez oldular. Bundan dolayı: (حُبُّكَ الشَّيْءِ يُعْمِي وَيُصِمُّ) **"Senin bir şeyi sevmen ona karşı seni kör ve sağır eder."** buyurulmuştur.

O hâlde akıllı kişi dünyadan soğumalı ancak helâl ve pak olanları kabul etmelidir. Hasen-ı Basrî *(Radıyallahu Anh)* Hazretleri buyurdu ki: "Helâl ve tayyip, kıyamet günü kendisinden sual olunmayacak şeylerdir. Bu da insanın zaruri ihtiyaçlarıdır. Haberde gelmiştir ki:

١٦٥- « اِنَّ اللّٰهَ يَهَبُ لِابْنِ آدَمَ مَالاَبُدَّ مِنْهُ ، ثَوْبٌ يُوَارِى بِهِ عَوْرَتَهُ وَخُبْزٌ يَرُدُّ جُوْعَتَهُ وَبَيْتٌ كَعُشِّ الطَّيْرِ » فَقِيلَ يَارَسُولَ اللّٰهِ فَكَيْفَ الْمِلْحُ؟ فَقَالَ : « اَلْمِلْحُ مِمَّا يُحَاسَبُ بِهِ » .

165. **"Şüphesiz Allah-u Tealâ, Âdem oğluna zarurî ihtiyaçlarını bağışlamıştır.** (bunlar da) **avretini örtecek bir elbise, açlığını def edecek bir ekmek, ve**

kuş yuvası gibi bir evdir." bunun üzerine Ya Resulallah!: **"Tuz nasıldır?"** diye soruldu. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Tuzda hesab vardır."** buyurdu.*(Ruhul Beyan:1/273)*

Te'vilâtı Necmiye'de zikredilmiştir ki: Helâl, Allah-u Tealâ'nın yenmesini serbest ettiği şeylerdir. Tayyip ise, kul haklarının şüphesiyle ve nefsin aşırı istekleriyle karışmamış olandır. Demek ki her tayyib helâldır ama her helâl tayyip olmayabilir.

Bundan dolayı Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadisi şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

١٦٦- عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ النَّبِىُّ ﷺ « اِنَّ اللّٰهَ طَيِّبٌ لَايَقْبَلُ اِلاَّ طَيِّبًا ».

166.**"Şüphesiz Allah-u Tealâ tayyip** (çok temiz) **dir ve ancak tayyip olanı kabul eder."** buyurdu. *(Müslim , Zekat:65, Müsned-i Ahmed:2/328)*

(مُبِيْنٌ) Mübin kelimes if'al babından ismi fâildir. Müteaddî ve lâzım olarak kullanılabilir. Lâzım olursa mana: **"Şüphesiz şeytan sizin için açık bir düşmandır."** demektir. Müteaddî olursa mana: Açıklayıcı bir düşman yani: **"Şüphesiz şeytan, babanız Adem** *(Aleyhisselam)* **e secde etmekten kaçınarak düşmanlığını size açıklamış bir düşmandır."** demek olur.

HELÂL VE PAK YEMEK HAKKINDA DİĞER AYETİ KERİMELER.

وَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ حَلَالاً طَيِّبًا وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذِى اَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ (٨٨)

"Allah'ın size helâl ve temiz olarak verdiği rızıklardan yeyin, kendisine iman etmiş olduğunuz Allah (-u Tealâ) **dan da korkun."** *(Maide Suresi:88)*

فَكُلُوا مِمَّا غَنِمْتُمْ حَلَالاً طَيِّبًا وَاتَّقُوا اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ (٦٩)

"Artık elde ettiğiniz ganimetten helâl ve pak olarak yeyin ve Allah'tan korkun, şüphesiz ki Allah çok mağfiret edici, çok esirgeyicidir." *(Enfal Suresi:69)*

فَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ حَلَالاً طَيِّبًا وَاشْكُرُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ اِيَّاهُ تَعْبُدُونَ (١١٤)

"Artık Allah'ın size rızık olarak verdiği şeylerden helâl ve temiz olarak yeyin ve eğer (gerçekten) **yalnız Allah'a ibadet ediyorsanız, onun nimetine şükredin."** *(Nahl Suresi:114)*

. . . كُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ وَلَاتَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ اِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ (١٤٢)

"Allah'ın size rızık olarak verdiklerinden yeyin, şeytanın adımlarına uymayın (onun peşinden gitmeyin) **çünkü o sizin için apaçık bir düşmandır."** *(Enam Suresi:142 den)*

ŞEYTANIN İNSANLARA KARŞI DÜŞMANLIĞINI, DOLAYISIYLA ONDAN SAKINILMASI LÂZIM GELDİĞİNİ BEYAN EDEN AYETİ KERİMELER.

إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا إِنَّمَا يَدْعُوا حِزْبَهُ لِيَكُونُوا مِنْ أَصْحَابِ السَّعِيرِ (٦)

"Şüphesiz şeytan, sizin için (amansız) **bir düşmandır, siz de onu düşman edinin** (tutun). **O, hızbini** (kendisine uyan taraftarlarını) **ancak ateş ehlinden olmaya çağırır."** *(Fatır Suresi:6)*

... أَفَتَتَّخِذُونَهُ وَذُرِّيَّتَهُ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِي وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّ بِئْسَ لِلظَّالِمِينَ بَدَلًا (٥٠)

"Şimdi siz beni bırakıp da onu (şeytanı) **ve onun soyunu mu dost ediyorsunuz? Hâlbuki onlar, sizin düşmanlarınızdır.** (Allah'a karşı, İblis ve onun yolundan gidenleri tercih eden) **zalimler için,** (bu) **ne fena bir tebdil** (değişme) **dir."** *(Kehf Suresi:50 den)*

Mevlâ Tealâ, şeytanın göstereceği yollara gitmenin caiz olmadığını açıkladıktan sonra şeytanın düşmanlığını ispat etmek üzere şöyle buyuruyor:

إِنَّمَا يَأْمُرُكُمْ بِالسُّوءِ وَالْفَحْشَاءِ وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ (١٦٩)

KELİME MANASI (169)

(إِنَّمَا يَأْمُرُ) **O** (şeytan) **ancak emreder,** kime? (كُمْ) **size,** yani size vesvese (kuruntu) verir. Neyle? (بِالسُّوءِ) **kötülükle,** daha? (وَالْفَحْشَاءِ) **en çirkin günahlarla,** daha? (وَأَنْ تَقُولُوا) **demenizle** (iftira etmenizle), kime? (عَلَى اللَّهِ) **Allah** (-u Tealây) **a ,** neyi?(مَا) **o şeyleri ki,**(لَا تَعْلَمُونَ) **bilmezsiniz.**

MEALİ ŞERİFİ (169)

O (şeytan), **sizlere ancak** (ve daima) **kötülüğü, gayet çirkin işleri ve** (Allah-u Tealâ bildirmeden kendiliğinizden) **bilemeyeceğiniz şeyleri, Allah'a karşı** (iftira olarak) **söylemenizi emreder.**

İ Z A H A T

Ayeti celiledeki (سُوءِ) **Sû'**: Herhangi bir çirkin iştir, (فَحْشَاءِ) **Fahşâ** ise: Bu çirkin işlerin en büyüğü ve en kötüsüdür.

İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayet edilen bir manaya göre ise: (سُوءِ) Sû' kendisinde had cezası (taşlanarak öldürmek, yüz sopa atmak gibi

cezalar) olmayan (فَحْشَآءِ) Fahşâ ise, kendisinde had cezası olan kötü işlerdir. Ayrıca bu ikisinin aynı manada olup, aklın kabul etmediği ve faydalı görmediği, şeriatında çirkin addettiği (saydığı) şeyler olduğu söylenmiştir.

Şeytanın emrettiklerinin en fenası, kulların Allah-u Tealâ Hazretlerine iftira etmeleridir. Çünkü Mevlâ Tealâ Hazretlerini, oğlu vardır, kızı vardır, yukarıdadır gibi caiz olmayan şeylerle vasıflamak, kebâir (büyük günah) nevilerinin en büyüklerindendir.

Allah'a karşı bilmediğini söylemek: Helâle haram, harama helâl demek, bozuk mezhepler ve yanlış inançlar icat etmektir, çünkü inanç meseleleri, şüphesiz olan delillere dayandığından hiç bir kimsenin Allah-u Tealâ'nın zatı, sıfâtı ve efâli (öz kendisi, sıfatları ve işleri) hakkında, bilmediği bir şeyi söylemesinin caiz olmadığına bu ayeti kerime açıkça delâlet etmektedir.

Ayrıca bu ayeti celile, inanç meselelerinde başkalarını taklit eden kimseleri zemmetmektedir.Çünkü mukallid, kendisi bir şey bilmeyip başkasını taklit ederek konuştuğundan kötülenmiştir. Binaenaleyh inanç meselelerinde makbul olan taklit (başkalarına körü körüne uymak)değil, istidlâl(araştırmak) tır.

Âkâmül Mercân kitabında zikredilmiştir ki, şeytanın verdiği vesveseler altı mertebede toplanır.

1. Küfür, şirk ve Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e düşmanlık;

Şeytan, Âdem oğluna bu günahlardan birini işlettiğinde en büyük sıkıntısından kurtulur zira maksadının sonu hasıl olmuştur (en büyük isteğine kavuşmuştur). Ve bu, şeytanın Âdem oğlundan ilk isteğidir.

2. Bidat (Ehli Sünnetin dışında kalan batıl inançlar) mertebesi: Bu, şeytana fısk ve isyanlardan daha sevgilidir, çünkü masiyetlerden tövbe edilir bidattan ise tövbe edilmez zira sahibi onu doğru ve gerçek zannetmektedir. Şeytan, insanı bu mertebeye düşüremeyince üçüncü mertebeye intikal eder ki, o da kebair (büyük günahlar) dır.Bundan da aciz kalınca dördüncü mertebeye geçer ki, o da sagâir (küçük günahlar) dır ki, devam edilerek yapıldıklarında büyük günaha dönüşürler. Büyükler ise çok kere sahibini helâk ederler.

Nitekim Abdullah İbn-i Mesut *(Radıyallahu Anh)* tan rivayet edilen bir hadisi şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu:

١٦٧- عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ مَسْعُودٍ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ: « اِيَّاكُمْ وَمُحَقَّرَاتِ الذُّنُوبِ فَاِنَّهُنَّ يَجْتَمِعْنَ عَلَى الرَّجُلِ حَتّٰى يُهْلِكْنَهُ وَاِنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ ضَرَبَ لَهُنَّ مَثَلاً كَمَثَلِ قَوْمٍ نَزَلُوا اَرْضَ فَلاَةٍ فَحَضَرَ صَنِيعُ الْقَوْمِ فَجَعَلَ الرَّجُلُ يَنْطَلِقُ فَيَجِيءُ بِالْعُودِ وَالرَّجُلُ بِالْعُودِ حَتّٰى جَمَعُوا سَوَادًا فَاَجَّجُوا نَارًا وَاَنْضَجُوا مَاقَذَفُوا فِيهَا » .

167. **Günahların küçüklerinden sakının, çünkü onlar adamın başına toplaşarak** (birikerek) **onu helâk ederler.** İbn-i Mesut şöyle devam etti. Şüphesiz Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Onlara (küçük günahlara) bir misal verdi. Şöyle ki (küçük günahları iş-leyenlerin hâli): **"Bir sahrada konaklayan bir kavmin hâline benzer ki, yemek vakitleri gelince bir adam gitti bir odun parçası getirdi, diğer biri de başka bir odun parçası getirdi, böylece büyük bir karaltı** (odun yığını) **topladılar, büyük bir ateş yaktılar ve o ateşe attıklarını** (yemeklerini) **pişirdiler.** Yani küçük odun parçaları toplandığında, büyük bir ateşin yanmasına sebep olduğu gibi, küçük günahlar da toplanarak (birikerek), cehennemdeki büyük ateş içerisinde sahibinin yanmasına sebep olurlar. *(Ahmed İbn-i Hanbel:1/402, 5/331)*

Şeytan bunu da beceremeyince beşinci mertebeye intikal eder o da, kişiyi sevabı ve azabı olmayan mubahlarla meşgul etmesidir ki, böylece kişiyi sevaplı işlerden alıkoyar, bunu da yapamazsa altıncı mertebeye intikal eder ki, o da kişiyi daha üstün amellerden alıkoyup biraz daha düşük olan amellerle uğraştırmasıdır. Bazı kere de, kişiyi ibadetten tamamen soğutmak için çok zor işlere koşar. İki rekât nafile namaz kılmayı âdet edene yüz rekât kıldırıp bezdirmesi gibi.

ŞEYTANIN, İNSANLARI SAPTIRMAK İSTEDİĞİNİ VE ONLAR HAKKINDA NE KÖTÜ ŞEYLER ARZU ETTİĞİNİ BEYAN EDEN AYETİ KERİMELER.

اَلشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُمْ بِالْفَحْشَآءِ . . . (٢٦٨)

"Şeytan, size fakirlik vaadeder (sizi tehdit eder, fakir olursunuz diyerek korkutur sadaka vermenize mani olur) **ve size en çirkin işi** (cimriliği) **emreder."** *(Bakara Suresi:268 den)*

اِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ اَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَآءَ فِى الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ
وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللّٰهِ وَعَنِ الصَّلٰوةِ فَهَلْ اَنْتُمْ مُنْتَهُونَ (٩١)

"Şeytan, içkide ve kumarda ancak aranıza düşmanlık ve kin sokmak; sizi, Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık bunlardan vazgeçiyorsunuz değil mi?" *(Maide Suresi:91)*

. . . وَيُرِيدُ الشَّيْطَانُ اَنْ يُضِلَّهُمْ ضَلَالاً بَعِيداً (٦٠)

"Şeytan da onları (bir daha dönemiyecekleri kadar) **uzak bir sapıklıkla, büsbütün saptırmak istiyor."** *(Nisa Suresi:60 tan)*

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا أَنزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا أَلْفَيْنَا
عَلَيْهِ آبَاءَنَا ۚ أَوَلَوْ كَانَ آبَاؤُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ شَيْئًا وَلَا
يَهْتَدُونَ ﴿١٧٠﴾ وَمَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا كَمَثَلِ الَّذِي يَنْعِقُ
بِمَا لَا يَسْمَعُ إِلَّا دُعَاءً وَنِدَاءً ۚ صُمٌّ بُكْمٌ عُمْيٌ فَهُمْ
لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٧١﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ
مَا رَزَقْنَاكُمْ وَاشْكُرُوا لِلَّهِ إِنْ كُنْتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ
﴿١٧٢﴾ إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا
أُهِلَّ بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ ۖ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا
إِثْمَ عَلَيْهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٧٣﴾ إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ
مَا أَنزَلَ اللَّهُ مِنَ الْكِتَابِ وَيَشْتَرُونَ بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا ۙ
أُولَٰئِكَ مَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ إِلَّا النَّارَ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ
يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٧٤﴾
أُولَٰئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الضَّلَالَةَ بِالْهُدَىٰ وَالْعَذَابَ بِالْمَغْفِرَةِ ۚ
فَمَا أَصْبَرَهُمْ عَلَى النَّارِ ﴿١٧٥﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ نَزَّلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ ۗ
وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِي الْكِتَابِ لَفِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ ﴿١٧٦﴾

Mevlâ Tealâ, şeytanın insana kötülüğü emrettiğini açıkladıktan sonra, kâfirlerin de yine şeytanın saptırmasıyla atalarını taklitten vazgeçmediklerini beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَاِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا اَنْزَلَ اللّٰهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا اَلْفَيْنَا عَلَيْهِ اٰبَآءَنَا
اَوَلَوْ كَانَ اٰبَآؤُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ شَيْئًا وَلَا يَهْتَدُونَ (١٧٠)

KELİME MANASI (170)

(وَاِذَا قِيلَ) **Denildiği vakitte,** kime? (لَهُمُ) **onlara** ne? (اتَّبِعُوا) **tâbi olun** (uyun) neye? (مَا) **ol bir kitaba ki,** (اَنْزَلَ) **indirdi,** kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ Hazretleri) (قَالُوا) **derler** (بَلْ نَتَّبِعُ) **hayır biz uyarız** neye? (مَا) **ol bir yola ki,** (اَلْفَيْنَا) **bulduk** ne üzerinde? (عَلَيْهِ) **o** (yol) **üzerinde** kimi? (اٰبَآءَنَا) **babalarımızı** yani ecdadımızı o yolda, Allah'a otak koşmak ve bir takım helâl ve pak şeyleri kendilerine haram kılmaktır. Çünkü onlar bizden daha hayırlı ve daha bilgiliydiler. Mevlâ Tealâ Hazretleri onların sözlerini reddetmek üzere buyuruyor. (اَوَلَوْ كَانَ) **olsa da mı?** kim? (اٰبَاؤُهُمْ) **babaları,** ne? (لَا يَعْقِلُونَ) **anlamaz,** neyi? (شَيْئًا) **hiç bir şeyi** (dinden hiç bir meseleyi) (وَلَا يَهْتَدُونَ) **ve** (hiç bir) **doğruyu da bulmamış,** yani babaları ve dedeleri bu hâldeyseler de mi onlara uyacaklar? .

MEALİ ŞERİFİ (170)

Ve onlara (müşriklere): **"Allah'ın indirdiğine uyun." denildiği zaman, "Hayır! biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz şeye uyarız" derler. Ya ataları hiç bir şey anlamamış, doğruyu da bulmamış idiyseler** (yine de onlara mı uyacaklar?).

İ Z A H A T

Kazî, Hâzin ve Nesefî tefsirlerinde zikredildiğine göre, bu ayeti celile, arap müşrikleri, kureyş kâfirleri ve bir rivayete göre, yahudilerden bir taife hakkında nazil olmuştur.

Onlar, Kuran-ı Kerim'e ve Mevlâ Tealâ Hazretlerinin indirdiği diğer açık hüccetlere uymakla emrolunduklarında atalarını taklit etmeyi bırakmadılar yani atalarından kalma eski âdetlerinin, emri hakka, hükmü ilâhîye muvafık (uygun) olup olmadığını aramadan sadece taassup (körü körüne aşırı bağlılık) ları yüzünden onlara uymakta devam edeceklerini söylediler. Öyleyse bu ayeti celilede; kötü ecdada, heva ve bidat ehline (nefislerinin arzularına uyarak inançta veya amelde ehli sünnetten ayrılanlara) uymaktan sakındırma vardır.

Mevlâ Tealâ, indirmiş olduğu kitapların bazısında şöyle buyurmuştur:

لَاَتَسَاَلُنَّ عَنْ عَالِمٍ قَدْ اَسْكَرَهُ حُبُّ الدُّنْيَا فَاُولٰئِكَ قُطَّاعُ الطَّرِيقِ عَلٰى عِبَادِى .

Ayet: 170

"Dünya sevgisinin kendisini sarhoş etmiş olduğu bir âlime bir şey sormayın. zira onlar, kullarımın hakka giden yollarını kesicilerdir." *(Ruhul Beyan:1/275 İlgili ayet)*

Dürrül Mensur ve İbn-i Kesîr, Siracül Münir tefsirlerinde zikredildiğine göre, İbn-i İshak, İbn-i Cerîr, İbn-i Ebî Hatim, İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhma)* nın şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, yahudileri islâma teşvik ederek, davet edip onları Allah'ın azabından sakındırınca, onlardan Râfi' İbn-i Hârice ve Malik İbn-i Avf: **"Ya Muhammed! hayır!, biz babalarımızı üzerinde bulduğumuz yola uyarız. Çünkü onlar bizden daha bilgili ve daha hayırlıydılar."** dediler. Bunun üzerine Allah-u Tealâ onlara cevaben bu ayeti celileyi indirdi.

Bu ayeti celile, inanç meselelerinde istidlâlin (araştırmanın) vacip olduğuna delâlet eder, amma mucizelerle peygamberliğini ispat eden bir zata, fıkıh meselelerinde, müctehidîn-i kirama (kıymetli müctehidlere) ve şeran uyulması vacip olan zatlara (ehli sünnet inancında ve amelinde olan ulema ve meşayiha) uymak, Allah'ın indirdiği Kur'ana uymaktır, dolayısıyla tenkit edilen taklit bu değildir. Bilakis bunları taklit etmemek büyük tehlike olup taklit ise, kurtuluşa vesiledir.

Üstadımız Hacı Ali Haydar Efendi*(Kuddise Sırruhu)* haz-retleri: (مَنْ قَلَّدَ عَالِمًا لَقِيَ اللّٰهَ سَالِمًا) "(Gerçek manada Peygamber vekili) **Bir âlimi taklit eden Allah'a** (günahlardan) **kurtulmuş olarak kavuşur."** buyururdu.

BU MEALDE DİĞER AYETİ KERİMELER

وَاِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا اِلٰى مَا اَنْزَلَ اللّٰهُ وَاِلَى الرَّسُولِ قَالُوا حَسْبُنَا مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ اٰبَآءَنَا اَوَلَوْ كَانَ اٰبَآؤُهُمْ لَايَعْلَمُونَ شَيْئًا وَلَايَهْتَدُونَ (١٠٤)

Onlara: "Allah'ın indirdiğine ve Resül'e gelin." denildiği vakitte. "Babalarımızı üzerinde bulduğumuz (yol) **bize yeter." derler. Babaları hiç bir şey bilmiyor ve hidayeti** (dosdoğru yolu) **bulamamışlarsada mı?** (onlara uyacaklar)." *(Maide Suresi:104)*

وَاِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا اَنْزَلَ اللّٰهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ اٰبَآءَنَا اَوَلَوْ كَانَ الشَّيْطَانُ يَدْعُوهُمْ اِلٰى عَذَابِ السَّعِيرِ (٢١)

"Onlara: "Allah'ın indirdiğine tabi olun." denildiği zaman: "Hayır! biz atalarımızı büzerinde bulduğumuz şeye (yola) **uyarız." derler. Ya şeytan onları kızgın** (cehennem) **azap** (ın) **a çağırıyorsa** (yine atalarına mı uyacaklar?)." *(Lokman Suresi:21))*

وَجَعَلُوا الْمَلٰٓئِكَةَ الَّذِينَ هُمْ عِبَادُ الرَّحْمٰنِ اِنَاثًا اَشَهِدُوا خَلْقَهُمْ سَتُكْتَبُ

شَهَادَتُهُمْ وَيُسْئَلُونَ (١٩) وَقَالُوا لَوْ شَآءَ الرَّحْمٰنُ مَا عَبَدْنَاهُمْ مَالَهُمْ بِذَالِكَ مِنْ
عِلْمٍ اِنْ هُمْ اِلَّا يَخْرُصُونَ (٢٠) اَمْ اٰتَيْنَاهُمْ كِتَابًا مِنْ قَبْلِهِ فَهُمْ بِهِ
مُسْتَمْسِكُونَ (٢١) بَلْ قَالُوا اِنَّا وَجَدْنَا اٰبَآءَنَا عَلٰى اُمَّةٍ وَاِنَّا عَلٰى اٰثَارِهِمْ
مُهْتَدُونَ (٢٢) وَكَذٰلِكَ مَا اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ فِى قَرْيَةٍ مِنْ نَذِيرٍ اِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَا
اِنَّا وَجَدْنَا اٰبَآءَنَا عَلٰى اُمَّةٍ وَاِنَّا عَلٰى اٰثَارِهِمْ مُقْتَدُونَ (٢٣) قَالَ اَوَلَوْ جِئْتُكُمْ
بِاَهْدٰى مِمَّا وَجَدْتُمْ عَلَيْهِ اٰبَآءَكُمْ قَالُوا اِنَّا بِمَا اُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ (٢٤)
فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ (٢٥)

"Onlar, Rahman (o çok esirgeyici olan Allah) **ın kulları olan melekleri de dişiler kıldılar** (saydılar). **Onların** (meleklerin) **yaratılışında hazır mı bulundular? onların** (bu yalan) **şahitlikleri mutlaka yazılacak ve sorguya çekileceklerdir." -- "Ve dediler ki: Rahman dileseydi biz onlara** (meleklere) **tapmazdık. Onların bu hususta hiç bir bilgileri yoktur. Onlar, yalandan başka bir şey söylemiyorlar." -- "Yoksa biz kendilerine bu** (Kura) **ndan önce** (iddialarını doğrulayan) **bir kitap mı verdik de, şimdi onlar, buna mı tutunuculardır?" -- "Hayır! sadece: "Biz babalarımızı bir ümmet** (bir din) **üzerinde bulduk. Biz de onların izleri üzerinde** (yürüyüp) **doğruya erdirilmişleriz." dediler. -- "Ve işte böylece senden önce de her hangi bir beldeye** (memlekete) **bir nezîr** (kötü sonu haber veren bir korkutucu, uyarıcı) **göndermişsek, mutlaka oranın refah erbabı** (bolluk içinde yaşayan varlıklı kişileri): **"Gerçekten biz, atalarımızı bir ümmet** (bir din) **üzerinde bulduk, biz de hakikaten onların izlerine uyucularız. demiş** (ler) **dir."**

"(O peygamberlerden her biri şöyle) **dedi: Ben, size babalarınızı üzerinde bulduğunuz** (yol) **dan daha doğrusunu getirmişsem de mi?** (yine bana uymayacaksınız)" **onlar da: "Muhakkak biz, o sizin gönderildiğiniz şeyleri** (doğru da olsa) **inkâr edicileriz" dediler. Bunun üzerine biz de onlardan intikam aldık. İşte bak yalanlayanların akibeti** (sonu) **nice oldu?"** *(Zuhruf Suresi:19-25)*

Bu ayetlerden, meleklere tapanların hiç bir bilgileri ve kitap olarak bir dayanakları bulunmadığı, delillerinin körü körüne taklitten ibaret olduğu ortaya çıkmaktadır.

Gönderilen peygamberlerin herbiri, kavimlerine bu ayette anlatıldığı gibi seslenmiş, ancak kâfirlerden aldıkları cevap çoğu yerde dini inkâr ve yanlış yolda olan atalarını taklide devam olmuştur. Amma neticede inkâr eden, yalanlayan ve şuursuzca taklitte ısrar edenlerin kökleri kurutularak kendilerinden intikam alınmıştır.

Ayet: 171

Mevlâ Tealâ, kâfirlerin körü körüne taklidi bırakmadığını açıkladıktan sonra, onların bu taklitlerinin sebebinin vaaz-u nasihat dinlememek olduğunu beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَمَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا كَمَثَلِ الَّذِي يَنْعِقُ بِمَا لَا يَسْمَعُ إِلَّا دُعَاءً وَنِدَاءً صُمٌّ بُكْمٌ عُمْيٌ فَهُمْ لَا يَعْقِلُونَ (١٧١)

KELİME MANASI (171)

(وَمَثَلُ الَّذِينَ) **O kimselerin meseli ki,** (كَفَرُوا) **kâfir oldular,** yani kâfirlere vaaz edip onları hakka davet edenin hâli. Burada: (الَّذِينَ كَفَرُوا) nun başında: (وَاعِظْ) diye bir muzaf mahzuf (gizlenmiş) tir ki: (وَمَثَلُ وَاعِظِ الَّذِينَ كَفَرُوا) demektir. Ne gibidir? (كَمَثَلِ الَّذِي) **o kimsenin hâli gibidir ki,** yani öyle bir çobanın hâli gibidir ki, (يَنْعِقُ) **sesleniyor** (çağırıyor) kime? (بِمَا) **o hayvanlara ki,** (لَا يَسْمَعُ) **işitmez,** yani o hayvanlar dinleyip anlayamazlar. (إِلَّا دُعَاءً) **ancak bir çağı-rı,** daha? (وَنِدَاءً) **ve bir sesleniş,** yani kâfirlere vaaz edenin hâli sadece bir ses duyup, ondan bir şey anlamayan hayvanlara, bağıran çobanın hâli, gibidir. (صُمٌّ) **onlar sağırlardır,** (بُكْمٌ) **dilsizlerdir,** (عُمْيٌ) **körlerdir,** (فَهُمْ) **Binaenaleyh onlar** (لَا يَعْقِلُونَ) **akledemez** (düşünemez) **ler.**

MEALİ ŞERİFİ (171)

O kâfirler (e vaaz eden) **in hâli, bağırış ve çağırıştan başka bir şey duymayan** (hayvanlar) **a, seslenen** (bir çoban) **ın hâli gibidir.** (Bu kâfirler, haktan) **sağırdırlar ve** (davet olundukları hakka icabet etmemek hususunda) **dilsizdirler,** (gördükleri hâlde delillerden yüz çevirmeleri cihetinden de) **kördürler. Binaenaleyh onlar hiç bir şey anlamazlar.**

İZAHAT

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ Hazretleri, kâfirlere vaaz eden ve onları hakka davet eden Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i, bağırış ve çağırıştan başka bir şey duymayan ve duyduğunu anlamayan deve ve koyun sürülerine haykıran bir çobana benzetti.

İbn-i Abbas, Mücahid, Ikrime, Süddî, Zeccâc, Ferrâ ve Sîbeveyh'in *(Radıyallahu Anhum)* verdikleri mana budur. Daha açık bir ifadeyle, Mevlâ Tealâ Habibine: "Ya Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, kâfirlere vaazederek onları hakka çağırman, onların ise hidayet bulmamaları, koyunlara bağırıp çağırarak: "Yeyin, için, otlayın." diyen çobanın hâli gibidir. O hayvanlar ise,

çobanın bağırıp çağırmasını duymaktan başka dediklerinden hiç bir şey anlamazlar. İşte o kâfirler de hayvanlar gibidir. Mevlâ Tealâ Hazretlerinden senin vasıtanla duyduklarından hiç bir şey anlamazlar. zira onlar, hakka delâlet eden (doğruyu gösteren) delilleri dinlemeyip, konuşmayıp, görmemezlikten geldiklerinden; sağır, dilsiz ve kör makamındadırlar. Hakkı batıldan seçmeye vesile olacak bu üç his (duyu) gücünü kaybettiklerinden akıl ve ilim gücünü de kaybetmişlerdir, bundan dolayı: (مَنْ فَقَدَ حِسًّا فَقَدْ فَقَدَ عِلْمًا) **"Hissini kaybeden kişi ilmi de kaybetmiştir."** buyurulmuştur.

Ayeti celilede nefyedilen, aklın aslı değildir ancak hakka kullanılma vasfıdır, yani akılları var, ancak hakkı anlamaya kullanmıyorlar demektir. Zira hiç akılları olmasaydı mesûl olmazlardı. İşte böylece, ahir zamanda da vaaz ve nasihat fayda vermiyecektir. Çünkü insanların kulakları hakkı duymaktan kapalı, akılları da hakkı anlayıp kabul etmekten çevrilmiştir. Bu da kendi suçlarından dolayıdır.

Dürrül Mensür'da Dastî *(Radıyallahu Anh)* in İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayetine göre MevlâTealâ, münafıkların ve kâfirlerin seslerini hayvanların seslerine benzetmiştir. Buna göre bu ayeti celile şöyle tevcih edilebilir (yönlendirilebilir): Putlara ibadete devam etmekte olan kâfirlerin hâli, çağırmadan, bağırmadan başka bir şey işitmeksizin ve işittiklerinden bir mana anlamaksızın, beyhude şeylerle haykırıp duran hayvanın hâli gibidir. İşte bu kâfirlerin o batıl putperestane (puta taparçasına söyledikleri boş) sözleri de böyle manasız bir davadan; kuru bir gürültüden başka bir şey değildir.

Kurtubî tefsirinde, Kutrup Hazretlerinin buyurduğuna göre, bu ayeti celile şu şekilde de tefsir edilmiştir: "O müşriklerin bir takım fehim ve idrak (anlayış) tan mahrum olan putlara tapınıp durmalarının hâli, hayvanlara karşı bağırıp çağıran bir çobanın hâli gibidir ki, o hayvanlar kuru bir sesten, ve çağırmadan başka bir şey işitip anlamazlar, o putlar ise anlamak bir yana, duymaktan bile tamamen mahrumdurlar. Artık onlara yalvarmanın, onlara tapınmanın ne faydası vardır. Ve onlar namına bazı şeylerin helâl bazı şeylerin haram edilmesine nasıl hükmedilebilir.

Bundan sonra Mevlâ Tealâ Hazretleri, müşriklerin haram kabul ettikleri şeylerin helâl olduğunu beyan etmek üzere buyuruyor:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَاشْكُرُوا لِلَّهِ إِنْ كُنْتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ (١٧٢)

KELİME MANASI (172)

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ)**Ey o kişiler ki,** (آمَنُوا) **iman ettiler** (كُلُوا) **yeyin** neden? (مِنْ طَيِّبَاتِ مَا)

Ayet: 172

o şeylerin tertemiz olanlarından, helâllarından veya lezzetlilerinden ki, (رَزَقْنَا) **rızıklandırdık,** (rızık olarak verdik) kime? (كُمْ) **size,** (وَاشْكُرُوا) **ve şükredin** kim için? (لِلّٰهِ) **Allah için** (Allah-u TealâHazretlerine) (اِنْ كُنْتُمْ) **eğer olduysanız,** (اِيَّاهُ) **ancak ona** (تَعْبُدُونَ) **ibadet eder.**

MEALİ ŞERİFİ (172)

Ey iman edenler! size rızık olarak verdiğimiz şeylerin tertemiz olanlarından yeyin ve (size onları rızık olarak veren ve helâl eden) **Allah'a şükredin, eğer ancak ona ibadet ediyorsanız.**

İ Z A H A T

Mevlâ Tealâ,168 inci ayeti celilede, bütün insanlara helâl ve tayyip (tertemiz) olan şeyleri yemelerini emir buyurduktan sonra, bu ayeti celilede sadece müminlere bu emri vermektedir. Ancak bu ayeti celilede müminlere, temiz rızık aramak ve kendilerine verilen helâl rızıklarda aşırı gitmemek emri verilmiştir. Bu mana ise, gerideki emirden anlaşılmamaktadır. Bu ayeti evvelkinin aynı manasında düşünsek bile, bu ayeti celilede Mevlâ Tealâ müminlere şeref vermek için onları tahsis etmiş ve kendilerinden şükür talebinde bulunmasına da bu emri bir mukaddime yapmıştır.

Ayeti celilenin sonunda geçen: **"Ancak ona ibadet ediyorsanız."** ifadesi, şükür talebi (isteği) nin sebebi mesabesindedir. Sanki şöyle denilmiştir. Allah'a şükredin. Çünkü siz sadece ona ibadet ediyorsunuz. Bu ise, onun şanına yakışacak kamil bir ibadet yapmak istediğinize delâlet etmektedir. Bu isteğiniz de şükürsüz tamamlanamaz çünkü şükür, ibadetlerin en büyüklerindendir. Bundan dolayı imanın yarısı kılınmıştır.

Tefsiri Kebirde beyan edildiğine göre yemek yemenin dört hükmü vardır.

1. Nefsini ölümden kurtarmak için yemek farzdır,

2. Zafiyet gibi zararları kendinden gidermek için yemek vaciptir,

3. Misafirin utanmaması için ona arkadaşlık yapıp yemek mendup (Müstehap, sevilmiş) tir.

4. Bu sayılanların haricinde yemek ise mubahtır.

Binaenaleyh ayeti celilede geçen: (كُلُوا) **"Yeyin."** emri, ibahe içindir. Yani envai çeşit meyvalarla, yemeklerle lezzetlenmekte bir beis olmadığına işarettir, her ne kadar terki evlâ (çok aşırı gitmemek daha uygun) ise de.

(وَاشْكُرُوا) **"Şükredin."** emri ise vucûp içindir. Yani kulların, Mevlânın nimetlerine karşı ona şükretmeye mecbur olduklarını ifade etmektedir. Şükür: Kulun zahirî ve batınî bütün azasını, yaratıldığı şeye sarfetmesi (ibadet gayesine kullanması) dır.

Görüldüğü gibi Allah-u Tealâ, ibadetin ancak şükürle tamam olacağına işaret için: (وَاشْكُرُوا لِلّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ اِيَّاهُ تَعْبُدُوْنَ) **"Eğer ancak Allah'a ibadet ediyorsanız, ona şükredin."** buyurmuştur.

Nitekim Ebud Derda *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadisi kudsî de Allah-u Tealâ buyurdu ki:

١٦٨- قَالَ اللّٰهُ تَعَالٰى : اِنِّى وَالْجِنَّ وَالْاِنْسَ فِى نَبَأٍ عَظِيْمٍ اَخْلُقُ وَيُعْبَدُ غَيْرِى ، وَ اَرْزُقُ وَيُشْكَرُ غَيْرِى .

168. **"Şüphesiz ben, cinler ve insanlarla büyük bir haber içindeyiz.** (Ahirette onlarla hesaplaşmam var). **Ben yaratıyorum, benden başkalarına ibadet ediliyor. Ben rızık veriyorum, benden başkalarına şükrediliyor."** *(Ali el-Müttekî, Kenzül Ummal:16/43674)*

Şükür üç türlüdür.

1. Kalple şükürdür ki, bu, münim (nimet veren) i bilmek ve bütün nimetlerin ondan geldiğine inanmaktır.

2. Lisanla şükürdür ki, kalbinde olan bu inancı diliyle açıklayıp Allah-u Tealâ'yı övmektir,

3. Bütün aza ile şükürdür ki, buda bütün vücutla Cenab-ı Hak'ka tazim edip ibadeti lâyıkıyla eda etmek (gerektiği şekilde kulluk yapmak) tır.

Şükür: Nimet mukabilinde olduğundan Mevlâ Tealâ, tertemiz olan rızıkları yemeği emrettikten sonra o nimetlerin devam etmesi için şükrü emretmiştir. Çünkü şükrü yapılmayan nimet daima elden çıkmaya mahkûmdur. Geçici dünya nimetlerinin hiç birinde devam yoksa da şükrü eda edilen (yerine getirilen) nimet, diğerinden daha fazla devam eder demektir.

Ayrıca Mevlâ Tealâ bu ayeti kerimede tertemiz rızıklardan yemeyi emrettikten sonra, şükrü emretmekle şükrün ve ameli salihin ancak temiz ve helâl yedikten sonra meydana geleceğine işaret etmiştir.

Nitekim Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilen bir hadisi şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyuruyor:

١٦٩- عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ « اَيُّهَا النَّاسُ! اِنَّ اللّٰهَ طَيِّبٌ لَايَقْبَلُ اِلاَّ طَيِّبًا . وَاِنَّ اللّٰهَ اَمَرَ الْمُؤْمِنِيْنَ بِمَا اَمَرَ بِهِ الْمُرْسَلِيْنَ . فَقَالَ : يَا اَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا اِنِّى بِمَا تَعْمَلُوْنَ عَلِيْمٌ . وَقَالَ : يَا اَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ . ثُمَّ ذَكَرَ الرَّجُلَ يُطِيْلُ السَّفَرَ اَشْعَثَ اَغْبَرَ . يَمُدُّ يَدَيْهِ اِلَى السَّمَآءِ . يَا رَبِّ!

يَارَبِّ! وَمَطْعَمُهُ حَرَامٌ ، وَمَشْرَبُهُ حَرَامٌ ، وَمَلْبَسُهُ حَرَامٌ وَغُذِيَ بِالْحَرَامِ فَأَنَّى يُسْتَجَابُ لِذٰلِكَ ؟ » .

169. **"Ey insanlar! Şüphesiz ki Allah, Tayyiptir. Tayyip'den başka bir şey kabul etmez. Allah, müminlere de Resullere emrettiği şeyleri emrederek: "Ey Resüller! Helâl olan şeylerden yeyin ve salih amellerde bulunun. Çünkü ben, sizin yaptıklarınızı pek alâ bilirim. buyurdu.** (Başka bir ayette): **"Ey İman edenler! Size verdiğimiz rızıkların helâl ve hoş olanlarından yeyin. buyurmuştur." dedi.**

Sonra şunları söyledi: "Bir kimse (Hak yolunda) **uzun sefere çıkar, saçları dağılmış, toza toprağa bulanmış bir halde ellerini semaya uzatarak; Ya Rabbi, Ya Rabbi! diye dua eder. Halbuki yediği haram, içtiği haram, giydiği haram** (hasılı) **kendisi haramla beslenmiş olursa böylesinin duası nasıl kabul edilir?"** *(Müslim, Zekât:64 H. No:1015, Tirmizî, Tefsir-i Sure:2,36, Darimî, Rikak:9, Ahmed İbn-i Hanbel:2/328)*

Kâzî İyaz'ın beyanına göre, Allah-u Tealâ'nın "Tayyip" diye sıfatlanması: Her türlü noksanlıklardan münezzehtir, manasınadır. Binaenaleyh Kuddûs gibidir.

Tayyip, Lügatta: kirden, pastan temiz olan manasına gelir.

Bu hadis, islâmın temellerini teşkil eden hadislerden biridir.

Yine Kâzî İyaz: "Ben, bu gibi hadislerden kırk tanesini bir cüz halinde topladım." demektedir.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bu hadisi şerifinde, hac, sılayı rahim ve müstehap olan ziyaretler gibi, taatlardan birini ifa için uzun yola çıkan fakat yediği içtiği her şeyi haram olan yani haramdan beslenen bir kimsenin duası ve taatı kabul edilmiyeceğini beyan buyurmuştur.

Üstadımız Hacı Ali Haydar Efendi *(Kuddise Sırruhu)* Hazretleri bu hadisi okur ve sonundaki: **"Bu nasıl kabul edilir!"** ifadesini: "Çok zor kabul edilir." şeklinde tefsir ederek: "Yine de kabul olma ümidi var." buyururdu.

Bunun dışında hadis-i şeriften şu hükümler çıkarılmıştır:

1- Müslüman helâl mal kazanarak, helâlinden yemeli ve helâlinden yedirmeli; haram malı infaktan sakınmalıdır.

2- Dua etmek isteyen kimse helâl ve harama, başkalarından daha ziyade dikkat etmelidir.

١٧٠- عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « اِنَّ اللّٰهَ لَيَرْضٰى عَنِ الْعَبْدِ اَنْ يَأْكُلَ الْاَكْلَةَ فَيَحْمَدَهُ عَلَيْهَا اَوْ يَشْرَبَ الشَّرْبَةَ فَيَحْمَدَهُ عَلَيْهَا ».

170. Enes İbn-i Malik *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilmiştir ki, Resulul-

lah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Şüphesiz ki, Allah yemeği yedikten sonra, ondan dolayı Allah'a hamdeden yahut suyu içip te ondan dolayı Allah'a hamdeden kuldan razı olur."** buyurdular. *(Müslim, Zikir:89, H. No:2734, Tirmizî, Etime:18, Müsned-i Ahmed:3/100,117)*

(أَكْلَة) **Ekle:** Bir defa yenilen yemektir. Sabah akşam yemekleri gibi. Hadis-i şerif, yemek yedikten veya su içtikten sonra Allah'a hamdetmenin müstehap olduğuna delildir.

Buharî'nin Sahîh'inde, Allah'a nasıl hamdedileceği muhtelif şekillerde beyan edilmiştir. Maamafih **"Elhamdülillah"** demekle de sünnet yerini bulur.

Bir kere Ömer İbn-i Abdil Aziz Hazretleri *(Radıyallahu Anh)*: "Ben, nohut ve mercimek yedim, şişkinlik yaptı." dedi. Dinleyenlerden bazıları: "Ya emirel Mü'minîn! Allah-u Tealâ, kitabında: **Sizi rızıklandırdıklarımızın tertemiz olanlarından yeyin!"** buyuruyor. Yani bunlar tayyibattandır dokunmaması lâzım dediler. O zaman, Ömer *(Radıyallahu Anh)*: "Bu mana çok uzak, Allah-u Tealâ bundan temiz kazancı kastediyor, temiz yemeği değil." dedi. *(Suyûtî, Dürrül Mensur:1/406)*

YERDE OLAN HER ŞEYİN İNSANLARIN FAYDASINA YARATILDIĞINI BEYAN EDEN BİR AYETİ KERİME

هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ فَسَوَّاهُنَّ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ (٢٩)

"O (Allah), **yerde ne varsa hepsini sizin** (faydanız) **için yarattı. Sonra,** (iradesi) **göğe yönelip de, onları yedi gök halinde tesviye etti** (sapasağlam düzenledi). **Ve O** (Azimüşşan), **her şeyi hakkıyla bilicidir."** *(Bakara Suresi:29)*

ALLAH-U TEALÂ 'NIN MÜMİNLER İÇİN YARATTIĞI LEZZETLİ RIZIKLARIYASAK ETMEYE KİMSENİN YETKİSİ OLMADIĞINI AÇIKLAYAN AYETİ KERİMELER.

قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ قُلْ هِيَ لِلَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ (٣٢)

"(Habibim!) De ki: Allah'ın, kulları için (pamuk, keten gibi nebattan; ipek, yün gibi hayvandan; demir vesaire gibi madenden) **çıkarttığı ziyneti** (yarattığı süsleri) **temiz ve hoş rızıkları kim haram etti? De ki, O** (nlar, kâfirler istifade etsede), **dünya hayatında, iman edenler içindir. Kıyamet günü ise, yalnız** (müminlere) **mahsustur. İşte bilen bir kavim için, ayetleri böylece tafsil ediyor** (ayrıntılı bir şekilde açıklıyor) **uz."** *(Araf Suresi:32)*

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ (٨٧)

"Ey İman edenler! Allah'ın size helâl ettiği, o en temiz ve güzel şeyleri (nefsinize) haram kılmayın ve haddi aşmayın, çünkü Allah *(Celle Celalühü)* **haddi aşanları sevmez."** *(Maide Suresi:87)*

ŞÜKRÜN, ARTIŞA VESİLE OLACAĞINI BİLDİREN BİR AYETİ KERİME

وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكُمْ لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ وَلَئِنْ كَفَرْتُمْ إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ (٧)

"Hatırlayın ki! Rabbiniz size: Andolsun! şükrederseniz, elbette sizi (n nimetinizi) **artırırım. Andolsun! nankörlük ederseniz, hiç şüphesiz benim azabım elbette çok şiddetlidir; diye bildirmişti."** *(İbrahim Suresi:7)*

HELÂL VE PAK OLAN ŞEYLERDEN YEMENİN LÜZÜMUNU VE BÖYLE YEMENİN, SALİH AMELLERE VESİLE OLACAĞINI BEYAN EDEN AYETİ KERİMELER.

وَالْبَلَدُ الطَّيِّبُ يَخْرُجُ نَبَاتُهُ بِإِذْنِ رَبِّهِ وَالَّذِي خَبُثَ لَا يَخْرُجُ إِلَّا نَكِدًا كَذَٰلِكَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَشْكُرُونَ (٥٨)

"(Toprağı verimli) güzel memleketin nebatı (bitkisi), **Rabbinin izniyle** (bol) **çıkar. Fena olandan ise** (diken gibi) **hayırsız** (faydasız) **olandan başkası çıkmaz. İşte biz, şükreden bir kavim için ayetleri böyle tekrar tekrar açıklıyoruz."** *(Araf Suresi:58)*

فَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ حَلَالًا طَيِّبًا وَاشْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ (١١٤)

"Artık Allah'ın sizi rızıklandırdığı şeylerden helâl ve temiz olarak yeyin, eğer (gerçekten) **ancak Allah'a kulluk ediyorsanız, onun nimetine şükredin."** *(Nahıl Suresi:114)*

وَكَذَٰلِكَ بَعَثْنَاهُمْ لِيَتَسَاءَلُوا بَيْنَهُمْ قَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ كَمْ لَبِثْتُمْ قَالُوا لَبِثْنَا يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ قَالُوا رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا لَبِثْتُمْ فَابْعَثُوا أَحَدَكُمْ بِوَرِقِكُمْ هَٰذِهِ إِلَى الْمَدِينَةِ فَلْيَنْظُرْ أَيُّهَا أَزْكَىٰ طَعَامًا فَلْيَأْتِكُمْ بِرِزْقٍ مِنْهُ وَلْيَتَلَطَّفْ وَلَا يُشْعِرَنَّ بِكُمْ أَحَدًا (١٩)

"Böylece biz (ibret olsun diye Eshabı Kehf'i uyuttuğumuz gibi, yine bir ayet olmak üzere), **aralarında birbirlerine sorsunlar diye, onları uyandırdık.**

içlerinden bir sözcü dedi ki: Ne kadar eğleştiniz? (bazıları): **"Bir gün yahut bir günün bir kısmı kadar kaldık." dediler.** (diğerleri de): **"Ne kadar durduğunuzu Rabbiniz daha iyi bilendir. Şimdi siz birinizi bu gümüş para ile şehre** (Tarsus şehrine) **gönderin de baksın, onun hangi yiyeceği daha temiz** (daha helâl ve daha güzel) **se, ondan size bir rızık getirsin ve çok yumuşak hareket etsin, sakın sizi hiç bir kimseye hissettirmesin." dediler."** *(Kehf Suresi:19)*

كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَلَاتَطْغَوْا فِيهِ فَيَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبِى وَمَنْ يَحْلِلْ عَلَيْهِ غَضَبِى فَقَدْ هَوٰى (٨١)

"Sizi rızıklandırdığımız şeylerin en temizlerinden yeyin, bu hususta taşkınlık (ve nankörlük) **etmeyin. Sonra, üzerinize gazabım vacip olur, benim gazabım da kimin üzerine vacip olursa, muhakkak ki o,** (helâk uçurumuna) **yuvarlanmıştır."** *(Taha Suresi:81)*

لَقَدْ كَانَ لِسَبَإٍ فِى مَسْكَنِهِمْ اٰيَةٌ جَنَّتَانِ عَنْ يَمِينٍ وَشِمَالٍ كُلُوا مِنْ رِزْقِ رَبِّكُمْ وَاشْكُرُوا لَهُ بَلْدَةٌ طَيِّبَةٌ وَرَبٌّ غَفُورٌ (١٥)

"Andolsun ki! Sebe' (kavmin) **in yerleştiği yerde, büyük bir ibret vardı.** (Evleri) **sağdan soldan iki** (şer) **cennet gibi** (bahçe ile çevrilmişti, biz onlara): **Rabbinizin rızkından yeyin ve ona şükredin.** (burası) **çok hoş bir belde ve** (Rabbiniz) **çok mağfiret edici bir Rab'dir."** (demiştik). *(Sebe' Suresi:15)*

يَا اَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا اِنِّى بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ (٥١)

"Ey Resuller! temiz ve helâl olan şeylerden yeyin ve güzel amel işleyin, zira ben, sizin yaptıklarınızı ziyade biliciyim." *(Mü'minun Suresi:51)*

فَكُلُوا مِمَّا غَنِمْتُمْ حَلَالاً طَيِّبًا وَاتَّقُوا اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ (٦٩)

"Artık elde ettiğiniz ganimetten helâl ve hoş olarak yeyin ve Allah'tan korkun, şüphesiz ki Allah çok bağışlayıcı çok esirgeyicidir." *(Enfal Suresi:69)*

Bu ayeti celilelerden anlaşıldığına göre ameli salih, helâl ve temiz lokmanın neticesidir. Meşru surette kazanarak helâl yemek, bütün peygamberlerin sünnetidir.

Helâl kazanmanın bir çok faydaları vardır. Bunlardan bazısını zikredelim.

1. Ticaret ve ziraat gibi işlerle uğraşarak baş parayı artırmak,
2. Kazanmakla uğraşarak, tembellik ve eğlencelerden geri kalmak,
3. Nefsi kırmak ve nefsin azgınlıklarını azaltmak,
4. İki cihanda yüz karası olan fakirlikten kurtulmak,

5. Meleklerin duasını almak, şöyleki: Kişi, çoluk çocuğuna helâl yedirmek için çalıştığı müddetçe, sağında ve solunda bulunan melekler, kendisine: "Allah, bütün hareketlerinde sana bereket versin ve kazandıklarını cennette sana azık etsin!" diye dua ederler.Göklerin ve yerlerin melekleri, o iki meleğin duasına: Amin derler. Kazancın en üstünü cihatla elde edilen ganimet, sonra ticaret, sonra ziraat, sonra sanattır.

Mevlâ Tealâ, helâl yemeği emrettikten sonra, haram olanları beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهِلَّ بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ
فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ (١٧٣)

KELİME MANASI (173)

(إِنَّمَا حَرَّمَ) (Allah-u Tealâ Hazretleri) **ancak haram etti,** kimin üzerine? (عَلَيْكُمُ) **sizin üzerinize,** neyi? (الْمَيْتَةَ) **meyteyi,** yani kesilebileceği hâlde, kesilmeyip, kendi kendine ölen hayvan etlerini. daha? (وَالدَّمَ) **ve o kanı,** yani hayvanlar kesilirken atılarak (fışkırarak) çıkan kanı. daha? (وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ) **domuz etini,** (وَمَا) **o hayvanı ki,** (أُهِلَّ) **ses yükseltildi,** neyle?(بِهِ) **onunla,** yani onun kesilmesinde, kim için? (لِغَيْرِ اللَّهِ) **Allah** (-u Tealâ Hazretlerin) **den başkası için,** yani Allah-uTealâ Hazretlerinden başkasının adıyla kesilenleri de size haram etti. (فَمَنِ) **her kim ki,** (اضْطُرَّ) **mecbur kılındı,** yani başka yiyecek bulamayarak bu haram edilenlerden birini yemeğe mecbur kalıp yediyse, ne olduğu halde? (غَيْرَ بَاغٍ) **bâğî olmadığı hâlde,** yani zor durumda kalmış diğer bir kimseye karşı azmayarak, saldırmayarak veya şehvet ve lezzet aramayarak daha? (وَلَا عَادٍ) **mütecaviz olmadığı hâlde,** yani ölmemek için gereken zaruret miktarından fazlasına geçip, haddi aşmayarak bu sayılan haramlardan yemeğe mecbur kalırsa. (فَلَا إِثْمَ) **hiç bir günah yoktur.** kim üzerine? (عَلَيْهِ) **onun üzerine,** (إِنَّ اللَّهَ) **muhakkak Allah** (Tealâ Hazretleri) (غَفُورٌ) **ziyade mağfiret edicidir,** yani zor durumda yenileni sonderece bağışlayıcıdır. (رَحِيمٌ) **ziyade acıyıcıdır,** yani bu hususta ruhsat vermekle kullarını hakkıyla esirgeyicidir.

MEALİ ŞERİFİ (173)

O (Allah-u Tealâ Hazretleri), **sizlere ancak meyteyi** (kendiliğinden ölen murdar hayvanı), **o kanı** (hayvan kesilirken atılarak çıkanı), **hınzır** (domuz)

etini, birde Allah'tan başkası için kesileni katiyyen haram kıldı. Ancak her kim (bunlardan yemeğe) **mecbur olur da** (kimseye) **saldırmayarak ve haddi** (ölümden kurtaracak miktarı) **aşmayarak** (yerse) **onun üzerine hiç bir günah yoktur. Şüphesiz Allah** (Tealâ Hazretleri, zorlanma halinde yeneni) **çok mağfiret edicidir.** (ve kullarını) **hakkıyla esirgeyicidir** (bunun içindir ki, kullarına bu hususta ruhsat vermiştir).

İZAHAT

Bu ayeti celile, haram olan şeyleri kısaca beyan etmektedir. Ayeti celilede geçen **Meyte:** Boğazlandığı zaman eti yenebilen hayvanın, kendi kendine ölenidir. **Lâşe:** İnsan vucuduna zarar verdiğinden, bilittifak haramdır, zira doktorların beyanına göre lâşe'de zararlı mikroplar çoktur. Binaenaleyh insan bünyesini helâktan muhafaza ve daha bilemediğimiz birçok hikmetlerden dolayı Cenabı Hak bunu haram etmiştir. Ancak çekirge ile balıklar boğazlanma meselesinden müstesnadır. Şöyleki: Denizde kalan balıklar cansız olarakta çıksalar bunların eti yenebilir. Nitekim:

١٧١ - عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ « اُحِلَّتْ لَكُمْ مَيْتَتَانِ وَدَمَانِ . فَاَمَّا الْمَيْتَتَانِ فَالْحُوتُ وَالْجَرَادُ. وَاَمَّا الدَّمَانِ ، فَالْكَبِدُ وَالطِّحَالُ ».

171. İbn-i Ömer*(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen bir hadisi şerifte: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : "**İki ölü ve iki kan size helâl edildi, iki ölü balıkla cekirgedir. İki kan ise ciğerle dalaktır.**" buyurdu. *(Ibn-i Mace, Etime:31, Ahmed Ibn-i Hanbel:*697, Darekutni:4/272)*

Ancak Hanefî âlimlerince, sebebi belli olmadan kendi kendine ölüpte karnı yukarı olduğu hâlde su üstüne çıkan balıklar yenmez. Bunlar meyte hükmündedir. Sıcak, soğuk, bombalanma gibi sebeplerle ölenler, karnı yukarı olarak su üstüne çıksalar bile yenebilir. Ayrıca diri olan hayvandan koparılan parçalarda meyte hükmündedir. Zira Ebî Vakid *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilen bir hadis-i şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu:

١٧٢- عَنْ اَبِى وَاقِدٍ قَالَ: قَالَ النَّبِىُّ ﷺ:« مَا قُطِعَ مِنَ الْبَهِيمَةِ وَهِىَ حَيَّةٌ فَهِىَ مَيْتَةٌ »

172. "**Diriyken bir hayvandan koparılan her hangi bir parça meyte** (ölü hükmünde) **dir.**" *(Ebu Davud Edâhî:24 3/111, 2858, Tirmizî, Sayd:12, Etime:4, Ibn-i Mace Sayd:8, Ahmed Ibn-i Hanbel:5/218)*

Ancak yukarıda geçen hadis-i şeriften ve örften dolayı balık ve çekirge bu hükümden çıkmışlardır.

Alusi tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celilenin umumiyetinden ana rahmindeki cansız hayvanların ve akıcı kanı olmayanların meyte sayılıp, haram kılınmalarına delil alınmıştır.

Meytenin haram edilmesinden maksat, etinin yenmesinin, sütünün içilmesinin veya herhangi bir şeyi ile faydalanılmasının haram edilmesidir. Zira ahkam-ı şeriyye bu gibi şeylerle ilgilenir yoksa hayvanın kendisiyle değil.

Şeytan veya put gibi şeylerin isimleriyle kesilen hayvan eti de lâşe gibidir. Binaenaleyh müşrik'in kestiği hayvanın eti yenmez, eti yenilecek bir hayvan , Allah rızası için, ismi İlâhî (Allah'ın adı) zikredilerek kurban edilirse eti helâl olur. Sevabı bir zata bağışlanmak veya bir zatın kudûmundan (gelişinden) dolayı Cenab-ı Hakka şükür için kesilen kurbanlar Allah rızası için ve Allah'ın adı anılarak kesildiklerinden helâldırlar.

Başkasının adına sırf ona hürmet için kesilen bir hayvanın eti helâl olmaz, müşriklerin, putları namına kestikleri kurbanlar gibi.

Tefsir-i Kebir de zikredildiğine göre: Haram olan bir şeyi yemeğe mecbur olanın yanında bu haramların hepsi bulunsa, zaruretini def edecek miktar yemek hususunda bu haramlardan istediğini seçmekte serbestir.

Ayet-i celilede geçen: **Dem**'den maksat, sure-i Enam'da zikredilen **"Mesfuh"** kaydından anlaşıldığına göre, hayvan kesilirken atılarak çıkan (fışkıran) kandır. Geride geçen hadis-i şeriften ve örften dolayı (ak ve kara) ciğer ile dalak bundan istisna edilmiştir. Bu ikisi helâldırlar.

Ayet-i celilede, hınzırın sadece eti zikredildiyse de diğer bütün cüzlerinden istifade etmek de haramdır, ancak hayvandan menfaatlanılan en büyük kısmı eti olup diğerleri ona tabi olduğundan burada sadece et zikredilmiştir.

Alusî Tefsirinde zikredildiğine göre,Hanefiler: Ayet-i celilede geçen hınzırın umumiyetinden deniz hınzırının da haram olduğuna delil almışlardır.

Ayet-i celilede geçen: **Bâğî**'den murat; Hanefî mezhebine uygun olan manaya göre, başkasına karşı azgınlık eden demektir, yani mecbur kalan kişilerden birinin, diğerinin hakkını da yeyip onu ölüme terketmesi helâl olmaz demektir.

Âdî'den murat ise, zaruret miktarını aşan demektir. Binaenaleyh aç kalan bir insan, kendi canını kurtarmak için yol kesiciliğe çıkıp ona buna saldıramaz ve kendisi gibi muhtaç olan bir şahsın elinde bulunan, hayatını kurtaracak miktar yiyeceğine tecavüz edemez (saldırıp alamaz), ancak böyle bir saldırı olmadan başkasına ait bir maldan, daha sonra eline bir imkân geçtiğinde ödemek üzere, hayatını kurtaracak kadar alabilir.

Bir insanın son derece aç kalıp başka helâl şey bulamadığı taktirde hınzır eti gibi haram olan bir şeyden, yalnız hayatını kurtaracak bir miktar yemesi helâl olur hatta lâzım gelir bunu yemeyip açlıktan ölürse, bir nevi intihar etmiş sayılacağından indallâh (Allah katında) mesul olur. Fakat bu hâlde ihtiyacından fazla yediği taktirde de İmam-ı Azam ve İmam-ı Şafiîye *(Rahimehumallah)* göre mesul olur, İmam-ı Malik *(Rahimehullah)* e göre doyuncaya kadar yiyebilir hatta yanına azık olarakta alabilir. Sonra başka yiyecek bulup ona muhtaç olmazsa onu atar.

Üstadımız Hacı Ali Haydar Efendi *(Kuddise Sırruhu)* Hazretleri kendi Kuranı keriminin kenarına "İbn-i Abidîn" den naklen şöyle yazmışlardır: "Zaruret hâlinde, ölmeyecek kadar, bu zikredilenlerden yemek mubah olur.

Ancak şerefine binaen insan eti zaruret hâlinde de mubah olmaz. "Râzî" den naklen de şöyle yazmıştır: Bu zaruret ya ölüm korkusu verecek şekilde şiddetli bir açlıkla veya ölüm tehdidiyle cebredilerek (zorlanarak) olur.

Ruhu'l-Beyan tefsirinde zikredildiğine göre Üftade Efendi *(Kuddise Sırruhu)* Hazretleri şöyle buyurmuştur: Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, dalak, böbrek ve sarımsak yemeği yasaklamadıysa da kendisi yememişti, o hâlde evlâ olan, onun izine uymak için bunların yenmemesidir.

Azîz Mahmûd-u Hüdâî *(Kuddise Sırruhu)* Hazretlerinin, "Vâkıât-ı Mahmûdiyye" isimli eserinde zikrettiğine göre: Menî (insanın yaratıldığı su), yerine inmeden mutlaka böbreğe uğrar, dalak ise cehennem ehlinin yemeklerindendir. Bundan dolayı Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bunları yememiştir.

Yine Ruhu'l-Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, hayvanın on yerini yemek mekruhtur. Kan, beze, ön taraf, arka taraf (avret yerlerine yakın yerler), tenasül uzvu, hayalar, safra kesesi, idrar torbası, boyun kemiği içindeki ak ilik (omur ilik).

Şu da bilinmelidir ki: Mevlâ Tealâ Hazretleri, bu ayet-i celilede diğer haramları zikretmedi, çünkü bu ayet-i celile, haramların hepsini beyan için indirilmemiştir, ancak müşrikleri, Allah-u Tealâ Hazretlerinin haram kıldığı şeyleri helâl kabul etmelerinden nehyetmek için indirilmiştir, zira onlar bu şeyleri helâl kabul ederler, meyteyi (ölmüş hayvanı) yerler ve müslümanlara: "Siz kendi öldürdüğünüzü yiyor da, Allah'ın öldürdüğünü yemiyorsunuz." derlerdi.

١٧٣- عَنْ عِيَاضِ بْنِ حِمَارٍ الْمُجَاشِعِيِّ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ ذَاتَ يَوْمٍ فِي خُطْبَتِهِ « اِنَّ رَبِّي اَمَرَنِي اَنْ اُعَلِّمَكُمْ مَا جَهِلْتُمْ مِمَّا عَلَّمَنِي يَوْمِي هٰذَا . كُلُّ مَالٍ نَحَلْتُهُ عَبْدًا حَلَالٌ . وَاِنِّي خَلَقْتُ عِبَادِي حُنَفَاءَ كُلَّهُمْ . وَاِنَّهُمْ اَتَتْهُمُ الشَّيَاطِينُ فَاجْتَالَتْهُمْ عَنْ دِينِهِمْ . وَحَرَّمَتْ عَلَيْهِمْ مَا اَحْلَلْتُ لَهُمْ وَاَمَرَتْهُمْ اَنْ يُشْرِكُوا بِي مَالَمْ اُنْزِلْ بِهِ سُلْطَانًا .

173. İyaz İbn-i Hımarıl mücâşi'den rivayet edilmiştir ki: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bir gün hutbesinde: **"Dikkat edin ki! Rabbim, bana öğrettiklerinden bilmediklerinizi, bugün size öğretmemi emretti** (buyurdu ki): **Bir kula verdiğim her mal helâldır. Ben kullarımın hepsini müslüman olarak yarattım amma onlara şeytanlar gelerek kendilerini dinlerinden alıp götürdüler benim kendilerine helâl kıldıklarımı, onlara haram ettiler. Benim, hakkında delil indirmediğim bir şeyi, bana şerîk koşmalarını emrettiler."** buyurdu. *(Müslim, Cennet:634/2197, No:28651)*

HARAMLARI TAFSİLEN (AYRINTILI ŞEKİLDE) BEYAN EDEN DİĞER AYET-İ KERİMELER

حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ وَالْمُنْخَنِقَةُ وَالْمَوْقُوذَةُ وَالْمُتَرَدِّيَةُ وَالنَّطِيحَةُ وَمَا أَكَلَ السَّبُعُ إِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ وَأَنْ تَسْتَقْسِمُوا بِالْأَزْلَامِ ذَٰلِكُمْ فِسْقٌ الْيَوْمَ يَئِسَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِ الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا فَمَنِ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرَ مُتَجَانِفٍ لِإِثْمٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ (٣)

"Ölü (boğazlanmayarak ölen hayvanın eti), **o kan** (hayvan kesilirken atılarak çıkan kan), **domuz eti, Allah'tan başkası adına boğazlanan,** (henüz canı üstünde iken yetişip) **kestikleriniz müstesna olmak üzere boğulmuş, vurulmuş** (taş veya benzeri şeylerle vurulup öldürülmüş), **yukarıdan yuvarlan** (ıp öl) **müş, süsülmüş** (başka bir hayvan tarafından boynuzlanıp öldürülmüş), **canavarların yediği** (parçalayıp öldürdüğü), **dikili taşlar üzerine** (onlar adına) **boğazlanan** (hayvanlar) **ve fal oklarıyla kısmet aramanız üzerinize haram edilmiştir.** (bütün) **bunlar fısk** (yoldan çıkış) **tır.**

Bu gün, kâfirler dininizden umutlarını kestiler artık onlardan korkmayın, benden korkun. Bu gün sizin dininizi kemale erdirdim, üzerinize nimetimi tamamladım ve size din olarak islâm'ı (verip ondan) **razı oldum. Kim son derece açlık halinde günaha meyilli olmaksızın çaresiz kalırsa,** (haram olan etlerden yiyebilir). **Şüphesiz Allah çok mağfiret edici, çok esirgeyicidir."** *(Maide Suresi:3)*

قُلْ لَا أَجِدُ فِي مَا أُوحِيَ إِلَيَّ مُحَرَّمًا عَلَىٰ طَاعِمٍ يَطْعَمُهُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ مَيْتَةً أَوْ دَمًا مَسْفُوحًا أَوْ لَحْمَ خِنْزِيرٍ فَإِنَّهُ رِجْسٌ أَوْ فِسْقًا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ رَبَّكَ غَفُورٌ رَحِيمٌ (١٤٥)

"(Habibim!) **de ki: Bana vahyolunanlar arasında, yiyen bir kimsenin yiyeceği içinde** (sizin haram dediklerinizden böyle) **haram edilmiş bir şey bulmuyorum, ancak ölü, atılan kan, domuz eti ki, bu şüphesiz bir murdardır. Yahut Allah'tan başkasının adına, bir fısk** (yoldan çıkma) **olarak boğazlanan** (lar) **müstesna** (bunlar haramdır, bununla beraber) **kim** (bunlardan bir şey yemeye) **muzdar** (mecbur) **kalırsa,** (kendisi gibi zaruret halindeki kimseye) **tecavüz etmemek ve** (zaruret miktarını) **aşmamak üzere** (yiyebilir) **çünkü Rabbin çok mağfiret edici, çok esirgeyicidir."** *(Enam Suresi:145)*

إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ فَمَنِ
اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ (١١٥)

"O, size ancak ölüyü, o (atılan) **kanı, domuz etini, bir de Allah'tan başkası için kesilmiş olan** (hayvanlar) **ı haram kıldı. Ancak kim** (bunlardan yemeye) **mecbur kalırsa,** (kimseye) **saldırmamak ve haddi** (ölümden kurtaracak miktarı) **aşmayarak** (bunlardan yiyebilir). **Çünkü Allah son derece mağfiret edici, ziyade esirgeyicidir."** *(Nahil Suresi:115)*

Mevlâ Tealâ, zorda kalan kimsenin haram olan şeyleri zaruret miktarı yemesinin günah olmadığını açıkladıktan sonra, zarureti olmaksızın haram yiyenlerin cezalarını beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ الْكِتَابِ وَيَشْتَرُونَ بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا
أُولَٰئِكَ مَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ إِلَّا النَّارَ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ
وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ (١٧٤)

KELİME MANASI (174)

(إِنَّ الَّذِينَ) **Muhakkak o kimseler ki,** (يَكْتُمُونَ) **gizlerler** Neyi? (مَا) **o şeyi ki,** (أَنْزَلَ) **indirdi** Kim?(اللَّهُ) **Allah** (-u Tealâ Hazretleri) Neden?(مِنَ الْكِتَابِ) **kitaptan,** yani Muhammed *(Aleyhisselam)* ın sıfatlarını beyan eden ayetleri gizlerler. Daha? (وَيَشْتَرُونَ) **ve satın alırlar.** Neye mukabil? (بِهِ) **ona** (gizlediklerine) **mukabil** Neyi? (ثَمَنًا) **bir bedel,** yani para, mal veya dünya rütbesi gibi bir karşılık. Öyle bedel ki,(قَلِيلًا) **çok az** (أُولَٰئِكَ) **işte onlar** (مَا يَأْكُلُونَ) **yemezler** nerede? (فِي بُطُونِهِمْ) **karınlarında** (إِلَّا النَّارَ) **ancak ateş,** yani ahirette karşılarına ateş olarak çıkacak bir haramı yiyorlar (وَلَا يُكَلِّمُ) **ve konuşmayacak** Kimlerle? (هُمُ) **onlarla** Kim? (اللَّهُ) **Allah** (-u Tealâ Hazretleri) ne vakit? (يَوْمَ الْقِيَامَةِ) **kıyamet gününde,** yani onlara olan gazabından, rahmetiyle onları mesrur edecek (sevindirecek) bir söz kendilerine söylemiyecek, Daha? (وَلَا يُزَكِّي) **ve tezkiye etmiyecek,** yani günah kirlerinden temizlemiyecek. Kimi? (هِمْ) **onları,** veya onları medh-ü senada bulunmayacak (övmeyecek, haklarında iyi bir söz buyurmayacak) (وَلَهُمْ) **ve onlar için vardır.** Ne? (عَذَابٌ) **bir azap,** öyle azap ki, (أَلِيمٌ) **çok elem** (acı) **verici.**

MEAL-İ ŞERİFİ (174)

"Şüphesiz Allah (-u Tealân) **ın indirdiği kitaptan,** (peygamberin sıfatlarına dair) **bir şeyi gizleyip de, bunun mukabilinde az bir bahayı** (alçak bir menfaatı) **satın alanlar** (yok mu?), **işte onlar, karınlarına ateş** (olacak şey) **den başka** (bir şey) **yemiş olmazlar** (zira kişi, kendisini ateşe sokacak bir şeyi yeyince sanki ateşin kendisini yemiş olur) **ve kıyamet gününde Allah** (-u Tealâ Hazretleri) **onlarla konuşmayacak** (rahmetiyle onlara iltifat etmiyecek) **tir ve onları** (küfür ve masiyet pisliğinden asla) **temizlemiyecektir. Onlar için çok acı verici bir azap da vardır.**

İ Z A H A T

Alusî Tefsirinde İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, bu ayet-i celile, yahudi âlimleri hakkında nazil olmuştur. Onlar, Tevrat'ta vasfı geçen nebinin kendilerinden olmasını umuyorlardı. Allah-u Tealâ Hazretleri, son peygamber olan Muhammed *(Aleyhisselam)* ı araplardan gönderince, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Tevratta geçen sıfatlarını değiştirdiler ki, cahil kişiler Tevrata baktığında onda zikredilen evsafı, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in vasfına muhalif (zıt) bulsunlar da ona uymasınlar ve böylece riyasetleri ellerinden çıkmasın ve hediyeleri kesilmesin.

Görüldüğü gibi yahudi âlimleri, Tevrat ayetlerinin manalarını kendi nefsanî isteklerine göre tevil ederlerdi, bundan maksatları da, sıra insanların ve reislerin nazarında makbul olmak ve onlardan faydalanmaktı.

Bu gibi tahrif ve te'vile (değiştirme ve keyfe göre mana vermeye) çalışanlar her zaman görülmüştür. Hâlen de yahudi, hristiyan ve onların bağlılarına hoş görünmek için Allah'ın kitabını az bir menfaat karşılığı onların isteklerine göre manalandıranlar bulunmaktadır. Bu tevilleri karşılığında aldıkları para ve makam ne kadar çok olsa da, ahirette karşılaşacakları büyük zararlara nisbetle çok az olduğuna işaret için, Mevlâ Tealâ aldıkları parayı azlıkla vasıflandırarak (ثَمَنًا قَلِيلًا) **"Az bir menfaat"** buyurmuştur.

Bu ayet-i kerimede, Allah'ın kitabının hükümlerini saklıyanların, dört şekilde azaba müstehak oldukları beyan olunmuştur:

1. Karınları dolusu ateş yemeleridir. Çünkü, haram lokma için Allah'ın hükümlerini değiştirdiklerinden mukabilinde aldıkları para ateş mesabesinde olup, onu yedikleri gibi, ahirette de karınları dolusu ateş yiyecekleri beyan olunmuştur, diğer haramlar da böyledir.

Nitekim Allah-u Tealâ Hazretleri bir ayet-i kerimesinde:

إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَىٰ ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا (١٠)

"Şüphesiz haksız yere yetimlerin mallarını yiyenler, ancak karınlarına bir ateş yemiş olurlar ve muhakkak onlar, alevlenmiş bir ateşe (cehenneme) **gireceklerdir."** buyuruyor. *(Nisa Suresi: 10)*

١٧٤- عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ (رضى الله عنها) زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ: « اَلَّذِى يَشْرَبُ فِى إِنَاءِ الْفِضَّةِ إِنَّمَا يُجَرْجِرُ فِى بَطْنِهِ نَارَ جَهَنَّمَ .

172. Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in zevcesi Ümmü Seleme *(Radıyallahu Anha)* dan rivayet edilen bir hadisi şerifte de: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Gümüş kaptan bir şey içen kişi var ya karnına** (lıkır lıkır diye) **ancak cehennem ateşini göndermektedir."** *(Buharî, Eşribe:28, Müslim, Libas:1, İbn-i Mace, Eşribe:17, Darimî, Eşribe:25, Muvatta', Sıfâtünnebi:11, Ahmed İbn-i Hanbel:6/98, 301, 302, 304, 306)*

2. Mevlâ Tealâ'nın onlara lütufla söz söylemeyip, onları merhamet nazarından uzak tutmasıdır. Amma gazap ederek onlarla konuşacağı ve günahlarını kendilerine soracağı diğer ayet-i kerimelerle sabittir.

3. Mevlânın, onları günahlarından temizlemeyip mülevves (bulaşık, kirli) bir halde bırakmasıdır. Dolayısıyla Mevlâ Tealâ onların hiç bir amellerini kabul etmiyecek ve onları temizlerin makamı olan cennete koymayacaktır. Zira necaset gibi insana bulaşan, şirk ve günah kirlerinden temizlenemeyen bir kimse, elbette ki temizlerin makamına yakışmaz.

4. Ayet-i kerimede geçen: Mevlâ Tealânın onlarla konuşmaması, onlara nazar etmemesi ve onları temizlememesi cezaların en büyüğüdür ki, şu suçların sahipleri de buna çarptırılacaklardır.

١٧٥- عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « ثَلَاثَةٌ لَايُكَلِّمُهُمُ اللّٰهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَايُزَكِّيهِمْ ﴿ قَالَ أَبُومُعَاوِيَةَ: وَلَايَنْظُرُ إِلَيْهِمْ ﴾ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ : شَيْخٌ زَانٍ ، وَمَلِكٌ كَذَّابٌ ، وَعَائِلٌ مُسْتَكْبِرٌ » .

175. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Efendimiz: **"Üç kişi vardır ki, kıyamet gününde Allah-u Tealâ onlarla konuşmaz, onları tezkiye de etmez** (Ebu Muaviye: **"Ve onlara bakmaz."** diye ilâve yapmıştır). **Onlara elîm** (can yakıcı) **bir azap da vardır. Bunlar: Zina eden ihtiyar, yalancı devlet reisi ve büyüklenen fakirdir."** buyurdular. *(Müslim, Kitabu'l-iman: 107)*

Fahri Razî'nin beyanına göre, bu ayet-i kerime, yahudi âlimlerini kıyamete kadar bütün âleme rezil etmiştir. Onların sakladıkları hükümlerden maksat, Resulullah*(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Efendimizin Tevratta yazılı olan sıfatlarıdır. Zira Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ortaya çıkmasıyla reisliklerinin ellerinden gideceği ve kendi kavimleri tarafından getirilen hediyelerin kesileceği korkusuyla onlar, Tevrat'ta olan hükümleri gizlerler ve ahir zaman peygamberinin kendilerinden geleceğini söylerlerdi.

Tevratın diğer hükümlerini de zenginlerin keyfine göre tevil ederek (manalandırarak) onlardan para ve mal alırlardı. Hükümleri saklamak, kitabın lâfzını değiştirmekle olabilirse de, herkesin bildiği ve okuduğu kitapların da lâfızlarını değiştirmek zor olup ayetleri, arzulara göre tevil ederek asıl manalarından saptırmak pek kolay olduğundan, ekseri değiştirmeler bu yolda vuku bulmuş (meydana gelmiş) tir.

BU MANAYI AÇIKLAYAN DİĞER BİR AYET-İ KERİME

إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدٰى مِنْ بَعْدِ مَا بَيَّنَّاهُ لِلنَّاسِ فِي الْكِتَابِ أُولٰئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللّٰهُ وَيَلْعَنُهُمُ اللَّاعِنُونَ (١٥٩)

"Biz, kitapta insanlara tam manasıyla beyan ettikten sonra, indirdiğimiz o açık ayet (delil) **leri ve hidayeti** (doğruyu) **gizleyenler** (var ya), **işte onlara şüphesiz hem Allah lânet eder, hem de bütün lânet ediciler lânet eder."**
(Bakara Suresi: 159)

Mevlâ Tealâ, kitabın hükümlerini saklayanların cezalarını açıkladıktan sonra, bu gizlemenin diğer fenalıklarını beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

أُولٰئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الضَّلَالَةَ بِالْهُدٰى وَالْعَذَابَ بِالْمَغْفِرَةِ فَمَا أَصْبَرَهُمْ عَلَى النَّارِ (١٧٥)

KELİME MANASI (175)

(أُولٰئِكَ) **İşte onlar,** yani Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Tevrattaki evsafını gizleyerek karşılığında düşük bir menfaat alanlar (الَّذِينَ) **öyle kimselerdir ki,** (اشْتَرَوُا) **satın aldılar,** neyi? (الضَّلَالَةَ) **dalâleti** (sapıklığı), neye mukabil? (بِالْهُدٰى) **hidayete mukabil** (doğru yola karşılık) daha? (وَالْعَذَابَ) **azabı da** (satın aldılar) neye karşılık? (بِالْمَغْفِرَةِ) **mağfirete** yani bağışlanmanın yerine azabı satın aldılar. (فَمَا أَصْبَرَ) **Ne şey sabrettirdi** kimi? (هُمْ) **onları** ne üzerine? (عَلَى النَّارِ) **ateş üzerine,** yani hangi şey, onları ateşe götürecek amelleri işlemeye karşı sabırlı kıldı. (buranın fi'li taaccübü evvel olması ihtimali de vardır. Buna göre mana: **Bunlar ateşe karşı acep sabrettiler** yani onlar, ateşe karşı ne acaip sabırlı (dayanıklı) dırlar. demek olur.

MEAL-İ ŞERİFİ (175)

İşte bunlar, dosdoğru yola karşı sapıklığı, mağfirete bedel, azabı satın almış kimselerdir. Onları ateşe karşı bu kadar sabırlı kılan nedir?

İ Z A H A T

Fahrur Râzî'nin beyanına göre, dünyada insan için en büyük meziyet (üstünlük) ilimle beraber doğru yolu tutmaktır, en çirkin şey ise cehaletle beraber kötü ahlâktır. Şu hâlde insanın, en güzel olan ilim ve hidayeti, en çirkin olan dalâlete (sapıklığa) değişmesi kadar, kendisine hıyanet ve cinayeti (kötülüğü) olamaz. Herkesin arzu ettiği mağfireti (bağışlanmayı) azaba değişmek kadar da nefsin zararını irtikap (işlemek) olamaz.

Binaenaleyh hakkı gizleyen ve hükümleri değiştiren kimseler daima mağfireti terkedip azabı, hidayeti terkedip dalâleti, ilmi terkedip cehaleti seçtiklerinden, kâr karşılığı zararı satın almış oldular.

İşte bu iyilikleri terkedip kötülükleri seçtiklerinden dolayı bu ayet-i kerimede ki: **"İştira"** satın alma manasında tabir olunmuş (söylenmiş) tir. Bu anlatılan hallerin hepsi taaccübe şayan (hayret olunmaya lâyık) olduğundan Cenab-ı Hak onların hakkı terkedip batılı seçerek cehenneme gireceklerini ifade etmek üzere: (فَمَا اَصبَرَهُم عَلَى النَّارِ) **"Bunlar ateşe ne acayip sabırlıdırlar."** buyurmuştur.

Çünkü cehennem ve cehenneme sokacak günahları bilerek işlediklerinden sanki azaba razı ve cehennem ateşine karşı sabırlı olmuşlardır.

Buranın münasip ayetleri 159. ayetin izahında yazılmıştır.

Mevlâ Tealâ, hakkı gizleyenlerin başına ne büyük belâların geleceğini açıkladıktan sonra, bu azabı gerektiren sebebi beyan etmek üzere şöyle buyuruyor

ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ نَزَّلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ وَاِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِى الْكِتَابِ لَفِى شِقَاقٍ بَعِيدٍ (١٧٦)

KELİME MANASI (176)

(ذٰلِكَ) **İşte bu** (azap) ne sebepledir? (بِاَنَّ اللّٰهَ) **şu sebepledir ki muhakkak Allah** (-u Tealâ Hazretleri) (نَزَّلَ) **indirdi** neyi? (الْكِتَابَ) **o kitabı** (Kuran veya Tevratı), ne olduğu hâlde? (بِالْحَقِّ) **hakka mültebis olduğu halde,** yani doğruluğa bürünmüş, kendisinde batıl (yanlış) tan hiç bir şaibe (karışıklık) olmadığı

hâlde indirdi. (وَإِنَّ الَّذِينَ) **ve muhakkak o kimseler ki,** (اخْتَلَفُوا) **ihtilaf ettiler** (ayrılığa düştüler) ne hususta? (فِي الْكِتَابِ) **o kitap hakkında,** yani Allah-u Tealâ Hazretlerinin indirdiği kitaplardan bazılarına inanıp bazısına inanmayarak ayrıca bir kitabın bir kısmına inanıp diğer kısmına inanmayarak, ihtilâf edenler, ne içindedirler? (لَفِي شِقَاقٍ) **elbette büyük bir hilâf** (ayrılık) içindedirler, öyle ayrılık ki, (بَعِيدٍ) (haktan) **çok uzak.**

MEAL-İ ŞERİFİ (176)

Bu (ateş azabı), **şu sebepledir ki, şüphesiz Allah o kitabı hak ile indirmiştir. Ve şüphe yok ki o kitapta ihtilafa düşenler elbette** (haktan) **çok uzak bir hilâf** (ayrılık) **içindedirler.**

İ Z A H A T

Alusî Tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celilenin evvelinde zikredilen kitaptan maksat, ya Kuran-ı kerim veya Tevrattır. İhtilâf edilen kitaptan maksat ise, Mevlâ'nın indirdiği bütün kitaplardır. Bunlarda ihtilâf etmenin manası, bazısına inanıp bazısına inanmamaktır. Veya Tevrattır ondaki ihtilâfın manası ise, onda bulunan gerçeklere uymayıp bilakis onları değiştirmektir. Veya Kurandır, ondaki ihtilâf ise, bazısının sihir (büyü), bazısının şiir, kiminin de, evvelkilerin uydurmaları demelerinden ibarettir.

İsmail Hakkı Bursevî *(Kuddise Sırruhu)* Hazretleri şöyle buyurdu: "Bilinmelidir ki, bu ayet-i kerimelerde, dünyevî fasit (bozuk) gayeler için hakkı gizleyen kişilere büyük bir tehdit bulunmaktadır. Öyleyse âlimler, bildikleri hâlde hakkı gizlemekten sakınsınlar. Onlar, ancak mertebelerinin düşmesinden korktukları veya melikler, ümera, vüzera ve dünya erbabının, ikramlarını bekledikleri için veyahut onların dünyayı sevmelerine ortak oldukları için, onlardan hakkı gizliyorlar. Halbuki, dünyayı sevmek bütün hataların başıdır.

İmam-ı Hasen *(Rahimehullah)* buyurdu ki: "Şüphesiz zebaniler (cehennemin âmir melekleri), puta tapanlardan önce Hamele-i Kuran (Kuranı yüklenen hafız ve hocalar)ın fasıklarını yakalamaya koşarlar. O zaman onlar: "Ya Rabbi bizim suçumuz neydi ki, en evvel bizi yakalıyorlar." derler. Bunun üzerine Allah-u Tealâ: (لَيْسَ مَنْ يَعْلَمُ كَمَنْ لَا يَعْلَمُ) **"Bilenle bilmeyen bir olmaz."** buyurur.

O hâlde dini satıp, dünyayı alanlar muhakkak açık bir zarara düşmüşlerdir ve şeytanla devamlı çekişme içindedirler.Nakledildiğine göre bir adam Şeyh Ebu Medyen *(Kuddise Sırruhu)* Hazretlerine şeytandan şikâyet etmek üzere: "Bu şeytan bizden ne istiyor?" dedi. Bunun üzerine Şeyh Efendi buyurdu ki: O da biraz evvel gelip senden şikayetlenerek: "Yakında onun beni şikayet edeceğini biliyorum lâkin Allah beni dünyaya malik (sahip) etti. Mülkümde benimle çekişenin imanını almadan teselli olmam." dedi.

Hikaye edildiğine (anlatıldığına) göre, Zülkarnevn *(Aleyhisselam)* bir kere,

ölülerinin kabirlerini kapılarının önüne koyan, yerden çıkan otlarla azıklanıp ibadetle meşgul olarak dünyayı tamamen terk etmiş bir kavme rastladı. Onların hükümdarlarına elçi göndererek kendisiyle görüşmek istediğini bildirince, hükümdar: "Benim Zülkarneyn'le sohbet etmeğe ihtiyacım yok." dedi.

Bunun üzerine Zülkarneyn *(Aleyhisselam)* onun yanına giderek: "Sizin yanınızda gümüş ve altının az bulunmasının sebebi nedir? diye sordu." O da: "Bizim yanımızda dünyayı isteyen yok, çünkü o, kimseyi doyurmuyor, bunun içindir ki, ölümü unutmayalım diye kabirleri gözümüzün önüne koyduk." dedi ve sonra bir insanın kafatasını göstererek: "İşte bu, halkına zulmeden ve dünyanın ziynetlerini toplayan bir kıralın kafatasıdır, Allah-u Tealâ onun ruhunu alınca bütün nimetlerden ayrıldı fakat günahları üzerinde kaldı." dedi.

Sonra başka bir kafatası çıkararak: "Bu da, adaletli ve şefkatli bir hükümdarın başıdır ki, Allah-u Tealâ onu da alarak cennetine yerleştirdi ve derecesini yüksek etti." dedikten sonra, elini Zülkarneyn'in başına koyarak: "Senin kafan bu iki kafanın hangisinden olacak?" deyince, Zülkarneyn *(Aleyhisselam)* ağlayarak: "Benimle beraber olmak istersen, mülkümün yarısını sana verir vezirliğimi de sana teslim ederim." dedi. O zaman o melik: "Heyhat (bu iş çok uzak)" deyince, Zülkarneyn: "Niçin?" dedi. O da: "Çünkü insanlar malın ve mülkün sebebiyle, senin düşmanların, kanaatkârlığım sebebiyle ise, benim dostlarımdır." diye cevap verdi.

لَيْسَ الْبِرَّ اَنْ تُوَلُّوْا وُجُوْهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ
وَلٰكِنَّ الْبِرَّ مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَالْمَلٰٓئِكَةِ وَالْكِتٰبِ
وَالنَّبِيّٖنَ ۚ وَاٰتَى الْمَالَ عَلٰى حُبِّهٖ ذَوِي الْقُرْبٰى وَالْيَتٰمٰى
وَالْمَسٰكِيْنَ وَابْنَ السَّبِيْلِ ۙ وَالسَّآئِلِيْنَ وَفِي الرِّقَابِ ۚ
وَاَقَامَ الصَّلٰوةَ وَاٰتَى الزَّكٰوةَ ۚ وَالْمُوْفُوْنَ بِعَهْدِهِمْ اِذَا عٰهَدُوْا ۚ
وَالصّٰبِرِيْنَ فِي الْبَاْسَآءِ وَالضَّرَّآءِ وَحِيْنَ الْبَاْسِ ۗ اُولٰٓئِكَ
الَّذِيْنَ صَدَقُوْا ۗ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُتَّقُوْنَ ﴿١٧٧﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا
كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلَى ۭ اَلْحُرُّ بِالْحُرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ
وَالْاُنْثٰى بِالْاُنْثٰى ۭ فَمَنْ عُفِيَ لَهٗ مِنْ اَخِيْهِ شَيْءٌ فَاتِّبَاعٌۢ بِالْمَعْرُوْفِ
وَاَدَاۗءٌ اِلَيْهِ بِاِحْسَانٍ ۭ ذٰلِكَ تَخْفِيْفٌ مِّنْ رَّبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ ۭ فَمَنِ اعْتَدٰى
بَعْدَ ذٰلِكَ فَلَهٗ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿١٧٨﴾ وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيٰوةٌ يّٰٓاُولِي
الْاَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُوْنَ ﴿١٧٩﴾ كُتِبَ عَلَيْكُمْ اِذَا حَضَرَ اَحَدَكُمُ
الْمَوْتُ اِنْ تَرَكَ خَيْرَۨا ۚ الْوَصِيَّةُ لِلْوَالِدَيْنِ وَالْاَقْرَبِيْنَ
بِالْمَعْرُوْفِ ۚ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِيْنَ ﴿١٨٠﴾ فَمَنْۢ بَدَّلَهٗ بَعْدَ مَا سَمِعَهٗ
فَاِنَّمَآ اِثْمُهٗ عَلَى الَّذِيْنَ يُبَدِّلُوْنَهٗ ۭ اِنَّ اللّٰهَ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ﴿١٨١﴾

Mevlâ Tealâ Hazretleri, ehli kitabın, kitaplarındaki bazı hükümleri gizlediklerini ve bu sebeple azaba uğrayacaklarını açıkladıktan sonra, onların, bütün saadetleri Beyt-i Mukaddes'e doğru yönelmekten ibaret olarak kabul etmelerini reddetmek ve asıl saadet sebeplerini beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

لَيْسَ الْبِرَّ اَنْ تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلٰكِنَّ الْبِرَّ مَنْ
اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَالْمَلٰئِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيّٖنَ وَاٰتَي الْمَالَ عَلٰى
حُبِّهٖ ذَوِي الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّآئِلِينَ وَفِي
الرِّقَابِ وَاَقَامَ الصَّلٰوةَ وَاٰتَى الزَّكٰوةَ وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ اِذَا عَاهَدُوا
وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَآءِ وَالضَّرَّآءِ وَحِينَ الْبَأْسِ اُولٰئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا
وَاُولٰئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ (١٧٧)

KELİME MANASI (177)

(لَيْسَ) **Olmadı,** nedir olmadı? (اَلْبِرَّ) **birr,** yani gerçek iyilik, hayır, ibadet ve takva değildir. Ne? (اَنْ تُوَلُّوا) **çevirmeniz** neyi? (وُجُوهَكُمْ) **yüzlerinizi,** ne tarafa? (قِبَلَ الْمَشْرِقِ) **doğu tarafına,** daha? (وَالْمَغْرِبِ) **batı tarafına,** yani ey ehli kitap! gerçek iyilik ve takva, sizin namazlarınızda yüzlerinizi doğuya ve batıya doğru çevirmenizden ibaret değildir. (وَلٰكِنَّ الْبِرَّ) **lâkin birr,** yani şanına ehemmiyet gösterilmesi ve ciddi olarak kazanılmaya çalışılması gereken asıl iyilik, nedir?(مَنْ) **o kimsedir ki,** yani o kimsenin iyiliğidir ki, (burada muzaf mahzufdur: (بِرُّ مَنْ) demektir.) (اٰمَنَ) **iman etti.** Kime? (بِاللّٰهِ) **Allah** (-u Tealâ Hazretlerine), yani müşrik olan yahudi ve nasaranın imanı gibi değilde, şirk bulaşıklığından uzak olan bir imanla Allah'a iman etti, daha neye inandı? (وَالْيَوْمِ) **güne,** öyle gün ki, (اَلْاٰخِرِ) **son olucu,** yani ahiret gününe daha? (وَالْمَلٰئِكَةِ) **meleklere,** daha?(وَالْكِتَابِ) **kitab** (ı ilâhinin cinsin) **e** (hepsine) daha? (وَالنَّبِيّٖنَ) **nebîlere,** yani ehli kitabın yaptığı gibi değil, aralarını ayırmaksızın bütün peygamberlere inandı (وَاٰتَى) **ve verdi** neyi? (اَلْمَالَ) **malı** (ndan sadakayı) ne olduğu halde? (عَلٰى حُبِّهٖ) **o malın sevgisi üzere bulunduğu halde** (malını çok sevdiği hâlde) veya **Allah-u Tealâ'nın sevgisi,** yahut **vermek sevgisi üzere bulunduğu hâlde** kime verdi? (ذَوِي الْقُرْبٰى) **karabet sahiplerine,** yani akrabasından fakir olanlara, daha?

(وَالْيَتَامٰى) **yetimlere,** yani babası ölmüş bakıma muhtaç çocuklara, daha? (وَالْمَسَاكِينَ) **miskinlere,** yani şiddetle fakirliğe tutulup elinde dünyalık bir şey olmayanlara, daha? (وَابْنَ السَّبِيلِ) **yol oğluna,** yani yolda kalmış misafirlere, daha? (وَالسَّائِلِينَ) **isteyicilere,** yani hâcet ve zaruretin kendilerini dilenmeye mecbur bıraktığı kimselere daha?(وَفِي الرِّقَابِ) **boyunlarda,** yani hürriyetlerini kaybedip köle veya cariye olan esirlerin boyunlarını azat etme hususunda (burada da muzaf mahzufdur (وَفِي تَخْلِيصِ الرِّقَابِ) demektir). İşte gerçek iyilik sahipleri böylece inanıp, amel ederler, daha? (وَأَقَامَ) **hakkıyla kılar** (lar), neyi? (الصَّلٰوةَ) **namazı,** daha? (وَآتَى) **verir** (ler), neyi? (الزَّكٰوةَ) **zekâtı,** gerçek iyilik sahipleri daha kimlerdir? (وَالْمُوفُونَ) **ifa ediciler** (yerine getirenlerdir). Neyi? (بِعَهْدِهِمْ) **ahitleri** (verdikleri sözleri) **ni,** ne vakit? (إِذَا عَاهَدُوا) **muahedede bulunduklarında** (sözleştiklerinde), yani kendileriyle Mevlâ Tealâ Hazretleri arasında veya kendileriyle diğer insanlar arasında bir vaadde bulunduklarında yerine getirenler, bir şeye yemin ettiklerinde veya bir şey adadıklarında ifa edenler, konuştuklarında doğru söyleyenler, emanet olunduklarında hakkıyla eda edenlerdir onlar. (وَالصَّابِرِينَ) **özellikle sabrediciler,** yani muteber olan birr (iyilik) ve takva sahipleri arasından, sabredenleri özellikle anıyorum. Bu manaya göre (وَالصَّابِرِينَ) kelimesi tahsis üzere mensuptur, (أَخُصُّ الصَّابِرِينَ) demektir. Veya medh üzere mensuptur ki: (أَمْدَحُ الصَّابِرِينَ) Sabredenleri medh ederim. demek olur. Nerede sabredici olanlar? (فِي الْبَأْسَاءِ) **fakirlik ve zorluk içerisinde** daha? (وَالضَّرَّاءِ) **hastalık ve kötürümlük gibi hâllerde** daha? (وَحِينَ الْبَأْسِ) **düşmanla muharebenin kızıştığı zamanda** (sabredenleri tahsis ederim). (أُولٰئِكَ) **İşte bu** (güzel hâlleri takınan) **kimseler,** (الَّذِينَ) **o kimselerdir ki,** (صَدَقُوا) **sadık oldular,** yani dinde, hakka tabi olmakta, birr ve takvayı aramakta asıl doğru olanlar bu kimselerdir. (وَأُولٰئِكَ) **ve işte onlar** (هُمُ) **ancak onlar** (الْمُتَّقُونَ) **müttekiler** (küfürden vesair kötülüklerden sakınıcılar) **dır.**

MEAL-İ ŞERİFİ (177)

Birr (iyilik ve takva), **yüzlerinizi** (namazda) **doğu ve batıya doğru çevirmeniz değildir. Fakat birr** (asıl iyilik) **Allah'a, ahiret gününe, meleklere, kitap** (lar) **a ve peygamberlere iman eden, malı** (nı Allah) **sevgisiyle** (veya mala olan sevgisine rağmen) **karabet sahiplerine** (akrabaya), **yetimlere, yoksullara, yol oğluna** (yolda kalmışlara), **dilenenlere ve** (köle ve esirlerin) **boyunlar** (ını azadetme hususun) **da veren, namazı** (nı) **dosdoğru kılan, zekâtı** (nı) **veren; bir de muahede yaptıklarında** (sözleştiklerinde) **ahitlerini yerine getirenler** (in iyiliği) **dir. Sıkıntıda, hastalıkta ve muharebenin kızıştığı zamanlarda**

(sabredenlerin takvasını özellikle överim). **İşte sadık** (iyilik iddiasında doğru) **olanlar onlardır. Ve müttaki** (takva sahibi) **olanlarda ancak onlardır.**

İZAHAT

Alusî Tefsirinde zikredildiğine göre, birr: hayırlı ve makbul olan her işe, iyilik kabilinden olan her şeye ve Allah'a yaklaştıran bütün taatlara denir.

176. Hakîm-i Tirmizî, Ebî Âmiril Eşarî *(Radıyallahu Anh)* nin şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

١٧٦- عَنْ اَبِى عَامِرِ الْاَشْعَرِيِّ (رضى الله عنه) قَالَ: قُلْتُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ مَا تَمَامُ الْبِرِّ؟ قَالَ: « تَعْمَلُ فِى السِّرِّ عَمَلَ الْعَلَانِيَةِ ».

Ben bir kere: **"Ya Resulallah! İyiliğin tamamı nedir?"** diye sorduğumda, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Açıkta** (insanlar arasında) **yaptığını, tenhada** (yalnızken) **da yapmandır."** buyurdu. *(Suyûtî, Dürrü'l-Mensur::1/418)*

Bu ayet-i celiledeki hitap ehli kitabadır. "Meşrik" ten maksat, nasaranın kıblesidir. "Mağrip"ten maksat yahudilerin kıblesidir. Zira yahudiler, Mekke ufkunun batı tarafına düşen Beyt-i Mukaddes'e doğru, hristiyanlar ise doğuya doğru kılarlardı. İşte bu ayet-i celile, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Kâbe-i Muazzama'ya döndürüldüğünde,ehli kitabın çok itiraz etmeleri ve her taifenin diğerini reddederek birr ve takvayı sadece kendi kıblelerine yönelmeye bağlamaları üzerine, onların hepsini reddetmek için nazil olarak, sanki onlara şöyle buyurmuştur: Birr ve taat (iyilik ve saadet), sizin iddia ettiğiniz gibi kendi kıblenize dönmekte değildir. Bilakis o dönüş, birr dairesinden hariçtir, zira nesholunmuş (kaldırılmış) tır, dolayısıyla meşru değildir. Asıl iyilik, tarafı ilâhi'den beyan olunup, müminlerin de kabul ettiği şerî hükümlerle amel etmektir.

Yahut ayet-i celiledeki hitap ehli kitap ile müminleredir, zira kıble meselesi yahudi, hristiyan ve ehli islâm arasında bir çok münakaşalara sebep olmuş, binaenaleyh Cenab-ı Hak bu ayet-i celileyi indirerek bunların umumunu reddedip, iyiliklerin sadece kıbleye yönelmekte olmayıp, nelerden ibaret olduğunu beyan buyurmuştur.

Ayrıca Beğavî Tefsirinde zikredilen bir görüşe göre ayet-i kerimedeki hitap sadece müminleredir şöyleki: İslâmın bidayeti (başlangıcı) nda, farzlar inmeden evvel bir insan kelime-i şehadet getirip ne tarafa doğru kılsa ve o hâl üzere ölse kendisine cennet vacip olurdu. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Medine-i Münevvere'ye hicret edince, diğer bütün farzlar indi, had (ceza) lar tayin edildi, kıble Kâbeye döndürüldü. Bunun üzerine Allah-u Tealâ bu ayet-i celileyi indirerek müminlere: "İyiliğin tamamı sadece sizin doğuya veya batıya doğru kılmanız değildir." buyurarak, yapılması gereken diğer iyilikleri beyan etti.

Bu ayette beyan edilen iyilikler esas itibariyle beşdir:

1. İman etmek,
2. Muhtaç olanlara yardım etmek,
3. Namazı hakkıyla kılmak,
4. Verdiği sözde durmak,
5. Her hâlu kârda sabretmek.

Bu beşten birincisi olan iman: Allah-u Tealâ'ya, ahiret gününe, kitaplara, enbiya-ı izam'a (bütün peygamberlere), inanmaktan ibarettir. en birinci ve en büyük iyilik de budur, zira bu beş şeye iman, üssül esas (bütün temellerin aslı) olduğundan bunlara iman olmadıkça hiçbir amel makbul olamaz.

Halbuki ehli kitap, Üzeyir ve İsa *(Aleyhimesselam)*a Allah'ın oğludur demekle birinci şart olan Allah'a imanı bozmuşlar, cennete ancak yahudi ve hristiyanlar girebilir demekle de ahirete imanı bozmuşlardır. Cebrail *(Aleyhisselam)* ve diğer meleklere düşmanlık etmekle meleklere imanı, Kuran'ı kerimi inkârla kitaplara imanı, peygamberlerin bazısına inanıp bazısını inkâr etmek, hatta öldürecek kadar ileri gitmekle, peygamberlere imanı ihlâl etmişlerdir.

Binaenaleyh ehli kitap olan (yahudi ve hristiyan) lar peygamberlerin hiç birine lâyıkıyla iman edememişler, bütün iyiliklerin aslı olan bu beş şeyin hiç birine gerektiği şekilde inanmamakla, hiç bir hayır ve iyilik üzere bulunmamışlardır.

İman edilmesi gereken her mesele, ayet-i kerimede beyan edilen bu beş şeye dahil olduğundan, bu beş şeyin zikriyle yetinilmiştir, zira Allah-u Tealâya iman, zatına ve bütün sıfatlarına imanı içine aldığı gibi, ahirete iman da sırat, mizan, gibi ahiret hallerinin hepsine inanmayı içine almıştır.

Meleklere iman: Meleklerin bütün sıfatlarına ve hâllerine inanmayı, kitaplara iman Allah-u Tealâ'nın kitaplarında bulunanların hepsine inanmayı, peygamberlere iman ise, peygamberliklerinin doğruluğuna ve şeriatlarının hak olduğuna inanmayı gerektirdiğinden, bu ayet, iman edilmesi lâzım olan şeylerin hepsini beyanda kâfi (açıklamada yeterli) dir.

İmandan sonra Allah-u Tealâ Hazretleri, mal sevgisine rağmen Allah'ın emriyle evvela akrabaya vermeyi zikretti, zira akrabaya iyilik, yakınlık haklarını gözetmek ve sıla-ı rahim olduğundan iki yönden ibadet sayılır, çünkü hem sadaka hem de sıla demektir. Binaenaleyh akrabaya iyilik, ayet-i kerimede diğerlerinin üzerine takdim olunmuştur.

Bu hususta bir çok hadis-i şerifler vardır:

١٧٧- عَنْ زَيْنَبَ امْرَاَةِ عَبْدِ اللّٰهِ قَالَتْ كُنْتُ فِى الْمَسْجِدِ فَرَاَيْتُ النَّبِىَّ ﷺ فَقَالَ:« تَصَدَّقْنَ وَلَوْ مِنْ حُلِيِّكُنَّ » وَكَانَتْ زَيْنَبُ تُنْفِقُ عَلَى عَبْدِ اللّٰهِ وَاَيْتَامٍ

فِي حَجْرِهَا قَالَ فَقُلْتُ لِعَبْدِ اللّٰهِ سَلْ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ اَيَجْزِى عَنِّى اَنْ اُنْفِقَ عَلَيْكَ وَعَلٰى اَيْتَامِى فِى حَجْرِى مِنَ الصَّدَقَةِ فَقَالَ سَلِى اَنْتِ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ فَانْطَلَقْتُ اِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَوَجَدْتُ امْرَأَةً مِنَ الْاَنْصَارِ عَلَى الْبَابِ حَاجَتُهَا مِثْلُ حَاجَتِى فَمَرَّ عَلَيْنَا بِلَالٌ فَقُلْنَا سَلِ النَّبِيَّ ﷺ اَيَجْزِى عَنِّى اَنْ اُنْفِقَ عَلٰى زَوْجِى وَاَيْتَامٍ لِى فِى حَجْرِى وَقُلْنَا لَاتُخْبِرْ بِنَا فَدَخَلَ فَسَاَلَهُ فَقَالَ مَنْ هُمَا قَالَ زَيْنَبُ قَالَ اَىُّ الزَّيَانِبِ قَالَ امْرَأَةُ عَبْدِ اللّٰهِ قَالَ: « نَعَمْ وَلَهَا اَجْرَانِ اَجْرُ الْقَرَابَةِ وَاَجْرُ الصَّدَقَةِ » .

177. Abdullah *(Radıyallahu Anh)* ın hanımı Zeynep *(Radıyallahu Anha)* şöyle demiştir: Bir kere ben mescid'de idim. Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i gördüm ki,, O: **"Ey kadınlar! velevki, kendi ziynetlerinizden olsun; sadaka veriniz."** buyurdu. Zeynep *(Radıyallahu Anha)* ise hem kocası Abdullah'a, hemde kendi himaye ve terbiyesinde bulunan yetimlere infak ediyordu. Ravi dedi ki: Zeynep Abdullah'a: "Sen, Allah'ın elçisine, benim sana ve himayemde bulunan yetimlere nafaka vermem, benden sadaka yerine kâfi gelir mi?" diye soruver dedi.

Abdullah: Allah elçisine sen kendin sor dedi. Zeynep dediki: Bunun üzerine ben (bayram günü) Peygambere gitim. kapıda Ensardan bir kadını (bekler) buldum. Onun haceti de benim hacetim gibiydi. Bilâl *(Radıyallahu Anh)* yanımıza geldi her birimiz Bilâl'e: Peygambere sor, benim, kocama ve himayemde bulunan yetimlerime nafaka vermem, benden sadaka olarak yeter mi (sadaka vermiş olur muyum)? dedik. Bu esnada Bilâl'e, bizim isimlerimizi Peygambere verme diye tenbih ettik. Bilâl *(Radıyallahu Anh)* içeri girdi ve peygambere sordu.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Bunu soranlar kimdir?"** dedi. Bilâl: Zeynep'dir, dedi, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Zeyneplerin hangisidir?"** diye sordu. Bilâl: Abdullah'ın kadınıdır, dedi Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Evet, ona iki ecir vardır: Biri hısımlık** (hısımla ilgilenme) **ecri, öbürü de sadaka ecridir."** buyurdu. *(Buharî, Zekât:48, Müslim, Zekât:45, İbn-i Mace, zekât:24, Ahmed İbn-i Hanbel: 6/363)*

١٧٨- عَنْ سَلْمَانَ بْنِ عَامِرٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « اَلصَّدَقَةُ عَلَى الْمِسْكِينِ صَدَقَةٌ وَ هِىَ عَلٰى ذِى الرَّحِمِ ثِنْتَانِ صَدَقَةٌ وَصِلَةٌ .

178. Selman İbn-i Âmir *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Yoksul kişiye sadaka bir**

Ayet: 177
sadakadır. ve o, hısım ve akrabaya olursa ikidir: Biri sadaka ve biri sıla-i rahm (sayılır)."*(Tirmizî, Zekât:26, 3/47 H.No:658, Neseî, Zekât:82, Ahmed İbn-i Hanbel:4/214)*

١٧٩- عَنْ مَيْمُونَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَتْ أَعْتَقْتُ جَارِيَةً لِي فَدَخَلَ عَلَيَّ النَّبِيُّ ﷺ فَاَخْبَرْتُهُ بِعِتْقِهَا فَقَالَ آجَرَكِ اللّٰهُ اَمَا اِنَّكِ لَوْ كُنْتِ أَعْطَيْتِهَا اَخْوَالَكِ كَانَ اَعْظَمَ لِاَجْرِكِ .

179. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ailesi Meymune *(Radıyallahu Anha)* (validemiz) **buyurdu ki:** Bir cariyemi azat ettim. O anda Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* yanıma girmişti, kendisine onu azat ettiğimi haber verince: **"Allah sana mükâfat versin, ama şüphesiz sen, onu dayılarına verecek olsaydın daha çok sevap alırdın."** buyurdu. *(Ahmed İbn-i Hanbel:6/332, Hakim, Müstedrek:2/213)*

١٨٠- عَنْ اُمِّ كُلْثُومٍ (رضى الله عنها) قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « اَفْضَلُ الصَّدَقَةِ عَلٰى ذِى الرَّحْمِ الْكَاشِحِ » .

180. Ümmü gülsüm *(Radıyallahu Anha)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Sadakanın en üstünü, uzakta bulunan akrabaya verilendir."** *(Hakim, Müstedrek:1/406, Beyhekî, Sünen:7/27)*

Akrabadan sonra yetimleri gözetmenin lüzumu beyan olunmuştur. Çünkü yetimler, kendilerini terbiye ve himaye edecek babadan yoksun bulunduğundan, merhamete şayan ve yardıma ihtiyaçları fazla olmasına binaen Cenab-ı Hak, bu ayet-i kerimede onları gözetmeyi ikinci derecede tavsiye etmiştir.

Sair fakirler ve memleketinden uzak düşen yolcu ve misafirlere, bir günlük azığını insanlardan istemeye muhtaç olan dilencilere ve borcu olan köle ve esirleri, esaretten kurtarmak için mal vermenin ise üçüncü derecede bir iyilik olduğunu Cenab-ı Hak bu ayet-i celilede beyan buyurmuştur.

Bu sayılanlara yardım etmenin fazileti hakkında bir çok hadis-i şerifler vardır biz onların bir kaçını zikredelim:

١٨١- عَنْ اَبِى شُرَيْحٍ الْعَدَوِيِّ (رضى الله عنه) قَالَ سَمِعَتْ اُذُنَاىَ وَاَبْصَرَتْ عَيْنَاىَ حِينَ تَكَلَّمَ النَّبِيُّ ﷺ فَقَالَ: مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ فَلْيُكْرِمْ جَارَهُ وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ فَلْيُكْرِمْ ضَيْفَهُ جَائِزَتَهُ قَالَ وَمَا جَائِزَتُهُ يَارَسُولَ اللّٰهِ قَالَ: يَوْمٌ وَلَيْلَةٌ وَالضِّيَافَةُ ثَلَاثَةُ اَيَّامٍ فَمَا كَانَ وَرَاءَ ذٰلِكَ فَهُوَ

صَدَقَةٌ عَلَيْهِ وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيَقُلْ خَيْرًا اَوْ لِيَصْمُتْ

181. Ebu Şureyh el-Adevî *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bu hadisi söylerken (sesini) iki kulağım işitti (yüzünü de) iki gözüm gördü. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Allah'a ve ahiret gününe iman eden, komşusuna ikram etsin; Allah'a ve ahiret gününe iman eden, misafirine caizesini ikram etsin."** buyurdu. (bir kişi): "Ya Resulallah! misafirin caizesi (gelip geçicisi) nedir?" dedi. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Onun caizesi bir gün bir gecedir. Ziyafet** (misafirlik) **ise üç gündür. Üç günden sonraki ikram ise ona sadakadır. Allah'a ve ahiret gününe iman eden ya hayır söylesin yahut sussun!."** buyurdu. *(Buharî, Edep:31, Müslim, İman:74,77, İbn-i Mace, Edeb: 4, Darimî, Etime:11, Ahmed İbn-i Hanbel:2/174, 267, 433, 463, 5/24, 6/69)*

١٨٢- عَنْ حُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « لِلسَّائِلِ حَقٌّ وَاِنْ جَاءَ عَلٰى فَرَسٍ »

182. Hüseyin İbn-i Ali *(Radıyallahu Anhuma)* den rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"İsteyen** (dilencin) **in** (sizde) **hakkı vardır, isterse at üstünde** (salınarak) **gelsin."** buyurdu. *(Ebu Davud, Zekât:33, 2/126H. No:1665, Tirmizî, Kıyamet:41, Muvatta, Sadaka:3, Ahmed İbn-i Hanbel:1/201)*

Dilenciler, ya ihtiyacından dolayı dilenir veya sanat edindiği için dilenir. Gelen insanın bu iki guruptan hangisi olduğunu bilemezsin, üstü başı yeni olabilir, at üstünde gelebilir ama, ihtiyacından dolayı isteyebilir. Yerde sürünerek gelir ama zengindir. Sanat edindiği için böyle yapabilir. Sen az da olsa vermeyi seç.

١٨٣- عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ بُجَيْدٍ عَنْ جَدَّتِهِ اُمِّ بُجَيْدٍ وَكَانَتْ مِمَّنْ بَايَعَ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ اَنَّهَا قَالَتْ لَهُ: يَارَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْكَ اِنَّ الْمَسْكِينَ لَيَقُومُ عَلٰى بَابِى فَمَااَجِدُ لَهُ شَيْئًا اُعْطِيهِ اِيَّاهُ فَقَالَ لَهَا رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « اِنْ لَمْ تَجِدِى لَهُ شَيْئًا تُعْطِينَهُ اِيَّاهُ اِلَّا ظِلْفًا مُحْرَقًا فَادْفَعِيهِ اِلَيْهِ فِى يَدِهِ ».

183. Abdurrahman İbn-i Büceyd'den, o da ninesi Ümmü Büceyd *(Radıyallahu Anha)* dan rivayet etmiştir ki: Bu kadın Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Efendimize beyat eden kadınlardan biriydi. Bir gün Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e, "Ey Allah'ın Resulü sana salât-ü selâm olsun bir fakir gelir kapımın önünde dikilir, durur, (evde ve elimde) ona verecek bir şey bulamadığım da olur. (Ne yapayım?)" dedi. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Eğer ona** (kapına gelen fakire) **verecek** (işe yarar) **bir şey bulamaz, ancak yanmış bir keçi tırnağı bile bulursan eline ver,** (boş çevirme)," dedi. *(Tirmizî, Zekât29, No:665, 3/52, Ebu Davud, Zekât:33 , No:1667, Neseî, Zekât:70*

١٨٤- عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ: « لَيْسَ بِالْمُؤْمِنِ الَّذِى يَبِيتُ شَبْعَانَ وَجَارُهُ جَائِعٌ اِلٰى جَنْبِهِ ».

184. Aişe *(Radıyallahu Anha)* den rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Komşusu yanında açken, tok yatan,** (kâmil manada) **mümin olamaz."** buyurdu. *(Hakim, Müstedrek:2/12)*

(رِقَابْ) **RİKAB:** Rakabenin cemisidir. Burada rakebe köle manasındadır.

(مُكَاتَبْ) **MÜKÂTEP:** Ağasına, belli bir miktar para getirdiği taktirde azat olması yazılmış (kararlaştırılmış) olan bir köledir. Bunun bedelini (hürriyetine kavuşması için lâzım gelen parayı) vererek onu kölelikten kurtarıp, hürriyetine kavuşturmak büyük bir sevap olduğu gibi, düşman elinde esir olan mümin bir kardeşinin bedelini verip onu esaretten kurtarmak da büyük bir sevaptır.

Şu da bilinmelidir ki: Allah-u Tealâ Hazretleri, mala karşı olan sevgiye rağmen onu vermekte fazla sevap olduğunu bildirmek için:

« وَاٰتَى الْمَالَ عَلٰى حُبِّهِ »

"Mala karşı olan sevgisine rağmen onu verir." buyurdu. Zira sevdiği malını vermek nefse çok ağır geldiğinden faziletinin çok fazla olacağında da hiç şüphe yoktur. Nitekim :

١٨٥- عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ قَالَ رَجُلٌ لِلنَّبِىِّ ﷺ يَارَسُولَ اللّٰهِ اَىُّ الصَّدَقَةِ اَفْضَلُ قَالَ اَنْ تَصَدَّقَ وَاَنْتَ صَحِيحٌ حَرِيصٌ تَأْمَلُ الْغِنٰى وَتَخْشَى الْفَقْرَ وَلَاتُهْمِلْ حَتّٰى اِذَا بَلَغَتِ الْحُلْقُومَ قُلْتَ لِفُلَانٍ كَذَا وَلِفُلَانٍ كَذَا وَقَدْ كَانَ لِفُلَانٍ .

185. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilmiştir ki, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e bir adam geldi ve: Ya Resulallah! hangi sadaka daha faziletlidir?" diye sordu. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Sadakanın en faziletli olanı, vücudun tamamen sıhhatte olup, mal toplamaya hırslı bulunduğun; zengin olmayı emel edinir** (umar), **fakirlikten de korkar olduğun hâlde verdiğin sadakadır. Sakın sen sadakanı can boğaza ulaşıp da: Şu malım filânındır, bu malım da filânındır, diye vasiyet etmeye başladığın zamana** (hayatının son demine kadar) **ihmal edip geri bırakma. O** (mal) **zaten filân** (mirasçın) **ın olmuştur."** *(Buharî, Vesâyâ:7, Müslim, Zekât:92, Ebu Davud, Vesâyâ:3, Neseî, Zekât:60, İbn-i Mace, Vesâyâ:4, Ahmed İbn-i Hanbel:*6231)*

Alusi Tefsirinde zikredildiğine göre, bu hadis-i şerifte, mala karşı olan sevginin değişikliğine göre, veren kişinin sevabının derecelerinin değişeceğine işaret vardır. Hatta fakirin ve cimrinin sadakası, zenginin ve cömertin sadakasından efdaldir. Şu hadis-i şerif de bunu tekit etmektedir.

١٨٦- عَنْ اَبِى الدَّرْدَاءِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « مَثَلُ الَّذِى يُعْتِقُ عِنْدَ الْمَوْتِ كَمَثَلِ الَّذِى يُهْدِى اِذَا شَبِعَ » .

186.Ebu'd-Derda *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Ölümü anında** (köle) **azadeden** (veya sadaka veren) **kimsenin durumu, doyduğu vakit hibe eden** (veren) **kimsenin durumuna benzer."** buyurdu. *(Ebu Davud, Hak:15, 4/320 H.No:3968, Tirmizî, Vesâyâ:7, Neseî, Vesâyâ:1, Darimî, Vesâyâ:17, Ahmed İbn-i Hanbel:5/197, 6/448)*

Ayet-i celilede geçen namaz ve zekâttan maksat farz olan namaz ve zekâttır. Bundan evvel geçen vermek ise,sadaka olarak kabul edilmiştir.

Ancak :

١٨٧- عَنْ فَاطِمَةَ بِنْتِ قَيْسٍ (رضى الله عنها) قَالَتْ: سَأَلْتُ اَوْ سُئِلَ النَّبِىُّ ﷺ عَنِ الزَّكَاةِ فَقَالَ: « اِنَّ فِى الْمَالِ لَحَقًّا سِوَى الزَّكَاةِ ثُمَّ تَلاَ هٰذِهِ الْآيَةَ الَّتِى فِى الْبَقَرَةِ: لَيْسَ الْبِرَّ اَنْ تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ ، الآية » .

187. Fatıma Binti Kays'ın *(Radıyallahu Anha)* şöyle dediği rivayet edilmiştir: Peygamber*(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e zekât hususunda sordum veya soruldu bunun üzerine: **"Malda elbette zekâttan başka bir hak** (muhtaçların, yoksulların hakkı) **vardır."** buyurdu sonra da Bakara suresindeki bu ayeti okudu. *(Tirmizî, zekât:27, İbn-i Mace, zekât:3, Darekutnî:2/125)*

Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bu ayet-i kerimeyi, malda zekâttan başka da hak olduğuna dair delil göstermiştir,çünkü Allah-u Tealâ:(وَاٰتَى الْمَالَ) **"Malın** (hayır ve hasenat yerlerine) **verilmesini"** belirttikten sonra, zekâta geçmiş ve: (وَاٰتَى الزَّكٰوةَ) **"Zekâtı verir."** buyurmuştur. Bu ise malda, zekâttan başka bir takım hakların varlığına delâlet eder

İmam-ı Buharî de tarihinde, Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den bunun benzeri bir hadis-i şerif rivayet etmiştir.

Bu hakkın kalıp kalmadığı hususunda ihtilâf edilmiştir. Bir cemaat Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilen: "Kurban, bütün kurbanları, Ramazan, bütün oruçları, cünüplükten yıkanmak bütün yıkanmaları, zekât da bütün sadakaları (sadakaların vacip olmasını) kaldırmıştır." sözüne dayanarak malda zekâttan başka hak olmadığı görüşüne gitmişlerse de, diğer bir cemaat, Mevlâ Tealâ'nın:(وَفِى اَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِلسَّآئِلِ وَالْمَحْرُومِ) **"Onların mallarında dilenen ve mahrum olan için bir hak vardır."** *(Zâriyât Suresi:19)* kavli şerifine, birde Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in: **"Komşusu açken, tok yatan bizden değildir."** *(184 sıra numaradaki hadisi şerif)* hadisine dayanarak, malda zekâttan başka haklar olduğu görüşüne gitmişlerdir.

Ayrıca zaruret olduğu zaman o zarureti defedecek miktar mal vermenin insanlara vacip olduğuna, bunu vermekten kaçındıkları taktirde, onlardan zorla almanın caiz olduğuna icma ve ittifak (ulemanın topluca kararı) vardır.

Ayet-i celilede geçen ahid'den maksat: Bir kimsenin, Rabbisine karşı eda etmesini kabul ettiği ilâhî tekliftir. Peygambere karşı söz verdiği iman, yardım, hizmet, dostunu dost, düşmanını düşman bilmek ve insanların kendi aralarında birbirlerine karşı taahhüt ettikleri şeylerin hepsini yerine getirmektir. Mesela alış verişte, bütün muamelelerde, akit ve ahitlerde (anlaşma ve söz-leşmelerde), velhasıl beşeriyetin (insanlığın) ihtiyacı olan her şeyde insanın kendisine lâzım olan vazifeleri bihakkın ifa etmesi (tam manasıyla yerine getirmesi), bu söze dahildir.

Binaenaleyh Allah'ın emirlerinden birini kabul etmeyen kimse ahdini nakzetmiş (sözünü bozmuş) ve münafık sıfatını takınmış olur. Nitekim:

١٨٨- عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « آيَةُ الْمُنَافِقِ ثَلاَثٌ اِذَا حَدَّثَ كَذَبَ وَاِذَا وَعَدَ اَخْلَفَ وَاِذَا اُتْمِنَ خَانَ ».

186. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayete göre, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Münafıkın alâmeti üçtür: Söz söylerken yalan söyler; vadettiği vakit sözünde durmaz; kendisine birşey emanet edildiği zaman hıyanet eder."** buyurdu. *(Buharî, İman:24, Şehadet:28, Edep:69, Müslim, İman:107, 109, Tirmizî, İman:14, Neseî, İman:20)*

Mevlâ Tealâ Hazretleri, bu sıfatların en sonunda fakirlik, hastalık ve düşmanla karşılaşma hâllerinde sabredenleri özellikle medhetmiştir.

عَنْ عَلِيِّ بْنِ اَبِى طَالِبٍ (رضى الله عنه) قَالَ: « كُنَّا اِذَا احْمَرَّ الْبَأْسُ وَلَقِىَ الْقَوْمُ اتَّقَيْنَا بِرَسُولِ اللّٰهِ ﷺ فَمَا يَكُونُ اَحَدٌ اَقْرَبَ اِلَى الْعَدُوِّ مِنْهُ ».

Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: "Biz düşmanla karşılaşıp harp kızıştığında, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Efendimizle sakınırdık (onun arkasına geçip düşmana karşı onu kendimize kalkan gibi siper ederdik) içimizde, düşmana ondan daha yakın kimse bulunmazdı. *(Beğavî:1/205)*

Kurtubî Tefsirinde İbn-i Mesut'tan rivayete göre, **be'sâ'**: Zorluk ve fakirlik, **darrâ'** ise: Hastalık ve kötürümlüktür. Nitekim:

١٨٩- عَنْ اَبِى الْاَشْعَثِ الصَّنْعَانِيِّ اَنَّهُ ذَهَبَ اِلَىٰ مَسْجِدِ دِمَشْقٍ وَهَجَرَ بِالرَّوَاحِ فَلَقِىَ شَدَّادَ بْنِ اَوْسٍ وَالصَّنَابِحِيُّ مَعَهُ فَقُلْتُ اَيْنَ تُرِيدَانِ يَرْحَمُكُمَا اللّٰهُ قَالاَ نُرِيدُ هٰهُنَا اِلَىٰ اَخٍ لَنَا مَرِيضٍ نَعُودُهُ فَانْطَلَقْتُ مَعَهُمَا حَتّٰى دَخَلاَ

عَلٰى ذٰلِكَ الرَّجُلِ فَقَالاَ لَهُ كَيْفَ اَصْبَحْتَ؟ قَالَ اَصْبَحْتُ بِنِعْمَةٍ فَقَالَ لَهُ شَدَّادٌ اَبْشِرْ بِكَفَّارَاتِ السَّيِّئَاتِ وَحَطِّ الْخَطَايَا فَاِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ يَقُولُ:« اِنَّ اللّٰهَ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ اِنِّي اِذَابْتَلَيْتُ عَبْدًا مِنْ عِبَادِي مُؤْمِنًا فَحَمِدَنِي عَلٰى مَاابْتَلَيْتُهُ فَاِنَّهُ يَقُومُ مِنْ مَضْجَعِهِ ذٰلِكَ كَيَوْمِ وَلَدَتْهُ اُمُّهُ مِنَ الْخَطَايَا وَيَقُولُ الرَّبُّ عَزَّ وَجَلَّ اَنَا قَيَّدْتُ عَبْدِي وَابْتَلَيْتُهُ وَاَجْرُوا لَهُ كَمَا كُنْتُمْ تُجْرُونَ لَهُ وَهُوَ صَحِيحٌ ».

189. Ebul Eşas es-Sanânî *(Radıyallahu Anh)* bir kere Dimeşk mescidine gitti. Öğleden sonra camiden ayrılırken Şeddad İbn-i Evs *(Radıyallahu Anh)* le karşılaştı Sanâbihî *(Radıyallahu Anh)*da onunla beraberdi. Eşas şöyle anlatıyor: Ben onlara: "Allah size rahmet etsin nereye gitmek istiyorsunuz." dedim. Onlar: "Şurada hasta bir kardeşimiz var onu ziyaret etmek istiyoruz." dediler. Ben de onlarla beraber gittim, o adamın yanına girdiklerinde ona: "Nasıl sabahladın?" dediler O da: "Nimet içinde sabahladım." diye cevap verdi. O zaman Şeddad*(Radıyallahu Anh)* : "Bütün günahlarının örtülüp, hatalarının affedilmesiyle müjdelen, çünkü ben Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ın şöyle buyurduğunu işittim dedi: **"Şüphesiz Allah Azze ve Celle buyuruyor ki: Muhakkak kullarımdan mümin bir kuluma bir belâ verdiğimde, o verdiğime karşı bana hamdederse, muhakkak** (hasta) **yatağından, annesinin onu doğurduğu gündeki gibi, hatalardan** (kurtulmuş olarak) **kalkar. Ve Rab Azze ve Celle** (o kul hastayken meleklerine): **"Ben bu kulumu bağladım ve ona belâ verdim** (ibadetlerine mani oldum). **Ona, sağlamken ne yazıyorduysanız aynısını yazın."** buyurur. *(Ahmed İbn-i Hanbel:4/123)*

İşte Mevlâ Tealâ, ayet-i celilenin sonunda (اُولٰئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا) buyurarak bu ayet-i celîledeki vazifeleri yerine getirenlerin bütün işlerinde sadık olduklarını ve dinlerinde çok ciddi bulunduklarını beyan etmiştir.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre sıdk: Yalanın zıddıdır. Sadık: Doğru olan, sıddîk: Doğruluktan hiç ayrılmayan demektir.

١٩٠ـ عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « اِنَّ الصِّدْقَ يَهْدِي اِلَى الْبِرِّ وَاِنَّ الْبِرَّ يَهْدِي اِلَى الْجَنَّةِ وَاِنَّ الرَّجُلَ لَيَصْدُقُ حَتّٰى يَكُونَ صِدِّيقًا وَاِنَّ الْكَذِبَ يَهْدِي اِلَى الْفُجُورِ وَاِنَّ الْفُجُورَ يَهْدِي اِلَى النَّارِ وَاِنَّ الرَّجُلَ لَيَكْذِبُ حَتّٰى يُكْتَبَ عِنْدَ اللّٰهِ كَذَّابًا ».

190. Abdullah İbn-i Mesud *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilmiştir ki, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Doğruluk insanı halis iyiliğe götürür, halis iyilik de cennete kılavuzluk eder. İnsan doğruluk ede ede nihayet bu seciyesi** (iyi ahlâkı) **ile sıddık olur. Yalancılık da insanı fücura, şerre götürür şer de cehenneme götürür. İnsan yalancılık ede ede nihayet Allah katında bir kezzab** (çok yalancı kimse) **diye yazılır."** *(Buharî, Edeb:69, Müslim, Birr:105, Ebu Davud, Edeb:80, Tirmizî, Birr:46, İbn-i Mace, Mukaddime:7, Dua:5, Darimî, Rikak:7,, Muvatta', Kelâm:16, Ahmed İbn-i Hanbel:1/3, 5,7,8,9,11,384,405,432)*

Rabî' Hazretlerinin, bu ayetin tefsiri hakkında şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "Bu kişiler iman sözünü söylediler, fakat imanın hakikatı amel olduğundan onlar bu ayetteki vazifeleri yerine getirerek iman sözünde Allah'a karşı sadık oldular (doğru çıktılar)."

İmam-ı Hasen şöyle buyururdu bu, (iman şartlarını söylemek) imanın kelâmı (konuşulması) dır. İmanın hakikatı ise amelden ibarettir. Sözle beraber amel olmazsa bu hiç bir şey sayılmaz.

Ayet-i celilede geçen: (أُولَٰئِكَ) ismi işaretinin tekrar edilmesi ve sonra, (هُمْ) zamirinin getirilmesi, takvanın, bu sıfatları takınan kimselere mahsus olduğuna işaret içindir.

Kâzî Tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celile, insana ait kemalâtı (olgunlukları) tamamıyla toplamıştır. Ancak kemalâtın bazısına açıkça, bazısına da dolaylı yoldan delâlet etmektedir.

Kemalâtı insaniye (insanî olgunluklar) çok olmakla beraber üç şeyde toplanmıştır.

1. İtikat (inanç) sağlamlığı,

2. İnsanlarla güzel geçinmek,

3. Nefsi tezkiye (kötü huylarından pak) etmek.

Ayet-i kerimenin (... مَنْ اٰمَنَ) den (وَالنَّبِيّٖنَ) e kadar olan kısmı itikat sağlamlığına işaret etmiş,

(وَاٰتَى الْمَالَ) den (وَفِى الرِّقَابِ) kavli şerifine kadar olan kısmıyla hüsnü muaşerete (insanlarla güzel geçinmeye) işaret edilmiş,

(وَاَقَامَ الصَّلٰوةَ) den sonuna kadar olan kısmıyla da, nefsi kötü huylarından kurtarmaya işaret edilmiştir.

Onun için Allah-u Tealâ Hazretleri bu üç şeyi cem' edeni (toplayanı) iman ve amelde doğrulukla sıfatlamış ayrıca hem halkla güzel geçinmesi hemde Hak Tealâ'ya karşı vazifelerini yerine getirmesi itibarıyla da takva ile vasıflamıştır.

١٩١- عَنْ اَبِي مَيْسَرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ النَّبِيُّ ﷺ « مَنْ عَمِلَ بِهٰذِهِ الْآيَةِ فَقَدِ اسْتَكْمَلَ الْاِيمَانَ »

191. Ebî Meysere *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadisi şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Her kim bu ayetle amel ederse, muhakkak imanını kemâle erdirmiştir."** buyurarak buna işaret etmiştir. *(İbn-i Münzir, tefsirinde rivayet etti. Şihap:2/272)*

Ruhu'l-Beyan sahibi İsmail Hakkı Bursevî *(Kuddise Sırruhu)* Hazretleri buyuruyor ki: Allâme olan şeyhimiz Aziz Mahmud-u Hüdâî *(Kuddise Sırruhu)* Hazretleri buyurdular ki: "Kişinin, Allah-u Tealâ ile muamelesinde en güzel ahlakı teslimiyet ve rızadır. Yani Allah'a teslim olması ve onun bütün işlerine razı olmasıdır.

Halk ile muamelesinde en güzel ahlâkı ise onları affetmesi ve onlara karşı cömert davranmasıdır. Mal sevgisi nefiste en çok görülen hâllerdendir. Acelecilik de kötü ahlâktandır. Onun için sabır, şükürden daha üstündür denilmiştir.

İşin hakikatı şudur ki, imanın aslı tevhid ve şehadetle olduğu gibi nefsi kötü huylarından temizlemek ancak hususi yoluyla yani tarikatı aliyyede beyan edilen usule riayetle yapılan tevhidle olur.

(اَلْبَابْ) **ELBAB:** (لُبٌّ) Lüb'bün cemidir. Lüb öz demektir.(اُولُو الْاَلْبَابْ) Ülül el-bâb ise, bütün evham ve karışıklıklardan kurtulmuş olan akıl sahipleri demektir.

EFENDİMİZ *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* E UYMANIN VE BİRR-Ü TAKVANIN, ALLAH-U TEALÂ'NIN SEVGİSİNİ KAZANMAYA VESİLE OLACAĞINI BELİRTEN AYET-İ KERİMELER.

قُلْ اِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللّٰهَ فَاتَّبِعُونِى يُحْبِبْكُمُ اللّٰهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ .

"(Habibim!) de ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız, bana uyun ki, Allah da sizi sevsin ve suçlarınızı örtsün. Çünkü Allah çok mağfiret edici ve ziyade esirgeyicidir." *(Ali İmran Suresi:31)*

لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتّٰى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ وَمَاتُنْفِقُوا مِنْ شَىْءٍ فَاِنَّ اللّٰهَ بِهِ عَلِيمٌ .

"Siz, sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda) **harcayıncaya kadar** (harcamadıkça) **asla birr'e** (taat ve takvaya) **ermiş olamazsınız. Ve her neyi infak ederseniz şüphesiz, Allah onu ziyade bilicidir."** *(Ali İmran Suresi:92)*

İNFAKIN KİMLERE YAPILACAĞINI VE İNFAK EDENLERİN HÂLLERİNİ BEYAN EDEN AYET-İ KERİMELER

اِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَآءِ وَالْمَسَاكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِى الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِى سَبِيلِ اللّٰهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِنَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ .

Ayet: 177

"Sadakalar (zekâtlar) **Allahdan bir farz olarak ancak fakirlere, miskinlere,** (hiç bir şeyi bulunmayan yoksullara), (sadakaların toplanması) **üzerine memur olanlara, kalpleri** (müslümanlığa) **alıştırılmak istenenlere, kölelere, esirlere,** (borcundan fazla nisabı olmayan) **borçlulara, Allah yolunda** (çalışıp cihat edenlere) **ve yol oğluna** (memleketinde zengin bile olsa, meşru bir maksatla sefer ederken muhtaç kalmış yolculara) **mahsustur. Ve Allah hakkıyla bilendir, ziyade hikmet sahibidir."** *(Tövbe Suresi:60)*

يَسْئَلُونَكَ مَاذَايُنْفِقُونَ قُلْ مَا اَنْفَقْتُمْ مِنْ خَيْرٍ فَلِلْوَالِدَيْنِ وَالْاَقْرَبِينَ وَالْيَتَامٰى
وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَاِنَّ اللّٰهَ بِهِ عَلِيمٌ (٢١٥)

"Onlar ne infak edeceklerini (allah yolunda ne vereceklerini) **sana sorarlar. De ki: Maldan vereceğiniz herhangi bir şey** (evleviyetle) **ananın, babanın, akrabanın, yetimlerin, yoksulların ve yolcunun** (hakkı) **dır. Ve her ne hayır işlerseniz şüphesiz Allah onu çok iyi bilen** (mükâfatını veren) **dir."** *(Bakara Suresi:215)*

وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلٰى حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَاَسِيرًا (٨)

"Onlar, ona (Allah'a) **karşı olan sevgilerinden dolayı miskin, yetim ve esirlere yedirirler."** *(Insan Suresi:8)*

ALLAH-U TEALÂ'NIN, DOĞRU VE YALANCILARI AYIRDEDECEĞİNİ BİLDİREN BİR AYETİ KERİME.

وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلَيَعْلَمَنَّ اللّٰهُ الَّذِينَ صَدَقُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْكَاذِبِينَ (٣)

"Andolsun ki, biz onlardan evvelkileri de imtihan etmişizdir. Elbette Allah sadık olanları bilir ve elbette yalancı olanları da bilir." yani biz onları imtihanlara tâbi tutarak, dinde kimin sabit, kimin kazip olduğunu ayırdedeceğiz. *(Ankebut Suresi:3)*

Vacip Tealâ Hazretleri, dünya ve ahiret işlerinin üzerine bina edilmiş olduğu, din kaidelerini beyandan sonra, ahkâm-ı şer'iyenin bazısını açıklamak üzere buyuruyor.

يَاَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِى الْقَتْلٰى اَلْحُرُّ بِالْحُرِّ
وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالْاُنْثٰى بِالْاُنْثٰى فَمَنْ عُفِىَ لَهُ مِنْ اَخِيهِ شَىْءٌ فَاتِّبَاعٌ
بِالْمَعْرُوفِ وَاَدَآءٌ اِلَيْهِ بِاِحْسَانٍ ذٰلِكَ تَخْفِيفٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ فَمَنِ
اعْتَدٰى بَعْدَ ذٰلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ اَلِيمٌ (١٧٨)

KELİME MANASI (178)

(يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا) **Ey iman etmiş kullar** (كُتِبَ) **yazıldı** (farz kılındı) Kim üzerine?(عَلَيْكُمُ) **sizin üzerinize,** yani hak sahibi, hak iddiasında bulunduğunda size farz kılındı. Ne?(الْقِصَاصُ) **kısas,** yani haksız yere öldürenleri, öldürmeniz farz kılındı. Kim hakkında? (فِي الْقَتْلَى) **maktüller hakkında,** yani haksız yere öldürülenlerin öldürülmesi sebebiyle, burada (فِي) sebebiyet içindir, bir de muzaf mahzufdur:(بِسَبَبِ قَتْلِ الْقَتْلَى) demektir. Şöyle ki, (اَلْحُرُّ) **hür,** yani hür olan bir kişi kısas edilir, Kiminle? (بِالْحُرِّ) **hürle,** yani öldürdüğü hürrün yerine,(وَالْعَبْدُ) **köle de** (kısas edilir), kime mukabil? (بِالْعَبْدِ) **köleyle,** (وَالْأُنْثَى) **dişi** (kadın kısas edilir), kime mukabil? (بِالْأُنْثَى) **dişiyle** (kadınla), (فَمَنْ) **artık herhangi bir** (katil) **kişi ki,** (عُفِيَ) **affedildi** kim için? (لَهُ) **onun için,** yani katil için, kimden? (مِنْ أَخِيهِ) **kardeşinden,** yani mümin kardeşi tarafından, ne affedilirse? (شَيْءٌ) **bir şey,** yani çok az bile olsa (فَاتِّبَاعٌ) **tâbi olmaktır,** yani öldürülenin velisine düşen iş uymaktır, neye? (بِالْمَعْرُوفِ) **marufa,** yani öldürülenin velisinin, şer'an kabul edilen,ahlâken güzel görülen şeye uyması lâzımdır. (وَأَدَاءٌ) **ve ödemektir,** yani katile düşen de ödemesidir kime?(إِلَيْهِ) **ona,** yani affedene neyle? (بِإِحْسَانٍ) **ihsan** (güzellik) **ile** (ذَٰلِكَ) **işte bu,** yani zikredilen af ve diyet hükmü, nedir? (تَخْفِيفٌ) **bir hafifletme** (kolaylaştırma) **dır.** kim tarafından? (مِنْ رَبِّكُمْ) **Rabbiniz tarafından,** daha nedir? (وَرَحْمَةٌ) **ve bir rahmettir,** (فَمَنِ) **artık her kim** (اعْتَدَىٰ) **haddi aşarsa** Neden sonra? (بَعْدَ ذَٰلِكَ) **bundan** (bu hükümden veya affedip diyet aldıktan) **sonra,** (فَلَهُ) **onun için vardır,** ne? (عَذَابٌ) **bir azap ki,**(أَلِيمٌ) **çok elem verici.**

MEAL-İ ŞERİFİ (178)

Ey **müminler! Maktül** (öldürülen) **ler hakkında sizin üzerinize kısas** (misilleme) **yazılmış** (farz edilmiş) **tir. Hür ile hür, köle ile köle, kadın ile kadın** (kısas edilir). **Fakat herhangi bir** (katil) **kişi için, kardeşi** (kısas yaptırmaya salahiyetli kimse) **tarafından bir şey** (kısasan öldürülme veya diyet alınması) **affedilirse, artık** (bu hususta) **marufa** (şe'ran ve aklen iyi görülen şeye) **uymaktır. Ve ona** (katile düşen) **de** (diyeti vesaireyi) **güzellikle ödemektir. İşte bu** (afla muamelenin, diyet vesaire ile kısastan kurtulmanın, şeran caiz kılınması), **Rabbiniz tarafından bir hafifletme ve acımadır. Artık bundan** (affettikten ve diyet aldıktan) **sonra, her kim** (katile veya adamlarına karşı) **azarsa** (tekrar kısas talebeder veya katili öldürürse), **onun için elîm** (can yakıcı) **bir azap vardır** (dünyada cezaya uğrar, ahirette ise cehennem azabına müstahak olur).

İZAHAT

Ayet-i celiledeki hitap, müminlerin imamlarına (reislerine) dir, Allah-u

Tealâ Hazretleri, devlet reislerine veya o makamda bulunanlara kısası icra etmeyi vacip kılmıştır. Buna göre mana: **"Ey müminlerin idarecileri! kan sahibi, kısasın icra edilmesini isterse, kısas yapmak** (öldüreni öldürmek) **size farz kılınmıştır."** demektir.

Bu hitabın katile müteveccih (öldürene yönelmiş) olma ihtimali de vardır, o zaman mana: **"Ey kasten öldüren müminler! öldürülenin velisi kısas istediğinde, canlarınızı kısas hükmüne teslim etmeniz size farz kılınmıştır."** demek olur.

Ayet-i celilenin sebebi nüzülü hakkında İbn-i Ebî Hatim, Saîd İbn-i Cübeyr *(Radıyallahu Anh)* in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: Arap kabilelerinden iki kabile arasında cahiliyet devrinde kan davaları vardı. Onlardan birinin, diğerine karşı malda ve silâhta üstünlüğü bulunuyordu. Onlar, zayıf olanlara karşı: "Biz, sizden köleye mukabil hürrü, dişiye karşı erkeği ve bir kişiye karşılık iki kişiyi öldüreceğiz." diye yemin etmişlerdi.

Allah-u Tealâ Hazretleri İslâm dinini gönderdiğinde, bu iki kabile Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzuruna çıkarak bu hususta hüküm sordular. Bunun üzerine bu ayet-i celile-i cemile nazil olarak Allah-u Tealâ Hazretleri onlara adalet üzere kısas etmelerini emir buyurdu.

Sevrî ve Ebu Hanife *(Rahimehumallah)* köleye karşı hürrün, kâfire karşı müminin kısas edileceği görüşüne gitmişler. Malik ve Şafiî ise, edilemeyeceği görüşünü kabul etmişler, bu ayet-i kerime vesair rivayetlerle delil getirmişlerdir. Halbuki bu ayet-i kerime, sebebi nüzülde beyan edildiği gibi, kuvvetli kabilenin zayıf olanlara karşı söylediği sözleri reddetmek için inmiş ve: **"Hürre karşı hür, köleye karşı köle, kadına karşı kadın."** buyurularak, ancak bunlar arasında kısas olur başkaları arasında olmaz denmek istenmemiş bilakis öldürenden başkası öldürülemez denmek istenmiştir.

Ayet-i celile-i cemilede, maktülün velilerinin kısastan vaz geçerek katili affetme yönüne gitmelerine bir başka işaret ve teşvik de vardır. Şöyle ki: Allah-u Tealâ Hazretleri, maktulün (öldürülenin) velisinin, katilin kardeşi olduğunu zikrederek katile karşı merhametini celbetmekte ve hâlâ, arada islâm kardeşliğinin devam ettiğine işaret etmektedir.

Bu ayet-i kerime aynı zamanda büyük günah sahibinin mümin olduğuna delâlet etmektedir. Zira Allah-u Tealâ Hazretleri katili imanla vasfederek, islâm kardeşliğinin baki olduğunu beyan etmiştir.

Bu af ve diyet hükmünün bu ümmete Allah-u Tealâ Hazretleri tarafından bir tahfif ve rahmet olduğunun beyanı hususunda İmam-ı Mukatilden naklen tefsirlerde zikrolunmuştur ki: Musa *(Aleyhisselam)*nın şeriatında sadece kısas vardı. Bu ise adaletle muameleydi.

İsa *(Aleyhissèlam)* nın dininde sadece af vardı. Bu da, ihsan (iyilik) le muameleydi. Bizim dinimizde ise, intikam almak isteyenlere kısas, kısasın gayri bir hak talebedenlere diyet alma, fazl-u kerem (iyilik) le muamele yapmak isteyenlere ise affetmek meşru kılındı.

Maktulün velisinin marufa (iyiye) uymasından maksat: Bu hususta başa kakmamak, onları zora sokmamak, katilden, başka tazminat vesair istememek gibi aklın ve şeriatın güzel kabul ettiği ahlâkı takınması demektir.

Katilin güzellikle ödemesi ise, bu hususta müşkilât çıkarmamak,vakti geciktirmemek ve ödiyeceği miktarı eksiltmemek gibi iyiliklere riayet etmesidir.

Kısas: Esasen müsavat (eşitlik) manasınadır. Bir şeyin mislini (benzerini) meydana getirmek demektir. Şe'ran kısas: Şartları bulunduğu taktirde, öldüreni, öldürdüğü kişinin karşılığında öldürmektir ki, buna kısas finnefs (canda kısas) denir. Veyahut yaralanan veya kesilen bir uzuv mukabilinde, bunu yapanın da o uzvunu yaralamak veya kesmektir ki, buna da kısas filuzv (uzuv da kısas) denir.

BİR KATİL HAKKINDA KISAS CEZASI TERTİBEDİLEBİLMESİ İÇİN ÖLDÜRENE, ÖLDÜRÜLENE, ÖLDÜRME İŞİNE VE ÖLDÜRÜLENİN SAHİBİNE AİT OLMAK ÜZERE ŞU ZİKREDİLECEK ŞARTLARIN BULUNMASI LÂZIMDIR.

1. Cevhere ve Bahru'r-Râik kitaplarında zikredildiğine göre, Öldüren: Akıllı ve bulûğa ermiş olmalıdır. Binaenaleyh deli, aklı noksan veya çocuk olan bir katil hakkında diyet lâzım gelirse de kısas lâzım gelmez. Çünkü bunların işleri suç sayılmaz, kendileri de cezaya lâyık değildirler.Bunların kasten öldürmeleri, hata hükmündedir.

Nitekim Hazreti Aişe *(Radıyallahu Anha)* dan rivayet edilen bir hadisi şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

١٩٢- عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَلَاثٍ . عَنِ النَّائِمِ حَتّٰى يَسْتَيْقِظَ وَعَنِ الصَّبِيِّ حَتّٰى يَحْتَلِمَ وَعَنِ الْمَجْنُونِ حَتّٰى يَعْقِلَ »

192. **"Üç kişiden kalem kaldırıldı. Uykudaki, uyanıncaya kadar, çocuk bulûğa erinceye kadar ve deli akıllanıncaya kadar** (bu üçünden mesuliyet kaldırıldı)." *(Ahmed İbn-i Hanbel, Müsned:6/100-101)*

Hatta bu öldürmeden dolayı mirastan ve vasiyyetten bile mahrum olmazlar. Arasıra deliren bir kişinin ayık hâlinde kasten yaptığı bir öldürme, tekrar aklı başına geldiğinde kısası gerektirirse de, deliyken yaptığı bir öldürme yalnız diyet gerektirir. kısas gerektirmez.

2. Bedâyi' ve Hâniye de zikredildiğine göre, katil, müteammid (kasıtlı) olmalıdır. Binaenaleyh bir kimseyi yanlışlıkla veya öldürücü aletlerden sayılmayan bir şeyle kasten öldüren hakkında kısas lâzım gelmez, çünkü kısas, cezanın son derecesidir. Dolayısıyla son derecede bulunan bir cinayetten dolayı tatbik edilir.

Bir öldürmenin son derece bir cinayet olabilmesi ise, kasten yapılmasına bağlıdır. Bir öldürme hadisesinde âlâtı carihanın (bedenin cüzlerini birbirinden ayıran kılıç, kama, süngü, mızrak gibi veya vücudu parçalayıp delen demir, bakır, tunç, gümüş gibi aletlerin) kullanılması; o işin kasten yapıldığının delilidir.

Böyle bir alet kullanılmadan yapılan bir öldürme hadisesi ise, şibhi amd (kasten yapılmışa benzeyen) in hükmüne girer, bu durumda kısas ortadan kalkar.

3. Hâniye ve Behce'de zikredildiğine göre, katil, muhtar (serbest) olmalıdır. Binaenaleyh son derece zorlanma neticesinde bir kimseyi öldüren şahıs hakkında ne kısas ne de diyet lâzım gelmez ve öldüren, öldürdüğü kimsenin mirasından da mahrum kalmaz, ancak kısas ve diyet zorlayan kimse üzerine lâzım gelir, çünkü bu şekilde zorlanan bir kişinin kendi isteği elinden alındığından zorlayan kimsenin bir âleti gibi olmuş olur.

Bu mesele İmam-ı Azam ile İmam-ı Muhammed'e göredir. İmam-ı Ebu Yusuf'a göre bu taktirde kısas, zorlayana da lâzım gelmez, zorlayan üzerine kendi malından üç senede ödemek üzere diyet lâzım gelir. Yalnız tehdit ve hapisle yapılan bir zorlama ise, bilittifak (bütün müctehidlerin kararıyla) Sahîh değildir. Böyle bir zorlamaya veya sadece bir emre dayanarak başkasını kasten öldüren şahıs hakkında kısas lâzım gelir.

Şu kadar var ki, böyle bir emre dayanarak öldürme suçunu işleyen kimse , henüz bulûğa ermemiş bir çocuk ise hakkında kısas yapılmaz, ancak sonra, ona bu işi emredene baş vurularak, bu çocuğun malından diyet verilmesi lâzım gelir. bu işi emreden ise mutlaka şiddetli bir tazire (cezalandırılmaya ve hapse) müstahak (lâyık) olur.

4.Bedâyi', Muhît,ve Hindiyede zikredildiğine göre, Öldürülen, öldürenin fer'i (evlâdı ve ahfadından biri) olmamalıdır. Binaenaleyh oğlunu, kızını veya herhangi bir torununu öldüren şahıs hakkında diyet, tazir, mirastan mahrumiyet gibi cezalar geçerli olursa da, kısas hükmü geçerli olmaz.

Nitekim Ömer ibni Hattab *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir Hadisi Şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

١٩٣- عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخطَّابِ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « لاَيُقَادُ الْوَالِدُ بِالْوَلَدِ ».

193. **"Hiçbir baba çocuğuna karşılık kısas edilmez"** buyurmuştur. *(Tirmizî, Diyet :9, Darimî, Diyat:6, Ahmed ibni Hanbel I/16.*

Fakat usulünü (babasını, anasını veya ecdadından birini) öldüren şahıs hakkında kısas gerekir, çünkü ana-babaların, yavruları hakkındaki şefkat ve muhabbet (acıma ve sevgi) leri cibillî (yaratılıştan) olduğundan bunların böyle bir öldürmeye kalkışmaları pek nadir durumlara bağlıdır, dolayısıyla kendilerini, öldürme işinden menetmek için haklarında kısas cezasının tayin edilmesine ihtiyaç yoktur.

Çocukların, ana-babalarına olan şefkat ve muhabbetleri ise, yaratılıştan bu derecede olmadığından, onları, öldürme işinden engellemeye yetecek bir kuvvete sahip değildir. Bununla beraber ana-babalar, çocukların hayatına vesile olduklarından, çocuklar, onlara karşı bir teşekkür ve hürmet vazifesiyle mükelleftir.

Buna rağmen çocukların, ana-babalarına karşı cinayete kalkışmaları pek çirkin bir hareket olacağından bu, haklarında şiddet kullanılmasını gerektiren sebeplerdendir, öyleyse bunların kasten yapacakları bir öldürme, haklarında kısası gerektirir.

5. Bedâyi' ve Hindiyede zikredildiğine göre, öldürülenin varisleri arasında, öldürenin furuu (çoluk çocuğu) ndan kimse bulunmamalıdır. Binaenaleyh öldürülenin varisleri içinde öldürenin çocuklarından veya torunlarından biri bulunsa, meselâ:

Bir kimse kendi ailesini veya damadını öldürüp de, öldürülene kendi oğlu veya torunu varis bulunsa, bu öldüren hakkında kısas icra edilmez, çünkü kısas bölünemeyen bir haktır, bunu yerine getirmek çocuklar ve torunlar hakkında caiz olmadığından sair varisler hakkında da caiz olmaz, bu hâlde kısas diyete döner.

6. Cevhere, Bedâyi' ve Hâniye kitaplarında zikredildiğine göre, öldürülen, öldürenin tamamına veya bir kısmına sahip bulunmamalıdır. Binaenaleyh kendi başına veya ortaklaşa sahip olduğu bir köle veya cariyeyi kasten öldüren şahıs hakkında hapis ve döğme gibi tazir cezası lâzım gelirse de kısas lâzım gelmez.

Mükâtep (tayin olunan bir miktar parayı getirdiği taktirde azat olacağına dair ağasıyla yazışması olan köle) hakkında da hüküm böyledir, çünkü onda da henüz kölelik eseri bulunmaktadır.

Fakat bir köle veya cariye ağasını kasten öldürürse, hakkında kısas uygulanır. Bir ağanın kendi kölesine karşı acıması aşikâr ve ondan menfaatı sabit olduğundan, onu öldürmesi nadir ve fevkalâde hâllerden sayılmakla, bu hususta kısas suretiyle bir engelleme yapmaya ihtiyaç yoktur. Esasen, kendisi kısas sahibi (kölesini öldürenden hak alabilecek durumda) olduğundan kendisine kısas yapılmaz.

Bir kölenin, sahibi hakkındaki durumu ve menfaatı ise başka türlü olduğundan, onu, kasten öldürmeden men edecek bir kısas cezasının tayinine ihtiyaç vardır,

Bununla beraber bir köle, ağasını yanlışlıkla öldürdüğü taktirde üzerine kısas lâzım gelmeyeceği gibi diyet de gerekmez. Zira kölenin malı, ağasına ait olduğundan diyet vermeğe gücü yoktur. Başkasının kölesini kasten öldüren hakkında ise kısas gerekir.

7. Bedâyi' ve Mebsut'da zikredildiğine göre, öldürülen, kayıtsız şartsız kanı korunmuş (öldürülmesine sebep olacak bir suç işlememiş) kimse ol-

malıdır. Binaenaleyh bir müslüman veya bir zimmî (islâm hükümetinin müsadesiyle müslümanlar arasında yaşayan bir kişi) bir harbîyi (sulh hâlinde bulunmayan bir kâfiri) veya bir mürtedi (dinden döneni) öldürecek olsa hakkında kısas gerekmez.

Âdî (şeriat hükümetine karşı gelen) ile bâğî (yol kesen) arasında meydana gelen bir öldürme hadisesi de kısası gerektirmez, çünkü her ikisi de zalim olduklarından hiç birinin kanı korunmuş değildir. Yine böylece birşahsı, kendi tarafından gelen bir emir veya teklife karşı mesela "kanım sana helâl olsun beni öldür." demesine dayanarak kasten öldüren kimse hakkında, İmam-ı Azam ve İmameyn'e göre kısas gerekmez, çünkü bu şahsın bu emir ve müsaadesine dayanarak ismet-i nefsi (canının korunmuş olması) hakkında bir yokluk şüphesi yerleşmiş olur haddizatında böyle bir emir ve müsaade doğru değilse de, şüpheden uzak ta değildir. Bu hâlde, öldüren üzerine diyet lâzım gelip gelmeyeceği hususunda iki söz varsa da en doğrusu diyet gerekir.

8. Bedâyi' ve Hindiye'de zikredildiğine göre, öldürendeki kasıt, şüpheden uzak bulunmalıdır. Binaenaleyh bir kimseyi bir veya iki darbeyle öldüren şahıs hakkında kısas icra edilemez, çünkü böyle bir iki darbeyle, ekseri öldürmek değil edep vermek kastedilir. Bunların öldürme kastıyla yapılmasında bir kasıtsızlık şüphesi bulunmaktadır. Darbeler peş peşe olduğu taktirde de kısas gerekmez, çünkü öldürmenin sadece ilk iki darbenin tesiriyle mi? yoksa son darbelerin tesiriyle mi? olduğunda şüphe vardır. Bir iki darbe ise, kasıttan sayılmaz.

Yine böylece bir kimseyi, boğazını sıkmak, ip gibi bir şeyle boğmak veya yüksek biryerden atmak suretiyle öldüren şahıs hakkında da İmam-ı Azama göre diyet lâzım gelip kısas gerekmez, ancak o yerden atılan kimsenin hayatta kalması adete nazaran mümkün olmazsa o zaman kısas lâzım gelir. İmameyne göre ise bütün bu durumlarda kısas lâzım gelir.

Yine böylece bir kimseyi bir yere tıkayarak aç ve susuz bırakmak suretiyle ölümüne sebebiyet veren şahıs hakkında da İmam-ı Azama göre şiddetli tazir lâzım gelirse de diyet ve kısas gerekmez, çünkü ölüm o yere tıkamaktan değil ancak o kimsenin elinde olmayan açlık ve susuzluktan olmuştur. İmameyne göre bu hâle sebebiyet veren şahsa diyet lâzım gelir.

Bir kimsenin ağzına zehir akıtan kimseye diyet lâzım gelirse de kısas gerekmez. Bir kimse kendisine verilen zehiri kendi isteğiyle içse, zehiri veren şahıs hakkında yalnız şiddetli tazir ve tedip (cezalandırma ve edep verme) lazım gelirse de diyet lâzım gelmez. Çünkü öldürülen, helâk edici maddeyi kendi isteğiyle kullanmıştır. Kezalik suya daldırılan veya yüzüne karşı haykırılan kimse hemen ölecek olsa buna sebebiyet veren şahsa diyet lâzım gelir kısas gerekmez. Bu meselelerdeki bu hükümler ve ihtilaflar, bu hadiselerde kasıtsızlık şüphesi bulunduğundandır.

9. Bedâyi' ve Hâniye'de zikredildiğine göre, katiller bir kaç tane oldukları taktirde her biri kısas yapılabilecek durumda olmalıdır. Binaenaleyh bir

kimseyi ortaklaşa öldüren şahıslardan biri çocuk veya deli veya öldürülenin ana babasından veya sahiplerinden bulunsa üzerlerine eşit olarak diyet lâzım gelirse de, her biri hakkında yüz gösteren öldürmeme şüphesine binaen hiç birine kısas lâzım gelmez.

Yine böylece bir kimse hem bizzat kendisinin hemde başka bir şahsın yaralamalarıyla ölecek olsa o şahıs hakkında yalnız yarım diyet lâzım gelirse de kısas gerekmez, çünkü bu öldürme hadisesi iki yaralama yüzünden meydana geldiğinden ölüm hadisesi şüpheden uzak değildir, bununla beraber öldürülenin kendi hakkında kısas mümkün olmadığından ortağı hakkında da kısas icrasına imkân yoktur.

10. Bedâyi' ve Bahru'r-râik kitaplarında zikredildiğine göre, öldürme işi, mübaşeret (bizzat kendi yapma) yoluyla olmalıdır, dolayısıyla sebep olma yoluyla meydana gelen bir öldürme, diyeti gerektirirse de, kısası gerektirmez. Bunun misalleri geride geçmiştir.

Yine böylece, bir kimsenin kasten katil olduğuna şahitlik eden şahıslar, o kimse hakkında kısas icra edildikten sonra, bu şahitliklerinden dönseler veya öldürüldüğüne şahitlik ettikleri kimsenin hayatta olduğu meydana çıksa, bu şahitler hakkında kısas gerekmez, ancak bunlar, sebep olma yoluyla katil sayıldıklarından üzerlerine diyet gerekir.

Yine böylece, bir öldürme hadisesinde öldürene ortak olmayıp da sadece öldürme anında,öldürülen kişinin ellerini ve ayaklarını tutmak gibi bir surette yardım ederek öldürme işini kolaylaştıran veya katili, öldürme işine teşvik eden bir kişi bizzat katil olmadığından hakkında kısas gerekmez, ancak bu hareketinden dolayı şiddetle cezalandırılır.

Bir kimsenin bulunduğu yeri gösterip, bile bile ölümüne sebebiyet veren şahıs hakkında da kısas gerekmez öldürme hadisesinin meydana geleceğini bilmeksizin böyle bir tutma veya göstermede bulunan şahıs hakkındaki ceza, hakimin ictihadına göredir ki bu, hapis veya dövme gibi bir surette icra edilir.

11. Bedâyi', Tatarî ve Hâniye'de anlatıldığına göre öldürülenin sahibi bilinmelidir. Binaenaleyh velî bilinmezse kısas icra edilmez, çünkü bilinmeyen bir şahsın kısas istemesi veya kısası yerine getirmesi mümkün değildir.

Meselâ: yazışmalı bir köle, azat edilmesine yetecek bir mala ağasından başka bir varis bırakmış olduğu hâlde, kasten öldürülmüş olsa, katili hakkında kısas icra edilemez. Çünkü böyle bir mükâtebin hür olarak mı, köle olarak mı öldüğü ihtilaflı bir meseledir. Bu hâlde kısasın sahibi ağası mı olacak yoksa varisleri mi? bu şüphelidir, öldürülenin sahibi belli olmadığından bu durumda kısas yönüne gidilemez.

12. Öldürülenin varisleri kısas isteğinde bulunmalıdırlar. Varisler böyle bir istemede bulunmadıkça katil hakkında kısas yapılamaz, çünkü bu hak varislere aittir isterlerse bunu düşürebilirler, bu hakka karı da koca da sahiptir.

13. Bedâyi' ve Dürer'de beyan edildiğine göre, öldürülenin mükellef bulunan varisleri, kısas esnasında hep birden hazır bulunmalıdırlar, dolayısıyla öldürülenin büyük varislerinden biri orada bulunmazsa diğer varislerin isteğiyle kısas yapılamaz, çünkü orada bulunmayan varisin, öldüreni affetmiş olması düşünülebilir,

14. Bedâyi' ve Zeylaî de zikredildiğine göre, öldürülenin zatının kıymetli oluşu, yani uzuvlarının düzgün olması, şeref ve fazileti, sayı ve yaratılış itibarıyla, öldürene müsavi olması şart değildir. Bu sebeple azası noksan olan bir kimse karşılığında azası tam olan, düşük bir şahıs karşısında kıymetli bir adam, cahile karşılık âlim, deliye karşılık akıllı, köleye karşı hür, kadına karşı erkek, müslüman olmayanın karşılığında müslüman, bir kişinin karşılığında birkaç kişi, kasten öldürmeden dolayı kısas olunur.

Şu da bilinmelidir ki İmam-ı Azam Efendimizin dışındaki üç imama göre, kısas hususunda müslüman olanla olmayan ve hür ile köle arasında aynı hüküm geçerli değildir. Onlar bu hususta bir kısım şerî delillere dayanmaktadırlar. Özetle: Onlar, bu iddialarına:

أَفَمَنْ كَانَ مُؤْمِنًا كَمَنْ كَانَ فَاسِقًا لَا يَسْتَوُونَ (١٨)

"Hiç mümin olan, fasık olan (inanmayan) **gibi midir? eşit olmazlar."** *(Secde Suresi:18)* mealindeki ayet-i kerimeyle İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayet edilen:

١٩٤ - عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ : « لَا يُقْتَلُ حُرٌّ بِعَبْدٍ »

194. **"Köleye karşı hür öldürülmez."** *(Ali el-Müttekî, Kenzü'l-Ummal:15/6 H. No:39819)*

Amr İbn-i Şuayb'ın, babasından, onun da dedesinden rivayet ettikleri:

١٩٥ - عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ : « لَا يُقْتَلُ مُسْلِمٌ بِكَافِرٍ »

195. **"Kâfire karşı müslüman öldürülmez."** *(Tirmizî, Diyât:17, 4/25 H.No:1415)*

Bir de İbn-i Abbas*(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayet edilen:

١٩٦ - عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « وَلَا ذُو عَهْدٍ فِي عَهْدِهِ »

196. **"Sözleşmeli bir kişi, ahdi** (sözleşmeli hâli) **içinde öldürülmez."** *(Kenzü'l-Ummal:15/6, 39817)*

Hadis-i şeriflerini delil getiriyorlar, bu zatlar diyorlar ki: Kısas eşitlik esasına dayanır. müslüman olanla olmayan ve hür ile köle arasında ise eşitlik yoktur. Bununla beraber, köle olanlar hürriyetlerini kaybetmiş olduklarından mallar mesabesinde (durumunda) sayılmışlardır. Ayrıca kölelik esasen küfrün bir neticesidir. Kâfirlik ise, kanın korunmasına zıttır. Binaenaleyh

gerek kölelerin gerekse zimmî (islâm devletinin hakimiyeti altında bulunan ve cizye denilen vergiyi ödeyen, hristiyan veya yahudi) lerin ismetinde (kanlarının korunmuş olmasında) bir şüphe vardır. Kısas ise şüphe ile sakıt olur (düşer).

Buna cevaben Hanefî fukahâsı şöyle buyurmuşlardır: Kısas hakkındaki nas (delil) ler mutlak (kayıtsız) dır. Müslümana da zimmîye de, hürre de, köleye de şamildir. Bir ayet-i kerimesinde Rabbimiz:

وَالْحُـرُمَاتُ قِصَاصٌ ...

"Bütün hürmetler birbirine kısastır." *(Bakara Suresi: 194 den)* buyurmuştur ki esasen bu hükme, gayri müslimler de köleler de dahildir.

اَفَمَنْ كَانَ مُؤْمِنًا كَمَنْ كَانَ فَاسِقًا لَايَسْتَوُنَ (١٨)

"Hiç inananla fasık olan (inanmayan) **bir olur mu? olmazlar."** *(Secde Suresi:18)* ayeti kerimesinde nefyedilen (kaldırılan) eşitlik ise ahiret işleri itibarıyladır, yoksa dünya işlerinin bir çoğunda, zimmîler de, müslümanlarla beraber aynı hükümlere tâbidirler.

"Kâfir'e karşı bir mümin öldürülmez." hadis-i şerifindeki kâfirden maksat ise, harbî (müslümanlarla sulh hâlinde olmayan gayri müslim) dir. Çünkü islâm devletinin korumasında olan bir zimmînin bir harbî karşılığında öldürülemeyeceğine bütün fıkıh mezhepleri karar vermişlerdir. Öyleyse hadis-i şerifte geçen kâfirden maksat harbî olduğunda şüphe yoktur.

Câmiussağîr şerhi Feyzul Kadir de zikredildiğine göre: **"Köleye karşı hür öldürülemez."** hadisini ise Cübeyr, Dahhak'tan rivayet etmiştir. Cübeyr, metrûk (rivayeti terk edilmiş) bir kişidir, Dahhak ise zayıftır. Dolayısıyla bununla da delil almak kuvvetli olamaz.

Şu da açıktır ki, hayat itibarıyla müslümanla zimmî, hürle köle arasında esasen bir eşitlik vardır. Kısas ise bu eşitliğe dayanır. Zimmîler, korunma altındadırlar, kölelik de, can korunmasını bozmaz, hayat hususunda köleler de asıl hürriyetlerini korumaktadırlar.

Şu da malûmdur ki, zimmîlerin hayatına tecavüz etmek, islâm dininde kat'iyen haramdır. Bunlarda, öldürülmenin serbest olma ihtimali yoktur. Öldürmeyi serbest edecek hâl, kayıtsız şartsız kâfirlik değildir, ancak islâm ehline karşı harbetmektir, yani müslümanlarla harbetmeye sebep olan bir küfürdür. Bir zimmînin müslüman olmaması ise, kendisini böyle bir muharebeye sürüklemediğinden öldürülmesini serbest edemez.

Bir de kısasın meşru edilmesi, kayıtsız şartsız hayatı korumak içindir. Müslümanlarla gayri müslimler arasındaki din değişikliği ise, özellikle kızma hâlinde birbirini öldürmeye sebep olabilir, bu taktirde öldürmeden menetmek için, kısas gibi bir cezanın bulunmasına daha ziyade ihtiyaç vardır.

Ayet: 178

Öyleyse bunların arasında haksız yere kasten meydana gelecek öldürmelerden dolayı kısasın meşru edilmesi, hayatın manasını gerçekleştirmek bakımından daha kuvvetlidir, hatta:

١٩٧- عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « اَنَا اَكْرَمُ مَنْ وَفَّى بِذِمَّتِهِ ».

197. İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anhüma)* den rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Ben, ahdine** (verdiği söze) **vefa edenlerin en iyisiyim,** yani bu söze herkesten daha fazla benim riayet etmem gerekir." buyurmuştur. *(Kenzü'l-Ummal:3/436 H:7328)*

Resulü Ekrem *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Efendimiz, bir zimmîyi öldürmüş olan müslüman hakkında kısas cezasını tatbik etmiştir. Bu, islâm adaletinin eseridir. Zimmînin canı, malı ve namusu müslümanların himayesi (koruması) altındadır. Onun hayatına bu kadar önem vermek, islâmiyetin adaletten ibaret olan yüce hükümleri gereğidir.

15. Bedâyi' ve Cevhere de açıklandığına göre, öldürülenin, aldığı yaranın hemen peşine ölmesi şart değildir dolayısıyla kasten yaralanmış bir kimse bir müddet yataklarda kalıp sonra o yaradan tesirlenerek vefat etse yaralayan hakkında kısas icra edilir. Çünkü o, vefatın sebebi olmuştur. Görünüşte bunu iptal edecek (bozacak) bir şey bulunmadığından bu ölüm o sebebe bağlı kalmıştır.

16. Tenvîr ve Reddi Muhtar kitaplarında zikredildiğine göre, sarhoşluk hâli kısasa zıt değildir, binaenaleyh bir kimse, eğlenmek için kendi isteğiyle içmiş olduğu bir müskir (sarhoş edici şey) den sarhoş bulunduğu hâlde birini, âlet-i cariha (vücudu parçalayan bir alet) ile öldürse, hakkında kısas cezası tatbik edilir.

Mubah bir sebeple (haram olmayan bir şekilde) sarhoş olan bir katil hakkında ise diyet lâzım gelip kısas gerekmemesi umumi kaideler muktezası (gereği) dir. Baygın olan da sarhoş hükmündedir.

HAKSIZ OLARAK ÖLDÜRÜLEN KİMSENİN VELİSİNE KISAS İSTEME HAKKI VERİLDİĞİNİ, BUNDA HERKES İÇİN BÜYÜK BİR HAYAT OLDUĞUNU VE KISASIN EVVELKİ ÜMMETLERE DE FARZ KILINDIĞINI BEYAN EDEN AYET-İ KERİMELER

وَلَاتَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِى حَرَّمَ اللّٰهُ اِلَّا بِالْحَقِّ وَمَنْ قُتِلَ مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا لِوَلِيِّهِ سُلْطَانًا فَلَايُسْرِفْ فِى الْقَتْلِ اِنَّهُ كَانَ مَنْصُورًا (٣٣)

"**Allah'ın,** (öldürülmesini) **haram kıldığı kişiyi, haklı bir sebep olmadıkça öldürmeyin. Kim mazlum olarak öldürülürse muhakkak biz onun velisine** (mirasçısına, öldürülen kişinin hakkını arama hususunda) **bir salâhiyet ver-**

mişizdir. O da öldürmekte israf etmesin (haddi aşmasın) **çünkü o, şüphesiz** (şeriat tarafından) **yardım olunmuştur."** *(Isra Suresi:33)*

وَلَكُمْ فِى الْقِصَاصِ حَيٰوةٌ يَاأُولِى الْاَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ (١٧٩)

"Ey salim (nefsin isteklerinden kurtulmuş) **akıl sahipleri, kısasta sizin için** (umumi) **bir hayat vardır. Ta ki** (öldürmeden) **sakınasınız."** *(Bakara Suresi:179)*

وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَا اَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْاَنْفَ بِالْاَنْفِ وَالْاُذُنَ بِالْاُذُنِ وَالسِّنَّ بِالسِّنِّ وَالْجُرُوحَ قِصَاصٌ فَمَنْ تَصَدَّقَ بِهِ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَهُ وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا اَنْزَلَ اللّٰهُ فَاُولٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ (٤٥)

"Biz, onda (Tevratta) **onların üzerine** (şunu da yazdık). **cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş** (karşılıktır, hulâsa bütün) **yaralar birbirine kısastır. Fakat kim bunu** (bu hakkını) **sadaka olarak bağışlarsa, O, kendisine** (günahına) **kefaret** (bağışlanmasına vesile) **dir. Kim Allah'ın indirdiği** (ahkâm) **ile hükmetmezse, İşte onlar, zalimlerin ta kendileridir."** *(Maide Suresi:45)*

Vacip Tealâ, kısasın meşruiyetini açıkladıktan sonra, hikmetini beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَلَكُمْ فِى الْقِصَاصِ حَيٰوةٌ يَاأُولِى الْاَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ (١٧٩)

KELİME MANASI (179)

(وَلَكُمْ) **Ve sizin için vardır,** Nerede? (فِى الْقِصَاصِ) **kısasta,** yani bu cezanın tatbik edilmesinde ne vardır? (حَيٰوةٌ) **büyük bir hayat,** (يَاأُولِى الْاَلْبَابِ) **Ey halis** (karışıksız) **akıl sahipleri** (لَعَلَّكُمْ) **umulur ki siz,** (تَتَّقُونَ) **sakınırsınız** yani kısastan korktuğunuzdan dolayı adam öldürmekten çekinirsiniz.

MEALİ ŞERİFİ (179)

"Ve ey salim akıl sahipleri! sizin için kısas (cezasının tatbik edilmesin) **de, büyük bir hayat vardır. Umulur ki,** (Kısasın mahiyetini ve neticesinin ne kadar korkunç olduğunu düşünerek öyle bir cezaya uğramaktan korkar da öldürmeden) **sakınırsınız."**

İZAHAT

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre bu ayeti celilede adam öldürmekten sakındırmak vardır. Zira kul haklarının en büyüğü kan davalarıdır. Allah-u Tealâ Hazretlerinin haklarından kulun ilk hesaba çekileceği namaz olduğu gibi; kul haklarından ilk sorulacak olan da kan davalarıdır.

Ayeti celilede geçen hayattan maksat ya bu dünyadaki yaşamadır ki bu açıktır. Zira kısasın meşru edilmesinde ve bunun bilinmesinde katili, öldürmeden vazgeçirmek vardır ki, bu, bu alemde iki nefsin hayatı, (yaşaması) na sebep olmuş olur.

Bir de cahiliyet devrinde araplar, öldürenin gayri (dışındaki) ni öldürüyorlardı, bire mukabil cemaatı öldürüyorlardı böylece aralarında fitne zuhur ediyor ve muharebe kopuyordu, amma katile kısas yapılınca, diğerleri kurtuluyor ve bu, birçok insanların yaşamasına sebep oluyordu.

Yahutta ahiret hayatıdır ki, katil dünyada kısas edilince, ahiret hayatında, öldürdüğü kişinin hakkında mesul tutulmayacaktır ve böylece dünyada kendisine tatbik edilecek kısas cezası, ahiretteki güzel hayatına sebep olmuş olacaktır. Bu manaya göre ayet-i celiledeki hitap katillere olmuş olur.

Bilinmelidir ki günahlar üç türlüdür:

1. Kul ile Mevlâ Tealâ Hazretleri arasında olanlardır. Zina, livata, gıybet ve iftira gibi. Yalnız gıybet, gıybet edilene, iftira da iftira edilene ulaşmadığı müddetçe veya ulaşıpta sahibi hakkını helâl ederse, günah işleyenin kendisi de tövbe ettiği taktirde Allah-u Tealâ Hazretlerinin onu affetmesini umarız.

Bir kişi, kocası olan bir kadınla zina etse kocası da hakkını helâl etmezse onun da günahı affedilmez. Zira bu, kul hakkına girer. Fakat kulun kendisi tövbe eder, kadının kocası da ona hakkını helâl ederse affolunur. Ancak o zina eden kişi, zina ettiği kadının kocasına: "Bana bütün haklarını helâl et." demekle iktifa eder (yetinir) ona zina ettiğini bahsetmez.

Ancak burada şunu belirtelim ki, bu izahtan zina suçunun hafife alındığı gibi bir mana çıkartılmamalıdır. Zira zina şirkten sonraki en büyük günahlardandır.Nitekim recm cezasının ağırlığıda günahın büyüklüğünün delilidir.

Dolayısıyla burada belirtilmek istenen, bu gibi günahlardan tövbe edip kurtuluş arayan kimseye ümit kestirmeyip, care göstermektir. Zira tövbe eden kimsenin günahını açıklayarak ortaya çıkması dinen istenen bir şey değildir.

Bilakis İslâmiyet günahların örtülmesini ve Allah ile kul arasında geçmiş günahlara pişmanlık, gelecekte işlememeye kararlılık şartıyla nasuh tövbesini şart koşmaktadır. Nitekim:

Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Bütün ümmetim affolacaktır ancak** (günahlarını) **açıklayanlar müstesna. Kişinin geceleyin bir günah işleyip Allah onu örtmüşken sabahleyin: "Ey filân ben dün gece şöyle şöyle yaptım." demesi** (günahı) **açıklamak demektir. Geceleyin Rabbisi onu örtmüştü sabah ise o, Allah'ın örtüsünü açmaktadır.** *(Buharî, Edeb:60, No:5721, 5/2254)*

Bu hadis-i şeriften de anlaşıldığına göre, kişi günahını hiçbir kimseye söyleyerek onu şahit tutmamalıdır. Zinada kul hakkı bulunduğu için hak sahibinden helâllik alınmadan affolmayacağından bu günahtan gercek manada tövbe eden kimsenin hak sahiplerinden umumi manada helâllık almakla yetinerek affolunması Mevlâ'nın fazl-u keremiyle umulur.

Nitekim Mevlâ Tealâ şirkin dışındaki bütün günahları dilediği kimse için affedeceğini Nisa suresi ayet:48 de beyan etmiştir. Hatta Zümer suresi ayet:53 de, "**Allah'ın rahmetinden ümid kesmeyin, şüphesiz ki Allah bütün günahları affeder, çünkü O ziyade bağışlayan, çok acıyandır.**" buyurarak şirkin dışında bütün günahları işleyip haddi aşan kullarını müjdelemiştir.

Ancak bu ifade, "Günah işlemeye devam edin' demek değildir. Bundan maksad, en günahkâr insanların bile tövbelerinin kabul edileceğini bildirerek biran evvel kötülükten vaz geçip Allah'a dönmelerini teşvik etmektir.

Bu şekillerle affolma işi bu ümmete ikram olmak üzere caizdir. Zira geçmiş ümmetler yaptıkları suçları ikrar etmedikçe affolunmazlardı.

2. Kul ile Mevlâ Tealâ Hazretlerinin emrettiği ameller arasındaki günahlardır ki bunlar da; namazı, haccı, zekâtı, orucu terketmek gibi günahlardır. Bunlar kaza edilmedikçe tövbe kifayet etmez. Zira tövbenin şartı, terk edilenin eda edilmesi (ödenmesi) dir.

3. Kul ile diğer kullar arasındaki günahlardır. Bunlar da; kulların mallarını gasbetmek veya onları zulmen dövmek ve onların aleyhlerinde bulunmak veya onları haksız yere öldürmek gibi günahlardır. Zira sadece tövbe, bu günahların affolmasına yetmez. Ancak hasmı, ondan razı olursa veya kendisi salih amellere ciddi sarılır da kıyamet gününde Allah-u Tealâ Hazretleri onunla hasmının arasını bulursa o müstesna. Zira kul tövbe ettiğinde üzerinde kul hakları bulunuyorsa, o hakları sahiplerine reddetmelidir.

Eğer sahiplerine ulaştırmaktan kendisi aciz kalır da, Allah-u Tealâ Hazretleri onu affetmek murat ederse, kıyamet gününde onun hasmına: "**Başını kaldır.**" der. O da kaldırır, yüksek köşkler görür, "Ya Rabbi bu köşkler kimindir?" der. Mevlâ Tealâ Hazretleri de: "**Sen bunları almaya kadirsin çünkü bunun parası senin kardeşini affetmendir.**" buyurur.O da: "Affettim." der. Bunun üzerine Allah-u Tealâ Hazretleri de: "**Kardeşinin elinden tut ikinizde cennete gidin.**" buyurur.

ADAM ÖLDÜRMENİN BÜYÜK GÜNAH OLDUĞUNU BEYAN EDEN HADİS-İ ŞERİFLER

١٩٨- عَنْ شُرَحْبِيلَ (رضى الله عنه) قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «أَوَّلُ مَايُقْضَى فِيهِ بَيْنَ النَّاسِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِى الدِّمَآءِ».

198. Şurahbîl *(Radıyallahu Anh)* den rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: "**Kıyamet gününde insanlar arasında ilk önce kan davası görülecek.**" buyurdu. *(Neseî, Tahrim:2, Buharî, Diyât:1, Rikak:48, Müslim, Kasâmet:28, Tirmizî, Diyât:8, Ibn-i Mace, Diyât:1, Müsned-i Ahmed:1/388, 441, 442)*

١٩٩- عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ مَسْعُودٍ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ يَجِيءُ الرَّجُلُ آخِذًا بِيَدِ الرَّجُلِ فَيَقُولُ يَارَبِّ هٰذَا قَتَلَنِي فَيَقُولُ اللّٰهُ لَهُ لِمَ قَتَلْتَهُ؟ فَيَقُولُ قَتَلْتُهُ لِتَكُونَ الْعِزَّةُ لَكَ فَيَقُولُ فَانَّهَا لِي . وَيَجِيءُ الرَّجُلُ آخِذًا بِيَدِ الرَّجُلِ فَيَقُولُ انَّ هٰذَا قَتَلَنِي فَيَقُولُ اللّٰهُ لَهُ لِمَ قَتَلْتَهُ؟ فَيَقُولُ لِتَكُونَ الْعِزَّةُ لِفُلَانٍ فَيَقُولُ انَّهَا لَيْسَتْ لِفُلَانٍ فَيَبُوءُ بِاثْمِهِ.

199. Abdullah İbn-i Mesut *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "(Kıyamet günü) bir adam, birinin elinden tutarak Allah-u Azimüşşan'a: Ya Rabbi! bu beni öldürdü der. Bunun üzerine Allah-u Tealâ, katile: "**Bu adamı niçin öldürdün?**" deyince, katil, Allah'a: Galibiyetin senin olması için (islâm dini uğruna) öldürdüm, der. Allah *(Celle Celalühü)* de: "**Galibiyet benimdir** (haklı olarak öldürmüşsün)." der.

Bir adam da başka bir adamın elinden tutarak gelir Allah-u Tealâ'ya: Bu adam beni öldürdü." der. Allah *(Celle Celalühü)*, katile: "**Bu adamı niçin öldürdün?**" deyince, katil, Allah'a: Filan kimsenin galibiyeti için, der. Bunun üzerine Allah-u Tealâ: "**Galibiyet filânın olamaz.**" der. Ve katil günahıyla (cezasını çekmek üzere) döner. *(Neseî, Tahrim:2)*

٢٠٠ - عَنْ اَبِي عِمْرَانَ الْجَوْنِيِّ (رضى الله عنه) قَالَ قَالَ جُنْدَبٌ حَدَّثَنِي فُلَانٌ اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ « يَجِيءُ الْمَقْتُولُ بِقَاتِلِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيَقُولُ سَلْ هٰذَا فِيمَ قَتَلَنِي فَيَقُولُ قَتَلْتُهُ عَلَى مُلْكِ فُلَانٍ » قَالَ جُنْدَبٌ فَاتَّقُوهَا .

200. Cündüp, bir adamdan (sahabîden) naklen rivayet eder, Resulullah (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurdu: "**Bir maktul kıyamet günü katilini getirerek:** (Ya Rabbi!) **bu adama beni niçin öldürdüğünü sor.**" der. (Allah *(Celle Celalühü)* katile sorunca) katil: Filânın saltanatı için öldürdüm. der. Cündüp: "Kıyamette seni böyle müşkil duruma düşürecek günahlardan sakın diyor. *(Neseî, Tahrim:2)*

Kazi Beyzavîde zikredildiğine göre, bu ayet-i kerime, fesahatın (düzgün konuşmanın) en yüksek tabakasındadır. Zira lafızları son derece kısa, manası ise gayet çoktur, çünkü kısas; öldürülen karşılığında, onu öldürenin hayatını yok etmekten ibaret olduğu hâlde, zıddı olan, birçok hayata vesile olacağı açıklanmıştır. Katilin hayatını gidermekten ibaret olan kısasın, zıddı olan hayata nasıl vesile olabileceği şöyle açıklanır:

Katil, bir kimseyi öldürdüğü taktirde o kimsenin karşılığında kendisinin öldürüleceğini bilince, öldüreceği kimseyi öldürmekten vaz geçerek, hem kendi canı hem de öldüreceği kimsenin canı telef (yok) olmaktan kurtulmuş olur. Şu hâlde katil olacak kimsenin, kısası göz önüne getirip düşünmesiyle

iki kişi ölümden kurtulmuş olur. Ayrıca öldürme sebebiyle kabileler arasında meydana gelecek fitneleri, kızgın muharebeleri ve bu sebeple yok olacak bir çok kimsenin hayatını da, kısasın meşru olması kurtaracağından, kısas binlerce hayatı muhafaza etmiş olur.

Kısasın meşru kılınması, bir çok canları korumaya sebep olduğu gibi, öldürme sebebiyle insanlar arasında çıkacak ve sonunda âlemin bir çok yerlerini kuşatacak fitne ateşini dindirerek, âlemin sükûn ve istirahatine sebep olduğunda şüphe yoktur.

Şu hâlde, kısasın meşru edilmesindeki hikmet: İnsanların canlarını ziyan olmaktan koruma, öldürme sebebiyle meydana gelecek fitneleri dindirme, ahalinin istirahatini ve kabileler arasındaki sulhun (barışın) devamını temin ve âlemin düzenini, bozulmaktan korumaktır.

İşte bunu, şeriatın düşmanı olan nefsin, uygunsuz isteklerine uymaktan kurtulmuş olan akıl sahiplerinin düşünebileceğine işaret için Cenab-ı Hak sadece onlara hitap ederek: (يَاأُولِى الْأَلْبَابِ)"**Ey halis akıl sahipleri.**" buyurmuştur.

Akılları, nefislerinin şeriata uymayan isteklerine esir olmuş, alçak kişilerin ise, kısastaki bu hikmetleri düşünemiyeceği şüphesizdir. Binaenaleyh en aşağı derecede aklı olan bir kimse bile, öldürmenin getireceği kısası düşününce o cinayetten sakınır.

Ülü'l-emir (emir sahipleri, halife veya halife adına hüküm ve idare edenler) tarafından kısasın yerine getirilmesi ihmal edilmiyerek bu vazifenin düzenli ve zamanında yapılmasının gerektiğine işaret için, Mevlâ Tealâ: (لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ) "**Umulur ki** (öldürmekten) **sakınırsınız.**" buyurmuştur.

Halbuki bu ayetin hükmü bir zamandan beri yerine getirilmeyip, şeriatın, öldürme hakkında koyduğu cezalarına karşılık, adliye ceza mahkemelerinin verdiği hapis cezasıyla yetinildiğinden, hapishaneler tabur tabur suçlularla dolmakta, millet de, bunları beslemeye mecbur olduklarından, ayrıca külfet ve zorluk altında kalmaktadırlar.

Buna mukabil mahbusların ise, ne kendilerine, ne çoluk çocuklarına, ne yakınlarına, ne de millete hiç bir faydaları olmadığından boşu boşuna ömür tükettikleri herkesçe malûmdur.

Katiller, hapishanelerde ömürlerini çürütmekle, uyanıp kötü yoldan dönüş mü yapıyorlar? asla! bunlar hapis cezasından ibret almamakla beraber, hapishanelerdeki diğer arkadaşlarından envai çeşit kötü alışkanlıkları ve cinayetlerin türlü türlü yollarını öğrenerek, günlerini doldurup çıktıklarında, evvelki cinayetten daha beterini işleyerek, bütün insanları huzursuz edip, âlemin nizamını bozdukları ve alışmış oldukları hapishane yuvalarına tekrar döndükleri herkesin gözü önünde, her an meydana gelen hadiselerdendir: Bu da, Allah-u Tealâ'nın kanunlarının caydırıcılığına karşı diğer kanunların suça teşvik etmekte olduğunu açıkça göstermektedir.

Ayet: 179

İşte anlatılabilen bunca kötülüklerin başlıca sebebi, bu ayet-i kerimenin hükmü olan kısas cezasının ihmal edilip, ecnebî kanunlarından alınan, nefsanî isteklerle hazırlanmış mesned (dayanak) sız hükümlerle amel edilmesindendir.

Bununla beraber öldürüleni unutup, öldürene acımak, bu kısas gibi mükemmel bir hükmün kaldırılmasının yegane sebebidir. Mesela bir öldürme hadisesi meydana geldiğinde: "Ee, ne yapalım! ölen ölmüş, herneyse bir kazadır vuku bulmuş, onun yerine katili öldürmek, onu geri getirmez, giden gitmiş bari kalan muhafaza edilsin de bir insan daha kaybolmasın." gibi, vehim (yanlış ve esassız düşünce) lerin sürüklediği bir takım düşük fikirlerle, öldürülenin hakkını yok etmek, varis ve akrabasının tutuldukları büyük acıyı unutup, zalim katili himaye etmek âdet hâline gelmiştir.

Bu hâl, acınacak kimselere acımayıp, acınmayacaklara acımaktan ibarettir ki, kötü kimselere iyilik etmek, iyi kimselere ihanet (zararına hareket) etmek demektir. Bu ise, aklın ve hikmetin tersine bir hareket olduğundan, Cenab-ı Hak kısasta olan bunca faydaları düşünmeyi erbab-ı ukul'e havale etmiş (akıl sahiplerine bırakmış) tır.

Kısasta dünyaca hayat olduğu gibi, ahirette de hayat vardır. Zira katil dünyada kısas olununca, ahirette, öldürmenin mesuliyet ve cezasından kurtulup, ebedi hayata kavuşacaktır.

Kısas olmadığı taktirde ise, dünyada müebbed (ölünceye kadar) hapis cezası çekse bile, ahirette yine öldürme suçundan mesul olup uzun zaman cehennemde kalacaktır. Bunun ise ahiret hayatını haleldar edeceğinde (sarsacağında) hiç şüphe yoktur.

Mevlâ Tealâ Hazretleri, öldürmenin hükmünü ve kısasın birçok kimselerin hayatına vesile olduğunu açıkladıktan sonra, eceliyle vefat edecek kimsenin ölüm nişanları görüldüğünde, ana baba ve yakınlarına vasiyet etmesinin lâzım olduğunu beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

كُتِبَ عَلَيْكُمْ اِذَا حَضَرَ اَحَدَكُمُ الْمَوْتُ اِنْ تَرَكَ خَيْرًا اَلْوَصِيَّةُ لِلْوَالِدَيْنِ
وَالْاَقْرَبِيْنَ بِالْمَعْرُوْفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِيْنَ (١٨٠)

KELİME MANASI (180)

(كُتِبَ) **Yazıldı**, yani farz kılındı, kim üzerine? (عَلَيْكُمْ) **sizin üzerinize** ne zaman? (اِذَا حَضَرَ) **hazır olduğu zaman** kime? (اَحَدَكُمُ) **sizin birinize** ne? (الْمَوْتُ) **ölüm** yani ölüm sebepleri hazır olduğunda ve ölümün nişanları zuhur ettiğinde demektir. Zira ölümün kendi hazır olduğunda (gelip çattığında) kimsenin vasiyete gücü yoktur. Ne vakit? (اِنْ تَرَكَ) **terk edecekse, bırakacaksa** neyi? (خَيْرًا) **bir malı,** (az olsun çok olsun) ne farz kılındı? (اَلْوَصِيَّةُ) **vasiyet**, yani vasiyette bulunması

kime? (لِلْوَالِدَيْنِ) **baba-anaya** daha?(وَالْأَقْرَبِينَ) (varisi olsun olmasın) **en yakınlarına** neyle? (بِالْمَعْرُوفِ) **maruf ile,** yani şeriatın kabul ettiği adaletle (حَقًّا) (bu vasiyet hak olmakla) **hak oldu,** yani vacip oldu kimler üzerine? (عَلَى الْمُتَّقِينَ) **sakınıcılar üzerine,** yani şirkten sakınanlara veya malını ziyan etmekten ve yakınlarını mahrum etmekten sakınanlara.

MEALİ ŞERİFİ (180)

Sizden birinize ölüm hazır olduğu (gelip çattığı) **zaman, eğer bir mal bırakacaksa anaya babaya ve yakın akrabaya, maruf bir şekilde,** (zenginini fakirine tercih etmeksizin ve üçte bir miktarını geçmeksizin âdilane bir surette) **vasiyet etmesi takva sahipleri üzerine bir hak olarak farz kılınmıştır.**

İ Z A H A T

Ayeti celilenin sebebi nüzülü hakkında rivayet olunmuştur ki: Cahiliyet ehli gösteriş, fahr (övünme) ve şeref aradıklarından mallarını uzaklarına vasiyet ederler, yakınlarını fakirlik ve zaruret içinde bırakırlardı.

Mevlâ Tealâ Hazretleri, islâmın bidayetinde bu ayet-i celile ile uzaklara verilmekte olan mirasların, ana-baba ve en yakınlara bırakılmasını emir buyurdu.

Fahru'r-Razî'nin beyanına göre: Bu ayet-i kerimede geçen (كُتِبَ وَ عَلَى) **"Kütibe ve alâ"** kelimeleri, vasiyetin vacip olduğuna delâlet eder. Ölümün gelmesi, ölüm nişanlarının meydana çıkması demektir, yoksa ölümün görüldüğü zaman değildir, çünkü ölüm görüldüğünde, can boğaza gelip kişi güçsüz kaldığında, vasiyete muktedir olamaz.

Ayet-i celilede geçen maldan murat İbn-i Abbas ve Mücahit *(Radıyallahu Anhüma)* in buyurduklarına göre mutlak maldır. Az veya çok olmasının farkı yoktur. Bazıları bu malı çoklukla kayıtlamışlardır.

Beyhekî ve bir cemaatin, Urve *(Radıyallahu Anh)* den rivayet ettikleri şu hâdise de bu görüşü kuvvetlendirmektedir. Şöyle ki: Hazreti Ali *(Kerremallahu Vechehü)*, ölüm halinde olan bir azatlının yanına girmişti, onun altı yüz veya yediyüz dirhemi bulunmaktaydı, Hazreti Ali'ye: "Vasiyette bulunmayayım mı?" diye sordu. O da:"Hayır. Çünkü Allah-u Tealâ Hazretleri (اِنْ تَرَكَ خَيْرًا) **"Çok mal bırakacaksa."** buyurmuştur. Senin ise çok malın yoktur, o hâlde malını varislerine bırak." diye cevap buyurdular.

Zahir olan şudur ki, bu çokluk belli bir miktarla kayıtlanmış değildir, ancak kişilerin çoluk çocuğunun azlığına ve çokluğuna göre değişebilir.

İslâmiyetin gelmesiyle, âlem nura gark olmaya başlayınca Cenab-ı Hak islâm dinine girenlere, islâm adaletini öğretmek ve cahiliyet zamanının yolsuzluklarını kaldırmak üzere mallarını, ana-baba ve yakınlara vasiyet etmelerini vacip kıldı. Daha sonra bu vasiyetin vücubu (vacip olması) Nisa Suresinde zikredilen miras ayetleriyle nesh edilmiş (kaldırılmış) tır. Nitekim.

٢٠١- عَنْ اَبِى اُمَامَةَ (رضى الله عنه) سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ يَقُولُ: « اِنَّ اللّٰهَ قَدْ اَعْطٰى كُلَّ ذِى حَقٍّ حَقَّهُ فَلاَوَصِيَّةَ لِوَارِثٍ ».

201. Ebu Ümame *(Radıyallahu Anh)* den rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: "**Şüphesiz Allah** (-u Tealâ Hazretleri varislerden) **her hak sahibine hakkını** (Kuranda bildirdi) **verdi.** (bundan böyle) **varislere vasiyet yoktur.**" buyurmuştur. *(Ebu Davud, Vesâyâ:6, 3/114, H. No:2870, Tirmizî, Vesâyâ:5, H.No:2121, Neseî, Vesâyâ:3673, Ibn-i Mace, Vesâyâ:6, H.2713, Darimî, Vesâyâ:28)*

٢٠٢- عَنْ عَمْرِو ابْنِ خَارِجَةَ (رضى الله عنه) اَنَّ النَّبِىَّ ﷺ خَطَبَهُمْ وَهُوَ عَلٰى رَاحِلَتِهِ وَاِنَّ رَاحِلَتَهُ لَتَقْصَعُ بِجِرَّتِهَا وَاِنَّ لُعَامَهَا لَيَسِيلُ بَيْنَ كَتِفَىَّ؛ قَالَ « لِكُلِّ وَارِثٍ نَصِيبَهُ مِنَ الْمِيرَاثِ فَلاَ يَجُوزُ لِوَارِثٍ وَصِيَّةٌ ». اِنَّ اللّٰهَ قَسَمَ

202. Amr İbn-i Harice *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edildiğine göre, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* (Kasva isimli binek) devesi üzerinde hutbe irat buyurdu (okudu. Bu esnada) binek devesi geviş getiriyordu ve ağzının köpüğü benim iki omuzumun arasında akıyordu. Resul-ü Ekrem *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* (hutbesinde) buyurdu ki: "**Şüphesiz Allah, her mirasçıya mirastan olan nasibini taksim** (ve tayin) **buyurdu. Artık hiç bir mirasçıya vasiyet caiz değildir.**" *(Ibn-i Mace, Vesâyâ:6, 2/905, H. No:2712, Ahmed Ibn-i Hanbel:4/187)*

Bu hadisi şerifler, bütün ümmet tarafından kabul edildikleri için, Kuranda geçen bir hükmü kaldırabilme hususunda mütevatir hadis gibidirler. Hatta bazıları bu hadislerin mütevatir olduğunu söylemişlerdir. Zira tevatür: "Yalan üzere ittifak (birleşme) leri düşünülemiyecek cemaatlerin bir birlerinden naklede gelmeleriyle olduğu gibi, böyle bir cemaattan hiç biri inkâr etmeksizin bir şeyi tatbik etmeleriyle de olur." Esasen buradaki nesh, miras ayetleriyle olmuşsa da, hadis-i şerifler bu neshin şeklini beyan etmişlerdir.

Öyleyse şu anda hiç bir kimse üzerine, yakın veya uzak hiç bir fert hakkında vasiyet etmesi vacip değildir. Eğer vasiyet edecekse varisi olmayan yakın ve uzaklarına vasiyette bulunması caizdir. Ancak, varis olanların hakları belli olduğundan onların hakkında vasiyet vacip olmadığı gibi caiz de değildir.

Vasiyet: Lügatta emretmek, bir işi birine ısmarlamak demektir. Cemisi: Vesâyâ'dır. Istılâhta (şeriata göre): Bir malı veya menfaatı ölümden sonraya ait olmak üzere bir şahsa veya bir hayır müessesesine karşılıksız temlik etmek (mülk olarak vermek) tir.

Ölümden sonra kaydıyla, hibe (bağışlamak) gibi kişinin sağlığında yaptığı teberrular vasiyetin dışında kaldığı gibi, karşılıksız kaydıyla da, bir malı satmak veya kiraya vermek gibi karşılıklı olan şeyler, vasiyetten hariç kalmışlardır.

VASİYETİN HİKMETİ, RÜKNÜ, ŞARTI VE HÜKÜMLERİ:

Vasiyet'in RÜKNÜ (temeli): Vasiyet edenden icap, vasiyet olunan belli bir kişiden de kabuldür.

Vasiyet'te İCAP: "Şu malımın üçte birini, şu hayır kurumuna veya şu malımı falan kimseye vasiyet ettim veya benden sonra bıraktıklarımın üçte biri falan şahsa verilsin." gibi bir tabirdir.

KABUL'de: "Yapılan vasiyeti kabul ettim." demektir veya vasiyet edenin ölümünden sonra, vasiyet edilen şeyin kabul edildiğini andıran bir tasarruf ve kullanmadan ibarettir.

Binaenaleyh bir kimse: "Malımın üçte birini falan şahsa vasiyet ettim." deyip, o şahıs da vefatından sonra o vasiyeti kabul etse, vasiyet yerine gelmiş olur. Fakat vasiyet edilenler umumi fakirler, hacc, gaza, camilerin ihtiyaçları gibi belirlenmemiş olursa, vasiyet kabule muhtaç olmaksızın sadece icap ile yerine gelmiş olur.

Vasiyet edilen kimsenin kabul etmesi, vasiyet edenin vefatından sonra olmalıdır. Çünkü vasiyetin hükmü, vasiyet edenin ölümünden sonra sabit olur (meydana gelir). Dolayısıyla vasiyet edenin hayatında, vasiyet edilen kişinin vasiyeti kabul etmesi muteber değildir.

Kabul etme, açıkça olacağı gibi delâleten (kabulü gösteren bir şekille) de olabilir. Açıkça kabul etme malûmdur, delâleten kabul etmek ise, vasiyet edilen kişinin vasiyeti reddetme ihtimalinin yok olmasıyla meydana gelir. Meselâ: Vasiyet edenin vefatından sonra, vasiyet edilen kişinin, vasiyeti kabul veya reddetmeden ölmesi, delâleten kabul hükmündedir. Vasiyet edilen kişinin, kabul etmeden ölmesiyle vasiyet kaybolmaz.

Hindiye de zikredildiğine göre, vasiyet eden kişi vefat ettikten sonra, vasiyet edilen kişi red veya kabul etmeyip sussa, vasiyet edilen şey, ne varislerin, ne de vasiyet edilen kişinin mülkü olmayıp vasiyet edilen kişinin açıkça veya delâlet yoluyla kabulüne bağlanır. Binaenaleyh vasiyet eden kişinin vefatından sonra, vasiyet edilen kişi de red veya kabul etmeden vefat etse, vasiyet geçerli olarak vasiyet edilen kişinin varislerine verilir, çünkü vasiyet edilen kişinin reddetme ihtimali kalmadığından vasiyetin rükün (temel) leri tamamlanmış olur.

Vasiyet edilen kişinin kabul etmesi, vasiyet edenin vefatından bir müddet sonra da olsa, vasiyet edilen şey ve onun bütün faydaları vasiyet edenin vefatından itibaren vasiyet edilene ait olur.

Vasiyet edilen kişinin vasiyet edilen şeyi daha eline almadan kullanması caizdir. Çünkü bu kullanma, kabul etme delilidir. Binaenaleyh vasiyet edilen kişi, kendisine vasiyet edilmiş olan bir evi, henüz teslim almadan başkasına satabilir. Vasiyetin sıhhati (geçerli olması) için kabulün, icaba uygun olması şarttır.

Bedâyi' kitabında zikredildiğine göre bir kimse iki şahsa: "Şu evimi size vasiyet ettim." dedikten sonra ölüp, o iki şahıstan yalnız biri bu vasiyeti kabul

edip diğeri reddetse, vasiyet batıl olur (boşa gider), çünkü şart, yani her ikisinin kabulü bulunmamış olur. Fakat böyle bir ev, evvelâ bir kişiye sonra da birinci karardan cayılmadan diğer bir kişiye vasiyet edilipte, sonra bunlardan yalnız birisi vasiyeti kabul etse, bu evin yarısına sahip olur diğer yarısı vasiyet edenin varislerine intikal eder. Çünkü bu, ayrı ayrı iki vasiyet demektir, bunun hakkında vasiyet edilenlerin birleşmeleri şart değildir.

Vasiyet beş kısıma ayrılır.

1. Vacip olan vasiyetler: Emanetleri, bilinmeyen borçları sahiplerine ödeme, hac ile zekâta ve kefaretlere ait vasiyetler gibi,

2. Müstehap vasiyetler: Borcu ve varisleri olmayan bir müslümanın bütün mallarını vasiyet etmesi gibi,

3. Mendup olan vasiyetler: Zenginler tarafından ilim ve takva sahiplerine yapılan vasiyetler gibi,

4. Mubah olan vasiyetler: Uzak akrabadan zengin olan kimselere yapılır,

5. Mekruh olan vasiyetler: Fasık ve günahkâr kimselere yapılan vasiyet gibi.

Bununla beraber şunu da ilâve edelim ki, varisler fakir olup da, kendilerine kalacak malla idare edemiyecekleri anlaşılırsa, vacip olmayan vasiyetleri yapmamak daha uygundur. Çünkü bu suretle hem yakınlık hakkına riayet hem de muhtaçlara yardım edilmiş olur. Fakat varisler zaten zengin bulunur veya kendilerine düşecek malla zengin olacakları anlaşılırsa, bu hâlde vasiyet yapılması daha uygundur. Zira bu vasiyetin yapılması yabancılara bir tasadduk (sadaka vermek) tir. Yapılmaması ise, yakınlara bir hibe (bağışlama) durumundadır. Sadaka vermek ise bağışlamaktan üstündür.

VASİYETLERİN MEŞRUİYETİNDEKİ HİKMET VE MASLAHAT

Vasiyetlerin meşru olması, bir çok ayetler, hadisler ve ümmetin icmaı (topluca kararı) ile sabittir. Şüphesiz bunda nice hikmet ve maslahatlar vardır, hele zengin olan kimselerin (varislerini zarara sokmamak suretiyle) yapacakları vasiyetler, yardımlaşma esaslarına dayanan birer malî (malla yapılan) ibadettir.

İnsan, çok kere sevdiği, acıdığı veya yakınlıkları olduğu halde varis olamıyacaklarını bildiği kimsesizlere yardımda bulunma ihtiyacını duyar, bunu insanî bir vazife sayar, kendisinin, arkasından hayırla anılmasını ister, özellikle elinde bulunan birçok nimetlere karşı şükür vazifelerini yerine getirmek için malından bazı kimselere hisse ayırılmasını manevî bir borç bilir.

Bütün servetini başkalarına bırakıp ahirete eli boş olarak gideceğini düşünen insan, fakirlere ve zayıflara servetinden bir hisse ayrılmasını bir ahiret kazancı olarak görür. Bu bir sadaka-i cariye (devam eden bir hayır) dır. Bundan dolayı amel defterine ölümünden sonra da sevap yazılır. Hele dinî vazifelerinden bazılarını her nasılsa yerine getirememiş bir müslüman için böyle bir vasiyet bir vecibe (borç) hükmünde bulunur. Nitekim :

٢٠٣- عَنْ عَبْدِاللّٰهِ بْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ مَا حَقُّ امْرِىءٍ مُسْلِمٍ لَهُ شَيْءٌ يُوصِى فِيهِ يَبِيتُ لَيْلَتَيْنِ اِلاَّ وَوَصِيَّتُهُ مَكْتُوبَةٌ عِنْدَهُ .

203. Abdullah İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* den rivayet edilen bir hadisi şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Vasiyet edecek bir şeyi bulunan herhangi bir müslümana, vasiyeti yanında yazılı bulunmadıkça, iki gece geçirmesi asla caiz olmaz."** *(Buharî,Vesâyâ:1, 3/185-186, Müslim, Vasiyet:1,4, Ebu Davud,Vesâyâ:1, Tirmizî,Vesâyâ:3, Cenaiz:5, Neseî, Vesâyâ:1, Ibn-i Mace, Vesâyâ:2)*

Hadis-i şerifte geçen: "İki gece" kaydı, hudutlandırma değil, te'kittir. Az bir zaman olsa bile o müddetin vasiyetsiz geçmesi uygun değildir, daima vasiyetnamesi yanında yazılı bulunmalıdır demektir.

Bu hadiste vasiyete teşvik vardır. Selef âlimlerinden vacip ve mendup olduğu görüşünde olanlar vardır. Velhasıl heva ve hevesle geçen hayat günlerinin zararlarını telâfi (karşılamak) için bazı vasiyetler birer çare hükmündedir. İnsan, hayatının böyle hayırlı bir işle son bulmasını ister. Dolayısıyla insan bu arzusunu yerine getirmeye salâhiyetlidir. Nitekim bir ölünün bıraktığı maldan, evvela muhtaç olduğu techiz-ü tekfin (cenazesini hazırlama ve kefenleme) masrafları ayrılır, borçları ödenir, bu ihtiyaçları ödenmedikçe varislerine bir şey verilmez. Bununla beraber ilerde anlatılacağına göre, vasıyetlerde riayet edilmesi gereken bazı hususlar vardır.

Özetle: Malı az, varisleri çok ve fakir bulunan bir kimsenin vasiyet etmemesi daha iyidir. Çünkü çoluk çocuğunu zengin olarak bırakmak, fakir olarak bırakmaktan evladır.

Bir de, varisi olmayan uygun yakınlara yapılan vasiyetler, yabancılara yapılacak vasiyetten daha üstündür, hatta böyle bir vasiyetin farz olduğunu söyliyenler de vardır.

VASİYETİN ŞARTLARI

Vasiyet edenin, vasiyet zamanında teberrua ehil (bağışlama hakkına sahip) olması şarttır. Binaenaleyh deli ve iyiyi kötüden seçecek derecede akla sahip olsun olmasın çocuk gibi teberrua ehil olmayanların vasiyeti caiz olmaz. Şu kadar var ki, iyiyi kötüden ayıran bir çocuğun cenaze ve gömülme işlerine ait vasiyeti şeriata uygun olursa geçerli olur.

Mesela: Aklı kesen bir çocuk beş-altı parça bezle kefenlenmesini vasiyet etse, buna riayet edileceği gibi, "beni falan kabristanda falan zatın yanına defnedin." diye yapmış olduğu vasiyeti de, vasiyet ettiği yere yüklenip götürülme masrafı kalan maldan verilmesi lâzım gelmediği taktirde muteber olur. Fakat iki bez veya şu kadar liralık kefenle kefenlenmesini veya başka biri ile bir kabre gömülmesini vasiyet etse, bu, doğru olmıyacağından, orta halli bir kefenle kefenlenip, başka bir kabre gömülmesi gerekir.

Vasiyet edenin, zorlanmadan berî (uzak) olması, yanlışlıkla ve şaka yoluyla vasiyet etmemiş olması şarttır. Binaenaleyh zorlanarak, yanlışlıkla veya şakayla yapılan bir vasiyet geçerli olmaz.

Vasiyet edenin hür olması şarttır, kölenin ve cariyenin vasiyetleri caiz değildir, vasiyet edenin bıraktığı mal tamamen borca boğulmuş olmamalıdır, dolayısıyla vasiyet edenin borçları, bıraktığı maldan fazla veya ona denk olursa vasiyet geçerli olmaz. Çünkü borcun ödenmesi vacip olduğundan, bağışlama kabilinden olan vasiyetten daha mühimdir.

Eğer alacaklılar bağışlayarak ölüyü borçtan kurtarırlarsa o zaman vasiyeti geçerli olur. Kalan mal borcundan fazla ise, vasiyet borcun ödenmesinden sonra, kalan malda geçerlidir, varisler izin vermedikçe vasiyet edilen kişi kalan malın üçte birinden fazlasına sahip olamaz.

Vasiyet edilen kişinin vasiyet zamanında hakikaten veya takdiren hayatta (diri) olması şarttır. Binaenaleyh ölüye yapılan vasiyet batıl (geçersiz) olduğu gibi bir adamın eli, ayağı gibi cüzlerine yapılan vasiyet de batıldır. Hakikaten diri olmak bellidir. Takdiren hayatta olmak ise, vasiyet edilen kişinin vasiyet zamanında, henüz kendisine ruh verilmemiş bir çocuk olarak bulunmasından ibarettir. Ana rahminde canlanmış bulunan bir çocuk ise, gerçekten diri sayılır.

Vasiyet edilen kişinin, çekişmeye sebep olacak şekilde mechul (bilinmeyen bir kişi) olmaması şarttır. Öyleyse bir kimse: "Malımın üçte birini Ahmed'e, Mehmed'e veya şu iki kişiden birine vasiyet ettim." dese veyahut: "Malımı bir adama vasiyet ettim." gibi belli belirsiz bir söz söylese bu vasiyet geçerli olmaz. Fakat: "Malımın üçte birini dilediğin bir adama ver." diyerek, bir kişiyi serbest bırakmak suretiyle bilinmeyen bir adama vasiyet etse bu geçerli olur. Çünkü bu bilgisizlik, serbest kılınan kişinin tayin etmesiyle ortadan kalkacağından çekişmeye sebep olmaz.

Vasiyet edilen kişinin, vasiyet eden kişiye, vefatı anında varis bulunmamış olması şarttır, meğer ki kendisinden başka varisi bulunmasın, o hâlde bir kimse bir miktar malını oğlu bulunduğu hâlde kardeşine vasiyet ettikten sonra, oğlu ölüp kardeşi kendisine varis olsa kardeşine yaptığı bu vasiyeti geçersiz olur. Ancak başka bir varis bulunmazsa veya bulunupda izin verirse o zaman geçerli olur.

Bir kimse varisi durumunda olan kardeşine vasiyet ettikten sonra, oğlu doğacak olsa, kardeşine yaptığı vasiyet geçerli olur. Zira vasiyet, yapıldığı anda temlik (mülk sahibi yapma) değil, ölüm hâlinde temliktir. Bu sebeple ölüm vaktine bakılır bu durumda ise vefat eden kişinin oğlu doğduğundan kardeşi varis olmaktan düşmüştür. Vasiyetin geçerli olması için şart olan varis olmama durumu meydana gelmiş, böylece vasiyet yerini bulmuş olur. Varislere yapılan vasiyetler mutlaka geçerli olmayıp, bunların muteber olmaları için diğer varislerin izin vermeleri şarttır.

İslâmın başlangıcında, varis olacak ana babaya vesair yakınlara vasiyet edilmesi bir vecibe (farz) iken, şeriatın bu hususdaki hükmü, daha sonra gelen miras ayetleri ve bütün ümmetin kabul edip amel ettiği hadis-i şeriflerle hikmeti ilâhiye gereği kaldırılmıştır.

Hakikatte varisler zaten belli hisselerini alacaklarından kendilerine ay-

rıca vasiyet yapılmasına lüzum kalmamıştır. Gerek varisler, gerekse varis olunan kişi arasında bir sevgi ve dostluğun ve bir bağlılığın devamı son derece istenmektedir, bunlardan bazılarını tercih edip özellikle kendilerine vasiyette bulunmak ise, diğerlerinin kalplerini kırar, aralarında bir düşmanlığın uyanmasına sebep vererek akrabalık bağlarını kesmeye yol açabilir. Binaenaleyh böyle bir hâle sebebiyet verilmesi doğru olmaz.

Şu kadar var ki: Herhangi bir fayda düşüncesiyle, varislerden bazılarına yapılan bir vasiyeti diğer varisler kabul ederlerse, kendi istekleriyle haklarını düşürmüş olduklarından, bu vasiyetin geçerli olmasına bir mani kalmamış olur.

Bununla beraber bir kimse varislerdan bazılarına fazla bir şey verilmesini, bir maslahat (fayda) düşüncesiyle uygun görürse, bunu hayatında iken derhal temlik (mülk verme) suretiyle gerçekleştirebilir, yeter ki diğer varisler arasında bir çekişmeye sebep olmasın.

Vasiyet edilen bir kişinin, mükellef olduğu hâlde, vasiyet edenin bizzat katili bulunmamış olması şarttır. Öldürmek, gerek kasten, gerek yanlışlıkla olsun farketmez. Çünkü öldürmek, haddi zatında büyük bir suçtur ve bu suç mirastan mahrumiyeti gerektirir, vasiyet ise buna zıttır. Nitekim:

٢٠٤- عَنْ عَلِيٍّ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « لَيْسَ لِقَاتِلٍ وَصِيَّةٌ ».

204. Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Hiç bir katile vasiyet yapılamaz."** buyurmuştur. *(Ali el-Müttekî, Kenzü'l-Ummal:11/16 H. No:30427)*

Dolayısıyla öldürülen kişi, vasiyetten evvel öldürme işine bizzat teşebbüs etmiş olursa, varislerin izinleri olmadıkça vasiyet caiz olmaz. Fakat vasiyetten sonra, bizzat öldürme işini işlemiş olursa, varisler razı da olsa vasiyet caiz olmaz.

Bedâyi' ve Reddü'l-Muhtar'da zikredildiğine göre, kısasla öldürülme, vasiyetin geçerliliğine engel olmadığı gibi mükellef olmayan çocuk, deli, gibi kimselerin öldürmeleri, haklarındaki vasiyetin geçerli olmasına engel olmaz. Öldürülen bir kimsenin, kendisinin ölümüne sebep olan bir kişi için yaptığı vasiyet geçerlidir, zira sebep olan kişi hakikaten katil değildir.

Vasiyet eden kişinin vefatı zamanında, vasiyet edilen şeyin şerî akitlerden (şeriatın sözleşmelerinden) her hangi biriyle temliki kabil (mülk edinilmesi mümkün) olmalıdır. Vasiyet edilen şey gerek mal, gerek bir evde oturmak gibi bir menfaat (faydalanma) olsun, gerekse hâli hazırda bulunan veya bulunmayan bir şey olsun eşittir. Öyleyse bir kimse belli olan ağaçlarının gelecek seneye veya ilerdeki bütün senelere ait meyvalarını vasiyet etse bu vasiyet geçerli olur. Çünkü bu meyvalar her ne kadar vasiyet anında yoksalar da, vasiyet edenin hayatında temlike (mülk olarak verilmeye) uygundur. Fakat, belli olan koyunların ilerde (kendi vefatından sonra) doğuracakları kuzularını vasiyet etse bu geçerli olmaz, zira bu kuzuların vasiyet anında hiç bir akitle başkasına temliki caiz değildir.

Vasiyet edenin varisleri bulunup da üçte birisinden fazlasına müsade etmedikleri taktirde vasiyet edilen şeyin üçte biri geçmemesi şarttır. Nitekim:

٢٠٥- عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ «اِنَّ اللّٰهَ تَصَدَّقَ عَلَيْكُمْ عِنْدَ وَفَاتِكُمْ بِثُلُثِ اَمْوَالِكُمْ زِيَادَةً لَكُمْ فِى اَعْمَالِكُمْ».

205. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**Şüphesiz, Allah** (hayır) **amellerinizi artırmak için mallarınızın üçte birini vefatınız zamanında size tasadduk etti** (vasiyet etme yetkisi verdi)." *(Ibn-i Mace, Vesâyâ:5, 2/9q4, H.No:2709, Ahmed Ibn-i Hanbel:6/44)*

Hatta üçte bire ulaşmamak iyidir. Nitekim:

٢٠٦ - عَنْ سَعْدِ بْنِ اَبِى وَقَّاصٍ (رضى الله عنه) قَالَ كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ يَعُودُنِى عَامَ حَجَّةِ الْوَدَاعِ مِنْ وَجَعٍ اشْتَدَّبِى فَقُلْتُ اِنِّى قَدْ بَلَغَ بِى مِنَ الْوَجَعِ وَاَنَا ذُو مَالٍ وَلاَ يَرِثُنِى اِلاَّ ابْنَةٌ اَفَاَتَصَدَّقُ بِثُلُثَىْ مَالِى قَالَ لاَ فَقُلْتُ بِالشَّطْرِ فَقَالَ لاَ ثُمَّ قَالَ الثُّلُثُ وَالثُّلُثُ كَبِيرٌ اَوْ كَثِيرٌ اِنَّكَ اَنْ تَذَرَ وَرَثَتَكَ اَغْنِيَاءَ خَيْرٌ مِنْ اَنْ تَذَرَهُمْ عَالَةً يَتَكَفَّفُونَ النَّاسَ وَاِنَّكَ لَنْ تُنْفِقَ نَفَقَةً تَبْتَغِى وَجْهَ اللّٰهِ اِلاَّ اُجِرْتَ بِهَا حَتَّى مَا تَجْعَلُ فِى فِى امْرَأَتِكَ فَقُلْتُ يَارَسُولَ اللّٰهِ اُخَلَّفُ بَعْدَ اَصْحَابِى. قَالَ اِنَّكَ لَنْ تُخَلَّفَ فَتَعْمَلَ عَمَلاً صَالِحًا اِلاَّ ازْدَدْتَ بِهِ دَرَجَةً وَرِفْعَةً ثُمَّ لَعَلَّكَ اَنْ تُخَلَّفَ حَتَّى يَنْتَفِعَ بِكَ اَقْوَامٌ وَيُضَرَّ بِكَ آخَرُونَ اَللّٰهُمَّ اَمْضِ لاَصْحَابِى هِجْرَتَهُمْ وَلاَتَرُدَّهُمْ عَلَى اَعْقَابِهِمْ لٰكِنِ الْبَائِسُ سَعْدُ بْنُ خَوْلَةَ يَرْثِى لَهُ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ اَنْ مَاتَ بِمَكَّةَ.

206. Sa'd İbn-i Ebî Vakkas *(Radıyallahu Anh)* şöyle demiştir: Veda haccı yılında Mekke'de tutulduğum şiddetli bir hastalığımda Resullulah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bana hasta ziyareti yapıyordu.

Ben:"Ya Resulallah! Bendeki hastalık şu şiddetli dereceye ulaşmıştır. Ben mal sahibi bir kimseyim. Bana yalnız bir tek kızdan başkası mirasçı olmıyacak. Buna göre malımın üçte ikisini sadaka yapayım mı?" diye sordum.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : "**Hayır, sadaka yapma.**" buyurdu.

Ben: "Yarısını sadaka yapayım mı?" dedim. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* yine: "**Hayır sadaka yapma.**" dedi. Sonra şöyle buyurdu: "**Üçte bir** (sadaka yap). **Üçte bir de büyüktür yahut çoktur. Senin, mirasçılarını zengin bırakman, muhtaç ve halka el açar halde fakir bırakmandan daha hayırlıdır. Ey Sa'd! Sen Allah rızasını isteyerek harcayacağın her bir nafakadan muhak-**

kak ücret alacaksın. Hatta eşinin ağzına koyacağın bir lokmadan dolayı da ecre nail olacaksın."

Yine ben: "Ya Resulallah! (siz Medineye döneceksiniz de) ben arkadaşlarımın arkasında geriye mi bırakılacağım?" diye sordum.

Resullulah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Sen geri bırakılmıyacaksın.** (Şayet burada kalır da) **salih amel işlersen, elbette onunla derecen artacak, merteben de yükselecektir. Sonra zannediyorum ki, sen uzun zaman yaşatılacaksın. Hatta senden bir takım kavimler faydalanacak; diğer bir takımlarda senden dolayı zarara uğrayacaklardır.**

Ya Allah! Sahabilerimin hicretlerini tamamla, onları topukları üzerine ters çevirme! Lâkin hâli üzüntülü olan Sa'd İbn-i Havle'dir." Resulullah *(Sallallahu Aley-hi ve Sellem)* ona,Mekke'de ölmüş olmasından dolayı dua edip üzülüyordu. *(Buharî, Cenaiz:35, No:1233, 1/435, Feraiz:6, Merdâ:16, Deavât:43, Müslim, Vasiyet:5, Ebu Davud, Vesâyâ:2, Tirmizî, Vesâyâ:1, Ibn-i Mace, Vesâyâ:5, Muvatta', Vasiyet:4)*

VASİYETLERİN GEÇERLİ OLUP OLMAMASIYLA İLGİLİ BAZI HÜKÜMLER.

Dilsizin, belli işaretiyle yapacağı vasiyet caizdir. Dil tutukluğu devam edip belli bir işareti bulunan kimse de dilsiz hükmündedir.

Bir kimsenin kendi yazısıyla yaptığı vasiyet caizdir, ama başkasının yazısıyla caiz değildir. Binaenaleyh bir kimse kendi eliyle bir vasiyet yazıp iki şahsa: "Şu yazdığım vasiyetnamemdeki şeylere şahit olunuz." diye onları şahit tutsa vasiyet muteber olur, ama birisi namına başkası tarafından yazılmış bir vasiyetname geçerli olmaz.

Meydana gelmesi adet olan ve hâlen yok olan bir şeyi vasiyet etmek caiz olur. Binaenaleyh bir kimse, bağının meyvalarını, yaşadığı müddetçe bir kimseye vasiyet edebilir.

Yine böylece bir kimse malı bulunmadığı hâlde bırakacağı malın üçte birini bir kimseye vasiyet edip de daha sonra mal kazansa, vasiyet edilen kişi onun bıraktığı malın üçte birine sahip olur. Fakat elinde olan bir miktar nakit parasına işaret ederek: "Bu malımın üçte birini vasiyet ettim." dese veya mallarından birine işaret ederek: "Bu malı vasiyet ettim." dese de sonra, o para veya mal elden çıksa o vasiyet batıl olur. Daha sonra kazanacağı mallar için muteber olmaz, çünkü vasiyeti o mala yönelmiştir.

Hindiye ve Reddi Muhtar'da zikredildiğine göre, sefîhin (malını boş yerlere harcadığından, hakim tarafından harcaması engellenen kimsenin) vasiyetine bakılır, eğer hayır sahiplerinin vasiyeti gibiyse caiz olur yoksa caiz olmaz.

Şöyle ki: Hac, keffaret gibi bir hayra veya fakirlere yaptığı vasiyeti geçerli kılınır. Çünkü bunda kendisi için bir menfaat vardır. Böyle olmayan vasiyeti ise geçerli olmaz.

Vasiyeti bir şarta bağlamak veya bir kayıtla kayıtlamak caizdir. Binaenaley bir kimse borçlusuna: "Ben ölürsem alacağım sana helâl olsun." veya: "Alacağımdan uzaksın." dese, bu, vasiyet olarak geçerli olur. Ama: "Sen ölür-

sen." veya: "Ben falan yere gidersem, üzerindeki alacağımdan uzaksın." dese, bu doğru olmaz. Çünkü bu bir ibra (borçtan kurtarma) olduğundan, vasiyet gibi var olması beklenen bir şeye bağlanması caiz değildir. Fakat: Eğer üzerinde alacağım varsa, seni ondan uzak ettim." dese bu bir ibra olur. Borçlu borcundan kurtulur, bu durumdaki kurtarma, var olan bir şarta bağlandığından caizdir.

Vasiyetler: "Vasiyet ettim." tabiriyle olduğu gibi: "Sadaka kıldım." tabiriyle de caiz olur. Ölçüde, sayıda yanlış edilse bile yaygın surette anılan veya kendisine işaret edilen şey hakkında vasiyet caiz olur, Meselâ bir kimse: "Malımın üçte biri on bin kuruştur. Onu filana vasiyet ettim." dese de bu üçte bir yirmi bin kuruş olsa, tamamen vasiyet edilen kişiye verilir, çünkü asıl tayin edilen, malın üçte biridir, bu ise yaygın bir isimdir. Bununla beraber on bin kuruştur sözüne lüzum olmadığından onun söylenmesine itibar olunmaz.

Cemi (çoğul) sıgasıyla yapılan bir vasiyetin iki üç şahsa verilmesi caiz olabilir. Şöyle ki: Bir kimse, malının üçte birini Ahmed'in oğullarına veya beş oğluna vasiyet ettiği hâlde, Ahmed'in iki veya üç oğlu bulunsa, bu üçte birin tamamı onlara verilir. Fakat filânın oğullarına vasiyet edildiği hâlde onun bir oğlu bulunsa, o çocuk vasiyet edilen şeyin sadece yarısına sahip olur, çünkü ceminin en azı ikidir, vasiyet ise cemi hakkında yapılmıştır. Demek ki vasiyet edilen şeyi yalnız bir kişinin almasına vasiyet edenin rızası yoktur.

Bir şeyin kendisini bir kişiye, parçasını başka bir kişiye vasiyet etmek caizdir. Meselâ: boğazlanan bir koyunun eti bir şahsa, derisi başka bir şahsa yahut henüz başakta bulunan buğday bir kişiye, bunun samanı da başka birisine vasiyet edilebilir. Bu durumda koyunu soymak ve buğdayı dökmek bu iki şahsa ait olur, fakat koyun boğazlanmamış olursa, boğazlama ücreti et sahibine aittir.

Bir vasiyet reddolunmadıkça, kabul etmenin geciktirilmesiyle geçersiz olmaz, binaenaleyh bir kimse bir akarını (kira getiren yerini) birine vasiyet ettikten sonra vefat etse varisler bıraktığı malları aralarında bölüşürlerken vasiyet edilen kişi orada bulunup taksimatı gördüğü hâlde. kendisine vasiyet edilen şeyi istemeyipte aradan bir kaç sene geçtikten sonra, kendine vasiyet edilen şeyi iddia etse davası dinlenir, çünkü vasiyeti daha sonra öğrenmiş olabilir.

Hindiye, Hidaye ve Dürrül Muhtar da zikredildiğine göre, günaha yardımı gerektiren vasiyetler geçersizdir. Dolayısıyla bir kimse vefatından sonra arkasından ağıt yakanlar (ağlayanlar) için üç gün yemek yedirilmesni vasiyet etse bu geçerli olmaz. Nitekim vefatından sonra insanlara ziyafet verilmesini vasiyet etmesi de muteber değildir. Şu kadar ki, vefatında yemek çıkartılarak cenaze işleriyle uğraşacak yakınlarına ve dostlarına yedirilmesi hakkında ki, vasiyeti bıraktığı malın üçte birinden caiz olur.

Bu durumda evleri uzak yani bir günde gidip gelmesi mümkün olmayan kişiler için o yemekten yemek helâl olur. bunlar ister fakir, ister zengin olsunlar müsavidir. Nitekim ölecek bir hastanın akrabası onun yanında bulunarak

malından yedikleri taktirde bakılır, eğer bunlar varislerden iseler yemeleri caiz olmaz, eğer bunların hizmet ve yardımlarına ihtiyaç duyulursa o zaman bunlar o hastanın malından sair aile efradıyla beraber aşırı gitmeden yiyebilirler, amma bunlar varislerden olmadıkları taktirde, hastanın emriyle malının üçte birinden yiyebilirler.

Cenaze namazını filan zatın kıldırması veya cenazenin falan yere nakledilmesi veya ölünün şu çeşit veya şu renk elbiseyle kefenlenmesi hakkındaki vasiyetler geçerli değildir. Hatta vasiyet edilen kişi varislerin izni olmadan ölüyü vasiyet ettiği yere nakletmek için masraf etse bunu kendi öder.

Yine böylece, bir kimsenin kendi evine gömülmesi veya kitaplarının kendisiyle beraber gömülmesi hakkındaki vasiyeti geçerli değildir. Ancak o kitaplar kimsenin anlayamıyacağı veya insanların ahlâkını bozacak şeylerden ise o zaman gömülebilir.

Bir kabrin sıvanması veya üzerine kubbe yapılması veya üzerinde Kur'an okuyacak adama şu kadar para verilmesi için yapılan vasiyetler mekruhtur.

Vasiyet edenin vasiyet ettiği şeyi vasiyet ettiği kişiye o anda mülk olarak vermesiyle vasiyet batıl olur, dolayısıyla vasiyet eden o mala daha sonra başka bir şekilde tekrar sahip olduktan sonra vefat etse artık vasiyet edilen kişi o malı alamaz çünkü bir şeye sahip olma sebebinin değişmesi o şeyin değişmesi hükmündedir. Vasiyet edenin vefatından evvel, vasiyet edilenin almasıyla veya vasiyet edilen şeyin yok olmasıyla da vasiyet batıl olur, çünkü vasiyetin yeri kalmamıştır.

Vasiyet edilen malla vasiyet edilen şeyi almak mümkün olmayınca vasiyet batıl olur. Meselâ bir kimse bütün malı ile bir köle satın alarak kendi namına azat edilmesini vasiyet ettikten sonra vefat edip varisleri buna izin vermeseler bu vasiyet batıl olur. Çünkü bütün malla alınacak bir köle üçte birle alınacak köleden farklıdır. Kalan malın üçte biri ile bu temin edilemez.

Yine böylece şu kadar bir para ile bir köle alınıp, azat edilmesi vasiyet edildiği hâlde kalan malın üçte biri o meblağdan (paradan) eksik olsa, varisler üstünü tamamlamaya izin vermedikçe o vasiyet yerine getirilemez.

Bir kimse bir şahsa mesela yüz lira vasiyet ettiği hâlde bunun yirmi lirası kaybolsa, geri kalan seksen lirayı o şahsa vermek gerekir. Çünkü vasiyet edilen şeyin bir miktarı kaybolmakla vasiyet edilen kişi değişmiş olmaz.

Vasiyet edilen kişi bilinmediği taktirde vasiyet batıl olur. Meselâ: Bir kimse tarafından en üstünü birine, orta hallisi diğerine, âdisi de diğer birine vasiyet edilmiş olan değişik üç elbiseden biri kaybolupta hangisi olduğu bilinmese, varisler de:"Birinizin elbisesi kayboldu bunun hanginizin elbisesi olduğu bilinmediğinden geri kalan iki elbiseyi size teslim edemiyeceğiz ." derlerse vasiyet batıl olur. Nitekim belirtilmeksizin iki şahıstan birine yapılan vasiyet de batıl olur.

Vasiyet eden kişi, vasiyetten sonra delirse, bakılır; eğer deliliği bütün zamanını kaplamak üzere altı ay kadar devam ederse vasiyeti batıl olur.

Çünkü vasiyet, vekâlet gibi bir akdi caizdir (bozulması mümkün olan bir bağdır). bunun devam etmesi için, ehil olmanın devamı muteberdir. Delide ise hiç bir şeye salâhiyet kalmamıştır. Yine böylece, vasiyetten sonra vesveseye tutulup bunayarak ölen kişinin vasiyeti geçersizdir. Mürted (dinden dönen) in de müslümanken yaptığı vasiyet batıl olur.

Hindiye, Şurunbilâlî ve Reddi Muhtar da zikrolunduğu üzere İmam-ı Azam'a göre bir mürtedin dinden dönme hâlinde bir müslümana nazaran doğru olmayan vasiyeti de batıldır. Fakat bir müslümana göre doğru olan vasiyeti, islâma dönerse geçerli olur. Dönmeksizin ölür, öldürülür veya dârı harbe (küfür memleketine) sürülmesine dair karar verilirse vasiyet batıl olur.

Bir müslümanın, şarap ve hınzır gibi gayri mütekavvim (müslümanlar nazarında kıymetsiz) olan bir mal hakkında yaptığı vasiyeti batıldır.

Hindiye ve Haniye'de zikredildiğine göre bir kimse, kendisine meyvası vasiyet edilmiş bir bahçeyi, vasiyet edenin varislerinden satın alsa, bu alış veriş caiz, vasiyet ise batıl olur.

Vasiyet edilmiş olan şey, oturma, yerleşme gibi sadece faydalanma hakları ise, bunlarda satış muamelesi caiz olmaz, ancak varisler bu haklar kendilerine kalmak üzere karşılıklı anlaşarak vasiyet edilen kişiye bir miktar mal verseler veya bu haklar karşılığında bir miktar mal üzerine anlaşsalar, bu caiz olur.

Şu da bilinmelidir ki, vasiyetten dönüş mümkündür. Bu dönüş **açıkça** veya **delâlet yoluyla** olacağı gibi bazı durumlarda **mecburen** olur.

Açıkça dönüş: Vasiyet edenin "Ben filân kimseye yapmış olduğum vasiyetimden döndüm." Veya "Ben o vasiyeti terkettim." Veya "Ettiğim her vasiyet batıldır." Yahut "Ahmet için yaptığım vasiyet, Mehmedindir." gibi vasiyetten dönmeyi açıkça ifade eden lâfızlardan biriyle olur.

Delâlet yoluyla dönüş ise: Üç şekilde olur.

1. Vasiyet edilen şeyin adı ve en büyük faydalarının değiştirilmesiyle olur. Vasiyet edilen bir koyunu kesmek, kumaşı biçip dikmek, demiri kılıç, bakır leğen yapmak gibi,

2. Vasiyet edilen şeyde teslime engel olacak bir şey ilave etmek. Meselâ: Vasiyet edilen arsa üzerine bina yapmak, araziye ağaçlar, üzüm çubukları dikmek gibi. Fakat vasiyet edilen bir hanenin binasını yıkmak veya bu haneye badana vurmak ve araziye yonca dikmek dönüş sayılmaz,

3. Vasiyet edenin mülkünü giderecek bir kullanma şekliyle. Meselâ: Vasiyet edenin, vasiyet edilen şeyi başkasına satması veya ayrılması mümkün olmıyacak veya çok zor olacak bir şekilde başka bir şeye karıştırması gibi.

Mecburen dönüş: Vasiyet edilen şeyin adının kendi kendine değişmesi gibi bir suretle olur. Meselâ: Vasiyet edenin vefatından evvel vasiyet edilmiş olan yaş üzüm, razaki olsa veya vasiyet edilmiş olan yumurtalardan kuluçka

neticesinde civcivler çıksa mecburen dönüş meydana gelir. Fakat vasiyet edenin vefatından sonra meydana gelecek değişikliklerle dönüş gerçekleşmeyeceğinden vasiyet geçersiz olur. Bu değişiklik gerek vasiyet edilenin kabulünden evvel olsun, gerek sonra olsun farketmez.

ALLAH DOSTLARININ MALLA DEĞİLDE DİNLE VASİYETTE BULUN DUKLARINI VE MEMLEKETİNDEN UZAKTA ÖLÜM HÂLİ GELDİĞİNDE YAPILACAK VASİYETİN ŞEKLİNİ BEYAN EDEN AYETİ KERİMELER.

وَوَصّٰى بِهَا اِبْرَاهِيمُ بَنِيهِ وَيَعْقُوبُ يَابَنِيَّ اِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰى لَكُمُ الدِّينَ فَلَاتَمُوتُنَّ اِلَّا وَاَنْتُمْ مُسْلِمُونَ (١٣٢)

"İbrahim bunu (islâm'ı) **oğullarına vasiyet etti** (torunu) **Yakup da** (öyle yaptı. Onlardan her biri vefatları yanaştığında çocuklarına şöyle dediler). **Ey oğullarım! şüphesiz Allah sizin için** (islâm) **dini** (ni) **seçti. O hâlde siz de, ancak müslümanlar olarak can verin."** *(Bakara Suresi:132)*

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا شَهَادَةُ بَيْنِكُمْ اِذَا حَضَرَ اَحَدَكُمُ الْمَوْتُ حِينَ الْوَصِيَّةِ اثْنَانِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ اَوْ اٰخَرَانِ مِنْ غَيْرِكُمْ اِنْ اَنْتُمْ ضَرَبْتُمْ فِى الْاَرْضِ فَاَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةُ الْمَوْتِ تَحْبِسُونَهُمَا مِنْ بَعْدِ الصَّلٰوةِ فَيُقْسِمَانِ بِاللّٰهِ اِنِ ارْتَبْتُمْ لَانَشْتَرِى بِهِ ثَمَنًا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبٰى وَلَانَكْتُمُ شَهَادَةَ اللّٰهِ اِنَّا اِذًا لَمِنَ الْاٰثِمِينَ (١٠٦)

"Ey iman edenler! Ölüm (ün sebepleri) **herhangi birinize geldiği zaman vasiyet vaktinde, aranızda ya içinizden adalet sahibi iki şahit** (tutun) **yahut yer yüzünde sefer ettiğinizde başınıza ölüm musibeti geldiyse sizden olmayan diğer iki kişi** (yi şahit yapın). (sizden olmayan öyle iki kişi ki) **onlar** (ın hakkın) **da şüpheye düşmüşseniz namazdan sonra** (ikindi namazından sonra) **alıkoyarsınız da** (şahitlik ettiğimiz bu işin içinde) **akraba** (mızdan kimse) **dahi bulunsa** (Allah'ı bırakıp da yerine dünyaya ait) **hiç bir bahayı** (menfaatı) **satın almıyacağız ve Allah'ın** (emrettiği) **şahitliğini gizlemiyeceğiz. Bu** (nu gizlediğimiz) **taktirde elbette günahkârlardanızdır, diye Allah'a yemin ederler."** *(Maide Suresi:106)*

Bundan sonra gelen ayeti kerimeler bu mevzuu daha ziyade beyan etmektedir. Yeri geldiğinde inşaallah bunun izahı yapılacaktır.

Mevlâ Tealâ, vasiyetle ilgili meseleleri açıkladıktan sonra, vasiyeti değiştiren kimseleri tehdit etmek üzere şöyle buyuruyor:

Ayet: 181

فَمَنْ بَدَّلَهُ بَعْدَ مَا سَمِعَهُ فَإِنَّمَا إِثْمُهُ عَلَى الَّذِينَ يُبَدِّلُونَهُ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ (١٨١)

KELİME MANASI (181)

(فَمَنْ) **Artık her kim,** (بَدَّلَ) **değiştirirse,** neyi?(هُ) **onu,** yani meşru olan vasiyeti, neden sonra? (بَعْدَ مَا سَمِعَ) **işittikten sonra,** neyi? (هُ) **onu,** yani o vasiyeti. (فَإِنَّمَا إِثْمُهُ)**ancak onun** (değiştirmenin) **günahı,** kimin üzerinedir? (عَلَى الَّذِينَ) **o kimselerin üzerinedir ki,** (يُبَدِّلُونَ) **değiştiriyorlar** neyi? (هُ) **onu,** yani vasiyeti değiştirmenin günahı ancak değiştirenleredir, vasiyet eden ve edilenlere değildir. (إِنَّ اللَّهَ) **muhakkak Allah** (-u Tealâ Hazretleri) (سَمِيعٌ) **ziyade işiticidir,** yani vasiyet edenin sözünü tam manasıyla duyandır. (عَلِيمٌ) **ziyade bilicidir,** yani değiştirenin zulmünü hakkıyla bilendir.

MEALİ ŞERİFİ (181)

Artık her kim (vasiyet olunanlardan veya şahitlerden herhangi bir şahıs) **bunu** (bu vasiyeti) **işittikten sonra, onu tebdil ederse** (değiştirir veya aksini iddiaya kalkarsa), **şüphesiz bunun** (bu vasiyeti değiştirmenin) **günahı onu değiştirenlerin üzerinedir** (ölü olsun, diğer vasiyet edenlerden bu işe karışmıyanlar olsun bu vebalden uzaktırlar) **şüphesiz Allah** (-u Tealâ Hazretleri vasiyet edenin nasıl ve ne şekilde vasiyet ettiğini) **hakkıyla işitici,** (vasiyeti değiştirmeye cesaret gösterenlerin bu hâllerini de) **tamamen bilicidir.** (Herkese lâyık olduğu cezayı verecektir).

İZAHAT

Fahrur Razî'nin beyanına göre, ayeti celilede geçen **değiştirme** ya şahitler ya vasiyet edilenler veya varisler tarafından olur. Şöyle ki: Vasiyet edilen mal, vasiyet edenin elinde olduğundan, vasiyet edildiği şekilde malı kullanmaz ve hak sahiplerinin hakkını vasiyet olunduğu şekilde dağıtmazsa, işte bu suretle şartlarına riayet etmediğinden, vasiyeti değiştirmiş olur.

Şahide gelince: Şahitliğini değiştirmek veya gizlemek suretiyle vasiyeti değiştirmiş olur. Varisler ise, vasiyet olunan malı vasiyet edilen kişiye teslim etmez ve vasiyetin geçerli olmasına engel olurlarsa, hak sahiplerinin haklarının kendilerine ulaşmasına set çekerek vasiyeti değiştirmiş olurlar.

Binaenaleyh bunlardan her kim her ne şekilde vasiyetin yerine getirilmesine engel olurlarsa, günahkâr olacaklarına bu ayeti celile delâlet etmektedir.

Bu değiştirme de; ya vasiyeti aslından inkâr etme veya noksan etme

veya sıfatını değiştirme veya başka suretle olur. Ancak değiştirenlerin cezaya müstehak olmaları, vasiyetin şeriate uyması hâlinde meydana gelir.

Âlusî tefsirinde zikredildiğine göre bu ayeti celileden, vasiyet eden kişiden, vasiyet etme sebebiyle farzın düşeceğine dair delil alınmıştır. Vasiyetle amel edilmese de, ona zarar vermez. Şöyle ki; Bir kişinin borcu olupta ödenmesini vasiyet etse, vasiyet olunanlar ve varisler o borcu ödemeseler bile o kişi ahirette kul hakkından kurtulur.

فَمَنْ خَافَ مِنْ مُوصٍ جَنَفًا أَوْ إِثْمًا فَأَصْلَحَ بَيْنَهُمْ فَلَا إِثْمَ
عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٨٢﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ
عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ
لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٨٣﴾ أَيَّامًا مَعْدُودَاتٍ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ
مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ وَعَلَى الَّذِينَ
يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ فَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ
خَيْرٌ لَهُ وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ
﴿١٨٤﴾ شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى
لِلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِنَ الْهُدَى وَالْفُرْقَانِ فَمَنْ شَهِدَ
مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَى
سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا
يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَى
مَا هَدَاكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٨٥﴾ وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي
عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ
فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ ﴿١٨٦﴾

Mevlâ Tealâ, vasiyeti değiştirenlerin günahkâr olduklarını açıkladıktan sonra, vasiyeti batıldan hakka değiştirenlerin günahkâr olmadığını beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

فَمَنْ خَافَ مِنْ مُوصٍ جَنَفًا اَوْ اِثْمًا فَاَصْلَحَ بَيْنَهُمْ فَلَا اِثْمَ عَلَيْهِ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ (١٨٢)

KELİME MANASI (182)

(فَمَنْ) **Her kim,** (خَافَ) **korkarsa** (endişe ederse) kimden? (مِنْ مُوصٍ) **vasiyet ediciden,** yani herhangi bir vasiyet edenden neyi bilipte korktuysa? (جَنَفًا) **meyletmesinden,** yani vasiyette hata etmek suretiyle haksızlığa meyletmesinden. (اَوْ اِثْمًا) **yahut günahından,** yani her hangi bir veli veya vasiyet olunan kişi, vasiyet edenin kasten zulmederek, günaha girmesinden endişelenir de, (فَاَصْلَحَ) **ıslah eder** (düzeltir) **se,** neyi? (بَيْنَهُمْ) **aralarını,** yani vasiyet edilenlerin aralarını düzeltir, zulmü adalete döndürerek aradaki fenalığı kaldırırsa; böyle bir değiştirmede (فَلَا اِثْمَ) **hiç bir günah yoktur,** kimin üzerine? (عَلَيْهِ) **o değiştiren üzerine,** (اِنَّ اللّٰهَ) **muhakkak Allah** (-u Tealâ Hazretleri) (غَفُورٌ) **ziyade mağfiret edicidir.** (رَحِيمٌ) **ziyade acıyıcıdır.**

MEALİ ŞERİFİ (182)

(Ölenin velilerinden veya vasiyet ettiklerinden) **Her kim, vasiyet edenin haksızlığa meylinden veya** (kasten) **bir günaha gireceğinden endişe edip de** (vasiyet yapan ile kendilerine vasiyet yapılanların vesair alâkadarların) **aralarını bulursa, bundan dolayı ona da hiç bir günah yoktur.** (Çünkü o, kötülüğe değil iyiliğe çalışmıştır batılı hakka çevirmiştir). **Şüphe yok ki Allah** (-u Tealâ Hazretleri böyle bir güzel maksatla vasiyeti değiştirerek ara bulan ve kusurunu bilip düzeltme cihetine giden kişinin günahlarını) **ziyade mağfiret edici** (örtücü), (düzeltici kullarına) **ziyade acıyıcıdır.**

İZAHAT

Ayeti celilede zikredilen haksızlık, vasiyetin vacip oluşunun kaldırılmasından önce, yakın akrabasını bırakıp, uzak akrabasına veya akrabasını bırakıp tamamen yabancılara vermek gibi haksızlıklardır. Vasiyetin vacip olmasının kaldırılmasından sonra da akrabasından bazısına fazla bir vasiyette bulunmak veya varislerden mal kaçırmak gibi bir takım zulümlerdir.

Vasiyet anında yapılan bu haksızlıklar, kişinin cehenneme girmesine sebep olacaktır. Nitekim:

٢٠٧- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ : « إِنَّ الرَّجُلَ لَيَعْمَلُ وَالْمَرْأَةُ بِطَاعَةِ اللّٰهِ سِتِّينَ سَنَةً ثُمَّ يَحْضُرُهُمَا الْمَوْتُ فَيُضَارَّانِ فِي الْوَصِيَّةِ فَتَجِبُ لَهُمَا النَّارُ » قَالَ : وَقَرَأَ عَلَيَّ أَبُو هُرَيْرَةَ مِنْ هٰهُنَا ﴿ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصَىٰ بِهَا أَوْدَيْنٍ غَيْرَ مُضَارٍّ﴾ حَتَّىٰ بَلَغَ ﴿ ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴾ .

207. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edildiğine göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Altmış sene erkek çalışır, kadın Allah'a ibadet eder. Sonra, onlara ölüm gelince vasiyette** (varisleri) **zarara uğratırlarsa onlara ateş vacip olur."**

Şehr İbn-i Havşep dedi ki, Ebu Hureyre bana (Nisa Suresinin on ikinci ayetinin) şurasından mealen: **"Vasiyet ettiği vasiyetten ve borçtan sonra vasiyette zarar verici olmamalıdır."** bölümünden: **"Bu, en büyük kurtuluştur."** mealindeki 13. ayetin sonuna kadar okudu. *(Ebu Davud, Vesâyâ:3, H.No:2867, 3/113, Tirmizî, Vesâyâ:2)*

Bilinmelidir ki,vasiyet müstehaptır.İnsanların ona ihtiyacı vardır. Çünkü insan uzun müddet yaşayacağını ümit ederek amelinde noksanlıklar yapar. Kendisine hastalık arız olup, ölümden korkunca, yapmış olduğu kusurları malıyla tedarik etmeye muhtaç olur. Kişi namaz ve oruç gibi fidyeleri için de vasiyet etmelidir. Şöyle ki: Her bir farz namaz için buğdaydan yarım ölçek vasiyet eder, vitir de buna dahildir. Ramazanı şerif oruçları ve adak oruçları da böyledir.

Üzerinde hac ve sair vaciplerden bir şey kalmış olan kişinin vasiyet etmesi vaciptir. Böyle bir borcu yoksa muhayyer (serbes) tir. Ayrıca hasımları (düşmanları) nın razı edilmesini, borçlarının ödenmesini de vasiyet etmelidir.

Hikaye olunduki, İmam-i Şafiî *(Rahimehullah)* ölüm hastalığına tutulduğunda: "Falancaya emredin beni yıkasın." buyurdular. Vefat edip ölüm haberi o kişiye ulaştığında hemen gelerek: "Bana İmam-ı Şafiî'nin vasiyetnamesini getirin." dedi. Vasiyetname getirildiğinde, İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* nin üzerinde yetmiş bin dirhem borç olduğunu gördü, hemen o borçları kendi üzerine yazarak ödedi ve: "İşte benim onu yıkamam budur, o da bunu kastetmiştir." dedi.

٢٠٨- عَنْ قَيْسِ بْنِ قُبَيْصَةَ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « مَنْ لَمْ يُوصِ لَمْ يُؤْذَنْ لَهُ فِي الْكَلَامِ مَعَ الْمَوْتَىٰ، قِيلَ: يَارَسُولَ اللّٰهِ! يَتَكَلَّمُونَ؟ قَالَ: نَعَمْ وَيَتَزَاوَرُونَ ».

208. Kays İbn-i Kubeysa *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadisi şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Vasiyet etmeyene ölülerle konuşma izni verilmez."** buyurdu. O zaman: "Ey Allah'ın resulü! (ölüler) konuşurlar mı?," diye soruldu. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Evet, birbirini ziyaret de ederler."** buyurdu. *(Ali el-Müttekî, Kenzül Ummal:16/620, No:46086)*

İmam-ı Fahrur Razî, bazı büyük imamlardan naklen şöyle buyurdu: Ruhlar iki kısımdır.Birincisi inam edilen, ikincisi azap edilen ruhlardır. Azapta olan ruhlar hapsedilerek birbirleriyle konuşmaktan, görüşmekten men edilmişlerdir. Nimetler içerisinde olan ruhlar ise salıverilmişlerdir. Binaenaleyh onlar birbirleriyle karşılaşırlar, ziyaretleşirler, dünyada başlarına gelen hâlleri ve dünya ehlinin yaptıklarını konuşurlar.

Böylece her ruh, dünyada kendi ameli üzere bulunan refiki (arkadaşı) ile beraberdir. İşte bu beraberlik Berzah âlemi olan kabirde de ceza yurdu olan mahşerde de sabittir (vardır).

Kişi, bu üç âlem (dünya, kabir ve mahşer) in her yerinde sevdikleriyle beraber olacaktır. O hâlde akıllı kişi, hayırlı kişilerle beraber olmalı, gece ve gündüz saatlerinde ahirete hazırlanmalı, mal ve rütbeye aldanmamalı ve uzun emellere kapılarak Allah dostlarından ayrılmamalıdır. Zira dünya fani, üzerinde bulunan her şey de fanidir. Öyleyse, ey Allah'ın kulları her an Allah'tan sakının.

(خَافَ) **Hafe:** Hakikatte mutlak olarak korkmak demektir. Burada ise, bu mana uygun olmadığından mecaza hamledilerek ümit etmek, bilmek, endişe etmek manalarına gelmektedir.

(جَنَفْ) **Cenef:** dördüncü baptan mastardır. Aslında mutlak meyil ve zulüm manasındadır. Buradaki murat ise vasiyette, kasıtsız olarak haksızlığa meyletmektir. Zira peşinden (اِثْمْ) **İsm** (günah) zikredilmektedir. Buda ancak kasıtlı yapılan haksızlıklarda kullanılmaktadır.

Mevlâ Tealâ, insanın zahirini (dış kısmını) düzeltmesiyle alakalı bazı hükümlerini açıkladıktan sonra batını (içini) temizlemekle alâkalı hükümlerinden bazılarını açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ (١٨٣)

KELİME MANASI (183)

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا) **Ey iman edenler!** (كُتِبَ) **yazıldı** (farz kılındı), kim üzerine?

Ayet: 183

(عَلَيْكُمْ)**sizin üzerinize,** ne? (الصِّيَامُ) **oruç,** ne gibi? (كَمَا كُتِبَ) **farz kılındığı gibi,** kimlerin üzerine? (عَلَى الَّذِينَ) **o kimseler üzerine ki,** kimden evveldir? (مِنْ قَبْلِكُمْ) **sizden evvel,** yani Âdem *(Aleyhisselam)* dan sizin zamanınıza kadar gelmiş geçmiş olan bütün nebiler ve ümmetleri üzerine oruç farz kılındığı gibi, size de farz kılındı. (لَعَلَّكُمْ) **umulur ki siz,** (تَتَّقُونَ)**sakınırsınız,** yani oruç sebebiyle bütün kötülüklerden sakınırsınız ve müttakilerden olursunuz, zira oruç bütün isyanların kaynağı olan şehveti kırar.

MEALİ ŞERİFİ (183)

Ey iman etmiş kullar! Oruç sizden evvelki (ümmet) **lere yazıldığı** (farz kılındığı) **gibi sizin üzerinize de yazılmıştır. Ta ki sakınabilesiniz,** (nefsinizi haramlardan koruyup müttekilerden olasınız).

İ Z A H A T

Lügat erbabı buyurdu ki, (يَا) **Yâ:** Harfi nidadır. Bu, dostun (Mevlâ'nın) dostuna (mümin kullarına) yapmış olduğu bir çağırıdır.

(أَيُّهَا) **Eyyühâ:** Tenbihtir. Bu ise, dostun dostuna yapmış olduğu bir uyandırmadır. (الَّذِينَ آمَنُوا) **Elleziyne âmenû:** İse, dostun dostuna imanla şahitlik etmesidir.

İmam-ı Hasen *(Radıyallahu Anh)* buyurdu ki: Allah-u Tealâ'nın(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا) **"Ey iman edenler!"** buyurduğunu duyduğunda hemen kulak kesil, zira peşinden ya bir emir, ya da bir yasak zikredilecektir.

İmam-ı Cafer-i Sadık *(Radıyallahu Anh)* buyurdu ki: "Mevlâ Tealâ'nın mümin kullarına yapmış olduğu nidaların lezzeti, bütün ibadetlerin zorluk ve zahmetini onlardan gidermiştir. Artık bu nida karşısında kul, sevgilisi olan Mevlâ Tealâ, ona canını ateşe atmasını bile emretse, hemen o emre imtisal eder (koşar).

Kazî Beyzavî'nin buyurduğuna göre, müslümanlar üzerine orucun farz oluşu bu ayetle sabit olduğu gibi, Âdem *(Aleyhisselam)* dan beri bütün peygamberler ve ümmetler üzerine orucun farz kılındığı ve bütün şeriatlarda tayin edilmiş eski bir ibadet olduğu meydana çıkmıştır. Fakat bilahare yahudi ve hristiyanlar, mükellef oldukları oruçların günlerini, sayılarını ve şartlarını değiştirmişler, perhiz vesair isimlerle uydurma törenler ortaya koymuşlardır.

Allah-u Tealâ Hazretleri, bu ümmet üzerine orucun farz edilişini kuvvetlendirmek, iman ehlini oruca teşvik, nefislerini tatmin (rahatlatmak) için, orucun geçmiş ümmetlere de farz kılındığını beyan buyurmuştur. Çünkü oruç, insanların nefislerine zor ve ağır gelen bir ibadettir, zor olan bir şeyin ise, her kese farz olması, kalpleri rahatlandırır.

(صَوْمٌ) **Savm,** (صِيَامٌ) **Sıyam = Oruç:** Lugatta, nefsi, meylettiği (arzu ettiği) şeylerden imsak etmek, yani o şeyleri yapmaktan kendini tutmaktır.

Şeran ise: Mükellef (akıllı, büluğa ermiş vesair şartlar kendinde mevcut olan) bir insanın, bütün bir gün imsak (sabahın başlangıcın) dan, gurub (güneşin batışın) a kadar, nefsini (kendini) yemek, içmek ve cima' (cinsî münasebet) den oruç niyetiyle men etmesi (tutması) dır. Bu, **avam** (sıradan) müminlerin orucudur.

Havâs (hususî kullar) ın orucu ise, bütün haramlardan vaz geçmektir.

Ehassul Havâs (en hususi kullar) ın orucu da, Mevlâ Tealâ'dan gayri herşeyden vaz geçmektir.

Resul-ü Ekrem *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Efendimiz, hicretin başında, her aydan üç gün, bir de Aşura (Muharremin onuncu) gününde nafile olarak oruç tutmalarını ashabı kiramına tavsiye buyurmuş, hicretten bir buçuk sene sonra, Şaban ayının 10. gününde Ramazan ayının farziyeti kendisine beyan olunmuştur.

Orucun meşruiyetindeki hikmet (şeran ortaya koyulmasındaki gaye): Nefsi haramlardan korumak olduğuna işaret etmek için Cenab-ı Hak, ayeti kerimesinin sonunda, (لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ) buyurmuştur ki: **"Oruç, sizin haramlardan sakınmanız için farz kılınmıştır."** demektir. Zira oruç, insanın şehevânî gücünü kırdığı gibi heva ve hevesini kökünden sökmekte ve uzuvların bütün arzularını azaltmaktadır. Nitekim:

٢٠٩- عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ يَزِيدَ قَالَ دَخَلْتُ مَعَ عَلْقَمَةَ وَالْأَسْوَدِ عَلَى عَبْدِ اللّٰهِ فَقَالَ عَبْدُ اللّٰهِ كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ شَبَابًا لَا نَجِدُ شَيْئًا فَقَالَ لَنَا رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ يَا مَعْشَرَ الشَّبَابِ مَنِ اسْتَطَاعَ الْبَاءَةَ فَلْيَتَزَوَّجْ فَإِنَّهُ أَغَضُّ لِلْبَصَرِ وَأَحْصَنُ لِلْفَرْجِ وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَعَلَيْهِ بِالصِّيَامِ فَإِنَّهُ لَهُ وِجَاءٌ .

209. Abdurrahman İbn-i Yezid *(Radıyallahu Anh)* şöyle demiştir: Ben, Alkama ve el-Esved ile beraber Abdullah İbn-i Mesud'un yanına girdim. Abdullah İbn-i Mesud şöyle dedi: Bizler, peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in maiyetinde (evlenmek için) hiç bir imkân bulamayan bir takım gençlerdik. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bize: **"Ey gençler zümresi! Evlenmeye gücü yeten evlensin. Çünkü evlenmek, gözü haramdan en çok meneder** (korur), **ferci** (tenasül uzvunu) **de en iyi korur. Evlenmeye gücü yetmeyen de, oruca devam etsin. Çünkü oruç tutmak, kişi için bir eneme** (şehveti kıran bir şey) **dir."** buyurdu. *(Buharî, Nikah, 2,3,6/117, Savm:20, Müslim, Nikah:1,3, Ebu davud, Nikâh:1, Tirmizî, Nikah:1, Neseî, Sıyam:43, Nikah:3, İbn-i Mace, Nikah:1, Darimî, Nikah:2, Ahmed İbn-i Hanbel:1/378, 424, 425, 432,447)*

Ayet: 183.

(اَلْوَجء) **el-Vec':** Vâvın fethi ve cîmin sükûnuyla olup, el, hançer ve bıcak ile vurmak manasınadır. Ve cima' eylemek manasınadır. (وِجَآء) **Vicâ',** kitap vezninde, koçun veya tekenin hayalarını çıkarmayıp hayalarının damarlarını iki taş arasında dövüp enemek manasınadır, bu suretle hayaları salim kalır. Bir kavle göre hayaları hurdahaş oluncaya kadar dövmektir.

Ulema buyurmuştur ki: Şehveti dindirmek, gündüz sıyam (oruç), gece kı-yam (ibadet), şehvetleri unutmak ve onları hatırlamamak suretiyle hasıl olur. Eğer bir kişi oruç tutuyor, gece kalkıyor, fazla yemiyor, ama yine de nefsinde şehvet buluyor dersen, biz deriz ki: Bu, önceden kendinde yerleşmiş olan şehvetin aşırılığından ileri gelmektedir.

O kişi, bu şehveti, dertler, daimi üzüntüler, ölümü hatırlamak, ecelinin yaklaştığını düşünmek, uzun emelleri kısaltmak, murakabeye (Mevlâyı görür gibi olma hâline) devam etmek ve ibadetlere devamla kesmeye çalışsın.

Bilinmelidir ki, bütün insanların çalışmaları iki şeye bağlıdır.

1. Yemek içmek arzusu,

2. Şehvet gücü.

Orucun bu iki arzuyu kırarak insanı takvaya sürükleyeceğinde şüphe edilmemelidir. Oruç ta manevi sevap ve günahlardan korunma gibi bir takım faydalar bulunduğu gibi maddi olarak ta insan vücudunu tasfiye (arındırmak) ve bazı hastalıklardan korumak da orucun faydalarındandır. Zira oruçtaki perhizin, mideyi sağlamlaştırdığı herkesin malûmudur.

Oruç, ikinci fecir (imsak) tan itibaren güneşin gurubu (batması) na kadar yemek, içmek, ve cinsî mukarenet (yakınlık) dan nefsi menetmek (geri bırakmak) demektir. Müftırât denilen (orucu bozan) şeylerden nefsi hakikaten veya hükmen alıkoymak bir imsaktır. Şaşırarak veya unutarak birşey yenildiği zaman hükmen imsak mevcut olduğundan oruç yine bozulmuş olmaz.

İmsakın mukabili iftardır. Şöyle ki: Hiç oruç tutmamak bir iftar olduğu gibi, güneşin batmasından sonra orucu açmak ta bir iftardır. Oruç esnasında orucu bozacak bir şey yapılması da bir iftardır. İftar eden kimseye (مُفطِر) müftır: denildiği gibi orucu bozan şeylerden her birine de müftır denilir. Cemisine (مُفطِرَات) müftırat denir.

Ramazanı şerif ayına (شَهرِ صِيَام) **Şehri Sıyam,** Ramazan bayramına da, imsaka nihayet verildiği için, (عِيدِ فِطر) **İyd-i Fıtr** denilir. Buna şeker bayramı demek doğru değildir.

Oruçlar, Farz, vacip, nafile ve mekruh diye nevilere ayrılır. Farz ve ve vacip oruçlar da, muayyen (tutulacağı gün belli) ve gayri muayyen (tutulacağı gün belli olmayan) diye kısımlara ayrılır. Şöyle ki, Ramazanı şerif orucu belli bir farzdır, kazaya kalan Ramazanı şerif oruçları ile kefaret olarak tutulacak oruçlar ise, belli olmayan birer farzdır. Bunlar, istenilen mubah (oruç tutulması serbest) günlerde tutulabilir.

Belli bir günde tutulması nezredilen (adanılan) bir oruç, belli bir vaciptir. Belli olmayan bir gün, bir ay, bir hafta tutulması adanılan bir oruç da belli olmayan bir vaciptir.

Hak Tealâ'nın rızası için tutulacak nafile oruçlar da sünnet, müstehap ve mendup diye anılırlar. Aşura günü ile beraber ondan bir evvel ve bir gün sonra tutulan oruçlar müstehaptırlar.

Eşhuru Hurum (hürmetli aylar) denilen Zülkade, Zülhicce, Muharrem ve Recep aylarının perşembe cuma ve cumartesi günlerinde ve Zilhiccenin evvelinden dokuz günde tutulacak oruçlar da müstehaptır.

Ramazanı şerif bayramının birinci günü ve kurban bayramının dört gününde tutulacak olan oruçlar, tahrimen (harama yakın derecede) mekruhtur. Çünkü o günler, Allah-u Tealâ'nın kullarına birer ziyafet günüdür, bu ziyafetten kaçmak doğru değildir. Bununla beraber bu günlerde tutulan oruçlar, yine oruçtur. Şu kadar varki bozulursa kazası lâzım gelmez. Zira caiz olmayan bir şeye başlanmıştır.

Nevruz denilen ilk bahar gününde, Mehrican denilen sonbahar gününde kasten tutulan oruçlar, tenzîhen (günaha yakın derecede) mekruhtur. Çünkü bu günlere tazim edilmiş gibi olur, hâlbuki bunlara tazim haramdır. ancak kişinin âdet ettiği bir sünnet orucu bu günlerden birine rastlasa bu, mekruh olmaz.

Yalnız cuma veya yalnız cumartesi gününde bilhassa Aşure günü denilen Muharrem ayının yalnız onuncu günü tutulan oruç ta tenzîhen mekruhtur.

Gece iftar edilmeyip iki üç gün oruç tutulması da mekruhtur. Buna: Savmi visal (peşpeşe oruç) denir. Nafilelerde, memduh (kıymetli) olan, bir gün oruç bir gün iftar etmektir ki, buna savmi Davudî (Davud (Aleyhisselam) ın orucu) denir.

Hacılar için zafiyet (güçsüzlük) vereceği taktirde Terviye ve Arefe (Zilhiccenin sekiz ve dokuzuncu) günleri oruç tutmak mekruhtur. Çünkü hac vazifelerini yapmakta güçsüz kalabilirler.

Yevmi şek (şüpheli gün) de Ramazan veya bir vacibe niyet edilerek tutulan oruç da mekruhtur. Yevmi Şek, Şaban ayının otuzuncu günüdür. Havada bir arıza (bulut, duman, su gibi ayın görünmesine engel) bulunmasa da, çünkü o gün başka bir yerde ay görülmüş olabilir.

Yevmi Şek (Ramazan mıdır, değil midir? diye şüphe edilen gün) de Ramazanı şerif veya bir vacibe niyet edilerek oruç tutulsa bakılır, eğer Ramazanı şerif ise bu, Ramazanı şerif orucundan olmuş olur. Ramazanı şerif olmadığı anlaşılırsa Ramazanı şerif orucuna niyet edilmiş ise bir nafile sayılır, iftar edilirse kazası lâzım gelir.

Fakat bir vacibe niyet edildiği taktirde o vacip sahîh olur. Şayet o gü-

nün Şabandan mı veya Ramazanı şeriften mi? olduğu anlaşılmazsa, bir vacip namına niyet edilmiş olan oruç, o vacip namına sahih olmaz, çünkü Ramazanı şerif olması ihtimali vardır.

Şek gününde tatavvua (nafileye) niyet edilse, doğru olan söze göre bunda zarar yoktur. Ramazanı şerif olduğu anlaşılırsa, Ramazanı şerif orucu tutulmuş olur. Şaban olduğu meydana çıkarsa, bu oruç bir nafile sayılır, iftar edilse kazası lâzım gelir.

Şek gününde: "Ramazan ise Ramazan orucuna, değilse iftar etmeye." niyet etmiş olan bir kimse oruç tutmuş olmaz,çünkü oruca katî niyet lâzımdır.

Şüpheli günde insanlara yaymaksızın oruç tutmak, havâss-ı ümmet (şüpheli günde oruca nasıl niyet edileceğini bilen ve o günün Ramazanı şerif olduğunu katî olarak bilmeyen kimseler) için efdal (daha iyi) dir.

Avam hakkında ise televvüm efdaldir. Yani onlar, ihtiyata riayet ederek, zeval (öğlen) vaktine kadar oruç bozan şeylerden sakınırlar. Bir şey yiyip içmeden, beklerler, Ramazan olmadığı anlaşılırsa iftar ederler.

Oruçların farz ve vacip oluşlarındaki sebepler:

Ramazanı şerif orucunun farz olmasının sebebi, Ramazanı şerif günlerinden herhangi birinin, oruca başlamaya uygun olan bir parçasına yetişmektir. Bu cüz- ikinci fecr (imsak) tan itibaren Dahve-i Kübrâ denilen ve şeriata göre günün yarısı sayılan **Kaba kuşluk** (öğleye yakın) zamanına kadar devam eder. Binaenaleyh bu müddete yetişen veya bu müddet içinde oruç tutması gereken her müslüman için o günün orucu farz olur.

Vacip oruçlarının sebebi: Bunların adanmasıdır. Bunların kazasının sebebi de başlanmış olan bir ibadetin tamamlanmasının lüzumu (lâzım olması) dır.

Keffâret oruçlarının sebepleri: mahiyetlerine göre değişir. Meselâ Ramazanı şerife ait keffaretin sebebi, bu orucu bir isyan eseri olarak kasten bozmaktır.

Nafile oruçların tutulmasını dinen mecbur edecek bir sebep yoktur. Bunlar yalnız Allah rızası ve sevap kazanmak için, isteyenlerin tutacakları oruçlardır. Şu kadar varki bunlardan biri tutulduktan sonra bozulacak olsa, kazası lâzım gelir. Bu kazanın sebebi ise, böyle bir ibadete Hak rızası için başlanılmış olmasıdır ki, bunun yarıda bırakılması caiz olmıyacağından, kaza suretiyle bunun telafi edilmesi lazım gelir (gerekir).

ORUCUN ŞARTLARI

Orucun kendisinin farz olmasının ve edası (yerine getirilmesi) nin farz oluşunun bir takım şartları vardır.

1. Bir kişinin oruç tutmakla emrolunması için müslüman, akıllı ve büluğa ermesi şarttır. Binaenaleyh bu vasıfları kendisinde toplamayan bir kişi için oruç farz değildir,

2. Orucun edası (yerine getirilmesi) nin farz olması için, sıhhat, (hasta olmamak) ve ikamet (vatanında bulunmak, yolcu olmamak) şarttır, dolayısıyla hasta ve misafir olanların bu hâlde oruç tutmaları gerekmez bilâhare kaza ederler. Bir orucun yerine getirilmesinin sahih (kabul) olması için Niyet etmek, hayız ve nifastan temizlenmek şarttır. Niyet edilmeden tutulan oruç, bütün müctehidlere göre şeran muteber (makbul) değildir.

Hayız ve nifas hâlinde bulunan kadının oruç tutması da caiz değildir. Ramazanı şerif orucunu daha sonra kaza etmesi gerekir.

ORUCUN FARZİYETİ VE FAZİLETLERİ HAKKINDAKİ HADİSİ ŞERİFLER VE RİVAYETLER.

٢١٠- عَنْ طَلْحَةَ بْنِ عُبَيْدِ اللّٰهِ (رضى الله عنه) اَنَّ اَعْرَابِيًّا جَاءَ اِلٰى رَسُوْلِ اللّٰهِ ﷺ ثَائِرَ الرَّأْسِ فَقَالَ يَا رَسُوْلَ اللّٰهِ اَخْبِرْنِى مَاذَا فَرَضَ اللّٰهُ عَلَيَّ مِنَ الصَّلَاةِ فَقَالَ الصَّلَوَاتُ الْخَمْسُ اِلَّا اَنْ تَطَوَّعَ شَيْئًا فَقَالَ اَخْبِرْنِى مَا فَرَضَ اللّٰهُ عَلَيَّ مِنَ الصِّيَامِ فَقَالَ شَهْرَ رَمَضَانَ اِلَّا اَنْ تَطَوَّعَ شَيْئًا فَقَالَ اَخْبِرْنِى بِمَا فَرَضَ اللّٰهُ عَلَيَّ مِنَ الزَّكَاةِ فَقَالَ فَأَخْبَرَهُ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ شَرَائِعَ الْاِسْلَامِ قَالَ وَالَّذِى اَكْرَمَكَ لَا أَتَطَوَّعُ شَيْئًا وَلَا اَنْقُصُ مِمَّا فَرَضَ اللّٰهُ عَلَيَّ شَيْئًا فَقَالَ ﷺ اَفْلَحَ اِنْ صَدَقَ اَوْ دَخَلَ الْجَنَّةَ اِنْ صَدَقَ .

210. Talha İbn-i Ubeydillah *(Radıyallahu Anh)* (şöyle demiştir): Bir A'rabî başının saçları dağınık olarak Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* a geldi ve: "Ya Resulellah! Allah benim üzerime namazdan neyi farz kıldı, bana haber ver!" dedi. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Beş vakit namaz** (farz etti), **Ancak senin kendiliğinden bir şey kılman olabilir."** buyurdu. O zat: "Allah benim üzerime oruç tutmakdan neyi farz kıldı, bana haber ver!" dedi.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Ramazan ayını farz kıldı, ancak senin kendiliğinden bir miktar oruç tutman olabilir."** buyurdu. O zat: "Allah'ın benim üzerime zekâttan farz kıldığı şeyi bana haber ver!" dedi. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* o zata islâmın ibadet yollarını (zekâtı, miktarlarını, haccı ve hükümlerini) haber verdi. Bunun üzerine o A'rabî: "Sana (hakkı) ikram eden Allah'a yemin ederim ki, ben kendiliğimden gönüllü hiç bir şey yapmam, Allah'ın benim üzerime farz kıldığı şeylerden de hiç bir şeyi eksik yapmam." dedi.

Bu sözün üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Eğer doğru söylediyse felâh buldu."** yahutta: **"Eğer doğru söylüyorsa cennete girdi."** buyurdu. *(Buharî, Savm:1, 2/225)*

٢١١- عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ قَالَ اللّٰهُ كُلُّ عَمَلِ ابْنِ آدَمَ لَهُ اِلاَّ الصِّيَامَ فَاِنَّهُ لِى وَاَنَا اَجْزِى بِهِ وَالصِّيَامُ جُنَّةٌ وَاِذَا كَانَ يَوْمُ صَوْمِ اَحَدِكُمْ فَلاَ يَرْفُثْ وَلاَ يَصْخَبْ فَاِنْ سَابَّهُ اَحَدٌ اَوْ قَاتَلَهُ فَلْيَقُلْ اِنِّى امْرُؤٌ صَائِمٌ وَالَّذِى نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَخُلُوفُ فَمِ الصَّائِمِ اَطْيَبُ عِنْدَ اللّٰهِ مِنْ رِيحِ الْمِسْكِ لِلصَّائِمِ فَرْحَتَانِ يَفْرَحُهُمَا اِذَا اَفْطَرَ فَرِحَ وَاِذَا لَقِىَ رَبَّهُ فَرِحَ بِصَوْمِهِ.

211. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayetle: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Allah: 'Adem oğlunun işlediği her hayır iş kendisi içindir, fakat oruç böyle değildir. Oruç sırf benim için edilen bir ibadettir. Onun mükâfatını da ben veririm.' buyurdu. Oruç bir kalkandır. Herhangi birinizin oruç günü olduğu zaman artık o kimse kötü söz ve fiil yapmasın, düşmanlık** (veya bağırma) **da yapmasın. Eğer bir kimse ona söver yahut onunla döğüşürse, derhal: Ben oruçlu bir kimseyim, desin. Muhammedin nefsi** (canı) **elinde bulunan Allah'a yemin ederim ki, oruçlunun ağzının** (açlık) **kokusu Allah indinde misk kokusundan daha hoş ve daha temizdir. Oruçlunun sevinip neşeleneceği iki sevinci vardır: Birisi** (iftar vaktinde) **orucu bozduğu zaman sevinir, öbürüsü de Rabbine kavuştuğu zaman orucu** (nun mükâfatı) **ile sevinir."** *(Buharî, Savm:9, 2/228, Müslim, Sıyam:164, Ebu Davud, Savm:25, Tirmizî, Savm:55, Neseî, Sıyam:41, İbn-i Mace, Sıyam:1, Muvatta', Sıyam:58)*

٢١٢- عَنْ سَهْلٍ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِىِّ ﷺ قَالَ: اِنَّ فِى الْجَنَّةِ بَابًا يُقَالُ لَهُ الرَّيَّانُ يَدْخُلُ مِنْهُ الصَّائِمُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لاَ يَدْخُلُ مِنْهُ اَحَدٌ غَيْرُهُمْ يُقَالُ اَيْنَ الصَّائِمُونَ فَيَقُومُونَ لاَيَدْخُلُ مِنْهُ اَحَدٌ غَيْرُهُمْ فَاِذَا دَخَلُوا اُغْلِقَ فَلَمْ يَدْخُلْ مِنْهُ اَحَدٌ .

212. Sehl *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edildiğine göre Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Cennette, er-Reyyan denilen bir kapı vardır. Bu kapıdan kıyamet gününde yalnız oruç tutanlar girer; ondan oruç tutanlardan başka hiç kimse girmez.** (kıyamet gününde): **Oruç tutanlar nerede? denilir. Oruç tutanlar kalkarlar ve o kapıdan girerler. Onlardan başka hiç bir kimse buradan giremez. Onlar girdiği zaman kapı kapatılır, artık bu kapıdan hiç bir kimse giremez."** *(Buharî, Savm:4, 2/226, Müslim, Sıyam:166, Neseî, Sıyam:43, Tirmizî, Savm:55)*

٢١٣- عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ مَنْ اَنْفَقَ زَوْجَيْنِ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ نُودِىَ مِنْ اَبْوَابِ الْجَنَّةِ يَا عَبْدَ اللّٰهِ هَذَا خَيْرٌ فَمَنْ كَانَ مِنْ اَهْلِ الصَّلاَةِ دُعِىَ مِنْ بَابِ الصَّلاَةِ وَمَنْ كَانَ مِنْ اَهْلِ الْجِهَادِ دُعِىَ مِنْ بَابِ الْجِهَادِ

وَمَنْ كَانَ مِنْ اَهْلِ الصِّيَامِ دُعِيَ مِنْ بَابِ الرَّيَّانِ وَمَنْ كَانَ مِنْ اَهْلِ الصَّدَقَةِ دُعِيَ مِنْ بَابِ الصَّدَقَةِ فَقَالَ اَبُو بَكْرٍ (رضى الله عنه) بِاَبِى اَنْتَ وَاُمِّى يَا رَسُولَ اللّٰهِ مَا عَلٰى مَنْ دُعِيَ مِنْ تِلْكَ الْاَبْوَابِ مِنْ ضَرُورَةٍ فَهَلْ يُدْعٰى اَحَدٌ مِنْ تِلْكَ الْاَبْوَابِ كُلِّهَا فَقَالَ نَعَمْ وَاَرْجُو اَنْ تَكُونَ مِنْهُمْ .

213. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Her kim Allah yolunda** (2 sığır, 2 koyun, 2 dirhem gibi) **çift sadaka verirse, cennet kapılarından: Ey Allah'ın kulu!** (buraya gel!) **Bu kapı hayırlıdır! diye çağırılır. Çok namaz kılanlardan olan kimse de** (cennetin) **namaz kapısından çağırılır. Cihat ehlinden olan kimse de cihat kapısından çağırılır. Oruç ehlinden olan kimse, er-Reyyan kapısından çağırılır. Sadaka sahiplerinden olan kimse, sadaka kapısından çağırılır."**

Bunun üzerine Ebu Bekr *(Radıyallahu Anh)* : "Babam-anam sana feda olsun ya Resulallah! Bu kapılardan çağırılan kimse üzerine bir zarar varmıdır? Bir kişi bu kapıların hepsinden davet olunur mu?" diye sordu. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Evet hepsinden davet olunur ve ben, senin onlardan olmanı ümit ediyorum."** buyurdu. *(Buharî, Savm:4, 2/227)*

٢١٤- عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « مَنْ صَامَ رَمَضَانَ اِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ » .

214. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* şöyle demiştir: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Her kim Ramazan orucunu, inanarak ve mükâfatını yalnız Allahtan umarak tutarsa, kendisi için, geçmiş günahları mağfiret olunur."** *(Buharî, İman:28 1/15, Leyletül Kadr:1, Savm:6, Müslim, Sıyam:3, 20, Müsafirin:175, Ebu Davud, Ramazan:1, Savm:57, Tirmizî, Savm:1, Cennet:4, Neseî, Sıyam:39, İbni Mace, İkamet:173, Sıyam:2, 33, Darimî, Savm:44, Ahmed İbn-i Hanbel:2/232, 241, 385)*

٢١٥- عَنْ اَبِى سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ (رضى الله عنه) قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ « مَنْ صَامَ يَوْمًا فِى سَبِيلِ اللّٰهِ بَعَّدَ اللّٰهُ وَجْهَهُ عَنِ النَّارِ سَبْعِينَ خَرِيفًا ».

215. Ebu Saîd el-Hudrî *(Radıyallahu Anh)* şöyle demiştir: Ben Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den işittim: **"Herkim** (cihat vazifesinde iken) **Allah yolunda birgün oruç tutarsa, Allah onun yüzünü** (yani vücudunu) **yetmişyıl cehennem ateşinden uzaklaştırır."** buyurdu. *(Buharî, Cihad:36, 3/213, Müslim, Sıyam:167-168, Ebu Davud, Cenaiz:3, Tirmizî, Fezailül Cihad:3, Neseî, Sıyam:44,45, İbn-i Mace, Sıyam:34, Fiten:12, Darimî, Cihad:10, Ahmed İbn-i Hanbel:2/355, 357, 3/26, 59, 83)*

٢١٦- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « مَنْ أَفْطَرَ يَوْمًا مِنْ رَمَضَانَ مِنْ غَيْرِ رُخْصَةٍ وَلاَ مَرَضٍ لَمْ يَقْضِ عَنْهُ صَوْمُ الدَّهْرِ كُلِّهِ وَإِنْ صَامَهُ».

216. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilmiştir; dedi ki: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Herkim ruhsatsız ve hastalıksız olarak ramazan'dan bir günün orucunu yerse bütün bir ömür oruç tutsa da onu ödemiş olmaz!"** *(Tirmizî, Savm:27, 3/92, No:723, Ebu Davud, Savm:38, İbn-i Mace, Sıyam:14, Darikutnî:2/191, Ahmed İbn-i Hanbel:2/386, 442, 470)*

٢١٧- عَنْ رَجُلٍ مِنْ بَنِي سُلَيْمٍ قَالَ: عَدَّهُنَّ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ فِي يَدِي أَوْ فِي يَدِهِ التَّسْبِيحُ نِصْفُ الْمِيزَانِ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ يَمْلَؤُهُ وَالتَّكْبِيرُ يَمْلَأُ مَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالأَرْضِ وَالصَّوْمُ نِصْفُ الصَّبْرِ، وَالطُّهُورُ نِصْفُ الإِيمَانِ .

217. Süleym oğullarından bir kişiden rivayet edilmiştir; dedi ki: **"Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, **şunları benim elimde veya kendi elinde saydı: Tesbih** (Sübhanallah) **terazinin yarısıdır ve elhamdülillah onu doldurur. Tekbir** (Allah-u ekber) **ise gök ile yer yüzünün arasını doldurur. Oruç, sabrın yarısı temizlik de imanın yarısıdır."** *(Tirmizî, Deavât:87. No:3519, 5/536)*

عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عَمْرٍو (رضى الله عنه) أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ الصِّيَامُ وَالْقُرْآنُ يَشْفَعَانِ لِلْعَبْدِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَقُولُ الصِّيَامُ أَىْ رَبِّ مَنَعْتُهُ الطَّعَامَ وَالشَّهَوَاتِ بِالنَّهَارِ فَشَفِّعْنِي فِيهِ وَيَقُولُ الْقُرْآنُ مَنَعْتُهُ النَّوْمَ بِاللَّيْلِ فَشَفِّعْنِي فِيهِ قَالَ فَيُشَفَّعَانِ .

218. Abdullah ibni Amr'dan rivayet edilmiştir ki, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Oruçla, Kuran kıyamet gününde kula şefaat edeceklerdir. Şöyle ki: Oruç "Ey Rabbim! Ben onu gündüzleri yemekten ve şehvetlerinden menettim, onun için beni, onun hakkında şefaatçi kıl." diyecek Kuran da "Ben onu geceleri uykusuz bıraktım, beni de onun hakkında şefaatçi kıl."** diyecek. böylece ikisi de (o kula) şefaat edeceklerdir. *(Ahmed ibni Hanbel 2/174)*

٢١٩- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ لأَصْحَابِهِ ذَاتَ يَوْمٍ مَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الْيَوْمَ جَنَازَةً؟ قَالَ عُمَرُ أَنَا ، قَالَ مَنْ عَادَ مِنْكُمْ مَرِيضًا؟ قَالَ عُمَرُ أَنَا ، قَالَ مَنْ تَصَدَّقَ؟ قَالَ عُمَرُ أَنَا ، قَالَ مَنْ أَصْبَحَ صَائِمًا؟ قَالَ عُمَرُ أَنَا ، قَالَ وَجَبَتْ وَجَبَتْ .

219. Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilmiştir ki,Resulullah

(Sallallahu Aleyhi ve Sellem) bir gün ashabına **"Bu gün içinizden, bir cenazede bulunan kimse var mıdır?"** diye sordu. Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* "Ben"diye cevap verdi. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"İçinizden bir hasta ziyaret eden var mı?"** buyurunca, Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* "Ben" dedi. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Kim sadaka verdi?"** buyurunca, Hazreti Ömer "ben" dedi. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Kim oruçlu olarak sabahladı?"** diye sordu.Yine Hazreti Ömer "Ben" diye cevap verince Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : (Cennet sana) **vacip oldu, vacip oldu."** buyurdu. *(Ahmed ibni Hanbel 3/118)*

٢٢٠- عَنْ جَابِرٍ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ اِنَّمَا الصِّيَامُ جُنَّةٌ يَسْتَجِنُّ بِهَا الْعَبْدُ مِنَ النَّارِ هُوَ لِي وَاَنَا اَجْزِى بِهِ .

220. Hazreti Cabir*(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilen bir hadisi şerifte, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Şüphesiz oruç, kulun kendisiyle cehennemden korunduğu bir kalkandır.** (Allah-u Tealâ Hazretleri): **O** (oruç), **benim içindir ve onun karşılığını ben vereceğim."** buyurdu. *(Ahmed ibni Hanbel3/396)*

٢٢١- عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ اَبِى اَوْفٰى (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ «نَوْمُ الصَّائِمِ عِبَادَةٌ ، وَصَمْتُهُ تَسْبِيحٌ ، وَعَمَلُهُ مُضَاعَفٌ ، وَدُعَاؤُهُ مُسْتَجَابٌ ، وَذَنْبُهُ مَغْفُورٌ ».

221. Abdullah İbn-i Ebî Evfa *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadisi şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Oruçlunun uykusu ibadet, susması tesbih; ameli kat kat edilmiş, duası makbul ve günahı affedilmiştir."** buyurdu. *(Ali el-Müttekî, Kenzül Ummal:8/443, No:23562)*

٢٢٢- عَنِ ابْنِ عَمْرٍو (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « لِلصَّائِمِ عِنْدَ اِفْطَارِهِ دَعْوَةٌ مُسْتَجَابَةٌ ».

222. İbn-i Amr *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadisi şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Oruçlunun iftar vakti mutlak kabul olunmuş bir duası vardır."** buyurmuştur. *(Ali el-Müttekî, Kenzül Ummal:8/448 No:23592)*

٢٢٣- عَنْ عَلِيٍّ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « مَنْ مَنَعَهُ الصِّيَامُ عَنِ الطَّعَامِ وَالشَّرَابِ يَشْتَهِيهِ اَطْعَمَهُ اللّٰهُ مِنْ ثِمَارِ الْجَنَّةِ وَسَقَاهُ مِنْ شَرَابِهَا ».

223 Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilen bir hadisi şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Oruç, her kimi, canının istediği yemek ve içmekten alıkoyarsa, Allah-u Tealâ onu cennet meyvalarından yedirir ve cennet şarabından içirir."** *(Ali el-Müttekî, Kenzül Ummal:8/456, H. No:23635)*

٢٢٤- عَنْ عَلِيٍّ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « اِنَّ اللّٰهَ تَبَارَكَ وَتَعَالٰى اَوْحٰى اِلٰى نَبِيٍّ مِنْ بَنِى اِسْرَائِيلَ اَنْ اَخْبِرْ قَوْمَكَ اَنَّهُ لَيْسَ عَبْدٌ يَصُومُ يَوْمًا اِبْتِغَاءَ وَجْهِى اِلاَّ اَصْحَحْتُ جِسْمَهُ وَاَعْظَمْتُ اَجْرَهُ ».

224. Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilen bir hadisi şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Şüphesiz Allah-u Tebareke ve Tealâ, Benî İsrailden bir peygambere: 'Kavmine haber ver ki, muhakkak bir kul, benim rızamı aramak için bir gün oruç tutarsa, mutlaka ben onun cismini sağlamlaştırır ve ecrini büyük ederim.' diye vahyetti."** *(Ali el-Müttekî, Kenzül Ummal:8/447, No:23587)*

٢٢٥- عَنْ اَبِى اُمَامَةَ (رضى الله عنه) قَالَ : اَتَيْتُ النَّبِىَّ ﷺ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ مُرْنِى بِعَمَلٍ يُدْخِلُنِى الْجَنَّةَ ، قَالَ : « عَلَيْكَ بِالصِّيَامِ فَاِنَّهُ لاَ عِدْلَ لَهُ » ثُمَّ اَتَيْتُهُ ثَانِيًا فَقَالَ : « عَلَيْكَ بِالصَّوْمِ فَاِنَّهُ لاَعِدْلَ لَهُ ».

225. Ebu Ümame *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurdu; ben bir kere Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek: **"Ya Resulallah! Beni cennete girdirecek bir amel bana emret."** dedim. O da: **"Oruca devam et, çünkü onun eşi yok."** buyurdu. İkinci defa gelip aynı şekilde sorduğumda yine: **"Oruca devam et, çünkü onun eşi yok."** buyurdu. *(Ali el-Müttekî, Kenzül Ummal:8/583, No:24275)*

٢٢٦- عَنْ سَلَمَةَ بْنِ قَيْصَرَ قَالَ النَّبِىُّ ﷺ « مَنْ صَامَ يَوْمًا اِبْتِغَاءَ وَجْهِ اللّٰهِ تَعَالٰى بَعَّدَهُ اللّٰهُ تَعَالٰى مِنْ جَهَنَّمَ كَبُعْدِ غُرَابٍ طَارَ وَهُوَ فَرْخٌ حَتّٰى مَاتَ هَرِمًا ».

226. Seleme İbn-i Kayser *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilen bir hadisi şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Her kim Allah rızası için bir gün oruç tutarsa Allah-u Tealâ onu, yavru iken yuvadan uçarak uzaklaşıp, ihtiyarlayarak ölen karga** (nın yüz seneye varan ömrü) **kadar cehennemden uzaklaştırır."** *(Ali el-Müttekî, Kenzül Ummal:8/558, No:24155)*

٢٢٧- عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ النَّبِىُّ ﷺ « اَلصِّيَامُ نِصْفُ الصَّبْرِ وَعَلٰى كُلِّ شَىْءٍ زَكَاةٌ ، وَزَكَاةُ الْجَسَدِ الصِّيَامُ ».

227. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilen bir hadisi şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Oruç sabrın yarısıdır. Her şeyin bir zekâtı vardır. Bedenin zekâtı da oruçtur."** buyurdu. *(Ali el-Müttekî, Kenzül Ummal:8/444, No:23571)*

٢٢٨-عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ النَّبِىُّ ﷺ « ثَلَاثُ دَعَوَاتٍ مُسْتَجَابَاتٌ: دَعْوَةُ الصَّائِمِ ، وَدَعْوَةُ الْمُسَافِرِ ، وَدَعْوَةُ الْمَظْلُومِ ».

228. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilen diğer bir hadisi şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: "**Üç dua mutlaka kabul edilmiştir.** (Bunlarda) **Oruçlunun duası, yolcunun duası ve mazlumun** (haksızlığa uğramış bir kişi) **nin duası.**" buyurdu. *(Ali el-Müttekî, Kenzül Ummal:2/99 H. No:3320)*

٢٢٩- عَنْ اَبِى مَالِكِ الْاَشْعَرِىِّ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « اِنَّ فِى الْجَنَّةِ غُرَفًا يُرَى ظَاهِرُهَا مِنْ بَاطِنِهَا وَبَاطِنُهَا مِنْ ظَاهِرِهَا اَعَدَّهَا اللّٰهُ لِمَنْ اَلَانَ الْكَلَامَ وَاَطْعَمَ الطَّعَامَ وَتَابَعَ الصِّيَامَ وَصَلَّى بِاللَّيْلِ وَالنَّاسُ نِيَامٌ ».

229. Ebu Malik el-Eşarî *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilen bir hadisi şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: "**Şüphesiz cennette öyle bir köşk vardır ki, içinden dışı, dışından içi gözükür. Allah-u Tealâ onu yumuşak ko-nuşan, yemek yediren, peş peşe oruç tutan ve insanlar uyurken geceleyin kılanlara hazırladı.**" buyurdu. *(Suyûtî, Dürrül Mensur:1/442)*

Hadis-i şerifte rivayet olunmuştur ki:

« مَنْ حَافَظَ عَلَى ثَلَاثٍ فَهُوَ وَلِىُّ اللّٰهِ حَقًّا وَمَنْ ضَيَّعَهُنَّ فَهُوَ عَدُوُّ اللّٰهِ حَقًّا اَلصَّلَاةُ وَالصَّوْمُ وَالْغُسْلُ مِنَ الْجَنَابَةِ ».

"**Üç şeyi muhafaza eden Allah'ın gerçekten dostudur. O üç şeyi zayi eden de Allah'ın hakikaten düşmanıdır.** (Bunlar da) **namaz, oruç ve cünüplükten yıkanmaktır.**" *(Tabaranî, Mecmauz Zevaid, No:127, 1/201, Kenzül Ummal, 1/330)*

Haberde gelmiştir ki:

« اِنَّ الْجِنَانَ يَشْتَقْنَ اِلَى اَرْبَعَةِ نَفَرٍ صَائِمِى رَمَضَانَ وَتَالِى الْقُرْاٰنِ وَحَافِظِى اللِّسَانِ وَمُطْعِمِى الْجِيرَانِ وَاِنَّ اللّٰهَ يَغْفِرُ لِلْعَبْدِ الْمُسْلِمِ عِنْدَ اِفْطَارِهِ مَا مَشَتْ اِلَيْهِ رِجْلَاهُ وَمَا قَبَضَتْ عَلَيْهِ يَدَاهُ وَمَا نَظَرَتْ اِلَيْهِ عَيْنَاهُ وَمَا سَمِعَتْهُ اُذُنَاهُ وَمَا نَطَقَ بِهِ لِسَانُهُ وَمَا حَدَّثَ بِهِ قَلْبُهُ ».

"**Şüphesiz cennetler dört kişiye aşıktırlar. Ramazan orucunu tutanlar, Kur'an okuyanlar, Dillerini** (yalan ve benzeri yasaklardan) **koruyanlar, Komşularını yedirenler. Şüphesiz Allah-u Tealâ, iftar vakti müslüman kulunun ayaklarıyla yürüdüğü, elleriyle tuttuğu, gözleriyle baktığı, kulaklarıyla dinlediği, diliyle söylediği ve kalbiyle düşündüğü** (bütün günahları) **nı affeder.**

Bir başka haberde de şöyle zikredilmiştir:

اذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ وَبُعِثَ مَنْ فِى الْقُبُورِ اَوْحَى اللّٰهُ اِلَى رِضْوَانَ اِنِّى اَخْرَجْتُ الصَّائِمِينَ مِنْ قُبُورِهِمْ جَائِعِينَ عَاطِشِينَ فَاسْتَقْبِلْهُمْ بِشَهَوَاتِهِمْ مِنَ الْجِنَانِ فَيَصِيحُ وَيَقُولُ اَيُّهَا الْغِلْمَانُ وَالْوِلْدَانُ عَلَيْكُمْ بِاَطْبَاقٍ مِنْ نُورٍ فَيَجْتَمِعُ اَكْثَرُ مِنْ عَدَدِ الرَّمْلِ وَقَطَرَاتِ الْاَمْطَارِ وَكَوَاكِبِ السَّمَاءِ وَاَوْرَاقِ الْاَشْجَارِ بِالْفَاكِهَةِ الْكَثِيرَةِ وَالْاَشْرِبَةِ اللَّذِيذَةِ وَالْاَطْعِمَةِ الشَّهِيَّةِ فَيُطْعِمُ مَنْ لَقِىَ وَيَقُولُ كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا اَسْلَفْتُمْ فِي الْاَيَّامِ الْخَالِيَةِ ».

"Kıyamet günü olup, kabirdekiler diriltildiğinde, Allah-u Tealâ, (cennet bekçisi olan) **Rıdvan'a: 'Şüphesiz ben oruç tutan kullarımı kabirlerinden aç ve susuz olarak çıkarttım. Onları, hemen cennetlerden canlarının istedikleriyle karşıla."** diye vahyeder. Bunun üzerine Rıdvan, cennetin hizmetçilerine bağırarak: **"Ey Gılmân ve Vildân! Nurdan tabaklar toplayın."** der. O zaman, kum tanelerinden, yağmur damlalarından, gökdeki yıldızlar ve ağaçların yapraklarından daha fazla tabaklar, bir çok meyvalar, lezzetli ve iştah çeken yemekler ve içeceklerle dolu olarak toplanır. Melekler, karşılarına çıkan (dünyada oruç tutan) kimseye onlardan yedirir ve: **"Geçen günlerde çektiklerinizden dolayı yeyin, için afiyet olsun."** Derler. *(İsmail Hakkı Bursevî, Ruhul Beyan:1/294)*

Mevlâ Tealâ Sure-i Bakaranın 21. ayeti kerimesinde:

يَا اَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِى خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ (٢١)

"Ey insanlar sizi de, sizden öncekileride yaratan Rabbinize ibadet (Kulluk) **edin, taki takva sahibi olasanız."** buyurmaktadır.

Bu ayeti celilede de:

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ امَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ (١٨٣)

"Ey iman edenler! Oruç, sizden evvelkilere farz edildiği gibi, size de farz edildi. Umulur ki takva sahibi olursunuz." buyurmaktadır.

Bu ayeti celilelerden anlaşılmaktadır ki, bütün ibadetlere, bahusus oruca devamdan takva hasıl olur. Yani bütün ibadetlere devam, sahibine takva (Allah korkusu, Allah saygısı) kazandırır. O hâlde ibadetsiz kişilerden takva beklenemez, zira takva, ibadetin mahsulüdür.

Ayrıca bu ayetlerden, takva kazandırmayan, oruç ve diğer ibadetlerin Allah indinde makbul olmadığı anlaşılmaktadır.

٢٣٠- عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « مَنْ لَمْ يَدَعْ قَوْلَ الزُّورِ وَالْعَمَلَ بِهِ فَلَيْسَ لِلّٰهِ حَاجَةٌ فِى اَنْ يَدَعَ طَعَامَهُ وَشَرَابَهُ ».

230. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilen bir hadisi şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Her kim yalan söylemeyi ve yalanla amel etmeyi bırakmazsa, o kimsenin, yemesini içmesini bırakmasına Allah'ın hiç bir ihtiyacı yoktur."** *(Buharî, Kitabus Savm:8, 2/228)*

٢٣١- عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ «مَا صَامَ مَنْ ظَلَّ يَأْكُلُ لُحُومَ النَّاسِ».

231. Enes İbn-i Malik *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilen bir hadisi şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"İnsanların etlerini yiyen** (gıybet eden) **ler oruç tutmamıştır."** buyurdu. *(Deylemî, Müsned-i Firdevs:4/77 No:6238)*

٢٣٢- عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ«لَيْسَ الصِّيَامُ مِنَ الْاَكْلِ وَالشُّرْبِ اِنَّمَا الصِّيَامُ مِنَ اللَّغْوِ وَالرَّفَثِ فَاِنْ سَابَّكَ اَحَدٌ وَجَهِلَ عَلَيْكَ فَقُلْ اِنِّى صَائِمٌ ».

232. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilen bir hadisi şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Oruç, yemekten içmekten kesilmek değildir. Oruç, ancak fuzulî ve şehevanî sözlerden oruç tutmaktır. Eğer bir kişi sana söver veya sana karşı bilgisizce hareket ederse sen muhakkak ben oruçluyum** (dolayısıyla sana uyamam) **de."** *(Hakim, Müstedrek:1/430)*

٢٣٣- عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « رُبَّ صَائِمٍ حَظُّهُ مِنْ صِيَامِهِ الْجُوعُ وَرُبَّ قَائِمٍ حَظُّهُ مِنْ قِيَامِهِ السَّهَرُ ».

233. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilen bir hadisi şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Nice oruç tutanlar vardır ki** (haramdan sakınmadıkları için) **oruçlarından nasipleri sadece açlık, nice gece kalkanlar da vardır ki, kıyamlarından nasipleri sadece uykusuzluktur."** buyurdu.*(Hakim, Müstedrek:1/431)*

Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* buyurdu ki: "Gıybet, orucu yırtar, istiğfar ise onu yamalar. İçinizden her kim, yarın ahirete orucunu yamalanmış olarak getirmeye güçlü ise, bunu mutlaka yapsın." *(Suyûtî, Dürrül Mensur:1/484)*

Cabir İbn-i Abdullah *(Radıyallahu Anh)* buyurdu ki: "Oruç tuttuğun zaman kulağın, gözün ve dilin yalandan ve bütün haramlardan oruç tutsun (uzak dursun), hizmetçilerine eziyet etmeyi de bırak, oruçlu gününde üzerinde vak-

ar ve sekinet bulunsun, oruçlu gününle oruçsuz gününü bir tutma." *(Suyûtî, Dürrül Mensur:1/484)*

Talk İbn-i Kays buyurdu ki: Ebu Zer *(Radıyallahu Anh)* : "Oruçlu olduğun zaman, gücün yettiği kadar haramlardan korun." derdi.

Kendisi de oruçlu olduğu gün evine çekilip ibadetle meşgul olur, ancak namazlara çıkardı.

İmam-ı Mücahid buyurdu ki: "İki huy vardır ki, onlardan sakınanın orucu kurtulur, bunlar da gıybet ve yalandır."

Ebul Âliye Hazretleri de: "Oruçlu kimse, gıybet etmediği müddetçe ibadettedir." buyurmuştur. *(Suyûtî, Dürrül Mensur:1/484)*

Mevlâ Tealâ Hazretleri, orucun farz olduğunu beyan ettikten sonra, orucun zamanını ve şer'î mazeretler bulunduğu taktirde tutulmaması için şeriatın müsadesi bulunduğunu açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

أَيَّامًا مَعْدُودَاتٍ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ
وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ فَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ
وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ (١٨٤)

KELİME MANASI (184)

(أَيَّامًا) **Günler,** öyle günler ki, (مَعْدُودَاتٍ) **sayılı,** yani malum bir sayı ile tayin edilmiş günlerde tutun veya çok az günlerde, her şeyin azının sayılması kolay olduğundan burada az yerine sayılı günler buyurulmuştur. (فَمَنْ) **her kim ki,** (كَانَ) **oldu,** kimden? (مِنْكُمْ) **sizden,** nedir oldu? (مَرِيضًا) **hasta,** yani oruç kendisine zarar verecek şekilde hastaysa (أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ) **yahut bir sefer üzere** (olur da orucu vaktinde tutamazsa) (فَعِدَّةٌ) **sayılı,** neden? (مِنْ أَيَّامٍ) **günlerden,** öyle günler ki, (أُخَرَ) **diğer,** yani o kimsenin üzerine, tutamadığı günler sayısınca, hastalık ve sefer günlerinin dışındaki günlerde oruç kazası vardır. (وَعَلَى الَّذِينَ) **Ve o kimseler üzerine vardır ki,** (يُطِيقُونَ) **takat getirirler,** yani güçleri yeter neye? (هُ) **ona** (o oruca), yani hiç bir özrü olmadan oruç tutamayanlara veya ifal babının hemzesi izale ve nefî (olumsuzluk) için olmasına göre mana: "Oruca gücü yetmeyenlere." Ne vardır? (فِدْيَةٌ) **bir fidye,** yani fidye vermek vardır. O da nedir? (طَعَامُ مِسْكِينٍ) **bir fakirin taâmı,** yani her günün orucu için bir fakire sabahlı akşamlı olmak üzere bir günlük yemek veya onun bedelini (kıymetini) vermek

vardır. (فَمَنْ) **her kim ki,** (تَطَوَّعَ) **tatavvu etti** , yani gönlünden koparak, Allah rızası için nafile olarak işledi, neyi?(خَيْرًا) **herhangi bir hayrı,** meselâ fidye miktarını artırdı, hasta veya seferde olduğu hâlde oruç tuttu. (فَهُوَ) **İşte o,** yani nafile olarak işlenilen o taat, nedir? (خَيْرٌ) **daha hayırlıdır,** kim için? (لَهُ) **o kişi için,** (وَأَنْ تَصُومُوا) **ve tutmanız,** yani ey mukim ve sağlam olup oruca takatı olanlar veya oruca takatı olmayan ihtiyarlar, güçsüzler, hastalar ve seferde olanlar yine de oruç tutmanız, nedir? (خَيْرٌ) **daha hayırlıdır,** yani fidye vermekten; kaza etmek üzere geri bırakmaktan kim için? (لَكُمْ)**sizin için,** (إِنْ كُنْتُمْ) **eğer olduysanız,** (تَعْلَمُونَ) **bilir,** yani oruçtaki fazileti bilseydiniz oruç tutmayı seçerdiniz.

MEALİ ŞERİFİ (184)

Sayılı günlerde (oruç tutun). **Artık sizden her kim** (bu oruç günlerinde) **hasta veya bir sefer üzere olur** (ve orucu yemiş bulunur) **sa,** (onun üzerine bilahare iyi olunca veya yolculuğunu bitirip ikamete başlayınca) **sair günlerden** (tutamadığı günlere karşılık) **sayılı** (günler oruç tutmak) **vardır.** (Fazla ihtiyarlık, şifa beklenmeyen devamlı hastalık gibi sebeplerle oruç tutmaya) **gücü yetmeyenlere de** (yedikleri her güne karşı) **bir yoksul doyumu fidye** (vermeleri gerekir). **Bununla beraber kim** (gönül) **isteğiyle bir hayır yaparsa** (bir yoksuldan fazlasını doyurur veya fidyeyi artırır veya hem oruç tutar, hem fidye verirse) **işte bu, onun için daha hayırlıdır. Oruç tutmanız sizin için** (yeyip fidye vermenizden) **hayırlıdır. Eğer** (oruçtaki fazileti) **bilseydiniz** (onu seçerdiniz).

İ Z A H A T

Müfessirlerin ekserisi, ayeti kerimede geçen (يُطِيقُونَ) **"Takat getirenler."** den muradın, sahih (sağlam) ve mukim olan (memleketinde bulunan) kimseler olduğu görüşüne gitmişlerdir. Çünkü Beyzavî' nin beyanına göre islâmın bidayetinde (başlangıcında) insanlar henüz oruca alışık olmadıklarından, Allah-u Teala Hazretleri, oruca gücü yetenleri de tutmaları veya fidye vermeleri arasında serbest bırakmıştı. Sonra, (فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ) **"Sizden o aya** (Ramazan ayına) **şahit olan oruç tutsun."** *(Bakara Suresi:185 den)* ayeti kerimesiyle bu serbestlik kaldırıldı. Binaenaleyh oruca gücü yetenin yemesi caiz değildir. Eğer özürsüz olarak orucu bozarsa kefaret lâzım gelir veya oruca niyet etmeksizin bir sebebe dayanarak yerse bir oruç karşılığında bir fitre bedeli kadar fidye verir.

Bazı müfessirlere göre de buradaki (أَطَاقَ يُطِيقُ) Etâka-yutîku olarak gelen İfal babının hemzesi izale ve nefî (olumsuzluk) içindir. Buna göre mana: "Oruca gücü yetmeyenler." demektir. Bu görüşe göre, ayetin manası nesh olunmuş olmaz, zira oruca gücü yetmeyenler hakkında fidye hükmü daima geçerlidir.

Bu ayetteki (اَيَّامًا مَعْدُودَاتٌ) **Sayılı günler'** den murat: Ramazanı şerif ayıdır. Gerçi islâmın başında her ayda üç gün ve Aşura gününde oruç farz olmuşsa da, daha sonra Ramazanı şerif orucunun farz olmasıyla bu kaldırıldığından buradaki sayılı günlerden maksat Ramazanı şeriftir; bundan sonraki ayet de bunu tefsir etmiştir.

Ramazanı şerif ayında, oruca mani olacak hastalık ve on sekiz saatlik mesafeye yolculuk gibi şer'î bir mazeret bulunursa. oruç yemeye şeriatın müsaadesi vardır.

İşte bu ruhsattan istifade ederek kaç gün oruç tutmamışsa, hastalığından kurtulduğu veya yolculuktan döndüğü zaman gününe gün kaza eder. Zira oruç, farzı ayın (herkesin üzerine farz) olduğundan, ruhsatla tamamen düşmez kazası lâzımdır.

Nitekim Mevlâ Tealâ bu ayeti kerimenin sonunda, hasta ve yolcu olanların oruç tutmayıp fidye vermelerinin caiz olduğunu beyan etmiştir. Eşbah isimli fıkıh kitabında zikredilmiştir ki: Seferde oruç tutmak efdaldir ancak hastalıktan korkulursa yahut azıkta müşterek olduğu arkadaşları olupda, onlar tutmamayı seçmişlerse müstesna."

Misafir için oruç tutmak efdal olmuştur. Çünkü oruç azimettir, tehir (geciktirme) ise ruhsattır. O hâlde azimetle amel etmek efdaldir. Oruç tutmamayı mubah kılacak sefer: İmam-ı Azam *(Rahimehullah)* a göre üç gün üç gecelik mesafedir, mutedil bir yürüyüşle ki buda yaya yürüyüşüdür veya kafila arasındaki deve yürüyüşüdür. Denizlerde ise, yelkenli gemilerle havanın mutedil oluşu muteberdir. İşte bu vecihle on sekiz saat sürecek bir mesafe, müddeti sefer (sefer süresi) sayılır.

Fukahadan bazı zatlara göre, sefer müddeti onsekiz fersahlık bir mesafeden ibarettir. Bir fersah ise üç mil, her mil ise yirmi dakika sürecek olsa, on sekiz fersah. on sekiz saat sürmüş olur.

İmamı Malik ile İmamı Ahmed *(Rahimehumallah)* a göreyse yolculuk müddeti on altı fersah yani kırk sekiz mildir. Velhasıl sefer müddetinin böyle belli olması, Allah-u Teala'nın bir lutfu olup yolcular için bir kolaylıktır. Bu mesafe süratli nakil vasıtalarıyla daha kısa bir zamanda alınmış olsa da.

Rivayet olundu ki Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* sekiz Ramazanı şerif oruç tuttu ve bunlardan beşi yirmi dokuz, geri kalanı otuz gündü. İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet olundu ki: Allah-u Tealâ Hazretleri Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i (لَاإِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ) şehadetiyle gönderdi. Bu tastik edildiğinde, namazı ilâve etti, bu da tastik edildiğinde zekâtı ilâve etti, bu da kabul edilince orucu ilâve etti, bu da tastik edildiğinde haccı ilâve etti, sonra cihadı kattı, daha sonra bütün islâm hükümlerini tamamladı.

Mevlâ Tealâ, orucun sayılı günlerde farz olduğunu açıkladıktan sonra, o günleri beyan buyurmak üzere şöyle buyuruyor:

شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِنَ الْهُدَىٰ وَالْفُرْقَانِ فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَىٰ مَا هَدَاكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ (١٨٥)

KELİME MANASI (185)

(شَهْرُ رَمَضَانَ) **Ramazanı şerif ayı,** (الَّذِي) **öyle bir aydır ki,** (أُنْزِلَ) **indirildi,** nerede?(فِيهِ) **o ayda,** ne? (الْقُرْآنُ) **Kuran-ı kerim,** ne olduğu hâlde indirildi? (هُدًى) **hidayet olduğu** (doğru yolu beyan ettiği) **hâlde,** kimi için? (لِلنَّاسِ) **insanlar için,** daha ne olduğu hâlde indirildi? (وَبَيِّنَاتٍ) **açık ayetler olduğu hâlde,** o da ne cinsinden?(مِنَ الْهُدَىٰ) **hidayet cinsinden,** yani hakka hidayet eden ayetler olduğu hâlde. Daha? (وَالْفُرْقَانِ) **Furkan cinsinden,** yani kendisinde bulunan hikmet ve hükümler sebebiyle hak ile batılı ayıran ayetler olarak, (فَمَنْ) **öyleyse her kim,** (شَهِدَ) **şahit** (hazır) **oldu,** kimden? (مِنْكُمُ) **sizden,** nerede?(الشَّهْرَ) **o ayda,** burada (فِي) Fî mahzuftur. Yani her kim Ramazanı şerif ayında misafir olmıyarak, akıllı, büluğa ermiş, sağlam bir hâlde bulunduysa. (فَلْيَصُمْ) **oruç tutsun,** nerede? (هُ) **onda,** burada da (فِي) Fî mahzuftur. (وَمَنْ) **Her kim,** (كَانَ) **oldu,** ne?(مَرِيضًا) **hasta,** (أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ) **yahut sefer üzere,** yani seferde bulunuyorsa, burada (عَلَىٰ) Alâ, Fî manasındadır. (فَعِدَّةٌ) **sayılı,** yani onun üzerine sayılı günlerin orucu vardır. Neden? (مِنْ أَيَّامٍ) **günlerden,** öyle günler ki, (أُخَرَ) **diğer,** yani hastalık ve sefer günlerinden başka günlerde, hastalık ve yolculuk esnasında tutamadığı oruçları tutmalıdır. (يُرِيدُ) **Murat ediyor** kim? (اللَّهُ) **Allah** (-u Tealâ Hazretleri) yani bu ruhsatı vermesiyle Allah-u Tealâ Hazretleri diliyor. Kime? (بِكُمُ) **size,** neyi? (الْيُسْرَ) **kolaylığı,** (وَلَا يُرِيدُ) **ve murat etmiyor,** kime?(بِكُمُ) **size,**(الْعُسْرَ) **zorluğu,** yani Allah-u Tealâ Hazretleri rahmetinin genişliğinden ve esirgeyiciliğinin sonsuzluğundan dolayı, sefer ve hastalık gibi sebeplerle oruç tutmamayı size mubah ettiğinden dolayı hakkınızda kolaylık murat etmiş oluyor. İşte Allah-u Tealâ bunları meşru etti ki dinin hükümlerini iyice bilesiniz , (وَلِتُكْمِلُوا) **ve ikmal edesiniz,** neyi? (الْعِدَّةَ) **sayıyı,** yani hastalığınız veya se-

feriniz sebebiyle tutamadığınız günleri kaza ederek oruç ayının günlerinin sayısını tamamlamanız için Ramazanı şerif orucunu vacip kıldıktan sonra, sayıya riayet etmenizi size emretti ve size kaza etmenin şeklini öğretti. Niçin? (وَلِتُكَبِّرُوا) **ve tekbir edesiniz için,** yani tazim etmeniz, büyük tutmanız için, kimi? (اللّٰهَ) **Allah** (-u Tealâ Hazretlerin) i, ne üzerine? (عَلٰى مَا هَدٰى) **hidayet etmesi üzerine,** kimi?(كُمْ) **sizi,** yani üzerinize yüklenen mükellefiyetin altından çıkma yolunu size göstermesinden dolayı (وَلَعَلَّكُمْ) **ve umulur ki siz,** (تَشْكُرُونَ) **şükredersiniz,** yani bu nimete karşılık kalben ve bedenen şükredersiniz.

MEALİ ŞERİFİ (185)

Ramazan (ı şerif) **ayı öyle bir aydır ki, insanlara hidayet** (doğru yolu gösteren) **ve yine hidayet ve furkan** (doğru yolu gösterici ve hakla batılı bir birinden ayırıcı ayetler) **den beyyinat** (nice açık deliller) **olan Kuran, onda** (ki Kadir gecesinde levhi mahfuzdan birinci kat semaya) **indirilmiştir. Öyleyse içinizden kim o ayda hazır olur** (misafir olmayarak bulunur) **sa, onu** (orucunu) **tutsun. kim de hasta olur yahut bir sefer** (yolculuk) **üzere ise, o hâlde başka günlerden** (oruç tutmadığı günlere karşılık) **sayılı** (günler orucunu kaza etsin). **Allah size kolaylık diler size zorluk dilemez.** (Allah-u Tealâ bütün bunları size meşru etti) **taki** (dininin hükümlerini öğrenesiniz) **sayıyı** (Ramazan günlerinin sayısını da) **tamamlayasınız ve sizi,** (tutamadığınız günleri nasıl kaza edeceğinizi bilmeye, böylece mesuliyetten kurtulmanın yoluna) **hidayet ettiğinden dolayı Allah'ı tekbir edesiniz** (büyük tutasınız) **ve** (bütün bunlara karşılık) **şükredesiniz.**

İ Z A H A T

Allah-u Tealâ Hazretleri, bu ayeti celilesinde oruç ayı olan Ramazanı şerifi diğer aylar arasından özellikle medhetmektedir. Şöyle ki: Mevlâ Tealâ, Ramazanı şerif ayını diğer aylardan, Kuranı kerimi o ayda indirmekle seçtiğini beyan etmiştir. Diğer peygamberlere indirilen ilâhî kitapların da bu ayda indirildiği hususunda hadisi şerif gelmiştir.

٢٣٤- عَنْ وَاثِلَةَ بْنِ الْاَسْقَعِ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ « اُنْزِلَتْ صُحُفُ اِبْرَاهِيمَ (عليه السلام) فِي اَوَّلِ لَيْلَةٍ مِنْ رَمَضَانَ ، وَاُنْزِلَتِ التَّوْرٰيةُ لِسِتٍّ مَضَيْنَ مِنْ رَمَضَانَ وَالْاِنْجِيلُ لِثَلَاثَ عَشَرَةَ خَلَتْ مِنْ رَمَضَانَ وَاُنْزِلَ الْفُرْقَانُ لِاَرْبَعٍ وَعِشْرِينَ خَلَتْ مِنْ رَمَضَانَ ».

234. Vasile İbn-i Eska'*(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"İbrahim** *(Aleyhisselam)* **in sayfaları Ramazanı şerif'in ilk gecesi indirildi,Tevrat altıncı gecesi, İncil on üçüncü gecesi, Kuran-ı kerimde yirmi dördüncü gecesi indirildi."** *(Ahmed İbn-i Hanbel:4/107)*

٢٣٥- عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « اِنَّ الزَّبُورَ اُنْزِلَ لِثِنْتَيْ عَشَرَةَ خَلَتْ مِنْ رَمَضَانَ ».

235. Cabir İbn-i Abdullah *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayet edilen bir hadisi şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Zebur Ramazanı şerifin on ikinci gecesi indirilmiştir."** *(İbni Kesir:1/309)*

Diğer peygamberlere indirilen sayfalar, Tevrat, Zebur ve İncil'den her birerleri toptan indirilmiştir. Kuranı kerim ise Levhi Mahfuzdan birinci kat semadaki **Beytül İzzet** denilen makama toptan indirilmiştir.

Nitekim Allah-u Tealâ Hazretleri: (اِنَّا اَنْزَلْنَاهُ فِى لَيْلَةِ الْقَدْرِ) **"Şüphesiz biz onu Kadir gecesi indirdik."** *(Kadir Suresi:1)*

Diğer birayeti kerimede: (اِنَّا اَنْزَلْنَاهُ فِى لَيْلَةٍ مُبَارَكَةٍ)

"Şüphesiz biz onu mübarek bir gecede indirdik." *(Duhan Suresi, 3 den)* buyuruyor. Bu ayeti kerimede, bu toptan indirilişten bahsetmektedir. Sonra vakalar gerektirdikçe ayetler parça parça indirilmiştir.

Allah-u Tealâ Hazretleri, müşriklerin Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* le çekişmek üzere ortaya koydukları her bir davanın cevabını zamanı geldikçe veriyordu. Bu hususta Mevlâ Tealâ:

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ الْقُرْاٰنُ جُمْلَةً وَاحِدَةً كَذٰلِكَ لِنُثَبِّتَ بِهِ فُؤَادَكَ وَرَتَّلْنَاهُ تَرْتِيلاً (٣٢) وَلَا يَأْتُونَكَ بِمَثَلٍ اِلَّا جِئْنَاكَ بِالْحَقِّ وَاَحْسَنَ تَفْسِيرًا (٣٣)

Ve kâfir olanlar: "Kuran, onun (peygamberin) **üzerine toptan olarak niye indirilmedi?" dediler. İşte böylece biz, onu, senin kalbine iyice yerleştirmek için** (parça parça indirdik) **ve onu ayet ayet beyan etmekle** (tam manasıyla) **beyan ettik. Onların sana karşı getirdikleri hiç bir mesel** (misal) **yoktur ki** (onun karşılığında) **sana doğrusunu ve daha açığını getirmiyelim** (mutlaka getiririz)." *(Furkan Suresi:32-33)*

Bu ayette geçen (شَهْرُ) **"Şehr"** Aydan murat: Ramazanı şerif ayıdır. O ayda bulunmaktan maksat ise, Ramazanı şerif ayının cüzi evvelinde (başlangıcında) bulunmaktır.

Bu ayette zikrolunan iki hidayetten birincisi olan (هُدًى لِلنَّاسِ) usulu itikadiyeye (temel inanç meselelerine) ait olup, ikincisi (مِنَ الْهُدٰى) furuu e'mâle (amellerin teferruatına) ait olduğundan tekrar yoktur, çünkü hidayetlerin manaları başka başkadır yahut evvelki hidayet, insanları icmalen (kısaca) doğru yola kavuşturma, ikinci hidayet ise, insanları tafsil üzere (ayrıntılı bir şekilde) doğru yola davet etmek manasında olduğundan tekrar yoktur.

Bundan evvelki ayette, hasta, misafir (yolcu), mukim (vatanında bulunan) ve sahih (sağlam) olan kimselerin oruç tutmakla, fidye vermek arasında muhayyer (serbest) oldukları beyan olunmuş (açıklanmış) tı. Bu ayeti kerime ise, hasta veya yolcu olmayan kimsenin mutlaka oruç tutmasının vacip olduğunu açıklıyarak, onlar hakkında fidye vermeyi neshedince (kaldırınca), şeriatın oruç tutmama müsaadesinin, yolcu ve hasta kimseler hakkında da kaldırıldığı zannedilmesin diye yolcu ile hastanın ruhsatları tekrar zikrolunmuştur.

Şu hâlde sağlam olup, yolcu olmayan kimsenin oruç yemesine müsaade yoktur. Binaenaleyh fıkıh kitaplarında açıklandığına göre, bir kimse Ramazanı şerif ayında meşru bir mazereti (özrü) olmaksızın açıkça orucu yerse, islâmın edeplerini bozduğundan ta'zîr-i şerî'ye (şeriatın azarlamasına) müstehak (lâyık) olur. Zira kasıtlı olarak oruç yediğinden dolayı kefaret lâzım geldiği gibi, açıkça yemekle, o güne lâzım olan hürmet ve tazimi (saygıyı) bozduğu için şeriatın hakimi tarafından azarlanmaya layık olur.

Çünkü müslümanların bağlı olduğu islâm dininin örf ve adetlerine riayet ederek o cemaatın ahenk ve nizamını bozmamak lâzımdır. İslâm milletinin gözettiği hükümlere riayet etmemekse onların hissiyatını rencide etmek (duygularını incitmek) ve düzenlerini bozmaktır.

Bundan sonra da Mevlâ Tealâ: (يُرِيدُ اللّٰهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلاَ يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ) **"Allah, sizin hakkınızda kolaylık istiyor, zorluk istemiyor."** buyurarak hasta ve yolculara oruç tutmama müsaadesi vermesinin hikmetini beyan etmektedir.

DİN-İ MÜBİNİ İSLÂM'IN ÇOK KOLAY OLDUĞUNU BEYAN EDEN HADİSİ ŞERİFLER.

٢٣٦- عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « اِنَّ الدِّيْنَ يُسْرٌ وَلَنْ يُشَادَّ الدِّيْنَ اَحَدٌ اِلاَّ غَلَبَهُ فَسَدِّدُوا وَقَارِبُوا وَاَبْشِرُوا وَاسْتَعِينُوا بِالْغَدْوَةِ وَالرَّوْحَةِ وَشَيْءٍ مِنَ الدُّلْجَةِ

236. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayete göre, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Şüphesiz ki, bu din kolaylıktan ibarettir. Hiç bir kimse yoktur ki, bu din hususunda** (amellerim eksiksiz olsun diye) **kendini zorlasında din ona galebe etmesin** (ve erinip büsbütün amelden kesilmesin) **öyle olunca ortalama gidin.** (eğer en kâmili yapamazsanız, ona) **yaklaşın,** (az olsa da devamlı amel ve ibadetten dolayı) **sevinin; sabah akşam ve gecenin bir kısmında** (ibadete tevfik vermesi için Allah'dan) **yardım isteyin."** *(Buharî, İman:29 Neseî, İman:28, Ahmed İbn-i Hanbel:5/69)*

٢٣٧- عَنْ سَهْلِ بْنِ اَبِى اُمَامَةَ (رضى الله عنه) حَدَّثَهُ ، اَنَّهُ دَخَلَ هُوَ وَاَبُوهُ عَلَى اَنَسٍ

بْنِ مَالِكٍ بِالْمَدِينَةِ ، فِي زَمَانِ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ وَهُوَ أَمِيرُ الْمَدِينَةِ ، فَإِذَا هُوَ يُصَلِّي صَلاَةً خَفِيفَةً دَقِيقَةً كَأَنَّهَا صَلاَةُ مُسَافِرٍ أَوْقَرِيبًا مِنْهَا ، فَلَمَّا سَلَّمَ قَالَ أَبِي: يَرْحَمُكَ اللَّهُ! أَرَأَيْتَ هَذِهِ الصَّلاَةُ الْمَكْتُوبَةُ أَوْ شَيْءٌ تَنَفَّلْتَهُ، قَالَ: إِنَّهَا الْمَكْتُوبَةُ، وَإِنَّهَا لَصَلاَةُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مَا أَخْطَأْتُ إِلاَّ شَيْئًا سَهَوْتُ عَنْهُ فَقَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَقُولُ: «لاَ تُشَدِّدُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ فَيُشَدِّدَ عَلَيْكُمْ فَإِنَّ قَوْمًا شَدَّدُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ فَشَدَّدَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ فَتِلْكَ بَقَايَاهُمْ فِي الصَّوَامِعِ وَالدِّيَارِ ﴿وَرَهْبَانِيَّةً ابْتَدَعُوهَا مَا كَتَبْنَاهَا عَلَيْهِمْ﴾

237. Sehl İbn-i Ebî Ümame *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Sehl ve babası, Ömer İbn-i Abdil Aziz'in halifeliği sırasında Medine emiri olan Enes İbn-i Malik'in yanına girdiler, Enes *(Radıyallahu Anh)* misafir namazı gibi veya ona yakın, çok hafif, çabuk namaz kılıyordu, selâm verdiği vakit, babam, Allah *(Celle Celalühü)* sana rahmet etsin, şu kıldığın namaz farz bir namaz mıydı, yoksa kılmaya devam ettiğin bir nafile miydi dedi? Enes: "O, farz namazdı, sehvettiğim (bilmeyerek yaptığım) hususlar hariç, aslâ hata etmedim. Şüphesiz Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in namazı böyle idi. Enes dedi ki: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**Nefislerinize güçlük çıkarmayın, sizin üzerinize güçlük çıkarılır, bir kavim, kendi nefislerine güçlük çıkardılar. Allah'da onlara güçleştirdi. Manastırlarda ve memleketlerde olan rahipler, onların bakiyeleri** (kalıntıları) **dır.** buyurdu. Sonra: "**Onların uydurdukları ruhbanlık ki, biz onu onlara farz kılmadık.**" meâlindeki *(Hadid Suresi 27 den)* ayeti okudu. *(Ebu Davud, Edep:52, 4/276-277, No:4904)*

٢٣٨- عَنْ بُرَيْدَةَ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «إِنَّ خَيْرَ دِينِكُمْ أَيْسَرُهُ إِنَّ خَيْرَ دِينِكُمْ أَيْسَرُهُ».

238. Büreyde *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilen bir hadisi şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: "**Şüphesiz sizin dininiz** (ibadetiniz) **in en hayırlısı, en kolay olanıdır. Muhakkak dininizin en hayırlısı, en kolay olanıdır.**" buyurdu. *(Ahmed Ibn-i Hanbel:4/338)*

٢٣٩- عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ أَنْ تُؤْتَى رُخَصُهُ كَمَا يَكْرَهُ أَنْ تُؤْتَى مَعْصِيَتُهُ».

239. İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilen bir hadisi şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: "**Şüphesiz Allah, günahların işlenmesini istemediği gibi, ruhsatların işlenmesini sever.**" buyurdu. *(Ahmed Ibn-i Hanbel:, No:5870, 2/438)*

٢٤٠- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: سُئِلَ النَّبِيُّ ﷺ اَىُّ الْاَدْيَانِ اَحَبُّ اِلَى اللّٰهِ؟ قَالَ: « اَلْحَنَفِيَّةُ السَّمْحَةُ »

240. İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e: "Dinlerin, Allah'a en sevgilisi hangisidir?" diye soruldu. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: "**Batıldan hakka meyletmiş, müsamahakâr olanı** (islâm dini) **dir.**" buyurdu. *(Buharî, el-Edebül Müfred, No:290, Sh. 94)*

٢٤١- عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « مَنْ لَمْ يَقْبَلْ رُخْصَةَ اللّٰهِ كَانَ عَلَيْهِ مِنَ الْاِثْمِ مِثْلُ جِبَالِ عَرَفَةَ »

241. İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : "**Allah'ın ruhsatını kabul etmeyen kimse üzerine, Arafat dağları kadar günah vardır.**" buyurdu. *(Ahmed Ibni Hanbel, Müsned, No:6392, 2/356)*

Fahri Razî'nin beyanına göre, bu ayeti kerimede geçen iddeti ikmal (sayıyı doldurmak) tan murat: Oruç tutarak Ramazan günlerinin sayısını doldurmaktır. Buna nazaran ayetin manası: "**Ramazanı şerif ayının günlerinin sayısını oruç tutarak tamamlamanız için oruç farz edildi.**" demektir.

Veya bu hitap, hasta ve yolculara kolaylık göstermek içindir. Şöyle ki: Kişi, hastalık ve yolculuk gibi meşru mazeretlere dayanarak tutamadığı günlerin sayısını doldurmak için farzı ayın olan orucu kaza eder ve tutamadığı günlerin sayısı kadar tutar. Ancak oruç tutmamayı mubah edecek hastalık, ekseri fukahanın sözüne göre, insanın bedenine zarar verecek veya hastalığını artıracak hastalıklardır. Bu da müslüman ve ehliyetli bir doktorun sözüyle tesbit edilir.

Şu da bilinmelidir ki, yolculukta oruç tutmamak serbest ise de oruç tutmak caizdir. Ulemanın ekserisi böyle buyurmuştur. Bir hadisi şerifte: "**Seferde oruç tutmak birr** (iyilik) **den değildir.**" buyurulduysa da, ulemanın ekserisi bunu, yolculuk esnasında oruç tutmaktan zorlanan kimselere hamletmişlerdir. Onlar için oruç tutmamak evlâ (daha uygun) dur. Şu hadisi şerif buna delâlet etmektedir.

٢٤٢- عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ (رضى الله عنه) قَالَ كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ فِى سَفَرٍ فَرَاٰى زِحَامًا وَرَجُلاً قَدْ ظُلِّلَ عَلَيْهِ فَقَالَ: مَاهٰذَا فَقَالُوا صَائِمٌ فَقَالَ « لَيْسَ مِنَ الْبِرِّ الصَّوْمُ فِى سَفَرٍ »

242. Cabir İbn-i Abdullah *(Radıyallahu Anh)* şöyle demiştir: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bir seferde idi. Bir ara halkın izdihamını ve üzerine, güneşe karşı gölgelik tutulmuş bir kimse gördü ve: "**Bu nedir?.**" diye sordu. Sa-

habiler: Oruçludur, dediler. Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Seferde oruç tutmak birr** (halis ibadet) **cümlesinden değildir."** buyurdu. *(Buharî, Savm:36, Müslim, Sıyam:92, Ebu Davud, Savm:43, Tirmizî, Savm:18, Neseî, Sıyam:46-49, İbn-i Mace, Sıyam:11, Darimî, Savm:15, Ahmed İbn-i Hanbel:4/299, 317,319, 352, 399, 5/434)*

Ancak, seferde oruç tutmanın veya tutmamanın caiz olduğuna cumhur ulemanın delili, şu hadisi şeriftir.

٢٤٣- عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ كُنَّا نُسَافِرُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فَلَمْ يَعِبِ الصَّائِمُ عَلَى الْمُفْطِرِ وَلاَ الْمُفْطِرُ عَلَى الصَّائِمِ .

243. Enes İbn-i Malik *(Radıyallahu Anh)*: "Bizler, Peygamberin beraberinde yolculuk ederdik de, oruçlu olan oruç tutmayanı oruç tutmayan da oruç tutanı ayıplamazdı." demiştir. *(Buharî, Savm:37, Müslim, Sıyam:95,99, Ebu Davud, Savm:42, Neseî, Sıyam:59, Muvatta', Sıyam:23, Ahmed İbn-i Hanbel:3/45, 50, 74)*

٢٤٤- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ خَرَجَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ مِنَ الْمَدِينَةِ اِلَى مَكَّةَ فَصَامَ حَتّٰى بَلَغَ عُسْفَانَ ثُمَّ دَعَا بِمَاءٍ فَرَفَعَهُ اِلَى يَدَيْهِ لِيُرِيَهُ النَّاسَ فَاَفْطَرَ حَتّٰى قَدِمَ مَكَّةَ وَذٰلِكَ فِى رَمَضَانَ فَكَانَ ابْنُ عَبَّاسٍ يَقُولُ قَدْ صَامَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ وَاَفْطَرَ فَمَنْ شَاءَ صَامَ وَمَنْ شَاءَ اَفْطَرَ .

244. İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* da şöyle demiştir: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Medine'den (fetih için) Mekke yönünde yola çıktı, Yolda, ta usfan mevkiine varıncaya kadar oruç tuttu. Sonra, bir miktar su istedi. Su dolu kabı, insanlara (oruç bozduğunu) göstermek için, iki elinin uzanabildiği kadar yukarı kaldırdı ve onu içip orucunu bozdu. Nihayet Mekkeye geldi. Bu, Ramazan ayında idi.

İbn-i Abbas şöyle derdi: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* seferde bazen oruç tutmuş bazende tutmamıştır. Sahabilerden de isteyen seferde oruç tutmuş isteyen tutmamıştır. *(Buharî, Savm:38)*

Ancak efdal (en üstün) olanın hangisi olduğu hakkında ihtilâf edildi. İmamı Ebu Hanife, Şafiî ve Malik *(Rahimehumullah)* seferde oruç tutmanın daha efdal olduğu görüşünü kabul ettiler. İmamı Ahmed *(Rahimehullah)* ise seferde tutmamanın efdal olduğunu söyledi.

(وَلِتُكَبِّرُوا اللّٰهَ عَلٰى مَا هَدٰيكُمْ) **"Sizi hidayet etmesine karşılık Allah'ı tekbir-edesiniz."** kavli şerifinde geçen **Tekbir**den murat: Orucun sonunda kılınması lazım gelen bayram namazı tekbirleridir. Nitekim Hazreti Enes *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilen bir hadisi şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

٢٤٥- عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « زَيِّنُوا اَعْيَادَكُمْ بِالتَّكْبِيرِ »

245. **"Bayramlarınızı tekbirle süsleyin."** buyurdu. *(Taberanî,Dürrül Mensur:1/468)*

İbn-i Ebî şeybe, Musannef'inde Zührî'den rivayet etmiştir ki, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, Ramazan bayramı sabahı, namaz kılınacak yere gelinceye kadar tekbir getirir ve namaz bitinceye kadar tekbire devam ederdi. Namaz bitince tekbiri keserdi . *(Dürrül Mensur:1/468)*

İbn-i Atâ *(Radıyallahu Anh)* : "Bayram günü tekbir getirmek sünnettendir." buyurdu.

Tekbirin lâfızları hakkında bir çok rivayetler varsa da İbn-i Mesut *(Radıyallahu Anh)* : (اَللّٰهُ اَكْبَرُ اَللّٰهُ اَكْبَرُ لاَاِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ وَاللّٰهُ اَكْبَرُ اَللّٰهُ اَكْبَرُ وَلِلّٰهِ الْحَمْدُ) diye tekbir getirirdi. *(Dürrül Mensur:1/468)*

Bilinmelidir ki, bütün amellerde özellikle oruçta niyet lazımdır. Bu ise, kişinin, kalbiyle oruç tutacağını bilmesinden ibarettir. Kişi, Ramazanı şerif ayının gecelerinde bu niyetten boş kalmaz.

Yemeden içmeden durmak, bazen adetten, bazen iştahsızlıktan, bazen hastalıktan, bazen de perhizden, bazı kere de ibadetten dolayı olur. Öyleyse bu, belirlenmeyeceğinden her gün için ayrıca niyet şarttır. Çünkü her günün orucu, başlı başına bir ibadettir. Bundan dolayı bir günün orucunu ifsad etmek (bozmak) diğer günlerin orucunun sıhhatine (kabul olunmasına) mani olmaz.

Teravih namazında ise böyle değildir, çünkü onun hepsi bir namaz mesabesinde olduğundan her iki rekâtında ayrıca niyet lâzım gelmez, en doğru görüş budur. Zorluğu ortadan kaldırmak için gündüzün ortasına kadar niyet caizdir.

Geceden niyet olmadan orucun olmıyacağı hakkındaki hadisler, faziletinin olmıyacağı manasına hamledilmiştir. Kaza, kefaret ve adaklar böyle değildir, çünkü onlarda zaman belli olmadığından, geceden niyet vaciptir. Gündüzün yarısı, fecri sanî (imsak) tan başlar, kaba kuşluğa kadar devam eder. Niyet bundan evvel yapılmalıdır ki, günün ekserisi niyet edilmiş olsun da günün tamamı bu hükmü alsın. Kaba kuşluktan sonra yapılan niyet ise caiz değildir. Çünkü günün ekserisi niyetten boş kalmıştır.

Teravih namazı da sünneti müekkededir. Hulefai Raşidin, buna devam etmiştir. Bunun niyetinde de teravih namazına veya gecenin kıyamına veya vaktin sünnetine veya ramazanın kıyamına niyet edilebilir.

٢٤٦- عَنِ النَّضْرِ بْنِ شَيْبَانَ (رضى الله عنه) قَالَ : لَقِيتُ اَبَا سَلَمَةَ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ فَقُلْتُ : حَدِّثْنِى بِحَدِيثٍ سَمِعْتَهُ مِنْ اَبِيكَ يَذْكُرُهُ فِى شَهْرِ رَمَضَانَ قَالَ : نَعَمْ . حَدَّثَنِى اَبِى ؛ اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ ذَكَرَ شَهْرَ رَمَضَانَ فَقَالَ « شَهْرٌ كَتَبَ اللّٰهُ عَلَيْكُمْ صِيَامَهُ ، وَسَنَنْتُ لَكُمْ قِيَامَهُ . فَمَنْ صَامَهُ وَقَامَهُ اِيمَانًا

وَاحْتِسَابًا خَرَجَ مِنْ ذُنُوبِهِ كَيَوْمِ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ ».

246. En-Nadr İbn-i Şeyban *(Radıyallahu Anh)* şöyle demiştir: Ben Abdurrahman İbn-i Avf'ın oğlu Ebu Seleme *(Radıyallahu Anhüma)* ya rastladım ve: Ramazan ayı hakkında babandan dinlediğin bir hadisi bana zikret. Dedim. Ebu Seleme *(Radıyallahu Anh)* : Peki. Babam bana anlattığına göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Ramazan ayını anlatarak şöyle buyurmuştur. dedi: **"(Ramazan ayı) öyle bir aydır ki Allah-u Tealâ onun orucunu üzerinize farz kıldı. Ben de, onun kıyamını** (gecelerini teravih veya başka ibadetle ihya etmeyi) **sünnet kıldım. Artık kim inanarak ve sırf Allah rızasını dileyerek orucunu tutar ve gecelerini** (teravih veya başka ibadetle) **ihya ederse anası kendisini doğurduğu gün gibi günahlarından temizlenmiş olur."** *(İbn-i Mace, İkame:173, 1/ 421, No:1328)*

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre Hazreti Ömer'in *(Radıyallahu Anh)*, Teravih namazı hakkında: (نِعْمَ الْبِدْعَةُ هٰذِهِ) **"Bu ne güzel bidattır."** buyurması, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* , teravih kıldıysada bazı kere terketmiş olmasındandır. Nitekim:

٢٤٧- عَنْ عُرْوَةَ اَنَّ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) اَخْبَرَتْهُ اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ خَرَجَ لَيْلَةً مِنْ جَوْفِ اللَّيْلِ فَصَلّٰى فِى الْمَسْجِدِ وَصَلّٰى رِجَالٌ بِصَلَاتِهِ فَاَصْبَحَ النَّاسُ فَتَحَدَّثُوا فَاجْتَمَعَ اَكْثَرُ مِنْهُمْ فَصَلَّوْا مَعَهُ فَاَصْبَحَ النَّاسُ فَتَحَدَّثُوا فَكَثُرَ اَهْلُ الْمَسْجِدِ مِنَ اللَّيْلَةِ الثَّالِثَةِ فَخَرَجَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ فَصَلّٰى فَصَلَّوْا بِصَلَاتِهِ فَلَمَّا كَانَتِ اللَّيْلَةُ الرَّابِعَةُ عَجَزَ الْمَسْجِدُ عَنْ اَهْلِهِ حَتّٰى خَرَجَ لِصَلَاةِ الصُّبْحِ فَلَمَّا قَضَى الْفَجْرَ اَقْبَلَ عَلَى النَّاسِ فَتَشَهَّدَ ثُمَّ قَالَ اَمَّا بَعْدُ فَاِنَّهُ لَمْ يَخْفَ عَلَىَّ مَكَانُكُمْ وَلٰكِنِّى خَشِيتُ اَنْ تُفْتَرَضَ عَلَيْكُمْ فَتَعْجِزُوا عَنْهَا فَتُوُفِّىَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ وَالْاَمْرُ عَلٰى ذٰلِكَ .

247.Aişe *(Radıyallahu Anha)*, yeğeni Urve'ye şöyle haber vermiştir: Resulullah*(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bir gece, gecenin ortasında çıktı da mescitte namaz kıldı. Bir takım insanlar da onun namazına uyup beraberinde namaz kıldılar. Sabah olunca, insanlar geceleyin Peygamberin mescitte namaz kıldırdığını konuştular. Bu haber yayılınca ertesi gece, birinci gecekilerden daha çok insan toplandı ve Peygamberin beraberinde namaz kıldılar. Sabah olunca, insanlar bunu yine aralarında konuşup yaydılar. Üçüncü gece de mescid halkı iyice çoğaldı. Resulullah yine çıkıp namaz kıldı; insanlar da onun namazına uyup namaz kıldılar. Dördüncü gece, mescid, toplanan insanları al-

maktan aciz oldu (Resulullah o gece namaza çıkmadı). Nihayet sabah namazını kıldırmak için çıktı. Sabah namazını kıldırınca yüzünü cemaata karşı yöneltti ve hutbe başlangıcı olarak şehadet kelimelerini söyledi, sonra: **"Emma ba'd"** (bundan sonra) diye başladığı hutbesinde, namazna çıkmamasının sebebini şöyle açıkladı: **"Şu muhakkak ki, sizin mescitte toplanmanız bana gizli olmamıştır. Şu kadar ki, gece namazı üzerinize farz kılınır da sonra onun edasından aciz kalırsınız diye korktum."** buyurdu. *(Buharî, Teravih:1, 2/252, Teheccüd:5, Ezan:, Müslim, Müsafirin:177-178, Ebu Davud, Ramazan:1, Neseî, Kıyamülleyl:1,4)*

Ez-Zühri *(Kuddise Sırruhu)* buyurdu ki: Nihayet Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* vefat etti. Ramazan namazı işi, evlerde kılınmak üzere devam edip durdu.

İbn-i Abdil Berr *(Kuddise Sırruhu)* buyurdu ki: Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den teravih namazının rekât sayısı hakkında bir tahdit varid olmamıştır. Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile Ebu Bekir *(Radıyallahu Anh)* zamanında ve Ömer *(Radıyallahu Anh)* in devrinin ilk zamanlarında 8 ve 10 rekat kılındığına dair rivayetle amel etmek efdaldir. Bundan sonra efdal olanı, Ömer *(Radıyal-lahu Anh)* , Osman *(Radıyallahu Anh)* ve Ali *(Radıyallahu Anh)* zamanlarında uygulanan yirmi rekât olarak kılmaktır. Çünkü Peygamber, *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Hulefâi Raşidîn'in sünnetine sıkı sarılmayı emretmiştir.

Teravih namazı, yatsı namazıyla şafak'a yakın zaman arasındaki süre içinde kılınır. Cumhura göre en efdali yatsının son sünnetinden sonra ve vitirden önce kılınmasıdır. Hanefilere göre teravihin vakti yatsı namazı ile vitir namazı arasıdır. Teravih namazı diğer namazlardan farksız olduğu için, namazın sünnetlerini ve adabı'nı ihlâl edici bir hızla kılınmamalıdır. Bunu acele bitirmeye maalesef bazı imamlar ve bir kısım cemaat adeta yarışırlar., Hatta bazen ta'dili erkân bile terkediliyor ki namazın ifsadına (bozulmasına) kadar gidilmiş olur. Allah cümlemize şuur ihsan eylesin! . . Amîn . . .

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in vefatından sonra ise, farz olma korkusu kalktığından Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* buna devam etmiş ve insanları toplamıştır. Bundan dolayı: (نِعْمَ الْبِدْعَةُ هٰذِهِ) **"Bu ne güzel bidat** (icat) **tır."** buyurmuştur. *(Buharî, Teravîh:1)*

Ancak, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bunu yaptığı için bunun sünnette aslı vardır. Ayrıca Hulefâi Raşidîn'in işleri de sünnet sayıldığından bu, insanların anladığı manada (sünnette aslı olmayan) bir bidat (sonradan uydurulan bir şey) değildir.

Hazreti Osman *(Radıyallahu Anh)* da Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* dan sonra teravihe devam etmiş ve: (نَوَّرَ اللّٰهُ قَبْرَ عُمَرَ كَمَا نَوَّرَ مَسَاجِدَنَا)**"Ömer bizim mescitlerimizi nurlandırdığı gibi, Allah da onun kabrini nurlandırsın."** buyurmuştur.

Şu da bilinsin ki Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, Ramazanı şerifin gelmesiyle çok sevinir ve Ashabına bunu müjdelerdi.

İmamı Sehâvî, Mekâsıdi Hasene de: "Ayları ve bayramları tebrik etmek insanların adetlerindendir." buyurdu.

İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: Her kim, cumadan dağılırken kardeşiyle karşılaşırsa: (تَقَبَّلَ اللّٰهُ مِنَّا وَمِنْكُمْ) **"Allah, bizden ve sizden kabul etsin."** desin.

Komşu hakları sayılırken şöyle rivayet edilmiştir: "Kişi, komşusuna bir hayır isabet etse, onu tebrik eder. Bir musibet isabet etse onu taziye eder (baş sağlığı diler), hasta olduğunda da onu ziyaret eder.

Görünen uzuvları, günahlara düşmekten muhafaza etmek, batını (iç âlemini) de, Mevlâ'nın gayri düşüncelerden korumak, orucun edeplerindendir. Allah-u Tealâ'nın yasak ettiği şeyleri bırakmadan ona hakkıyla yakınlık mümkün olmaz.

Ebu Süleymanı Dârânî *(Kuddise Sırruhu)* Hazretleri: "Elbette benim, gündüzü oruçlu geçirip akşam helâl bir lokma ile iftar etmem, gece ve gündüzün tamamını ibadetle geçirmemden bana daha sevgilidir." buyurdu.

Karnında bir lokma bile haram bulunan kişinin kalbine, tevhid güneşinin parlaması haramdır. O hâlde, oruçlu kişi haram yemekten sakınsın çünkü o, dini helâk eden bir zehirdir.

Uyûnül Mezahip şerhinde zikredildiğine göre: "İftarı acele yapıp sahuru geç yapmak sünnettir, çünkü gece oruç tutmak bidattır. İftar tehir edilirse, kişi sanki gece oruçlu gibi olacağından bidat işlemiş olur. Nitekim:

٢٤٨- عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ (رضى الله عنه) قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « لَا يَزَالُ النَّاسُ بِخَيْرٍ مَا عَجَّلُوا الْفِطْرَ ».

248. Sehl İbn-i Sa'd *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Müslümanlar, iftarı erken yaptıkları müddetçe, hayır ile kaim** (iyilikte daim) **olacaklardır."** *(Tirmizî, Savm:13)*

Bu bapda Ebu Hureyre, İbn-i Abbas, Aişe ve Enes İbn-i Malik *(Radıyallahu Anhum)* den hadis rivayet edilmiştir. Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Ashabından ve sonrakilerden ilim adamları, bunu ihtiyar ederek (seçerek) iftarın erken yapılmasını müstehap görmüşlerdir. Şafiî, Ahmed ve İshak *(Rahimehumullah)* ın kavli (sözleri) de budur.

٢٤٩- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « قَالَ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ : أَحَبُّ عِبَادِي إِلَيَّ أَعْجَلُهُمْ فِطْرًا » ،

249. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edildiğine göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Allah Azze ve Celle: kullarımın bana**

en sevimlileri, oruçlarını en erken açanlarıdır." buyurdu. *(Tirmizî, Savm:13, H. No:700, 3/83)*

İmamı Rabbanî *(Kuddise Sırruhu)* Hazretleri, Mektubatında şöyle buyuruyor: Bilinmelidir ki, Ramazanı şerif ayı çok büyük bir aydır. Bu ayda, namaz, zikir, sadaka gibi, yapılan her nafile ibadet Ramazanın dışında yapılan bir farzı edaya denktir. Bu ayda bir farz eda eden ise, diğer aylarda yetmiş farz eda etmiş gibidir.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* buyurmuştur ki: **"Kim bu ayda bir oruçluyu iftar ettirirse, günahları affolur, boynu cehennemden azat olur ve iftar ettirdiği kişinin ecrinden bir şey eksilmeden, bir mislini de iftar ettiren alır."***(Ali el-Müttekî, Kenzül Ummal:8/477, No:23714) (Metin 267 nolu hadiste gelecek)*

Bu ayda, kölesinin ve işçisinin işini hafifleteni Allah-u Tealâ affeder ve cehennemden azat eder. Ramazan ayı girdiğinde Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bütün esirleri salar ve isteyene izin verirdi. Bu ayda hayırlara muvaffak olan kişiye, o senenin tamamında Allah-u Tealâ'nın muvaffak kılması refik (yoldaş) olur. Bu ay, huzuru kalp olmaksızın (dağınıklık üzere) geçerse bütün sene dağınıklık üzere geçer. O hâlde bu ayı ganimet bilerek bunda huzuru kalbi kazanmaya çok çalışmak lazımdır.

Allah-u Tealâ, Ramazan ayının gecelerinden her birinde cehenneme girmeğe lâyık olmuş kişilerden binlercesini mağfiret eder ve bu ayda cehennem kapıları kapanır, şeytanlar zincire vurulur, rahmet kapıları açılır, iftarı acele yapıp sahuru geç yapmak sünnetlerdendir.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, bu hususta çok mübalağa göstermiştir, çünkü bu hâl, ihtiyacı ortaya koymaktan ibarettir ki kulluk makamına da bu yaraşır. Hurma ile iftar etmek te sünnettir.

Teravih namazını eda etmek ve bu ayda Kuranı kerimi hatmetmek, sünneti müekkede (kuvvetli sünnetler) dendir ve çok büyük bereketler kazandırır. Allah-u Tealâ, bizi Habibi hürmetine muvaffak eylesin. Amîn! . .
(Mektubatı Rabbanî:1/61 Mek.45 den)

İmamı Rabbanî *(Kuddise Sırruhu)* Hazretleri diğer bir mektubunda, Ramazanı şerif ayının faziletini ve Kuran-ı Mecîd ile olan alâkasını beyan hususunda şöyle buyuruyor:

Allah-u Tealâ'nın ismiyle başlarım, bilki: Şuûnâtı Zatiyeden (Allah-u Tealâ'nın zatının şanlarından, sıfatlarından) olan kelâm sıfatı, Allah-u Tealâ Hazretlerinin zatı ve sıfatları ile alâkalı bütün kemalâtı içine almıştır.

Mubarek Ramazanı şerif ayı da, bütün hayırları ve bereketleri, kendinde toplamıştır. Bütün hayır ve bereketler, Allah-u Tealâ Hazretleri tarafından akıtılmıştır. Ve onun şanları (sıfatları) nın neticesidir.

Varlık sahasında meydana gelen bütün şerlerin ve noksanlıkların kaynağı ise, sonradan yaratılan varlıklar ve onların sıfatlarıdır.

مَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللّٰهِ وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ . . . (٧٩)

"Sana iyilikten her ne isabet ederse o, Allah'tandır. Sana kötülükten her ne isabet ederse, o da nefsindendir." ayeti celilesi *(Nisa Suresi:79 dan)* Bu hususta kat'î bir delildir.

Bu ayın bütün hayırları ve bereketleri, kelam sıfatında toplanmış olan kemalâtı Zatiyesinin (kendine ait kemallerin) neticesidir. Kuran-ı Mecid ise, bu her şeyi içine almış olan kelâm sıfatının hakikatının tamamının özüdür.

İşte Kuran-ı Mecid, bütün kemalâtı topladığından Ramazanı şerif ayı da bu kemallerin neticeleri ve meyvaları olan bütün hayırları içine aldığından, bu mubarek ayın, Kuran-ı Kerimle büyük bir alâkası vardır. Ve bu alâka, Kuranı kerimin bu ayda inmesine sebep olmuştur. Allah-u Tealâ buyurdu ki:

شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ . . . (١٨٥)

"Ramazanı şerif ayı, Kuranın kendisinde indirildiği aydır." *(Bakara Sures:185 den)*

Bu ayda bulunan Kadir gecesi, bu ayın özü ve kaynağıdır. O (Kadir gecesi), öz mesabesinde, bu ay ise onun kabuğu menzilesinde (yerinde) dir. Her kim bu ayı huzuru kalple geçirir ve bu ayın hayır ve bereketlerinden nasibini alırsa, senenin tamamını huzuru kalple geçirmeğe muvaffak olur ve bu ayda bulunan bütün hayır ve bereketlere nail olur.

Allah-u Tealâ, bizi böyle bir aydaki hayır ve bereketlere muvaffak kılsın ve bizi en büyük bir nasiple merzuk eylesin. Âmin! . .

Selman İbn-i Âmir *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilen bir hadisi şerifte, Hazreti Hâtemür Risâle *(Aleyhisselam vettehiyye)* Efendimiz buyurdu ki:

٢٥٠- عَنْ سَلْمَانَ بْنِ عَامِرٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « إِذَا كَانَ أَحَدُكُمْ صَائِمًا فَلْيُفْطِرْ عَلَى التَّمْرِ »

250. **"Sizin biriniz iftar edeceği vakit hurmayla iftar etsin."** *(Tirmizî, Zekât:26, Neseî, Sıyam:28, İbn-i Mace, Sıyam:25, Ebu Davud, Sıyam:21, No:2355, Ahmed İbn-i Hanbel:4/17-18, 213-215)*

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, kendisi de hurmayla iftar ederdi, hurmanın bereket olması ise, onun ağacı, insan gibi camiiyyet (bütün bereketleri toplama) özelliği ve e'deliyyet (dosdoğru ve dik durma) sıfatı üzere yaratılmış olmasındandır. Ve o, Adem *(Aleyhisselam)* ın çamurunun artığından yaratıldığı için Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ona: **"Âdem oğlunun halası."** ismini vermiştir. Nitekim Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadisi şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

٢٥١- عَنْ عَلِيٍّ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « اَكْرِمُوا عَمَّتَكُمُ النَّخْلَةَ فَاِنَّهَا خُلِقَتْ مِنْ فَضْلَةِ طِينَةِ آدَمَ » .

251. **"Halanız olan hurmaya ikram edin, Çünkü O, Adem** *(Aleyhisselam)* **ın çamurunun fazlasından yaratılmıştır."** buyurdu. *(Kenzül Ummal:12/338 No:35300)*

Hurmaya bereket ismini vermek, bu camiiyyet (toplayıcılık) vasfı itibariyle olabilir. Onun meyvasıyla iftar etmek, oruç tutan kişinin, kendi parçasıyla iftar etmesi demektir. Hurmanın hakikatı, bu cüziyyet (babası Âdem *(Aleyhisselam)* ın çamurunun bir parçası olması) itibariyle, İnsanın hakikatından bir cüz olur.

Bu itibarla, hurma yiyen, onun hakikatına konmuş olan sonsuz kemalâtı (fazilet ve üstünlükleri) kendinde toplamış olur. Bu mana, hurmanın herhangi bir vakit yenmesinde hasıl olursa da, oruçlunun, huzuruna mani olacak şehvetlerden ve geçici lezzetlerden boş kalmış olduğu iftar vakti bunun tesiri daha fazla olmuş olur ve bu mananın, İftar vakti meydana çıkması daha tam ve kamil olur.

Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadisi şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in:

٢٥٢- عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « نِعْمَ سَحُورُ الْمُؤْمِنِ التَّمْرُ »

252. **"Hurma, müminin ne güzel sahur yiyeceğidir."** *(Ebu Davud, Sıyam:16, No:2345)* buyurması, hurmada bulunan ve yiyenin cüz'ü (parçası) olan gıdanın, insanın hakikatını tamamlaması itibarıyladır, Yoksa yemeğin hakikatını tamamlaması itibarıyla değildir. Bu mana, oruçluyken olamayacağından, bunu telâfi etmek için Hurma ile sahur yapılmaya teşvik edilmiştir.

Hurma yemekte, bütün yenecek şeylerin yenmesi kadar fayda vardır ve hurmanın bereketi, camiiyyeti itibariyle, iftar vaktine kadar kalır. İşte bu anlatılan gıda faydası, ancak şeriatin müsaade ettiği şekilde gıdalanıp, kıl kadar bile şeriatın sınırları aşılmadığı zaman hasıl olur.

Yine böylece, bu faydanın hakikatı, ancak yiyen bir kişi, sureti geçmiş, mana ve hakikate ulaşmış, zahirden uzaklaşıp, batınla mutmein olmuş (Allah'ın zikriyle kalbi huzur bulmuş) olursa gerçekleşir.

İşte o zaman, gıdanın zahiri, yiyenin zahirine (vücuduna) yardımcı olur. Batını ise, yiyenin batınını kemale erdirir (gıdada bulunan maneviyat, yiyenin maneviyatının yükselmesine sebep olur). Yoksa, yenilenin faydası sadece zahirî yardıma münhasır (bağlı) kalır, onu yiyen ise, manevî eksikliğin içindedir.

اِجْتَهِدْ فِى جَعْلِ اُكُلِ جَوْهَرًا . ثُمَّ كُلْ مِنْ بَعْدِ ذَا مَا تَشْتَهِى

Evvela, yediğini cevher yapmaya çalış, sonra istediğini ye.

İşte bu (gıdanın yiyeni tamamlaması), iftarın acele, sahurun ise geç yapılmasının sırrıdır vesselâm. *(Mektûbâtı Rabbânî:1/141-142)*

RAMAZANI ŞERİF'İN FAZİLETLERİ, EFENDİMİZ *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* İN, BU MUBAREK AYDAKİ YÜCE HALLERİ HAKKINDA HADİSİ ŞERİFLER VE RİVAYETLER.

٢٥٣- عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « مَنْ قَامَ لَيْلَةَ الْقَدْرِ اِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَاتَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَمَنْ صَامَ رَمَضَانَ اِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَاتَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ ».

253. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayete göre Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Her kim, inanarak ve sevabını Allah'tan umarak Kadir gecesinde kalkar ibadet ederse, onun için geçmiş günahları mağfiret olunur. Her kim de Ramazan orucunu, inanarak ve mükâfatını ancak Allah'tan umarak tutarsa, onun geçmiş günahları mağfiret olunur."** buyurmuştur. *(Buharî, Savm:6, 2/228)*

٢٥٤- عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « اِذَا كَانَ اَوَّلُ لَيْلَةٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ صُفِّدَتِ الشَّيَاطِينُ وَمَرَدَةُ الْجِنِّ وَغُلِّقَتْ اَبْوَابُ النِّيرَانِ فَلَمْ يُفْتَحْ مِنْهَا بَابٌ وَفُتِّحَتْ اَبْوَابُ الْجَنَّةِ فَلَمْ يُغْلَقْ مِنْهَا بَابٌ وَيُنَادِى مُنَادٍ يَا بَاغِىَ الْخَيْرِ اَقْبِلْ وَيَا بَاغِىَ الشَّرِّ اَقْصِرْ . وَلِلّٰهِ عُتَقَاءُ مِنَ النَّارِ وَذٰلِكَ كُلَّ لَيْلَةٍ »

254. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayete göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* buyurdu ki: **"Ramazan ayının birinci gecesi olunca, şeytanlar ve cinlerin şirretleri zincire vurulur; cehennemin kapıları kapatılır ve hiç bir kapısı açılmaz; cennetin kapıları açılır ve hiç bir kapısı kapatılmaz ve bir münadi** (çağırıcı), **"Ey hayır dileyen!** (hakka ibadete) **gel! Ey şer dileyen!** (günah işlemekten) **vazgeç** (artık)! " **diye çağırır. Allah'ın** (bu ayda, iftar saatlerinde) **cehennemden azat ettiği nice kimseler vardır ve bu, her gecedir."** *(Tirmizî, Savm:1, 3/66-67, No:682, Neseî, Sıyam:3, İbn-i Mace, Sıyam:2)*

٢٥٥- عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « اِذَا دَخَلَ رَمَضَانُ فُتِّحَتْ اَبْوَابُ الرَّحْمَةِ وَغُلِّقَتْ اَبْوَابُ جَهَنَّمَ وَسُلْسِلَتِ الشَّيَاطِينُ » .

255. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayete göre, Nebi *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, Zorlamaksızın, müslümanları, Ramazan ayını hakkıyla ifa etmeye teşvik eder ve şöyle buyururdu: **"Ramazan ayı girdiğinde, cennet kapıları açılır, cehennem kapıları kapanır, şeytanlar o ayda zincire vurulur."** *(Neseî300, Sıyam:5)*

٢٥٦- عَنْ خَالِدِ الْجُهَنِىِّ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « مَنْ فَطَّرَ صَائِمًا كَانَ

كَانَ لَهُ مِثْلُ اَجْرِهِ غَيْرَ اَنَّهُ لاَ يَنْقُصُ مِنْ اَجْرِ الصَّائِمِ شَيْئًا » .

256. Halid el-Cühenî *(Radıyallahu Anh)* den rivayete göre; dedi ki: Resulü Ekrem *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Her kim, bir oruçluya iftar yemeği yedirirse, kendisine onun sevabı kadar sevap vardır. Şu kadar var ki,** (Allah-u Tealâ) **oruçlunun ecrinden hiç bir şey eksiltmez."** *(Tirmizî, Savm:82, 3/162, No:807, No:807, Ibn-i Mace, Sıyam:45, Darimî, Savm:13, Ahmed Ibn-i Hanbel:4/114-116, 5/192)*

٢٥٧- عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « اُعْطِيَتْ اُمَّتِى خَمْسَ خِصَالٍ فِي رَمَضَانَ لَمْ تُعْطَهَا اُمَّةٌ قَبْلَهُمْ خُلُوفُ فَمِ الصَّائِمِ اَطْيَبُ عِنْدَ اللهِ مِنْ رِيحِ الْمِسْكِ وَتَسْتَغْفِرُ لَهُمُ الْمَلاٰئِكَةُ حَتّٰى يُفْطِرُوا وَيُزَيِّنُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ كُلَّ يَوْمٍ جَنَّتَهُ ثُمَّ يَقُولُ يُوشِكُ عِبَادِىَ الصَّالِحُونَ اَنْ يُلْقُوا عَنْهُمُ الْمُؤْنَةَ وَالْاَذٰى وَيَصِيرُوا اِلَيْكِ وَيُصَفَّدُ فِيهِ مَرَدَةُ الشَّيَاطِينِ فَلاَ يَخْلُصُوا اِلٰى مَا كَانُوا يَخْلُصُونَ اِلَيْهِ فِى غَيْرِهِ وَيُغْفَرُ لَهُمْ فِى آخِرِ لَيْلَةٍ . قِيلَ يَارَسُولَ اللهِ اَهِىَ لَيْلَةُ الْقَدْرِ؟ قَالَ لاَ وَلٰكِنَّ الْعَامِلَ اِنَّمَا يُوَفّٰى اَجْرَهُ اِذَا قَضٰى عَمَلَهُ » .

257. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edildiğine göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Ümmetime, Ramazanı şerif ayında beş haslet** (özellik) **verilmiştir ki, onlar kendilerinden evvel hiç bir ümmete verilmemiştir. Oruçlunun ağız kokusu Allah indinde misk kokusundan daha hoştur, iftar edinceye kadar melekler onlar için istiğfar eder. Allah-u Tealâ her gün cennetini süsler sonra** (ona hitaben) **yakında salih kullarım kendilerinden sıkıntı ve eziyetleri atıp sana varacaklar, buyurur. O ayda azgın şeytanlar zincire vurulur, binaenaleyh başka ayda yaptıklarına o ayda ulaşamazlar. Ramazanı şerifin son gecesinde** (oruç tutan kullar) **affolunurlar. O zaman ya Resulallah! O gece kadir gecesi midir? diye sorulunca Efendimiz** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **: Hayır! Lâkin çalışan kişiye ücreti, işini bitirdiği zaman verilir, buyurdu."** *(Ahmed Ibn-i Hanbel:2/292)*

٢٥٨- عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « اُحْضُرُوا الْمِنْبَرَ فَحَضَرْنَا فَلَمَّا ارْتَقٰى دَرَجَةً قَالَ آمِينَ فَلَمَّا ارْتَقَى الدَّرَجَةَ الثَّانِيَةَ قَالَ آمِينَ فَلَمَّا ارْتَقَى الدَّرَجَةَ الثَّالِثَةَ قَالَ آمِينَ فَلَمَّا نَزَلَ قُلْنَا يَارَسُولَ اللهِ لَقَدْ سَمِعْنَا مِنْكَ الْيَوْمَ شَيْئًا مَا كُنَّا نَسْمَعُهُ قَالَ اِنَّ جِبْرِيلَ (عليه الصلاة والسلام) عَرَضَ لِى فَقَالَ: بُعْدًا لِمَنْ اَدْرَكَ رَمَضَانَ فَلَمْ يُغْفَرْ لَهُ ، قُلْتُ آمِينَ . فَلَمَّا رَقِيتُ الثَّانِيَةَ قَالَ: بُعْدًا لِمَنْ ذُكِرْتَ

عِنْدَهُ فَلَمْ يُصَلِّ عَلَيْكَ قُلْتُ آمِينَ. فَلَمَّا رَقِيتُ الثَّالِثَةَ قَالَ: بُعْدًا لِمَنْ أَدْرَكَ أَبَوَاهُ الْكِبَرَ عِنْدَهُ أَوْ أَحَدُهُمَا فَلَمْ يُدْخِلَاهُ الْجَنَّةَ ، قُلْتُ آمِينَ » .

258. Ka'b İbn-i Ucre *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edildiğine göre, bir kere Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Minberin yanına gelin!"** buyurdu. (Ka'b Hazretleri şöyle anlatıyor) Biz de minberin yanına toplandık. Bir basamak çıkınca: **"Amîn."** dedi. İkinci basamağa çıkınca tekrar: **"Amîn."** dedi. Üçüncü basamağa çıkınca yine: **"Amîn."** dedi. Minberden inince biz: "Ey Allah'ın Resulü bu gün senden (evvelce) duymadığımız bir şey duyduk." dedik.

O zaman Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **Şüphesiz Cibril** *(Aleyhisselam)* **bana görünerek: "Ramazana yetişipte affolunmayan** (Allah'ın rahmetinden) **uzak olsun!" dedi. Bende: "Amîn." dedim. İkinci basamağa çıktığımda: "Sen, yanında anılıpta sana salât** (-u Selâm) **okumayan** (Allah'ın rahmetinden) **uzak olsun!" dedi. Ben de:"Amîn." dedim. Üçüncü basamağa çıktığımda da: "Bir kişinin ana babasının ikisi veya biri, yanında yaşlanır da onu cennete sokamazlarsa o kişi de** (Allah'ın lütfundan) **uzak olsun." diye beddua etti. Ben de: "Amîn." dedim.** buyurdu. *(Hakim, Müstedrek:4/153)*

٢٥٩- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ يَقُولُ: « اَلصَّلَوَاتُ الْخَمْسُ وَالْجُمْعَةُ إِلَى الْجُمْعَةِ وَرَمَضَانُ إِلَىٰ رَمَضَانَ مُكَفِّرَاتٌ مَا بَيْنَهُنَّ مَا اجْتُنِبَتِ الْكَبَائِرُ »

259. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Beş vakit namaz, bir cuma diğer cumaya kadar, Ramazan da diğer Ramazana kadar, büyük günahlardan sakınıldığı taktirde aralarındaki** (günah) **ları silerler."** buyurdu. *(Müslim, Taharet:16, 1/209, Ahmed Ibn-i Hanbel:2/400)*

٢٦٠- عَنْ أَنَسٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قِيلَ يَارَسُولَ اللهِ أَيُّ الصَّدَقَةِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: صَدَقَةٌ فِي رَمَضَانَ.

260 . Hazreti Enes *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilmiştir ki, Bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e: "Hangi sadaka daha üstündür?" diye soruldu. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Ramazandaki sadakadır."** buyurdu. *(Suyûtî, Dürrül Mensur:1/449)*

٢٦١- عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « فَضْلُ الْجُمْعَةِ فِي رَمَضَانَ كَفَضْلِ رَمَضَانَ عَلَىٰ سَائِرِ الشُّهُورِ » .

261. Berâ İbn-i Azib *(Radıyallahu Anh)* den rivayete göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Ramazandaki cumanın üstünlüğü, Ramazanın diğer aylara üstünlüğü gibidir."** buyurdu. *(Deylemî, Müsnedi Firdevs:4352)*

٢٦٢- عَنْ عُمَرَ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « ذَاكِرُ اللّٰهِ فِى رَمَضَانَ مَغْفُورٌ لَهُ وَسَائِلُ اللّٰهِ فِيهِ لاَيَخِيبُ » .

262. Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* den rivayete göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Ramazanı şerifte Allah-u Tealâyı zikreden affedilmiştir. Ve onda** (Ramazanı şerifte) **bir şey isteyen mahrum olmaz."** buyurdu. *(Ali el-Müttekî, Kenzül Ummal:8/464, No:23676, Heysemî, Mecmauz Zevaid:3/143)*

٢٦٣- عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ اِذَا سَلِمَتِ الْجُمُعَةُ سَلِمَتِ الْاَيَّامُ وَاِذَا سَلِمَ رَمَضَانُ سَلِمَتِ السَّنَةُ » .

263. Hazreti Aişe *(Radıyallahu Anha)* den rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Cuma, salim olursa** (mümkün mertebe günahsız, huzuru kalple geçerse), **bütün günler salim olur. Ramazan salim olursa bütün sene salim olur."** buyurdu. *(Ali el-Mütteki, Kenzül Ummal:7/710, No:21049)*

٢٦٤- عَنْ اَبِى مَسْعُودٍ الْغِفَارِىِّ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « لَوْيَعْلَمُ الْعِبَادُ مَا فِى رَمَضَانَ لَتَمَنَّتْ اُمَّتِى اَنْ يَكُونَ رَمَضَانُ السَّنَةَ كُلَّهَا » .

264. Ebu Mesud el-Gıfarî *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edildiğine göre Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:**"Eğer kullar, Ramazanda neler olduğunu bilseydiler, elbette ümmetim bütün senenin Ramazan olmasını isterdi."** buyurdu. *(Ali el-Müttekî, Kenzül Ummal:8/478, H. No:23715, Heysemî, Mecmauz Zevaid:3/141)*

٢٦٥- عَنْ اَبِي سَعِيدٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « اِذَا كَانَ اَوَّلُ لَيْلَةٍ مِنْ رَمَضَانَ فُتِحَتْ اَبْوَابُ السَّمَاءِ فَلاَ يُغْلَقُ مِنْهَا بَابٌ حَتّٰى يَكُونَ آخِرُ لَيْلَةٍ مِنْ رَمَضَانَ ، وَلَيْسَ مِنْ عَبْدٍ مُؤْمِنٍ يُصَلِّى فِى لَيْلَةٍ مِنْهَا اِلاَّ كَتَبَ اللّٰهُ لَهُ اَلْفًا وَخَمْسَ مِائَةِ حَسَنَةٍ بِكُلِّ سَجْدَةٍ ، وَبَنىٰ لَهُ بَيْتًا فِى الْجَنَّةِ مِنْ يَاقُوتَةٍ حَمْرَاءَ لَهَا سِتُّونَ اَلْفَ بَابٍ مِنْهَا قَصْرٌ مِنْ ذَهَبٍ مُوَشَّحٍ بِيَاقُوتَةٍ حَمْرَاءَ ، فَاِذَا صَامَ اَوَّلَ يَوْمٍ مِنْ رَمَضَانَ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ اِلىٰ مِثْلِ ذٰلِكَ الْيَوْمِ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُ كُلَّ يَوْمٍ سَبْعُونَ اَلْفَ مَلَكٍ مِنْ صَلاَةِ الْغَدَاةِ اِلىٰ اَنْ تَوَارٰى بِالْحِجَابِ ، وَكَانَ لَهُ بِكُلِّ سَجْدَةٍ يَسْجُدُهَا فِى شَهْرِ رَمَضَانَ بِلَيْلٍ اَوْ نَهَارٍ شَجَرَةٌ يَسِيرُ الرَّاكِبُ فِى ظِلِّهَا خَمْسَ مِائَةِ عَامٍ »

265. Ebu Said *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilen bir hadisi şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Ramazanı şerifin ilk gecesi olduğunda gök kapıları açılır, Ramazanın son gecesine kadar hiç bir kapısı kapanmaz. Onun her hangi bir gecesinde** (namaz) **kılan mümin bir kula mutlaka Allahu Tealâ Hazretleri, her secdesine karşılık bin beşyüz sevap yazar ve ona cennette kırmızı yakuttan bir köşk bina eder ki, onun altmış bin kapısı vardır. O köşklerden biri de kırmızı yakutla donanmış altındandır. Kul, Ramazanı şerifin ilk günü oruç tuttuğunda, o günden, önceki senenin Ramazan ayının o gününe kadar geçmiş günahları affedilir. Ve her gün, sabah namazından, o gün perdeyle örtülünceye** (batıncaya) **kadar yetmiş bin melek onun için istiğfar ederler. Ve Ramazanı şerif ayında gece veya gündüz yapmış olduğu her secdeye karşılık kendisi için** (cennette) **öyle bir ağaç olur ki, süvari, onun gölgesinde beşyüz sene gider."** *(Ali el-Müttekî, Kenzül Ummal:8/470, No:23706)*

٢٦٦- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « اِنَّ الْجَنَّةَ لَتُزَيَّنُ مِنَ الْحَوْلِ اِلَى الْحَوْلِ لِشَهْرِ رَمَضَانَ وَاِنَّ الْحُورَ الْعِينَ لَتُزَيَّنُ مِنَ الْحَوْلِ اِلَى الْحَوْلِ لِصَوَّامِ رَمَضَانَ فَاِذَا دَخَلَ رَمَضَانُ قَالَتِ الْجَنَّةُ : اَللّٰهُمَّ اجْعَلْ لِى فِى هٰذَا الشَّهْرِ مِنْ عِبَادِكَ اَزْوَاجًا وَيَقُلْنَ الْحُورُ الْعِينُ اَللّٰهُمَّ اجْعَلْ لَنَا فِى هٰذَا الشَّهْرِ مِنْ عِبَادِكَ ، فَمَنْ لَمْ يَقْذِفْ فِيهِ مُسْلِمًا بِبُهْتَانٍ ، وَلَمْ يَشْرَبْ فِيهِ مُسْكِرًا كَفَّرَ اللّٰهُ عَنْهُ ، وَمَنْ قَذَفَ فِيهِ مُسْلِمًا اَوْ شَرِبَ فِيهِ مُسْكِرًا اَحْبَطَ اللّٰهُ عَمَلَهُ لِسَنَةٍ ، فَاتَّقُوا شَهْرَ رَمَضَانَ فَاِنَّهُ شَهْرُ اللّٰهِ جَعَلَ لَكُمْ اَحَدَ عَشَرَ شَهْرًا تَأْكُلُونَ فِيهِنَّ وَتَشْرَبُونَ وَتَلَذَّذُونَ ، وَجَعَلَ لِنَفْسِهِ شَهْرًا فَاتَّقُوا شَهْرَ رَمَضَانَ فَاِنَّهُ شَهْرُ اللّٰهِ تَبَارَكَ وَتَعَالٰى »

266. İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Şüphesiz cennet, seneden seneye Ramazan ayı için süslenir ve muhakkak huriler, seneden seneye Ramazan orucu tutanlar için süslenirler, Ramazanı şerif girince cennet: Ey Allahım! Bu ayda kullarından bana nasip ayır der. Huriler de: Ey Allahımız! Bu ayda bizim için kullarından kocalar kıl derler. Her kim o ayda, bir müslümana iftira atmaz ve şarhoş edici bir şey içmezse, Allahu Tealâ onun günahlarını siler; ama her kim onda bir müslümana iftira atar veya sarhoş edici bir şey içerse, Allahu Tealâ onun bir senelik amelini mahveder. Allahu Tealâ size, kendilerinde yiyip, içip, lezzetleneceğiniz on bir ay tayin etti; kendisi için de bir ay ayırdı. O hâlde Ramazanı şerif ayında** (günah işlemekte) **n sakının. Çünkü o, Allahn ayıdır."** buyurdu. *(Ali el-Müttekî, Kenzül Ummal:8/476, No:23712, Heysemî, Mecmauz Zevaid:3/141-142)*

٢٦٧- عَنْ سَلْمَانَ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ أَظَلَّكُمْ شَهْرٌ عَظِيمٌ مُبَارَكٌ شَهْرٌ فِيهِ لَيْلَةٌ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ جَعَلَ اللّٰهُ تَعَالَىٰ صِيَامَهُ فَرِيضَةً وَقِيَامَ لَيْلِهِ تَطَوُّعًا ، مَنْ تَقَرَّبَ فِيهِ بِخَصْلَةٍ مِنَ الْخَيْرِ كَانَ كَمَنْ أَدَّىٰ فَرِيضَةً فِيمَا سِوَاهُ ، وَمَنْ أَدَّىٰ فَرِيضَةً فِيهِ كَانَ كَمَنْ أَدَّىٰ سَبْعِينَ فَرِيضَةً فِيمَا سِوَاهُ ، وَهُوَ شَهْرُ الصَّبْرِ وَالصَّبْرُ ثَوَابُهُ الْجَنَّةُ ، وَشَهْرُ الْمُوَاسَاةِ وَشَهْرٌ يَزْدَادُ فِيهِ رِزْقُ الْمُؤْمِنِ ، مَنْ فَطَّرَ فِيهِ صَائِمًا كَانَ لَهُ مَغْفِرَةً لِذُنُوبِهِ وَعِتْقَ رَقَبَتِهِ مِنَ النَّارِ وَكَانَ لَهُ مِثْلُ أَجْرِهِ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْقُصَ مِنْ أَجْرِهِ شَيْءٌ ، يُعْطِي اللّٰهُ هٰذَا الثَّوَابَ مَنْ فَطَّرَ صَائِمًا عَلَىٰ مَذْقَةِ لَبَنٍ أَوْ شِرْبَةٍ مِنْ مَاءٍ ، وَمَنْ أَشْبَعَ صَائِمًا سَقَاهُ اللّٰهُ مِنْ حَوْضِي شَرْبَةً لَا يَظْمَأُ حَتَّىٰ يَدْخُلَ الْجَنَّةَ ، وَهُوَ شَهْرٌ أَوَّلُهُ رَحْمَةٌ وَأَوْسَطُهُ مَغْفِرَةٌ وَآخِرُهُ عِتْقٌ مِنَ النَّارِ ، فَاسْتَكْثِرُوا فِيهِ مِنْ أَرْبَعِ خِصَالٍ خَصْلَتَانِ تُرْضُونَ بِهِمَا رَبَّكُمْ ، وَخَصْلَتَانِ لَا غِنًى لَكُمْ عَنْهُمَا؛ فَأَمَّا الْخَصْلَتَانِ اللَّتَانِ تُرْضُونَ بِهِمَا رَبَّكُمْ فَشَهَادَةُ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ وَتَسْتَغْفِرُونَهُ وَأَمَّا اللَّتَانِ لَا غِنًى عَنْهُمَا فَتَسْأَلُونَ اللّٰهَ الْجَنَّةَ وَتَعُوذُونَ بِهِ مِنَ النَّارِ ».

267. Selmanı Farisî *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, Şabanı şerifin son günü hutbe okuyarak şöyle buyurdu: **"Ey insanlar! çok büyük ve mubarek bir ay sizi gölgeledi** (çok yaklaştı), **o, kendisinde bin aydan daha hayırlı bir gece** (Kadir gecesi) **bulunan bir aydır. Allahu Tealâ onun orucunu farz, gecesinin kıyamını** (Teravih namazını) **da nafile kıldı. Her kim, onda bir hayırla Allah'a yaklaşırsa, diğer aylarda bir farz eda etmiş gibi olur, onda bir farz işleyen ise, diğerlerinde yetmiş farz eda eden gibidir. O, sabır ayıdır; sabrın karşılığı ise cennettir. O, iyilik ayıdır; o, kendisinde müminin rızkı artan bir aydır. Her kim, onda bir oruçluyu iftar ettirirse, günahlarına mağfiret ve boynunun cehennemden kurtulmasına vesile olur ve oruçlunun mükâfatından bir şey eksiltilmeksizin, iftar ettirene de onun bir misli verilir. Allahu Tealâ, bir yudum süt veya su ile oruçluyu iftar ettirene de bu sevabı verir.**

Bir oruçluyu doyurana Allah-u Tealâ, benim havzumdan öyle bir şerbet içirir ki, cennete girinceye kadar bir daha susamaz. O, bir aydır ki, başı rahmet, ortası mağfiret, sonu da cehennemden beraattır.

O hâlde, onda dört hasleti çoğaltın, bunların ikisiyle Rabbinizi razı

edersiniz, diğer ikisine de mutlaka muhtaçsınız. Rabbinizi, kendisiyle razı edeceğiniz iki haslet: (لَاإِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ) Lâ ilâhe illallah şahadeti ve istiğfardır. Mutlaka onlarsız duramıyacağınız diğer ikisi ise; Allah'tan cennet isteyip cehennemden ona sığınmanızdır." *(Ali el-Müttekî, Kenzül Ummal:8/477, No:23714)*

٢٦٨- عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « لَوْ اَنَّ اللّٰهَ تَبَارَكَ وَتَعَالٰى اَذِنَ لِلسَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ اَنْ يَتَكَلَّمَا لَبَشَّرَتَا صَائِمِى رَمَضَانَ بِالْجَنَّةِ » .

268. Hazreti Enes *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilen bir hadisi şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Allahu Tebareke ve Tealâ eğer göklere ve yerlere konuşma izni verseydi, elbette Ramazan orucu tutanları cennetle müjdelerlerdi."** *(Ali el-Müttekî, Kenzül Ummal:8/482, No:23738-23739)*

RAMAZANI ŞERİF AYI HAKKINDA BÜYÜKLERİN SÖZLERİ.

٢٦٩- قَالَ اَبْنُ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) كَانَ النَّبِىُّ ﷺ اَجْوَدَ النَّاسِ بِالْخَيْرِ وَكَانَ اَجْوَدُ مَا يَكُونُ فِى رَمَضَانَ حِينَ يَلْقَاهُ جِبْرِيلُ وَكَانَ جِبْرِيلُ (عليه السلام) يَلْقَاهُ كُلَّ لَيْلَةٍ فِى رَمَضَانَ حَتّٰى يَنْسَلِخَ يَعْرِضُ عَلَيْهِ النَّبِىُّ ﷺ الْقُرْاٰنَ فَاِذَا لَقِيَهُ جِبْرِيلُ (عليه السلام) كَانَ اَجْوَدَ بِالْخَيْرِ مِنَ الرِّيحِ الْمُرْسَلَةِ .

269. İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* şöyle demiştir: Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, hayırda insanların en cömertiydi. En cömert olduğu zaman da, Ramazanda Cibril'in kendisine çokça kavuştuğu zamandır. Cibril *(Aleyhisselam)*, Ramazanın her gecesinde O'nunla buluşur, gündüz geceden sıyrılıp çıkıncaya kadar veya Ramazan ayı çıkıncaya kadar Peygamber*(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, Kuranı ona arzederdi. Cibril *(Aleyhisselam)*, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e kavuştuğu zamanda, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, hayır bakımından, eserken maniaya (engele) uğramıyan rüzgârdan daha cömert olurdu. *(Buharî, Savm:7 2/228, Bedül Vahy:5,6 Menakıp:23, Bedül Halk:6, Fazailül Kuran:7 Edeb:39, Müslim, Fezail48,50 Tirmizî, Cihad:9 Darimî mukaddime:10 Ahmed İbn-i Hanbel 1/231. 288, 326, 363, 366, 367, 373, 6/130)*

٢٧٠- عَنْ مَرْوَانَ قَالَ: رَاَيْتُ اَبْنَ عُمَرَ يَقْبِضُ عَلٰى لِحْيَتِهِ فَيَقْطَعُ مَا زَادَ عَلَى الْكَفِّ ، وَقَالَ: كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ اِذَا اَفْطَرَ قَالَ: « ذَهَبَ الظَّمَأُ وَابْتَلَّتِ الْعُرُوقُ وَثَبَتَ الْاَجْرُ اِنْ شَاءَ اللّٰهُ ».

Mervan (İbn-i Salim) dedi ki, İbn-i Ömeri, sakalından tutmuş, kabza-

dan fazlasını keserken gödüm. Dedi ki: Resulullah *(Sal-lallahu Aleyhi ve Sellem)* iftar ettiği zaman şöyle derdi, "Susuzluk gitti, damarlar ıslandı, İnşâallah ecir de sabit oldu." *(Ebu Davud, Sıyam:22, H.No:2357, Beyhekî, Sünen:4/239)*

٢٧١- عَنْ مُعَاذِ بْنِ زُهْرَةَ أَنَّهُ بَلَغَهُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ إِذَا أَفْطَرَ قَالَ :
«اَللَّهُمَّ لَكَ صُمْتُ ، وَعَلَىٰ رِزْقِكَ أَفْطَرْتُ».

271. Muaz İbn-i Zühre'denrivayete göre: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* iftar ettiği zaman: **"Allahım! Senin için tuttum ve senin rızkınla iftar ettim."** derdi. *(Ebu Davud, Sıyam:22, No:2358)*

٢٧٢- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) يَقُولُ : كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ يُفْطِرُ عَلَىٰ
رُطَبَاتٍ قَبْلَ أَنْ يُصَلِّيَ فَإِنْ لَمْ تَكُنْ [رُطَبَاتٍ] فَعَلَىٰ تَمَرَاتٍ ، فَإِنْ لَمْ تَكُنْ
حَسَا حَسَوَاتٍ مِنْ مَاءٍ .

272. Enes İbn-i Malik *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edildiğine göre, **"Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, **akşam namazını kılmadan önce, yaş hurmalarla iftar ederdi. Yaş hurma yoksa kuru hurmalarla iftar ederdi. Eğer o da yoksa, sudan bir kaç yudum içerdi."** *(Ebu Davud, Sıyam:21, No:2356)*

٢٧٣- قَالَتْ عَائِشَةُ (رضى الله عنها) كَانَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا دَخَلَ رَمَضَانُ أَطْلَقَ كُلَّ أَسِيرٍ
وَأَعْطَىٰ كُلَّ سَائِلٍ كَانَ إِذَا دَخَلَ شَهْرُ رَمَضَانَ شَدَّ مِئْزَرَهُ ثُمَّ لَمْ يَأْتِ فِرَاشَهُ حَتَّىٰ
يَنْسَلِخَ كَانَ إِذَا دَخَلَ رَمَضَانُ تَغَيَّرَ لَوْنُهُ وَكَثُرَتْ صَلَاتُهُ وَابْتَهَلَ فِي الدُّعَاءِ.

273. Hazreti Aişe *(Radıyallahu Anha)* buyurdu ki: "Ramazanı şerif girdiğinde Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* her esiri salar ve her dilenciye verirdi. Ve Ramazan çıkıncaya kadar yatağa (ailelerine) yaklaşmazdı. Ramazanı şerifte rengi değişir, namazı çoğaltır ve çok dua ederdi." *(Alî el-Mütteki, Kenzül Ummal:7/81-82, No:18060-62)*

İmamı Zührî*(Rahimehullah)* buyurdu ki:"Ramazanı şerifteki bir tesbih, Ramazanı şerifin dışındaki bin tesbihden daha üstündür. *(Suyuti, Dürrül Mensur:1/454)*

Mualla İbn-i Fazl *(Rahimehullah)* buyurdu ki: "Allah'ın dostları, Ramazanı şeriften önceki altı ayda Ramazanı şerife kavuşmak için dua ederlerdi, Ramazanı şeriften sonraki altı ayda ise, Ramazanı şerifin kabul olması için dua ederlerdi. *(Suyûtî, Dürrül Mensur:1/454)*

İbrahîmi Nehaî *(Rahimehullah)* buyurdu ki: " Ramazanı şerifteki bir oruç, bin oruçtan, bir tesbih, diğer aylardaki bin tesbihten, bir rekat diğer aylardaki bin rekattan üstündür." *(Suyûtî, Dürrül Mensur:1/454)*

Mevlâ Tealâ, şükür ve tekbiri emrettikten sonra, lütfu ilâhîsiyle kullarına çok yakın olup, zikirlerini işittiğini açıklamak ve duanın evvelinde, kendinin medhü sena edilmesinin gerektiğini öğretmek için tekbiri emrettikten sonra,dua edenlerin dualarını kabul edeceğini beyan etmek üzere buyuruyor:

وَ اِذَا سَاَلَكَ عِبَادِى عَنِّى فَاِنِّى قَرِيبٌ اُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ اِذَا دَعَانِ
فَلْيَسْتَجِيبُوالِى وَلْيُؤْمِنُوا بِى لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ (١٨٦)

KELİME MANASI (186)

(وَاِذَا سَاَلَ) **Sual ettiği** (sorduğu) **vakit** kime? (كَ) **sana** (ey Habibim!) kim? (عِبَادِى) **kullarım,** kimden? (عَنِّى) **benden,** yani benim onlara yakınlığım veya uzaklığımdan. **(sen deki)** (فَاِنِّى) **muhakkak ben** (قَرِيبٌ) **çok yakınım** (اُجِيبُ) **kabul ederim** neyi? (دَعْوَةَ الدَّاعِ) **dua edicinin duasını,** ne vakit? (اِذَا دَعَا) **dua ettiği zaman,** kime? (نِ) **bana,** o halde (فَلْيَسْتَجِيبُوا) **icabet etsinler,** kime?(لِى) **bana,**yani onlar bana ihtiyaçları için dua ettiklerinde ben onlara icabet (dualarını kabul) ettiğim gibi, ben davet ettiğimde de onlar iman ve taata koşsunlar. (وَلْيُؤْمِنُوا) **ve iman etsinler,** kime? (بِى) **bana,** (لَعَلَّهُمْ) **umulur ki onlar,** (يَرْشُدُونَ) **rüşde** (doğru yola) **ererler.**

MEALİ ŞERİFİ (186)

Ve (Habibim!) **kullarım sana benden** (benim yakınlığımdan, uzaklığımdan) **sordukları vakit** (sen deki) **şüphesiz ben çok yakınım. Dua edicinin duasını, bana dua ettiği vakit kabul ederim. Öyleyse** (ben onların dualarına icabet ettiğim gibi onlar da) **bana icabet etsinler** (davetime koşsunlar). **ve bana iman** (da devam) **etsinler. Ta ki rüşde** (hakka, hidayete) **ulaşmış olalar.**

İ Z A H A T

İbn-i Cerîr, Beğavî, İbn-i Ebî Hatim ve İbn-i Merdüveyh'in rivayetlerine göre, Bir adam Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek: Rabbimiz bize yakın mıdır ki biz ona gizli olarak dua edelim, yoksa uzak mıdır ki, ona nida edelim (seslenelim) de duyurtalım." dediğinde Allah-u Tealâ Hazretleri cevaben bu ayeti celileyi inzal buyurmuştur. *(Suyûtî, Dürrül Mensur:1/469)*

Kelbî, İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayet etmiştir ki: Yahudiler: "Ey Muhammed! Sen, bizimle gök arasında beş yüz senelik mesafa olduğunu, her iki kat arasında da böylece mesafe olduğunu iddia ediyorsun. Rabbimiz duamızı nasıl duyacak?" dediklerinde, bu ayeti kerime indi. *(Beğavî:1/224)*

Bu ayeti kerimede, gizli zikrin ve gizli duanın efdaliyetine (daha üstün oluşuna) işaret vardır.

٢٧٤- عَنْ اَبِى مُوسَى الْاَشْعَرِيِّ (رضى الله عنه) قَالَ كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ فَكُنَّا اِذَا اَشْرَفْنَا عَلٰى وَادٍ هَلَّلْنَا وَكَبَّرْنَا اِرْتَفَعَتْ اَصْوَاتُنَا فَقَالَ النَّبِىُّ ﷺ يَاَيُّهَا النَّاسُ اِرْبَعُوا عَلٰى اَنْفُسِكُمْ فَاِنَّكُمْ لَاتَدْعُونَ اَصَمَّ وَلَاغَائِبًا اِنَّهُ مَعَكُمْ اِنَّهُ سَمِيعٌ قَرِيبٌ تَبَارَكَ اسْمُهُ وَتَعَالٰى جَدُّهُ .

274. Ebu Musal Eşarî *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurdu: Biz Resulullah'ın beraberinde (seferde) bulunduk. Bizler bir vadi üzerinde yükseldikçe (لَااِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ) Lâilâhe illallah ve (اَللّٰهُ اَكْبَرُ) Allahu Ekber diyerek seslerimiz yükselirdi. Bunun üzerine Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Ey insanlar! Nefislerinize yumuşak davranın, seslerinizi yükseltmeyin. Şüphesiz sizler sağıra ve gaibe** (uzakta olana) **dua etmiyorsunuz. Dua ettiğiniz o Allah muhakkak sizinle beraberdir. Şüphesiz O, pek işiticidir, pek yakındır. İsmi ve zatı çok mübarek, Celâl ve azameti çok yücedir."** buyurdu. *(Buharî, Cihad:131, 4/16, Megâzî:38, Deavât:51, Kader:7, Tevhid:9, Ebu Davud, Vitir:26, Ahmed İbn-i Hanbel:4/394, 402, 418)*

Beyzâvînin beyanına göre, Mevlâ Tealâ'nın, yakınlığını beyan etmesi, kullarının hâllerini son derece bilici olduğunu açıklamaktadır. Zira Mevlâ Tealâ'nın zatı hakkında mesafe manasına gelen yakınlık ve uzaklık muhaldir. Çünkü vacip Tealâ, mekandan ve mesafeden münezzeh (son derece uzak) tır.

Fahri Razînin beyanına göre, bu sual, Mevlânın zatı hakkında olmasına nazaran mana: Allahu Tealâ bize yakın mıdır uzak mıdır?, sıfatları hakkında oluşuna nazaran mana: Rabbimiz bizim duamızı işitir mi işitmez mi?", Efâli (işleri) ne ait olmasına göre mana: "Rabbimiz bizim duamızı kabul edip istediğimizi verir mi, vermez mi?" demektir.

Şu mesele bilinmelidir ki: Duanın kabul edilmesi, Mevlâ Tealâ Hazretleri tarafından sadık bir va'd (doğru bir söz) dür. Her kim, bir hacet için dua edipte o anda kabulünü görmezse, bunun sebepleri vardır. Ve zaten duanın kabul edilmesi, kulun: "Ya Rabbi!" Ey Rabbim dediğinde Mevlâ Tealâ Hazretlerinin: (لَبَّيْكَ عَبْدِى) Lebbeyk abdî, "**Buyur kulum.**" demesidir. Bu ise, her dua eden mümin hakkında va'd edilmiş bir gerçektir. Lâkin dua edenin hacetinin görülmesi bazı kere o anda olur, bazen uzun zaman sonra olur bazen de ahirette olur. Bazı kere de hayır, onun duasının kabul edilmemesinde olur.

Duanın kabulü üç şeye bağlıdır.

1. Kazaya muvafık (Allah'ın taktirine uygun) olması,

2. O kimse hakkında duanın hayırlı olması,

3. İstenilen şeyin muhal (imkansız) olmaması.

Duanın kabulü için, edeplerine ve şartlarına riayet lâzımdır. Bu şartların hepsi bulunarak dua edildiğinde, kabul olunma yönü fazlaysa da, kabulü, Allah-u Tealâ'nın dilemesine bağlı olup kesin değildir. Gerçi Cenabı Hak bu

ayeti kerimede ve benzerlerinde duayı kabul edeceğini, mutlak (kayıtsız) olarak zikretmişse de, diğer ayeti kerimelerde, duanın kabulünü, dilemesine bağlamış olduğundan Allah-u Tealâ üzerine kabulü vacip değildir. Binaenaleyh ister kabul eder ister etmez.

Bununla beraber, dua etmek ibadetin ta kendisidir ve ahirette sevabı vardır ve kabulü anî olmadığından, istenilen şeyin bir müddet sonra verilmesi umulduğu gibi, duası miktarı o kimsenin üzerinden bir şerrin define (kötülüğün kalkmasına) sebep olması veya bilmediği bir yönden duasının eserinin hasıl olması ihtimaline binaen hiç bir duaya kabul olunmadı nazarıyla bakılamaz, zira insan, istediği şeyin hasıl olup olmamasında ne gibi hikmetler olduğunu bilemez.

Allah-u Tealâ, (أُجِيبُ) Ücîbu, buyurarak, kabul etmesini, istimrara (devamlılığa) delâlet eden müzari' sıgasıyla beyan buyurdu ki, bu, hiç bir zamanla kayıtlı değildir. Dolayısıyla her an kabul beklenebilir.

Buyurulmuştur ki: Dua, gök kapısının anahtarıdır, bu anahtarın dişleri ise helâl lokmadır.

Nitekim Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilen bir hadisi şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyuruyor:

٢٧٥- عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « اَيُّهَا النَّاسُ! اِنَّ اللّٰهَ لَايَقْبَلُ اِلاَّ طَيِّبًا . وَاِنَّ اللّٰهَ اَمَرَ الْمُؤْمِنِينَ بِمَا اَمَرَ بِهِ الْمُرْسَلِينَ . فَقَالَ : يَا اَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا اِنِّى بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ . وَقَالَ : يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ . ثُمَّ ذَكَرَ الرَّجُلَ يُطِيلُ السَّفَرَ اَشْعَثَ اَغْبَرَ . يَمُدُّ يَدَيْهِ اِلَى السَّمَآءِ .يَا رَبِّ يَارَبِّ! وَمَطْعَمُهُ حَرَامٌ ، وَمَشْرَبُهُ حَرَامٌ ، وَمَلْبَسُهُ حَرَامٌ وَغُذِىَ بِالْحَرَامِ فَاَنّٰى يُسْتَجَابُ لِذٰلِكَ ؟ ».

275. **"Ey insanlar! Şüphesiz ki Allah, Tayyip** (tertemiz) **dir. Tayyip'den başka bir şey kabul etmez. Allah, müminlere de Resullere emrettiği şeyleri emrederek: "Ey Resüller! Helâl olan şeylerden yeyin ve salih amellerde bulunun. Çünkü ben, sizin yaptıklarınızı pek alâ bilirim."** (Başka bir ayette): **"Ey İman edenler! Size verdiğimiz rızıkların helâl, hoş olanlarından yeyin. buyurmuştur."** dedi.

Sonra şunları söyledi: "Bir kimse, (Hak yolunda) uzun sefere çıkar, saçları dağılmış, toza toprağa bulanmış bir hâlde, ellerini semaya uzatarak; Ya Rabbi, Ya Rabbi, Ya Rabbi! diye dua eder. Hâlbuki yediği haram, içtiği haram, giydiği haram (hasılı) kendisi haramla beslenmiş olursa böylesinin duası nasıl kabul edilir?" *(Müslim, Zekât:64 H. No:1015, Tirmizî, Tefsir-i Sure:2,36, Darimî, Rikâk:9, Ahmed İbn-i Hanbel:2/328)*

Haberde gelmiştir ki: Kûfede, bir takım duası makbul insanlar vardı, ne zaman onların başına bir vali musallat olsa, onlar beddua eder vali de helak olurdu.

Haccâcı Zalim, Kûfenin idaresini İbn-i Mervandan teslim alınca, bu adamların kendisine beddua etmesinden korkarak bir hile düşündü. Onları ziyafete çağırdı, onlar bu ziyafeti kabul edip Haccacın yemeğini yediklerinde, Haccac: "Bunların karınlarına haram lokma girdiği için beddualarından kurtuldum." dedi.

O hâlde, dua eden, nefsini beşerî sıfatlardan ve kötü huylardan tertemiz etmelidir, çünkü bunlar, dua yolunu kesicidir. Kalbini de, nefsanî ve ruhanî olan insanî alâkaların kirinden temizleyip, zikrin nuruyla paklamalıdır. Çünkü bunlar, Allah'a yaklaşma sebepleridir ki, duayı Allah'a yükseltirler.

Nitekim Allah-u Tealâ:

. . . اِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ . . . (١٠)

"Güzel kelimeler (tevhid, zikir ve dualar) **ancak ona yükselir, onu** (güzel kelimeleri) **de ameli salih** (iyi amel ve hareket) **yükseltir.** *(Fatır Suresi:10 dan)* buyuruyor.

Ruhunu da Allah'ın gayrine iltifat etme kirinden temizler ki, Mevlâ'nın lütfuna mazhar olsun.

Sırrını (içini) de dua esnasında sadece Allah'a yönelterek ve Hak Tealâ'dan; Hak'tan başka bir şey istemiyerek şirk bulaşıklığından temizler ta ki Allah-u Tealâ duasını kabul etsin ve ümidini boşa çıkarmasın.

Nitekim:

رِوَايَتْدِرْ زَبُورْدَانْ فَاعْتَقِدْنِى . اَنَا الْمَطْلُوبُ فَاطْلُبْنِى تَجِدْنِى

فَاِنْ تَطْلُبْ سِوَائِى لَمْ تَجِدْنِى . اَنَا الرَّحْمٰنُ فَاطْلُبْنِى تَجِدْنِى

سِوَادَنْ قِيلِ فِرَارْ حَقَّه كِيدَه لِمْ . جَمَالِ بَاكَمَالَه سَيْرْ اِيدَه لِمْ

Zebur kitabında Mevlâ Tealâ'nın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: Kulum! Bana itikad et (beni doğru bilip öylece inan). Aranacak benim. Beni ara, beni bulursun, benden başkasını ararsan beni bulamazsın. Rahman (seni her şeyden çok acıyan), benim, beni ara, beni bulursun. Mevlâ'nın gayrinden kaç Hakka gidelim, Cemali Bâ kemâle seyredelim. *(Risaleyi Kudsiye:43)*

Bir ayeti kerimesinde de Mevlâ Tealâ Hazretleri, dua ederek kendisini isteyenleri kabul edeceğini ve kendisine kavuşturacağını va'detti. Ve: **"Dua eden, bana dua ettiği** (beni aradığı)**vakit, onun duasını kabul ederim."** buyurdu.

İşte bu şartlardan bazısını yerine getirmiyenler, icabete (kabüle) lâyık

olmazlar. Namazın rükünlerinden birini bozanın namazı kabül olunmadığı gibi, ancak Cebbar olan Allah-u Tealâ Hazretleri, kulların amellerinde bulunan bütün hata ve noksanları telafi eder, gerçekten Allah-u Tealâ'nın kullarına olan fazlu keremi (iyiliği), onların amellerinden öncedir. Ve o, istenmeden verendir.

٢٧٦- عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « اِنَّ الْعَبْدَ الْمُؤْمِنَ لَيَدْعُو اللّٰهَ تَعَالَى ، فَيَقُولُ اللّٰهُ لِجِبْرِيلَ ، لَاتُجِبْهُ فَاِنِّى اُحِبُّ اَنْ اَسْمَعَ صَوْتَهُ، وَاِذَا دَعَاهُ الْفَاجِرُ قَالَ يَا جِبْرِيلُ : اِقْضِ حَاجَتَهُ ، اِنِّى لَاُحِبُّ اَنْ اَسْمَعَ صَوْتَهُ ».

276. Hazreti Enes *(Radıyallahu Anh)* den rivayete göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Şüphesiz mümin bir kul, Allah-u Tealâ'ya dua ettiğinde Allah-u Tealâ Cibril'e: "Onun duasını kabul etme. Çünkü ben onun sesini duymayı seviyorum." buyurur. Facir dua ettiğinde ise: "Ey Cibril! onun isteğini yerine getir. Çünkü ben, onun sesini duymak istemiyorum." buyurur.** *(Ali el-Müttekî, Kenzül Ummal:2/85, No:3261)*

Rivayete göre Bağdatta bir kıtlık oldu. Halife, müslümanlara yağmur duasına çıkmalarını emretti onlarda çıkıp dua yaptılar, yağmur yağmadı. Bu sefer yahudilere emretti onlar çıkınca yağmur yağdı.

Halife hayrete düşüp müslüman âlimleri çağırarak bunun sırrını sordu, onlar cevap veremediler. Bunun üzerine, Sehl İbn-i Abdullah *(Kuddise Sırruhu)* gelerek:"Ya emîrel müminin! Biz müslümanlar cemaatını, Allah-u Tealâ Hazretleri islâm dininden dolayı sevmiştir, duamızı ve yalvarmamızı da sevmiştir, bundan dolayı bizi hemen kabul etmemiştir. Bunlara ise buğz ve lânet ettiğinden isteklerini hemen kabul ederek onları kapısından kovmuştur." dedi.

O hâlde kişi, Esmâ-i Hüsnâ (Allah'ın en güzel isimleriyle) ve selefi salihînden nakledilegelen dualarla Allah'dan istemeli; Paygamberleri ve salih velileri Allah ile arasına vesile kılmalıdır.

DUANIN KABÜL OLUNMASININ VAKİTLERİ VE YERLERİ OLDUĞUNU AÇIKLAYAN HADİSİ ŞERİFLER VE RİVAYETLER.

٢٧٧- عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ (رضى الله عنهما) يَقُولُ : قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « اِنَّ لِلصَّائِمِ عِنْدَ فِطْرِهِ لَدَعْوَةً مَا تُرَدُّ ».

277. Abdullah İbn-i Amr İbnil Âs *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Şüphesiz her oruçlu için, iftarını açtığında reddedilmeyen bir dua vardır."** *(İbn-i Mace, Sıyam: 48, 1/557, No:1753, Hakim, Müstedrek:1/422)*

٢٧٨- عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِىِّ ﷺ قَالَ « اَلدُّعَاءُ لَايُرَدُّ بَيْنَ الْاَذَانِ وَالْاِقَامَةِ ».

278. Enes *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edildiğine göre, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: "**Ezan ile ikamet** (kamet) **arasında yapılan dua reddedilmez** (boş çevrilmez)." *(Tirmizî, Deavât:129, 5/577, No:3594)*

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, Seher vakti, iftar vakti, ezanla kamet arası, Çarşamba günü öğle ile ikindi arası yapılan dualar kabul olur.

Nitekim Cabir İbn-i Abdullah *(Radıyallahu Anhüma)* : "Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, Fetih mescidinde (Medine-i Münevverede, Hendek muharebesinin yapıldığı yerdeki en yüksek mescitte) üç gün (Pazartesi, Salı, Çarşamba) dua yaptı. Çarşamba günü iki namaz (öğle-ikindi) arasında duası kabul edildi. O zaman ben onun yüzünde kabulden dolayı sevinç gördüm." buyurdu

Hazreti Cabir şöyle devam etti: "Benim başıma hangi mühim bir iş gelse, mutlaka o saati kollar ve onda dua yapardım ve kabülünü görürdüm." *(Kurtubî, 2/313, Tarihül Medînetil Münevvere, 1/59)*

Zorluk, sefer ve hastalık hallerinde, yağmur yağarken, Allah yolunda cihatta saf kurulurken yapılan duanın kabulü hakkında eserler gelmiştir.

Şehr İbn-i Havşep *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilmiştir ki, Ümmüd Derda, *(Radıyallahu Anha)* kendisine: "Ey Şehr! Vücudunda ara sıra bir ürperme buluyor musun?" dedi.O da: "Evet." deyince Ümmüd Derda *(Radıyallahu Anha)* : "O zaman Allah'a dua et, o anda dua mutlaka kabul olunur." buyurdu. *(Kurtubî, 2/313, Tarihül Medînetil Münevvere, 1/59)*

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre: Kabe görüldüğünde, üç mescid (Kabe-i Muazzama, Ravza-i Mutahhara ve Mescidi Aksa) da, Enam Suresindeki Celaleteyn (Enam Suresi ayet 124 deki: (رُسُلُ اللّٰه اَللّٰهُ) bu İki lafzai celâl arasında), tavafta, Mültezem (Haceri Esvedle Kabe'nin kapısı arasın) da, Beytullah'ın her tarafında, Zemzem kuyusunda, Zemzem suyu içildiğinde, Safa ve Merve üzerinde, Sa'yde, Makamı İbrahim arkasında, Arafatta, Müzdelifede, Minada, Minada üç şeytan taşlandığı yerde, Peygamberlerin *(Salavatullahi Alâ Nebiyyina ve Aleyhim Ecmein)* kabirleri yanında ve ehline göre bilinen şartlarla, Salihlerin kabirlerinde, duanın kabulü denenmiştir.

Hele Ma'rufu Kerhî *(Kuddise Sırruhu)* Hazretlerinin, Bağdattaki kabri şerifi, tiryakı mücerrep (denenmiş bir ilaç) tır. Ey Allahımız! Bizim üzerimize salihlerin bereketlerinden akıt! . . Amîn.

Bu ayeti celilei cemile vasıtasıyla Allah-u Tealâ Hazretleri, biz kullarını büyük bir hazineye delâlet ediyor. O hazineyse, kâinatı yoktan var eden Allah-u Tealâ Hazretlerinin bize en yakın oluşudur. Fakat bu hakikatı duyup ta oturun buyurmuyor, ancak: "Bu sırra erin ve bu yakınlığımdan istifade edin." manasını murat ediyor.

İşte bu ayeti kerime, her okundukça bu mana te'kid edilmiş oluyor, fakat maalesef insanlar bu nimete ermek için hiç gayret göstermiyor.

Bu nimete ermenin en büyük çaresi, şer'i şerifi mümkün mertebe tatbik

ettikten sonra, tarikat ve hakikate (tasavvuf yoluna) intisap etmektir. Bu yolun büyüklerinden Mustafa İsmet Garibullah büyük şeyh efendi *(Kuddise Sırruhu)* Hazretleri, Risalei Kudsiye'sinde şöyle tenbih ediyor:

أُولْ مَعِيتْلَه مُرَاقِبْ سَنْ بُودَمْ . بُول مَعِيتْ سِرِّنِى كِتْسُونْ بُو سَمْ

اَقْرَبِيتْ سِرِّيلَه هَمْ أُولْ عَدَمْ . غَمْ كِيدُوبْ تَا كَشْفْ أُولَه بُو جُمْلَه هَمْ

جُمْلَه سِى أُولْدِى وَسِيلَه يَارِنِى . كُورْمَكَه سَعْى اِيتْ عَزِيزْ دِيزَارِنِى

Mevlâ Tealâ Hazretleri, Kuranı keriminde (وَهُوَ مَعَكُمْ اَيْنَمَا كُنْتُمْ) **"Nerede olursanız olun o sizinle beraberdir.** *(Hadid Suresi:4 den)* buyuruyor.

Bu beraberliği kazanmanın yoluna çalışa çalışa bu maiyyet (beraberlik) sırrına er de, zehirden daha kötü olan, Mevlâ'dan uzak olma belasından kurtul. Beraberliğin en alâ derecesi olan ekrabiyet (en yakınlık) sırrına er de Allah'da fani (yok) ol. Zira hâdis (sonradan yaratılmış) olan insan, kadîm olan (evveli olmayan) Mevlâ Tealâ Hazretlerine yaklaşınca yok olur (benliğinden kurtularak kendini görmez olur).

O zaman bütün gamlar, kederler gider ve bütün dertler kalkar. İşte o zaman, Hürriyet içinde yani nefsin esaretinden kurtulduğun hâlde kulluk edersin.

Bütün zikir ve murakabeler, tarikat kaidesi üzere çalışıldığı taktirde hakiki yar (dost) olan Mevlâ Tealâ Hazretlerini görmeğe vesiledir. Sen de bu vesileyle Mevlâ Tealâ'nın kıymetli cemalini görmeye gayret et. *(Risalei Kudsiyye:96)*

DUA HAKKINDAKİ HADİSİ ŞERİFLER.

٢٧٩- عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ : « يُسْتَجَابُ لِاَحَدِكُمْ مَالَمْ يَعْجَلْ يَقُولُ دَعَوْتُ فَلَمْ يُسْتَجَبْ لِى » .

279.Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayete göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Sizden her birinizin duasına, acele etmediği taktirde icabet olunur. İnsan** (acele edip): **"Dua ettim de kabul olmadı der."** buyurmuştur. *(Buharî, Deavât:22, 7/153, Müslim, Zikir:90-91, Ebu Davud, Vitir:23, İbn-i Mace, Dua:7, Muvatta', Kuran:29, Ahmed İbn-i Hanbel:2/487)*

٢٨٠- عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ: «لَايَقُولَنَّ اَحَدُكُمُ اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِى اِنْ شِئْتَ اَللّٰهُمَّ ارْحَمْنِى اِنْ شِئْتَ لِيَعْزِمِ الْمَسْاَلَةَ فَاِنَّهُ لَامُكْرِهَ لَهُ ».

280. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayete göre, Resulullah *(Sallal-*

lahu Aleyhi ve Sellem) Şöyle buyurmuştur: **"Sakın sizin biriniz, ya Allah! dilersen beni mağfiret eyle!, Ya Allah! dilersen bana merhamet eyle!, diye dua etmesin. İstemeyi azim ve kat'iyetle** (kesin bir ifadeyle), **yapsın! Çünkü şüphesiz Allah için hiç bir zorlayıcı yoktur."** *(Buharî, Deavât:21)*

٢٨١- عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « لَيْسَ شَيْءٌ اَكْرَمَ عَلَى اللّٰهِ مِنَ الدُّعَاءِ »

281.Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayete göre, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Allah'a, duadan daha üstün bir şey yoktur."** *(Tirmizî, Deavât:1 No:3370)*

٢٨٢- عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « اِنَّهُ مَنْ لَمْ يَسْأَلِ اللّٰهَ يَغْضَبْ عَلَيْهِ »

282. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Kim Allah'tan istemezse Allah da ona gazap eder** (kızar)**."** *(Tirmizî, Deavât:2)*

٢٨٣- عَنْ جَابِرٍ (رضى الله عنه) قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ يَقُولُ « مَا مِنْ اَحَدٍ يَدْعُو بِدُعَاءٍ اِلاَّ اَتَاهُ اللّٰهُ مَا سَأَلَ اَوْكَفَّ عَنْهُ مِنْ سُوءٍ مِثْلَهُ مَالَمْ يَدْعُ بِاِثْمٍ اَوْ قَطِيعَةِ رَحِمٍ »

283. Cabir *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilmiştir; dedi ki Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğunu işittim: **"Her hangi bir kimse, bir dua ile** (Allah'a) **dua ederse, günah için veya akraba ile münasebeti kesmek için dua etmedikçe behemehal Allah ona dilediğini verir veya onun** (dilediği) **kadar bir kötülüğü ondan önler."** *(Tirmizî, Deavât:9)*

٢٨٤- عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « مَنْ سَرَّهُ اَنْ يَسْتَجِيبَ اللّٰهُ لَهُ عِنْدَ الشَّدَائِدِ وَالْكُرَبِ فَلْيُكْثِرِ الدُّعَاءَ فِى الرَّخَاءِ »

284. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Sıkıntılar ve tasalar anında, duasının Allah tarafından kabul edilmesi her kimi sevindirirse bolluk zamanında çok dua yapsın."** *(Tirmizî, Deavât:9)*

٢٨٥- عَنْ اُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ « اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ كَانَ اِذَا ذَكَرَ اَحَدًا فَدَعَا لَهُ بَدَأَ بِنَفْسِهِ »

285. Übeyy İbn-i Ka'b *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilmiştir: **"Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **bir kimseyi hatırlayıp ona dua ettiği zaman kendi nefsinden başlardı."** *(Tirmizî, Deavât:10,*

٢٨٦- عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ (رضى الله عنه) قَالَ « كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ اِذَا رَفَعَ يَدَيْهِ

فِي الدُّعَاءِ لَمْ يَحُطَّهُمَا حَتَّى يَمْسَحَ بِهِمَا وَجْهَهُ »

286. Ömer İbn-il-Hattab *(Radıyallahu Anh)*den rivayet edilmiştir ki, **"Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **duada ellerini kaldırdığı zaman onları yüzüne sürmedikçe indirmezdi."** *(Tirmizî, Deavât:11)*

٢٨٧- عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « اُدْعُوا اللّٰهَ وَاَنْتُمْ مُوقِنُونَ بِالْاِجَابَةِ وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ لَايَسْتَجِيبُ دُعَاءً مِنْ قَلْبٍ غَافِلٍ لَاهٍ »

287. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Allah'a, kabul edileceğinden emin olduğunuz hâlde dua ediniz. Biliniz ki şüphesiz Allah, gaflet ve oyun içinde olan kalpden dua kabul etmez."** *(Tirmizî, Deavât:66)*

٢٨٨- عَنْ سَلْمَانَ الْفَارِسِيِّ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « اِنَّ اللّٰهَ حَيِيٌّ كَرِيمٌ يَسْتَحْيِي اِذَا رَفَعَ الرَّجُلُ اِلَيْهِ يَدَيْهِ اَنْ يَرُدَّهُمَا صِفْرًا خَائِبَتَيْنِ »

288. Selman el-Farisî *(Radıyallahu Anh)* den rivayete göre Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Şüphesiz Allah** (-u Tealâ), **çok çok hayalı ve çok cömerttir. Kişi ona ellerini kaldırdığı zaman, onları boş ve nasipsiz olarak çevirmekten haya eder."** *(Tirmizî, Deavât:105)*

٢٨٩- عَنْ سُلَيْمَانَ (رضى الله عنه) قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « لَايَرُدُّ الْقَضَاءَ اِلَّا الدُّعَاءُ وَلَا يَزِيدُ فِي الْعُمْرِ اِلَّا الْبِرُّ »

289. Süleyman *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadisi şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Kazayı** (kaderi) **ancak dua reddeder** (geri çevirir) **ve ömrü de ancak iyilik artırır."** buyurdu. *(Tirmizî, Kader:6 İbn-i Mace, Mukaddime:10, Ahmed İbn-i Hanbel:5/277, 280, 282, Hakim, Müstedrek:1/493)*

٢٩٠- عَنْ ثَابِتٍ الْبُنَانِي (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « لِيَسْأَلْ اَحَدُكُمْ رَبَّهُ حَاجَتَهُ حَتَّى يَسْأَلَهُ الْمِلْحَ وَحَتَّى يَسْأَلَهُ شِسْعَ نَعْلِهِ اِذَا انْقَطَعَ »

290. Sabit el-Bünani *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilmiştir, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* buyurdu ki: **"Her biriniz ihtiyacını Rabbinden istesin. Hatta ondan tuz istesin ve hatta ondan, koptuğu zaman ayakkabısının bağını istesin."** *(Tirmizî, Deavât:117, No:3845)*

٢٩١- عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « اَلدُّعَاءُ مُخُّ الْعِبَادَةِ »

291. Enes İbn-i Malik *(Radıyallahu Anh)* den rivayete göre Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Dua, ibadetin özüdür."** buyurdu. *(Tirmizî, Deavât:1)*

٢٩٢- عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « لاَ تَعْجِزُوا فِى الدُّعَاءِ فَاِنَّهُ لاَيَهْلِكُ مَعَ الدُّعَاءِ اَحَدٌ »

292. Enes İbn-i Malik *(Radıyallahu Anh)* den rivayete göre Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Dua yapmaktan aciz olmayın. Çünkü dua ile beraber kimse helak olmaz."** buyurdu. *(Hakim, Müstedrek:1/494)*

٢٩٣- عَنْ عَلِيٍّ (رضى الله عنه) قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « اَلدُّعَاءُ سِلاَحُ الْمُؤْمِنِ وَعِمَادُ الدِّينِ وَنُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْاَرْضِ »

293. Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* den rivayete göre Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Dua müminin silahı, dinin direği, göklerin ve yerin nurudur. "** Buyurdu. *(Hakim, Müstedrek:1/492)*

٢٩٤- عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « اَلدُّعَاءُ يَنْفَعُ مِمَّا نَزَلَ وَمِمَّا لَمْ يَنْزِلْ فَعَلَيْكُمْ عِبَادَ اللّٰهِ بِالدُّعَاءِ »

294. İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayete göre Resulullah *(Sallallahu Aley-hi ve Sellem)*: **"Dua** (gökten) **inen ve inmeyen** (başa gelmiş ve gelecek) **her şeye yarar. O hâlde, ey Allah'ın kulları! Duaya devam edin."** buyurdu. *(Tirmizî, Deavât:102, No:3548, Hakim:1/493)*

٢٩٥- عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « يَدْعُو اللّٰهُ بِالْمُؤْمِنِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَتّٰى يُوقِفَهُ بَيْنَ يَدَيْهِ فَيَقُولُ عَبْدِى اِنِّى اَمَرْتُكَ اَنْ تَدْعُونِى وَوَعَدْتُكَ اَنِ اسْتَجَبْتُ لَكَ فَهَلْ كُنْتَ تَدْعُونِى؟ فَيَقُولُ نَعَمْ يَارَبِّ فَيَقُولُ اَمَا اِنَّكَ لَمْ تَدْعُنِى بِدَعْوَةٍ اِلاَّ اَسْتَجِيبُ لَكَ فَهَلْ لَيْسَ دَعَوْتَنِى يَوْمَ كَذَا وَكَذَا لِغَمٍّ نَزَلَ بِكَ اَنْ اُفَرِّجَ عَنْكَ فَفَرَّجْتُ عَنْكَ فَيَقُولُ نَعَمْ يَا رَبِّ فَيَقُولُ فَاِنِّى عَجَّلْتُهَا لَكَ فِي الدُّنْيَا وَدَعَوْتَنِى يَوْمَ كَذَا وَكَذَا لِغَمٍّ نَزَلَ بِكَ اَنْ اُفَرِّجَ عَنْكَ فَلَمْ تَرَ فَرَجًا قَالَ نَعَمْ يَارَبِّ فَيَقُولُ اِنِّى ادَّخَرْتُ لَكَ بِهَا فِى الْجَنَّةِ كَذَا وَكَذَا قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ فَلاَ يَدَعُ اللّٰهُ دَعْوَةً دَعَا بِهَا عَبْدُهُ الْمُؤْمِنُ اِلاَّ بَيَّنَ لَهُ اِمَّا اَنْ يَكُونَ عَجَّلَ لَهُ فِى الدُّنْيَا وَاِمَّا اَنْ يَكُونَ ادَّخَرَ لَهُ فِى الْآخِرَةِ قَالَ فَيَقُولُ الْمُؤْمِنُ فِى ذٰلِكَ الْمَقَامِ يَالَيْتَهُ لَمْ يَكُنْ عُجِّلَ لَهُ فِى شَىْءٍ مِنْ دُعَائِهِ »

295. Cabir İbn-i Abdullah *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Allahu Tealâ, kıyamet günü mümin kulunu** (huzuruna) **çağırarak** (mekandan münezzeh olduğu hâlde) **önünde durdurur. Ve** (ona) **ey kulum şüphesiz ben sana, bana dua etmeni emretmiş ve kabul edeceğimi söz vermiştim. Sen hiç bana dua eder miydin?. buyurur. O da Evet. Ya Rabbi der.**

Bunun üzerine (Mevlâ Tealâ) **dikkat et! Muhakkak sen bana ne dua yaptıysan mutlaka ben onu kabul ediyordum, başına gelen bir sıkıntıdan dolayı onu senden açmam için falan gün bana dua etmiştin de ben** (o sıkıntıyı) **senden açmıştım ya** (hatırlıyor musun?) **buyurur.** (Kul da), **Evet ya Rabbi! der.** (Allah-u Tealâ) **İşte ben onu sana dünyada peşin vermiştim. Falan gün de sana konan bir dertten dolayı onu senden kaldırmam için bana dua etmiştin de, bir rahatlık görmemiştin ya,** (diye sorar kul da), **Evet. Ya Rabbi! der.** (O zaman Mevlâ Tealâ) **ben ona karşılık cennette sana şunları, şunları hazırladım. buyurur.**

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **buyurdu ki: Mümin kul, Allah'a ne dua ettiyse mutlaka Allahu Tealâ isteğini ya dünyada kendisine verdiğini veya ahirette onun için** (yüksek dereceler) **hazırladığını ona açıklamadığı bir dua bırakmaz. İşte o zaman mümin kul, isteklerinden hiç birinin dünyada kendisine verilmemiş olmasını temennî edecektir."** *(Hakim, Müstedrek:1/494)*

٢٩٦- عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « لاَيُغْنِى حَذَرٌ مِنْ قَدَرٍ وَالدُّعَاءُ يَنْفَعُ مِمَّا نَزَلَ وَمِمَّا لَمْ يَنْزِلْ وَاِنَّ الْبَلاَءَ لَيَنْزِلُ فَيَتَلَقَّاهُ الدُّعَاءُ فَيَعْتَلِجَانِ اِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ »

296. Hazreti Aişe *(Radıyallahu Anha)* den rivayete göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Hiç bir sakınma kaderden bir şey def edemez** (tedbir, taktiri bozamaz). **Ama dua başa gelen ve gelmeyen her şeye yarar. Şüphesiz bela** (gökten) **iner.** (Yerden yükselen) **dua onu kapar ve kıyamete kadar çarpışırlar** (dua, belânın inmesine engel olur)." buyurdu. *(Hakim, Müstedrek:1/492)*

٢٩٧- عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) اَنَّ النَّبِىَّ ﷺ قَالَ يَقُولُ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ « اَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِى بِى وَاَنَا مَعَهُ اِذَا دَعَانِى »

297. Enes İbn-i Malik *(Radıyallahu Anh)* den rivayete göre, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* buyurdu ki: **"Allahu Azze ve Celle, ben kulumun bana karşı olan zannının** (düşüncesinin) **yanındayım ve o bana dua ettiğinde ben onunla beraberim, buyuruyor."** *(Ahmed ibn-i Hanbel:3/210)*

٢٩٨- عَنْ نَافِعِ بْنِ مَعْدِى كَرِبَ (رضى الله عنه) قَالَ: كُنْتُ اَنَا وَعَائِشَةُ فَقَالَتْ «سَأَلْتُ

رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ عَنْ هٰذِهِ الْآيَةِ ﴿أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ﴾ قَالَ : يَا رَبِّ مَسْأَلَةَ عَائِشَةَ، فَهَبَطَ جِبْرِيلُ فَقَالَ: اَللّٰهُ يُقْرِئُكَ السَّلَامَ هَذَا عَبْدِي الصَّالِحُ بِالنِّيَّةِ الصَّادِقَةِ وَقَلْبُهُ تَقِيٌّ يَقُولُ: يَارَبِّ فَأَقُولُ لَبَّيْكَ ، فَأَقْضِي حَاجَتَهُ ».

298. Nafi' İbn-i Ma'dî Keribe *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edildi ki: Ben, Aişe *(Radıyallahu Anha)* ile beraberdim o şöyle anlattı. Ben, Resulullah'a: **"Dua eden, bana dua ettiğinde duasını kabul ederim."** mealindeki ayetin manasını sorduğumda, ya Rabbi! Aişenin sorusuna cevap ver, diye dua etti. Hemen Cibril inerek: **"Allah sana selâm söylüyor** (ve şöyle buyuruyor) **işte, benim salih kulum, kalbi son derece** (haramlardan) **sakınıcı olarak doğru bir niyetle, ya Rabbi, dediğinde ben de, Lebbeyk** (buyur ey kulum) **diyorum ve onun isteğini yerine getiriyorum."** *(İbn-i Merdüveyh, Suyûtî, Dürrül Mensür:1/474)*

٢٩٩- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ : حَدَّثَنِي جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللّٰهِ « اَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَرَأَ ﴿ وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ . . . ﴾ الآية. فَقَالَ : اَللّٰهُمَّ إِنِّي أُمِرْتُ بِالدُّعَاءِ وَتَكَفَّلْتَ بِالْإِجَابَةِ ، لَبَّيْكَ اللّٰهُمَّ لَبَّيْكَ ، لَبَّيْكَ لَاشَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ ، إِنَّ الْحَمْدَ وَالنِّعْمَةَ لَكَ لَاشَرِيكَ لَكَ ، اَللّٰهُمَّ اَشْهَدُ اَنَّكَ فَرْدٌ اَحَدٌ صَمَدٌ ، لَمْ تَلِدْ وَلَمْ تُولَدْ ، وَلَمْ يَكُنْ لَكَ كُفُوًا اَحَدٌ ، وَاَشْهَدُ اَنَّ وَعْدَكَ حَقٌّ ، وَلِقَاءَكَ حَقٌّ ، وَالْجَنَّةَ حَقٌّ ، وَالنَّارَ حَقٌّ ، وَالسَّاعَةَ آتِيَةٌ لَارَيْبَ فِيهَا ، وَاَنَّكَ تَبْعَثُ مَنْ فِي الْقُبُورِ » .

299. İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* buyurdu ki,Cabir İbn-i Abdullah bana şöyle anlattı. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Kullarım sana benden sorduklarında, sen de ki, şüphesiz ben çok yakınım."** mealindeki ayeti okuduktan sonra: **"Ey Allahım! Şüphesiz ben dua ile emrolundum sen de kabul etmeyi üstlendin. Buyur ey Allahım buyur! Emrine itaatkârız, senin hiç ortağın yok, buyur! Şüphesiz bütün hamdler sana mahsus ve bütün nimetler sendendir. Senin hiç ortağın yoktur.**

Ey Allah'ım! ben şahitlik ederim ki, şüphesiz sen teksin, birsin, ulusun, doğmadın, doğurmadın ve hiç bir kimse sana denk olmadı. Ve yine ben şahitlik ederim ki senin sözün hak, sana kavuşmak hak, cennet hak, cehennem hak, kıyamet de hiç şüphesiz gelicidir. Ve muhakkak sen, kabirdekileri diriltecektesin." şeklinde niyazlarda bulundu. *(Beyhakî, İsbahânî, Deylemî, Suyûtî, Dürrül Mensur:1/474)*

٣٠٠- عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ يَقُولُ اللّٰهُ تَعَالَى « يَا ابْنَ

آدمَ وَاحِدَةٌ لَكَ ، وَوَاحِدٌ فِيمَا بَيْنِي وَبَيْنَكَ ، فَأَمَّا الَّتِي لِي فَتَعْبُدُنِي لاَتُشْرِكُ بِي شَيْئًا ، وَأَمَّا الَّتِي لَكَ فَمَا عَمِلْتَ مِنْ شَيْءٍ أَوْ مِنْ عَمَلٍ وَفَّيْتُكَ ، وَأَمَّا الَّتِي فِيمَا بَيْنِي وَبَيْنَكَ فَمِنْكَ الدُّعَاءُ وَعَلَيَّ الإِجَابَةُ » .

300. Hazreti Enes *(Radıyallahu Anh)* den rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* buyurdu ki: **"Allahu Tealâ şöyle buyuruyor: Ey Adem oğlu, bir senin, bir benim, birde seninle benim aramda. Benim hakkım olan: Bana tapacaksın ve hiç bir şeyi bana ortak koşmıyacaksın. Senin hakkın olan ise: Ne amel işledinse, sana karşılığını bol bol ödiyeceğim. Benimle senin aramızda olan ise: Senden dua etmek, benden de kabul etmek."** *(Ali el-Müttekî, Kenzül Ummal:2/69, No:3163)*

٣٠١- عَنْ مُعَاذٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ لَوْ عَرَفْتُمُ اللّٰهَ حَقَّ مَعْرِفَتِهِ لَمَشَيْتُمْ عَلَى الْبُحُورِ ، وَلَزَالَتْ بِدُعَائِكُمُ الْجِبَالُ ، وَلَوْخِفْتُمُ اللّٰهَ حَقَّ مَخَافَتِهِ لَعَلِمْتُمُ الْعِلْمَ الَّذِي لَيْسَ مَعَهُ جَهْلٌ ، وَلٰكِنْ لَمْ يَبْلُغْ ذٰلِكَ أَحَدٌ ، قِيلَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ وَلاَ أَنْتَ ؟ قَالَ : وَلاَ أَنَا، اَللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ أَعْظَمُ مِنْ أَنْ يَبْلُغَ أَحَدٌ أَمْرَهُ كُلَّهُ .

301. Hazreti Muaz *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Eğer Allahı hakkıyla bilseydiniz, elbette denizlerin üzerinde yürürdünüz ve muhakkak sizin dualarınızla dağlar yerinden oynardı. Eğer Allah'tan hakkıyla korksaydınız şüphesiz, beraberinde hiç bir bilgisizlik olmayan en büyük ilmi öğrenirdiniz. Lâkin kimse buna ulaşamaz. buyurdu. O zaman: "Ey Allah'ın Resulü, sen de mi?" diye sorduklarında: "Ben de ulaşamam, Allahın işinin tamamına kimse ulaşamaz, çünkü o, çok büyüktür."** buyurdu. *(Ali el-müttekî, Kenzül Ummal:3/144, No:5893)*

٣٠٢- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « إِذَا سَأَلَ أَحَدُكُمْ رَبَّهُ مَسْأَلَةً فَتَعَرَّفَ الإِجَابَةَ فَلْيَقُلْ: اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي بِنِعْمَتِهِ تَتِمُّ الصَّالِحَاتُ وَمَنْ أَبْطَأَ عَنْهُ ذٰلِكَ فَلْيَقُلْ: اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ .

302. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **Sizin biriniz, Rabbinden bir şey istediğinde kabul eseri anlarsa: "Bütün hamdler, nimetiyle iyiliklerin tamamlandığı Allah'a aittir." desin. Duasının kabulü geciken de: "Her hâl üzere Allah'a hamdolsun." desin.** buyurdu. *(Ali el-müttekî, Kenzül Ummal:2/72-73, No:3182)*

DUA HAKKINDA BÜYÜKLERİN SÖZLERİ.

Abdullah İbn-i Şebîb buyurdu ki: Bir kere, akşam namazını Said İbn-i

Müseyyeb *(Radıyallahu Anh)* in yanında kıldım. Namazdan sonra yüksek sesle dua etmeye başladığımda, beni men ederek: "Sen, Allah-u Tealâ'nın sana çok yakın olmadığını mı zannettin." dedi. *(Suyûtî, Dürrül Mensur:1/474)*

Kurtubî Tefsirinde zikredildiğine göre, İbrahim Edhem *(Kuddise Sırruhu)* Hazretlerine: "Bize ne oldu ki, dua ediyoruz duamız kabul olunmuyor?" diye sorulduğunda, O:

« لِأَنَّكُمْ عَرَفْتُمُ اللّٰهَ فَلَاتُطِيعُوهُ وَعَرَفْتُمُ الرَّسُولَ فَلَمْ تَتَّبِعُوا سُنَّتَهُ وَعَرَفْتُمُ الْقُرْآنَ فَلَمْ تَعْمَلُوا بِهِ وَأَكَلْتُمْ نِعَمَ اللّٰهِ فَلَمْ تُؤَدُّوا شُكْرَهَا وَعَرَفْتُمُ الْجَنَّةَ فَلَمْ تَطْلُبُوهَا وَعَرَفْتُمُ النَّارَ فَلَمْ تَهْرُبُوا مِنْهَا وَعَرَفْتُمُ الشَّيْطَانَ فَلَمْ تُحَارِبُوهُ وَوَافَقْتُمُوهُ وَعَرَفْتُمُ الْمَوْتَ فَلَمْ تَسْتَعِدُّوا لَهُ وَدَفَنْتُمُ الْأَمْوَاتَ فَلَمْ تَعْتَبِرُوا وَتَرَكْتُمْ عُيُوبَكُمْ وَاشْتَغَلْتُمْ بِعُيُوبِ النَّاسِ »

"Siz, Allah'ı tanıdınız ona itaat etmediniz. Peygamberi tanıdınız, onun sünnetine uymadınız. Kuranı bildiniz, onunla amel etmediniz. Allah'ın nimetlerini yediniz, şükrünü eda etmediniz. Cenneti bildiniz onu aramadınız. cehennemi bildiniz, ondan kaçmadınız. Şeytanı tanıdınız, onunla harbetmediniz, sulh üzere geçindiniz. Ölümü tanıdınız ona hazırlanmadınız. Ölüleri defnettiniz, ibret almadınız. Kendi ayıbınızı bırakıp insanların ayıplarıyla uğraştınız." buyurdu. *(Kurtubî:2/312)*

Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)*, Nevfil Bikâlî Hazretlerine buyurdu ki: "Ey Nevf! Şüphesiz Allah-uTealâ Hazretleri,Davud *(Aleyhisselam)* a şöyle vahyetti:

« مُرْ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَلَّا يَدْخُلُوا بَيْتًا مِنْ بُيُوتِي إِلَّا بِقُلُوبٍ طَاهِرَةٍ وَأَبْصَارٍ خَاشِعَةٍ وَأَيْدٍ نَقِيَّةٍ فَإِنِّي لَأَسْتَجِيبُ لِأَحَدٍ مِنْهُمْ مَا دَامَ لِأَحَدٍ مِنْ خَلْقِي مَظْلَمَةٌ »

"Ey Davud! Benî İsraile, benim evlerimden hiç birine girmemelerini, ancak temiz kalplerle, korkucu gözlerle ve temiz ellerle girmelerini emret. Çünkü onlardan birinin, kullarımdan herhangi birine, bir haksızlığı olduğu müddetçe dualarını kabul etmem."

Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* devam ederek: "Ey Nevf! Şair olma, arîf (insanların işlerini araştırıp, emire ihbar eden kişi) olma, polis bekçi olma, câbî ve aşşâr (vergi toplıyan, tahsildar, öşür toplıyan kişi) olma. Çünkü Davud *(Aleyhisselam)*, gecenin makbul saatinde kalktı ve (şüphesiz bu öyle bir saattir ki) Bir kul bu saatte ne dua yapsa mutlaka kabul edilir. Ancak yukarda sayılan kişiler bir de tanburcu ve davulcuların duası kabul olunmaz." dedi. *(Kurtubî:2/312)*

MEVLÂ'NIN, KULLARINA ÇOK YAKIN OLDUĞUNU VE DUALARINI KABUL ETTİĞİNİ BİLDİREN AYETİ KERİMELER.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ وَنَعْلَمُ مَا تُوَسْوِسُ بِهِ نَفْسُهُ وَنَحْنُ اَقْرَبُ اِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ (١٦)

Ve andolsun ki, elbette muhakkak insanı biz yarattık. nefsinin ona ne vesvese verdiğini de biliriz (çünkü) **biz ona şah damarından daha yakınız."** *(Kaf Suresi:16)*

وَنَحْنُ اَقْرَبُ اِلَيْهِ مِنْكُمْ وَلٰكِنْ لاَ تُبْصِرُونَ (٨٥)

Ve **biz ona** (ölüm hâlinde bulunan kimseye), **sizden daha yakınız; fakat siz görmezsiniz."** *(Vakıa Suresi:85)*

وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِى اَسْتَجِبْ لَكُمْ اِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِى سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ (٦٠)

Ve Rabbiniz (şöyle) **buyurdu: "Bana dua edin size icabet** (duanızı kabul) **edeyim. Şüphesiz bana ibadet etmekten büyüklenenler, yakında hor ve hakir olarak cehenneme gireceklerdir."** *(Mümin Suresi:60)*

أُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَىٰ نِسَائِكُمْ ۚ هُنَّ لِبَاسٌ لَّكُمْ
وَأَنتُمْ لِبَاسٌ لَّهُنَّ ۗ عَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ كُنتُمْ تَخْتَانُونَ أَنفُسَكُمْ فَتَابَ
عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنكُمْ ۖ فَالْآنَ بَاشِرُوهُنَّ وَابْتَغُوا مَا كَتَبَ اللَّهُ
لَكُمْ ۚ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ
الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ۖ ثُمَّ أَتِمُّوا الصِّيَامَ إِلَى اللَّيْلِ ۚ
وَلَا تُبَاشِرُوهُنَّ وَأَنتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ ۗ
تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَقْرَبُوهَا ۗ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ
آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿١٨٧﴾ وَلَا تَأْكُلُوا
أَمْوَالَكُم بَيْنَكُم بِالْبَاطِلِ وَتُدْلُوا بِهَا إِلَى الْحُكَّامِ
لِتَأْكُلُوا فَرِيقًا مِّنْ أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْإِثْمِ وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١٨٨﴾
يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَهِلَّةِ ۖ قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ
وَالْحَجِّ ۗ وَلَيْسَ الْبِرُّ بِأَن تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِن ظُهُورِهَا
وَلَٰكِنَّ الْبِرَّ مَنِ اتَّقَىٰ ۗ وَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ
لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٨٩﴾ وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ
يُقَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿١٩٠﴾

Mevlâ Tealâ, bayram tekbirlerinin peşinden duanın kabul olunacağını açıkladıktan sonra, oruç tutan kimsenin, Ramazan gecelerinde ailesiyle muamelei zevciye (cinsî münasebet) de bulunmasının caiz olduğunu beyan etmek üzere buyuruyor:

أُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ اِلى نِسَآئِكُمْ هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَاَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ عَلِمَ اللّٰهُ اَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَخْتَانُونَ اَنْفُسَكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنْكُمْ فَالْئٰنَ بَاشِرُوهُنَّ وَابْتَغُوا مَا كَتَبَ اللّٰهُ لَكُمْ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتّٰى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْاَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْاَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ثُمَّ اَتِمُّوا الصِّيَامَ اِلَى اللَّيْلِ وَلَاتُبَاشِرُوهُنَّ وَاَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِى الْمَسَاجِدِ تِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ فَلَاتَقْرَبُوهَا كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ اٰيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ (١٨٧)

KELİME MANASI (187)

(أُحِلَّ) **Helâl kılındı,** kim için? (لَكُمْ) **sizin için** (size), ne zaman? (لَيْلَةَ الصِّيَامِ) **oruç gecesi,** yani oruç tuttuğunuz günlerin geceleri, ne? (الرَّفَثُ) **refes,** yani cima etmek, yaklaşmak, kime?(اِلى نِسَآئِكُمْ) **ailelerinize,** (هُنَّ) **onlar** (hanımlarınız) nedir? (لِبَاسٌ) **bir libas** (elbise) **dir.** kim için? (لَكُمْ) **sizin için** (size) (وَاَنْتُمْ) **siz de,** (لِبَاسٌ) **bir libas** (elbise) **siniz,** kim için? (لَهُنَّ) **onlar için** (onlara), (عَلِمَ) **bildi,** (ezelde), kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ Hazretleri) (اَنَّكُمْ) **muhakkak siz** (كُنْتُمْ) **oldunuz** (olacaksınız), (تَخْتَانُونَ) **hıyanet eder** (zulmeder) neye? (اَنْفُسَكُمْ) **kendinize,** yani Allah-u Tealâ, oruç gecelerinde cima ederek kendinize zulmedeceğinizi ve kendi hayrınızı noksan edeceğinizi bildi de (فَتَابَ) **döndü,** kim üzerine? (عَلَيْكُمْ) **sizin üzerinize,** yani tevbenizi kabul etti. (وَعَفَا) **ve affetti,** kimden? (عَنْكُمْ) **sizden,** yani oruç gecelerinde hanımlarınızla cima etme günahının eserini sizden sildi ve bunun haramiyetini kaldırdı. (فَالْئٰنَ) **öyleyse şu anda** (بَاشِرُو) **mübaşeret edin,** kime?(هُنَّ) **onlara,** yani onlarla cima edin. (وَابْتَغُوا) **Ve talep edin, arayın.** Neyi? (مَا) **o şeyi ki,** (كَتَبَ) **yazdı** (taktir etti) kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ Hazretleri) kim için? (لَكُمْ) **sizin için,** yani sizin için Levhi Mahfuzda taktir ettiği çocuğu arayın. (وَكُلُوا) **Ve yeyin** (وَاشْرَبُوا) **ve için,** (حَتّٰى يَتَبَيَّنَ) **tebeyyün edinceye** (tam manasıyla açığa çıkıncaya, aşikâr oluncaya) **kadar,** kim için? (لَكُمُ) **sizin için** (size) Ne?(الْخَيْطُ) **iplik,** öyle iplik ki, (الْاَبْيَضُ)

beyaz, neden? (مِنَ الْخَيْطِ) **iplikten,** öyle iplik ki, (الْأَسْوَدِ)**siyah,** neden? (مِنَ الْفَجْرِ) **fecirden,** yani sabahleyin şafak söküp tan yeri iplik gibi ağarıncaya kadar, sabahın beyaz iplik gibi olan parlak çizgisi, gecenin siyah iplik gibi olan karanlık çizgisinden seçilip imsak vakti oluncaya kadar yeyip içebilirsiniz. (ثُمَّ أَتِمُّوا) **Sonra tamamlayın,** neyi? (الصِّيَامَ) **orucu,** yani fecri sadıktan itibaren oruç tutmayı, nereye kadar? (إِلَى اللَّيْلِ) (ertesi) **geceye kadar,** (وَلَا تُبَاشِرُو) **mübaşeret etmeyin,** kime? (هُنَّ) **onlara,** yani hanımlarınıza, cima etmek için yanaşmayın (وَأَنْتُمْ) **hâlbuki siz,** (عَاكِفُونَ) **itikâf edicisiniz,** nerede? (فِي الْمَسَاجِدِ) **mescitlerde,** (تِلْكَ) **işte bunlar,** yani farz etmeyi, haram etmeyi ve mubah kılmayı içine alan bu hükümler nedir? (حُدُودُ اللَّهِ) **Allah** (-u Tealâ Hazretlerin) **in hudududur,** yani yasak sahalarıdır. (فَلَا تَقْرَبُو) **Binaenaleyh** (geçmek şöyle dursun), **sakın yaklaşmayın,** neye? (هَا) **onlara,** yani muhalefet etmek ve değiştirmek suretiyle o hududa yanaşmayın. (كَذَٰلِكَ) **İşte böylece,** (يُبَيِّنُ) **çok açıkça beyan ediyor,** kim? (اللَّهُ) **Allah** (-u Tealâ Hazretleri) neyi? (آيَاتِهِ) **ayetlerini,** yani dinin delillerini, kim için? (لِلنَّاسِ) **insanlar için** (insanlara) (لَعَلَّهُمْ) **umulur ki onlar,** (يَتَّقُونَ) **korunurlar,** yani haramlardan sakınırlar.

MEALİ ŞERİFİ (187)

(Ramazandaki vesair) **Oruç** (günlerinizin) **gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak size helal edildi. Onlar** (hanımlarınız) **sizin için bir libasdır. Sizde onlar için bir libassınız** (birbirinize karşı birer elbise gibisiniz). **Allah** (-u Tealâ) **muhakkak sizin nefislerinize hainlik edeceğinizi** (oruç tutacağınız günlerin gecelerinde, nefislerinizi ailelerinize temastan engellemeyip zulme ve günaha düşüreceğinizi ezelî ilmiyle) **bildi de, tevbenizi** (meydana gelecek pişmanlıklarınızı) **kabul etti ve** (tevbelerinizden dolayı) **sizden** (günahlarınızı) **affetti** (günahların eserini sildi). **Şimdi** (bundan sonra, geceleri) **onlara yaklaşın** (ailelerinizle cima edin) **Ve Allah'ın, sizin için yazdığı** (taktir ettiği) **şeyi** (evlat kazanmayı) **isteyin. Ve sizler için fecr** (-i sadık) **olan ak iplik, kara iplik** (gibi olan gece) **den tam manasıyla seçilinceye** (sabahleyin şafak söküp, tan yeri beyaz iplik gibi ağararak, imsak vakti oluncaya) **kadar yeyin, için. Sonra** (ertesi) **geceye** (güneş batıncaya) **kadar orucu tamamlayın** (bu müddet zarfında yemekten, içmekten, ailelerinizle yakınlık etmekten sakının). **Ve mescitlerde itikâfda bulunduğunuz zaman onlara** (ailelerinize, geceleri de) **yaklaşmayın. İşte bu** (hükümler), **Allah'ın hududu** (sınırları) **dır. Sakın onlara** (o sınırlara) **yaklaşmayın. İşte Allah** (-u Tealâ), **ayetlerini** (dinin delillerini) **böylece insanlara tam manasıyla açıklar; ta ki onlar** (Cenabı Hak'kın emir ve nehîlerine karşı gelmekten) **sakınsınlar.**

İ Z A H A T

İbn-i Cerîr ve İbn-i Ebî Hatim, İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* dan riva-

yet etmişlerdir.ki: Bidayeti islâmda (islâmın başlangıcında), müslümanlar oruç tutacakları zaman ancak akşamdan yatsı namazını kılıncaya veya uyuyuncaya kadar yiyip içebilirler ve ailelerine yakınlık edebilirlerdi. Orucu açmadan yatsıyı kılsa veya uyusa, o kişiye yemek, içmek ve hanımına yakın olmak bir dahaki geceye kadar haram olurdu.

Bir gün, Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* yatsı namazından sonra hanımıyla cimada bulundu, yıkanınca nefsini levmederek (kınayarak) ağlamaya başladı, hemen Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzuruna gelerek: "Ya Resulallah ben, Allah-u Tealâ Hazretlerine ve sana, nefsimin şu hatasından dolayı özür diliyorum. Ben yatsıdan sonra ailemin yanına gittiğimde güzel bir koku buldum, nefsim bana bu işi süsledi ve ailemle cima ettim." dedi.

Bunun üzerine Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:(لَمْ تَكُنْ حَقِيقًا بِذٰلِكَ يَاعُمَرُ) **"Sen bu işe lâyık değildin ya Ömer!"** buyurdular. Derken huzurda olan bazı kişilerde kalktı ve aynı suçu işlediklerini itiraf ettiler. Bunun üzerine bu ayeti celilei cemile nazil oldu. *(Suyûtî, Dürrül Mensur:1/476)* Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* in bu zelle (ayak kayma) sı bütün ümmet hakkında rahmete sebep olmuş oldu.

İşte bu ayetle Cenabı Hak, kişinin bütün gece ailesiyle faydalanmasının (cima etmesinin) helâl olduğunu, haramken bu suçu işleyenlerden tevbe edenlerin tevbelerinin kabul edildiğini açıklayarak kullarını mesrur etmiş (sevindirmiş) tir.

Şu bilinsin ki namaz ve oruç, islâm'ın başlangıcında bir kaç şekle girdikten sonra, şimdiki hâlini almıştır. Nitekim:

٣٠٣- عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ سَمِعْتُ بْنَ اَبِى لَيْلٰى قَالَ: اُحِيلَتِ الصَّلَاةُ ثَلَاثَةَ اَحْوَالٍ قَالَ : وَحَدَّثَنَا اَصْحَابُنَا اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ « لَقَدْ اَعْجَبَنِى اَنْ تَكُونَ صَلَاةُ الْمُسْلِمِينَ ، اَوْ [قَالَ] الْمُؤْمِنِينَ ، وَاحِدَةً ، حَتّٰى لَقَدْ هَمَمْتُ اَنْ اَبْعَثَ رِجَالاً فِى الدُّورِ يُنَادُونَ النَّاسَ بِحِينِ الصَّلَاةِ وَحَتّٰى هَمَمْتُ اَنْ آمُرَ رِجَالاً يَقُومُونَ عَلَى الْآطَامِ يُنَادُونَ الْمُسْلِمِينَ بِحِينِ الصَّلَاةِ ، حَتّٰى نَقَسُوا اَوْ كَادُوا اَنْ يَنْقُسُوا » قَالَ: فَجَاءَ رَجُلٌ مِنَ الْاَنْصَارِ فَقَالَ: يَارَسُولَ اللّٰهِ ، اِنِّى لَمَّا رَجَعْتُ لِمَا رَاَيْتُ مِنِ اهْتِمَامِكَ رَاَيْتُ رَجُلاً كَاَنَّ عَلَيْهِ ثَوْبَيْنِ اَخْضَرَيْنِ ، فَقَامَ عَلَى الْمَسْجِدِ فَاَذَّنَ ، ثُمَّ قَعَدَ قَعْدَةً ، ثُمَّ قَامَ فَقَالَ مِثْلَهَا ، اِلاَّ اَنَّهُ يَقُولُ: قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ ، وَلَوْلَا اَنْ يَقُولَ النَّاسُ ، قَالَ ابْنُ الْمُثَنّٰى: اَنْ تَقُولُوا لَقُلْتُ: اِنِّى كُنْتُ يَقْظَانَا غَيْرَ نَائِمٍ ، فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ وَقَالَ ابْنُ الْمُثَنّٰى: « لَقَدْ

اَرَاكَ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ خَيْرًا » فَمُرْ بِلَالاً فَلْيُؤَذِّنْ قَالَ: فَقَالَ عُمَرُ: اَمَا اِنِّي قَدْ رَاَيْتُ مِثْلَ الَّذِي رَاٰى ، وَلٰكِنِّي لَمَّا سُبِقْتُ اِسْتَحْيَيْتُ ، قَالَ: وَحَدَّثَنَا اَصْحَابُنَا ، قَالَ: وَكَانَ الرَّجُلُ اِذَا جَاءَ يَسْاَلُ فَيُخْبَرُ بِمَا سَبَقَ مِنْ صَلَاتِهِ ، وَاَنَّهُمْ قَامُوا مَعَ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ مِنْ بَيْنِ قَائِمٍ وَرَاكِعٍ وَقَاعِدٍ وَمُصَلٍّ مَعَ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ قَالَ: فَجَاءَ مُعَاذٌ فَاَشَارُوا اِلَيْهِ ، قَالَ شُعْبَةُ وَهٰذِهِ سَمِعْتُهَا مِنْ حُصَيْنٍ قَالَ: فَقَالَ مُعَاذٌ :لَآاَرَاهُ عَلٰى حَالٍ اِلَّا كُنْتُ عَلَيْهَا ، قَالَ : فَقَالَ : اِنَّ مُعَاذًا قَدْ سَنَّ لَكُمْ سُنَّةً ، كَذٰلِكَ فَافْعَلُوا .

قَالَ: وَحَدَّثَنَااَصْحَابُنَا اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ لَمَّا قَدِمَ الْمَدِينَةَ اَمَرَهُمْ بِصِيَامِ ثَلَاثَةِ [اَيَّامٍ] ثُمَّ اُنْزِلَ رَمَضَانُ وَكَانُوا قَوْمًا لَمْ يَتَعَوَّدُوا الصِّيَامَ ، وَكَانَ الصِّيَامُ عَلَيْهِمْ شَدِيدًا، فَكَانَ مَنْ لَمْ يَصُمْ اَطْعَمَ مِسْكِينًا ، فَنَزَلَتْ هٰذِهِ الْآيَةُ (فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ) فَكَانَتِ الرُّخْصَةُ لِلْمَرِيضِ وَالْمُسَافِرِ فَاُمِرُوابِالصِّيَامِ .

قَالَ : وَحَدَّثَنَا اَصْحَابُنَا قَالَ : وَكَانَ الرَّجُلُ اِذَا اَفْطَرَ فَنَامَ قَبْلَ اَنْ يَاْكُلَ لَمْ يَاْكُلْ حَتّٰى يُصْبِحَ ، قَالَ : فَجَاءَ عُمَرُ [بْنُ الْخَطَّابِ] فَاَرَادَ امْرَاَتَهُ ، فَقَالَتْ: اِنِّي قَدْ نِمْتُ ، فَظَنَّ اَنَّهَا تَعْتَلُّ فَاَتَاهَا ، فَجَاءَ رَجُلٌ مِنَ الْاَنْصَارِ، فَاَرَادَ الطَّعَامَ فَقَالُوا حَتّٰى نُسْخِنَ لَكَ شَيْئًا ، فَنَامَ ، فَلَمَّا اَصْبَحُوا اُنْزِلَتْ عَلَيْهِ هٰذِهِ الْآيَةُ (اُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ اِلٰى نِسَاءِكُمْ)

303. Amr İbn-i Mürre *(Radıyallahu Anh)* dedi ki: İbn-i Ebî Leylâ'nın şöyle dediğini işittim. Namaz, üç şekile döndürüldü. (Namaz hakkında üç türlü değişiklik oldu) bize Ashabımız şöyle bildirdiler. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Müslümanların veyahut müminlerin namazlarının beraber olması hoşuma gidiyordu. Bazı kimseleri evlere gönderip namaz vaktinde halkı çağırmalarını, bazı erkeklerin yüksek binaların üzerine çıkıp halkı namaza davetlerini düşündüm. Hatta davet için çan çaldılar veya nerdeyse çalacaklardı."** buyurdu.

Ensardan bir zat gelerek: "Ey Allah'ın Resulü! Senin gibi bende aynı mevzuda düşünerek evime döndüm. Üzerinde yeşile benzeyen iki elbise bulunan bir şahsı mescidin üzerinde ezan okurken gördüm. Ezandan sonra biraz oturup sonra kalkarak aynı ezanı tekrarladı ve ezandan farklı olarak: (قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ) **"Muhakkak namaz başladı."** dedi.

Eğer insanların beni yalanla ithamından korkmasaydım. İbn-i Müsennâ (nın rivayetine göre):"Sizin beni yalanla ithamınızdan korkmasaydım, ben (bunu görürken) uyanıktım uyumuyordum." derdim. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "İbn-i Müsennâ, rivayetinde şöyle dedi: **"Allah sana şüphesiz hayır gösterdi."**

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Bilâl'e emret ezan okusun."** buyurdu. Ömer *(Radıyallahu Anh)* : "Abdullahın gördüğü gibi bende gördüm ama, o, benden önce anlattığı için gördüğümü söylemeye utandım." dedi.

İbn-i Ebî Leylâ *(Radıyallahu Anh)* şöyle dedi: Bize ashabımız (arkadaşlarımız) haber verdi, dedi ki: "O ana kadar bir şahıs gelir, namazın ne kadarını kıldıklarını sorar, ona, ne kadarına yetişemediği haber verilirdi. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bazılarıyla namaza kalkar, bazısı ayakta, bazısı oturur, bazısı rükû'da olurdu. Bir kere Hazreti Muaz namaza geldi, ona işaret ettiler. (kaçırdığı rekâtları kılsın da namazın kalan kısmına katılsın diye kaç rekât kaçırdığını işaretle bildirdiler) Fakat Hazreti Muaz: "Ben, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i namazda hangi hâl üzere görürsem öyle yaparım." dedi.

Namaz bitince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Muaz size doğru bir yol gösterdi böylece yapınız."** buyurdu.

İbn-i Ebî Leylâ dedi: Bize Ashabımız haber verdi, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Medineye geldiği vakit, müslümanlara (her ay) üç gün oruç tutmalarını emretti. Sonra Ramazan orucunun farziyeti hakkında ayet indirildi. Medineliler oruca alışmamış bir milletti. Onlara oruç tutmak zor geliyordu. Oruç tutmayan kimse bir fakiri (sabahlı akşamlı) doyuruyordu. Bunun üzerine şu ayet indi. **"Sizden kim Ramazan ayına şahit olursa oruç tutsun."** *(Bakara Suresi:185 den)* Ramazanda orucu yemek ruhsatı hastalar ve müsafirlere bırakıldı, sağlam olanlar oruçla emrolundular.

İbn-i Ebî Leylâ dedi: Bir kimse orucunu bozduğu vakit bir şey yemeden uyursa, bir daha sabaha kadar bir şey yiyemezdi. (Sahura kalkmak yoktu). Muaz İbn-i Cebel dedi: Ömer İbn-i Hattab hanımının yanına geldi, onunla gece cima etmek istedi. Hanımı, ben iftardan sonra uyudum (cima caiz değil) dedi. Hazreti Ömer, hanımının mahsustan özür ileri sürdüğünü zannederek onunla cimada bulundu.

Ensardan bir zat, akşam evine geldi yemek yemek istedi. Sana biraz yemek ısıtalım, dediler. O da uyuya kaldı. Yemeği yiyemedi. Sabahleyin onun hakkında: **"Oruç gecelerinde hanımlarınızla cima etmeniz helâl kılındı."**

Ayet: 187
(Bakara Suresi:187) mealindeki bu ayet inerek, imsâka kadar yeyip içmenin ve aileye yakınlığın helâl olduğunu ifade etti. *(Ebu Davud, Salât:28, Ahmed İbn-i Hanbel:5/246)*

İZAH

Bu hadisin metninden de anlaşılacağı üzere, namaz üç merhale geçirmiştir. Şöyleki: İlk günlerde herkes namaza aynı anda gelmiyorlardı. Çünkü ezan okunmuyor, herkes namazın kılınacağı vakti bilemiyordu. Sonradan gelenler geçirdikleri rekatı kılıyorlar, geri kalan rekatları Resulü Ekrem *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile tamamlıyorlardı. bu durumda kimisi ayakta, kimisi rükû'da, kimisi secdede oluyor, bu da bir ahenksizlik doğuruyordu.

Bir gün Hazreti Muaz namaza geç gelmişti. Kendisine ne kadar rekata yetişemediği işaretle bildirildi. Hazreti Muaz cevap verdi. Ben namaza geldiğimde Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ı namazın neresinde ne hâlde bulursam ben de, o hâl üzere olurum. Rükû'da ise bende rükû'da, secdede ise bende secdedeyim. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ı bırakıp, geçirdiğim rekâtlarla uğraşmam, dedi.

Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Efendimiz: **"Gerçekten Muaz size uyulması gereken sünneti** (yolu) **tesbit etti."** buyurdu. Ondan sonra, namaza uyanlar imamı bırakıp geçirdikleri namazla meşgul olmadılar. İmam selam verdikten sonra geçirdiklerini kaza ettiler. Ezan da okunduğu için cemaate vaktinde gelme imkanı sağlandı. Namazın geçirdiği üçüncü hâl, bir sonraki gelecek hadiste bildirileceği gibi,hicretten sonra bir buçuk yıla yakın namaz Mescidi Aksa'ya dönülerek kılınmıştı. Sonra Kabe'ye döndürüldi. Hicretten sonra, orucun farz kılındığı ilk günlerde Ramazan gecelerinde iftardan sonra uyunmuşsa, ertesi gün akşama kadar yemek yenemez, sahura kalkılmazdı. Yine Ramazan gecelerinde hanımla cinsi yakınlıkta bulunulmazdı. Hazreti Ömerin hanımına yaklaşması, Ensardan Sırma *(Radıyallahu Anhuma)* nın uyuya kalması, Bakara Suresinin 187 nci ayeti olan bu ayetin inerek, ramazan gecelerinde cinsi yakınlığın ve sahur yemeğinin helâl olduğunun bildirilmesine sebep oldu. *(Ebu Davud, Salât:28, Ahmed İbn-i Hanbel:5/246)*

Oruç gecesinden maksat Ramazan geceleridir.

Karı-kocanın birbirine elbise oluşu iki cihettendir.

1. Elbise gibi birbirine sarılırlar,

2. Elbise, ayıpları örttüğü ve sahibini soğuk-sıcaktan koruduğu gibi karı-kocada birbirinin hâlini setreder (örter), iffetini (namusunu) muhafaza eder ve zinaya düşmekten korurlar. Nitekim:

٣٠٤- عَنْ أَنَسٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « مَنْ رَزَقَهُ اللّٰهُ امْرَأَةً صَالِحَةً فَقَدْ أَعَانَهُ عَلَىٰ شَطْرِ دِينِهِ فَلْيَتَّقِ اللّٰهَ فِي الشَّطْرِ الْبَاقِي »

304. Hazreti Enes *(Radıyallahu Anh)* den (merfuan) rivayet edilen bir hadisi şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: "**Allah her kime iyi bir aile nasip ederse, muhakkak ona, dininin yarısını kurtarma hususunda yardım etmiştir. Diğer yarısında da kendisi Allah'tan sakınsın.**" *(el- Aclûnî, Keşfül Hafâ:2/331, No:2432, Beyhakî, Şuabul Iman, No:54/87, 4/383)*

Karı-kocanın, birbirlerine şiddetle ihtiyaç duyduklarına işaret için Allah-u Tealâ, bir birinin elbisesi mesabesinde olduklarını beyan etmiştir. Çünkü insan, elbisesiz sabredemediği gibi, karı-koca da birbirinden ayrı duramazlar. Nitekim Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den rivayet edilen bir haberde gelmiştir ki:

٣٠٥-« لاَخَيْرَ فِى النِّسَاءِ وَلاَصَبْرَ عَنْهُنَّ يَغْلِبْنَ كَرِيمًا وَيَغْلِبُهُنَّ لَئِيمٌ فَاُحِبُّ اَنْ اَكُونَ كَرِيمًا مَغْلُوبًا وَلاَاُحِبُّ اَنْ اَكُونَ لَئِيمًا غَالِبًا »

305. "**Kadınlarda hayır yoktur. Onlardan** (ayrılığa) **sabır da yoktur.** Yani onlarsız da durulamaz, **iyi adama galip gelirler** (onun kereminden istifade ederek ona hakim olurlar) **kötü adam da onlara galip olur. Ben, iyi olupta yenilmeyi isterim, kötü olupta yenmeyi istemem.**" *(Âlusî, Ruhul Meânî:2/65)*

Mevlâ Tealâ'nın, bu ayette oruç geceleri cimaın helâl olduğunu beyan etmesi, islâmın başlangıcında yatsı namazından sonra cima'ın haram olduğuna delâlet eder. Zira islâmın başlangıcında helâl olsaydı helâl olduğunu tekrar açıklamada fayda olmıyacağı gibi, Cenabı Hak da cima edenlere: "**Nefsinize hainlik ediyorsunuz.**" buyurmaz, tevbe ve affa da ihtiyaç kalmazdı.

REFES: Çirkin manasındadır, cima'dan kinayedir, binaenaleyh mubah olmazdan evvel işledikleri şeyin çirkin olduğuna işaret için, cima'dan refes diye tabir olunmuştur ve cima'ın helâl olması, gecenin her cüzüne şamil olduğuna işaret ve gecenin tamamına delâlet için: (لَيْلَةَ الصِّيَامِ) "**Oruç gecesi.**" tabiri zikredilmiştir.

Ayeti celilede geçen mübaşeret, aslında deriyi deriye sürmek, yapıştırmaktır. Burada ise, cimadan kinayedir, cima'da karı-kocanın derileri birbirine bitiştiğinden cima' yerine mübaşeret denmiştir.

İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* buyurmuştur ki: Mübaşeret, cima' demektir. Lâkin Allah-u Tealâ, kerim olduğu için açıkça cima' buyurmayıp, kinaye tarikiyle (örtülü yolla) haber vermiştir.

Rivayet olundu ki: Ayeti celilede geçen (بَاشِرُوا) Başirû emri, ibahe içindir, yani isteyen cima' edebilir demektir. Bundan sonra da Mevlâ Tealâ, kullarına Levhi Mahfuzda taktir ettiği çocuğu aramalarını emretmiştir. Bu ayeti celilede şuna delâlet vardır ki, cima eden kişi, sadece şehvetini tatmin etmeyi değil, nesli muhafazayı kastetmelidir, zira Mevlâ Tealâ, kendi şahıslarımızın bir zamana kadar bekası (yaşaması) için bize, yemeğe karşı iştah ver-

diği gibi, insan nevimizin bir zamana kadar devamı için de cima' şehveti (isteği) vermiştir. Demek oluyor ki şehvetin yaratılmasında ve nikahın meşru edilmesindeki hikmet, neslin muhafazasıdır. Nitekim:

٣٠٦- عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ يَأْمُرُ بِالْبَائَةِ وَيَنْهٰى عَنِ التَّبَتُّلِ نَهْيًا شَدِيدًا وَيَقُولُ « تَزَوَّجُوا الْوَدُودَ الْوَلُودَ اِنِّى مُكَاثِرٌ الْاَنْبِيَاءِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ »

306. Enes İbn-i Malik *(Radıyallahu Anh)* buyurdu ki,Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem),* evlenmeyi emreder, evlenmemeyi son derece yasaklardı ve: "(Kocasını) **Çok seven ve çok doğuran kadınla evlenin çünkü ben kıyamet gününde** (sizinle) **Peygamberlere çokluk taslıyacağım."** buyururdu. *(Müsnedi Ahmed:1/158)*

Ayeti kerimede geçen beyaz iplikten murat: Gündüzün beyazlığından ufukta ilk zuhur eden (meydana gelen) dir ki, ince olarak uzanan bir iplik gibidir. Sonra yayılır ve dağılır. Siyah iplikten murat ise, gündüzün beyazlığıyla beraber gecenin karanlığından uzanandır. Zira fecri sadık zuhur ettiği zaman, ufukta enine uzanan bir iplik gibidir. Şüphesiz fecri sadıkla beraber, gecenin karanlığından bir kısım kalır; şöyle ki, gecenin karanlığından kalan kısmın, fecirden zuhur eden aydınlığa birleşen tarafı, sanki beyaz ipliğin yanındaki siyah iplik gibidir. Çünkü sabahın nuru yani fecri sadığın parlaklığı gece karanlıklarının aralarından yarılır ve açılır.

Binaenaleyh gündüzün beyazlığından ilk zuhur eden aydınlık, beyaz ipliğe; gece karanlığından uzanan da siyah ipliğe benzetilmiştir.

٣٠٧-عَنْ عَدِيٍّ (رضى الله عنه) قَالَ اَخَذَ عَدِيٌّ عِقَالاً اَبْيَضَ وَعِقَالاً اَسْوَدَ حَتّٰى كَانَ بَعْضُ اللَّيْلِ نَظَرَ فَلَمْ يَسْتَبِينَا فَلَمَّا اَصْبَحَ قَالَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ جَعَلْتُ تَحْتَ وِسَادَتِى قَالَ اِنَّ وِسَادَكَ اِذًا لَعَرِيضٌ اَنْ كَانَ الْخَيْطُ الْاَبْيَضُ وَالْاَسْوَدُ تَحْتَ وِسَادَتِكَ .

307. Adiy İbn-i Hatim *(Radıyallahu Anh)* bir beyaz, bir de siyah iplik edindi. Nihayet, gecenin bir kısmı olunca onlara baktı fakat bu iki iplik kendisine açıkça belirmediler. Sabah yaklaşınca: "Ya Resulallah! Ben yastığımın altına iki iplik koydum." dedi. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Şüphesiz senin yastığın bu taktirde çok genişmiş. Çünkü** (bu ayette zikredilen) **beyaz iple siyah ip, senin yastığının altında kalmışlardır** (çok uyumuşsun)." buyurmuştur. *(Buharî, Tefsiri Sure: 28, Müslim, Sıyam:33, Ebu Davud, Savm:17, Darimî, Savm:7)*

Geceleyin yemek, içmek ve cima'ın mubah olması, şafak doğmasına kadar uzanacağı için hükmün nihayetine delâlet eden (حَتّٰى) **"Hatta"** lâfzı zikredilmiştir. Binaenaleyh fecre kadar yemek yenebilir. Nitekim:

٣٠٨- عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) اَنَّ بِلاَلاً كَانَ يُؤَذِّنُ بِلَيْلٍ فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ «كُلُوا وَاشْرَبُوا حَتّٰى يُؤَذِّنَ ابْنُ اُمِّ مَكْتُومٍ فَاِنَّهُ لاَيُؤَذِّنُ حَتّٰى يَطْلُعَ الْفَجْرُ »

308. Aişe *(Radıyallahu Anha)* den şöyle rivayet edilmiştir: Bilâl, geceleyin ezan okurdu. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Ümmü Mektum oğlu ezan okuyuncaya kadar yiyiniz, içiniz. Çünkü Ümmü Mektum oğlu, fecir tulû' etmedikçe** (imsak olmadıkça) **ezan okumaz."** buyurdu. *(Buharî, Savm:17)*

Ayrıca, geceleyin cima' eden bir kimse cünüp olarak sabahlasa, sabah vakti gusledip orucuna devam eder ve guslü, gece namazını ve sabah namazını kaçırmaksızın sabaha bırakmasından günahkâr da olmaz.

٣٠٩- عَنْ اَبِى بَكْرِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ قَالَ كُنْتُ اَنَا وَاَبِى فَذَهَبْتُ مَعَهُ حَتّٰى دَخَلْنَا عَلٰى عَائِشَةَ (رضى الله عنها) قَالَتْ اَشْهَدُ عَلٰى رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ اِنْ كَانَ لَيُصْبِحُ جُنُبًا مِنْ جِمَاعٍ غَيْرِ احْتِلاَمٍ ثُمَّ يَصُومُهُ ثُمَّ دَخَلْنَا عَلٰى اُمِّ سَلَمَةَ فَقَالَتْ مِثْلَ ذٰلِكَ .

309. Ebu Bekr İbn-i Abdirrahman'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: Ben babamla beraber Hazreti Aişe *(Radıyallahu Anha)* nın yanına girmiştik. Hazreti Aişe *(Radıyallahu Anha)*: "Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* üzerine şehadet ediyorum ki, o, ihtilâmdan dolayı değil, cinsî münasebetten ötürü cünüp bulunduğu hâlde muhakkak sabaha girer, sonra da, cünüp olarak girdiği o günü oruç tutardı." dedi. Bundan sonra biz, Ümmü Seleme'nin yanına girdik. O da Aişe *(Radıyallahu Anhuma)* nin söylediği gibi söyledi. *(Buharî, Savm:25, 2/234)*

SAHURUN FAZİLETİ HAKKINDA HADİSİ ŞERİFLER.

٣١٠- عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ قَالَ النَّبِىُّ ﷺ «تَسَحَّرُوا فَاِنَّ فِى السَّحُورِ بَرَكَةً»

310. Enes İbn-i Malik *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilen bir hadisi şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **"Sahur yemeği yeyin, çünkü sahurda bereket vardır."** buyurdu. *(Buharî, Savm:20, Müslim, Sıyam:45, Titmizî, Savm:17)*

٣١١- عَنْ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « فَصْلُ مَا بَيْنَ صِيَامِنَا وَصِيَامِ اَهْلِ الْكِتَابِ اَكْلَةُ السَّحَرِ »

311. Amr İbn-il Âs *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadisi şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Bizim orucumuzla ehli kitabın orucunun arasındaki fark, sahur yemeğidir."** buyurdu. *(Müslim, Sıyam:46, Tirmizî, Savm:17, Neseî, Sıyam:27, Darimî, Savm:9, Ahmed İbn-i Hanbel:4/194)*

٣١٢- عَنْ اَبِى سَعِيدٍ الْخُدْرِىِّ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « اَلسَّحُورُ

اَكْلُهُ بَرَكَةٌ فَلاَتَدَعُوهُ وَلَوْ اَنْ يَجْرَعَ اَحَدُكُمْ جُرْعَةً مِنْ مَاءٍ فَاِنَّ اللّٰهَ عَزَّ وَ جَلَّ وَمَلاَئِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى الْمُتَسَحِّرِينَ »

312. Ebu Saîd el-Hudrî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadisi şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Sahur yemek berekettir, sakın onu bırakmayın, velevki sizin biriniz bir yudum su içsin, çünkü Allah Azze ve Celle ve melekleri sahur yiyenlere salât eder** (feyiz ve nur yağdırır) **lar."** buyurdu. *(Müsnedi Ahmed:3/12, 44, 4/377)*

Ayeti celilede geçen: (كُلُوا وَاشْرَبُوا) **"Yeyin, için."** emri, fecri sadıka kadar sahur yenilebileceğine işaret etmektedir.

Orucu geceye kadar tamamlamaktan maksat güneşin tam manasıyla batma vaktine kadar orucu eda etmektir.

٣١٣- عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ (رضى الله عنه) قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « اِذَا اَقْبَلَ اللَّيْلُ مِنْ هٰهُنَا وَاَدْبَرَ النَّهَارُ مِنْ هٰهُنَا وَغَرَبَتِ الشَّمْسُ فَقَدْ اَفْطَرَ الصَّائِمُ »

313. Ömer İbn-il Hattab *(Radıyallahu Anh)* şöyle demiştir: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Gece şu taraftan** (doğu tarafından) **yönelip geldiği, Gündüz de şu taraftan** (batıdan) **arkasına dönüp gittiği, güneşte battığı zaman oruçlu orucunu bozmuştur** (orucunu bozma vakti girmiştir)." *(Buharî, Savm 43)*

Bu hadisi şerifte, gecenin yönelip gündüzün arka vermesinin zikredilmesi, güneşin tam manasıyla batmasını beyan içindir. Ta ki bir kimse, güneşin bir kısmının batmasıyla iftar edebileceğini zannetmesin veyahut kişi, güneşin batışını göremiyeceği bir vadide bulunabilir, o zaman, gündüzün gidip gecenin gelmesiyle iftarı anlar.

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre ayeti kerimedeki: **"Sizin için, fecr** (i sadık) **olan ak iplik kara iplikten seçilinceye kadar yeyin için."** ifadesi Ramazan orucunda, gündüzleyin niyetin caiz olduğuna delâlet etmektedir. Çünkü Allah-u Tealâ, yemek içmek ve cima' etmeyi fecri sadıka kadar serbest edince, orucun ondan sonra başlıyacağı anlaşılmaktadır. O hâlde: (اَتِمُّوا) **"Tamamlayın."** emri, fecri sadıktan oruca başlayıp geceye kadar tamamlayın demektir. Oruç tutmaksa, sadece yemekten, içmekten geri kalmak değildir, niyet de oruca dahildir, o hâlde, niyet gündüzün yarısına kadar yapılabilir.

Ayrıca bu ayeti kerime, orucun visalinin nefyine (Orucu bir birine eklemeyip, geceleyin kesmenin lüzumuna) delâlet etmektedir, çünkü Allah-u Tealâ: (ثُمَّ اَتِمُّوا الصِّيَامَ اِلَى اللَّيْلِ) **"Orucu geceye kadar tamamlayın."** buyurarak, geceleyin orucun kesileceğini beyan buyurmuştur.

٣١٤- عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) قَالَتْ نَهَى رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ عَنِ الْوِصَالِ رَحْمَةً لَهُمْ

فَقَالُوا اِنَّكَ تُوَاصِلُ قَالَ « اِنِّى لَسْتُ كَهَيْئَتِكُمْ اِنِّى يُطْعِمُنِى رَبِّى وَيَسْقِينِ ».

314. Hazreti Aişe *(Radıyallahu Anha)* şöyle demiştir: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ümmetine merhameten (acıdığı için), oruçları birbirine eklemekten nehyetti. Sahabiler: Sen, bir günün orucunu diğer günün orucuna ekleyip ulaştırıyorsun? dediler. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: "**Ben sizin heyetiniz gibi değilim** (sizin hiç birinize benzemem). **Çünkü Rabbim beni doyurur ve sular.**" buyurdu. *(Buharî, Savm:48, 2/232)*

٣١٥- عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ « لَا يَزَالُ النَّاسُ بِخَيْرٍ مَا عَجَّلُوا الْفِطْرَ ».

315.Sehl İbn-i Sa'd *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: "**İnsanlar,** (vakti girince) **iftar etmeye acele davrandıkları müddetçe daima hayırla beraberdirler.**" buyurdu. *(Buharî, Savm:45)*

O hâlde, güneş battığı gibi hemen iftar edilmelidir ve bu, çok mühim bir sünnettir.

Ayrıca: (اَتِمُّوا الصِّيَامَ) "**Orucu tamamlayın.**" emrinde, orucun sevabını eksiltecek haramlardan ve günahlardan sakınılmanın gerektiğine bir işaret bulunmaktadır.

İTİKÂF

(اِعْتِكَافْ) **İtikâf:** Lügatta, bir şeye devam etmektir. Şer'i şerifte ise; bir mescitte veya o hükümde bulunan bir yerde, itikâf niyetiyle bir müddet ikamet etmek (durmak) tır.

İtikâf üç kısımdır.

1. Kifâye tarikiyle bir sünneti müekkededir. Çünkü İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* : "Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, Ramazanı şerifin son on günü itikâfa devam ederdi." buyurmuştur. *(Buharî, Itikâf:1, 2/255)*

Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* : "Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, her Ramazanda on gün itikâf ederdi, vefat edeceği sene yirmi gün itikâf etti." buyurdu. *(Buharî, Itikâf:17)*

Kifâye tarikiyle sünnet oluşu, müslümanlardan bir veya daha fazla kişilerin, Ramazanı şerifte itikâfta bulunmalarıdır ki, bu hâlde diğerleri bu sünnetle mükellef olmazlar.

2. Müstehap olan itikâftır, bu ise Ramazandan başka bir zamanda ibadet niyetiyle, bir mescitte bir müddet, velev ki bir saat olsun yapılan itikâftır.

3. Vacip olan itikâf: Bu da: "Nezrim (adağım) olsun şu kadar gün itikâfta bulunayım." diye yapılan itikâftır. Bu itikâf için, oruçlu bulunmak şarttır. İmam-ı Azam *(Rahimehullah)* Efendimize göre, nafile itikâflarda da oruç şart-

tır. Çünkü Hazreti Aişe *(Radıyallahu Anha)* : (وَلاَ اعْتِكَافَ اِلاَّ بِصَوْمٍ) **"Oruçsuz itikâf olmaz."** buyurmuştur. *(Ebu Davud:2/334. No:2473)*

İtikâfın diğer şartlarına gelince: Mükellef, müslüman, akıllı ve temiz bulunmalıdır. Velev ki henüz baliğ olmamış (buluğa ermemiş) olsun.

İtikâf, mescitte veya o hükümde olan bir yerde yapılır. Hazreti Aişe *(Radıyallahu Anha)* buyurdu ki: (وَلاَاعْتِكَافَ اِلاَّ فِى مَسْجِدِ جَامِعٍ) **"İtikâf ancak cemaatle namaz kılınan mescitlerde yapılabilir."** *(Suyûtî, Dürrül Mensur:1/486)*

Kadınlar için, evlerinde mescit olarak kullandıkları bir oda mescit hükmündedir. Onlar, bu odalarında itikâfa niyet edebilirler. Çünkü onların evlerinde kıldıkları namaz efdal olduğu için evlerinde itikâf yapmaları da efdaldir.

Elihtiyar isimli fıkıh kitabında zikredildiğine göre, itikaf yapan kişi, itikâf yaptığı yerden, ancak büyük abdest, küçük abdest ve cünüplükten yıkanmak gibi zarurî, beşerî ihtiyaçları görmek için, birde itikâf yaptığı mescitte cuma kılınmıyorsa, cuma kılmak için çıkabilir. Özürsüz bir an bile dışarı çıksa, itikâfı fasid olur (bozulur).

Mutekif (itikaf yapan) ın konuşmaması mekruhtur, çünkü o, mecusî işidir, ancak konuştuğu zaman, kendisini günaha sokacak sözlerden sakınmalıdır. Cima' etmek ve ona sebebiyet verecek (tutmak, öpmek) gibi hâller kendisine haramdır.

Beyzavî ve Ruhul Beyan tefsirlerinde zikredildiğine göre, islâmın başlangıcında, bir kimse itikâf hâlinde iken mescitten evine giderek ailesiyle cima' eder, tekrar mescide gelirdi. Sonra, bu ayeti kerime ile bu iş onlara yasak edildi.

İhlâs ile yapılan bir itikâf, Allah-u Tealâ Hazretleri katında makbul bir ibadet ve güzel bir ameldir. İnsan, bu sayede muvakkaten de olsa dünya meşguliyetinden ayrılarak Hak Tealâ Hazretlerine yönelmiş, dergahı ilahîye iltica etmiş (sığınmış) sayılır. Bu müddet zarfında mümkün mertebe nefsanî şeylerden alâkasını keserek huzuru kalp ile ibadet ve taatta bulunmuş, maneviyatı ve tefekkürü yükselmiş, ayrıca bir mescitte itikâfda bulundukça, daima namaz vakitlerini beklediğinden, devamlı namaz kılıyormuş gibi sevaba nail olmuş olur.

İTİKÂFIN FAZİLETİNİ BEYAN EDEN HADİSİ ŞERİFLER VE BÜYÜKLERİN SÖZLERİ.

٣١٦- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ فِي الْمُعْتَكِفِ: هُوَ يَعْكِفُ الذُّنُوبَ وَيُجْرَى لَهُ مِنَ الْحَسَنَاتِ كَعَامِلِ الْحَسَنَاتِ كُلِّهَا .

316. İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, itikâf

eden hakkında, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"İtikâf, günahları hapseder** (sahibini bütün şerlerden ve günahlardan korur) **ve bütün iyilikleri işleyen gibi ona sevaplar yazılır."** *(İbn-i Mace, Sıyam:67)*

İmam-ı Sindî buyurmuştur ki, hadisi şerifin evvelinde geçen zamir, itikâf yapana gidebilir bu taktirde cümlenin manası: "İtikâf yapan kişi, günahlara mani olur onları nefsinden defeder." demektir.

Bu zamir, itikâfa da raci olabilir, bu taktirde cümlenin manası: "İtikâf günahlara mani olur, itikâf süresince günah işlenmez." demektir.

Hadisi şeriften maksat, yalnız itikaf süresince değil de, bu süreden sonra da günah işlemeye mani olması ise, bu da mümkündür, çünkü makbul bir itikâf sayesinde, Allah-u Tealâ'nın, itikâf sahibini günahlardan koruması mümkündür.

Hadisi şerifin ikinci cümlesine göre, itikâf edip bu esnada günah işlemekten kendisini tutan bir mümin, tüm iyilikleri işlemiş gibi sevap kazanır. Bu cümleden gaye, itikâfa teşviktir.

٣١٧- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) اَنَّهُ كَانَ مُعْتَكِفًا فِى مَسْجِدِ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ، فَاَتَاهُ رَجُلٌ فِى حَاجَةٍ فَقَامَ مَعَهُ ، وَقَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ يَقُولُ « مَنْ مَشٰى فِى حَاجَةِ اَخِيهِ كَانَ خَيْرًا مِنِ اعْتِكَافِهِ عَشْرَ سِنِينَ ، وَمَنِ اعْتَكَفَ يَوْمًا ابْتِغَاءَ وَجْهِ اللّٰهِ جَعَلَ اللّٰهُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ النَّارِ ثَلَاثَ خَنَادِقَ كُلُّ خَنْدَقٍ اَبْعَدُ مِمَّا بَيْنَ الْخَافِقَيْنِ »

317. Bir kere,İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in mescidinde itikâftaydı. Bir adam kendisine gelerek ihtiyacını arzetti. O da, onun işini görmek için kalkıp onunla beraber giderken Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kabri şerifini göstererek: "Şu kabri şerifin sahibi *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* nin şöyle buyurduğunu işittim." dedi: **"Her kim bir kardeşinin ihtiyacı için yürürse, o, kendisi için on sene itikaf etmesinden hayırlıdır. Her kim Allah rızası için bir gün itikâf ederse Allah-u Tealâ Hazretleri, onunla cehennem arasına üç hendek koyar ki, her bir hendek doğu ile batı arasından daha uzaktır."** *(Heysemî, Mecmauz Zevaid:8/195, Suyûtî Dürrül Mensur:1/485)*

٣١٨- عَنْ عَلِيِّ بْنِ حُسَيْنٍ (رضى الله عنهما) عَنْ اَبِيهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « مَنِ اعْتَكَفَ عَشْرًا فِى رَمَضَانَ كَانَ كَحَجَّتَيْنِ وَعُمْرَتَيْنِ »

318. Hazreti Ali'nin oğlu Hazreti Hüseyin *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayet edilmiştir ki Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Her kim Ramazanda on gün itikâf yaparsa, iki hac ve iki ömre yapmış gibi olur."** *(Dürrül Mensur:1/486)*

٣١٩- عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ اَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « نَظَرُ الرَّجُلِ اِلىٰ اَخِيهِ عَلىٰ شَوْقٍ خَيْرٌ مِنِ اعْتِكَافِ سَنَةٍ فِي مَسْجِدِي هٰذَا »

319. Amr İbn-i Şuayb'ın, babasından, onun da dedesinden rivayet ettiğine göre Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Bir adamın, kardeşine şevk** (sevgiy) **le bakması, benim şu mescidimde bir sene itikâf etmesinden hayırlıdır."** buyurdu. *(Dürrül Mensur:1/488)*

İmam-ı Beyhekî *(Rahimehullah)*, Hasen *(Rahimehullah)* den rivayet etmiştir ki: "İtikâf edene her gün bir hac sevabı vardır." *(Dürrül Mensur:1/486)*

İmamı Atâ buyurmuştur ki: İtikâf yapan kişinin hâli, büyük bir makam sahibine işi düşüpte kapısına oturarak; "Benim işimi görmedikçe buradan ayrılmam." diyen kişinin hâline benzer. İtikâf yapan kişi de, Allah-u Tealâ Hazretlerine; "Beni affetmedikçe buradan ayrılmam." demiş sayılır.

Ayeti kerimede geçen hudud'tan murat: Haram ve helâle delâlet eden hükümlerdir. **"Bu hududa yakın olmayın."** demek, bunları asla geçmeyin. demektir. Bu ayeti kerime: (فَلَا تَعْتَدُوهَا) **"Allah'ın hududunu aşmayın."** mealindeki Bakara suresi:229. ayetinden daha mübalâğalıdır.

Hadisi şerifte gelmiştir ki:

٣٢٠- عَنْ نُعْمَانَ بْنِ بَشِيرٍ (رضى الله عنه) يَقُولُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ يَقُولُ «اَلْحَلَالُ بَيِّنٌ وَالْحَرَامُ بَيِّنٌ وَبَيْنَهُمَا مُشَبَّهَاتٌ لَا يَعْلَمُهَا كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ فَمَنِ اتَّقَى الْمُشَبَّهَاتِ اسْتَبْرَأَ لِدِينِهِ وَعِرْضِهِ وَمَنْ وَقَعَ فِي الشُّبُهَاتِ كَرَاعٍ يَرْعىٰ حَوْلَ الْحِمىٰ يُوشِكُ اَنْ يُوَاقِعَهُ اَلَا وَاِنَّ لِكُلِّ مَلِكٍ حِمًى اَلَا اِنَّ حِمَى اللّٰهِ فِي اَرْضِهِ مَحَارِمُهُ اَلَا وَاِنَّ فِي الْجَسَدِ مُضْغَةً اِذَا صَلَحَتْ صَلَحَ الْجَسَدُ كُلُّهُ وَاِذَا فَسَدَتْ فَسَدَ الْجَسَدُ كُلُّهُ اَلَا وَهِيَ الْقَلْبُ »

320. Numan İbn-i Beşir *(Radıyallahu Anh)* Ben, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğunu işittim dedi: **"Helâl belli, haram da bellidir, İkisi arasında** (helâl mı, haram mı belli olmayan bir takım) **şüpheli şeyler vardır ki, çok kimseler bunları bilmezler. Her kim, şüpheli şeylerden sakınırsa, ırzını da, dinini de tertemiz tutmuş olur. Her kim, şüpheli şeylere dalarsa,** (içine girmek yasak olan) **koruluk etrafında, davarlarını otlatan bir çoban gibi, çok sürmez içeriye dalabilir. Haberiniz olsun, her devlet başkanının kendine mahsus bir koruluğu olur. Gözünüzü açın! Allah'ın, yer yüzündeki koruluğu da, haram ettiği şeylerdir. Haberiniz olsun ki, bedenin içinde bir lokmacık et parçası vardır ki, iyi olursa bütün beden iyi olur; bozuk olursa bütün beden bozulur. İşte o** (et parçası), **kalptir."** *(Buharî, İman:39, Buyu':2, Müslim, Mu-*

sakât:107, Ebu Davud, Buyu':3, Tirmizî, Buyu':1, Neseî, Buyu':2, Eşribe:50, Darimî, Buyu':1, İbn-i Mace, Fiten:14, Ahmed İbn-i Hanbel:4/267, 269, 270, 271, 275)

٣٢١- عَنْ عَطِيَّةَ السَّعْدِيِّ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « لَايَبْلُغُ الْعَبْدُ اَنْ يَكُونَ مِنَ الْمُتَّقِينَ حَتّٰى يَدَعَ مَالَابَاْسَ بِهِ حَذَرًا لِمَا بِهِ الْبَأْسُ »

321. Atiyye İbn-i Sadî *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Kul, zararlı şeylerden korkusundan dolayı, zararsızları terketmedikçe, müttaki** (takva derecesine ulaşan) **lardan olamaz."**Yani şüphelilerden sakındığı gibi şüphesizlerden sakınmadıkça müttakilerin derecesine ulaşamaz. *(Tirmizî Kıyamet:19, İbn-i Mace, Zühd:24, Beyhekî:5/335)*

ALLAH'IN HUDUDUNUN GEÇİLMEMESİ GEREKTİĞİNİ VE GEÇENLERİN KÖTÜ HÂLLERİNİ, HUDUDU MUHAFAZA EDENLERİN İSE İYİ HÂLLERİNİ BEYAN EDEN AYETİ KERİMELER.

. . . تِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ فَلَا تَعْتَدُوهَا وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللّٰهِ فَاُولٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ (٢٢٩)

"İşte bunlar, Allah'ın hudud (sınır) **larıdır. Onları** (çiğneyip) **geçmeyin. Ve her kim, Allah'ın sınırlarını aşarsa, işte onlar, zalimlerin ta kendileridir."** *(Bakara Suresi:229 dan)*

. . . وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللّٰهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ . . . (١)

"Her kim, Allah'ın sınırlarını geçerse, muhakkak o, nefsine zulmetmiş (kendisini azaba müstahak ederek, kendine yazık etmiş) **olur.** *(Talak Suresi:1 den)*

تِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ وَمَنْ يُطِعِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ (١٣) وَمَنْ يَعْصِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَيَتَعَدَّ حُدُودَهُ يُدْخِلْهُ نَارًا خَالِدًا فِيهَا وَلَهُ عَذَابٌ مُهِينٌ (١٤)

"İşte bunlar, Allah'ın sınırlarıdır. Ve her kim Allah'a ve Peygamberine itaat ederse, (Allah) **onu, altından ırmaklar akan cennetlere girdirir ki, onlar orada ebedi kalıcıdırlar. İşte bu en büyük bir kurtuluştur." -- "Kim de Allah'a ve Peygamberine isyan eder ve** (Allah'ın) **sınırlarını** (çiğneyip) **geçerse, onu da,** (içinde ebedi olarak kalacağı) **ateşe koyar. Onun için hor** (ve hakir) **edici bir azap da vardır."** *(Nisa Suresi:13-14)*

اَلتَّائِبُونَ الْعَابِدُونَ الْحَامِدُونَ السَّائِحُونَ الرَّاكِعُونَ السَّاجِدُونَ الْآمِرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّاهُونَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَالْحَافِظُونَ لِحُدُودِ اللّٰهِ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ (١١٢)

Ayet: 187

"(Bütün günahlardan) **Tövbe edenler, ibadet edenler, hamdedenler, seyahat edenler,** (oruç tutanlar veya cihat ve ilim tahsili gibi, faydalı yollarda gezenler), **rukû' edenler, secde edenler** (namaz kılanlar), (insanlara) **iyiliği emredenler ve** (onları) **kötülükten vaz geçirmeye çalışanlar ve Allah'ın sınırlarını koruyanlar** (emirlerini tutup yasaklarından kaçanlar yok mu?), **İşte onlar da cennet ehlidirler.** (Habibim!) **sen, o müminlere** (cenneti) **müjdele."** *(Tövbe Suresi:112)*

Allah-u Tealâ Hazretleri, oruç ve oruç hakkındaki meseleleri ve itikâfı zikrettikten sonra kişinin bu ibadetlerinin kabul olunmamasına sebep olacak, haram yemekten nehyetmek üzere şöyle buyuruyor:

وَلَاتَاْكُلُوا اَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ وَتُدْلُوا بِهَا اِلَى الْحُكَّامِ لِتَاْكُلُوا

فَرِيقًا مِنْ اَمْوَالِ النَّاسِ بِالْاِثْمِ وَاَنْتُمْ تَعْلَمُونَ (۱۸۸)

KELİME MANASI (188)

(وَلَاتَاْكُلُوا) **Yemeyin** (almayın) Neyi? (اَمْوَالَكُمْ) **mallarınızı** nerede?(بَيْنَكُمْ) **aranızda** neyle?(بِالْبَاطِلِ) **batıl sebeple** yani Mevlâ Tealâ Hazretlerinin meşru ve mubah kılmadığı (serbest etmediği) bir yolla.(وَتُدْلُوا) **ve düşürmeyin,** neyi? (بِهَا) **onları,** yani mallar hakkındaki hükmü. Kime? (اِلَى الْحُكَّامِ) **hakimlere,** ne için? (لِتَاْكُلُوا) **yiyesiniz için,** yani mahkemelere müracaatla, davaları hakimlerin eline düşürüp yemeniz için, neyi?(فَرِيقًا) **bir kısmını,** neden?(مِنْ اَمْوَالِ النَّاسِ) **insanların mallarından,** neyle? (بِالْاِثْمِ) **günahla,** yani günahı icap eden yalan şehadet (şahitlik) ve yalan yere yemin gibi şeylerle, (وَاَنْتُمْ) **hâlbuki siz,** (تَعْلَمُونَ) **biliyorsunuz,** yani kendinizin haksız olduğunu ve günah işlediğinizi bildiğiniz hâlde.

MEALİ ŞERİFİ (188)

Ve mallarınızı, aranızda batıl (haksız) **sebeple yemeyin ve** (size haram olduğunu) **bildiğiniz hâlde, insanların mallarından bir kısmını, günah** (ı icap eden yollar) **la yemek için, onları** (o malları) **hakimlere düşürmeyin.** (o hususta mahkemelere müracaat edip, bir kısım malların beyhude yere elden çıkmasına sebebiyet vermeyin.

İ Z A H A T

Kazî Beyzavî ve Kurtubî tefsirlerinde zikredildiğine göre, Abdân el-Hadramî namındaki bir zat, İmruil Kaysil Kindî *(Radıyallahu Anh)* aleyhine bir arazi hakkında huzuru Nebeviye gelerek davada bulundu. Bu hususa dair beyyinesi (delili) olmadığı için, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, İmruil

Kaysın yemin etmesine karar verdi. O da yemin etmek isteyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللّٰهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلاً أُولٰئِكَ لاَخَلاَقَ لَهُمْ فِى الْآخِرَةِ وَلاَيُكَلِّمُهُمُ اللّٰهُ وَلاَ يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَلاَيُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ (٧٧)

"Şüphesiz, Allah'a karşı verdikleri sözü ve yeminlerini az bir pahaya (paraya) **satanlara gelince, işte bunların ahirette hiç bir nasibi yoktur. Allah, kıyamet günü onlarla konuşmayacak, onlara,** (rahmet nazarıyla) **bakmayacak ve onları temizlemiyecektir. Onlar için, çok acı verici bir azap da vardır."** *(Âli İmran Suresi:77)*

Mealindeki ayeti okudu. Bunun üzerine İmruil Kays, titreyerek yeminden vazgeçti ve araziyi, Abdân'a teslim etti. İşte o zaman, bu ayeti kerime nazil oldu.

Fahrur Razî'nin beyanına göre: Maldan asıl maksat yenmesi olduğundan, batıl olarak yenmesi yasak edilmiştir. Yoksa sair faydalanmalar ve tasarruflar da, haramdır. Meselâ: O mal elbise ise, giymek, at ise binmek, deve ise yük yüklemek haramdır.

Ayeti kerimede geçen (تُدْلُوا) kelimesi, (وَلَاتُدْلُوا) manasındadır. İdlâ, bir şeyi atmak ve bir yere koymaktır. Burada ise: **"Mallarınızı, batıl olarak hakimlere vermeyin."** demektir. İnsanların, mallarını yanlış olarak hakimlere vermeleri şöyle olur. Mesela: Elinde bulunan emaneti inkâr ederek mahkemeye müracaat edip, yarısını kendi yemek için, diğer yarısını hakime rüşvet vermek veya yetimin malını inkâr ederek, bir miktarını hakime vermek veya para alarak yalan yere şahitlik edip, başkasının hakkını hakimin huzurunda iptal etmek suretleriyle meydana gelir.

Velhasıl kendinin haksız olduğunu bildiği hâlde işi davaya düşürüp hakime rüşvet vermekle, haksızı haklı göstermek haram olduğu gibi, bu suretle aldığı mal da haramdır. Alan da veren de büyük tehlikededir.

RÜŞVET ALIP VERMENİN NE BÜYÜK BİR GÜNAH OLDUĞUNU BEYAN EDEN HADİSİ ŞERİFLER.

٣٢٢- عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ النَّبِىُّ ﷺ « لَعَنَ اللّٰهُ الرَّاشِىَ وَالْمُرْتَشِىَ فِى الْحُكْمِ »

322. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayete göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Allah** *(Celle Celalühü)*, **hüküm verirken rüşvet verene de, alana da lânet etti."** buyurdu. *(Hakim, Müstedrek:4/103)*

٣٢٣- عَنْ عَلِىٍّ (رضى الله عنه) قَالَ النَّبِىُّ ﷺ « أَخْذُ الْأَمِيرِ الْهَدِيَّةَ سُحْتٌ ، وَقَبُولُ الْقَاضِى الرُّشْوَةَ كُفْرٌ »

Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Amirlerin hediye alması haramdır. Hakimin rüşvet kabul etmesi ise, küfür** (e yakın bir günah) **dır."** buyurdu. *(Ali el-Müttekî, Kenzül Ummal:6/112, No:15069)*

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « اَلرَّاشِي وَالْمُرْتَشِي فِي النَّارِ »

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* danrivayet edilen bir hadisi şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :**"Rüşvet alan da, veren de cehennemdedir."** buyurdu. *(Ali el-Müttekî, Kenzül Ummal:6/113, No:15077)*

Ulema buyurmuştur ki: Dünya, üç şeyden ibarettir. Helâl, haram ve şüphe. Haram, ikabı (azabı), şüphe, itabı (sitemi), helâl ise hısabı gerektirir.

Rivayete göre, İmam-ı Azam *(Rahimehullah)* Efendimizin, bir mecûside alacağı vardı. Alacağı için onun evine gitti. Tam kapısına varınca ayakkabısına bir pislik yapıştı, pislikten kurtulayım diye ayakkabısını yere vururken pislik, ayakkabısından mecusinin evinin duvarına yapıştı. Bunun üzerine Ebu Hanife *(Rahimehullah)* şaşırdı ve pisliği bıraksam mecusinin duvarını kirletecek, kazısam duvardan toprak dökmüş olacağım diye düşünürken kapıyı çaldı, bir cariye çıktı.

Ona: "Efendine, Ebu Hanife kapıda bekliyor de." dedi. Mecusî de, benden alacağını istiyor zannıyla özür dilemeğe başladı. Bunun üzerine Ebu Hanife: "Burada özür dilemeye daha lâyık bir şey var." dedi ve duvarın hâlini göstererek nasıl temizlenebileceğini sordu. Bu hâli gören mecusî, hemen müslüman oluverdi. İşte İmamı Azam *(Rahimehullah)* Efendimizin, zerre kadar bir kul hakkından sakınması ne büyük bir hayra vesile oldu.

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, batıl olarak mal yemek, dört surette olur.

1. Hırsızlık (gasp, yağma, zulüm ve tecavüz) le,
2. Kumar, çalgı, şarap ve oyunlarla,
3. Rüşvet,
4. Emanet ve vasiyet gibi hususlarda hainlik etmekle.

Bunların hepsi, başkasının haklarına tecavüz etmek ve mubah olmayan şeylere el uzatmaktır, dolayısıyla haramdır. Nitekim:

٣٢٥- عَنْ اَبِي حَمِيدِ السَّاعِدِيِّ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ «لَايَحِلُّ لِامْرِئٍ اَنْ يَأْخُذَ مَالَ اَخِيهِ بِغَيْرِ حَقِّهِ وَذٰلِكَ لِمَا حَرَّمَ اللّٰهُ مَالَ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ »

325. Ebu Hamîd es-Sâidî *(Radıyallahu Anh)* den rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Hiç bir kimsenin, haksız yere kardeşinin malını alması helâl olmaz, çünkü Allah, bir müslümanın malını diğer müslümana haram kılmıştır."** buyurdu. *(Müsnedi Ahmed:5/425)*

Bu ayetin iniş sebebi ve manasına nazaran,hakimin, bir meseledeki hükmü, görünüşte geçerli olsa da, hakikate tesiri yoktur, yani hakimin hükmü,

aleyhine karar verilen kişiyi, görünüşte itaata mecbur ederse de, esasen hükmünde yanlışlık olduğundan, o hüküm, haksız olarak alınan malı helâl kılmaz. Binaenaleyh hakimin hükmü, zahirde hakkı zayi ederse de, batında hakkı zayi edemez. Nitekim:

٣٢٦- عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ (رضى الله عنها) اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ « اِنَّمَا اَنَا بَشَرٌ وَاِنَّكُمْ تَخْتَصِمُونَ اِلَيَّ وَلَعَلَّ بَعْضَكُمْ اَنْ يَكُونَ اَلْحَنَ بِحُجَّتِهِ مِنْ بَعْضٍ فَاَقْضِي نَحْوَ مَا اَسْمَعُ فَمَنْ قَضَيْتُ لَهُ بِحَقِّ اَخِيهِ شَيْئًا فَلَايَأْخُذْهُ فَاِنَّمَا اَقْطَعُ لَهُ قِطْعَةً مِنَ النَّارِ »

326. Ümmü Seleme *(Radıyallahu Anha)* den rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Şüphesiz, bende ancak bir insanım. Sizler, da'valarınızı bana arzediyorsunuz. Belki bazınız Hüccet** (delil) **ini, diğerinden daha düzgün ifade etmiş olabilir. Ben de, ondan işitmekte olduğuma göre hükmederim. Binaenaleyh ben, her kimin kardeşinin hakkı olan bir şeyi onun lehine hükmetmiş isem, sakın onu almasın. Ben ona ancak ateşten bir parça kesmiş** (vermiş) **olurum."** *(Buharî, Ahkam:20, Şehadet:27, Hiyel:10, Müslim, Akziye:4, Ebu Davud, Akziye:13, 33, İbn-i Mace, Ahkam:5, Muvatta', Akziye:1, Ahmed İbn-i Hanbel:6/203, 290, 308, 320)*

Hazin tefsirinde zikredildiğine göre, Kazî Şürayh, lehine hüküm verdiği adama hitaben: "Şüphesiz ben, senin lehine hüküm veriyorum ama ben, senin muhakkak zalim olduğunu zannediyorum, lâkin önümdeki delillere göre hüküm vermekten başka çaremde yok; şunu da bil ki, benim hükmüm haram olan bir şeyi sana helâl etmez." derdi.

Öyleyse hakim olan zatlar, basiret üzere bulunmalıdırlar, gerekirse davacıları irşat ve ikaza (uyandırmaya) çalışmalıdırlar. Bununla beraber hakim, şahitlerin şehadetine veya müddeî veya müddea aleyhin (davacı veya dava olunanın) yeminine binaen hüküm verir.

Fakat şahitler, yalan yere şahitlik etmiş veya yalan yere yemin yapılmışsa, bu hükmün Allah indinde hiç bir kıymeti yoktur, bunun bütün mesuliyeti, yalan yere şahitlik edenlere ve yalan yere yemine cüret edenlere aittir. Bir mümin buna nasıl cüret edebilir.

Gam değildir gide dünya, kala din,
Gam odur kim, kala dünya gide din.

HAKSIZ YOLLARLA, İNSANLARIN MALINI YEMENİN HARAM OLDUĞUNU VE BU HARAMI İŞLEYENLERİN CEZALARINI BEYAN EDEN AYETİ KERİMELER.

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَاتَأْكُلُوا اَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ اِلَّا اَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ

تَرَاضٍ مِنكُمْ وَلَاتَقْتُلُوا اَنفُسَكُمْ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا (٢٩)

"Ey iman edenler! (Birbirinizin) **mallarınızı aranızda batıl** (haksız ve haram yollar) **la yemeyin. Meğerki** (o mallar) **sizden, karşılıklı bir rızadan** (doğan) **bir ticaret** (malı) **ola** (ancak ticaret yoluyla birbirinizin malını alabilirsiniz) **ve kendilerinizi de öldürmeyin, şüphe yok ki Allah** (-u Tealâ), **sizi çok esirgeyicidir."** *(Nisa Suresi:29)*

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اِنَّ كَثِيرًا مِنَ الْاَحْبَارِ وَالرُّهْبَانِ لَيَاْكُلُونَ اَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَايُنفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ اَلِيمٍ (٣٤)

"Ey iman edenler! Şu muhakkak ki, (yahudi) **âlimleri** (ni) **n ve** (hristiyan) **rahipleri** (ni) **n bir çoğu** (hükmü rüşvetle satmak, Tevrat ve İncil hükümlerini alçak menfaatler karşısında değiştirmek gibi) **batıl** (haksız ve haram yollar) **la insanların mallarını yerler ve** (onları) **Allah'ın yolundan menederler. Altını ve gümüşü yığıp da, onları Allah yolunda harcamıyanlar** (varya) **işte bunları pek acıklı bir azapla müjdele."** *(Tövbe Suresi:34)*

Mevlâ Tealâ, haksız yere başkalarının malını yemenin caiz olmadığını açıkladıktan sonra, hilâlin hâllerini ve menfaatlarını beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

يَسْاَلُونَكَ عَنِ الْاَهِلَّةِ قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ وَلَيْسَ الْبِرُّ بِاَنْ تَاْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا وَلٰكِنَّ الْبِرَّ مَنِ اتَّقٰى وَاْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ اَبْوَابِهَا وَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ (١٨٩)

KELİME MANASI (189)

(يَسْاَلُونَ) **Sorarlar** kime? (كَ) **sana,** neden? (عَنِ الْاَهِلَّةِ) **hilâller** (yeni doğan aylar) **dan,** (قُلْ) **söyle** (Ya Muhammed!) (هِيَ) **onlar** (hilâller) nedir? (مَوَاقِيتُ) **vakit ölçüleridir,** kim için? (لِلنَّاسِ) **insanlar için,** daha? (وَالْحَجِّ) **bahusus hac için,** (وَلَيْسَ) **olmadı,** ne?(الْبِرُّ) **birr,**(takva, iyilik) ne olmadı? (بِاَنْ تَاْتُوا) **gelmeniz,** neye? (الْبُيُوتَ) **evlere,** nereden? (مِنْ ظُهُورِهَا) **arka taraflarından,** (وَلٰكِنَّ الْبِرَّ) **lâkin birr** (iyilik sahibi) kimdir? (مَنِ) **o kimsedir ki,** (اتَّقٰى) **sakındı,** yani Allaha muhalefetten ve haramlardan kaçındı zira takva, haramlardan ve şehevattan (nefsin

kötü isteklerinden) sakınmaktır, evlere arka kapıdan girmek değildir. (وَأْتُوا) **Ve gelin** neye? (الْبُيُوتَ) **evlere** nereden? (مِنْ أَبْوَابِهَا) **kapılarından,** (وَاتَّقُوا) **ve sakının,** kimden? (اللَّهَ)**Allah** (-u Tealâ) **dan,** yani ahkâmını değiştirmekten ve işlerine itiraz etmekten korkun. (لَعَلَّكُمْ) **umulur ki siz** (تُفْلِحُونَ) **felâha dahil olursunuz.** Yani kurtuluşa kavuşur, hidayet ve birre nail olursunuz.

MEALİ ŞERİFİ (189)

(Habibim!) **Sana hilâl** (yeni doğan ay) **ları sorarlar. Sen de ki: O** (hilâller), **insanların** (dinî ve dünyevî muamelelerini bilme) **faidesi için, bahusus hac için vakit ölçüleridir. Birr** (iyilik, takva ve taat), **evlere arka taraftan gelmeniz değildir. Fakat birr** (takva sahibi, haramlardan) **sakınandır. Ve evlere kapılarından gelin. Ve Allah'tan korkun ki, felaha** (kurtuluşa) **eresiniz.**

İ Z A H A T

Bu ayeti kerime, kamerin safâhatındaki (ayın hâllerindeki) hikmet ve maslahata ve tersine hareketlerden sakınmanın gerektiğine işaret etmektedir. Bilindiği gibi (أَهِلَّة) Ehille,(هِلَال) Hilâl'in cemidir. Hilâl ise: Ayın birinci, ikinci ve üçüncü gecedeki hâlidir. Ondan sonra ayın sonuna kadar kamer denilir.

İbn-i Asâkir'in, İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayet ettiğine göre, bu ayeti kerime Ashabı Kiram'dan Muaz İbn-i Cebel ve Sa'lebe İbn-i Ganeme *(Radıyallahu Anhüma)* hakkında inmiştir. Bu iki zat, Ensarı Kiramdandır. Bunlar, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e: "Ya Resulallah! hilâlin hâli nedir ki, önce ip gibi ince olarak doğuyor, sonra artıp büyüyor ve dolunay oluyor. Sonra, eksile eksile eski hâlini alıyor, bir hâl üzere durmuyor." dediler. Bunun üzerine bu ayeti kerime indi. *(Suyûtî, Dürrül Mensur:1/490)*

Şu hâlde, bu sual, ayın mahiyetini sormak hakkındayken, cevap, hilâlin azalıp çoğalmasında kullara ait olan fayda ve hikmetleri beyan (açıklama) noktasında olmuştur. Çünkü ayın mahiyetini bilmekte beşer için bir faide olmadığından, Cenabı Hak, soranların hâllerine münasip suretle cevap vermiş ve ayın bu yönünü sormalarının daha uygun olduğuna işaret etmiştir. Çünkü hilâlin artma ve eksilmesinden bir ay hasıl olup, on iki aydan da bir sene meydana gelmesinde insanlar için bir çok menfaatler vardır.

Bütün ibadetlerin zamanları bununla meydana geldiği gibi, kadınların iddetleri, hayız, hamilelik, ve çocuğun memeden kesilme müddetleri ve bil umum ziraî ve ticarî muamelelerin müddetleri, borçların ödeme vadeleri gibi dünyevî işlere ait zamanlar; oruç, iftar, bayram gibi dini vazifelere ait zamanlar; eda veya kaza edilecek hac ve Umre vakitleri, hep bu ayın durumlarıyla anlaşılacağından, ayların bu şekilde hareket etmesi, insanların menfaatına hizmet etmektedir.

٣٢٧- عَنْ قَيْسِ بْنِ طَلْقٍ عَنْ اَبِيهِ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ « اِنَّ اللّٰهَ عَزَّ وَجَلَّ جَعَلَ هٰذِهِ الْاَهِلَّةَ مَوَاقِيتَ لِلنَّاسِ »

327. Kays İbn-i Talk'ın, babasından rivayet ettiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Şüphesiz Allah Azze ve Çelle, şu ayları insanlar için** (oruçlarını, haclarını ve borçlarını bilecek) **vakit ölçüleri yaptı."** buyurmuştur. *(Suyûtî, Dürrül Mensûr:1/490)*

Mevlâ Tealâ Hazretleri, bundan sonra, evlere arkadan girmenin iyilik olmadığını beyan etti. Bu meselenin bundan evvel zikredilen aylarla ve hacla münasebeti, soranların hem aylardan, hem de hac için ihrama girdiklerinde, evlerin arkalarından girip çıkmalarının iyilik olup olmadığından sormalarıdır.

Nitekim Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, İbn-i Cerîr ve Buharî, Berâ *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet etmişlerdir ki, hac ve umre yapan cahiliyet kavimleri, ihrama girdikleri zaman, evlerine veya çadırlarına girmek zaruretinde kalırlarsa, kapılarından girmezler ancak arkadan birer delik yaparak oradan girerler ve bunu da birr ve takva alâmeti sayarlardı. Bu ayeti kerimenin bir kısmı, buna cevap olarak nazil olmuştur.

Zikredilen diğer bir tevcihe (yönlendirmeye) göre, bu ayeti kerime, mühim bir tenbihi içine almıştır. Şöyle ki: Bazı kimseler Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e müracaat ederek, ayın hâllerindeki değişikliğin hikmetini ve faydasını değilde, ilmi nücûm (gök ilmi) bakımından sebebini sormuşlar, bu değişikliğin neden ileri geldiğini bildirmesini istemişlerdi.

Halbuki Peygamber-i zîşandan, bunu sormak değil, bunun umumî faydasını sormak uygun olurdu. Binaenaleyh bu sualleriyle, tersine bir harekette bulunmuş, adeta evlere kapılarını bırakıp da arka taraflarından girmek isteyenlere benzemişlerdi. İşte bunları irşat için, bir darb-ı mesel kabilinden olarak: **"Evlere kapılarından girin, aksine harekette bulunmayın."** diye tenbih buyurulmuştur.

Buna nazaran ayetin manası: **"İyilik, tersine soru sormakta değildir, zira bu, kapı dururken bacadan girmeğe benzer. Esas iyilik, bu gibi sorulardan sakınıp, uygun olmayan şeylere cesaret etmeyen kimsenin iyiliğidir. Dolayısıyla, dünya ve ahirette felâh bulmanız için bu gibi soruları sormakta Allahtan korkun."** demektir.

Bu yönlendirmeye nazaran: Her şeye uygun olan yönünden ve o şeyin meydana gelmesi için ortaya konan kapıdan girmenin gerektiğini ve yakışan yönü terkedip, yakışmayan yönden başlamanın iyi netice vermeyip, kötü neticeler vereceğine dair bu ayette bir tenbih (uyandırma) vardır.

Maalesef zamanımızda da cemaatların, ulema ve meşayıhtan uygunsuz şeyler sordukları ve astronomi,fizik gibi,kendilerini ilgilendirmeyen mevzuları cemaate anlatıp, dini mübini islâmın en mühim meselelerini terkeden

hocalara rağbet göstererek, kendilerine ayet ve hadis okuyan âlimlerden yüz çevirdikleri görülmektedir.

O hâlde, akıl sahipleri bu ayeti kerimeyi iyice düşünerek, ulema ve meşayıhtan ne gibi meseleleri soracaklarını anlasınlar ve bu büyük zatların kıymetli vakitlerini, uygunsuz sorularla meşgul etmek hususunda Allah'tan korksunlar.

ALLAH İNDİNDE, AYLARIN SAYISININ ON İKİ OLDUĞU VE HACCIN BELLİ AYLARDA YAPILACAĞINI BEYAN EDEN AYETİ KERİMELER.

إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ اللّٰهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِي كِتَابِ اللّٰهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ ذٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ . . . (٣٦)

"Şüphesiz Allah indinde, Allah'ın kitabında (Levhi Mahfuzda), **ayların sayısı** (ta gökleri ve yeri yarattığından beri) **on iki aydır. Onlardan dördü, haram olanlardır. İşte bu, en doğru hesaptır."** *(Tevbe Suresi:36 dan)*

هُوَ الَّذِي جَعَلَ الشَّمْسَ ضِيَاءً وَالْقَمَرَ نُورًا وَقَدَّرَهُ مَنَازِلَ لِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ مَا خَلَقَ اللّٰهُ ذٰلِكَ إِلَّا بِالْحَقِّ يُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ (٥)

"Güneşi, ziya (ışıklı), **ayı da nur** (lu, parlak) **yapan, yılların sayısını ve hesabı bilmeniz için ona** (aya) **bir takım menziller** (konaklar, burçlar) **taktir eden O'dur. Allah, bunları** (boş yere değil) **ancak hakla** (bir gerçeğe ve hikmete binaen) **yaratmıştır. O, bilen bir kavme, ayetlerini tafsil eder** (ayrıntılı olarak açıklar). *(Yunus Suresi:5)*

وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ آيَتَيْنِ فَمَحَوْنَا آيَةَ اللَّيْلِ وَجَعَلْنَا آيَةَ النَّهَارِ مُبْصِرَةً لِتَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّكُمْ وَلِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ وَكُلَّ شَيْءٍ فَصَّلْنَاهُ تَفْصِيلًا (١٢)

"Biz, geceyle gündüzü, (kudretimize delâlet eden) **iki ayet** (nişan) **kıldık da, gece ayetini** (alâmetini) **mahvettik** (onun nurunu giderdik, onu karanlık bir hâle getirdik) **gündüz ayetini ise, gösterici** (ziyadâr, parlak) **kıldık. Ta ki** (gündüzün), **Rabbinizden** (geçiminize ait) **bir fazl** (-u keremden ibaret olan rızkınızı) **arayasınız, yılların sayısını ve** (vakitlerin) **hesabı** (nı) **bilesiniz. İşte biz,** (böylece) **her şeyi tam manasıyla tafsil ettik** (gereği gibi açık açık anlattık)." *(İsra Sures:12)*

اَلْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُومَاتٌ . . . (١٩٧)

"Hacc (ayları) **bilinen aylardır."** *(Bakara Suresi:197 den)*

Ayet: 190

Allah-u Tealâ, takvayı emrettikten sonra, takvanın en üstün derecesi olan cihadı emretmek üzere şöyle buyuruyor:

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلَاتَعْتَدُوا اِنَّ اللّٰهَ لَايُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ (١٩٠)

KELİME MANASI (190)

(وَقَاتِلُوا) (Ey müminler!) **Muharebe edin,** nerede?(فِي سَبِيلِ اللّٰهِ) **Allah yolunda,** yani Allahın dinini yükseltmek için. Kimlerle? (الَّذِينَ) **o kimselerle ki,** (يُقَاتِلُونَ) **mukatele** (muharebe) **ediyorlar.** Kiminle? (كُمْ) **sizinle,** (وَلَاتَعْتَدُوا)**haddi tecavüz etmeyin,** (اِنَّ اللّٰهَ) **muhakkak Allah** (-u Tealâ Hazretleri) (لَايُحِبُّ) **sevmez,** kimleri? (الْمُعْتَدِينَ)(haddi) **tecavüz edenleri** (aşanları).

MEALİ ŞERİFİ (190)

Ve sizinle muharebe edenlerle sizde Allah yolunda muharebe edin. Ve aşırı gitmeyin, şüphe yok ki, Allah (-u Tealâ Hazretleri, haddi) **aşanları sevmez.**

İZAHAT

Beyzavî, Hazin, Alusî ve Ruhul Beyan tefsirlerinde zikredildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Umre kastıylaMedine-i Münevvere'den Mekke-i Mükerreme'ye doğru yola çıktığında, Mekke yakınındaki Hudeybiye denilen mahal (yer) de müşriklerin karşı çıkmaları sebebiyle: O sene Mekkeye girmemek ve gelecek sene gelip, Mekkede üç gün kalarak Umre yapıp tekrar geri dönmek üzere **Hudeybiye Musalahası** denilen sözleşmeyi yaptılar.

Bunun üzerine Ashab-ı kiram: "Gelecek sene müşrikler sözlerini bozup, Haremi şerifte bizimle harbe kalkışırlarsa, biz nasıl hareket edeceğiz?" diyerek endişe etmeleri üzerine, bu ayeti kerimenin indiği rivayet edilmiştir.

Buna nazaran ayeti kerimenin manası: "Telaşe etmeyin, Haremi Şerifte de olsa, sizinle harbedenlerle, siz de harbedin; harbetmeyenlere tecavüz etmeyin." demektir.

Hazin ve Nesefî tefsirlerinde açıklandığına göre, muharebe hakkında ilk inen ayet budur. Zira islamın başlangıcında Cenabı Hak, müşriklerle muharebeye müsaade etmemişti. Çünkü islâm ehli, müşriklere nazaran zayıf olduklarından, o zamanda harbetmek felâketten başka birşey olamazdı.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Medineye hicreti ve islâmın bir miktar kuvvet bulması üzerine: **"Müşriklerden, ehli islâm ile muharebe edenlerle muharebe edilmesi."** bu ayeti kerimeyle emredildi ve emirden sonra, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* harp için hazırlıklara başladı, icabında har-

betti. Çünkü bu ayeti kerimede, islâm ehliyle harbetmeye hazırlanmış ve fırsat buldukça muharebeye kalkışmış olanlarla harbetmek, meşru kılınmıştır.

Şu kadar ki, harbetmeye gücü yetmeyen kadınlara, çocuklara ve hastalara tecavüz etmeyin buyurulmuştur. Zira Allah-u Tealâ'nın emrinin aksine hareket etmek zulümdür, zulmedenleri ise Allah-u Tealâ sevmez.

Bu ayeti kerimede, Ülül Emirler (devlet reisleri) için iyi bir ders vardır, zira Mevlâ Tealâ, islâmın azlığını, harp araçlarının noksanlığını nazarı itibara alarak, harbedenlerle harbetmeyi, harbetmeyenlere ise tecavüz etmemeyi emretmiştir. Zira müslümanların zayıf zamanında harbetmeyi emretseydi, onların, din düşmanlarıyla muharebeye tahammülü olmadığından islâmın yıkılmasına sebep olurdu. Şu hâlde, müslümanların başında olan zatların, bu esaslara dikkat etmesi ve daima düşmanla islâm ehlinin gücünü karşılaştırıp, ona göre karşılık vermeye çalışmaları ve zamanın gereğine göre kuvvet toplayıp silâh hazırlayarak muamele yapmalarının, mühim işlerden olduğuna bu ayeti kerime delâlet etmektedir.

Gerçi islâm ehlinin muharebeleri, Allah'ın dinini yükseltmek için olduğundan, Allah-u Tealâ yardım ederse de, maddî sebepleri hazırlamak mutlaka lâzımdır. Zira Allah-u Tealâ'nın âdeti, maddî sebeplere baş vurulduğunda, mecbur olmadığı hâlde müsebbebatı (o sebeplere bağlı olan şeyleri) yaratmaktan ibarettir.

HARPTE HADDİ AŞMAYI NEHYEDEN HADİSİ ŞERİFLER,

٣٢٨- عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ وُجِدَتِ امْرَأَةٌ مَقْتُولَةٌ فِي بَعْضِ مَغَازِي رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ فَنَهى رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ عَنْ قَتْلِ النِّسَاءِ وَالصِّبْيَانِ .

328. İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anhüma)* den rivayet edildi ki: "Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in gazvelerinin birinde bir kadın, öldürülmüş olarak bulundu da, bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* kadınları ve çocukları öldürmekten nehyetti." *(Buharî, Cihad:147, Müslim, Cihad:25-26, Tirmizî, Siyer:19, İbn-i Mace, Cihad:30, Darimî, Siyer:24, Muvatta', Cihad:9, Ahmed İbn-i Hanbel:2/22, 23, 76, 91, 100, 115, 122)*

٣٢٩- عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ بُرَيْدَةَ (عَنْ أَبِيهِ (رضى الله عنهم) أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ « اُغْزُوا بِاسْمِ اللّٰهِ ، وَفِي سَبِيلِ اللّٰهِ ، وَقَاتِلُوا مَنْ كَفَرَ بِاللّٰهِ ، اُغْزُوا ، وَلَاتَغْدِرُوا ، وَلَا تَغُلُّوا ، وَلَا تُمَثِّلُوا ، وَلَا تَقْتُلُوا وَلِيدًا » .

329. Süleyman İbn-i Büreyde'den, o da babasından *(Radıyallahu Anhum)* rivayet ettiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Allah'ın adıyla gaza edin, Allah yolunda gaza edin, Allaha küfredeni öldürün, şavaşın, ahdi-**

nizi bozmayın, ganimet malına hıyanet etmeyin, kulak, burun ve parmak kesmeyin, sabi (çocuk) **ları öldürmeyin."** buyurdu. *(Ebu Davud, Cihad:82, No:2613, Tirmizî, Diyât:14, Siyer:47, Fezailül Kuran:17, İbn-i Mace Cihad:38, Darimî, Siyer:5, Muvatta', Cihad:11, Ahmed İbn-i Hanbel:2/524, 4/240, 5/352, 358)*

٣٣٠- عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ « اِنْطَلِقُوا بِاسْمِ اللّٰهِ وَبِاللّٰهِ وَعَلٰى مِلَّةِ رَسُولِ اللّٰهِ ، وَلاَ تَقْتُلُوا شَيْخًا فَانِيًا ، وَلاَطِفْلاً ، وَلاَصَغِيرًا ، وَلاَ امْرَأَةً ، وَلاَ تَغُلُّوا ، وَضُمُّوا غَنَائِمَكُمْ ، وَاَصْلِحُوا ، وَاَحْسِنُوا اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ) ».

330. Enes İbn-i Malik *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edildiğine göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **Allah'ın ismiyle, Allah** (ın yardımıy) **la, Resulullah'ın sünneti üzerine gidin. Yaşı geçmiş fanileri, çocukları, küçükleri ve kadınları öldürmeyin. Ganimet malına hıyanet etmeyin, ganimeti bir araya toplayın,** (işlerinizi) **düzeltin. Ve iyilik yapın. "Şüphesiz Allah iyilik yapanları sever."** *(Ebu Davud, Cihad:82, No:2614)*

٣٣١- عَنْ حُذَيْفَةَ (رضى الله عنه) يَقُولُ ضَرَبَ لَنَا رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ اَمْثَالاً وَاحِدٌ وَثَلاَثَةٌ وَخَمْسَةٌ وَسَبْعَةٌ وَتِسْعَةٌ وَاَحَدَ عَشَرَ قَالَ فَضَرَبَ لَنَا رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ مِنْهَا مِثَالاً وَتَرَكَ سَائِرَهَا قَالَ « اِنَّ قَوْمًا كَانُوا اَهْلَ ضَعْفٍ وَمَسْكَنَةٍ قَاتَلَهُمْ اَهْلُ تَجَبُّرٍ وَعَدَدٍ فَاَظْهَرَ اللّٰهُ اَهْلَ الضَّعْفِ عَلَيْهِمْ فَعَمَدُوا اِلٰى عَدُوِّهِمْ فَاسْتَعْمَلُوهُمْ وَسَلَّطُوهُمْ فَاَسْخَطُوا اللّٰهَ عَلَيْهِمْ اِلٰى يَوْمِ يَلْقَوْنَهُ » .

331. Huzeyfe *(Radıyallahu Anh)* buyurdu ki, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bize misaller verdi. 1, 3, 5, 7, 9 ve 11 misal. Sonra, bunlardan birini açıklıyarak diğerlerini bıraktı. Buyurdu ki: **"Bir millet, zayıf ve yoksuldular, kuvvette ve sayıda güçlü olanlar onlarla harbetti. Allah-u Tealâ, o zayıfları onlara galip etti. Onlar da düşmanlarına** (kötülük) **kastederek, onları** (büyük zorluklarda) **kullandılar ve onlara musallat oldular. Böylece, Allah-u Tealâ'ya kavuşacakları güne kadar Allah'ı kendilerine gazap ettirdi** (kızdırdı) **lar."** *(Ahmed İbn-i Hanbel:5/407)*

İbn-i Kesir, bu hadisin tefsirinde: "O zayıflar, kuvvetli kişilere galip gelip onlara zulmederek, kendilerini yakışıksız işlerde kullandıklarından, Allah-u Tealâ, onlara gazap etti." buyurdu.

Ayrıca bu ayeti kerimede, cihadın ancak Allah'ın taatı yolunda, rızasını arama uğrunda ve i'lâ-i kelimetullah (Allah'ın dinini yükseltmek) gayesiyle yapıldığında makbul olacağına işaret vardır.

٣٣٢- عَنْ اَبِى مُوسٰى -(رضى الله عنه) قَالَ جَاءَ رَجُلٌ اِلَى النَّبِىِّ ﷺ فَقَالَ اَلرَّجُلُ يُقَاتِلُ لِلْمَغْنَمِ وَالرَّجُلُ يُقَاتِلُ لِلذِّكْرِ وَالرَّجُلُ يُقَاتِلُ لِيُرٰى مَكَانُهُ فَمَنْ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ قَالَ « مَنْ قَاتَلَ لِتَكُونَ كَلِمَةُ اللّٰهِ هِىَ الْعُلْيَا فَهُوَ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ »

332. Ebu Musa *(Radıyallahu Anh)* şöyle demiştir: Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e bir kimse geldi de: "Bir kısım kimseler, ganimet malı için muharebe eder, bir kısım kimseler de, insanlar arasında adının söylen (ip övül) mesi için muharebe eder; bir kısım insanlar da (yiğitlikteki) mevkii, derecesi görülsün diye cihat eder. Şu hâlde, Allah yolunda cihat eden kimdir?" diye sordu.

Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de: **"Her kim, Allah'ın kelimesi** (dîni, davası) **en yüksek olsun diye mukatele ederse, işte o, Allah yolundadır."** buyurdu. *(Buharî, Cihad:15, Müslim, İmare:149-151, İbn-i Mace, Cihad:13, Ahmed ibni Hanbel:4/ 392, 397, 402, 405, 417)*

وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْ وَأَخْرِجُوهُمْ مِنْ حَيْثُ أَخْرَجُوكُمْ وَالْفِتْنَةُ
أَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ وَلَا تُقَاتِلُوهُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَتَّىٰ يُقَاتِلُوكُمْ فِيهِ
فَإِنْ قَاتَلُوكُمْ فَاقْتُلُوهُمْ كَذَٰلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ ﴿١٩١﴾ فَإِنِ انْتَهَوْا
فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٩٢﴾ وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّىٰ لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ
الدِّينُ لِلَّهِ فَإِنِ انْتَهَوْا فَلَا عُدْوَانَ إِلَّا عَلَى الظَّالِمِينَ ﴿١٩٣﴾ الشَّهْرُ
الْحَرَامُ بِالشَّهْرِ الْحَرَامِ وَالْحُرُمَاتُ قِصَاصٌ فَمَنِ اعْتَدَىٰ عَلَيْكُمْ
فَاعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدَىٰ عَلَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ
مَعَ الْمُتَّقِينَ ﴿١٩٤﴾ وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى
التَّهْلُكَةِ وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٩٥﴾ وَأَتِمُّوا الْحَجَّ
وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ فَإِنْ أُحْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ وَلَا تَحْلِقُوا رُءُوسَكُمْ حَتَّىٰ
يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحِلَّهُ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ بِهِ أَذًى مِنْ رَأْسِهِ فَفِدْيَةٌ
مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ فَإِذَا أَمِنْتُمْ فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ
فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَسَبْعَةٍ
إِذَا رَجَعْتُمْ تِلْكَ عَشَرَةٌ كَامِلَةٌ ذَٰلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ أَهْلُهُ حَاضِرِي
الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿١٩٦﴾

Mevlâ Tealâ, Haremi şerifte harbedenlerle harbetmeyi emrettikten sonra, Haremi şerifin dışında, her yerde harbetmeyi emretmek üzere şöyle buyuruyor:

وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْ وَأَخْرِجُوهُمْ مِنْ حَيْثُ أَخْرَجُوكُمْ
وَالْفِتْنَةُ أَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ وَلَا تُقَاتِلُوهُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَتَّى
يُقَاتِلُوكُمْ فِيهِ فَإِنْ قَاتَلُوكُمْ فَاقْتُلُوهُمْ كَذَٰلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ (١٩١)

KELİME MANASI (191)

(وَاقْتُلُو) **Katledin** (öldürün) Kimi? (هُمْ) **onları,** (حَيْثُ ثَقِفْتُمُو) **nerede yakalarsanız,** kimi? (هُمْ) **onları,** yani hılde (Haremin dışında) olsun, Haremi Şerifte olsun, hürmetli aylarda olsun, harbi başlatarak haram ayların ve Haremi Şerifin hürmetini ihlâl edenlerle muharebe edin ve onlara yaptıklarının karşılığını verin. (وَأَخْرِجُو) **Ve çıkarın,** kimi?(هُمْ) **onları** (müşrikleri) nereden? (مِنْ حَيْثُ) (أَخْرَجُو **çıkarttıkları yerden,** kimi? (كُمْ) **sizi,** yani evvelce müşrikler sizi Mekkei Mükerremeden çıkardıkları gibi, şimdi de siz onları çıkarın. (وَالْفِتْنَةُ) **Fitne** nedir? (أَشَدُّ) **daha şiddetlidir.** neden? (مِنَ الْقَتْلِ) **katilden,** yani onların, Haremi Şerifte Allah'a ortak koşmaları, sizin, onları haram ayda öldürmenizden daha kötüdür.Binaenaleyh onları Haremi Şerifte öldürmekten çekinmeyin,çünkü bu, daha çirkinini ortadan kaldırmak için, çirkini işlemektir. Bunda size, ruhsat da verilmiştir. (وَلَا تُقَاتِلُو) **Ve muharebe etmeyin,** kiminle? (هُمْ) **onlarla,** nerede? (عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ) **Mescidi Haram yanında,** ne zamana kadar? (حَتَّى يُقَاتِلُو) **onlar muharebe edinceye kadar,** kiminle? (كُمْ) **sizinle,** nerede? (فِيهِ)**orada,** yani müş- rikler sizinle Mescidi Haramda harbi başlatmadıkça, siz onlarla orada harbetmeyin. (فَإِنْ قَاتَلُو) **Eğer harbederlerse** kiminle? (كُمْ) **sizinle,**(فَاقْتُلُو) **katledin** kimi?(هُمْ) **onları,** yani Haremde de olsa onları öldürün. (كَذَٰلِكَ) **İşte böyledir** ne? (جَزَاءُ الْكَافِرِينَ) **kafirlerin cezası.**

MEALİ ŞERİFİ (191)

Ve onları (size harp açanları), **her nerede yakalarsanız öldürün. Ve sizi çıkarmış oldukları yer** (Mekke) **den sizde onları çıkarın. Fitne, katilden daha şiddetlidir. Ve onlar, Mescidi Haram yanında sizinle savaşta bulunmadıkça sizde orada onlarla savaşmayın. Fakat onlar sizinle,** (orada) **harbederlerse** (sizi öldürürlerse), **sizde onları öldürün. İşte kafirlerin cezası böyledir.**

İZAHAT

Bu ayeti celile, kâfirlere silahla karşılık vermenin meşruiyetini ve lüzumunu (serbest hatta gerekli) olduğunu göstermektedir. Mevlâ Tealâ, İslâm ehlinin güçsüzlüğüne binaen bundan evvelki ayette, sadece muharebe edenlere karşılık vermeyi, diğerlerine ise dokunmamayı emretmişti.Daha sonra islâm ehlinin kuvveti arttığından bu ayeti kerime, harbeden ve etmeyen bilumum müşriklerle muharebeyi emretmiştir.

Zira onların serbest kalmaları, islâm ve müslümanlar hakkında her daim büyük bir teklikedir. Ve onlar, yaşadıkları müddetçe islâmiyete rahat vermezler. Dolayısıyla, onlarla harbetme gücü bulunduğu vakit mutlaka harbedilmelidir. Çünkü Hicaz topraklarından şirkin tamamen kaldırılma zamanı gelmiş ve islâm ehlinin hâli buna uygun olmuştu, yalnız, Haremi Şerifin hürmetini muhafaza etmek için muharebe etmek, onların muharebeyi başlatmasına bağlanmıştı.

Nitekim Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, ulemanın bu ayet hakkında iki görüşü vardır. Bazıları, bu ayetin hükmünün kaldırıldığını söylüyorlarsa da, İmamı Azam Efendimiz ve ashabı *(Rahimehumullah)* bu ayetin hükmünün devam ettiği görüşündedirler. Ayetin zahirinin gerektirdiği de budur. Şu hâlde ayeti celileden anlaşılan müşrikler Harem-i Şerifte harbi başlatırlarsa, müslümanlara da karşılık verme izni vardır. Müşrikler ellerini çekerlerse müminlerinde harpten vaz geçmeleri lâzımdır. Nitekim:

٣٣٣- عَنْ اَبِى شُرَيْحٍ (رضى الله عنه) اَنَّهُ قَالَ لِعَمْرِ بْنِ سَعِيدٍ وَهُوَ يَبْعَثُ الْبُعُوثَ اِلَىٰ مَكَّةَ ائْذَنْ لِى اَيُّهَا الْاَمِيرُ اُحَدِّثْكَ قَوْلاً قَامَ بِهِ النَّبِىُّ ﷺ اَلْغَدَ مِنْ يَوْمِ الْفَتْحِ سَمِعَتْهُ اُذُنَاىَ وَوَعَاهُ قَلْبِى وَاَبْصَرَتْهُ عَيْنَاىَ حِينَ تَكَلَّمَ بِهِ حَمِدَ اللّٰهَ وَاَثْنَىٰ عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ اِنَّ مَكَّةَ حَرَّمَهَا اللّٰهُ وَلَمْ يُحَرِّمْهَا النَّاسُ فَلاَيَحِلُّ لاِمْرِئٍ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ اَنْ يَسْفِكَ بِهَا دَمًا وَلاَيَعْضِدَ بِهَا شَجَرَةً فَاِنْ اَحَدٌ تَرَخَّصَ لِقِتَالِ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ فِيهَا فَقُولُوا اِنَّ اللّٰهَ قَدْ اَذِنَ لِرَسُولِهِ وَلَمْ يَأْذَنْ لَكُمْ وَاِنَّمَا اَذِنَ لِى فِيهَا سَاعَةً مِنْ نَهَارٍ ثُمَّ عَادَتْ حُرْمَتُهَا الْيَوْمَ كَحُرْمَتِهَا بِالْاَمْسِ وَلْيُبَلِّغِ الشَّاهِدُ الْغَائِبَ فَقِيلَ لاَبِى شُرَيْحٍ مَا قَالَ عَمْرٌو قَالَ اَنَا اَعْلَمُ مِنْكَ يَا اَبَا شُرَيْحٍ اَنَّ مَكَّةَ لاَتُعِيذُ عَاصِيًا وَلاَ فَارًّا بِدَمٍ وَلاَ فَارًّا بِخَرْبَةٍ .

333. Ebu Şureyh *(Radıyallahu Anh)* den rivayete göre, kendisi Amr İbn-i Saîd İbnil Âs'a, Mekkeye (Abdullah İbn-i Zübeyre karşı) ordular sevkettiği sırada şöyle dedi: "Ey emir! Mekke fethinin ertesi günü, Resulullah *(Sallallahu*

Aleyhi ve Sellem) in ayağa kalkıp irat eylediği bir sözü (hutbeyi) sana haber vermem için bana izin ver. O hutbeyi şu iki kulağım işitti, kalbim belledi, söyleyeni de söylerken gözlerim gördü, Resulullah *(Sallal-lahu Aleyhi ve Sellem)* yüce Allah'a hamd ve sena ettikten sonra şöyle buyurdu:

"Mekkeyi (ta evvelden beri) **Haram eden Allahdır. Onu haram kılan, insanlar değildir. Bundan dolayı, Allah'a ve ahiret gününe iman eden kimse için Mekkede ne kan dökmek, ne de bir ağaca balta vurmak helâl olmaz. Şayet, Resulullah burada harbetti diye ruhsat tarafına kaçan biri bulunursa, ona: Allah yalnız Resulüne izin vermiştir size izin vermemiştir deyiniz. Bana da yalnız bir günün bir saati için izin verdi. Ondan sonra, bu günkü haramlığı dünkü haramlığı derecesine döndü.** (Bu dediklerimi burada hazır bulunup) **şahit olanlar, burada bulunmayanlara** (ve müstakbel nesillere) **tebliğ etsin** (duyursun)."

O zaman, Ebu Şurayh'a: (bu hadisi anlatmana karşılık melik olan) Amr sana ne dedi? dendi. Şurayh *(Radıyallahu Anh)* cevaben: "Amr, yâ Ebâ Şurayh! ben senden daha alimim; Mekke, hiç bir âsiyi, zimmetinde kan olan bir kaçağı ve firar eden hiç bir hırsızı, kurtaramaz." dedi. *(Buharî, İlim:37, Cenaiz:76, Hac: 43, Sayd:8-10, Buyû':28, Cizye:22, Megâzî:51, 53)*

Bu, Amr İbn-i Saîd İbn-il Âs, Ümeyye oğulları hânedânından ve vâlîlerindendir. Yezîd ile Mervân ve Abdül Melik'in günlerinde, Abdullah İbn-i Zübeyr *(Radıyallahu Anh)* Hazretlerine karşı ordular techîz ve sevketmiş, nihayet halifelik sevdasına düştüğü için Abdül Melik ile harp de yapmış ve onun tarafından sulh ve emandan sonra aldatılarak öldürülmüştür. Mekke haremine karşı ordu sevkedilmesi hakkında Ebu Şurayh *(Radıyallahu Anh)* ın nasihatına mukabil, ona ilim taslayarak verdiği cevap da mugâlata (yanıltıcı ve kandırıcı konuşma) dır.

İbn-i Zübeyr Hazretleri, Amr'ın hizmet ettiği kimselerden evvel, Şamdan maada bütün islâm beldelerinden bey'at (devlet reisine itaat ve sadâkatı bildiren ve el sıkma suretiyle yapılan sözleşmeyi) almış olup, sahabî oğlu sahabî olmak dolayısıyla halifeliğe de onlardan daha haklıydı. Böyleyken onu âsî, katil ve hırsız menzilesinde tutup Harem'in hürmetini parçalamağa kalkışması; cinsiyet ve kavmiyet asabiyetine tabi' olmaktan başka şeye haml olunamaz.

İmam-ı Aynî'nin beyanına göre, hadisi şeriften şu hükümler alınmıştır.

1. Ebu Şurayh'ın: "Ey emir, bana izin ver." kavlinde, bir meseleyi inkâr ve bilhassa meliklerin maksatlarına muhalif olan şeyleri redd etmek hususunda güzel bir incelik vardır. Çünkü onlara nazik davranmak kalplerini daha iyi davet edici olur,

2. Ebu Şurayh'ın, dini tebliğ ve neşr etmek (duyurmak ve yaymak) hususunda, Allah'ın âlimlerden aldığı taahhüde (söze), vefakârlığı,

3. **"Bu hutbede şahit olan, burada hazır bulunmayanlara tebliğ etsin."** kavlinde anlaşılan ilmin naklilmesi.

4. Sünnetlerin ve hükümlerin yayılmasına apaçık delâletler vardır

5. Hadis, Allah'ın Mekkeyi haram kıldığına apaçık delâlet etmektedir,

6. Valiler ve memuriyet sahiplerine nasihat etmek gerektiği,

7. Onları aldatmamak,

8. Onlara karşı kaba söz söylememek,

9. Sözde te'kid yapmak,

10. Konuşmada, maksattan önce hamdetmek,

11. Haram ve helâl kılmanın, Allah katından olduğu, bunda beşer için hiçbir hak bulunmadığı.

Mevlâ Tealâ Hazretleri, bu ayeti kerimesinde: Müşrikler, müslümanları Mekkeden hicrete mecbur ettikleri gibi, müslümanların da onları, şirke devam ettikleri müddetçe, Mekke'den çıkarmalarını emretmiştir. Mekke fethinden sonra Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, Mekke ve Medine'den müşrikleri kovmuş ve arap yarımadasında, iki dinin toplanmıyacağını açıklamıştır. Nitekim:

٣٣٤- عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) قَالَتْ كَانَ آخِرُمَا عَهِدَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ اَنْ قَالَ لَايُتْرَكُ بِجَزِيرَةِ الْعَرَبِ دِينَانِ .

334. Hazreti Aişe *(Radıyallahu Anha)* den rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* en son vasiyeti olarak: **"Arap yarımadasında iki din bırakılmıyacaktır."** buyurmuştur. *(Müsnedi Ahmed:6/275, Muvatta' Medine:17-19)*

Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* zamanında bu hadisi şerif gerçekleşmiş, binaenaleyh arap yarımadasında müşriklerin kökü kesilmiştir.

Fahrur Razî, Hâzin ve Kurtubî'nin beyanlarına göre: Fitneden maksat, kafirlerin küfrüdür, zira küfür, her yerde fesada ve zulme sebep olduğundan en büyük fitne sayılacağı gibi, adam öldürmekten daha büyük bir suçtur. Çünkü sahibi, ebediyyen cehenneme müstehak olur.

Halbuki katil, imanı varsa cehennemde ebedi kalmıyacaktır. Yahut kafirlerin, islâm ehlini Mescidi Haramdan men etmeleri ve onları, vatanları olan Mekkeden çıkarmaları, katil (öldürmek) den daha beter bir fitnedir, zira Allah'a ibadetten men etmektir ve insana ölümden ağır gelmektedir.

Hukema (hikmetli söz sahibi olan zatlar) dan bazısına: "Ölümden beter ne vardır?" diye sorulduğunda: "Ölümü arattıran hâl, ölümden beterdir." buyurarak, insanın vatanından çıkartılmasının, kendisine, öldürülmesinden daha ağır geleceğini açıklamıştır.

Ni'metullah Efendi *(Kuddise Sırruhu)* bu ayetin tefsirinde, çok değişik ve önemli bir mana vermiştir şöyleki: **"Fitne katilden daha beterdir."** demek, sizin, kâfirler ara-sına fitne sokmanız, onları öldürmenizden daha şiddetlidir. Çünkü öldürme-nin eseri derhal kesilir amma fitnenin eseri çok devam eder ve onları ızdıra-ba düşürerek perişan eder demektir.

İşte bu manaya nazaran, bu ayetin hükmüyle düşmanlar amel ederek içimize binbir türlü fitne sokup, bizi birbirimize düşürerek, birbirimizden ayırarak, felâketten felâkete sürüklemektedirler.

Biz ise, bu yönden hiç bir faaliyet gösterememekteyiz. Rabbimiz, fazlu keremiyle, bize bu gerçekleri anlatan Kuranı kerimin ayetlerini iyice anlayarak, kafirlerin fitnelerine düşmekten kurtulmamızı ve onları fitneye düşürecek kuvvet ve birliği ihsan eylesin. Amin!..

Yahut bunun manası, onların, Haremi şerifte Allah'a ortak koşmaları, sizin onları öldürmenizden daha kötüdür demektir. Çünkü, ibadet yeri olan o mukaddes makamda suçların en büyüğü olan küfrü işlemek elbette daha şiddetlidir.

(فِتْنَة) **Fitne:** Aslında imtihan (sınama) demek olan bu kelime, altın ve gümüşü potada eritmekte ve iyiliği, kötülüğü belli olsun diye, insana yapılan muamelede kullanılır, şu manalara da gelir: 1. Küfür (inkâr), 2. Azgınlık ve sapıklık, 3. günah, 4. Rüsvaylık, 5. Bir adamı azdırmak, 6. Delilik, 7. Dahili ihtilaf, karışıklık, ayrılık, kavga, 8. Bir şeyi beğenip kalbin ona muhabbet etmesi, 9. Bela ve azap, (اِنَّمَا اَمْوَالُكُمْ وَ اَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ) **"Doğrusu mallarınız ve çocuklarınız sizin için bir fitnedir."** *(Teğabun Suresi:15 den)* ayetindeki fitne, sekizinci manadadır. Bu ayetteki fitne 1 ve 9. manadadır.

Enes İbn-i Malikden rivayet edilen:

٣٣٥- عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ: « اَلْفِتْنَةُ نَائِمَةٌ لَعَنَ اللّٰهُ مَنْ اَيْقَظَهَا »

335. **"Fitne uykudadır, uyandırana lânet olsun."** *(Ali el-Mütteki, Kenzul Ummal:11/127, No:30891)* mealindeki hadisi şerifte geçen fitne 7. manadadır.

Kabir fitnesi ve Deccal fitnesi 9. manalardandır.

Tarikatı Muhammediye kitabının müellifi Balıkesirli İmam-ı Birgivî *(Kuddise Sırruhu)* Hazretleri, fitneyi: "Meşru bir fayda olmaksızın, insanları ızdı-raba, ihtilafa, ihtilale, mihnet ve belâya düşürmek." diye tarif ederek, onu, kalp afetlerinin 48. si olarak göstermiştir.

Bir cemaat imamının, namazı uzatmasının, halka, anlayamıyacakları kapalı ve çapraşık bir dille hitap etmesinin, bu kabil fitnelerden olduğunu söylemiştir. Nitekim:

٣٣٦- عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ « اِذَا صَلّٰى اَحَدُكُمْ لِلنَّاسِ فَلْيُخَفِّفْ فَاِنَّ فِيهِمُ الضَّعِيفَ وَالسَّقِيمَ وَالْكَبِيرَ وَاِذَا صَلّٰى اَحَدُكُمْ لِنَفْسِهِ فَلْيُطَوِّلْ مَاشَاءَ »

336. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilen bir hadisi şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Biriniz, insanlara namaz kıldıracak olursa, hafif tutsun. Çünkü içlerinde zayıf olanı var, hasta olanı var, yaşlı olanı var. Kendi kendine namaz kıldığında ise** (namazını) **istediği kadar uzatsın."** buyurdu. *(Buharî, Ezan:62, Müslim, Salât:186, Ebu Davud, Salât:123, 124, Tirmizî, Salât:61, Neseî, İmamet:35, İbn-i Mace. İkamet:48-49)*

٣٣٧- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « أُمِرْتُ أَنْ أُكَلِّمَ النَّاسَ عَلٰى قَدَرِ عُقُولِهِمْ »

337. İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* dan diğer bir rivayette ise, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Ben, insanlara akıllarının alacağı tarzda söylemekle emrolundum."** buyurdu. *(Deylemî, Müsnedi Firdevs:1/398, No:1611)*

KAFİRLERLE MUHAREBE ETMEYİ EMREDEN DİĞER AYETİ KERİMELER.

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ (٢٤٤)

"Ve Allah yolunda (Allah-u Tealâ'nın dinini yükseltmek için, kafirlerle) **muharebe edin ve bilin ki, şüphesiz Allah** (-u Tealâ Hazretleri, sizin sözlerinizi) **ziyade işiticidir.** (niyetlerinizi) **hakkıyla bilendir."** *(Bakara Suresi:244)*

الَّذِينَ آمَنُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ الطَّاغُوتِ فَقَاتِلُوا أَوْلِيَاءَ الشَّيْطَانِ إِنَّ كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ ضَعِيفًا (٧٦)

"İman edenler, Allah yolunda savaşırlar, inanmayanlar ise ,tagut (batıl davalar ve şeytan) **yolunda savaşırlar. O hâlde, Şeytanın dostları** (olan kafirler) **ile harbedin, şüphesiz şeytanın hilesi çok güçsüzdür."** *(Nisa Sures:76)*

وَإِنْ نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ مِنْ بَعْدِ عَهْدِهِمْ وَطَعَنُوا فِي دِينِكُمْ فَقَاتِلُوا أَئِمَّةَ الْكُفْرِ إِنَّهُمْ لَا أَيْمَانَ لَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَنْتَهُونَ (١٢) أَلَا تُقَاتِلُونَ قَوْمًا نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ وَهَمُّوا بِإِخْرَاجِ الرَّسُولِ وَهُمْ بَدَءُوكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ أَتَخْشَوْنَهُمْ فَاللّٰهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَوْهُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ (١٣) قَاتِلُوهُمْ يُعَذِّبْهُمُ اللّٰهُ بِأَيْدِيكُمْ وَيُخْزِهِمْ وَيَنْصُرْكُمْ عَلَيْهِمْ وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ (١٤) وَيُذْهِبْ غَيْظَ قُلُوبِهِمْ وَيَتُوبُ اللّٰهُ عَلٰى مَنْ يَشَاءُ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ (١٥)

"Eğer anlaşmalarından sonra yeminlerini bozarlar ve dininize saldırırlarsa, küfrün önderlerine karşı savaşın. Çünkü onların yemin (diye bir

şey) **leri yoktur** (onlara karşı savaşın) **umulur ki,** (küfre) **son verirler."** -- **"(Ey müminler!) Yeminlerini bozan ve Peygamberi** (yurdundan) **çıkarmaya kalkışan ve ilk önce size** (karşı savaşa) **başlamış olan milletle savaşmıyacakmısınız? yoksa onlardan korkuyor musunuz? Eğer** (gerçek) **müminlerseniz, en çok korkmanız gereken sadece Allah'tır."** -- **"Onlarla savaşın ki, Allah sizin ellerinizle onlara çok azabetsin, onları rezil etsin, onlara karşı sizlere yardım etsin ve mümin kavmin kalplerine şifa versin** (ferahlandırsın)." -- **"Ve onların** (müminlerin) **kalplerinden öfkeyi gidersin. Ve Allah dilediğinin tevbesini kabul eder. Çünkü Allah, pek iyi bilendir, hikmet sahibi** (her işi yerinde olan) **dır."** *(Tevbe Suresi:12-15)*

. . . وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً كَمَا يُقَاتِلُونَكُمْ كَافَّةً وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ (٣٦)

"Ve müşrikler, nasıl sizinle topyekün savaşıyorlarsa, sizde onlara karşı topyekün savaşın ve bilin ki, Allah, (din düşmanlarına karşı korkaklık göstermekten) **sakınanlarla beraberdir."** *(Tövbe Suresi:36 dan)*

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا قَاتِلُوا الَّذِينَ يَلُونَكُمْ مِنَ الْكُفَّارِ وَلْيَجِدُوا فِيكُمْ غِلْظَةً وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ (١٢٣)

"Ey iman edenler! Kafirlerden size yakın olanlara karşı savaşın (en yakın kafirlerden başlıyarak uzaklara doğru açılın) **ve onlar** (savaş anında) **sizde bir sertlik bulsunlar** (onlara karşı şiddetli ve çetin olun, sakın gevşeklik ve korkaklık göstermeyin) **ve bilin ki, şüphesiz Allah, müttakilerle beraberdir."** *(Tövbe Sures:123)*

قَاتِلُوا الَّذِينَ لَايُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَلَايُحَرِّمُونَ مَاحَرَّمَ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ وَلَايَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ حَتّٰى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ (٢٩)

"Kendilerine kitap verilenlerden, Allah'a ve ahiret gününe inanmayan, Allah ve Resulünün haram kıldığını haram saymayan ve hak dini (islâmı kendine) **din kabul etmeyen kimselerle, zelil ve hakir oldukları hâlde** (kendi) **el** (ler) **iyle cizye verinceye kadar savaşın."** *(Tevbe Suresi:29)*

فَاِذَا انْسَلَخَ الْاَشْهُرُ الْحُرُمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ وَاحْصُرُوهُمْ وَاقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ فَاِنْ تَابُوا وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ (٥)

"Haram aylar çıkınca, müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün. onları yakalayın, onları hapsedin ve onları, her gözetleme yerinde oturup bekleyin.

Ayet: 191

Eğer Tövbe eder, namazı dosdoğru kılar, zekatı da verirlerse, artık yollarını serbest bırakın. Çünkü Allah çok yarlıgayan, çok esirgeyendir." *(Tövbe Suresi:5)*

وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّىٰ لَاتَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ فَإِنِ انْتَهَوْا فَلَاعُدْوَانَ
إِلَّا عَلَى الظَّالِمِينَ (١٩٣)

"Fitne (şirkten eser) **kalmayıncaya, din de yalnız Allah'ın oluncaya kadar, onlarla savaşın. Vaz geçerlerse, artık zalimlerden başka** (hiç kimseye) **düşmanlık** (ve saldırı) **yoktur."** *(Bakara Suresi:193)*

وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّىٰ لَاتَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ فَإِنِ انْتَهَوْا فَإِنَّ اللَّهَ بِمَا
يَعْمَلُونَ بَصِيرٌ (٣٩) وَإِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَوْلَاكُمْ نِعْمَ الْمَوْلَىٰ وَنِعْمَ النَّصِيرُ (٤٠)

(Yer yüzünde) **Fitne** (küfür, şirk namına bir şey) **kalmayıncaya ve dinin tamamı Allah'ın oluncaya** (yer yüzünde sadece Allah'ın dini tatbik edilinceye) **kadar onlarla savaşın. Eğer** (küfre) **son verirlerse** (onları bırakın), **şüphesiz Allah, onların yaptıklarını çok iyi görendir." -- "Eğer** (imandan) **yüz çevirirlerse, bilin ki Allah, sizin sahibinizdir. O ne güzel sahip ve ne güzel yardımcıdır."** *(Enfal Suresi:39-40)*

فَإِنِ انْتَهَوْا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ (١٩٢)

KELİME MANASI (192)

(فَإِنِ انْتَهَوْا) **Şu hâlde, eğer şirkten vaz geçip kıtali terk ederlerse,** (فَإِنَّ اللَّهَ) **şüphe yok ki Allah** (-u Tealâ) (غَفُورٌ) **ziyade mağfiret edici,** yani kulun günahlarını örtücüdür. (رَحِيمٌ) (kullarını) **ziyade acıyıcıdır.**

MEALİ ŞERİFİ (192)

Şu hâlde, eğer onlar (müşrikler, şirkten ve sizinle harbetmekten) **vaz geçerlerse, şüphe yok ki, Allah** (-u Tealâ Hazretleri) **ziyade mağfiret edici ve ziyade merhamet edicidir.**

İZAHAT

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayeti kerime, kâfir (imansız kimse), şirk ve küfürden tövbe ettiğinde, tövbesinin kabul olunacağına delildir. Dolayısıyla, küfürden başka büyük günahları işleyenlerin, hatta kasten adam öldürenlerin dahi, tövbe ettiklerinde tövbelerinin kabul edileceği anlaşılmaktadır. Şu hâlde kâfirler, şirki, küfrü bırakıp, müslümanlarla harbetmeye son verirlerse, onlara karşı saldırmaya Allah'ın merhameti müsaade etmez.

Bunun içindir ki Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, vaktiyle kendisine karşı büyük düşmanlık ve haksızlıkta bulunup o kudsî vücudu, mübarek yurdu olan Mekkei Mükerremeden çıkarmış olanları bile, sonunda tövbe edip islâmiyeti kabul ettikleri için affetmiş ve haklarında, islâm kardeşliği düsturunu (kaidesini) tatbik etmiştir.

Kâfirlerin harpten vazgeçmeleri, Mevlânın onları affetmesini gerektirmeyeceğinden, burada evvela, küfür ve şirkten vaz geçip daha sonra harpten vaz geçmeleri murat edilmiştir.

Mevlâ Tealâ, muharebeyi emrettikten sonra, fitne kesilinceye kadar kıta-li (savaşı) emretmek üzere şöyle buyuruyor:

وَقَاتِلُوهُمْ حَتّٰى لَاتَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ لِلّٰهِ فَإِنِ انْتَهَوْا فَلَاعُدْوَانَ
إِلَّا عَلَى الظَّالِمِينَ (١٩٣)

KELİME MANASI (193)

(وَقَاتِلُو) **Ve harbedin,** kiminle? (هُمْ) **onlarla,** ne zamana kadar?(حَتّٰى لَاتَكُونَ) **olmayıncaya** (kalmayıncaya) **kadar.** Ne? (فِتْنَةٌ) **bir fitne,** yani bir şirk kalmayıp müslümanlık yerleşinceye kadar, daha? (وَيَكُونَ) **Ve oluncaya kadar,** ne?(الدِّينُ) **din** kim için? (لِلّٰهِ) **Allah için,** yani din sırf Allahu Tealâ Hazretleri için olup ondan başkasına ibadet edilmeyinceye kadar onlarla harbedin. (فَإِنِ انْتَهَوْا) **eğer onlar nihayet verirlerse,** yani sizin onlarla harbetmenizden sonra şirkten vaz geçerlerse (فَلَاعُدْوَانَ) **Artık husumet** (düşmanlık) **yoktur,** (إِلَّا عَلَى الظَّالِمِينَ) **ancak zalimler üzerine,** yani düşmanlık ancak zalimlere yapılır bunlar ise, şirkten vaz geçtiklerinde zalim olmaktan kurtulmuşlardır, binaenaleyh artık onlara karşı düşmanlık yapmayın.

MEALİ ŞERİFİ (193)

Ve bir fitne (bir küfür, bir zulüm ve isyan) **kalmayıp, din** (ibadet ve taat) **yalnız Allah** (-u Tealâ Hazretleri) **için oluncaya kadar onlar** (müşrikler) **le muharebe** (ye devam) **edin** (dini islâmı yaymaya ve yükseltmeye çalışın). **Eğer onlar** (şirk ve isyana) **son verirlerse artık** (onlara düşmanlık etmeyin, çünkü) **husumet** (düşmanlık) **ancak zalimler üzerinedir.**

İZAHAT

Fahrur Razî'nin beyanına göre, bu ayetin iniş sebebi: Mekke müşriklerinin, müminlere eziyet ederek dinden döndürmeye çalışmakta ısrar etmeleri-

dir. Şu hâlde ayetin manası: **"Siz, müşriklerle harbedin ki, onları yenesiniz ve bu sayede onların size teklif ettikleri** (sizi zorladıkları), **irtidat** (dinden dönme) **fitnesi kalmasın. Ve onların eziyetlerinden kurtulmak için hemen onlarla harbetmelisiniz ki, şirk ortadan kalkarak, tevhid onun yerine yerleşsin ve bütün batıl dinler ortadan kalkarak Allah'ın mülkünde ancak Allah'ın dini olan islâm tatbik edilsin."**

Şu hâlde, eğer müşrikler tevbe ederek şirkten vaz geçerlerse, ortada şirkle alâkalı bir fesat (bozgunculuk) kalmayacağından iman ehli tarafından onlara tecavüz (saldırı) da bulunulamaz. Çünkü, zulmünden dolayı ancak zalimlere ceza verilir bunlarsa tövbe ederek zulümlerinden kurtulmuşlardır.

Nitekim:

٣٣٨- عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « اَلتَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لاَذَنْبَ لَهُ »

338. İbn-i Mesud *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadisi şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Günahından tövbe eden, hiç günah işlememiş gibidir."** buyurdu. *(Ali el-Müttekî, Kenzül Ummal:4/207, No:10174)*

Alusî ve Hâzin tefsirlerinde zikredildiğine göre, bu ayet, müşriklerden ancak iman kabul edilip, iman etmezlerse, kendileriyle hemen harbedilmesi lâzım geldiğine ve cizye, haraç gibi şeylere müsaade etmenin caiz olmadığına delâlet eder. Nitekim Allah-u Tealâ Hazretleri :

. . . تُقَاتِلُونَهُمْ اَوْ يُسْلِمُونَ . . . (١٦)

"Siz onlarla harbedersiniz veya müslüman olurlar." *(Fetih Suresi:16 dan)* buyuruyor.

Zira putperestlerin ellerinde, kitapları ve başka mercileri olmadığından, hidayet bulma ümitleri çok azdır. Dolayısıyla, onlar için iman veya öldürülmeden başka çare yoktur.

Ehli kitabın ellerinde bulunan kitaplar her ne kadar tahrif edilmiş (değiştirilmiş) olması dolayısıyla delil olmaktan çıkmışsa da, şer'î hükümler ve ilâhî dinlerden haberdar ve duygulu olduklarından, Hakkı kabul etmeleri her zaman beklenebilir, çünkü dine karşı alışkanlıkları olup, sonra gelen dinin, evvelkini nesh ettiğini (kaldırdığını) bildiklerinden, onlardan cizye ve haraç alınmaya müsaade edilmiştir.

Binaenaleyh onlarla hemen harbedilmesi gerekmez. İsa *(Aleyhisselam)* geldiğinde ise, onlar hakkında da cizye kaldırılacak: "Ya islâm, ya kılıç" (ya islâmı kabul etmeleri veya öldürülmeleri) ile hükmedilecektir. Nitekim:

٣٣٩- عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « وَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ لَيُوشِكَنَّ اَنْ يَنْزِلَ فِيكُمُ ابْنُ مَرْيَمَ حَكَمًا عَدْلاً فَيَكْسِرَ الصَّلِيبَ وَيَقْتُلَ

الْخِنْزِيرَ وَيَضَعَ الْجِزْيَةَ وَيَفِيضَ الْمَالُ حَتّٰى لاَيَقْبَلَهُ اَحَدٌ حَتّٰى تَكُونَ السَّجْدَةُ الْوَاحِدَةُ خَيراً مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا ثُمَّ يَقُولُ اَبُو هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) وَاقْرَؤُا اِنْ شِئْتُمْ ﴿وَاِنْ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ اِلاَّ لَيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكُونُ عَلَيْهِمْ شَهِيداً﴾

339. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Nefsim elinde olan Allah'a yemin ederim ki, muhakkak ileri de Meryem oğlu İsa sizin içinize, adaletli bir hakem olarak inecektir. O zaman o, salibi** (haçı) **kıracak, domuzu öldürecek, cizye vergisini kaldıracaktır** (onun zamanında) **mal o kadar çoğalacak ki, hiç bir kimse mal kabul etmiyecek. Nihayet bir tek secde, dünya ve dünyadaki her şeyden daha hayırlı olacaktır."**

Bunun ardından Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* şöyle derdi. İsterseniz şu ayeti okuyunuz: **"Ehli kitaptan hiç biri hariç olmamak üzere, ölümünden evvel, andolsun, ona** (İsa'ya *Aleyhisselam*) **mutlaka iman edecek, o da kıyamet günü onların aleyhine bir şahit olacaktır."** *(Nisa Suresi:159) (Buharî, Enbiya:49, Buyû':102, Mezâlim:31, Müslim, İman:242-243, Tirmizî, Fiten:54, İbn-i Mace, Fiten:33, Ahmed İbn-i Hanbel:2/240, 272, 394, 411, 482, 494, 538, 6/75)*

İmamı Katade'den rivayet edildiğine göre, Ayeti celilede geçen fitne: Şirk ve küfür manasındadır.**"Din, Allah'a kalıncaya kadar."** demek ise (لاَاِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ) deninceye kadar demektir. Çünkü Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* sadece bu kelime üzerine harbetmiş ve ancak buna davet etmiştir.

Nitekim Katade *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyururlardı:

٣٤٠- عَنْ قَتَادَةَ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « اِنَّ اللّٰهَ اَمَرَنِى اَنْ اُقَاتِلَ النَّاسَ حَتّٰى يَقُولُوا لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ فَاِنِ انْتَهَوْا فَلاَ عُدْوَانَ اِلاَّ عَلَى الظَّالِمِينَ قَالَ وَاِنَّ الظَّالِمَ الَّذِى اَبَى اَنْ يَقُولَ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ يُقَاتَلُ حَتّٰى يَقُولَ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ »

340. **"Şüphesiz Allah** (-u Tealâ,) **bana,** (لاَاِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ) **deyinceye kadar insanlarla harbetmemi emretti."** sonra, **"Eğer vazgeçerlerse, artık zalimlerden başkasına hiç bir düşmanlık yoktur."** mealindeki bu ayeti celileyi okurlar ve: **"Zalim,** (لاَاِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ) **demekten çekinendir. İşte o kişi ile,** (لاَاِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ) **deyinceye kadar harbedilir."** buyururdu. *(Abd İbn-i Humeyd, İbn-i Cerîr, İbn-i Ebî Hatim, Nakkâş, Ebuşşeyh, Dürrül Mensur:1/495)*

Mevlâ Tealâ/ muharebeyi mubah (serbest) kılınca , bu müsaadeyi inkâr edenleri reddetmek üzere şöyle buyuruyor:

اَلشَّهْرُ الْحَرَامُ بِالشَّهْرِ الْحَرَامِ وَالْحُرُمَاتُ قِصَاصٌ فَمَنِ اعْتَدٰى عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَااعْتَدٰى عَلَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ(١٩٤)

KELİME MANASI (194)

(اَلشَّهْرُ) **Ay** öyle ay ki, (الْحَرَامُ) **haram** (haram olan ay) neye mukabildir? (بِالشَّهْرِ) **aya,** öyle ay ki, (الْحَرَامِ) **haram,** yani bu sene haram ayda muharebe etmeniz, bundan evvelki sene haram olan ayda onların sizinle muharebe etmesine karşılıktır. (وَالْحُرُمَاتُ) **bütün hürmetler,** yani muhafaza edilmesi gereken her şey, nedir? (قِصَاصٌ) **kısastır.** Burada muzaf gizlidir.(ذَوَاتُ قِصَاصٍ) **"Kısas sahibidir** (karşılıklıdır)." demektir. Yani hürmet edilmesi gereken şeylerin hürmetini evvela kâfirler bozarsa müslümanların onlara karşılık verme hakkı vardır. (فَمَنِ) **o hâlde her kim,** (اعْتَدٰى) **tecavüz ederse** (saldırırsa) kime? (عَلَيْكُمْ) **sizin üzerinize,** (فَاعْتَدُوا) **sizde tecavüz edin** (saldırın) kime? (عَلَيْهِ) **ona,** neyle? (بِمِثْلِ مَا اعْتَدٰى) **tecavüz ettiğinin misliyle,** kime? (عَلَيْكُمْ) **size,** yani size karşı yapmış olduğu azgınlığın bir benzeriyle mukabele edin. (وَاتَّقُوا) **ve sakının** kimden? (اللّٰهَ) **Allah** (ın azabın) **dan** (وَاعْلَمُوا) **ve bilin ki,** (اَنَّ اللّٰهَ) **muhakkak Allah** (-u Tealâ) (مَعَ الْمُتَّقِينَ) **müttakilerle beraberdir.**

MEALİ ŞERİFİ (194)

Haram ay, haram aya karşılıktır. Ve hürmetler karşılık (lı) **dır. O hâlde kim sizin üzerinize saldırırsa, siz de** (tıpkı) **onnun üstünüze saldırdığı gibi, on** (lar) **a saldırın.** (ileri gitmeyin). **Ve Allah'tan korkun ve bilin ki, muhakkak Allah** (-u Tealâ Hazretleri) **müttakilerle beraberdir.**

İ Z A H A T

Dürrül Mensur, Nesefî, Âlûsî, Kazî ve Hâzin tefsirlerinin beyanına göre, bu ayetin iniş sebebi: Hicretin yedinci senesi Umre yapmak üzere Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ve Ashabı kiram *(Radıyallahu Anhum)* Mekkeye girdiklerinde, Ashabı kiramın: "Müşrikler, sözlerini bozarak muharebeye kalkışırlarsa, haram ayın hürmeti ne olacak ve biz ne yapacağız?" diyerek endişe etmeleridir. Şöyleki: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem),* Ashabıyla beraber hicretin altıncı senesi Zilka'de ayında Umre yapmak üzere Haremi Şerife gi-

derken,Hudeybiye denen yere geldiklerinde, müşrikler bu Umreye mani olmuşlar ve meşhur **"Hudeybiye Musalahası"** (sözleşmesi) yapılmıştı.

Bu sözleşmenin hükümlerinden birisi de: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in o sene Mekke-i Mükerreme'ye girmemesi ve gelecek sene Mekkeye girip, Umre yaparak, üç günden fazla kalmaması ve dönmesiydi.

Bu vak'a (hadise), araplar indinde hürmet edilmesi gereken haram aylardan Zilka'de ayında olmuştu. İşte Mekkeliler o ayın hürmetini bozarak Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ve Ashabını ziyaretten menedip onlarla harbe kalkışmaları üzerine meşhur, Hudeybiye muahedesi yapılmıştı.

Ertesi sene (Hicretin yedinci senesinin Zilka'de ayında) Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem),* sözleşmeye göre, geçen seneki Umreyi kaza etmek için Mekkeye doğru yola çıkınca, Ashabı kiram *(Radıyallahu Anhum)* : "Kafirler, sözü bozup muharebeye kalkışırlarsa, haram ayın hürmeti nerede kalır ve bizim hâlimiz ne olur?" gibi bir endişeye düşünce Cenabı Hak bu ayeti kerimeyi indirerek onların bu endişelerini gidermiş ve onlara:

"Bu senenin haram ayı, geçen senenin haram ayına karşılıktır. Onlar (müşrikler) **haram aya, haram şehir olan Mekke-i Mükerreme'ye ve ihramın hürmetine riayet etmeyip, geçen sene sizi Umreden men ederek harbe kalkıştıkları gibi, bu sene de kalkışırlarsa, sizin de bu hürmetlere riayet etmeyip, onlara karşılık vermenizde bir zarar yoktur. Binaenaleyh bundan çekinmeyin, çünkü insanların birbirine karşı hürmetleri mütekabil** (karşılıklı) **olup, hürmetli şeylerde kısas lâzımdır."** buyurarark, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ve Ashabını teselli etmiştir.

Zira insanın kanını mubah sayan kişinin kanı, o kişiye mubah olur. Binaenaleyh bir insanı haksız yere öldürmeye kalkışan kimseyi, ondan evvel müdafaayı nefis (kendini korumak) için öldürmek serbestir.

Rivayet olundu ki: Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ve Ashabı, o sene Mekkeye girdiler ve Beytullahı tavaf ettiler; kurbanlarını kestiler. Müşrikler Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e, geçen seneki umreyi kaza ettikten sonra, Mekke-i Mükerremede üç günden fazla kalmamasını şart koşmuşlardı.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem),* Hâris kızı Meymûne *(Radıyallahu Anha)* ile evlenmişti, ziyafet vermek için Mekke-i Mükerremede kalmayı sevdiyse de, müşrikler ondan, ahde vefa göstermesini ve Mekkeden çıkmasını istediler. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de öyle yaptı, onların isteklerine uyarak Mekkeden çıktı.

Şu da bilinsin ki: Kısasta eşitlik gerektiğinden, bunun dışına çıkmanın caiz olmadığına işaret için, Cenabı Hak, iman ehlini takvaya (müşrikler tarafından harbe kalkışılmadıkça, fuzulî tecavüzde bulunmaktan ve haksızlık-

tan sakınmaya) davet etmiş ve kendi yardımının, müttakilerle beraber olduğunu açıklamıştır.

Hudeybiye musalâhasının hakkındaki diğer izahat, inşaallah Fetih Suresinin 25. ayetinde gelecektir.

KISASTA HADDİ AŞMAMANIN LÜZUMUNU BEYAN EDEN AYETİ KERİMELER.

وَاِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهِ وَلَئِنْ صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِلصَّابِرِينَ (١٢٦)

"Ve eğer (her hangi bir ceza ile) **mukabele edecek olursanız, ancak size yapılan ukubetin** (cezanın) **bir misli** (benzeri) **yle ceza yapın. Eğer sabredersenız, elbette o, sabredenler için daha hayırlıdır."** *(Nahl Suresi:126)*

وَجَزٰؤُا سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا فَمَنْ عَفَا وَاَصْلَحَ فَاَجْرُهُ عَلَى اللّٰهِ اِنَّهُ لَا يُحِبُّ الظّٰالِمِينَ (٤٠) وَلَمَنِ انْتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهِ فَاُولٰئِكَ مَا عَلَيْهِمْ مِنْ سَبِيلٍ (٤١)

"Bir kötülüğün cezası (karşılığı) **da, onun misli** (benzeri) **bir kötülüktür. Fakat kim affeder ve ıslâh eder** (arayı bulur) **sa, onun mükâfatı da Allah'a aittir. Şüphe yok ki O** (Allah-u Tealâ), **zalimleri** (intikam alırken haddi aşanları aslâ) **sevmez." -- "Kim zulme uğradıktan sonra, hakkı** (intikamı) **nı alırsa, işte onların üzerine hiç bir yol** (mesuliyet) **yoktur."** *(Şura Suresi:40-41)*

Mevlâ Tea/lâ cihadı emrettikten sonra, cihat için gerekli olan malları sarfetmeyi emretmek üzere şöyle buyuruyor:

وَاَنْفِقُوا فِى سَبِيلِ اللّٰهِ وَلَا تُلْقُوا بِاَيْدِيكُمْ اِلَى التَّهْلُكَةِ وَاَحْسِنُوا اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ (١٩٥)

KELIME MANASI (195)

(وَاَنْفِقُوا) **Ve infak edin,** (sarfedin, verin) nerede? (فِى سَبِيلِ اللّٰهِ) **Allah yolunda,** (وَلَا تُلْقُوا) **ve ilkâ etmeyin** (düşürmeyin, atmayın) neyi? (بِاَيْدِيكُمْ) **kendi ellerinizi,** (kendinizi) nereye?(اِلَى التَّهْلُكَةِ) **tehlikeye,** (وَاَحْسِنُوا) **ve ihsan edin,** yani fukaraya karşı ihsan ve ikramda bulunun. (اِنَّ اللّٰهَ) **Muhakkak Allah** (-u Tealâ Hazretleri) (يُحِبُّ) **sever,** kimi? (الْمُحْسِنِينَ) **ihsan edicileri,** yani Allah-u Tealâ Hazretleri, muhtaç olanlara iyilik edenler hakkında hayır murat ederek onları mükâfatlandırır.

MEALİ ŞERİFİ (195)

Ve Allah yolunda (cihat uğrunda, fukaraya yardım hususunda ve her türlü hayru hasenat babında) **mallarınızı infak edin** (harcayın) **ve** (harpten kaçınmak, o uğurda mal sarfetmemek gibi sebeplerle veya malınızı beyhude yere çokça sarfedipte fakru zaruret içinde kalmak suretiyle) **kendinizi tehlikeye düşürmeyin ve iyilik edin** (Allah yolunda, malen ve bedenen fedakârlıkta bulunun). **Şüphe yok ki Allah** (-u Tealâ), **muhsin** (iyilik eden) **leri şever,** (onları sevap ve mükâfata nail buyurur).

İZAHAT

Beyzavî, İbn-i Kesir, Ruhul Beyan, Hâzin, Alusî ve diğer tefsirlerde zikredildiğine göre, bu ayetin iniş sebebi, Ashabı Kiramdan bazılarının harbi terketmeyi düşünmeleridir. Nitekim Ebu Eyyüb el-Ensarî *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilen şu hadise bunun delilidir. Şöyleki: Ebu Davud, Tirmizî, Neseî ve diğer kaynaklar, İmranın babası Eslem'in şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir: Biz, Kostantîniyye (İstanbul) da bulunuyorduk Mısır ehlinin başında, Ukbetibni Âmir *(Radıyallahu Anh)* , Şam ehlinin başında da, Fuzâletübnü Ubeyd *(Radıyallahu Anh)* bulunuyordu. Rumlardan büyük bir saf, karşımıza çıkınca, bizde onlara karşı saf tuttuk, o anda müslümanlardan bir kişi, onlara açıkça hamlede bulunarak aralarına girdi, o zaman insanlar, bu zat hakkında: "Sübhanallah! kendini tehlikeye atıyor." diye bağırdılar.

Bunun üzerine Ebu Eyyüb el-Ensârî *(Radıyallahu Anhu)* kalkarak: "Ey insanlar! Siz bu ayeti, yani **"Kendinizi tehlikeye atmayın."** ayetini böyle tevil ediyorsunuz amma, aslında bu ayeti celile-i cemile, biz Ensar cemaatı hakkında nazil olmuştur.

Şöyleki: Allah-u Tealâ Hazretleri, dinini azîz edip, islâmın yardımcıları çoğalınca; Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in haberi olmadan biz kendi aramızda: "Efradı ailemizi ve mallarımızı terkederek bu dini mübini islâmın yücelmesi için bu zamana kadar çalıştık, ta ki islâm yayıldı, Allah-u Tealâ, Nebisine yardım etti, şimdi efradı ailemize ve mallarımıza dönüp, onların arasında bulunarak, zayi olan şeylerimizi düzeltsek." dedik.

Bunun üzerine Allah-u Tealâ Hazretleri, Nebisine bu ayeti celileyi inzal buyurarak bizim sözlerimizi reddetti. O hâlde, ayeti celilede geçen tehlikeden maksadın, cihadı bırakıp, mallarımızla uğraşmamız olduğu meydana çıktı. buyurdu. *(Tirmizî, Tefsiri Sure:2/19, Ebu Davud, Cihad:22)*

Ebu Eyyüb el-Ensârî *(Radıyallahu Anh)* Hazretleri, bu ayeti celilenin inzalinden sonra Allah yolunda cihada devam etti, son gazası da doksan beş yaşlarındayken, Hazreti Muaviye *(Radıyallahu Anh)* zamanında düzenlenen Kostantîniye seferi oldu ve orada şehit olarak Kostantiniye surlarının yakınına defnedildi. Hâlen kabri şerifi İstanbulda, Eyüp Sultan adıyla bilinen yerdedir. Cenabı Hak, cümlemizi şefaatına nail eylesin ve onların bu cihat şuurunu bizlere de ihsan eylesin. Amin!..

٣٤١- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « مَنْ مَاتَ وَلَمْ يَغْزُ ، وَلَمْ يُحَدِّثْ بِهِ نَفْسَهُ ، مَاتَ عَلَىٰ شُعْبَةٍ مِنْ نِفَاقٍ »

341. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anhu)* den rivayet edilen bir hadisi şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Bir kimse gaza** (Allah için cihat) **etmeden ve onu gönlünden geçirmeden ölürse, nifakın bir şubesi üzere ölür."** buyurdular. *(Müslim, İmare:158, Ebu Davut, Cihad:1, Neseî, Cihad:2, Darimî, Cihad,25, Ahmed İbn-i Hanbel:2/374)*

İbn-i Sehm buyurdu ki: Abdullah İbn-i Mübarek *(Radıyallahu Anh)*: "Zannederiz ki bu, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ın zamanına mahsus idi." buyurdu.

Bu hadis hakkında İmamı Nevevî *(Rahimehullah)* şöyle demiştir: İbn-i Mübarek'den başkaları ise hadisi şerifin umumi olduğunu söylemişlerdir ki, Maksat: "Cihada gitmeyen münafıklara benzer." demektir, çünkü cihadı terketmek nifakın dallarından biridir.

Ayeti celilede geçen infak, umumi ise de, bundan evvel zikrolunan ayetlerin cihat hakkında olması, bu ayetteki infakın da cihat yolunda harcama olduğuna delâlet eder. Çünkü infak, dini ve dünyevî faydalar temin etmek için malı sarfetmektir.

Allah yolundan maksat da, din-i mübin-i islâmdır, binaenaleyh din uğrunda harcanan her şey fi sebilillah (Allah yolunda) harcanmış demektir. Cihat da din işlerinden olduğundan o yolda harcanan mallar da Allah yolunda harcanan malların en üstün kısmındandır. Elinde malı bulunan bütün zenginlerin bu yönde son derece gayret göstermeleri gereklidir. Zira cihadın top tüfek gibi silahlara; bomba dinamit gibi ateşli âletlere; at, araba, kamyon gibi nakil vasıtalarına, uçak, tank gibi harp aletlerine, zırhlısından denizaltına kadar değişik deniz vasıtalarına ve harp silâhlarına, külliyetli miktarda mühimmata (araç gereçlere), daha nice nice aletlere muhtaç olduğu herkesçe bilinmekte ve her gün görülmekte olup, bunların hepsinin hazırlanması ise, mal harcamaya bağlı olduğundan Cenabı Hak gücü yetenlere mallarını bu yolda harcamalarını emrediyor.

Gerçi infak, hacca,Umreye, sılai rahme, fukaraya sadaka vermeye, çoluk çocuğun nafakasına, yolları tamire, köyleri yapmaya ve bütün hayırlara şamil ise de, geride açıklandığı şekilde, infaktan asıl maksat, cihat yoluna harcamaktır.

ALLAH YOLUNDA CÖMERTÇE HARCAMANIN FAZİLETİ HAKKINDA HADİSİ ŞERİFLER VE RİVAYETLER.

٣٤٢- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) يَقُولُ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ « مَنِ احْتَبَسَ فَرَسًا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ إِيمَانًا بِاللّٰهِ وَتَصْدِيقًا بِوَعْدِهِ فَإِنَّ شِبَعَهُ وَرِيَّهُ وَرَوْثَهُ وَبَوْلَهُ

فِى مِيزَانِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ »

342. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edildiğine göre, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Her kim, Allah'a inandığı için ve vaadini tasdik ederek** (Allah'ın verdiği müjdeyi doğrulayarak) **Allah yolunda cihat etmek niyetiyle bir at bağlarsa, şüphesiz o atın yediği yemler, içtiği sular, atın dışkısı ve sidiği, kıyamet gününde o şahsın mizanında** (sevap olacak) **dır."** buyurdu. *(Buharî, Cihad:46, Neseî, Hayle:11)*

٣٤٣- عَنْ خُرَيْمِ بْنِ فَاتِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « مَنْ أَنْفَقَ نَفَقَةً فِى سَبِيلِ اللّٰهِ كُتِبَتْ لَهُ بِسَبْعمِائَةِ ضِعْفٍ »

343. Hureym İbn-i Fâtik *(Radıyallahu Anhu)* den rivayet edilen bir hadisi şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Her kim Allah yolunda bir şey harcarsa, ona,** (verdiğinin) **yediyüz kat** (ı sevap) **yazılır.** buyurdu. *(Tirmizî, Cihad:4, 4/167, No:1625, Neseî, Cihad:45)*

« يَا عِيسٰى أَتُرِيدُ أَنْ تَطِيرَ عَلَى السَّمَاءِ مَعَ الْمَلَائِكَةِ الْمُقَرَّبِينَ كُنْ فِى الشَّفَقَةِ كَالشَّمْسِ وَفِى السَّتْرِ كَاللَّيْلِ وَفِى التَّوَاضُعِ كَالْأَرْضِ وَفِى الْحِلْمِ كَالْمَيِّتِ وَفِى السَّخَاوَةِ كَالنَّهْرِ الْجَارِى » .

Hadisi kudside zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ, İsa *(Aleyhisselam)* ya hitaben: **"Ey İsa! Mukarreb meleklerle beraber gökte uçmak istersen, acımakta güneş gibi,** (insanların ayıplarını) **örtmekte, gece gibi, tevazuda toprak gibi, hilm** (yumuşak huyluluk ve sakinlik) **te ölü gibi, cömertlikte de akan ırmak gibi ol."** buyurdu. *(Ruhul Beyan:1/309)*

«خَيْرُ الْخِصَالِ فِى الْفَتَى الشَّجَاعَةُ وَالسَّخَاوَةُ فَهُمَا تَوْأَمَانِ فَكُلُّ شَجِيعٍ سَخِىٌّ »

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* Efendimiz: **"Bir delikanlıda bulunan hasletlerin en hayırlısı şecâat** (cesaret) **ve sehâvet** (cömertlik) **tir. Bunlar ikizdirler, binaenaleyeh her cesur cömerttir."** buyurdu. *(Ruhul Beyan:1/307)*

Ayeti celilede geçen tehlike, helâk olmak manasındadır. Binaenaleyh tehlike, malı fazla harcayıp geçimden aciz kalmak suretiyle olduğu gibi, cihat işine mal harcamayıp, düşmanın galibiyetiyle de meydana gelir. Şu hâlde, nefsi tehlikeye atmaktan nehyetmek hem israftan, hem cimrilikten men etmektir. Zira ikise de helâka sebeptir.

Nitekim Allah-u Tealâ Hazretleri, dostlarından bahsederken:

وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذٰلِكَ قَوَامًا (٦٧)

"Ve onlar ki, harcadıklarında ne israf, ne de sıkılık yapmazlar; (onların harcaması) **ikisi arasında orta bir yol** (tutmak) **oldu."** buyuruyor. *(Furkan Suresi:67)*

Huzeyfe, İbn-i Abbas, Ikrime, Mücahid, Hasen, Saîd İbn-i Cübeyr, Atâ, Dahhâk, Katâde, Süddî ve Mukatil İbn-i Hayyan *(Radıyallahu Anhum)* Hazeratından nakledilen görüş budur.

Yahut ayetin iniş sebebinde de açıklandığı gibi, tehlike: "Harbi terk edip oturmaktır." Şu hâlde: **"Nefsinizi tehlikeye atmayın."** demek, "harbi terk ederek rahata alışmayın" demektir. Çünkü harbi terketmek, askeri korkaklığa alıştırdığı gibi, rahata alışmak da, dünya hayatına karşı sevgiyi artırmaktadır. Bu hâl ise, islâm ordusunu, düşmanla karşılaşmayı istemez bir hâle getirir ve harp sanatını onlara unutturur.

Dolayısıyla gerektiği zaman harbi terkeden bir millet:

٣٤٦- عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ (رضى الله عنه) قَالَ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ « اَلْحَرْبُ خُدْعَةٌ »

346. Cabir İbn-i Abdullah *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen : **"Harp hiledir."** *(Buharî, Cihad:157, Müslim, Cihad:18-19, Ebu Davud, Cihad:92, Tirmizî, Cihad:5, İbn-i Mace, Cihad:28, Ahmed İbn-i Hanbel:1/81, 113, 126, 2/312, 3/224, 6/387)*

Hadisi şerifinin hikmetinden gafil (sırrından habersiz) tembelliğe mahkûm, kadınlar mesabesinde olacağından, onların bu hâlleri, düşmanın galibiyetine ve ümmetin helâkine sebep olur. Bunun içindir ki, Cenabı Hak, harbi terketmeyi tehlike saymış ve o tehlikeye düşmekten iman ehlini nehyetmiştir.

Dürrül Mensûr, İbn-i Kesîr, Âlusî ve Kurtubî tefsirlerinde zikredilen diğer bir görüşe göre ise;Berâ İbn-i Âzib *(Radıyallahu Anh)* Hazretlerine: **"Kendinizi tehlikeye atmayın."** ayeti, düşmanın karşısına çıkıp öldürülünceye kadar harbeden bir kişiden mi bahsetmektedir? diye sorulduğunda, O: "Hayır! Bu ayet, günahları işleyip de, artık Allah beni ebedi affetmez diye ümidini keserek, tamamen isyanlara daldıran kişi hakkındadır." dedi.

Bu manada helak: Allahtan ümit kesmektir ve en büyük tehlike olan küfre düşmektir. Bu görüş, Numan İbn-i Beşîr ve Ubeydetüs Selmanî *(Radıyallahu Anhüma)* Hazretlerinden de nakledilmiştir.

Kurtubî, İbn-i Kesîr ve Dürrül Mensûr tefsirlerinde zikredildiğine göre, Zeyd İbn-i Eslem *(Radıyallahu Anh)*, bu ayeti kerime hakkında: "Azıksız cihada çıkmayın, bir cemaat böyle yaptı ve bu, onların yolda kalmalarına veya insanlara yük olmalarına sebep oldu." buyurmuştur. Buna göre ayeti celilede geçen tehlike: Tedariksiz yola çıkarak, açlık, susuzluk ve yorgunluktan helâk olmak demektir. Bu manaların hiç biri, diğerine zıt düşmediğinden hepsinin murat edilmesi caizdir.

Alusi tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayeti kerimeden, can tehlikesi

olan bir şeye atılmanın haram olduğuna, ayrıca müslümanların imamı (reisi) olan zatın, kendisi veya müslümanların başına bir tehlike geleceğinden korktuğunda, kâfirler ve azgınlarla anlaşmanın caiz olduğuna delil alınmıştır.

(اِحْسَانْ) İHSAN : Lugatta iyilik etmek demektir. Burada ise, cihat yoluna çıkmak isteyipte imkan bulamayan fakirlere yardımda bulunmaktır.

İbn-i Cerîr, sahabei kiramdan birinin (وَاَحْسِنُوا) **"İhsan edin."** cümlesinin manası hakkında: "Farzları tam manasıyla yerine getirin." buyurduğunu rivayet etmiştir.

Abdibni Humeyd ve İbn-i Cerîr, İkrime *(Radıyallahu Anh)* den, yine bu cümlenin manası hakkında: "Allah-u Tealâ'ya karşı hüsnü zan (güzel düşünce) de bulunun." buyurduğunu nakletmişlerdir. *(Suyûtî, Dürrül Mensur:1/501)*

Bu ayeti celiledeki: **"İhsan edin."** emri, cihadı da içine almaktadır. Çünkü cihat, müslümanlıkta bir ihsan vazifesidir. Cihattan maksat, mal kazanmak, başkalarının yurdunu elde etmek, başkalarını esirane (köle olarak) yaşatmak değildir. Bilakis bütün insanlık âlemini hak ve hakikatten haberdar etmek, bütün insanları hakiki bir dine, bir hürriyet ve hidayete kavuşturmaktır.

Cihat, zahirde bir tecavüz (saldırı) gibi görünse de, haddizatında bir sıyanet (koruma) dır ve beşeriyeti ebedi bir mesuliyet ve felâketten kurtarma vesilesidir. Ve nice akıllı kişileri uyandırıp, hak yoluna sevketmeye sebeptir. Dolayısıyla, böyle güzel bir niyetle yapılan bir cihat haddizatında bütün beşeriyete karşı iyilikten başka bir şey değildir.

Bununla beraber, müslümanlara karşı sırf dünyevî menfaatler sebebiyle düşman olan bir çok kavimler bulunmaktadır. Artık bunlara karşı müslümanlar uyanık bulunmalı, malen ve bedenen fedakârlık yaparak cihada hazır bir hâlde bulunmaları gerekmektedir. Bu da bir ihsandır. Buna uymayan hareketler ise, islâm toplumu hakkında büyük bir tehlike teşkil edeceğinden asla caiz değildir.

ALLAH-U TEALÂ HAZRETLERİ'NİN, İHSANI EMRETTİĞİNİ, MUHSİNLERİ SEVDİĞİNİ VE MUHSİNLERLE BERABER OLDUĞUNU BEYAN EDEN AYETİ KERİMELER.

اَلَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِى السَّرَّآءِ وَالضَّرَّآءِ وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ (١٣٤)

"Onlar (O takva sahipleri) **ki, bollukta da darlıkta da infak ederler** (Allah için harcarlar), **öfkelerini yutanlar ve insanlardan** (kusurları) **affedenler** (dir). **Allah** (-u Tealâ) **da, ihsan** (iyilik) **edenleri sever."** *(Ali İmran Suresi:134)*

اِنَّ رَحْمَتَ اللّٰهِ قَرِيبٌ مِنَ الْمُحْسِنِينَ (٥٦)

"Şüphesiz Allah'ın rahmeti, ihsan (iyilik) **edenlere çok yakındır."** *(Araf Suresi:56 dan)*

وَاصْبِرْ فَاِنَّ اللّٰهَ لَايُضِيعُ اَجْرَ الْمُحْسِنِينَ (١١٥)

"Ve (Habibim) **Sabret! Çünkü Allah, ihsan** (iyilik) **edenlerin mükâfatını zayi etmez."** *(Hud Suresi:115)*

اِنَّ اللّٰهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ (١٢٨)

"Şüphesiz Allah, takva sahipleri (kötülükten sakınanlar) **ve muhsin** (iyilik eden) **lerle beraberdir."** *(Nahl Suresi:128)*

وَلَمَّا بَلَغَ اَشُدَّهُ وَاسْتَوٰى اٰتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَكَذٰلِكَ نَجْزِى الْمُحْسِنِينَ (١٤)

"Ne zaman ki (Musa *(Aleyhisselam)* **Yiğitlik çağına erdi ve olgunlaştı, biz ona hikmet ve ilim** (Peygamberlik ve fıkıh) **verdik. Ve işte iyilik edenleri, böyleca mükâfatlandırırız."** *(Kasas Suresi:14)*

. . . وَاَحْسِنْ كَمَا اَحْسَنَ اللّٰهُ اِلَيْكَ . . . (٧٧)

"(Karunun kavmi ona dedi ki) : **"Allah'ın, sana ihsan** (iyilik) **ettiği gibi sen de** (insanlara) **iyilik et."** *(Kasas Suresi:77 den)*

وَ الَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَاِنَّ اللّٰهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ (٦٩)

"Bizim uğrumuzda cihat eden (o kimse) **ler** (varya) **elbette onları kendi yollarımıza kavuşturacağız, hiç şüphe yok ki Allah, elbette ihsan** (iyilik) **edenlerle beraberdir."** *(Ankebut Suresi:69*

MEVLÂ TEALÂ, KULLARINA KENDİLERİNİ TEHLİKEYE ATMAMALARINI EMRETTİĞİ GİBİ, ÖNLERİNDEKİ EN BÜYÜK TEHLİKE OLAN CEHENNEMDEN KORUNMALARINI EMRETTİĞİNİ BEYAN EDEN DİĞER BİR AYETİ KERİME

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا قُوا اَنْفُسَكُمْ وَ اَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ عَلَيْهَا مَلٰئِكَةٌ غِلَاظٌ شِدَادٌ لَايَعْصُونَ اللّٰهَ مَا اَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ (٦)

"Ey iman edenler! kendilerinizi de, (mesul olduğunuz) **ailelerinizi de, öyle bir ateşten koruyun ki, onun tutturağı** (yakacağı, tutuşturucusu) **insanlar** (kâfirler) **le** (kibrit) **taşlar** (ı) **dır.** (O ateşin) **üzerinde, irigövdeli, sert tabiatlı melekler** (cehennem zebanileri) **vardır ki, onlar Allah'ın, kendilerine emrettiği şeylere** (asla) **isyan etmezler ve emrolundukları şeyi yaparlar."** *(Tahrim Suresi:6)*

Mevlâ Tealâ, dini mübini islâmın yaşatılmasına, korunmasına ve devamına sebep olan cihadı emrettikten sonra, islâmın temellerinden olan hac ve Umreyi emretmek üzere şöyle buyuruyor:

وَ اَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلّٰهِ فَاِنْ اُحْصِرْتُمْ فَمَااسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ
وَلَاتَحْلِقُوا رُؤُسَكُمْ حَتّٰى يَبْلُغَ الْهَدْىُ مَحِلَّهُ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا
اَوْ بِهِ اَذًى مِنْ رَاْسِهِ فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ اَوْ صَدَقَةٍ اَوْنُسُكٍ فَاِذَا اَمِنْتُمْ
فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ اِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ
فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ اَيَّامٍ فِى الْحَجِّ وَسَبْعَةٍ اِذَا رَجَعْتُمْ تِلْكَ عَشَرَةٌ كَامِلَةٌ
ذٰلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ اَهْلُهُ حَاضِرِى الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَاتَّقُوا اللّٰهَ
وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ (١٩٦)

KELİME MANASI (196)

(وَاَتِمُّوا) **Ve tamamlayın** neyi? (الْحَجَّ) **haccı** daha? (وَالْعُمْرَةَ) **umreyi,** kim için? (لِلّٰهِ) **Allah** (-u Tealâ) **için,** yani bunları şartlarıyla, farzlarıyla, gevşeklik yapmadan, noksansız, tam olarak eda edin. (فَاِنْ اُحْصِرْتُمْ) **Eğer men olunursanız,** yani hastalık, düşman, acziyet, nafakanın veya bineğin kaybolması vesair maniler sebebiyle hac veya umre niyetiyle ihrama girdikten sonra, Beytullah'a ulaşmaktan alıkonursanız, (فَمَا) **o şey ki,** yani sizin üzerinize o şey vardır ki, (اسْتَيْسَرَ) **kolay oldu,** o da nedir? (مِنَ الْهَدْيِ) **kurbandan,** yani ihrama giren bir kişi, yukarda geçen sebeplerden biriyle hac veya umreden geri bırakılıp, ihramdan çıkmak isterse, deve, inek, koyun cinsinden kolayına gelen bir kurbanı Minaya yollayıp kestirerek ihramdan çıkar. (وَلَاتَحْلِقُوا) **ve traş etmeyin,** neyi?(رُؤُسَكُمْ) **başlarınızı,** yani başlarınızı traş etmek suretiyle ihramdan çıkmayın, (حَتّٰى يَبْلُغَ) **ulaşıncaya kadar,** ne?(الْهَدْىُ) **o kurban,** nereye? (مَحِلَّهُ) **yerine,** yani kesilmesinin vacip olduğu yere, (فَمَنْ) **her kim** (كَانَ) **oldu,** kimden? (مِنْكُمْ) **sizden** (مَرِيضًا) **hasta,** yani ihram hâlinde kendisini traşa zorlıyacak bir hastalığa tutulursa, (اَوْ بِهِ) **yahut onda varsa,** ne? (اَذًى) **bir eziyet, bir elem,** neden? (مِنْ رَاْسِهِ) **başından,** yani başında yara, bit, pire, baş ağrısı veya bir yarık bulunup da bu zaruretlere binaen ihramdan çıkma vakti gelip kurbanın

kesilmesini bekleyemeden traş olursa, (فَفِدْيَةٌ) **fidye,** yani onun üzerine fidye vardır. O da nedir? (مِنْ صِيَامٍ) **oruç** (tutması) (أَوْ صَدَقَةٍ) **yahut sadaka** (vermesi) (أَوْنُسُكٍ) **yahut kurban** (kesmesi) **dir.** (فَإِذَا أَمِنتُمْ) **emin olduğunuz vakit,** yani men olunmaktan ve düşman korkusundan, hastalıktan kurtulup emniyet içinde bulunduğunuzda, (فَمَنْ تَمَتَّعَ) **her kim temettu' ederse,** yani istifade etmek isterse, neyle? (بِالْعُمْرَةِ) **umreyle,** ne zamana kadar? (إِلَى الْحَجِّ) **hac zamanına kadar,** yani umre vazifelerini yerine getirmekle veya ihram mahzurlarının mubah hâle gelmesiyle istifade ederse, (فَمَا) **o şey ki,** yani onun üzerine o şey vardır ki, (اسْتَيْسَرَ) **kolayına geldi,** o da neden? (مِنَ الْهَدْيِ) **Kurbandan,** (فَمَنْ) **her kim,** (لَمْ يَجِدْ) **bulamadı,** yani kurban bulamayan (فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ) **üç gün oruç,** yani onun üzerine üç gün oruç tutmak vardır. Nerede? (فِي الْحَجِّ) **hacda,** yani hac vaktinde, (وَسَبْعَةٍ) **yedi** (gün) **daha tutmak vardır,** ne zaman? (إِذَا رَجَعْتُمْ) **döndüğünüzde,** yani hac vazifelerini tamamlayınca, (تِلْكَ) **işte bu,** yani kurban yerine kaim olacak (geçecek) bu oruçlar, nedir? (عَشَرَةٌ) **ondur,** öyle on ki, (كَامِلَةٌ) **tam,** (ذَلِكَ) **bu** (temettu) kim içindir? (لِمَنْ) **o kimse içindir ki,** (لَمْ يَكُنْ) **olmadı,** kim?(أَهْلُهُ) **onun ehli** (aile efradı) (حَاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ) **Mescidi Haramda hazırlar,** yani Mekkei Mükerremede mukim olmayanlar temettü yapabilir. (وَاتَّقُوا) **ve sakının,** kimden? (اللَّهَ) **Allahdan,** yani emirlerini ve nehiylerini muhafaza etmekte, bahusus hac işlerinde Allah'tan korkun. (وَاعْلَمُوا) **ve bilin ki,** (أَنَّ اللَّهَ) **muhakkak Allah** (-u Tealâ) (شَدِيدُ الْعِقَابِ) **azabı çok şiddetli olandır.**

MEALİ ŞERİFİ (196)

Ve Allah için haccı da umreyi de tamamlayın (bunlardan herhangi birine veya ikisine başladığınızda, bunları gerektiği şekilde tamamlamaya gayret edin). **Fakat menolunursanız** (ihramdan sonra herhangi bir mecburiyet sebebiyle hacdan veya umreden alıkonursanız), **o hâlde kurbandan kolayınıza gelen** (i kesmeniz vacip olur. Binaenaleyh deve, sığır, davar nevinden hangisini kurban etmeniz size kolay gelirse onu kurban olarak Minaya gönderin). **Ve bu kurban, yerine** (Minaya) **varıncaya kadar başlarınızı traş etmeyin** (kurbanın Minaya gidip kesilmiş olduğuna kanaat gelinceye kadar traş olup ihramdan çıkmayın). **Ancak sizden her kim,** (ihramda iken) **hasta olur veya başından** (yara, bit gibi) **bir eziyeti bulunur** (da bundan kurtulmak için traş olur) **sa,** (ona da) **oruçtan veya sadakadan yahutta kurbandan bir fidye** (vacip olur). **Emin olduğunuzda** (hastalık, eziyet ve düşman gibi sebeplerle hac veya umreden alıkonmaktan kurtulup vazifelerinize emniyet içinde devam ettiğinizde) **ise, her kim hacc** (zamanın) **a kadar umre ile temettü' eder** (istifade etmek ister) **se,** (o kimseye) **kolayına gelen bir kurban** (kesmek vacip olur). **Fakat her kim,** (arayarak veya almaya gücü yetmeyerek böyle bir kurbanı kesmeye im-

kan) **bulamazsa, üç gün hac da** (ihramlı olarak), **yedi** (gün) **de döndüğünüzde oruç** (tutması vacip olur). **İşte bunlar** (kurban yerine kaim olacak bu oruçlar) **tam on** (gün) **dür. Bu** (temettü), **ailesi Mescidi Haramda bulunmayanlara aittir** (aile efradı Mescidi Haramda bulunanlar, temettü ve haccı kıran yapamazlar). **Ve** (Ey müslümanlar emir ve nehilerini bahusus hacla ilgili olanları muhafaza etmek hususunda) **Allahtan korkun ve bilin ki, Allah** (-u Tealâ Hazretleri kendinden sakınmıyanlar için) **azabı çok şiddetli olandır.**

İZAHAT

Hac: Şartlarını cem eden için, ömürde bir kere farzdır. Umre ise İmamı Azam Efendimize göre sünnettir, İmamı Şafiî Hazretlerine göre vaciptir. O, (وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ) **"Haccı ve Umreyi tamamlayın."** mealindeki cümle-i ilâhiyeden delil almaktadır. Aslında bu ifadede umrenin vücubuna bir işaret yoktur, zira burada umrenin tamamlanması emredilmiştir ki bazı kere nafilenin tamamlanmasıyla emredilebilir, binaenaleyh burada başlanılmış bir umrenin yarım bırakılması hâlinde tamamlanmasının vacip olduğuna delil bulunmaktadır. Buna göre mana: **"Hac veya umrenin herhangi birine başlayan mutlaka onu tamamlasın."** demektir.

Öyleyse ayeti celilede geçen: **"Hac ve umreyi tamamlayın."** ifadesi; hac ve umrenin bütün şart, sünnet ve edeplerini yerine getirin demektir. Bu tamamlamak hac ve umre niyetiyle ihrama girdikten sonra vacip olur. Umre Şafiî indinde vacip ise de, Hanefiye göre vacip değildir. Zira:

٣٤٥- عَنْ جَابِرٍ (رضى الله عنه) اَنَّ النَّبِيَّ ﷺ سُئِلَ عَنِ الْعُمْرَةِ اَوَاجِبَةٌ هِيَ قَالَ لاَ وَاَنْ تَعْتَمِرُوا هُوَ اَفْضَلُ »

245. Cabir *(Radıyallahu Anh)* Hazretlerinden rivayet edilen bir hadisi şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e: "Ya Resulallah! (hac gibi) umre de vacip midir?" denildiğinde: **"Hayır** (vacip değildir). **Lâkin umre yapmanız sizin için çok hayırlıdır."** buyurmuştur. *(Tirmizî, Hac:88, 3/270)*

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, **İHSAR:** Lügatta men etmek, hapsetmek, engellemek demektir. Bu ayette açıklanan ihsardan maksat ise, İmamı azam Efendimize göre hac ve umreye giden kimsenin, düşman tarafından veya hastalık gibi sebeplerle yola devam etmekten alıkonmasıdır.

Ayetin manasında açıklandığına göre, böyle bir engele tutulmuş olan kimse, kurban kesilme yeri olan Haremi Şerif dahiline kurban gönderir ve o kesilinceye kadar ihramdan çıkmaz, kesilince çıkar. Fakat ertesi sene haccetmesi lâzımdır. Nitekim:

٣٤٦- عَنْ حَجَّاجِ بْنِ عَمْرٍو الْاَنْصَارِيِّ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ

« مَنْ كُسِرَ أَوْ عَرَجَ فَقَدْ حَلَّ وَعَلَيْهِ الْحَجُّ مِنْ قَابِلٍ » . قَالَ عِكْرِمَةُ : سَأَلْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ وَأَبَا هُرَيْرَةَ عَنْ ذٰلِكَ فَقَالاَ : صَدَقَ .

346. Haccâc İbn-i Âmir el-Ensarî *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : "(İhrama girdikten sonra) **Bir tarafı kırılan veya topallayan** (veya vasıtasız, harçlıksız) **kalan ihramdan çıkar. Gelecek sene hac etmesi gerekir."** buyurdu. *(Tirmizî, Hac:96, 3/277, Ebu Davud, No:2862, İbn-i Mace, No:3077)*

Ikrime *(Radıyallahu Anh)* buyurdu ki: Bu meseleyi İbn-i Abbas ve Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anhüma)* ye sordum her ikisi de: "Haccac doğru söyledi" dediler.

Hattâbî *(Rahimehullah)*,**Meâlimüs Sünen** de bu hadisi şerif hakkında şöyle buyurmuştur: **İHSAR**: Hac niyetiyle yola çıkmış adayın hastalanması, parasını kaybetmesi ve düşmanın mani olması sebebiyle yola devam edememesidir.

Hicretin altıncı yılında Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, 1400 Ashabıyla birlikte hac niyetiyle yola çıktılar. Hudeybiyeye geldiklerinde, Kureyş, Mekkeye girmelerine müsaade etmeyeceklerini bildirdiler. Peygamberimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Hudeybiyede kurban kesti traş oldu ve ihramdan çıktı. Fetih suresi indi. Ashabı kiram, kurban kesip traş olmak ve ihramdan çıkmakta biraz yavaş aldılar. Sonra onlar da yedişer kişi birleşip bir deve veya sığır kestiler ve o yıl, meşhur Hudeybiye anlaşması gereğince yoldan geri dönüp, gelecek yıl umrelerini kaza ettiler.

Yukarıda yazılan sebeplerden biri hacı adayının başına gelirse, yanında kurbanı mevcut olup, düşmanın zulmüne uğramadan, kurbanlık Mekkeye varabilecekse, bulunduğu yerden kurbanlığı gönderir. kurbanın Mekkeye vardığına kanaatı gelince, traş olur ihramdan çıkar.

Bu hadisi şerif üzerine müctehidlerin görüşleri:

İmamı Azam, Sevrî, Urve, Atâ ve Nehaî Hazretlerine göre: Düşmanın mani olmasından başka, hastalık, parasını kaybetmek gibi şeyler de, hacının yoldan dönmesine sebep olur.

Şafiî, Malik ve Ahmed İbn-i Hanbel Hazretlerine göre, düşmanın mani olmasından başka hiç bir sebep ihsar sayılamaz. Hacıyı yoldan çeviremez. Hacı diğer sebeplerle yoldan kurbanını gönderip, traş olup ihramdan çıkamaz.

İmamı azam Hazretlerine göre, İhsar vaki' olan hac, farz olsun, nafile olsun, gelecek sene hacı adayına hem hac hem de umre farz olur.

Malik, Şafiî ve Ahmed İbn-i Hanbel Hazretlerine göre: Eğer ihsar vaki olan hac, farz bir hacsa gelecek sene kazası farzdır. Eğer nafile ise yalnız ihsar kurbanı lâzım gelir, bu nafile haccın kazası lâzım gelmez.*(Meâlimüssünen:2/368)*

İmam-ı Tahâvî, Abdurrahman İbn-i Zeyd'in şöyle buyurduğunu rivayet etti: Ömer İbn-i Said isimli bir adam, ihrama girdi o arada kendisini akrep soktu. O, yolda baygın hâlde yatarken, aralarında İbn-i Mesud *(Radıyallahu Anh)* un bulunduğu bir cemaat çıkageldi. Ona, bu adamın hâlinden sordular. İbn-i Mesud *(Radıyallahu Anh)* : (اِبْعَثُوا بِالْهَدْيِ وَاجْعَلُوا بَيْنَهُ وَبَيْنَكُمْ يَوْمَ اِمَارَةٍ فَاِذَا كَانَ ذٰلِكَ فَلْيَحِلَّ) "Kurbanı (Hareme) gönderin. Sizinle, gönderdiğiniz kişi arasında bir gün tayin edin, o gün geldiğinde ihramdan çıksın." buyurdu. *(Alusî:2/80)*

(هَـدْى) **HEDY**: Aslında hediye etmek manasında masdar olup, burada meful manasında, "hediye edilen" demektir. Aslında masdar olduğundan müfred ve cemiye kullanılır. Hediye'nin cemisi olduğunu söyliyen de vardır.

Mahsur olan (hac yolundan engellenen) kimsenin gönderdiği kurban, Mekkedeki fakirlere hediye mahiyetinde olduğu için bu kurbana hedy denilmiştir. Hedy, hayvanlardan deve, sığır ve koyundan olabilir. Herkesin gücüne göre göndermesi caiz olduğu için Cenabı Hak: **"Kolayınıza geleni gönderin."** buyurmuştur. Ancak İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* : "Büyük hayvan daha efdaldir." buyurmuştur.

(مَحِلّ) **MAHİL**: Aslında yer manasında olup, burada, kurbanın kesilmesi vacip olan Haremi Şerif demektir.Çünkü Mevlâ Tealâ: (ثُمَّ مَحِلُّهَا اِلَى الْبَيْتِ الْعَتِيقِ) **"Sonra** (kurbanların varacakları) **yerleri, Beyti Atik'e** (Allah-u Tealâ'nın en evvelki evi olan Kabe-i Muazzama'ya) **kadardır** (orada kurban edilirler)." buyuruyor. *(Hac Suresi:33 den)*

Ekseri müctehidler: "Kişi, kurbanı mahsur kaldığı yerde keser. Çünkü Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Hudeybiye senesi kurbanını orada kesmiştir. Hudeybiye ise haremin dışındadır." demişlerdir.

Hanefî mezhebine göre ise, kurbanın, Haremi Şerif dahilinde kesilmesi şarttır. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in umreden menolunduğu sene Hudeybiye de kurban kestiği kabulümüzdür lâkin Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in mahsur kaldığı yer, Mekkenin alt kısmındaki Hudeybiye yolundadır. Hudeybiye ise Haremi Şerife bitişiktir. İşte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kurban kesmesi, Hudeybiyenin Harem dahilindeki kısmında olmuştur.

Nitekim İmamı Zührî: "Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, haremde kesti." buyurmuştur. **"Kurban, yerine ulaşıncaya kadar başlarınızı traş etmeyin."** mealindeki bu ayet de bizim delilimizdir.

Özetle: Mahsur olupta ihramdan çıkmak isteyen bir kimse, malî gücüne göre Haremi Şerife bir kurban gönderir ve gönderdiği kimseyle: "Filân gün Mekke'ye gidip bu kurbanı keseceksin." diye anlaşır. O gün gelip, kurbanın kesildiğini tahmin ettiği zaman, traş olmak veya saçından bir miktarını kesmekle ihramdan çıkar.

Şu da bilinsin ki, saçı traş etmek kısaltmaktan efdaldir. başın dörtte birini traş etmekle iktifa edilirse de, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e ittibaen (uyarak) tamamını traş etmek evlâdır. Nitekim:

٣٤٧- عَنْ حُبْشِيِّ بْنِ جَنَادَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِلْمُحَلِّقِينَ ، قِيلَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ وَالْمُقَصِّرِينَ؟ قَالَ: اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِلْمُحَلِّقِينَ ، قَالَ فِى الثَّالِثَةِ اَوِ الرَّابِعَةِ: وَالْمُقَصِّرِينَ » .

347. Hubşî İbn-i Cenâde *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Ey Allahım! traş edenleri mağfiret et."** buyurdu. O zaman: Ey Allah'ın Resulü! Kısaltanlara da dua et, denildi. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* yine: **"Ey Allahım! traş edenleri mağfiret et."** diye duada bulundu. Üçüncü veya dördüncüde: **"Kısaltanları da** (mağfiret et)." diye dua etti. *(Ali El-Müttekî, Kenzül Ummal:5/236, No:12737)*

Mevlâ Tealâ Haccı ve Umreyi tamamlamayı emrettikten sonra, ihramın hürmetini ihlâl edecek (yasaklığını bazacak) hastalık gibi şeylerle karşılaşan bir kişinin nasıl hareket edeceğini açıklamak üzere: **"Sizden hasta olan veya başından bir eziyeti bulunan, fidye olmak üzere oruç tutar veya sadaka verir veya kurban keser."** buyuruyor.

Fahrur Razî, Kazî, Hâzin, Kurtubî, İbni Kesîr ve diğer tefsirlerin beyanına göre ayeti celile, Hudeybiye de Ka'b İbn-i Ucre *(Radıyallahu Anh)* hakkında nazil olmuştu.

٣٤٨- عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ (رضى الله عنه) عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ اَنَّهُ قَالَ « لَعَلَّكَ آذَاكَ هَوَامُّكَ » قَالَ نَعَمْ يَا رَسُولَ اللّٰهِ فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « اِحْلِقْ رَأْسَكَ وَصُمْ ثَلاَثَةَ اَيَّامٍ اَوْ اَطْعِمْ سِتَّةَ مَسَاكِينَ اَوِ انْسُكْ بِشَاةٍ »

348. Ka'b İbn-i Ucre *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ona: **"Belki sana başındaki haşereler eza veriyor?"** buyurdu. Ka'b İbn-i Ucre: "Evet ya! Resulallah!" dedi. Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Başını traş et ve üç gün oruç tut yahut altı fakiri doyur yahut da bir koyun kurbanı kes!"** buyurdu. *(Buharî, Muhsar5, Müslim, Hac 80, Tirmizî, Hac:107)*

Mevlâ Tealâ yolda mahsur kalmış hacıların hükümlerini beyandan sonra, emniyet içinde hacca gidenlerin hükümlerini açıklamak üzere:

« فَاِذَا اَمِنتُمْ فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ اِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ »

"Manilerden kurtulmuş olarak hac için ihrama girdiğinizde hac vazife-

lerinizi tamamlamanız lâzımdır." buyuruyor. Şu hâlde her kim umre ile hacca kadar temettü ederse, yani:

1. Hac aylarında, hac vazifelerini yaparak Mevlâya yaklaşmaktan faydalanmadan evvel, umre yaparak Allah'a yanaşmaktan istifade etmek isterse, şöyle ki: Umreyi hacca terfik (arkadaş) ederek, **"Haccı kıran"** yapmak dilerse, kolayına gelen bir kurbanı kesmesi gerekir.

2. Hac için yeni bir ihrama girinceye kadar umre ihramından çıkarak ihram yasaklarından istifade etmek suretiyle **"Haccı temettü"** yapmak isterse , ona da, kurban çeşitlerinden kolayına gelen birini kesmesi vacip olur.

Öyleyse Haccı kıran ve Haccı temettü' yapanların kurban kesmeleri vaciptir. Bu kurban, İmamı Şafiî *(Rahimehullah)* ye göre demi cebir (kusur örtme kurbanı) dır. Kurban bayramında kesilmesi gerekmez, ancak müstehaptır ve sahibi yiyemez. Çünkü İmamı Şafiî ve İmamı Malik *(Rahimehumallah)* e göre **"Haccı ifrad"** Temettü' ve kırandan efdaldir.

Binaenaleyh bu kurban, umre ile haccın ceminden (bir araya toplanmasından) meydana gelen noksanı telâfi içindir.

Hanefilere göreyse bu kurban, dem-i nüsük (kurban bayramında kesilen ibadet kurbanı gibi) dir, sahibi yiyebilir. Çünkü Haccı kıran, Temettü-dan, Temettu ise İfrattan üstündür.

Hulasa: İbn-i Kesir tefsirinde zikredildiğine göre Temettu', umumi olarak istifade manasında kabul edilirse, hem haccı kıranı, hem de haccı temettu'u içine alır, çünkü ikisinde de istifade manası vardır.

Şöyle ki: Haccı kıranda, hac aylarında haccın sevabından faydalanmadan evvel, umre yaparak Allah'a yakınlıktan istifade ederek sevap kazanmak vardır. Haccı Temettu'da ise, umre ile hac arasında ihramdan çıkarak, ihramda yasak olan şeylerden istifade etmek vardır, zaten bundan dolayı bu hacca **"Haccı temettu"** denilmiştir. Çünkü ihramdan çıkmasaydı, koku sürmek, ailesine yaklaşma gibi ihram yasaklarından istifade edemiyecekti.

Ayeti celilede geçen temettu', bu umumi manada kabul edilerek iki haccı da içine almaktadır. Fukaha (fıkıh âlimleri) nin kelâmında bilinen ise, sadece hususi manadaki haccı temettudur.

Mevlâ Tealâ Hazretleri, bundan sonra da, kıran ve temettu' haccına niyet edenlerin, kendilerine vacip olan kurbanı bulamadıkları taktirde ne yapacaklarını açıklamak üzere:

« فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَسَبْعَةٍ إِذَا رَجَعْتُمْ تِلْكَ عَشَرَةٌ كَامِلَةٌ »

"Bulamayan, üç gün hacda, yedi de döndüğünde oruç tutsun." buyuruyor. Bu üç gün oruç, hac vaktinde olmalı, en meşhur görüşe göre umre ihramıyla hac ihramı arasında olmalıdır. Müstehap olan ise, Zilhıccenin 7, 8, 9 günleri tutulmasıdır. İster peş peşe ister ayrı ayrı tutulur. Bayram ve teşrik günleri ise bu oruç sahih olmaz.

Bir kişi üç gün oruç tuttuktan sonra, ihramdan çıkmadan kurban kesme imkânı bulursa, kurban kesmesi vacip olur. İhramdan sonra kesmesi vacip olmaz, çünkü oruçla, maksat hasıl olmuştur. Yedi gün de hac işleri bittikten sonra, ehline dönecekse vatanında, bir müddet daha Mekkede kalacaksa Mekkede tutabilir.

Bundan sonra da Mevlâ Tealâ, kurban yerine geçecek bu oruçlar:

« تِلْكَ عَشَرَةٌ كَامِلَةٌ »

"Toplam itibariyle tam on gündür." buyurarak , terdit ve tahyir (ortada veya serbest bırakma) suretiyle üç veya yedinin yeterli olacağı zannedilmeyip on günün tamamlanması gerektiğini beyan etmiştir.

Ayeti celilenin en son cümlesinde de:

« وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ »

"Allah'tan sakının ve şüphesiz Allah'ın azabı çok şiddetlidir." buyurarak, her işte, özellikle hac işlerinde emir ve yasaklara son derece dikkat edilmesi lazım geldiğine dair büyük bir tenbih (uyandırma) da bulunmuştur.

HACCIN FARZ OLMASI İÇİN SEKİZ ŞART VARDIR:

1. Müslüman olmak,
2. Baliğ (buluğa ermiş) olmak,
3. Âkil (akıllı) olmak,
4. Hür (köle ve cariyelikten kurtulmuş) olmak,
5. Haccın farz olduğunu bilmek,
6. hac vazifesini meşakkatsiz bir şekilde ifaya (yerine getirmeye) yetecek bir vakit bulmak,
7. Hacca gidip gelinceye kadar kendisi ve ailesi için yeterli miktar nafakaya sahip olmak,
8. kendi hâline uygun nakil vasıtası ve yol masrafına yetecek parası bulunmak. Bu şartlardan biri bulunmayınca hac farz olmaz.

HACCIN EDASININ FARZ OLMASI İÇİN BEŞ ŞART VARDIR:

1. Bizzat haccedebilecek bir vücut sıhhatı bulunmalıdır,
2. Hapis, zorla alıkonmak gibi hacca gitmeye engel olacak bir şey bulunmamalıdır.
3. Yol emniyeti (güvenliği) bulunmalıdır.
4. Mutedil (orta) bir yürüyüşle en az onsekiz saatlik bir yolculukta bulunacak bir kadının yanında, kocası veya müebbeden mahremi (asla evlenmesi

caiz olmayan) bir erkek bulunmalıdır. Bu erkek, âkil, baliğ veya mürahik (büluğ çağına yakın) olmalıdır.

5. Boşanmış veya kocası ölmüş bir kadının, iddeti (boşanmış ise, üç hayız müddeti, kocası ölmüş ise, dört ay on gün) geçmiş olmalıdır.

HACCIN VACİPLERİ:

1. İhrama, mîkattan veya bir sakınca yoksa daha önceden girmek,

2. Arafattaki vakfeyi (duruşu), güneş batıncaya kadar uzatmak,

3. Müzdelifede vakfe yapmak,

4. Safa ile Merve arasında yedi şavt sa'yetmek (yedi kere yürümek),

5. Sa'yi, muteber (şartları yerine getirilmiş) bir tavaftan sonra yapmak,

6. Mina da şeytan taşlamak,

7. Halk veya taksir (başını kazıtmak veya kırktırmak),

8. Afakî (mîkat dışından gelenler) için, tavafı sader (denilen veda tavafı) yapmak,

9. Tavafa, Hacer-i Esvedden başlamak,

10. Tavafı sağdan yapmak,

11. Özrü yoksa tavafta yürümek,

12. Tavafta küçük ve büyük abdestsizlikten temiz bulunmak,

13. Setr-i avret (avret yerini örtmek, bu, erkekler için göbekle diz kapağı arası, kadın için eli ve yüzü müstesna bütün vücududur,

14 Tavafın yedi şavtından üçü vacip, dördü farzdır,

15. Sa'ye safadan başlamak,

16. Kârin (haccı kıran yapan) veya mütemetti' (haccı temettu' yapanlar) ın kurban kesmesi,

17. Her tavaf (yedi şavt) dan sonra iki rekât namaz kılmak,

18. Remy ile halk (Şeytan taşlamakla, traş olmak), arasında tertibe riayet etmek (sırayı gözetmek) ki : Taş atmak, kurban kesmek, traş olmak,

19. Bayram günü kurban kesmek,

20. Traşı yerinde ve zamanında yapmak.

21. Ziyaret tavafını bayram günlerinde yapmak, Bu vaciplerden biri terkedilirse dem (kurban) cezası lâzım gelir.

HACCIN SÜNNETLERİ:

Tavafı kudüm (Mekkeye girince Kâbeyi tavaf etmek), Kudüm veya farz tavafında remel yapmak, yani tavafın ilk üç şavtında (dönüşünde), harp meydanında düşmana karşı çıkmış pehlivan gibi omuzlarını titreterek yürümek, Safa ile Merve arasında Mîleyni ahdareyn (iki yeşil direk) arasında koşmak, hususî günlerinde Minâ'da yatmak, Minadan Arafata, güneş doğduktan sonra, Müzdelifeden Minaya, güneş doğmadan hareket etmek,

Terviye (Zilhıccenin sekizinci) günü sabah namazını kıldıktan sonra Mekkeden Minaya hareket edip Minâda, Arefe günün sabah namazına kadar hatta güneşin doğuşuna kadar beklemek sonra, Arafata oradan yönelmek (bu da insanların ekserisi tarafından terkedilmiş sünnetlerdendir). Ve bunlardan maada daha bir takım müstehap ve edepler vardır ki, tafsilatı fıkıh ki-taplarında mevcuttur.

HACCIN NEVİLERİ ALTIDIR.

1. Farz olan hac : Bu, şartlarını toplamış bir müslümana, ömründe bir kere farz olan hacdır.

2. Vacip olan hac : Bu da, nezredilen (adanılan) veya nafile olarak başlanılmış iken bozulan haccı kaza etmek üzere yapılan hacdır.

3. Nafile olan hac : Bu, kendisine farz olan haccı ifa etmiş olan bir baliğ (buluğa ermiş) in veya henüz baliğ olmayan bir mürahik (buluğa ermeye yaklaşmış bir kişin) in yaptığı hactır.

4. Haccı ifrat : Umre yapılmaksızın yalnız farz veya vacip veya nafile olarak yapılan hactır. Bunu yapana müfrid denir.

5. Haccı temettu' : Hac mevsiminde, evvela umre için ihrama girip, umre yaptıktan sonra, aynı mevsimde daha yurda dönmeden, tekrar ihrama girerek yapılan hactır. Bunu yapana mütemetti' denir.

6. Haccı kıran : Bu da hac aylarından evvel veya hac ayları içinde mikattan evvel veya mikattan itibaren, umre ile arası bir niyet ve bir ihramla cemedilmiş (birleştirilmiş) yani hem umreye hem de hacca birlikte niyet edilip, bir ihram giyilmiş olan hacdır ki, umre yapıldıktan sonra ihramdan çıkmaksızın hac zamanı beklenip usulü dairesinde ifa edilir.

HACCIN RÜKÜNLERİ İKİDİR.

1. Arafatta vakfe : (bir müddet durmaktır). Şöyle ki: Zilhıccenin dokuzuna rastlayan arefe gününün zeval (öğle) vaktinden, kurban bayramının ilk gününün fecrinin doğmasına (imsaka) kadar Arafatta velev bir dakika olsun durmak farzdır.

2. Tavafı ziyaret : Arafatta vakfe (duruş) tan sonra, Kabeyi Muazzamayı ziyaret etmektir. Bu ziyaret tavafı velev bir müddet sonra olsun. Şöyleki: El-İhtiyar isimli fıkıh kitabında zikredildiğine göre Arafatta durduktan sonra, Müzdelifeye iner orada vakfe yaptıktan sonra güneş doğmadan Minaya yönelir, cemre-i akabeyi (büyük şeytanı) taşladıktan sonra, temettu veya kıran haccına niyet etmişse, kurbanını keser.

İfrada niyet etmişse kesmesi müstehap olduğundan, isterse kurban keser istemezse kesmez, sonra saçını kazır veya kısaltır (kazımak efdaldir). Başında saç olmasa bile usturayı başında gezdirir, sünnet, başın tamamını traş etmek olduğundan, bu hususta noksanlık yapan, sünnete muhalefet etmiş olacağından çirkin bir iş yapmış olur.

Başın dötte birinden azını traş etmek veya kısaltmak caiz değildir. Kısaltmak ise en az parmak ucu kadar saçının tepelerinden alınmasıdır. O zaman ailesine yanaşmaktan başka herşey kendisine helâl olur. Sonra, Mekkeye giderek o gün (bayramın birinci günü) tavafı ziyareti (farz tavafını) yapar. Yani Kabei Muazzamanın etrafında yedi defa döner ki, bunun dört defası bir rükün (farz) dır. diğer üçü ise tatavvu' (nafile) kabilindendir.

(مِيقَاتْ) **MİKAT**: Hac için, âfâktan (uzaklardan) gelenlerin ihrama girmelerine mahsus (ayrılmış) beş mevki (yer) vardır ki, bunlardan her birine mîkât denir. Bu mevkilere gelmeden de ihrama girilebilir.

İHRAMIN YAPILMASI: Hac için yola çıkan bir erkek, mîkât denilen yere gelince, yıkanır veya abdest alır, giderilmesi lâzım gelen tüyleri bedeninden giderir, tırnaklarını keser, elbisesini çıkarır, beyaz temiz bir peştamal ile dikişsiz bir örtüye mesela iki havluya sarılır güzel kokulu şeyler sürünür, başını açık, ayaklarını çorapsız bulundurur. Üstü açık, topukları kısa, ayakkabı giyinir. İki rekât ihram namazı kılar, ihrama niyet eder: "Ya Rabbi! ben hac etmek istiyorum, onu bana kolay kıl ve onu, benden kabul et." diye dua eder. Sonra, (لَبَّيْكَ اللّٰهُمَّ لَبَّيْكَ) diye telbiyede bulunur.

Artık zevcesiyle mücamaatta (karı kocalıkta) bulunamaz, onu öpüp okşayamaz, dikişli elbise giyemez, kokulu şeyler sürünemez, saçlarını, tırnaklarını kesemez, av hayvanlarını avlıyamaz, yeşil ağaçları, otları kesemez, kötü sözler söyleyemez. Fakat yıkanabilir, para kesesini de beline bağlıyabilir.

(عُمْرَة) **UMRE**: Lugatta, ziyaret manasındadır. Şer'an; ihram, tavaf, sa'y, nihayet traş veya kısaltmadan ibaret hususi bir ziyarettir. Umre, küçük bir hac demektir. şartı ihramdır, rükünleri tavaf ve sa'ydir, vacibi de traş veya taksir (kısaltma) dır, demek ki, bunun hacdan farkı, vakfe rüknünün bulunmamasıdır ve sa'yin rükün olmasıdır.

Hükmen farkı da, hac farzdır umre farz değil nafile bir ibadettir. Maamafih bunun farz olduğunu söyleyenler de vardır. Umre, senenin tamamında (bütün sene boyunca) yapılabilir, ancak arefe, ve teşrik günleri yapılması mekruhdur.

HACCIN HİKMETİ

Haccın farziyetindeki hikmete gelince, o da şüphe yok ki, çok mühimdir. Bilindiği gibi hac, islâmiyetin beş esasından biridir. Bir cihetten namaz gibi bedenî, bir yandan da zekât gibi malî bir ibadettir, aynı zamanda cihat manasını da içine almıştır. Nitekim:

٣٤٩- عَنْ طَلْحَةَ بْنِ عُبَيْدِ اللّٰهِ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ «اَلْحَجُّ جِهَادٌ وَالْعُمْرَةُ تَطَوُّعٌ »

349. Talha İbn-i Ubeydillah *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadisi

şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Hac bir cihattır. umre ise tatavvu'** (nafile) **dir."** buyurmuştur. *(İbn-i Mace, Menasik:44)*

Bu münasebettendir ki hac meseleleri cihad emirleriyle beraber inmiştir. Ayrıca hac, Mevlâmızın bize büyük bir lütfu olan sıhhat ve servetimizin bir şükran vazifesidir. Hac farizası, Cenabı Hakkın manevî dergâhına sığınılarak, son derece saygı ve hürmetle, ondan afv-u mağfiret istenmesinin bir numunesidir.

En yüce bir mescidin içinde, binlerce din kardeşiyle yapılan bir ibadetin ve duanın, uyanık ruhlar üzerinde yapacağı hoş tesirler, her türlü maddi zevklerin kat kat üstündedir.

Bütün müslümanların kıblesi olan, İbrahim *(Aleyhisselam)* gibi muazzam bir peygamberin makamını içine alan Beytullahta yapılan ibadet ve taatın, Allah indinde ne kadar makbul ve ne derece sevap kazandıracağı pek açıktır.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, içinde doğup, cihana nurlar yaymış olduğu mubarek beldeyi ve bu vesile ile Nebiyyi Zî Şanın darul hicreti (hicret evi) olup, kabri şerifini iftiharla bağrında saklayan Medine-i Münevvere'yi bir şevk ve heyacanla ziyaret etmek de, islamiyete bağlılığın ve o yüce peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e hürmet ve sevginin en seçkin bir nişanıdır.

Hele doğu ve batıdan gelen değişik ırklara bağlı müslümanların, böyle kudsî bir yerde toplanarak aynı şekilde dinî vazifelerini yerine getirmeleri de, aralarında din kardeşliğinin canlanmasına, samimî bir sevgi ve dayanışmanın meydana gelmesine ve islâm âlemiyle alâkalı bir çok mühim bilgilerin elde edilmesine vesile olur.

Seyahatın, sıhhî, medenî ve ictimaî faydaları herkesçe bilinmiştir. Bir çok ecnebîler, kendileri için dinî bir vazife olmadığı hâlde, dünyanın değişik yerlerini gidip görmektedirler. İslâm dini ise bizlere, en güzel şartlar içerisinde en tarihî ve en kutsî bir muhite seyahat etmemizi emretmektedir. Artık bu ilâhî emrin ne kadar fayda ve hikmetlerle dolu olduğunu her düşünceli insan taktir eder.

Her kime Kâbe nasip olsa Hüda davet eder,
Her kişi sevdiğini hanesine davet eder.

Yeri gelmişken Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Ravza-i Mutahhara'sını ziyaret edenlere lâzım olan edepleri, **Muhtar** şerhi **İhtiyar**'dan ve Mülteka şerhi **Mecmaul Enhur** (damat) dan naklen beyan edelim.

Bilinmelidir ki, Haremeyni şerifeyn (Mekke ve Medine) de mücaveret (devamlı bulunmak) hususunda ihtilâf vardır. İmamı Ebu Yusuf ve Muhammed *(Rahimehumallah)*, müstehap olduğu görüşüne gittiler. Ancak haramlara düşmek tehlikesi bulunursa o zaman müstehap olmaz. İmamı Azam ve İmamı Malik *(Rahimehumallah)*, Haremeyni şerifeyn'de devamlı bulunmanın mek-

ruh olduğu görüşüne vardılar. İnsanların ekserisi Haremeynin kıymetini bilmediklerinden, bahusus bu zamanda bu görüş daha ihtiyatlı (sağlam) dır.

Şu da bilinsin ki, Haremin hürmeti (orada avlanma ve ağaç kesme gibi şeylerin haram olması) Hanefilere göre sadece Mekke-i Mükerremeye mahsustur. Medine-i Münevvere hakkında bu yasaklık yoktur. Nafile hac, nafile sadakadan üstündür, farz olan hac, ana-babaya itaattan üstündür, nafile hac böyle değildir. Zenginin haccı, fakirin haccından üstündür. Hanefî ve Şafiî âlimlerine göre Mekke, Medineden üstündür. Ancak Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bulunduğu mahallin, yer yüzünün en hayırlı ve en şerefli parçası olduğunda ittifak vardır, ihtilâf kabri şerifin bulunduğu yerin dışındaki Medine toprakları hakkındadır.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kabri şerifini ziyaret etmek vacip derecesine yakın en güzel bir menduptur. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, bir çok hadisi şeriflerinde kabri şerifinin ziyaretine son derece teşvik etmiştir.

EFENDİMİZ *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* İN MESCİDİ ŞERİFİNİ VE KABRİ SAADETLERİNİ ZİYARET ETMENİN FAZİLETİ HAKKINDA HADİSİ ŞERİFLER.

٣٥٠- عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) اَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ « صَلاَةٌ فِي مَسْجِدِي هٰذَا خَيْرٌ مِنْ اَلْفِ صَلاَةٍ فِيمَا سِوَاهُ اِلاَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ » .

350. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayete göre, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **"Benim şu** (Medine) **mescidimde kılınan bir namaz,** (Mekkedeki) **Harem Mescidi müstesna olmak üzere, başka mescitlerde kılınan bin namazdan hayırlıdır."** buyurdu. *(Buharî, Mescidi Mekke:1, Müslim, Hac:505-510, Tirmizî, Menakıb:68, Neseî, Menasik:124, Darimî, Salât:131, İbn-i Mace, İkame:195, Ahmed İbn-i Hanbel:1/184, 2/528, 3/343, 397, 4/5, 80)*

٣٥١- عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « لاَ تُشَدُّ الرِّحَالُ اِلاَّ اِلَىٰ ثَلاَثَةِ مَسَاجِدَ ، اَلْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَمَسْجِدِ الرَّسُولِ ﷺ وَمَسْجِدِ الْاَقْصَىٰ».

351. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayete göre, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: "(İbadet için) **Şu üç mescitten başkasına yolculuk edilmez; Mescid-i Haram, Mescid-i Resul ve Mescidi Aksâ."** *(Buharî, es-Salât fi mescidi Mekke:1, 6, Sayd:26, Savm:67, Müslim, Hac:415, 511, Tirmizî, Salât:126, Neseî, Mesacid:10, İbn-i Mace, İkame:196, Darimî, Salât:132, Müsnedi Ahmed:2/234, 3/7, 6/7)*

İmamı Aynî *(Rahimehullah)* bu hadisi şerif hakkında buyurdu ki: Hadisteki, **"Şeddür rihal"**, deveye yük bağlamak, demektir. Ve seferden kinâyedir. **"Lâ"**, nefiy edatıdır, nehiy manasınadır. Yani şu üç mescitten başkasına yolculuk edilemez demek, edilmesin! Demektir. Nehîden nefye sapmanın inceliğini de şöyle açıklamıştır: "Bu beyan üslûbunda, üç mescid ziyaretine, dinleyiciyi en beliğ surette (son derece) teşvik ve bunlardan başka mescitlere sefer etmek-

ten de en latîf (ince) bir şekilde men ve sakındırma vardır. *(Aynî, Umdetül Kârî:111, 3/681)*

Üç mescidin, diğerlerine üstünlüğü, hadisin sarahati (açık ifadesi) nin gereği bulunduğundan, bu konuda âlimlerin ittifakı vardır. Yalnız bu üç mescidin kendi aralarında derece farkları vardır ki, bu da âlimler cumhuruna (ekserisine) göre, hadisteki tertip vechiyle (sıralanış şekliyle) Harem Mescidi, mescitlerin en efdalidir. Bunu takiben Medine mescidi gelir. Aksâ Mescidi de, Medine mescidini takib eder.

Diğer bir hadisi şerifte, Medine Mescidinin Harem Mescidinden başka mescitlere üstünlüğü bulunduğu bildirilmektedir.

Üç mescidin diğerlerine üstünlük sebebi, her üçünün peygamberler eliyle kurulmuş olmalarıdır. Bununla beraber Harem Mescidi, bütün müslümanların kıblesidir. Peygamberin mescidi, takva üzerine kurulmuştur.

Aksâ Mescidi de geçmiş ümmetlerin kıblesidir. Harem Mescidine uzaklığından dolayı el-Mescidül Aksâ (en uzak mescit) denilmiştir. *(Aynî, Umdetül Kârî:3/682)*

٣٥٢- عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ يَقُولُ « مَنْ جَاءَ مَسْجِدِى هٰذَا ، لَمْ يَأْتِهِ اِلاَّ لِخَيْرٍ يَتَعَلَّمُهُ اَوْ يُعَلِّمُهُ فَهُوَ بِمَنْزِلَةِ الْمُجَاهِدِ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ . وَمَنْ جَاءَ لِغَيْرِ ذٰلِكَ فَهُوَ بِمَنْزِلَةِ الرَّجُلِ يَنْظُرُ اِلٰى مَتَاعِ غَيْرِهِ » .

352. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)*, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğunu işittim dedi: **"Her kim, benim şu mescidime ancak bir hayır** (dini mesele) **öğrenmek veya öğretmek niyetiyle gelirse o kişi Allah yolunda cihat eden gibidir; başka bir niyetle gelirse başkasının eşyasına bakan bir adam gibidir."** *(İbni Mace, Mukaddime:17, No:227, 1/82)*

٣٥٣- عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ اَنَّهُ قَالَ « مَنْ صَلّٰى فِى مَسْجِدِى اَرْبَعِينَ صَلَاةً لَايَفُوتُهُ صَلَاةٌ كُتِبَتْ لَهُ بَرَاءَةٌ مِنَ النَّارِ وَنَجَاةٌ مِنَ الْعَذَابِ وَبَرِئَ مِنَ النِّفَاقِ » .

353. Enes İbn-i Malik *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilen bir hadisi şerifte Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Her kim benim mescidimde hiç bir vakit kaçırmadan** (peş peşe) **kırk namaz kılarsa o kişiye cehennemden beraat ve azaptan kurtuluş yazılır ve o kişi, münafıklıktan berî** (uzak) **olur."** *(Müsnedi Ahmed:3/155)*

٣٥٤- عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « مَا بَيْنَ بَيْتِى وَمِنْبَرِى رَوْضَةٌ مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ »

354. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayete göre, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Evimle minberimin arası cennet bahçelerinden bir bahçedir."** buyurdu. *(Buharî, Es-Salât fî Mescidi Mekke vel Medine:5, 2/57, Müslim, Hac:502, Tirmizî, Menakib:68, No:3916, 5/719)*

٣٥٤- عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « مَنْ صَلّٰى عَلَىَّ عِنْدَ قَبْرِى سَمِعْتُهُ ، وَمَنْ صَلّٰى عَلَىَّ نَائِيًا اُبْلِغْتُهُ » .

355. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayete göre, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Her kim, bana kabrimin yanında salât ederse, onu duyarım. Uzaktan salât okuyanın salâtı da bana ulaştırılır."** buyurdu. *(Ali el-Mütteki, Kenzul Ummal:1/492, No:2165)*

٣٥٦- عَنِ ابْنِ عَمْرٍو (رضى الله عنه) قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « مَنْ حَجَّ الْبَيْتَ وَلَمْ يَزُرْنِى فَقَدْ جَفَانِى »

356. İbn-i Amr *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadisi şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Her kim Beytullahı hac eder de, beni ziyaret etmezse muhakkak bana cefa etmiş olur."** buyurdu. *(Ali el-Mütteki, Kenzül Ummal:1/135. No:12369)*

٣٥٧- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « مَنْ حَجَّ اِلٰى مَكَّةَ ثُمَّ قَصَدَنِى فِى مَسْجِدِى كُتِبَتْ لَهُ حَجَّتَانِ مَبْرُورَتَانِ »

357. İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayete göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Her kim, Mekkeye hac ederde sonra benim mescidimde beni** (ziyaret) **kastederse ona iki makbul hac** (sevabı) **yazılır."** buyurdu. *(Ali el-Müttekî, Kenzül Ummal:1/135, No:12370)*

٣٥٨- عَنْ عُمَرَ (رضى الله عنه) قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « مَنْ زَارَ قَبْرِى كُنْتُ لَهُ شَفِيعًا اَوْ شَهِيدًا ، وَمَنْ مَاتَ فِى اِحْدَى الْحَرَمَيْنِ بَعَثَهُ اللّٰهُ مِنَ الْآمِنِينَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ »

358. Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* den rivayete göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Her kim benim kabrimi ziyaret ederse, ben ona şefaatçı veya** (iyiliğine) **şahit olurum ve her kim, iki haremin birinde ölürse Allah** (-u Tealâ) **onu kıyamet günü** (azaptan) **emin olanlardan olarak diriltir."** buyurdu. *(Ali el-Müttekî, Kenzül Ummal:1/135, No:12371, Beyhekî, Sünenül Kübrâ:5/245)*

٣٥٩- عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « مَنْ حَجَّ فَزَارَ قَبْرِى بَعْدَ وَفَاتِى كَانَ كَمَنْ زَارَنِى فِى حَيَاتِى »

359. İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen bir hadisi şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Her kim hac yapar da, vefatımdan sonra kabrimi ziyaret ederse beni hayatımda ziyaret etmiş gibi olur."** buyurdu. *(Ali el-Müttekî, Kenzül Ummal:15/651, No:42582, Beyhekî, Sünenül Kübrâ:51246)*

٣٦٠- عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « مَنْ زَارَ قَبْرِى وَجَبَتْ لَهُ شَفَاعَتِى »

360. Yine İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayete göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Kabrimi ziyaret edene şefaatim vacip olur."** buyurdu. *(Ali el-Müttekî, Kenzül Ummal:15/651, No:42583)*

٣٦١- عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « مَنْ جَاءَنِى زَائِرًا لَايَعْمِدُهُ حَاجَةٌ اِلاَّ زِيَارَتِى كَانَ حَقًّا عَلَىَّ اَنْ اَكُونَ لَهُ شَفِيعًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ »

361. İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayete göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Her kim, ziyaret niyetiyle bana gelirse ve maksadı hiç bir ihtiyaç değil ancak beni ziyaret olursa, kıyamet gününde ona şefaatçı olmam benim üzerime hak olur."** buyurdu. *(Ali el-Müttekî, Kenzül Ummal:12/256, No:34928)*

Üzerine hac farz olan kimsenin yolu, Medinei Münevvere'ye uğramazsa, evvela hac vazifesini yapıp sonra Medinei Münevvere'yi ziyaret etmesi, ziyaretlerin en güzelidir. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i ziyaret eden bir kişi, aynı zamanda Mescidi şerifini ziyarete de niyet etmelidir.

Mekke-i Mükerreme'de vazifelerini tamamlayan bir hacı, Medineyi Münevvereye yöneldiğinde Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e çok salâtü selâm getirir. Medineye ulaştığında, daha içeri girmeden dış kısmında yıkanır veya abdest alır lâkin gusül efdaldir, en temiz elbiselerini giyer, edep ve hürmet hususunda gereken her şeyi yapar.

Medine-i Münevvere'ye gelince:

رَبِّ اَدْخِلْنِى مُدْخَلَ صِدْقٍ وَاَخْرِجْنِى مُخْرَجَ صِدْقٍ وَاجْعَلْ لِى مِنْ لَدُنْكَ سُلْطَانًا نَصِيرًا (٨٠)

"Rabbim! Beni (Medineye veya kabre veya namaza) **sıdk** (doğruluk ve selâmet) **girdirişiyle girdir ve beni** (Medineden veya kabirden veya namazdan) **sıdk çıkarışıyla çıkar ve tarafından bana hakkıyla yardım edici bir huccet** (delil, kuvvet) **ver."** *(İsra Suresi:80 den)* mealindeki ayeti okur.

Ondan sonra:

« اَللّٰهُمَّ افْتَحْ لِى اَبْوَابَ فَضْلِكَ وَرَحْمَتِكَ وَارْزُقْنِى زِيَارَةَ قَبْرِ رَسُولِكَ الْمُجْتَبى عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ وَمَا رَزَقْتَ اَوْلِيَاءَكَ وَاَهْلَ طَاعَتِكَ وَاغْفِرْ لِى وَارْحَمْنِى يَا خَيْرَ مَسْؤُلٍ »

"Ey Allahım! Bana fazl-u rahmetinin kapılarını aç, seçilmiş peygamberinin kabrinin ziyaretini, dostlarına ve sana itaat edenlere ihsan ettiklerini, bana da nasip et. Ey istenilenlerin en hayırlısı! Beni mağfiret et, bana rahmet et (beni bağışla ve bana acı)." mealindeki duayı okur ve kemali edeple, tevazu ve korku üzere bulunur.

Mescidi şerife girdiğinde:

« بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ « اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِي وَافْتَحْ لِي اَبْوَابَ رَحْمَتِكَ »

"Ey Allahım! Beni mağfiret et ve bana rahmet kapılarını aç." der ve Cibrîl kapısı diye bilinen kapıdan girer, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in:

« مَا بَيْنَ بَيْتِي وَمِنْبَرِي رَوْضَةٌ مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ »

"Evimle Minberimin arası cennet bahçelerinden bir bahçedir." buyurduğu Ravza-i şerifeyi ziyareti kasteder, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in minberinin direğini, sağ omuzunun hizasına alarak iki rekât kılar. Ayrıca bu büyük nimete şükür için Allah-u Tealâ'ya secde eder ve gereken duaları yapar. Sonra, kalkarak kabri şerife yönelir.

Kabri şerife, en fazla üç veya dört arşın yaklaşır, bundan fazla yaklaşmaz. Elini, türbei şerifenin duvarına koymaz, çünkü bu, hürmete daha uygundur. Namazda durduğu gibi durur ve Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sureti kerime-i behiyyesini (çok kıymetli ve şerefli suretini), lâhdi şerifinde (şerefli kabrinde) uyuyor, ziyaretçisini biliyor, selâmını ve kelâmını duyuyor olduğu hâlde, göz önüne getirir. Ve :

« اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ اَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللّٰهِ وَبَرَكَاتُهُ اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا خَيْرَ خَلْقِ اللّٰهِ اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا سَيِّدَ وَلَدِ آدَمَ اِنِّي اَشْهَدُ اَنْ لَااِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ لَاشَرِيكَ لَهُ وَاَشْهَدُ اَنَّكَ عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ وَاَمِينُهُ اَشْهَدُ اَنَّكَ قَدْ بَلَّغْتَ الرِّسَالَةَ وَاَدَّيْتَ الْاَمَانَةَ وَنَصَحْتَ الْاُمَّةَ وَكَشَفْتَ الْغُمَّةَ فَجَزَاكَ اللّٰهُ عَنَّا خَيْرًا جَزَاكَ اللّٰهُ عَنَّا اَفْضَلَ مَا جَازٰى نَبِيًّا عَنْ اُمَّتِهِ اَللّٰهُمَّ اَعْطِ سَيِّدَنَا عَبْدَكَ وَرَسُولَكَ مُحَمَّدًا الْوَسِيلَةَ وَالْفَضِيلَةَ وَالدَّرَجَةَ الْعَالِيَةَ الرَّفِيعَةَ وَابْعَثْهُ الْمَقَامَ الْمَحْمُودَ اِلَّذِي وَعَدْتَهُ وَاَنْزِلْهُ الْمَنْزِلَ الْمُبَارَكَ عِنْدَكَ سُبْحَانَكَ اَنْتَ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ »

"Ey Allahın Nebisi! Allahın selâmı, rahmeti ve bereketleri senin üzerine olsun. Ey Allahın Resulü! Selâm senin üzerine olsun. Ey mahlûkatın en hayır-

lısı! Selaâm senin üzerine olsun. Ey Âdem oğullarının efendisi! Selâm senin üzerine olsun." dedikten sonra:

"Şüphesiz ben, Allah-u Tealâ'dan başka hiç bir ilâh olmadığına ve O'nun tek olup hiç bir ortağı bulunmadığına şehadet ederim ve şüphesiz senin, O'nun kulu, elçisi ve emîni (güvendiği kişi) **olduğuna şehadet ederim. Ben şahitlik ederim ki, sen elçilik vazifeni muhakkak tebliğ ettin** (yerine getirdin), **emaneti ödedin, ümmete nasihat ettin, karanlık bulutları kaldırdın, Allahu Tealâ, bizim tarafımızdan seni hayırla mükâfatlandırsın, bir peygamberi, ümmeti tarafından mükâfatlandırdığının en üstünüyle seni bizim tarafımızdan mükâfatlandırsın.**

Ey Allahım! Kulun ve Resulün olan Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **e vesile** (ümmetini kurtarma fırsatı), **fazilet ve üstün yüce dereceyi nasibet** (ver) **ve onu, vadettiğin Makamı Mahmud** (bütün peygamberler ve ümmetleri tarafından övülen şefaat makamın) **a ulaştır ve onu, indindeki** (manevi yanındaki) **mübarek mekâna yerleştir. Seni tenzih ederim, sen, büyük fazl-u kerem sahibisin."** der. Sonra, Allah-u Tealâ'dan hacetlerini ister. İsteklerin en büyüğü ise, son nefesi imanla bitirme ve mağfiret talebi (isteği) dir.

Huzuru saadetten ayrılırken:

« اَلسَّلاَمُ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ اَسْأَلُكَ الشَّفَاعَةَ الْكُبْرٰى وَاَتَوَسَّلُ بِكَ اِلَى اللّٰهِ تَعَالٰى فِى اَنْ اَمُوتَ مُسْلِمًا عَلٰى مِلَّتِكَ وَسُنَّتِكَ وَاَنْ اُحْشَرَ فِى زُمْرَةِ عِبَادِ اللّٰهِ الصَّالِحِينَ »

"Ey Allahın Resulü! Sana selâm olsun. Senden en büyük şefaatını isterim ve Allah-u Tealâ'nın salih kulları arasında mahşere çıkmam, senin milletin (dinin) **ve sünnetin üzere müslüman olarak ölmem hususunda seninle Allah'a tevessül ederim** (seni aracı yaparım.)" der.

Sonra, kendisiyle selâm gönderenlerin selâmını ulaştırır. Şöyle ki:

« اَلسَّلاَمُ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ مِنْ فُلاَنِ ابْنِ فُلاَنٍ ، يَسْتَشْفِعُ بِكَ اِلٰى رَبِّكَ فَاشْفَعْ لَهُ وَلِجَمِيعِ الْمُسْلِمِينَ »

"Ey Allah'ın Resulü! Filân oğlu filândan sana selâm var, senden şefaat istiyor, ona ve bütün müslümanlara şefaat et." der.

Sonra kıbleye arka vererek Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yüzüne karşı durur, dilediği kadar salâtü selâm okur. Sonra, sağa doğru bir arşın kadar yer değiştirip, Hazreti Sıddık *(Radıyallahu Anh)* ın başı hizasına gelir ve:

« اَلسَّلاَمُ عَلَيْكَ يَاخَلِيفَةَ رَسُولِ اللّٰهِ وَثَانِيَهُ فِى الْغَارِ وَيَا اَبَا بَكْرِ الصِّدِّيقَ رَضِىَ اللّٰهُ تَعَالٰى عَنْكَ وَجَزَاكَ اللّٰهُ عَنَّا خَيْرًا »

"Ey Allahın Resulünün halifesi, mağarada ikincisi, ey Ebâ Bekris Sıddık! *(Radıyallahu Anh)***sana selâm olsun ve Allah seni hayırla mükâfatlandırsın."**der.

Sonra bir arşın kadar daha sağa doğru ilerleyip Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* in yüzü hizasına gelerek:

« اَلسَّلاَمُ عَلَيْكَ يَا اَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عُمَرَ الْفَارُوقَ اَنْتَ الَّذِى اَعَزَّ اللّٰهُ بِكَ الْاِسْلاَمَ فَجَزَاكَ اللّٰهُ عَنْ اُمَّةِ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ الصَّلاَةُ وَالسَّلاَمُ خَيْرًا »

"Ey müminlerin emiri Ömerül Faruk! Allahın selâmı senin üzerine olsun, Allahu Tealâ senin sebebinle islâmı azîz etti, Allah-u Tealâ seni, ümmeti Muhammed tarafından hayırla mükâfatlandırsın." diye selâm verir.

Sonra yarım zira' (arşın) kadar geri dönüp Hazreti Sıddık ve Faruk *(Radıyallahu Anhüma)* nın ikisine birden:

«اَلسَّلاَمُ عَلَيْكُمَا يَاضَجِيعَىْ رَسُولِ اللّٰهِ وَرَفِيقَيْهِ وَوَزِيرَيْهِ وَمُشِيرَيْهِ وَالْمُعَاوِنَيْنِ لَهُ عَلَى الْقِيَامِ فِى الدِّينِ ، وَالْقَائِمَيْنِ بَعْدَهُ بِمَصَالِحِ الْمُسْلِمِينَ ، جَزَاكُمَا اللّٰهُ اَحْسَنَ جَزَاءٍ ، جِئْنَاكُمَا نَتَوَسَّلُ بِكُمَا اِلَىٰ رَسُولِ اللّٰهِ لِيَشْفَعَ لَنَا وَيَسْاَلَ رَبَّنَا اَنْ يَقْبَلَ حَجَّنَا »

"Ey Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in yanında yatanlar, onun arkadaşları, vezirleri, istişarecileri, dini yaşamakta onun yardımcıları ve ondan sonra müslümanların işlerini idare edenler! Allahu Tealâ, sizi en güzel mükâfatla mükâfatlandırsın, Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in, bize şefaat etmesini ve haccımızın kabul edilmesini Rabbimizden istemesi için sizi aracı yapmak üzere, size geldik."** der.

Sonra, kendisi, ana-babası,kendisine dua vasiyet edenler ve bütün müslümanlar için dua eder, evvelki gibi Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in başı hizasında durur ve:

« اَللّٰهُمَّ اِنَّكَ قُلْتَ وَقَوْلُكَ الْحَقُّ ﴿وَلَوْ اَنَّهُمْ اِذْ ظَلَمُوا اَنْفُسَهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللّٰهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللّٰهَ تَوَّابًا رَحِيمًا﴾ »

"Ey Allahım! Şüphesiz sen şöyle buyurdun ve senin sözün haktır. <Eğer onlar (günah işleyerek) **nefislerine zulüm ettikleri vakit, sana gelseler ve Allahdan af isteseler, o Resül de onların affını istese, elbette Allah** (-u Tealây) **ı, son derece tövbeleri kabul edici,** (kendilerine) **çok acıyıcı bulurlar.>** " *(Nisa Suresi:64)* mealindeki ayeti okuduktan sonra,

« قَدْ جِئْنَاكَ سَامِعِينَ قَوْلَكَ طَائِعِينَ اَمْرَكَ مُسْتَشْفِعِينَ بِنَبِيِّكَ اِلَيْكَ »

"Ya Rabbi! Senin sözünü işiterek, emrine itaat ederek, Peygamberini aracı yaparak sana geldik." der. Sonra,

« رَبَّنَا اٰتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ »

Ayetini sonuna kadar okur. Dualarda istediği kadar ilâve ve noksan yapabilir.

Sonra Ebu Lübabe *(Radıyallahu Anh)* Hazretlerinin,tövbesi kabul olununcaya kadar kendini bağladığı direğe gelir, o direk kabri şerifle minber arasındadır, orada iki rekât namaz kılar ve Allah'a tövbe eder, istediği duaları yapar.

Sonra Ravza-i Mutahharaya gelir orası dört köşe bir havuz gibidir, orada da nasip olduğu kadar kılar, dua eder, tesbih, sena ve istiğfar eder. Sonra minbere gelir orada da namaz kılar, dua eder.

Sonra, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, kendisini bırakıp hutbe okuduğunda inleyen hurma dalının kalıntısı, içinde bulunan **Hannâne** direğine gelir ziyaret eder. Medinede durduğu müddetçe, Kuran okumak, zikrullah (Allah'ın zikri) ile meşgul olmak, minber ve kabri şerifin yanında dua etmekle gecelerini ihyaya çalışır.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i ziyaret ettikten sonra Cennetül Bâkiyeyi ziyaret etmesi müstehaptır. Özellikle Uhutta Seyyidüş Şühedâ Hazreti Hamza *(Radıyallahu Anh)* yı ziyaret müstehaptır. Cennetül Bâkiye'de Hazreti Abbas, Hazreti Hasen, Zeynül Abidin oğlu Muhammet Bâkir oğlu Caferi Sâdık *(Radıyallahu Anhum)* Hezeratını ziyaret eder. Emirül Müminin Hazreti Osman *(Radıyallahu Anh)* da oradadır. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in oğlu İbrahim, ailelerinin ekserisi, Halası Safiyye, Sahabe ve tabiînden bir çoğu oradadır. Allah cümlesinden razı olsun!..

Perşembe günü Uhut şehitlerini ziyaret müstehaptır. Onları ziyaret ederken:

« سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ ، سَلَامٌ عَلَيْكُمْ دَارَ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ وَاِنَّا اِنْ شَاءَ اللّٰهُ بِكُمْ لَاحِقُونَ »

"Sabretmeniz sebebiyle size selâm olsun! Dünyanın akibeti cennet ne güzel oldu, ey mümin kavmin memleketi size selâm olsun şüphesiz biz de size kavuşacağız." der. Ayetül Kürsî Ve İhlâsı şerif okur. Cumartesi günleri Kuba mescidini ziyaret müstehaptır. Medine-i Münevvereden ayrılmak istediğinde Mescidi şeriften namazla ayrılması müstehaptır.

Sonra, Kabri şerife gelerek istediği duaları yapar fakirlere sadaka verir Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den ayrıldığına üzülerek, ağlayarak döner. Bu hususta geniş tafsilat fıkıh kitaplarında vardır.

HAC VE UMRENİN FAZİLETİ HAKKINDA HADİSİ ŞERİFLER.

٣٦٢- عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ « اَلْعُمْرَةُ اِلَى الْعُمْرَةِ كَفَّارَةٌ لِمَا بَيْنَهُمَا وَالْحَجُّ الْمَبْرُورُ لَيْسَ لَهُ جَزَاءٌ اِلاَّ الْجَنَّةُ »

362. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Umre, diğer umreye kadar ikisi arasındaki** (zaman içinde işlenilen küçük günah) **lara keffarettir. Mebrur** (kabul edilmiş) **hac ise, Onun karşılığı** (bazı günahların affedilmesi değil); **ancak cennettir."** buyurmuştur. *(Buharî, Umre:1, Müslim, Hac: 437, Tirmizî, Hac:88, Neseî, Menasik:3, 5, 77, İbn-i Mace, Menasik:3, Muvatta'. Hac:65, Ahmed İbn-i Hanbel:2/246, 461, 462. 3/447)*

٣٦٣- عَنْ عَمْرِ بْنِ الْعَاصِ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « اِنَّ الْاِسْلاَمَ يَهْدِمُ مَا كَانَ قَبْلَهُ وَاِنَّ الْهِجْرَةَ تَهْدِمُ مَا كَانَ قَبْلَهَا وَاِنَّ الْحَجَّ يَهْدِمُ مَاكَانَ قَبْلَهُ »

363. Amr İbn-il Âs *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"İslâm, kendinden önceki** (günah) **ları yok eder, hicret de kendinden önceki** (günah) **ları yok eder, Hac da ondan önceki** (günah) **ları yok eder."** buyurdular. *(Müslim, İman:192)*

٣٦٤- عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ قَالَ « جِهَادُ الْكَبِيرِ وَالصَّغِيرِ وَالضَّعِيفِ وَالْمَرْاَةِ: اَلْحَجُّ وَالْعُمْرَةُ »

364. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Yaşlının, küçüğün, zayıfın ve kadının cihadı: Hac ve umredir."** buyurdu. *(Neseî, Hac:4, İbn-i Mace, Menasik:8)*

٣٦٥- عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ اَنَّهُ قَالَ « اَلْحُجَّاجُ وَالْعُمَّارُ وَفْدُ اللّٰهِ . اِنْ دَعَوْهُ اَجَابَهُمْ ، وَاِنِ اسْتَغْفَرُوهُ غَفَرَلَهُمْ »

365. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Hacca gidenler ve umreye gidenler Allah'ın elçileridir. Onlar, Allah'a dua ederlerse, Allah dualarını kabul eder ve onlar, Allah'dan günahlarının bağışlanmasını isterlerse, Allah onların günahlarını bağışlar."** buyurmuştur. *(İbn-i Mace, Menasik:5)*

٣٦٦- عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ مَسْعُودٍ (رضى الله عنه) قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « تَابِعُوا بَيْنَ الْحَجِّ وَالْعُمْرَةِ فَاِنَّهُمَا يَنْفِيَانِ الْفَقْرَ وَالذُّنُوبَ كَمَا يَنْفِى الْكِيرُ خَبَثَ الْحَدِيدِ وَالذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَلَيْسَ لِلْحَجَّةِ الْمَبْرُورَةِ ثَوَابٌ اِلاَّ الْجَنَّةُ » .

366. Abdullah İbn-i Mesud *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **Hacla umrenin arasını birleştirin. Çünkü bunlar, körüğün, demir, altın ve gümüşün pisliklerini yok ettiği gibi fakirliği ve günahları yok ederler. Mebrur haccın sevabı ancak cennettir."** buyurdu. *(Tirmizî, Hac: 2, Neseî, Menasik:6, İbn-i Mace, Menasik:3)*

٣٦٧- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « مَنْ اَرَادَ الْحَجَّ فَلْيَتَعَجَّلْ فَاِنَّهُ قَدْ يَمْرَضُ الْمَرِيضُ وَتَضِلُّ الضَّالَّةُ وَتَعْرِضُ الْحَاجَةُ »

367. İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayete göre Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyuruyor: **"Hacca gitmek isteyen acele etsin. Çünkü kişi hasta olabilir, malı kaybolabilir, başka bir engel de çıkabilir."** *(Ahmed İbn-i Hanbel:1/214, 225, 323, 355)*

٣٦٨- عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِلْحَاجِّ وَلِمَنِ اسْتَغْفَرَلَهُ الْحَاجُّ »

368. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Ey Allahım! Hacıyı da, hacının, affını istediği kişiyi de affet."** buyurmuştur. *(Hâkim, Müstedrek:1/441, Beyhakî, Şuabul İman:3/477, No:4112)*

٣٦٩- عَنْ اَبِى بَكْرِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ هِشَامٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « اِنَّ الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ مِنْ سَبِيلِ اللّٰهِ وَاِنَّ عُمْرَةً فِى رَمَضَانَ تَعْدِلُ حَجَّةً »

369. Ebu Bekir İbn-i Abdirrahman İbn-i Haris İbn-i Hişam *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Şüphesiz hac ve umre, Allah yolundandır ve muhakkak Ramazanda yapılan bir umre bir hacca denktir."** buyurdu. *(Hakim, Müstedrek:1/448)*

٣٧٠- عَنْ مَاعِزٍ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ اَنَّهُ سُئِلَ اَىُّ الْاَعْمَالِ اَفْضَلُ قَالَ « اِيمَانٌ بِاللّٰهِ وَحْدَهُ ثُمَّ الْجِهَادُ ثُمَّ حَجَّةٌ بَرَّةٌ تَفْضُلُ سَائِرَ الْعَمَلِ كَمَا بَيْنَ مَطْلِعِ الشَّمْسِ اِلٰى مَغْرِبِهَا »

370. Mâiz *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edildiğine göre, bir kere Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e: "Amellerin en üstünü hangisidir?" diye sorulduğunda: **"Bir olan Allah'a iman, sonra cihat, daha sonra da makbul hacdır ki, o, diğer amellerden, güneşin doğusuyla batısı arasındaki mesafe kadar üstündür."** buyurdu. *(Ahmed İbn-i Hanbel:4/342)*

٣٧١- عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ (رضى الله عنهما) قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « اَلْحَجُّ الْمَبْرُورُ لَيْسَ لَهُ جَزَاءٌ اِلاَّ الْجَنَّةُ . قِيلَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ مَا بِرُّ الْحَجِّ؟ قَالَ: طِيبُ الْكَلاَمِ وَاِطْعَامُ الطَّعَامِ » .

371. Cabir İbn-i Abdillah *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Makbul olan haccın, cennetten başka bir karşılığı yoktur."** buyurdu. O zaman Ya Resulallah!: "Haccın makbul olmasının sebebi nedir?" denildi. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Güzel konuşmak ve yemek yedirmek."** buyurdu. *(Beyhakî, Şuabül iman:4/480 No:4120)*

٣٧٢- عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ جَرَادٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « حُجُّوا فَاِنَّ الْحَجَّ يَغْسِلُ الذُّنُوبَ كَمَا يَغْسِلُ الْمَاءُ الدَّرَنَ »

372. Abdullah İbn-i Cerad *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Hac yapın! Çünkü su, kiri yıkadığı gibi hac da günahları yıkar."** buyurdu. *(Ali el-Müttekî, Kenzül Ummal:5/10 No:11821)*

٣٧٣- عَنْ اَبِى مُوسٰى (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « اَلْحَاجُّ يَشْفَعُ فِى اَرْبَعِمِائَةٍ مِنْ اَهْلِ بَيْتِهِ وَيَخْرُجُ مِنْ ذُنُوبِهِ كَيَوْمِ وَلَدَتْهُ اُمُّهُ »

373. Ebu Musa *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Bir hacı, yakınlarından dörtyüz kişiye şefaat eder ve anasının, kendisini doğurduğu gündeki gibi günahlarından kurtulur."** buyurdu. *(Ali el-Müttekî, Kenzül Umal:5/14 No:11841)*

٣٧٤- عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « مَنْ جَاءَ يَؤُمُّ الْبَيْتَ الْحَرَامَ فَرَكِبَ بَعِيرَهُ فَمَا يَرْفَعُ الْبَعِيرُ خُفًّا وَلاَ يَضَعُ خُفًّا اِلاَّ كَتَبَ اللّٰهُ لَهُ بِهَا حَسَنَةً وَحَطَّ بِهَا عَنْهُ خَطِيئَةً وَرَفَعَ لَهُ بِهَا دَرَجَةً حَتّٰى اِذَا انْتَهٰى اِلَى الْبَيْتِ فَطَافَ وَطَافَ بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ ثُمَّ حَلَّقَ اَوْ قَصَّرَ اِلاَّ خَرَجَ مِنْ ذُنُوبِهِ كَيَوْمِ وَلَدَتْهُ اُمُّهُ فَهَلُمَّ يَسْتَأْنِفُ الْعَمَلَ »

374. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edildiğine göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Her kim, Beyti Haramı kastederek merkebine binerse, merkebi her adımı kaldırıp kondurduğunda, Allah-u Tealâ, kendisine o adıma karşılık mutlaka bir sevap yazar, bir günahını siler ve onu bir derece**

yükseltir. Ne zaman ki, Beytullah'a varır, tavafını yapar, Safa-Merve arasında sa'yeder, daha sonra (saçını) **traş eder veya kısaltırsa mutlaka annesinin, kendisini doğurduğu gündeki gibi, günahlarından sıyrılır, varsın amellerine yeniden başlasın."** buyurdu. *(Ali el-Müttekî, Kenzül Ummal:5/13-14 No:11837)*

٣٧٥- وَعَنْ اَبِى ذَرٍّ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ «اَنَّ دَاوُدَ (عليه السلام) قَالَ: اِلٰهِى مَا حَقُّ عِبَادِكَ عَلَيْكَ اِذَا هُمْ زَارُوكَ فِى بَيْتِكَ فَاِنَّ لِكُلِّ زَائِرٍ عَلَى الْمَزُورِ حَقًّا؟ قَالَ يَادَاوُدُ اِنَّ لَهُمْ عَلَىَّ اَنْ اُعَافِيَهُمْ فِى دُنْيَاهُمْ وَاَغْفِرَ لَهُمْ اِذَا لَقِيتُهُمْ »

375. Ebu Zer *(Radıyallahu Anh)*den rivayete göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Şüphesiz Davud** *(Aleyhisselam)* **: Ey İlâhım! Kullarının, seni evinde ziyaret ettikleri zaman senin üzerindeki hakları nedir? Zira her ziyaret edicinin, ziyaret ettiği kimsede bir hakkı vardır.** diye sorduğunda Allah-u Tealâ: **"Ey Davud! Şüphesiz onların benim üzerimdeki hakları, dünyalarında onlara afiyet vermem, kendilerine kavuştuğumda da, onları affetmemdir."** buyurdu. *(Ali el-Müttekî, Kenzül Ummal:5/142, No:12393)*

٣٧٦- عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « مَنْ مَاتَ فِى هٰذَا الْوَجْهِ حَاجًّا اَوْ مُعْتَمِرًا لَمْ يُعْرَضْ وَلَمْ يُحَاسَبْ وَقِيلَ لَهُ اُدْخُلِ الْجَنَّةَ » وَقَالَتْ عَائِشَةُ اِنَّ اللّٰهَ عَزَّ وَجَلَّ يُبَاهِى بِالطَّائِفِينَ .

376. Hazreti Aişe *(Radıyallahu Anha)* den rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Her kim hac ve umre yolunda ölürse sorguya çekilmez, muhasebe edilmez ve ona cennete gir denilir."** Aişe *(Radıyallahu Anha)* validemiz buyurdu ki: "Şüphesiz Allah-u Tealâ, tavaf edenlerle iftihar eder." *(Beyhakî, Şuabul İman:3/473, No:4096)*

٣٧٧- عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « مَنْ مَاتَ فِى طَرِيقِ مَكَّةَ لَمْ يَعْرِضْهُ اللّٰهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَمْ يُحَاسِبْهُ »

377. Hazreti Aişe *(Radıyallahu Anha)* den rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Her kim, Mekke yolunda ölürse, Allah-u Tealâ onu kıyamet günü arz tutmayacak** (mahşer meydanında elli bin sene bekletmeyecek) **ve onu hesaba çekmeyecektir."** buyurdu. *(Beyhakî, Şuabul İman:3/474, No:4098)*

٣٧٨- عَنْ اُمِّ سَلَمَةَ (رضى الله عنها) قَالَ: « مَنْ اَهَلَّ بِالْحَجِّ وَالْعُمْرَةِ مِنَ الْمَسْجِدِ

الْاَقْصٰى اِلَى الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ غَفَرَ اللّٰهُ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَمَا تَاَخَّرَ وَوَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ »

378. Ümmü Seleme *(Radıyallahu Anha)* validemizden gelen haberde şöyle buyurdu: **Her kim Mescidi Aksa'dan Mescidi Haram'a gitmek üzere hac veya umre ihramına girerse, Allahu Tealâ onun geçmiş ve gelecek günahlarını affeder ve cennet ona vacip olur."** *(Beyhakî, Şuabul İman:3/448, No:4026)*

٣٧٩- عَنْ اَبِى سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ (رضى الله عنه) قَالَ: يَقُولُ الرَّبُّ تَبَارَكَ وَتَعَالٰى: اِنَّ عَبْدًا وَسَّعْتُ عَلَيْهِ الرِّزْقَ فَلَمْ يَفِدْ اِلَيَّ فِى كُلِّ اَرْبَعَةِ اَعْوَامٍ لَمَحْرُومٌ »

379. Ebu Said el-Hudrî *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edildiğine göre, Rab Tealâ ve Tebareke şöyle buyuruyor: **"Şüphesiz, benim kendisine geniş rızık verdiğim bir kul, her dört senede bir bana gelmezse elbette mahrumdur."** *(Abdürrazzak, Musannef:5/13, No:8826, Beyhakî, Sünen:5/262)*

٣٨٠- عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ جَاءَ رَجُلٌ اِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ اَوْصِنِى فَقَالَ: « تَعْبُدُ اللّٰهَ وَلَا تُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا وَتُقِيمُ الصَّلَاةَ وَتُؤْتِى الزَّكَاةَ وَتَصُومُ شَهْرَ رَمَضَانَ وَتَحُجُّ وَتَعْتَمِرُ وَتَسْمَعُ وَتُطِيعُ وَعَلَيْكَ بِالْعَلَانِيَةِ وَاِيَّاكَ وَالسِّرَّ »

380. İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anhüma)* den rivayete göre, bir adam Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek: "Bana tavsiyede bulun." dedi. O da: **"Allah 'a hiç bir şeyi ortak etmediğin halde ibadet edersin, Namazı hakkıyla kılar, zekât verir, Ramazan ayını oruçla geçirir, Hac ve Umre yapar,** (başındaki, müslümanların resini) **dinler ve itaat edersin, açık olmaya bak gizlilikten sakın** (islâmiyeti açıkça yaşa, gizlenerek kimsenin seni töhmet altında bırakmasına ve sana karşı kötü düşüncede bulunmasına meydan verme). buyurdu. *(Beyhakî, Şuabul İman:3/429, No:3975)*

٣٨١- عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « اَفْضَلُ الْاَعْمَالِ عِنْدَ اللّٰهِ اِيمَانٌ لَاشَكَّ فِيهِ وَغَزْوٌ لَاغُلُولَ فِيهِ وَحَجٌّ مَبْرُورٌ . قَالَ اَبُو هُرَيْرَةَ : حَجَّةٌ مَبْرُورَةٌ تُكَفِّرُ الْخَطَايَا سَنَةً »

381. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Allah indinde amellerin en üstünü, kendisinde hiç bir şüphe olmayan iman, kendisinde hiç bir ganimet hainliği yapılmayan bir gaza ve makbul bir hacdır."** buyurdu. Ebu Hureyre buyurdu ki: "Makbul bir hac bir senelik hataları siler." *(İbn-i Hıbban:7/59, No:4578)*

BÜYÜKLERİN SÖZLERİ.

عَنْ عُمَرَ (رضى الله عنه) قَالَ: اِذَا وَضَعْتُمُ السُّرُوجَ فَشُدُّوا الرِّحَالَ اِلَى الْحَجِّ وَالْعُمْرَةِ فَاِنَّهُ اَحَدُ الْجِهَادَيْنِ .

Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* buyurdu ki: "(Harpten dönüp hayvanlarınızın) **Semerleri** (ni) **indirdiğinizde, hac ve umreye** (gitmek üzere) **semerleri tekrar bağlayın, çünkü o, iki cihadın biridir.**" *(Abdürrazzak, Musannef:5/7, 174, No:8808)*

عَنْ جَابِرِ بْنِ زَيْدٍ (رضى الله عنه) قَالَ: اَلصَّوْمُ وَالصَّلَاةُ يُجْهِدَانِ الْبَدَنَ وَلَا يُجْهِدَانِ الْمَالَ ، وَالصَّدَقَةُ تُجْهِدُ الْمَالَ وَلَا تُجْهِدُ الْبَدَنَ وَاِنِّى لَاَعْلَمُ شَيْئًا اَجْهَدَ لِلْمَالِ وَالْبَدَنِ مِنَ الْحَجِّ .

Cabir İbn-i Zeyd *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: "**Oruçla namaz bedeni yorarlar, malı yormazlar. Sadaka ise, malı yorar bedeni yormaz, hiç şüphe yok ki ben, hem malı hem de bedeni hacdan daha çok yoran bir şey bilmiyorum.**" *(Suyûtî, Dürrül Mensur:1/511)*

عَنْ كَعْبٍ (رضى الله عنه) قَالَ : اِذَا كَبَّرَ الْحَاجُّ وَالْمُعْتَمِرُ وَالْغَازِى كَبَّرَ الَّذِى يَلِيهِ حَتّى يَنْقَطِعَ فِى الْاُفُقِ .

Hazreti Ka'b *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: Hacca ve umreye giden kişi ile, gazaya giden kişi (o yolda) **tekbir getirdiklerinde, peşlerindekilerde tekbir getirir, ta ki o tekbir, ufuklara ulaşıp kesilir.**" *(Ibn-i Ebî Şeybe, Musannef:1/121, No:12649, Abdurrazzak, Musannef:5/5, No:8804)*

عَنْ اَبِى الضُّحى اَنَّ عُمَرَ (رضى الله عنه) خَطَبَهُمْ عِنْدَ بَابِ الْكَعْبَةِ وَقَالَ: مَا مِنْ اَحَدٍ يَجِئُ اِلى هذَا الْبَيْتِ لَايُنْهِزُهُ غَيْرُ صَلَاةٍ فِيهِ حَتّى يَسْتَلِمَ الْحَجَرَ ، اِلَّا كُفِّرَ عَنْهُ مَا كَانَ قَبْلَ ذٰلِكَ .

Ebud Duha'dan rivayet edilmiştir ki, Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)*, Kâbenin kapısının yanında insanlara hutbe okuyarak: "**Her kim bu Beyte, sadece orada namaz kılmak niyetiyle gelir de, Haceri Esvede istilâm ederse, mutlaka kendisinden geçmiş günahları silinir.**" buyurdu. *(Ibn-i Ebî Şeybe, Musannef:3/120, No:12641)*

الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَّعْلُومَاتٌ ۚ فَمَن فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفَثَ
وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِي الْحَجِّ ۗ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ
يَعْلَمْهُ اللَّهُ ۗ وَتَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَىٰ
وَاتَّقُونِ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ ﴿١٩٧﴾ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ
أَن تَبْتَغُوا فَضْلًا مِّن رَّبِّكُمْ ۚ فَإِذَا أَفَضْتُم مِّنْ عَرَفَاتٍ
فَاذْكُرُوا اللَّهَ عِندَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ ۖ وَاذْكُرُوهُ كَمَا هَدَاكُمْ
وَإِن كُنتُم مِّن قَبْلِهِ لَمِنَ الضَّالِّينَ ﴿١٩٨﴾ ثُمَّ أَفِيضُوا
مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ النَّاسُ وَاسْتَغْفِرُوا اللَّهَ ۚ إِنَّ اللَّهَ
غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٩٩﴾ فَإِذَا قَضَيْتُم مَّنَاسِكَكُمْ
فَاذْكُرُوا اللَّهَ كَذِكْرِكُمْ آبَاءَكُمْ
أَوْ أَشَدَّ ذِكْرًا ۗ فَمِنَ النَّاسِ مَن يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا
فِي الدُّنْيَا وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلَاقٍ ﴿٢٠٠﴾ وَمِنْهُم
مَّن يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ
حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿٢٠١﴾ أُولَٰئِكَ لَهُمْ
نَصِيبٌ مِّمَّا كَسَبُوا ۚ وَاللَّهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٢٠٢﴾

Ayet: 197

Mevlâ Tealâ, hac ve umreyi tamamlamayı emrettikten sonra haccın belli aylarda yapılabileceğini açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

اَلْحَجُّ اَشْهُرٌ مَعْلُومَاتٌ فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلاَ رَفَثَ وَلاَ فُسُوقَ وَلاَجِدَالَ فِى الْحَجِّ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمْهُ اللّٰهُ وَتَزَوَّدُوا فَاِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوىٰ وَاتَّقُونِ يَا اُولِى الْاَلْبَابِ (١٩٧)

KELİME MANASI (197)

(اَلْحَجُّ) **Hac,** yani haccın zamanı, (burada muzaf mahzuftur). Nedir? (اَشْهُرٌ) **aylardır,** öyle aylar ki, (مَعْلُومَاتٌ) **bilinmiş,** (فَمَنْ) **her kim ki,** (فَرَضَ) **farzetti,** yani niyet ederek ihrama girmekle kendine lazım kıldı. Nerede? (فِيهِنَّ) **o aylarda,** neyi? (اَلْحَجَّ) **haccı,** (فَلاَ رَفَثَ) **artık hiç bir refes** (cima) **yok,** (وَلاَ فُسُوقَ) **fasıklık da yok,** yani yasakları, hâssaten sövüşme ve lâkap takma gibi mahzurları işlemek suretiyle şer'i şerif hududundan çıkmak da yok. (وَلاَجِدَالَ) **hiç bir mücadele de yok,** yani hicmetçilerle, yol arkadaşlarıyla ve diğerleriyle çekişmek de yok. Nerede? (فِى الْحَجِّ) **hacda,** yani hac günlerinde. (وَمَا) **Ve her ne şeyi,** (تَفْعَلُوا) **işlerseniz,** neden? (مِنْ خَيْرٍ) **hayırdan,** yani sadaka vermek, iyi geçinmek gibi herhangi bir hayır yaparsanız. (يَعْلَمْ) **bilir,** neyi? (هُ) **onu,** kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ Hazretleri), yani hayırdan veya şerden yaptıklarınıza karşı size sevap veya ceza verir. (وَتَزَوَّدُوا) **ve azık edinin,** yani maddî manevî muhtaç olduğunuz şeyleri tedarik ederek onunla hac yolculuğuna başlayın ve milletten yemek dilenerek onlara yük olmaktan sakının. (فَاِنَّ خَيْرَ الزَّادِ) **Şüphesiz azığın en hayırlısı,** nedir? (اَلتَّقْوىٰ) **takvadır,** yani Allahtan korkup onun bunun malına, canına saldırmaktan sakınmaktır. (وَاتَّقُونِ) **ve sakının,** kimden? (نِ) **benden,** (يَااُولِى الْاَلْبَابِ) **ey tam akıl sahipleri,** yani emirlerimi tutup yasaklarımdan kaçarak azabımdan korunun.

MEALİ ŞERİFİ (197)

Hacc (ın vakti) **bilinen aylardır. Binaenaleyh her kim onlarda** (o aylarda) **haccı** (kendine) **farzeder** (ihrama girer) **se, artık hacda, mücamaat** (kadına yanaşmak veya kötü söz söylemek), **fasıklık** (yasakları işliyerek şeriatın hududundan çıkmak), **ve mücadele** (çekişme ve muhalefet) **yoktur. Ve hayırdan ne işlerseniz Allah** (-u Tealâ) **onu** (ilmi ezelisiyle) **bilir. Bir de** (hac seferinize yetecek miktarda) **azıklanın. Muhakkak ki, azığın en hayırlısı takvadır** (dilenmekten, insanlara yük olmaktan kaçınmaktır). **Ey** (nefsin kötü düşüncelerinden kurtulmuş) **akıl sahipleri! Benden korkun.**

İZAHAT

Ayeti celilenin başında geçen: (اَلْحَجُّ اَشْهُرٌ مَعْلُومَاتٌ) **"Hac, bilinmiş aylardır."** ifadesi hac aylarının eskiden beri insanlar tarafından bilinmekte olduğunu göstermektedir. Zira bu ayların hac ayları olduğuna dair eskiden beri insanlar malûmat sahibiydiler. Şer'i şerif de onların bildiklerini değiştirmemiş bilakis takrir etmiş (yerinde bırakmış) tır.

Bunlar da, Şevval, Zilka'de aylarıyla Zilhıccenin evvelinden on gündür. Zilhıccenin onuncu bayram günü de buna dahildir. Çünkü Haccın rükünlerinden olan ziyaret tavafının, bayram gününden evvel eda edilmeyip bayram gününde eda edilmesi, o günün hac aylarına dahil olmasını gerektirir.

Bu, Hanefilere göredir. İbn-i Abbas, İbn-i Mesud, İbn-i Zübeyr, İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anhum)* Hazeratından rivayet olunan da budur. Şafiîlere göre, Şevval, Zilka'de aylarıyla Zilhıccenin dokuzuncu günü ve onuncu gününün yalnız gecesidir. İmamı Malik'e göreyse, ilk iki ayla Zilhıccenin tamamıdır.

Haccı bu aylarla vakitlemek, Hac işlerinden herhangi birinin, ancak bu aylarda sahih olacağını ifade etmek içindir. İmamı Şafiîye göre ihrama girmek de bu aylara bağlıdır. Hanefilere göre İhram diğer aylarda sahih olsa da, mekruhtur yani İmamı Azam Efendimize göre İhram, haccın şartlarından olduğundan, haccın edasının vaktinden (hac işlerinin yapılacağı hac aylarından) evvel yapılabilir, namazın edasından evvel abdest alınabildiği gibi, ancak hac vaktinin malûm aylar olması, hac vazifeleri ancak onlarda yapılabilir demektir, yoksa ihrama sadece onlarda girilebilir demek değildir.

Zira Mevlâ Tealâ bir ayeti kerimesinde:

يَسْئَلُونَكَ عَنِ الْاَهِلَّةِ قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ . . . (١٨٩)

"Sana hilâl (yeni doğan ay) **ları soruyorlar de ki: Onlar, insanlar** (ın faydası) **ve hac** (cın bilinmesi) **için mîkatlar** (zaman ölçüleri) **dir."** *(Bakara, Suresi:189 dan)*

Buyurarak bütün ayları haccın zamanı yapmıştır. Halbuki bütün aylarda haccın eda edilemiyeceği malûmdur. Binaenaleyh bütün ayların, ihrama girmenin sahih olması için vakit olduğu anlaşılmış olur. Ancak:

٣٨٢- عَنْ جَابِرٍ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « لاَ يَنْبَغِي لِاَحَدٍ اَنْ يُحْرِمَ بِالْحَجِّ اِلاَّ فِي اَشْهُرِ الْحَجِّ »

382. Cabir *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilen bir hadisi şerifte Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Hiç bir kişi için hac ayları dışında ihrama girmesi lâyık değildir."** buyurduğundan bu işe bir şüphe arız olmuş, binaenaleyh mekruh görülmüştür. *(Suyûtî, Dürrül Mensur:1/526)*

Bu aylarda haccı kendine farz etmek, İbn-i Ömer, İbn-i Mesud, Tâvus ve diğerlerinden rivayet edildiğine göre, hacca niyet ederek ihrama girip telbiyede bulunmak (Lebbeyk demek) tir.

Telbiye (Lebbeyk deme) nin fazileti hakkında hadisi şerifler ve rivayetler vardır. Burada bir kısmını zikredelim:

٣٨٣- عَنْ خَلَّادِ بْنِ السَّائِبِ الْأَنْصَارِيِّ (رضى الله عنه) عَنْ أَبِيهِ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ : « أَتَانِي جِبْرِيلُ (عليه السلام) فَأَمَرَنِي أَنْ آمُرَ أَصْحَابِي وَمَنْ مَعِيَ أَنْ يَرْفَعُوا أَصْوَاتَهُمْ بِالْإِهْلَالِ » أَوْ قَالَ « بِالتَّلْبِيَةِ » يُرِيدُ أَحَدَهُمَا.

383. Hallâd İbn-is Saibil Ensarî *(Radıyallahu Anh)* den, o da babasından rivayet etmiştir: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Bana Cebrail** *(Aleyhisselam)* **geldi, ashabıma ve benimle bulunanlara ikiden birini murat ederek tehlil veya telbiyede seslerini yükseltmelerini emretmemi emretti."** *(Ebu Davud, Menasik:26, No:1814, Tirmizî, Hac:15, Neseî, Hac:55, İbn-i Mace, Menasik:16)*

(إِهْلَالْ) **İHLÂL:** Lebbeyk duasını yüksek sesle okumaktır. Burada bu duayı okumak manasında kullanılmıştır. Telbiye kelimesi gibidir.

Bu hadisi şerif, telbiyenin vacip olduğuna delildir. İmam-ı Azam *(Rahimehullah)* a göre telbiye vaciptir, terkedene ceza kurbanı lâzımdır. İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* ye göre telbiyeyi terkedene ceza lâzım gelmez.

٣٨٤- عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عُمَرَ أَنَّ تَلْبِيَةَ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ « لَبَّيْكَ اللّٰهُمَّ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ إِنَّ الْحَمْدَ وَالنِّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ »

384. Abdullah İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anhüma)* den şöyle rivayet edilmiştir: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in telbiyesi:

« لَبَّيْكَ اللّٰهُمَّ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ إِنَّ الْحَمْدَ وَالنِّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ »

"Lebbeyke Allahümme lebbeyk, lebbeyke lâ şerîke leke lebbeyke, innel hamde venni'mete leke vel mülke lâ şerîke lek."

"Ya Rab! Davetine tekrar tekrar icabet ettim, bütün emirlerini yerine getirmek için huzuruna geldim Rabbim! senin her davetine icabet borcumdur. Senin saltanatında eşin ve ortağın yoktur. Allahım! bütün varlığımla sana döndüm, hamd senindir, nimet senindir. mülk de senindir, (bütün bunlarda) **eşin ve ortağın yoktur."** *(Ebu Davud, Menasik:26, No:1812, Buharî, Hac:26, Müslim, Hac:19, 22, Tirmizî, Hac:13, Neseî, Menasik:54, Muvatta, Hac:28, Darimî Menasik:13, Ahmed İbn-i Hanbel:1/302, 298, 2/3, 79, 4/243)*

Lebbeyk , kelimesinin tahlil manasında, lügat ve dil âlimleri bir çok cihetler izah etmişlerdir. Bunların rivayetlerinde ortak olan yön: "Tekrar ve

emrine icabet" manasıdır. Hazreti İbrahim *(Aleyhisselam)* in diliyle insanları Kâbe'ye davet bu kelime ile olmuştur.

Put perestliği Amalikadan alıp (Mekkeye sokan Amr İbn-i Tuhay), Kâbe'ye Hubel putunu diktiği gibi, telbiye kelimesinin sonuna da "İllâ şerîken hüve leke temlikühü vemâ meleke" safsatasını soktu. Bu safsata şirk devrinde devam etmişti. İbn-i Abbas'dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bi'seti (gönderilişi) nin ilk günlerinde Kureyş, telbiyelerde bu kelimeleri söylüyorlardı.

Kureyş,Harem-i Şerifte telbiye getirdiklerinde, Peygamberimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* , "Lebbeyke lâ şerike" den sonra bu hezeyanı söylemeyiniz," buyurdu. Böylece şirkin kökünü su salan İslâmiyet, telbiyeden bu kelimeleri de kaldırmıştır.

٣٨٥- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ وَقَصَتْ بِرَجُلٍ مُحْرِمٍ نَاقَتُهُ فَقَتَلَتْهُ فَأُتِيَ بِهِ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ فَقَالَ « اغْسِلُوهُ وَكَفِّنُوهُ وَلاَتُغَطُّوا رَأْسَهُ وَلاَتُقَرِّبُوهُ طِيبًا فَإِنَّهُ يُبْعَثُ يُهِلُّ » .

385. İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* şöyle demiştir: (Arafat'ta taşların arasında) bir adamın dişi devesi, sahibi olan bu adamın boynunu kırdı ve onu öldürdü. Akebinde bu zatın cesedi Resulullah'a getirildi. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Onu yıkayın, kefenleyin, fakat başını örtmeyin ve ona hiç bir koku da yaklaştırmayın. Çünkü bu zat, telbiye okuyarak diriltilir."** buyurdu. *(Buharî, Ebvabul muhsar, ve cezau's-Sayd:13, 2/215)*

٣٨٦- عَنْ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ (رضى الله عنه) « أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ سُئِلَ: أَيُّ الْحَجِّ أَفْضَلُ؟ قَالَ الْعَجُّ وَالثَّجُّ »

386. Ebu Bekir es-Sıddık *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilmiştir: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e "Hangi hacc daha faziletlidir?" diye sorulduğunda: **"Yüksek sesle telbiye getirilen ve bol miktarda kan akıtılan hacc."** buyurdu. *(Tirmizî, Hac:14, 3/189, No:827, İbn-i Mace, Menasik:15, Hakim, Müstedrek:1/451)*

Acc: Lebbeyk duasını yüksek sesle okumaktır.

Secc: Hacının, kurbanlığı kesmesidir.

Bu hadisler, Lebbeyk duasını yüksek sesle okumanın meşruluğuna ve müslümanların bununla emrolunduğuna delâlet eder. Çünkü geçen hadisten, (383); Resul-ü Ekrem *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, sahabilerine, anılan duayı yüksek sesle okumaları için emir vermesinin,Cebrail *(Aleyhisselam)* tarafından verilen bir talimatla istendiği anlaşılıyor. Bu emir, cumhura göre mendupluk içindir. Yani Lebbeyk duasını yüksek sesle okumak menduptur.

Hanefîler ve Şafiîler gibi cumhur da bu duanın yüksek sesle okunmasının mendupluğuna hükmetmişlerdir. Malik ise, bu duanın alçak sesle okun-

masının müstehaplığına hükmetmiştir. O'na göre ne gizli, ne de yüksek sesle okunmamalı, mutedil bir ses tonuyla okunmalıdır.

Lebbeyk duasının yüksek sesle okunmasının meşruluğu hükmü, erkeklere mahsustur. Kadınlara gelince, bunlar seslerini yükseltemezler. Sadece kendilerinin işitebilecekleri ve başkasının işitemeyeceği bir ses tonuyla okumalıdırlar. Hatta Aynî'nin beyanına göre bu hususta icma (âlimlerin görüş birliği) vardır. Şayet kadın yüksek sesle okursa, mekruh bir şey işlemiş olur, Sahih görüş budur.

٣٨٧- عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « مَا مِنْ مُسْلِمٍ يُلَبِّي إِلاَّ لَبَّى مَنْ عَنْ يَمِينِهِ أَوْ عَنْ شِمَالِهِ مِنْ حَجَرٍ أَوْ شَجَرٍ أَوْ مَدَرٍ حَتَّى تَنْقَطِعَ الْأَرْضُ مِنْ هٰهُنَا وَهٰهُنَا »

387. Sehl İbn-i Sa'd *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilmiştir; dedi ki: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Bir müslüman,telbiye getirdi mi, yer yüzünün şuradan ve şuradan** (şarktan ve garptan) **kesiliş** (bitiş) **noktalarına** (ufuklara) **kadar onun sağında ve solunda bulunan bütün taş, ağaç ve toprak mutlaka telbiye getirir."** *(Tirmizî, Hac:14, 3/189, No:828, İbn-i Mace, Menasik:15)*

٣٨٨- عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ (رضى الله عنه) قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « مَا مِنْ مُحْرِمٍ يَضْحٰى لِلّٰهِ يَوْمَهُ ، يُلَبِّي حَتّٰى تَغِيبَ الشَّمْسُ ، إِلاَّ غَابَتْ بِذُنُوبِهِ ، فَعَادَ كَمَا وَلَدَتْهُ أُمُّهُ »

388. Cabir İbn-i Abdillah *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre; Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Allah rızası için gününü akşama kadar güneş altında geçiren hiç bir muhrim** (hac veya umre ihramında bulunan kimse) **yoktur ki günahları güneşle beraber batmasın** (bağışlanmasın) **ve annesinin, kendisini doğurduğu** (günkü günahsız) **hale dönüşmesin."** *(İbn-i Mace, Menasik:18, No:2925)*

İhramda bulunan kimsenin Allah katında sevap ve ecir kazanmak niyetiyle güneş altında durmasının, yani gölgelenmemesinin sevap olduğu bu hadiste belirtiliyor. Bunun zahirine göre, gölgelenmek ihramda bulunan kimse için mekruhtur. Bu hadisi Beyhekî de rivayet etmiştir.

Müslim, Ebu Davud, Neseî, Ahmed ve Beyhekî'nin rivayet ettikleri bir hadiste; Ümmü Husayn *(Radıyallahu Anha)* şöyle demiştir.

"Biz, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile beraber Veda haccını eda ettik. Ben (bu esnada) Üsame (İbn-i Zeyd) ile Bilâl *(Radıyallahu Anhüma)*yı gördüm. Bunlardan birisi Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in devesinin yu-

larından tutup çekiyordu. Diğeri de O'nu güneşin sıcağından korumak (gölgelemek) için elbisesini havaya kaldırıp böylece tutmuştu. Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Akabe cemresine taş atıncaya kadar bu durum böyle devam etti."

Bilindiği gibi ihramda olan erkeğin başını açık tutması mecburiyeti vardır. Ancak başına değmemek şartıyla şemsiye gibi bir şeyle gölgelenmesi hükmü hususunda ihtilâf vardır. Ümmü Husayn *(Radıyallahu Anhan)* ın yukarıda meali sunulan hadisine göre şemsiye gibi bir şeyle gölgelenmek caizdir. İhramda olan kişi ister bir yerde dururken ister seyir (yürüyüş) hâlinde iken fark yoktur. Keza yaya yürümek ile bir araca binerek gitmek arasında bir fark yoktur. **"Tekmile"** yazarının beyanına göre âlimlerin cumhurunun görüşü böyledir. Hanefîlerle Şafiîler de bu görüştedir.

İbn-i Ömer, Malik ve Ahmed'den yapılan bir rivayete göre ihramda olan kimsenin binici olarak yürüdüğü zaman, güneşten korunmak üzere bir şeyle gölgelenmesi mekruhtur. Malik'e göre bir yerde konaklamış iken de, sabit olmayan bir şeyle, yani şemsiye gibi bir şeyle gölgelenmesi mekruhtur.

Muhrim (ihramda olan) kimsenin ev, ağaç, çadır, araba ve benzeri sabit bir cismin gölgesinde gölgelenmesi ise âlimlerin ittifakı ile caizdir.

Cumhur, Ümmü Husayn *(Radıyallahu Anhan)* ın hadisine dayanmıştır. Malik ve Ahmed ise bu babın hadisiyle benzeri hadisleri delil göstermişlerdir. Kuvvetli görüş ise cumhurun görüşüdür.

٣٨٩- عَنِ الْفَضْلِ بْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ لَبّٰى حَتّٰى رَمٰى جَمْرَةَ الْعَقَبَةِ.

389. Fadl İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* (bayram günü): Akabe cemresine taş atana kadar telbiyeye devam etti. *(Ebu Davud, No:1815, 2/163)*

İmamı Şafiî *(Rahimehullah)* , Huzeyme İbn-i Sabit'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir. "Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, telbiyesini bitirdiğinde Allah-u Tealâ'nın rızasını ve cennetini isterdi. Cehennemden de onun rahmetine sığınırdı."

İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* nin, Muhammed İbn-i Münkedir *(Rahimehullah)* dan rivayet ettiğine göre: "Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* çok telbiye getirirdi." *(Suyûtî, Dürrül Mensur:1/527)*

(فُسُوقْ) **FUSUK:** Lugatta çıkmak demektir. Şeriatta ise, yasakları işlemek suretiyle şeriatın hududundan çıkmaktır. Buna bütün isyanlar giriyorsa da, hususan sövmek ve lâkap takmak murat edilmiştir. Nitekim:

٣٩٠- عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ مَسْعُودٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « سِبَابُ الْمُسْلِمِ فُسُوقٌ وَقِتَالُهُ كُفْرٌ »

390. Abdullah İbn-i Mesud *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Mümine sövmek fasıklık** (yoldan çıkmak) **tır. onunla harbetmek ise küfür** (kâfirliğe götürecek büyük bir günah) **tır."** buyurmuştur. *(Buharî, İman:36, Edep:44, Fiten:8, Müslim, İman:116, Tirmizî, Birr:51, İman:15, Neseî, Tahrim:27, İbn-i Mace, Fiten:4, Mukaddime:7,9, Ahmed İbn-i Hanbel:1/176, 178, 385)*

Lakap takma hakkında da bir ayeti celilede:

. . . وَلَاتَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ بِئْسَ الِاسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَانِ. . . (١١)

"Bir birinizi (kötü) **lâkaplarla çağırmayın** (ayıplamayın), **imandan sonra yükselen fasıklık ne kötü oldu."** *(Hucurat Suresi:11 den)* buyurmuştur.

CİDAL' den murat, arkadaş ve hizmetçilerle çekişmektir. Aslında bu çekişmelerden her zaman sakınılması vacip ise de, hac halinde hususiyetle emrolunmuştur, zira bu işler Hacda daha kötüdür. Şöyle ki: İpek giymek ve teganni yapmak her zaman yasaksa da, Namazda ipek giymek, Kuran okurken teganni yapmak daha büyük yasaktır.

Ayeti celilede geçen (وَتَزَوَّدُوا) **"Azık edinin."** Emrinin iniş sebebi hakkında Dürrül Mensur ve Alusî tefsirlerinde zikredildiğine göre, bu ayet, Yemen ehlinden, fakir oldukları hâlde azıksız ve bineksiz hac yoluna çıkan bir cemaat hakkında inmiştir. Şöyle ki: Onlar, parasız yola çıkarlar ve: "Biz, Rabbimize tevekkül ediciyiz, Rabbimizin evini ziyaret edeceğiz de O, bizi aç mı bırakacak?" derlerdi.

Fakat açlık onları zor duruma düşürür, dilenciliğe başlarlar ve halkı zor duruma sokarlar, bununla da kalmayıp hırsızlığa kadar cüret ederlerdi. İşte onların bu gibi hareketleri üzerine bu ayeti kerime inmiştir.

Çünkü onların bir ibadet edelim derken, bin kabahati birden işlemeleri üzerine Cenabı Hak: Hacılar için azık tedarikinin lâzım olduğunu, azıksız yola çıkmaktan ve yolsuzluktan sakınmak gerektiğini, yiyecek ve giyecek gibi şeyleri azık olarak tedarik etmek gerektiği gibi, ahiret azığı olan takvayı da böylece elde etmek lâzım olduğunu bu ayeti kerimede açıklamıştır.

Buna göre azık edinme hakiki manası olan sefer için hazırlık yapmayı ifade eder. Takva da, lügavî manası olan: **"İstemekten sakınma."** demektir ki, helâlinden yiyip haramdan sakınmaktır: **"Yasaklardan sakınmak suretiyle ahiret için azıklanın, azıkların en hayırlısı haramlardan sakınmaktır."** diye de mana verilmiştir.

Nimetullah Efendinin beyanına göre, bu ayette anlatılan makbul hac: "Hakiki ve ebedî olan ahiret hayatına kavuşmak için, emanet olan dünya hayatının geçici olan zevklerinden vaz geçerek, ölü gibi, Allah'a teslim olmak ve emanet hayatın gereği olan, ailesine yanaşmayı, nefse hoş gelen müstehcen sözleri, Allah'a itaattan çıkma manasında olan fıskı fücüru, arkadaş ve hizmetçileriyle çekişmeyi ve bütün rezilliklerin anası olan cimriliği terkederek fakir ve zayıflara iyilikte bulunmaktan ibarettir.

Bir de, dünya yolculuğunda azık lâzım olduğu gibi, ahiret seferinde de en büyük azık olan takva ile azıklanmak gerektiğine ve bütün akıl sahiplerinin takva ile emrolunduklarına bu ayeti kerime delâlet etmektedir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Ebu Cafer Muhammed Bakır Hazretleri buyurdu ki: "Bu beyti kasteden kişi, üç şeyi yerine getirmedikçe ona itibar edilmez.

1. Kendisini Allah'ın haramlarından menedecek **Takva,**
2. Gazabını yenecek **yumuşak ahlâk,**
3. Beraberinde olan müslümanlarla **güzel geçinmek.**

İşte misafir, bahusus hac yolcusu bu üç şeye muhtaçtır.

Malik İbn-i Dînar *(Kuddise Sırruhu)* Hazretleri buyurdu ki: Mekke yoluna çıktım, bir delikanlı gördüm ki, gece karanlığında yüzünü semaya doğru çevirerek: "Ey ibadetlerin kendisini sevindirip, günahların kendisine zarar vermediği Allahım! Seni sevindiren taatları bana bahşet, sana zarar vermeyecek günahlarımı affet." dedi.

İnsanlar ihrama girip telbiye yaptıklarında ben ona, "sen niye telbiye yapmıyorsun?" dedim. O da: "Ya şeyh! Geçmiş günahlarım mevcut iken telbiye ne ifade eder, korkuyorum Lebbeyk derim de, Mevlâ tarafından bana, (لاَلَبَّيْكَ وَلاَ سَعْدَيْكَ) "Kelâmını dinlemiyorum, sana nâzar etmiyorum, denir." dedi. Sonra yoluna devam etti.

Ben ancak onu Mina'da görebildim, şöyle diyordu: "Ey Allahım! Beni mağfiret et, Ey Alahım! İnsanlar sana kurban kestiler, benim ise canımdan başka sana kurban edecek bir şeyim yoktur, onu benden kabul et." dedi. Sonra, bir haykırdı ve ölü olarak yere düştü. . ,

Bilinmelidir ki: Hacca giden, arkadaşlarından ayrılmadan helâllık almaya çok çalışmalıdır. Eğer aralarında gıybet, dedikodu veya ırz ve mala taarruz gibi şeyler cereyan etmişse, çok uğraşarak muhakkak helâllık almalıdır. Hacdan döndükten sonra da, arkadaşlarını hayırla anmalı, onlardan gördüğü eza ve cefadan göz yummalıdır.

Selef-i Salihin, seferlerinden döndükten sonra, arkadaşlarını ancak hayırla anarlardı. Velhasıl, amel defteri günahlardan temizlenen kişi, günah kirlerine yeniden dönmekten sakınmalıdır.

Ayeti kerimede geçen **Refes, Fusuk ve Cidal** kelimeleri, bizim kıraatımız (Kıraatı Asım ve Rivayeti Hafs) üzere fethayla okunduğundan, nefiy (olumsuzluk) manası üzeredir. Bu da: **"Bakın, size, bunları yapmayın demiyorum, bunlar artık yok diyorum."** şeklinde çok büyük bir mübalağa ifadesidir. İbn-i Kesir ve Ebu Amr, ilk ikisini ref' ile okuyarak nehiy manasına hamletmişlerdir ki, **"Artık hacda asla refes ve fusuk olmasın."** demektir.

Cidal kelimesi ise fetha ile okuyarak ihbar manasına hamletmişlerdir ki, **"Hacda cidal yoktur."** demektir. Şöyleki: Kureyş, Meşari Haramda (Müz-

delifede), diğer araplar ise Arafatta vakfe yaparlardı. Bundan dolayı aralarında çekişme olurdu. Hepsine Arafatta vakfe yapmak emredildikten sonra, bu çekişme kalkmış, Mevlâ Tealâ da : **"Artık hacda mücadele yok."** ifadesiyle bunu haber vermiştir.

Bu zikredilenlerin nefyedilmesinden maksat, bunların yapılmamasının vacip olduğunu ve bu gibi şeylerin bulunmaması gerektiğini ifade etmektir. Mevlâ Tealâ nehiy ifadesiyle: **"Bunlar yapılmasın."** yerine, nefiy ifadesiyle: **"Bunlar yoktur."** buyurarak mübalağa etmiştir.

BU AYETİ KERİMEDE NEHYEDİLEN REFES, FUSUK VE CİDAL'DEN SAKINARAK YAPILAN HACCIN FAZİLETİ HAKKINDA HADİSİ ŞERİFLER.

٣٩١- عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ سَمِعْتُ النَّبِىَّ ﷺ يَقُولُ « مَنْ حَجَّ لِلّٰهِ فَلَمْ يَرْفُثْ وَلَمْ يَفْسُقْ رَجَعَ كَيَوْمِ وَلَدَتْهُ اُمُّهُ »

391. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)*, ben Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den şöyle işittim buyurdu: **"Kim, Allah rızası için hac yaparda cinsî münasebette ve ona davet eden hareketlerde bulunmaz ve taat yolundan dışarı çıkmazsa, o kimse** (günahlardan sıyrılıp) **anasının onu doğurduğu günkü gibi** (hacdan) **tertemiz dönmüş olur."** *(Buharî, Hac:4, Muhsar:9,10, Müslim, Hac:438, Tirmizî, Hac:2, Neseî, Hac:4, İbn-i Mace, Menasik:3, Ebu Davud, Menasik:7, Ahmed İbn-i Hanbel:2/229, 248, 410)*

٣٩٢- عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ (رضى الله عنهما) قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « مَنْ قَضَى نُسُكَهُ وَقَدْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ غُفِرَ لَهُ مَاتَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ »

392. Cabir İbn-i Abdillah *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayet edilen bir hadisi şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Her kim eliyle ve diliyle müslümanlara eziyet vermiyerek hac vazifelerini bitirirse, o kişinin geçmiş bütün günahları affolunur."** buyurdu. *(Ali El-Müttekî, Kenzül Ummal:6/8 No:11820)*

٣٩٣- عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « مَا عَمَلٌ اَحَبُّ اِلَى اللّٰهِ مِنْ جِهَادٍ فِى سَبِيلِهِ وَحَجَّةٍ مَبْرُورَةٍ مُتَقَبَّلَةٍ لاَرَفَثَ وَلاَفُسُوقَ وَلاَجِدَالَ »

393. İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anhüma)* den rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Allah** (-u Tealâ Hazretlerin) **e, kendi yolunda cihattan ve şehevanî** (müstehcen) **sözlerden, fasıklıktan ve mücadeleden uzak, makbul ve mebrur bir hacdan daha sevgili hiç bir amel yoktur."** buyurdu. *(Ebu Nuaym, Hilyetül Evliya:10/401)*

Ebu Bekir *(Radıyallahu Anh)* in kızı Esma *(Radıyallahu Anha)* buyurdu ki: Biz, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile beraber hac yoluna çıkmıştık, devemiz

Ebu bekri Sıddık'ın kölesinin yanındaydı, oturup onun bize gelmesini bekledik, o arada köle çıkageldi, fakat yanında deve yoktu, Ebu Bekri Sıddık *(Radıyallahu Anh)* : "Deve nerede?" diye sorunca: "Dün gece kaybettim." dedi.

O zaman Ebu Bekri Sıddık *(Radıyallahu Anh)*: "Sen, aklı başında bir adamken bir deveye nasıl sahip çıkamadın?" diyerek onu dövmeye başladı, bunu gören Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ise:

٣٩٤- « اُنْظُرُوا اِلٰى هٰذَا الْمُحْرِمِ مَا يَصْنَعُ »

394. **"Şu ihramdaki adama bakın ne yapıyor?"** diyerek tebessüm etmekten fazla bir şey yapmadı. *(Hakim, el-Müstedrek:1/453-454)*

٣٩٥- عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) : اَنَّ رَجُلاً قَالَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ اِنِّى اُرِيدُ اَنْ اُسَافِرَ فَاَوْصِنِى، قَالَ « عَلَيْكَ بِتَقْوَى اللّٰهِ وَالتَّكْبِيرِ عَلٰى كُلِّ شَرَفٍ » فَلَمَّا وَلَّى الرَّجُلُ قَالَ « اَللّٰهُمَّ اطْوِ لَهُ الْبُعْدَ وَهَوِّنْ عَلَيْهِ السَّفَرَ »

395. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayete göre, adamın biri: "Ya Resulallah! Ben, seyahate çıkmak istiyorum bana tavsiyede bulun." dedi. Resul-ü Ekrem *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* buyurdu ki: **"Allah korkusunu ve her yüksek yer üzerinde tekbiri elden bırakma."** buyurdu. Adam dönüp gidince Resul-ü Ekrem *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Allahım! Ona uzağı katla** (yaklaştır) **ve yolculuğunu asan** (kolay) **kıl."** diye dua etti. *(Tirmizî, Deavât:46, 5/500, No:3445, İbn-i Mace, Cihad:48)*

٣٩٦- عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ اِلٰى رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ فَقَالَ يَارَسُولَ اللّٰهِ اِنِّى اُرِيدُ سَفَرًا فَزَوِّدْنِى ، قَالَ زَوَّدَكَ اللّٰهُ التَّقْوٰى قَالَ زِدْنِى ، قَالَ « وَغَفَرَ ذَنْبَكَ » قَالَ زِدْنِى بِاَبِى اَنْتَ وَاُمِّى قَالَ « وَيَسَّرَ لَكَ الْخَيْرَ حَيْثُ كُنْتَ »

396. Enes *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edildiğine göre, adamın biri Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek: "Ya Resulallah! Ben, sefere çıkmak istiyorum, bana azık ver (hayır dua et)." dedi. Resul-ü Ekrem *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Allah, azığını takva kılsın!"** buyurdu. Adam: "Bana daha ver." dedi. Resul-ü Ekrem *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Günahını bağışlasın!"** buyurdu. Adam: "Bana daha ver babam ve annem senin uğruna feda olsun." dedi. Resul-ü Ekrem *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de: **"Her nerede olursan, hayrı sana müyesser kılsın."** buyurdu. *(Tirmizî, Deavât:45, 5/500, No:3444, Hakim, el-Müstedrek:2/97)*

٣٩٧- عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: سُئِلَ النَّبِىُّ ﷺ مَا اَكْثَرُ مَا يُدْخِلُ

الْجَنَّةَ؟ قَالَ « اَلتَّقْوٰى وَحُسْنُ الْخُلُقِ » وَسُئِلَ مَا اَكْثَرُ مَا يُدْخِلُ النَّارَ؟ قَالَ « اَلْاَجْوَفَانِ: اَلْفَمُ وَالْفَرْجُ »

397. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e, (mümini) cennete dahil eden (girdiren) amellerin en çoğu hangisidir?" diye soruldu. O: **"Takva** (Allah korkusu) **ve huy güzelliğidir."** buyurdu.Ve ona:"(Mümini) cehenneme sokan günahların ençoğu hangisidir?" diye soruldu. O: "(Şu) **iki uzuv; ağız ve tenasül uzvu."** buyurdu. *(İbn-i Mace, Zühd:30, No:4246, Tirmizî, Birr:62, İbn-i Hıbban:1/349, No:476, Ahmed İbn-i Hanbel:2/291)*

٣٩٨- عَنْ مُقَاتِلِ بْنِ حِبَّانٍ قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ هٰذِهِ الْآيَةُ ﴿ وَتَزَوَّدُوا ﴾ قَامَ رَجُلٌ مِنْ فُقَرَاءِ الْمُسْلِمِينَ فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللّٰهِ مَا نَجِدُ زَادًا نَتَزَوَّدُهُ فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « تَزَوَّدْ مَا تَكُفُّ بِهِ وَجْهَكَ عَنِ النَّاسِ ، وَخَيْرُ مَا تَزَوَّدْتُمُ التَّقْوٰى »

398. Mukatil İbn-i Hıbban *(Radıyallahu Anh)* buyurdu ki: "Azık edinin." mealindeki bu ayeti celile inince, müslümanların fakirlerinden biri kalkarak: "Ey Allahın Resulü! Biz, azık edinecek bir şey bulamıyoruz." deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Yüzünü insanlardan** (istemekten) **engelleyecek kadar azık edin, azık edindiğiniz şeylerin en hayırlısı ise, takvadır."** buyurdu. *(Suyûtî, Dürrül Mensur:1/532)*

٣٩٩- عَنْ جَرِيرِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « مَنْ يَتَزَوَّدْ فِي الدُّنْيَا يَنْفَعْهُ فِي الْآخِرَةِ »

399. Cerîr İbn-i Abdillah *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilmiştir ki, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Her kim, dünyada azık edinirse, ahirette ona fayda verir."** buyurmuştur. *(Ali el-Müttekî, Kenzül Ummal:15/775, No:43052)*

٤٠٠- عَنْ رَجُلٍ مِنْ اَهْلِ الْبَادِيَةِ قَالَ: اَخَذَ بِيَدِي رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ فَجَعَلَ يُعَلِّمُنِي مِمَّا عَلَّمَهُ اللّٰهُ ، فَكَانَ مِمَّا حَفِظْتُ عَنْهُ اَنْ قَالَ « اِنَّكَ لَنْ تَدَعَ شَيْئًا اتِّقَاءَ اللّٰهِ اِلَّا اَعْطَاكَ اللّٰهُ خَيْرًا مِنْهُ »

400. Badiye ehlinden bir sahabe şöyle buyurdu: "Bir kere Resul-ü Ekrem *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* benim elimi tutarak, Allah-u Tealâ'nın ona öğrettiklerinden, bana öğretmeye başladı. Onun, bana öğrettiklerinden ezberliyebildiklerimden şu da vardı: **"Şüphesiz, sen Allah'tan korktuğun için bir şeyden vaz geçersen, Allah-u Tealâ ondan daha hayırlısını mutlaka sana verir."** *(Müsned-i Ahmed:5/79)*

٤٠١- عَنْ رَجُلٍ مِنْ بَنِي سُلَيْطٍ قَالَ: أَتَيْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ وَهُوَ يَقُولُ «
اَلْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ لَايَخْذُلُهُ وَلَايَظْلِمُهُ اَلتَّقْوٰى هٰهُنَا اَلتَّقْوٰى هٰهُنَا وَأَوْمَأَ
بِيَدِهِ إِلٰى صَدْرِهِ »

401. Benî Süleyd'den bir sahabî şöyle dedi: "Bir kere Resul-ü Ekrem *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yanına geldim, o şöyle buyuruyordu: **"Müslüman, müslümanın kardeşidir onu yardımsız bırakmaz ve ona haksızlık yapmaz."** Sonra eliyle göğsüne işaret ederek: "**Takva buradadır, Takva buradadır.** " buyurdu. *(Müsned-i Ahmed:4/69)*

TAKVANIN FAZİLETİNİ BİLDİREN DİĞER AYETİ KERİMELER

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ ابْنَيْ اٰدَمَ بِالْحَقِّ إِذْ قَرَّبَا قُرْبَانًا فَتُقُبِّلَ مِنْ أَحَدِهِمَا وَلَمْ
يُتَقَبَّلْ مِنَ الْاٰخَرِ قَالَ لَأَقْتُلَنَّكَ قَالَ إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللّٰهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ (٢٧)

"Onlara, Âdem *(Aleyhisselam)* **ın iki oğlunun gerçek olan haberini oku, hani onlar** (Allah'a yaklaştıracak) **birer kurban takdim etmişlerdi de, ikisinden birininki kabul olmuş, öbürününki kabul olmamıştı. O** (kurbanı kabul olunmayan Kabil, kurbanı kabul olan kardeşine): **"Seni elbette öldüreceğim demişti.** (diğeri de): **"Allah ancak müttakiler** (kendisinden korkanlar) **dan kabul eder." dedi.** *(Maide Suresi:27)*

يَا بَنِي اٰدَمَ قَدْ أَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُوَارِي سَوْاٰتِكُمْ وَرِيشًا وَلِبَاسُ التَّقْوٰى
ذٰلِكَ خَيْرٌ ذٰلِكَ مِنْ اٰيَاتِ اللّٰهِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ (٢٦)

"Ey Âdem oğulları! Size, (şeytanın açmak istediği) **çirkin yerlerinizi örtecek bir libas, bir de süslü libas** (giyip süsleneceğiniz bir elbise) **indirdik** (yarattık). **Takva libası ise, o daha hayırlıdır. İşte bu,** (libasların indirilmesi) **Allahın** (fazlu rahmetine delâlet eden) **ayet** (alâmet) **lerindendir; ta ki** (insanlar) **iyice düşünsünler** (nimetlerin kadrini bilsinler)." *(Araf Suresi:26)*

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَلَاتَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ (١٠٢)

"Ey iman edenler! Allahtan hakkıyla korkun ve sakın siz, müslümanlar (olmak) **dan başka** (bir sıfatla) **ölmeyin."** *(Ali İmran Suresi:102)*

Mevlâ Tealâ, azık edinmeyi emrettikten sonra hac yolunda rızık aramanın yasak olmadığını ancak zikirden gafil olmamak gerektiğini beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَنْ تَبْتَغُوا فَضْلاً مِنْ رَبِّكُمْ فَاِذَا اَفَضْتُمْ مِنْ عَرَفَاتٍ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ وَاذْكُرُوهُ كَمَا هَدٰيكُمْ وَاِنْ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلِهِ لَمِنَ الضَّالِّيْنَ (١٩٨)

KELİME MANASI (198)

(لَيْسَ) **Olmadı,** kim üzerine? (عَلَيْكُمْ) **sizin üzerinize,** ne? (جُنَاحٌ) **hiç bir günah,** ne hususta? (اَنْ تَبْتَغُوا) **talebetmenizde, aramanızda** neyi? (فَضْلاً) **her hangi bir fazlı** (ticaret ve rızkı), kimden? (مِنْ رَبِّكُمْ) **Rabbinizden,** yani hac aylarında ticaretle rızkınızı kazanmaktan men olunmuş değilsiniz, gerideki emirlere riayetle hac, ticarete, kazanca mani değildir. (فَاِذَا اَفَضْتُمْ) **sonra ifaze ettiğiniz vakitte,** yani topluca Müzdelifeye akın ettiğinizde, nereden? (مِنْ عَرَفَاتٍ) **Arafattan,** yani cemaat hâlinde, sel gibi Arafattan Müzdelifeye döndüğünüz vakitte, (فَاذْكُرُوا) **hemen zikredin** kimi? (اللّٰهَ) **Allah** (-u Tealâ Hazretlerin) **i** nerede? (عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ) **Meş'ari Haram yanında, civarında** (وَاذْكُرُوهُ) **ve zikredin,** kimi? (هُ) **onu** (Allah-u Tealâ Hazretlerini) ne gibi? (كَمَا هَدٰى) **hidayet ettiği gibi,** kimi? (كُمْ) **sizi,** yani sizi güzel bir hidayetle hidayet ettiği, size hac vazifelerini ve onu nasıl zikredeceğinizi öğrettiği gibi siz de onu kalben ve lisanen güzel bir zikirle zikredin (وَاِنْ كُنْتُمْ) **şüphe yok ki, siz idiniz,** neden evvel? (مِنْ قَبْلِهِ) **ondan** (Allah-u Tealâ sizi hidayet etmeden) **evvel** kimlerden? (لَمِنَ الضَّالِّيْنَ) **elbette dalâlete düşücülerden,** yani iman va taatı bilmeyenlerdendiniz.

MEALİ ŞERİFİ (198)

(Ey müslümanlar! Hac mevsiminde de ticaret yoluyla) **Rabbinizden bir Fazl**(-ı İlahî olan rızık) **talep etmeniz** (aramanız) **da size hiç bir günah yoktur. Arafat** (taki vakfe) **den** (ayrılıp sel gibi Müzdelifeye) **akın ettiğinizde Allah** (-u Tealây) ı **Meş'ari Haram'ın yanında zikredin. O, size** (böyle güzel) **hidayet bahşettiği gibi, siz de** (güzel zikirlerle) **O'nu yâdedin** (anın). **Şüphe yok ki, siz bundan** (bu hidayetten) **evvel elbette dalâlete düşenlerdendiniz** (Mevlâ Tealâ'yı nasıl zikredeceğini ve ona nasıl ibadet edeceğini bilmeyenlerdendiniz).

İZAHAT

Buharî *(Rahimehullah)* ve diğerleri, İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayet etmişlerdir ki: Cahiliyet devrinde "Ukâz, Zül mecâz" gibi bir takım çarşılar vardı ki, hac mevsiminde orada ticaret yapılırdı.

İslâm geldikten sonra Ashabı kiramdan bazıları hac mevsiminde ticaret yapmaktan çekindiler, bir takımları da: "Hacda ticaretle uğraşanın haccı kabul değildir." diyorlardı. Bu hususta Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e sorduklarında bu ayeti celile nazil oldu.

Bu ayeti celileden, hacda yapılacak ticaretin ve diğer kazançların mubah (serbest) olduğuna ve bunun hiç bir sevabı noksan etmiyeceğine delil alınmıştır. Nitekim Ebu Ümametet Teymî'den rivayet edilmiştir ki o şöyle buyurdu: Ben, İbn-i Ömer'e dedim ki: "Biz ticaretle uğraşan insanlarız, acaba haccımız kabul olur mu? Bir takım insanlar bizim haccımızın kabul olmıyacağını söylüyorlar." O: "Siz Beytullahı tavaf etmiyor musunuz, Safa ile Merve arasında Sa'y etmiyor musunuz, Arafata gitmiyor musunuz, Şeytan taşlamıyor musunuz, başlarınızı traş etmiyor musunuz?" buyurdu.

Ben de: "Evet yapıyoruz." dedim. Bunun üzerine İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* buyurdu ki: "Bir adam, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e geldi ve senin sorduğundan sordu, Efendimiz, *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, Cibril-i Emîn bu ayeti kendisine indirinceye kadar cevap vermedi, ayeti celile inince adamı çağırıp bu ayeti kerimeyi okudu ve: (أَنْتُمُ الْحُجَّاجُ) **"Siz hacılarsınız."** buyurdu. *(Hakim Müstedrek:1/449)* Bu rivayetlerden, hacda ticaret yapmanın mubah olduğu anlaşılıyorsa da, terki evlâdır.

(عَرَفَاتٍ) **Arafat:** Mekke-i Mükerreme şehrine 12 mil mesafede bulunan bir dağın ismidir. Arafat, cemi lâfzında müfred bir isimdir, cemilenmez. Hacıların Arefe günü yani Zilhıccenin dokuzuncu günü o mübarek yerde vakfe (bir müddet bulunma) ları, haccın farzlarındandır. Binaenaleyh bayram günü şafak vaktine kadar orada bir dakika bile olsa bulunamayan kimse haccı kaçırmış olur, gelecek sene kaza etmesi lâzımdır. Çünkü Zilhıccenin dokuzuncu günü ve bayram gecesi şafak vaktine kadar velev bir dakika olsun Arafatta bulunmak haccın farzlarındandır. Zilhıccenin 8. gününe de: **"Yevmi Terviye"** denir.

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, İmam-ı Dahhâk *(Rahimehullah)* buyurdu ki: Âdem *(Aleyhisselam)*, Hindistana, Hazreti Havvâ da Ciddeye indirilmişlerdir. Birbirlerini ararken Arafat sahasında karşılaşmışlar, yekdiğerini tanımışlardır. Bu cihetle o güne, tanıma manasında olan **Arafe,** o mülâkat (karşılaşma) sahasına da **Arafat** denilmiştir.

İbn-i Ebî Hatim'in, Abdullah İbn-i Amr'dan, İbn-i Cerîr ve İbn-i Münzir'in, İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayetlerine göre de: İbrahim *(Aleyhiss-elam)* e haccın menasiki (vazifeleri), burada vahyolunmuş olduğu için, buraya Arafat namı verilmiştir.

ARAFATIN FAZİLETİNİ BEYAN EDEN HADİSİ ŞERİFLER.

٤٠٢ـ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ يَعْمَرَ الدَّيْلِيِّ (رضى الله عنه) قَالَ: اَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ وَهُوَ بِعَرَفَةَ فَجَاءَ نَاسٌ اَوْ نَفَرٌ مِنْ اَهْلِ نَجْدٍ فَاَمَرُوا رَجُلاً ، فَنَادٰى رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ كَيْفَ الْحَجُّ؟ فَاَمَرَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ [رَجُلاً] فَنَادٰى : « اَلْحَجُّ اَلْحَجُّ يَوْمُ عَرَفَةَ ، مَنْ جَاءَ قَبْلَ الصُّبْحِ مِنْ لَيْلَةِ جَمْعٍ فَقَدْ تَمَّ حَجُّهُ ، اَيَّامُ مِنًى ثَلاَثَةٌ ، فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلاَ اِثْمَ عَلَيْهِ وَمَنْ تَاَخَّرَ فَلاَاِثْمَ عَلَيْهِ » قَالَ: ثُمَّ اَرْدَفَ رَجُلاً خَلْفَهُ فَجَعَلَ يُنَادِي بِذٰلِكَ .

402. Abdurrahman İbn-i Ya'mer ed-Deylî *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edildiğine göre: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Arafatta bulunuyordu, yanına vardım. Necidden bazı kimseler veya bir bölük cemaat geldi. Bir adama emrettiler. O da Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e: **"Hac nasıl yapılacak?"** diye seslendi. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de bir adama emretti, o da: **"Hac, Arefe günüdür."** diye seslendi.

"Kim, Müzdelife gecesi sabah namazından önce Arafata gelir (vakfe yaparsa) **haccı tamamdır. Mina günleri üç gündür. Kim iki günde acele eder** (Mekke'ye iner) **se ona bir günah yoktur. Geri** (üçüncü güne) **kalana da, bir vebal yoktur."** Sonra terkisine (bineğinin arkasına) bir kimse aldı. aynı şeyleri seslenip duruyordu. *(Ebu Davud, Menasik:68, Tirmizî, Hac:57, Tefsiri Sure:2/22, İbn-i Mace, Menasik:57, Neseî, Menasik:211, Ahmed İbn-i Hanbel:4/309, 310, 333, Beyhaki, Sünen5/116, Hakim, Müstedrek:1/464, İbn-i Hıbban:6/76)*

Bu hadisi şerif, haccın hükümlerinden birinin, Arefe günü zevalden, bayram sabahına kadar, isterse bir an olsun Arafatta vakfe olduğunu, bir an da olsa, bu arada vakfede bulunmayanların haccının olamıyacağı hakkında nas (delil) dir. Arafatta vakfenin vacip olan vakti, zevalden güneş batana kadardır. Gündüz yetişemeyen bir hacı bayram gecesi Arafata yetişse yine haccın rüknünün birini yerine getirmiş olur. Arefe günü güneş batana kadar durmak vaciptir. Güneş batmadan Müzdelifeye inene, ittifakla kurban cezası lâzım gelir. Bu kişi güneş battıktan sonra tekrar Arafata dönerse, İmam-ı Azam *(Rahimehullah)* a göre yine kurban kesmesi lâzımdır. Malik ve Şafiî'ye göre dönerse ceza sakıt olur. Minada, birinci gün kurban günü sayılır. İkinci, üçüncü ve dördüncü günler teşrik günleridir.

Teşrik günlerinin ikinci günü sayılan bayramın üçüncü günü, Mekkeye inmekte bir vebal olmadığı gibi teşrik günlerinin üçüncü günü sayılan bayramın dördüncü günü inmekte de bir vebal yoktur. Hatta daha sevaptır, çünkü dördüncü günün taşlarını atmak, sünnettir.

٤٠٣- عَنْ عُرْوَةَ بْنِ مُضَرِّسٍ الطَّائِيِّ (رضى الله عنه) قَالَ: اَتَيْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ بِالْمَوْقِفِ يَعْنِي بِجَمْعٍ ، قُلْتُ : جِئْتُ يَارَسُولَ اللّٰهِ مِنْ جَبَلِ طَيِّءٍ ، اَكْلَلْتُ مَطِيَّتِي وَاَتْعَبْتُ نَفْسِي وَاللّٰهِ مَا تَرَكْتُ مِنْ جَبَلٍ اِلاَّ وَقَفْتُ عَلَيْهِ فَهَلْ لِي مِنْ حَجٍّ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « مَنْ اَدْرَكَ مَعَنَا هٰذِهِ الصَّلاَةَ وَاَتَى عَرَفَاتٍ قَبْلَ ذٰلِكَ لَيْلاً اَوْنَهَارًا فَقَدْ تَمَّ حَجُّهُ وَقَضَى تَفَثَهُ »

403. Urve İbn-i Mudarris et-Tâî *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: Müzdelifeyi kastederek vakfe yerinde Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e geldim ve "Ey Allah'ın Resulü! Ben Tayyi' dağından geldim bineğimi yordum, nefsimi meşakkate düşürdüm, Allah'a yemin ederim ki, üzerinde vakfe yapmadığım hiç bir kum tepesi bırakmadım, benim haccım oldu mu?" dedi. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Kim, bizimle şu** (bayram sabahı) **namaza yetişir, bundan önce gece veya gündüzün** (bir kısmında) **Arafata gelir, vakfede bulunursa, haccı tamam olur ve** (taş ve kurbandan sonra) **saç ve sakalından keser."** buyurdu. *(Ebu Davud, Menasik:69, No:1950, Tirmizî, Hac:57, Neseî, Hac:211, İbn-i Mace, Menasik:57, Ahmed İbn-i Hanbel:4/15, 261, 262)*

Müzdelifedeki İmam-ı Azama *(Rahimehullah)* göre, şafakla güneşin doğması arasında yapılır. Şafak atmadan Mina'ya inen şahsa, vacibi terkettiği için kurban cezası lâzım gelir.

EFENDİMİZ *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* İN HACCI HAKKINDA HADİSİ ŞERİFLER

٤٠٤- عَنْ مِسْوَرِ بْنِ مَخْرَمَةَ (رضى الله عنه) قَالَ خَطَبَنَا رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ بِعَرَفَةَ فَحَمِدَ اللّٰهَ وَاَثْنَى عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ « اَمَّا بَعْدُ فَاِنَّ اَهْلَ الشِّرْكِ وَالْاَوْثَانِ كَانُوا يَدْفَعُونَ مِنْ هٰهُنَا عِنْدَ غُرُوبِ الشَّمْسِ حِينَ تَكُونُ الشَّمْسُ عَلَى رُؤُسِ الْجِبَالِ مِثْلَ عَمَائِمِ الرِّجَالِ عَلَى رُؤُسِهَا فَهَدْيُنَا مُخَالِفٌ لِهَدْيِهِمْ وَكَانُوا يَدْفَعُونَ مِنَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ عِنْدَ طُلُوعِ الشَّمْسِ عَلَى رُؤُسِ الْجِبَالِ مِثْلَ عَمَائِمِ الرِّجَالِ عَلَى رُؤُسِهَا فَهَدْيُنَا مُخَالِفٌ لِهَدْيِهِمْ »

404. Misver İbn-i Mahreme *(Radıyallahu Anh)* buyurdu ki: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Arafatta bizlere hutbe okuyarak, Allah-u Tealâ'ya hamd-ü senada bulunduktan sonra, şöyle buyurdu: **"Bundan sonra, müşrikler güneş batarken, güneş; erkeklerin başlarındaki sarıklar gibi, dağların başlarında bulunduğu zaman, buradan.** (Arafattan) **inerlerdi. Bizim yolumuz ise,**

onların yoluna muhaliftir. Onlar, Meşar-i Haram (Müzdelife) **den, güneş dağların başına, erkeklerin başlarındaki sarıklar gibi doğduğunda inerlerdi. Bizim yolumuz ise, onların yoluna uymaz."** buyurdu. *(Hakim, Müstedrek:2/277, Beyhakî, Sünen:5/125)*

٤٠٥- عَنْ عَلِيِّ بْنِ اَبِى طَالِبٍ (رضى الله عنه) قَالَ: وَقَفَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ بِعَرَفَةَ فَقَالَ « هٰذِهِ عَرَفَةُ وَهُوَ الْمَوْقِفُ وَعَرَفَةُ كُلُّهَا مَوْقِفٌ » ثُمَّ اَفَاضَ حِينَ غَرَبَتِ الشَّمْسُ وَاَرْدَفَ اُسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ وَجَعَلَ يُشِيرُ بِيَدِهِ عَلٰى هَيْئَتِهِ وَالنَّاسُ يَضْرِبُونَ يَمِينًا وَشِمَالاً يَلْتَفِتُ اِلَيْهِمْ وَيَقُولُ « يَا اَيُّهَا النَّاسُ عَلَيْكُمُ السَّكِينَةُ » ثُمَّ اَتٰى جَمْعًا فَصَلّٰى بِهِمُ الصَّلاَتَيْنِ جَمِيعًا فَلَمَّا اَصْبَحَ اَتٰى قُزَحَ فَوَقَفَ عَلَيْهِ وَقَالَ « هٰذَا قُزَحُ وَهُوَ الْمَوْقِفُ وَجَمْعٌ كُلُّهَا مَوْقِفٌ ثُمَّ اَفَاضَ حَتّٰى اَتَى الْمُحَسِّرَ فَقَرَعَ نَاقَتَهُ فَخَبَّتْ حَتّٰى جَاوَزَ الْوَادِىَ فَوَقَفَ وَاَرْدَفَ الْفَضْلَ ثُمَّ اَتَى الْجَمْرَةَ فَرَمَاهَا ثُمَّ اَتَى الْمَنْحَرَ فَقَالَ هٰذَا الْمَنْحَرُ وَمِنًى كُلُّهَا مَنْحَرٌ »

405. Ali İbn-i Ebi Talip *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Arafatta vakfeye durarak: **"İşte şu** (gördüğünüz), **Arafattır ve o, vakfe yeridir; bütün Arafat vakfe yeridir."** buyurdu. Sonra güneş batınca yol aldı ve Üsame İbn-i Zeyd'i redîf yaptı (hayvanın üstünde arkasına bindirdi). Eliyle tabii şekilde işaret etmeye başladı. İnsanlar (kalabalıktan önünde) sağa sola vurmaktaydılar. Onlara dönüp bakıyor ve: **"Ey İnsanlar! Sükûnet üzere olun!"** buyuruyor. Sonra cem'a (Müzdelifeye) gelerek müslümanlara iki namazı (akşamla yatsıyı) bir arada kıldırdı. Sabah olunca Kuzah'a geldi ve üzerinde vakfeye durarak şöyle dedi: **"Bu** (gördüğünüz), **Kuzah'dır ve o, vakfe yeridir; cem'** (Müzdelife) **in hepsi vakfe yeridir."** Sonra yol aldı ve Muhassir vadisine varınca devesini kamçıladı. Deve yürüdü Resul-ü Ekrem *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, vadiyi geçince durdu ve: (Bu sefer) El-Fadl'ı redif yaptı (arkasına oturttu). Sonra Cemre'ye (büyük şeytana) gelerek ona (7 taş) attı. Sonra kurban kesme yerine geldi ve: **"İşte bu** (gördüğünüz), **kurban kesme yeridir; Mina'nın her tarafı kurban kesme yeridir."** buyurdu. *(Tirmizî, Hac:54, No:885, Ebu Davud, Menasik:64, İbn-i Mace, Menasik:55)*

٤٠٧- عَنْ اُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ ؛ اَنَّهُ كَانَ رَدِيفَ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ حِينَ اَفَاضَ مِنْ عَرَفَةَ . فَلَمَّا جَاءَ الشِّعْبَ اَنَاخَ رَاحِلَتَهُ . ثُمَّ ذَهَبَ اِلَى الْغَائِطِ . فَلَمَّا رَجَعَ صَبَبْتُ عَلَيْهِ مِنَ الْاِدَاوَةِ فَتَوَضَّاَ . ثُمَّ رَكِبَ ثُمَّ اَتَى الْمُزْدَلِفَةَ

فَجَمَعَ بِهَا بَيْنَ الْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ .

406. Üsametübnü Zeyd *(Radıyallahu Anh)* dan nakledilmiştir ki, Arafattan çekildiği vakit kendisi, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in terkisi (arkası) n daymış. Şi'be (iki dağ arasındaki boşluğa) gelince Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* devesini çöktürmüş, sonra helâya gitmiş. (Üsame dedi ki): "Helâden döndüğü vakit ben, kendisine bir kaptan su döktüm de abdest aldı. Sonra hayvanına binerek Müzdelifeye geldi ve orada akşamla yatsıyı birlikte kıldı." *(Müslim, Hac:281)*

407. Cafer İbn-i Muhammed, babasının şöyle dediğini rivayet etmiştir: Biz, Cabir İbn-i Abdullah'ın yanına girdik. Girenlerin kimler olduğunu sordu. Sıra bana gelince: "Ben, Muhammed İbn-i Ali İbn-i Hüseyin'im." dedim. Bunun üzerine eliyle başıma uzanarak üst düğmemi çıkardı. Sonra alt düğmemi de çıkardı. Sonra avucunu göğsüme koydu.

Ben, o zaman genç bir çocuktum. (Bana): "Hoş geldin kardeşimin oğlu! Dilediğini sor." dedi. Ben de sordum. Kendisi âmâ idi. Namaz vakti gelince bir dokumaya sarınarak (namaza) kalktı dokuma küçük olduğu için omuzlarına koydukça iki tarafı geriye dönüyordu. Cübbesi de yanı başında askıda duruyordu. Bize namazı kıldırdı. Sonra ben, (kendisine): "Bana Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in haccını haber ver." dedim; Cabir eliyle dokuz işareti yaparak: "Şüphesiz ki Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* haccetmeden dokuz sene durdu, sonra onuncu sene kendisinin haccedeceğini halka bildirdi. Bunun üzerine, Medine'ye bir çok insan geldi. Bunların hepsi Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e uymanın çaresini arıyor, onun ameli gibi amelde bulunmak istiyorlardı.

Derken onunla birlikte yola çıktık. Zül Huleyfe'ye (Medine-i Münevvere'nin güney doğusu tarafında, Mescid-i Nebeviye 18 Km. mesafede, hac ve umre niyetiyle Mekke'ye gitmek isteyenlerin ihrama girecekleri yer) varınca Esmâ Binti Ümeys, Muhammed İbn-i Ebi Bekri doğurdu da:"Ben ne yapacağım?" diye Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e haber gönderdi. Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, ona: (اغْتَسِلِي وَاسْتَفْرِي بِثَوْبٍ وَأَحْرِمِي) **"Yıkan da bir elbise ile kuşak sarın ve ihrama gir!"** cevabını verdi. (Bundan maksat: Doğumdan sonra beline kuşak gibi bir şey dolayarak çocuk bezlenir gibi bezlenip o bezin iki ucunu ön ve arkadan o kuşağa bağlamaktır. Buna hususî tabiriyle istisfâr denir). Müteakiben Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* (oradaki) mescitte namaz kıldı, sonra Kasvâ (kendi devesine) ya bindi, devesi kendisini Beyda düzüne çıkardığı vakit, onun önünde gözümün görebildiği kadar binekli ve yaya gördüm. Bir o kadar sağında, bir o kadar solunda; bir o kadar da arkasında vardı.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, aramızda bulunuyordu Kuran ona

iniyor te'vilini de o biliyordu. O ne yaparsa biz de onu yapıyorduk. Derken tevhidle gürleyerek:

« لَبَّيْكَ اللّٰهُمَّ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ لاَشَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ اِنَّ الْحَمْدَ وَالنِّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ لاَشَرِيكَ لَكَ »

"Lebbeyke Allahümme lebbeyk, lebbeyke lâ şerîke leke lebbeyke, innel hamde venni'mete leke vel mülke lâ şerîke lek."

"Ya Rab! Davetine tekrar tekrar icabet ettim, bütün emirlerini yerine getirmek için huzuruna geldim. Rabbim! senin her davetine icabet, borcumdur. Senin saltanatında eşin ve ortağın yoktur. Allahım! bütün varlığımla sana döndüm, hamd senindir, nimet senindir. mülk de senindir, bütün bunlarda eşin ve ortağın yoktur." diyordu.

Halk, hâlen getirmekte oldukları telbiyeyi getirdiler. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bu hususta kendilerine bir şey demedi. O, kendi telbiyesine devam etti. (o sıralarda) Biz ancak hacca niyet ediyor; umreyi bilmiyorduk. Onunla birlikte Kâbe'ye varınca Rüknü istilâm buyurdu (Haceri Esvedi öptü). ve üç şavt (dönüş) hızlı, dört de (orta) yürüyüşüyle tavaf yaptı. Sonra İbrahim *(Aleyhisselam)* ın makamına ulaşarak: (وَاتَّخِذُوا مِنْ مَقَامِ اِبْرٰهِيمَ مُصَلًّى) **"İbrahim'in makamından namazgah ittihaz edin."** *(Bakara Suresi:125 den)* ayetini okudu.

Makamı, kendisiyle beyti şerif arasına aldı. Babam, onun, kıldığı iki rekat namazda Kafirûn ile ihlâs surelerini okuduğunu söylerdi. Bunu, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den işitmeden söyliyeceğini hiç zannetmem.

Sonra yine Rükne dönerek onu istilâm buyurdu, Sonra (Safa) kapı (sın) dan Safaya çıktı. Safa'ya yaklaşınca: (. . . اِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللّٰهِ) **"Şüphesiz ki Safa ile Merve, Allahın şeâirindendirler. . . "** *(Bakara Suresi:158 den)* ayeti kerimesini okudu ve: (اَبْدَءُ بِمَا بَدَءَ اللّٰهُ بِهِ) **"Allahın başladığından başlıyorum."** diyerek Safa'dan başladı. Onun üzerine çıktı; Beyt-i şerifi görünce kıbleye döndü, Allahı tevhid eyledi ve ona tekbir getirdi.

« لاَاِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ وَحْدَهُ لاَشَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ لاَاِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ وَحْدَهُ اَنْجَزَ وَعْدَهُ وَنَصَرَ عَبْدَهُ وَ هَزَمَ الْاَحْزَابَ وَحْدَهُ »

"Bir tek Allahtan başka hiç bir ilâh yoktur. Onun şeriki yoktur. Mülk onundur, hamd de ona mahsustur. Hem o, her şeye kadirdir! Bir tek Allahdan başka hiç bir ilâh yoktur. Va'dini yerine getirdi; kulunu muzaffer kıldı. Yalnız başına bütün hizip (Hendek muharebesine katılan düşman kuvvet) **leri bozguna uğrattı."** dedi.

Bu arada dua okudu ve söylediklerinin mislini üç defa tekrarladı. Sonra Merve'ye indi. Ayakları, vadinin ortasına indiği vakit (şimdiki yeşil direkler arasında) hızlıca yürüdü. Ayakları vadiden çıkınca, mutad yürüyüşüne de-

vam etti. Nihayet Merve'ye geldi. Mervede de, Safa'da yaptığı gibi hareket etti. Merve üzerinde son tavafını yaparken:

« لَوْ اَنِّى اسْتَقْبَلْتُ مِنْ اَمْرِى مَااسْتَدْبَرْتُ لَمْ اَسُقِ الْهَدْىَ . وَجَعَلْتُهَا عُمْرَةً فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ لَيْسَ مَعَهُ هَدْىٌ فَلْيَحِلَّ . وَلْيَجْعَلْهَا عُمْرَةً »

"Arkamda bıraktığım iş, tekrar karşıma çıksaydı, hedy (kurbanı) **ı getirmez, bu haccı umre yapardım.** (Hac aylarında umre yapmanın caiz olduğunu şimdi bildiğim gibi başlangıçta bilseydim kurbanımı Mekke'ye göndermez. Ve ihramına başladığım haccı, umreye çevirirdim). **Artık sizin hanginizin yanında hedy'i yoksa hemen ihramdan çıksın ve haccını umreye çevirsin."** buyurdu.

Bunun üzerine, Sürakatübnü Malik İbn-i Cü'şüm ayağa kalkarak: "Ya Resulallah! Bu iş (hac aylarında umre yapmak veya haccı umreye çevirmek), bizim bu senemize mi mahsus, yoksa ebedî olarak devam edecek mi?" diye sordu. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem),* parmaklarını birbirine kenetledi ve iki defa:

« دَخَلَتِ الْعُمْرَةُ فِى الْحَجِّ لاَ بَلْ لاَبَدِ اَبَدٍ »

"(Şu kenetlenen parmaklarım gibi) **Umre, hacca dahil olmuştur** (hac aylarında sahih olmuştur), **hayır, ebedi olarak devam edecektir!"** buyurdu.

Ali *(Radıyallahu Anh)* , Yemen'den Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in develerini getirdi. Fatıma *(Radıyallahu Anha)* 'yı da ihramdan çıkanlar arasında buldu Fatıma, boyalı elbise giymiş ve sürme çekmişti. Ali *(Radıyallahu Anh)* onun bu yaptığını (ihramdan çıkmasını) beğenmediyse de, Fatıma *(Radıyallahu Anha)* : "Bunu, bana babam emretti!" dedi. Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* Irak'ta (halife) iken şöyle derdi: "Bunun üzerine ben Fatıma'yı bu yaptığından dolayı azarlatmak ve Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* namına söylediklerini sormak için Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gittim; Fatıma *(Radıyallahu Anha)* nın yaptıklarını beğenmediğimi ona haber verdim de:

« صَدَقَتْ صَدَقَتْ . مَاذَا قُلْتَ حِينَ فَرَضْتَ الْحَجَّ »

"Doğru söylemiş, doğru söylemiş. Sen, hacca niyetlenirken ne dedin?" buyurdu. Ben:"Ya Rabbi! Resulün, neye niyetlendiyse, ben de ona niyet ettim." cevabını verdim. Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bana:

« فَاِنَّ مَعِىَ الْهَدْىَ فَلاَ تَحِلُّ »

"Benim yanımda hedy'im (kurbanlığım) **var** (bu sebeple ihramdan çıkamam). **Sen** (de) **ihramdan çıkma!"** buyurdular.

Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ninYemen'den getirdikleriyle, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in beraberinde getirdikleri hedy (kurban) lar, yüz

adettiler. Derken cemaatın hepsi ihramdan çıkıp, saçlarını kısalttılar. Yalnız Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile yanlarında hedy bulunanlar müstesna (onlar ihramdan çıkmadılar).

Terviye(Zilhıccenin sekizinci) günü gelince, Mina'ya müteveccihen (doğru) hareket ettiler ve Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* hayvanına binmişti. Minada öğle, ikindi, akşam, yatsı ve (ertesi günü) sabah namazlarını kıldı. Sonra güneş doğuncaya kadar biraz durdu. Ve kendisi için (Arafata yakın olan), Nemire (denilen yer) de kıldan bir çadır kurulmasını emir buyurdu.

Sonra Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* (Minadan Nemireye doğru) yola revan oldu. Kureyş, kendilerinin cahiliyet devrinde yaptıkları gibi onun da, Meş'ar-i Haram yanında (veya Müzdelifenin başka bir yerinde) vakfe edeceğinde (duracağında ve Arafata gitmeyeceğinde) şüphe etmiyorlardı. Halbuki Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, o yeri (Müzdelifeyi) geçerek Arafata vardı. Ve Nemire (denilen yer) de çadırının kurulduğunu görerek, oraya indi. Güneş, zevale gelince (göğün ortasından batıya doğru kaymaya başlayıp öğle vakti girince) Kasvâ (denilen devesi) nin hazırlanmasını emir buyurdu. Ve hayvana semer vuruldu. Müteakiben (Urane denen) vadinin ortasına geldi ve cemaate hutbe okuyarak şöyle buyurdu:

« اِنَّ دِمَاءَكُمْ وَاَمْوَالَكُمْ حَرَامٌ عَلَيْكُمْ كَحُرْمَةِ يَوْمِكُمْ هٰذَا فِى شَهْرِكُمْ هٰذَا فِى بَلَدِكُمْ هٰذَا اَلاَ كُلُّ شَىْءٍ مِنْ اَمْرِ الْجَاهِلِيَّةِ تَحْتَ قَدَمَىَّ مَوْضُوعٌ وَدِمَاءُ الْجَاهِلِيَّةِ مَوْضُوعَةٌ وَاِنَّ اَوَّلَ دَمٍ اَضَعُ مِنْ دِمَائِنَا دَمُ ابْنِ رَبِيعَةَ بْنِ الْحَارِثِ . كَانَ مُسْتَرْضِعًا فِى بَنِى سَعْدٍ فَقَتَلَتْهُ هُذَيْلٌ ، وَرِبَا الْجَاهِلِيَّةِ مَوْضُوعٌ . وَاَوَّلُ رِبًا اَضَعُ رِبَانَا . رِبَا عَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ ، فَاِنَّهُ مَوْضُوعٌ كُلُّهُ . فَاتَّقُوا اللّٰهَ فِى النِّسَاءِ فَاِنَّكُمْ اَخَذْتُمُوهُنَّ بِاَمَانِ اللّٰهِ . وَاسْتَحْلَلْتُمْ فُرُوجَهُنَّ بِكَلِمَةِ اللّٰهِ وَلَكُمْ عَلَيْهِنَّ اَنْ لاَيُوطِئْنَ فُرُشَكُمْ اَحَدًا تَكْرَهُونَهُ . فَاِنْ فَعَلْنَ ذٰلِكَ فَاضْرِبُوهُنَّ ضَرْبًا غَيْرَ مُبَرِّحٍ . وَلَهُنَّ عَلَيْكُمْ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ . وَقَدْ تَرَكْتُ فِيكُمْ مَا لَنْ تَضِلُّوا بَعْدَهُ اِنِ اعْتَصَمْتُمْ بِهِ . كِتَابُ اللّٰهِ . وَاَنْتُمْ تُسْاَلُونَ عَنِّى . فَمَا اَنْتُمْ قَائِلُونَ؟ »

"Şüphesiz ki, sizin kanlarınız ve mallarınız, şu (Arefe) **gününüz şu** (Zilhıcce) **ayınızda ve şu** (Mekke) **şehrinizin hürmeti gibi bir birinize haramdır.** (Bu yer ve zamanda günah işlemek nasıl ağır bir şekilde haramsa, birbirini-

zin kanını akıtmanız ve haksız yere birbirinizin malını almanız, her yerde ve her zaman şiddetle haramdır). **Dikkat edin! Cahiliyet umûruna** (işlerine) **ait her şey, ayaklarımın altına konmuştur** (batıldır, geçerli değildir).

Cahiliyet devrinin kan davaları kaldırılmıştır (ne kısası, ne diyeti, ne de keffareti vardır). **Bize ait olan kan davalarından ilk işkat ettiğim** (düşürdüğüm, kaldırdığım) **dava, İbn-i Rabîatebnil Hâris'in kan davasıdır. İbn-i Rabia, Benî Sa'd kabilesinde süt anadaydı. Onu, Hüzeyle kabilesi öldürdü.**

Cahiliyet devrinin ribası (faizi) **de batıldır. İlk iptal ettiğim riba, bizim ribamız** (amcam) **Abbas İbn-i Abdil Muttalib'in ribasıdır. Çünkü faizin hepsi batıldır.**

Kadınlar hakkında Allah'dan korkun. Çünkü siz, onları Allah'ın emaneti (iyi davranma sözü) **ile aldınız ve onları, Allah'ın kelimesi** (emri veya nikah akdi) **ile kendinize helâl kıldınız.Yaygılarınıza** (evinize) **sevmediğiniz bir kimseye ayak bastırmamaları, sizin, onların üzerindeki hakkınızdır. Bunu yaparlarsa** (mahremi olsun veya olmasın hoşlanmadığınız her hangi bir erkek veya kadının, evinize girmesine izin verirlerse), **onları, zarar vermemek şartıyla dövün.**

Onların sizin üzerinizdeki hakkı da, yiyeceklerini ve giyeceklerini maruf şekilde (halinize göre) **vermenizdir. Size öyle bir şey bıraktım ki, ona sımsıkı sarılırsanız, bir daha asla** (cennet yolundan) **sapmazsınız.** (Size bıraktığım şey) **Allah'ın kitabıdır. Size, ben** (kıyamet günü) **sorulacağım, acaba ne diyeceksiniz?**

Ashabı Kiram:"Risaletini (emrolunduğun şeyleri) tebliğ ettiğine,vazifeni eda ettiğine ve (ümmete) nasihatta bulunduğuna şehadet ederiz." dediler.

Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şehadet parmağını semaya kaldırıp onunla insanlara işaret ederek üç defa:

« اَللّٰهُمَّ! اشْهَدْ . اَللّٰهُمَّ! اشْهَدْ »

"Ey Allahım şahit ol, Ey Allahım şait ol!" buyurdular.

Bu hutbeden sonra ezan okuyup ikamet getirerek öğle namazını (iki rekât olarak) kıldı (kıldırdı). Sonra ikamet getirerek ikindiyi de kıldı (iki rekât olarak ardarda cem'i takdim şekliyle kıldırdı). Bunların arasında başka namaz kılmadı. Bundan sonra hayvanına binerek vakfe yerine (rahmet dağının eteğine) geldi.Devesi Kasva'nın göğsünü kayalara çevirdi. Yayaların toplandığı yeri önüne aldı ve kıbleye döndü. Artık güneş batıncaya kadar vakfe hâlinde kaldı. Güneşin sarılığı biraz gitmişti. Nihayet bütün cirmi (daire şeklinde olan kendisi) kayboldu. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Üsame' yi arkasına aldı ve yola revan oldu (Müzdelifeye hareket etti). Kasva'nın yularını o kadar kasmıştı ki, nerdeyse başı, semerinin altındaki deriye çarpıyordu. Sağ eliyle de:

« يَا أَيُّهَا النَّاسُ ! اَلسَّكِينَةَ اَلسَّكِينَةَ »

"Ey cemaat! Sükûneti muhafaza edin, sükûneti! (acele etmeyin)." diye işaret buyuruyordu.

Kum tepeciklerinden birine geldikçe hayvanın dizginini, düze çıkıncaya kadar biraz gevşetiyordu. Nihayet Müzdelife'ye vardı ve orada akşamla yatsıyı bir ezan, iki kametle kıldı (bu iki namazı cem-i te'hir şekliyle kıldırdı). Aralarında hiç bir nafile namaz kılmadı. Sonra Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* fecir doğuncaya kadar uzandı. Sabah aydınlanınca bir ezan ve bir kametle sabah namazını kıldı (kıldırdı). Sonra Kasva'ya binerek Meş'ar-i Haram'a geldi.

Orada kıbleye karşı dönerek Allah'a dua etti, tekbir getirdi, tehlil ve tevhidde bulundu (Elhamdü lillâh, Allahu Ekber ve Lailahe illallah, dedi) ve ortalık cidden aydınlanıncaya kadar vakfeye devam etti.

Müteakiben güneş doğmadan yola revan oldu. Terkisine de Fadl İbn-i Abbas'ı aldı. Fadl saçı güzel, beyaz ve yakışıklı bir zattı Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* yola çıkınca yanından koşarak bir takım kadınlar geçtiler. Fadl onlara bakmaya başladı. Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* elini Fadl'ın yüzüne koydu Fadl da yüzünü öbür tarafa çevirerek bakmaya başladı. Bu sefer Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de elini öbür tarafa çevirerek Fadl'ın yüzüne kapadı. Fadl yüzünü öbür tarafa çevirerek bakıyordu. Nihayet Batn-ı Muhassir'e (Müzdelife ile Mina arasında bulunan muhassir deresine) vardı ve devesini biraz hızlandırdı.

Sonra büyük cemreye çıkan orta yolu tuttu. Ve ağacın yanındaki cemreye (büyük şeytana) vardı oraya, yedi ufak taş attı. Bunlar (iki parmakla) atılabilen ufak taşlar gibiydi. Onları, vadinin içinden attı. Her birini atarken tekbir getiriyordu.

Bilahare kurban yerine giderek kendi eliyle altmış üç deve boğazladı. Sonra (bıçağı) Ali *(Radıyallahu Anh)* ye verdi geri kalan (37 deveyi) de o boğazladı. Ve Ali'yi hedyine müşterek yaptı. Sonra her deveden bir parça alınmasını emir buyurdu. Bunlar bir çömleğe konarak pişirildi. İkisi de develerin etinden yiyip çorbasından içtiler.

Ondan sonra Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem),* (devesine) binerek (farz tavafı için Mina'dan) Beyt-i Şerif'e gitti. (tavafı müteakip) Mekke de öğle namazını kıldı. Arkasından Zemzem sâkiliği yapan Benî Abdil Muttalib'e gitti. Ve onlara:

« اِنْزِعُوا بَنِى عَبْدِ الْمُطَّلِبِ! فَلَوْلاَ اَنْ يَغْلِبَكُمُ النَّاسُ عَلَىٰ سِقَايَتِكُمْ لَنَزَعْتُ مَعَكُمْ »

"Ey Abdül Muttalip oğulları! Suyu çıkarın! Su çıkarmanız hususunda

başkalarının size galebe çalacağından (izdiham vereceğinden) **endişe etmesem, bende sizinle beraber çıkarırdım."** buyurdu. Yani ben su çıkarırsam halk bunu, menasik (hac vazifelerin) den sanarak izdiham vermekle işinizi engelleyebilir. Onlar da kendisine bir kova su takdim ettiler. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bu sudan içti. *(Müslim, Hac:147, Ebu Davud. Menasik:56, Neseî, Menasik:56, İbn-i Mace Menasik:84, Darimî, Menasik:34)*

(مُزْدَلِفَة) **Müzdelife:** Mekke sahasında menasiki hac mevkilerinden biridir, Hacılar, Arafattan sonra Müzdelifeye vararak orada akşam, yatsı ve sabah namazını kılarlar. Müzdelife, ismi fail olup yaklaşıcı manasınadır. Hâzin ve Nesefî tefsirlerinde zikredildiğine göre akşam ile yatsı birbirine yaklaştığından veya insanlar orada vakfe yaparak Allah'a yaklaştığından oraya Müzdelife denmiştir.

(مَشْعَرِ حَرَامْ) **Meş'ar-i Haram:** Müzdelifenin nihayetinde bir tepedir. Buna, Cebeli Kuzahda da denir. Arafattan Müzdelifeye gelen hacılar, yolculara engel olmamak için Meş'ar-i Haram tepesi, civarında gecelerler. Hâzin ve Nesefî tefsirlerinde zikredildiğine göre Meşar: Alâmet manasında olan şiardan alınmıştır. Burası, ibadet nişanı olduğundan Meş'ar, hürmetli olduğundan da Haram vasfını almıştır.

Mevlâ Tealâ, Arafatta zikretmeyi emrettikten sonra, Müzdelifeden inmeyi ve istiğfar etmeyi emretmek üzere şöyle buyuruyor:

ثُمَّ اَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ اَفَاضَ النَّاسُ وَاسْتَغْفِرُوا اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ (١٩٩)

KELİME MANASI (199)

﴿ ثُمَّ اَفِيضُوا ﴾ **Bundan sonra ifaze edin,** yani akın akın, dönün. Nereden? ﴿ مِنْ حَيْثُ اَفَاضَ ﴾ (akın akın) **döndüğü yerden,** kim? (النَّاسُ) **insanlar,** yani dönüşünüz, insanların döndüğü yer olan Arafattan olsun, Müzdelife'den olmasın. (وَاسْتَغْفِرُوا) **ve istiğfar edin,** yani mağfiret isteyin kimden ? (اللّٰهَ) **Allah** (-u Tealâ Hazretlerin) **den,** yani vakfe yerindeki muhalefetinizden ve buna benzer cahilâne işlerinizden dolayı Allah-u Tealâ'dan af isteyin. (اِنَّ اللّٰهَ) **Muhakkak Allah** (-u Tealâ) (غَفُورٌ) **ziyade mağfiret edicidir,** yani af isteyenleri bağışlayıcıdır. (رَحِيمٌ) **ziyade acıyıcıdır,** yani o kullarına merhamet ederek onlara ziyade inam edicidir.

MEALİ ŞERİFİ (199)

(Ey Kureyş ve ey bütün müslümanlar!) **Sonra** (Müzdelifeden değil de)

Ayet: 198
insanların döndüğü yerden (Arafattan) **siz de** (akın akın) **dönün** (menasiki hacca tamamen iştirak edin) **ve** (bu hususdaki kusurlarınızdan, günahlarınızdan dolayı) **Allah** (-u Tealâ) **dan mağfiret isteyin. Şüphe yok ki Allah** (-u Tealâ Hazretleri), **ziyade mağfiret edici, ziyade acıyıcıdır.**

İZAHAT

Kazî tefsirinde zikredildiğine göre, ayeti celilede geçen, bayram günü güneş doğmadan evvel Müzdelife'den Mina'ya inme emri, umum hacılaradır.

﴿ نَاسُ ﴾ **Nas'** dan murat: Âdem *(Aleyhisselam)* , İbrahim *(Aleyhisselam)* ve onlara uyanlardır. Zira onlar, Arafat'tan Müzdelife'ye, Müzdelife'den Mina'ya indiklerinden Cenabı Hak: **"Onların indiği şekilde inin."** ve o şekli bozmayın, zira o suretle inmek, şeriati kadîme (eski şeriat) tır. buyuruyor.

Yahut Fahrur Razî, Kazî, Hâzin, Alusî ve Ruhul Beyan tefsirlerinde zikredildiğine göre, bu ayetteki hitabın yalnız Kureyş kabilesine yapılmış olması ihtimali de vardır. Çünkü Kureyş, Beyti Şerife hizmetleri sebebiyle, arap kabileleri içerisinde kendilerini şerefli ve mümtaz saydıklarından, diğer kabilelerle beraber Arafat'ta vakfe yapmayı kendilerine uygun görmeyip, onlardan ayrılarak, Müzdelife'de vakfe yaparlar ve: "Biz ehlullahız, huddamı haremiz." (Allah'ın yakınları ve Haremi Şerifin hizmetçileriyiz) diyerek diğer insanlara karşı üstünlük taslarlar ve Arafat'a çıkmazlardı.

Nitekim Buharî ve Müslim, Aişe *(Radıyallahu Anha)* nın şöyle buyurduğunu rivayet ettiler: Kureyş kabilesi ve onların dinini takınanlar, vakfeyi Müzdelife'de yaparlar ve: "Biz, haremi şerif ehliyiz, ondan çıkmayız." derlerdi.

Diğer araplar ise, Arafat'ta vakfe yaparlardı. İslâm gelince Allah-u Tealâ Hazretleri, Nebiyyi Zî Şânına, Arafat'a gidip orada vakfede bulunmasını, sonra, umum insanların eskiden beri döndükleri gibi Arafat'tan dönmesini emretti.

Bu meselede de islâmın her yerde adaleti ve insanlar arasında eşitliği tesis ve temine çalıştığı açıkça görülmektedir. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, kendisine peygamberlik gelmeden evvel de bu eşitliği gözetir, Kureyş'e uymazdı.

Nitekim Taberanî ve Hakim, Cübeyr İbn-i Hatim'in şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir: "Muhakkak ben Resul-ü Ekrem *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i, kendisine peygamberlik gelmeden evvel, devesi üzerinde insanlarla beraber, Arafatta vakfe yapıp, onlarla beraber oradan inerken gördüm. Bu ise, ancak Allah-u Tealâ'nın tevfiki (onu peygamberliğinden evvel de, her işte doğruya kavuşturması) dır. *(Suyûtî, Dürrül Mensur:1/545)*

ARAFE GÜNÜ VE MÜZDELİFE SABAHININ FAZİLETLERİ HAKKINDA HADİSİ ŞERİFLER.

عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) : اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ « مَا مِنْ يَوْمٍ اَكْثَرَ مِنْ اَنْ يُعْتِقَ

اَللّٰهُ فِيهِ عَبْدًا مِنَ النَّارِ مِنْ يَوْمِ عَرَفَةَ وَاِنَّهُ لَيَدْنُو ثُمَّ يُبَاهِي بِهِمُ الْمَلٰئِكَةَ فَيَقُولُ : مَا اَرَادَ هٰؤُلاءِ ؟ »

408. Aişe *(Radıyallahu Anha)* dan rivayete göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **" Arefe gününün dışında Allah'ın, bir kulu cehennemden en fazla azat ettiği hiç bir gün yoktur. Gerçekten Allah-u Tealâ Hazretleri, kurbiyet (yakınlık) gösterir; sonra böyleleri ile meleklere mubahat (iftihar) ederek: Bunlar ne diledi? diye sorar."** buyurdu. *(Müslim, Hac:79, No:1348, İbn-i Mace, Menasik:57, Neseî, Hac:194, Hakim, Müstedrek:1/464)*

İmam-ı Mâzirî'nin beyanına göre, kurbiyet göstermekten murat: Allah-ın rahmet ve ikramının yakınlığıdır. Kâdî İyaz, bu hadisin "Allah-u Tealâ Hazretlerinin birinci semaya nuzulü" hadisinde olduğu gibi te'vil edileceğini söylemiş ve: "Bundan, meleklerin yer yüzüne yahut semaya rahmet indirmeleri ve Allah-u Tealâ'nın emriyle iftihar etmeleri de kastedilmiş olabilir" demiştir.

Hadisi şerif Arefe gününün faziletine delildir. İmam-ı Nevevî buyurmuştur ki: "Bir adam, günlerin en faziletlisinde karısının boş olduğunu söylese ulemamızdan bir kavle göre kadın cuma günü boş olur. Çünkü: Müslim'in **"Sahih"** inde görüldüğü vechile Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"İçinde güneş doğan en hayırlı gün cuma günüdür."** buyurmuştur. Esah olan ikinci kavle göre kadın, Arefe günü boş olur. Bu kavlin delili bu hadisi şeriftir Cuma hadisi hafta günlerinin en faziletlisi cuma'dır (şeklinde te'vil olunur).

٤٠٩- عَنْ عَبَّاسِ بْنِ مِرْدَاسٍ السُّلَمِيِّ (رضى الله عنه) ؛ اَنَّ اَبَاهُ اَخْبَرَهُ عَنْ اَبِيهِ اَنَّ النَّبِيَّ ﷺ دَعَا لِاُمَّتِهِ عَشِيَّةَ عَرَفَةَ بِالْمَغْفِرَةِ . فَاُجِيبَ: اِنِّي قَدْ غَفَرْتُ لَهُمْ مَا خَلاَ الظَّالِمَ فَاِنِّي آخُذُ لِلْمَظْلُومِ مِنْهُ . قَالَ « اَيْ رَبِّ اِنْ شِئْتَ اَعْطَيْتَ الْمَظْلُومَ مِنَ الْجَنَّةِ وَغَفَرْتَ لِلظَّالِمِ» فَلَمْ يُجَبْ عَشِيَّتَهُ فَلَمَّا اَصْبَحَ بِالْمُزْدَلِفَةِ اَعَادَ الدُّعَاءَ. فَاُجِيبَ اِلٰى مَاسَاَلَ. قَالَ فَضَحِكَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ اَوْ قَالَ تَبَسَّمَ فَقَالَ لَهُ اَبُوبَكْرٍ وَعُمَرُ: بِاَبِي اَنْتَ وَاُمِّي! اِنَّ هٰذِهِ لَسَاعَةٌ مَا كُنْتَ تَضْحَكُ فِيهَا فَمَا الَّذِي اَضْحَكَكَ؟ اَضْحَكَ اللّٰهُ سِنَّكَ! قَالَ « اِنَّ عَدُوَّ اللّٰهِ اِبْلِيسَ لَمَّا عَلِمَ اَنَّ اللّٰهَ عَزَّ وَجَلَّ قَدِ اسْتَجَابَ دُعَائِي وَغَفَرَ لِاُمَّتِي اَخَذَ التُّرَابَ فَجَعَلَ يَحْثُوهُ عَلٰى رَأْسِهِ وَيَدْعُو بِالْوَيْلِ وَالثُّبُورِ فَاَضْحَكَنِي مَارَاَيْتُ مِنْ جَزَعِهِ»

409. Abbas İbn-i Mirdas es-Selemî *(Radıyallahu Anh)* şöyle demiştir: Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, ümmeti için Arefe günü akşamı (Arafat'ta) mağfiret duasında bulundu. Ona, Allah tarafından şöyle cevap verildi: **"Zalim müstesna, onları bağışladım. Çünkü ben mazlumun hakkını zalimden şüphesiz alırım."** Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Ey Rabbim! Eğer dilersen mazluma** (hakkını) **cennetten verir ve zalimi bağışlarsın."** diye dua etti. Fakat o akşam bu duası kabul olunmadı.Sonra Resul-ü Ekrem *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* (ertesi gün) Müzdelife'de sabahlayınca anılan duayı tekrarladı ve duası kabul olundu.

Abbas İbn-i Mirdas: "Sonra Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* güldü." dedi. Veya: "Gülümsedi." dedi. Bunun üzerine Ebu Bekir ve Ömer *(Radıyallahu Anhüma)*, Resulü Ekrem *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e: "Babam ve anam sana feda olsun! Bu saatte gülmezdin. Seni güldüren şey nedir? Allah seni sevindirsin." dediler. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Allah düşmanı İblis, Allah** (Azze ve Celle) **nin benim duamı kabul ettiğini ve ümmetimi bağışladığını bilince toprağı alıp başına dökmeğe ve: "Mahvoldum, helâk oldum." diye bağırmaya başladı. Onun bu sabırsızlığı ve üzüntüsünü görmem beni güldürdü."** buyurdu. *(İbn-i Mace, Menasik:56, No:3013)*

Resul-ü Ekrem *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Arafat'ta ümmeti için ettiği duanın, hacca giden ve gitmeyen bütün ümmeti için edildiği muhtemel olduğu gibi, ümmetinden hac görevini ifa edenlere mahsus olması ihtimali de vardır. Üçüncü bir ihtimal, o yıl Veda haccına katılan sahabilere mahsus bir dua olmasıdır.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in: **"Ey Rabbim dilersen mazlum'a cennetten verirsin."** mealindeki duasının zahirine göre O, müslümanların birbirine olan haksızlıklarının bağışlanmasını istemiş, zimmîlere yani gayri müslimlere yapılan haksızlıkların bağışlanmasını söz konusu etmemiştir. Çünkü bir gayri müslime, uğradığı haksızlıktan dolayı, cennetten bir nimetin verilmesi dilenmez. Onlar, cennet nimetlerinden tamamen mahrumdurlar. Gerek müslümanlar arasındaki haksızlıkların gerekse gayri müslimlere edilen haksızlıkların tümünün bağışlanması kastedilmiş olabilir. Bu taktirde **"Cennetten verirsin."** sözü, bir misal anlamında kullanılmış olur. Yani haksızlığa uğrayan müslümana cennetten ve haksızlığa uğrıyan gayri müslimlere azaplarının hafifletilmesi hususunda ikramda bulunursun. Allah daha iyi bilir.

٤١٠- عَنْ طَلْحَةَ بْنِ عُبَيْدِ اللّٰهِ بْنِ كُرَيْزٍ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ « مَا رُؤِيَ الشَّيْطَانُ يَوْمًا هُوَ فِيهِ اَصْغَرُ وَلَا اَحْقَرُ وَلَا اَدْحَرُ وَلَا اَغْيَظُ مِنْهُ فِي يَوْمِ عَرَفَةَ وَمَا ذَلِكَ اِلَّا مِمَّا يَرٰى فِيهِ مِنْ تَنَزُّلِ الرَّحْمَةِ وَتَجَاوُزِ اللّٰهِ عَنِ الذُّنُوبِ الْعِظَامِ »

410. Talha İbn-i Übeydillah İbn-i Kureyz *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Şeytan, Arefe günündekinden daha küçük, daha hakir, daha hor ve daha öfkeli, hiç bir günde**

görülmemiştir. Bu da ancak, o günde Allah'ın rahmetinin indiğini ve Allah (-u Tealân) ın büyük günahları affettiğini gördüğü içindir." *(Muvatta', Hac:235, 1/422)*

٤١١- عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عَمْرِ بْنِ الْعاصِ (رضى الله عنه) اَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَقُولُ « اِنَّ اللّٰهَ عَزَّ وَجَلَّ يُبَاهِي مَلٰئِكَتَهُ عَشِيَّةَ عَرَفَةَ بِاَهْلِ عَرَفَةَ فَيَقُولُ اُنْظُرُوا اِلىٰ عِبَادِي اَتَوْنِي شُعْثًا غُبْرًا »

411. Abdullah İbn-i Amr İbn-il Âs *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadisi şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Şüphesiz Allah Azze ve Celle Arefe gününün ikindisi, Arafat ehliyle, meleklerine karşı iftihar ederek: Kullarıma bakın! Toz toprak içinde, pejmürde kıyafetle bana geldiler. buyurur."** *(Müsnedi Ahmed:2/224)*

٤١٢- عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ: خَطَبَنَا رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ عَشِيَّةَ عَرَفَةَ فَقَالَ « اَيُّهَا النَّاسُ اِنَّ اللّٰهَ تَطَوَّلَ عَلَيْكُمْ فِي مَقَامِكُمْ هٰذَا فَقَبِلَ مِنْ مُحْسِنِكُمْ وَاَعْطىٰ مُحْسِنَكُمْ مَا سَاَلَ وَوَهَبَ مُسِيئَكُمْ لِمُحْسِنِكُمْ اِلاَّ التَّبِعَاتِ فِيمَا بَيْنَكُمْ اَفِيضُوا عَلىٰ اسْمِ اللّٰهِ » فَلَمَّا كَانَ غَدَاةُ جَمْعٍ قَالَ: « اَيُّهَا النَّاسُ اِنَّ اللّٰهَ قَدْ تَطَوَّلَ عَلَيْكُمْ فِي مَقَامِكُمْ هٰذَا فَقَبِلَ مِنْ مُحْسِنِكُمْ وَوَهَبَ مُسِيئَكُمْ لِمُحْسِنِكُمْ وَالتَّبِعَاتُ بَيْنَكُمْ عَوَّضَهَا مِنْ عِنْدِهِ اَفِيضُوا عَلَى اسْمِ اللّٰهِ » فَقَالَ اَصْحَابُهُ : يَا رَسُولَ اللّٰهِ اَفَضْتَ بِنَا بِالْاَمْسِ كَئِيبًا حَزِينًا؛ وَاَفَضْتَ بِنَا الْيَوْمَ فَرِحًا مَسْرُورًا؟ فَقَالَ: « اِنِّي سَاَلْتُ رَبِّي بِالْاَمْسِ شَيْئًا لَمْ يَجِدْ لِي بِهِ سَاَلْتُهُ التَّبِعَاتِ فَاَبىٰ عَلَيَّ فَلَمَّا كَانَ الْيَوْمُ اَتَانِي جِبْرِيلُ فَقَالَ: اِنَّ رَبَّكَ يَقْرَؤُكَ السَّلَامَ وَيَقُولُ ضَمِنْتُ التَّبِعَاتِ وَعَوَّضْتُهَا مِنْ عِنْدِي »

412.İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anhüma)* şöyle buyurdu: Arefe gününün ikindisi, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bize hutbe okuyarak: **"Ey insanlar! Şüphesiz bu makamınızda Allah** (-u Tealâ Hazretleri) **size çok büyük iyilikte bulunarak iyilerinizden** (yaptıklarını) **kabul etmiş ve onlara istediklerini vermiştir. Kötülerinizi de, iyilerinize bağışlamıştır. Ancak aralarınızdaki haklar müstesna, Allah'ın ismi üzere** (Arafattan) **inin."** buyurdu.

Müzdelife sabahı olunca: **"Ey insanlar! Şüphesiz Allah** (-u Tealâ) **bu durduğunuz yerde size çok büyük ihsanda bulunarak iyilerinizi kabul etmiş, kötülerinizi de iyilerinize bağışlamıştır, aranızdaki hakları da kendi ta-**

rafından karşılamıştır. Allah'ın ismi üzere (Müzdelifeden) **inin."** buyurdu.

Bunun üzerine ashabı: "Ey Allah'ın Resulü! Dün üzüntülü ve mahzun şekilde bizi (Arafattan) indirdin, bu gün ise ferahlı ve sevinçli olarak bizi (Müzdelifeden) indiriyorsun." dediler. O zaman Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* buyurdu ki: **"Şüphesiz ben, dün Rabbimden bir şey istedim onu kabul etmedi; kul haklarını** (bağışlamasını) **istediğimde kabul etmemişti, bu gün ise, Cibril-i Emin bana gelerek: "Şüphesiz Rabbin sana selâm söylüyor ve kul haklarını üstüme aldım ve onları kendi tarafımdan karşıladım, buyuruyor."** dedi. *(Ebu Nuaym, Hilyetül Evliya:8/199)*

٤١٣- عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ كُنْتُ جَالِسًا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي مَسْجِدِ مِنىً فَاَتَاهُ رَجُلٌ مِنَ الْاَنْصَارِ وَرَجُلٌ مِنْ ثَقِيفٍ فَسَلَّمَا ثُمَّ قَالاَ يَارَسُولَ اللّٰهِ جِئْنَا نَسْاَلُكَ فَقَالَ « اِنْ شِئْتُمَا اَخْبَرْتُكُمَا بِمَا جِئْتُمَا تَسْاَلاَنِي عَنْهُ فَعَلْتُ وَاِنْ شِئْتُمَا اَنْ اُمْسِكَ فَعَلْتُ فَقَالاَ اَخْبِرْنَا يَا رَسُولَ اللّٰهِ فَقَالَ الثَّقَفِيُّ لِلْاَنْصَارِيِّ سَلْ فَقَالَ اَخْبِرْنِي يَا رَسُولَ اللّٰهِ فَقَالَ جِئْتَنِي تَسْاَلُنِي عَنْ مَخْرَجِكَ مِنْ بَيْتِكَ تَؤُمُّ الْبَيْتَ الْحَرَامَ وَمَالَكَ فِيهِ وَعَنْ رَكْعَتَيْكَ بَعْدَ الطَّوَافِ وَمَالَكَ فِيهِمَا وَعَنْ طَوَافِكَ بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ وَمَالَكَ فِيهِ وَعَنْ وُقُوفِكَ عَشِيَّةَ عَرَفَةَ وَمَالَكَ فِيهِ وَعَنْ رَمْيِكَ الْجِمَارَ وَمَالَكَ فِيهِ وَعَنْ حَلْقِكَ رَأْسَكَ وَمَالَكَ فِيهِ وَعَنْ طَوَافِكَ بِالْبَيْتِ بَعْدَ ذٰلِكَ وَمَالَكَ فِيهِ مَعَ الْاِفَاضَةِ فَقَالَ وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ لَعَنْ هٰذَا جِئْتُ اَسْاَلُكَ قَالَ فَاِنَّكَ اِذَا خَرَجْتَ مِنْ بَيْتِكَ تَؤُمُّ الْبَيْتَ الْحَرَامَ لاَتَضَعُ نَاقَتُكَ خُفًّا وَلاَ تَرْفَعُهُ اِلاَّ كَتَبَ اللّٰهُ لَكَ بِهِ حَسَنَةً وَمَحَا عَنْكَ خَطِيئَةً وَاَمَّا رَكْعَتَاكَ بَعْدَ الطَّوَافِ كَعِتْقِ رَقَبَةٍ مِنْ بَنِي اِسْمَاعِيلَ وَاَمَّا طَوَافُكَ بِالصَّفَا وَالْمَرْوَةِ بَعْدَ ذٰلِكَ كَعِتْقِ سَبْعِينَ رَقَبَةً وَاَمَّا وُقُوفُكَ عَشِيَّةَ عَرَفَةَ فَاِنَّ اللّٰهَ تَبَارَكَ وَتَعَالىٰ يَهْبِطُ اِلىٰ سَمَآءِ الدُّنْيَا فَيُبَاهِي بِكُمُ الْمَلٰئِكَةَ يَقُولُ عِبَادِي جَاؤُنِي شُعْثًا مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ يَرْجُونَ جَنَّتِي فَلَوْ كَانَتْ ذُنُوبُكُمْ كَعَدَدِ الرَّمْلِ اَوْ كَقَطْرِ الْمَطَرِ اَوْ كَزَبَدِ الْبَحْرِ لَغَفَرْتُهَا اَوْ لَعَفَوْتُهَا اَفِيضُوا عِبَادِي مَغْفُوراً لَكُمْ وَلِمَنْ شَفَعْتُمْ لَهُ وَاَمَّا رَمْيُكَ الْجِمَارَ فَلَكَ بِكُلِّ

حَصَاةٍ رَمَيْتَهَا كَبِيرَةٌ مِنَ الْمُوبِقَاتِ وَأَمَّا نَحْرُكَ فَمَدْخُورٌ لَكَ عِنْدَ رَبِّكَ وَأَمَّا حِلاَقُكَ رَأْسَكَ فَلَكَ بِكُلِّ شَعْرَةٍ حَلَقْتَهَا حَسَنَةٌ وَتُمْحَى عَنْكَ بِهَا خَطِيئَةٌ وَأَمَّا طَوَافُكَ بِالْبَيْتِ بَعْدَ ذٰلِكَ فَإِنَّكَ تَطُوفُ وَلاَذَنْبَ لَكَ يَأْتِي مَلَكٌ حَتّٰى يَضَعَ يَدَيْهِ بَيْنَ كَتِفَيْكَ فَيَقُولُ اِعْمَلْ فِيمَا يَسْتَقْبِلُ فَقَدْ غُفِرَ لَكَ مَا مَضَى »

413. İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anhüma)* buyurdu ki: Bir kere ben, Mina mescidinde Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile beraber otururken, biri Ensardan diğeri sekîf kabilesinden iki kişi gelerek, ona selâm verdiler. Sonra: "Ya Resulallah! Sana (bazı şeyler) sormaya geldik." dediler. Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"İsterseniz sizin sormak istediğiniz şeyleri** (siz sormadan) **söyliyeyim, isterseniz ben susayım** (siz sorunda söyliyeyim)." buyurdu. O iki zat: "Ya Resulallah! Sen bize söyle." dediler. Daha sonra Sekafî Ensarî'ye: **"Sen sor."** deyince, Ensarî de: "Sen söyle ya Resulallah!" dedi.

O zaman Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Sen bana, Beyti Haramı kastederek evinden çıkışının, tavaftan sonraki iki rekâtının, Safa ile Merve arasındaki Sa'yinin, Arefe günü ikindisindeki vakfenin, şeytanları taşlamanın, başını traş etmenin, daha sonra** (farz) **tavafı yapmanın ve Arafat'tan inmenin sevaplarını sormaya geldin."** buyurunca,

O Sahabî: "Seni hak peygamber olarak gönderen Allah'a yemin ederim ki, elbette ben sana bunlardan sormaya gelmiştim." dedi.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* (bunların sevabını beyan etmek üzere) şöyle buyurdu: **"Şüphesiz Beyti Haramı kastederek evden çıktığında, deven, adımını her koyup kaldırdığında, Allah** (-u Tealâ) **ona karşılık mutlaka sana bir sevap yazar ve bir günahını siler. Tavaftan sonraki iki rekâtın ise, İsmail oğullarından bir köle azat etmek gibidir. Ondan sonra, Safa ile Merve arasında sa'y etmen ise yetmiş köle azat etmen gibidir.**

Arefe günü ikindide vakfe yapmana gelince, şüphesiz Allah-u Tebareke ve Tealâ birinci kat semaya inerek sizinle meleklere iftihar eder ve: "Kullarım uzun yollardan, cennetimi umarak, pejmürde kıyafetlerle bana geldiler, sizin günahlarınız kum taneleri veya yağmur damlaları veya denizin köpüğü kadar olsa da elbette onları mağfiret ederim veya affederim. Ey benim kullarım! Siz de, şefaat ettikleriniz de affolunmuş olduğunuz halde (buradan) **inin."** buyurur.

Senin, şeytanları taşlamana gelince, attığın her taşa karşılık helâk edici günahlardan büyük bir günah (affedilir). **Kurban kesmen ise,** (kestiğin kurban) **Rabbinin yanında senin için saklanmıştır. Başını traş etmene gelince, traş ettiğin her kıla karşılık senin için bir sevap vardır, ayrıca bir günahın da silinir. Ondan sonra Beytullah'ı tavaf ettiğinde ise, hiç günahsız olarak tavaf etmiş olursun. Bir melek gelip ellerini senin iki omuz arana koyarak: "Gele-**

cekte yeni amellere başla. Çünkü geçmiş bütün günahların affedilmiştir." der. *(Bezzar, Taberanî, İbn-i Hıbban, Heysemî, Mecmeuz Zevaid:3/277, Suyûtî, Dürrül Mensur:1/551, 552)*

٤١٤- عَنِ الْفَضْلِ بْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ النَّبِيُّ ﷺ « يَاابْنَ اَخِي هٰذَا يَوْمٌ مَنْ مَلِكَ فِيهِ بَصَرَهُ اِلاَّ مِنْ حَقٍّ وَسَمْعَهُ اِلاَّ مِنْ حَقٍّ وَلِسَانَهُ اِلاَّ مِنْ حَقٍّ غُفِرَ لَهُ »

414. Fazl İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* Arefe günü Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in devesinde arkasına oturuyordu, genç delikanlı olduğu için gözü kadınlara kayıyordu, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onun gözünü kadınların tarafından çevirerek ona: **"Ey kardeşimin oğlu! Bu öyle bir gündür ki, her kim bu günde gözünü, kulağını, ve dilini hakkın** (müsaade ettiği yerlerin) **dışındaki herşeyden korursa affolunur."** buyurdu. *(Suyûtî, Dürrül Mensur:1/547)*

ARAFATTA YAPILACAK DUALAR HAKKINDAKİ HADİSİ ŞERİFLER VE RİVAYETLER.

٤١٥- عَنْ عَلِيِّ بْنِ اَبِي طَالِبٍ (رضى الله عنه) قَالَ: اَكْثَرُ مَا دَعَا بِهِ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ عَشِيَّةَ عَرَفَةَ فِي الْمَوْقِفِ « اَللّٰهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ كَالَّذِي تَقُولُ وَخَيْرًا مِمَّا نَقُولُ . اَللّٰهُمَّ لَكَ صَلاَتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي وَاِلَيْكَ مَآبِي وَلَكَ رَبِّ تُرَاثِي اَللّٰهُمَّ اِنِّي اَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ وَوَسْوَسَةِ الصَّدْرِ وَشَتَاتِ الْاَمْرِ اَللّٰهُمَّ اِنِّي اَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا يَجِيءُ بِهِ الرِّيحُ »

415. Ali İbn-i Ebi Talib *(Kerremallahu Vechehü)* den rivayet edilmiştir; dedi ki: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Arafat akşamı vakfe yerinde en çok şöyle dua ederdi: **"Allahım! Senin buyurduğun gibi ve bizim söylediğimizden daha üstün olarak sana hamdolsun! Allahım! Namazım, ibadetlerim, hayatım ve ölümüm senin içindir. Dönüşüm yalnız sanadır. Ey Rabbim! Mirasım da yalnız senindir. Allahım, kabir azabından, nefsin vesvesesinden, ve işlerin dağınıklığından sana sığınırım! Allahım, rüzgarın getirdiği afetin şerrinden sana sığınırım!."** *(Tirmizî, Deavât:88, 5/538)*

٤١٦- عَنْ عَلِيِّ بْنِ اَبِي طَالِبٍ (رضى الله عنه) قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « اَكْثَرُ دُعَائِي وَدُعَاءِ الْاَنْبِيَاءِ قَبْلِي بِعَرَفَةَ لاَاِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ وَحْدَهُ لاَشَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ، اَللّٰهُمَّ اجْعَلْ فِي سَمْعِي نُورًا

وَفِي بَصَرِي نُوراً وَفِي قَلْبِي نُوراً اَللّٰهُمَّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي وَيَسِّرْ لِي اَمْرِي وَاَعُوذُ بِكَ مِنْ وَسْوَاسِ الصُّدُورِ وَتَشَتُّتِ الْاُمُورِ وَعَذَابِ الْقَبْرِ اَللّٰهُمَّ اِنِّي اَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا يَلِجُ فِي اللَّيْلِ وَشَرِّ مَا يَلِجُ فِي النَّهَارِ وَشَرِّ مَا تَهُبُّ بِهِ الرِّيَاحُ وَشَرِّ بَوَائِقِ الدَّهْرِ »

416. Ali İbn-i Ebi Talib *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Benim ve benden önceki peygamberlerin Arefe günündeki dualarının ekserisi; Allahdan başka hiç bir ilâh yoktur, O, tektir hiç bir ortağı yoktur, mülk ona aittir, hamd ona mahsustur, diriltir ve öldürür, O her şeye hakkıyla gücü yetendir, ey Allahım! kulağımda nur, gözümde nur, kalbimde de nur yarat, ey Allahım! göğsümü genişlet, işimi kolay et.** (Nefis ve şeytan tarafından gelecek) **göğüslerdeki vesveselerden, işlerin dağınıklığından, kabir azabından sana sığınırım. Ey Allahım! gece ve gündüz gelecek şeylerin şerrinden, rüzgârların ğetirdiği şeylerin şerrinden ve zamanın bütün tehlikelerinin şerrinden sana sığınırım."** duasıdır. *(Beyhakî, Sünen:5/117)*

٤١٧- عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَقِفُ عَشِيَّةَ عَرَفَةَ بِالْمَوْقِفِ فَيَسْتَقْبِلُ الْقِبْلَةَ بِوَجْهِهِ ، ثُمَّ يَقُولُ: لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ مِائَةَ مَرَّةٍ ، ثُمَّ يَقْرَأُ (قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ) مِائَةَ مَرَّةٍ ، ثُمَّ يَقُولُ: اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلٰى اِبْرَاهِيمَ وَعَلٰى آلِ اِبْرَاهِيمَ اِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ وَعَلَيْنَا مَعَهُمْ مِائَةَ مَرَّةٍ اِلاَّ قَالَ اللّٰهُ تَعَالٰى:يَامَلٰئِكَتِي مَاجَزَاءُ عَبْدِي هٰذَا سَبَّحَنِي وَهَلَّلَنِي وَكَبَّرَنِي وَعَظَّمَنِي وَعَرَفَنِي وَاَثْنٰى عَلَيَّ وَصَلّٰى عَلٰى نَبِيِّي اِشْهَدُوا يَا مَلٰئِكَتِي اِنِّي قَدْ غَفَرْتُ لَهُ وَشَفَّعْتُهُ فِي نَفْسِهِ ، وَلَوْ سَاَلَنِي عَبْدِي هَذَا لَشَفَّعْتُهُ فِي اَهْلِ الْمَوْقِفِ كُلِّهِمْ »

417. Cabir İbn-i Abdullah *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayet edilen bir hadisi şerifte, Resululllah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Her hangi bir müslüman, Arefe gününün ikindisinde yüzünü kıbleye döndürerek vakfeye durduktan sonra, yüz kere: "La ilâhe illallâhu vahdehu lâ şeriyke leh, lehül mülkü velehül hamdü vehüve alâ külli şeyin kadîr." derse sonra, yüz kere: Kul hüvallahu ahad" okur daha sonra da, yüz kere: "Allahümme salli alâ**

Muhammedin kema salleyte alâ İbrahime ve alâ âli İbrahim, inneke hamidün mecidün ve aleyna maahüm" derse mutlaka Allahu Tealâ: "Ey meleklerim bana tesbih, tehlil, tekbir ve tazimde bulunan, beni tanıyıp bana senada bulunan, ve peygamberime salâtta bulunan bu kulumun mükâfatı ne olsun, şahit olun ey meleklerim, şüphesiz ben onu affettim, ve onu,kendisi hakkında şefaatçı kıldım. eğer bu kulum benden istese, elbette ben onu Arafat halkının tamamı hakkında şefaatçı kılarım." buyurur. *(Beyhakî, Şuabul İman:3/463, No:4074)*

٤١٨- عَنْ بُكَيْرِ بْنِ عَتِيقٍ (رضى الله عنه) قَالَ: حَجَجْتُ فَتَوَسَّمْتُ رَجُلاً اَقْتَدِى بِهِ اِذَا سَالِمُ بْنُ عَبْدِ اللّٰهِ فِى الْمَوْقِفِ يَقُولُ: لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ وَحْدَهُ لاَشَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ بِيَدِهِ الْخَيْرُ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ، لاَاِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ اِلٰهًا وَاحِدًا وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ،لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ رَبُّنَا وَرَبُّ اٰبَائِنَا الْاَوَّلِينَ. فَلَمْ يَزَلْ يَقُولُ هٰذَا حَتّٰى غَابَتِ الشَّمْسُ ، ثُمَّ نَظَرَ اِلَىَّ وَقَالَ : حَدَّثَنِى اَبِى عَنْ جَدِّى عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ عَنِ النَّبِىِّ ﷺ قَالَ « يَقُولُ اللّٰهُ تَبَارَكَ وَتَعَالٰى: مَنْ شَغَلَهُ ذِكْرِى عَنْ مَسْاَلَتِى اَعْطَيْتُهُ اَفْضَلَ مَا اُعْطِى السَّائِلِينَ »

418. Bükeyr İbn-i Atîk *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurdu: Bir sene hac yapıyordum Arafat vakfesinde kendisine uyacağım bir adam aradım birde Salim İbn-i Abdullah Hazretlerine rastladım, Vakfede: "**Allahtan başka ilâh yoktur, O tektir hiçbir ortağı yoktur mülk ona aittir, hamd ona mahsustur ve o herşeye son derece gücü yetendir. Bir tek ilâh olan Allahtan başka hiç bir ilâh yoktur. Ve biz ancak ona teslim olmuşuzdur. Müşrikler istemese de Allahtan başka hiç bir ilâh yoktur. Bizim ve evvelki atalarımızın Rabbi olan Allah'tan başka hiç bir ilâh yoktur.**" diye dua ediyordu ve güneş batıncaya kadar böyle demeye devam etti. Sonra bana bakarak: "Babam, dedem Ömer İbn-i Hattab'dan, o da Nebi *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den naklen bana anlattı ki, Allahu Tebareke ve Tealâ şöyle buyuruyor: **"Her kimi, beni zikretmek, benden bir şey istemesinden meşgul ederse, ben ona isteyenlere vereceğimin en üstününü veririm."** dedi. *(Beyhakî, Şuabul İman:3/466, No:4080)*

٤١٩- عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ مَسْعُودٍ (رضى الله عنه) قَالَ « مَا مِنْ عَبْدٍ وَلاَ اَمَةٍ دَعَا اللّٰهَ لَيْلَةَ عَرَفَةَ بِهٰذِهِ الدَّعَوَاتِ ــ وَهِىَ عَشْرُ كَلِمَاتٍ ــ اَلْفَ مَرَّةٍ اِلاَّ وَلَمْ يَسْاَلِ اللّٰهَ شَيْئًا اِلاَّ اَعْطَاهُ اِيَّاهُ اِلاَّ قَطِيعَةَ رَحِمٍ اَوْ اِثْمًا سُبْحَانَ الَّذِى فِى السَّمَاءِ عَرْشُهُ ، سُبْحَانَ الَّذِى فِى الْاَرْضِ مَوْطِئُهُ ، سُبْحَانَ الَّذِى فِى الْبَحْرِ سَبِيلُهُ ، سُبْحَانَ

الَّذِى فِى النَّارِ سُلْطَانُهُ ، سُبْحَانَ الَّذِى فِى الْجَنَّةِ رَحْمَتُهُ ، سُبْحَانَ الَّذِى فِى الْقُبُورِ قَضَائُهُ ، سُبْحَانَ الَّذِى فِى الْهَوَاءِ رَوْحُهُ ، سُبْحَانَ الَّذِى رَفَعَ السَّمَاءَ ، سُبْحَانَ الَّذِى وَضَعَ الْاَرْضَ سُبْحَانَ الَّذِى لاَ مَلْجَاَ وَلاَ مَنْجٰى مِنْهُ اِلاَّ اِلَيْهِ ، قِيلَ لَهُ: اَنْتَ سَمِعْتَ هٰذَا مِنْ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ؟ قَالَ: نَعَمْ »

419. Abdullah İbn-i Mesut *(Radıyallahu Anh)* buyurdu ki, her hangi bir erkek veya kadın, Arafe gecesi (Zilhıccenin sekizini dokuza bağlıyan gece) on kelimeden ibaret olan şu duaları bin kere okur da Allah-u Tealâ'dan, akraba ile arayı açmak veya diğer bir günahtan başka her ne isterse mutlaka Allah-u Tealâ ona istediğini verir. (Bu on kelime de şunlardır).

1. Arşı semada (yukarda) **olan Allah'ı tesbih ederim,**

2. Kudret ayağının bastığı yer toprakta olan (kudretinin eserleri toprakta gözüken) **zatı tesbih ederim,**

3. Denizde yolu olan zatı tesbih ederim,

4. Saltanatı ateşte olan zatı tesbih ederim,

5. Rahmeti cennette olan zatı tesbih ederim,

6 Kazası (ölüm hükmü) **kabirlerde olan zatı tesbih ederim,**

7.Ruhu (hayat verme sıfatının tecellîleri) **havada olan zatı tesbih ederim,**

8. Göğü yüksekte yaratan zatı tesbih ederim,

9. Yeri aşağıda yaratan zatı tesbih ederim,

10. Kendisinden kaçıp sığınılacak, kendisinden başka kimse olmayan zatı tesbih ederim.

Ona:"Sen bunu Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*den mi duydun?" denildiğinde: "**Evet**" buyurdu.*(Heysemî, Mecmau'z-Zevaid, 3/255, Suyûtî, Dürrü'l-Mensûr:1/549, Taberânî, Kitabu'd-Duâ, No:876, 2/1206, Beyhakî, Deavâtül Kebîr, No:470, 2/250)*

٤٢٠- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: كَانَ مِنْ دُعَاءِ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ عَشِيَّةَ عَرَفَةَ: « اَللّٰهُمَّ اِنَّكَ تَرٰى مَكَانِى، وَتَسْمَعُ كَلاَمِى، وَتَعْلَمُ سِرِّى وَعَلاَنِيَتِى، وَلاَ يَخْفٰى عَلَيْكَ شَئٌ مِنْ اَمْرِى، اَنَا الْبَائِسُ الْفَقِيرُ الْمُسْتَغِيثُ الْمُسْتَجِيرُ الْوَجِلُ الْمُشْفِقُ الْمُقِرُّ الْمُعْتَرِفُ بِذَنْبِهِ، اَسْأَلُكَ مَسْاَلَةَ الْمَسَاكِينِ وَاَبْتَهِلُ اِلَيْكَ اِبْتِهَالَ الْمُذْنِبِ الذَّلِيلِ، وَاَدْعُوكَ دُعَاءَ الْخَائِفِ الْمَضْرُورِ مَنْ خَضَعَتْ لَكَ رَقَبَتُهُ، وَفَاضَتْ لَكَ عَيْنَاهُ، وَنَحِلَ لَكَ جَسَدُهُ وَرَغِمَ اَنْفُهُ، اَللّٰهُمَّ لاَتَجْعَلْنِى بِدُعَائِكَ شَقِيًّا ، وَكُنْ بِى رَؤُفًا رَحِيمًا يَاخَيْرَ الْمَسْؤُولِينَ وَيَاخَيْرَ الْمُعْطِينَ »

420. İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* buyurdu ki, Arefe vakfesinde Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in dualarından bazısı şuydu: **"Ey Allahım! şüphesiz sen benim yerimi biliyorsun, sözlerimi duyuyorsun, gizli ve açığımı da biliyorsun ve benim işlerimden hiç biri sana gizli değildir. Ben, zorda kalmış fakir, imdat isteyen, sığınan, korkup titreyen, günahını bilip ikrar eden bir kişiyim, dilencilerin istediği gibi senden istiyor, günahkâr ve zelil kişilerin yalvarması gibi sana yalvarıyor, zarara düşmüş, korkak, boynu sana karşı eğilen, gözleri senin için akan, cesedi senin için zayıflayan ve burnu yerlere sürünen kişinin duası gibi sana dua ediyorum. Ey Allahım sana yaptığım dualarıma karşı beni mahrum etme, ve ey istenilenlerin en hayırlısı ve verenlerin en iyisi, bana karşı çok esirgeyici ve çok acıyıcı ol."** *(Suyûtî, Dürrül Mensur:1/549-550)*

عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) أَنَّهُ كَانَ يَرْفَعُ صَوْتَهُ عَشِيَّةَ عَرَفَةَ يَقُولُ: اَللّٰهُمَّ اهْدِنَا بِالْهُدٰى ، وَزَيِّنَّا بِالتَّقْوٰى ، وَاغْفِرْلَنَا فِي الْآخِرَةِ وَالْأُولٰى ، ثُمَّ يَخْفِضُ صَوْتَهُ بِقَوْلِهِ: اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ رِزْقًا طَيِّبًا مُبَارَكًا ، اَللّٰهُمَّ إِنِّي أُمِرْتُ بِالدُّعَاءِ وَقَضَيْتَ عَلٰى نَفْسِكَ بِالْاِجَابَةِ ، وَإِنَّكَ لَاتُخْلِفُ وَعْدَكَ وَلَا تَنْكُثُ عَهْدَكَ ، اَللّٰهُمَّ مَا أَحْبَبْتَ مِنْ خَيْرٍ فَحَبِّبْهُ إِلَيْنَا وَيَسِّرْهُ لَنَا ، وَمَاكَرِهْتَ مِنْ شَرٍّ فَكَرِّهْهُ إِلَيْنَا وَجَنِّبْنَاهُ ، وَلَا تَنْزِعْ مِنَّا الْاِسْلَامَ بَعْدَ إِذْ أَعْطَيْتَنَاهُ »

İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anhüma)*, Arefe vakfesinde sesini yükselterek şöyle derdi: **"Ey Allahım! Bizi hidayetinle dosdoğru yola kavuştur, takva ile süsle, ahirette de, dünyada da, affeyle."** Sonra sesini kısarak şöyle derdi: **"Ey Allahım! Şüphesiz ben, senin fazl-u kereminden bereketli ve tertemiz bir rızık isterim, ey Allahım! Muhakkak ben, dua etmekle emrolundum, sen de kabul etmeyi kendi üzerine hükmettin ve şüphesiz sen vaadine hulfetmez ve sözünü bozmazsın. Ey Allahım! Sevdiğin hayırları bize de son derece sevdir ve onları bize kolay et. Sevmediğin kötülükleri bize de çirkin göster ve bizi de ondan uzak et ve bize islâmı nasip ettikten sonra bizi ondan ayırma."** *Suyûtî, Dürrül Mensur:1/550)*

Cenedî, İbn-i Cüneyd'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: Bana ulaşan habere göre, müslümanın Arafatta en çok yapacağı dua:

« رَبَّنَا اٰتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْاٰخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ »

"Rabbenâ âtinâ fiddünyâ haseneten ve fil âhireti haseneten ve kınâ azâbennâr. duasıdır. *(Suyûtî, Dürrül Mensur:1/549)*

İbn-i Ebid Dünyâ, **Edâhî** isimli kitabında, Ali İbn-i Ebi Talib *(Radıyallahu Anh)* ın Arafatta şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Yol bulduğum müddetçe ben,

bu Arafattaki vakfeyi bırakmam. Çünkü yer yüzünde, Arefe gününden daha çok, boyunların cehennemden azat olduğu hiç bir gün yoktur. O hâlde o gün:

«اَللّٰهُمَّ اَعْتِقْ رَقَبَتِي مِنَ النَّارِ وَاَوْسِعْ لِي فِي الرِّزْقِ وَاصْرِفْ عَنِّي فَسَقَةَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ»

"Ey Allahım! Benim boynumu cehennemden azat et, rızkımı geniş et, fasık cinleri ve insanları (n şerrini) **benden çevir."** duasını çok yapın, çünkü bu, bütün duaları içine almıştır. *(Suyûtî, Dürrül Mensur:1/549)*

Üstadımız Hacı Ali Haydar Efendi *(Kuddise Sırruhu)* Hazretleri, kendi Kuranı keriminin kenarına, Hayatül Hayvan isimli kitaptan, o da Beyhakî'nin Esma ve Sıfat isimli eserinden naklen, İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* nın şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir: Mevlâ Tealâ'nın, Âdem oğullarından (kâlû Belâ) "Elbette Rabbimizsin dedikleri" günündeki mîsak (söz alması) Arafat arazisinde olmuştur.

İbn-i Kesir tefsirinde zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ Hazretleri bu ayette olduğu gibi, çok kere ibadetleri bitirdikten sonra kendisini zikretmeyi emretmiştir. Bundan dolayı Sahih-i Müslim'de, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in namazı bitirdiğinde üç kere istiğfar ettiği ve Sahihayn'de,Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in namazların akabinde otuz üçer kere tesbih, (سُبْحَانَ اللّٰه), tahmid (اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ), ve tekbir (اَللّٰهُ اَكْبَرُ) etmeye teşvik ettiği sabit olmuştur.

Allah-u Tealâ Hazretleri, bu ayeti kerimesinin sonunda (وَاسْتَغْفِرُوا اللّٰهَ) **"Allah'dan mağfiret isteyin."** buyurarak, bütün insanlara istiğfarın lâzım olduğuna işaret etmiştir. Zira insanlar, Rablerine karşı daima hatadan boş olmadıklarından, her hâlde ve her zaman istiğfar etmeğe ihtiyaçları vardır.

Kâinatın efendisi bile devamlı istiğfar ederdi. Bu hususta:

٤٢١- عَنِ الْاَغَرِّ الْمُزَنِيِّ (رضى الله عنه) وَكَانَتْ لَهُ صُحْبَةٌ ؛ اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ: « اِنَّهُ لَيُغَانُ عَلٰى قَلْبِي وَاِنِّي لَاَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ فِي الْيَوْمِ مِائَةَ مَرَّةٍ »

421. Eğarr el-Müzenî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Gerçek şu ki, bazen kalbime gaflet çöküyor ama ben Allah'a günde yüz defa istiğfar ederim."** buyurmuşlar. *(Müslim, Zikir:41, Ebu Davud, Vitir:26)*

Gayn ve Gaym: İkisi de bir manada olup, bulut demektirler. Burada Gayn'dan murat; kalbi kaplıyan şeylerdir. Bazıları, bundan gevşeklik ve zikirden gaflet kastedildiğini söylemişlerdir. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bunu kendisi için suç saymış ve ondan dolayı istiğfar etmiştir. Ulemadan bazılarına göre burada da Gayn'dan murat, ümmeti hakkında duyduğu endişedir. Kendisinden sonra gelecek ümmetinin hâllerine muttali' olmuş ve onlar için istiğfar etmiştir.

Bir takımları da: "Bunun sebebi, ümmetinin işleriyle meşgul olması, düşmanla muharebe etmesi vesaire gibi şeylerdir. Onlarla meşgul olduğu için yüksek makamına nisbetle bunları suç saymıştır." demişlerdir. Bu hususta daha başka sözler de söylenmiştir.

Tövbe, islâm kaidelerinin en mühimidir. Ve üç şartı vardır: Günahı terketmek, yaptığına pişman olmak ve bir daha yapmamaya azmetmek (karar vermek). Suç, insan hakkına aitse, dördüncü bir şartı daha vardır ki, o da; hakkı, sahibine iade etmek yahut helâllaşmaktır. Güneşin batıdan doğması, tövbenin kabulü için son haddir. Bir daha tövbe kabul edilmiyecektir.

(اِسْتِغْفَار) **İSTİĞFÂR:** "Diliyle, Allah'dan günahının affını istemek ve kalbiyle kusurûna pişman olup, bu kusuru bir daha işlememeye niyet etmek ve ancak Allah'ın rızasını gözetmektir.

٤٢٢- عَنْ شَدَّادِ بْنِ اَوْسٍ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «سَيِّدُ الْاِسْتِغْفَارِ اَللّٰهُمَّ اَنْتَ رَبِّي لَااِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ خَلَقْتَنِي وَاَنَا عَبْدُكَ وَاَنَا عَلٰى عَهْدِكَ وَوَعْدِكَ مَا اسْتَطَعْتُ اَبُوءُ لَكَ بِنِعْمَتِكَ وَاَبُوءُ لَكَ بِذَنْبِي فَاغْفِرْلِي فَاِنَّهُ لَايَغْفِرُ الذُّنُوبَ اِلَّا اَنْتَ اَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَاصَنَعْتُ » اِذَا قَالَ حِينَ يُمْسِي فَمَاتَ دَخَلَ الْجَنَّةَ اَوْ كَانَ مِنْ اَهْلِ الْجَنَّةِ وَاِذَا قَالَ حِينَ يُصْبِحُ فَمَاتَ مِنْ يَوْمِهِ مِثْلَهُ»

422. Şeddâd İbn-i Evs *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, Seyyidül İstiğfâr şudur buyurdu: **Allahümme ente Rabbî lâ ilâhe illâ ente halaktenî, ve ene abdüke ve ene alâ ahdike ve va'dike mesteta'tü, ebûü leke bini'metike ve ebûü leke bizenbî, fağfirlî feinnehû lâ yağfirüzzünübe illâ ente, eûzü bike min şerri ma sana'tü.**

(Ey Allahım! Benim Rabbim sensin. Senden başka hiç bir ilâh yoktur. Beni sen yarattın. Ben senin kulunum. Ben gücümün yettiği derecede senin ahdin ve va'din üzere sabitim. Ben, senin ihsan ettiğin ni'metlerini i'tiraf ediyor ve günahlarımı da i'tiraf ediyorum beni mağfiret eyle! Şu muhakkak ki, günahları senden başkası mağfiret edemez.Ben işlediğim işlerin şerrinden sana sığınıyorum!) *(Buharî, Deavât:16, 7/150)*

İnsan, akşama girerken bu duayı okuduğu zaman, o gece ölürse cennete girer, yahut: Cennet ehlinden olur. Bu duayı sabaha girerken okuduğu zaman da, o gününde ölürse, o da, öteki (geceki okuyan) gibi cennet ehlinden olur. *(Buharî, Deavât: 15)*

٤٢٣- عَنْ اَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ (رضى الله عنه) اَنَّهُ قَالَ: يَا رَسُولَ اللّٰهِ عَلِّمْنِي دُعَاءً اَدْعُو بِهِ فِي صَلَاتِي قَالَ قُلْ «اَللّٰهُمَّ اِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي ظُلْمًا كَثِيرًا وَلَايَغْفِرُ الذُّنُوبَ

اِلاَّ اَنْتَ فَاغْفِرْلِى مَغْفِرَةً مِنْ عِنْدِكَ وَارْحَمْنِى اِنَّكَ اَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ »

423. Ebu Bekir es-Sıddık *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilmiştir. Ebu Bekir: "Ya Resulallah! Bana, namazımda yapacağım bir dua öğret." dedi. Resul-ü Ekrem *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"De ki: Allahım! Ben nefsime çok zulmettim, günahları ancak sen bağışlarsın, senin tarafından bir bağışlama şekliyle beni bağışla** (ki üzerimde günah bırakmasın) **ve beni esirge. Şüphesiz sen gafûr ve rahîmsin."** *(Buharî Deavât:17, Tirmizî, Deavât:97, 5/543)*

Mevlâ Tealâ, hacıların, hac işlerini yerine getirdikten sonraki vazifelerini açıklamak üzere şöyle buyuruyor.

فَاِذَا قَضَيْتُمْ مَنَاسِكَكُمْ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَذِكْرِكُمْ اٰبَاءَكُمْ اَوْ اَشَدَّ ذِكْرًا
فَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا اٰتِنَا فِى الدُّنْيَا وَمَالَهُ فِى الْاٰخِرَةِ مِنْ خَلَاقٍ (٢٠٠)

KELİME MANASI (200)

(فَاِذَا قَضَيْتُمْ) **Sonra eda edip bitirdiğiniz vakitte,** neyi? (مَنَاسِكَكُمْ) **mensiklerinizi,** yani hacla ilgili ibadetlerinizi tamamlayıp bitirdiğinizde (فَاذْكُرُوا) **hemen zikredin,** kimi? (اللّٰهَ) **Allah** (-u Teala Hazretlerin) **i,** ne gibi?(كَذِكْرِكُمْ) **zikrettiğiniz gibi,** kimi? (اٰبَاءَكُمْ) **babalarınızı,** yani ecdadınızı (اَوْ اَشَدَّ) **veya daha şiddetli daha kuvvetli,** ne cihetinden?(ذِكْرًا) **zikir cihetinden,** yani islâmdan önce abâ-u ecdadınızın güzelliklerini andığınız gibi veya ondan daha şiddetli, daha kuvvetli bir şekilde Allah-u Tealâ Hazretlerini zikredin. (فَمِنَ النَّاسِ) **Artık o insanlardan vardır,** kim? (مَنْ) **o kimse ki** (insanlardan öyle kimse vardır ki), (يَقُولُ) **der,** yani hacda bulunanlardan bazıları, duasında sadece dünyayı talebederek (istiyerek) şöyle der. (رَبَّنَا) **Ey Rabbimiz!** (اٰتِ) **ver,** kime? (نَا) **bize,** nerede? (فِى الدُّنْيَا) **dünyada,** yani bize, rütbeden, zenginlikten, yardımdan, dünyevî lezzetlerden vereceklerinin hepsini dünyada ver. (وَمَا لَهُ) **Bu kişi için yoktur,** nerede? (فِى الْاٰخِرَةِ) **ahirette,** ne? (مِنْ خَلَاقٍ) **hiç bir nasip,** zira onun isteği dünyaya bağlıdır. Şöyle ki: En kıymetli yerde en basit istekte bulunmuş ve daimi ni'metler istemekten yüz çevirmiştir.

MEALİ ŞERİFİ (200)

Sonra menasikinizi (hacca ait ibadetlerinizi) **bitirince** (şeytan taşlayıp farz tavafı yaparak, Mina'da yerleştikten sonra, cahiliyet devrinde) **baba-**

larınızı (böbürlenerek) **andığınız gibi, hatta daha kuvvetli bir anışla** (daha şevk ve heyecanla) **Allah'ı zikredin** (anın. Asıl onun yüceliğini, kudret ve azametini, sizlere verdiği ni'metleri yâd edin. Ondan dünyevî ve uhrevî hayırlar isteyin). **Artık o insanlardan kimi "Ey Rabbimiz bize** (nasibimizi) **dünyada ver." der ki, onun** (gibi dünyaya düşkün olanlar) **için, ahirette hiç bir nasip yoktur.**

İ Z A H A T

Dürrül Mensur, Kazî, Hâzin, Nesefî, İbn-i Kesîr tefsirlerinde zikredildiğine göre, İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* Hazretlerinden rivayet olundu ki: Cahiliyet ehli, hacdan sonra Mina'da, mescitle dağ arasında otururlar, bütün gün babalarının iftihar edilecek menkıbelerini anarlardı, her biri bununla kendisinin akran (arkadaş) ları arasında yükselmesini isterlerdi. Allah-u Tealâ Hazretleri bu ayeti celileyi inzal buyurarak, bu işten onları nehyetti ve onlara, babalarını anmaları yerine, kendisini zikretmelerini ve kendisine ta'zim ve senada bulunmalarını emretti.

Zira bütün hayırlar O'nun tarafındandır. Babaları ise O'nun kullarıdır. Onlar bütün kavuştuklarına Allah'ın fazl-u keremiyle kavuşmuşlardır. Binaenaleyh her şeyden çok onu anmaları, ona tazimde bulunmaları gereklidir.

Zaten babalarının menkıbe (iyilik hikaye) lerini anarak gururlanmak yalan yere ise, dünyada alçaklık ahirette ise azap vesilesidir, eğer doğru ise, riyâ, kibir ve gurur gibi kötü ahlâka dahil olduğundan insanın helâkına sebep olan şeylerdir.

Öyleyse her bakımdan faydalı olan, Allah'ın zikriyle meşgul olmak, elbette ki bu gibi, dünya ve ahirette alçaklık ve felâket getiren şeylerle uğraşmaktan efdal ve evlâ (daha üstün ve uygun)dur.

Bu ayetin tefsirinde İbn-i Ebî Hatim, Atâ İbn-i Ebî Ribâh'ın şöyle buyurduğunu nakletmiştir: Allah-u Tealâ Hazretlerinin: **"Babalarınızı andığınız gibi Allah'ı zikredin."** buyurması, bir çocuğun ilk konuşmaya başladığında sadece ana babasını tanıyıp, onlara ana-baba diye çağırdığı gibi siz de Allah'ı öylece anın. demektir.

İbn-i Münzir ve İbn-i Ebî Hatim nakletmişlerdir ki, İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* Hazretlerine: "Bir adam bir gün geçirirde babasını bir kere hatırlamaz." öyleyse Allah-u Tealâ'nın: **"Babalarınızı andığınız gibi Allah'ı anın."** buyurmasının hikmeti nedir diye sorulduğunda, O: "Bu, sizin anladığınız gibi değildir. Lâkin Allah-u Tealâ Hazretleri: **"Bir kişinin anası babası kötülükle anıldığında nasıl gazaplanıyorsa Allah-u Tealâ'ya isyan edildiğinde ondan daha fazla öfkelenmelidir"** buyurmak istemiştir.

Allah-uTealâ, kendisinin çok zikredilmesini emrettikten sonra,kullarını, duanın kabul olunacağı o mübarek yerlerde kendisine dua etmeye irşat etmiş, fakat ahiretten yüz çevirip, sadece dünya isteyenleri zemmetmiş (kötülemiş) tir.

İbn-i Kesir tefsirinde zikredildiğine göre, Said İbn-i Cübeyr *(Radıyallahu Anh)* İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* nın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: Araplardan bir cemaat, Müzdelifede vakfe yerine gelerek: **"Ey Allahım bu seneyi yağmur ve bolluk senesi yap, güzel çocuk doğurma senesi yap."** derlerdi.

Taberanî Abdullah İbn-i Zübeyr *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet etmiştir ki: Cahiliyet devrinde, insanlar Meşar-i Haram'da vakfe yaptıklarında: **"Bana deve ver, bana koyun ver."** diye dua eder ahiret işlerinden bir şey istemezlerdi. Allah-u Tealâ, bunlar hakkında: **"Ya Rabbi bize sadece dünyada ver. Der, ahirette ise onun için hiç bir nasip yoktur."** mealindeki bu ayeti indirdi.

(مَنَاسِكْ) **Menasik:** Hac esnasında yapılması icap eden merasimin heyeti mecmuası (vazifelerin bütünü) demektir. Müfredi, mensek gelir. Bu kelime, ibadet edilecek yere de denir.

SADECE DÜNYAYI İSTEYENLERİN KÖTÜ HÂLLERİNİ BEYAN EDEN DİĞER AYETİ KERİMELER

فَأَعْرِضْ عَمَّنْ تَوَلَّىٰ عَنْ ذِكْرِنَا وَلَمْ يُرِدْ إِلَّا الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا (٢٩)

'Onun için sen (habibim!) **bizim zikrimiz** (Kuran) **dan yüz çeviren, dünya hayatından başkasını arzu etmeyen kimselerden yüz çevir."** *(Necm Suresi:29)*

فَأَمَّا مَنْ طَغَىٰ (٣٧) وَآثَرَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا (٣٨) فَإِنَّ الْجَحِيمَ هِيَ الْمَأْوَىٰ (٣٩)

"Artık kim, haddi aşmış ve dünya hayatını tercih etmişse, işte muhakkak ki, kızgın ateş(cehennem)**onun varacağı yerin ta kendisidir."** *(Nâziât Suresi:37-39)*

مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعَاجِلَةَ عَجَّلْنَا لَهُ فِيهَا مَا نَشَاءُ لِمَنْ نُرِيدُ ثُمَّ جَعَلْنَا لَهُ جَهَنَّمَ يَصْلَاهَا مَذْمُومًا مَدْحُورًا (١٨)

"Kim, bu acileyi (çarçabuk geçen dünyayı) **dilerse, biz de burada ona,** (evet) **kimi dilersek ona, dileyeceğimiz şeyi çarçabuk veririz. Sonra da onu cehenneme sokarız. O, oraya** (cehenneme) **kınanmış ve** (rahmetimizden) **kovulmuş olarak girer."** *(İsra Suresi:18)*

مَنْ كَانَ يُرِيدُ ثَوَابَ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللَّهِ ثَوَابُ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَكَانَ اللَّهُ سَمِيعًا بَصِيرًا (١٣٤)

"Kim, dünya mükâfatını isterse, (bilsin ki) **dünyanın da, ahiretin de mükâfatı Allah'ın indinde** (manevî katında) **dır. Ve Allah hakkıyla işitici, kemaliyle görücüdür."** *(Nisa Suresi:134)*

مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا نُوَفِّ إِلَيْهِمْ أَعْمَالَهُمْ فِيهَا وَهُمْ فِيهَا

لَا يُبْخَسُونَ (١٥) أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ إِلَّا النَّارُ وَحَبِطَ مَا صَنَعُوا فِيهَا وَبَاطِلٌ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ (١٦)

"Kim (yalnız) **dünya hayatını ve onun ziynetini arzu ederse, onların amellerini** (yaptıklarının karşılığını) **orada** (dünyada) **tamamen öderiz. Ve onlar orada** (bu hususta) **bir eksikliğe uğratılmazlar." -- "Onlar öyle kimselerdir ki, ahirette kendilerine ateşten başkası yoktur.** (dünyada) **işledikleri şeyler** (iyilikler) **orada boşa gitmiştir. Ve** (zaten) **onların bütün yaptıkları batıl** (boş) **tur."** *(Hûd Suresi:15-16)*

Mevlâ Tealâ Hazretleri, bundan sonra, hem dünya hem ahiret iyiliğini isteyenleri medh etmek üzere buyuruyor:

وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ (٢٠١)

KELİME MANASI (201)

(وَمِنْهُمْ) **Ve onlar,** (hacda bulunan insanlar) **dan** (مَنْ) **öylesi vardır ki,** (يَقُولُ)**der,** ne? (رَبَّنَا) **Ey Rabbimiz!** (آتِ)**ver** kime(نَا) **bize,** nerede? (فِي الدُّنْيَا) **dünyada,** ne?(حَسَنَةً) **iyilik, güzellik,**(وَفِي الْآخِرَةِ) **ahirette de** (bize ver) ne? (حَسَنَةً) **iyilik,** (وَقِ) **ve muhafaza et, koru,** kimi? (نَا) **bizi,** neden ? (عَذَابَ النَّارِ) **ateş** (cehennem) **azabından.**

MEALİ ŞERİFİ (201)

Ve onlardan bazısı da: "Ey Rabbimiz! bize dünyada da hasene (iyilik) **ver, ahirette de hasene ver, ve bizi ateş** (cehennem) **azabından koru." der.**

İ Z A H A T

Nesefî tefsirinde zikredildiğine göre, ayeti celilede geçen dünyadaki haseneden murat, İmamı Katade'ye göre: **Afiyet, yetecek kadar rızık,**

Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* a göre: **Saliha bir aile,**

İmamı Hasen *(Rahimehullah)* a göre: **İlim ve ibadet,**

İmamı Süddî *(Rahimehullah)* ye göre: **Salih** (iyi helâl) **mal,**

İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anhüma)* Hazretlerine göre: **Hayırlı evlat ve mahlukatın medh-ü senası** (övmeleri),

İmamı Caferi Sadık *(Radıyallahu Anh)* a göre: **Sıhhat, rızıkta yeterlilik, düşmanlara karşı yardım ve Allah'ın kitabını anlamak veya salihlerle sohbet** (onlarla beraberlik).

Ahiretteki hasene'den murat: **Af ve mağfiret** veya **Cennet** veya **Rızaullah** veya **Şefaat,**

Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* a göre: **Huriler,**

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Şeyh Ebul Kasım el-Hakîm *(Kuddise Sırruhu)* buyurdular ki: Dünyanın hasenesi, saadet üzere yaşayıp, şehadet (şehitlik) üzere ölmektir. Ahiretteki hasene ise, bişaret üzere (müjdelenerek) kabirden dirilip, selâmet üzere sıratı geçmektir.

Tefsir-i Teysir'de zikrolunduğuna göre. Hasene: Dünya ve ahiret hususundaki bütün hayırları (istenmesi gereken her şeyi) içine almıştır.

İbn-i Kesîr tefsirinde zikredildiğine göre, Kasım İbn-i Abdurrahman *(Kuddise Sırruhu)* Hazretleri buyurmuştur ki: " Kime, şükredici bir kalp, zikredici bir dil, sabredici bir ceset (beden) verilmişse, muhakkak ona dünya ve ahirette hasene verilmiştir. Ve o, cehennem azabından korunmuştur."

Zahir olan görüş, bunları umumi bırakmak, hepsine şamil kılmaktır.

Ayeti celilede geçen (وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ) **"Bizi ateşin azabından muhafaza et."** kavli şerifinin manası hususunda, İmamı Hasen *(Rahimehullah)* buyurdu ki: Bizi cehennem azabına götürecek şehvetlerden ve günahlardan muhafaza et.

İmam-ı Ali *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, cehennem azabı: Kötü ailedir.

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, ayeti celilede geçen dünyadaki hasene hakkında çok sözler vardır. Nitekim:

٤٢٤- عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عَمْرٍو (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ « اَلدُّنْيَا مَتَاعٌ وَخَيْرُ مَتَاعِ الدُّنْيَا الْمَرْاَةُ الصَّالِحَةُ »

424. Abdullah İbn-i Amr *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Dünya bir metadır; dünya metaının en hayırlısı ise saliha kadındır."** buyurmuşlar. *(Müslim, Rida:64)*

Meta: Altınla gümüşten maada dünya malı, giyilen ve yere yayılan eşya, kendisiyle biraz faydalanıldıktan sonra, çabucak bitip tükenen şey manalarına gelir. Burada bu son mana kastedilmiştir. Nitekim bir ayeti kerimede:

« وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا اِلاَّ مَتَاعُ الْغُرُورِ »

"(Bu) **Dünya hayatı bir aldanma metaından başka bir şey değildir."** *(Ali İmran Suresi:185 den)* buyurularak onun değersizliğine işaret olunmuştur.

Hadisi şerifte geçen: **"Dünya bir meta'dır."** cümlesi bir teşbihi beliğdir. Bu vecize ile Fahri Kâinat *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*Efendimiz, hayatı, dünyaya mahsus zanneden düşüncesiz dünya perestlere ihtar (uyarı) da bulunmakta ve ebedî hüsranlarına işaret buyurmaktadır. Tabi ki, dünyalarını, ahiretin ebedi hayatını kazanmak için vesile ittihaz eden(aracı kılan) bahtiyarlar bundan müstesnadır. Çünkü dünya, onlar için aldatıcı değil, bilakis doğrudan doğruya hedefe götüren bir meta-ı belâğdır. Nitekim Amr İbn-i Âs *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

٤٢٥- عَنْ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « نِعْمَ الْمَالُ الصَّالِحُ لِلْمَرْءِ الصَّالِحِ »

425. **"Salih bir kimse için salih mal ne güzel bir şeydir."** buyurmuştur. *(Müsnedi Ahmed:4/197, 202)*

Saliha kadından murat: Namuslu , dindar ve terbiyeli olan kadınlardır. Böyle bir kadının, hayatı müddetince kocasını ne derece de mesut edeceği izaha muhtaç olmayan bir hakikattır. Evinde huzur ve dirlik bulunmayan bir erkek ne kadar zengin olursa olsun bedbahtır. İşte: **"Dünya metaının en hayırlısı saliha kadındır."** cümlesi bu hakikatı natık (anlatmakta) dır.

٤٢٦- عَنْ سَعْدِ بْنِ اَبِى وَقَّاصٍ (رضى الله عنه) عَنْ اَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ مِنْ سَعَادَةِ ابْنِ آدَمَ ثَلاَثَةٌ وَمِنْ شِقْوَةِ ابْنِ آدَمَ ثَلاَثَةٌ . مِنْ سَعَادَةِ ابْنِ آدَمَ اَلْمَرْأَةُ الصَّالِحَةُ وَالْمَسْكَنُ الصَّالِحُ وَالْمَرْكَبُ الصَّالِحُ ، وَمِنْ شِقْوَةِ ابْنِ آدَمَ الْمَرْأَةُ السُّوءُ وَالْمَسْكَنُ السُّوءُ وَالْمَرْكَبُ السُّوءُ »

426. Sa'd İbn-i Ebî Vakkâs *(Radıyallahu Anh)* ın, babasından, onun da dedesinden rivayet ettiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Üç şey vardır ki, bunlar Âdem oğlunun saadetinden ma'duttur.** (bahtiyarlığından sayılır). **Saliha kadın, elverişli mesken ve iyi hayvan. Yine üç şey vardır ki, bunlar da Âdem oğlunun şekaveti** (bedbahtlığı) **cümlesindendir: Kötü kadın, kötü mesken ve kötü hayvan!"** buyurmuşlardır. *(Müsnedi Ahmed:1/168)*

"RABBENÂ ÂTİNÂ" DUASINI OKUYARAK ALLAH-U TEALÂ'DAN DÜNYA VE AHİRETTE AFİYET DİLEMENİN FAZİLETİ HAKKINDA HADİSİ ŞERİFLER VE RİVAYETLER.

٤٢٧- عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) قَالَ كَانَ اَكْثَرُ دُعَاءِ النَّبِيِّ ﷺ « اَللّٰهُمَّ رَبَّنَا اٰتِنَا فِى الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِى الْاٰخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ »

427. Enes İbn-i Malik *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in en çok okuduğu dua: **"Allahümme Rabbenâ Âtinâ Fiddünya haseneten ve fil âhireti haseneten ve gınâ azâbennâr. Ey Allahım! Ey Rabbimiz, bize dünyada bir güzellik ver, ahirette de bir güzellik ver ve bizi ateşin azabından koru."** duasıdır. *(Buharî, Deavât:55, Müslim , Zikir:26, Ebu Davud, Salât:381)*

٤٢٨- عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ عَادَ رَجُلاً مِنَ الْمُسْلِمِينَ قَدْ خَفَتَ فَصَارَ مِثْلَ الْفَرْخِ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « هَلْ كُنْتَ تَدْعُو بِشَيْءٍ اَوْ تَسْأَلُهُ اِيَّاهُ؟ » قَالَ: نَعَمْ كُنْتُ اَقُولُ اَللّٰهُمَّ مَا كُنْتَ مُعَاقِبِي بِهِ فِي الْاٰخِرَةِ ، فَعَجِّلْهُ لِي فِي الدُّنْيَا . فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ «سُبْحَانَ اللّٰهِ! لاَ تُطِيقُهُ اَوْ لاَتَسْتَطِيعُهُ اَفَلاَ قُلْتَ: اَللّٰهُمَّ رَبَّنَا اٰتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْاٰخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ » قَالَ ، فَدَعَا اللّٰهَ لَهُ . فَشَفَاهُ .

428. Hazreti Enes *(Radıyallahu Anh)* den rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* müslümanlardan, zayıflayarak kuş yavrusu gibi olmuş bir zatı dolaştı Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ona: **"Allah'a bir şeyle dua ediyor yahut ondan bir şey istiyormuydun."** diye sordu. O zat: "Evet! Allahım, bana ahirette neyle ceza vereceksen, onu bana dünyada peşin ver." diyordum, cevabını verdi. Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Sübhanallah! Sen buna takat getiremezsin yahut buna senin gücün yetmez. Allahım bize dünyada iyilik, ahirette de iyilik ver. Ve bizi cehennem azabından koru! deseydin ya!"** buyurdu. Müteakiben Allah'a onun için dua etti. Allah da şifasını verdi. *(Müslim, Zikir:23)*

Bu hadisi şeriften dört hüküm çıkarılır:

1. Ahiret cezasının dünyada peşin verilmesine dua etmek memnu (yasak) dır,

2. Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bu hadiste ta'lim buyurduğu (öğrettiği) duayı okumak müstehaptır,

3. Bir şeye şaşıp, hayret edildiği vakit Sübhanallah demek caizdir,hatta sünnettir,

4. Hasta dolaşmak ve hastaya dua etmek sünnettir.

٩٢٩- عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ السَّائِبِ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ يَقُولُ مَا بَيْنَ الرُّكْنَيْنِ: « رَبَّنَا اٰتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْاٰخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ»

429. Abdulah İbn-is Saib *(Radıyallahu Anh)* in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, iki rükün (Rükn-i Yemanî ile Hacer-i Esved) arasında: **"Rabbenâ Âtinâ Fiddünyâ haseneten ve fil âhireti haseneten ve gınâ azâbennâr. Ey Rabbimiz, bize dünyada bir güzellik ver, ahirette de bir güzellik ver ve bizi ateşin azabından koru."** dediğini işittim. *(Ebu Davud, Menasik:51. No:1892, Ahmed İbn-i Hanbel:3/411)*

٤٣٠- عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) اَنَّ النَّبِىَّ ﷺ قَالَ « وُكِّلَ بِهِ سَبْعُونَ مَلَكًا فَمَنْ قَالَ: اَللّٰهُمَّ اِنِّى اَسْاَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ ، رَبَّنَا اٰتِنَا فِى الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِى الْاٰخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ قَالُوا: آمِينَ »

430. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* , dan rivayet edildiğine göre, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Ona** (Rükni Yemanî yanında) **Yetmiş melek görevlendirilmiştir. Kim orada:**

« اَللّٰهُمَّ اِنِّى اَسْاَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ ، رَبَّنَا اٰتِنَا فِى الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِى الْاٰخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ »

"Allahım! şüphesiz ben senden af, dünyada ve ahirette âfiyet (selâmet) **dilerim. Ey Rabbimiz bize dünyada iyiyi, ahirette de iyiyi ver ve bizi ateşin azabından koru."** diye dua ederse o melekler: Âmin! derler. buyurdu. *(İbn-i Mace, Menasik:32, No:2957)*

٤٣١- عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) اَنَّ رَجُلاً جَاءَ اِلَى النَّبِىِّ ﷺ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ اَىُّ الدُّعَاءِ اَفْضَلُ؟ قَالَ: « سَلْ رَبَّكَ الْعَافِيَةَ وَالْمُعَافَاةَ فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ » ثُمَّ اَتَاهُ فِى الْيَوْمِ الثَّانِى فَقَالَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ اَىُّ الدُّعَاءِ اَفْضَلُ؟ فَقَالَ لَهُ مِثْلَ ذٰلِكَ ، ثُمَّ اَتَاهُ فِى الْيَوْمِ الثَّالِثِ فَقَالَ لَهُ مِثْلَ ذٰلِكَ قَالَ: « فَاِذَا اُعْطِيتَ الْعَافِيَةَ فِى الدُّنْيَا وَاُعْطِيتَهَا فِى الْاٰخِرَةِ فَقَدْ اَفْلَحْتَ » .

431. Enes İbn-i Malik *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilmiştir: Bir adam, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*e geldi ve: "Ya Resulallah! Hangi dua daha faziletlidir."dedi. Resulü Ekrem *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* buyurdu ki: **"Rabbinden afiyet, dünya ve ahirette selâmet dile."** Sonra Resulü Ekrem *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e ikinci gün geldi ve: "Ya Resulallah! Hangi dua daha faziletlidir?" dedi. Resulü Ekrem *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ona aynı cevabı verdi. Sonra, üçüncü gün Resulü Ekrem *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e geldi ve Resulü Ekrem ona aynı cevabı vererek şöyle buyurdu: **"Sana dünyada afiyet, ahirette de afiyet verilirse şüphesiz felâh bulmuş** (muradına ermiş) **olursun."** *(Tirmizî Deavât:85, 5/533, Neseî, Cenaiz:103, İbn-i Mace, Dua:5, Ahmed İbn-i Hanbel:1/209, 5/231, 235)*

"RABBENA ÂTİNÂ" DUASI HAKKINDA BÜYÜKLERİN SÖZLERİ

İbn-i Ebî Şeybe, Buharî, Edeb kitabında ve İbn-i Ebî Hatim, Hazreti Enes *(Radıyallahu Anh)* den rivayet etmişlerdir ki, Sabit *(Radıyallahu Anh)* Hazretleri ona: "Kardeşlerin, kendileri için dua etmeni istiyorlar." dediğinde, O: **"Ey Allahım! Bize dünyada da hasene, ahirette de hasene ver. Ve bizi cehennem azabından koru."** dedi.

O, tekrar dua isteyince, Hazreti Enes *(Radıyallahu Anh)* : " Bütün isteklerinizi tek tek açıklamamı mı istiyorsunuz? Allah-u Tealâ size dünya ve ahirette hasene verip, sizi cehennem azabından koruduğunda, size bütün hayırları vermiş olur." buyurdu.

İbn-i Ebî Şeybe, Abdullah İbn-i Ahmed, Habîb İbn-i Sahbân el-Kâhilî buyurdular ki: "Ben, Beytullah'ı tavaf ederken, Ömer İbn-i Hattab *(Radıyallahu Anh)* da tavaf ediyor, sadece bu duayı okuyordu." *(Suyûtî, Dürrül Mensur:1/560)*

Abd İbn-i Humeyd *(Rahimehullah)* , İkrime *(Radıyallahu Anh)* den rivayet etmiştir ki: "Eyyamı Teşrik (Kurban bayramının 2, 3, 4 günlerin) de **"Rabbena atina"** okumak müstehaptır." *(Suyûtî, Dürrül Mensur:1/560)*

Abd İbn-i Humeyd *(Rahimehullah)*, Ata *(Radıyallahu Anh)* nın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Sefere çıkan herkes, evine dönerken **"Rabbenâ Âtinâ"** okumalıdır. *(Suyûtî, Dürrül Mensur:1/560)*

SADECE DÜNYAYI DEĞİLDE, HEM DÜNYA HEM DE AHİRETİN İYİLİK VE SEVABINI İSTEYENLERİN GÜZEL HÂLLERİNİ BEYAN EDEN AYETİ KERİMELER VE MEALİ ŞERİFLERİ.

وَاكْتُبْ لَنَا فِي هٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْاٰخِرَةِ اِنَّا هُدْنَا اِلَيْكَ . . . (١٥٦)

"Ve bizim için bu dünyada da iyilik yaz, ahirette de, Hiç şüphesiz biz (tövbe ederek) **sana döndük."** *(Araf Suresi:156 dan)*

فَاٰتٰيهُمُ اللّٰهُ ثَوَابَ الدُّنْيَا وَحُسْنَ ثَوَابِ الْاٰخِرَةِ وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ (١٤٨)

"Nihayet Allah onlara hem dünya metalarını (yardım, ganimet, şan ve şeref gibi ni'metlerini) **hem de ahiret sevabının güzelliğini** (cennetinin, cemalinin müşahedesini) **verdi. Ve Allah muhsin** (iyi hareket eden) **leri sever."***(Ali İmran Suresi:148)*

مَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الْاٰخِرَةِ نَزِدْلَهُ فِي حَرْثِهِ وَمَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا وَمَا لَهُ فِي الْاٰخِرَةِ مِنْ نَصِيبٍ (٢٠)

"Kim ahiret harsi (ekini, sevabı) **dilerse, onun harsini** (ekinini, mükâfatını bire on ve daha fazlasına) **artırırız. Kim de** (sade) **dünya ekinini** (kârını, nimetlerini) **isterse ona da** (yalnız) **bundan** (dünyadan bir şey) **veririz. Ahirette ise, onun hiç bir nasibi yoktur."** *(Şura Suresi:20)*

وَمَنْ اَرَادَ الْاٰخِرَةَ وَسَعٰى لَهَا سَعْيَهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَاُولٰئِكَ كَانَ سَعْيُهُمْ مَشْكُوراً (١٩)

"Ve her kim mümin olduğu hâlde ahireti diler, onun için (ona lâyık) **bir sa'y** (çalışma) **ile çalışırsa, işte onların** (bu) **çalışmaları meşkûr** (ve makbul) **olur."** *(İsra Suresi:19)*

اُولٰئِكَ لَهُمْ نَصِيبٌ مِمَّا كَسَبُوا وَاللّٰهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ (٢٠٢)

KELİME MANASI (202)

(اُولٰئِكَ) **İşte onlar,** (dünya ve ahirette hasene isteyenler) **varya** (لَهُمْ) **onlar için vardır,** ne?(نَصِيبٌ) **büyük bir nasip** (pay) neden? (مِمَّا) **o şeylerden ki,** (كَسَبُوا) **kazandılar,** yani yaptıkları güzel ameller cinsinden veya kazandıkları amellerinden dolayı, yahutta (اُولٰئِكَ) ile her iki fırkaya da,Yani sade dünya isteyenlerle hem dünya hem de ahireti isteyenlere işaret olabilir. O zaman (نَصِيبٌ) deki tenvin tenvî' (sınıflandırmak) için olur ki: **"Her bir fırka için takdir ettiğimiz bir nevi nasip vardır."** demek olur. (وَاللّٰهُ) **ve Allah** (-u Tealâ Hazretleri) (سَرِيعُ الْحِسَابِ) **hisabı çok süratli olandır,** yani kulları hakkındaki muhasebe ve muhakemeleri çok suratli görücüdür. Bütün kulları, kendilerinin ve amellerinin çok olmasına rağmen, dünya günlerinden yarım gün zarfında veya göz açıp kapayıncaya kadar bir zaman içinde muhasebe edecektir. Öyleyse buranın manası: "Kudretinin şanı böyle yüce olan Zatı Paki Sübhaniyenin, taatını ihlâl etmekten (bozmaktan) sakının, taat ve hasenât kazanmaya koşun!" demektir.

MEALİ ŞERİFİ (202)

İşte onlar (hem dünya, hem ahireti isteyenler) **için kazandıklarından** (yaptıkları güzel amellerden) **dolayı büyük bir nasip vardır. Ve Allah** (-u Tealâ Hazretleri) **hesabı pek süratli olandır.**

İ Z A H A T

Hâzin tefsirinde beyan edildiğine göre, Allah-u Tealâ Hazretleri bu ayeti kerimelerde dua edenleri ikiye ayırmıştır:

1. Alçak tabiatlı, düşük himmetli kimselerdir ki, bunların bütün zikir ve dualarından maksatları dünya olup, ahiretten ümitlerini kesmişlerdir. Zaten bunlar, dirilip ahirete çıkacaklarına inanmayan kâfir kimselerdir. İşte bunların ahiretten hiç bir nasibi yoktur.

2. Yüksek himmetli ve yüce düşünceli kimselerdir ki, onların zikir ve du-

alarından maksatları hem dünya, hemde ahiret nimetleridir. Onlar, her ikisi için çalışırlar, her ikisinde de Rablerinden afiyet isterler. Çünkü insan, zayıf ve muhtaç olarak yaratılmıştır ki, dünyanın acı ve sıkıntılarına dayanamaz.

O hâlde ona yakışan, dünyanın şerlerinden ve elemlerinden Allah'a sığınmaktır. Zira insanın bir tek damarının bile çalışması bozulup ağrı yapsa, dünya hayatındaki bütün düzeni bozulur, ahiret işlerine bakacak vakit de bulamaz.

Demek oluyor ki, dua ederken dünya afiyeti istemek de, din işinden sayılır. Bundan dolayı Allah-u Tealâ, müminlerin hâllerini beyan ederken, dünya ve ahiret iyiliğini istediklerini haber vermiştir.

(حِسَاب) **HİSAB** : saymak manasında ise de, Fahrur Razî'nin beyanına göre, Allah'ın hisabı, kullarının kalplerinde, kendi yaptıklarına dair bir bilgi yaratarak, amellerinin keyfiyetini (sevap veya günah olduğunu) ve kemmiyetini (azlığını veya çokluğunu) ve amelin gerektirdiği sevabı veya azabı kendilerine bildirmesidir.

Şu hâlde: **"Allah, hesabı çok çabuk görendir."** demek, herkesin kendi amelini ve amelinin gerektirdiğini bir anda kendisine bildirir, demektir. Yahut Allahın hesabı, her şahsın amelini, kendine haber vermesi ve o şahısta yaratacağı işitme gücü sebebiyle Allah'ın kelâmını işitip, kendi yaptığını bilmesidir.

Zira ahirette Cenabı Hak, herkesin kulağında yaratacağı kuvvet sebebiyle, mutî' (itaat eden) ve asi (isyan eden) herkes, Allah-u Tealâ'nın kelâmını işitebilecektir. Şu iki suretten hangisi murat edilirse edilsin, Allah-u Tealânın, hesabında son derece sür'at vardır.

Gerek birinci manaya nazaran, herkesin, yaptığı ile alâkalı bir ilmi zarurî (düşünmeye ihtiyaç kalmaksızın bir şeyi bilmeyi) yaratmasıyla olsun, gerekse ikinci manaya nazaran, herkeste kelâmı ilâhiyi işitecek güç yaratarak, Allah'ın her kula amellerini bildirmesiyle olsun hesap bir anda hasıl olacaktır.

Binaenaleyh bütün insanlar bir an içinde bütün yaptıklarını ve onların gerektirdiği sevap veya cezayı derhal bilecekler ve hesabın maksadı da meydana gelecektir.

وَاذْكُرُوا اللّٰهَ فِيْٓ اَيَّامٍ مَّعْدُوْدٰتٍ ۭ فَمَنْ تَعَجَّلَ فِيْ يَوْمَيْنِ فَلَآ اِثْمَ
عَلَيْهِ ۚ وَمَنْ تَاَخَّرَ فَلَآ اِثْمَ عَلَيْهِ ۙ لِمَنِ اتَّقٰى ۭ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوْٓا
اَنَّكُمْ اِلَيْهِ تُحْشَرُوْنَ ﴿٢٠٣﴾ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُّعْجِبُكَ
قَوْلُهٗ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَيُشْهِدُ اللّٰهَ عَلٰي مَا فِيْ قَلْبِهٖ ۙ وَهُوَ
اَلَدُّ الْخِصَامِ ﴿٢٠٤﴾ وَاِذَا تَوَلّٰى سَعٰى فِي الْاَرْضِ لِيُفْسِدَ
فِيْهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ ۭ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ الْفَسَادَ
﴿٢٠٥﴾ وَاِذَا قِيْلَ لَهُ اتَّقِ اللّٰهَ اَخَذَتْهُ الْعِزَّةُ بِالْاِثْمِ فَحَسْبُهٗ
جَهَنَّمُ ۭ وَلَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿٢٠٦﴾ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَّشْرِيْ نَفْسَهُ
ابْتِغَاۗءَ مَرْضَاتِ اللّٰهِ ۭ وَاللّٰهُ رَءُوْفٌۢ بِالْعِبَادِ ﴿٢٠٧﴾
يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا ادْخُلُوْا فِي السِّلْمِ كَاۗفَّةً ۠
وَلَا تَتَّبِعُوْا خُطُوٰتِ الشَّيْطٰنِ ۭ اِنَّهٗ لَكُمْ
عَدُوٌّ مُّبِيْنٌ ﴿٢٠٨﴾ فَاِنْ زَلَلْتُمْ مِّنْۢ بَعْدِ مَا
جَاۗءَتْكُمُ الْبَيِّنٰتُ فَاعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ عَزِيْزٌ حَكِيْمٌ
﴿٢٠٩﴾ هَلْ يَنْظُرُوْنَ اِلَّآ اَنْ يَّاْتِيَهُمُ اللّٰهُ فِيْ ظُلَلٍ مِّنَ الْغَمَامِ
وَالْمَلٰۗىِٕكَةُ وَقُضِيَ الْاَمْرُ ۭ وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُوْرُ ﴿٢١٠﴾

Mevlâ Tealâ, Arafat ve Müzdelifedeki vakfeyi, Müzdelifeden de Mina'ya inileceğini açıkladıktan sonra Mina'da cereyan edecek halleri beyan etmek üzere buyuruyor.

وَاذْكُرُوا اللّٰهَ فِي اَيَّامٍ مَعْدُودَاتٍ فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلاَ اِثْمَ عَلَيْهِ وَمَنْ تَاَخَّرَ فَلاَ اِثْمَ عَلَيْهِ لِمَنِ اتَّقٰى وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوا اَنَّكُمْ اِلَيْهِ تُحْشَرُونَ (٢٠٣)

KELİME MANASI (203)

(وَاذْكُرُوا) **Ve zikredin,** kimi? (اللّٰهَ) **Allah** (-u Tealâ Hazretlerin) **i** nerede? (فِي اَيَّامٍ) **günlerde,** öyle günlerde ki, (مَعْدُودَاتٍ) **sayılı,** (فَمَنْ) **Binaenaleyh her kim,** (تَعَجَّلَ) **acele ederse,** nerede? (فِي يَوْمَيْنِ) **iki günde,** yani Kurban bayramı gününden sonraki iki günde, cemreleri atmak (şeytanı taşlamak) la iktifa edip (yetinip) üçüncü günde atmayı beklemiyerek Minadan ayrılmakta acele ederse, (فَلاَ اِثْمَ) **hiç bir günah yoktur.** Kim üzerine? (عَلَيْهِ) **o kişi üzerine,** yani o acele eden kişi üzerine ruhsatla amel etmesinden dolayı hiç bir günah yoktur. (وَمَنْ) **ve her kim ki,** (تَاَخَّرَ) **geri kaldı,** yani Mina'dan çıkmakta acele etmiyerek üçüncü gün zeval (güneşin tepe noktasından kaymaya başlamasın) dan önce veya sonra taşlamasını yaparak Mina'dan ayrıldı ise, (فَلاَ اِثْمَ) **hiç bir günah yoktur,** Kim üzerine? (عَلَيْهِ) **o kişi üzerine,** yani bu ruhsatı terketmesinden dolayı ona da günah yoktur. Ancak bu kim içindir? (لِمَنِ) **o kimse içindir ki,** (اتَّقٰى) **ittikada bulundu** (haramlardan sakındı) (وَاتَّقُوا) **ve sakının,** kimden? (اللّٰهَ) **Allah** (-u Tealâ Hazretlerin) **den,** yani hac amelleriyle iştigal (uğraşma) esnasında ve sonrasında, her işinizde Allah-u Tealâ'dan sakının ki, amellerinize itibar edilsin. Zira günahlar, amellerin sevabını yiyip bitirir. (وَاعْلَمُوا) **ve bilin ki,** (اَنَّكُمْ) **muhakkak siz,** (اِلَيْهِ) **ancak ona,** yani Allah'ın huzuru manevisine (تُحْشَرُونَ) **haşrolunacaksınız,** yani amellerinizin karşılığını almak için ancak onun huzurunda toplanacaksınız

MEALİ ŞERİFİ (203)

Ve sayılı günlerde (teşrik günlerinde) **Allah** (-u Tealây) **ı zikredin,** (tekbir ve tehlilde bulunun. Namazları müteakip, kurbanları keserken ve taşları atarken tekbir alın). **Artık her kim** (kurban gününden sonraki) **iki günde** (işini bitirip Mina'dan ayrılmak hususunda) **acele ederse, onun üzerine hiç bir günah yoktur ve her kim geri kalırsa,** (acele etmeyip üçüncü günü de Mina'da

kalırsa), **onun üzerine de hiç bir günah yoktur.** (Fakat bu serbestlik, haccını rıza-i ilâhî için yapıp, Allah-u Tealâ'nın yasaklarına yaklaşmaktan) **sakınan içindir. Ve Allah** (-u Tealâ) **dan korkun,** (bütün işlerinizde takvadan ayrılmayın). **Ve bilin ki, muhakkak sizler, ancak O'na** (Allah-u Tealâ Hazretlerinin huzuruna) **haşr olunacak** (toplanacak) **sınız.**

İ Z A H A T

Fahrur Razî, Kâzi beyzavî ve Âlusî tefsirlerinde zikredildiğine göre, bu ayeti celilede geçen, **sayılı günler** den murat: Kurban bayramının 2. 3. ve 4. günleri olan eyyamı teşrik (teşrik günleri) dir. Bu günlerde **Allah'ı zikretmekten** maksat, farz namazların akebinde, kurbanlar kesilirken ve şeytanlar taşlanırken getirilen tekbirlerdir.

Farz namazların peşinde alınacak tekbirler, İmam-ı Ebî Yusuf ve İmam-ı Muhammed'in *(Rahimehumallah)* mezheplerine göre, Arefe günü sabah namazından başlayarak, bayramın dördüncü günü ikindi namazında bitmek üzere 23 vakittir ve bizim amelimiz de bu görüş üzeredir.

Ancak, İmam-ı Azam *(Rahimehullah)* a göre Arefe günü sabah namazında başlayarak bayramın birinci gününün ikindi namazında biter. Buna göre sekiz vakit namaz arkasında tekbir almak vaciptir.

Hanefî fıkhında muteber olan,El-İhtiyar li ta'lîlil Muhtâr isimli eserde zikredildiğine göre: Teşrik tekbiri (اَللّٰهُ اَكْبَرُ اَللّٰهُ اَكْبَرُ لاَاِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ وَاللّٰهُ اَكْبَرُ اَللّٰهُ اَكْبَرُ وَلِلّٰهِ الْحَمْدُ) dir. Bu, Hazreti Ali ve İbn-i Mesut *(Radıyallahu Anhüma)* nın rivayetidir.

Nakledildiğine göre, İbrahim *(Aleyhisselam)* , İsmail *(Aleyhisselam)* ı emrolunduğu üzere kesmeye kalkışınca, Cebrail *(Aleyhisselam)* kurban getirmek üzere yola çıktı, birinci kat semaya varınca İbrahim *(Aleyhisselam)* acele ederek, İsmail *(Aleyhisselam)* ı keserde yetişemem diye korktu ve: (اَللّٰهُ اَكْبَرُ اَللّٰهُ اَكْبَرُ) dedi.

İbrahim *(Aleyhisselam)* bunu duyunca kesmeyi bırakıp başını kaldırdığında, onun kurban getirdiğini anlayınca: (لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ وَاللّٰهُ اَكْبَرُ) dedi. İsmail *(Aleyhisselam)* da bunu duyunca: (اَللّٰهُ اَكْبَرُ وَلِلّٰهِ الْحَمْدُ) dedi. Ve bu, kıyamete kadar böylece sünnet olarak kaldı.

Teşrik tekbirleri, şehirlerde bulunan erkeklerin, cemaatla kıldıkları farz namazların peşinde vaciptir. Erkeğe uyan kadınlara, mukime uyan yolculara da uymaları hasebiyle vacip olur. *(Abdullah İbn-i Mahmud, İbn-i Mevdud El-Muslî el-Hanefî, el-İhtiyar:87-88)*

Hazreti İbrahim*(Aleyhisselam)* e nisbet edilen ve yüksek sesle alınan tekbire bu yüzden teşrik tekbiri denmiştir. Arefe sabahından kurban bayramının 4. gününün akaşamına kadar zikir ve tekbir günleridir. Bu günlerde Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* orucu da nehyetmiştir. Nitekim:

٤٣٢- عَنْ نُبَيْشَةَ الْهُذَلِيِّ (رضى الله عنه) قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « اَيَّامُ التَّشْرِيقِ اَيَّامُ اَكْلٍ وَشُرْبٍ » .

432. Nübeyşetül Hüzelî *(Radıyallahu Anh)* den rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Teşrik günleri, yiyip içme günleridir."** buyurdular. *(Müslim, Sıyam:144)*

٤٣٣- عَنْ اَبِى مُرَّةَ مَوْلٰى اُمِّ هَانِئٍ اَنَّهُ دَخَلَ مَعَ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عَمْرٍو عَلَى اَبِيهِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ فَقَرَّبَ اِلَيْهِمَا طَعَامًا ، فَقَالَ: كُلْ فَقَالَ: اِنِّى صَائِمٌ فَقَالَ عَمْرٌو: كُلْ فَهٰذِهِ الْاَيَّامُ الَّتِى كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ يَاْمُرُنَا بِاِفْطَارِهَا وَيَنْهَانَا عَنْ صِيَامِهَا قَالَ مَالِكٌ: وَهِىَ اَيَّامُ التَّشْرِيقِ »

433. Ümmü Hânî *(Radıyallahu Anha)* nın azatlısı Ebu Mürra'dan şöyle rivayet edilmiştir. Bir kere o, Abdullah İbn-i Amr'la, Abdullah'ın babası, Amr İbn-i Âs *(Radıyallahu Anh)* ın yanına girmişti. Amr her ikisine yemek getirdi ve: "Ye." dedi. Abdullah: "Oruçluyum." dedi. Amr: "Ye, bu günlerde Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bize yememizi emrederdi. Bu günlerde oruç tutmamızdan bizleri nehyederdi." buyurdu. Malik: "O günler teşrik günleriydi." dedi. *(Ebu Davud, Sıyam:50, No:2418, Muvatta:137, Hakim, Müstedrek:1/435)*

Mina günlerinden murat: Teşrik günleridir. Bunlara **"Eyyam-ı Ma'dudât"** dahi denilir ki, Zilhıccenin 11. 12 ve 13. günleridir. Teşrik, güneşe karşı sermek, güneşletmek, manasına gelir. Mezkur günlerde kurban etleri güneşe karşı serilerek kurutulduğu için bunlara teşrik günleri adı verilmiştir. Aynı günlere; "Mina günleri." denilmesi, o günlerde hacılar Mina'da bulundukları içindir.

Ulemadan bazılarına göre bu günlere teşrik denilmesi, kurbanlar güneş yükseldikten sonra kesildiğindendir.

Bayram namazı, güneş yükseldikten sonra kılındığı için bu ismin verildiğini söyliyenler de vardır.

İmamı Azam *(Rahimehullah)* a göre, teşrik, namazın arkasından tekbir getirmektir.

Ulema, teşrik günlerini tayin hususunda ihtilâf etmişlerdir. Esah olan kavle göre teşrik günleri, bayram gününden sonraki üç gündür.

İmamı Azam, İmamı Malik ve İmamı Ahmed'e *(Rahimehumullah)* göre kurban gününden sonraki üç gün teşrike dahil değildir.

Ulema, bu günlerde oruç tutulup tutulmayacağı hususunda dahi ihtilâf etmişlerdir. Bu ihtilâflar neticesinde ortaya dokuz kavil (söz) çıkmıştır. Biz ikisini beyan edelim.

1) Teşrik günlerinde oruç tutmak, mutlak surette caiz değildir. bu günler oruca hiçbir suretle müsait değildir.

Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ile tabiînden Hasen-ı Basrî ve Atâ buna kaildirler. İmamı Şafiînin yeni mezhebi, Leys İbn-i Sa'd İbn-i Uleyye ve Hanefilerin kavilleri de budur. Fetva da bu kavle göredir.

2) Teşrik günlerinde oruç tutmak mutlak suretle caizdir. Şafiîlerden Ebu İshak-ı Mervezî ile diğer bazı ulemanın mezhepleri budur. Mezkur kavil Zübeyr İbn-i Avvam ile Ebu Talha *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayet olunmuştur.

Ayeti celilede geçen (أَيَّامٍ مَعْدُودَاتٍ) **"Sayılı günler:** Bu beş güne ihtimallidir. Bunlardan biri Arefe, üçü eyyamı nahr (kurban kesme günleri), beşincisi yevmi teşrik (tekbir günü) dür. Fakat teşrik günleri tabiri, özellikle Zilhıccenin 11, 12, 13. yani kurban bayramının ikinci , üçüncü ve dördüncü günlerine denir ki, bu günler, Mina'da taş atıp tekbir alma günleridir.

Bu günler aynı zamanda kurban etlerini serip kurutma günleridir ki,teşrik'in bir manası da budur. Şu hâlde, tekbir günleri beşe kadar ulaşıyorsada Arefe ve kurban kesme günleri yapılan zikir ve tekbirler bilinen günlere dahil olduğundan, hac vazifelerinin yerine getirilmesinden sonrasıyla ilgili olan sayılı günlerin zikri, özellikle teşrik günleri diye anılan bu üç gün demek olur.

Bundan sonra Mevlâ Tealâ'nın, bayramın ikinci ve üçüncü günü acele eden veya geri kalandan bahsetmesi, Arefe ve Bayram gününün bu madudat (sayılı günler) e dahil olmadığını göstermektedir.

Hacdan sonra şeytan taşlamak, Kuranı kerimde açıkça zikredilmemiş, fakat bunun ayrıca bir tekbir vesilesi (tekbir getirmeye sebep) olduğuna bu ayetteki: **"Sayılı günlerde Allah'ı zikredin."** ifadesiyle işaret edilmiştir.

İmamı Fahrur Razî Hazretleri, Mefatîhul Gayb isimli tefsirinde, şeytan taşlamanın Kuranı kerimde açıkça zikredilmemesine iki sebep göstermiştir.

1. Şeytan taşlamak, cahiliyet devrinde de insanlar arasında meşhur bir iş olduğundan, bunu inkâr eden bulunmamaktaydı ancak onlar şeytan taşlarken Allah'ı zikretmediklerinden, Allah-u Tealâ Hazretleri taş atmaktan bahsetmeyip o anda yapılması gereken zikri emretmiştir.

2. Zikri emretmekte, şeytan taşlamaya da delil vardır. Çünkü her taşı atarken tekbir getirmek taşlamanın sünnetlerindendir.

İmamı Beğavî, Mealimüt Tenzil isimli eserinde, Hazreti Ömer ve oğlu Abdullah İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anhüma)* nın bu ayeti kerimeyi okuyarak bu günlerde Mina'da namazların arkasında, bulundukları meclislerde, çadırlarda, yollarda tekbire devam ettiklerini ve bütün insanların da onlara uyarak tekbir getirdiklerini beyan etmiştir.

Hulâsa: Allah-u Tealâ, geride (فَاذْكُرُوا اللَّهَ كَذِكْرِكُمْ آبَاءَكُمْ) **"Babalarınızı zikrettiğiniz gibi Allah'ı zikredin."** ayetiyle emredilen mutlak (günlerle kayıtlanmamış, hiç bir güne bağlanmamış) zikri emrettikten sonra, (وَاذْكُرُوا اللَّهَ فِي أَيَّامٍ

مَعْدُودَاتٍ) **"Sayılı günlerde Allah'ı zikredin."** buyurarak, zikri has (teşrik günlerinde yapılması gereken tekbirlerden ibaret özel bir zikri) emretmektedir.

Şu hâlde, Arefe ile Bayramın birinci günü, Hac suresinin 28. ayetinde geçen ve Zilhıccenin ilk on gününden ibaret olan (أَيَّامٍ مَعْلُومَاتٌ) **"Bilinmiş günler."** e dahil olduklarından bu iki günde tekbir getirmek vacip ise de, bu ayetteki (أَيَّامٍ مَعْدُودَاتٌ) **"Sayılı günler."** e dahil değildirler.

Bayramın ikinci ve üçüncü günleri ise, hem nahir, hem de teşrik günleridir (bunlarda hem kurban kesilebilir, hem de tekbir getirilmelidir). Bayramın dördüncü günü ise, nahir günü olmayıp sadece teşrik günüdür. Bu günde Hanefî mezhebine göre kurban kesilmez fakat, ikindi de dahil olmak üzere üç vakit tekbir getirilmelidir.

2. ve 3. bayram geceleri Mina'da kalıp, gündüzleri üç şeytanın her birine yedişer taş atmak ve her taşı atarken tekbir almak vaciptir. İşte bu üç günün üçüncüsünde de şeytanı taşlamak efdaldir. Lâkin hacılar üçüncü günü, bu ayeti celilenin beyanına göre beklemek veya beklememek hususunda muhayyer (serbest) dirler.

Hasılı, Hacı teşrik günlerinin 1. ve 2. geceleri Mina'da geceler ve her gün zevalden sonra her şeytana 7 taş atmak üzere 21 taş atar ancak deve çobanları ile hacıların işlerine bakanlara Mina'da gecelememek hususunda ruhsat verilmiştir.

İşte ilk iki günün taşlamasını yapanlara, üçüncü günün fecri doğmadan (imsaktan önce) Mina'dan ayrılırlarsa, İmam-ı Azam *(Rahimehullah)* Efendimiz'e göre üçüncü gün de taş atmamaya ruhsat verilmiştir. Zira ayeti celilede Mevlâ Tealâ (فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ) **"Artık her kim iki günde acele ederse, onun üzerine hiç bir günah yoktur."** buyurdu.

İmam-ı şafiî ve İmameyn'e göre *(Rahimehumullah)* , İkinci günün güneşi batana kadar Mina'dan ayrılmıyan kişinin, o gece de Mina'da kalıp üçüncü günün taşlamasını da yaparak Mina'dan ayrılması lâzımdır. Zira Mevlâ Tealâ bu ayeti celilede (وَمَنْ تَأَخَّرَ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ) **"Geri kalana da hiç bir günah yoktur."** buyurdu.

Bu taşlamayı, Hanefî'ye göre zevalden evvel veya sonra yapabilir. Şafiî'ye göre zevalden sonra yapmalıdır. Aslında burada iki işin hiç birinde günah yoktur. Acele etmek iyiyse de, geri kalmak daha iyidir.

Nesefî tefsirinde zikredildiğine göre, cahiliyet ehli iki fırka olmuşlar, bir kısmı acele edenleri günahkâr, bir kısmı da geri kalanları günahkâr saymıştır işte Kuranı kerim, onları red için acele edenin de, geri kalanın da günahkâr olmadığını beyan etmiştir.

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre ayeti celilede geçen (لِمَنِ اتَّقَى) Cümle-i celilesindeki (لَامْ) ya, ta'lil (sebebiyet) içindir ki buna göre mana: **"Zikredi-**

len bu serbestlik, müttakiler için beyan edilmiştir." demektir. Çünkü onlar şüpheli şeylerden sakındıklarından acele etmek veya geri kalmak hususunda da ne yapacaklarını düşünerek sıkıntı çekeceklerinden Allah-u Tealâ Hazretleri onlar için bu açıklamayı yapmıştır.

Veya (لاَمْ), İhtisas (özellik) içindir. Buna göre mana: **"Zikredilen bütün hac hükümleri, özellikle müttakilere aittir."** Çünkü haccından fayda görecek hakiki hacı onlardır. Nitekim Allah-u Tealâ Hazretleri: (اِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللّٰهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ) **"Allah, ancak müttakilerden** (ibadetlerini) **kabul eder."** buyurmuştur. *(Maide Suresi:27 den)*

Bazıları bu ayeti kerime ile hac vazifelerini yerine getirirken, haramlardan sakınan bir hacının günahlarının affolunacağına delil almışlardır. İbn-i Cerîr, bu manayı İbn-i Abbas ve İbn-i Mesut *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayet etmiştir. Onlar buraya: **"Acele etsin, geri kalsın haramlardan sakınan bir hacının üzerinde hiç bir günah kalmamıştır."** diye mana vermişlerdir.

Nitekim İbn-i Mesut *(Radıyallahu Anh)* (فَلاَ اِثْمَ عَلَيْهِ) **"Onun üzerine hiç bir günah yoktur."** kavli şerifini: **"Bütün günahlardan kurtulur."** diye tefsir etmiştir.

Katade *(Radıyallahu Anh)* nin rivayetine göre de, İbn-i Mesut *(Radıyallahu Anh)* : **"Haccı esnasında takvaya riayet eden kişinin, geçmiş bütün günahları affolunur."** buyurmuştur.

İbn-i Ebî Şeybe *(Radıyallahu Anh)* nin, Ebî Salih *(Radıyallahu Anh)* dan rivayetine göre: Muhacirattan bir kadın hacca gitmişti. Döndüğünde Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* a uğradı. Hazreti Ömer ona: (اَتَّقَيْتِ) **"Haramlardan sakındın mı?"** dedi. O da: "Evet." deyince Hazreti Ömer ona: **"Yeniden amel etmeye başla** (bütün günahların silindi)." buyurdu.

İbn-i Cerir'in, İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayetine göre: O, bu ayeti okuyarak: "Buna yanlış mana veriyorlar, Ömre bile günahları örtüyor da, ya hac nasıl olur?" buyurdu.

Muâviye İbn-i Mürre el-Müzenî *(Radıyallahu Anh)* bu ayeti okuyarak: **"Anasından doğduğu gündeki gibi günahlarından sıyrılır."** buyurdu.

İmam-ı Şa'bî: **"Allahu Tealâ bu vazifeleri, Âdem oğlunun günahlarını affemek için ta'yin etti."** buyurdu.

İbn-i Ebî Şeybenin nakline göre Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* :

« تَلَقَّوُا الْحُجَّاجَ وَالْعُمَّارَ وَالْغُزَاةَ ، فَلْيَدْعُوا لَكُمْ قَبْلَ اَنْ يَتَدَنَّسُوا »

"Hacdan, Ömreden ve cihattan dönenleri çabuk karşılayın, günah kirleriyle bulaşmadan size dua etsinler." buyurdu. *(Suyûtî, Dürrül Mensur:1/567-568)*

MİNA VE ŞEYTAN TAŞLAMA HAKKINDAKİ
HADİSİ ŞERİFLERVE RİVAYETLER.

٤٣٤ـ عَنْ اَبِى الدَّرْدَاءِ (رضى الله عنه) مَثَلُ مِنًى كَالرَّحْمِ وَهِىَ ضَيِّقَةٌ فَاِذَا حَمَلَتْ وَسَّعَهَا اللّٰهُ.

434. Ebudderda *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilen bir hadisi şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Mina'nın hâli Rahm'e benzer, rahim aslında dar olup çocuk taşıdığında Allah onu genişlendirir** (Mina da, hac zamanı dışında dar olduğu hâlde, hac zamanı, kendisine gelen hacılara göre genişler) ." buyurdu. *(Taberanî, Ali El-Müttekî, Kenzül Ummal:12/230 No:34799, Suyûtî, Dürrül Mensur:1/564)*

٤٣٥ـ عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ (رضى الله عنه) اَنَّ عَبْدَ اللّٰهِ بْنَ عُمَرَ (رضى الله عنهما) كَانَ يَرْمِى الْجَمْرَةَ الدُّنْيَا بِسَبْعِ حَصَيَاتٍ ثُمَّ يُكَبِّرُ عَلٰى اِثْرِ كُلِّ حَصَاةٍ ثُمَّ يَتَقَدَّمُ فَيُسْهِلُ فَيَقُومُ مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ قِيَامًا طَوِيلاً فَيَدْعُو وَيَرْفَعُ يَدَيْهِ ثُمَّ يَرْمِى الْجَمْرَةَ الْوُسْطٰى كَذَلِكَ فَيَاْخُذُ ذَاتَ الشِّمَالِ فَيُسْهِلُ وَيَقُومُ مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ قِيَامًا طَوِيلاً فَيَدْعُو وَيَرْفَعُ يَدَيْهِ ثُمَّ يَرْمِى الْجَمْرَةَ ذَاتَ الْعَقَبَةِ مِنْ بَطْنِ الْوَادِى وَلَايَقِفُ عِنْدَهَا وَيَقُولُ هٰكَذَا رَاَيْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ يَفْعَلُ »

435. Abdullah'ın oğlu Salim şöyle demiştir: Abdullah İbn-i Ömer el-Cemre-tu'd-Dünya'ya (küçük şeytana) yedi tane çakıl taşı atar ve her bir çakıl taşını atmasından sonra: **"Allahü Ekber."** diye tekbir getirirdi. Sonra, buradan ilerler, vadinin ortasındaki düzlüğe girer, orada kıbleye yönelmiş olarak uzun bir dikilme yapar, iki ellerini kaldırır, dua ederdi. Bundan sonra el-Cemretu'l-Vusta'ya yine böyle taş atar,akabinde vadinin kuzey tarafına doğru yürür, düzlüğe girer, yine kıbleye yönelmiş olarak uzun bir dikilme yapar, iki elini kaldırır, dua ederdi. Bundan sonra Akabe cemresine gelir, vadî-nin içinden onu da taşlar, fakat onun yanında vakfe yapmazdı. Ve: Ben Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ı işte böyle yapar gördüm, derdi." *(Buharî, Hac:142)*

İmam-ı Kastalanî buyurdu ki: Bu hadiste haber verilen iki cemre yanındaki duruş süresinde görüş ayrılığı olmuştur. İbn-i Mesut iki kere el-Bakara Suresi okuyacak kadar durur ve dua edermiş. ibn-i Ömer'in iki cemrede el-Bakara Suresi okuyacak kadar vakfe yaptığı rivayet edilmiştir. İbn-i Abbas'ın da yüz ayetli bir sure okuyacak kadar vakfe yaptığı haber verilmiştir.

Âlimlerin çoğu bu vakfelerin zikir ve dua için yapıldığını, binaenaleyh vakfe yapılmamakta bir beis (zarar) olmadığına kail olmuşlardır.

El-Cemretü'd-Dünya: Mina'daki Hayf Mescidi cihetine yakın olan

cemredir. Bu cemre, ikinci nahr günü taşlanan cemrelerin birincisidir. Bu cemre, Mina'ya en yakın, Mekkeye de en uzak olan cemredir.

Atılan çakılların sayısı: Dört İmama ve Cumhura göre yetmişdir. Bunlardan yedisi bayramın ilk günü büyük cemreye yani Akabe cemresine atılır. Teşrik günlerinde yani bayramın ikinci, üçüncü, dördüncü günlerinde her gün sıra ile her üç cemreye yedişerden yirmi bir taş atılır. Üç günde atılan taş sayısı altmış üç olur. İlk günde atılan yedi taşla beraber, toplam yetmiş olur.

Yalnız İmamı Ahmed'den bir rivayete göre, her cemreye altı taş atılarak toplam altmış olur. Bir veya iki gün atışını, kasden veya unutarak terkederse, geri kalan günlerde telâfi caizdir ve kaza değil, edâdır. Çünkü taş atma günleri, bir vakit hükmündedir. *(Kastalânî:3/ 348)*

٤٣٦- عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ يَزِيدَ قَالَ رَمَى عَبْدُ اللّٰهِ الْجَمْرَةَ بِسَبْعِ حَصَيَاتٍ جَعَلَ الْبَيْتَ عَنْ يَسَارِهِ وَعَرَفَةَ عَنْ يَمِينِهِ وَقَالَ هٰهُنَا مَقَامُ الَّذِى أُنْزِلَتْ عَلَيْهِ سُورَةُ الْبَقَرَةِ.

436. Abdurrahman İbn-i Yezid'den rivayet edildiğine göre, Abdullah İbn-i Mesut'a: "Halk, Akabe cemresini üst taraftan taşlıyor." dendi. Bunun üzerine kendisi, tam vadinin ortasından cemreye taş atarak: **"Kendisinden başka ilâh olmayan Allah'a yemin ederim ki, Bakara suresi kendisine nazil olan zat** (Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **tam buradan attı."** dedi. *(Neseî, Menasik:217, No:3057)*

٤٣٧- عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهم) أَنَّهُ رَمَى الْجَمْرَةَ بِسَبْعِ حَصَيَاتٍ يُكَبِّرُ مَعَ كُلِّ حَصَاةٍ اَللّٰهُ اَكْبَرُ اَللّٰهُ اَكْبَرُ اَللّٰهُمَّ اجْعَلْهُ حَجًّا مَبْرُورًا وَذَنْبًا مَغْفُورًا وَعَمَلاً مَشْكُورًا وَقَالَ حَدَّثَنِى أَبِى أَنَّ النَّبِىَّ ﷺ كَانَ كُلَّمَا رَمَى بِحَصَاةٍ يَقُولُ مِثْلَ مَا قُلْتُ »

437. Salim İbn-i Abdillah'dan rivayet edildiğine göre, İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anhum)* şeytana yedi taş atarken her taşla beraber: **"Allahu Ekber, Allahu Ekber ey Allahım! bunu makbul bir hac kıl, günahlarımı da bağışlanmış, amelimi de kabul edilmiş kıl."** derdi. Ve babamın bana anlattığına göre Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* her taş atarken benim dediğim gibi derdi. buyurdu. *(Beyhakî, Sünen:5/129)*

٤٣٨- عَنْ أَبِى سَعِيدٍ الْخُدْرِىِّ (رضى الله عنه) قَالَ قُلْنَا يَا رَسُولَ اللّٰهِ هٰذِهِ الْأَحْجَارُ الَّتِى يُرْمٰى بِهَا كُلَّ سَنَةٍ فَنَحْسَبُ أَنَّهَا تُنْقَصُ قَالَ « مَا يُقْبَلُ مِنْهَا يُرْفَعُ وَلَوْلاَ ذٰلِكَ لَرَأَيْتُمُوهَا مِثْلَ الْجِبَالِ »

438. Ebu Saidel Hudrî *(Radıyallahu Anh)* buyurdu ki, bir kere biz: "Ya Resulallah! Her sene şeytana atılan bu taşlar (birikseler çok büyük yekûn teşkil etmeleri lâzım, bunları alan da yok fakat) anladığımıza göre eksiliyorlar (bu nasıl oluyor) dedik. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Taşlardan kabul edilenler kaldırılıyor yoksa onları dağlar gibi** (büyük) **görürdünüz."** buyurdu. *(Darekutnî:2/300)*

٤٣٩- عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) اَنَّ رَجُلاً سَاَلَ النَّبِيَّ ﷺ عَنْ رَمْيِ الْجِمَارِ وَمَا لَنَا فِيهِ؟ فَسَمِعْتُهُ يَقُولُ: « تَجِدُ ذٰلِكَ عِنْدَ رَبِّكَ اَحْوَجَ مَا تَكُونُ اِلَيْهِ».

439. İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edildiğine göre, bir adam Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e şeytanları taşlamanın faziletinden sordu. Cevapta, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Sen,** (sevaba) **en muhtaç olduğun zamanda onu Rabbinin yanında bulursun."** buyurdu. *(Ali El-Müttekî, Kenzul Ummal:5/80, No:12140)*

٤٤٠- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ وَنَحْنُ بِمِنًى « لَوْ يَعْلَمُ اَهْلُ الْجَمْعِ بِمَنْ حَلُّوا لَاسْتَبْشَرُوا بِالْفَضْلِ بَعْدَ الْمَغْفِرَةِ ».

440. İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* buyurdu ki: "Biz Mina'dayken Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in: **"Eğer Mina'da toplananlar kime misafir olduklarını bilseler elbette affolunmaktan öte, fazl-u keremle müjdelenirlerdi."** buyurduğunu işittim. *(Beyhakî, Şuabul İman:3/477, No:4113)*

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Ebul Âliye Hazretleri *(Rahimehullah)* buyurdular ki: Hacı, hacdan döndükten sonra, affolunan günahlarından hiç birini irtikap etmez (işlemez) se ve geri kalan ömründe takva üzere yaşarsa kıyamet günü üzerinde hiç bir günah olmayarak huzuru ilâhiye gelir. Günahına ısrar (devam) eden kişi ise, haccetse de aynı günahlara döndüğü için haccı makbul olmaz.

Makbul haccın alâmeti, hacının dünyadan soğuyup ahirete rağbet ederek dönmesidir. Böyle hac yapan bir kimse ise günahları mağfur (affolmuş) duaları müstecap (kabul olmuş) olarak döner. Binaenaleyh onu selâmla karşılayıp, ondan dua istemek müstehap (sevgili) olur.

Haramlardan sakınıp, hac yolundaki nafakayı haram kazançtan yapmamak da hacıya vacip olan şeylerdendir. Zira Allah-u Tealâ, ancak tayyip (pak ve temiz) olanı kabul eder. Nitekim haberde gelmiştir ki:

« مَنْ حَجَّ بَيْتَ اللّٰهِ مِنْ كَسْبِ الْحَلَالِ لَمْ يَخْطُ خَطْوَةً اِلَّا كَتَبَ اللّٰهُ لَهُ بِهَا سَبْعِينَ حَسَنَةً وَحَطَّ عَنْهُ سَبْعِينَ خَطِيئَةً وَ رَفَعَ لَهُ سَبْعِينَ دَرَجَةً »

Ayet: 203

"Her kim, Allah (-u Tealâ Hazretlerin) **in Beytini helâl kazanç ile haccederse, o yolda attığı her adıma karşılık Allah** (-u Tealâ) **ona yetmiş sevap verir, ve onun yetmiş günahını siler ve onu yetmiş derece yükseltir."**

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre makbul hac, İbrahim İbn-i Edhem *(Kuddise Sırruhu)* Hazretlerinin, Belh'den kendisine arkadaş olan Salih bir kişiyle beraber yaptığı hac gibidir. O kişi, dünyadan soğuyup ahirete yönelmiş bir hâlde hacdan döndü ve bütün malını, mülkünü, kavm-u kabilesini terkederek gurbet diyarında, kendi eliyle kazandığını yemeğe kanaat etti.

Büyükler buyurmuştur ki: İyi bir insan Allah-u Tealâ'ya verdiği sözü bozmaz, eğer nefsin seni, Mevlâna verdiğin sözü bozmaya çağırırsa, sen ona "Ben söz bozmaktan Allah'a sığınırım." Çünkü benim Rabbim bana sonsuz iyiliklerde bulundu. Ben ona karşı bunu nasıl yaparım." de.

Büyüklerden biri şöyle anlatıyor: Bir cemaatla beraber hacdan döndüm . Nefsim beni kötü bir işe çağırdı. O anda evin kenarından bana: "Sana yazıklar olsun! Sen hac yapmadın mı?" diyen manevî bir ses işittim. Allah-u Tealâ da beni bu zamana kadar muhafaza etti o günaha düşmedim. Şüphe yok ki, kişinin, ihlâsla yaptığı bazı amelleri, günaha düşmesine mani olurlar.

Rivayete göre, bir adam, şeyhül islâm Ahmed en-Namıkî el-Camî *(Kuddise Sırruhu)* Hazretlerinin sohbetine devam eder ve onun başının üzerinde bir nur görürdü. Bu kişi bir kere hacca gitti döndüğünde bu hâlini kaybetti ve şeyh efendiye bunun sebebini sordu.

Efendi Hazretleri buyurdu ki: "Evlâdım sen evvelce çok tevazulu hâl sahibiydin, şimdiyse haccın seni mağrur etti kendine bir kıymet verdin onun için rütbenden düştün, evvelce gördüğün nuru göremedin." buyurdu. *(Ruhul Beyan:1/322)*

Nakledildiğine göre : Bazı hacıların hacdan dönerken arkadaşlarından biri, yolda vefat etmiş, onlar onu defnederken, kabrinde baltayı unutmuşlar. Baltayı almak için kabri açtıklarında ölünün ellerinin ve boynunun toplanarak baltanın sapının sokulduğu halkaya (deliğe) sokulmuş olduğunu görmüşler ve hemen üzerine toprağı örterek, efradı ailesine dönüp, o kişinin hâlinden sormuşlar, Onlar da: "O, bir adamla arkadaşlık etmiş ve haksız yere onun parasını alarak hacca öyle gitmişti." dediler. O zaman hacı arkadaşları, onun başına gelen bu cezanın haram mal ile hacca gitmesi sebebiyle olduğunu böylece anlamış oldular. *(Ruhul Beyan:1/322)*

HACLA İLGİLİ DİĞER AYETİ KERİMELER.

وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالاً وَعَلَىٰ كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ (٢٧) لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ وَيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ فِي أَيَّامٍ مَعْلُومَاتٍ عَلَىٰ مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطْعِمُوا الْبَائِسَ الْفَقِيرَ (٢٨)

"Ve insanlar arasında haccı ilân et, gerek yaya olarak gerekse her uzak yoldan gelecek yorgun (zayıf) **develerin üstünde** (suvari olarak) **sana** (Kâbe'ye) **gelsinler." -- "Ta ki kendilerine ait** (dünyevî ve uhrevî) **menfaatlere şahit** (hazır) **olsunlar. Allah'ın, kendilerine rızık olarak verdiği dört ayaklı davarlar** (kurbanlıklar) **üzerine, malûm olan günlerde, Allah'ın adını ansınlar** (tekbir getirerek onları kurban etsinler). **İşte bunlardan yeyin, yoksula, fakire de yedirin."** *(Hac Suresi:27-28)*

Mevlâ Tealâ, ümidini sadece dünyaya bağlayan kimseyle, hem dünya hemde ahireti isteyenlerin hâllerini beyan ettikten sonra, yalnızca dünya isteyen münafıkın hâlini beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُعْجِبُكَ قَوْلُهُ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَيُشْهِدُ اللّٰهَ عَلٰى مَا فِي قَلْبِهِ وَهُوَ اَلَدُّ الْخِصَامِ (٢٠٤)

KELİME MANASI (204)

(وَمِنَ النَّاسِ) **Ve insanlardan vardır.** Kim? (مَنْ) **o kimse ki,** (يُعْجِبُ) **acep verir,** yani insanlardan öylesi vardır ki,hayret verecek şekilde hoşlandırır. Kimi? (كَ) **seni,** ne? (قَوْلُهُ) **onun sözü,** ne hakkındaki sözü? (فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا) **dünya hayatı hakkında,** yani dünya işlerinin idaresi, geçim sebeplerinin beyanı (açıklaması), sana karşı muhabbet ve merbutiyet (bağlılık) hakkındaki iddiası senin hoşuna gider. Veya o kişinin tatlılığı ve fesahatı (güzel ifadesi) sebebiyle, dünyada sözü sana hoş gelirse de ahirette yalan ve çirkinliği zuhur edeceğinden (açığa çıkacağından) hiçde hoş gelmiyecektir. (وَيُشْهِدُ) **ve şahit tutar,** Kimi? (اللّٰهَ) **Allah** (-u Tealâ Hazretlerin) **i,** Ne üzerine? (عَلٰى مَا) **öyle bir şey üzerindeki,** nerededir? (فِي قَلْبِهِ) **onun kalbindedir,** yani Allah şahit ki, sözüm özüme mutabık (uygun) dur. der, hüsnü niyet (güzel istek) sahibi olduğuna dair yemin eder ve buna cenabı Hak'kı şahit tutar. (وَهُوَ) **Halbuki o,** nedir?(اَلَدُّ الْخِصَامِ) **düşmanlığı çok şiddetli olandır.** Bu mana: (اَلَدّ) **Eledd'in** (خِصَام) Hısam'a olan izafetinin, sıfatın failine izafeti kabilinden olmasına binaendir.(وَهُوَ اَلَدُّ خِصَامُهُ) demektir. Veya müslümanlara ve hasseten (özellikle) Habibim! Sana karşı düşmanlık ve mücadelede çok yamandırlar. Buna göre de izafet fî manasındadır. (وَهُوَ اَلَدُّ فِي الْخِصَامِ) demektir.

MEALİ ŞERİFİ (204)

Ve insanlardan öylesi vardır ki, onun, dünya hayatına ait sözü senin hoşuna gider ve o, kalbinde olana Allah'ı şahit tutar. Halbuki o, (müslümanlara ve sana karşı) **pek şiddetli bir düşmandır.**

İ Z A H A T

İbn-i Cerîr, İbn-i Münzir ve İbn-i Ebî Hatim *(Radıyallahu Anhüm)* İmamı Süddî'den rivayet etmişlerdir ki, bu ayeti celilei cemile Ahnes İbn-i Şerîk hakkında nazil olmuştur. Bu kişi Medine-i Münevvere'de Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek: "İslâma girmek istiyorum Allah-u Tealâ'da muhakkak benim doğru olduğumu biliyor." diyerek islâma girmek istediğini izhar etti (açıkladı). Ve Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i sevdiğini iddiada bulundu.

Kendisi, güzel yüzlü ve tatlı sözlü olduğundan, konuşması Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Hazretlerini hayretlere düşürdü. Ayrıca kalbinde olan sevgi ve samimiyetin, dilindeki ifadelere uygun olduğuna dair yemin ederek Allah-u Tealâ Hazretlerini bu işe şahit tuttu.

Huzuru Nebevî'den ayrıldıktan sonra, müslümanlardan birinin tarlasına uğramış ekinlerini yakıp hayvanlarını telef etmişti.

Tefsiri Kebir ve Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, Ahnes denilen münafığın asıl adı "Übey" dir. Buna Ahnes denilmesinin sebebi, Bedir günü Benî Zühre kabilesinden üçyüz kişiyi, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in maiyyetinden ayırıp geri döndürmesidir.

Onlara:"Muhammed sizin hemşirenizin oğludur. Eğer yalancı ise mağlup olur. Siz de onu tuttuğunuzdan dolayı mahçup olursunuz. Eğer doğru ise siz ona akraba olma hasebiyle sahip çıkar mesut olursunuz." dedi. Onlar da ne güzel düşündün dediler, böylece onları Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yanından ayırdığı için kendisine "Ahnes" denilmiştir. Çünkü Ahnes: Ziyade geri kalıcı demektir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, kalbin muvafakatı olmadan, sevgi ve samimiyet iddia etmek, zındıkların işidir. Seven, ancak sevdiğinin istediğini yapar.

Şair ne güzel söylemiştir:

تَعْصِى الْاِلٰـهَ وَاَنْتَ تُظْهِرُ حُبَّـهُ . هٰـذَا لَعَمْـرِى فِى الْفِعَالِ بَـدِيعٌ

لَوْ كَانَ حُبُّـكَ صَادِقًـا لَاَطَـعْتَـهُ . اِنَّ الْمُحِبَّ لِمَنْ اَحَبَّ مُطِيـعٌ

Allah'a isyan ediyorsun, hem de onu sevdiğini söylüyorsun,
Andolsun ki bu, işler içerisinde hiç görülmemiştir.

Senin sevgin samimi olsaydı, elbette ona itaat ederdin, Zira seven, sevdiğine itaat edegelmiştir. *(Ruhul Beyan:1/323)*

GÜLER YÜZLÜ TATLI DİLLİ OLUP DA, SÖZÜ ÖZÜNE UYMAYAN VE İNSANLARLA MÜCADELE EDENLERİN KÖTÜ HÂLLERİNİ BELİRTEN HADİSİ ŞERİFLER VE BÜYÜKLERİN SÖZLERİ.

٤٤١- عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « اَبْغَضُ الرِّجَالِ اِلَى اللّٰهِ اَلْاَلَدُّ الْخَصِمُ »

441. Hazreti Aişe *(Radıyallahu Anha)* den rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Allah'ın en çok kızdığı kişi, son derece inatçı, düşman ve mücadeleci kişidir."** buyurdu.*(Buharî, Tefsiri Sure:2, 37, Mezâlim:15,Ahkam:34, Müslim, İlim:5, Tirmizî, Sure2, 23, Neseî, Kuzât:34, Ahmed İbn-i Hanbel:6/55, 63, 205)*

٤٤٢- عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عَمْرٍو (رضى الله عنه) قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « اَرْبَعٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ كَانَ مُنَافِقًا خَالِصًا. وَمَنْ كَانَتْ فِيهِ خَلَّةٌ مِنْهُنَّ كَانَتْ فِيهِ خَلَّةٌ مِنْ نِفَاقٍ . حَتّٰى يَدَعَهَا : اِذَا حَدَّثَ كَذَبَ ، وَاِذَا عَاهَدَ غَدَرَ ، وَاِذَا وَعَدَ اَخْلَفَ ، وَاِذَا خَاصَمَ فَجَرَ »

442. Abdullah İbn-i Amr *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Dört şey vardır ki, bunlar kimde bulunursa o kimse halis münafık olur. Kimde bunlardan bir nesne bulunursa onu bırakıncaya kadar kendisinde nifaktan bir haslet var demektir.**

1- **Konuştumu yalan söyler,**

2- **Söz verirse sözünde durmaz,**

3- **Vadeder** (bir şeye söz verir) **se va'dinden döner,**

4- **Kavga ederse baştan çıkar** (sövüp sayar), **buyurdu.** *(Müslim, İman:106, Buharî, İman:24, Ciz-ye:17, Ebu Davud, Sünnet:15)*

٤٤٣- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « كَفٰى بِكَ اِثْمًا اَنْ لَاتَزَالَ مُخَاصِمًا » .

443. İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Mücadeleye** (çekişmeye) **devam etmen sana günah olarak yeter."** buyurdu. *(Tirmizî, Birr:58, No:1994)*

٤٤٤- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « لَاتُمَارِ اَخَاكَ وَلَاتُمَازِحْهُ وَلَاتَعِدْهُ مَوْعِدًا فَتُخْلِفَهُ »

444. İbn-i Abbas*(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayet edilmiştir: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* buyurdu ki: **"Kardeşinle münakaşa etme, onunla (kırıcı şekilde) şaka etme ve ona, yerine getirmiyeceğin bir vaadde bulunma!."** *(Tirmizî, Birr:58, No:995)*

٤٤٥- عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ : « مَنْ تَرَكَ الْكَذِبَ وَهُوَ بَاطِلٌ بُنِيَ لَهُ فِي رَبَضِ الْجَنَّةِ ، وَمَنْ تَرَكَ الْمِرَاءَ وَهُوَ مُحِقٌّ بُنِيَ لَهُ فِي وَسَطِهَا ، وَمَنْ حَسَّنَ خُلُقَهُ بُنِيَ لَهُ فِي اَعْلاَهَا »

445. Enes İbn-i Malik*(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilmiştir; dedi ki: Resulullah*(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Her kim, yalanı terkederse ki, yalan batıldır, ona cennetin dolayında** (etrafında) **bir köşk yaptırılır; her kim haklı olduğu hâlde, cidali** (tartışmayı) **terkederse ona, cennetin ortasında bir köşk yaptırılır ve her kim ahlâkını güzelleştirirse ona, cennetin en yüksek yerinde bir köşk yaptırılır."** *(Tirmizî, Birr: 58 H.N:1993)*

٤٤٦- عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ كَعْبٍ قَالَ: جَاءَهُ رَجُلٌ قَالَ: اِنَّمَا فِي بَعْضِ الْكُتُبِ اِنَّ لِلّٰهِ عِبَادًا اَلْسِنَتُهُمْ اَحْلٰى مِنَ الْعَسَلِ وَقُلُوبُهُمْ اَمَرُّ مِنَ الصَّبِرِ يَلْبَسُونَ لِلنَّاسِ مُسُوكَ الضَّأْنِ مِنَ اللِّينِ يَحْتَلِبُونَ الدُّنْيَا بِالدِّينِ قَالَ اللّٰهُ تَعَالٰى: « عَلَيَّ يَجْتَرِئُونَ وَبِي يَغْتَرُّونَ بِعِزَّتِي [لَأُتِيحَنَّ] لَهُمْ فِتْنَةً تَدَعُ الْعَلِيمَ فِيهَا حَيْرَانَ » فَقَالَ مُحَمَّدُ بْنُ كَعْبٍ هٰذَا فِي كِتَابِ اللّٰهِ عَزَّ وَجَلَّ: ﴿وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُعْجِبُكَ قَوْلُهُ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيُشْهِدُ اللّٰهَ عَلٰى مَا فِي قَلْبِهِ وَهُوَ اَلَدُّ الْخِصَامِ﴾ قَالَ الرَّجُلُ قَدْ عَلِمْنَا فِيمَنْ اُنْزِلَتْ . فَقَالَ لَهُ مُحَمَّدٌ: اِنَّ الْاَمْرَ يَنْزِلُ فِي رَجُلٍ ثُمَّ يَكُونُ عَامًّا .

446. Muhammed İbn-i Ka'b *(Radıyallahu Anh)* a bir adam gelerek, Allah-u Tealâ'nın indirdiği bazı kitaplarda: "Şüphesiz Allah'ın öyle kulları vardır ki, dilleri baldan tatlı, kalpleri ise sıbır (balı bozacak derecede acı olan bir ağaç suyun) dan daha acıdır. Kendilerini, insanlara yumuşak göstermek için koyun derisine bürünürler fakat dini âlet edip dünyayı sağarlar. Allah-u Tealâ buyurdu ki: **"Bana karşı cesaret mi gösteriyorlar? Yoksa bana mı aldanıyorlar? İzzetime yemin ederim ki, elbette onlara, en bilgililerini bile hayrette bırakacak** (şaşırtacak) **bir fitne hazırlıyacağım."** Bunu duyan Muhammed İbn-i Ka'b *(Radıyallahu Anh)*: "Bu, Kuranda da vardır." buyurdu ve tefsirini yaptığımız bu ayeti okudu. O zaman bu adam: "Bu ayetin kimin hakkında indirildiğini biz biliyoruz." deyince, Muhammed ona: "Ayet bir kişi hakkında iner amma sonra, hükmü umumî olur." buyurdu. *(Beyhekî, Şuabul İman:5/362 No:6956)*

Ebu'd Derda *(Radıyallahu Anh)* buyurdu ki; Çok konuşanın yalanı çok olur, yemini çok olanın günahı çok olur, çekişmesi çok olanında dini selâmette kalmaz.

Abdülkerim el cezerî buyurdu ki: Takva sahibi hiç bir insan asla mücadeleye girmez.

İbnül Alâ buyurdu ki: İki kişi birbirine sövdüğünde mutlaka en kötü konuşanları galip gelir. *(Suyûtî, Dürrül Mensur:1/374, 375, 1/573, 574)*

(اَلَدُّ) **Eledd:** Ahmer vezninde sıfatı müşebbehedir.

(خِصَامٌ) **Hısam:** Kıtal gibi mastardır, mücadele manasındadır.

Ebu Hayyan'ın, İmamı Halilden naklettiğine göre, **Eledd:** kelimesi, İsmi tefdıldir. Buna göre şu şekilde takdir gerekir: **"Onun mücadelesi, mücadelelerin en şiddetlisidir. Veya O, mücadelecilerin en şiddetlisidir."** Şöyle de denilmiştir: Bahr'ın cemi Bihar geldiği gibi Hasm'ın cemi Hısam'dır. O zaman mana: **"O , düşmanların en şiddetlisidir."** demek olur.

Mevlâ Tealâ, o münafığın diğer sıfatlarını beyanla şöyle buyuruyor:

وَاِذَا تَوَلّٰى سَعٰى فِى الْاَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ الْفَسَادَ (٢٠٥)

KELİME MANASI (205)

(وَاِذَا تَوَلّٰى) **ve o ayrılıp döndüğünde,** yani o münafık, yumuşak ve tatlı sözlerinden sonra senin huzurundan ayrıldığında veya herhangi bir işin başına geçtiğinde,(سَعٰى) **sa'y eder** (çalışır, faaliyet gösterir). Nerede? (فِى الْاَرْضِ) **yer yüzünde,** niçin çalışır? (لِيُفْسِدَ) **fesat çıkarmak için** nerede?(فِيهَا) **yer yüzünde,** daha niçin faaliyet gösterir? (وَيُهْلِكَ) **helâk etmek** (kökünden kurutmak) **için,** neyi? (الْحَرْثَ) **ekinleri,** daha? (وَالنَّسْلَ) **zürriyetleri,** (وَاللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ Hazretleri) **ise,** (لَا يُحِبُّ) **sevmez,** neyi? (الْفَسَادَ) **fesadı,** yani fesattan razı olmaz, fesada da ona sebep olana da buğz eder.

MEALİ ŞERİFİ (205)

Ve o (münafık senin yanından) **ayrılınca,** (veya iş başına geçtiğinde) **yer yüzünde fesat çıkarmaya, ekin ve zürriyeti helâk etmeye çalışır. Allah** (-u Tealâ) **ise fesadı sevmez.**

İZAHAT

Bu ayeti celile, Ahnes'in kötü huylarından diğer birini ortaya koymaktadır. Tefsiri kebirde zikredildiğine göre, bu münafık , Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i sevdiğini ve iman etme kararında olduğunu açıkladıktan sonra, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yanından ayrıldığında müslümanlardan birinin tarlasına uğradı, ekinlerini yaktı, merkeplerini öldürdü.

Bedir'den dönerken Zühre oğullarına uğradı, onlarla Sakîf kabilesi arasında bir husumet vardı, geceleyin onların da hayvanlarını telef etti, ekinlerini yaktı. Buna göre ayeti celilede geçen fesat: Malları telef etmek, yakmak, yağma etmek manalarındadır.

Diğer manaya göre ise, o münafık, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzurundan ayrıldıktan sonra, müslümanların kalplerine şüpheler sokmak, küfrü kuvvetlendirme çarelerini aramakla meşgul olmak suretiyle fesada çalışır, bu da en büyük fesattır. Çünkü bu, insanlar arasına ihtilâf sokarak onların davasını parçalar, böylece birbirlerinden uzaklaşmalarına, rahimlerin kesilmesine ve kanların dökülmesine sebep olur.

Ayeti celilede geçen, ekin ve zürriyeti helâktan murat: Ya zikredilen münafığın yaptığı gibi ekin ve zürriyeti yakıp telef etmektir. Nitekim:

İbn-i Mesut *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadisi şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

٤٤٧- عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « لَمَّا خَلَقَ اللّٰهُ الْمَعِيشَةَ جَعَلَ الْبَرَكَاتِ فِى الْحَرْثِ وَالْغَنَمِ »

447- "**Allah** (-u Tealâ), **geçim** (sebeplerin) **i yarattığında, bereketleri ekin ve koyuna** (nesle) **koydu."** buyurdu. *(Ali el-Müttekî, Kenzül Ummal:4/32, No:9354)*

O hâlde, onların helâkine çalışmak en büyük ifsat (dünyanın düzenini bozmak) tır.

Veya kötü hükümdarların yaptığı gibi öldürmek ve zulmetmektir. Veya bir takım günahlar işleyerek yağmurların kesilmesine ve bereketin ortadan kalkmasına sebep olmaktır.

Nitekim İmamı Mücahid'e bu ayetin tefsirinden sorulduğunda: "Bir kişi yeryüzünde iş başına geçer, haksızlık ve zulümle hareket eder, bu sebeple Allah-u Tealâ, gökten yağmurları keser böylece ekin ve zürriyetler helâk olmuş olur. Allah ise fesadı sevmez." buyurdu.

Sonra İmam-ı mücahid:

ظَهَرَ الْفَسَادُ فِى الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ اَيْدِى النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِى عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ (٤١)

"İnsanların, kendi ellerinin kazandığı (istekleriyle yaptıkları) **şeyler** (günahlar) **yüzünden, karada ve denizde fesat** (karada ekin ve meyvaların eksilmesi, denizde balıkların azalması gibi bozgunluklar) **meydana çıktı ki,** (Allah-u Tealâ Hazretleri) **yaptıklarının bir kısmını onlara tattırsın** (dünyada cezalarını vermek için böyle yaptı, cezanın asıl mühim kısmı ahirettedir). **Umulur-ki onlar bu günahlardan dönerler."** *(Rum Suresi:41)* ayetini okudu. *(Suyûtî, Dürrül-mensur: 1!574)*

Bu ayetten anlaşılıyor ki, bütün kıtlıklar, pahalılıklar, paranın değer kaybetmesi, hastalıklar vesair başa gelen bütün musibetler, işlediğimiz günahlar sebebiyledir.Yoksa Allah-u Tealâ, bizden evveleki ümmetlere vermiş olduğu nimetleri bizde de devam ettirmeye kadirdir.

Şu halde münafığı iş başına geçirmemeli, zira onun başa geçmesi insanlar için maddi ve manevi zarardır. İdareciler, adalete dikkat etmelidirler, çünkü hükûmetten asıl maksat ADALET'tir. Bütün memurların da, vazifelerinde adalet (doğruluk) üzere olmaları vaciptir. Zira adalet olan yere bereketler yağacağı gibi, zulüm (haksızlık) olan yerden de bereketlerin kaldırılacağına bu ayeti kerime açıkça delâlet etmektedir.

Eğer biz tok göz olup, rüşvet alıp vermesek, faize bulaşmasak, alış verişte kimseyi kandırmasak, hudut tecavüz etmesek, kimsenin namusuna taarruz etmesek **Razzak-ı Âlem** olan Cenab-ı Hak bolluk verecek, hepimiz hem dünyada zengin olacak hem de ahirette cehennem azabından kurtulacağız.

(نَسْلْ) **Nesl:** Canlıların dişilerinden çıkanların hepsine şamildir. Aslında **Hars** ve **Nesl,** masdar iseler de, burada meful manası murattır.

İmamı Ezherî zikretmiştir ki, **Hars**'tan murat : Kadınlar, **Nesl**'den murat çocuklardır.

Caferi Sadık'dan rivayet edilmiştir ki, burada **Hars**'dan murat: Din, **Nesl**'den murat da: İnsanlardır. Buna göre mana: **"O münafık, insanların yetişip kemale ulaşacağı din tarlasını helâka çalışıyor."** demek olur.

Bir haberde gelmiştir ki:

« يُجَاءُ بِالْوَالِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيُنْبَذُ بِهِ عَلَى جِسْرِ جَهَنَّمَ فَيَرْتَجُّ بِهِ الْجِسْرُ اِرْتِجَاجَةً لَايَبْقَى مِنْهُ مَفْصَلٌ اِلاَّ زَالَ عَنْ مَكَانِهِ فَاِنْ كَانَ مُطِيعًا لِلّٰهِ فِي عَمَلِهِ مَضَى وَاِنْ كَانَ عَاصِيًا اِنْخَرَقَ بِهِ الْجِسْرُ فَيَهْوِي بِهِ فِي جَهَنَّمَ مِقْدَارَ خَمْسِينَ عَامًا »

"Kıyamet günü bir valî (idareci) **getirilerek, cehennem köprüsü üzerine atılacak ve onun atılması sebebiyle köprü öyle sallanacak ki, o kişinin bütün eklem yerleri birbirinden ayrılacak, eğer yaptığı işlerde Allah'a itaat edici ise, köprüyü geçerek cennete doğru devam edecek; eğer Allah'a karşı gelici ise köprü yarılarak cehennemin içine doğru elli senelik derinliğe düşecektir."**
Ruhul Beyan:1/323)

Fesat hakkındaki münasip ayetler Bakara suresi 11, 12. ayetlerin izahında geçmiştir. *(Ruhu'l-Furkan:1/189-190)*

Allah-u Tealâ, bu münafığın ahlâkından diğer bir kötü huyunu beyan etmek üzere buyuruyor:

وَاِذَا قِيلَ لَهُ اتَّقِ اللّٰهَ اَخَذَتْهُ الْعِزَّةُ بِالْاِثْمِ فَحَسْبُهُ جَهَنَّمُ وَلَبِئْسَ الْمِهَادُ(٢٠٦)

KELİME MANASI (206)

(وَاِذَا قِيلَ) **Denildiği zaman** kime? (لَهُ) **ona,** yani vaaz ve nasihat yoluyla o münafığa dendiğinde. ne dendiğinde? (اتَّقِ) **sakın, kork** kimden? (اللّٰهَ) **Allah** (-u Tealâ Hazretlerin) **den,** yani yaptığın işlerde Allah'dan kork, yalan söyleme, iki yüzlülük yapma. dendiğinde, (اَخَذَتْ) **alır, yakalar,** kimi? (هُ) **onu** (o münafığı) ne? (الْعِزَّةُ) **izzet,** yani gururu, kibri ve izzeti nefsi onu sürükler, neye? (بِالْاِثْمِ) **günaha,** buna göre (بَا) tadiyet (müteaddi yapmak) içindir. (فَحَسْبُهُ) **öyleyse ona yeter,** nedir? (جَهَنَّمُ) **cehennemdir,** yani cehennem ona kâfidir. (وَلَبِئْسَ) **vallahi, elbette ne kötü oldu,** ne? (الْمِهَادُ) **döşek, yatak,** yani cehennem ne kötü döşektir.

MEALİ ŞERİFİ (206)

Ve ona (münafığa) **"Allahtan kork" dendiği zaman, izzet** (i nefsi, cahilâne kibr) **i, kendisini** (daha ziyade) **günah işlemeye götürür** (veya kalbindeki eski küfür sebebiyle izzeti nefis onu yakalar) **artık ona** (ceza ve azap olmak üzere) **cehennem yetişir. Ve andolsun ki, elbette** (cehennem) **ne kötü döşektir.**

İ Z A H A T

Âlusî tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayeti celile-i cemilede, kendisine: "Allahtan kork" denildiği zaman kızan kişilere zem (kınama) vardır. Bundan dolayı ulema buyurmuştur ki: Davacı, hakime: "Adaletli ol" ve buna benzer sözler dediğinde, hakimin onu azarlama hakkı vardır. Ama davacı "Allahtan kork" ifadesini kullandığında, hakim onu azarlıyamaz.

İbn-i Münzir, İbn-i Mesud *(Radıyallahu Anh)* hazretlerinin şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: Bir kişi arkadaşına Allah'tan kork dediğinde, o arkadaşının cevapta ona, sen kendi işine bak demesi, günahların en büyüklerindendir. *(Alusî:2/96, Dürrül Mensur:1/575)*

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre: Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* e: (اتَّقِ اللّٰهَ) : **"Allah'tan kork."** denildiğinde, tevazu edip Allah'a karşı alçalarak yanağını yere koyardı.

İmamı Ahmed *(Rahimehullah)* Zühd isimli kitabında, İmam-ı Hasen *(Radıyallahu Anh)* den rivayet etmiştir ki: Bir adam Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* a (اتّقِ اللّٰه) **"Allahtan kork."** dedi. Adam gittikten sonra Hazreti Ömer: **"Bu söz bize denmezse bizde hiç bir hayır yoktur. Onlar bize bu sözü demezlerse, onlarda hiç bir hayır yoktur."** buyurdu.

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, (بِالْاِثْمِ) kavlindeki (بَا) sebebiyet içindir. Buna göre ayetin manası: "O münafığa (اتّقِ اللّٰه) **"Allahtan kork."** denildiğinde, kalbinde bulunan günah sebebiyle meydana gelen izzeti nefis (kibir ve gurur) onu yakalar. Çünkü o izzet ve gurur, evvelden beri kalbinde bulunan küfrü, bilgisizliği ve delillere karşı olan anlayışsızlığı sebebiyle meydana gelmiştir."

Mevlâ Tealâ'nın: (بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِى عِزَّةٍ وَشِقَاقٍ) "(İş, kâfirlerin dediği gibi değil) **Doğrusu o kâfir olanlar, bir izzet** (kibir ve onur) **ve bir şikak** (ayrılık) **içindedirler."** *(Sâd Sures:2)* kavli şerifi, bu ayetin nazîri (benzeri) dir. Buna göre ayetteki (بَا) Lam yerindedir.

Bu ayeti kerimelerde münafıkların beş kötü ahlakı açıklanmıştır:

1. Dünyayı elde etmek için tatlı konuşmak,

2.Yalan sözlerine Allah'ı şahit tutmak,

3. Hakkı iptal (ortadan kaldırma), batılı tervic etmek (kıymetlendirmek) için Hakka karşı husumet (düşmanlık),

4. Yer yüzünü ifsat (bozgun) a çalışmak,

5. Milletin ekinlerini ve hayvanlarını telef (yok) etmek.

İşte münafıkların bu sıfatları, kabahatlerin ta kendisi olduğundan, onlara: **"Allah'tan kork, bu fesadı bırak, zulümden vaz geç."** diye nasihat olunduğunda, onları bir büyüklük yakalar, kibir ve gururları, onları daha çirkin bir günah işlemeye sevkeder. Onlara nasihat asla tesir etmez, işte münafığın her zamanki hâli budur. Esasen onu münafıklığa sevkeden şey, onda olan gurur ve kendi anlayışına göre olan büyüklüğüdür.

Dolayısıyla, münafığa: **"Allahtan kork."** demek, kendinde bulunan kötü ahlâkı bırak demektir. Binaenaleyh dünya üzerinde vaki olan büyük küçük bütün fitneler, ekseriyetle münafıklar yüzündendir.

Onlar, kalplerinde fesat (bozuk niyet) i saklayıp, tatlı dilleriyle herkesi aldatarak, nifakları (iki yüzlülükleri) ile âlemi berbad ederler. Bu gibi kötü ahlâkı takınmaktan ve takınanların şerrinden Allah'a sığınırız.

Âlusî tefsirinde zikredildiğine göre ayeti celilede geçen (اَخَذَتْ) Kelimesi, esir almak manasındaki (اَخْذ) Ahz masdarından alınmış olabilir ki, buna göre mana: **"O münafığa, Allah'tan kork denildiğinde, izzeti nefsi ve cahilâne kibri, onu günah zinciriyle bağlıyarak esir eder. Artık o, o zincirden kurtulamaz."** demektir.

Kazî Tefsirinin haşiyesi Şihap ve Konevî'de zikredildiğine göre: Almak manasında olan (اَخَذَ) Kelimesi, tefsirlerde zikredilen bazı benzetmeler sebebiyle sürükleme, götürme manasında olan (حَمَلَ) haml Yerine kullanılmıştır.

(جَهَنَّمُ) CEHENNEM: Dar-ı Azab'ın özel ismidir, sevilmemek, katı ve şiddet manalarında olan (جَهَمَ) **Cehm** kökünden alınmıştır.

KAFİRLERE VA'Z-U NASİHAT EDİLDİĞİNDE YÜZLERİNDEN BELLİ OLACAK ŞEKİLDE KIZDIKLARINI BEYAN EDEN BİR AYETİ CELİLE.

وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ تَعْرِفُ فِى وُجُوهِ الَّذِينَ كَفَرُوا الْمُنْكَرَ يَكَادُونَ يَسْطُونَ بِالَّذِينَ يَتْلُونَ عَلَيْهِمْ اٰيَاتِنَا قُلْ اَفَاُنَبِّئُكُمْ بِشَرٍّ مِنْ ذٰلِكُمْ اَلنَّارُ وَعَدَهَا اللّٰهُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَبِئْسَ الْمَصِيرُ (٧٢)

"Kendilerine karşı ayetlerimiz apaçık okunduğunda, o kâfirlerin yüzlerinde, inkâr (larının eserini görüp) **anlarsın. Kendilerine ayetlerimizi okuyanlara nerdeyse saldırıverecek olurlar. De ki: Size bundan daha kötü olanı haber vereyim mi? O, ateştir. Allah onu kâfirlere vaadetti** (söz verdi). **O, ne kötü bir yerdir."** *(Hac Suresi:72)*

Allah-u Tealâ Hazretleri, bundan önceki ayeticelilelerde münafıkların sıfatlarını beyan ettikten sonra, şimdide muhlis kulların hâllerini beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْرِى نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللّٰهِ وَ اللّٰهُ رَؤُفٌ بِالْعِبَادِ (٢٠٧)

KELİME MANASI (207)

(وَمِنَ النَّاسِ) **Ve insanlardan vardır,** kim? (مَنْ) **ol bir kimse ki,** yani insanlar içinde öylesi de vardır ki, (يَشْرِى) **satar,** neyi ? (نَفْسَهُ) **nefsini** (canını), ne için? (ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللّٰهِ) **Allah** (-u Tealân) **ın rızasını talep için,** yani Allah-u Tealâ'nın rızasını kazanma uğrunda cihada atılarak veya ölünceye kadar emri bil ma'ruf ve nehyi anil münkerde bulunarak nefsini feda eder veya Allah rızasını talep ettiği için malını vererek, canını düşmanlardan satın alır, kurtarır. (وَاللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ Hazretleri) **ise,** (رَؤُفٌ) **ziyade esirgeyicidir,** kimi? (بِالْعِبَادِ) **kulları.**

MEALİ ŞERİFİ (207)

Ve insanlardan bazıları vardır ki, Allah (-u Tealân) **ın rızasını talep için, nefsini satar** (canını feda eder) **Allah** (-u Tealâ) **ise, kullarına çok re'fetli** (esirgeyici) **dir.**

İ Z A H A T

Tefsiri kebir, Kurtubî, Alusî, Beğavî, İbn-i Kesir, Kazî, Hâzin, Nesefî, Zadül Mesîr ve Siracül Münir tefsirlerinde zikredildiğine göre, bu ayeti celilenin iniş sebebi hakkında birkaç rivayet vardır.

448. 1-Suheybi Rûmî *(Radıyallahu Anh)*Hazretleri hakkında nazil olmuştur bu zat yüz yaşında olduğu hâlde Medine-i Münevvere'de bulunan Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e hicret için Mekke'den çıktığında Kureyş müşriklerinden bir cemaat peşine düşerek, beraberinde bulunanlardan bir cemaatı öldürmüşlerdi, bu zat ise pek isabetli atıcıydı, yanında da okları bulunuyordu.

Peşine düşen Kureyş cemaatına dönerek: "Ey Kureyş güruhu! Siz, elbette içinizdeki en isabetli atıcılardan olduğumu biliyorsunuz. Vallahi oklarımdan her birini sizin birinizin kalbine saplarım ve Allah'a yemin olsun ki, yanımdaki oklardan her birini atmadıkça ve sonra, kılıcım elimde kaldığı müddetçe, onunla vurmadıkça siz bana ulaşamazsınız. Sonra istediğinizi yapın. Benim sizinle Mekke'de bulunmam size bir fayda vermez, yani hicretime mani olmayın, zira ben piri faniyim. Benim Mekke'deki evimde malım vardır, dönün onu alın, beni dinimle başbaşa bırakın." dedi.

Onlar da öyle yaptılar ve döndüler, kendisi de Medine-i Münevvere'ye doğru yürüdü. Medine-i Münevvereye gelince Ebu Bekri Sıddık *(Radıyallahu Anh)* onu karşılayarak: "Ya Suheyb! Alış verişin çok kârlı oldu." dedi.

Bunun üzerine Suheyb *(Radıyallahu Anh)* Ebu Bekri Sıddık *(Radıyallahu Anh)* a: "Hangi alış-verişten bahsediyorsun." deyince, Ebu Bekri Sıddık *(Radıyallahu Anh)* kendisi hakkında bu ayeti celilenin nazil olduğunu ona haber verdi.

Hazreti Suheyb bununla çok ferahlandı daha sonra, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzuruna girince, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ona:(اَبَا يَحْيٰى رَبِحَ الْبَيْعُ رَبِحَ الْبَيْعُ) **"Ya Ebâ Yahya! Alış verişin kârlı oldu, alış verişin kârlı oldu."** buyurdular. Ve hakkında nazil olan bu ayeti kerimeyi kendisine okudular. *(Suyutî, Dürrül Mensur:1/576-576)*

Bu rivayete göre ayeti celilede geçen (يَشْرِى) **"Satın almak "** manasındadır, zira zikredilen kıssa, satın alma sureti üzere cereyan etmiştir.

2. İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayet edildiğine göre, bu ayeti celile Recî' seriyyesi hakkında nazil olmuştur. Bu seriyye vakası, Uhud harbinden sonra meydana gelmiştir. Şöyleki:

Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* buyurdu ki: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* (Uhuddan döndüğü zaman) on kişilik bir topluluğu keşif kolu seriyyesi ol-

arak gönderdi ve bunların üzerine Âsım İbn-i Ömer İbn-il Hattab'ın dedesi olan Âsım İbn-i Sabit el-Ensarî *(Radıyallahu Anh)* yi kumandan yaptı. Bunlar gittiler, nihayet Mekke-i Mükerreme ile Usfân arasında bir yer olan el-Hed'e mevkiine vardıkları zaman, Hüzeyl kabilesinden Lihyan oğulları denilen aşiret halkına, bunların geldiği haber verildi. Bunun üzerine bu seriyyeye karşı, hepsi güzel atıcı ikiyüze yakın bir topluluk etrafa dağıldılar ve seriyyedekilerin izlerini takip ettiler. Nihayet takipçiler, seriyyenin Medine'den azık edinip yanlarına aldıkları hurmaları yedikleri yerde bir hurma buldular ve: İşte bu, Yesrib (Medine-i Münevvere) hurmasıdır, dediler.

Ve yine seriyyenin izleri ardından gittiler. Seriyye kumandanı Âsım ve arkadaşları bu takipçileri görünce, hemen yüksek bir yere sığınıp orada savunmak istediler. Fakat takipçiler onların etrafını çepeçevre kuşattılar da: "Aşağıya inin ve ellerinizle kendilerinizi bize verin, teslim edin; sizin için ahd ve misak (söz ve güvence) vardır; biz sizden hiç bir kimseyi öldürmeyiz." dediler.

Seriyyenin kumandanı Âsım: "Bana gelince, Allah'a yemin ederim ki, ben bugün bir kâfirin zimmetine, (ahdine) razı olup inmem. Ya Allah! Bizden peygamberine haber ver." dedi.

Bu sırada kâfirler müslümanlara oklar attılar ve on kişiden altısıyla birlikte Asım'ı öldürdüler. Geri kalan üç kişilik gurup o ahd ve misak ile kâfirlere indiler. Bu üçten biri Hubeyb el-Ensarî *(Radıyallahu Anh)* İkincisi de İbni Desine ve diğer bir adamdır (ki o, İbn-i Târık'tır. *(Radıyallahu Anh).*) Kâfirler bunları ele geçirdikleri zaman yaylarının kirişlerini çözdüler ve bu kirişlerle müslümanları sıkıca bağladılar.

Bunun üzerine üçüncü adam, yani Abdullah İbn-i Târık *(Radıyallahu Anh)* : "İşte bu ilk gadr (aldatma) dır. Vallahi ben sizlerle beraber olmuyorum." Âsım ve altı şehidi kastederek: "Muhakkak şunlarda uyulacak bir örnek vardır." dedi.

Kâfirler hemen onu çekip sürüklediler ve kendileriyle beraber olmaya zorladılar. Abdullah, onlarla gitmeyi kabul etmeyip dayattı. Bunun üzerine onu öldürdüler.Akebinde Hubeyb ile İbni Desine'yi götürdüler.Nihayet bu iksini Bedir vak'asının ardından mekke'de sattılar. Hubeyb'i, el-Haris İbn-i Âmir İbn-i Nevfel İbn-i Abdi Menaf oğulları satın aldı. Hubeyb, Bedir günü Haris İbn-i Âmir'i öldürmüştü. Hubeyb, onların yanında bir süre esir olarak kaldı.

İbn-i Şihab dedi ki: Bana Ubeydullah İbn-i Iyaz haber verdi; ona da el-Haris'in kızı (Zeynep) şöyle haber vermiştir: O aile, Hubeyb'i öldürmeye topluca karar verdikleri zaman Hubeyb, (öldürüldükten sonra meydana çıkmasın diye (avret yerindeki kılları traş etmek için), bu kadından bir ustura ariyet (emanet) istedi. Kadın kendisine usturayı âriyet verdi. Kadın dedi ki: Hubeyb, ben farkında değilken yanına gelen erkek çocuğumu tutmuştu. Kadın şöyle devam etti: Ben onu, çocuğumu kendi uyluğu üzerinde kucağına oturtmuş, ustura da elinde iken buldum. Ben çok korktum. Hubeyb bu korkumu yüzüm-

den anladı da: Çocuğu öldüreceğimden mi korkuyorsun? Ben böyle hainlik yapacak değilim, dedi.

Kadın dedi ki: Vallahi bu Hubeyb kadar hayırlı hiç bir esir görmedim. Allah'a yeminle söylüyorum: Ben bir gün onu, kendisi demir bağlar içinde bağlanmış olduğu ve o zaman Mekke'de bu meyveden hiç bulunmadığı hâlde elinde bir üzüm salkımı tutmuşta onu yerken bulmuşumdur.

Ve yine kadın: Şüphesiz bu, Allah tarafından bir rızıktır ki, Allah onu Hubeyb'e rızk yapmıştı, demiştir.

Onlar, Hubeyb'i Hıll (haremin dışın) da öldürmek için Harem'den dışarı çıkardıkları zaman Hubeyb onlara hitaben: Beni serbest bırakın da iki rekât namaz kılayım, dedi. Onlar kendisini serbest bıraktılar, o da iki rekât namaz kıldı. Sonra: Eğer bende ölüm korkusu olduğunu sanmanız olmasaydı, ben bu namazı elbette daha uzun kılardım. Ya Allah, onlardan kimseyi bırakma, hepsini helâk eyle! diye beddua etti. Duasından sonra da şu beyitleri söyledi:

مَا أُبَالِي حِينَ أُقْتَلُ مُسْلِمًا . عَلَىٰ أَيِّ شِقٍّ كَانَ لِلّٰهِ مَصْرَعِي

وَذٰلِكَ فِي ذَاتِ الْإِلٰهِ وَإِنْ يَشَأْ . يُبَارِكْ عَلَىٰ أَوْصَالِ شِلْوٍ مُمَزَّعِ

"Ben, müslüman olarak Allah için öldürülürken, atılacağım yerim, arzın hangi yanı olsa aldırmam. Çünkü öldürülmem, Allah'ın zatı (rızası) **yolundadır. Eğer o isterse, kesilip parçalanmış uzuv eklemleri üzerine bereketler yağdırır!"**

Akebinde İbnü'l-Haris onu öldürdü. İşte böylece Hubeyb, bağlanarak öldürülen her müslümanın ölümü sırasında iki rekât namaz kılma sünnetini kanunlaştıran kimse oldu.

Seriyye kumandanı Âsım İbn-i Sabit'in vurulduğu gün yaptığı duasını da Allah kabul buyurdu da, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, sahabilerine, onların hâlini ve vurulup öldürüldüklerini haber verdi. Kureyş kâfirlerinden bir takım insanlar, onun öldürülmüş olduğu kendilerine haber verildiği zaman, Âsım'ın cesedinden öldürüldüğünün bilineceği herhangi bir parça getirmeleri için, Âsım'ın cesedine elçi yolladılar. Çünkü Âsım, Bedir günü onların büyüklerinden birisini öldürmüştü. Bu sırada Âsım'ın cesedi üzerine Allah tarafından bal arılarından gölge edici bir bulut gönderildi de,o bulut, cesedi onların elçisinden korudu. Artık onun etinden herhangi bir şey kesmeğe güçleri yetmedi. *(Buharî, Cihad:170, Megâzî:10, 28, Ebu Davud, Cihad:105, Müsnedi Ahmed:2/294, 310)*

448. Beğavî ve Hâzin tefsirlerinde zikredildiğine göre, bir rivayette buraya şöyle bir ilâve yapılmıştır. Müşrikler Hubeyb'i diri olarak asalım dediklerinde o: "Ey Allah'ım sen biliyorsun ki, benim etrafımda selâmımı resulüne ulaştıracak hiç kimse yok selâmımı sen ona ulaştır." dedi. Bunun üzerine Ukbe İbn-il Haris kalkarak onu öldürdü.

Bir rivayet, müşriklerden Ebu Meysere isimli bir adam, yanında bulunan mızrağı Hubeyb'in iki göğsü arasına koydu. Hubeyb kendisine Allah'tan

kork dediğinde, onun daha beter azgınlığı artarak mızrağı ona sapladı. İşte Allah-u Tealâ'nın, bundan evvelki ayette:

« وَإِذَا قِيلَ لَهُ اتَّقِ اللَّهَ أَخَذَتْهُ الْعِزَّةُ بِالْإِثْمِ »

"Ona, Allah'tan kork denildiğinde günah sebebiyle onu izzet (i nefsi) **yakalar."** diye bahsettiği bu adamdır.

O seriyyeden Zeyd İbn-i Desine *(Radıyallahu Anh)* ise, Safvan İbn-i Ümeyye, babası Ümeyye İbn-i Half'in yerine, öldürmek için satın alarak bir kölesiyle beraber Harem bölgesinin dışı olan Tenim'e gönderdi. Orada Kureyşin ileri gelenlerinden bir gurup toplandı, içlerinde Ebu Süfyan İbn-i Harp de vardı. Hazreti Zeyd, öldürülmek için onların huzuruna çıkarıldığında Ebu Süfyan ona: Ey Zeyd Allah aşkına şimdi burada senin yerinde Muhammed olup onun boynu vurulsaydı da, sen çoluk çocuğunun arasında olsaydın ister miydin?" dedi. Hazreti Zeyd: "Ben, çoluk çocuğumun arasında oturmakta iken Muhammed'e (değil burda) şimdi bulunduğu yerde bile bir diken batsın istemem." dedi. O zaman Ebu Süfyan: "Muhammedin adamlarının, onu sevdiği kadar kimsenin kimseyi sevdiğini görmedim." dedi. Sonra Safvan'ın kölesi, Hazreti Zeyd'i öldürdü. Bunların haberi, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e ulaşınca Ashabı kiram'a:

« مَنْ يُنْزِلْ خُبَيْباً عَنْ خَشَبَتِهِ فَلَهُ الْجَنَّةُ »

"Hubeybi dar ağacından kim indirirse ona cennet var." buyurdu.

Bunu duyan Zübeyr *(Radıyallahu Anh)* Ben ve arkadaşım Mikdat bu işi yaparız." dedi. Ve yola çıktılar geceleri gidiyor gündüzleri ise gizleniyorlardı, sonunda geceleyin Tenim'e vardılar. Birde baktılar ki dar ağacının etrafında kırk tane müşrik uyuya kalmışlardı hemen Hubeyb'i dar ağacından indirdiler. O, kırk gün geçmesine rağmen taptaze duruyordu, hiç bir uzvu bozulmamıştı eli, yarasının üstündeydi yarası hâlâ kanıyordu renk kan rengiydi ama koku misk kokusuydu.

Zübeyr *(Radıyallahu Anh),* onu atına bindirerek oradan uzaklaşırken kâfirler uyandı Hubeyb'i dar ağacında göremeyince Kureyş'e haber verdiler. Böylece yetmiş atlı peşlerine düştü onlara yetişince Hazreti Zübeyr, Hazreti Hubeyb'i yere attı toprak hemen onu yuttu bundan dolayı Hubeyb'e:

« بَلِيعُ الْأَرْضِ » **"Yerin yuttuğu zat."** denildi. Hazreti Zübeyr, Kureyşe dönerek: "Siz ne cesaretle peşimize düştünüz." dedi. sonra başından sarığını kaldırarak: "Ben Zübeyr İbn-i Avvam'ım, annem Abdül Muttalip kızı Safiyyedir. Arkadaşım da Mikdad İbn-i Esved'dir ki, biz, yavrularını koruyan yırtıcı iki aslanız. İsterseniz atışalım, isterseniz attan inip döğüşelim, isterseniz dönün." dedi.

Bunu duyan kâfirler, korkarak Mekke'ye döndüler. Zübeyr ve arkadaşı Mikdat *(Radıyallahu Anhüma),* Efendimiz'in huzuruna vardıklarında Cebrail *(Aleyhisselam)* Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yanında bulunuyordu. O, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e:

« يَا مُحَمَّدُ اِنَّ الْمَلٰئِكَةَ لَتُبَاهِى بِهٰذَيْنِ مِنْ اَصْحَابِكَ »

"Ey Muhammed! Şüphesiz melekler, senin ashabından bu ikisiyle iftihar ediyorlar." dedi. İşte:

« وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْرِى نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللّٰهِ »

"İnsanlardan öylesi vardır ki, Allah'ın rızasını aramak için canını satar." mealindeki bu ayet, Hubeyb'i dar ağacından indirerek canlarını satan Zübeyr ve Mikdat *(Radıyallahu Anhüma)* hakkında indi. *(Mecmûatüt Tefâsir, Hâzin:1/305, Beğavî, Meâlimüt Tenzil:1/266-267, Alusî, Ruhul Meânî:2/97)*

3. Bu ayeti kerime, Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* hakkında nazil olmuştur, şöyle ki: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Hicret ederken Mekke-i Mükerreme'deki yatağına Hazreti Ali'yi bırakmıştı. O, yatakta uyuyunca, Cibril-i Emîn baş tarafına, Mîkaîl *(Aleyhisselam)* ayaklarının yanına dikilmişti. Cibril-i Emîn: "Ey Ebu Talib'in oğlu! Ne iyi hâlin var, Allah, seninle meleklere iftihar ediyor." diye sesleniyordu. *(Âlusî:2/97)* İşte bu ayeti kerime Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* nin bu güzel hâli hakkında inmiştir.

4. Nesefî ve Alusî tefsirlerinde geçen diğer bir rivayete göre, bu ayeti kerime, öldürülünceye kadar emri bil ma'ruf nehyi anil münker yapanlar hakkında nazil olmuştur. *(Nesefî:1/104)*

Nitekim Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh),* bu ayeti kerimeyi okuyan bir insanı duyduğunda (اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ) diye istirca'ettikten sonra:"Bu, bir adamdır ki, emri bil maruf ve nehyi anil münkere kalkıştı da bu yolda öldürüldü" buyurarak bu ayeti kerimeyi tefsir etmiş oldu.

5.Müfessirlerin ekserisi ise, bu ayeti kerimenin Allah yolunda cihat eden herkes hakkında indiği görüşündedirler. Nitekim Allah-u Tealâ:

اِنَّ اللّٰهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اَنْفُسَهُمْ وَاَمْوَالَهُمْ بِاَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ يُقَاتِلُونَ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا فِى التَّوْرٰيةِ وَالْاِنْجِيلِ وَالْقُرْاٰنِ وَمَنْ اَوْفٰى بِعَهْدِهِ مِنَ اللّٰهِ فَاسْتَبْشِرُوا بِبَيْعِكُمُ الَّذِى بَايَعْتُمْ بِهِ وَذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ (١١١)

"Şüphesiz Allah (-u Tealâ) **müminlerden canlarını ve mallarını, kendilerine cennet vermek üzere satın aldı. Allah yolunda çarpışacaklar, öldüreceklerde öldürüleceklerdir.** (Onun) **Tevrat'ta, İncil'de ve Kuran'da** (zikrolunan bu vaadi) **kendi üzerine hak** (ve Kat'î) **bir vaaddır. Ahdine** (sözüne) **Allah'dan ziyade riayet edecek kim vardır? O hâlde, yaptığınız bu alış verişten dolayı müjdelenin** (sevinin) **ve işte bu, çok büyük kurtuluştur."** buyuruyor. *(Tövbe Suresi:111)*

Abd İbn-i Humeyd ve İbn-i Cerir,Muhammed İbn-i Sîrîn'den naklet-mişlerdir ki: Hişam İbn-i Âmir *(Radıyallahu Anh),* düşman saflarına yüklenince bazı insanlar onun bu hâlini tedbirsizlik sayıp beğenmediklerinde, Ömer İbn-i Hattab, Ebu Hureyre ve Ashabı kiram'dan bazıları *(Radıyallahu Anhüm),* onları reddederek: (وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْرِى نَفْسَهُ ابْتِغَآءَ مَرْضَاتِ اللّٰهِ وَاللّٰهُ رَؤُفٌ بِالْعِبَادِ) **"İnsanlardan öylesi vardır ki, Allah'ın rızasını arama yolunda nefsini satar** (canını feda eder). **Allah ise kulları** (nı) **çok acıyıcıdır."** mealindeki bu ayeti okudular. *(Suyûtî, Dürrül Mensur: 1/577)*

Beyhekî Sünenin'de: Medreke İbn-i Avf el-Ahmesî *(Radıyallahu Anh)* den nakletmiştir ki, bir kere o, Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)*ın yanında otururken, Nihavend günü canını feda eden bir adamdan bahsettiler. Medreke *(Radıyallahu Anh)* Hazretleri: "O, benim dayımdı, insanlar onun, kendisini tehlikeye attığını iddia ettiler." dedi. O zaman Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* : (كَذَبَ اُولٰئِكَ بَلْ هُوَ مِنَ الَّذِينَ اشْتَرَوُ الْآخِرَةَ بِالدُّنْيَا) **"Onlar yalan söylediler. Aslında o, dünyayı satıp ahireti alanlardandır."** buyurdu. *(Suyutî, Dürrül Mensur:1/577)*

ALLAH RIZASINI ARADIKLARI İÇİN CANLARINI VERDİKLERİ GİBİ MALLARINI DA VERENLERİN HÂLLERİNİ BEYAN EDEN BİR AYETİ KERİME.

وَمَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللّٰهِ وَتَثْبِيتًا مِنْ اَنْفُسِهِمْ كَمَثَلِ جَنَّةٍ بِرَبْوَةٍ اَصَابَهَا وَابِلٌ فَاٰتَتْ اُكُلَهَا ضِعْفَيْنِ فَاِنْ لَمْ يُصِبْهَا وَابِلٌ فَطَلٌّ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ (٢٦٥)

"Allah'ın rızasını istemek ve kalplerinde olan (iman) **ı takviye etmek** (kökleştirmek) **için mallarını harcayanların hâli de, bir tepenin üzerinde bulunan güzel bir bahçenin hâline benzer ki, ona bol bir yağmur isabet etmişte meyvalarını iki kat vermiştir. Ona bol bir yağmur isabet etmese** (düşmese) **düşmese de** (hiç olmazsa onda) **bir çisinti** (çiğ, nem) **bulunur** (da mahsulün yetişmesi için kâfi gelir). **Ve Allah sizin** (bütün) **yaptıklarınızı hakkıyla görücüdür."** *(Bakara suresi:265)*

Allah-u Tealâ, münafığın ifsadını ve müminin din uğrunda canını fedaya hazır olduğunu beyandan sonra, bütün iman ehlini, şer'î hükümlere boyun eğmeğe davet etmek üzere şöyle buyuruyor:

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا ادْخُلُوا فِى السِّلْمِ كَافَّةً وَلَاتَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ اِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ (٢٠٨)

KELİME MANASI (208)

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا) **Ey iman edenler!** (اُدْخُلُوا) **girin,** nereye? (فِي السِّلْمِ) **istislâma,** yani teslimiyet ve taata veya İslâm'a, ne olduğunuz hâlde? (كَافَّةً) **hep beraber olduğunuz hâlde,** yani külliyetiniz (bütününüz) le İslâm'a dahil olun, hiç biriniz elini Mevlâ'nın taatından çekmesin. (وَلَا تَتَّبِعُوا) **tabi olmayın, uymayın,** neye? (خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ) **şeytanın adımlarına,** (إِنَّهُ) **zira muhakkak o** (şeytan)) (لَكُمْ **sizin için,** Nedir? (عَدُوٌّ) **büyük düşmandır,** öyle düşman ki, (مُبِينٌ) **apaşikâr,** yani size karşı olan düşmanlığı çok açıktır, vesveseleriyle sizin islâmiyetinizi ifsat etmek istiyor, binaenaleyh ona uymayın.

MEALİ ŞERİFİ (208)

Ey İman edenler! Hep birden İslâm'a girin ve şeytanın adımlarına uymayın, zira şüphe yok ki o, sizin için apaçık bir düşmandır.

İ Z A H A T

Üstadımız Hacı Ali Haydar Efendi *(Kuddise Sırruhu)* Hazretleri, kendi Kuranı keriminin kenarına bu ayeti celilede geçen: **"İman edenler"** den muradın kimler olduğu ve buna göre değişen manalar hakkında Alusî ve Şeyhzade tefsirlerinden naklen şu manaları yazmıştır.

Alusî, Hâzin ve İbn-i Kesîr tefsirlerinde zikredildiğine göre, İbn-i Abbas ve Ikrime *(Radıyallahu Anhüm)* dan rivayet edilmiştir ki, bu ayeti celile, Abdullah İbn-i Selâm ve arkadaşları hakkında nazil olmuştur. Şöyle ki: Onlar Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e inandıkları hâlde, evvelce uymuş oldukları Musa *(Aleyhisselam)* ın şeriatındaki bazı âdetlerini terkedemiyerek Cumartesi gününe tazimde bulunuyorlar, deve eti ve sütünü kerih (çirkin) görüyorlardı.

Müslümanlar, onların bu hâline karşı gelince onlar: "Biz iki dinle de amel etmeğe kadiriz, gücümüz yeter." diyorlardı. Bunun üzerine Allah-u Tealâ Hazretleri bu ayeti celileyi inzal buyurdu. Bu rivayete göre ayeti celiledeki: **"İman edenler"** hitabı, ehli kitabın müminlerinedir.

Ayeti celiledeki (اَلسِّلْمِ) İslâm manasındadır. Ayeti celiledeki hitap, münafıklara da olabilir. O zaman (اَلسِّلْمِ) Asıl lügatına göre: Teslimiyet ve taat manasındadır ki: **"Ey münafıklar! Allah** (-u Tealây) **a teslim olun ve ona tamamen itaat edin ve nifakı terkederek içli dışlı iman edin."** demektir.

Ve yine denmiştir ki, hitap, halis müslümanlaradır. O zaman (اَلسِّلْمِ) den maksat, islâmiyetin bütün meseleleridir ki, buna göre mana: **"Ey Muhammed** *(Aleyhisselam)* **a inanmış müslümanlar! İslâmın ahkâmından** (farz, vacip, sünnet, müstehap, edep gibi hükümlerinden) **hiç bir şeyi ihlâl etmiyerek** (bozmıyarak) **bütün meselelerine sarılın."** demek olur.

Ve yine denmiştir ki, ayeti celiledeki hitap ehli kitabın kâfirlerinedir. Bunlar, kendilerini mümin zannettikleri için onlara: **"Ey iman edenler!"** diye hitabedilmiştir. Buna göre mana: **"Ey ehli kitap! Şeriatların arasını ayırmıyarak, bu yeni gelen şeriatın tamamını kabul edin."** demektir.

Tefsiri Kebirde zikredildiğine göre, İbn-i Kesir, Nafi' ve Kisâî *(Rahimehumullah)* ın kıraatlarına göre (اَلسِّلْمِ) Sin'in fethasıyla okunmuştur.

SELM: Sulh ve müsalemet, münazaa (çekişme) yi terketmektir. Şu hâlde ayetten maksat müminleri ittifaka (birleşmeye) davet etmek ve tefrikayı (ayrılığı) terkettirmektir. Buna nazaran ayetin manası:

"Ey müminler! Hepiniz birden ittifak dairesine girin, birbirinizle çekişmeyi, birbirinizden ayrılmayı terkedin ki, islâm kitlesinin gücüne halel (bozukluk) **gelmesin ve islâmın heybeti mahfuz kalsın** (korunsun) **ve şeytanın sözüyle tefrikaya düşüp birbirinizin aleyhinde bulunmakla düşman elinde perişan olmayın."** demektir.

Bu hususta Mevlâ Tealâ Hazretleri bir çok ayetlerinde tenbihte bulunmuştur. Nitekim bir ayeti kerimesinde:

وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ وَاصْبِرُوا إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ (٤٦)

"Allah'a ve onun Resulüne itaat edin, birbirinizle çekişmeyin, sonra size korkaklık gelir ve rüzgârınız (kuvvetiniz) **gider. Birde sabredin** (bu hususdaki zahmetlere katlanın) **çünkü Allah, sabredenlerle beraberdir."** *(Enfal Suresi:46)*

Diğer bir ayeti kerimesinde:

وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا . . . (١٠٣)

"Allah'ın ipine (Kuran'ına) **hep beraber sarılın ve** (Kuran'dan ve birbirinizden) **ayrılmayın."** *(Ali İmran Suresi:103 den)* buyuruyor.

Şu hâlde, bu ayetler islâm ehli için ittifakın lüzum ve menfaatına (birleşmenin gerekli olduğuna ve faydasına), tefrikanın mazarrat ve fenalığına (ayrılığın zarar ve çirkinliğine) delâlet etmektedir.

Hasılı, islâm ehlinin selâmet ve saadetine, düşmanlarından intikam almaya ve bütün işlerin düzenli olarak cerayanı (akışı) na yegâne sebep, ittifak ve ittihad (birleşme) olduğundan, bu ayetle Cenabı Hak bütün islâm ehlini ittifaka davet etmiştir.

Şeytanı ve onun düşmanlığını biz görmesek de Hazreti Âdem *(Aleyhisselam)* la aralarında geçen vakayı, Cenabı Hak Kuran'ı kerimin bir çok yerlerinde açıkladığına göre, şeytanın bize karşı olan düşmanlığında şüphe olmadığından, şeytanın adaveti (düşmanlığı), mübin (çok açık) olmakla vasıflandırılmıştır.

Şeytanın Âdem oğluna olan düşmanlığı, maddî olarak, hastalık vesaire gibi bazı afetlere giriftar etmekle (düşürmekle) olabilirse de, Cenabı Hak bu yönden şeytanı engellemiştir. Binaenaleyh şeytan insanlara dünyaca maddî zarar vermeye muktedir (güçlü) değildir.

Ama din işleri ve şer'î hükümlerde vesvese vermek, günahları tezyin etmek (süslemek) ve ibadetten döndürmek gibi manevi zarar ulaştırmaya böylece ahiret nimetlerinden mahrum (uzak) etmeye sebep olabilir.

Bu cihetten, her gün her saatte şeytan her şahıs üzerine musallat olarak bir çok kimseleri idlâl ettiğinden (saptırdığından) Mevlâ Tealâ bu ayeti kerimenin sonunda: **"Şeytanın adımlarına** (izlerine) **uymayın."** buyurmuştur.

Bu zikredilen manalar, bazı muhakkik âlimlerin, bu ayeti celilenin manası hususundaki 24 ihtimalden seçtikleridir. Yine de en açık olan, iniş sebebine en uygun olan manadır.

٤٥١- عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ (رضى الله عنهما) اَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ (رضى الله عنه) اَتَى النَّبِيَّ ﷺ بِكِتَابٍ اَصَابَهُ مِنْ بَعْضِ اَهْلِ الْكُتُبِ فَقَرَاَهُ النَّبِيُّ ﷺ فَغَضِبَ فَقَالَ:« اَمُتَهَوِّكُونَ فِيهَا يَا ابْنَ الْخَطَّابِ وَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ لَقَدْ جِئْتُكُمْ بِهَا بَيْضَاءَ نَقِيَّةً لَاتَسْاَلُوهُمْ عَنْ شَىْءٍ فَيُخْبِرُوكُمْ بِحَقٍّ فَتُكَذِّبُونَهُ اَوْ بِبَاطِلٍ فَتُصَدِّقُوا بِهِ وَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ لَوْ اَنَّ مُوسٰى ﷺ كَانَ حَيًّا مَا وَسِعَهُ اِلَّا اَنْ يَتَّبِعَنِى »

401. Cabir İbn-i Abdillah *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, bir kere Ömer İbn-i Hattab *(Radıyallahu Anh)*, ehli kitabın bazılarından aldığı bir kitabı Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e okudu. Bunun üzerine Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* çok kızarak: **"Ey Hattab oğlu! Siz dinde hayretemi düştünüz** (ki onu yahudi ve hristiyanlardan öğrenmeye kalktınız?). **Canım elinde olan zata yemin ederim ki! Ben size, bembeyaz, tertemiz bir din getirdim. Onlara hiç bir şey sormayın, çünkü size bir doğruyu söylediklerinde, olur ki inkâr edersiniz veya yanlış bir şey söylediklerinde, olur ki** (bilmeden) **doğrularsınız. Nefsim, kabzai kudretinde olan zata yemin ederim ki! Eğer Musa** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **sağ olsaydı bana uymaktan başka çaresi olmazdı."** buyurdu. *(Müsnedi Ahmed:3/387)*

Ruhul Beyan tefsirinde, Necmüddîni Kübrâ *(Kuddise Sırruhu)* Hazretlerinin, te'vilatı Necmiye isimli eserinden naklen zikredilmiştir ki, Allah-u Tealâ Hazretlerinin: **"Ey iman edenler! İslâmın tamamına girin."** kavli şerifinin, bir umumi, bir de hususi manası vardır.

Umumî manası: Bütün iman edenlere hitaptır. Şöyle ki, onlara: **"Ey müminler zahirde olduğu gibi, batında da islâm şartlarının tamamına teslim olun."** buyurulmuştur. Nitekim Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

٤٥٢ـ عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عَمْرٍو (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « اَلْمُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ وَالْمُؤْمِنُ مَنْ اَمِنَهُ النَّاسُ »

452. Abdullah İbn-i Amr *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen: **"Müslüman, dilinden ve elinden** (gelecek zararlardan), **diğer müslümanların kurtulduğu kişidir. Mümin ise, insanların emin olduğu** (güvendiği) **kişidir."** *Buharî, İman4-5, 1/8, Rikak:26, Müslim, İman:64-65, Ebu Davud, Cihad:2, Tirmizî, Kıyamet:52, İman:12, Neseî, İman:8,9,21, Darimî, Rikak:4,8, Ahmed İbn-i Hanbel:2/160, 163,187,191,192)*

Mealindeki hadisi şerifi bu şartlardan bazılarına işaret etmektedir.

Hususi mana ise: İnsanın şahsına ve görünen, görünmeyen bütün cüzlerine yapılan özel bir hitaptır. O hâlde, insanın bilfiil bütün azasını islâma sokması gerekir. Mesela göz, kulak, dil, el, ayak ve tenasül uzvu gibi bütün uzuvların islâma girmeleri, Allah'ın bütün emirlerine tamamen teslim olup, yasaklardan sakınmalarıyla hatta malâya'niyi (dünya ve ahirette kendilerine lâzım olmayan şeyleri) terkedip zarurî şeylerle uğraşmalarından ibarettir.

İnsanın görünen uzuvlarının islâmın meselelerini yaşaması, bazı kere münafığa da nasip olabilir, ama görünmeyen cüzlerini islâma sokmak, din pehlivanlarının ma'rekesi (harp meydanı) ve buluğa ermiş rical (erkekler) in menzilesi (makamı) dır.

Nefsin islâma girmesi: kötü sıfatlarından kurtulup, alışkanlıklarını terkederek, Allah-u Tealâ'nın: (يَا اَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ) **"Ey mutmainne olan nefis!"** hitabına mazhar olan kulların makamına girmeğe lâyık olması için, ubudiyet (Allah'a kul köle olmak) la mutmain olması (huzur ve sükûnete kavuşması) ndan ibarettir.

Kalbin islâma girmesi: Nefsin, kötü ahlâkından arınıp, ruhun iyi huylarını takınmasından ibarettir.

Ruhun islâma girmesi ise: Allah-u Tealâ'nın ahlâkıyla ahlâklanıp, ezelî hükümlere teslim olması, ve Allah-u Tealâ'nın cezbe (manevî çekiş) lerinin tasarrufu (hâlden hâle sokup idarè etmesi) yle, Allah-u Tealâ'nın gayrindan kat'ı nazar etmesi (yüz çevirmesi) nden ibarettir.

Sirr lâtifesinin islâma ermesi ise: Allah'da fani olup (ondan başkasını unutacak şekilde O'nun nurunda eriyip gitmesi ve Allah-u Tealâ ile bekâ bulması (manen dirilmesi) nden ibarettir.

"Şeytanın adımlarına (izlerine) **uymayın!"** cümle-i celilesi ise, onun sıfatı olan îbâ ve istikbar (hakkı kabul etmekten kibirlenmek) üzere olmayın manasına işarettir. Ayrıca: "Buraya onun gittiği yollara gitmeyin ve sizi davet ettiği eğri yollara, batıl vesveselere uymayın veya emrolunduklarınıza muhalefet etmeniz veya bölünmeniz veya şeriatları ayırmanız sebebiyle veya bir kısmına inanıp bir kısmını inkâr ederek, kendi şeriatınızın meselelerini ayırmak suretiyle şeytanın adımlarına uymayın." gibi manalar verilmiştir.

Beğavî tefsirinde zikredildiğine göre, Huzeyfetübnül Yemân *(Radıyallahu Anh)* Hazretleri bu ayet hakkında şöyle buyurdu: "İslâm sekiz sehm (hisse) dir. Bunlar; namaz, zekât, oruç, hac, Umre, cihad, emri bil maruf ve nehyi anil münker olup, bunlardan hiç bir hissesi olmayan ise muhakkak hüsran (zarar) a düşmüştür. *(İbn-i Mesud, el-Ferrâ, el-Beğavî, Meâlimüt Tenzîl:1/269)*

ALLAH-U TEALÂ HAZRETLERİNİN EMİRLERİNE TAM BİR TESLİMİYETLE SARILMANIN, İMANDA SEBAT ETMENİN VE ŞEYTANIN İZLERİNE UYMAMANIN LÜZUMUNU BEYAN EDEN AYETİ KERİMELER.

فَلاَ وَرَبِّكَ لاَيُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لاَيَجِدُوا فِى اَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا (٦٥)

"Öyle değil! Rabbine andolsun ki, onlar, aralarındaki karışık meselelerde seni hakem tayin edip, sonra da verdiğin hükümden nefislerinde hiç bir darlık bulmadan, (içlerinde hiç bir sıkıntı hissetmeden, duymadan) **tam bir teslimiyetle teslim olmadıkça, iman etmiş olmazlar."** *(Nisa Suresi:65)*

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِى نَزَّلَ عَلٰى رَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِى اَنْزَلَ مِنْ قَبْلُ وَمَنْ يَكْفُرْ بِاللّٰهِ وَمَلٰئِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلاَلاً بَعِيدًا (١٣٦)

"Ey iman edenler! Allah'a, onun peygamberine, o peygamberine (ayet ayet) **indirdiği kitaba** (Kurana), **ve daha önce indirdiği kitaba** (bütün kitaplara) **iman** (da sebat) **edin. Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve ahiret gününü inkâr ederse, muhakkak ki o,** (doğru yoldan) **uzak bir sapıklıkla sapmıştır."** *(Nisa suresi:136)*

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لاَتَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ وَمَنْ يَتَّبِعْ خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ فَاِنَّهُ يَاْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَوْلاَ فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ مَازَكٰى مِنْكُمْ مِنْ اَحَدٍ اَبَدًا وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يُزَكِّى مَنْ يَشَاءُ وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ (٢١)

"Ey iman edenler şeytanın adımlarına (izlerine) **uymayın! kim şeytanın adımlarına uyarsa, şüphesiz ki o** (şeytan), **kötülüğü ve münkeri** (gayri meşru şeyleri) **emreder eğer üzerinizde Allah'ın fazl-u rahmeti** (iyiliği ve acıması) **olmasaydı içinizden hiç biri ebediyyen** (günah kirinden) **temize çıkamazdı. Fakat Allah dilediğini temize çıkarır, Allah hakkıyla işiten, kemaliyle bilendir."** *(Nur Suresi:21)*

Ayet: 209

Mevlâ Tealâ, şer'î hükümlerin tamamına teslim olmayı emrettikten sonra, şeytanın aldatmalarına aldanarak, şeriatın hükümlerine uymakta tekasül (tenbellik) edenleri tehdit etmek (korkutmak) üzere şöyle buyuruyor:

فَإِنْ زَلَلْتُمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْكُمُ الْبَيِّنَاتُ فَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ (٢٠٩)

KELİME MANASI (209)

(فَإِنْ زَلَلْتُمْ) **Artık eğer kayarsanız,** yani islâma girmekten meyleder ve uzaklaşırsanız ve ilmen olsun, amelen olsun hakkı şaşırır ve aşarsanız, Neden sonra? (مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْ) **geldikten sonra,** kime?(كُمْ) **size,** ne? (الْبَيِّنَاتُ) **beyyineler,** yani kendisine girmeye davet edildiğiniz islâmın hak olduğuna dair pek açık deliller ve pek zahir şahitler geldikten sonra yine de kayarsanız, (فَاعْلَمُوا) **artık bilin ki,** (أَنَّ اللَّهَ) **muhakkak Allah** (-u Tealâ Hazretleri) (عَزِيزٌ) **ziyade ulu ve kavidir,** yani işine galiptir, sizden intikam almaktan hiç bir şey onu aciz bırakamaz, (حَكِيمٌ) **ziyade hikmet sahibidir,** yani her ne işlerse işi yerindedir. Binaenaleyh sizden haksız yere intikam almaz.

MEALİ ŞERİFİ (209)

Artık size bunca beyyine (aklî ve naklî açık delil) **ler geldikten sonra, yine kayarsanız** (gösterilen doğru yoldan çıkarsanız), **artık bilin ki, şüphesiz Allah** (-u Tealâ), **Aziz** (cümle âleme galip bir uludur. Binaenaleyh onun sizden intikam almasına hiç bir şey mani olamaz, sizlere lâyık olduğunuz cezayı verir ve o Halik-i Zîşân) **dır. Hakîm** (her emri, her yaptığı bir hikmet ve maslahata dayalı) **dır.**

İ Z A H A T

Bu ayeti celilede, islâma girmekten uzaklaşanlara çok mübalağalı bir tehdit vardır. Bununla beraber bir müjdeyi de haber vermektedir. Çünkü Azîz den sonra Hakîm buyurulmuştur. Hikmete yakışan ise, iyilik edenle kötülük edenin arasını ayırmaktır. Binaenaleyh hakîm olan zattan, kötülük edenlere azap etmesi beklendiği gibi iyilik edenlere de ikram etmesi beklenmektedir.

Ayeti celilede geçen (زَلَلْتُمْ) Zeleltüm: İkinci baptan fi'li mazî olup mastarı olan (زَلَلْ) Zelel: Ayak kayma manasında ise de, burada, şeriat tarafından emredilen ibadetlerden dönme manasındadır. Binaenaleyh inanç ve fıkıh meselelerinde tembellik etmeyi ve tersine hareket etmeyi içine almaktadır.

Şu hâlde, asıl inanç meselelerinden dönen kâfirlerden olduğu gibi, ibadetleri terkedip günahları işleyen bütün günahkârlardan intikam alınacağı açıklanarak küçük ve büyük günah işleyenler de tehdit edilmiştir.

Ayrıca bu ayeti kerime, Mevlâ Tealâ'nın, kullarını yakalayıp intikam almasının, Resuller ve kitaplar vasıtasıyla Hakka delâlet eden (doğruyu gösteren) delilleri açıkladıktan sonra olacağını anlatmaktadır.

Şu hâlde, mükellefe (mesul olan her kula) azabolunabilmesi için delil gelmesi kâfidir. Yani kula deliller geldikten sonra o: "Ben bunları okuyamadım, düşünemedim." diyemez. Çünkü ona deliller geldiği gibi bunları düşünüp anlıyabilecek kuvvet de verilmiştir.

O kişinin özür beyan etmesi, kendisine para verildiği hâlde aç, açık kalıp: "Ben bu parayı harcamayı beceremedim." Veya kendisine bir tarla verilip, ekip biçmeğe gücü olduğu hâlde, elleri cebinde gezip: "Ben bu tarlayı ekip-biçemedim." diyen kişinin sözleri gibi manasızdır.

Ancak Mevlâ Tealâ, delil göndermeden azap etmiyeceğini haber veriyor. Nitekim :

وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّى نَبْعَثَ رَسُولاً (١٥)

"Biz, Resul göndermedikçe azabedici değiliz." buyuruyor. *(İsra Suresi:15 den)*

Bu ayeti kerimede de: **"Size deliller geldikten sonra yine de kayarsanız, bilin ki şüphesiz Allah Azîz ve Hakîm'dir."** buyurularak, bu tehdit, kendilerine açık deliller geldikten sonra bile bile sapıklığı seçenlere yöneltilmiştir.

Şu kadar ki, mükellefin delillere nazar ve istidlâle (bakıp, düşünmeye) muktedir (güçlü) olması şart olduğundan, mecnun (deli olan kimse), ibadetleri terkinden dolayı sorumlu olmaz. Çünkü delillere bakıp düşünmeye güçlü değildir.

Ayeti celilede geçen (بَيِّنَاتُ) **Beyyinât**: Beyyine'nin cemi olup açık delil manasındadır. İmamı Taberî, Camiül Beyan isimli tefsirinde, İmam-ı Süddîden naklen, bunun; Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* olduğunu,İbn-i Cevziye'den naklen de, islâm ve Kuran olduğunu zikretmiştir. *(Camiül Beyan:1/190)*

Şu da bilinsin ki, muhatapların kayacakları kat'î (kesin) olmadığından, ayeti kerimenin başında şekke (şüpheye) delâlet eden (إِنْ) in: lâfzı zikredilmiştir. Ancak bu şüphe muhataplara aittir, zira Vacip Tealâ şekten münezzeh (şüpheye düşmekten son derece uzak) tır.

Tefsiri Kebirde zikredildiğine göre, İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayet edilmiştir ki bu ayetteki hitap, Ehli kitabın müminlerinedir. Buna göre mana: **"Size, Muhammed** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **ve onun şeriatı geldikten sonra, yine de Cumartesi gününe tazim ve hürmet gösterir. deve etini haram kabul ederek haktan ayrılırsanız, bilin ki, şüphesiz Allah-u Tealâ, sizden intikam almaya kadir ve her işinde hikmetlidir."** demek olur.

O zaman ehli kitabın müminleri: "Ya Resulallah! İstersen senin kitabının dışındaki bütün kitapları terkedelim." dediler. Bunun üzerine Allah-u Te-

ala: **"Ey iman edenler! Allah'a, Resulüne, Resulüne peyderpey indirdiği kitaba** (Kurana)**ve daha önce indirdiği kitap** (lar) **a iman** (ınızda devam) **edin. Her kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve ahiret gününü inkâr ederse, muhakkak o,** (hidayetten) **uzak bir sapıklıkla sapmıştır."** *(Nisa Suresi:136)* mealindeki ayeti kerimeyi indirerek, bütün kitaplara inanmaktan ayrılmamaları, ancak ve sadece Kur'anla amel etmeleri gerektiğini açıklamıştır.

Mevlâ Tealâ, bütün insanların islâma girmelerini emredip, bundan kaçınanları tehdit ettikten sonra, başlarına gelecek azabı beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

هَلْ يَنْظُرُونَ اِلاَّ اَنْ يَاْتِيَهُمُ اللّٰهُ فِى ظُلَلٍ مِنَ الْغَمَامِ وَالْمَلٰئِكَةُ وَقُضِىَ الْاَمْرُ وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُورُ (٢١٠)

KELİME MANASI (210)

(هَلْ يَنْظُرُونَ) **Gözetmiyorlar,** yani islâma girmeyi terkedip, şeytanın izlerine uyanlar beklemiyorlar.Burada (يَنْظُرُونَ) , (يَنْتَظِرُونَ) manasındadır.(اِلاَّ اَنْ يَاْتِىَ) **ancak gelmesini bekliyorlar,** kime? (هُمْ) **onlara,** kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ Hazretleri) yani sonradan yaratılanlara benzemekten münezzeh (son derece uzak) olarak ve mahlûkatın sıfatları ile kayıtlanmıyarak, kendine yakışan bir mana ile, Allah-u Tealâ'nın onlara gelmesini bekliyorlar. Nerede? (فِى ظُلَلٍ) **gölgeler içinde,** neden? (مِنَ الْغَمَامِ) **buluttan,** yani ancak beyaz buluttan gölgeler içinde Allah-uTealâ Hazretlerinin azabının gelmesini bekliyorlar. Daha? (وَالْمَلٰئِكَةُ) **meleklerin de,** yani onlara azap etmeye vekil kılınmış meleklerin de gelmesini bekliyorlar. Daha ne bekliyorlar? (وَقُضِىَ) **ve hükmolunmasını,** ne?(اَلْاَمْرُ) **iş,** yani kulların hesapları tamamlanıp, itaat edenlerin mükâfatlandırılıp, âsilerin ise azaba çarptırılarak helâk edilme işlerinin bitirilmesini bekliyorlar.(وَاِلَى اللّٰهِ) **ve ancak Allah** (-u Tealâ Hazretlerin) **e,** (تُرْجَعُ) **döndürülecektir,** ne? (اَلْاُمُورُ) **bütün işler.**

MEALİ ŞERİFİ (210)

Onlar (islâma girmeyenler) **ancak** (beyaz) **buluttan gölgeler içinde Allah'ın,** (yaratılanlara benzemekten münezzeh olarak, kendine yakışan bir şekilde, kendisinin veya emir ve azabının) **meleklerle birlikte onlara gelmesini ve** (kıyamet koparak helâk edilme) **iş** (lerin) **in bitirilivermesini mi bekliyorlar.?Halbuki** (bütün) **işler ancak Allah** (-u Tealây) **a döndürülecektir.**

İ Z A H A T

İmamı Ebu Cafer, İbn-i Cerîr et-Taberî, bu ayetin tefsirinde muttasıl (Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e kadar kesintisiz ulaşan) bir senetle, Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğunu zikretti:

٤٥٣ـ عَنْ اَبِی هُرَیْرَةَ (رضی الله عنه) قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « تُوقَفُونَ مَوْقِفًا وَاحِدًا یَوْمَ الْقِیَامَةِ مِقْدَارَ سَبْعِینَ عَامًا لَایُنْظَرُ اِلَیْکُمْ وَلَایُقْضٰی بَیْنَکُمْ قَدْ حُصِرَ عَلَیْکُمْ فَتَبْکُونَ حَتّٰی یَنْقَطِعَ الدَّمْعُ ثُمَّ تَدْمَعُونَ دَمًا وَتَبْکُونَ حَتّٰی یَبْلُغَ ذٰلِکَ مِنْکُمُ الْاَذْقَانَ اَوْ یُلْجِمَکُمْ فَتَصِیحُونَ ثُمَّ تَقُولُونَ مَنْ یَشْفَعُ لَنَا اِلٰی رَبِّنَا فَیُقْضٰی بَیْنَنَا فَیَقُولُونَ مَنْ اَحَقُّ بِذٰلِکَ مِنْ اَبِیکُمْ آدَمَ جَبَلَ اللّٰهُ تُرْبَتَهُ وَخَلَقَهُ بِیَدِهِ وَنَفَخَ فِیهِ مِنْ رُوحِهِ وَکَلَّمَهُ قُبُلاً فَیُؤْتٰی آدَمُ فَیُطْلَبُ ذٰلِکَ اِلَیْهِ فَیَاْبٰی ثُمَّ یَسْتَقْرِؤُنَ الْاَنْبِیَاءَ نَبِیًّا نَبِیًّا کُلَّمَا جَاؤُا نَبِیًّا اَبٰی قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ حَتّٰی یَاْتُونِی فَاِذَا جَاؤُنِی خَرَجْتُ حَتّٰی آتِیَ الْفَحْصَ قَالَ اَبُو هُرَیْرَةَ یَا رَسُولَ اللّٰهِ وَمَا الْفَحْصُ قَالَ قُدَّامُ الْعَرْشِ فَاَخِرُّ سَاجِدًا فَلَا اَزَالُ سَاجِدًا حَتّٰی یَبْعَثَ اللّٰهُ اِلَیَّ مَلَکًا فَیَاْخُذُ بِعَضُدَیَّ فَیَرْفَعُنِی ثُمَّ یَقُولُ اللّٰهُ لِی یَا مُحَمَّدُ فَاَقُولُ نَعَمْ وَهُوَ اَعْلَمُ فَیَقُولُ مَا شَاْنُکَ فَاَقُولُ یَا رَبِّ وَعَدْتَنِی الشَّفَاعَةَ فَشَفِّعْنِی فِی خَلْقِکَ فَاقْضِ بَیْنَهُمْ فَیَقُولُ قَدْ شَفَّعْتُکَ اَنَا آتِیکُمْ فَاَقْضِی بَیْنَکُمْ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ فَاَنْصَرِفُ حَتّٰی اَقِفَ مَعَ النَّاسِ فَبَیْنَا نَحْنُ وُقُوفٌ سَمِعْنَا حِسًّا مِنَ السَّمَاءِ شَدِیدًا فَهِلْنَا فَنَزَلَ اَهْلُ السَّمَاءِ الدُّنْیَا بِمِثْلَیْ مَنْ فِی الْاَرْضِ مِنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ حَتّٰی اِذَا دَنَوْا مِنَ الْاَرْضِ وَاَشْرَقَتِ الْاَرْضُ بِنُورِهِمْ وَاَخَذُوا مَصَافَّهُمْ فَقُلْنَا لَهُمْ اَفِیکُمْ رَبُّنَا قَالُوا لَا وَهُوَ آتٍ ثُمَّ نَزَلَ اَهْلُ السَّمَاءِ الثَّانِیَةِ بِمِثْلَیْ مَنْ نَزَلَ مِنَ الْمَلٰئِکَةِ وَبِمِثْلَیْ مَنْ فِیهَا مِنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ حَتّٰی اِذَا دَنَوْا مِنَ الْاَرْضِ وَاَشْرَقَتِ الْاَرْضُ بِنُورِهِمْ وَاَخَذُوا مَصَافَّهُمْ فَقُلْنَا لَهُمْ اَفِیکُمْ رَبُّنَا قَالُوا لَا وَهُوَ آتٍ ثُمَّ نَزَلَ اَهْلُ السَّمَاءِ الثَّالِثَةِ بِمِثْلَیْ مَنْ نَزَلَ مِنَ الْمَلَائِکَةِ

وَيِمثْلَىْ مَنْ فِى الْاَرْضِ مِنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ حَتّٰى اِذَا دَنَوْا مِنَ الْاَرْضِ وَاَشْرَقَتِ الْاَرْضُ بِنُورِهِمْ وَاَخَذُوا مَصَافَّهُمْ فَقُلْنَالَهُمْ اَفِيكُمْ رَبُّنَا قَالُوا لاَ وَهُوَ آتٍ ثُمَّ نَزَلَ اَهْلُ السَّمٰوَاتِ عَلٰى عَدَدِ ذٰلِكَ مِنَ التَّضْعِيفِ حَتّٰى نَزَلَ الْجَبَّارُ فِى ظُلَلٍ مِنَ الْغَمَامِ وَالْمَلاَئِكَةُ وَلَهُمْ زَجَلٌ مِنْ تَسْبِيحِهِمْ يَقُولُونَ سُبْحَانَ ذِى الْمُلْكِ وَالْمَلَكُوتِ سُبْحَانَ رَبِّ الْعَرْشِ ذِى الْجَبَرُوتِ سُبْحَانَ الْحَيِّ الَّذِى لاَيَمُوتُ سُبْحَانَ الَّذِى يُمِيتُ الْخَلاَئِقَ وَلاَ يَمُوتُ سُبُّوحٌ قُدُّوسٌ رَبُّ الْمَلاَئِكَةِ وَالرُّوحِ قُدُّوسٌ قُدُّوسٌ سُبْحَانَ رَبِّنَا الْاَعْلٰى سُبْحَانَ ذِى السُّلْطَانِ وَالْعَظَمَةِ سُبْحَانَهُ اَبَدًا اَبَدًا فَيَنْزِلُ تَبَارَكَ وَتَعَالٰى يَحْمِلُ عَرْشَهُ يَوْمَئِذٍ ثَمَانِيَةٌ وَهُمُ الْيَوْمَ اَرْبَعَةٌ اَقْدَامُهُمْ عَلٰى تُخُومِ الْاَرْضِ السُّفْلٰى وَالسَّمٰوَاتُ اِلٰى حُجَزِهِمْ وَالْعَرْشُ عَلٰى مَنَاكِبِهِمْ فَوَضَعَ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ عَرْشَهُ حَيْثُ شَآءَ مِنَ الْاَرْضِ ثُمَّ يُنَادِى مُنَادٍ نِدَاءً يَسْمَعُ الْخَلاَئِقُ فَيَقُولُ يَامَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ اِنِّى قَدْ اَنْصَتُّ مُنْذُ يَوْمَ خَلَقْتُكُمْ اِلٰى يَوْمِكُمْ هٰذَا اَسْمَعُ كَلاَمَكُمْ وَاُبْصِرُ اَعْمَالَكُمْ فَاَنْصِتُوا اِلَىَّ فَاِنَّمَا هِىَ صُحُفُكُمْ وَاَعْمَالُكُمْ تُقْرَأُ عَلَيْكُمْ فَمَنْ وَجَدَ خَيْرًا فَلْيَحْمَدِ اللّٰهَ وَمَنْ وَجَدَ غَيْرَ ذٰلِكَ فَلاَيَلُومَنَّ اِلاَّ نَفْسَهُ فَيَقْضِى اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ بَيْنَ خَلْقِهِ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ وَالْبَهَائِمِ فَاِنَّهُ لَيُقْتَصُّ يَوْمَئِذٍ لِلْجَمَّآءِ مِنْ ذَاتِ الْقَرْنِ».

453. **"Kıyamet gününde, yetmiş sene kadar bir mevkıf** (durulacak yer) **de durdurulacaksınız. Tarafınıza bakılmıyacak ve aranızda hüküm verilmiyecek, mahsur kalacak** (hapsolunacak) **sınız.**

O kadar ağlıyacaksınız ki, göz yaşlarınız tükenip (yerine) **kan damlatacaksınız ve ağlamaya o kadar devam edeceksiniz ki, gözünüzden akanlar, çenelerinize veya ağzınıza ulaşacak.**

Bunun üzerine sayha ederek (haykırarak): **"Rabbimizin, aramızda hükmetmesi için Rabbimize kim aracı olacak." diyeceksiniz. O zaman, insanlar: "Allah** (-u Teâlâ Hazretleri) **nin, toprağını halkettiği, kendisini** (kudret) **eliyle yarattığı, kendisine ruhundan üflediği ve karşılıklı konuştuğu, Âdem babanızdan buna** (bu şefaate) **daha lâyık kim olabilir?" diyecekler.**

Bunun üzerine Âdem *(Aleyhisselam)* **getirilecek, bu** (şefaat), **kendisinden istenildiğinde,** (aracılıktan) **çekinecek. Sonra insanlar peygamberleri birer birer araştıracaklar** (dolaşacaklar), **her bir nebiye geldiklerinde, o nebî, bu şefaatten** (aracılıktan) **çekinecek.**

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle devam etti: **"Ta ki bana gelecekler, bana geldiklerinde Fahs'a gelinceye kadar çıkacağım** (gideceğim).

Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* : "Ya Resulallah! Fahs nedir?" diye sordu. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Arşın önüdür."** buyurdu. (sonra şöyle devam etti): **"Bunun üzerine ben secdeye kapanacağım ve Allah-u Tealâ bana bir melek gönderinceye kadar secdede kalacağım, o melek benim kollarım** (koltuklarım) **dan tutup beni kaldıracak."**

Sonra Allah-u Tealâ bana: **"Ey Muhammed! "** diyecek. Ben de: **"Buyur."** diyeceğim. O en iyi bilen olduğu hâlde: **"Nedir bu hâlin?"** diyecek. Ben de: **"Ya Rabbi ! Bana şefaati söz verdin. Öyleyse beni kulların hakkında şefaatçı kıl ve onların arasında hükmet."** diyeceğim. O da: **"Muhakkak seni şefaatçı kıldım. Ben şimdi geleceğim ve aranızda hükmedeceğim."** buyuracak.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle devam etti: **"Ben** (onun huzurundan ayrılıp), **insanlar** (ın yanına gelerek onlar) **la beraber duracağım. Biz durup beklerken, gök tarafından şiddetli bir ses duyarak korkacağız.**

Bunun üzerine birinci kat semanın ehli (olan melekler), **yer yüzünde bulunan cinlerin ve insanların iki katı olarak inerler, yer yüzüne ulaştıklarında kürre-i arz, onların nuruyla aydınlanır, hepsi** (saf saf olup) **saflarda yerlerini alırlar.** Biz onlara: **"Rabbimiz aranızdamıdır?"** deriz. Onlar da: **"Hayır O, gelecektir."** derler.

Sonra ikinci kat semanın ehli, daha önce inen meleklerin ve yer yüzünde bulunan cin ve insanların iki misli olarak inerler, yer yüzüne yaklaştıklarında, arz onların nuruyla parlar. Onlar da saflarını tutarlar. Biz onlara: **"Rabbimiz içinizde midir?** deriz. Onlar da: **"Hayır O, gelecek."** derler.

Sonra üçüncü kat semanın ehli, o zamana kadar inen meleklerin ve yeryüzünde bulunan cin ve insanların iki misli olarak inerler.Yere yaklaştıklarında,kürre-i arz onların nuruyla parlar. Onlar da saflarda yerlerini alırlar. Biz onlara: **"Rabbimiz içinizde midir?"** deriz. Onlar: **"Hayır O gelecek."** derler.

Sonra semavat (yedi kat gök) ehli, sayılan katlama üzere inerler. En sonun da **Cebbar** (her şeye istediğini zorla yaptıran ve her istediğine galip olan Allah-u Tealâ Hazretleri, beyaz buluttan gölgeler içinde melekleriyle beraber iner.

Meleklerin kuvvetli avaz (sesli) tesbihleri vardır. Onlar: "Mülk ve melekûtun (madde ve mana âlemlerinin) sahibini tesbih (bütün noksanlardan uzak ve pak) ederiz. Ceberût (büyüklük) sahibi olan, arşın Rabbini tesbih ederiz. Hiç ölmeyen diriyi tesbih ederiz. Bütün mahlûkatı öldürüp kendisi ölmeyecek olan zatı tesbih ederiz. Bütün meleklerin ve Ruh'un (Cibril-i Emin'in)

Rabbini tesbih ve takdis (bütün çirkinlerden, noksanlıklardan ve şanına yakışmıyan her şeyden pak) ederiz.

O, çok mukaddestir, çok mukaddestir, en yüce Rabbimizi tesbih ederiz. Saltanat ve azamet sahibini tesbih ederiz. Onu ebedi ebedi (sonsuza kadar) tesbih ederiz." derler.

Bunun üzerine Allah-u Tealâ Hazretleri, nüzül eder (iner). O gün onun arşını sekiz melek taşıyacaktır, bugün ise onlar dört tanedir. Onların ayakları, en aşağı olan (yedinci kat) yerin merkezindedir. Semavât (yedi kat gökler) ise onların bellerine gelmekte, Arş da onların omuzları üzerindedir.

Allah-u Azze ve Celle Arşını yer yüzünden dilediği yere koyar. Sonra, bir münadî (çağırıcı), bütün mahlukata duyuracak şekilde, Allah-u Tealâ Hazretleri tarafından: **"Ey cinler ve insanlar topluluğu! Şüphesiz ben, sizin için, yarattığım günden bu gününüze kadar sükût ettim. Sizin konuşmalarınızı duymakta, yaptıklarınızı görmekteydim. Şimdi de siz bana karşı sükût edin, işte sayfalarınız ve onlardaki amelleriniz size okunacaktır. Yaptıklarını hayır** (iyi) **bulan Allah'a hamdetsin, hayırdan başka bulan ise, ancak kendini levm** (tenkit) **etsin."** buyurulur.

Ve bundan sonra, Allah Azze ve Celle, cinler, insanlar ve hayvanlar (dan ibaret olan mahlûkatı) arasında hükmeder ve şüphesiz O (Allah-u Tealâ Hazretleri), o gün, boynuzsuz koyun için, boynuzludan kısas yapar (hak alır). *(Ebu Cafer Muhammed İbn-i Cerir, Et-Taberî, Camiul Beyan fî Tefsîril Kuran:2/192)*

Alusî ve Dürrül Mensûr tefsirlerinde zikredildiğine göre İbn-i Merdüveyh, İbni Mesut *(Radıyallahu Anh)* dan, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

٤٥٤- عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « يَجْمَعُ اللّٰهُ الْاَوَّلِينَ وَالْاٰخِرِينَ لِمِيقَاتِ يَوْمٍ مَعْلُومٍ قِيَامًا شَاخِصَةً اَبْصَارُهُمْ اِلَى السَّمَاءِ يَنْتَظِرُونَ فَصْلَ الْقَضَاءِ وَيَنْزِلُ اللّٰهُ فِى ظُلَلٍ مِنَ الْغَمَامِ مِنَ الْعَرْشِ اِلَى الْكُرْسِيِّ »

454. **"Allah-u Tealâ, evvelkileri ve âhirkileri** (öncekileri ve sonrakileri), **belli bir gün** (olan kıyamet günün) **ün vakti geldiğinde toplayacak** (o zaman bütün insanlar) **ayakta, gözlerini semaya doğru dikmiş olarak fasl-ı kaza** (Allah-u Tealâ'nın aralarında hükmetmesini) **bekleyecekler. Allah** (-u Tealâ Hazretleri), **beyaz buluttan gölgeler içerisinde arştan kürsiye nüzul eder** (iner)." *(Suyûtî, Dürrül Mensur:1/580, İbn-i Kesir:1/363)*

İbn-i Cerir, İbn-î Ebi Hatim, İbn-i Münzir ve Ebuş Şeyh, Adullah İbn-i Amr'ın bu ayeti kerime hakkında şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir: **"Allah** (-u Tealâ Hazretleri, kıyamet gününde kullarının arasında hükmetmek için) **iner. Onunla mahlûkatı arasında yetmişbin perde vardır. Nur** (aydınlık), **Zulmet** (karanlık) **ve su, o perdelerdendir. O karanlık içersinde, su**

öyle bir ses çıkartır ki (onu duyanların) **kalpler** (i) **yerinden oynar."** *(Suyûtî, Dürrül Mensur:1/580, İbn-i Kesir:1/363)*

Hâzin diye bilinen Alâüddin Ali İbn-i Muhammed İbn-i İbrahim el-bağdadî es-Sofî Hazretleri, Lübabut Te'vîl Fî Meânit Tenzîl isimli eserinde şöyle buyurmuştur: Bilinmelidir ki, bu ayet, sıfat (müteşabihat) ayetlerindendir. Ulemanın bu gibi ayetler ve hadisler hakkında iki mezhebi vardır.

1. Selef (geçmiş büyükler) in mezhebidir. Bu, Allah-u Tealâ Hazretlerinin, hareket ve sükûn gibi Hudus (sonradan olma) nişanlarından münezzeh (son derece uzak) olduğuna inanmakla beraber, bu gibi ayet ve hadislerin zahirine, buyurulduğu gibi inanıp teslim olmak, gerçek ilmi, Allah ve Resulüne havele etmek (ısmarlamak) tır.

İmam-ı Kelbî *(Kuddise Sırruhu)* buyurdu ki: Bunlar, tefsir edilemeyen (manası verilemeyen) ayetlerdendir.

Süfyan İbn-i Uyeyne *(Radıyallahu Anh)* buyurdu ki: Allah-u Tealâ'nın, kitabında kendisini vasıfladığı her bir şeyin tefsiri, onu okuyup o hususta fikir yürütmemektir. Allah ve Resulünden başka kimse bunları tefsir edemez.

İmam-ı Zührî, Evzâî,İmam-ı Malik, İbn-i Mübarek, Süfyani Sevrî, Leys İbn-i Sa'd, Ahmed İbn-i Hanbel ve İshak İbn-i Râhûye *(Radıyallahu Anhüm)*, bu ve bunun gibi ayetler hakkında: **"Bunları, Allah-u Tealâ'dan geldiği gibi şekilsiz, benzetmesiz ve te'vilsiz okuyun."** buyururlardı. İşte bu, Ehli Sünnet'in mezhebi ve Selefi Ümmetin (geçmiş büyüklerin) mu'tekadı (inancı) dır.

2. Cumhur-u mütekellimînin (inançla alâkalı ilimlerle uğraşanların ekserisinin) mezhebi ise, tafsilatlı bir şekilde te'vil etmektir. Onlara göre ayeti celilede zikredilen: **"Gelmek"**, hareketi gerektirdiğinden, bu ise, sonradan yaratılanların sıfatı olup, kadîm olan (evveli olmayan) Mevlâ'nın hakkında düşünülmesi muhal (imkânsız) olacağından, burada ayetin zahirinin (açıkça anlaşılan manasının) murat edilmediği sabit olmuştur.

"Allah (-u Tealâ'n) **ın, kendilerine gelmesini mi bekliyorlar."** mealindeki bu ayet ve buna benzer ayeti kerimeler hakkında geçmiş ulemanın mezhebi: Bunların zahirine inanıp, ilmini Allah'a havale etmektir. Zira kişi, bunlardan Allah-u Tealâ'nın muradının ne olacağını tayin etme hususunda hata etmiyeceğine emin olamaz (güvenemez). Binaenaleyh evlâ (en uygun) olan sükût etmektir.

Veya burada bir muzaf hazfedilmiştir ki mana: "Allahın emrinin ve azabının gelmesine hamlolunur nitekim Mevlâ Tealâ bir ayeti kerimesinde açıkça: (اَوْ يَاْتِىَ اَمْرُ رَبِّكَ) **"Yahut onlar, Rabbinin emrinin gelmesini bekliyorlar."** buyuruyor. *Nahl Suresi:33 den)*

Diğer bir ayeti kerimesinde de:

وَكَمْ مِنْ قَرْيَةٍ اَهْلَكْنَاهَا فَجَآءَهَا بَاْسُنَا بَيَاتًا اَوْهُمْ قَآئِلُونَ (٤)

"Biz, nice memleket (ler halkını) **helâk ettik ki, on** (lar) **a bizim azabımız gece** (yatarken) **yahut kaylûle** (gündüz istirahat) **ederlerken gelmişti."** buyurmuştur. *(Araf Suresi:4)*

Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* Efendimize: "Allah-u Tealâ gökleri ve yeri yaratmadan evvel neredeydi?" diye sorulduğunda, buyurdu ki:

« أَيْنَ سُؤَالٌ عَنِ الْمَكَانِ وَكَانَ اللّٰهُ تَعَالَىٰ وَلَا مَكَانَ وَهُوَ الْيَوْمَ عَلَىٰ مَا كَانَ »

"Nerede? demek bir mekândan sormaktır. Allah-u Tealâ var iken hiç bir şey yoktu. Bu gün de O, evvelce olduğu gibidir." *(Ruhul Beyan:1/325)*

Şu da bilinmelidir ki şeriat dilinde selef: Ebu Hanife ve arkadaşları gibi, dinde mezhebi taklit edilen ve kendisine uyulan herkesin ismidir. Bazen selef tabiri bütün müctehidlere şamil olarak kullanılır. Sahabe ve tabiîn *(Rıdvanullahi Aleyhim Ecmain)*, Müctehidlerin de selefidir.

Külliyatı Ebil Beka'da zikredildiğine göre, Selef: Ebu Hanife *(Rahimehullah)* dan Muhammed İbn-i Hasen *(Rahimehullah)* a kadar olanlardır. Halef ise, Muhammed İbn-i Hasen'den Şemsül Eimme-i Hulvanî'ye kadar olanlardır. *(İstilahâtül Fünûn:1/677)*

(ظُلَلٌ) **ZULEL:** Zulle'nin cemidir, bu ise gölgelik, örtü, tül manalarına gelir. Nitekim İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

٤٥٥- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ « إِنَّ مِنَ الْغَمَامِ طَاقَاتٍ يَأْتِي اللّٰهُ فِيهَا مَحْفُوفًا بِالْمَلٰئِكَةِ وَذٰلِكَ قَوْلُهُ ﴿ هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَهُمُ اللّٰهُ فِي ظُلَلٍ مِنَ الْغَمَامِ ﴾

455. **"Şüphesiz beyaz bulut'un öyle perdeleri vardır ki, Allah** (-u Tealâ Hazretleri) **onların içinde meleklerle kuşatılmış olarak** (şekilden münezzeh olduğu hâlde) **gelir."**

İşte: ﴿ هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَهُمُ اللّٰهُ فِي ظُلَلٍ مِنَ الْغَمَامِ ﴾ **"Onlar ancak Allah** (-u Tealân) **ın, kendilerine beyaz buluttan zulleler** (beyaz buluttan ibaret olan örtüler) **içinde gelmesini bekliyorlar."** ayetinin manası budur. *(İbn-i Cerîr, et-Taberî, Camiul Beyan:2/190, Suyûtî, Dürrül Mensur:1/580)*

(غَمَامٌ) **GAMÂM:** Beyaz buluttur. Geçmiş ümmetlerden asi olanlara ekseriyetle azap, üzerlerini gölgelik gibi bürümüş olan beyaz bulutlardan gelmiş olduğundan, bu ümmetten isyan edenlere de, azabın geçmiş ümmetlere geldiği surette gelme ihtimali beyan edilerek günahkârlar tehdit edilmiştir.

Beyaz buluttan, menfaatlı yağmur ümit edilirken, azabın gelmesi, hayır beklenen yerden şerrin gelmesi demek olduğundan azabın şiddetine işaret olunmuştur. Çünkü beklenmeyen bir yerden şerrin gelmesi zordur, ya hayır beklenen yerden gelmesi nasıl olur?

Bundan dolayı Allah-u Tealâ Hazretleri:

. . . وَبَدَا لَهُمْ مِنَ اللّٰهِ مَالَمْ يَكُونُوا يَحْتَسِبُونَ (٤٧)

"Onlara, Allah (-u Tealâ) **tarafından hiç beklemedikleri şeyler zuhur etti** (karşılarına çıktı)." buyuruyor. *(Zümer Suresi:47 den)*

Ulemanın buyurduğuna göre bu ayetin tefsiri:

« عَمِلُوا اَعْمَالاً ظَنُّوهَا حَسَنَاتٍ فَوَجَدُوهَا فِى كَفَّةِ السَّيِّآتِ »

"Onlar, hasenat (iyilikler) **yapıyoruz zannıyla bir takım ameller yaptılar. Ahirette ise onları kötülük olarak buldular."** demektir.

İşte büyükler, yaptıkları iyi amellerin, ahirette karşılarına kötü olarak çıkabileceğini düşündükleri için bundan çok korktular. Rivayete göre Muhammed İbn-i Vâsi' *(Rahimehullah)* bu ayeti okuyarak, dünyadan ayrılıncaya kadar ah! ah! çekmiştir.

Kâzinin haşiyesi Konevî'de zikredildiğine göre, ayeti celilede geçen: (وَقُضِىَ) ve kuziye, (يَأْتِىَ) Ye'tiye üzerine atfedildiğinden o da, kâfirlerin bekledikleri şeylere dahildir. (وَقُضِىَ) zahirde (يَأْتِى) gibi müzari' olma yerindeyse de, helâk işinin yaklaştığına ve kat'î olduğuna işaret için burada mazi olan kuziye muzari' olan yukza yerine konmuştur. *(Konevî:2/76)*

Bu ayeti celilenin sonunda: (وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُورُ) **"Bütün işler ancak Allah'a döndürülecektir."** buyurulduğuna göre, müminin daima Mevlâ Tealâ'nın emirlerine boyun eğme tarafında bulunması, nefsin hevasından ve şeytanın izlerine uymaktan sakınması gerekir.

Haberde gelmiştir ki, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu:

« اِنَّ اللّٰهَ اَظْهَرَ الشِّكَايَةَ مِنْ اُمَّتِى وَقَالَ اِنِّى طَرَدْتُ الشَّيْطَانَ لِاَجْلِهِمْ فَهُمْ يَعْصُونَنِى وَيُطِيعُونَ الشَّيْطَانَ »

"Allah (-u Tealâ Hazretleri), **bana, ümmetimden şikayette bulunarak şöyle buyurdu: Ben onlardan sebep şeytanı tardettim** (kovdum). **Onlar ise, bana karşı gelip şeytana itaat ediyorlar."**

Şeytanı tardedip, nefsi itham etmek (kötülemek) taatların en büyüklerindendir. Rivayete göre bir adam kırk sene oruç tuttu, bir hâceti için Allah'a dua ettiğinde, duası kabul olmayınca, nefsini zemmederek (kötüleyerek): "Ey

şerlerin barınağı! Bu kabul olunmamak, senin şerrindendir." dedi. Bunun üzerine Allah-u Tealâ o zamanın nebîsine, o kişiye: **"Şüphesiz senin nefsini öldürmen kırk sene oruç tutmandan daha sevgilidir."** demesini vahyetti.

MÜNASİP AYETLER

هَلْ يَنْظُرُونَ اِلاَّ اَنْ تَاْتِيَهُمُ الْمَلٰئِكَةُ اَوْيَاْتِيَ رَبُّكَ اَوْ يَاْتِيَ بَعْضُ اٰيَاتِ رَبِّكَ يَوْمَ يَاْتِي بَعْضُ اٰيَاتِ رَبِّكَ لاَيَنْفَعُ نَفْسًا اِيمَانُهَا لَمْ تَكُنْ اٰمَنَتْ مِنْ قَبْلُ اَوْ كَسَبَتْ فِي اِيمَانِهَا خَيْرًا قُلِ انْتَظِرُوا اِنَّا مُنْتَظِرُونَ (١٥٨)

"Onlar (islâma girmeyenler) **ancak kendilerine** (azabedecek) **meleklerin gelmesini, yahut** (bizzat) **Rabbinin gelmesini veya Rabbinin ayet** (ve mucize) **lerinden bazısının gelmesini bekliyorlar. Rabbinin ayetlerinden biri geldiği gün daha evvelden iman etmiş olmayan veya imanından bir hayır kazanmış olmayan hiç bir kimseye** (o günkü) **imanı asla fayda vermez. De ki:** (bekleyin çünkü biz de) **bekleyicileriz."** *(Enam Suresi:158)*

هَلْ يَنْظُرُونَ اِلاَّ اَنْ تَاْتِيَهُمُ الْمَلٰئِكَةُ اَوْيَاْتِيَ اَمْرُ رَبِّكَ كَذٰلِكَ فَعَلَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَمَا ظَلَمَهُمُ اللّٰهُ وَلٰكِنْ كَانُوااَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ (٣٣)

"(kâfirler) Kendilerine o meleklerin gelmesinden yahut Rabbinin emrinin (helâk edici bir felâket veya kıyametin) **gelmesinden başka bir şey beklemiyorlar. Onlardan evvelkiler de böyle yapmıştı, Allah onlara zulmetmedi fakat kendi kendilerine zulmeder oldular."** *(Nahl Suresi:33)*

كَلاَّ اِذَا دُكَّتِ الْاَرْضُ دَكًّا دَكًّا (٢١) وَجَآءَ رَبُّكَ وَالْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا (٢٢)
وَجِيءَ يَوْمَئِذٍ بِجَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ يَتَذَكَّرُ الْاِنْسَانُ وَاَنّٰى لَهُ الذِّكْرٰى (٢٣)

"Muhakkak yer (zelzele ile) **parça parça dağıldığı zaman" -- "Rabbin** (in emri) **ve melekler saf saf geldiği** (indiği) **zaman." -- " Ki o gün cehennem de getirilecektir. İşte o gün insan** (yaptığı bütün günahları) **hatırlıyacaktır. Fakat hatırlamadan ona ne** (faide)." *(Fecr Suresi:21, 22, 23)*

BEYAZ BİR BULUTLA GÖKLERİN YARILACAĞINI BEYAN EDEN BİR AYETİ KERİME

وَيَوْمَ تَشَقَّقُ السَّمَآءُ بِالْغَمَامِ وَنُزِّلَ الْمَلٰئِكَةُ تَنْزِيلاً (٢٥)

"Hem o gün, gök, beyaz bulutla yarılacak ve melekler peyder pey (ara ara) **indirileceklerdir."** *(Furkan Suresi:25)*

سَلْ بَنِيٓ إِسْرَٰٓءِيلَ كَمْ ءَاتَيْنَٰهُم مِّنْ ءَايَةٍۭ بَيِّنَةٍ ۗ وَمَن يُبَدِّلْ نِعْمَةَ ٱللَّهِ
مِنۢ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُ فَإِنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلْعِقَابِ ﴿٢١١﴾ زُيِّنَ لِلَّذِينَ
كَفَرُوا۟ ٱلْحَيَوٰةُ ٱلدُّنْيَا وَيَسْخَرُونَ مِنَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ۘ وَٱلَّذِينَ ٱتَّقَوْا۟
فَوْقَهُمْ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ ۗ وَٱللَّهُ يَرْزُقُ مَن يَشَآءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٢١٢﴾
كَانَ ٱلنَّاسُ أُمَّةً وَٰحِدَةً فَبَعَثَ ٱللَّهُ ٱلنَّبِيِّۦنَ مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ
وَأَنزَلَ مَعَهُمُ ٱلْكِتَٰبَ بِٱلْحَقِّ لِيَحْكُمَ بَيْنَ ٱلنَّاسِ فِيمَا ٱخْتَلَفُوا۟
فِيهِ ۚ وَمَا ٱخْتَلَفَ فِيهِ إِلَّا ٱلَّذِينَ أُوتُوهُ مِنۢ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُمُ
ٱلْبَيِّنَٰتُ بَغْيًۢا بَيْنَهُمْ ۖ فَهَدَى ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لِمَا ٱخْتَلَفُوا۟
فِيهِ مِنَ ٱلْحَقِّ بِإِذْنِهِۦ ۗ وَٱللَّهُ يَهْدِى مَن يَشَآءُ إِلَىٰ صِرَٰطٍ
مُّسْتَقِيمٍ ﴿٢١٣﴾ أَمْ حَسِبْتُمْ أَن تَدْخُلُوا۟ ٱلْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُم
مَّثَلُ ٱلَّذِينَ خَلَوْا۟ مِن قَبْلِكُم ۖ مَّسَّتْهُمُ ٱلْبَأْسَآءُ وَٱلضَّرَّآءُ
وَزُلْزِلُوا۟ حَتَّىٰ يَقُولَ ٱلرَّسُولُ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ مَعَهُۥ مَتَىٰ نَصْرُ ٱللَّهِ ۗ
أَلَآ إِنَّ نَصْرَ ٱللَّهِ قَرِيبٌ ﴿٢١٤﴾ يَسْـَٔلُونَكَ مَاذَا يُنفِقُونَ ۖ قُلْ مَآ
أَنفَقْتُم مِّنْ خَيْرٍ فَلِلْوَٰلِدَيْنِ وَٱلْأَقْرَبِينَ وَٱلْيَتَٰمَىٰ وَٱلْمَسَٰكِينِ
وَٱبْنِ ٱلسَّبِيلِ ۗ وَمَا تَفْعَلُوا۟ مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ ٱللَّهَ بِهِۦ عَلِيمٌ ﴿٢١٥﴾

Ayet: 211

Mevlâ Tealâ, kâfirlerin, ancak azabın gelmesini beklediklerini açıkladıktan sonra, hak olan delilleri inkâr edenlerin tehdide müstehak olduklarını beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

سَلْ بَنِى اِسْرَآئِيلَ كَمْ اٰتَيْنَاهُمْ مِنْ اٰيَةٍ بَيِّنَةٍ وَمَنْ يُبَدِّلْ نِعْمَةَ اللّٰهِ مِنْ بَعْدِ مَاجَآئَتْهُ فَاِنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ (٢١١)

KELİME MANASI (211)

(سَلْ) **Sor,** kime? (بَنِى اِسْرَآئِيلَ) **İsraîl oğullarına,** yani senin zamanında mevcut olan İsraîl oğullarının reislerine sorki. (كَمْ) **ne kadar,** (اٰتَيْنَا) **verdik,** kime? (هُمْ) **onlara,** ne? (مِنْ اٰيَةٍ) **ayetten,** öyle ayet ki, (بَيِّنَةٍ) **apaçık,** yani İsrail oğullarına sorki onlara nice ayetler vermiştik, (وَمَنْ) **her kim,** (يُبَدِّلْ) **tebdil eder** (değiştirir) **se,** neyi?(نِعْمَةَ اللّٰهِ) **Allah'ın nimet** (ler) **ini,** yani ayetlere inanıp tatbik ederek şükredeceği yerde ayetleri inkâr edip dalâlete düşerse, neden sonra? (مِنْ بَعْدِ مَاجَآئَتْ) (o nimet) **geldikten sonra,** kime?(هُ) **ona,** yani o ayetler kendisine ulaştıktan ve onları bilme imkânına sahip olduktan sonra. (فَاِنَّ اللّٰهَ) **muhakkak Allah** (-u Tealâ Hazretleri) (شَدِيدُ الْعِقَابِ) **azabı çok şiddetli olandır.**

MEALİ ŞERİFİ (211)

(Ey Habibim!) **İsraîl oğullarına sor ki, biz, onlara ne kadar açık ayetler vermiştik. Her kim Allah'ın nimetini, o** (nimet) **kendine geldikten sonra tebdil eder** (nankörlük ederek değiştirir) **se, şüphesiz Allah** (-u Tealâ), **azabı çok şiddetli olandır.**

İ Z A H A T

Kâzî haşiyesi Konevî, Hâzin, Ruhul Beyan ve Nesefî tefsirlerinde zikredildiğine göre. ayeti celilede geçen: **"Benî İsrail'e verilen çok açık ayetler"** den maksat: Asâ, yed-i beyzâ (bembeyaz el), denizin yarılması, bıldırcın ve kudret helvası yağdırılması gibi Musa *(Aleyhisselam)* a verilen ve Beni İsrail'in diğer peygamberlerinin ellerinde zuhur eden (meydana gelen) mucizelerdir.Veya islâm dininin doğruluğuna şahit olan, kendi kitaplarındaki ayetlerdir.

Ayeti celilenin evvelindeki, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e tevcih edilen (yöneltilen) (سَلْ) **"Sor"** emrinden maksat ise, zamanı saadette (en kıymetli asır olan Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in devrinde) bulunan yahudileri, atalarının kötü hâllerinden ibret almaya davet etmekle beraber geçmişlerinin, hidayetlerine vesile olması için gönderilen mucizeleri, dalâletlerine sebep kılmak suretiyle değiştirip azaba düştüklerini açıklıyarak tehdit etmektir.

(نِعْمَتَ) **"Nimet"** ten maksat, İmam-ı Taberînin buyurduğuna göre: İslâm'dır. Aynı zamanda Enbiya-ı İzam'a (büyük peygamberlere) verilen mucizelerdir. Zira peygamberlerin mucizeleri, ümmetlerinin hidayetine sebep olduğu için onlar hakkında pek büyük nimettir. Her nimetin şükrü eda edilmesi lâzımdır. Mucizenin şükrü ise ona inanıp hidayet bulmak (doğru yola gelmek) tir.

İşte mucizeyi, haşa! Sihir (büyü), kehanet (falcılık) gibi iftiralarla değiştirmeye kalkışanlar veya Tevrat ve İncil'deki, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in peygamberliğine delil olan ayetleri tahrif eden (değiştiren) ler, hidayetlerine vesile olması için kendilerine verilmiş olan bu büyük nimeti, dalâlet (yoldan çıkma) larına sebep kılarak küfran-ı nimet (nimete nankörlük) ettiklerinden dolayı büyük bir azaba düşeceklerdir.

Tefsiri Kebirde zikredildiğine göre, ayeti celiledeki **Nimet** lâfzı umumi kabul edildiğinde, sıhhat, afiyet, mal, emniyet, yetecek derecede rızık gibi nimetleri de içine almaktadır. Bunların şükrünü yerine getirmeyenler de nimetleri değiştirmiş sayıldıklarından, bu nimetlerin azaba döndürülme cezasına lâyıktırlar.

Nitekim Allah-u Tealâ Hazretleri, Benî Kureyza'yı katletmekle (öldürtmekle), Benî Nazîr'i de vatanlarından sürmekle, yahudilere dünyada bu azabı tattırmıştır. Kıyamet gününde ise, cehennemde azap olunacaklardır.

İbn-i Temcîd *(Radıyallahu Anh)* buyurdu ki: Bilmeyerek nimet değiştirmek suçtur. Bilerek değiştirmek ise daha büyük suçtur, bundan dolayı amel etmeyen âlimlerin cezası, hükümleri bilmeyenlerin azabından daha şiddetlidir.

Tefsiri Kebirde zikredildiğine göre (سَلْ) Üçüncü baptan emri hazırdır. Aslı (اِسْئَلْ) dir. Kelimenin aynel fi'li olan hemze, çok kullanıldığından hafiflik olsun diye terkedildi, harekesi, kendinden evvelki sakine nakledildi, o zaman hemzeyi vasl'a ihtiyaç kalmadığından o da hazfedildi (سَلْ) oldu.

(كَمْ) **KEM**: Adet (sayı) için konulmuş sükûn üzere mebnî bir isimdir. Bazen haber, bazen istifham (soru) için kullanılır. Arap lügatında ekseriyetle haber için kullanıldığında, kendisinden sonra gelen mecrur, soru için kullanıldığında ise, mensup kılınır. Bu ayeti kerimede soru veya haber için kullanılmış olması ihtimali vardır.

ALLAH-U TEALÂ HAZRETLERİNİN MUSA *(Aleyhisselam)* A VERDİĞİ MUCİZELERİ BEYAN EDEN BİR AYETİ KERİME.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسٰى تِسْعَ اٰيَاتٍ بَيِّنَاتٍ فَسْئَلْ بَنِى اِسْرَآئِيلَ اِذْ جَآءَهُمْ فَقَالَ لَهُ فِرْعَوْنُ اِنِّى لَاَظُنُّكَ يَا مُوسٰى مَسْحُورًا (١٠١)

"Yemin olsun ki. elbette muhakkak biz, Musaya *(Aleyhisselam)* **apaçık dokuz ayet** (mucize) **verdik. İşte İsrail oğullarına sor O** (Musa) *(Aleyhisselam)* **bunlara geldiği vakit Firavun ona: "Ya Musa! Ben seni herhâlde büyülenmiş sanıyorum." demişti."** *(İsra Suresi:101)*

ALLAH-U TEALÂ HAZRETLERİNİN VERDİĞİ NİMETLERİ
DEĞİŞTİRENLERİN ELLERİNDEN O NİMETLERİN ALINACAĞINI
BEYAN EDEN AYETİ KERİMELER.

ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ لَمْ يَكُ مُغَيِّرًا نِعْمَةً اَنْعَمَهَا عَلٰى قَوْمٍ حَتّٰى يُغَيِّرُوا مَابِاَنْفُسِهِمْ
وَاَنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ (٥٣)

"İşte (kâfirlere) **bu** (azabın yapılış sebebi), **bir kavim** (millet), **kendilerinde olan** (iyi hâl) **i değiştirinceye kadar** (değiştirmedikçe), **Allah onlara ihsan ettiği nimeti değiştirici değildir. Ve şüphesiz ki O,** (her şeyi) **hakkıyla işiticidir, kemaliyle bilicidir."** *(Enfal Suresi:53)*

... اِنَّ اللّٰهَ لاَ يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتّٰى يُغَيِّرُوا مَا بِاَنْفُسِهِمْ وَاِذَا اَرَادَ اللّٰهُ بِقَوْمٍ سُوءً
فَلاَمَرَدَّ لَهُ وَمَالَهُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَالٍ (١١)

"Bir kavim (topluluk), **kendilerindeki** (güzel hâl ve hareketleri) **ni değiştirinceye kadar Allah şüphesiz ki on** (lar) **da olan** (nimetlerin) **i değiştirmez** (azaba çevirmez). **Allah, bir kavim hakkında da bir kötülük** (azap) **diledi mi, artık onun için hiç bir red** (geri çevirme çaresi) **yoktur. Ve onlar için, ondan** (Allahdan) **başka hiç bir veli** (yardımcı) **yoktur."** *(Ra'd Suresi: 11 den)*

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ بَدَّلُوا نِعْمَةَ اللّٰهِ كُفْرًا وَاَحَلُّوا قَوْمَهُمْ دَارَ الْبَوَارِ (٢٨)
جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا وَبِئْسَ الْقَرَارُ (٢٩)

"Allah'ın nimetini küfre tebdil eden (nankörlüğe çeviren) **leri,** (bununla beraber) **kavimlerini de helak yurduna, cehenneme** (sürükleyip) **sokanları görmedin mi? Onlar** (ın hepsi) **oraya girecekler. Ve o ne kötü bir karar** (gâh) **tır!"** *(İbrahim Suresi:28-29)*

Mevlâ Tealâ, nimeti ilâhiyeyi değiştirenlerin azaba müstahak olduklarını beyan ettiği gibi nimeti değiştirmenin sebebini açıklamakla buyuruyor:

زُيِّنَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا وَيَسْخَرُونَ مِنَ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَالَّذِينَ
اتَّقَوْا فَوْقَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَاللّٰهُ يَرْزُقُ مَنْ يَشَآءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ (٢١٢)

KELİME MANASI (212)

(زُيِّنَ) **Ziyade süsletildi** kime? (لِلَّذِينَ) **o kimselere ki,** (كَفَرُوا) **küfrettiler,** yani kâfirlerin gözlerine son derece güzel gösterildi. Ne? (الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا) **dünya hayatı,** (وَيَسْخَرُونَ) **alay ederler ve eylenirler** kimlerden?(مِنَ الَّذِينَ) **o kimselerden ki,** (اٰمَنُوا) **iman ettiler,** Kazî tefsirinde zikredildiğine göre (مِنَ) ibtida içindir, sanki müminler, kâfirler tarafından alay edilmenin mebdei (başlangıç noktası) kılındılar, demektir. (وَالَّذِينَ) **o kimseler ki,** (اتَّقَوْا) **sakındılar,** yani iman sebebiyle haram işlemekten korkanlar ise, (فَوْقَهُمْ) **onların** (kâfirlerin) **üstündedirler,** yani onlar E'lâ-yı İlliyyîn'de (cennetin en yüksek derecesinde) dirler. kâfirler ise, cehennemin en alt tabakasındadırlar. Ne zaman? (يَوْمَ الْقِيٰمَةِ) **kıyamet gününde,** (وَاللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ) (يَرْزُقُ) **rızıklandırır,** Kimi? (مَنْ) **o kimseyi ki,** (يَشَآءُ) **diliyor,** yani dilediğini hem dünya, hem ahirette rızıklandırır. Nesiz? (بِغَيْرِ حِسَابٍ) **hesapsız, ölçüsüz,** yani Allah-u Tealâ çok zengin olduğu için vermekle biteceğinden korkmaz.

MEAL-İ ŞERİFİ (212)

Kâfirlere dünya hayatı çok süslendirildi. Ve onlar (kâfirler) **iman edenler** (Bilâl, Ammar, Suheyb *(Radıyallahu Anhüm)* gibi fakirler) **le eğleniyorlar. Halbuki takva sahipleri** (olan o müminler) **kıyamet gününde onların fevkinde** (üstünde) **dirler. Ve Allah** (-u Tealâ) **dilediğini hesapsız** (ölçüsüz) **rızıklandırır.**

İ Z A H A T

Beğavî, Taberî,Fahrur Razî, Hâzin ve Alusî tefsirlerinin beyanlarına göre, bu ayeti celile Kureyş ağalarından Ebu Cehil ve arkadaşları hakkında nazil olmuştur. Dünya onlara döşendiği için müminlerin fakirleriyle eğleniyorlar, onları hakir tutuyorlardı. Ve: "Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, Nebî olsaydı bizim en şereflilerimiz ona tabi olurdu. Halbuki ona ancak İbn-i Mesud ve arkadaşları gibi muhtaçlar uydu." diyorlardı. Bu mana İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* tarafından rivayet edilmiştir.

Münafıkların reisi olan Übeyy ibn-i Selül hakkında nazil olduğu da rivayet edilmiştir. Ayrıca yahudi reisleri hakkında nazil olduğu da söylenmiştir.

Atâ *(Radıyallahu Anh)* Hazretlerinden rivayet edildiğine göre ise, hepsinin hakkında birden nazil olmasına da bir mani yoktur.

Kâfirlere dünya hayatını süsleyen şeytandır. Vesveseleriyle dünyayı onlara süslemiş ve sevdirmiştir. Binaenaleyh onlar kelebeğin ateşe koştuğu gibi dünyaya koşmuşlar, üstelik Suheyb, Ammâr ve Bilâl gibi müminlerin fakirleriyle dünyayı terk edip ahirete yöneldikleri için alay etmişlerdir.

Halbuki o alay ettikleri mütteki kişiler kıyamet gününde E'lâ-yı İlliyyîn'de olacak, onlar ise Esfeli Safilînde (cehennemin en alt tabakasında) kalacaklardır. Ve onlar dünyada müminlerle alay ettikleri gibi, müminlerde ahirette onlarla alay edecektir. Zira Allah-u Tealâ o müminlere sonsuz nimetler verecektir.

İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* nın buyurduğuna göre, Allah-u Tealâ dünyada da kendilerine çok bol rızık verecektir. Bu manada alay edilen müminlerin, Kurayza ve Nazir oğullarının mallarına sahip olacaklarına bir işaret bulunmaktadır. Maamafih dünya ve ahirette kendilerine verilecek rızıklara da bir işaret olabilir.

Veya dünya hayatını kâfirlere süsleyen Allah-u Tealâ'dır. İmtihan için onlara şehvet vererek dünyayı kendilerine süslemiştir. Lakin dünyaya kalbini bağlayıp ahiret işlerinden yüz çeviren kâfir, bu işleri kendi isteğiyle yaptığından Cenabı Hak'kın bu tezyini (süslemesi), kâfiri dünyaya aldanmaya mecbur etmez. Evet, dünyanın güzelliğini halkeden (yaratan) Allah-u Tealâ'dır fakat kalbini ve bütün vücudunu dünyaya bağlayan, kâfirin kendisidir, binaenaleyh mesul (sorumlu) olacak ta ancak kendisidir.

(وَاللّٰهُ يَرْزُقُ مَنْ يَشَآءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ) **"Allah (-u Tealâ) dilediğini hesapsız rızıklandırır."** Cümle-i celilesinin manası hakkında Nesefi tefsirinde şöyle buyurulmuştur: **"Ey kâfirler! Allah (-u Tealâ), Karun ve diğerleri gibi, genişlik vermek istediği kişilere dünyevî bir takım imkanlar ihsan eder bu şekilde genişlik yapması ise, onun bir hikmetinden dolayıdır ki, o da sizi, nimetlerle helaka çekmesidir. Eğer o genişlik size ikram (iyilik) olsaydı elbette müminler, o ikrama sizden daha lâyıktı."** *(Nesefî, İlgili ayet)*

Nakledildiğine göre, İsa *(Aleyhisselam)*, bir yahudi ile sefere çıktı. İsa *(Aleyhisselam)* ın yanında üç çörek bulunuyordu, bunları yahudiye verdi ve: "Muhafaza et" dedi. Bir saat sonra yahudi onlardan birini yedi. İsa *(Aleyhisselam)* ona: "Verdiğim üç çöreği bana ver." deyince, yahudi iki çöreği geri verdi. İsa *(Aleyhisselam)* : "Üçüncüsü nerede?" deyince yahudi: "Senin bana verdiğin bundan fazla değildi." dedi.Böylece yola devam ettiler.

Yahudi, bu yolculuk esnasında İsa *(Aleyhisselam)* dan acaip hâller gördü. İsa *(Aleyhisselam)* üçüncü çöreği söylesin diye ona yemin verdirdi, o yine ikrar etmedi. Sefer esnasında üç altın tuğlaya rastladılar. Yahudi, İsa *(Aleyhisselam)* a: "Bunları taksim et." deyince, İsa *(Aleyhisselam)* : "Biri benim, biri senin, biri de üçüncü çöreği yiyenin." dedi. Ozaman yahudi: "Üçüncü çöreği ben yedim." dedi. Bunun üzerine İsa *(Aleyhisselam)* ona: "Benden uzak ol muhakkak sen Allah'ın kudretini gördün de doğruyu söylemedin şimdi ise dünya için ikrar ettin." dedi. Ve altınları yahudinin yanında bırakarak yoluna devam etti.

Bir zaman sonra üç hırsız gelerek yahudiyi öldürüp altınları aldılar. Sonra o üç kişi yemek getirmesi için aralarından birisini gönderdiler. O, gidince diğer ikisi: "döndüğünde onu öldürüp hissesini alalım." diyerek onun katli (öldürülmesi) hakkında karar aldılar.

O giden de, arkadaşları yiyip ölsünler diye bir zehir alarak, satın aldığı yemeğin içine attı, yanlarına gelince o ikisi kalkıp onu öldürdüler, sonra yemeği yiyip kendileri de öldüler.

İsa *(Aleyhisselam)* yanlarına uğrayıp yahudiyi ve üç kişiyi ölü olarak bulun ca çok şaşırdı. Bunun üzerine Cibrili emin inerek, başlarına geleni ona haber verdi.

İşte akıllı kişi, dünyanın çokluğuna aldanmamalı, bütün gayretini onu toplamaya sarfetmemeli, bilakis ahirette bitsin diye, onda amel tohumlarını ekmelidir. çünkü dünya, ahıretin mezraı (ekin tarlası) dır.

Bir de zenginler, dünyalıklarının çokluğu ile fakirleri tahkir etmemeli (küçük görmemeli) ve onlarla alay etmemelidirler. Çünkü fakirlerle alay etmek, kâfirlerin sıfatlarındandır.

Ayet-i celilede geçen (وَاللّٰهُ يَرْزُقُ مَنْ يَشَآءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ) **"Allah-u Tealâ, dilediğini hesapsız rızıklandırır"** cümle-i celilesine daha başka bir çok manalar da verilmiştir.

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* bu ayetin tefsirinde: **"Allah-u Tealâ, miktarsız** (ölçüsüz) **olarak bol bol verir."** Çünkü hesap (ölçü) altına giren her şey çok azdır. buyurmuştur.

Denilmiştir ki, mana: Allah-u Tealâ, kulunu dünyada rızıklandırır, ahirette isi hesaba çekmez veya dilediği kulunu, beklemediği taraftan rızıklandırır. Yahut kulunu, hak etmediği hâlde rızıklandırır.

Yine denilmiştir ki, mana: Allah-u Tealâ, hazinelerinin tükeneceğinden korkmadığından, hesaba lüzum görmeyerek rızıklandırır.

Yine denilmiştir ki, mana: Allah-u Tealâ, cennet ehline, amellerine göre ecir ve sevap verir. Sonra. onlara fazlu keremiyle sonsuz iyilikte bulunur ki, işte hesapsız olan, o fazl-ı İlâhî'dir.

MÜTTEKİ OLAN FAKİRLERİN, ZENGİN OLAN KAFİRLERDEN DÜNYADA VE AHİRETTE ÇOK ÜSTÜN OLDUKLARINI BİLDİREN HADİSİ ŞERİFLER.

٤٥٦- عَنْ سَهْلٍ (رضى الله عنه) قَالَ مَرَّ رَجُلٌ عَلٰى رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ فَقَالَ « مَا تَقُولُونَ فِي هٰذَا؟» قَالُوا: حَرِيٌّ اِنْ خَطَبَ اَنْ يُنْكَحَ وَاِنْ شَفَعَ اَنْ يُشَفَّعَ وَاِنْ قَالَ اَنْ يُسْتَمَعَ ، قَالَ ثُمَّ سَكَتَ ، فَمَرَّ رَجُلٌ مِنْ فُقَرَاءِ الْمُسْلِمِينَ فَقَالَ « مَا تَقُولُونَ فِي هٰذَا؟» قَالُوا: حَرِيٌّ اِنْ خَطَبَ اَنْ لاَيُنْكَحَ وَاِنْ شَفَعَ اَنْ لاَ يُشَفَّعَ وَاِنْ قَالَ اَنْ لاَ يُسْتَمَعَ ، فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « هٰذَا خَيْرٌ مِنْ مِلْءِ الْاَرْضِ مِثْلَ هٰذَا»

456. Sehl İbn-i Sa'd *(Radıyallahu Anh)* şöyle demiştir: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ın yanından zengin bir adam geçti. Resulullah*(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Bu zengin kişi hakkında ne dersiniz?"** diye sordu. Mecliste hazır bulunanlar da: "Bu kimse, bir kadınla evlenmek istese nikah olunmaya; birisi hakkında şefaat ve tavsiye ederse, şefaatı kabul edilmeye; bir söz söylese, sözü dinlenmeye lâyık bir kimsedir!" diye şehadet ettiler.

Sehl İbn-i Sa'd *(Radıyallahu Anh)* dedi ki: Sonra Resulullah sükût etti. Bu sırada müslümanların fakirlerinden birisi geçti Bu defa da Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Bu fakir kişi hakkında ne dersiniz?"** diye sordu. Orada bulunanlar: "Bu kimse de, bir kadının nikahına talip olsa, nikah olunmaya; birisi hakkında şefaat ederse şefaatı kabul olunmaya ve bir re'y (görüş) beyan ederse, sözü dinlenmeye lâyık bir kimse değildir!" dediler. Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **"Bu fakir, öbür zengin gibi dünya dolusu insandan hayırlıdır."** buyurdu. *(Buharî, Nikah:15, Rikak:16, İbn-i Mace, Zühd:5)*

٤٥٧- عَنْ حَارِثَةَ بْنِ وَهْبٍ الْخُزَاعِيِّ يَقُولُ : سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ « أَلاَ أُخْبِرُكُمْ بِأَهْلِ الْجَنَّةِ: كُلُّ ضَعِيفٍ مُتَضَعَّفٍ لَوْ أَقْسَمَ عَلَى اللّٰهِ لأَبَرَّهُ . أَلاَ أُخْبِرُكُمْ بِأَهْلِ النَّارِ: كُلُّ عُتُلٍّ جَوَّاظٍ مُتَكَبِّرٍ »

457. Harise İbn-i Vehb el-Huzaî *(Radıyallahu Anh)* buyurdu ki, Nebî *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğunu işittim: **"Agâh olun! ben size cennet ehlini haber vereceğim. Her güçsüz ve horlanmış kişi ki, Allah'a karşı yemin etse elbette onu doğru çıkarır** (insanlar onu adam yerine koymadıkları hâlde Allah-u Tealâ onu o kadar kıymet verir ki, bir dediğini eksik etmez). **Dikkat edin! Size cehennem ehlini de bildireceğim. Her kaba, harîs** (dünya malına düşkün veya çok yemekten şişman, salına salına gezen veya kısa boylu çok şişman, kibirli) **ve büyüklük taslayan kişi."** *(Tirmizî, Sıftı cehennem:13 No:2605, 4/717)*

٤٥٨- عَنْ أُسَامَةَ (رضى الله عنه) قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « قُمْتُ عَلَى بَابِ الْجَنَّةِ فَكَانَ عَامَّةُ مَنْ دَخَلَهَا الْمَسَاكِينُ وَأَصْحَابُ الْجَدِّ مَحْبُوسُونَ غَيْرَ أَنَّ أَصْحَابَ النَّارِ قَدْ أُمِرَ بِهِمْ إِلَى النَّارِ وَقُمْتُ عَلَى بَابِ النَّارِ فَإِذَا عَامَّةُ مَنْ دَخَلَهَا النِّسَاءُ »

458. Üsame *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilen bir hadis-i şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Cennetin kapısında durdum bir de ne göreyim oraya girenlerin ekserisi fakirler, zenginlik sahipleri ise hapsedilmişler** (bekletilmişler) **di. Ancak cehennem ashabı** (nın) **ateşe** (gitmesi) **emrolundu. Cehennemin kapısında durdum birde baktım ki, oraya girenlerin toptanı da kadınlar."** *(Buharî, Nikah:87, 6/150-151, Ahmed İbn-i Hanbel:5/205)*

ALLAH-U TEALÂ HAZRETLERİNİN, KULLARINDAN DİLEDİĞİNİ SAYISIZ RIZIKLANDIRDIĞINI ÖZELLİKLE KENDİ YOLUNDA İNFAK EDENLERE, KARŞILIĞINI VERECEĞİNİ BEYAN EDEN HADİSİ ŞERİFLER.

٤٥٩- عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) اَنَّ النَّبِىَّ ﷺ قَالَ « مَا مِنْ يَوْمٍ يُصْبِحُ الْعِبَادُ فِيهِ اِلاَّ مَلَكَانِ يَنْزِلاَنِ فَيَقُولُ اَحَدُهُمَا اَللّٰهُمَّ اَعْطِ مُنْفِقًا خَلَفًا وَيَقُولُ الْآخَرُ اَللّٰهُمَّ اَعْطِ مُمْسِكًا تَلَفًا »

459. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilen bir hadisi şerifte Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**Kulların, kendisinde sabaha erdiği her bir günde muhakkak iki melek iner. Bu iki melekten biri: Ya Allah! İnfak ediciye bir bedel ver** (verenin yerini doldur). **der. Diğeri de: Ya Allah!** (malı) **tutucu olana telef ver** (senin yoluna vermeyenin malını zayi et). **diye beddua eder.**" *(Buharî, Zekât:27, 2/120)*

٤٦٠- عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) : قَالَ اللّٰهُ تَعَالَى « اَنْفِقْ يَاابْنَ آدَمَ اُنْفِقْ عَلَيْكَ »

460. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayete göre, bir hadisi kudsîde Allah-u Tealâ: "**Ey Âdemoğlu! Sen ver, bende sana vereyim.**" buyurdu. *(Buharî, Tefsiri Sure:11, 2, Nafakât:1, Tevhid:35, Müslim, Zekât:36, 37, Ibn-i Mace, Keffârât:15, Müsned-i Ahmed:2/242, 314, 464)*

٤٦١ - عَنْ مُطَرِّفٍ عَنْ اَبِيهِ قَالَ اَتَيْتُ النَّبِىَّ ﷺ وَهُوَ يَقْرَأُ: اَلْهٰيكُمُ التَّكَاثُرُ . قَالَ « يَقُولُ ابْنُ آدَمَ : مَالِى مَالِى (قَالَ) وَهَلْ لَكَ ، يَا ابْنَ آدَمَ! مِنْ مَالِكَ اِلاَّ مَا اَكَلْتَ فَاَفْنَيْتَ ، اَوْ لَبِسْتَ فَاَبْلَيْتَ ، اَوْ تَصَدَّقْتَ فَاَمْضَيْتَ؟ »

461. Mutarrif *(Radıyallahu Anh)* babasının şöyle dediğini rivayet etti: "Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e geldim kendisi: (اَلْهٰيكُمُ التَّكَاثُرُ) "**Sizi çokluk meşgul etti.**" suresini okuyordu. "**Âdemoğlu malım, malım diyor. Acaba ey Ademoğlu, malından yiyip tükettiğinden, giyip eskittiğinden ve sadaka verip** (ahiret hesabına) **geçirdiğinden başka sana bir fayda var mı?**" buyurdular. *(Müslim, Zühd:53 No:2958, 4/2273, Tirmizî, Zühd:31, No:2342, 4/572, Nesâî, Vasâyâ:1, No:3615, 6/548, Ahmed Ibn-i Hanbel, Müsned, No:16327, 5/501)*

Ademoğlunun; malım, malım demesinden murat; malına aldanıp güvenmesi ve çok defa onunla iftihar edip, böbürlenmesidir. Bu hâl onu ibadet ve taattan alıkor.

٤٦٢- عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « اَلدُّنْيَا دَارُ مَنْ لاَ دَارَ لَهُ وَلَهَا يَجْمَعُ مَنْ لاَعَقْلَ لَهُ »

462. Aişe *(Radıyallahu Anha)* den rivayet edilen bir hadisi şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Dünya, evi olmayanın evidir** (kimseye kalmaz, dolayısıyla kimse bu benim evim diyemez) **aklı olmayan, dünya için** (mal) **toplar** (sonra da hepsini bırakıp ahirete eli, cebi boş gider)." buyurdu. *(Ahmed İbn-i Hanbel::6/71)*

٤٦٣ - عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ (رضى الله عنه) قَالَ « اَنْفِقْ يَا بِلاَلُ وَلاَتَخْشَ مِنْ ذِى الْعَرْشِ اِقْلاَلاً »

463. İbn-i Mesut *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Hazreti Bilal'e: **"Ey Bilal! İnfak et** (Allah yolunda ver). **Arşın sahibi** (olan zengi) **n** (Allah) **ın** (seni) **fakir edeceğinden korkma."** buyurdu. *(Ali El-Müttekî, Kenzül Ummal:6/350, No:16011, Heysemî , Mecmauz Zevaid:3/126)*

ALLAH-U TEALÂ HAZRETLERİNİN, İNSANLARA İMTİHAN OLSUN DİYE DÜNYAYI SÜSLÜ KILDIĞINI BEYAN EDEN AYETİ KERİMELER.

زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَآءِ وَالْبَنِينَ وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ وَالْاَنْعَامِ وَالْحَرْثِ ذٰلِكَ مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَاللّٰهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الْمَاٰبِ (١٤)

"Kadınlara, oğullara, yığın yığın biriktirilmiş altın ve gümüşe, salma (yaylıma salınan) **güzel atlara,** (deve, sığır, koyun, keçi gibi) **hayvanlara ve ekinlere karşı olan aşırı sevgi, insanlar için ziyade ziynetli** (süslü) **kılınmıştır. İşte bu** (nlar) **dünya hayatının** (geçici birer) **metaı** (faydası) **dır. Allah** (-u Tealâya gelince), **nihayet dönülecek yer** (cennet) **in bütün güzelliği onun nezdinde** (manevî yanında) **dır.** *(Ali İmran Suresi:14)*

اِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى الْاَرْضِ زِينَةً لَهَا لِنَبْلُوَهُمْ اَيُّهُمْ اَحْسَنُ عَمَلاً (٧) وَاِنَّا لَجَاعِلُونَ مَاعَلَيْهَا صَعِيداً جُرُزاً (٨)

"Şüphesiz biz, yer yüzünde olan (eşyay) **ı, onun için bir süs yaptık ki, insanların hangisinin daha güzel amel edeceğini deneyelim, bununla beraber şu da muhakkak ki, biz, onun üstünde olan şeyleri** (dünyanın ömrü sona erdiğinde) **kupkuru bir toprak yapıcılarız."** *(Kehf Suresi:7-8)*

DÜNYADA, KAFİRLERİN MÜMİNLERLE ALAY ETTİKLERİNİ, AHİRETTEYSE MÜMİNLERİN KAFİRLERLE ALAY EDECEĞİNİ BEYAN EDEN AYETİ KERİMELER.

اِنَّ الَّذِينَ اَجْرَمُوا كَانُوا مِنَ الَّذِينَ اٰمَنُوا يَضْحَكُونَ (٢٩) وَاِذَا مَرُّوا بِهِمْ يَتَغَامَزُونَ (٣٠) وَاِذَا انْقَلَبُوا اِلَى اَهْلِهِمُ انْقَلَبُوا فَكِهِينَ (٣١) وَاِذَا رَاَوْهُمْ قَالُوا اِنَّ

هٰؤُلَآءِ لَضَـالُّونَ (٣٢) وَمَآ اُرْسِلُوا عَلَيْهِمْ حَافِظِينَ (٣٣) فَالْيَوْمَ الَّذِينَ اٰمَنُوا مِنَ الْكُفَّـارِ
يَضْحَكُونَ (٣٤) عَلَى الْاَرَآئِكِ يَنْظُرُونَ (٣٥) هَلْ ثُوِّبَ الْكُفَّـارُ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ (٣٦)

"Doğrusu! O suç işleyenler, iman edenlere gülüyorlardı."
"(Müminler) onlara uğradıkları zaman birbirlerine göz kırpıyorlardı."
"Evlerine döndükleri zaman da, zevk duyarak dönüyorlardı."
"Onları (müminleri) **gördükleri vakit de: İşte şüphesiz bunlar, elbette sapıklardır, diyorlardı."**
"Halbuki onlar, müminlerin üzerine gözcü olarak gönderilmemişlerdi."
"İşte bu gün de, iman edenler, kâfirlere gülecekler."
"Tahtlar üzerinde (kâfirlerin hâline) **bakacaklar."**
"Nasıl! kâfirler yaptıklarının cezasını buldular mı? (elbette buldular)."
(Mutaffifîn Suresi:29-36)

Mevlâ Tealâ Hazretleri, bu dünya hayatının kâfirlere süslü kılındığını beyan ettiği gibi, dünyanın bu ziynetine aldanmanın belli bir zamana mahsus olmayıp, evvelden beri insanların âdeti olduğunu açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

كَانَ النَّـاسُ اُمَّةً وَاحِدَةً فَبَعَثَ اللّٰهُ النَّبِيّٖنَ مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ وَاَنْزَلَ
مَعَهُمُ الْكِتَابَ بِالْحَـقِّ لِيَحْكُمَ بَيْنَ النَّـاسِ فِيمَـا اخْتَلَفُوا فِيهِ وَمَا
اخْتَلَفَ فِيهِ اِلَّا الَّـذِينَ اُوتُوهُ مِنْ بَعْـدِ مَا جَـآءَتْهُمُ الْبَـيِّنَاتُ بَغْيًـا بَيْنَهُمْ
فَهَـدَى اللّٰهُ الَّـذِينَ اٰمَنُوا لِمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ مِنَ الْحَـقِّ بِاِذْنِـهِ وَاللّٰهُ يَهْـدِى
مَنْ يَشَـآءُ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِـيمٍ (٢١٣)

KELİME MANASI (213)

(كَانَ) **İdi,** kim? (النَّـاسُ) **insanlar,** neydi? (اُمَّةً) **bir ümmet,** öyle ümmet ki,(وَاحِـدَةً) **tek,** yani imanda ve hakka uymakta ittifak etmiş bir topluluktu. (فَبَعَثَ) **Binaenaleyh gönderdi,** kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ Hazretleri) kimleri? (النَّبِيّٖنَ) **Peygamberleri,** *(Salavâtullahi Alâ Nebiyyinâ ve Aleyhim Ecmeîn)* ne oldukları hâlde? (مُبَشِّرِينَ) **müjdeleyici oldukları hâlde,** yani inanıp itaat edenleri sevapla müjdeleyici olarak. Daha? (وَمُنْذِرِينَ) **ve korkutucu oldukları hâlde,** yani küfre düşüp isyan

edenleri azapla korkutucu olarak gönderdi. (وَأَنْزَلَ) **ve** (Allah-u Tealâ Hazretleri) **indirdi,** kiminle beraber? (مَعَهُمُ) **onlarla** (o peygamberlerle) **beraber.** Neyi? (الْكِتَابَ) **kitabı,** yani kitap cinsini veya herbir peygamberin kendisine ait kitabını neyle? (بِالْحَقِّ) **hak ile,** buradaki (بَا),(أَنْزَلَ) ye taalluk ederse mana: "Allah-u Tealâ, hak ve adalete bürünücü olduğu hâlde kitaplar indirdi." (بَا) (كِتَابَ) a taalluk ederse mana: "O kitaplar, hak ve adalete bürünücü ve doğruluğa şehadet (şahitlik) edici olduğu hâlde, Allah-u Tealâ onları indirdi." demek olur. Niçin? (لِيَحْكُمَ) **hükmetsin için,** yani Allah-u Tealâ Hazretleri veya gönderilmiş olan peygamber veya onun kitabı hükmetsin için. Nerede?(بَيْنَ النَّاسِ) **insanlar arasında,** ne hususta? (فِيمَا) **o şey hususundaki,** (اخْتَلَفُوا) (insanlar) **ihtilâf ettiler,** nerede? (فِيهِ) **o şeyde,** yani Allah-u Tealâ Hazretleri ittifaktan sonra, ihtilâfa düşmüş oldukları hak din olan islâm hususunda hükmetsin için, kitap indirdi veya peygamberleri gönderdi. (وَمَا اخْتَلَفَ) **hâlbuki ihtilâfa düşmedi,** nerede?(فِيهِ) **onda,** yani hakkı inkâr etmek suretiyle hakda veya kendilerine indirilmiş olan kitabı değiştirip batıl tevillerle haktan saptırmak suretiyle kitapta ihtilâf etmedi. (إِلَّا الَّذِينَ) **ancak o kimseler ihtilâf etti ki,** (أُوتُوهُ) **verildiler,** neye? (هُ) **ona,** yani ancak kendilerine kitap verilenler ihtilâfa düştü. Neden sonra? (مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْ) **geldikten sonra,** kime? (هُمُ) **onlara,** ne? (الْبَيِّنَاتُ) **beyyineler,** yani hakka delâlet eden pek açık deliller, kendilerine gelip, akıllarında yerleştikten sonra ihtilâfa düştüler. Neden dolayı? (بَغْيًا) **bağy** (zulüm veya hased) **den dolayı,** yani azgınlık ve haksız yere yüksektlik taslamaktan dolayı, (بَيْنَهُمْ) **aralarında,** yani birbirlerine karşı olan haksızlıklar veya birbirlerini çekememelerinden ötürü.(فَهَدَى) **bunun üzerine hidayet etti,** kim? (اللَّهُ)**Allah** (-u Tealâ Hazretleri) kimleri? (الَّذِينَ) **o kimseleri ki,** (آمَنُوا)**iman ettiler,** yani kitaba inananları hidayet etti. Neye? (لِمَا) **o şeye ki,** (اخْتَلَفُوا) **ihtilâf ettiler,** nerede?(فِيهِ) **o şeyde,** o da nedir? (مِنَ الْحَقِّ) **haktır,** yani Allah-u Tealâ, hakkında ihtilâfa düştükleri hak'ka ve gerçeğe iman edenleri hidayet buyurdu (ulaştırdı). Neyle? (بِإِذْنِهِ) **kendi izniyle,** yani kendi emri, iradesi, muvaffak kılması, kolay etmesi ve lütfu rahmetiyle. (وَاللَّهُ) **ve Allah** (-u Tealâ Hazretleri) (يَهْدِي) **hidayet eder,** kimi? (مَنْ) **o kimseyi ki,** (يَشَاءُ) **diliyor,** yani hidayet etmeyi dilediği kişiyi hidayet eder. Neye? (إِلَىٰ صِرَاطٍ) **öyle bir yola ki,** (مُسْتَقِيمٍ) **dosdoğru olucu.**

MEALİ ŞERİFİ (213)

İnsanlar (tevhid ve islâm üzere ittifak etmiş) **tek bir ümmetti** (sonra kimi iman edip, kimi küfre sapmak suretiyle ayrılığa düştüler). **Binaenaleyh**

Allah (-u Tealâ), **müjdeleyici ve korkutucu olarak peygamberleri gönderdi ve ihtilâfa** (ayrılığa, anlaşmazlığa) **düştükleri hususlarda, insanlar arasında hüküm vermesi için, onlarla beraber hakla** (doğruluk ve adalete bürünücü olarak) **kitap** (lar) **indirdi. Halbuki onda** (indirilen kitapta, gönderilen peygamber ve onun dininde hiç kimse) **ayrılığa düşmedi. Ancak kendilerine apaçık deliller geldikten sonra,** (sırf) **zulüm** (haksızlık veya kıskançlık) **larından dolayı kendilerine kitap verilenler ihtilâfa düştüler. Bunun üzerine Allah** (-u Tealâ) **iman edenleri,** (insanların) **kendilerinde ihtilâfa düştükleri hakka** (doğru yola) **hidayet etti** (ulaştırdı). **Ve Allah, dilediğini dosdoğru bir yola kavuşturur.**

İZAHAT

Alusî tefsirinde, Ravzatül Ahbab'dan naklen zikredildiğine göre Übey İbn-i Ka'b *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilmiştir ki: Âdem *(Aleyhisselam)* ile İdris *(Aleyhisselam)* arasında insanlar, Âdem *(Aleyhisselam)* ın şeriatına sarılmış, muvahhid (Allah-u Tealâ Hazretlerini bir kabul ediciy) diler. Aralarında asla ihtilâf yoktu. Ancak Kâbil ve ona uyan az kişilerin dışında, bütün insanlar meleklerle musafaha edecek derecede iyi bir hâl içindeydiler. Bu hâl, İdris *(Aleyhisselam)* ın göklere kaldırılmasına kadar devam etti.

Beyzâvî ve diğerlerinin İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayet ettiklerine göre, Âdem *(Aleyhisselam)* ile Nuh *(Aleyhisselam)* arasında on asır ahalisi hak şeriat üzere yaşamışlardı veya tufandan sonra insanlar islâm üzere ittifak içindeydiler. Çünkü dünyada, gemide bulunan seksen müslümandan başka kimse kalmamıştı. Onlar da ölünce, geriye Nuh *(Aleyhisselam)* ile Hâm, Sâm, Yâfes isimli üç oğlu ve aileleri kaldı. Bunların hepsi Nuh *(Aleyhisselam)* ın dini üzereydiler. Sonra insanlar arasına buğzu adavet (düşmanlık) girdi.

Kazî Beyzavî'de zikredildiğine göre, İnsanlar İdris *(Aleyhisselam)* ın göklere kaldırılmasından, Nuh *(Aleyhisselam)* ın gönderilmesine kadar veya Nuh *(Aleyhisselam)* ın ölümünden Hud *(Aleyhisselam)* ın gönderilmesine kadar cehalet ve küfür üzere ittifak ediciydiler.

Bunun üzerine Cenabı Hak âsileri korkutmak, itaat edenleri sevapla müjdelemek üzere peygamberler gönderdi. İhtilâf ettikleri meseleler hakkında insanlar arasında adaletle hükmetsinler için, o peygamberlerle beraber kitaplar indirdi. O peygamberler halkı ıslâha ve bir noktada ictimaa (toplanmaya) davet ettiler ve her nebi, kendi zamanındaki mebus olduğu (gönderildiği) ümmetini ıslâha (düzeltmeye) çalıştı ve emrolunduğu şeriatın hükümlerini kusursuz ve fütursuz (eksiksiz ve gevşeklik etmeksizin) tebliğ etti (duyurdu).

Beyzavî ve Alusî tefsirlerinde zikredildiğine göre ayeti celilede geçen "**Kitap**" cins-i kitaptır (umumî olarak düşünülen kitap cinsidir). Yoksa her peygamberle beraber bir kitap indirildi demek değildir. Zira her peygamberin kendine mahsus bir kitabı yoktu ancak bazılarına bir kitap indi, Ondan sonra gelenler ise o kitabın ahkamı (emir ve yasakları) yla mükellef (yükümlü) ve onu ümmetine duyurmakla memur edildiler.

Şeyhzade ve Konevî tefsirlerinde zikredildiğine göre, ayeti celilede geçen, hükmün (karar vermenin) kitaba isnadı mecazdır. Çünkü hakikatte Hakim-i Mutlak (bağımsız hükmeden) ancak Allah-u Tealâ'dır, Nebi *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem),* Allah-u Tealâ'nın kitabında bulunanlarla hükmedebilir, kitabın ve nebinin hakim (hükmedici) olmaları, Allah-u Tealâ'nın hükmünü açıklamaları itibariyledir.

Kâzî'de, Hazreti Ka'b'dan rivayet edildiğine göre, enbiyanın adedi 124 bin olup içlerinde Resul olanlar 313 tanedir, Kuran-ı kerimde isimleri zikredilenler ise 28 tanedir.

Şihab'ın, Beyzavî tefsiri üzerine yaptığı İnayetül Kazî ve Kifâyetür Razî isimli haşiyesinde beyan edildiğine göre, Kuran-ı Azimüşşanda isimleri geçen bu 28 nebîden müttefekun aleyh (peygamberliğinde ittifak edilmiş olanlar) 25 tanedir. Bunlar Âdem, İdrîs, Nûh, Hûd, Sâlih, İbrahîm, İsmaîl, İshâk, Yakûb, Yûsuf, Lût, Musâ, Hârûn, Şuayb, Zekeriyya, Yahyâ, İsâ, Davûd, Süleyman, İlyâs, Elyasa', Zülkifl, Eyyüb, Yûnus, ve Muhammed *(Salavatullahi Alâ Nebiyyina ve Aleyhim Ecmein)* Hazeratıdır.İhtilâflı olan üç tanesi ise, Uzeyr, Lokman ve Tübba' *(Aleyhimüsselam)* dır.

İmamı Fahrür Razî, Mefatîhul Gayb isimli tefsirinde şöyle buyurmuştur. "Bil ki Allah-u Tealâ Hazretleri Nebileri 3 sıfatla vasıflamıştır:

1. **Mübeşşir** (müjdeci) olmaları,

2. **Münzir** (korkutucu) olmalarıdır. Müjdelemek, sıhhatı muhafaza yerinde, korkutma ise hastalığı giderme mesabesinde olup sıhhat asıl, maraz (hastalık) arız (sonradan gelici) olduğundan, müjdeleme korkutmadan önce zikredilmiştir.

3. **Beraberlerinde hak kitabları indirmiş** olmasıdır.

Ayeti celilede geçen: **"İhtilâfa düşenler."** den murat,ehli kitaptan yahudi ve hristiyanlardır. Bunların ihtilafa düştükleri meselelerse bir kaç tanedir.

1. Cuma günüdür. Nitekim:

٤٦٤ـ عَنْ اَبِى حَازِمٍ عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ وَعَنْ رِبْعِيِّ بْنِ خِرَاشٍ عَنْ حُذَيْفَةَ قَالاَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « اَضَلَّ اللّٰهُ عَنِ الْجُمُعَةِ مَنْ كَانَ قَبْلَنَا فَكَانَ لِلْيَهُودِ يَوْمُ السَّبْتِ . وَكَانَ لِلنَّصَارٰى يَوْمُ الْاَحَدِ فَجَاءَ اللّٰهُ بِنَا فَهَدَانَا اللّٰهُ لِيَوْمِ الْجُمُعَةِ فَجَعَلَ الْجُمُعَةَ وَالسَّبْتَ وَالْاَحَدَ وَكَذٰلِكَ هُمْ تَبَعٌ لَنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ نَحْنُ الْآخِرُونَ مِنْ اَهْلِ الدُّنْيَا وَالْاَوَّلُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ الْمَقْضِيُّ لَهُمْ قَبْلَ الْخَلاَئِقِ » وَفِي رِوَايَةٍ وَاصِلٍ الْمَقْضِيُّ بَيْنَهُمْ .

464. Ebu Hazim *(Radıyallahu Anh)*, Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den,ayrıca Rib'î İbn-i Hiraş *(Radıyallahu Anh)*,Huzeyfe *(Radıyallahu Anh)* den rivayet ettiler ki, Ebu Hureyre ile Huzeyfe şöyle demişler: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Bizden önce geçenleri Allah cuma'dan şaşırtmıştır. Bu sebeple yahudilerin günü: cumartesi, hristiyanların da pazar olmuştur. Sonra Allah, bizi** (dünyaya) **getirmiş ve bizi cuma gününü bulmaya hidayet vermiştir. Bu suretle cuma, cumartesi ve pazar günlerini** (ibadet için) **vaz' etmiş** (ortaya koymuş) **tur. Yine böylece kıyamet gününde onlar bize tabi olacaklardır. Biz dünya ehlinin en sona kalanlarıyız; fakat kıyamet gününde, en başta bulunanlar ve bütün kullardan önce kendilerine hüküm verilenleriz."** buyurdular.

Vasıl'ın rivayetinde: **"Aralarında hüküm verilecek."** ibaresi vardır.
(Müslim, Cuma:22)

٤٦٥- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « نَحْنُ الْآخِرُونَ الْأَوَّلُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَنَحْنُ أَوَّلُ مَنْ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ بَيْدَ أَنَّهُمْ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِنَا وَأُوتِينَاهُ مِنْ بَعْدِهِمْ . فَاخْتَلَفُوا فَهَدَانَا اللّٰهُ لِمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ مِنَ الْحَقِّ فَهٰذَا يَوْمُهُمُ الَّذِي اخْتَلَفُوا فِيهِ . هَدَانَا اللّٰهُ لَهُ ﴿قَالَ يَوْمُ الْجُمُعَةِ﴾ فَالْيَوْمُ لَنَا. وَغَدًا لِلْيَهُودِ. وَبَعْدَ غَدٍ لِلنَّصَارٰى » .

465. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilen bir hadisi şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Bizler** (dünyaya) **en sonra gelenler, kıyamet gününde en öne geçecekleriz. Cennete ilk girenler de biz olacağız: Şu kadar var ki, onlara kitap bizden önce, bize onlardan sonra verildi. Onlar ihtilâfa düştüler. Bizi ise, Allah, onların ihtilâf ettikleri hakka hidayet buyurdu. İşte bu gün** (cuma günü), **onların, hakkında ihtilâfa düştükleri gündür. Allah bizi, ona hidayet buyurdu. Binaenaleyh bu gün bizim, yarın** (cumartesi) **yahudilerin, yarından sonraki gün** (pazar günü) **de hristiyanlarındır."** buyurdular.
(Müslim, Cuma:20, Ahmed İbn-i Hanbel:2/249, 274, 312, 341, 473,502, 504)

Bu hadisi şeriflerin manası şudur: "Biz, zaman itibariyle sonra gelsekte, kıyamet gününde derece itibarıyla en öndeyiz. Evvela herkesten önce bizim hesabımıza bakılacak; ve lehimize hüküm verilecek. Cennete ilk girenler de biz olacağız."

Bu hadise daha başka mana verenler de olmuştur. Şöyle ki:

1- Hadisin manası: **"Bizden önce geçen kavimlere, bizden evvel kitap verilmek için biz geriye bırakılmışızdır. Fakat Allah'ın bize olan hidayeti hususunda biz herkesten önceyiz."** demektir.

2- Biz, bütün ümmetlerden sonra gelmiş bir ümmetiz. Ama kıyamet gününde durak yerine herkesten evvel varacak, cennete de herkesten önce

girecek olanlar biziz. Nitekim Ebu Hureyre ile Huzeyfe hazretlerinin rivayeti bu manayı teyid eder.

3- Bu hadisteki "öncelik" den murat: Faziletçe önde bulunan cuma gününün faziletini kazanmaktır.

4- "Öncelik" den murat: Ehli kitabın mahrum kaldıkları taat ve kabüldür. Çünkü onlar, Allah'ın emirlerine karşı: **"İşittik ve isyan ettik."** demişlerdi.

"Bizden önce kendilerine kitap verildi." sözündekilerden murat: Yahudilerle hristiyanlardır.

Hadisi şerifte: **"Sonra, Allah'ın bize farz kıldığı bu gün"** diye işaret edilen günden murat: Cuma'dır.

Rivayetlerin birinde: "İşte yahudilerle hristiyanlara farz kılınıp da, hakkında ihtilâf ettikleri gün budur." denilmiştir. Şu hâlde anlaşılıyor ki, Cuma gününe tazim, bize emredildiği gibi yahudilere, hristiyanlara da emredilmiştir. Aslında İbn-i Ebî Hâtim'in, Süddî'den rivayet ettiği bir hadiste beyan olunduğuna göre Allah-u Tealâ Hazretleri, yahudilere Cuma gününe tazim etmelerini buyurmuş; yahudiler:

"Ya Musa! Allah, Cumartesi günü hiç bir şey halk etmemiştir; sen bize Cumartesini tahsis et!" diye itirazda bulunmuşlar; o da, o günü yahudilerin aleyhine tesbit etmiştir.

Yahudiler, Cuma günü, ibadette bulunmak için taayyün etmiş (belirlenmiş) midir, yoksa onu başka bir günle değiştirmek mümkünmüdür? Meselesinde ihtilâfa düşmüşlerdir. Bu bapta ictihat etmişlerse de, ictihatlarında hatadan kurtulamamışlardır.

Müslim şarihlerinden Übbî'nin nakline göre, Musa *(Aleyhisselam)*, yahudilere ibadet günü olarak Cuma'yı tayin etmiş ve onun son derece faziletli bir gün olduğunu kendilerine haber vermiş; fakat yahudiler: **"Cumartesi günü daha faziletlidir."** diye itirazda bulunmuşlar. Bunun üzerine Allah-u Tealâ Hazretleri, Musa *(Aleyhisselam)* a: **"Onları ihtiyar ettikleri** (seçtikleri) **günle başbaşa bırak!"** diye vahy buyurmuştur.

"İrşadüs Sârî" de şöyle deniliyor: "Zahire bakılırsa hazreti Musa Cuma gününü yahudilere ibadet günü olarak tayin etmiştir. Çünkü hadisin siyakı (sonrası) o günü bıraktıkları için yahudilerin zemmedildiğine delâlet ediyor. Binaenaleyh o günü onlara tayin etmiş olması icap eder. Zira tayin etmiyerek ibadet gününü seçmeyi onların ictihatlarına bırakmış olsa yahudilere gayri muayyen bir güne tazim lâzım gelirdi. İctihatlarıyla onlar da bu günün Cumartesi yahut Pazar olduğunu tayin edince, o günde ibadet etmelerinin günah olmaması gerekirdi. Çünkü müctehidin, ictihadı sayesinde vasıl olduğu (ulaştığı) neticeyle amel etmesi gerekir. Nitekim hadis-i şerifte: **"İşte onlara farz kılınan gün budur! Onlar bu gün hakkında ihtilâfa düştüler."** buyurulmuş olması buna şahittir. Çünkü mezkûr (zikredilen) cümle, tayin hususunda

zahir (açık) yahut nass (delil) dir. Yahudilerin bu muhalefetleri şaşılacak bir şey değildir. Çünkü onlar: **"İşittik ve isyan ettik."** diyen bir millettir."

İbn-i Battal diyor ki: "Maksat: Cuma günü alettayin yahudilere farz oldu da, onu terk ettiler. demek değildir. Çünkü mümin olan bir kimsenin, Allah'ın farz kıldığı bir şeyi terk etmesi caiz değildir. Allah-u a'lem bu hadis, Cuma günü onlara farz kılınarak, o gün şeriatlarını ikame etmeleri (yaşamaları) hususunda kendilerine serbestlik verildiğine; onlarında bu günün hangi gün olduğunda ihtilâfa düştüklerine, neticede Cuma gününe isabet edemediklerine delâlet etmektedir."

Kadı İyaz, bu kavle meyletmiş ve: "Eğer Cuma onlara alettayin farz kılınsaydı, ondan iraz ettikleri vakit (ihtilâfa düştüler) denilmez, (muhalefet ettiler) denilirdi." diyerek onu tercih ettiğine işarette bulunmuştur.

Nevevî'ye göre, yahudilere sarahaten (açıkça) Cuma günü ibadet emredilmiş olabilir. Onlar, aynen bu günde mi ibadet edileceği, yoksa değiştirilmesi kâbil mi olduğu hususunda ihtilâfa düşmüş; bu hususta ictihat ederek hata işlemişlerdir.

Maamafîh hadisinmuhtelif rivayetlerindeki ihtilâftan, yahudilerle hristiyanların ihtilâfı da kastedilmiş olabilir.

"Allah ona, bizi hidayet buyurdu." Cümlesinden murat: **"Allah onu bize nassan** (açıkça, delille) **emretti."** Yahut: **"Allah ictihat yoluyla bizi ona irşad etti."** demektir.

Abdür Razzak'ın, sahih bir isnad ile Muhammedübnü Sîrîn'den rivayet ettiği şu haber, ikinci ihtimale şahittir. İbn-i Sîrin şöyle demiştir:"Medineliler, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* oraya gelmezden ve Cuma ayeti inmezden evvel bir yere toplanmışlar. Ensar: Yahudilerin her yedi günde bir toplandıkları günleri var. Hristiyanların da öyle. O hâlde biz de toplanıp Allah'ı zikredeceğimiz,namaz kılıp; ona şükürde bulunacağımız bir gün tayin edelim! Demişler; neticede (cahiliyet zamanında) Arûbe (diye bilinen cuma) gününü kendilerine toplantı günü tayin etmişler; ve Es'ad İbn-i Zürare'nin yanında toplanmışlar. O gün, namazı kendilerine hazreti Es'ad kıldırmış; ondan sonra Allah-u Tealâ Hazretleri: **"Cuma günü namaz için ezan okunduğu vakit..."** ayeti kerimesini indirmiştir."

İbn-i Sîrîn'in bu rivayeti gösteriyor ki: O gün toplanan Ashab-ı kiram, ibadet için Cuma gününü ictihad suretiyle seçmişlerdir. Ama onların bu ictihadı, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Mekke'de iken meseleyi vahiy suretiyle telâkki edip (öğrenip) de, orada ifasına (yerine getirmeye) imkan bulamamış olmasına münafi (zıt) değildir. Gerçekte bu bapda hazreti İbn-i Abbas da bir hadis rivayet etmiştir. Bundan dolayıdır ki, Resul-ü Ekrem *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Medineye gelir gelmez ashabına Cuma kıldırmıştır. Demek oluyor ki, Cuma gününe hidayet iki cihetten yani hem beyan (Allah'ın açıklaması) hemde tevfik (Allah-u Tealâ'nın muvaffak kılması) suretiyle vaki olmuştur.

Bazı ulemaya göre ashabın Cuma'yı seçmelerindeki hikmet, Âdem *(Aleyhisselam)* ın o gün halk edilmesidir. İnsan ancak ibadet için halk edilmiştir. Bu sebeple o günde, ibadetle meşgul olmak münasip olmuştur. Birde Allah-u Tealâ, bütün mevcudatı o gün ikmal etmiş; onlardan istifade eden insanı da o gün yaratmıştır. Binaenaleyh o gün Allah'a ibadet etmekle şükranda bulunmak münasip olur.

"Sair insanlar bize tabidirler." sözünden murat ne olduğu, "yahudilerin bayramı yarın, hristiyanlarınki ise öbür gündür." cümlesiyle izah buyurulmuştur. Yani yahudilerin Cumartesi, hristiyaların bayramı ise Pazar günleridir.

Yahudilerin ibadet için cumartesini seçmeleri kendi zu'mları (yanlış anlayışları) nca Allah-u Tealâ Hazretleri mahlûkatını yaratma işinden o gün fariğ olduğu (ayrıldığı) içindir.

Hristiyanların pazar gününü seçmeleri ise, Allah-u Tealâ, mahlûkatını yaratmayı o gün başlattığı içindir. Onlarca o gün, içerisinde yapılan ta'zime bu sebeple müstehak olmuştur.

BU HADİSTEN ÇIKARILAN HÜKÜMLER:

1- Cuma namazı farzdır. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Efendimizin: "Allah, onlara farz kıldı da, onun hakkında ihtilâfa düştüler. Allah da o güne bizi hidayet eyledi." sözleri bunu ifade eder. Çünkü cümlenin takdiri şöyledir: "Allah, cumayı hem onlara hem bize farz kıldı. Fakat onlar saptı; biz hidayet bulduk."

2- Hidayet ve idlâl Allah'dandır. Yani doğru yola kavuşturmak ve ondan saptırmak Allah'ın yaratmasıyladır. Ehl-i sünnet ulemasının kavil (söz ve görüş) leri budur.

3- İcmâ'ın hatadan salim olması bu ümmete mahsustur. Yani bu ümmetin dışındaki ümmetler herhangi bir mesele hakkında ittifak etselerde hata etmeleri (yanlışa saplanmaları) mümkündür, ama bu ümmetin sapıklık üzere toplanması mümkün değildir.

Nitekim Hazreti Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen:

٤٦٦- عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « اُمَّتِى لاَتَجْتَمِعُ عَلٰى ضَلاَلَةٍ فَاِذَا رَاَيْتُمُ الْاِخْتِلاَفَ فَعَلَيْكُمْ بِالسَّوَادِ الْاَعْظَمِ »

466. **"Ümmetim, sapıklık üzerinde birleşmez** (bir meselede) **ihtilâf** (ayrılık) **görürseniz Sevadı A'zam** (en büyük karaltı ve cemaat olan Ehl-i Sünnet vel cemaat) **a sarılın."** hadisi şerifi de bunu açıklamaktadır. *(Deylemî, Müsnedi Firdevs:1/411, No:1662, Kenzül Ummal:1/180, No:909)*

4- Hadisi şerif, bu ümmetin geçmiş milletlerden daha faziletli olduğuna kuvvetli bir delildir.

5- Nassın karşısında kıyas sakıt olur. Yani kat'î delil olan meselelerde, benzerine göre hüküm vermek geçerli olmaz.

6- Hadisi şerifte, bir şeyi kendiliğinden seçmeyip, umuru tefvize (işleri Allah'a bırakmaya) işaret vardır. Çünkü yahudilerle hristiyanlar, ihtiyarda (kendilerine göre gün seçmede) bulundular. Müslümanlarsa ihtiyarı (dilemeyi) sahib-i hakikisine (gerçek sahibi olan Allaha) tevfiz ettiler (ısmarladılar). Neticede o da kendilerine hidayet vermek suretiyle ihsan (iyilik) te bulundu.

2. Kıble meselesidir: İbn-i Hatim'in Zeyd İbn-i Eslemden rivayet ettiğine göre hristiyanlar doğuya, yahudiler ise Beyti Mukaddese doğru dönüyorlardı Allah-u Tealâ bizi Kâbe'ye hidayet etti.

3. Namaz hususunda ihtilâf ettiler, Şöyleki: Kimi rukû' yapıp secde etmez, kimi secde yapıp rukû' yapmaz kimi konuşarak, kimide yürüyerek kılardı. Allah-u Tealâ bu hususta da ümmeti Muhammedi Hakka hidayet etti (doğruya kavuşturdu).

4. Oruç hususunda ihtilâf ettiler, kimisi gündüz tutar imsaktan oruca başlamaz, kimisi bazı yemekleri yiyip, bazılarını yemeyerek oruç tutarlardı. Allah-u Tealâ bu hususta da ümmeti Muhammedi doğruya kavuşturdu.

5. İbrahim *(Aleyhisselam)* hakkında ihtilâf ettiler, yahudiler: "İbrahim *(Aleyhisselam)* yahudiydi." hristiyanlar ise: "Hristiyandı." dediler. Allah-u Tealâ ise onun; Hanîf (bütün batıllardan hakka meyledici) ve müslim (müslüman) olduğunu beyan ederek ümmeti Muhammedi bu hususta da hakka hidayet buyurdu.

6. İsa *(Aleyhisselam)* hakkında ihtilâf ettiler. Yahudiler onu yalanlıyarak annesi hakkında büyük bir iftirada bulundular. Hristiyanlar ise onu Allah'ın oğlu ve ilâh olarak kabul ettiler. Allah-u Tealâ ise, onun, kendisinin kelimesi (babasız olarak sadece: (كُنْ) **"Ol."** kelimesinin eseri) ve (kendi tarafından Cebrail *(Aleyhisselam)* vasıtasıyla üfürülmüş) Ruh'u olduğunu beyan ederek Ümmeti Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i bu hususta da hakka kavuşturmuştur.

7. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, kendi kitaplarında bulunan sıfatlarında ihtilâf ettiler. Allah-u Tealâ, onların bu ihtilâf neticesi yaptıkları gizleme ve değiştirmelerini Kuranı kerimi indirerek bizlere açıkladı.

İbn-i Kesir tefsirinde zikredildiğine göre Rabî' İbn-i Enes*(Radıyallahu Anh)*

« فَهَدَى اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا لِمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ مِنَ الْحَقِّ بِإِذْنِهِ »

"Allah (-u Tealâ) **kendi izniyle, iman edenleri,** (insanların) **kendisinde ihtilâf ettikleri** (şeyde) **hakka hidayet etti."** cümlesinin izahı hakkında şöyle buyurmuştur: O müminler, ihtilâftan evvel peygamberlerin getirdiği din üzere daim (devam edici) ve sadece Allah-u Tealâ Hazretlerine ibadet üzere kaim (dikilici) oldular. Namazı hakkıyla kılmak, zekât vermek gibi vazifeleri yaşattılar ve kıyamet gününde, Nuh, Hud, Salih ve Şuayb *(Aleyhimüsselam)* ın

kavminin ve Firavnın âlinin, resullerinin kendilerine hakkı duyurdukları hâlde onları yalanladıklarına dair aleyhlerinde şahit oldular.

Beğavî tefsirinde zikredildiğine göre, İmamı Ferrâ yahudi ve hristiyan ihtilâfının iki manası vardır buyurmuştur.

1. Allah-u Tealâ'nın: (وَيَقُولُونَ نُؤْمِنُ بِبَعْضٍ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ) "(Onlar) **Bazısına inanır, bazısına küfrederiz derler."** *(Nisa Suresi:150 den)* kavli şerifinde buyurduğu gibi, kitapların bazısına inanıp, bazısını inkâr etmeleridir.

2. Mana ise, Mevlâ Tealâ'nın: (يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ) **"Kelimeleri yerlerinden** (oynatarak) **değiştiriyorlar."** *(Maide Suresi:13 den)* kavli şerifiyle beyan edildiği gibi Allah'ın kitabını değiştirmeleridir.

Taberî tefsirinde zikredildiğine göre, ayeti celilenin sonundaki:

« وَاللّٰهُ يَهْدِى مَنْ يَشَآءُ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ »

"Allah (-u Tealâ) **dilediğini dosdoğru bir yola kavuşturur."** cümle-i celilesi hakkında, Ebul Âliye *(Rahimehullah)* : "Allah-u Tealâ Hazretleri onlara, bütün şüphe, dalâlet ve fitnelerden çıkış yolunu gösterir." buyurmuştur.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, insanların ihtilâfa düştükleri meselelerde, kendisine hakkı buldurması için Allah-u Tealâ Hazretlerine çok yalvarırdı. Nitekim:

٤٦٧- عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ كَانَ اِذَا قَامَ مِنَ اللَّيْلِ يُصَلِّى يَقُولُ « اَللّٰهُمَّ رَبَّ جِبْرِيلَ وَمِيكَائِيلَ وَاِسْرَافِيلَ فَاطِرَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ عَالِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ اَنْتَ تَحْكُمُ بَيْنَ عِبَادِكَ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ، اِهْدِنِى لِمَا اخْتُلِفَ فِيهِ مِنَ الْحَقِّ بِاِذْنِكَ ، اِنَّكَ تَهْدِى مَنْ تَشَاءُ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ »

467. Hazreti Aişe *(Radıyallahu Anha)* dan rivayet edilmiştir ki Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* gece namazı kılmaya kalktığında: **"Cibrîl, Mîkâîl ve İsrâfîl'in Rabbi göklerin ve yerin yoktan var edicisi olan, bütün gizli ve aşikârı bilen Allahım! kendisinde ihtilâfa düşülen hak hususunda izninle beni dosdoğru bir yola kavuştur. Şüphesiz sen dilediğini dosdoğru bir yola kavuşturursun."** diye dua ederdi. *(Müslim, Müsafirîn:200)*

Nakledilen dualardan biri de:

وَفِى الدُّعَاءِ الْمَأْثُورِ: اَللّٰهُمَّ اَرِنَا الْحَقَّ حَقًّا وَارْزُقْنَا اتِّبَاعَهُ وَاَرِنَا الْبَاطِلَ بَاطِلاً وَوَفِّقْنَا لِاجْتِنَابِهِ وَلَاتَجْعَلْهُ مُلْتَبِسًا عَلَيْنَا فَنَضِلَّ وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ اِمَامًا.

"Ey Allahımız! bize hakkı hak olarak göster ve ona uymayı nasibet, batılı da batıl olarak göster ve bizi ondan sakınmaya muvaffak et. Doğruyu bize karışık kılma ki, sapıtmıyalım ve bizi müttakilere imam (önder) **kıl."** *(İbn-i Kesir:1/366)*

(أُمَّة) **ÜMMET:** Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, arapların: (أَمَمْتُ كَذَا) Ememtü keza **"Şunu kastettim."** manasındaki sözlerinden alınmıştır. O hâlde ümmet'in manası: Maksatları bir olan cemaat demektir. Bundan dolayı: **"Bir din üzere toplanan millete, ümmet."** denilmiştir.

Umum insanların maksatlarının dışında bir maksat taşıyana, bir kişi de olsa, ümmet denilir. Nitekim Mevlâ Tealâ: (إِنَّ إِبْرَاهِيمَ كَانَ أُمَّةً) **"Şüphesiz İbrahim bir ümmetti."** buyurmuştur. *(Nahl Suresi:120 den)*

468. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Kussibni Sâid'e ve Zeyd ibn-i Amr ibn-i Nüfeyl hakkında *(Radıyallahu Anhüma)* (يُحْشَرُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أُمَّةً وَحْدَهُ) **"Kıyamet gününde tek başına bir ümmet olarak getirilecektir."** buyurdu.*(Kurtubî:3/31)*

İnsanlar nimeti kastettiklerinden (aradıklarından) dolayı nimete (immet) denilmiştir. Sanki bütün bedenin maksadı boy olduğundan (boy'a da) ümmet denmiştir. İnsanlar, onun yaptığını yapmayı kastettiklerinden, kendisine uyulan kişiye de imam denmiştir.

İNSANLARIN HAK DİN ÜZERE İTTİFAK ETMİŞ BİR ÜMMET OLUP SONRA İHTİLÂFA DÜŞTÜKLERİNİ VE BUNUN MEVLÂ'NIN DİLEMESİYLE OLDUĞUNU BEYAN EDEN AYETİ KERİMELER.

وَمَا كَانَ النَّاسُ إِلاَّ أُمَّةً وَاحِدَةً فَاخْتَلَفُوا وَلَوْلاَ كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ فِيمَا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ (١٩)

"İnsanlar bir tek ümmetten başka (bir şey) **değildi, sonra ihtilâfa düştüler** (evvelce hepsi hak din üzere iken bilâhare mümin ve kâfir olarak ikiye ayrıldılar) **eğer Rabbinden bir söz** (ezelî bir takdir, her ümmete bir müddet tayin edilip, haklarındaki hükmün ahirete bırakılma kararı) **geçmiş olmasaydı, ihtilâf ettikleri şeyler hakkında aralarında** (şimdiye kadar) **muhakkak hüküm verilmiş** (cezaları bitmiş) **di."** *(Yunus Suresi:19)*

تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ مِنْهُمْ مَنْ كَلَّمَ اللَّهُ وَرَفَعَ بَعْضَهُمْ دَرَجَاتٍ وَآتَيْنَا عِيسَى بْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ وَأَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا اقْتَتَلَ الَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَلَكِنِ اخْتَلَفُوا فَمِنْهُمْ مَنْ آمَنَ وَمِنْهُمْ مَنْ كَفَرَ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا اقْتَتَلُوا وَلَكِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ (٢٥٣)

Ayet: 213

"(Bu surede zikredilen) **O peyamberler** (varya) **biz onların kimini kimine üstün kıldık. Allah, onlardan kimisi** (Musa*(Aleyhisselam)* **la konuşmuş, kimisini** (Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **i) de bir çok derecelerle yükseltmişti. Meryemin oğlu İsa'ya da o beyyineleri** (açık ayetleri, mucizeleri) **biz verdik. Ve onu Ruhul Kudüs** (Cebrail *(Aleyhisselam)* **ile takviye ettik** (kuvvetlendirdik). **Eğer Allah dileseydi onların arkasındaki** (ümmet) **ler, kendilerine o apaçık deliller geldikten sonra birbirini öldürmez** (ler) **di. Fakat ihtilâfa düştüler netice onlardan kimi iman etti, kimi de inkâr etti ve eğer Allah dileseydi birbirini öldürmezlerdi. Lâkin Allah dilediğini yapar."** *(Bakara Suresi:253)*

وَلَوْ شَآءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ (١١٨)

"Eğer Rabbin dileseydi şüphesiz bütün insanları bir tek ümmet yapardı (ama) **onlar ihtilâf edici bir hâlde** (işte böylece) **devam edip gideceklerdir."** *(Hud Suresi:118)*

وَلَوْ شَآءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَٰكِن يُضِلُّ مَن يَشَآءُ وَيَهْدِي مَن يَشَآءُ وَلَتُسْـَٔلُنَّ عَمَّا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ (٩٣)

"Allah dileseydi elbette sizi (n hepinizi) **bir tek ümmet yapardı. Fakat O** (Allah-u Tealâ), **dilediğini saptırır, dilediğini de hidayet eder. Ve andolsun ki, elbette siz** (bütün) **yaptıklarınızdan muhakkak mesul** (sorumlu) **olacaksınız."** *(Nahl Suresi:93)*

وَلَوْ شَآءَ اللَّهُ لَجَعَلَهُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَٰكِن يُدْخِلُ مَن يَشَآءُ فِي رَحْمَتِهِ وَالظَّالِمُونَ مَا لَهُم مِّن وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ (٨)

"Eğer Allah dileseydi elbette onları (n hepsini) **bir tek ümmet yapardı. Fakat O, dilediğini rahmetine sokar. Zalimler** (e, kâfirlere gelince), **onlar için hiç bir dost ve hiç bir yardımcı yoktur."** *(Şura Suresi:8)*

فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ (٣٠)

"O hâlde (habibim!) **sen bir muvahhid** (Allah'ı birleyici) **olarak yüzünü dine, Allah'ın o fıtratına** (fıtratı islâmiyeye) **çevir ki, O** (Allah-u Tealâ), **bütün insanları onun** (islâm kabiliyetinin) **üzerine yaratmıştır. Allah'ın yaratışına hiç bir tebdil yoktur** (Allah'ın yarattığı islâm kabiliyetini değiştirmeye kimsenin gücü yetmez). **İşte bu, dosdoğru bir dindir fakat insanların çoğu bilmezler.** *(Rum Suresi:30)*

قُلِ اللّٰهُمَّ فَاطِرَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ عَالِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ اَنْتَ تَحْكُمُ بَيْنَ عِبَادِكَ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ (٤٦)

"(Habibim!) De ki: Ey gökleri ve yeri yaratan, gizliyi de aşikârı da bilen Allahım! Kullarının arasında, ihtilâf etmekte oldukları şeyler hakkındaki hükmü sen vereceksin." *(Zümer Suresi:46)*

MÜMİNLERİN KÜFRE İMRENİP KAFİR BİR ÜMMET HÂLİNE GELMEMESİ İÇİN, KÂFİRLERİN BİR ÇOK NİMETLERDEN MAHRUM EDİLDİĞİNİ BEYAN EDEN AYETİ KERİMELER.

وَلَوْلَا اَنْ يَكُونَ النَّاسُ اُمَّةً وَاحِدَةً لَجَعَلْنَا لِمَنْ يَكْفُرُ بِالرَّحْمٰنِ لِبُيُوتِهِمْ سُقُفًا مِنْ فِضَّةٍ وَمَعَارِجَ عَلَيْهَا يَظْهَرُونَ (٣٣) وَلِبُيُوتِهِمْ اَبْوَابًا وَسُرُرًا عَلَيْهَا يَتَّكِئُونَ (٣٤) وَزُخْرُفًا وَاِنْ كُلُّ ذٰلِكَ لَمَّا مَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةُ عِنْدَ رَبِّكَ لِلْمُتَّقِينَ (٣٥)

"Eğer (bütün) **insanlar** (küfre imrenerek, inkârda birleşmiş) **bir tek ümmet hâline gelmeyecek olsaydı, O Rahman** (çok esirgeyen Allah) **ı inkâr eden kimselerin evlerinin tavanlarını, üstüne çıkacakları merdivenleri," -- " odalarının kapılarını, üzerinde yaslanacakları tahtları** (hep) **gümüşten yapardık." --** "(Ve onları) **altın ziynetler** (e boğardık). **Bunların hepsi dünya hayatının geçici metaından başka şeyler değildir. Ahiret** (saadeti) **ise Rabbinin indinde** (ancak küfür ve isyandan) **sakınanlara mahsustur."** *(Zuhruf Suresi:33-35)*

Allah-u Tealâ, dilediği kulunu dosdoğru yola kavuşturacağını beyan ettiği gibi bu hidayetin, bir takım meşakkatlere tahammül etmekle tamamlanacağını açıklamak üzere buyuruyor:

اَمْ حَسِبْتُمْ اَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَاْتِكُمْ مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ مَسَّتْهُمُ الْبَاْسَآءُ وَالضَّرَّآءُ وَزُلْزِلُوا حَتّٰى يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مَعَهُ مَتٰى نَصْرُ اللّٰهِ اَلَآ اِنَّ نَصْرَ اللّٰهِ قَرِيبٌ (٢١٤)

KELİME MANASI (214)

(اَمْ حَسِبْتُمْ) **Yoksa zannettiniz mi?** Neyi? (اَنْ تَدْخُلُوا) **girmenizi** (gireceğinizi), nereye? (الْجَنَّةَ) **cennete,** (وَلَمَّا يَاْتِ) **halbuki henüz gelmedi,** kime? (كُمْ) **size,** ne? (مَثَلُ الَّذِينَ) **o kimselerin meseli** (hâlleri) **ki,** (خَلَوْا) **geçtiler,** kimden evvel? (مِنْ قَبْلِكُمْ)

Ayet: 214

sizden evvel, yani ey ümmeti Muhammed! Sizden evvel geçen nebiler ve beraberlerindeki müminlerin başlarına gelen şiddetli hâller, sıkıntı ve meşakkatler sizin başınıza gelmedikçe cennete gireceğinizi mi zannettiniz? (مَسَّتْ) **dokundu, isabet etti,** kime? (هُمُ) **onlara** (sizden öncekilere) ne? (الْبَأْسَاءُ) **şiddetler,** yani korkular, fakirlikler, kıtlıklar, daha?(وَالضَّرَّاءُ) **sıkıntılar, elem ve hastalıklar,** (وَزُلْزِلُوا) **sarsıldılar,** yani envai çeşit belalarla zelzeleye benzer bir şekilde ızdıraba düşürüldüler.Ne zamana kadar? (حَتَّىٰ يَقُولَ) **deyinceye kadar,** kim? (الرَّسُولُ) **peygamber,** yani o zamanın peygamberi daha? (وَالَّذِينَ) **o kimseler ki,** (آمَنُوا) **iman ettiler,** kiminle beraber? (مَعَهُ) **onunla beraber,** yani o zamanın peygamberi ve beraberindeki müminler. (مَتَىٰ) **Ne zaman** (gelecek)? Ne?(نَصْرُ اللَّهِ) **Allah'ın yardımı,** yani: "Bize vadettiği yardımı ne zaman gelecek?" deyinceye kadar sarsıldılar. O zaman Allah-u Tealâ tarafından onlara şöyle cevap verildi. (أَلَا إِنَّ نَصْرَ اللَّهِ) **Agâh olun, gözünüzü açın! muhakkak Allah** (-u Tealâ Hazretlerin) **in yardımı** nedir?(قَرِيبٌ) **çok yakındır.**

MEALİ ŞERİFİ (214)

(Ey müminler!) **Yoksa siz, kendinizden önce geçen** (ümmet) **lerin** (yaşanıp) **mesel** (olmuş hâl) **leri, siz** (in başınız) **a da hiç gelmeden cennete gireceğinizi mi zannettiniz? Onlara** (öylesine) **şiddet** (korku, fakirlik) **ler ve sıkıntı** (hastalık ve acı) **lar isabet etti ve** (öyle) **sarsıldılar ki, peygamber** (leri) **ve onunla beraber iman edenler: "Allah'ın yardımı ne zaman gelecek." dediler.** (işte o zaman Mevlâ Tealâ Hazretleri tarafından onlara): **"Haberiniz olsun ki, şüphesiz Allah** (-u Tealân) **ın yardımı pek yakındır** (denildi).

İ Z A H A T

Abdürrazzâk, İbn-i Cerîr ve İbn-i Münzir'in, İmamı Katade'den naklettiklerine göre bu ayeti celile-i cemile, Hendek muharebesinde nazil olmuştur ki, o muharebede müslümanlara çok büyük şiddet, korku, soğuk ve envai çeşit eziyetler isabet etmişti.

Nitekim Allah-u Tealâ: (وَإِذْ زَاغَتِ الْأَبْصَارُ وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ) **"O zaman gözler kaymış** (yılmış) **yürekler boğazlara dayanmıştı."** *(Ahzap Suresi:10 dan)*

Buyurarak o günün zorluğunu anlatmaktadır. İbn-i Kesir tefsirinde zikredildiğine göre, Rum kralı Hirakl, Ebû Süfyan'a (İslama girmeden önce Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* hakkında sormak için yanına çağırdığında): "Siz onunla hiç harbettiniz mi?" dedi. O da: "Evet" deyince: "Peki aranızda harp nasıl oldu?" dedi. O da: "Bazen biz, bazen o kazandı." deyince Hirakl: "Geçmiş peygamberler de böylece imtihan olunur neticede kazanırlardı." dedi. *(İbn-i Kesir:1/366)*

Beğavî tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayetin, Uhud gazvesi hakkında nazil olduğu da söylenmiştir. İmamı Atâ *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ve ashabı, Medine'ye girdiklerinde büyük sıkıntıyla karşılaştılar. Çünkü mallarını ve evlerini müşriklerin ellerinde bırakıp Allah'ın rızasını her şeye tercih etmişler (üstün tutmuşlar) dı. Medine etrafındaki yahudiler de Resullullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e karşı büyük bir düşmanlığı ortaya koymakta, bir takımları da inandık diyerek içlerinde nifakı gizlemekteydiler. O zaman Allah-u Tealâ Hazretleri, müminlerin kalplerini sevindirmek için bu ayeti celileyi indirdi.

Hangi sebebe dayanarak inmiş olursa olsun bu ayet, iman ehlinin başlarına gelen zahmetlere sabretmesi gerektiğini, düşmana karşı metanetle mukâvemet (kuvvetlice dayanman) ın en mühim işlerden olduğunu tavsiye etmekte, geçmiş ümmetlerinde bu gibi hâllerle çok kere karşılaştıklarını beyan ederek, ümmet Muhammed'i tesellî etmekte ve onlara cesaret vermektedir.

Bu ayeti kerime, mümin olmakla, her belâdan kurtulunamayacağını ilân ederek, müminlere çok belâlar isabet edeceğini ve buna sabretmeleri gerektiğini beyan etmekle beraber, darlıkta olanlara yardımın yakın olduğunu da tebşir etmek (müjdelemek) tedir.

Gerçi ekseriyet (çoğunluk) itibarıyla müslümanlar ahlâk ve amel noktasından Allah-u Tealâ'nın rahmetine müstehak değillerse de, bir takım fakir, zayıf, suçsuz ve kusursuz insanların kırık kalpleri Allah'ın nazargâhı (baktığı yer) olduğunda şüphe yoktur İşte onların hürmetine Allah'ın yardımını ümit eder ve yakın zamanda meydana geleceğini umarız.

ALLAH-U TEALÂ HAZRETLERİNİN, GEÇMİŞ ÜMMETLERİ TÜRLÜ SIKINTILARLA İMTİHAN ETTİĞİ GİBİ BU ÜMMETİ DE İMTİHAN EDECEĞİNİ FAKAT SONUNDA BU DİNİ TAMAMLAYACAĞINI BEYAN EDEN HADİSİ ŞERİFLER.

٤٦٩- عَنْ خَبَّابِ بْنِ الْاَرَتِّ (رضى الله عنه) قَالَ شَكَوْنَا اِلٰى رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ وَهُوَ مُتَوَسِّدٌ بُرْدَةً لَهُ فِى ظِلِّ الْكَعْبَةِ قُلْنَا لَهُ: اَلَا تَسْتَنْصِرُ لَنَا اَلَا تَدْعُو اللّٰهَ لَنَا. قَالَ « كَانَ الرَّجُلُ فِيمَنْ قَبْلَكُمْ يُحْفَرُ لَهُ فِى الْاَرْضِ فَيُجْعَلُ فِيهِ فَيُجَاءُ بِالْمِنْشَارِ فَيُوضَعُ عَلٰى رَاْسِهِ فَيُشَقُّ بِاثْنَتَيْنِ وَمَا يَصُدُّهُ ذٰلِكَ عَنْ دِينِهِ وَيُمْشَطُ بِاَمْشَاطِ الْحَدِيدِ مَادُونَ لَحْمِهِ مِنْ عَظْمٍ اَوْ عَصَبٍ وَمَايَصُدُّهُ ذٰلِكَ عَنْ دِينِهِ وَاللّٰهِ لَيُتِمَّنَّ هٰذَا الْاَمْرَ حَتّٰى يَسِيرَ الرَّاكِبُ مِنْ صَنْعَاءَ اِلٰى حَضْرَمَوْتَ لَا يَخَافُ اِلَّا اللّٰهَ اَوِ الذِّئْبَ عَلٰى غَنَمِهِ وَلٰكِنَّكُمْ تَسْتَعْجِلُونَ »

469. Habbab İbni'l-Erett *(Radıyallahu Anh)* şöyle demiştir: (İslâmın ilk günlerinde) Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, Kâbenin gölgesinde kaftanını yastık yaparak dayandığı bir sırada kendisine (Kureyş müşriklerinin işkencelerinden) şikayet ettik: "(Ya Resulallah!) Bizim için Allah'dan zafer dileyemez misin? (bunların zulmünden) kurtulmamız için Allah'a dua edemez misin?" dedik. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*.şöyle buyurdu.

"Sizden önceki ümmetler içinde öyle (mazlum) **kişi bulunmuştur ki, müşrikler tarafından onun için yerde bir çukur kazılır, o kişi bu çukura** (başı meydanda kalarak) **gömülürdü. Sonra büyük bir testere getirilir, başı üstüne konulur, ikiye bölünürdü de** (bu işkence) **o mümini dininden döndüremezdi.** (bir başkasınında) **demir taraklarla etinin altındaki kemiği ve siniri taranırdı da bu** (işkence) **o mümini dininden çeviremezdi. Allah'a yemin ederim ki, şu islâm dinini muhakkak surette kemale erdirecektir. Öyle bir derecede ki, bir süvari** (yalnız başına) **Sana'dan Hadremevt'e kadar** (selâmetle) **gidecek, Allah'tan başka hiç bir şeyden korkmayacak, yahut koyun sahibi yolcu** (sadece), **koyunu üzerine kurt saldırmasından korkacaktır. Fakat sizler acele ediyorsunuz!"** *(Buharî, Menakip:25, İkrah:1, Ebû Davud, Cihad:57, Ahmed İbn-i Hanbel:5/105, 110)*

٤٧٠- عَنْ أَبِي رَزِينٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « ضَحِكَ رَبُّنَا مِنْ قُنُوطِ عِبَادِهِ وَقُرْبِ غِيَرِهِ » قَالَ، قُلْتُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ! أَوَ يَضْحَكُ الرَّبُّ ؟ قَالَ « نَعَمْ » قُلْتُ: لَنْ نَعْدِمَ مِنْ رَبٍّ يَضْحَكُ خَيْرًا .

470. Ebu Rezîn *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Sıkıntılı durumların değişmesi yakın olmakla beraber kullarının ümitsizliğe kapılmalarına Allah güldü."** Ebu Rezîn dedi ki, ben: "Ya Resulallah! Rab (Tealâ Hazretleri) güler mi?" diye sordum. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Evet."** buyurdu.

(Bunun üzerine) Ben: "Gülmek vasfını taşıyan bir Rab'ten daima hayır buluruz." dedim. *(İbn-i Mace, Mukaddime:13, No:181)*

Gülmek, Allah-u Tealâ Hazretlerine göre sıfâtı fi'liyyedendir, ki bir çok âlim tarafından bu vasıf, rıza ve hayır dilemesi şeklinde yorumlanmıştır. Bazılarına göre gülmekle bol rahmet kastedilmiştir. Diğer bir kısım âlimler: Allah'ın gülmesi, meleklerine gülme emrini ve iznini vermesinden ibarettir. Nasıl ki; bir padişah birisinin öldürülmesini emrettiği zaman padişah onu öldürdü denilebiliyor. Bu nevi tabirlere Arap dilinde çok rastlanır, demişlerdir.

Sindî'de deniliyor ki, bazı muhakkik (inceleyici) âlimlere göre infial (bir şeyin tesiri altında kalmak) kabilinden olan gülmek ve benzeri vasıflar, Allah-u Tealâ'ya isnat edildiği zaman o vasfın sonuç ve gayesi kastedilir. Veyahut o vasfı başkalarında yaratmak murattır. Buna göre" **"Allah güldü."*** cümlesi: **"Allah güldürdü."** veyahut gülmek vasfının sonucu olan rahmet ve ikramını bahşetti, şeklinde anlaşılabilir.

Ehli Tahkik'in mezhebine göre ise (ضِحْكْ) **"Gülmek"** vasfı, Allah-u Tealâ hakkında varit olan (hadislerde geçen, kullanılan) sıfatlardandır. Bu sıfatın varlığını kabul etmek gerekir. Bununla beraber Allah'ın zatı her türlü benzetmeden tenzih edilir (uzak tutulur). Nitekim İmamı Malik'e Allah-u Tealâ için varit olan: "İstiva" vasfının mahiyeti sorulduğu zaman: İstiva, kelime anlamı bakımından malûm bir şeydir. Allah hakkında kullanılan istivanın keyfiyeti bizce malûm değildir (şekli bizce bilinmemektedir). Buna iman etmek vaciptir. Ve bunu soruşturmak bidattır. diye cevap vermiştir. İmamı Malik'in bu cevabı, ehli tahkik mezhebinin, dıhk (gülme) sıfatı hakkındaki görüşüne uygundur.

Hadisin metninde: "Kullarının ümitsizliği" ile onların ihtiyaç ve fakirliği kastedilmiş olabilir. Bu taktirde fıkranın manası şöyle olur: Allah, kullarının fakirliğine, zayıflığına, zillet ve hakaretle, yokluk içinde kıvranmalarına baktığı zaman onlara rızasını ve ihsanını lütfeder.

Metindeki: "Kullarının ümitsizliği" sanıldığı gibi rahmetinden ümitsizlik demek değildir. Çünkü; bu tür ümitsizlik Allah'ın rızasını değil, gazabını gerektirir. Fakat kul, amellerinin iyi olmayışına, günahlarının çokluğuna ve dini vecibe (vazife) leri yerine getiremeyişine bakarak buna göre kendisini çok âsi ve suçlu görüp ilâhî rahmetten pek ümitli olmazsa, kulun bu hâli onu tevazua, takvaya ve pişmanlığa sevkedici olduğundan bu nevi ümitsizlik ve pişmanlık, Allah'ın rızısını ve ihsanını celbedebilir.

İşlediği günahlar yüzünden ilâhi mağfiretten ümidini kesince; ölümünden sonra vücudunun yakılmasını ev halkına vasiyet eden ve vasiyeti infâz edilen (yerine getirilen) kişinin Allah tarafından affedilmiş olması yukarıda belirtilen sebepten olabilir.

Hadisin metninde geçen: (غِيَرْ) **gıyer** kelimesi burada tağyir, tahvil, tebdil ve hâl değiştirmek manalarına gelmektedir. Buna göre fıkranın manası şöyle olur:

Kul hoşlanmadığı bir durumla karşılaşınca hemen ümitsizliğe kapılır ve sıkıntılı halin devam edeceğini sanır. Halbuki Allah-u Tealâ'nın, kulunun hâlini şerden hayıra, hastalıktan şifaya belâ ve sıkıntıdan ferah ve sevince değiştirmesi yakındır. İşte sıkıntıdan kurtulması yakın olmasına rağmen kulun bu kurtuluşu düşünmemesi gülünçtür.

٤٧١- عَنْ اَبِى اُمَامَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « اِنَّ اللّٰهَ لَيُجَرِّبُ اَحَدَكُمْ بِالْبَلاءِ وَهُوَ اَعْلَمُ بِهِ كَمَا يُجَرِّبُ اَحَدُكُمْ ذَهَبَهُ بِالنَّارِ فَمِنْهُمْ مَنْ يَخْرُجُ كَالذَّهَبِ الْاِبْرِيزِ فَذٰلِكَ الَّذِى نَجَّاهُ اللّٰهُ تَعَالٰى مِنَ السَّيِّئَاتِ وَمِنْهُمْ مَنْ يَخْرُجُ كَالذَّهَبِ دُونَ ذٰلِكَ فَذٰلِكَ الَّذِى يَشُكُّ بَعْضَ الشَّكِّ وَمِنْهُمْ مَنْ يَخْرُجُ كَالذَّهَبِ الْاَسْوَدِ فَذٰلِكَ الَّذِى قَدِ افْتُتِنَ »

471. Ebu Ümame *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadisi serifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **Sizin biriniz altınını ateşe atarak denediği gibi şüphesiz Allah-u Tealâ da çok iyi bildiği hâlde sizleri imtihan eder. Bu imtihan neticesi insanlardan kimi halis altın gibi çıkar. İşte bu, Allah-u Tealâ'nın, günahlardan kurtardığı kişidir. Kimisi tam halis çıkmaz bu** (zora düştüğünde), **bazı şüphelere kapılan kişidir. Kimi siyah altın gibi çıkar. İşte bu, fitnelenen** (imtihanı kaybeden) **kişidir."** *(Hakim, Müstedrek:4/314)*

Kazî ve Ebus Suud tefsirlerinde zikredildiğine göre bu ayeti celilede, Allah-u Tealâ Hazretlerine kavuşmanın ve onun indindeki derecelere ulaşmanın ancak nefsin isteklerini ve lezzetlerini terkedip, Allah yolunda şiddet ve meşakkatler çekmeğe bağlı olduğuna bir işaret vardır. Nitekim:

٤٧٢- عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « حُفَّتِ الْجَنَّةُ بِالْمَكَارِهِ وَحُفَّتِ النَّارُ بِالشَّهَوَاتِ »

472. Enes İbn-i Malik *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Cennet hoşa gitmeyen şeylerle sarılmış; cehennem de şehvetlerle kuşatılmıştır."** buyurdular. *(Müslim, Cennet:1, Ebu Davud, Sünnet:23, Tirmizî, Cennet:21, Neseî, İman:3, Darimî, Rikâk:117, Ahmed İbn-i Hanbel:2)260, 333, 380, 3/1153, 254)*

Ulemanın beyanına göre hadisi şerif, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in fasîh, bedî' ve cevâmiul kelim sözlerindendir. Cevamiul kelim: Çok mana ifade eden sözler manasınadır. Böyle sözler, yalnız Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e mahsustur. Burada bu kabilden bir temsil yapmıştır.

Hadisin manası şudur: Cennete ancak, bu hoşa gitmeyen şeyleri yapmakla, cehenneme de şehvetler sebebiyle varılır. Bunlar cennetle cehennemi sarmış, perde arkasında bırakmıştır. Hoşa gitmeyen şeylere göğüs gererek cennetin perdesini yırtan, oraya girecek, şehvetlerine kapılıp günah işleyenler de cehennemin perdesini yırtarak cehenneme girecektir.

Buradaki hoşa gitmeyen şeylerden maksat, icrası nefse ağır gelen şeylerdir. İbadetlere devam, onların güçlüklerine katlanmak, öfkeyi yenerek affetmek, sadaka vermek, kötülük yapana iyilikte bulunmak, nefsin arzularına sabırla karşı gelmek gibi şeyler buna dahildir.

Şehvetlerden murat ise: Zina, içki, gıybet gibi haram olan şeyleri yapmaktır. Yiyip içmek gibi mubah olan şehvetler buna dahil değildir. Maamafih onlarda da ifrat (aşırı) dereceye varmak mekruhtur.

İMTİHANSIZ VE MEŞAKKATSİZ CENNETE GİRİLECEĞİNİ ZANNETMENİN ÇOK YANLIŞ OLDUĞUNU BEYAN EDEN AYETİ KERİMELER VE MEALİ ŞERİFLERİ.

اَمْ حَسِبْتُمْ اَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَعْلَمِ اللّٰهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَيَعْلَمَ الصَّابِرِينَ (١٤٢)

"Yoksa, Allah (-u Tealâ), içinizden cihat edenleri bilmeden (belli etmeden) ve sabredenleri bilmeden (ayırmadan, seçmeden) cennete gireceğinizi mi sandınız?" *(Ali İmran Suresi:142)*

أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تُتْرَكُوا وَلَمَّا يَعْلَمِ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَلَمْ يَتَّخِذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلَا رَسُولِهِ وَلَا الْمُؤْمِنِينَ وَلِيجَةً وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ (١٦)

"Yoksa siz, Allah, içinizden cihat edenlerle, Allah, Peygamber ve müminlerden başkasını sırdaş (dost) edinmeyenleri bilmeden (sizi imtihanlara tabi tutarak iyilerle kötüleri ortaya çıkarmadan başı boş) bırakılacağınızı mı sandınız? Allah (-u Tealâ), ne yaparsanız (hepsinden) haberdardır." *(Tövbe Suresi:16)*

ASHABI KİRAM HAZERATININ DA ÇOK BÜYÜK İMTİHANLARDAN GEÇİRİLDİĞİNİ, BÖYLECE MÜMİNLE MÜNAFIĞIN SEÇİLDİĞİNİ BEYAN EDEN AYETİ KERİMELER.

إِذْ جَاءُوكُمْ مِنْ فَوْقِكُمْ وَمِنْ أَسْفَلَ مِنْكُمْ وَإِذْ زَاغَتِ الْأَبْصَارُ وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ وَتَظُنُّونَ بِاللَّهِ الظُّنُونَا (١٠) هُنَالِكَ ابْتُلِيَ الْمُؤْمِنُونَ وَزُلْزِلُوا زِلْزَالًا شَدِيدًا (١١) وَإِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ إِلَّا غُرُورًا (١٢)

"Onlar (kâfirler) hem yukarınızdan, hem aşağı tarafınızdan (vadinin üstünden ve alt yanından) size geldikleri (üzerinize yürüdükleri) zaman, gözler kaymış (yılmış), ve yürekler boğaza dayanmıştı ve siz, Allah (-u Tealâ) hakkında zanlar (türlü türlü şeyler) düşünüyordunuz."

"İşte orada müminler imtihan olunmuş ve şiddetli bir sarsıntıya uğratılmışlardı."

"Ve o zaman münafıklarla, kalplerinde hastalık (iman zafiyeti) bulunanlar: "Allah ve Resulü (meğer) bize sadece gurur vaadetti (boş sözlerde bulundu) lar!" diyorlardı." *(Ahzab Suresi:10-12)*

وَلَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ الْأَحْزَابَ قَالُوا هَذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَصَدَقَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَمَا زَادَهُمْ إِلَّا إِيمَانًا وَتَسْلِيمًا (٢٢)

"Müminler ise, Ahzab'ı (düşman birliklerini) gördüklerinde: "İşte Allah ve Resulünün bize vaadettiği budur! Allah ve Resulü doğru söylemiştir." dediler. Ve bu (orduların gelişi), onların ancak iman ve teslimiyet (Allah'a bağlılık) larını artırmıştır." *(Ahzab Suresi:22)*

ZORLUĞUN ARKASINDAN KOLAYLIĞIN GELECEĞİNİ
BEYAN EDEN AYETİ KERİMELER.

فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا (٥) إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا (٦)

"Şüphesiz zorlukla beraber büyük bir kolaylık vardır." -- " (Evet, aynı) **zorlukla beraber** (diğer) **büyük bir kolaylık vardır."** *(İnşirah Suresi:5-6)*

. . . سَيَجْعَلُ اللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا (٧)

"Muhakkak Allah (daima) **bir güçlükten sonra, büyük bir kolaylık yaratır."** *(Talak Suresi:7 den)*

Mevlâ Tealâ, cennete ulaşmanın musibetlere sabırla olacağını beyan ettiği gibi Allah yolunda mal vermeye sabretmenin de müminin takındığı en büyük sıfatlardan ve cennete ulaştırıcı en kuvvetli sebeplerden olduğunu açıklamak üzere buyuruyor:

يَسْئَلُونَكَ مَاذَايُنفِقُونَ قُلْ مَاأَنفَقْتُم مِنْ خَيْرٍ فَلِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ وَالْيَتَامَىٰ
وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَاتَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ (٢١٥)

KELİME MANASI (215)

(يَسْئَلُونَ) **Soruyorlar,** kime? (كَ) **sana,** (مَاذَا) **neyi,** (يُنفِقُونَ) **infak edecekler,** yani allah yolunda ne harcıyacaklar. (Habibim! Onlara cevap olmak üzere) (قُلْ) **söyle ki,** (مَا) **her ne şeyi,** (أَنفَقْتُم) **infak ettiniz,** (مِنْ خَيْرٍ) **hayırdan,** yani maldan ne verecekseniz, (فَلِلْوَالِدَيْنِ) **ebeveyn,** yani evvela baba ve ananız içindir. Daha? (وَالْأَقْرَبِينَ) **sonra** (muhtaç olan) **en yakın akrabalar** (ınız) **içindir.** Daha?(وَالْيَتَامَىٰ) **yetimler içindir.** Daha? (وَالْمَسَاكِينِ) **miskinler,** yani hiç bir şeyi olmayan yoksullar içindir. Daha? (وَابْنِ السَّبِيلِ) **yol oğlu** (yolcular), yani yolda kalmış misafirler içindir. (وَمَا) **Her ne şeyi,** (تَفْعَلُوا) **işlerseniz,** neden? (مِنْ خَيْرٍ) **herhangi bir hayırdan,** (فَإِنَّ اللَّهَ) **muhakkak Allah** (-u Tealâ Hazretleri) (بِهِ) **onu,** (عَلِيمٌ) **ziyade bilicidir,** yani yaptığınıza karşı mükâfatınızı verecektir.

MEALİ ŞERİFİ (215)

(Habibim! Hak yolunda) **Neyi vereceklerini sana soruyorlar.** (Onlara) **De ki: Hayırdan** (helâl mallarınızdan az çok) **vereceğiniz şey valideyn** (ana ve baba) **ile en yakınlar, yetimler, yoksullar ve yolcular içindir. Ve hayır ola-**

rak ne yaparsanız, şüphe yok ki Allah (-u Tealâ) onu çok iyi bilen (mükâfatını veren) dir.

İ Z A H A T

Dürrül Mensur tefsirinde, İbn-i Münzir'in İbn-i Hıbban'dan rivayetine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bir gün, Allah yolunda tasadduk etmeğe çok teşvik buyurdular. Bunun üzerine çok yaşlı ve çok mal sahibi olan Amr İbn-i Cemûh *(Radıyallahu Anh)*, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e: "Ya Resulallah! Sadaka olarak neyi verelim ve kimlere verelim?" diye sorunca bu ayeti celile nazil oldu.

Tefsiri Kebirde zikredildiğine göre Atâ *(Rahimehullah)* İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* dan nakletmiştir ki, bir adam Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek: "Benim bir dinarım var." dedi.

473. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de: (اَنْفِقْهُ عَلٰى نَفْسِكَ) **"Onu kendine harca."** buyurdu. O zaman adam: "Benim iki dinarım var." dedi.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de: (اَنْفِقْهُمَا عَلٰى اَهْلِكَ) **"Onları çoluk çocuğuna harca."** buyurdu. Bu sefer: "Üç dinarım var." deyince,

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : (اَنْفِقْهَا عَلٰى خَادِمِكَ) **"Onu hizmetçine harca."** buyurdu. Sonra o kişi: "Benim dört dinarım var." dedi.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : (اَنْفِقْهَا عَلٰى وَالِدَيْكَ) **"Onu ana babana harca."** buyurdu. Bunun üzerine o adam: "Benim beş dinarım var." deyince:

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : (اَنْفِقْهَا عَلٰى قَرَابَتِكَ) **"Onları akrabana harca."** buyurdu. En sonunda: "Altı dinarım var." deyince,

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : (اَنْفِقْهَا فِى سَبِيلِ اللّٰهِ) **"Onu Allah yolunda harca."** buyurdu. İşte bu ayeti, celile bu adam hakkında indi. *(Imam Allâme Muhammed Fahrud Dîn Razî, Mefatîhul Gayb:2/312, Allâme Ebul Fazl Şihabud Dîn Seyyid Muhammed el Alusî:2/105)*

Kazî, Tefsiri Kebir ve Hazin de zikredildiğine göre, bu ayeti kerimede sahabe-i kiram *(Rıdvanullahi Aleyhim Ecmein)* : (مَاذَا يُنْفِقُونَ) **"Neyi vereceklerini."** sormuşlar fakat verecekleri kimselerin açıklanmasıyla cevaplanmışlardır. Dolayısıyla sualin cevaba mutabakatı (uygunluğu) nasıl olur? diye bir sual akla gelmektedir. Müfessirler bu suale şöyle cevap vermişlerdir:

Ayeti celilede geçen: (وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ) **"Hayırdan ne verirseniz"** ifadesi, verilecek şeyin helâl maldan olması gerektiğini beyan ederek, sorunun cevabına temas ettiği gibi ayrıca masrif (verilecek yerler) i açıklıyarak maksadı ikmal etmiş (tamamlamış) tır. Çünkü yerine harcanmayan mal zayi olduğun-dan, verilecek yeri araştırmak çok mühimdir.

Ayrıca burada kişinin:"Neyi vereceğini" değil de: "Nereye vereceğini" sormasının, sorulmaya daha uygun olduğuna işaret vardır. Hasılı, Allah-u

Ayet: 215

Tealâ Hazretleri, bu ayeti celilede soranlara şöyle buyurmaktadır: İnfak olunmaya müstahak (verilmeye lâyık) olan evvela ana babanızdır. Zira onlar sizin varlığınıza sebep olmuş ve çocukluğunuzda size karşı olan şefkat ve merhametleri icabı sizi büyütmek için çekmiş oldukları zahmetlere karşılık, sizde olan haklarını ifa etmek (ödemek) üzere herkesten önce onlara infak etmeniz gerekir. Çünkü onların hakkı diğerlerinden mukaddem (önce) dir.

İkinci mertebe de, yardıma muhtaç olan akrabanızdır. Zira akrabalık haklarını gözetmek, diğerlerinden daha mühimdir. Malî durumunuz uygun olursa, akrabanızdan sonra üçüncü mertebede şayanı merhamet (acımaya layık) olan kimseler yetimlerdir.

Çünkü yetimlerin, kazanmaya güçleri olmadığı gibi, onlara acıyıp işlerini idare edecek babadan mahrum oldukları için, onlara infak etmek en uygundur. Bu hakka riayet etmek, muktedir (güçlü) olan insanlar üzerine vacibi kifaye (bazısının yapmasıyla diğerlerinden düşen bir vacip) tir. Ve herkes muhitinde bulunan yetimleri gözetmekle mükellef (yükümlü) dür.

Fakat bu hükümlere gereğince riayet edilmediği herkesin malûmu (bildiği bir şey) dir. Ancak bu kusur şeriatta değil, o şeriata lâyıkıyla riayet etmiyen biz insanlardadır.

Osmanlı ecdadımızın Anadolunun en uzak şehir ve kasabalarında, Darül Aceze (acizler evi), Darul Eytam (yetimler evi), Hanlar, Kervan Saraylar ve vakfiyeler tesis etmeleri (kurmaları) hep bu ayeti kerime de geçen dini esasa son derece riayetlerinden kaynaklanmıştır. Allah-u Tealâ onları bizim tarafımızdan hayırla mükâfatlandırsın!

Bu günün insanlarıysa, onların yaptıklarını ilerletmek şöyle dursun tamirlerinden dahi âcizdirler.

Kurtubî, İbn-i Kesir ve Hazin tefsirlerinde zikredildiğine göre, bu ayeti celilede geçen infak, nafile hakkındadır. İmamı Süddî *(Rahimehullah)* : "Bu ayet, zekât farz edilmeden önce inmiştir. Sonra farz olan zekât bunu neshetmiş (hükmünü kaldırmış) tır." buyurmuşsa da,

İmamı Hasen *(Rahimehullah)* : "Bu ayetin, muhkem (hükmü geçerli) olduğunu." söylemiştir. Zekâtın vacip kılınması ve zekâtın verileceği yerlerin ilerdeki ayeti celilede zikrolunacağı üzere sekiz sınıfa bağlanması, buna zıt düşmemektedir. Zira yukarda bahsettiğimiz gibi, bu ayeti celiledeki infaktan murat nafile yapılacak olan infak ve iyiliklerdir.

Yetimlerden sonra infakın en hayırlısı, sair fakirlere verilendir. Ondan sonra da, memleketinden uzak düşüp, oradaki servetinden istifade edemeyen yolculara yapılandır.

İNFAK EDİLECEK KİMSELERİ BEYAN EDEN DİĞER AYETİ KERİMELER VE MEALLERİ

وَاِذْ اَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِى اِسْرَآئِيلَ لَاتَعْبُدُونَ اِلاَّ اللّٰهَ وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا وَذِى

الْقُرْبٰى وَالْيَتٰمٰى وَالْمَسٰكِينِ وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا وَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا
الزَّكٰوةَ ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ اِلَّا قَلِيلاً مِنْكُمْ وَاَنْتُمْ مُعْرِضُونَ (٨٣)

"Hani İsrail oğullarından: "Allah'dan başkasına ibadet etmeyin, anaya, babaya, hısımlara, yetimlere, yoksullara iyilik yapın, insanlara güzellik (le) **söyleyin, namazı dosdoğru kılın, zekâtı da verin." diye kuvvetli söz almıştık. Sonra içinizden pek azınız hariç olmak üzere** (bu emirlere riayet etmekten) **yüz çevirdiniz. Siz** (de atalarınız gibi) **hâla yüz çevirmekte** (devam edici) **siniz."** *(Bakara Suresi:83)*

لَيْسَ الْبِرَّ اَنْ تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلٰكِنَّ الْبِرَّ مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ
وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَالْمَلٰئِكَةِ وَالْكِتٰبِ وَالنَّبِيّٖنَ وَاٰتَى الْمَالَ عَلٰى حُبِّهٖ ذَوِى الْقُرْبٰى
وَالْيَتٰمٰى وَالْمَسٰكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّآئِلِينَ وَفِى الرِّقَابِ وَاَقَامَ الصَّلٰوةَ وَاٰتَى
الزَّكٰوةَ وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ اِذَا عٰهَدُوا وَالصّٰبِرِينَ فِى الْبَأْسَآءِ وَالضَّرَّآءِ
وَحِينَ الْبَأْسِ اُولٰئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَاُولٰئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ (١٧٧)

Birr (iyilik ve takva), **yüzlerinizi** (namazda) **doğu ve batıya doğru çevirmeniz değildir. Fakat birr** (asıl iyilik), **Allah'a, ahiret gününe, meleklere, kitap** (lar) **a ve peygamberlere iman eden, malı** (nı Allah) **sevgisiyle** (veya mala olan sevgisine rağmen) **karabet sahiplerine** (akrabaya), **yetimlere, yoksullara, yol oğluna** (yolda kalmışlara), **dilenenlere ve** (köle ve esirlerin) **boyunlar** (ını azat etme hususun) **da veren, namazı** (nı) **dosdoğru kılan, zekâtı** (nı) **veren; bir de muahede yaptıklarında** (sözleştiklerinde) **ahitlerini yerine getirenler** (in iyiliği) **dir. Sıkıntıda, hastalıkta ve muharebenin kızıştığı zamanlarda sabredenler** (in takvasını özellikle medh ederim). **İşte sadık** (iyilik iddiasında doğru) **olanlar onlardır. Ve mütteki** (takva sahibi) **olanlar da ancak onlardır.** *(Bakara Suresi:177)*

وَاعْبُدُوا اللّٰهَ وَلَاتُشْرِكُوا بِهٖ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا وَبِذِى الْقُرْبٰى وَالْيَتٰمٰى
وَالْمَسٰكِينِ وَالْجَارِ ذِى الْقُرْبٰى وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنْبِ وَابْنِ
السَّبِيلِ وَمَامَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ اِنَّ اللّٰهَ لَايُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَالاً فَخُورًا (٣٦)

"Ve Allah'a ibadet edin, ona hiç bir şeyi eş tutmayın. Ana babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşa, yolda kalmışa, sağ ellerinizin malik olduğu kimselere (köle ve cariyelerinize) **iyilik edin. Şüphesiz Allah, kendini beğenen ve daima böbürlenen kimseyi sevmez."** *(Nisa Suresi:36)*

كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ وَهُوَ كُرْهٌ لَّكُمْ ۖ وَعَسَىٰ أَن تَكْرَهُوا
شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۖ وَعَسَىٰ أَن تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَّكُمْ ۗ
وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢١٦﴾ يَسْأَلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ
الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ ۖ قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ ۖ وَصَدٌّ عَن سَبِيلِ
اللَّهِ وَكُفْرٌ بِهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَإِخْرَاجُ أَهْلِهِ مِنْهُ
أَكْبَرُ عِندَ اللَّهِ ۚ وَالْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ ۗ وَلَا يَزَالُونَ
يُقَاتِلُونَكُمْ حَتَّىٰ يَرُدُّوكُمْ عَن دِينِكُمْ إِنِ اسْتَطَاعُوا ۚ وَمَن
يَرْتَدِدْ مِنكُمْ عَن دِينِهِ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَأُولَٰئِكَ حَبِطَتْ
أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ۖ وَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ ۖ هُمْ
فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢١٧﴾ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَاجَرُوا
وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ ۙ أُولَٰئِكَ يَرْجُونَ رَحْمَتَ اللَّهِ ۚ وَاللَّهُ
غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٢١٨﴾ يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ ۖ
قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَإِثْمُهُمَا أَكْبَرُ مِن
نَّفْعِهِمَا ۗ وَيَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنفِقُونَ ۖ قُلِ الْعَفْوَ ۗ كَذَٰلِكَ
يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ ﴿٢١٩﴾

Mevlâ Tealâ Hazretleri, mal infakını beyandan sonra, onun fevkinde olan can infakını beyan etmek üzere, cihat hakkında şöyle buyuruyor:

كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ وَهُوَ كُرْهٌ لَكُمْ وَعَسٰى اَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ
لَكُمْ وَعَسٰى اَنْ تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَكُمْ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَاتَعْلَمُونَ (٢١٦)

KELİME MANASI (216)

(كُتِبَ) **Yazıldı** (farz kılındı) kim üzerine? (عَلَيْكُمُ) **sizin üzerinize,** ne? (الْقِتَالُ) **cihat,** yani kâfirlerle muharebe etmek, (وَهُوَ) **halbuki o** (cihat) (كُرْهٌ) **istenmedik bir şeydir,** kim için? (لَكُمْ) **sizin için,** (وَعَسٰى) **umulur,** ne? (اَنْ تَكْرَهُوا) **kerih görmeniz** (hoş görmemeniz) neyi? (شَيْئًا) **bir şeyi,** (وَهُوَ) **halbuki o,** yani hoşlanmadığınız o şey, (خَيْرٌ) **bir hayırdır,** kim için? (لَكُمْ) **sizin için,** (وَعَسٰى) **ve yine umulur,** ne? (اَنْ تُحِبُّوا) **sevmeniz,** neyi? (شَيْئًا) **bir şeyi,** (وَهُوَ) **halbuki o,** yani o istediğiniz şey nedir? (شَرٌّ) **bir şerdir,** kim için? (لَكُمْ) **sizin için,** (وَاللّٰهُ) **ve Allah** (-u Tealâ Hazretleri) (يَعْلَمُ) **bilir,** yani sizin için hangi şeylerin hayırlı, hangilerinin şerli olduğunu, (وَاَنْتُمْ) **sizler ise,** (لَاتَعْلَمُونَ) **bilemezsiniz,** yani kendinize nelerin menfaatli, nelerin zararlı olduğunu bilemezsiniz.

MEALİ ŞERİFİ (216)

(Ey müminler!) **Kıtal** (düşmanlarla savaş) **hoşunuza gitmediği hâlde sizin üzerinize yazıldı** (farz kılındı). **Umulur ki siz, bir şeyi hoş görmezsiniz, halbuki o** (şey) **sizin için bir hayırdır. Ve yine umulur ki, siz bir şeyi seversiniz, halbuki o** (şey) **sizin için bir şerdir. Ve Allah** (-u Tealâ insanlar hakkında nelerin hayır nelerin şer olduğunu tamamen) **bilir,** (ey insanlar!) **sizler ise** (bunu) **bilemezsiniz.**

İ Z A H A T

Dürrül Mensur tefsirinde, İbn-i Ebî Hatim, Saîd İbn-i Cübeyr'in bu ayeti kerime hakkında şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: Şüphesiz Allah-u Tealâ Hazretleri, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e ve müminlere Mekke'de iken imanı, namazı, zekâtı ve kâfirlerden ellerini çekmelerini emretmişti.

Medine-i Münevvere'ye hicretten sonra, diğer farzlar nazil oldu ve onlara, kâfirlerle muharebe izni verildi. Cumhuru ulema, cihadın cenaze namazı gibi farzı kifaye olduğu üzere müttefikdirler. Bu ayeti celilede geçen, istenmeyen şeylerden maksat, kulların mükellef bulundukları meselelerin hepsidir. Zira insanın tabiatı, Mevlâ Tealâ'nın tekliflerini kerîh görmekte (istememekte) dir. Cihat da bunlardan biridir.

Ayet: 216

Sevilen şeylerden murat da, kulların nehyolundukları şeylerin hepsidir. Zira nefis onları çok sevmektedir. Onlar ise, kişiyi dünya ve ahiret helâkına sürüklemektedir. İşte düşmanlarla muharebeyi terketmek bu yasaklardan biridir. Bütün yasaklarda şer ve zarar bulunduğu gibi cihadın terkinde de alçaklık, fakirlik, dünya ganimetlerinden ve ahiret ecirlerinden mahrum olmak gibi nice zararlar bulunmaktadır.

Ey Müminler! Allah-u Tealâ'nın size emrettiği şeyler hoşunuza gitmese de süratle onlara imtisal ediniz (sarılınız). Zira o Allah-u Tealâ Hazretleri, kendisin de sizin için hayır ve menfaat bulunmayan bir şeyi size emretmez. Ve nehyettiği şeylerden de kaçınınız. Zira Allah-u Tealâ ancak zarar verecek şeylerden sizi nehyeder. Sizin hoşlanıp hoşlanmamanız ise, mücerret bir hissiniz (kuru bir duygunuz) dur. Bununla bir şeyin hayır veya şer olduğu tayin edilemez.

Mefatîhul Gayb (Tefsiri Kebir), Envârut Tenzîl ve Esrarut Te'vîl (Beyzâvî) tefsirlerinde zikredildiğine göre bu ayeti kerime, ahkâmı şeriyyenin (şeriatın emir ve yasaklarının) maslahata (menfaata) dayandığına delâlet eder. Binaenaleyh, Allah'ın emrettiği şeyler, her ne kadar zahirde (dış görünüşte) nefse meşakkatli (zor) gelse de, hakikatte o şeylerin faydası, zorluğundan fazladır. Yine böylece yasakladığı şey, dış görünüşüyle nefse hoş gelse de aslında onun zararı faydasından çoktur. İşte Allah-u Tealâ, bunları bildiğinden, faydası çok olan şeyleri emredip, zararı çok olan şeyleri yasaklar.

Meselâ Cihat: İnsanın en çok sevdiği hayatın sonu gibi göründüğünden nefse çok ağır gelirse de, dünya ve ahiretin saadeti, cemiyetin bekası, (toplumun devamı), muhafaza ve emniyeti (korunması ve güvencesi), insanlar arasında adalet tevzii (dağıtımı), düşman korkusundan masuniyet (korunma), mücahedeye (cihat etmeye) bağlı olduğu gibi, ganimet malları gibi servetler, şehit olmak gibi yüksek mertebeler de kıtale (muharebeye) bağlıdır.

Dolayısıyla muharebe, kendisinde olan zorluğa nisbetle, menfaat ve maslahatı kat kat fazla olduğundan Cenabı Hak düşmanla muharebeyi farz kılmıştır. Düşman tecavüzlerine karşı eli bağlı koyun gibi durmak caiz değildir. Bilakis kılıcı kuşanarak karşı çıkmak vaciptir.

Şu hâlde cihat, hasta olan kimsenin acı ilaç içmesi gibidir. Çünkü o ilacı içmek, hastaya ağır gelirse de içtikden sonra gelecek şifayı nazarı dikkate alınca (önceden düşününce) ilacın acılığını duymaz. Hele Allah'ın izniyle şifa bulunca daha ziyade memnun olur.

Evet, muharebeyi terketmekte nefsi helâktan (yok olmaktan), teleften (zayi olmak, kaybolmaktan) korumak ve rahatlık vardır. Bunlarsa, insana hoş gelir. Lâkin muharebenin terkedilmesi sebebiyle düşmanların islâm beldelerini istila edip mallarını yağma etmeleri, insanları öldürmeleri, ırz ve namusu payimal etme (ayak altına alıp çiğneme) leri ve muhadderatı islâmiyeyi (örtülü namuslu müslüman kadınları) alıp götürme gibi zararlar göz önüne alınınca, encamı emir (işin sonun) da harbe mecbur olunur. Fakat ne fayda, gidenler gitmiş olur.

Binaenaleyh, ehli imanın daima harp hazırlığında bulunması, harp âletlerini imal edecek ağır sanayi kurması, gerektiğinde silaha sarılması vaciptir. Zira vucuda gelen hastalığın iyice yerleşmeden çaresini aramak lâzımdır. Başta müsamaha edilerek vucuda yerleşirse, ondan kurtulma çok zor olacağı gibi düşmanı da memleketi istilâ ettikten sonra def etmek zordur.

Şeyhzade, ve Konevî tefsirlerinde zikredildiğine göre, ayeti celiledeki: **"Muharebe sizin hoşunuza gitmez."** ifadesi, gayri ihtiyarî, elinizde olmayarak tabiatınıza ağır gelir, demektir. Yoksa Allah'ın emrinden hoşlanmazsınız demek değildir. Zira bu mana, imana zıttır. Çünkü mümin, Allah'ın emrettiği her şeyin, kendisi hakkında menfaatli olduğunu bilir lakin bunu bilmesi, nefsine ağır gelmesini kaldırmaz. Bir çok müslümanların itikatları sağlam olduğu hâlde, tekasül (tembellik) ederek birçok ibadetleri yapmamaları bunun delilidir.

Kurtubî tefsirinde Atâ ve Evzâî *(Rahimehumallah)* dan nakledildiğine göre, ayeti celiledeki: **"Cihad size farz edildi."** hitabı, özellikle Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ashabına ait olup onlara cihat, farz-ı ayın (her birinin üzerine farz) ise de, islâm devleti kurulduktan sonra farz-ı kifaye (bazılarının yapmasıyla diğerlerinden düşen bir vazife) dir.

İbn-i Atiyye *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Müctehitlerin ittifakına göre, cihat, Ümmeti Muhammed'in tamamı üzerine farz-ı kifayedir. Binaenaleyh müslümanlardan bazısı bu vazifeyi yerine getirdiğinde diğerlerinden düşer. Ancak düşman islâm toprağına ayak basarsa farz-ı ayın olup o zaman düşmanı def etmek için her müslümanın harbe iştirak etmesi farzdır.

İmamı Kurtubî, bu ayetin manası hakkında şöyle buyurmuştur: "Cihattaki meşakkati hoş görmeseniz de o sizin için hayırdır. Çünkü galip olursunuz, ganimet bulursunuz ve ecre nail olursunuz. Ölen de şehit olur. Harbi terkedip oturmayı seversiniz, fakat o sizin için büyük bir şerdir. Çünkü mağlup ve zelil (yenilmiş ve alçak) olursunuz ve devletiniz elinizden gider." bu haber, üzerinde hiç bir toz bulunmayan (şüphe kaldırmayan) dosdoğru bir haberdir.

Nitekim Endülüs beldelerinde böyle olmuştur. Oranın ehalisi muharebeden korkarak cihadı terkedip kaçtılar. Düşman o güzel beldeleri istilâ etti. Kimini öldürdü kimini esir etti ! . (إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ) İşte bu, bizim ellerimizin takdim ettiği (kendi yaptığımız) suçlar sebebiyledir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre Zünnûni Mısrî *(Kuddise Sırruhu)* buyurdu ki, insanlara fesat (bozukluk) altı şeyden gelmektedir:

1. Ahiret işlerine karşı niyetleri (yönelmeleri) nin zayıflığı,

2. Bedenlerinin şehvet (nefislerinin kötü istek) lerine rehîn (tutuklu) olması,

3. Ecelleri yakın olduğu hâlde, emelleri (dünyevi istekleri) nin uzun olması,

4. Kulların rızasını, Allah'ın rızasına tercih etmeleri,

5. Kendi isteklerine uyup peygamberlerinin sünnetini arkaya atmaları,

6. Geçmiş büyüklerin ufacık zelleleri (ayak kaymaları) nı yayıp, onların bir çok menkıbe (velilerin fevkalâde üstünlükler taşıyan hikaye) lerini gömmeleri (örtmeleri).

O hâlde akıllı kişi, hevâ, şehvet (nefsin kötü istekleri) ve bidat (sünnete uymayan şey) ler tamam ortadan kalkıp, kitap ve sünnetle amel etme sevgisi tamamen kalbe yerleşinceye kadar nefis ve tabiat (doğuştan taşınan huy) la cihat etmelidir.

İmamı Hasen bu ayeti kerimenin manası hakkında şöyle buyurdu:

لاتكرهوا الملمات الواقعة فلرب امر تكرهه فيه نجاتك ولرب امر تحبه فيه عطبك

"Başınıza gelen musibetleri çirkin görmeyin, nice sevmediğin işlerde kurtuluşun vardır. Nice sevdiğin işlerde de helâkın vardır."

Ebu Saîd ez-Zarîr *(Rahimehullah)* şöyle buyurdu:

رُبَّ أَمْرٍ تَتَّقِيهِ . جَرَّ أَمْرًا تَرْتَضِيهِ

خَفِيَ الْمَحْبُوبُ مِنْهُ . وَبَدَا الْمَكْرُوهُ فِيهِ

Nice sakındığın işler var ki, sevdiğin işleri çeker (getirir).

O şeyin istenmeyen tarafı görünüp, istenen tarafı gizli kalır. *(Kurtubî3/38,39)*

İbrahim Havvâs *(Rahimehullah)* buyurdu ki: Bir kere ben, Şamı şerifte bulunan **Lükkâm** isimli büyük bir dağda bulunuyordum. Orada bir nar ağacı gördüm canım çekti, ona yaklaştım bir tane koparıp yardım fakat tadını ekşi bulunca yemeden bıraktım ve yoluma devam ettim.

İlerde, kenara çekilmiş başına arılar üşüşmüş olan, bir adam gördüm ve ona selâm verdim. O da ismimi söyliyerek selâmıma cevap verdi o zaman ben şaşırarak: "Beni nasıl tanıdın." dedim. O: "Allah'ı bilene hiç bir şey gizli kalmaz." dedi. bunun üzerine ben: "Senin Allah'la beraber acaip bir hâlin olduğunu görüyorum, seni bu arıların eziyetinden korumasını neden istemiyorsun." dedim. O da:

"Ben de senin Allahla beraber bir hâl içinde bulunduğunu görüyorum, sen de nar şehvetinden korumasını neden Allah'dan istemiyorsun, arı ısırmasının acısı dünyada duyulur ama, nar ısırmasının acısı ahirette hissedilir." dedi. O zaman ben onu terkettim ve yoluma devam ettim.

474. İbn-i Cerîr, İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* nın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Bir kere ben Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bineğinde redîfi idim (arkasında bulunuyordum). Bana:

٤٧٢–يَا ابْنَ عَبَّاسٍ اِرْضَ عَنِ اللّٰهِ بِمَا قَدَّرَ وَاِنْ كَانَ خِلاَفَ هَوَاكَ فَاِنَّهُ مُثْبَتٌ فِى كِتَابِ اللّٰهِ.

"Ey İbn-i Abbas, canın istemese de takdir ettiği şeyler hakkında Allah-dan razı ol. Çünkü bu, Allah'ın kitabında mevcuttur." buyurdu. O zaman ben: "Ben Kuranı okudum (fakat bunu bulamadım) ya Resulullah bu, Kuranın neresinde." dedim. Bunun üzerine:

« وَعَسٰى اَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَعَسٰى اَنْ تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَكُمْ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لاَتَعْلَمُونَ »

"Umulur ki, siz bir şeyi hoş görmezsiniz; halbuki o, sizin için bir hayır-dır. Ve umulur ki siz bir şeyi seversiniz; halbuki o sizin için bir şerdir. Allah bi-lir siz bilmezsiniz." kavli şerifindedir (Allah-u Tealâ'nın bu sözünden anlaşıl-maktadır). buyurdu. *(Ebu Cafer Muhammed İbn-i Cerîr et-Taberî:2/201)*

İşte tasavvuf ehli, bu ayet ve hadislerle hakiki manada amel ettiklerin-den, Allah-u Tealâ'nın takdir ettiği bela ve musibetlere karşı sabretmekten ileri, rıza göstermekte hatta onunla sevinmektedirler.

Nitekim Mevlâna Celalüddîni Rumî *(Kuddise Sırruhus Samî)* Hazretleri, **Mesnevi**'sinde şöyle buyurdu:

مَاالتَّصَوُّفُ قَالَ وِجْدَانُ الْفَرَحِ . فِى الْفُؤَادِ عِنْدَ اِتْيَانِ التَّرَحِ

(Dediler ki) **Tasavvuf nedir? buyurdu ki üzüntü geldiğinde kalpte sevinç bulmaktır.**

İşte bu beyit, onların, Mevlâ Tealâ Hazretlerinin takdirine karşı ne ka-dar sevindiklerinin delilidir. Hatta bu hâl, onların yollarının tarifi mesabe-sindedir.

CİHATLA İLGİLİ HADİSİ ŞERİFLER.

٤٧٥– عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِىِّ ﷺ قَالَ « لَغَدْوَةٌ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ اَوْ رَوْحَةٌ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَافِيهَا »

475. Enes İbn-i Malik *(Radıyallahu Anh)* den rivayete göre, Peygamber *(Sal-lallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Sabahleyin veya akşamleyin** (herhangi bir zamanda) **Allah yolunda bir kere** (cihat için) **yürüyüş, hiç şüphesiz dünyadan ve dünya-daki şeylerin hepsinden hayırlıdır."** buyurmuştur. *(Buharî, Cihad:5, 6, 73, Rikak:2, 51, Müslim, İmare:112, 115, Tirmizî, Fezailül Cihad:17, Neseî, Cihad:11, İbn-i Mace, Cihad:2)*

Gadve: Gündüzün evvelinden zeval vaktine kadar, **Ravha:** da zevalden geceye kadar yürüyüş demektir. Bu isim verilmek için yürüyüşün mutlaka yü-

rüyenin köyünden veya kasabasından başlaması şart değildir. Gaza yolunda bulunan kimsenin akşamda ve sabahda yaptığı her yürüyüş ve gezinti gadve ve revhadır.

Hadisin manası şudur: Allah yolunda yapılan sabah ve akşam yürüyüşlerinin fazilet ve sevabı, bütün dünya nimetlerinden daha hayırlıdır. Yani bütün dünya nimetleri bir kişinin olsa Allah yolunda yapılan bir tek sabah veya akşam yürüyüşüne denk olamaz. Çünkü dünya nimetleri geçici ahiret nimetleri ise ebedidir.

El-Mühelleb *(Rahimehullah)* e göre hadisi şeriften murat: "Bir sabah yürüyüşü kadar az bir zamanın cennetteki sevabı bütün dünya zamanlarından daha hayırlıdır." demektir. Yani ahiretin kısa zamanı dünyanın uzun zamanından daha hayırlıdır. Hasılı maksat cihadın büyüklüğünü anlatarak ona teşvikte bulunmaktır. Binaenaleyh bir insan, dünyalara malik olan zengine değil, Allah yolunda sabah veya akşam yürüyüş yapan gâziye imrenmelidir.

٤٧٦- عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ سُئِلَ اَىُّ الْعَمَلِ اَفْضَلُ فَقَالَ « اِيمَانٌ بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ » قِيلَ: ثُمَّ مَاذَا؟ قَالَ « الْجِهَادُ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ » قِيلَ: ثُمَّ مَاذَا؟ قَالَ « حَجٌّ مَبْرُورٌ ».

476.Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e: "Amelin hangisi efdaldir?" diye soruldu. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Allah ve Resulüne iman etmektir."** buyurdu. Ondan sonra hangisi? diye soruldu. **"Allah yolunda cihattır."** buyurdu. Ondan sonra hangisi? denildi. **"Makbul olmuş hacdır."** cevabını verdi. *(Buharî, İman:18, Hac:4, Tevhid:47, Tirmizî, Fezailül cihad:22, Neseî, Hac:4, Cihad:17, Darimî, Cihad:4, Ahmed İbn-i Hanbel:2/258, 269, 287, 348, 443)*

٤٧٧- عَنْ اَبِى سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ (رضى الله عنه) قَالَ قِيلَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ اَىُّ النَّاسِ اَفْضَلُ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « مُؤْمِنٌ يُجَاهِدُ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ بِنَفْسِهِ وَمَالِهِ » قَالُوا ثُمَّ مَنْ ؟ قَالَ «مُؤْمِنٌ فِى شِعْبٍ مِنَ الشِّعَابِ يَتَّقِى اللّٰهَ وَيَدَعُ النَّاسَ مِنْ شَرِّهِ »

477. Ebu Said el-hudrî *(Radıyallahu Anh)* şöyle demiştir (bir kere): Ya Resulallah, insanların hangisi daha faziletlidir? denildi. Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Canıyla malıyla Allah yolunda cihat eden mümindir."** buyurdu. Sahabiler: "Sonra kimdir?"dediler. Resulullah: **"Vadilerden bir vadi içinde** (yalnızlığa çekilen) **bir mü'mindir ki, o, Allah'dan korkar da insanları kendi şerrinden rahat bırakır."** buyurdu. *(Buharî, Cihad:2, 3/201)*

٤٧٨- عَنْ اَبِي سَعِيدِ الْخُدْرِيِّ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ « يَا اَبَا سَعِيدٍ! مَنْ رَضِيَ بِاللّٰهِ رَبًّا، وَبِالْاِسْلَامِ دِينًا ، وَبِمُحَمَّدٍ نَبِيًّا ، وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ » فَعَجِبَ لَهَا اَبُو سَعِيدٍ فَقَالَ : اَعِدْهَا عَلَيَّ يَا رَسُولَ اللّٰهِ! فَفَعَلَ ثُمَّ قَالَ « وَاُخْرٰى يُرْفَعُ بِهَا الْعَبْدُ مِائَةَ دَرَجَةٍ فِى الْجَنَّةِ . مَا بَيْنَ كُلِّ دَرَجَتَيْنِ كَمَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْاَرْضِ » قَالَ : وَمَا هِيَ ؟ يَا رَسُولَ اللّٰهِ ! قَالَ « اَلْجِهَادُ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ الْجِهَادُ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ »

478. Ebu Said el-Hudrî *(Radıyallahu Anh)* danrivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Ya Ebâ Saîd! Her kim Rab olarak Allah'a, din olarak islâm'a, Peygamber olarak da Muhammed** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **e razı olursa o kimseye cennet vaciptir."** buyurmuş. Ebu Said buna şaşmış ve: "Bunları bana tekrarla Ya Resulallah! Demiş. O da tekrarlamış, sonra: **"Başka bir şey var ki, onunla cennette bir kul yüz derece yükseltilir. Her iki derecenin arası yerle gök arası gibidir."** buyurmuş. Ebu Saîd: "Nedir o Ya Resulallah! Diye sormuş: **"Allah yolunda cihattır, Allah yolunda cihattır!"** buyurmuşlar. *(Müslim, İmare:116, No:1884)*

٤٧٩- عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « تَضَمَّنَ اللّٰهُ لِمَنْ خَرَجَ فِى سَبِيلِهِ، لَايُخْرِجُهُ اِلَّا جِهَادًا فِى سَبِيلِى، وَاِيمَانًا بِى وَتَصْدِيقًا بِرُسُلِى فَهُوَ عَلَيَّ ضَامِنٌ اَنْ اُدْخِلَهُ الْجَنَّةَ اَوْ اَرْجِعَهُ اِلٰى مَسْكَنِهِ الَّذِى خَرَجَ مِنْهُ نَائِلًا مَانَالَ مِنْ اَجْرٍ اَوْ غَنِيمَةٍ . وَالَّذِى نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ مَامِنْ كَلْمٍ يُكْلَمُ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ اِلَّا جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَهَيْئَتِهِ حِينَ كُلِمَ ، لَوْنُهُ لَوْنُ دَمٍ وَرِيحُهُ مِسْكٌ وَالَّذِى نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ ! لَوْلَا اَنْ يَشُقَّ عَلَى الْمُسْلِمِينَ، مَا قَعَدْتُ خِلَافَ سَرِيَّةٍ تَغْزُوا فِى سَبِيلِ اللّٰهِ اَبَدًا. وَلٰكِنْ لَااَجِدُ سَعَةً فَاَحْمِلَهُمْ . وَلَايَجِدُونَ سَعَةً وَيَشُقُّ عَلَيْهِمْ اَنْ يَتَخَلَّفُوا عَنِّى . وَالَّذِى نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ ! لَوَدِدْتُ اَنِّى اُغْزَو فِي سَبِيلِ اللّٰهِ فَاُقْتَلُ . ثُمَّ اُغْزَو فَاُقْتَلُ . ثُمَّ اُغْزَو فَاُقْتَلُ »

479. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilen bir hadisi şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Allah, kendi yolunda** (gazaya) **çıkan kimseye kefil olmuştur.** (buyurur ki): **Onu** (çıkaran), **ancak benim yolumda ci-**

hat etmek, bana inanmak ve peygamberlerimi tastik eylemek (doğrulamak) **için çıkarmıştır. Şu hâlde o, kendisini cennete koymamı yahut alabildiği kadar ecir veya ganimet alarak içinden çıktığı evine döndürmemi benim üzerime garantilemiştir.**

Muhammed 'in nefsi (canı), **Yed-i Kudretinde** (kudret elinde) **olan Allah'a yemin ederim ki, şayet bir yara Allah yolunda açılırsa kıyamet gününde, açıldığı zamanki kılığında gelecek, rengi kan rengi, kokusu misk olacaktır. Muhammedin nefsi, Yed-i Kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki, Eğer müslümanlara zor gelmese, Allah yolunda gaza eden bir seriyyenin ardından ebediyyen oturmazdım! Lâkin varlık bulamıyorum ki, onları** (hayvan üzerinde) **taşıyayım! Onlarda varlık bulamıyorlar** (kendi imkanlarıyla harbe katılsınlar) **Kendilerine, benden geri kalmak da zor geliyor! Muhammed'in nefsi, Yed-i Kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki, ben, Allah yolunda gaza ederken öldürülmeyi sonra yine gaza ederek öldürülmeyi sonra yine gaza ederek öldürülmeyi pek arzu ederim.!** buyurdular. *(Müslim, Imare:110, Buharî, Cihad:2, Tirmizî, Fezailül cihad:1 Neseî, Cihad:17, Muvatta', Cihad:1, Abdürrazzak, Musannef:5/254, No:9530)*

Hak yolunda gazaya çıkan kimseye Allah'ın kefil olması: Lutf-u kereminden ona cennetini nasip etmesidir. Bu kefalet, Allah-u Tealâ Hazretlerinin: (اِنَّ اللّٰهَ اشْتَرٰى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اَنْفُسَهُمْ وَاَمْوَالَهُمْ بِاَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ) **"Şüphesiz ki Allah, müminlerden cennet karşılığında canlarını ve mallarını satın almıştır."** *Tövbe suresi:111 den)* ayeti kerimesine uygundur.

Allah yolunda can veren mücahidin, cennete konması hususunda Kadî İyâz *(Rahimehullah)* şunları söylemiştir: "İhtimaldir ki Allah, o kimseyi öldüğü anda cennetine koyar. Nitekim Allah-u Tealâ Hazretleri şehitler hakkında: (بَلْ اَحْيَآءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ) **"Onlar diridirler; Rableri katında onlara rızık verilir."** buyurmuştur. *(Ali Imran Suresi:169 dan)* Hadisde de: "Şehitlerin ruhları cennettedir." buyurulmuştur. Bir ihtimal de cennete hesapsız, azapsız, sorusuz sualsiz giren ilk bahtiyarlar ve mukarrebîn gurubuyla birlikte girmesidir. Ve sahih hadisde de açıklandığı vecihle şehitlik, günahlarına keffaret olur."

"Yahut alabildiği kadar ecir veya ganimet alarak evine döndürmemi." cümlesinin manası şudur: Henüz ganimet alınmamışsa mücahid sadece kazandığı sevabı alarak evine döner. Düşmandan ganimet alınmışsa ecirle beraber ganimetten hissesini de alır. Bu cümledeki (اَوْ) edatı (yahut) manasına değil mecazen (وَ) manasında kullanılmıştır. Nitekim hadisin bazı rivayetlerinde, buradaki (اَوْ) yerinde (وَاَوْ) edatı bulunmaktadır. Hadisden murat: cihada çıkan bir kimseye Allah-u Tealâ, her hâl-u Kârda hayır vereceğini tekeffül etmiş (üstlenmiş) tir. Bu hayır, ya şehit olarak cennete girmekle, ya ecir kazanarak evine dönmekle, yahut hem ecir hem de ganimet alarak dönmekle tahakkuk edecektir; demektir.

Kadî İyâz buyurmuştur ki: "Bu hadisde geçen: (يَدْ) kelimesi, kudret ve mülk manasındadır." Yerinde de görüldüğü vecihle yed: El demektir. Ancak Allah-u Tealâ'ya nisbet edildi mi, bu kelime müteşabihattan olur. Yani manasını Allah bilir. Ümmet bu dünyada bilemez. Selefin uleması bu gibi kelime ve cümlelere mana vermeye kalkışmamış. Hak olduğuna inanır; manasını Allah'a havale eyleriz; demişlerdir. Onlardan sonra gelen bazı âlimler, müteşabihleri yerine göre te'vil etmişlerdir. İşte yed kelimesini kudret ve mülk diye te'vil bu kabildendir.

٤٨٠- عَنْ اَبِي بَكْرِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ قَيْسٍ ، عَنْ اَبِيهِ ، قَالَ سَمِعْتُ اَبِي ، وَهُوَ بِحَضْرَةِ الْعَدُوِّ يَقُولُ : قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « اِنَّ اَبْوَابَ الْجَنَّةِ تَحْتَ ظِلاَلِ السُّيُوفِ » فَقَامَ رَجُلٌ رَثُّ الْهَيْئَةِ ، فَقَالَ: يَا اَبَا مُوسٰى! آنْتَ سَمِعْتَ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ يَقُولُ هٰذَا؟ قَالَ: نَعَمْ قَالَ: فَرَجَعَ اِلٰى اَصْحَابِهِ فَقَالَ : اَقْرَأُ عَلَيْكُمُ السَّلاَمَ . ثُمَّ كَسَرَ جَفْنَ سَيْفِهِ فَاَلْقَاهُ . ثُمَّ مَشٰى بِسَيْفِهِ اِلَى الْعَدُوِّ فَضَرَبَ بِهِ حَتّٰى قُتِلَ .

480. Ebu Bekir İbn-i Abdillah İbn-i Kays, babasının şöyle dediğini haber verdi: Ben, babamın düşman karşısındayken şunu söylediğini duydum: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Muhakkak cennet kapıları, kılıçların gölgeleri altındadır."** buyurdu. Bunun üzerine pejmurde kılıklı bir adam ayağa kalkarak: "Ya Eba Musa! bunu Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* söylerken sen mi işittin? dedi. Ebu Musa: Evet! cevabını verdi. Derken o adam arkadaşlarına dönerek: "Sizlere selâm eylerim!" dedi. Ve kılıcının kınını kırarak attı sonra kılıcıyla düşmana yürüyerek öldürülünceye kadar onunla vurdu. *(Müslim, İmare: 146, Tirmizî, Fezailül Cihad:23)*

٤٨١- عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ مَرَّ رَجُلٌ مِنْ اَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ بِشِعْبٍ فِيهِ عُيَيْنَةٌ مِنْ مَاءٍ عَذْبَةٌ فَاَعْجَبَتْهُ لِطِيبِهَا ، فَقَالَ: لَوِ اعْتَزَلْتُ النَّاسَ فَاَقَمْتُ فِي هٰذَا الشِّعْبِ وَلَنْ اَفْعَلَ حَتّٰى اَسْتَاْذِنَ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ فَذَكَرَ ذٰلِكَ لِرَسُولِ اللّٰهِ ﷺ فَقَالَ « لاَ تَفْعَلْ فَاِنَّ مُقَامَ اَحَدِكُمْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ اَفْضَلُ مِنْ صَلاَتِهِ فِي بَيْتِهِ سَبْعِينَ عَامًا ، اَلاَ تُحِبُّونَ اَنْ يَغْفِرَ اللّٰهُ لَكُمْ وَيُدْخِلَكُمُ الْجَنَّةَ؟ اُغْزُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ مَنْ قَاتَلَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ فُوَاقَ نَاقَةٍ وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ »

481.Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ashabından bir zat, tatlı su kaynakçığı bulunan bir boğazdan geçti ve tatlılığından ötürü kaynakçık hoşuna giderek: **"Halktan uzlet edip** (uzaklaşıp) **keşke şu boğazda ikamet etsem!** (ama) **Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **den müsaade almadan asla yapmıyacağım."** dedi. Durumu Resul-ü Ekrem *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e anlattı. Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu:

"Yapma (halktan uzlet etme)! **sizden birinizin Allah yolunda kıyamı** (bulunması), **evinde yetmiş sene kıldığı namazdan daha faziletlidir. Allahın sizi affetmesini ve cennete koymasını sevmez misiniz?** (o hâlde) **Allah yolunda savaşın! Her kim Allah yolunda, devenin sağılması müddeti kadar savaşırsa cennet kendisine vacip olur."** *(Tirmizî, Fezailül Cihad:17 (41181) No:1650, Hakim, Müstedrek:2/68)*

٤٨٢- عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « مَنْ لَقِيَ اللّٰهَ بِغَيْرِ اَثَرٍ مِنْ جِهَادٍ لَقِيَ اللّٰهَ وَفِيهِ ثُلْمَةٌ »

482. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilmiştir; Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Cihattan** (üzerinde) **hiç bir eser bulunmaksızın Allah'a mülâki olan** (kavuşan), **ona gedikli** (çentikli) **olarak mülâki olur!"** *(Tirmizî, Fezailül Cihad:26, İbn-i Mace, Cihad:5 No:2763)*

Hadisi şerifte geçen: **"Eser"** den maksat, alâmettir. **Sülme'** de noksanlık ve eksiklik demektir. Aliyyül Kârî, **el-Mirkât**'ta: Hadisteki **Eser**'den maksat alâmettir. Yani yaralanma, yürüyüş nedeniyle tozlanma, bedenin yorulması, malî yardımda bulunma, savaş araç ve gereçlerini temin etme, savaşa hazırlanma gibi savaş alâmetlerinden hiç biri olmaksızın ölen kimse, şehitlik ve cihat etme mutluluğuna eren kimselere nazaran eksikliği bulunduğu hâlde kıyamet gününe gelir.

Bu hadisin, cihada gitmesi farz olan kimseler hakkında olması muhtemeldir. Yani savaşa gitmesi farz olan bir kimse bunun hazırlığına girişmeyip görevini ihmal eder ve bu durumda ölürse kıyamet günü eksikli olarak Allah'ın huzuruna çıkar, demiştir.

Tîybî'de: Bu hadis, düşmanla savaşmaya, nefisle ve şeytanla mücadeleye şumullüdür. Cihat eseri de buna göre değişik olur, demiştir.

٤٨٣- عَنْ اَبِي مَالِكٍ الْاَشْعَرِيِّ (رضى الله عنه) قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ يَقُولُ: « مَنْ فَصَلَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ فَمَاتَ اَوْ قُتِلَ فَهُوَ شَهِيدٌ ، اَوْ وَقَصَهُ فَرَسُهُ اَوْ بَعِيرُهُ اَوْ لَدَغَتْهُ هَامَّةٌ اَوْ مَاتَ عَلٰى فِرَاشِهِ [اَوْ] بِاَيِّ حَتْفٍ شَاءَ اللّٰهُ فَاِنَّهُ شَهِيدٌ ، وَاِنَّ لَهُ الْجَنَّةَ »

483. Ebu Malik el-Eşarî *(Radıyallahu Anh)* dedi ki: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle dediğini işittim: **"Kim Allah yolunda harbe ayrılır, ölür veya öldürülürse o kimse şehittir veya onu atı yahut devesi ısırır, yahut onu zehirli hayvan sokarsa, yahut döşeğinde ölürse veya Allah'ın dilediği helâk sebeplerinden biriyle ölürse, o kimse de şehittir. Ve şüphesiz ona cennet var."** buyurdu. *(Ebu Davud, Cihad:14, No:2499, Hakim Müstedrek:)*

٤٨٤- عَنْ اَبِى اُمَامَةَ عَنِ النَّبِىِّ ﷺ قَالَ: « مَنْ لَمْ يَغْزُ اَوْ يُجَهِّزْ غَازِيًا اَوْ يَخْلُفْ غَازِيًا فِى اَهْلِهِ بِخَيْرٍ اَصَابَهُ اللّٰهُ بِقَارِعَةٍ » وَفِى رِوَايَةٍ: قَبْلَ يَوْمِ الْقِيَامَةِ.

484. Ebu Ümame *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Kim harbe çıkmaz, gaziyi techiz etmez veya gazinin ailesine iyilikle vekil kalmazsa, Allah onu bir kıyamete** (felâkete) **uğratır."** Bir rivayette: **"Kıyamet gününden önce bir belaya uğratır."** buyurdu. *(Ebu Davud, cihad:17, No:2503, İbn-i Mace, Cihad:5, No:2762, Darimî, cihad:25)*

٤٨٥-عَنْ اَنَسٍ اَنَّ النَّبِىَّ ﷺ قَالَ:«جَاهِدُوا الْمُشْرِكِينَ بِاَمْوَالِكُمْ وَاَنْفُسِكُمْ وَاَلْسِنَتِكُمْ »

485. Enes *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Müşriklerle, mallarınızla, nefislerinizle ve dillerinizle savaşın."** buyurdu. *(Ebu Davud, Cihad:17, No:2504, Hakim Müstedrek:2/81)*

٤٨٦- عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « جَاهِدُوا فِى سَبِيلِ اللّٰهِ فَاِنَّ الْجِهَادَ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ تَبَارَكَ وَتَعَالٰى بَابٌ مِنْ اَبْوَابِ الْجَنَّةِ يُنَجِّى اللّٰهُ تَبَارَكَ وَتَعَالٰى بِهِ مِنَ الْهَمِّ وَالْغَمِّ »

486.Ubadetibnis Samit *(Radıyallahu Anh)* den rivayete göre Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Allah yolunda cihat edin. Çünkü Allah yolunda cihat, cennet kapılarından bir kapıdır. Allah-u Tebareke ve Tealâ onunla dertten ve kederden kurtarır.** (cihat edenleri cihat sebebiyle Allah-u Tealâ dünya ve ahiret dertlerinden kurtarır). *(Ahmed İbn-i Hanbel, Müsned:5/314)*

٤٨٧- عَنْ اَبِى الدَّرْدَاءِ (رضى الله عنه) قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « لَايَجْمَعُ اللّٰهُ فِى جَوْفِ رَجُلٍ غُبَارًا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَدُخَانَ جَهَنَّمَ وَمَنِ اغْبَرَّتْ قَدَمَاهُ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ حَرَّمَ اللّٰهُ سَائِرَ جَسَدِهِ عَلَى النَّارِ وَمَنْ صَامَ يَوْمًا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ بَاعَدَ اللّٰهُ عَنْهُ النَّارَ مَسِيرَةَ اَلْفِ سَنَةٍ لِلرَّاكِبِ الْمُسْتَعْجِلِ وَمَنْ جُرِحَ جَرَاحَةً فِي سَبِيلِ اللّٰهِ خُتِمَ لَهُ بِخَاتَمِ الشُّهَدَاءِ لَهُ نُورٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَوْنُهَا مِثْلُ لَوْنِ

الزَّعْفَرَانِ وَرِيحُهَا مِثْلُ رِيحِ الْمِسْكِ يَعْرِفُهُ بِهَا الْأَوَّلُونَ وَالْآخِرُونَ يَقُولُونَ فُلَانٌ عَلَيْهِ طَابَعُ الشُّهَدَاءِ وَمَنْ قَاتَلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فُوَاقَ نَاقَةٍ وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ »

487. Ebud Derda *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilen bir hadisi şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Allah-u Tealâ, bir adamın içinde, Allah yolunda** (yuttuğu) **tozla, cehennem dumanını toplamaz. Her kimin Allah yolunda ayakları tozlanırsa Allah onun diğer cesedini de cehenneme haram eder. Her kim Allah yolunda bir gün oruç tutarsa Allah** (-u Tealâ) **cehennemi ondan, acele giden bir atlının bin senede alacağı mesafe kadar uzak eder. Her kim Allah yolunda bir yara alırsa ona şehitlerin damgası vurulur ki kıyamet gününde onun için büyük bir nur vardır. Onun rengi zaferan rengi gibi kokusu ise misk kokusu gibidir. Öncekiler ve sonrakiler onu, o mühürüyle tanıyarak: "Felânın üzerinde şehitlerin damgası var." derler ve her kim Allah yolunda bir devenin sağılacağı kadar kıtal ederse** (çarpışırsa) **cennet ona vacip olur."** *(Ahmed İbn-i Hanbel, Müsned:6/443-444)*

٤٨٨-عَنِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ (رضى الله عنه) قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « مَثَلُ الْمُجَاهِدِينَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ الصَّائِمِ نَهَارُهُ وَالْقَائِمِ لَيْلُهُ حَتَّى يَرْجِعَ مَتَى يَرْجِعُ »

488. Numan İbn-i Beşir*(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilen bir hadis-i şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Allah yolunda cihat edenlerin hâli** (o yoldan) **dönünceye kadar, gününü oruçla, gecesini de ibadetle geçiren gibidir."** buyurdu. *(Ahmed İbn-i Hanbel, Müsned:4/272)*

٤٨٩- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « ثَلَاثَةُ أَعْيُنٍ لَا تَمَسُّهَا النَّارُ عَيْنٌ فُقِئَتْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَعَيْنٌ حَرَسَتْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَعَيْنٌ بَكَتْ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ »

489. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Üç göze ateş değmez.** (bunlarda) **Allah yolunda çıkarılan göz, Allah yolunda nöbet bekleyen göz ve Allah korkusundan ağlayan göz."** buyurdu. *(Hakim, Müstedrek:2/82)*

490. İbnül Hasâsiye *(Radıyallahu Anh)* buyurdu ki: "Ben, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e, islâmı kabul etmek üzere biyat etmeye geldiğimde bana, Allah'dan başka hiç bir ilâh olmadığına ve Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, onun kulu ve resulü olduğuna şahitlik etmemi, (beş vakit) namaz kılmamı, Ramazan orucunu tutmamı, zekât vermemi, Beytullah'ı haccetmemi ve Allah yolunda cihat etmemi şart koştu. Ben de: Ey Allah'ın Resulü, ikisine (oruçla, hacca) gücüm yetmez zekât verecek zaten malım yok cihada gelince,

harpten kaçanın Allah'ın gazabına uğrıyacağını söylüyorlar. Bense harbe katıldığımda ölümü istemediğimden harpten kaçacağımdan korkarım." dedim. Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* elini kısıp sonra açarak:

« لاَ صَدَقَةَ وَلاَ جِهَادَ فَبِمَ تَدْخُلُ الْجَنَّةَ »

"Sadaka yok cihat yok ya sen neyle cennete gireceksin" buyurunca ben: "Ey Allah'ın Resulü! Ben sana biyat ediyorum." dedim. O da bütün bu şartlar üzerine benimle sözleşmeyi kabul etti. *(Hakim, Müstedrek:2/80)*

٤٩١- عَنْ اَبِى بَكْرٍ الصِّدِّيقِ (رضى الله عنه) قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ يَقُولُ: « مَا تَرَكَ قَوْمٌ الْجِهَادَ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ اِلاَّ ضَرَبَهُمُ اللّٰهُ بِذُلٍّ ، وَلاَاَقَرَّ قَوْمٌ الْمُنْكَرَ بَيْنَ اَظْهُرِهِمْ اِلاَّ عَمَّهُمُ اللّٰهُ بِعِقَابٍ »

491. Ebu Bekrinis Sıddık *(Radıyallahu Anh)*, ben Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*'ın şöyle buyurduğunu işittim, dedi. **"Bir topluluk, Allah yolunda cihat etmeyi terkederlerse Allah** (-u Tealâ) **mutlaka onlara alçaklık damgasını vurur. Bir millet de Allah'ın yasaklarının, aralarında** (açıkça) **işlenmesini kabul ederlerse mutlaka Allah** (-u Tealâ), **onların toptanının belasını verir."** *(Ali el-Müttekî, Kenzül Ummal:3/681 No:8447)*

٤٩٢- عَنْ اَبِى اُمَامَةَ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِىِّ ﷺ « ذِرْوَةُ الْاِسْلاَمِ الْجِهَادُ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ لاَيَنَالُهُ اِلاَّ اَفْضَلُهُمْ »

492. Ebû Ümame *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilen bir hadisi şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"İslâmın zirvesi Allah yolunda cihat etmektir ki, buna** (müslümanların) **en üstünleri kavuşur."** buyurdu. *(Ali el-Müttekî, Kenzül Ummal:4/298, No:10577)*

Ebus Suud tefsirinde zikredildiğine göre ayeti celilede geçen: (كُرْهٌ) **Kürh** kelimesi mastardır. Mübalağaten meful onunla sıfatlanmıştır. Yani cihad nefse hiç hoş gelmediğinden: **"O sizin için mekruh** (istenmedik) **bir şeydir."** buyurulacak yerde: **"O sizin için bir kerahat** (isteksizlik) **tir."** buyurulmuştur. Veya: (خُبْزٌ) **Hubz** (pişmek) **mahbuz** (pişirilmiş) manasında olduğu gibi, **Kürh** (istememek) de mekruh (istenmeyen) manasındadır.

CİHADI EMREDEN DİĞER AYETİ KERİMELER.

فَلْيُقَاتِلْ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ الَّذِينَ يَشْرُونَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا بِالْاٰخِرَةِ وَمَنْ يُقَاتِلْ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ فَيُقْتَلْ اَوْ يَغْلِبْ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ اَجْرًا عَظِيمًا (٧٤)

Ayet: 216

"O hâlde, dünya hayatını, ahiret karşılığında satanlar, Allah yolunda savaşsınlar. Kim Allah yolunda savaşır da öldürülür veya galip gelirse, biz ona yakında büyük bir mükâfat vereceğiz." *(Nisa Suresi:74)*

فَقَاتِلْ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ لاَتُكَلَّفُ اِلاَّ نَفْسَكَ وَحَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ . . . (٨٤)

"Öyleyse Allah yolunda savaş! Sen, ancak kendinle mükellef (kendinden sorumlu) **olursun, müminleri de teşvik et."** *(Nisa Sures:84 den)*

İSTENMEYEN BİR ŞEYDE ÇOK BÜYÜK BİR HAYIR OLABİLECEĞİNİ BEYAN EDEN BİR AYETİ KERİME.

. . . فَاِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسٰى اَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللّٰهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا (١٩)

". . . Eğer onları kerîh görür (ailelerinizden hoşlanmaz) **sanız, umulur ki, siz bir şeyi kerih görür** (istemez) **siniz** (fakat) **Allah, onda** (sizin için) **bir çok hayır yaratır."** *(Nisa Suresi:19 dan)*

Mevlâ Tealâ, muharebenin farz olduğunu beyandan sonra, haram ayda muharebe etmenin büyük günah olduğunu açıklamak üzere buyuruyor:

يَسْئَلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ وَصَدٌّ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ وَكُفْرٌ بِهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَاِخْرَاجُ اَهْلِهِ مِنْهُ اَكْبَرُ عِنْدَ اللّٰهِ وَالْفِتْنَةُ اَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ وَلاَيَزَالُونَ يُقَاتِلُونَكُمْ حَتّٰى يَرُدُّوكُمْ عَنْ دِينِكُمْ اِنِ اسْتَطَاعُوا وَمَنْ يَرْتَدِدْ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَاُولٰئِكَ حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَاُولٰئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ (٢١٧)

KELİME MANASI (217)

(يَسْئَلُونَ) **Soruyorlar,** kime? (كَ) **sana,** neden? (عَنِ الشَّهْرِ) **aydan,** öyle ay ki, (الْحَرَامِ) **haram,** yani kendisinde harbetmek yasak olan ayı sana soruyorlar. O aydan bedel, (قِتَالٍ) **harbetmeyi,** nerede? (فِيهِ) **onda,** yani bu haram olan ayda savaş caiz midir? diye sana soruyorlar. (قُلْ) **Söyle,** yani habibim bu sorunun cevabında de ki. (قِتَالٌ) **muharebe,** nerede? (فِيهِ) **onda** (o ayda) nedir? (كَبِيرٌ) **çok büyüktür,**

yani çok büyük bir günahtır. (وَصَدٌّ) **men etmek ise,** neden?(عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ) **Allah'ın yolundan,** yani kulları Allah'a ulaştıran dinden men etmek. daha? (وَكُفْرٌ) **ve inkâr,** neyi?(بِهِ) **onu,** yani Allah'ı veya onun yolunu inkâr etmek, daha? (وَالْمَسْجِدِ) **ve mescitten** (men etmek) öyle mescit ki, (الْحَرَامِ) **haram olan,** yani Mescid-i Haram'dan insanları men etmek. daha? (وَإِخْرَاجُ أَهْلِهِ) **ve onun ehlini çıkarmak,** yani Mescid-i Haram'ın ehlini çıkarmak, Muhammed *(Aleyhisselam)* ve müminleri uzaklaştırmak, nereden? (مِنْهُ) **ondan** (Mescid-i Haram'dan) nedir? (أَكْبَرُ) **daha büyüktür,** (عِنْدَ اللّٰهِ) **Allah** (-u Tealâ'nın) **indinde,** yani yahudilerin ve Kureyş müşriklerinin, Allah yolundan ve Mescid-i Haramdan insanları men etmeleri, Allah'ı inkâr etmeleri ve Mescid-i Haram ehlini oradan çıkarmaları, müminlerin hata olarak eşhüri hurum (haram aylar) da yaptıkları harpten çok daha büyük bir suçtur. (وَالْفِتْنَةُ) **Ve fitne,** nedir?(أَكْبَرُ) **daha büyüktür,** neden? (مِنَ الْقَتْلِ) **öldürmekten,** yani müşriklerin geride zikrolunan işleri, müslümanların İbn-i Hadremi'yi, haram olan ayda öldürmelerinden daha büyük bir suçtur. (وَلَا يَزَالُونَ) **Ve onlar zail olmayacak** (devam edecek) **lerdir.** (يُقَاتِلُونَ) **Muharebe eder olmaya** (savaşmaya) kiminle? (كُمْ) **sizinle** (ey müslümanlar), nezamana kadar? (حَتّٰى يَرُدُّو) **döndürünceye kadar,** Kimi? (كُمْ) **sizi,** neden? (عَنْ دِينِكُمْ) **dininizden,** yani sizi hak olan dininizden, batıl olan kendi dinlerine döndürünceye kadar sizinle muharebe etmekten geri durmazlar. (إِنِ اسْتَطَاعُوا) **Eğer** (buna) **güçleri yeterse,**Tefsiri Kebir ve Kurtubî de zikrolunduğuna göre burada (حَتّٰى),Gaye (sona dayandırmak) içindir. Bizim manamız buna göredir. Kazî. Nesefî, Alusî ve diğerlerine göre (حَتّٰى) Ta'lîl (sebep açıklama) içindir. Buna göre mana: "Kâfirler güçleri yeterse, sizi dininizden döndürmek için, sizinle harbetmeye devam edeceklerdir." demek olur. (وَمَنْ) **her kim,** (يَرْتَدِدْ) **dönerse,** kimden? (مِنْكُمْ) **sizden,** neden? (عَنْ دِينِهِ) **dininden,** (فَيَمُتْ) **ölürse,** (وَهُوَ) **halbuki o,** nedir? (كَافِرٌ) **küfredicidir,** yani dininden dönüpte kâfir olarak ölenler varya, (فَأُولٰئِكَ) **işte onlar,** (حَبِطَتْ) **habtolur** (boşa gider) ne? (أَعْمَالُهُمْ) **amelleri,** yani müslümanken işledikleri güzel amelleri sanki hiç yapılmamış gibi boşa gitmiştir. Nerede? (فِي الدُّنْيَا) **dünyada,** daha?(وَالْآخِرَةِ) **ahirette,** (وَأُولٰئِكَ) **ve işte onlar,** nedirler? (أَصْحَابُ النَّارِ) **ateş ehlidirler,** (هُمْ) **onlar,** nerede? (فِيهَا) **orada** (ateşte) nedirler? (خَالِدُونَ) **ebediyyen kalıcılardır.**

MEALİ ŞERİFİ (217)

(Habibim!) **Sana haram olan o aydan, ondaki kıtal** (muharebe) **den soruyorlar. De ki: Onda** (o ayda) **muharebe etmek büyük** (bir günah) **tır. Fakat**

(insanları) **Allah yolundan** (Allah'a ulaştıran dinden) **menetmek** (alıkoymak), **onu** (Allah'ı) **inkâr etmek,** (ziyaretçileri) **Mescid-i Haram'dan men etmek ve ehlini** (halkını) **oradan çıkarmak, Allah indinde daha büyük** (günah) **tır. Ve fitne** (müşriklerin işledikleri şirk ve benzeri suçlar) **katil** (adam öldürmek) **den daha büyük** (bir günah) **tır. Onlar** (kâfirler), **güçleri yetse, sizi dininizden döndürünceye kadar sizinle harbetmeye devam edeceklerdir. Sizden her kim dininden döner de o, kâfir olarak ölürse İşte onların bütün amelleri** (müslümanken yaptıkları iyi işleri) **dünyada da, ahirette de boşa gitmiştir. Ve işte onlar, o ateşin** (cehennemin) **ashabı** (arkadaşları) **dır. Onlar, orada** (bir daha çıkmamak üzere) **devamlı kalıcıdırlar.**

İ Z A H A T

Muharebenin haram olduğu aylar: Zülka'de, Zülhıcce, Muharrem ve Receb-i Şerif olup burada sorulandan maksat ise, Receb-i şeriftir. Soranlar ya müslümanlardır ki, anlamak ve öğrenmek için sormuşlar veya kâfirlerdir ki inatlarından sormuşlardır.

493. İbn-i Cerîr, Câmiul Beyan isimli tefsirinde, Urvetibni Zübeyr'in şöyle buyurduğunu nakletti: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* (halazadesi olan) Abdullah İbn-i Cahş *(Radıyallahu Anh)* 1 Bedir muharebesinden iki ay evvel, muhacirlerden sekiz kişiyle beraber (seriyye olarak), gönderdi, bunlar: Ebu Huzeyfe, Ukâşe İbn-i Mihsan, Utbe İbn-i Gazvân, Sad İbn-i Ebî Vakkâs, Âmir İbn-i Rebîa, Vâkid İbn-i Abdillah, Halid İbn-i Bükeyr, Süheyl İbn-i Beyza *(Radıyallahu Anhüm)* Hazerâtı idiler.

Ve Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ona (seriyyenin emiri olan Abdullah İbn-i Cahş *(Radıyallahu Anh)* a) bir mektup yazıp vererek: "İki gün geçmeden mektuba bakmamasını, sonra açarak Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in onda bulunan emrine göre hareket etmesini ve arkadaşlarından hiç birini zorlamamasını emretti."

Abdullah *(Radıyallahu Anh)* iki gün yürüdükten sonra mektubu açtı içindekilere baktı, içinde:

« اِذَا نَظَرْتَ اِلَىٰ كِتَابِى هٰذَا فَسِرْ حَتّٰى تَنْزِلَ نَخْلَةَ بَيْنَ مَكَّةَ وَالطَّائِفِ فَتَرَصَّدْ بِهَا قُرَيْشًا وَتَعَلَّمْ لَنَا مِنْ اَخْبَارِهِمْ »

"Benim bu mektubuma baktığında, Mekkeyle Taif arasındaki Nahl (denen yer) **e konuncaya kadar yürü ve orada Kureyş** (kâfirlerin) **i gözle ve onların haberlerini bizim için öğren."** yazıyordu.

Mektubu okuyan Abdullah *(Radıyallahu Anh)* Hazretleri: (سَمْعًا وَطَاعَةً) **"İşittik ve itaat ettik."** buyurdu.

Sonra arkadaşlarına da mektubu okuyarak onlara: "Muhakkak Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bana Nahle'ye gelip orada Kureyşi gözliyerek

onlardan kendisine bir haber getirmemi emretti ve sizden herhangi birinizi zorlıyarak, beraberimde götürmekten beni nehyetti. Her kim şehit olmak istiyorsa yürüsün, istemeyen ise dönsün, ben Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in emri üzerine yürüyeceğim." dedi.

Sonra Abdullah *(Radıyallahu Anh)* yürüdü arkadaşlarından hiç biri geri kalmıyarak onlar da yürüdüler. Hicaz yolunu tuttular. Buhran denen yere geldiklerinde, Sa'd İbn-i Ebî Vakkâs ve Utbe İbn-i Gazvân *(Radıyallahu Anhüma)* nöbetleşe bindikleri develerini kaybettiler ve onu aramak üzere arkadaşlarından geri kaldılar. Diğer arkadaşları ise devam ederek Nahle denen yere indiler. O anda üzüm kurusu, katıklar ve Kureyşin nice ticaret mallarıyla yüklü bulunan bir kafilesi oraya uğradı. İçlerinde Amr İbn-i Hadramî, Osman İbn-i Abdillah İbnil Mugiyre ve kardeşi Nevfel İbn-i Abdillah İbnil Mugiyre, Hişam İbn-i Mugiyrenin azatlısı Hakem İbn-i Keysan bulunuyordu.

O kavim (Kureyş kafilesi), onları (Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ashabını) görünce korktular, Bunun üzerine Abdullah İbn-i Cahş *(Radıyallahu Anh)*, arkadaşlarına: "Bu kafile sizden korktu öyleyse içinizden biri başını traş edip onlara yanaşsın." dedi. O zaman Ukâşe hazretlerinin başını traş ettiler. Sonra o, başı traşlı olarak onlara yanaşınca kafile onlar hakkında aralarında müşavere edip, birbirine: "(Bunlar) Umreye gidiyorlar, sizin üzerinize onlardan bir beis (zarar) yoktur." diyerek emin oldular (rahatladılar).

O gün, Cemaziyel ahirin son günüydü (ertesi gün, haram ay olan Recebi şerifin biriydi), bunun üzerine ashabı kiram (aralarında istişare yaparak: "Vallahi eğer bu gece bunları bırakırsak Harem (-i Şerif) e girecekler, onlarla muharebe edersek elbette haram olan ayda muharebe etmiş olacağız, her hâlükârda muhakkak bizden kurtulacaklar." dediler.

Fakat tereddüde düşerek onlara hücum etmekten çekindiler. Sonra onlara karşı şecaat (cesaret) lenerek onlardan kadir olabildik (güç yetirebildik) lerini öldürüp, beraberindeki (ganimet) leri almaya ittifak ettiler. Bunun üzerine Vakid ibni Abdullah Hazretleri *(Radıyallahu Anh)*, Amr İbn-i Hadrami'ye bir ok atarak onu öldürdü (bu, hicretten sonra müşriklerden ilk öldürülen şahıs oldu).

Osman İbn-i Abdillah ve Hakem İbn-i Keysan esir edildiler (bunlar da islâmda alınan ilk esirler oldu). Nevfel ise (atına binerek) kaçtı ve peşine düşenleri aciz bıraktı. Abdullah İbn-i Cahş ve arkadaşları kafileyi ve iki esiri alarak, Medinede Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzuruna geldiler.

Abdullah İbn-i Cahş'ın âli (yakınları) ndan bazısının anlattığına göre, Abdullah *(Radıyallahu Anh)* o hadise üzerine arkadaşlarına: "Şüphesiz aldığınız ganimetin beşte biri, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e aittir." dedi. Bu ise, ganimetlerin beşte birinin (ayeti kerimeyle Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e) ayrılmasından önce oldu. O, kafilenin (ganimetin) beşte birini Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e ayırdı diğerlerini ise arkadaşları arasında taksim etti.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzuruna vardıklarında, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

« مَا اَمَرتُكُمْ بِقِتَالٍ فِى الشَّهْرِ الْحَرَامِ »

"Ben size haram ayda harbetmeyi emretmemiştim." buyurdu. Kafileyi (malları ve esirleri) durdurarak ondan bir şey almaktan çekindi. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* böyle buyurunca, sahabei kiram, helâk olduklarını zannederek çok pişman oldular. Ve: "Ya Resulallah! Biz İbn-i Hadramî'yi öldürdükten sonra, akşamladığımız zaman Recebin hilâlini gördük ve katil işini, cemaziyelâhirde mi Recebi şerifte mi yaptığımızı bilemedik." dediler. Müslümanlar da onların bu yaptığını ayıplıyarak: "Emrolunmadığınız işi yaptınız, haram ayda harbettiniz, hâlbuki harple emrolunmamıştınız." dediler.

Bunun üzerine Kureyş: "Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ve Ashabı, haram olan (korkanların kendisinde emin olduğu ve bütün insanların geçimlerini temin için memleketlere dağıldığı) ayı, helâl kabul ederek , o ayda kanlar döktüler, mallar ve esirler aldılar." dedi.

Mekke'de bulunan müslümanlar da Kureyş'e: "Onlar bunu Cemaziyel âhir (in son günün) de yaptılar (henüz harama girilmemişti)." diye cevap verdiler. Bütün insanlar arasında bu mesele çok konuşulunca, Allah-u Tealâ Hazretleri bu ayeti indirip:

"(Habibim!) **Sana, haram ayda harbetmeyi soruyorlar. De ki, "Onda** (haram ayda) **harbetmek büyük günahtır, amma** (kâfirlerin yaptığı), **Allah'ın yolundan ve Mescid-i Haram'dan** (müslümanları) **alıkoymak ve onun** (Haremin) **ehlini ondan çıkarmak, Allah indinde daha büyük** (bir suç) **tur. Fitne** (şirk) **adam öldürmekten daha büyük** (bir günah) **tır."** buyurarak o sahabeleri korkudan kurtarınca, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* kafileyi (ganimetleri) ve iki esiri kabul etti. *(Taberî, Camiul Beyan:2/202-203)*

Ayrıca bu ayeti kerimeyi indirmekle seriyye ashabını temize çıkardı şöyleki: Haram ayda muharebenin büyük bir günah olduğunu, amma kâfirlerin müminlere yaptıkları fitne (işkence) lerin daha büyük olduğunu beyan etti.

Bunun üzerine Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Amr İbn-i Hadramî nin diyetini ödeyerek haram ayın hürmetinin devam ettiğini ilân etti.

(فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ) **"Müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün."** *(Tövbe Suresi:5 den)* mealindeki ayeti kerime ininceye kadar bu hüküm devam etti. Bu ayet geldikten sonra, haram aylarda da, diğerlerinde de muharebe serbest edildi.

İbn-i Kesir tefsirinde zikredildiğine göre, İbn-i İshak *(Rahimehullah)* buyurdu ki: Kureyş, Osman İbn-i Abdillah ve Hakem İbn-i Keysan'ın fidyelerini verip, onları esaretten kurtarmak istediklerinde, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e haber gönderdiler. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de:

« لاَنُفْدِيكُمُوهُمَا حَتّٰى يَقْدَمَ صَاحِبَانَا فَإِنَّا نَخْشَاكُمْ عَلَيْهِمَا فَإِنْ تَقْتُلُوهُمَا نَقْتُلْ صَاحِبَيْكُمْ »

"İki arkadaşımız (develerini aramak için geri kalan Sa'd İbn-i Ebî Vakkâs ve Utbe İbn-i Gazvan *(Radıyallahu Anhüma)* **gelmedikçe, biz onların fidyesini kabul etmiyeceğiz** (sizden fidye alıp bu iki esiri salmıyacağız) **çünkü biz, onlar üzerine sizden** (sizin onlara bir şey yapacağınızdan) **korkuyoruz. Siz onları öldürürseniz, biz de sizin arkadaşlarınızı öldüreceğiz."** buyurdu.

Bu iki zat gelince, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onların esirlerini saldı. Bunlardan Hakem İbn-i Keysan, İslâmı kabul ederek Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yanında Medine-i Münevverede kaldı. Daha sonra, Bi'ri Maûne günü şehit edildi. Osman İbn-i Abdillah ise Mekkeye dönüp orada kâfir olarak öldü. *(İbni Kesir:1/371)*

Kurtulup kaçan Nevfel ise, Ahzap günü hendeği geçip müslümanlara saldırmak istediğinde, atıyla birlikte hendeğe düştü. Allah-u Tealâ Hazretleri onu da böylece katletti (öldürdü). *(Kurtubî, el-Câmiuli Ahkamil Kuran:3/42)*

Müşrikler, para mukabili nevfelin ciyfesini istediklerinde Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* , onlara:

« خُذُوهُ فَإِنَّهُ خَبِيثُ الْجِيفَةِ خَبِيثُ الدِّيَةِ »

"**Onu** (leşini) **alın** (parası da lâzım değil) **çünkü onun ciyfesi de, diyeti de pistir."** buyurdu. *(Beğavî:1/280)* Alusî Tefsirinde zikredildiğine göre ulemanın ekserisi haram aylarda muharebenin yasak olma hükmünün:

فَإِذَا انْسَلَخَ الْأَشْهُرُ الْحُرُمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ . . . (٥)

"Haram aylar çıkınca müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün." *(Tövbe Suresi:5 den)* mealindeki ayetle neshedildiği (kaldırıldığı) görüşündedirler. Çünkü ayeti celilede geçen haram aylardan maksat:

فَسِيحُوا فِي الْأَرْضِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ . . . (٢)

"Ey müşrikler yeryüzünde dört ay daha dolaşın." *(Tövbe Suresi:2 den)* mealindeki ayetle,müşriklere seyahatın serbest edildiği muayyen (belirli) aylardır.

Yoksa aylardan murat her senenin haram ayları değildir Öyleyse o sene müşrikleri öldürme müsaadesinin, haram ayların çıkmasına bağlanması, o senenin haram aylarının çıkışından sonra, kâfirleri her mekan ve zamanda öldürmenin emrolunduğunu ifade etmektedir.

Bu, umumînin hususiyi neshetmesi demektir ki, Hanefi büyüklerimiz bunu kabul etmektedirler. İbn-i Ebî Hatim'in naklettiğine göre, Süfyani Sevrî

(Rahimehullah) a, bu ayet sorulduğunda: "Bu, mensuh (hükmü kaldırılmış) bir şeydir. Haram ayda muharebe etmekte hiç bir beis yoktur, buyurmuştur. *(Alusî:2/108-109)*

Şu hâlde, müslümanlar için harbi durduracak ve işlerini tatil edecek belli bir gün ve zaman yoktur. Hatta cuma günü bile cuma namazını eda edecek müddet, işini bırakır sonra yine işine bakar, tatil etmez.

Kazî Beyzavî buyurmuştur ki bu ayet, kâfirlerin düşmanlıklarının devamlı olup müslümanları dinlerinden döndürmedikçe, bu düşmanlıklarından vaz geçmiyeceklerini haber vermektedir.

Ruhul Beyan ve Alusî tefsirlerinde zikredildiğine göre ayeti celilede geçen: **"Sizden her kim dininden dönerde, kâfir olarak ölürse, işte onların dünyada da ahirette de** (müslümanken yaptıkları iyi) **amelleri haptolmuş** (boşa gitmiştir) **ve işte onlar cehennem ashabıdır, onlar orada ebedi kalıcıdırlar."** ifadesinin zahiri, bir insanın müslümanken yaptığı iyi amellerinin dünya ve ahirette boşa gitmesi ve onun ebedi cehennemde kalmasının, mürted olarak ölmesine bağlı olup, tekrar islâma döndüğü taktirde bu hükümlerin geçerli olmadığını göstermektedir.

Bundan dolayı İmam-ı Şafiî, bu ayeti kerimeyle: "Mürted olan (dinden dönen) bir kimsenin o hâl üzere ölmedikçe amellerinin haptolmıyacağına delil almıştır.

Ebu Hanifeye *(Rahimehullah)* göre ise, riddet (dinden dönmek), mutlak olarak (islâma tekrar dönsün dönmesin) amelleri mahveder.

Çünkü Allah-u Tealâ Hazretlerinin:

. . . وَلَوْ اَشْرَكُوا لَحَبِطَ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ (٨٨)

"Eğer onlar da (peygamberler bile farzı muhal) **şirk** (Allah'a ortak) **koşsalardı, elbette yapmakta oldukları şey** (bütün ameller kendilerinden) **haptolurdu."** *(Enam Suresi:88 den)*

Kavli şerifiyle:

. . . وَمَنْ يَكْفُرْ بِالْاِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ وَهُوَ فِى الْاٰخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ (٥)

"İmana küfredenin (inanmayı kabul etmiyenin), **muhakkak ameli haptolmuş** (boşa gitmiş) **tir. O, ahirette de ziyana uğrıyanlardandır."** *(Maide Suresi:5 den)* Kavli şerifi, umumi olarak zikredilmiştir ki bundan iki mesele doğar:

1. Akaid imamlarından bir cemaat, iman ve küfrün sıhhatinin şartı, onların üzerine ölmenin hasıl olmasıdır. Binaenaleyh mümin, iman üzere ölmedikçe imanı makbul değildir. Kâfir de küfr üzere ölmedikçe, küfrüne hükmolunmaz. buyurmuşlardır

2. Bir müslüman, namaz kılıp sonra mürted olsa (نَعُوذُ بِاللّٰهِ) **"Allah'a sığınırız."** vakit çıkmadan tekrar islâma dönse, İmamı Şafiî'ye *(Rahimehullah)*

göre, o namazı iade etmesi gerekmez. Ebu Hanîfe'ye *(Rahimehullah)* göre kıldığını kaza etmesi gerekir. Hac hususunda da söz böyledir.

Şu da bilinmelidir ki, mürted olan kimsenin üzerine, irtidat hükümlerini icra etmek, kâfir olarak vefat etmesine bağlıdır, denmiştir. Çünkü dinden döndükten sonra tekrar tövbe istiğfar ederse tövbesi kabul olunur cehennem de ebedi kalmaz ve buluğa erdiği günden, mürted oluncaya kadar bütün iyilikleri geçersiz olup, tövbe etmediği taktirde ailesi kendisine haram olur. mümin olan anne-baba ve akrabasına varis olamaz kendi malları da ganimet olur.

Müminler tarafından yardım olunmaya da müstehak olamaz. Zira mürted olunca, islâm cemaatından çıkmış olduğundan islâm ehliyle hiç bir alâkası kalmaz. Amellerinin ahirette de batıl olması ise, kâfir olduğu için hiç bir iyiliğinin sevabını göremeyip cehennemde ebedi kalmasından ibarettir.

Üstadımız Hacı Ali Haydar Efendi *(Kuddise Sırruhu)* Hazretleri kendi Kuranı keriminde (مَتٰى نَصْرُ اللّٰهِ) (وَالْفِتْنَةُ اَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ) (كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ) cümlelerinin aralarını çizgiyle birleştirdi. Bundan şöyle anlıyoruz : Katil'den daha büyük olan fitneden bizi kurtarması için Allah-uTealâ Hazretlerinden yardım istenmelidir. Mevlâ Tealâ'nın bize yardımı ise, bizim onun yolunda cihat ederek onun dinine yardım etmemize bağlıdır. Allah-u Tealâ daha iyi bilir.

O hâlde mümin, ameli saliha devam edip, bunu iptal edecek her şeyden sakınmalıdır. İrtidat sebebi, yakîn (şüphesiz inanc) ın olmayışıdır. Yoksa hakiki bir muvahhidin etrafında şeytan ve şirk nasıl dolaşır? Çünkü o kişi bütün berzah (mesafe) ve kayıt (bağ) lardan kurtulup Rabbine ulaşmıştır.

Şu da bilinsin ki, salih amel, kendisiyle Allah-u Tealâ'nın vechi (cemali) istenen iyi işlerdir. Başka niyetle yapılanlar ise fasittir, sahibine asla fayda vermez. Ahsenül hasenât (güzellerin en güzeli) ise tevhittir, çünkü o, hepsinin esasıdır. Bundan dolayı mizana girmez (tartılmaz).

Salih amellerin hepsi imanın nurunu artırır. O hâlde insan, taat ve hasenata ve ilâhî marifetlere ulaşmaya çalışmalıdır çünkü Allah'ı bilmek, amellerin en üstünüdür.

Allahı bilmek de, ancak tevhit ve zikir cilasıyla batını (içeriyi) tasfiye ederek (Allah'dan başka herşeyden arındırarak) meydana gelir bunuda ancak âlimler anlar.

Şeyh Hasen Muhammed İbn-i Sirac *(Rahimehullah)* buyurdu ki: Cüneydi Bağdâdî *(Kuddise Sırruhu)* nun şöyle buyurduğunu işittim: İblisi rüyamda çıplak gibi gördüm ona: "Bu ne hâl, insanlardan utanmaz mısın?" dedim. O: "Bunlar, insan sınıfından olsaydı, çocuklar misketle oynadığı gibi ben onlarla oynayamazdım." dedi. Ben: "Peki hakiki insan kimlerdir?" dedim. O da: "Şunûzî mescidinde bir cemaat var ki, benim cismimi zayıflattılar, kalbimi yaktılar, her ne zaman onları kaydırmak istesem Allah-u Tealâ'ya işaret ederek beni gösterirler, az kalsın ben, onların zikrinin nuruyla yanacak olurum." dedi.

Cüneydi Bağdadî *(Kuddise Sırruhu)* şöyle devam etti: "Uyanır uyanmaz geceleyin mescidi Şunûzî'ye gittim, mescide girince, oturur hâlde üç kişiye rastladım başları, yamalı elbiseleriyle örtülüydü, benim geldiğimi hissedince birisi elbiseden başını çıkararak: Ey Kasım'ın babası sana her söylenen şeyi işitip kabul mü edersin?" dedi. Yani o zat keramet göstererek Cüneyd hazretlerine: "Sen rüyanda iblisi görüpte onun dediklerine niye kulak verdin de buralara kadar yoruldun." demek istedi.İşte bunlar, islâm-ı hakîkînin ehlindendirler.

Bu izahattan sonra, Ruhul Beyan sahibi İsmail Hakkı Bursevî *(Kuddise Sırruhu)* Hazretleri buyurdu ki: Allâme Şeyhim, Abdurrahman el-eslemî *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilen Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in:

٤٩٤ – عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ الْاَسْلَمِيِّ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « بَدَأَ الْاِسْلَامُ غَرِيبًا ثُمَّ يَعُودُ كَمَا بَدَأَ »

494. **"İslâm garip başladı, garip olarak dönecektir."** *(Ali el -Müttekî, Kenzül Ummal:1/210, No:1201)*

Hadisi şerifi hakkında buyurdu ki, buradaki islâmdan murat, islâmı hakîkidir (bu da ancak nefsin, kötü huylarından kurtulup, islâmı kabul etmesiyle kazanılır) bu manadaki islâma sahip olan, ebedî mürted olmaz. İslâmın garip olması ise, enîsi (yoldaşı) bulunmaması demektir. Yani âhir zamanda hakiki islâmın ehli bulunmayacak derecede az olacaktır, demektir.

Tefsiri Kebirde zikredildiğine göre, Fitne: Aslında imtihan etmek demektir. Altın, içindeki yabancı madenlerden temizlenmesi için ateşe atıldığında "Altın, ateşle fitnelendi." denir. Allah-u Tealâ'nın:

اِنَّمَا اَمْوَالُكُمْ وَاَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ . . . (١٥)

"Mallarınız ve çocuklarınız ancak fitnedir." *(Teğabün Suresi:15 den)* kavli şerifi de **"Sizin için bir imtihandır."** demektir. Çünkü insan, Allah yolunda mal vermesi gerektiğinde, çocuklarını düşünerek bundan geri kalır.

Mevlâ Tealâ:

اَحَسِبَ النَّاسُ اَنْ يُتْرَكُوا اَنْ يَقُولُوا اٰمَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ (٢)

"İnsanlar, fitnelenmeden (dinleri hususunda türlü türlü belalarla imtihan olunmadan) **sadece inandık demeleriyle bırakılacaklarını mı zannettiler?"** *(Ankebut Suresi:2)* buyuruyor.

Mevlâ Tealâ, Musa *(Aleyhisselam)* a hitaben:

. . . وَفَتَنّٰكَ فُتُونًا . . . (٤٠)

"Seni, çeşitli fitnelerle fitnelendirdik (türlü türlü belalarla imtihan ettik.) buyurdu. *(Taha Suresi:40 tan)*

Bir ayeti kerimesinde de Rabbimiz:

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ آمَنَّا بِاللّٰهِ فَإِذَا أُوذِيَ فِي اللّٰهِ جَعَلَ فِتْنَةَ النَّاسِ كَعَذَابِ اللّٰهِ... (١٠)

"İnsanlardan öylesi vardır ki: "Allah'a inandık." der de, Allah (yolun) **da eziyet olunduğu zaman, insanların fitnesini** (din hususunda insanlar tarafından gelen sıkıntı ve işkenceyi) **Allah'ın azabı gibi kabul eder."** *(Ankebut Suresi :10 dan)* buyurdu.

Diğer bir ayeti kerimesinde de:

إِنَّ الَّذِينَ فَتَنُوا الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَتُوبُوا فَلَهُمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ وَلَهُمْ عَذَابُ الْحَرِيقِ (١٠)

"Şüphesiz inanmış erkek ve kadınları fitnelendirip (dinlerindeki sebatlarını imtihan etmek için onlara işkence edip) **sonra tevbe de etmeyenler** (var ya) **onlar için cehennem azabı ve yine onlar için yakıcı azap vardır."** *(Burûc Suresi:10)* buyurdu.

Bir ayeti kerimesinde:

وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلٰوةِ إِنْ خِفْتُمْ أَنْ يَفْتِنَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا (١٠١)

"Yer yüzünde sefere çıktığınız zaman, kâfirlerin sizi fitneye düşürmelerinden (size işkence yapmalarından) **korkarsanız namazı kısaltmanızda üzerinize hiç bir günah yoktur."** buyuruyor *(Nisa Suresi:101 den)*

Diğer bir ayeti kerimesinde:

فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ . . . (٧)

"Kalplerinde eğrilik olanlar, fitne (dinde mihnet ve meşakkat) **aradıklarından, ondan** (Kurandan), **müteşabih olana uyarlar** (onlarla uğraşıp dururlar)." buyuruyor. *(Ali İmran Suresi: 7 den)*

Diğer bir ayeti kerimesinde:

رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِلَّذِينَ كَفَرُوا . . . (٥)

"Ey Rabbimiz! Bizi kâfirlere bir fitne yapma ." buyuruyor. *(Mümtehine Suresi: 5 den)*

Başka bir yerde:

. . . رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ (٨٥)

"Ey Rabbimiz! Bizi zalim kavim için bir fitne yapma." *(Yunus Suresi:85 den)*

Yani bizi kâfirlerin, azabına mahal (yer) yapma.

Bir ayeti kerimesinde de:

. . . وَجَعَلْنَا بَعْضَكُمْ لِبَعْضٍ فِتْنَةً أَتَصْبِرُونَ (٢٠)

"Bazınızı bazınız için bir fitne (imtihan vesilesi) **yaptık** (bakalım) **sabredecek misiniz.** *(Furkan Suresi:20 den)*

Diğer bir ayeti kerimesinde:

فَسَتُبْصِرُ وَيُبْصِرُونَ (٥) بِأَيِّكُمُ الْمَفْتُونُ (٦)

"Hanginizde fitne (delilik) **olduğunu, yakında sen de göreceksin onlar da."** *(Kalem Suresi:5-6)* buyurmaktadır.

Delilik, sağlam akıl sahiplerinin yolundan ayrılış ve bir mihnet olduğundan, ona da fitne denilmiştir.

Bu ayeti kerimede geçen fitne ise, bazı kere, müslümanların kalbine şüpheler sokarak, onları dinlerinden döndürmeye çalışmaları, bazı kere de, Bilâl, Suheyb ve Ammâr İbn-i Yâser *(Radıyallahu Anhüm)* gibi zatlara işkence yapmalarından ibarettir. Bu ise, adam öldürmekten daha büyük suçtur. Çünkü bir adamı dinden ayırmaya çalışmak, onun dünya ve ahiretini perişan etmektir.

Rivayete göre, bu ayeti kerime inince, O Seriyye'nin emiri Abdullah İbn-i Cahş, Mekkedeki müminlere bir mektup yazarak: "Müşrikler sizi haram ayda muharebe ettiniz diye ayıplarlarsa, siz de onları; küfür (inkar) ları ve-Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i Mekkeden çıkarmalarıyla ayıplayın." dedi. *(Tefsiri Kebir:2/323)*

Mevlâ Tealâ, cihadın farz oluşunu ve kâfirlerin harbe devam edeceklerini beyan ettikten sonra, cihat emrini tutanların Allah'ın rahmetine nail olacaklarını anlatmak üzere şöyle buyuruyor:

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُولَئِكَ
يَرْجُونَ رَحْمَةَ اللَّهِ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ (٢١٨)

KELİME MANASI (218)

(إِنَّ الَّذِينَ) **Muhakkak o kimseler ki,** (آمَنُوا) **iman ettiler,** yani imanlarında sebat edip mürted olmadılar, dinden çıkmadılar, daha? (وَالَّذِينَ) **o kimseler ki,** (هَاجَرُوا) **hicret ettiler,** yani yurtlarından ve aile efradından ayrıldılar. (وَجَاهَدُوا)

Ve cihat ettiler, nerede? (فِى سَبِيلِ اللّٰهِ) **Allah yolunda,** yani Allah'a itaat uğrunda ve dini mübini islamı yükseltmek için, (أُولٰئِكَ) **işte onlar,** (يَرْجُونَ) **umarlar,** neyi? (رَحْمَةَ اللّٰهِ) **Allah'ın rahmetini** (sevabını) (وَاللّٰهُ) **ve Allah** (-u Tealâ Hazretleri) (غَفُورٌ) **ziyade mağfiret edicidir,** (رَحِيمٌ) **ziyade acıyıcıdır.**

MEALİ ŞERİFİ (218)

Muhakkak iman edenler ve hicret edipte Allah yolunda mücahedede bulunanlar, (varya) **işte onlar, Allah'ın rahmetini umarlar. Allah** (-u Tealâ) **da ziyade mağfiret edici, ve ziyade acıyıcıdır.**

İ Z A H A T

İbn-i Ebî Hatim ve Taberânî'nin, Cündüb İbn-i Abdillah *(Radıyallahu Anh)* dan naklettiğine göre, bu ayeti celile, bundan önce zikri geçen müslümanların seriyyesi hakkında nazil olmuştur. Şöyle ki: Bir önceki ayetle, müslümanların şehri haram da muharebe etmeleriyle meydana gelen şiddetli üzüntüye sebep olan hatanın Allah-u Tealâ tarafından affedildiği beyan edilince, müslümanlar, Allah-u Tealâ'dan sevap ümit ederek: "Üzerimize azap olmadığını anladık, lâkin mukatelemizden bize bir sevap var mıdır? Biz bu seferimizin Allah'a itaat ve Allah yolunda olan bir savaş olmasını arzu ediyoruz." dediler.

İşte Allah-u Tealâ Hazretleri, bu ayeti celileyi indirerek onlara büyük bir ümit verdi ve onları üç vasıfla medhetti.

1. Mümin olmaları,
2. Muhacir olmaları,
3. Mücahid olmaları,

Mümin ve muhacir olmaları vasfı, evvelce de kendilerinde bulunuyordu, Mücahid olma vasfını ise bu muharebede kazandılar.

İmamı katade buyurmuştur ki: Bu zatlar, bu ümmetin en hayırlılarıdır. İşittiğiniz gibi Allah, onları reca (ümit) ehli kılmıştır. Şüphesiz ümit eden ister, korkan ise kaçar.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre İmamı Rağip *(Rahimehullah)* buyurdu ki: İman, Hicret, ve cihattan ibaret olan bu üç makam:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ وَجَاهِدُوا فِى سَبِيلِهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ (٣٥)

"Ey iman edenler Allahtan sakının ve O'na (sizi kavuşturacak) **vesile arayın ve onun yolunda cihat edin ki kurtuluşa eresiniz."** *(Maide Suresi:35)*

Mealindeki ayeti kerimesiyle kastedilenlerdir. Çünkü imansız hicret olmaz, nefisle cihat, şehvetleri terketmeden düşünülemez, iste bu makamları bulanlar, Allah'ın rahmetini ummaya hak kazanmış olurlar.

Hicret iki kısımdır:

1. Sureta yapılan hicret. Bu da din uğrunda evini barkını, akrabai taallukatını, mallarını ve kafirlerle komşuluğu terkederek islâm diyarına göç etmektir. İslâmın başlangıcında Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Medine-i Münevvere'ye teşrifiyle hicret farz oldu fakat Mekke-i Mükerreme'nin fethinden sonra:

٤٩٥- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « لَاهِجْرَةَ بَعْدَ الْفَتْحِ وَلٰكِنْ جِهَادٌ وَنِيَّةٌ وَإِذَا اسْتُنْفِرْتُمْ فَانْفِرُوا »

495. İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayet edilen: "(Mekke) **Feth** (in) **den sonra** (Medineye) **hicret yoktur. Velâkin cihat ve niyet vardır** (onun için devlet başkanı tarafından) **Allah yolunda gazaya çağırıldığınız zaman hepiniz icabet edip seferber olunuz.**" hadisi şerifiyle farziyeti kaldırılıp sünnet olarak kaldı. *(Buharî, cihat:1, 127, 194, Sayd:10, Meratibil Ensâr:45, Meğâzî:53, Müslim, İmare:58, Tirmizî, Siyer:33, Neseî, Bey'at:15, İbn-i Mace, Keffârât:12, Darimî, Siyer:69, Ahmed İbn-i Hanbel:1/226, 266, 316, 355, 2/215, 3/22, 401, 430)*

2. Manevî olan hicret: Bu da, kalp Ka'be'sini fethetmek ve onu, gizli şirk ve nefsin hevasından ibaret olan putlardan kurtarmak için, nefsin, kötülüğü emretme makamından ayrılıp Allah-u Tealâ Hazretlerine doğru manevi bir yürüyüşdür. Bunun hükmü ise kıyamete kadar carî (devamlı) dır. Bunun da en güzel çaresi Tarikat-ı Aliyyedir.

Allah yolunda cihat da iki kısım üzeredir. Küçük cihat: Bu, kafirlerle yapılan cihattır. Büyük cihat ise nefisle yapılan cihattır. Nefisle yapılan cihat daha büyük olmuştur. Çünkü kafirlerle yapılan cihadın gayesi, zahiri ıslâh etmek, nefisle cihadın gayesi ise, batını ıslâh etmektir. Bu ise, daha çetin ve daha zordur. Ve yine birincinin gayesi, cennet ve rahmete ulaşmak, ikincinin gayesi ise, Mevlâ'nın müşahedesine ve Cemaline kavuşmaktır. Bunun da yolu Tarikatı Aliyye'dir.

Kazî ve Siracül Münir tefsirlerinde zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ Hazretleri, bir amelin sevap kazandırmasının kat'î olmadığını bildirmek için bu kulları hakkında (يَرْجُونَ) **"Umarlar"** buyurmakla onlara kat'î söz vermeyip ümit vermiştir. Gerçi Mevlâ'nın verdiği ümit katî söz mesabesindedir.

O hâlde burada,âbid olan kimse, ibadetine güvenmeyip her ne kadar zühdü takvası olsa bile, her zaman Rabbine karşı kendisini kusur sahibi bilip, dini mübini islâma karşı vazifelerini hakkıyla yapamadığını itiraf ederek azabı ilâhiden korku ve rahmeti ilâhiyeyi ümit üzere ölüme hazır olması gerektiğine işaret vardır.

Çünkü bu ayeti kerimede, iman edip, hicret ve fîsebîlillah cihat eden kimselerin, şu büyük amelleriyle beraber Allah'ın rahmet ve sevabını ümit ettiklerinin beyan edilmesi, yaptıkları bu kıymetli işlerin bile kesin olarak rahmeti ilâhiyeyi gerektirmediğine delâlet eder.

Cennetteki dereceler, amellere göre taksim edilecekse de, cennete girmek ancak Allah'ın fazl-u keremiyledir. Şu halde insan, ne kadar ibadeti olsa da, yine Allah'ın inayet (yardım ve gözetme) sini ümit etmeye muhtaçtır. Halbuki katî olan bir şeyde ümide hacet kalmaz, binaenaleyh ibadetin sevap kazandıracağı katî değildir. Ama yine de kullar, Allah'dan ümitli olmalıdırlar.

Rivayete göre Ebu Amr *(Rahimehullah)* Hazretleri, bir gün bir sokaktan geçerken, kötü bir genci mahalleden çıkarmaya çalışan bir kalabalığa rastladı. O gencin annesi de bir köşede ağlıyordu. Ebu Amr Hazretleri kadına acıyarak, o cemaate: "Bu sefer onu bana bağışlayın, eğer aynı kötülükleri yaparsa istediğinizi yapın." dedi.

Cemaat da o genci bıraktı ve Ebu Amr Hazretleri yoluna devam etti. Bir kaç gün sonra aynı sokaktan geçerken, kapı arkasında o ninenin ağlamasını işitti, kendi kendine:"Herhâlde o genç yine kötülükler yaptı da, mahalleden kovuldu." diye düşündü. Ve kapıyı çalarak ona, delikanlının hâlinden sordu.

Anası da: "O, öldü." deyince Ebu Amr: "Ne hal üzere öldü?" diye sordu. Anası da: "Oğlumun eceli yaklaşınca bana: 'Komşulara ölümümü haber verme, çünkü ben onlara çok eziyet ettim, bu sebeple onlar benim hakkımda kötü konuşurlar, hatta cenazeme bile gelmezler.

"Beni defnettiğin zaman, üzerinde besmele yazılı yüzüğümü beraberimde göm sonra affım için Rabbime yalvar." dedi. Ben de onun vasiyetini yerine getirdim. Kabrinin başından ayrılırken:

"Ey Anneciğim sevinerek dön. Çünkü ben, çok keremli Rabbimin huzuruna vardım." dediğini duydum, diye anlattı.

Bu kıssadan anlaşıldığına göre Allah-u Tealâ, kullarını affetmek için bahane aramaktadır. Nitekim bu genci, besmeleye olan itikadı hürmetine affetmiş, daha nice kullarını da böyle bahanelerle affettiği nakledilmiştir. O hâlde kul, Rabbisinin rahmetine kavuşmak için ortaya bir bahane koymalıdır.

(هِجْرَة) **HİCRET:** Birinci bapdan gelen (هَجَرَ يَهْجُرُ هَجْرًا وَهِجْرَانًا) kökünden alınmış bir isimdir. Manası ise, bir yerden diğer bir yere göçmektir. (مُهَاجَرَة) de aynı manadadır. (تَهَاجُرْ) da birbirini terketme manasındadır.

(جَاهَدَ) **CÂHEDE:** (جَهَدَ) nin, mufaale babına naklolunmuşudur. Masdarı olan cihat, olanca gücü kullanma manasındadır. (اِجْتِهَادْ وَ تَهَجُّدْ) de aynı manalara gelmektedir.

İMAN, HİCRET VE CİHAD SIFATLARINI TAKINANLARIN FAZİLETLERİNİ BEYAN EDEN DİĞER AYETİ KERİMELER.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ آوَوْا وَنَصَرُوا أُولَئِكَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ . . . (٧٢)

"İman edip de hicret edenler, Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihat edenler ve (muhacirleri) barındırıp yardım edenler (varya) şüphesiz işte onların bir kısmı, diğer bir kısmının veli (dost) larıdır." *(Enfal Suresi:72 den)*

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ آوَوْا وَنَصَرُوا أُولَئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ (٧٤)

"İman edip de hicret edenler, Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihat edenler ve (muhacirleri) barındıran ve yardım edenler (varya) işte gerçek müminler onlardır. Onlar için büyük bir mağfiret ve hoş bir rızık vardır." *(Enfal Suresi:74)*

الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ أَعْظَمُ دَرَجَةً عِندَ اللَّهِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ (٢٠) يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُم بِرَحْمَةٍ مِّنْهُ وَرِضْوَانٍ وَجَنَّاتٍ لَّهُمْ فِيهَا نَعِيمٌ مُّقِيمٌ (٢١) خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا إِنَّ اللَّهَ عِندَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ (٢٢)

"İman edip de hicret edenler, Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihat edenler, derece bakımından Allah katında daha büyüktürler. Ve işte, kurtulanlar da ancak onlardır." -- "Rableri onları, kendinden bir rahmet ve rıza ile, onlar için kendinde daimî bir nimet bulunan cennetlerle müjdeler." -- "Onlar orada ebedi kalacaklardır. Şüphesiz ki Allah katında (onlar için) büyük bir mükâfat vardır." *(Tövbe Suresi:20-22)*

Mevlâ Tealâ, insanın bünyesini harab etmeye sebep olan harple alâkalı bazı hü-kümleri açıkladıktan sonra, insan bedenini idare etmekte olan aklı gideren şarapla, malı helâk eden kumar hakkında bazı hükümleri beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ قُلْ فِيهِمَا اِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَاِثْمُهُمَا اَكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِمَا وَيَسْـَٔلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلِ الْعَفْوَ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ (٢١٩)

KELİME MANASI (219)

(يَسْـَٔلُونَ) **Soruyorlar** kime? (كَ) **sana,** neden? (عَنِ الْخَمْرِ) **şaraptan,** daha? (وَالْمَيْسِرِ) **kumardan,** (قُلْ) (Habibim) **söyle ki,** (فِيهِمَا) **bunlar** (içki ve kumar) **da vardır,** ne? (اِثْمٌ) **bir günah,** öyle bir günah ki (كَبِيرٌ) **büyük,** daha? (وَمَنَافِعُ) **ve menfaatler vardır,** kim için? (لِلنَّاسِ) **insanlar için,** (وَاِثْمُهُمَا) **bu ikisinin günahı,** ise nedir? (اَكْبَرُ) **daha büyüktür,** neden? (مِنْ نَفْعِهِمَا) **faydalarından,** yani onlardan meydana gelen zararlar, menfaatlerinden daha büyüktür. (وَيَسْـَٔلُونَ) **Ve soruyorlar,** kime? (كَ) **sana,** (مَاذَا) **neyi,** (يُنْفِقُونَ) **infak edecekler,** yani hayır olarak neyi vereceklerini sana soruyorlar. (قُلْ) (Habibim) **söyle ki,** (الْعَفْوَ) **afvı,** yani hacet miktarından fazla olanları infak edin (verin). (كَذٰلِكَ) **İşte böylece,** yani bu hususstaki beyan (açıklama) gibi (يُبَيِّنُ) **ziyade beyan ediyor,** (açıklıyor) kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ Hazretleri) kim için? (لَكُمُ) **sizin için,** neyi?(الْاٰيَاتِ) **ayetleri,** yani ahkâmı şeriyyeye (şeriatın hükümlerine) delâlet eden ayetleri. (لَعَلَّكُمْ) **olaki siz,** (تَتَفَكَّرُونَ) **düşünürsünüz,** yani bu ayetler hakkında iyice düşünerek onlardan hükümler çıkarır ve o hükümlere bağlı olan maslahat ve menfaatleri anlar ona göre de amel edersiniz.

MEALİ ŞERİFİ (219)

Sana şarap ve kumardan soruyorlar. (Onlara) **De ki: Her ikisinde de hem büyük günah hemde insanlar için** (görünüşte bir takım) **menfaat** (fayda) **lar vardır. Bunların günahı ise, faydalarından daha büyüktür. Ve** (yine) **sana hangi şeyi infak edeceklerini** (Allah yolunda harcıyacaklarını) **soruyorlar. De ki: Afv** (ihtiyacınızdan artan) ı **verin. İşte böylece Allah** (-u Tealâ), **sizlere ayetlerini ziyadesiyle beyan ediyor** (açıklıyor). **Umulur ki tefekkür eder** (iyice düşünüp anlar) **sınız.**

İ Z A H A T

Beğavî, Hâzin, Ruhul Beyan ve Alusî tefsirlerinde zikredildiğine göre, bu ayeti celile, Ömer İbn-i Hattab, Muaz İbn-i Cebel ve Ensardan bir cemaat *(Radıyallahu Anhüm)* hakkında nazil olmuştur ki, onlar Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek:

« يَا رَسُولَ اللّٰهِ اَفْتِنَا فِى الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ فَاِنَّهُمَا مُذْهِبَةٌ لِلْعَقْلِ مُسْلِبَةٌ لِلْمَالِ »

"Ya Resulallah! İçki ve kumar hakkında bize fetva ver, zira onlar, aklı giderici ve malı zayi edicidir." dediler. Bunun üzerine Allah-u Tealâ Hazretleri bu ayeti celileyi indirdi.

Bazı rivayetlere göre de, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Medineyi Münevvere'ye geldiğinde, Medine ehli içki içer kumar oynarlardı. Onlar bu hususta Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e sorunca bu ayeti celile indirildi.

Müfessirlerin buyurduğuna göre Allah-u Tealâ, şarap hakkında dört ayet indirmiştir. İlk olarak:

وَمِنْ ثَمَرَاتِ النَّخِيلِ وَالْاَعْنَابِ تَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَكَرًا وَرِزْقًا حَسَنًا اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ (٦٧)

"Hurma ve üzüm meyvalarından hem içki hem de, güzel bir rızık edinirsiniz. İşte bunlarda, aklını kullanan kimseler için elbette büyük bir âyet (ibret) **vardır."** *(Nahl Suresi:67)* ayeti celilesi indi. O zaman müslümanlara içki helâl olduğundan içiyorlardı.

Sonra Hazreti Ömer le Muaz İbn-i Cebel'in soruları üzerine:

"İçki ve kumarda hem büyük bir günah, hemde insanlar için faydalar vardır." mealindeki bu ayeti celile inince, bir cemaat: "İçkiyle kumar bize haram edilmedi, üstelik insanlara faydaları da var." diyerek içmeye devam ettiler. Bir kısmı da bunların büyük günah olduğunu öğrenerek içkiyi terkettiler.

Ta ki, Abdurrahman İbn-i Avf *(Radıyallahu Anh)* Hazretleri bir yemek ziyafeti hazırlıyarak, sahabe-i kiramdan bazılarını davet etti ve onlara şarap getirdi, onlarda içip sarhoş oldular. Akşam namazı vakti geldiğinde içlerinden birini imam ettiler. O da, kâfirun suresini okurken: (لَآ اَعْبُدُ) nun (لَآ) sını hazfederek okudu. Bunun üzerine Allah-u Tealâ Hazretleri:

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَاتَقْرَبُوا الصَّلٰوةَ وَاَنْتُمْ سُكَارٰى حَتّٰى تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ ... (٤٣)

"Ey iman edenler! Siz sarhoşken, ne söyliyeceğinizi bilinceye kadar namaza yaklaşmayın." *(Nisa Sures:43 den)* mealindeki ayeti kerimeyi inzal buyurdu. Bu suretle, içki yalnız namaz vakitlerine ait ve ilk defa olmak üzere haram kılındı.

Bundan sonra sahabei kiramdan bazıları: "Namazla bizim aramıza giren şeyde hiç bir hayır yoktur." diyerek, içkiyi tamamen terkettiler.

Bir kısmı da, yatsı namazından sonra içiyorlar sarhoşluğu geçtikten sonra sabah namazını kılıyor, sabah namazından sonra tekrar içip öğle vakti ayılarak namaz kılıyorlardı. Namaza kamet getirilirken Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in münadîsi (namaz davetçisi): "Sarhoş olan asla namaza yaklaşmasın!" diye nida ediyordu.

Daha sonra, Utban İbn-i Malik *(Radıyallahu Anh)* Hazretleri, bir ziyafet hazırlıyarak müslümanlardan bazılarını davet etti. İçlerinde Sa'd İbn-i Ebî Vakkâs *(Radıyallahu Anh)* da bulunuyordu. Davet sahibi onlara bir deve başı kızartmıştı. Yediler, akılları başlarından gidinceye kadar içki içtiler, sarhoş olunca şiirler okuyarak birbirlerine karşı böbürlenmeye, asalet iddialarına kalkıştılar.

Sa'd İbn-i Ebî Vakkâs, Ensarı kiramı tenkit mahiyetinde şiirler söyledi ve kendi kavmini üstün tuttu bunun üzerine ensarı kiramdan bir kişi, devenin çene kemiğini alarak Sa'd Hazretlerinin başına vurdu ve başını derince yardı. Sa'd Hazretleri Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e koşarak ensarı kiramdan şikayette bulundu. Bunun üzerine Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)*:

« اَللّٰهُمَّ بَيِّنْ لَنَا رَأْيَكَ فِى الْخَمْرِ بَيَانًا شَافِيًا »

"Ya Rabbi şarap hakkındaki re'yini (görüşünü) **bize açıkça beyan et,"** diye dua etti. O zaman Allah-u Tealâ Hazretleri:

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْاَنْصَابُ وَالْاَزْلَامُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ (٩٠) اِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ اَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَآءَ فِى الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللّٰهِ وَعَنِ الصَّلٰوةِ فَهَلْ اَنْتُمْ مُنْتَهُونَ (٩١)

"Ey iman edenler içki, kumar, (tapınmaya mahsus) **dikili taşlar, fal okları ancak şeytanın ameli** (işi) **nden birer murdar** (pislik) **dir. Onun için bun** (lar) **dan kaçının ki, muradınıza eresiniz." -- "Şeytan, içki ve kumarda aranıza düşmanlık ve kin düşürmek** (sokmak), **sizi Allah'ı anmaktan ve namaz** (kılmak) **dan alıkoymak istiyor. Hâla vazgeçmiyecek misiniz?"** *(Maide Suresi:90-91)*

Mealindeki ayeti celileyi inzal buyurdu. Bunun üzerine Hazreti Ömer:

« اِنْتَهَيْنَا يَا رَبِّ ! »

"Vaz geçtik ya Rabbi!." dedi.

Şarabın haramlığına delâlet eden bu ayet-i kerime indikten sonra, şaraplar döküldü. İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anhüma)* hazretleri buyurdu ki: Şarap küpleriyle yola çıkmıştık, haram edildiği haberi bize geldiğinde, kimimiz küpünü kırdı, kimimiz sularla, çamurlarla içini yıkadı, ondan sonra, Medine-i Münevvere sokakları bir zaman akıtılmış şaraplarla doldu, her yağmur yağdığında sokaklarda şarap rengi ve şarap kokusu zuhur eder (meydana çıkar) dı.

Hazreti Enes *(Radıyallahu Anh)* buyurdu ki: "Şarap haram edildiğinde, arapların ondan daha ziyade sevdikleri bir şey yoktu ve yasak edilenler arasında onlara en zor gelen bu oldu.

Abdül Azîz İbnis Suheyb buyurdu ki, Enes İbn-i Malik bana dedi ki: "Sizin şarabınızdan başka şarabım kalmamıştı, ben ayakta, Ebu Talha, Ebu Eyyüp ve falan falan kişilere şarap sunarken bir adam gelerek: "Şarap haram edildi." dedi. O zaman onlar: "Ey Enes şarap dolu kâseleri dök ." dediler. O adamın haberinden sonra bir daha şarap içmediler.

Kaffâl *(Rahimehullah)* hazretleri buyurduki: İçkinin haram edilmesinde, bu tertibe riayet edilmesindeki hikmet şudur: "Allah-u Tealâ Hazretleri, milletin şarap içmeye alıştıklarını, onunla ticaret bakımından çok menfatlndıklarını ve bir anda menetse, onlara ağır geleceğini bildiğinden şarabın haram edilmesinde bu şekilde bir kolay muamele gösterdi.

Ruhul-Beyan tefsirinde zikredildiğine göre: Cibril-i Emin *(Aleyhisselam)* Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek: "Allah-u Tealâ Hazretleri, Caferi Tayyar *(Radıyallahu Anh)* ın cahiliyet devrinde de islama girdikten sonra da, devam ettiği dört hasletine teşekkür etti." dedi. Bunun üzerine Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Caferi Tayyar *(Radıyallahu Anh)* a bu hasletlerinden sordu. O da: "Ya Resulallah! Eğer Allah-u Tealâ Hazretleri sana haber vermeseydi ben bunları sana söylemiyecektim." dedi.

Birincisi: Ben hiç içki içmedim. Zira onu, aklı giderici buldum, ben ise aklı artırmaya, aklı gidermekten daha ziyade muhtacım.

İkincisi: Hiç bir zaman puta tapmadım, zira onun hiç bir fayda, ve hiç bir zarar veremediğini gördüm.

Üçüncüsü: Aileme olan kıskançlığımdan dolayı asla zina etmedim.

Dördüncüsü: Asla yalan söylemedim, çünkü onu alçaklık gördüm. *(Ruhul Beyan:1/339-340)*

Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "İçkiden bir damla kuyuya düşse ve orada bir minare bina edilse, ben o minarenin üzerinde ezan okumam ve bir damla içki denize düşse, sonra o deniz kuruyarak yerinde otlar bitse, hayvanımı orada otlatmam." *(Alusî:2/112)*

İbn-i Ömer Hazretlerinin şöyle buyurduğu rivayet edildi: "Parmağımı içkiye soksam, o parmak bir daha bana tabi olamaz, yani onu keserek kendimden ayırırım." *(Alusî:1/112)*

Ruhul-Beyan tefsirinde zikredildiğine göre: Sahabe-i Kiram'ın bazısının şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "Kızını içki içene veren, onu zinaya sevketmiş (sürüklemiş) gibidir. Bu sözün manası: İçki içen kişiden, bilmediği hâlde talâk vaki olur (boşama meydana gelir) ve böylece ailesinden şer'an boşanmış olduğu için devamlı zina etmiş olur demektir. *(Ruhul Beyan:1/340)*

O hâlde, ana babaların kızlarını ve kız kardeşlerini fasıklara ve münkerât (şeriatın yasakladığı şeyler) le uğraşan kimselere vermemeleri vaciptir.

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, **Hamr:** Birinci bapdan masdar olup örtmek manasındadır kadının baş örtüsüne, yüzünü örttüğü için himar denmiştir. Şahitliği gizleyene de hâmir denir. İçki de aklı örttüğünden ona hamr denmiştir. *(Alusî:2/112)*

İmam-ı Azam'a göre hamr: Çiğ üzüm şırasından katılaşmış ve köpüğünü atmış olan şarap demektir. İmam-ı Malikle İmam-ı Şafiî gibi bir çok müctehidlere göre bu ayet-i kerimedeki Hamr'dan murad, alel itlak (kayıtsız şartsız) sarhoş edici olan herhangi bir şeydir. Onlar bu hususta:

٤٩٦- عَنِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « اِنَّ مِنَ الْعِنَبِ خَمْرًا وَاِنَّ مِنَ التَّمْرِ خَمْرًا وَاِنَّ مِنَ الْعَسَلِ خَمْرًا ، وَاِنَّ مِنَ الْبُرِّ خَمْرًا وَاِنَّ مِنَ الشَّعِيرِ خَمْرًا »

496. Numan İbn-i Beşir *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilen, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in: **"Üzümden içki yapılır. Hurmadan içki yapılır, baldan içki yapılır, buğdaydan içki yapılır arpadan da içki yapılır."** buyurduğu. *(Ebu Davud, Eşribe:4 No:3676, Tirmizî, Eşribe:8)*

Hadisi şerifini delil almışlardır. Onlardan önce ve sonra bulunan bir çok ulema ve fukaha (âlimler ve fıkıh ilmiyle meşgul olanlar), Kurandaki hamr'ın umumî manada müskir (sarhoş edici şey) demek olduğunu, dolayısıyla her türlü şarhoş edici maddelerin, nassı Kuran (Kuranın açık delilleri) ile, ayın (öz kendi) lerinin haram olduğuna ve her birinin yalnız sarhoş edecek derecede değil, damlalarının bile içilmesinin, kullanılmasının asla caiz olmayacağına hükmetmişlerdir.

Nitekim İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayet edilen bir hadisi şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

٤٩٧- عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ النَّبِيُّ ﷺ « كُلُّ مُسْكِرٍ خَمْرٌ وَكُلُّ خَمْرٍ حَرَامٌ »

"Sarhoş edici her şey hamr ve her hamr haramdır." buyurmuştur. *(Müslim, Eşribe:73*

Fakat İmam-ı Azam Ebu Hanife Hazretleriyle beraber Ashap ve tabiînden bir çok fukaha, hamr kelimesinin açık manası, özellikle üzüm şarabı ol-

duğundan inkârı küfür sayılabilecek şekilde Kuranın açık deliliyle bizzat haram olan şarabın bu olduğuna,diğer sarhoş edici maddelerinse bizzat kendilerinin değil, sarhoş etmelerinden dolayı haram olduklarına hükmetmişlerdir.

Nitekim:

٤٩٨- عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « مَا اَسْكَرَ كَثِيرُهُ فَقَلِيلُهُ حَرَامٌ »

498. Cabir İbn-i Abdillah *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Çoğu sarhoşluk veren bir şeyin azı da haramdır."** buyurdu. *(Ebu Davud, Eşribe:, No:3681, 3/327)*

Kendisinde alkol bulunan her şeyi yemek ve içmek haramdır. Bu şeyin azıyla çoğu arasında hiç bir fark yoktur. Alkol miktarı çok olan şarap ve rakı nasıl haramsa, alkol miktarı az olan bira da aynı şekilde haramdır. Biranın alkol miktarının azlığı onun haram olmasını kaldırıp helâl olmasını gerektirmez.

٤٩٩- عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) قَالَتْ: سُئِلَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ عَنِ الْبِتْعِ ، فَقَالَ: « كُلُّ شَرَابٍ اَسْكَرَ فَهُوَ حَرَامٌ »

499. Aişe *(Radıyallahu Anha)* validemizden şöyle rivayet edilmiştir: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e: "Baldan yapılan" bit' şarabından soruldu. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Sarhoşluk veren her içki haramdır."** cevabını verdi. *(Ebu Davud, No:3682, Tirmizî:, Eşribe:2)*

٥٠٠- عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) قَالَتْ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ يَقُولُ: « كُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ ، وَمَا اَسْكَرَ مِنْهُ الْفَرْقُ فَمِلْءُ الْكَفِّ مِنْهُ حَرَامٌ »

500. Aişe *(Radıyallahu Anha)* buyurdu ki: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğunu işittim: **"Her sarhoşluk veren şey haramdır. Bir ferk** (ölçek) **miktarı sarhoşluk veren bir şeyin bir avuç dolusu kadar** (az) **ı da haramdır."** *(Ebu Davud, Eşribe:4, No:3687, Tirmizî, Eşribe:8)*

FERK: On altı rıtıl, su alabilen bir ölçektir. Bir rıtıl, Buğday ölçeğine göre yüz otuz dirhemdir. Bir rıtıl, Şam ölçeğine göre on iki ûkıyedir. Her ûkiye kırk dirhemden dörtyüz seksen dirhemdir. Bu durumda bir ferk on altı ile dörtyüz seksenin çarpımı 16x480 ederki, yedi bin altıyüz seksen dirhem demektir. Her dirhemi ikibuçuk gram kabul edersek bir ferk, ondokuz bin ikiyüz gram olur. Buna göre hadisi şeriften, ondokuz kilosu, sarhoşluk veren bir maddenin, bir gramının da haram olduğu anlaşılmaktadır. Biranın içinde yüzde altı ve yüzde sekiz nisbetinde alkol vardır. on dokuz kilo biranın sarhoşluk vereceği açıktır. Öyle ise biranın bir gramı da haramdır.

عن أم سلمة (رضى الله عنها) قالت: نهى رسول الله ﷺ عن كل مسكر ومفتر .

Ümmü Seleme *(Radıyallahu Anha)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: "Sarhoşluk ve dalgınlık veren her şeyi (yemek ve içmekten) nehyetti." *(Ebu Davud, Eşribe:5, No:3686)*

İmam-ı Nevevî şöyle buyuruyor:"Bu hadisler açık açık gösteriyor ki, her sarhoşluk veren içki haramdır. Ve şaraptır. Ulemamız bütün bu şıralardan yapılan içkilere şarap ismi verileceğine ittifak etmişlerdir. Lâkin ekserisi bunun yalnız üzüm suyu hakkında hakikat, diğerlerinde mecaz olduğunu söylemiş. Bir cemaat de hadislerin zahirine bakarak hakikat olduğunu bildirmişlerdir."

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in: **"Sarhoşluk veren her içki haramdır."** hadisi hakkında Hattabî *(Rahimehullah)* şöyle buyurmuştur: Bu hadisde sarhoşluk veren her şeyin azı da, çoğu da haram olduğuna delil vardır. Hangi neviden olursa olsun! Çünkü umum sıgasıyla sarhoşluğu doğuran içkinin cinsine işaret edilmiştir. Bu söz: "Karın doyuran her yemek helâldır." demeye benzer. Çünkü manası, fi'len doyurmasa bile doyurmak şanından olan her yemek helâldır, demektir.

Dolayısıyla şarabın bizzat kendisi necis (pis) olduğundan bir damlasının bile içilmesi ve kullanılması, alınıp, satılması katiyyen haramdır. Lâkin üzüm şarabının dışındaki müskirat (sarhoş edici maddeler) in hurmeti (haram oluşu), ancak sekir (sarhoşetme) vasfıyla sabit olduğundan, içilmekten başka bir surette kullanılmaları için alınıp satılmalarının caiz olabileceği görüşündedirler. Demek oluyor ki, Kuran'ın açık ifadesi, üzüm şarabının bizzat haram olması hususunda kesindir. Diğer sarhoş edici maddeleri içine almasıysa lafzan değil haram olmanın hikmeti olan iskar (sarhoş etme) sebebiyle ve yukarıda zikredilen hadisi şeriflerin açık ifadeleriyledir.

Kuranda geçen hamr lâfzının, bütün sarhoş edici maddelere delâlet eden umumi manada kabul edilme ihtimali varsa da, sadece üzüm şarabından ibaret olan hususi manasına delâlet etmesi gibi katî değildir. Binaenaleyh islâm dininde bütün sarhoş edici maddelerin sarhoş etmek için kullanılmaları haramdır. Fakat üzüm şarabının bizzat kendisi haramdır ve bunu inkâr eden kâfirdir.

Üzüm şarabı ve bundan yapılan bütün sarhoş edici maddelerin kendileri **"Necaseti galîza"** dır. Diğerlerinin necis olmaları şüphelidir. Mesela üzerine şarap, şampanya, arak (buharla yapılan alkol) ve konyak dökülmüş olanlar, onları yıkamadıkça namaz kılamazlar.

Lâkin üzüm şarabından yapılmayan ispirto, bira vesair sarhoş edici maddeler içilemezse de elbise veya bedene sürülmesi namaza mani olur diye iddia edilemez. Fakat Fethül Kadir'in Kitabul Eşribesinde beyan edildiği üzere üç mezheple beraber Hanefî mezhebinde seçilen görüş: **"Çoğu sarhoş edenin, azı da haramdır."** hadisi şerifince üzüm şarabının dışındaki müskiratın damlalarının bile içilmelerinin haram olmasıdır.

Bağdad Müftüsü Allâme Şihabud Dîn Seyyit Mahmud el-Alusî *(Kuddise Sırruhu)* Hazretleri,Ruhul Meânî tefsirinde bu meseleleri genişçe açıkladıktan sonra, şöyle buyuruyor: "Bence, kendisinden dönülemiyecek gerçek şudur ki, üzümün dışındaki şeylerden yapılan sarhoş edici içkilere, ne isim takılırsa takılsın, azının da çoğunun gibi içilmeleri haramdır. İçene had (Seksen dayak) cezası uygulanır, talakı, vaki olur (onları içerek sarhoş olduğunda, ailesini boşaması geçerlidir), necaseti galiza (pis oluşu hakkında şerî delil bulunup aksine bir delil bulunmayan ağır pislik) tir.

Alusî Hazretleri bundan sonra yukarda geçen hadisi şerifleri beyan etmiş ve: "Bu hususta daha birçok hadisler vardır." buyurduktan sonra sözlerine devam ederek: "yemin ederim ki, bizim zamanımızdaki fasıkların, şarabın dışındaki sarhoş edici maddelere olan rağbetleri, şaraba olan rağbetlerinden çok fazladır.

Ve onlar, sarhoş edici maddelere bir çok isimler takarak onları haramlıktan kurtarıp, içilmesini ümmete mubah edecek hâle getirdiklerini zannetmektedirler. Fakat iş, onların zannının ötesindedir. (اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ)

Evet, bunların haram oluşu, şarabın haram oluşu kadar kat'î değildir, geride de zikrettiğimiz gibi bu mesele ictihada dayandığından, bunları helâl gören tekfir edilmez (kâfir sayılmaz), tekfir edilecek olsalar ortada çok az müslüman kalır." buyurmuştur. *(Âlusî:2/113)*

SARHOŞ EDİCİ MADDELERİN YASAK EDİLİŞİNDEKİ HİKMET

Malum olduğu üzere Cenabı Hak, bir Halik-ı Hakîm (hiç yanlışı bulunmayan bir yaratıcı) dır. Kullarının hakkındaki rahmet ve inayeti (acıma ve gözetmesi) sonsuzdur. Binaenaleyh kulları hakkında bütün emrettikleri, rahmetin ta kendisidir. Birer selâmet ve saadet sebebidir. Neleri yasaklamışsa şüphe yokki onlar insanlar hakkında dünyada ve ahirette zararlı olan şeylerdir. Biz bunları iyice düşündüğümüz taktirde kendi aklımızla dahi kısmen, hemen anlıyabiliriz.

İşte sarhoş edici maddelerin yasaklanması da bu cümledendir. Cenabı Hak bizleri bu hususta tefekküre (ince düşünmeye) davet ediyor.

Evet, müskirat (sarhoş edici şeyler) birer zehri katil (öldürücü bir zehir) dir. Bu, muvakkat bir neş'e verebilir. Bazı kimseler bu yüzden biraz para kazanabilir. Bazı kimseler de bir araya gelip alem yaparak bir müddet zevk bulabilirler. İşte bunun faydası bu kadardır. Fakat böyle cüz'î (az) muvakkat (geçici) ve ehemmiyetsiz (önemsiz) bir fayda karşısında bunun bir de zararlarını düşünelim: İnsan, işret (içki) yüzünden, halikina âsi olmuş oluyor, kendisini azabı ilâhiye maruz bırakıyor. Bunun ne fecî bir akıbeti olduğunu her inanıcı insan taktir eder.

Dünyevî zararlarına gelince: İçki yüzünden nice servetler, kıymetli vakitler mahvolup gider. Nice aileler arasında facialar yüz gösterir. Cemiyet arasında çarpışmalar ve nahoş (sevilmeyen) hareketler meydana gelir.

İçkinin sağlık bakımından zararları ise sayılmayacak derecede çoktur. Sıhhatı muhafazaya dair yazılmış olan eserler gösteriyor ki, şarap, rakı, bira, arpa suyu gibi alkollü içkiler, hazım yolunda bozukluklar yapar, vücuda titreme verir, elleri ayakları tutmaz bir hâle getirir, midenin ve bağırsakların ince zarlarını haşlanmış bir hâle getirir.

Bu yüzden, içki mübtelaları yediklerini hazmedemeyip kusarlar, günden güne zayıf düşerler. Ayrıca bu içkiler, insanda alışkanlıklar meydana getirir. Sonra bunların bırakılmaları çok zor olur, bırakamayanlar ise alkolik namını (ismini) alıp herkesin alay ve hakaretine maruz kalır.

Ve böyle, insanların zürriyetlerinden geri zekalı, felçli, hilkat garibeleri doğar. Böyle maddi felaketlerin yanında manevi olan zararı (günahı) hepsinin fevkindedir. Çünkü Allah'ın emrine karşı gelmek vardır. Bu gibi varta (tehlike) lere düşmekten Allah'a sığınırız.

Tefsiri Kebirde zikredildiğine göre, İbn-i Ebîd Dünya *(Rahimehullah)* bir sarhoşa rastladı. O, eline idrar (çiş) edip abdest alır gibi ellerini yüzüne sürerek: "İslâmı nur, suyu da tahûr (temizleyici) yapan Allah'a hamdolsun." diyordu.

Abbas İbn-i Mirdâs Hazretlerine, cahiliyet devrinde: "Niçin içki içmiyorsun? O, senin cesaretini artırır." denildiğinde: "Ben, sabahleyin kavmimin seyyidi (efendisi) olup, akşam sefih (beyinsiz) i olmama razı gelmem." buyurdu.

(مَيْسِر) MEYSİR: Kumar oynamak demektir. Kumar oynayanlar birbirinin malını kolaylıkla alıp verdikleri için, kumara bu isim verilmiştir. Cahiliyet devrinde araplar Tavla, Satranç ve dikili taşlarla kumar oynarlar, birbirlerinin mallarını böyle bir oyun neticesi kolaylıkla elde ederlerdi.

Ayrıca Frenklerin piyango, arapların ise istiksam (bölüşme) dedikleri bir kumarları vardı ki, bunu hayır bile sayarlar ve böbürlenerek yaparlardı. Mesela: Piyango çekilmek için bir deve kesilir, yirmi sekiz parçaya ayrılır, zar makamında olan (Ezlam-ı eklâm) denilen on oka hisseleri ayrılır, bu on kalemin hepsi Salebe denilen bir torbaya atılıp, adaletli bir kişinin önüne konur.

O da elini sokup torbayı çalkalar iştirak eden herkes namına bir ok çeker, nasipli ok çıkan belirli nasibini alır, boş ok çıkanlar ise mahrum kalırlar fakat devenin bedelini öderler. Nasip alanlar da aldıklarını fakirlere verirlerdi. Bu suretle meysir, evveliyatında diğer kumarlara nazaran ehveni şer gibi görünen ve hayır zannedilen bir muameleydi. Sonra, bütün kumarlara da bu isim verildi ve bu oyunlara katılmıyanları cimrilikle itham ederlerdi.

Hatta ulema, çocukların aşık, ceviz, badem, yumurta oynamalarını bile meysir (kumar) dan saymışlardır. Gerçi çocuklar, ilâhî tekliflerle mükellef değillerse bile, hukûk-u ibad (kul hakları) ile mükelleftirler. Çünkü çocukluk başkasının malını helâl etmez, binaenaleyh çocukların kumardan aldıkları şey de haramdır.

İki kişiden biri, diğerine: "Şu kadar yumurtayı yiyebilirsen, şu senin olsun." demişti. Bunlar Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* Efendimizin huzuruna çıkarıldıklarında: "Bu, kumardır." diye müsaade etmedi. Zaten hayır namına yapılan piyango haram olunca diğer kumarların haram olacağı haydi haydi anlaşılır.

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, kumarda, sıkıntısız mal kazanmak gibi bir takım faydalar vardır. Hatta bir adam bir oturuşta yüz deve kazanır böylece çok zengin olurdu. Bazen de kazandıklarının hepsini fakirlere vererek büyük medh-ü senalar kazanırdı. Binaenaleyh, ayeti celilede: Kumarda da insanlar için bu gibi faydaların olduğu beyan edildi. Fakat bunların zararlarına nisbetle faydaları gayet cüzî olduğundan bütünüyle haram kılınmışlardır. Zira küllî bir zararın içindeki cüzî bir faydaya itibar olunmaz. Çünkü: "Def-i mefsedet, celb-i menfaattan evladır." (zararı ortadan kaldırmak, fayda sağlamaktan daha uygundur). Kumarın zararları ise saymakla bitmez.

Şöyle ki: Kumar oynamak, insanı faydalı işlerden alıkoyar, ihtiraslara kurban eder, alın teriyle kazanılmış servetlerin kolaylıkla elden çıkmasına sebep olur. Aile içinde, arkadaşlar arasında insanı ye'se (ümitsizliğe) düşürür. İnsanların biribirlerine karz-ı Hasen (borç) vermeleri ve emrolundukları yardımlaşmayı kökünden sarsar. Çünkü kumar oynayanlar arasında, görünüşte masa başında bir sevgi, bir samimiyet görülüp, kardeş gibi oyun oynasalar bile, aralarındaki düşmanlık hiç bir zaman eksik olmaz ve bu, gittikçe büyüyerek aralarında çarpışmalar yüz gösterir, birbirlerini öldürecek kadar ileri gidilir. Hatta kumar, insanı intihara bile sevkeder (sürükler), nitekim bu gibi elîm (acıklı) hadiseler daima görülmektedir.

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, (مَيْسِرٌ) MEYSİR, kolaylık manasında olan: (يُسْرٌ) veya (يَسَارٌ) dan mastar mîmidir.

İÇKİ İÇENLERİ VE KUMAR OYNAYANLARI TEHDİT MAHİYETİNDEKİ HADİSİ ŞERİFLER.

٥٠٢- عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « كُلُّ مُسْكِرٍ خَمْرٌ وَكُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ وَمَنْ شَرِبَ الْخَمْرَ فِى الدُّنْيَا فَمَاتَ وَهُوَ يُدْمِنُهَا ، لَمْ يَتُبْ ، لَمْ يَشْرَبْهَا فِى الْآخِرَةِ »

502. İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayet edilmiştir ki, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Her sarhoşluk veren şey şaraptır. Ve her sarhoşluk veren şey haramdır. Bir kimse şarabı dünyada içerde ona devam ederek tevbe etmeden ölürse; ahirette onu içemez."** buyurdular. *(Müslim, Eşribe:73, Ebu Davud, Eşribe:5 Tirmizî, Eşribe:1, İbn-i Mace, Eşribe:9, Neseî, Eşribe:22)*

"Bir kimse şarabı dünyada içerde ona devam ederek tevbe etmeden ölürse; ahirette onu içemez." Hadisi şerifi, o kimsenin cennete giremeyece-

ğinden kinayedir. Çünkü cennete giren, cennet şarabından içecektir. Şu hâlde, hadisi şerif, müstehil (helâl itikat eden) le tevil edilir. Yani ömrü sarhoşlukla geçip de bunu helâl kabul ederek tövbe etmeden ölen kimsenin cennete girmesi imkansızdır. Yahut günahları affedilip cennete girse bile, cennetin şara-bını canı çekmez manasına gelir. **"El-Mebârık"** namlı eserde: " Zikredildiğine göre, böylesi, cennet şarabını arzu etmeyi unutmak; yahut unutmasa bile arzu etmemek suretiyle hakikaten mahrum bırakılacaktır. Bu ise, cennet nimetlerinin en şereflisinden mahrum kalmak demek olacağından büyük bir eksikliktir." deniliyor.

٥٠١- عَنْ دَيْلَمٍ الْحُمَيْرِيِّ (رضى الله عنه) قَالَ: سَئَلْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ فَقُلْتُ يَارَسُولَ اللّٰهِ ! اِنَّا بِاَرْضٍ بَارِدَةٍ نُعَالِجُ فِيهَا عَمَلاً شَدِيدًا ، وَاِنَّا نَتَّخِذُ شَرَابًا مِنْ هٰذَا الْقَمْحِ نَتَقَوّٰى بِهِ عَلٰى اَعْمَالِنَا وَعَلٰى بَرْدِ بِلاَدِنَا ، قَالَ:« هَلْ يُسْكِرُ»؟ قُلْتُ: نَعَمْ ، قَالَ: « فَاجْتَنِبُوهُ » قَالَ: قُلْتُ فَاِنَّ النَّاسَ غَيْرُ تَارِكِيهِ ، قَالَ: « فَاِنْ لَمْ يَتْرُكُوهُ فَقَاتِلُوهُمْ »

503. Deylemil Humeyrî *(Radıyallahu Anh)* şöyle demiştir: Ben, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e: "Ya Resulallah! *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* biz, soğuk bir ülkede yaşıyoruz. orada zor işlerde çalışıyoruz. Biz buğdaydan içki yapıyoruz, işlerimize ve beldemizin soğuğuna karşı onunla kuvvet kazanıyoruz, diye sordum. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"O içki sarhoşluk verir mi?"** diye sordu. Ben de: "Evet sarhoşluk verir." dedim. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"O içkiyi içmekten sakının."** buyurdu. Ben de: "İnsanlar onu içmeyi bırakmazlar." dedim. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Eğer onu içmeyi bırakmazlarsa onlarla savaşın** (mücadele edin)." buyurdu. *(Ebu Davud, No:3683, 3/328)*

Asrı saadette değinilmedik hiç bir konu yoktur. Asrımızda, efendim, Mekke ve Medine sıcaktır. içki de ısıtacağı için orada içki yasak edilmiştir. Halbuki Türkiyenin doğu bölgeleri ve Finlandiya'da yaşayan insanlar ısınmak için içkiye muhtaçtırlar, gibi sözlere, Peygamber Efendimiz, hadiste geçtiği şekilde cevap vermiştir.

٥٠٤- عَنْ جَابِرٍ (رضى الله عنه) اَنَّ رَجُلاً قَدِمَ مِنْ جَيْشَانَ (وَجَيْشَانُ مِنَ الْيَمَنِ) فَسَئَلَ النَّبِيَّ ﷺ عَنْ شَرَابٍ يَشْرَبُونَهُ بِاَرْضِهِمْ مِنَ الذُّرَّةِ يُقَالُ لَهُ الْمِزْرُ ؟ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ « اَوَ مُسْكِرٌ هُوَ ؟» قَالَ: نَعَمْ . قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « كُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ . اِنَّ عَلَى اللّٰهِ عَزَّ وَجَلَّ عَهْدًا ، لِمَنْ يَشْرَبُ الْمُسْكِرَ ، اَنْ

يَسْقِيهُ مِنْ طِينَةِ الْخَبَالِ » قَالُوا: يَارَسُولَ اللّٰهِ ! وَمَا طِينَةُ الْخَبَالِ ؟ قَالَ: « عَرَقُ أَهْلِ النَّارِ، أَوْ عُصَارَةُ أَهْلِ النَّارِ »

504. Hazreti Cabir *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre, bir adam Ceyşan'dan gelmiş. (Ceyşan Yemendedir) ve Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e, memleketlerinde içtikleri, darıdan yapılan bira denilen bir içkinin hükmünü sormuş. Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de: **"Sarhoşluk verir mi o?"** diye sormuş. Adam: "Evet!" cevabını vermiş. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Her sarhoşluk veren şey haramdır. Müskirat içene, tıynetül habâl'den içireceğine, şüphesiz Allah** *(Azze ve Celle)* **nin ahdi vardır."** buyurmuşlar. Ashab: "Ya Resulullah! Bu, tıynetül habâl nedir?" diye sormuşlar. **"Cehennemliklerin teridir. Yahut cehennemliklerin usaresi** (yandıkça kendilerinden çıkan irin ve cerahatlar) **dır."** buyurmuşlar. *(Müslim, Eşribe:72)*

٥٠٥- عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « مَنْ شَرِبَ الْخَمْرَ لَمْ تُقْبَلْ لَهُ صَلَاةٌ أَرْبَعِينَ صَبَاحًا ، فَإِنْ تَابَ تَابَ اللّٰهُ عَلَيْهِ ، فَإِنْ عَادَ لَمْ يَقْبَلِ اللّٰهُ لَهُ صَلَاةً أَرْبَعِينَ صَبَاحًا فَإِنْ تَابَ تَابَ اللّٰهُ عَلَيْهِ ، فَإِنْ عَادَ لَمْ يَقْبَلِ اللّٰهُ لَهُ صَلَاةً أَرْبَعِينَ صَبَاحًا فَإِنْ تَابَ تَابَ اللّٰهُ عَلَيْهِ ، فَإِنْ عَادَ الرَّابِعَةَ ، لَمْ يَقْبَلِ اللّٰهُ لَهُ صَلَاةً أَرْبَعِينَ صَبَاحًا فَإِنْ تَابَ لَمْ يَتُبِ اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَقَاهُ مِنْ نَهْرِ الْخَبَالِ . قِيلَ يَا أَبَا عَبْدِ الرَّحْمٰنِ وَمَا نَهْرُ الْخَبَالِ ؟ قَالَ: نَهْرٌ مِنْ صَدِيدِ أَهْلِ النَّارِ »

505. Abdullah İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayet edilmiştir; dedi ki: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Şarap içen kimsenin kırk sabah namazı kabul olmaz; ancak tövbe ederse Allah tövbesini kabul eder. Sonra tekrar dönerse Allah, kırk sabah onun namazını kabul etmez; ancak tövbe ederse tövbesini kabul eder. Sonra tekrar dönerse Allah, kırk sabah, onun namazını kabul etmez; ancak tövbe ederse tövbesini kabul eder. Sonra dördüncüde tekrar dönerse Allah, kırk sabah, onun namazını kabul etmez; tövbe etse de tövbesini kabul etmez ve ona habal deresinden içirir."** Bunun üzerine:" Ya Ebâ Abdirrahman! "Habal deresi nedir?" dendi. "Cehennem ehlinin irinlerinden meydana gelen bir nehirdir." buyurdu. *(Tirmizî, Eşribe:27, 4/ 290-291, No:1862, Ahmed İbn-i Hanbel, Müsned:2/35)*

٥٠٦- عَنْ أَبِي مُوسَى (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « مَنْ لَعِبَ بِالنَّرْدِ، فَقَدْ عَصَى اللّٰهَ وَرَسُولَهُ »

506. Ebu Musa (el-Eşarî) *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edildiğine göre; Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Kim, zarla oynarsa şüphesiz Allah'a ve Resulüne isyan etmiş olur."** *(Müslim, Şiir:10, Ebu Davud, edep:64, İbn-i Mace, Edep:43, No:3762, Ahmed İbn-i Hanbel:5/352. 357, 361)*

٥٠٧- عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ بُرَيْدَةَ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « مَنْ لَعِبَ بِالنَّرْدَشِيرِ فَكَأَنَّمَا غَمَسَ يَدَهُ فِي لَحْمِ خِنْزِيرٍ ، وَدَمِهِ »

507. Süleyman İbn-i Büreyde'nin babası (Büreyde) *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayet edildiğine göre, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Kim zarla oynarsa elini domuzun etine ve kanına** (domuz etini yerken) **batırmış gibidir."** *(İbn-i Mace, Edep:43, No:3763, Ebu Davud, Edep:64, No:4938. Ahmed İbn-i Hanbel:4/392, 393, 397, 400)*

Nerd ve **Nerdeşir**: Zar demektir. Bu oyuna tavla oyunu denilir.

Bu hadisi şerifler, tavla oyununun haram olduğuna delâlet eder. Cumhur'un görüşü bu doğrultudadır. İkinci hadisde, bu oyunun takbîh ve çirkinliği ifade edilmek üzere bu oyun ile oynıyan kişi, elini domuzun etine ve kanına batırmış gibidir, buyurulmuştur. İmam-ı Nevevî: Yani domuzun etini ve kanını yerken, manası kastedilmiştir. Şu hâlde, zar ile oynamanın haramlığı, domuzun etini ve kanını yemenin haramlığına benzetilmiştir, buyurdu.

Mevlâ Tealâ, israf (aşırı harcama) dan ibaret olan şarapla kumarın büyük günah olduğunu açıkladığı gibi meşru cihete (şeriatın müsaade ettiği yönlere) harcanacak malların miktarını beyan etmek üzere:

. . . وَيَسْـَٔلُونَكَ مَاذَا يُنفِقُونَ . . .

"(Habibim!) **Ne vereceklerini sana soruyorlar."** buyuruyor.

Alusî tefsirinin beyanı vechile İbn-i İshak'ın, İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayet ettiğine göre, Ashabı kiramdan bir cemaat, Allah yolunda infak etmekle emrolunduklarında, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek: "Mallarımızdan infak etmekle emrolunduğumuz bu nafakanın ne olduğunu bilemiyoruz." dediler. Bunun üzerine ayeti celilenin bu kısmı nazil oldu. *(Alusî, Ruhul Meânî:2/115)*

Bundan evvel, bir kişi, sadaka verecek bir şey bulamayıncaya kadar infak ederdi. Dürrül Mensur da zikredildiğine göre, İbn-i Ebî Hatim, Yahya'ya şöyle ulaştığını nakletmiştir: Muaz İbn-i Cebel ve Salebe *(Radıyallahu Anhüma)* Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek: "Ya Resulallah! Bizim kölelerimiz ve ehlimiz var, mallarımızdan neyi infak edeceğiz." dediler. Bunun üzerine bu ayeti celile indi. *(Suyûtî, Dürrül Mensür:1/607)*

Kazî ve Nesefî tefsirlerinde zikredilen diğer bir görüşe göre,bu ayeti celilenin, bundan evvel geçen ayeti celile gibi Amr İbn-i Cumûh hakkında nazil

olduğu rivayet edilmiştir. Şöyle ki: O, geçen ayette *(Bakara:215)* : **"Nereye verileceğini."** sormuştu. Bu ayeti kerimede ise: **"Nasıl verileceğini."** sordu. *(Mecmûatüt Tefâsîr:1/327)*

Ayeti celilede geçen afv: İhtiyaçtan fazlası demektir. İbn-i Münzir, Atâ *(Radıyallahu Anh)* dan rivayetle buyurmuştur ki: Abdül Melik İbn-i Mervân Saîd İbn-i Cübeyr *(Radıyallahu Anh)* a mektup yazarak afv'ın manasını sordu. O da cevaben: Afv üç manaya gelir.

1. Kusuru bağışlamak,

2. İhtiyaçtan fazlasını vermek, Nitekim Allah-u Tealâ bu ayeti kerimede: **"Sana neyi vereceklerini soruyorlar. De ki: afv'ı** (ihtiyaçtan fazlasını) **verin."** buyuruyor.

3. İnsanlar arasında iyilikte bulunmak. Mevlâ Tealâ: (وَاَنْ تَعْفُوا اَقْرَبُ لِلتَّقْوٰى) **"Affetmeniz takvaya daha yakındır."** *(Bakara Suresi:237 den)* *(Dürrül Mensür:1/637)* buyuruyor.

İHTİYAÇTAN FAZLASINI VERME HAKKINDA HADİSİ ŞERİFLER

٥٠٨– عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ قَالَ النَّبِىُّ ﷺ « اَفْضَلُ الصَّدَقَةِ مَا تَرَكَ غِنًى وَالْيَدُ الْعُلْيَا خَيْرٌ مِنَ الْيَدِ السُّفْلٰى وَابْدَاْ بِمَنْ تَعُولُ . تَقُولُ الْمَرْاَةُ اِمَّا اَنْ تُطْعِمَنِى وَاِمَّا اَنْ تُطَلِّقَنِى وَيَقُولُ الْعَبْدُ اَطْعِمْنِى وَاسْتَعْمِلْنِى وَيَقُولُ الْاِبْنُ اَطْعِمْنِى اِلٰى مَنْ تَدَعُنِى »

508. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilen bir hadis-i şerifte Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu:**"Sadakanın en faziletlisi, sahibini zengin bırakan** (ve fakirliğe düşürmeyen) **sadakadır. Çünkü yüksek el, alçak elden hayırlıdır.** (Ey mü'min!) **sen nafaka vermeye, nafakası üzerine vacib olan** (bakmakla görevli olduğun) **aile ferdlerinle başla** (sonra başkalarına ver). (Aile fertlerinin nafakalarını vermezsen) **kadın: Ya beni doyur, ya da beni boşa! der. Hizmetçi de: Beni besle beni çalıştır! der. Çocukta: Beni doyur, beni kime bırakırsın? der."** *(Buharî, Nafakât:2, 6/190)*

٥٠٩– عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « دِينَارٌ اَنْفَقْتَهُ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ ، وَدِينَارٌ اَنْفَقْتَهُ فِى رَقَبَةٍ ، وَدِينَارٌ تَصَدَّقْتَ بِهِ عَلٰى مِسْكِينٍ وَدِينَارٌ اَنْفَقْتَهُ عَلٰى اَهْلِكَ ، اَعْظَمُهَا اَجْرًا الَّذِى اَنْفَقْتَهُ عَلٰى اَهْلِكَ »

509. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilen bir hadis-i şerifte Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Allah yolunda verdiğin**

bir dinar, köle azat etmek için verdiğin bir dinar, bir miskine sadaka olarak verdiğin bir dinar, bir de çoluk çocuğa harcadığın bir dinar (varya) **işte bunların ençok sevap kazandıranı, çoluk çocuğa harcadığındır."** *(Müslim, Zekât:39)*

٥١٠- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: أَمَرَ النَّبِيُّ ﷺ بِالصَّدَقَةِ ، فَقَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللّٰهِ! عِنْدِي دِينَارٌ ، فَقَالَ: « تَصَدَّقْ بِهِ عَلَىٰ نَفْسِكَ » قَالَ عِنْدِي آخَرُ قَالَ: « تَصَدَّقْ بِهِ عَلَىٰ وَلَدِكَ » قَالَ: عِنْدِي آخَرُ ، قَالَ: « تَصَدَّقْ بِهِ عَلَىٰ زَوْجَتِكَ » أَوْ قَالَ « زَوْجِكَ » قَالَ: عِنْدِي آخَرُ ، قَالَ: « تَصَدَّقْ بِهِ عَلَىٰ خَادِمِكَ » قَالَ: عِنْدِي آخَرُ ، قَالَ: « أَنْتَ أَبْصَرُ »

510. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayete göre, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* sadakayla emretmişti. Bir kimse, ey Allah'ın Resulü, yanımda (yalnız) bir dinarım var, dedi. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ona: **"Onu kendi şahsına harca."** buyurdu. O kimse : Yanımda ondan başka bir dinarım daha var, dedi. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Onu çocuğuna harca."** buyurdu. Adam: Yanımda başka bir dinarım daha var, dedi. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Onu zevcene** (hanımına) **veya zevcine** (eşine) **harca."** buyurdu. Adam: Yanımda başka bir dinarım daha var, dedi. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Onu da hizmetçine sarfet."** buyurdu. Adam: Yanımda başka bir dinarım daha var, dedi. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Sen kendi durumunu daha iyi bilir ve daha iyi görürsün** (nereye sarfedeceğini ona göre ayar edersin)." buyurdu. *(Ebu Davud, Zekât:45 No:1691)*

٥١١- عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عَمْرٍو (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « كَفَىٰ بِالْمَرْءِ إِثْمًا أَنْ يُضَيِّعَ مَنْ يَقُوتُ »

511. Abdullah İbn-i Amr *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Bir kimseye, geçimini teminle mükellef olduğu kimseleri** (sefalet içinde) **zayi etmesi, vebal bakımından yeter."** buyurdu. *(Ebu Davud, Zekât:45, No: 1692, Müslim, Zekât:40)*

Mümin, elinde bulunan servetini hayra ve meşru olmak şartıyla çoluk çocuğuna sarfedip onları sıkıntı altında bırakmamalıdır. Çünkü elinde olanı saklayıp çoluk çocuğunu tazyik (darlık) altında bırakmak en büyük vebaldir.

٥١٢- عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ الْأَنْصَارِيِّ (رضى الله عنه) قَالَ: كُنَّا عِنْدَ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ إِذْ جَاءَ [هُ] رَجُلٌ بِمِثْلِ بَيْضَةٍ مِنْ ذَهَبٍ ، فَقَالَ: يَارَسُولَ اللّٰهِ! أَصَبْتُ

هٰذِهِ مِنْ مَعْدَنٍ ، فَخُذْهَا فَهِيَ صَدَقَةٌ مَا اَمْلِكُ غَيْرَهَا ، فَاَعْرَضَ عَنْهُ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ ، ثُمَّ اَتَاهُ مِنْ قِبَلِ رُكْنِهِ الْاَيْمَنِ فَقَالَ مِثْلَ ذٰلِكَ فَاَعْرَضَ عَنْهُ ، ثُمَّ اَتَاهُ مِنْ قِبَلِ رُكْنِهِ الْاَيْسَرِ، فَاَعْرَضَ عَنْهُ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ ، ثُمَّ اَتَاهُ مِنْ خَلْفِهِ فَاَخَذَهَا رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ فَحَذَفَهُ بِهَا فَلَوْ اَصَابَتْهُ لَاَوْجَعَتْهُ ، اَوْ لَعَقَرَتْهُ ، فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « يَاْتِي اَحَدُكُمْ بِمَا يَمْلِكُ فَيَقُولُ هٰذِهِ صَدَقَةٌ ، ثُمَّ يَقْعُدُ يَسْتَكِفُّ النَّاسَ ، خَيْرُ الصَّدَقَةِ مَاكَانَ عَنْ ظَهْرِ غِنًى »

512. Cabir İbn-i Abdillah el-Ensarî *(Radıyallahu Anh)* şöyle anlattı. Bir kere biz Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yanında bulunuyorduk, elinde yumurta büyüklüğünde bir altın bulunan bir erkek geldi. Ve ey Allah'ın Resulü şu altını, madenden elde ettim bu sadakadır. Bunu al, bundan başka bir mala da malik (sahip) değilim, dedi. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onu almaktan imtina etti (çekindi). Sonra ona sağ tarafından geldi. Evvelce söylediği gibi teklif etti. yine kabul etmekten imtina etti. Yine Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e solundan geldi ve (önceki gibi teklif etti) Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* yine kabulden çekindi. O kimse bu defada arkasından geldi.Ve onu Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e verdi. Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de onu aldı, ve o şahsa fırlattı. Eğer bir tarafına isabet etseydi elbette onu incitirdi. Veya onu helâk ederdi.

Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Sizden biriniz sahip olduğu servetini getirir ve şu sadakadır diye verir sonra da oturur, insanlar** (ın zekâtını alacağım diye onlar) **a avuç açar. Sadakanın en hayırlısı, başkasına muhtaç olmıyacak kadar arkada malı varken verilenidir."** buyurdu. *(Ebu Davud, Zekât:39, No:1673, Hakim, Müstedrek:1/413)*

Fahri kainât Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, Hazreti Ebu Bekir *(Radıyallahu Anh)* ın malının tamamını tasadduk etmesine müsaade etmişti. Çünkü Hazreti Ebu Bekir *(Radıyallahu Anh)* , makamı sıddîkıyete ermişti. Geride malı olmasada dilenme durumuna düşecek seciye (karekter) de değildi. Ama bu zatın, bu durumda sabredemiyeceği kanaatı ile ona, elinde bulunanın tamamını sadaka olarak vermesine müsaade etmemiştir.

٥١٣- عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ عَوْفٍ (رضى الله عنه) عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ قَالَ: « يَا ابْنَ عَوْفٍ اِنَّكَ مِنَ الْاَغْنِيَاءِ وَلَنْ تَدْخُلَ الْجَنَّةَ اِلَّا زَحْفًا فَاَقْرِضِ اللّٰهَ يُطْلِقْ لَكَ قَدَمَيْكَ » قَالَ: وَمَا الَّذِي اُقْرِضُ يَارَسُولَ اللّٰهِ ؟ قَالَ: « تَبَرَّأْ مِمَّا اَمْسَيْتَ فِيهِ » قَالَ: اَمِنْ كُلِّهِ اَجْمَعَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ ؟ قَالَ: « نَعَمْ » فَخَرَجَ وَهُوَ يَهِمُّ بِذٰلِكَ

فَأَتَاهُ جِبْرِيلُ فَقَالَ: ﴿ مُرِ ابْنَ عَوْفٍ فَلْيُضِفِ الضَّيْفَ ، وَلْيُطْعِمِ الْمِسْكِينَ وَلْيُعْطِ السَّائِلَ وَلْيَبْدَأْ بِمَنْ يَعُولُ فَإِنَّهُ إِذَا فَعَلَ ذٰلِكَ كَانَ تَزْكِيَةً مِمَّا هُوَ فِيهِ﴾

513. Abdurrahman İbn-i Avf *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ona: **"Ey Afv'ın oğlu! Sen zenginlerden olduğun için cennete ancak sürünerek girebilirsin, o hâlde Allah'a ödünç ver ki, ayaklarını serbest bıraksın."** buyurdu. O da: "Ya Resulallah neleri ödünç vereyim?" deyince, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Sahibi olarak gecelediğin her şeyden uzak ol."** buyurdu. O zaman İbn-i Afv: "Ya Resulallah! Onların hepsinden mi uzak olayım?" deyince Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Evet."** dedi. Bunun üzerine Abdurrahman İbn-i Afv *(Radıyallahu Anh)* bu işi dertederek Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzurundan ayrıldı, o arada Cebrail *(Aleyhisselam)*, Efendimiz'e gelerek: "İbn-i Afv'a emret misafiri ağırlasın, miskinleri yedirsin, dilenciye versin ve ailesinden başlasın. İşte bunları yaparsa sahip olduğu şeyler (in şerrin) den temizlenmiş olur buyurdu. *(Beyhakî, Şuabul İman:3/207 No:3335)*

٥١٤- عَنْ رَكْبٍ الْمِصْرِيِّ(رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « طُوبى لِمَنْ تَوَاضَعَ مِنْ غَيْرِ مَنْقَصَةٍ وَذَلَّ فِي نَفْسِهِ مِنْ غَيْرِ مَسْكَنَةٍ ، وَأَنْفَقَ مَالاً جَمَعَهُ فِي غَيْرِ مَعْصِيَةٍ وَرَحِمَ أَهْلَ الذِّلَّةِ وَالْمَسْكَنَةِ وَخَالَطَ أَهْلَ الْعِفَّةِ وَالْحِكْمَةِ طُوبٰى لِمَنْ ذَلَّ فِي نَفْسِهِ ، وَطَابَ كَسْبُهُ ، وَصَلَحَتْ سَرِيرَتُهُ ، وَكَرُمَتْ عَلَانِيَتُهُ وَعَزَلَ عَنِ النَّاسِ شَرَّهُ ، وَأَنْفَقَ الْفَضْلَ مِنْ مَالِهِ وَأَمْسَكَ الْفَضْلَ مِنْ قَوْلِهِ »

514. Rekbil Mısrî *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilen bir hadisi şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Kendini alçak düşürmeden tevazu eden, kendini yoksul göstermeksizin alçalan, günaha düşmeden topladığı malı infak eden, fakir fukaraya acıyan, iffet ve hikmet ehliyle** (şerefli, haysiyetli ve ince ilim sahibi kişilerle) **görüşen kimselere müjdeler olsun. Kendini alçak gören, kazancı temiz olan, içi temiz, dışı hoş, insanlardan şerrini uzaklaştıran** (insanlara kötülüğü dokunmayan) **malının fazlasını verip, sözünün fazlasını tutan kişilere müjdeler olsun."** *(Beyhakî, Şuabul İman:3/225 No:3388)*

Sadaka, insanın kendine ve bakmakta olduğu çoluk çocuğuna yetecek dereceden fazla olursa olur. Yoksa insanın muhtaç olduğu malını sadaka vermesi iyi bir şey değildir. Zira insana vacip olan, evvela kendi evladı iyalini, sonra akrabai taallukatını düşünmesidir. Binaenaleyh Cenabı Hak bu ayeti kerimede sadakanın, insanın kendi geçimine zarar getirmiyecek şekilde verilmesi gerektiğini beyan buyurmuştur.

Mevlâ Tealâ, bu ayeti kerimede hem dünya geçimini hemde ahirette ki mükâfatı düşünmenin gerekli olduğunu ve her iki cihetin de ihmal olunmasının caiz olmadığını beyan etmiştir. Dolayısıyla insan her ikisi için gücü yettiği kadar çalışmalıdır.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ'nın: **"Afv'ı** (malın fazlasından) **verin."** buyurmasında, kişinin, malını verdiği anda gönül hoşluğuyla verip eserini (sevgisini) gönülden tamamen silmesi gerektiğine dair bir işaret bulunmaktadır. Çünkü Afv kelimesinin esas lugatı: Mahvetmek, silmek demektir.

Şu da bilinsin ki ihtiyaç fazlasını vermek havâs (özel kullar) ın yoludur. Hâssul hâs (en hususi kullar) ın yolu ise îsâr: Başkasını kendine tercih etmektir. Nitekim Mevlâ Tealâ, Medine-i Münevvere halkını medhetmek üzere.

وَ يُؤْثِرُونَ عَلٰى اَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ . . . (٩)

"Kendilerinde zaruret (İhtiyaç ve fakirlik) **olsa bile, Onları** (muhacirleri) **kendilerine tercih ederler."** buyuruyor. *(Haşır Suresi:9 dan)*

٥١٥- عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ (رضى الله عنه) يَقُولُ: اَمَرَنَا رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ يَوْمًا اَنْ نَتَصَدَّقَ ، فَوَافَقَ ذٰلِكَ مَالاً عِنْدِى، فَقُلْتُ: اَلْيَوْمَ اَسْبِقُ اَبَا بَكْرٍ اِنْ سَبَقْتُهُ يَوْمًا ، فَجِئْتُ بِنِصْفِ مَالِى ، فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ : « مَا اَبْقَيْتَ لِاَهْلِكَ »؟ قُلْتُ: مِثْلَهُ ، قَالَ: وَاَتٰى اَبُو بَكْرٍ (رضى الله عنه) بِكُلِّ مَا عِنْدَهُ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « مَااَبْقَيْتَ لِاَهْلِكَ »؟ قَالَ: اَبْقَيْتُ لَهُمُ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ ، قُلْتُ: لَااُسَابِقُكَ اِلٰى شَىْءٍ اَبَدًا .

515. Ömer İbnil Hattab *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir. bir gün Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bize sadaka vermemizi emretti. Bu emir, benim elimde bol mal bulunduğu bir sıraya rast geldi. Ve ben: "İşte bir gün Ebu Bekir'i sadakada ileri geçersem bu gün geçerim." dedim. Ve malımın ya-rısını getirdim. Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* , Bana: **"Çocuklarına ne bıraktın?"** diye sordu. Ben de: Malımın yarısını onlara bıraktım, dedim. Ebu Bekir *(Radıyallahu Anh)* ise malının hepsini getirdi, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ona: **"Aile halkına ne bıraktın?"** diye sordu. Ebu Bekir *(Radıyallahu Anh)* : Allah ve Resulü'nü (n rızasını) bıraktım diye cevap verdi. Ben ona: "Ey Ebu Bekir! Ben hiç bir şeyde seni ebediyyen geçemem." dedim. *(Ebu Davud, Zekât:40 No:1678, Tirmizî, Menakıp:16, Darimî, Zekât:26)*

Bu hadisi şeriften Ebu Bekri Sıddık *(Radıyallahu Anh)* ın, Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* dan üstün olduğu anlaşılmaktadır. Lâkin bir yönden üstün ol-

mak her yönden üstün olmayı gerektirmez, çünkü kâmil bir insanın her işte kâmil olması gerekmez üstünlük ancak Allah-u Tealâ Hazretleri indindeki dereceye göredir.

Üftade Efendi *(Kuddise Sırruhu)* buyurdu ki: Dört büyük halife *(Rıdvanullahi Aleyhim Ecmain)* Dört mertebe (marifet, şeriat, tarikat ve hakikat) de kâmil olsalar da, Ebu Bekri Sıddık *(Radıyallahu Anh)* ın marifeti (Allah'ı bilmesi) fazlaydı.

Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın şeriat tarafı, Hazreti Osman *(Radıyallahu Anh)* ın tarikat tarafı, Hazreti Ali *(Kerremallahu Vechehü)* nün ise hakikat tarafı fazlaydı.

فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ ۗ وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْيَتٰمٰى قُلْ اِصْلَاحٌ
لَّهُمْ خَيْرٌ ۖ وَاِنْ تُخَالِطُوهُمْ فَاِخْوَانُكُمْ ۗ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ الْمُفْسِدَ
مِنَ الْمُصْلِحِ ۗ وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ لَاَعْنَتَكُمْ ۗ اِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٢٠﴾
وَلَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكٰتِ حَتّٰى يُؤْمِنَّ ۗ وَلَاَمَةٌ مُّؤْمِنَةٌ خَيْرٌ
مِّنْ مُّشْرِكَةٍ وَّلَوْ اَعْجَبَتْكُمْ ۗ وَلَا تُنْكِحُوا الْمُشْرِكِينَ حَتّٰى يُؤْمِنُوا ۗ
وَلَعَبْدٌ مُّؤْمِنٌ خَيْرٌ مِّنْ مُّشْرِكٍ وَّلَوْ اَعْجَبَكُمْ ۗ اُولٰٓئِكَ
يَدْعُونَ اِلَى النَّارِ ۖ وَاللّٰهُ يَدْعُوٓا اِلَى الْجَنَّةِ وَالْمَغْفِرَةِ
بِاِذْنِهٖ ۚ وَيُبَيِّنُ اٰيٰتِهٖ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٢١﴾
وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ ۗ قُلْ هُوَ اَذًى ۙ فَاعْتَزِلُوا النِّسَآءَ فِي الْمَحِيضِ ۙ
وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ حَتّٰى يَطْهُرْنَ ۚ فَاِذَا تَطَهَّرْنَ فَاْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ
اَمَرَكُمُ اللّٰهُ ۗ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ ﴿٢٢٢﴾
نِسَآؤُكُمْ حَرْثٌ لَّكُمْ ۖ فَاْتُوا حَرْثَكُمْ اَنّٰى شِئْتُمْ ۖ وَقَدِّمُوا لِاَنْفُسِكُمْ ۚ
وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوٓا اَنَّكُمْ مُّلٰقُوهُ ۗ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٢٣﴾
وَلَا تَجْعَلُوا اللّٰهَ عُرْضَةً لِّاَيْمَانِكُمْ اَنْ تَبَرُّوا وَتَتَّقُوا
وَتُصْلِحُوا بَيْنَ النَّاسِ ۗ وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٢٤﴾

Mevlâ Tealâ, sadakanın miktarını ve ihtiyaç fazlasından verilmesi gerektiğini beyan ettiği gibi sadakanın masrifi (verilecek yeri) olan yetimi, gözetmenin şeklini açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَيَسْئَلُونَكَ عَنِ الْيَتَامٰى قُلْ اِصْلَاحٌ لَهُمْ خَيْرٌ
وَاِنْ تُخَالِطُوهُمْ فَاِخْوَانُكُمْ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ الْمُفْسِدَ مِنَ الْمُصْلِحِ وَلَوْ شَآءَ
اللّٰهُ لَاَعْنَتَكُمْ اِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ (٢٢٠)

KELİME MANASI (220)

(فِى الدُّنْيَا) **Dünya hususunda,** daha? (وَالْاٰخِرَةِ) **ahiret hususunda,** yani işte böylece Allah-u Tealâ Hazretleri sizlere ayetlerini beyan ediyor ki, dünya ve ahiret işleri hususunda düşünesiniz de, dünyada sizin için en kolay, ahirette de en faydalı olanı alasınız ve ahirette size zarar verecek şeylerden sakınasınız. (وَيَسْئَلُونَ) **Ve soruyorlar,** kime? (كَ) **sana,** neden? (عَنِ الْيَتَامٰى) **yetimlerden,** yani onların idare, muhafaza ve mallarının tasarrufuna (kullanılmasına) dair senden malumat almak istiyorlar. (قُلْ) (Habibim!) **Söyle ki,** (اِصْلَاحٌ) **ıslah,** kim için? (لَهُمْ) **onlar** (yetimler) **için,** nedir? (خَيْرٌ) **daha hayırlıdır,** yani onları himayenize alarak mallarını artırmak onlardan kaçınıp işlerine karışmamanızdan daha hayırlıdır. (وَاِنْ تُخَالِطُو) **eğer ihtilat eder** (karışır) **sanız,** kime? (هُمْ) **onlara,** yani onlarla birlikte yerseniz, mallarınızı mallarına katarsanız, (فَاِخْوَانُكُمْ) **onlar sizin kardeşlerinizdir,** yani dinde kardeşlerinizdir, kardeşin hakkı kardeşi ile beraber yaşamaktır. O hâlde yetimin, yemeğini, **içmesini** ayırmaya lüzum yoktur. (وَاللّٰهُ) **Ve Allah** (-u Tealâ) (يَعْلَمُ) **bilir,** kimi? (الْمُفْسِدَ) **ifsad ediciyi,** yani yetim malına ifsad (bozgunculuk) niyetiyle karışanı seçer ayırır. kimden?(مِنَ الْمُصْلِحِ) **ıslah ediciden,** yani yetimlere mallarını muhafaza etmek ve artırmak niyetiyle müdahale eden (karışan) dan. O hâlde, yetim malından sakının ve ıslahtan başka bir şey aramayın. (وَلَوْ شَآءَ) **eğer dileseydi,** kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ Hazretleri), yani sizi sıkıntıya düşürmek isteseydi, (لَاَعْنَتَ) **elbette meşakkate düşürürdü,** kimi? (كُمْ) **sizi,** yani size yetimlerle karışmayı, yemeyi, içmeyi caiz kılmayarak sizi zorluğa sokardı. (اِنَّ اللّٰهَ) **muhakkak Allah** (-u Tealâ Hazretleri) (عَزِيزٌ) **galiptir, yani kullarını meşakkate** düşürmeye ve zorluğa sokmaya kadirdir. (حَكِيمٌ) **ziyade hikmet sahibidir,** yani ne işlerse işi yerindedir. Binaenaleyh kullarının takatlarının yettiği ve kendi hikmetinin gerektirdiği şeyi hükmeder.

MEALİ ŞERİFİ (220)

Dünya ve ahiret hakkında (iyi düşünesiniz diye Allah-u Tealâ, ayetlerini size tam manasıyla açıklıyor) **Ve sana yetimlerden soruyorlar. De ki: Onlar için ıslahta bulunmak** (onlara karışarak işlerini yarayışlı bir hale getirmek, onlardan kaçınmanızdan daha) **hayırlıdır.** (Binaenaleyh) **onlara karışırsanız** (kendileriyle birlikte yaşarsanız) **onlar sizin** (din) **kardeşlerinizdir. Ve Allah** (-u Tealâ Hazretleri), **ifsad edici** (yetimlerin malına kötü niyetle müdahale eden, karışan) **ile islah ediciyi** (yetimlerin iyiliğine çalışanı) **bilir. Ve eğer Allah** (-u Tealâ, yetimlere karışmaya izin vermeyerek sizi sıkıntıya sokmak) **dileseydi, sizleri elbette meşakkate uğratırdı, şüphesiz Allah** (-u Tealâ), **Azîz** (ulu ve kavi) **Hakîm** (tam bir hüküm ve hikmet sahibi) **dir** (binaenaleyh her işi yerli yerindedir).

İ Z A H A T

İmamı Beğavî *(Rahimehullah)*, Meâlimüt Tenzîl isimli tefsirinde, bu ayeti celilenin ilk cümlesi olan (فِى الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ) **"Dünya ve ahiret hakkında."** ki ifadesini, bundan evvelki ayetin son cümlesine bağlıyarak buraya: **"Dünya ve ahiret işleri hususunda, Allah** (-u Tealâ Hazretleri) **size ayetlerini beyan ediyor, ola ki siz, dünyanın zevali ve fenası** (yok olması) **hususunda düşünür de, ondan soğursunuz. Ahiretin sizlere yanaşmasını ve bekasını** (sonsuzluğunu) **düşünür de, ona heves edersiniz."** diye mana vermiştir.

Kurtubî ve Hâzin tefsirlerinde zikredilen diğer bir manaya göre de:

İşte böylece, Allah (-u Tealâ) **size infak hususundaki ayetlerini beyan ediyor ki siz, dünya ve ahiret hakkında iyice düşünüp, mallarınızdan dünya hayatınız için lâzım olanı saklar, ahirette size fayda verecek olanları da infak eder** (verir) **siniz."** demektir.

Ebu Davud, Neseî, İbn-i Cerîr, İbn-i Münzir, İbn-i Ebî Hatim,Ebuş Şeyh, İbn-i Merdüveyh, Hakim ve Beyhekînin, İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayetlerine göre, Allah-u Tealâ ve tekaddes Hazretleri:

وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّىٰ يَبْلُغَ أَشُدَّهُ . . . (٣٤)

"Yetimin malına, rüştüne (erginlik çağına) **ulaşıncaya kadar, en iyi bir suretin dışında** (kötü niyetle) **yaklaşmayın."** *(İsra Suresi:34 den)* manasındaki ayeti celileyle:

إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَىٰ ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا . . . (١٠)

"Şüphesiz haksız yere yetimlerin mallarını yiyenler, karınlarına ancak ateş yemiş olurlar." *(Nisa Suresi:10 dan)* mealindeki ayeti celileyi indirdikten sonra, yanında yetim olan kişiler, kendi yiyecek ve içeceklerini, yetiminkinden ayırmaya başladılar.

Yetime ayrıyeten yemek yapılıyor ve ondan bir şeyler arttığında, onu bozuluncaya kadar yemeyip, sonra atıyorlardı. Bu iş onlara zor gelince, bu

meseleyi Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e açtıklarında Allah-u Tealâ bu ayeti kerimeyi indirerek: Yetimlerle, kendilerine bakanların, dinde kardeş olduklarını ve onlarla yemekte, içmekte, aynı evde bulunmakta, kız alıp vererek onlarla hısım olmakta hiç bir beis bulunmadığını beyan etti. *(Suyûtî, Dürrül Mensür:1/611-612)*

Fahrur Razî ve Kazî'nin beyanlarına nazaran, cahiliyet zamanında yetimlerin mallarından faydalanmak için, yetimi yanına alıp, hakir tutmak,. Kız olursa kendine veya oğluna nikah edip ona aile muamelesi yapmamak suretiyle yetimi aldatmak âdet olmuştu.

Bütün insanların rahatlığını tekeffül eden (üstlenen) şeriat zuhur edince, bu gibi ayetler inerek yetimlerin hâllerini nazarı itibara almış, mallarının ve canlarının muhafazasını tavsiye etmiştir. Öyleyse yetimi ıslâh: onu okutmak, ilim ve irfanla terbiye etmek, malını ziyandan muhafaza ve ticaretle tezyid (artırma), nafakasını malından tedarik etmekle, sefalet (düşkünlük) ten kurtarmak ve kendisini refah (bolluk) içinde yaşatmaktır.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, bir kişi evinde bulundurduğu yetimi, çocuğunu yetiştirir gibi yetiştirmelidir. Çünkü kıyamet günü ondan mesül olacaktır.

Edep vermekse birkaç kısımdır: Korkutmak, dövmek, menfaatlarını kısmak, bunlardan bazılarıdır. Çünkü insan nefisleri farklı yaratılmıştır; bazısı zor kullanmaktan tesirlenir, ona yumuşak davranmak onu bozar, kimisinin haliyse bunun aksinedir.

Nitekim Allah-u Tealâ Hazretleri kullarına işledikleri suçlarına göre, tazîr, (azarlama) ve had (seksen sopa, yüz sopa, taşla öldürme gibi cezalar) tayin etmiştir.

Hür insanların edebi, başlarındaki idarecilerine kaldığı gibi, köle ve çocukların terbiyesi de efendilerine ve babalarına yüklenmiştir. Onlar bu vazifeyi hakkıyla yerine getirdikleri taktirde me'cûr (sevap kazanmış), aksi taktirde mesul (sorumlu) durlar. Nitekim Allah-u Tealâ

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ . . . (٦)

"Ey iman edenler! Kendinizi ve ehlinizi. (ailenizi), **çırası insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun."** buyurmuştur. *(Tahrim suresi:6 dan)*

İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen bir hadisi şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

٥١٦- عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « كُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مَسْؤُلٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ »

516. **"Hepiniz çobansınız ve güttüklerinizden mesul** (sorumlu). **sunuz."**

buyurmuştur. *(Buharî, Cuma:11, Cenaiz:32 istikraz:20, Vesâyâ:9 Itk:17 19, Nikah:81-90, Ahkam:1, Müslim, İmare:20, Ebu Davud İmare, 1/13 Tirmizî, Cihad:27 Ahmed ibni Hanbel: 2/5 ,54)*

Allah-u Tealâ Hazretlerinin: **"Onlara karışırsanız, onlar sizin kardeşlerinizdir."** kavli şerifinde, kişinin insanlarla beraber yemesi gerektiğine işaret vardır. Çünkü insanların en şerlisi yalnız yiyendir. Nitekim:

٥١٧- عَنْ وَحْشِيِّ بْنِ حَرْبٍ (رضى الله عنه) اَنَّهُمْ قَالُوا: يَا رَسُولَ اللّٰهِ! اِنَّا نَاْكُلُ وَلَانَشْبَعُ . قَالَ: « فَلَعَلَّكُمْ تَاْكُلُونَ مُتَفَرِّقِينَ ؟ » قَالُوا: نَعَمْ . قَالَ: « فَاجْتَمِعُوا عَلٰى طَعَامِكُمْ ، وَاذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ عَلَيْهِ يُبَارَكْ لَكُمْ فِيهِ ».

517. Vahşî İbn-i Harp *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edildiğine göre sahabiler: Ya Resulallah! biz yemek yiyoruz da doymuyoruz, dediler. Rasul-ü Ekrem *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* (onlara): **"Siz ayrı ayrı mı yiyorsunuz?"** buyurdu. Sahabiler: Evet, diye cevap verdiler. Resul-ü Ekrem *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Bundan sonra yemeğiniz üzerinde toplanınız** (beraber yeyiniz). **Ve yemeğe** (başlarken) **Allah'ın ismini anınız ki, yemek sizin için bereketli olsun."** buyurdu. *(İbn-i Mace, Etime:17, No:3286, Ebu Davud, Etime:15, Ahmed İbn-i Hanbel:3/501, Beyhakî, Şuabul İman:5/75, 76 No:5835)*

٥١٨- عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ (رضى الله عنه) يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « كُلُوا جَمِيعًا وَلَاتَفَرَّقُوا . فَاِنَّ الْبَرَكَةَ مَعَ الْجَمَاعَةِ ».

518. Ömer İbn-i Hattab *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre; kendisi, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir: **"Yemeği toplu hâlde yeyiniz ve ayrı ayrı yemeyiniz. Çünkü şüphesiz, bereket toplulukla beraberdir."** *(İbn-i Mace, Etime:17, No:3287)*

Haberde gelmiştir ki:

« اَحَبُّ الطَّعَامِ اِلَى اللّٰهِ مَا كَثُرَتْ عَلَيْهِ الْاَيْدِى »

"Allah'ın en sevdiği yemek, üzerinde en çok el olan yemektir."

Yine haberde gelmiştir ki:

« مَنْ اَضَافَ مُؤْمِنًا فَكَاَنَّمَا اَضَافَ آدَمَ ، وَمَنْ اَضَافَ اثْنَيْنِ فَكَاَنَّمَا اَضَافَ آدَمَ وَحَوَّاءَ ، وَمَنْ اَضَافَ ثَلَاثَةً فَكَاَنَّمَا اَضَافَ جِبْرِيلَ وَمِيكَائِيلَ وَاِسْرَافِيلَ »

"Bir mümini misafir eden, sanki Adem *(Aleyhisselam)* **ı misafir etmiş olur. İki kişiyi misafir eden, Adem ve Havva** *(Radıyallahu Anhüma)* **yı misafir etmiş gibidir. Üç kişiyi ağırlayan ise, Sanki Cibrîl, Mîkâîl ve İsrâfîl** *(Aleyhimüsselam)* **ı ağırlamış gibidir."** *(Ali el-müttekî, Kenzül Ummal:9/269 No:25975)*

Ebus Suud tefsirinde zikredildiğine göre, ayeti celilede geçen (لَأَعنَتَ) kelimesi (عَنَتَ) **"Anet"** den alınmıştır. Bu ise, meşakkat demektir.

Tefsiri Kebirde zikredildiğine göre: (عِنَات) Dayanılmayacak meşakkate sokmaktır. Bir adam, bir adamı içinden çıkamıyacağı zor bir işe soktuğunda: "Falan, falanı i'nat etti." denir. Bir kişiye zor sorular sorarak onu sıkıntıya düşürmeye (تَعَنُّت), Çıkılması zor olan yüksek yere de (اَكَمَةٌ عَنُوتٌ)**"Anût"** denir.

(وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ لَأَعْنَتَكُمْ) **"Allah dileseydi elbette sizi sıkıntıya sokardı."** cümle-i celilesinin manası hakkında müfessirlerden İbn-i Abbas*(Radıyallahu Anhüma)*: **"Eğer Allah dileseydi, yetimlerin mallarından aldıklarınızı, elbette helâkınıza sebep kılardı."** buyurdu.

Atâ *(Rahimehullah)* : **"Eğer Allah dileseydi, onlara karışmanıza müsaade etmiyerek, elbette sizi çok sıkıntıya sokardı."** buyurdu.

Zeccac ise: **"Eğer Allah dileseydi, elbette size çok zor şeyleri yüklerdi."** gibi manalar verdiler. *(Tefsiri Kebir: 2/337)*

(مُخَالَطَة) **MUHALATA:** Lugatta karışmak demektir, Alusî ve Ruhul Beyan tefsirlerinde zikredildiğine göre, burada murad edilen mana hakkında İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* Hazretleri buyurmuşlardır ki: Yetimlerle karışmak, senin, onun hurmasından, sütünden, çanağından yemen; onun da, senin yemeğinden yemesidir. Ancak, yetimin malını kendi malına katarak bütün tedariki ondan yapmak şeran yasaktır.

İmam-ı Hasen *(Rahimehullah)* den rivayet edildiğine göre: Bu karışmak, akraba olmak manasına hamledilmiştir. Yetim, erkek ise ona kızını vererek, kız ise onu oğluna alarak onunla akraba olmaktır ki, böylece aradaki ülfet kuvvetlenmiş ve yetimin yalnızlığı giderilmiş olur.

Görüldüğü gibi Allah-u Tealâ bu ayeti celilesinde: **"Onlar, sizin** (din) **kardeşlerinizdir."** buyurmuştur. Din kardeşliği ise kan kardeşliğinden aşağı değil, daha kuvvetlidir. İnsan olan, kardeşini atamayacağı gibi müslüman olan da, din kardeşini atamaz hukuku uhuvvete riayet eder (kardeşlik haklarını gözetir).

اِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ اِخْوَةٌ فَاَصْلِحُوا بَيْنَ اَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ (١٠)

"Müminler ancak kardeştirler! Öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin ve Allah'dan korkun ki acınasınız. " *(Hucurat Suresi:10)* ayeti kerimesinin manasınca kardeşliğin gereği, kardeşinin faydasına çalışmaktır. Aksi hâlde onlar size kardeş değil, bir yabancı veya bir düşman olarak yetişebilirler; bu ise toplumda büyük belâ ve sıkıntılar açar. Onun için, hısım olacaksanız din kardeşlerinizle olun.

Kurtubî ve Ruhul Beyan tefsirlerinde zikredildiğine göre, Ebu Ubeyd Hazretleri buyurdu ki: "Bana göre bu ayet, yol arkadaşlarının, seferlerde yaptıkları muamele için asıl teşkil etmekte (delil olmakta) dır. Şöyle ki: Onlar

aralarında eşit olarak bir para ortaya koyarlar fakat az ve çok yeme hususunda hepsi bir olmazlar. Allah-u Tealâ Hazretleri, yetimlerin malları hakkında bu ruhsatı verince diğerleri hakkında işin daha müsamahalı olduğu anlaşılmıştır. Böyle olmasaydı elbette insanların zor duruma düşeceklerinden korkardım.

Ruhul Beyan sahibi İsmail Hakkı Bursevî *(Kuddise Sırruhu)* Hazretleri şöyle buyurmuştur: Bil ki, yetimlerle karışmak, büyüklerin ahlakındandır. Ve onlara merhametli davranmakta büyük faydalar vardır.

٥١٩- عَنْ ثَابِتِ بْنِ عَجْلاَنَ (رضى الله عنه) قَالَ النَّبِيُّ ﷺ « مَنْ وَضَعَ يَدَهُ عَلَى رَأْسِ يَتِيمٍ تَرَحُّمًا كَانَتْ لَهُ بِكُلِّ شَعْرَةٍ تَمُرُّ يَدُهُ عَلَيْهَا حَسَنَةٌ »

519. Sabit İbni Aclân *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilen bir hadis-i şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Herkim, bir yetime acıyarak elini onun başına koyarsa elinin değdiği her kıla karşılık kendisine bir sevap vardır."** buyurdu. *(Ali el-Müttekî, Kenzül Ummal:3/177, No :6036)*

٥٢٠- عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ ثَلاَثَةٌ فِى ظِلِّ الْعَرْشِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَوْمَ لاَ ظِلَّ اِلاَّ ظِلُّهُ وَاصِلُ الرَّحِمِ يَزِيدُ اللّٰهُ فِى رِزْقِهِ وَيَمُدُّ فِى اَجَلِهِ . وَامْرَاَةٌ مَاتَ زَوْجُهَا وَتَرَكَ عَلَيْهَا اَيْتَامًا صِغَارًا فَقَالَتْ لاَ اَتَزَوَّجُ اُقِيمُ عَلَى اَيْتَامِى حَتّٰى يَمُوتُوا اَوْ يُغْنِيَهُمُ اللّٰهُ . وَعَبْدٌ صَنَعَ طَعَامًا فَاَضَافَ ضَيْفَهُ وَاَحْسَنَ نَفَقَتَهُ فَدَعَا اِلَيْهِ الْيَتِيمَ وَالْمِسْكِينَ فَاَطْعَمَهُمْ لِوَجْهِ اللّٰهِ عَزَّ وَجَلَّ ».

520. Enes İb-i Malik *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilen bir hadis-i şerifte de Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Arşın gölgesinden başka hiç bir gölge bulunmadığı kıyamet gününde üç kimse onun gölgesinde bulunacaktır.**

1- Sıla-ı Rahim yapan kişi. Ayrıca Allah onun rızkını artırır, ecelini uzatır.

2- Kocası ölüp başına küçük yetimler kalan bir kadın ki: "Ben evlenmeyeceğim bu yetimler ölünceye veya Allah, onları ihtiyaçsız bir hâle getirinceye kadar onlara bakacağım." dedi.

3- Bir kul, bir yemek hazırlayarak misafirlerini ağırladı. Güzel (helâl malından) **harcama yaparak, yetim ve miskinleri sofrasına çağırıp onları Allah için yedirdi."** *(Deylemî, Müsned-i Firdevs:2/99 No:2526)*

Mevlâ Tealâ, yetimlerle karışmanın caiz olmasının sebebinin, din kardeşliği olduğunu açıkladığı gibi din kardeşi olmayan müşrike bir kadınla tam bir karışma gerektiren evliliğin caiz olmadığını beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَلاَ تَنْكِحُوا الْمُشْرِكَاتِ حَتّٰى يُؤْمِنَّ وَ لَاَمَةٌ مُؤْمِنَةٌ خَيْرٌ مِنْ مُشْرِكَةٍ وَلَوْ
اَعْجَبَتْكُمْ وَلاَ تُنْكِحُوا الْمُشْرِكِيْنَ حَتّٰى يُؤْمِنُوا وَلَعَبْدٌ مُؤْمِنٌ خَيْرٌ مِنْ
مُشْرِكٍ وَلَوْ اَعْجَبَكُمْ اُولٰئِكَ يَدْعُوْنَ اِلَى النَّارِ وَاللّٰهُ يَدْعُوا اِلَى الْجَنَّةِ
وَالْمَغْفِرَةِ بِاِذْنِهِ وَيُبَيِّنُ اٰيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُوْنَ

KELİME MANASI (221)

(وَلاَ تَنْكِحُوا) **Nikah etmeyin,** kimleri? (الْمُشْرِكَاتِ) **müşrike kadınları,** ne zamana kadar? (حَتّٰى يُؤْمِنَّ) **iman edinceye kadar,** yani Allah'a ortak koşan kadınlar, şirkten vazgeçip iman edinceye kadar onlarla evlenmeyin. (وَلَاَمَةٌ)**Elbette bir cariye,** öyle cariye ki, (مُؤْمِنَةٌ) **iman edici,** yani kendisinde köleliğin alçaklığı ve şerefsizliği bulunmasıyla beraber, imanı olan bir cariye. Nedir? (خَيْرٌ) **daha hayırlıdır,** kimden? (مِنْ مُشْرِكَةٍ) **şirk koşucu bir kadından** (her ne kadar kendisinde, hürriyetin şerefi ve yüksekliği bulunsa da), (وَلَوْ اَعْجَبَتْ) **halbuki acep ve hayret verse de** kime? (كُمْ) **size,** yani o kadının güzelliği, malı ve soyu hoşunuza gitse de, (وَلاَ تُنْكِحُوا) **ve nikahlamayın** (evlendirmeyin) kimi? (الْمُشْرِكِيْنَ) **müşrik erkekleri,** yani ehli kitap olsun olmasın hiç bir müşrik erkekle, hiç bir imanlı kadını evlendirmeyin hürre olsun cariye olsun. Ne zamana kadar? (حَتّٰى يُؤْمِنُوا) **iman edinceye kadar,** (وَلَعَبْدٌ) **elbette bir köle,** öyle köle ki, (مُؤْمِنٌ) **iman edici,** yani kendisinde köleliğin alçaklığı bulunmasıyla beraber imanlı bir köle, nedir? (خَيْرٌ) **daha hayırlıdır,** kimden?(مِنْ مُشْرِكٍ) **bir müşrik erkekten,** o müşrik erkekte hürriyet şerefi bulunmakla beraber, (وَلَوْ اَعْجَبَ) **halbuki o müşrik erkek acep ve hayret verse de,** kime? (كُمْ) **size,** yani malı, güzelliği ve hasletleriyle hoşunuza gitse de,

Bundan sonra Allah-u Tealâ Hazretleri, müminlerin müşriklerden hayırlı olmasının sebebini beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

(اُولٰئِكَ) **İşte onlar** (müşrik erkekler ve kadınlar) (يَدْعُوْنَ) **davet ederler,** yani kendilerine yakın olanları çağırırlar, nereye? (اِلَى النَّارِ) **ateşe,** yani ateş ehlinin ameli olan küfre ve fıska, o hâlde onların hakkı, kendileriyle dostluk

edilmemesi ve hısım olunmamasıdır. (وَاللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ Hazretleri) **ise,** (يَدْعُوا) **davet eder,** yani müminler vasıtasıyla, onlara yakın olanları çağırır, nereye? (اِلَى الْجَنَّةِ) **cennete,** daha?(وَالْمَغْفِرَةِ) **mağfirete,** yani cennet ve mağfirete ulaştıran hak itikada ve salih amellere, neyle? (بِاِذْنِهِ) **kendi izniyle,** yani kendi tevfîki (muvaffak kılması) ile ki, müminlerin, kendi yakınlarını hayra irşat edip, onlara nasihat etmeleri, bu tevfik cümlesindendir. O hâlde müminlerle dostluk ve hısımlık vaciptir. (وَيُبَيِّنُ) (Ve Allah-u Tealâ Hazretleri) **çokça beyan ediyor,** neyi? (اٰيَاتِهِ) **ayetlerini,** yani üstün hükümlere ve ince hikmetlere şamil olan ayetlerini, kimlere? (لِلنَّاسِ) **insanlara,** (لَعَلَّهُمْ) **umulur ki, onlar,** (يَتَذَكَّرُونَ) **iyice düşünürler** de o ayetlerdeki ahkamla amel ederek davet olundukları cennet ve mağfirete nail olurlar.

MEALİ ŞERİFİ (221)

(Ey müminler!) **Müşrikeleri** (Allah'a ortak koşan kadınları), **onlar iman edinceye kadar nikah etmeyin,** (onlarla evlenmeyin) **elbette iman etmiş olan bir cariye, sizin hoşunuza gitse de, bir müşrikeden daha iyidir. Müşrik erkekleri de iman edinceye kadar** (müslüman kadınlarla) **evlendirmeyin. Elbette mümin bir köle, beğenseniz bile bir müşrikten** (şirk koşan bir erkekten) **daha iyidir.** (zira) **onlar** (o müşrik ve müşrikeler sizi) **ateşe çağırır. Allah** (-u Tealâ) **ise kendi izniyle cennet ve mağfirete çağırır. Ve insanlara ayetlerini çok açık beyan eder, ta ki iyice düşünsünler.**

İZAHAT

Bu ayeti kerimenin hükmü, bütün gayri müslimlere şamildir. Şöyle ki: İslâmiyete göre müşrik, din-i Mübin-i İslâm'ı kabul etmeyip Cenab-ı Hakka sarahaten veya iltizamen şerîk ittihaz eden yani açıkça veya söz ve işlerinden anlaşıldığına göre Allah-u Tealâ'ya ortak koşan bir kimsedir.

Bu itibarla müşrikler iki kısımdır.

1. Zahiren (görünüşte) ve hakikaten (gerçek itibariyle) müşrik olanlardır. Bunlar, Allah-u Tealâ'ya sarahaten şerîk ittihaz eden (ortak edinen) mecusî (ateşe tapan) lar ve vesenî (puta tapan) lar gibi kimselerdir.

2. Zahiren olmasa da hakikaten müşrik olan kimselerdir. Bunlar da dini islâm-ı kabul etmeyip bir takım mucizâtı nebeviyyeyi (Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in mucizelerini) ve bahusus Kuran'ı kerimi inkâr eden, bunları âsâr-ı beşeriyyeden (insanların kendi eserlerinden) sayan, bu itibarla insanları da, bu harikalar hususunda Allah'a şerîk ittihaz etmiş olan kimselerdir.

İşte yahudilerle nasara (hristiyan) taifesi bu kabildendirler. Ayrıca bunlar, Allah'a oğul isnat etmiş, teslis'e kaîl olmuşlar, yani baba, oğul, ana olmak üzere, ilâhların üç olduğu görüşüne gitmişlerdir.

Binaenaleyh bir müslüman kadının bunlardan biriyle evlenmesi katiyen haramdır. Bu hurmet (haramlık), bu ayeti kerimeyle vesair ayetler ve hadislerle, ayrıca ümmeti Muhammed'in icmaıyla sabittir.

Nitekim Allah-u Tealâ Hazretleri:

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اِذَا جَآءَكُمُ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ فَامْتَحِنُوهُنَّ اَللّٰهُ اَعْلَمُ بِاِيمَانِهِنَّ فَاِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ فَلاَ تَرْجِعُوهُنَّ اِلَى الْكُفَّارِ لاَ هُنَّ حِلٌّ لَهُمْ وَلاَهُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ . . . (١٠)

"Ey iman edenler! Mümin kadınlar hicret ederek size geldiği zaman onları imtihan edin, Allah onların imanlarını daha iyi bilir, eğer siz de imtihan neticesi onların inanmış kadınlar olduklarını anlarsanız, onları kâfirlere geri döndürmeyin. Bunlar, onlara helâl değildir. onlar da, bunlara helâl olmazlar. . . " buyuruyor *(Mümtehine Suresi:10 dan)*

Cabir İbn-i Abdillah *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen:

٥٢١- عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « نَتَزَوَّجُ نِسَاءَ اَهْلِ الْكِتَابِ وَلاَيَتَزَوَّجُونَ نِسَائَنَا »

521. **"Biz, ehli kitabın kadınlarıyla evleniriz amma, onlar bizim kadınlarımızla evlenemezler."** *(Taberî, Camiul Beyan:2/222-223)* hadisi şerifi, ehli kitap kadınlarıyla evlenmenin caiz olduğunu göstermektedir.

Zeyd İbn-i Vehb *(Radıyallahu Anh)* den rivayetle Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurdu:

« اَلْمُسْلِمُ يَتَزَوَّجُ النَّصْرَانِيَّةَ وَلاَ يَتَزَوَّجُ النَّصْرَانِيُّ الْمُسْلِمَةَ »

"Müslüman erkek, nasraniye (hristiyan) **kadınla evlenebilir amma, hristiyan erkek müslüman kadınla evlenemez."** *(Taberî, Camiul Beyan:2/222, Beğavî, Meâlimüt Tenzîl:1/290)*

Şu kadar var ki, İbn-i Cerîr, İbn-i Münzir, İbn-i Ebî Hatim, Nehhas (Nasihinde) ve Beyhakî (Süneninde),İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* nın, bu ayeti kerimenin tefsirinde:

"Allah-u Tealâ, bundan (müşrike kadınla evlenmenin haram olması hükmünden) **ehli kitabın kadınlarını ayırmıştır."** buyurduğunu, sonra da:

« ... وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ اِذَا اٰتَيْتُمُوهُنَّ اُجُورَهُنَّ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ وَلاَمُتَّخِذِي اَخْدَانٍ...(٥)

Ayet: 221

"Mümine kadınlardan iffetli olanlarla, daha önce kendilerine kitap verilenlerden iffetli kadınlar da namuslu olmak, zina etmemek ve gizli dost tutmamak üzere mehirlerini vermeniz şartıyla size helâldırlar." *(Maide Suresi:5 den)* ayetini okuduğunu rivayet etmişlerdir. *(Suyûtî, Dürrül Mensür:1/614)*

Ebu Davud da (Nasihinde) yine İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* nın:

"Allah-u Tealâ, ehli kitabın kadınlarını, müslüman erkeklere helâl etmiş müslüman kadınları ise onların erkeklerine haram etmiştir." buyurduğunu zikretmiştir. *(Suyûtî, Dürrül Mensür:1/614)*

Binaenaleyh kendilerine ehli kitap denilen ve zahiren müşrik olanlardan farklı görülen yahudi ve hristiyan kadınlarının iffetli olanlarıyla müslüman erkekler evlenebilirler:

Aile hayatında asıl hakimiyet erkek tarafında olduğundan, böyle bir kitabiyenin (ehli kitap olan kadının) fazla bir tesiri olamıyacağı cihetle, bu izdivaca (evliliğe) müsaade edilmiştir. Nitekim:

اَلرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَآءِ بِمَا فَضَّلَ اللّٰهُ بَعْضَهُمْ عَلٰى بَعْضٍ وَبِمَا اَنْفَقُوا مِنْ اَمْوَالِهِمْ . . . (٣٤)

"Allah'ın, insanlardan bir kısmını diğerlerine üstün kılması sebebiyle, bir de onlar (erkekler) **mallarından harcama yaptıkları için, erkekler kadınlar üzerine hakim** (ailenin reisi) **dirler. . . "** *(Nisa Suresi:34 den)* ayeti kerimesi de buna işaret buyurmaktadır. Bununla beraber fazla bir lüzum görülmedikçe, bir müslümanın, bir gayri müslim kitabiye ile evlenmesi pek muvafık (uygun) değildir. Onun, aile hayatında bilhassa çocukları üzerinde hoş olmayan telkinatı (aşılamaları) görülebilir.

Nitekim İbn-i Cerîr ve İbn-i Kesîr tefsirlerinde Şekîk *(Rahimehullah)* dan rivayete göre Huzeyfe *(Radıyallahu Anh)*, bir yahudi kadınla evlenmişti. Bunun üzerine Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* ona mektup yazarak: **"O kadının yolunu serbest bırak** (onu boşa)." diye kendisine haber gönderdiğinde,

Huzeyfe *(Radıyallahu Anh)* : **"Onun haram olduğunu mu iddia ediyorsun ki onu boşıyayım?"** diye mektubuna cevap verdi. O zaman Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* : **"Ben onun haram olduğunu iddia etmiyorum, lâkin onların zinakârlarıyla evlenmenizden korkarım."** buyurdu. *(İbn-i Cerîr:2/222, İbn-i Kesîr:2/376, Suyûtî, Dürrül Mensur:1/615)* Bir rivayette de: **"İmanlı kadınlardan hoşlanmayacağınızdan korkarım."** *(Beğavî, Meâlimüt Tenzîl:1/290)* buyurdu.

İbn-i Ebî Şeybe ve İbn-i Ebî Hatim: "İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anhüma)* nın da, ehli kitabın kadınlarıyla evlenmeyi mekruh gördüğünü." nakletmişlerdir. *(Dürrül Mensur:1/615)*

Fakat böyle bir nikah, ehli kitaptan olan kadının sonradan islamiyeti kabul etmesine vesile olursa, o zaman takdire şayan (beğenilmeye lâyık) bulunur. Bu hususta basiretli (dikkatli) hareket etmek lâzımdır.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayeti celilede kâfirlerle dostluk etmekten nehiy (yasaklama) müminlerle samimiyete de teşvik vardır. Bir müminin, malından veya güzelliğinden dolayı imansız bir kadını beğenmesi asla caiz değildir. Çünkü inananlar içinde ondan daha güzelleri ve zenginleri vardır.

Muhît kitabında zikredildiğine göre, bir müslüman, güzel ve dolgun bir hristiyan kadın görüpte: "Ben de hristiyan olsamda şunu alsam." düşünse kâfir olur. Ve bu düşünce onun ahmaklığındandır. Çünkü islâm milleti içinde güzel kadınlar çoktur. Lâkin onun bu isteği, kâfirliğe olan meylinden kaynaklanmaktadır. Nitekim Mevlâ Tealâ:

اَلزَّانِى لاَيَنْكِحُ اِلاَّ زَانِيَـةً اَوْمُشْـرِكَةً . . . (٣)

"Zina eden erkek, zina eden veya müşrike olan bir kadından başkasıyla evlenemez." *(Nur Suresi:3 den)* buyuruyor.

Bir ayeti kerimesinde de:

اَلْخَبِيثَاتُ لِلْخَبِيثِينَ وَالْخَبِيثُونَ لِلْخَبِيثَاتِ وَالطَّيِّبَاتُ لِلطَّيِّبِينَ وَالطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَاتِ . . .

"Kötü kadınlar kötü erkeklere, kötü erkekler ise kötü kadınlara; temiz kadınlar temiz erkeklere, temiz erkekler de temiz kadınlara yaraşır." *(Nur Suresi:26 dan)* buyuruyor.

Zemahşerî'nin edebiyatlı sözlerindendir:

« لاَتَـرْضَ لِمُجَالَسَـتِكَ اِلاَّ اَهْـلَ مُجَانَسَتِكَ »

"Kendi cinsinden olmayanla oturmak isteme (çünkü en şiddetli azap odur)."

Esiletül Hıkem'de zikredildiğine göre, ahlâkın ihtilâfı (huyların uyumsuzluğu), dünya âleminde cesetler birbiriyle buluşmadan, âlemi ervahda ruhların birbirleriyle tanışmalarındandır. iyi veya kötü huyların birbirine uymaması cismanî ve ruhanî bir münasebetledir. Cisim tarafı çamur kabiliyetine, ruhanî tabiat ise ezeldeki manevî ilgiye bağlıdır. Nitekim:

٥٢٢- عَنْ عَائِشَـةَ (رضى الله عنها) قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « اَلْاَرْوَاحُ جُنُـودٌ مُجَنَّـدَةٌ فَمَا تَعَارَفَ مِنْهَا اِئْتَـلَفَ وَمَا تَنَـاكَرَ مِنْهَا اِخْتَـلَفَ »

522. Hazreti Aişe *(Radıyallahu Anha)* dan rivayet edilen bir hadisi şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Ruhlar,** (sınıf sınıf, zümre zümre) **toplanmış cemaatlardır. Bundan ötürü içlerinden birbirleriyle tanışanlar, sevişip anlaşmışlardır. Tanışmayanlar** (yahut zıtlaşanlar ise dünyada) **ih-**

tilâfa düşmüş (anlaşamamış) **lardır."** buyurdu. *(Buharî, Enbiya:2, 4/104, Müslim, 8/41, Ebu Davud, 4/359, Müsnedi Ahmed:2/295)*

Âlimler dediler ki: Bunun manası, ruhlar sınıf sınıf, zümre zümre topluluklardır, yahut muhtelif nevilerdir. Bunların tanışması, Allah'ın o sınıfa vermiş olduğu bir takım özelliklerden dolayıdır.

İmamı Nevevî buyurdu ki: Hattabî ve diğerleri şöyle dediler: Ruhların birbiriyle ülfet etmesi, Allah'ın ta başlangıçta onları saadet ve şekavet (bahtiyarlık ve bedbahtlık) nevinden yaratmış olduğu şeydir. Ruhlar, karşılıklı iki kısım idiler. Dünyada bedenler buluştukları zaman uyuşurlar yahut yaratılmış oldukları hâle göre ihtilâf ederler. Bunun neticesidir ki, hayırlılar hayırlılara; şerliler de şerlilere meylederler. Allah en iyi bilendir.

Nitekim şu ayeti kerimeler, ruhların toplanmış cemaatler olduğuna delâlet etmektedir:

وَاِذْ اَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِى اٰدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَاَشْهَدَهُمْ عَلٰى اَنْفُسِهِمْ اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلٰى شَهِدْنَا اَنْ تَقُولُوا يَوْمَ الْقِيٰمَةِ اِنَّا كُنَّا عَنْ هٰذَا غَافِلِينَ (١٧٢) اَوْ تَقُولُوا اِنَّمَا اَشْرَكَ اٰبَاؤُنَا مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا ذُرِّيَّةً مِنْ بَعْدِهِمْ اَفَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ الْمُبْطِلُونَ (١٧٣)

"Hani Rabbin, Âdem oğullarından, onların sırtlarından zürriyetlerini çıkarıp kendilerini nefislerine şahit tutmuş, "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" (demişti). **Onlar da: "Evet, şahit olduk" demişlerdi.** (İşte bu şahitlendirme) **kıyamet günü: "Bizim bundan haberimiz yoktu." dememeniz içindi." -- "Yahut: "Daha evvel ancak atalarımız** (Allah'a) **şirk koşmuştur. Biz de onların ardından gelen bir nesiliz. Şimdi o batılı kuranların işlediği** (günahlar) **yüzünden bizi helak mı edeceksin?" dememeniz içindi."** *(Araf Suresi:172-173)*

İmam-ı Sehâvî Mekasıd-i Hasene isimli eserinde Ebu Ya'lâ'nın tahriciyle ruhların toplu cemaatler olduğunu açıklayan bu hadisin buyurulmasının sebebi hakkında Hazreti Aişe *(Radıyallahu Anha)* nın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir. Mekke'de bir kadın vardı. Kureyş kadınlarının yanına girerek onları güldürürdü. Hicretten sonra o kadın Medine'ye geldi ve benim yanıma girdi. Ben ona: "Ey filân kadın sen kime geldin." dedim. O: "Size geldim." dedi. Ben: "Kimin yanına yerleştin?" diye sorunca O: "Medinede kadınları güldüren falân kadının yanına." dedi. Sonra Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* benim yanıma gelerek:

« فُلاَنَةُ الْمُضْحِكَةُ عِنْدَكُمْ؟ »

"Falân güldürücü kadın sizin yanınızda mı?" buyurdu. Ben: "Evet." deyince: **"Kimin yanına yerleşmiş."** diye sordu. Ben: "Falân güldürücü kadının yanına." deyince: Allah'a hamdederek bu hadisi şerifi buyurdu:

٥٢٣- عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « لَوْ اَنَّ مُؤْمِنًا دَخَلَ مَدِينَةً وَفِيهَا اَلْفُ مُنَافِقٍ وَفِيهَا مُؤْمِنٌ وَاحِدٌ لَشَمَّ رُوحُهُ رُوحَ ذٰلِكَ الْمُؤْمِنِ وَلَوْ اَنَّ مُنَافِقًا دَخَلَ مَدِينَةً وَفِيهَا اَلْفُ مُؤْمِنٍ وَفِيهَا مُنَافِقٌ وَاحِدٌ لَشَمَّ رُوحُهُ رُوحَ ذٰلِكَ الْمُنَافِقِ »

523. Muaz İbn-i Cebel *(Radıyallahu Anh)* den rivayete göre Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Bir mümin, bir şehire girse orada bin tane münafık bir tane de mümin bulunsa elbette o müminin ruhu, o müminin ruhunun kokusunu alır. Bir münafık da, içinde bin tane mümin, bir tane münafık bulunan bir şehire girse elbette onun ruhu o münafığın ruhunun kokusunu alır** (onu bulur ve onun yanına oturur)." buyurdu. *(Deylemî, Müsned-i Firdevs:3/366 No:5112)*

٥٢٣- عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « اَلْمَرْءُ عَلٰى دِينِ خَلِيلِهِ فَلْيَنْظُرْ اَحَدُكُمْ مَنْ يُخَالِلُ »

523. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayete göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Kişi arkadaşının dini üzeredir. O hâlde sizin biriniz kiminle arkadaşlık edeceğine dikkat etsin."** buyurdu. *(Müsned-i Ahmed:2/303,334, Hakim, Müstedrek:4/171)* Bu hadisi şerif de, geçen hadisi kuvvetlendirmektedir.

Şair de bu manada:

عَنِ الْمَرْءِ لَاتَسْئَلْ وَاَبْصِرْ قَرِينَهُ . فَاِنَّ الْقَرِينَ بِالْمُقَارِنِ يَقْتَدِى

"Kişinin hâlini kendisine sorma, yakınına bak! Çünkü herkes, yakın olduğu kişiye uyar." demiştir.

Ebu Nuaym, Hılyesinde Üveys el-Karanî *(Radıyallahu Anh)* ın tercemesinde nakletmiştir ki, Herem İbn-i Hayyan *(Radıyallahu Anh)*, Üveys Hazretleriyle ilk görüşmesinde Hazreti Üveys (Veysel Karani) ona ismiyle seslendi. Herem Hazretleri ona: "Vallahi bundan evvel ne sen beni, ne de ben seni görmüş değiliz. Peki benim ve babamın ismini nereden bulabildin." deyince,

Hazreti Üveys:

« عَرَفَ رُوحِى رُوحَكَ حِينَ كَلَّمَتْ نَفْسِى نَفْسَكَ »

"Nefsim senin, nefsinle konuştuğunda, ruhum senin ruhunu tanıdı." dedi.

Bu mana da şair de:

بَيْنِى وَبَيْنَكَ فِى الْمَحَبَّةِ نِسْبَةٌ . مَسْتُورَةٌ عَنْ سِرِّ هٰذَا الْعَالَمِ

نَحْنُ اللَّذِينَ تَحَابَبَتْ اَرْوَاحُنَا . مِنْ قَبْلِ خَلْقِ اللّٰهِ طِينَةَ آدَمَ

"Benimle senin aranda bu âlemden gizli bir sevgi bağı vardır. Biz, Allah-u Tealâ, Âdem *(Aleyhisselam)* **ın çamurunu yaratmadan evvel ruhları sevişen kimseleriz."** demiştir. *(Es-Sehâvî, el-Makasidül Hasene:104-105)*

Şu da bilinsin ki, hayırlara meyledip şerlere muhalefet etmek, akıllara yerleştirilmiştir. O hâlde akıllı kişi, kendisini yanlış yola çağıran arkadaşlarından kopup hidayet davetçisine kulak vermelidir.

Allah'ın yakın dostları, dünyadaki her şeyden Allah'a kaçtılar ve Mevlâ'dan, kendisinden başka bir şey istemediler. İşte onlar, niyet ve amel bakımından en güzel yolu tuttular. Ey Allahımız bize doğru yolu ilham et ve bizi nefsimizin şerrinden muhafaza et, çünkü duaları kabul edecek ancak sensin!. *(İbrahim Hakkı Bursevî, Ruhul Beyan:1/346)*

Özetle bu ayet altı hükmü içine almıştır.

1. Mümin erkeklerin müşrike kadınlarla evlenmesinin caiz olmaması, zira biri iman nuruyla münevver (nurlanmış), diğeri ise necasete benzeyen şirkle mülevves (kirlenmiş) olduğundan, ikisinin bir döşekte bulunmaları caiz olamaz. Ancak geride de zikredildiğine göre ehli kitap kadınları bu hükümden müstesnadırlar.

2. Müşrike olan bir kadın, güzelliği, servet, hasep ve nesebi (soyu sopu) yönünden taaccub olunacak (şaşılacak) bir derecede olsa da, nuru imanla mü-nevvere (nurlanmış), çirkin ve fakir bir kadının ondan hayırlı olmasıdır. Zira imanlı olan bir kadının imanı, dine, dolayısıyla ahirete müteallık, müşrike bir kadının güzelliği ve zenginliği ise sadece dünya ile ilgili olup, din ise dünyadan hayırlı olduğundan, çirkin de olsa dindar bir kadın elbette hayırlıdır. Dolayısıyla evlenmek isteyen bir kişi, alacağı kadında güzellik, soy sop değil de, sadece din ve takva aramalıdır.

3. Mümine olan kadınların müşriklerle evlenmelerinin caiz olmamasıdır. Zira izzeti imanla müşerref (iman ululuğu ile şereflenmiş) olan bir kadının, zilleti küfürle hakir (küfür alçaklığıyla hor) olan bir kâfirin tahtı nikahında (nikahı altında) bulunması, alçaklığı şerefe tercih etmek olduğundan asla caiz olamaz.

Buradaki müşrikten maksat vesenî, (putperest), mecusî (ateşperest), yahudî, nasranî ve mürtedlerin hepsini içine almaktadır. Dolayısıyla bunlardan her hangi biriyle müslüman bir kadını evlendirmek haramdır. Nitekim:

٥٢٥- عَنْ عَائِذِ بْنِ عُمَرَ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « اَلْاِسْلَامُ يَعْلُو وَلَا يُعْلٰى »

525. Âiz İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilen bir hadisi şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"İslâm daima üstündür, onun üstüne hiç bir şey çıkamaz."** buyurdu. *(Ali el-Müttekî, Kenzül Ummal:1/66, No:246)*

4. Güzelliği, zenginliği, aklı ve zekası herkese hayret veren bir müşrikten, bu vasıfları bulunmayan bir fakir müminin daha hayırlı olmasıdır. Zira

mümin Allah'ı bilir, müşrik ise marifeti ilahîyeden mahrumdur. Halbuki insanların kıymeti, Allah'ı bilmelerine göredir.

Ebus Suûd tefsirinde zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ Hazretleri bu hususta mübalağa yapmak için, kasem (yemin) lâmına benzeyen, ibtida (başlama) lamı ile cümleleri başlattı.O hâlde, dininden ve ahlâkından razı olunan kişilere, güzellik ve madde aranmaksızın Allah rızası için kız verilmelidir.

٥٢٦- عَنْ اَبِى سَعِيدٍ عَنْ اَبِيهِ عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنهم) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « تُنْكَحُ الْمَرْاَةُ لِاَرْبَعٍ لِمَالِهَا وَلِحَسَبِهَا وَجَمَالِهَا وَلِدِينِهَا فَاظْفَرْ بِذَاتِ الدِّيْنِ تَرِبَتْ يَدَاكَ »

526. Ebu Said, babasından; o da Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den tahdis etti (bildirdi) ki, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: "**Kadın, dört** (hal ve sıfatı) **için nikah olunur: Malı için, soyu için, güzelliği için, dini için.** (Ey mümin! Sen bunlardan) **dindar olanı ele geçirmeye bak.** (Eğer dediğimi yapmazsan) **iki elin fakirleşir.**" *(Buharî, Nikah:15, Ebu Davud, Nikah:2, Neseî, Nikah:13, Ibn-i Mace, Nikah:6, Darimî, Nikah:4 Muvatta', Nikah:21 Ahmed Ibn-i Hanbel:2/428)*

Bu dört umde (temel özellikler), bir kadını nikah etmek hususunda rağbet edilip dikkate alınacak şeylerdir, demektir. Fakat nikahtaki denklik hususu bunlara münhasır (bağlı) değildir. Hadisi şerif, din hususundaki denkliğin rağbete en lâyık bir umde (esas) olduğunu ortaya koyuyor. Bu cihetle, dini vaziyeti yolunda olan bir köle, nesebi yüksek bir kadınla evlenebiliyor. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e: "Ya Resulallah! Kızlarımız, kölelerimizle evlenebilecek midir?" diye sorulması üzerine:

يَا اَيُّهَا النَّاسُ اِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَاُنْثٰى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا اِنَّ اَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللّٰهِ اَتْقٰيكُمْ . . . (١٣)

"**Ey insanlar! Biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık ve sizi şubelere ve kabilelere ayırdık. Ta ki bir birinizi** (soyunuzla) **tanıyasınız. Şüphesiz ki sizin Allah katında en şerefliniz, takvaca en ileri de olanınızdır.**" *(Hucurat Suresi:13 den)* mealindeki ayeti kerime inmişti.

٥٢٧- عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « اِذَا خَطَبَ اِلَيْكُمْ مَنْ تَرْضَوْنَ دِينَهُ وَخُلُقَهُ فَزَوِّجُوهُ اِلَّا تَفْعَلُوا تَكُنْ فِتْنَةٌ فِى الْاَرْضِ وَفَسَادٌ عَرِيضٌ »

527. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* denrivayet edilmiştir ki: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "**Dinini ve ahlâkını beğendiğiniz kişi siz** (in aileniz) **den bir kadına talip olursa onu evlendirin** (talip olduğu kadını

ona verin)! **Şayet yapmazsanız, yeryüzünde bir fitne ve büyük bozgunluk olacaktır."** *(Tirmizî, Nikah:3, No:1084, İbn-i Mace, Nikah:46, Hakim, Müstedrek:2/165)*

٥٢٨- عَنْ سَهْلِ بْنِ مُعَاذٍ عَنْ اَبِيهِ (رضى الله عنهما) اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ: « مَنْ اَعْطٰى لِلّٰهِ وَمَنَعَ لِلّٰهِ وَاَحَبَّ لِلّٰهِ وَاَبْغَضَ لِلّٰهِ وَاَنْكَحَ لِلّٰهِ فَقَدِ اسْتَكْمَلَ الْاِيمَانَ »

528. Sehl İbn-i Muaz *(Radıyallahu Anh)*ın, babasından rivayet ettiği bir hadisi şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Her kim, Allah için** (emrettiği yerlere) **verir, Allah için** (yasak ettiği yerlere) **vermez, Allah için sever, Allah için kızar ve Allah için evlendirirse muhakkak o kişi, imanını kemale erdirmiştir."** buyurdu. *(Hakim, Müstedrek:2/164)*

٥٢٩- عَنِ ابْنِ عَمْرٍو (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « لَاتَنْكِحُوا النِّسَاءَ لِحُسْنِهِنَّ فَعَسٰى حُسْنُهُنَّ اَنْ يُرْدِيَهُنَّ وَلَاتَنْكِحُوهُنَّ لِاَمْوَالِهِنَّ فَعَسٰى اَمْوَالُهُنَّ اَنْ تُطْغِيَهُنَّ ؛ فَانْكِحُوهُنَّ عَلَى الدِّينِ ، وَلَاَمَةٌ سَوْدَاءُ خَرْمَاءُ ذَاتُ دِينٍ اَفْضَلُ »

529. İbn-i Amr *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Kadınlarla güzelliklerinden dolayı evlenmeyin umulur ki onların güzelliği, kendilerini helâk eder, mallarından dolayı evlenmeyin. Malları, kendilerini azdırabilir. Siz onlarla dinleri için evlenin elbette dindar, kulağı delik, simsiyah bir köle** (dindar olmayandan) **daha üstündür."** buyurdu. *(Ali el-Müttekî, Kenzül Ummal:16/304, No:44607)*

٥٣٠- عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « مَنْ تَزَوَّجَ امْرَاَةً لِعِزِّهَا لَمْ يَزِدْهُ اللّٰهُ اِلَّا ذُلًّا وَمَنْ تَزَوَّجَهَا لِمَالِهَا لَمْ يَزِدْهُ اللّٰهُ تَعَالٰى اِلَّا فَقْرًا ، وَمَنْ تَزَوَّجَهَا لِحُسْنِهَا لَمْ يَزِدْهُ اللّٰهُ اِلَّا دَنَاءَةً وَمَنْ تَزَوَّجَ امْرَاَةً لِيَغُضَّ بَصَرَهُ وَيُحْصِنَ فَرْجَهُ وَيَصِلَ رَحِمَهُ كَانَ ذٰلِكَ مِنْهُ ، وَبُورِكَ لَهُ فِيهَا ، وَبَارَكَ اللّٰهُ لَهَا فِيهِ »

530. Hazreti Enes *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilen bir hadisi şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Her kim, bir kadınla şerefi için evlenirse, Allah ancak onun rezilliğini artırır. Malı için bir kadınla evlenenin ise Allah** (-u Tealâ) **ancak fakirliğini artırır. Güzelliği için evlenenin de ancak alçaklığını artırır Her kim de, gözünü** (yabancı kadınlara bakmaktan) **korumak, namusunu muhafaza etmek, rahmini vasletmek** (o kadın sebebiyle kazanacağı yakınlarını gözetmek) **niyetiyle bir kadınla evlenirse bu çok iyi olur ve koca, hanımına, kadın da kocasına bereketli kılınır."** buyurdu. *(Ali el-Müttekî, Kenzül Ummal:16/301, No:44589*

5. Müşriklerin, cehenneme girmeyi gerektiren yanlış inançlara, müminlerin ise, Allah-u Tealâ'nın cennet ve mağfiretine davet etmeleridir. İmam-ı Fahrur Razî buyurmuştur ki, bu ayeti kerime, şu ayetin nazîri (benzeri) dir:

وَيَا قَوْمِ مَالِي أَدْعُوكُمْ إِلَى النَّجٰوةِ وَتَدْعُونَنِي إِلَى النَّارِ (٤١) تَدْعُونَنِي لِأَكْفُرَ بِاللّٰهِ وَأُشْرِكَ بِهِ مَا لَيْسَ لِي بِهِ عِلْمٌ وَأَنَا أَدْعُوكُمْ إِلَى الْعَزِيزِ الْغَفَّارِ (٤٢)

"(Fravunun ailesinden, imanını gizleyen kimse, sözlerine şöyle devam etti): **Ey kavmim! Bana ne oldu** (bu hâl nedir) **ki? Ben sizi kurtuluşa çağırıyorum. Siz ise beni ateşe çağırıyorsunuz, siz beni Allah'ı inkâr etmeye ve bilmediğim şeyi ona ortak koşmaya çağırıyorsunuz. Ben ise sizi, o Azîz ve Gaffâr** (yegane galip ve çok bağışlayan Allah) **a çağırıyorum.** *(Mümin Süresi:41-42)*

Burada, kâfirler cehenneme inanmadıkları hâlde nasıl olur da cehenneme çağırırlar diye bir sual gelirse. ulema bu hususta bir kaç cevap zikretmişlerdir.

1. Onlar, cehenneme götüren amellere davet ederler demektir. Çünkü zevciyet (karı-koca) olmak, ülfet, muhabbet ve meveddet (alışkanlık, sevgi ve dostluk) sağlar. Bunlar ise, istek ve gayelerde birbirine uygunluğu gerektirir. Bu, çok kere, müslüman olan bir kişinin sevdiği bir kişiye muvafakat etmesi (uyması) sebebiyle islâmdan çıkmasına vasıta olur.

Gerçi, sevgi karşılıklı olduğu için, kâfirin de müslüman olması ihtimali varsa da, kâfirin müslüman olması, dünya ve ahiret kurtuluşuna sebep olur. Ama müslümanın küfre dönmesi, dünya ve ahiret zararını gerektirdiğinden, zarardan kaçmak daha ehemmiyetlidir. Bu sebepten, Allah-u Tealâ yasak etme tarafını tercih etmiştir.

2. Kâfirler, kâfir olan akrabalarını kayırarak, müslümanları, cihadı terketmeye davet ederler. Bu ise, cehenneme girmeyi gerektirir.

3. Meydana gelen çocuğu, kâfir, küfre davet eder. bu ise, cehenneme davet demektir. Allah-u Tealâ ise, çocuğumuz cennet ehli bir müslüman olsun diye, bize müslümanlarla evlenmeyi emretmiştir.

« وَاللّٰهُ يَدْعُوا إِلَى الْجَنَّةِ وَالْمَغْفِرَةِ بِإِذْنِهِ »

"Allah (-u Tealâ) **ise, kendi izniyle cennet ve mağfirete davet ediyor"** cümle-i celilesi hakkında iki söz vardır.

a) Allah'ın dostları, cennete çağırır demektir. yani Allahın düşmanları cehenneme çağırdığı gibi dostları da Cennete çağırır. O hâlde, akıllı kişi Allah'ın düşmanları olan müşrike kadınlara yaklaşmamalı, cennete ve mağfirete çağıran müminlerle nikahlanmalıdır.

b) Allah-u Tealâ Hazretleri, bazı şeyleri serbest edip bazılarını yasakla-

makla, dininin hükümlerini beyan ederek kullarını cennet ve mağfiretine davet etmiş olmaktadır. Zira bu hükümlere sarılanlar, cennet ve mağfiret kazanır.

6. Allah-u Tealâ'nın, düşünüp yola girmeleri için, hak hükümlere delâlet eden ayetleri insanlara beyan etmesidir.

(مُشْرِكَاتْ) **MÜŞRİKÂT:** (مُشْرِكَة) Müşrike'nin cemisidir. Müşrike ise, semavî bir dini olmayıp putlara tapan kadın demektir. Erkeğine müşrik denir. Hammad'ın, İbrahim *(Rahimehumallah)* dan rivayetine göre, bunlar, ateş perest ve putperest kadınlardır. Ehli kitap kadınları bunlara dahil değildir.

Fahrur Razî ve Kurtubî'de zikredildiğine göre, bazı âlimler müşrike tabiri, ehli kitap kadınlarını da içine alır demişlerdir. Çünkü:

وَقَالَتِ الْيَهُودُ عُزَيْرٌ ابْنُ اللّٰهِ وَقَالَتِ النَّصَارَى الْمَسِيحُ ابْنُ اللّٰهِ . . .

"Yahudiler, Üzeyir *(Aleyhisselam)* **Allah'ın oğludur dediler, hristiyanlar da Mesîh** (İsa *(Aleyhisselam)* **Allah'ın oğludur dediler."** *(Tövbe Suresi:30 dan)* buyurduktan sonra sayfanın sonunda:

. . . سُبْحَانَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ (٣١)

"Onların ortak koştuklarından onu (Allah'ı) **tenzih ederim."** *(Tövbe Suresi:31 den)* buyurmaktadır ki bu, onların da müşrik olduklarını göstermektedir.

Ebus Suûd tefsirinde zikredildiğine göre, (اَمَة) Cariye demektir. Hürre'nin zıddıdır. Aslı (اَمَوٌ) dür. Lâmel fi'li, kaidesiz hazfedilerek yerine te'nis tası getirilmiştir. Cemisi: (اِمَاءْ) dır.

Mevlâ Tealâ, müminlerin müşriklerle evlenmelerinin caiz olmadığını beyan buyurduktan sonra, nikaha bağlı olan zevciyet (karı-koca) muamelesinin caiz olmadığı zamanları açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ أَذًى فَاعْتَزِلُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ
وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ حَتَّى يَطْهُرْنَ فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ
اللّٰهُ إِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ (٢٢٢)

KELİME MANASI (222)

(وَيَسْأَلُونَ) **Ve soruyorlar,** kime? (كَ) **sana,** neden? (عَنِ الْمَحِيضِ) **hayızdan,** (قُلْ) (Habibim!) **De ki,** (هُوَ) **O** (hayız) nedir? (أَذًى) **bir eziyettir,** yani çirkin görülen,

nefreti celbeden, kendine yaklaşana eziyet veren bir şeydir. (فَاعْتَزِلُوا) **O hâlde i'tizal edin** (kaçının), kimden? (النِّسَآءَ) **kadınlardan,** nerede? (فِى الْمَحِيضِ) **hayız hâlinde,** yani hayız gördüklerinde ailelerinizle cima etmekten sakının. (وَلَا تَقْرَبُو) **Ve yanaşmayın,** yani cima ederek yaklaşmayın. kime? (هُنَّ) **onlara** (o kadınlarınıza) ne zamana kadar? (حَتَّى يَطْهُرْنَ) **onlar temizleninceye kadar,** yani kan kesilip hayızdan temizleninceye kadar, (فَإِذَا تَطَهَّرْنَ) **fakat iyice temizlendikleri vakit,** yani âdet hâli tamamlanıp yıkandıklarında, (فَأْتُو) **gelin,** yani cima etmek suretiyle yakın olun. Kime? (هُنَّ) **onlara** (o kadınlara) nereden? (مِنْ حَيْثُ أَمَرَ) **emrettiği yerden,** kime? (كُمُ) **size,** kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ Hazretleri) yani Allah-u Tealâ Hazretlerinin size helâl etmiş olduğu yerden ki, o da ön taraftır. (إِنَّ اللّٰهَ) **Muhakkak Allah** (-u Tealâ Hazretleri) (يُحِبُّ) **sever,** Kimi? (التَّوَّابِينَ) **mübalağa ile tevbe edicileri,** yani nehyolundukları (yasaklandıkları) şeyleri işlemekten tevbe edenleri. (وَيُحِبُّ) **Ve yine** (Allah-u Tealâ Hazretleri) **sever,** kimi?(الْمُتَطَهِّرِينَ) **ziyade temizlenicileri,** yani hayız hâlinde cima etmek ve helâl olmayan şekilde cima etmek gibi pisliklerden ve bütün fuhşiyattan son derece kaçınanları sever.

MEALİ ŞERİFİ (222)

Ve sana, hayız (kadınların ay hâlin) **den soruyorlar. De ki: O bir eza** (pislik) **dir. Artık hayız zamanında kadınlar** (ınızla cinsi münasebet) **den uzak durun. Ve onlar temizleninceye kadar kendilerine** (cima etmek suretiyle) **yaklaşmayın. Fakat iyice temizlendikleri vakit, Allah'ın size emrettiği yerden** (size helâl kıldığı tenasül uzvundan) **onlara varın** (cima edin). **Şüphe yok ki Allah** (-u Tealâ), **mübalağa ile tövbe edenleri sever** (beşeriyet muktezası günahkâr olmuşsanız, hemen tevbe ederek Cenab-ı Hak'tan af isteyin) **ve pek ziyade temizlenenleri** (hayız halinde veya ters taraftan cima etmek gibi şeylerden sakınanları) **sever** (lutuflarına mazhar eder).

İ Z A H A T

İmamı Süddî *(Rahimehullah)* dan naklolunmuştur ki: Hristiyanlar, hayıza aldırmaz, aileleriyle cima ederlerdi.Yahudiler ise, ailelerini kendilerinden tamamen uzaklaştırırlardı. Cahiliyet ehli de, mecusî ve yahudilerin âdeti gibi, hayızlı kadınlarla oturmaz beraber yemezlerdi. İnsanlar bu hâl üzere devam ediyorlardı ki, Sabit İbn-i Dehdâh *(Radıyallahu Anh)* Hazretleri, sahabe-i kiramdan bir cemaatla beraber Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e bu hususta sorarak: "Ya Resulallah ! Ailelerimiz hayız olduğunda onlara karşı nasıl muamele edeceğiz?" Yani onlara yanaşabilir miyiz, yanaşamaz mıyız? dediler. Bunun üzerine bu ayeti celile nazil oldu.

Hazreti Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre,bu ayeti celilenin nüzülünden sonra, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu:

٥٣١- عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « جَامِعُوهُنَّ فِى الْبُيُوتِ وَاصْنَعُوا كُلَّ شَىْءٍ اِلاَّ النِّكَاحَ »

531. **"Hayız olan ailelerinizle evlerde beraber bulununuz ve cima hariç onlarla her şey yapınız."** *(Âlusî:2/121)*

(حَيْض) **HAYIZ:** Bir kadının döl yatağı denilen rahminden muayyen müddetler içinde gelen kandır. Buna âdet hâli denir.

Kadınlar, en az dokuz yaşında baliğa olup âdet görmeye başlarlar, elli veya ellibeş yaşlarında da **Sinni iyâs** denilen bir çağa kavuşup âdetten kesilirler. Bu müddetten daha evvel âdetten kesilen kadınlar da vardır.

Âdet müddetinin en azı üç gündür, en çoğu da on gündür. Nitekim Ebu Ümame *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadisi şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

٥٣٢-عَنْ اَبِى اُمَامَةَ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « اَقَلُّ الْحَيْضِ ثَلاَثٌ وَاَكْثَرُهُ عَشَرَةٌ »

532. **"Hayızın en azı üç, en fazlası ise on** (gün) **dür.** buyurdu. *(Ali el-Müttekî, Kenzül Ummal:9/407, No:26719)*

Şu hâlde, kadından üç günden az veya on günden çok kan gelecek olsa, bu, hastalıktan kaynaklanan bir kan olup hayız değildir. Binaenaleyh namaz, oruç ve diğer ibadetlerine mani olmaz.

Bu müddet arasında görülen kanlar, âdet kanı sayılır, bu arada kan gelmediği günler de olabilir.

Âdet gören bir müslüman kadın namaz kılamaz, oruç tutamaz, Kuranı kerimden velev bir ayet olsun okuyamaz, yalnız dua ayetlerini dua maksadıyla okuyabilir, tevhid ve tesbihde bulunabilir.

Kuranı kerime ve Kuran yazılı bir levhaya el dokunduramaz, mescitlere giremez, Kabe-i Muazzama'yı tavaf edemez, kocasıyla zevciyet muamelesinde bulunamaz. Kocası, kendisinin göbeği altından diz kapakları altına kadar olan uzuvlarından hailsiz (örtüsüz) olarak, şehvetsiz de olsa faydalanamaz.

Ancak, ilim ehli, hayız hâlindeki kadının sakınılması gereken uzuvları hakkında bir kaç görüş beyan etmişlerdir.

1.İbn-i Abbas ve Ubeydetüs Selmanî *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayet edildiğine göre, hayız hâlinde kadının bütün bedeninden sakınmak gerekir.

İmamı Kurtubî, el-Camiu li Ahkâmil Kuran isimli tefsirinde buyurmuştur ki: Bu, diğer âlimlerin görüşlerinin haricinde bir sözdür. Ayeti kerimede

ki: **"Hayız hâlinde kadınlardan uzaklaşın."** ifadesinin umumî oluşu buna işaret etmekteyse de sünnet, bunun hilâfına (tersine) sabittir.

2. Ebu Hanife ve Malik *(Rahimehumallah)* ın görüşü ise, sakınılması gereken yer: **Göbekle diz kapağı arasıdır.** Onlar bu hususta hazreti Aişe *(Radıyallahu Anha)* dan rivayet olunan şu sözü delil almışlardır.

٥٣٣- عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) قَالَتْ كُنْتُ اَغْتَسِلُ اَنَا وَالنَّبِيُّ ﷺ مِنْ اِنَاءٍ وَاحِدٍ كِلاَنَا جُنُبٌ وَكَانَ يَاْمُرُنِى فَاَتَّزِرُ فَيُبَاشِرُنِى وَاَنَا حَائِضٌ وَكَانَ يُخْرِجُ رَأْسَهُ اِلَىَّ وَهُوَ مُعْتَكِفٌ فَاَغْسِلُهُ وَاَنَا حَائِضٌ «

533. Aişe *(Radıyallahu Anha)* şöyle buyurdu: Ben, Peygamberle birlikte her ikimizde cünüb iken bir kaptan yıkanırdık (hayız olduğumda) o bana emrederdi, ben de peştemalimi bağlardım. Ben hayızlı iken peygamber tenini tenime dokundururdu. Ve O, (mescitte) itikâfta iken ben de hayızlı olduğum hâlde başını (itikâf yerinden dışarıya) çıkarır da ben onu yıkardım." *(Buharî, Hayz:5, 1/78, Müslim, Hayz:2, İbn-i Mace, Taharet:121)*

٥٣٤- عَنْ مَيْمُونَةَ (رضى الله عنها) اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ « كَانَ يُبَاشِرُ الْمَرْاَةَ مِنْ نِسَائِهِ وَهِىَ حَائِضٌ اِذَا كَانَ عَلَيْهَا اِزَارٌ اِلَىٰ اَنْصَافِ الْفَخِذَيْنِ اَوِ الرُّكْبَتَيْنِ تَحْتَجِزُ بِهِ «

534. Meymûne *(Radıyallahu Anha)* buyurdu ki: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, ailelerinden biri hayızlı iken, uyluklarının yarısına veya dizlerine kadar gömleği olur da, o gömlek onu perdelerse üzerinden istifade ederdi." *(Ebu Davud,267 Taharet:106, Nikah:46, Neseî, Hayz:13, Müslim, Hayz:3, Darimî, Vuzu:107, Muvatta, Tahere:95)*

MÜBAŞERET: Deriyi deriye sürtmektir. Yani Resulü Ekrem *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Efendimiz, hanımları hayız olup, dizleriyle belleri arası örtülü ise diğer uzuvlarından istifade ederdi, demektir.

3. İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* ın görüşüdür ki, hayız hâlinde kadının sakınılması gereken uzvu, sadece ferci (tenasül uzvu) dur.

Bu üç görüş içinde İmam-ı Taberî, göbekle diz kapağı arasından, örtüsüz istifade edilemiyeceği görüşünü tercih etmiştir. Çünkü örtüsüz olarak göbekle diz kapağı arasından istifadeye müsamaha göstermek, çok kere harama sürükliyebilir. Zira yasak bir sahanın etrafında dolaşanın içine düşmesi yakın olur. O hâlde ihtiyat, yasak sahadan uzaklaşmaktadır.

Nitekim Hazreti Aişe *(Radıyallahu Anha)* dan bu hususta rivayet edilen diğer bir hadisi şerifin sonunda:

٥٣٥- « أَيُّكُمْ يَمْلِكُ إِرْبَهُ كَمَا كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَمْلِكُ إِرْبَهُ »

535. **"Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in, nefsine hakim olabildiği kadar hanginiz nefsinize hakim olabilirsiniz?"** buyurmuştur. *(Buharî, Hayz25, 1/78)*

Diğer bir yönden de, usul ulemasının buyurduğu gibi, bir mesele hakkında iki hadis bulunup, birinde o şeyin serbest olup diğerinde ise yasaklığı varsa, yasaklığı ifade eden öne alınır (kabul edilir).

Demek oluyor ki, Hanefî ve Malikî mezheplerine göre, kocası, kendisinin göbeği altından diz kapakları altına kadar olan uzuvlarından hailsiz (örtüsüz) olarak velev şehvetsiz olsun faydalanamaz, bunlar haramdır.

Örtü bulunduğu taktirde ise, cimadan başka bir suretle istifade edebilir, beraber yatıp kalkmaları, beraber yemek yemeleri de helâldır.

İbn-i Kesir tefsirinde zikredildiğine göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sahabelerinden bazısı, ayeti celilede geçen: (فَاعْتَزِلُوا النِّسَآءَ فِي الْمَحِيضِ) **"Hayız hâlinde bulunan kadınlardan uzak bulunun.** emrinin zahirine bakarak, hayız olan kadınları evlerinden çıkardılar. Sonra, bazı fakirler, Aişe *(Radıyallahu Anha)* anamıza: "Soğuk çok, örtecek şey az, hatuna versek diğer aile efradı helâk olacak, onlara versek hayız olan kadın hasta olacak." diye şikayet ettiler.

O zaman Aişe *(Radıyallahu Anha)* validemiz Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, kendisini hayız halinde iken yanına yaklaştırdığını, hatta dizine yattığını anlatarak ayeti celiledeki emrin, hayız olan kadınların sokağa çıkarılması manasında olmayıp cimadan sakınma manasında olduğunu." açıkladı. *(İbn-i Kesir:1/378)*

Yine Aişe anamız buyurmuştur ki: "Ben hayızken Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bana başını yıkamamı emrederdi, kucağıma yatardı, Kuran okur ben dinlerdim, ben bir kaptan su içsem, ağzını benim içtiğim yere koyar içerdi." *(İbn-i Kesir:1/379)*

Âdet gören veya lohusa olan bir kadın, kılamadığı farz namazları bilahare kaza etmez, fakat tutamadığı Ramazan oruçlarını kaza eder. Çünkü oruçlar, namazlar kadar tekerrür etmez (tekrarlanmaz) dolayısıyla onların kazası zor olmaz.

Hayız ile nifas hâllerinin azamî (en fazla) müddetleri geçince, yıkanmadan önce de zevciyet muamelesi (cima) helâl olur. Bu azamî müddet (hayızda on, nifasta kırk gün) den evvel kesilmiş olursa (cima helâl olmaz, bu taktirde kadın ya yıkanacak veya üzerinden bir namaz vakti geçecek veya bir özre binaen yıkanamıyorsa teyemmüm edip onunla velev nafile olsun bir namaz kılacak ki, kendisiyle kocasının cima etmesi helâl olsun.

Şu da bilinmelidir ki: Ulema, hayız hâlindeki kadınla cima etmenin haram olduğunda ittifak etmişlerdir. Binaenaleyh bu yasaklık bu ayetle sabit olduğundan, helâl itikad eden (inanan) kâfir olur. Nitekim:

٥٣٦- عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « مَنْ اَتَى حَائِضًا اَوِ امْرَاَةً فِى دُبُرِهَا اَوْ كَاهِنًا: فَقَدْ كَفَرَ بِمَا اُنْزِلَ عَلَى مُحَمَّدٍ ﷺ »

536. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Her kim hayızlı bir kadına yaklaşırsa veya bir kadına arka tarafından yaklaşırsa** (cima ederse) **veya bir kahin** (falcılar gibi, geleceğe ait, Allah'dan başka kimsenin bilemeyeceği şeyleri haber verenlere) **baş vurursa, Muhakkak Muhammed** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **e indirilene küfretmiş olur."** *(Tirmizî, Taharet:102, No:135, Redâ:12, İbn-i Mace Nikah:29, Darimî: Vuzû':114, Ahmed İbn-i Hanbel:1/86, 6/305)*

İlim adamlarına göre bu hadisi şerif, teşdit (şiddet kullanma ve korkutma) manasını ifade etmektedir. Haram olduğuna inanarak yapan ise fasık olur. Ancak ulema, bu fasıka gereken ceza hakkında ihtilâf etmişlerdir. Cumhur (Ebu Hanife, Malik ve Şafiî) tevbe ve istiğfardan başka bir şey gerekmez dediler. İmam-ı Ahmed ise, İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen bir hadisden dolayı "Bir dinar veya yarım dinar sadaka verir." buyurmuştur.

İmam-ı Kuşeyrî *(Kuddise Sırruhu)*, Letaifül İşarât isimli eserinde buyurdu ki: Utanılmayı ve kaçınılmayı gerektiren şey, kulun isteğiyle değildir. Bazı kere kulun hiç bir kesbi (çalışmasının tesiri) olmayan noksanlıklar başına gelebilir, bunlar sadece Allah'ın hükmüdür. Allah-u Tealâ'nın Âdem *(Aleyhisselam)* ın kızlarına yazdığı bu hayız hâli de, bu kabildendir. Sonra onlar, bu hâl devam ettiği müddetçe namazdan uzaklaşmakla emrolundular. Namaz kılan, Rabbisine münacat edici (yalvarıcı) dır. Kadınlar suçlarından değil Allah'ın hükmünden dolayı bu münacattan uzaklaştırıldılar.

Fakat bunda bir işaret var. Onlar, Mevlâ Tealâ'nın huzurunda bedenle bulunmaktan ibaret olan namazdan uzaklaştırıldılarsa da, kalp ve dille zikre devam emekten engellenmediler. Bu zikir ise, Mevlâ Tealâ'ya en ziyade yakınlığı kazandırır. Nitekim:

٥٣٧- عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ اللّٰهُ تَعَالَى « اَنَا جَلِيسُ مَنْ ذَكَرَنِى »

537. Hazreti Aişe *(Radıyallahu Anha)* dan rivayet edilen bir hadisi kudside, Allah-u Tealâ: **"Ben, beni zikredenin meclis arkadaşıyım."** buyurmuştur. *(El-Aclûnî, Keşfül Hafâ:1/232, Ez-Zebîdî, İthâf:6/287) Letaifül işarât:1/178)*

Allah-u Tealâ Hazretleri bu ayeti kerimenin sonunda:

« اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ »

"Şüphesiz Allah, son derece tövbe edenleri ve temizlenenleri sever." buyurmuştur.

Bunun manası hakkında E'meş *(Rahimehullah)* : (تَوْبَة)"Tövbeden maksat günahlardan dönmek, (تَطَهُّر) tetahhur'dan maksatsa şirkten temizlenmektir." demiştir.

İmam-ı Atâ ise, su ile temizlenmek manasını vermiştir. İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* ya bir kişi: "İhramlı iken başıma su dökebilir miyim?" diye sorduğunda İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* : "Zarar etmez, çünkü Allah, çok tövbe edenleri ve çok temizlenenleri sever." buyurdu.

Tefsiri Kebirde zikredilen diğer bir manaya göre: **"Şüphesiz Allah, temizlenenleri sever."** cümlesinin manası: **"Kadınlara arkadan yanaşma pisliğini terkedenleri sever."** demektir, Bu mana, ayetin evveline daha uygundur. Nitekim Allah-u Tealâ Hazretleri, Lut kavminin sözlerini naklederken:

. . . قَالُوا اَخْرِجُوهُمْ مِنْ قَرْيَتِكُمْ اِنَّهُمْ اُنَاسٌ يَتَطَهَّرُونَ (٨٢)

"Onları (livata yapmayan Lut *(Aleyhisselam)* ve müminleri) **memleketinizden çıkarın, çünkü onlar, fazla temizlenen insanlardır, dediler."** buyurmuştur. *(Araf suresi: 82 den)*

İmam-ı Mücahid, kadınlara arkadan yaklaşan, temizlenenlerden değildir. buyurmuştur. *(Suyûtî, Dürrül Mensür:1/625)*

٥٣٨- عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) اَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: « كُلُّ ابْنِ آدَمَ خَطَّاءٌ وَخَيْرُ الْخَطَّائِينَ التَّوَّابُونَ »

538. Hazreti Enes *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilen bir hadisi şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Âdem oğlunun her biri son derece hatakârdır. Günahkârların en hayırlısı ise son derece tövbe edenlerdir."** buyurdu. *(Tirmizî, Sıfâtül kıyame:49, No:2499, 4/659, Beyhakî, Şuabul İman No:7127)*

٥٣٩- عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « اَلتَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَاذَنْبَ لَهُ ، وَاِذَا اَحَبَّ اللّٰهُ عَبْدًا لَمْ يَضُرَّهُ ذَنْبٌ »

539. Hazreti Enes *(Radıyallahu Anh)*den rivayete göre Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Günahından tevbe eden kişi, hiç günahı olmayan kimse gibidir. Allah, bir kulunu sevdiğinde ise hiç bir günah ona zarar veremez."** buyurdu. Yani onu günahlara düşmekten korur veya günah işlese de tövbeye muvaffak eder demektir. *(Ali el-Müttekî, Kenzül Ummal:4/208, No:10175)*

٥٤٠- عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « مَنْ تَوَضَّاَ فَاَحْسَنَ الْوُضُوءَ ثُمَّ قَالَ: اَشْهَدُ اَنْ لَااِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ لَاشَرِيكَ لَهُ ، وَاَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ . اَللّٰهُمَّ اجْعَلْنِي مِنَ التَّوَّابِينَ وَاجْعَلْنِي مِنَ الْمُتَطَهِّرِينَ - : فُتِحَتْ لَهُ ثَمَانِيَةُ اَبْوَابِ الْجَنَّةِ يَدْخُلُ مِنْ اَيِّهَا شَاءَ »

540. Ömer İbnil Hattab *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre, dedi ki, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Abdest alan kişi abdestini güzel alır ve sonra:**

« اَشْهَدُ اَنْ لاَاِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ وَحْدَهُ لاَشَرِيكَ لَهُ ، وَاَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ .
اَللّٰهُمَّ اجْعَلْنِي مِنَ التَّوَّابِينَ وَاجْعَلْنِي مِنَ الْمُتَطَهِّرِينَ »

Derse kendisine cennetin sekiz kapısı açılır ve dilediği kapıdan girer." buyurdu. *(Tirmizî, Taharet:41, No:55, 1/178)*

Tehziybül Luga ve lisanül Arap'da zikredildiğine göre, (مَحِيض) MAHîZ: Hayız manasında masdar mîmidir. (مَعِيش), (عِيش) manasında olduğu gibi, hayızın asıl manası akmak demektir. Suların kendisine akıp toplandığı yere havuz denir. Kurtubî'nin ifade ettiğine göre mahîz kelimesi, hayızın zaman ve mekânına da kullanılır.

Allâme Cessâs, Ahkâmül Kur'an'ında, bunun masdar mîmi olarak kullanılmasını tercih etmişse de, Fahrurrâzî, Tefsiri Kebirinde bunun hayız mekânı olan ferc (kadının tenasül uzvu) olduğu görüşünü tercih etmiştir.

(اَذى) Eza: Dördüncü baptan isimdir. İmam-ı Atâ'ya göre burada, arzu edilmeyen şey manasındadır. Asıl lugatı ise çirkin görülen, istenmedik her şeyi içine alır.

İmam-ı Taberî buyurmuştur ki: Hayız kanı, kötü koktuğundan ve necaset olduğundan ona Eza denmiştir.

(فَاعْتَزِلُوا) i'tizalden emri hazırdır. Bu ise, bir şeyden uzaklaşmak manasındadır.

ALLAH-U TEALÂ'NIN, TEMİZLENENLERİ SEVDİĞİ HAKKINDA BİR AYET-İ KERİME

فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ اَنْ يَتَطَهَّرُوا وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُطَّهِّرِينَ (١٠٨)

"Onda (Kuba Mescidinde) **tertemiz olmalarını arzu eden bir takım kimseler vardır. Allah'da çok temizlenenleri sever."** *(Tevbe Suresi:108 den)*

Nimetullah nahcuvanî *(Kuddise Sırruhu)* Hazretleri: "El fevâtihulilâhiyye vel mefatihul gaybiyye." İsimli tefsirinde: "**Şüphesiz Allah** (-u Tealâ), **emrettiği şeylerin zıddına meyletmekten, son derece tövbe edenleri sever. Zahirî ve Batınî** (görülen ve görülmeyen, maddî ve manevî) **kirlerden de son derece temizlenenleri sever."** diye mana vermiştir. *(El-Mefatihul gaybiyye: 1/77)*

İmam-ı Kuşeyrî *(Kuddise Sırruhu)* buyurmuştur ki: "**Allah-u Tealâ, zelle** (ayak kaymasın) **dan tövbe edenleri sever, kurtuluşlarının** (ancak Allah-u Tealâ'nın fazl-u keremiyle olduğunu bilip) **tövbeyle olduğunu düşünmekten temizlenenleride sever."** *(Letâifül İşarât:1/178)*

Yani kurtuluş tövbeyle olsa da, o tövbeye muvaffak eden ve onu kabul eden ancak Allah-u Tealâ olduğunu bilmek lâzımdır.

Ayet: 223

Mevlâ Tealâ, hayız hâlinde kadınlarla cima etmenin caiz olmadığını açıkladıktan sonra, temizlendiklerinde onlarla cima etmenin caiz olduğunu beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

نِسَآؤُكُمْ حَرْثٌ لَكُمْ فَأْتُوا حَرْثَكُمْ أَنَّىٰ شِئْتُمْ وَقَدِّمُوا لِأَنفُسِكُمْ
وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّكُم مُّلَاقُوهُ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ (٢٢٣)

KELİME MANASI (223)

(نِسَآؤُكُمْ) **Kadınlarınız,** nedir? (حَرْثٌ) **harsdır** (tarladır) yani ekim mahalleridir. Burada muzaf gizlidir. (مَحَلُّ حَرْثٍ) demektir. kim için? (لَكُمْ) **sizin için,** (فَأْتُوا) **Binaenaleyh gelin,** neye? (حَرْثَكُمْ) **harsinize,** yani çocuk yetiştirecek yere (ön tarafa) nereden? (أَنَّىٰ شِئْتُمْ) **dilediğiniz yerden,** (وَقَدِّمُوا) **ve takdim edin,** yani iyi ameller hazırlayın. Kim için?(لِأَنفُسِكُمْ) **nefisleriniz için,** yani Mevlâ Tealâ'nın huzuruna göndermeye lâyık salih amelleri kendi nefislerinizin menfaatı için hazırlayın. (وَاتَّقُوا) **Ve sakının, korkun,** kimden? (اللَّهَ) **Allah** (-u Tealâ Hazretlerin) **den,** yani emrettiği ve nehyettiği hususlarda Allah-u Tealâ'ya karşı saygı ve edebinizi muhafaza edin, yasaklara cüret (cesaret) etmeyin. (وَاعْلَمُوا) **Ve bilin ki,** (أَنَّكُمْ) **muhakkak siz,** (مُلَاقُوهُ) **O** (Allah-u Tealâ Hazretleri) **ne kavuşucusunuz,** yani öldükten sonra dirilmek suretiyle Allah-u Tealâ Hazretlerinin huzuruna çıkacaksınız. Ve o sizi amellerinizle karşılaştıracaktır. Binaenaleyh size ahirette fayda verecek ve sizi rezil etmeyecek amelleri hazırlayın. (Ya Muhammed!) (وَبَشِّرِ) **çok müjdele** kimleri? (الْمُؤْمِنِينَ) **iman edicileri,** yani teklif olundukları emir ve yasakları güzelce karşılayıp, gereğince amel eden müminleri, hiç bir ibarenin beyan edemiyeceği sonsuz nimetlerle müjdele.

MEAL-İ ŞERİFİ (223)

Kadınlarınız sizin için (evlat yetiştiren) **bir tarladır. O hâlde tarlanıza** (çocuk yetiştirecek yer olan ön tarafa) **nasıl isterseniz varın ve kendiniz için** (güzel ameller) **hazırlayın ve Allah** (a isyan) **dan sakının, ve bilin ki, siz muhakkak Allah'a kavuşacak** (huzuruna çıkacak, hesaba çekilecek) **siniz ve** (ya Muhammed! Bu hükümleri tebliğ et ve bunları güzelce kabul edip, tatbik edecek olan) **müminleri müjdele.**

İ Z A H A T

Bu ayeti celile, bundan önce geçen: (فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللَّهُ) **"Ailelerinize, Allah'ın size emrettiği taraftan yanaşın."** mealindeki ayeti kerimeyi izah etmektedir. Şöyle ki: Bu ayeti kerimesinde Mevlâ Tealâ: **"Allah'ın size emrettiği**

yer de, çocuğun geleceği yer olan ön taraftır, yoksa necasetin geldiği yer olan arka değildir." buyurmak istemiştir.

541. İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* şöyle demiştir: ayet-i kerimenin inişine sebep olan bu kabîle, ensardı ve bunlar eskiden putperest idiler. Bu kabile ile birlikte Yahudilerden bazı kimseler de bu ayet-i kerimenin inişine sebep oldular.

Yahudilerden olan bu kimseler ehl-i kitaptı. Ensardan olan sözü geçen kişiler eskiden, yahudilerin ilimde kendilerinden üstün olduklarına, dolayısıyla onların işlerinin pek çoğunun doğru olacağına inanıyorlardı. Kadınlarla sadece bir şekilde cinsî münasebette bulunmak, başka suretlerden kaçınmak da ehl-i kitap olan yahudilerin işlerindendi. Yahudilerin inancına göre bu, cima hâlinde olan bir kadının en kapalı bulunduğu bir hâldi. Ensar da yahudilerin bu fi'lini benimsemişlerdi.

Ayetin iniş sebepleri arasında ayrıca kureyş kabilesi vardı ki bunlar cima esnasında kadınları alışılmadık bir şekilde soyarlar ve kadınların yüzleri veya arkaları dönük veya sırtüstü yatık oldukları hâlde onlara yaklaşmaktan zevk alırlardı. Muhacirler, Medine'ye geldiği zaman sözü geçen bu kimselerden birisi, ensardan bir kadınla evlendi. Onunla da böyle münasebette bulunmak istedi; Fakat Medineli kadın: "Bizimle ancak bir şekilde cimada bulunulabilir, sen de öyle yap yoksa benden uzaklaş." diyerek buna razı olmadı. Nihayet münakaşaları büyüdü ve bu mesele Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e ulaştı.

Bunun üzerine Azîz ve Celil olan Allah, kadının çocuk yeri (olan ferci) ni kastederek: **"Kadınlarınız sizin tarlanızdır. Tarlanıza, yüzleri dönük veya sırtları dönük veya sırtüstü yatık oldukları hâlde istediğiniz yerden girin."** ayetini indirdi. *(Ebu Davud Nikah:44, Beyhekî, Sünen, 7/195)*

542. Cabir *(Radıyallahu Anh)* şöyle demiştir: Yahudiler: Erkek, kadına arka tarafından gelip cima' ederse doğacak çocuk şaşı olur, derlerdi. (Bu batıl inancı yıkmak üzere): "Kadınlarınız sizin bir ekinliğinizdir. O hâlde tarlanıza dilediğiniz taraftan gelin." ayeti indi. *(Buharî, Tefsir:2/39, Müslim, Talâk:25, Ahmed İbn-i Hanbel:6/305, Darimî, Vuzû':113, Nikah:30)*

٥٤٣- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: « جَاءَ عُمَرُ إِلَى رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللّٰهِ هَلَكْتُ ، قَالَ: « وَمَا أَهْلَكَكَ ؟ » قَالَ: حَوَّلْتُ رَحْلِي اللَّيْلَةَ ، قَالَ: فَلَمْ يَرُدَّ عَلَيْهِ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ شَيْئًا ، قَالَ فَأُوحِيَ عَلَى رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ هٰذِهِ الْآيَةُ ﴿ نِسَاؤُكُمْ حَرْثٌ لَكُمْ فَأْتُوا حَرْثَكُمْ أَنَّى شِئْتُمْ ﴾ أَقْبِلْ وَأَدْبِرْ وَاتَّقِ الدُّبُرَ وَالْحَيْضَةَ .

543. İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayet edilmiştir ki: Ömer *(Radıyallahu Anh)* Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* .e geldi ve: "Ya Resulallah! Mahvoldum." dedi. Resul-ü Ekrem: **"Seni mahveden nedir?"** buyurdu. Ömer: "Bu gece palanımı ters çevirdim! (ailemin ön tarafına arkadan geldim)." dedi. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ona herhangi bir mukabelede bulunmadı. Bilâhare Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e: **Kadınlarınız sizin döl yatağınızdır ve dölyatağınıza dilediğiniz şekilde yaklaşın!"** ayeti indi. O zaman Hazreti Ömer'e: **"Önden yaklaş veya** (öne) **arkadan yaklaş. Ancak dübür** (büyük abdest yerin) **den ve hayız hâlinden sakın."** buyurdu. *(Tirmizî, Tefsir:3, 5/216, No:2980)*

(حَرْثٌ) **HARS**: Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre hars: Muhteres (ekin yeri) manasındadır. Mastar olduğu için müfredi, cemisi birdir. Allah-u Tealâ, kadının fercini (tenasül uzvunu) toprağa, nutfeyi (erkeğin suyunu) tohuma, çocuğu da ekine benzetmiştir. Aynı zamanda bu benzetme, kadına ancak ekin yeri olan ön taraftan yaklaşmanın serbest olduğunu göstermektedir.

Şu hâlde ayetten maksat, kadınların kocalarına helâl olan kısmı, çocuk gelen yeridir. Fakat o yerden faydalanmak ve lezzetlenmek arzuya bağlıdır. Binaenaleyh çocuk gelecek yerden cima etmek, arkadan, önden, sağdan, soldan, yatarken ve oturduğu yerde olduğu hâlde serbestir.

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, Katade ve Rabî' *(Radıyallahu Anhüma)* buyurmuşlardır ki: (أَنَّى شِئْتُمْ), **"Nereden dilerseniz."** demektir. Bazı kimseler, yanlış anlamaya sebebiyet vermemesi için bu manayı uygun görmemişlerse de sebebi nüzüle en uygun mana budur.

İyi düşünüldüğü taktirde, bu mana hiç bir yanlışlığa sebebiyet vermez. Çünkü: **"Nereden dilerseniz."** ifadesinden, ferc (tenasül uzvu) veya dübüre (büyük abdest yerine) istediğiniz şekilde yanaşabilirsiniz manası anlaşılmayıp, sadece ekin yeri olan ferce, ön, arka, sağ, sol, üst, alt gibi istediğiniz cihetten manası anlaşılmaktadır.

İmam-ı Mücahid *(Radıyallahu Anh)* buraya: **"Nasıl isterseniz."** manasını vermiş ayrıca: **"Kadınlara arkasından yanaşan, temizlenenlerden değildir."** buyurmuştur. *(Süyûtî, Dürrül Mensür:1/625)*

Dahhak *(Radıyallahu Anh)* ise buraya: **"Ne zaman dilerseniz."** manasını vermiştir. O hâlde, bu ayeti celilede çocuğun geldiği yere, temizlik hâlinde olmak şartıyla, istendiği zaman ve istendiği şekilde yanaşmaya müsaade edilmiştir. Aksine hareket (büyük abdestin geldiği yere yaklaşmak) ise, kesinlikle haramdır.

Mevlâ Tealâ Hazretlerinin: (وَقَدِّمُوا لِأَنْفُسِكُمْ) **"Nefisleriniz için hayır takdim edin."** kavli şerifinin manası: **"Ahirette size fayda verecek hasenât** (iyilikler) **hazırlayın."** demek ise de, İbn-i Cerîr'in, İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayet ettiğine göre, bundan maksat: **"Cima anında besmele çekmektir."**

İbn-i Ebî Hatim'in, Ikrime *(Radıyallahu Anh)* dan rivayetine göre ise: **"Bu, hayırlı çocuk arzu etmektir."** Bu ayeti kerimede, kadınların ekin mahalline benzetilmesiyle, nikahtan maksadın ancak çocuk meydana getirmek olduğuna işaret olunmuştur. Zira dünyanın, tayin edilmiş vaktine kadar imarını, (şen tutulmasını) Cenabı Hak insanlara bırakmıştır. Bu ise, doğup doğurmakla hasıl olduğundan, Mevlâ Tealâ insanlara çocuk tahsil etmeyi emir buyurmuştur.

Binaenaleyh nikahtan maksat, şehveti tatmin olmayıp, hayırlı evlât meydana getirmeye çalışarak, Allah'ın hikmetine riayet etmektir. İşte sadece bu hususu gözetenler Allah indinde çok makbuldur.

٥٤٤- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ « اَمَالَوْ اَنَّ اَحَدَهُمْ يَقُولُ حِينَ يَأْتِى اَهْلَهُ بِاسْمِ اللّٰهِ اَللّٰهُمَّ جَنِّبْنِى الشَّيْطَانَ وَجَنِّبِ الشَّيْطَانَ مَا رَزَقْتَنَا ثُمَّ قُدِّرَ بَيْنَهُمَا فِى ذٰلِكَ اَوْ قُضِىَ وَلَدٌ لَمْ يَضُرَّهُ شَيْطَانٌ اَبَدًا »

544. İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayet edildiğine göre, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Dikkat edin! Onların her hangi biri,** (cinsî münasebet için) **eşine gelip yanaşırken:**

« بِاسْمِ اللّٰهِ اَللّٰهُمَّ جَنِّبْنِى الشَّيْطَانَ وَجَنِّبِ الشَّيْطَانَ مَا رَزَقْتَنَا »

"Bismillah, ya Allah, beni şeytandan uzaklaştır, şeytanı da, bize ihsan ettiğin çocuktan uzak kıl!" derse, sonra aralarında ki bu işte bir çocuk takdir olunur yahut hükmolunursa, o çocuğa şeytan hiç bir zaman zarar veremez." *(Buharî, Nikah:66, 6/141, Müslim, Nikah:116, Tirmizî, Nikah:8, Ebu Davud, Nikah:45. İbn-i Mace, Nikah:27, Darimî, Nikah:29)*

İbn-i Adî, tefsirinde rivayet etmiştir ki: "Her kim, cima anında bismillah derde (o cimadan, ona bir çocuk gelir (verilir) se o kişiye, o çocuğun nefesleri ve kıyamete kadar gelecek neslinin sayısınca hasenât (sevap) vardır. *(Şeyh Süleyman Cemel ,El-Futûhâtül İlâhiyye:1/190)*

Ama sırf şehveti tatmin niyetiyle evlenip, meydana gelecek çocuğu rahimde helâk ederek öldürmek, hikmeti ilâhiyeye ve nikahın meşruiyetindeki gayeye ters düşeceğinden, dünyada cezası ahirette azabı görülse gerektir.

Korunma meselesine gelince buna müsaade verilmiştir. İbn-i Ebî Hatim, Taberanî ve Hakim'in rivayetine göre, Zâide İbn-i Umeyr buyurdu ki: Bir kere, İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)*ya korunmaktan sordum. O da: "Bu meseleyi çok sordunuz eğer Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bu mevzuda bir şey buyurduysa, buyurduğu gibidir. Buyurmadıysa ben şöyle diyorum: **"Kadınlarınız sizin ekin tarlalarınızdır, tarlalarınıza istediğiniz şekilde gelin ister korunun ister korunmayın."** *(Dürrül Mensur:1/639)*

İbn-i Ömer ve Saîd İbn-i Müseyyeb *(Radıyallahu Anhüma)* dan da bu mana rivayet edilmiştir.

٥٤٥- عَنْ جَابِرٍ (رضى الله عنه) اَنَّ رَجُلاً اَتٰى رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ فَقَالَ: اِنَّ لِى جَارِيَةً هِىَ خَادِمُنَا وَسَانِيَتُنَا وَاَنَا اَطُوفُ عَلَيْهَا وَاَنَا اَكْرَهُ اَنْ تَحْمِلَ فَقَالَ « اِعْزِلْ عَنْهَا اِنْ شِئْتَ فَاِنَّهُ سَيَأْتِيهَا مَا قُدِّرَ لَهَا فَلَبِثَ الرَّجُلُ ثُمَّ اَتَاهُ فَقَالَ: اِنَّ الْجَارِيَةَ قَدْ حَبِلَتْ فَقَالَ « قَدْ اَخْبَرْتُكَ اَنَّهُ سَيَأْتِيهَا مَا قُدِّرَ لَهَا »

545. Cabir *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, bir adam Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek: "Benim bir cariyem var ki, hizmetçimiz ve su taşıyan devemiz hep odur. Ben onunla cinsî münasebette bulunuyorum; ama gebe kalmasını istemiyorum." dedi.

Bunun üzerine Resül-ü Ekrem *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"İstersen ondan azil yap, çünkü ona mukadder olan başına gelecektir."** buyurdu. Adam bir müddet sonra tekrar Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek: "Cariye gebe kaldı." dedi. O zaman Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Ben sana, o kadına mukadder olanın, başına geleceğini haber vermiştim."** buyurdu. *(Müslim, Nikah:134, Ebu Davud, Nikah:47, İbn-İ Mace, Mukaddime:10, Buharî, Nikah:53, Kader:4, Muvatta', Kader:7, Ahmed İbn-i Hanbel:3/312, 386)*

٥٤٦- عَنِ ابْنِ مُحَيْرِيزٍ قَالَ رَاَيْتُ اَبَا سَعِيدٍ (رضى الله عنه) فَسَاَلْتُهُ فَقَالَ خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ فِى غَزْوَةِ بَنِى الْمُصْطَلِقِ فَاَصَبْنَا سَبْيًا مِنْ سَبْىِ الْعَرَبِ فَاشْتَهَيْنَا النِّسَاءَ وَاشْتَدَّتْ عَلَيْنَا الْعُزْبَةُ وَاَحْبَبْنَا الْعَزْلَ فَسَاَلْنَا رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ فَقَالَ « مَا عَلَيْكُمْ اَلاَّ تَفْعَلُوا مَا مِنْ نَسَمَةٍ كَائِنَةٍ اِلٰى يَوْمِ الْقِيَامَةِ اِلاَّ وَهِىَ كَائِنَةٌ»

546. Abdullah İbn-i Muhayrîz şöyle dedi: Ben, Ebu Said el-Hudrî *(Radıyallahu Anh)* yi gördüm de kendisine azli (cinsi yaklaşmada meniyi dışarıya akıtmanın dînî hükmünü) sordum. O da şöyle dedi: "Biz Resulullah'ın maiyyetinde Mustalik oğulları gazasına çıktık. sonunda bizlere arap esirlerinden birer esir düştü. Bu sırada kadınlara çok iştiha ve arzu hissetmiştik; bekarlık bizlere şiddetli olmuştu. Cinsî yaklaşmada azl yapmak istiyorduk ve azl'in hükmünü Resulullah'dan sorduk Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de: **"Azli yapmamanızda size bir beis** (zarar) **yok. Kıyamet gününe kadar** (İlâhî ilimde) **var olacağı mukadder olan her insan, muhakkak var olacaktır."** buyurdu. *(Buharî, Itk:13, 3/122, Megâzî:32, Nikâh:96, Müslim, Nikâh:125, Muvatta', Talâk:95, Ahmed İbn-i Hanbel:3/68, Neseî, Nikah:55)*

٥٤٧- عَنْ اَبِى سَعِيدٍ الْخُدْرِىِّ (رضى الله عنه) اَنَّ رَجُلاً قَالَ: يَا رَسُولَ اللّٰهِ اِنَّ لِى جَارِيَةً وَاَنَا اَعْزِلُ عَنْهَا وَاَنَا اَكْرَهُ اَنْ تَحْمِلَ وَاَنَا اُرِيدُ مَا يُرِيدُ الرِّجَالُ

وَاِنَّ الْيَهُودَ تُحَدِّثُ اَنَّ الْعَزْلَ مَوْءُودَةُ الصُّغْرٰى فَقَالَ: « كَذَبَتْ يَهُودُ لَوْ اَرَادَ اللّٰهُ اَنْ يَخْلُقَهُ مَا اسْتَطَعْتَ اَنْ تَصْرِفَهُ »

547. Ebu Saîd el-Hudrî *(Radıyallahu Anh)* den rivayet olunduğuna göre, bir adam, (Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek): "Ya Resulallah! Benim bir cariyem var, hamile kalmasını istemediğim için ondan azil yapıyorum ve ben (bu hareketimle, diğer) erkeklerin (kadınlara yaklaşmakla) istedikleri şeyi istiyorum. Yahudiler de: "Dışarı akıtılan menînin, diri diri toprağa gömülen küçük bir kız hükmünde olduğunu söylüyorlar." dedi.

(Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de: **"Yahudiler yalan söylemişler. eğer Allah onu** (çocuk olarak) **yaratmak isteseydi, sen buna engel olamazdın."** buyurdu. *(Ebu Davud, Nikah:47, No:2171, Beyhakî, Sünen:7/230, Ahmed İbn-i Hanbel:3/33)*

Ayrıca Zeyd İbn-i Sabit *(Radıyallahu Anh)* dan bu mesele sorulduğunda: "O, senin tarlandır ister sularsın ister susuz bırakırsın." buyurmuştur. *(Dürrül Mensur:1/640)*

Hazreti Cabir *(Radıyallahu Anh)* buyurdu ki: "Kuranı Azimüşşan inmeye devam ederken biz korunurduk bu haber Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e ulaştığında bizi bundan nehyetmedi." *(Buharî, Müslim, Dürrül Mensur:1/639*

KİŞİNİN AİLESİYLE YAKINLIK ETMESİNİN FAZİLETİ HAKKINDA Kİ HADİSİ ŞERİFLER VE BÜYÜKLERİN SÖZLERİ.

٥٤٨- عَنْ اَبِى ذَرٍّ (رضى الله عنه) اَنَّ نَاسًا مِنْ اَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ قَالُوا لِلنَّبِيِّ ﷺ يَا رَسُولَ اللّٰهِ! ذَهَبَ اَهْلُ الدُّثُورِ بِالْاُجُورِ . يُصَلُّونَ كَمَا نُصَلِّى وَيَصُومُونَ كَمَا نَصُومُ وَيَتَصَدَّقُونَ بِفُضُولِ اَمْوَالِهِمْ . قَالَ « اَوَ لَيْسَ قَدْ جَعَلَ اللّٰهُ لَكُمْ مَاتَصَّدَّقُونَ؟ اِنَّ بِكُلِّ تَسْبِيحَةٍ صَدَقَةً وَكُلُّ تَكْبِيرَةٍ صَدَقَةٌ وَكُلُّ تَحْمِيدَةٍ صَدَقَةٌ وَكُلُّ تَهْلِيلَةٍ صَدَقَةٌ وَاَمْرٌ بِالْمَعْرُوفِ صَدَقَةٌ وَنَهْىٌ عَنْ مُنْكَرٍ صَدَقَةٌ وَفِى بُضْعِ اَحَدِكُمْ صَدَقَةٌ » قَالُوا يَا رَسُولَ اللّٰهِ! اَيَاْتِى اَحَدُنَا شَهْوَتَهُ وَيَكُونُ لَهُ فِيهَا اَجْرٌ؟ قَالَ « اَرَاَيْتُمْ لَوْ وَضَعَهَا فِى حَرَامٍ اَكَانَ عَلَيْهِ فِيهَا وِزْرٌ؟ فَكَذٰلِكَ اِذَا وَضَعَهَا فِى الْحَلَالِ كَانَ لَهُ اَجْرٌ »

548. Ebu Zer *(Radıyallahu Anh)* den rivayete göre, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ashabından bazı zevat, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e: "Ya Resulallah! Servet sahipleri sevapları alıp gittiler. (zira) bizim kıldığı-

mız gibi namaz kılıyorlar, bizim gibi oruç tutuyorlar. (Fakat) onlar, mallarının fazlalarını tasadduk ediyorlar." dediler. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **Size Allah tasadduk edecek bir şey vermedi mi? Her tesbih, mukabilinde bir sadaka, her tekbir, bir sadaka, her tahmid bir sadaka, her tehlil bir sadaka, iyiliği emretmek sadaka, kötülükten nehyetmek de bir sadakadır. Birinizin cinsî münasebetinde bile sadaka vardır."** buyurdu.

Bunun üzerine ashab: "Ya Resulallah! Birimiz şehvetini tatmin eder de, onda da ecir mi olur?" diye sordular. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Ne dersiniz, o kimse şehvetini haramla tatmin ederse, ona günah olur mu? İşte bunun gibi helâlda tatmin ettiği zaman da ona sevap olur."** buyurdular. *(Müslim, Zekât:16, No:1006, Ebu Davud, Tatavvu':12, Edep:160, Ahmed İbn-i Hanbel:5/167, 168)*

٥٤٩- عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ قَالَ النَّبِىُّ ﷺ « اَيَعْجِزُ اَحَدُكُمْ اَنْ يُجَامِعَ اَهْلَهُ فِى كُلِّ يَوْمِ جُمُعَةٍ فَاِنَّ لَهُ اَجْرَيْنِ اَجْرَ غُسْلِهِ وَاَجْرَ غُسْلِ امْرَاَتِهِ »

549. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilen bir hadis-i şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Sizden biriniz her cuma, ailesiyle cima etmekten aciz midir? Bu taktirde şüphesiz ona iki ecir vardır kendisinin guslü, ailesinin guslü** (ikisinin sevabı da ona yazılır)." *(Deylemî, Firdevs:1/396, No:1599)*

Beyhekî, süneninde Ömer İbn-i Hattab *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Vallahi ben, Allah-u Tealâ benden tesbih eden bir nesil yaratır ümidiyle kendimi cima etmeye zorluyorum. *(Suyûtî Dürrül Mensur 1/655)*

Abdürrezzak musannefin de, Zeyd İbn-i Eslem *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet etmiştir ki: "Bir kadın, Ömer İbn-il-Hattab *(Radıyallahu Anh)* a gelerek kocasının kendisiyle cima etmediğini söyledi. Hazreti Ömer, kocasına haber göndererek ona bu işi sordu. O da: "Yaşlandım kuvvetim gitti." dedi. Bunun üzerine Hazreti Ömer: "Her ayda bir kere cima edebiliyor musun?" dedi. O da: "Daha fazlada yapabiliyorum." deyince Hazreti Ömer: "Ne kadar zamanda" diye sordu. O: "Her temizliğinde bir kere" dedi. O zaman Hazreti Ömer: "Haydi git! Şüphesiz bu, kadına yeter." buyurdu.

KİŞİNİN, HELÂLİ OLAN KADINLARA YAKLAŞMASININ ŞEKLİNİ BEYAN EDEN HADİSİ ŞERİFLER.

٥٥٠- عَنْ بَهْزِ بْنِ حَكِيمٍ حَدَّثَنِى اَبِى عَنْ جَدِّى قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللّٰهِ نِسَاؤُنَا مَا نَاْتِى مِنْهُنَّ وَمَانَذَرُ؟ قَالَ: « ائْتِ حَرْثَكَ اَنَّى شِئْتَ ، وَاَطْعِمْهَا اِذَا طَعِمْتَ وَاكْسُهَا اِذَا اكْتَسَيْتَ وَلَاتُقَبِّحِ الْوَجْهَ وَلَاتَضْرِبْ ».

550. Behz İbn-i Hakîm demiştir ki, babam bana haber verdi, o da dedemden duymuş, dedem (Hazreti Peygambere) demiştir ki: "Ey Allah'ın Resulü, kadınlarımıza nerelerinden yaklaşalım ve nerelerine yaklaşmaktan

kaçınalım." diye sordum da: **"Tarlana istediğin şekilde yaklaş** (a bilirsin). **yediğin zaman ona da yedir, kendine elbise aldığın zaman ona da al. Sen çirkinsin diye yüzüne karşı söyleme ve dövme!"** buyurdu. *(Ebu Davud, Nikâh:40, No:2143, Ahmed İbn-i Hanbel:4/447, 5/5)*

٥٥١- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « لاَيَنْظُرُ اللّٰهُ اِلىٰ رَجُلٍ اَتىٰ رَجُلاً اَوِ امْرَاَةً فِى الدُّبُرِ ».

551. İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **Bir erkeğe veya kadına arkasından yanaşan kişiye Allah** (-u Tealâ) **nazar etmez** (rahmetiyle bakmaz)." buyurdu. *(Tirmizî, Rezâ':12, Abdürrazzak, Musannef:11/442, İbn-i Ebî Şeybe:3/529)*

٥٥٢- عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ اَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ اَنَّ النَّبِىَّ ﷺ قَالَ: « هِىَ اللُّوطِيَّةُ الصُّغْرٰى يَعنِى الرَّجُلَ يَاْتِى امْرَاَتَهُ فِى دُبُرِهَا »

552. Amr İbn-i Şuayb'ın, babasından, onun da dedesinden rivayet ettiği bir hadisi şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Ailesine arkasından yanaşan kişi** (nin yaptığı) **küçük livatadır."** buyurdu. *(Ahmed İbn-i Hanbel:2/182, Abdürrzzak, Musannef:11/443, İbn-i Ebî Şeybe:3/529)*

٥٥٣-عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « مَلْعُونٌ مَنْ اَتَى امْرَاَةً فِى دُبُرِهَا»

553. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilen bir hadisi şerifte "Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ; **"Karısına arkadan cima eden kimse melundur."** buyurdu. *(Ebu Davud, Nikah:44, Tirmizî, Taharet:102, Rezâ':12, İbn-i Mace, Nikah:29, Darimî, Vuzû'114, Ahmed İbn-i Hanbel:1/86, 2/444, 476, 4/375)*

٥٥٤- عَنْ خُزَيْمَةَ بْنِ ثَابِتٍ (رضى الله عنه) اَنَّ سَائِلاً سَاَلَ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ عَنْ اِتْيَانِ النِّسَاءِ فِي اَدْبَارِهِنَّ ، فَقَالَ: حَلاَلٌ اَوْ قَالَ: لاَبَاْسَ فَلَمَّا وَلّٰى دَعَاهُ فَقَالَ: كَيْفَ قُلْتَ مِنْ دُبُرِهَا فِى قُبُلِهَا فَنَعَمْ ، اَمَّا مِنْ دُبُرِهَا فِى دُبُرِهَا فَلاَ اِنَّ اللّٰهَ لاَيَسْتَحْيِى مِنَ الْحَقِّ لاَتَاْتُوا النِّسَاءَ فِى اَدْبَارِهِنَّ »

554. Huzeyme İbn-i Sabit *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e bir adam gelerek kadınlarla arkadan cima etmenin hükmünü sordu da Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Helâldır."** cevabını verdi. Bunun üzerine adam dönüp giderken, onu çağırıp: **"Sen nasıl söylemiştin** (arkadan kadının hangi tarafına yaklaşmıştın, büyük abdest yoluna mı, küçük abdest yoluna mı?) **Eğer arkadan yaklaşarak, dübürüne iliş-meksizin ön tarafından cima etmişsen evet, fakat eğer arkasından dübürüyle**

cima etmişsen hayır. Allah-u Tealâ, hakkı açıklamaktan dolayı utanmaz. Kadınlarla dübüründen cima etmeyiniz!" buyurdu. *(İmamı Şafii, el-Ümm, Suyûtî, Dürrül Mensür:1/632)*

Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dedi ki: **"Bunu yapan** (ailesine arkadan yanaşan) **muhakkak kâfir olmuştur."** *(Abdürrazzak, Musannef:11/443, İbn-i Ebî Şeybe:3/530)*

İbn-i Tavus, babasından nakletmiştir ki: İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* ya, ailesine arkasından cima edenin hâlinden sorulduğunda: **"Bu adam bana küfürden soruyor."** buyurdu. *(Abdürrazzak, Musannef:11/442)*

Ebud Derda *(Radıyallahu Anh)* a da bu iş sorulduğunda: **"Bunu ancak kâfir yapar."** buyurdu. *(Abdürrazzak Musannef:11/443, İbn-i Ebî Şeybe:3/529)*

Ehli Sünnet inancına göre, haram olduğuna inanarak bu işi yapan kâfir olmasa da, en büyük bir günahı işlemiş olur ki, son nefesinde imanı tehlikeye girebilir. Ama helâl kabul ederek , normal görerek yaparsa kâfir olur.

Übeyy İbn-i Ka'b *(Radıyallahu Anh)* buyurdu ki: "Kıyamet kopmasına yakın bu ümmetin sonunda bir takım şeyler olacak . Bunlardan biri de, bir erkeğin, ailesi veya cariyesiyle arkadan cima etmesidir. Bu, Allah ve Resulünün haram ettiği ve kızdığı şeylerdendir. Biri de, kadın kadına evlenmektir. Bu da, Allah ve Resulünün haram ettiği ve kızdığı şeylerdendir. İşte bu kişiler, bu işe devam ettikleri müddetçe, Allah-u Tealâ'ya, tövbeyi nasûh ile (bir daha dönmemek üzere) tövbe edinceye kadar, namazları yoktur (kılsalarda kabul olmaz)." *(Beyhakî, Şuabul İman:4/375, No:5457)*

Hasılı, bu ayeti kerime de Mevlâ Tealâ dünya ve ahirette insan için mühim olan dört vazifeye işaret etmiştir.

1. (فَأْتُوا حَرْثَكُمْ) **"Tarlalarınıza gelin."** emri ilâhisiyle insan neslinin devamı, dünyanın imarı için çocuk yetiştirmek,

2. (وَقَدِّمُوا لِأَنْفُسِكُمْ) **"Ve kendiniz için** (iyi ameller) **hazırlayın."** nazmı celiliyle, ahiret için ibadet yapmak,

3. (وَاتَّقُوا اللَّهَ) **"Ve Allah** (a isyan) **dan sakının."** cümleyi cemilesiyle haramlardan korunmak,

4. (وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ مُلَاقُوهُ) **"Ve bilin ki, muhakkak siz Allah'a kavuşacak** (huzuruna çıkarak hesaba çekilecek) **siniz."** kavli latifiyle de, bütün emirleri tutup yasaklardan kaçmayı, Allah'a kavuşulacak gün olan ahiret için yapmak.

İmamı Kuşeyrî *(Kuddise Sırruhu)* Letâiful İşârât isimli tefsirinde: Nefisler, hakikatten (hakiki dost olan Mevlâ'dan) uzak kaldıklarından, Allah-u Tealâ onlara meşru olmak şartıyla kendi cinsleri (aileleri) ile sükûn bulmayı serbest etti. Ama kalpler, huzur mahallinde bulunduklarından, onlara, ağyâr ve mahlukât (yabancı ve yaratıklar) la teselli bulmayı yasak etti. " buyurmuştur.

Mevlâ Tealâ, takvayı emrettikten sonra ismi şerifini lüzumlu lüzumsuz her yerde kullanmak, takvaya zıt düştüğünden, bundan nehyetmek üzere şöy-le buyuruyor:

وَلَاتَجْعَلُوا اللّٰهَ عُرْضَةً لِاَيْمَانِكُمْ اَنْ تَبَرُّوا وَتَتَّقُوا وَتُصْلِحُوا بَيْنَ النَّاسِ وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ (٢٢٤)

KELİME MANASI (224)

(وَلَاتَجْعَلُوا) **Ve yapmayın,** (kılmayın), kimi? (اللّٰهَ) **Allah** (-u Tealâ Hazretlerin) **i,** ne? (عُرْضَةً) **mani** (engel) neye? (لِاَيْمَانِكُمْ) **yeminlerinize,** yani üzerine yemin ettiğiniz işler için, onlar da nelerdir? (اَنْ تَبَرُّوا) **iyilikleri işlemenizdir,** daha? (وَتَتَّقُوا) **takva olmanızdır,** daha? (وَتُصْلِحُوا) **ıslah etmeniz** (düzeltmeniz), Neyi? (بَيْنَ النَّاسِ) **insanların arasını.** Bu manaya göre (لِاَيْمَانِكُمْ) deki Lâm (عُرْضَةً) ya taalluk etmektedir. (اَنْ تَبَرُّوا) cümlesi de, (اَيْمَانْ) ın atfı beyanıdır. Mealdeki manamız ise, lâm'ın ta'lîl için olup (اَنْ تَبَرُّوا) fiilinin, (لَاتَجْعَلُوا) fiiline taalluk etmesine göredir. *(Beğavî, Mecmuatüttefasîr:1/336)* (وَاللّٰهُ) **Ve Allah** (-u Tealâ Hazretleri) (سَمِيعٌ) **ziyade işiticidir,** (sözlerinizi ve yeminlerinizi) (عَلِيمٌ) **ziyade bilicidir,** yani hâllerinizi ve niyetlerinizi, o hâlde mükellef tutulduğunuz şeyleri iyice muhafaza edin.

MEALİ ŞERİFİ (224)

(Allah adına yapmış olduğunuz) **Yeminleriniz için, iyilik yapmanıza,** (haramlardan) **sakınmanıza ve insanların arasını düzeltmenize Allah'ı mani** (engel) **tutmayın. Ve Allah** (-u Tealâ) **ziyade işitici ve ziyade bilicidir.**

İ Z A H A T

Beğavî, Kurtubî, Ebus Suûd, Hâzin, Kazî, Cemel, Ruhul Beyan ve Alusî tefsirlerine göre: Bu ayeti celileyi cemile, Ebu Bekri Sıddık *(Radıyallahu Anh)* hakkında nazil olmuştur. Çünkü O, fukara-ı muhacirin'den olan teyze zadesi Mıstah, kerimesi Aişe anamız hakkında vaki' olan iftiraya münafıklarla beraber katıldığı için, ona ikram ve ihsan etmeyeceğine yemin etmişti.

Bu ayeti celilenin, Abdullah İbn-i Revaha *(Radıyallahu Anh)* hakkında nazil olduğu da, rivayet edilmiştir. Şöyle ki: Bu zatın enistesi olan Beşîr İbn-i Numan, (Abdullah İbn-i Revaha *(Radıyallahu Anh)* ın kız kardeşi olan) ailesini boşamış ve daha sonra, evlenmek istemişti.

Abdullah İbn-i Revaha ise, enistesiyle bir daha görüşüp konuşmayacağına ve kız kardeşiyle arasını bulmayacağına yemin etmişti. Ona bu hususta ısrar edildiğinde: "Bu işleri yapmayacağıma dair Allah'a yemin ettim, bana ancak yeminimi muhafaza edip, yeminimde sadık olmak helâl olur." dedi. Bunun üzerine Allah-u Tealâ Hazretleri bu ayeti celileyi inzal buyurdu.

İmamı Fahrur Razî,Tefsiri Kebirde şöyle buyurmuştur: Müfessirler bu ayeti kerimenin manası hakkında çok söz söylemişlerdir. Bunların en makbulu iki tanedir.

1. Ebû Müslim el-İsfehânî Hazretlerinin zikrettiği ki, en güzelidir: **"Allah'ı, yeminleriniz için urza yapmayın."** demek, "Onun ismini olur olmaz şeylere âlet etmek için, onun adına çok yemin etmeyin." demektir.

Allah-u Tealâ, çok yemin edenleri zemmetmiş (kötülemiş) tir. Nitekim:

وَلَا تُطِعْ كُلَّ حَلَّافٍ مَهِينٍ (١٠)

"Her çok yemin eden alçak adama itaat etme (uyma)." *(Kalem Suresi:10)*

Diğer bir ayeti kerimesinde de:

. . . وَاحْفَظُوا اَيْمَانَكُمْ . . . (٨٩)

"Yeminlerinizi muhafaza edin (onlara riayet edin)." buyuruyor. *(Maide Suresi:89 dan)*

Yeminleri az yapma emrinin hikmetine gelince, lüzumlu lüzumsuz her meselede Allah'a yemin eden kişinin dili yemine alışıp, kalbinde yemine karşı bir saygı kalmayacağından, o kişinin, yalan yere yemin etmiyeceğine güvenilmez, böylece yeminin asıl gayesi olan, güven verme manası bozulmuş olur.

İnsan, Allah'a ne kadar tazim ederse ubudiyet (kulluk) ta o kadar kemal bulur. Allah-u Tealâ Hazretlerinin ismini dünya işlerine âlet etmemek ise, ona karşı kemali tazim (son derece hürmetten) kaynaklanmaktadır.

Bundan sonra gelen (اَنْ تَبَرُّوا) ifadesi, bu nehyin illeti (yasaklamanın sebebi) dir. Buna göre mana: **"Ey müminler! Ben sizin, berr** (iyi), **takiy** (takva sahibi) **ve muslih** (düzeltici) **olmanızı istediğim için, sizi çok yemin etmekten men ettim."** demektir.

Çünkü Allah-u Tealâ ve Tekaddes Hazretlerinin ismi şerifini alçak dünya işlerine alet etmekten sakınmak, elbetteki en büyük iyilik sebebidir. Aynı zamanda bu, kişinin, Allah-u Tealâ'ya tazimi ihlâl edecek (ona hürmetsizlik gerektirecek) şeylerden sakındığının nişanıdır. İnsanlar, çok az ve zaruri yerlerde yemin eden kişinin doğruluğuna ve bozuk gayelerden uzak olduğuna inandıklarından onun sözünü kabul ederler, böyle bir insan elbette ki insanların düzelmesine vesile olur.

Bu birinci manaya göre (عُرْضَة) âlet, (اَيْمَان) yemin etmeler manasındadır.

2. Tevile gelince: **"Allah'ı yeminlerinize urza yapmayın."** demek, "Yemin ettiğiniz şeyleri bozmaya Allah'ı engel tutmayın." demektir.

Bu manaya göre (عُرْضَة) mani, engel demektir. Eyman da, yemin edilen şeyler demektir. Nitekim aşağıda zikredilecek hadisi şerifte: **"Bir yemine yemin edersen."** ifadesi "Yemin edilecek şeye yemin edersen." demektir.

Kazî, Ebus Suûd ve Alusî'nin beyanına göre, o zaman: (اَنْ تَبَرُّوا) cümlesi (اَيْمَانْ) ın atfı beyanı veya bedeli olur. Buna göre mana: **"İyilik, takva ve ıslâh gibi hususlarda yemin ettiğinizde onları yerine getirmeye Allah'ı engel tutmayın."** daha açık bir ifadeyle "Ben, Allah'a yemin ettim kardeşimle konuşmıyacağım." veya "Şu fakire yardım etmiyeceğim." diyerek Allah'a yemin etmeyi, bu yeminleri bozmanıza engel tutmayın, Allah buna razı değildir, bilakis yeminlerinizi hemen bozup keffaret vererek bu hayırları yapın demektir.

HAYIRLI İŞLERE MANİ OLACAK YEMİNLERİ BOZMA HAKKINDAKİ HADİSİ ŞERİFLER.

٥٥٥- عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ سَمُرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ يَا عَبْدَ الرَّحْمٰنِ لاَتَسْأَلِ الْاِمَارَةَ فَاِنَّكَ اِنْ اُعْطِيتَهَا عَنْ مَسْأَلَةٍ وُكِلْتَ اِلَيْهَا وَاِنْ اُعْطِيتَهَا عَنْ غَيْرِ مَسْأَلَةٍ اُعِنْتَ عَلَيْهَا وَاِذَا حَلَفْتَ عَلٰى يَمِينٍ فَرَأَيْتَ غَيْرَهَا خَيْرًا مِنْهَا فَكَفِّرْ يَمِينَكَ وَأْتِ الَّذِي هُوَ خَيْرٌ »

555. Abdurrahman İbn-i Semure *(Radıyallahu Anh)* şöyle demiştir: Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bana şu nasihatı verdi: **"Ya Abderrahman! Sen** (kimseden) **emirlik isteme! Eğer sen isteyerek sana emaret** (başkanlık) **verilirse, istediğin şey ile yalnız bırakılırsın. Eğer bu emirlik, sen istemeden** (Allah tarafından) **sana verilirse,** (onun hakkından gelmeye) **yardım olunursun. Bir de sen, bir şeye yemin edip de, başkasını ondan daha hayırlı gördüğünde, yemininden keffaret verip, o hayırlı işi işle!"** *(Buharî, Ahkam:5,6, Eyman:1, Keffârât:10, Müslim, İmaret:13, İman:19, Ebu Davud, İmaret:92, Tirmizî, Nazar:5, Neseî, Kuzât:5, Darimî, Nazar:9, Ahmed İbn-i Hanbel:5/62,63)*

٥٥٦- عَنْ اَبِي مُوسٰى الْاَشْعَرِيِّ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « وَاِنِّي وَاللّٰهِ اِنْ شَاءَ اللّٰهُ لاَاَحْلِفُ عَلٰى يَمِينٍ فَاَرٰى غَيْرَهَا خَيْرًا مِنْهَا اِلاَّ اَتَيْتُ الَّذِي هُوَ خَيْرٌ وَتَحَلَّلْتُهَا »

556. Ebu Musel-Eş'arî *(Radıyallahu Anh)* den rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Ve ben, vallahi eğer Allah isterse, bir yemin üzerine yemin etmem ki, yemin edilen şeyin başkasını yemin edilenden hayırlı görürsem muhakkak o hayırlı olanı yaparım. Ve ben, o yemini keffaretle çözerim."** buyurdu. *(Buharî, Humus:15, Zebâih:26, Eyman:1,4,18, Keffârât:9,10, Tevhid:56, Müslim, Eyman:9, Ahmed İbn-i Hanbel:4/401)*

٥٥٧- عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ (رضى الله عنه) اَنَّ اَخَوَيْنِ مِنَ الْاَنْصَارِ كَانَ بَيْنَهُمَا

مِيرَاثٌ فَسَأَلَ اَحَدُهُمَا صَاحِبَهُ الْقِسْمَةَ فَقَالَ اِنْ عُدْتَ تَسْأَلُنِى [عَنِ] الْقِسْمَةِ فَكُلُّ مَالٍ لِى فِى رِتَاجِ الْكَعْبَةِ فَقَالَ لَهُ عُمَرُ: اِنَّ الْكَعْبَةَ غَنِيَّةٌ عَنْ مَالِكَ كَفِّرْ عَنْ يَمِينِكَ وَكَلِّمْ اَخَاكَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ يَقُولُ « لَايَمِينَ عَلَيْكَ وَلَانَذْرَ فِى مَعْصِيَةِ الرَّبِّ وَفِى قَطِيعَةِ الرَّحِمِ وَفِيمَا لَاتَمْلِكُ »

557. Saîd İbn-i Müseyyeb *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edildiğine göre, Ensardan iki kardeş arasında miras (davası) vardı. İkiden biri, arkadaşından miras istedi. Öbürü, eğer benden yine hisse istersen malımın tamamını Kâbe'nin örtüsüne sarfederim, dedi. Ömer *(Radıyallahu Anh)* ona: "Gerçekten Kâbe senin malına muhtaç değildir.Yeminine kefaret ver. Kardeşinle konuş." Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğunu işittim: **"Senin üzerine yemin yok** (senin gibi günaha yemin edenlerin, yemininde durmaması gerekir). **Rabba isyan olan yerde, akrabaya sılayı terkte ve malik** (sahip) **olmadığın şeyde nezir** (adak) **yoktur."** buyurdu. *(Ebu Davud, Eyman:15, No:3272)*

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, yemini bozmadan evvel kefaret vermek caiz değildir. Bozduktan sonra ise vermek, ittifakan vaciptir. Şiratül İslâm'da zikredildiğine göre: Kişi, satacağı eşyayı, ne doğru, ne de yalan yere yemin ederek kıymetlendirmeğe çalışmamalıdır. Çünkü yalancıysa, memleketlerin ıssız kalmasına sebep olan büyük bir günah işlemiş olur. Doğruysa bile, Allah'ı yeminine hedef etmiş olur.

Bostanul Arifîn'de: Satış esnasında Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e salât-ü selâm getirerek "Bu ne iyi maldır."demek mekruhtur, buyurulmuştur.

Hazreti Aişe *(Radıyallahu Anha)* dan nakledilen bir tefsir de şöyledir: Doğru-Yalan her işte çok yemin ederek Allah-u Teala'yı yeminlerinize hedef etmeyin. Zira bunda Allah'a karşı bir nevi cüret (cesaret) vardır.

Haberde gelmiştir ki:

« وَيْلٌ لِلتَّاجِرِ مِنْ بَلٰى وَاللّٰهِ وَلَا وَاللّٰهِ »

"Tüccarlara, < Vallahi evet, vallahi hayır> gibi sözlerinden, yani doğru-yalan her yere Mevlânın ismini kullanmalarından dolayı, **yazıklar olsun. Veya onlara cehennemde veyl denilen bir yer vardır.**

Ve yine haberde gelmiştir ki,

« اَلتُّجَّارُ هُمُ الْفُجَّارُ لِاَنَّهُمْ يَحْلِفُونَ وَيَأْثَمُونَ وَيَتَحَدَّثُونَ فَيَكْذِبُونَ »

"Tacirler, facirlerin ta kendileridir. Çünkü onlar yemin ederek günaha girerler ve konuştuklarında yalan derler." *(Ruhul Beyan:1/350)*

(عُرْضَة) **URZA:** Tefsiri Kebir ve Şihap'ta zikredildiğine göre, meful ma-

nasında bir fu'la veznidir. (قُبْضَة) , (مَقْبُوض) , (غُرْفَة), (مَغْرُوف) manasında olduğu gibi.

İnsanların geçmesine mani olmak için yola konulan gergi, mania (engel) yahut açıktan hedef gibi bir şeye maruz olup duran demektir.

(اَيْمَانْ) **EYMAN:** Yeminin cemisidir. Esasen kuvvet ve sağlamlık demektir. Bu münasebetle sağ ele yemin denildiği gibi, Allah'ın ismini hususi bir şekilde zikrederek bir sözü takviye etmeye de yemin denilir ki, söylenen sözün, Allah huzurunda, Allah'ı şahit tutarak, onun azameti (büyüklüğü) namına söylendiğini gösterir.

Şerhi Meşarıkte zikredildiğine göre, Veliyyullah (Allah'ın dostu olan bir zat), bir şeye yemin etse, Allah-u Teala ona ikram için elbette onu yalancı çıkarmaz.

Ebu Hafs *(Rahimehullah)* bir gün yürürken karşısına çok sıkıntılı bir köylü çıktı. Ebu Hafs ona: "Sana ne oldu?" dedi. O da: "Merkebim kayboldu başka bir şeye de sahip değilim." dedi. O zaman Ebu Hafs Hazretleri: "Ya Rabbi! İzzetinin hakkı için, bunun merkebini buldurmadığın müddetçe bir adım atmam." dedi. O anda adamın merkebi çıka geldi.

٥٥٨- عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ « رُبَّ اَشْعَثَ مَدْفُوعٍ بِالْاَبْوَابِ لَوْ اَقْسَمَ عَلَى اللّٰهِ لَاَبَرَّهُ »

558. Ebu Hureyre*(Radıyallahu Anh)* den rivayet edildiğine göre:Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Nice kapılardan kovulmuş, pejmurde insan vardır ki, Allah'a yemin etse, Allah, onu yemininde sadık çıkarır."** buyurmuştur. *(Müslim, Birr:138, Cennet:48)*

Eş'as: Saçı keçeleşmiş, taranmamış, kirli ve paslı manasına gelir. Böyle bir kimsenin kapılardan kovulması, insanlar nazarında kıymetsiz ve hakir görüldüğü içindir. Halbuki o zatın Allah indinde mertebesi çok yüksek olabilir. Hatta bir şeyin vukuuna yemin etse, Allah-u Teala onu yemininde doğru çıkartmak için duasını kabul eder. Bu suretle kendisine ikramda bulunur. Ve olacağına yemin ettiği şey olur. Bazıları, buradaki yeminin dua; yeminde sadık kalmanın da duanın kabulü manasına geldiğini söylemişlerdir.

YEMİN EDEREK İNSANLARI KANDIRANLARIN ZEMMİ
HAKKINDABİR AYETİ KERİME.

اِتَّخَذُوا اَيْمَانَهُمْ جُنَّةً فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ فَلَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ (١٦)

"Onlar (münafıklar), **yeminlerini bir kalkan edindiler de** (bununla insanları) **Allah yolundan çevirdiler. İşte onlar için rüsvay edici bir azap vardır."** *(Mücadele Suresi:16)*

لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ وَلَٰكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا كَسَبَتْ
قُلُوبُكُمْ ۗ وَاللَّهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿٢٢٥﴾ لِلَّذِينَ يُؤْلُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ تَرَبُّصُ
أَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ ۖ فَإِنْ فَاءُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٢٦﴾ وَإِنْ عَزَمُوا الطَّلَاقَ
فَإِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٢٧﴾ وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ ثَلَاثَةَ
قُرُوءٍ ۚ وَلَا يَحِلُّ لَهُنَّ أَنْ يَكْتُمْنَ مَا خَلَقَ اللَّهُ فِي أَرْحَامِهِنَّ إِنْ كُنَّ يُؤْمِنَّ
بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ۚ وَبُعُولَتُهُنَّ أَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِي ذَٰلِكَ إِنْ أَرَادُوا
إِصْلَاحًا ۚ وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ ۚ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ
دَرَجَةٌ ۗ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٢٨﴾ الطَّلَاقُ مَرَّتَانِ ۖ فَإِمْسَاكٌ
بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٌ بِإِحْسَانٍ ۗ وَلَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَأْخُذُوا مِمَّا آتَيْتُمُوهُنَّ
شَيْئًا إِلَّا أَنْ يَخَافَا أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ ۖ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا يُقِيمَا
حُدُودَ اللَّهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ ۗ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ
فَلَا تَعْتَدُوهَا ۚ وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ
﴿٢٢٩﴾ فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتَّىٰ تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ ۗ
فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يَتَرَاجَعَا إِنْ ظَنَّا أَنْ يُقِيمَا
حُدُودَ اللَّهِ ۗ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ يُبَيِّنُهَا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٢٣٠﴾

Mevlâ Tealâ, kasıtla yapılan yemin hakkındaki bazı hükümleri açıkladığı gibi, kasıtsız yapılan yeminin hükümlerini açıklamak üzere buyuruyor:

لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللّٰهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ وَلٰكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا كَسَبَتْ قُلُوبُكُمْ وَاللّٰهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ (٢٢٥)

KELİME MANASI (225)

(لَا يُؤَاخِذُ) **Muâhaze etmez,** yani yakalamaz, mesûl tutmaz, kimi? (كُمْ) **sizi,** kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ) neyle? (بِاللَّغْوِ) **lâğıv ile,** nerede lağv? (فِي أَيْمَانِكُمْ) **yeminlerinizde,** yani kasıtsız olarak, doğru olduğunuzu zannederek yapmış olduğunuz yeminlerinizden dolayı Allah-u Tealâ Hazretleri sizi cezalandırmaz. (وَلٰكِنْ يُؤَاخِذُ) **lâkin muâhaze eder** (cezalandırır), kimi?(كُمْ) **sizi,** neyle? (بِمَا) **o şeyle ki,** (كَسَبَتْ) **kesbetti** (kazandı), ne? (قُلُوبُكُمْ) **kalpleriniz,** yani Allah-u Tealâ Hazretleri, (bilerek yalan yere yemin etmek gibi) kalplerinizin kastettiği günahtan dolayı sizi cezalandırır ki, buna yemini gamûs denir. (وَاللّٰهُ) **Ve Allah** (-u Tealâ Hazretleri) (غَفُورٌ) **ziyade mağfiret edicidir,** yani günahınızı ziyade örtücüdür. (حَلِيمٌ) **ziyade hilim sahibidir,** yani kastî olarak yaptığınız yeminlerden dolayı ceza vermekte acele etmez binaenaleyh lâğıv olan yeminlerinize karşı size hiç ceza vermez.

MEALİ ŞERİFİ (225)

Allah (-u Tealâ) **sizleri, yeminlerinizdeki lâğıv** (itibarsız boş söz) **den dolayı muahaze etmez** (mesul tutmaz). **Fakat sizleri, kalplerinizin kastettiği yeminler yüzünden muahaze eder** (cezalandırır). **Ve Allah** (-u Tealâ) **ziyade mağfiret edici ve ziyade hilim sahibidir.**

İ Z A H A T

Yemin, ya Allah'ın adına yapılır, ya Allah'ın kendine, ya da isimlerinden veya sıfatlarından birine yapılır. Hâzin ve Ruhul Beyan tefsirlerinde zikredildiğine göre, Allah'a yapılan yemin: Kişinin "Namaz kıldığım zata yemin ederim.","Canım, kabza-i kudretinde olan zata yemin ederim." demesi gibidir.

Allah'ın isimleriyle yapılan yemin: "Allah'a yemin ederim.", "Rahman'a yemin ederim." demesi gibidir. Sıfatına yapılan yemin ise: " Allah'ın izzetine." , "Allah'ın azametine." , "Allah'ın Celâline ve kudretine." yemin ederim denmesi gibidir.

Kâbe'ye yemin ederim, Beytullah'a yemin ederim, Allah'ın Peygamberine yemin ederim veya babama yemin ederim gibi sözlerle Allah'ın gayrine

yemin etmek yemin sayılmaz. Dolayısıyla keffaret gerekmez. Bu, mekruh bir yemindir, İmamı Şafiî bunun günah olmasından korkarım, buyurdu.

٥٥٩- عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « مَنْ حَلَفَ بِغَيْرِ اللّٰهِ فَقَدْ أَشْرَكَ »

559. İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayete göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Allah'ın gayrine yemin eden muhakkak Allah'a ortak koşmuş olur."** *(Ali elMüttekî, Kenzül Ummal:16, No:46328)*

Yani Allah'tan gayrisine tazim kastıyla yemin eden kişi, yemin ettiği şeyi, Allah'a mahsus olan tazimde ona ortak koşmuş olur. Âdet kabilinden olursa, bunda bir beis yoksa da, kaçınılması evlâdır.

İmam-ı Fahrur Razî, Mefatîhul Gayb'da, Kurtubî ve Cessâs, Ahkâm-ı Kuran'da zikrettiklerine göre, (لَغْوْ) Lâğıv: (لَغَا - يَلْغُو) dan mastardır. Kuranı Kerimde bir çok manada kullanılmaktadır. Allah-u Tealâ bir ayeti kerimede:

وَ إِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ أَعْرَضُوا عَنْهُ . . . (٥٥)

"Onlar, lâğıv (küfür ve çirkin söz) **işittikleri zaman ondan yüz çevirirler."** buyuruyor. *(Kasas Suresi:55 den)*

Diğer bir ayeti kerimede:

لَاتَسْمَعُ فِيهَا لَاغِيَةً (١١)

"Orada lâğıye (hoşa gitmeyecek çirkin bir söz dahi) **işitmezler."** buyuruyor. *(Gâşiye Suresi:11)*

Diğer bir ayeti kerimede:

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَاتَسْمَعُوا لِهٰذَا الْقُرْاٰنِ وَالْغَوْا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَغْلِبُونَ (٢٦)

"İnkâr edenler, bu Kuranı dinlemeyin ve onda lâğvedin (okunması esnasında manasız gürültüler çıkartın) **ki galip gelesiniz, dediler."** *(Fussilet Suresi:26)*

Bir ayeti Celilede de:

. . . وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَامًا (٧٢)

"Onlar, lâğv'a (boş bir şeye) **uğradıklarında, vakarla** (oradan) **uğrar** (geçer) **ler."** *(Furkan Suresi 72.Den)*

Bu ayeti kerimede geçen lâğıvden ne kastedildiği hakkında müctehidler ihtilâf etmişlerdir. İmamı Ebû Hanife ve Malik *(Rahimehumallah)* buyurmuşlardır ki: Yeminde lağiv: Kişinin, doğru olduğunu zannederek yanlışlıkla yapmış olduğu yemindir.

Meselâ: Bir kimsenin, Mescide girip, çıktığını görmediğinden O Kimseyi Mescitte zannederek: "Vallahi mescittedir diye yemin etse, halbuki o adam mescitten çıkmış olsa, bu yemin, lâğıv olduğundan dünya da ve ahirette mesuliyet gerektirmez.

Bu görüş, İbn-i Abbas, Hasen, Mücahid, Nehaî, Zührî, Süleyman İbn-i Yesâr, Katade, Süddî ve Mekhûl *(Radıyallahu Anhum)* dan da nakledilmiştir.

İmamı Şafiî va Ahmed *(Rahimehumallah)* buyurmuşlardır ki: Yemin-i lâğıv, kasdî olmadan, sürç-i lisan ile vaki olan yemindir. Mesela bir kişinin, yemin kastetmeden, konuşma esnasında dil alışkanlığıyla: "Vallahi şöyledir." , "Vallahi böyle değildir." demesi gibi.

Bu görüş, Aişe, Rabî', İkrime *(Radıyallahu Anhum)* gibi bazı seleften nakledilmiştir.

عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) لاَ يُؤَاخِذُكُمُ اللّٰهُ بِاللَّغْوِ قَالَتْ أُنْزِلَتْ فِي قَوْلِهِ لاَ وَاللّٰهِ وَ بَلٰى وَاللّٰهِ .

Aişe *(Radıyallahu Anha)*: **"Allah sizi yeminlerinizdeki lağıv ile sorumlu tutmaz. . ."** ayeti kerimesi, kişinin: "Hayır vallahi, evet vallahi." sözleri hakkında indirildi, demiştir. *(Buharî, Eyman:14)*

Hazreti Aişe *(Radıyallahu Anha)* dan Bir rivayette de: "Lâğıv yemini, kavga gürültü, şaka, şamata gibi yerlerde yapılan yeminlerdir." *(Kurtubî:3/99)*

İbn-i Abdil Berr: "Zorla yaptırılan yemin." demiştir.

Ebu Bekir İbn-i Arabî'nin buyurduğuna göre: "Unutularak yapılan yemindir."

Beğavî tefsirinde zikredildiğine göre, ayeti celilede geçen lâğıv'den maksat, Zeyd İbn-i Eslem'e göre, kişinin: "Şöyle yaparsam Allah gözümü kör etsin." gibi sözleridir. Nitekim Mevlâ Tealâ bir ayeti kerimede:

وَيَدْعُ الْاِنْسَانُ بِالشَّرِّ دُعَاءَهُ بِالْخَيْرِ وَكَانَ الْاِنْسَانُ عَجُولاً (١١)

"İnsan, hayrı istediği gibi, şerri de ister. İnsan pek acelecidir." buyuruyor. *(İsra Suresi:11)*

Mevlâ Tealâ Hazretleri, insanların hayır dualarını kabul ettiği gibi, kötü isteklerini de kabul etseydi elbette onları çoktan helâk etmişti.

Nitekim Mevlâ Tealâ:

وَلَوْ يُعَجِّلُ اللّٰهُ لِلنَّاسِ الشَّرَّ اسْتِعْجَالَهُمْ بِالْخَيْرِ لَقُضِيَ اِلَيْهِمْ اَجَلُهُمْ . . . (١١)

"Eğer Allah insanlara, onların hayrı çarçabuk istemeleri gibi şerri de acele verseydi, elbette onların ecelleri bitirilmiş (hepsi helâk olmuş) **olurdu."** buyuruyor. *(Yunus Suresi:11 den)*

İkincisi: Yemini münakide'dir. Bu, ilerde olması mümkün olan bir şey

hakkında yapılan yemindir. Meselâ bir kimse: "Vallahi yarın geleceğim." veya: "Vallahi filân kimseyle konuşmayacağım." dese, bu, bir yemini münakide olur. Binaenaleyh bu sözünde durursa kendisine keffaret lâzım gelmez. Fakat durmazsa, mesela o gün gitmezse veya o kimseyle konuşursa, yemininde hanis olduğundan (yeminini bozduğundan) üzerine yemin keffareti lâzım gelir. Bu da Maide Suresi 89 uncu ayeti celilesinde beyan edildiği üzere: "On fakiri, orta şekilde yedirmek veya giydirmek veya müslim veya gayri müslim bir köle azat etmektir. Bunları bulamayan için de, üç gün peş peşe oruç tutmaktır.

Üçüncüsü: Yemini Gamûs'dur. Bu da yalan yere kasten yapılan yemindir. Sahibini günaha daldırdığı için kendisine bu isim verilmiştir. Meselâ bir kimse borcunu vermediğini bildiği hâlde "Vallahi borcumu verdim." dese böyle bir yeminde bulunmuş olur. Bunun günahı pek çoktur. Bilerek yaptıysa keffaret yetmez, bilmeyerek yaptıysa zaten yemini lâğva girmiş olur.

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, İmamı Şafiî, bilerek veya bilmeyerek böyle bir yemin yapan kişiye keffaret gerekir, demiştir.

İmam-ı Azam Efendimiz'e göre istiğfar etmelidir. Ve bir kimsenin hakkına dokunmuş ise, bunu da telâfiye çalışmalıdır. Böyle bir yemin, sahibinin her türlü felâketine sebep olabilir, bundan çok sakınılmalıdır.

Aliyyürrazî buyurdu ki: "Hayatıma veya hayatına yemin ederim." gibi sözleri söyleyenlerin küfründen korkarım. Sıradan insanlar bunu bilmeyerek söylemeselerdi elbette bunun şirk olduğunu söylerdim. Zira Allah'dan başka hiç bir şeye yemin edilemez.

İslâmdan uzaklaşmaya da yemin edilemez. Doğru yere bu yemini yapmışsa islâma sağlam dönemez. Yalan yere yaptıysa küfründen korkulur.

Nitekim:

٥٦٠- عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ بُرَيْدَةَ عَنْ اَبِيهِ (رضى الله عنهما) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « مَنْ حَلَفَ اَنَّهُ بَرِيءٌ مِنَ الْاِسلَامِ فَاِنْ كَانَ كَاذِبًا فَهُوَ كَمَا قَالَ وَاِنْ كَانَ صَادِقًا لَمْ يَرْجِعْ اِلَى الْاِسْلَامِ سَالِمًا »

560. Abdullah İbn-i Büreyde'nin babasından *(Radıyallahu Anhüma)* rivayet ettiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"İslâmdan uzak olduğuna yemin eden bir kişi, yalancıysa dediği gibi olur. Doğruysa da islâma salimen** (sağlam bin müslüman olarak) **dönemez."** buyurmuştur. *(Ali el-Müttekî, Kenzül Ummal:16/706, No:46439)*

Bu hadisi şerifin zahiri: "Şöyle yaparsam yahudi olayım." diyen bir müslümanın, o işi yaptığında kâfir olacağını göstermektedir. İmamı Şafiî *(Rahimehullah)* ın görüşü budur.

Hanefîler ise, hadisi şerifin korkutma mahiyetinde olup, bu kişinin kâfir

olmayacağını söylemişlerdir. Ama bir işi yaptığı hâlde: "Ben bu işi yaptıysam yahudi olayım." diyen kimse hakkında, Hanefîler de ihtilâf etmiştir.

Sahih olan görüş bunun yemin olduğunu bilerek yaptıysa kâfir olmaz. Ama bunu demesiyle kâfir olacağını biliyorduysa, küfre rıza gösterdiği için kâfir olur. Ekseri ulema, hadisin manası budur demişlerdir.

Fetevâyı Bezzâziye de zikredildiğine göre fetva; bu sözün, yemin olup keffaret gerektirdiği üzeredir. *(Ruhul Beyan:1/351)*

(غَفُورٌ) **GAFÛR**: Günahları son derece örten ve cezaları bağışlayan demektir.

(حَلِيمٌ) **HALîM**: Alusî tefsirinde zikredildiğine göre 5. bapdandır, masdarı (حِلْمٌ): Hilm'dir. Tefsiri Kebirde zikredildiğine göre arap kelâmında Hilm: Vakar, yavaş hareket, acele etmemek gibi manalara gelir. Nitekim yavaş giden deveye Ahlam denir. İstirahat hâlinde görülen rüyaya Hulm denir. Allah'ın sıfatlarından olan Halîm'in manası ise: Acele ceza vermeyip, kâfir ve facirlerin cezasını tehir eden (geciktiren) dir.

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, Halîmî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Halîm'in manası, günahlarından sebep kullarından nimetlerini kesmeyen, itaat edenleri rızıklandırdığı gibi, asileri de rızıklandıran, kendisini zikreden ve ona dua eden müttaki kişileri, âfet ve belâlardan koruduğu gibi, zikrinden gafil olan asileri de aynı şekilde koruyan zat demektir.

Ebu Süleyman el-Hattâbî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Halîm, sinirine göre hareket etmeyen, cahillerin cehaletine, asilerin isyanına bakarak onlara acele ceza vermeyen zata denir.

İntikam almaktan aciz oldukları için bu şekil hareket edenlere Halîm denmez ancak intikam almaya gücü yettiği hâlde acele etmeyen zata Halîm denir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, kul, Halîm sıfatından nasibini alarak ağır başlı, vakarlı, yumuşak, görmemezlikten gelici ve affedici olmalıdır. Zira Hlm, kulların en güzel hasletlerindendir.

٥٦١- عَنْ عَلِيِّ بْنِ اَبِى طَالِبٍ (رضى الله عنه) اَنَّ النَّبِىَّ ﷺ قَالَ « اِنَّ الرَّجُلَ لَيُدْرِكُ بِالْحِلْمِ دَرَجَةَ الصَّائِمِ الْقَائِمِ وَاِنَّهُ لَيُكْتَبُ جَبَّارًا وَاِنَّهُ مَا يَمْلِكُ اِلاَّ اَهْلَ بَيْتِهِ »

561. Ali İbn-i Ebi Talip *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Nebi *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **Şüphesiz kişi yumuşaklığı sebebiyle oruca ve gece namazına devam edenlerin derecesine ulaşır ve şüphesiz o, sadece kendi hane halkına sahip olduğu hâlde** (onlara sert muamele ettiği için Allah indinde) **Cebbar** (zorba) **yazılır.** " buyurdu. *(Ebu Nuaym, Hılye:8/289)*

YEMİNLERLE İLGİLİ DİĞER AYETLER.

لاَ يُؤَاخِذُكُمُ اللّٰهُ بِاللَّغْوِ فِى اَيْمَانِكُمْ وَلٰكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَّدْتُّمُ الْاَيْمَانَ فَكَفَّارَتُهُ اِطْعَامُ عَشَرَةِ مَسَاكِينَ مِنْ اَوْسَطِ مَا تُطْعِمُونَ اَهْلِيكُمْ اَوْ كِسْوَتُهُمْ اَوْ تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلٰثَةِ اَيَّامٍ ذٰلِكَ كَفَّارَةُ اَيْمَانِكُمْ اِذَا حَلَفْتُمْ وَاحْفَظُوا اَيْمَانَكُمْ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اٰيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ (٨٩)

"Allah, yeminlerinizdeki lâğıvle sizi muahaze etmez (kasıtsız olarak ağzınızdan çıkıveren yeminlerinizden dolayı sizi sorumlu tutmaz), **fakat kasten** (bile bile) **yaptığınız yeminler yüzünden sizi muahaze eder. Bunun da keffareti, ailenize yedirmekte olduğunuzun orta** (derece) **sinden on yoksulu yedirmek yahut onları giydirmek yahut bir köle azat etmektir. Fakat kim** (bunları) **bulamazsa** (ona da) **üç gün oruç** (gerekir). **İşte yemin ettiğiniz** (ve bozduğunuz) **taktirde yeminlerinizin keffareti budur. Yeminlerinizi muhafaza** (onlara riayet) **edin. Allah, ayetlerini sizlere böylece açıklıyor umulur ki şükredersiniz."** *(Maide Suresi:89)*

... وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ فِيمَا اَخْطَاْتُمْ بِهِ وَلٰكِنْ مَا تَعَمَّدَتْ قُلُوبُكُمْ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُوراً رَحِيماً (٥)

"Yanılarak yaptığınız (yeminler) **de size hiç bir vebal yoktur. Fakat kalplerinizin kastettiği** (bile bile yaptığı) **nda size vebal vardır. Ve Allah çok bağışlayıcı ve çok esirgeyicidir."**

Mevlâ Tealâ, çok yemin ederek kendi ismini alçak dünya menfaatlerine âlet etmekten nehyettikten sonra kasıtsız, yanılarak yapılan yeminlerle muahaze etmiyeceğini açıkladığı gibi yemin çeşitlerinden biri olan, insanın, ailesi üzerine yaptığı yeminin hükmünü beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

لِلَّذِينَ يُؤْلُونَ مِنْ نِسَآئِهِمْ تَرَبُّصُ اَرْبَعَةِ اَشْهُرٍ فَاِنْ فَآؤُ فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ (٢٢٦)

KELİME MANASI (226)

(لِلَّذِينَ) **Öyle kimseler için vardır ki,** (يُؤْلُونَ) **îlâ yapıyorlar,** yani yemin ederek uzaklaşıyorlar, kimden? (مِنْ نِسَآئِهِمْ) **ailelerinden,** yani ailelerine yaklaşmamaya ve onlarla cima etmemeğe yemin edenler için vardır. ne? (تَرَبُّصُ) (اَرْبَعَةِ اَشْهُرٍ) **dört ay beklemek,** yani bu müddet içinde ailelerine yanaşmazlarsa yeminleri bozulmuş olmaz ve kendilerine keffaret lâzım gelmez. (فَاِنْ فَآؤُ) **binaenaleyh eğer dönerlerse,** yani dört ay içinde aileleriyle cima ederek yemin-

lerinden dönerlerse. (فَإِنَّ اللَّهَ) **Muhakkak Allah** (-u Tealâ Hazretleri) (غَفُورٌ) **ziyade mağfiret edicidir.** (رَحِيمٌ) **Ziyade acıyıcıdır,** yani keffaret veren kişinin yeminini bozma günahını affeder.

MEALİ ŞERİFİ (226)

Ailelerinden îla yapanlar (onlarla cima etmiyeceklerine yemin edenler) **için, dört ay beklemek vardır. Binaenaleyh eğer** (bu yeminlerinden vaz geçerek o müddet içinde ailelerine) **dönerlerse, şüphesiz Allah** (-u Tealâ) **ziyade mağfiret edici, çok acıyıcıdır.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebîr, Kurtubî ve diğerlerinde zikredildiğine göre, **îLÂ:** Lügatta yemin demektir. Kasem, Yemin, Half kelimelerinin lügat manaları birdir. Istılâhta ise: Zevceye takarrup etmemek (yaklaşmamak) üzere yapılan yemindir ki, Üç kısma ayrılır:

1. îlâ-yi muvakkat (vakitlenmiş îlâ) dır ki, bu, dört ay, sekiz ay gibi bir müddetle mukayyet (kayıtlanmış) îlâdır.

2. îlâ-yi müebbettir. Bu, ebediyyen yaklaşmamak üzere yapılan îlâdır.

3. îlâ-yi mechuldür. Bu da bir müddet zikredilmeksizin meselâ "yemin olsun ki ben sana yaklaşmıyacağım." diye yapılan îlâdır.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Katade *(Radıyallahu Anh)* buyurdu ki: "îlâ, cahiliyet ehli için talâk (boşamak) mahiyetindeydi.

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, Saîd İbn-i Müseyyep *(Radıyallahu Anh)* buyurdu ki: îlâ, cahiliyet ehlinin ailelerine yaptıkları zararlardan biriydi. Şöyle ki: Bir adam, kendi ailesini sevmeyip, başkasının da onunla evlenmesini istemeyince, ona ebedi yanaşmayacağına yemin ederdi ve böylece ailesini (ne dul ne de evli bir hâlde) ortada bırakırdı.

İslâmın bidayeti (başlangıcı) nda da böyle yapıyorlardı. Allah-u Tealâ Hazretleri, kadınlardan bu zararı gidermek için, bu şekil yemin eden kocalara, düşünecekleri bir müddet tayin etti. eğer koca bu yemini bozarak ailesine dönmekte bir kâr görürse öyle yapar ayrılmakta kâr görürse ayrılır.

(تَرَبُّصٌ) TARABBUS: Tefaa'ul babından mastar olup beklemek demektir. Allah-u Tealâ Hazretlerinin, îlâ müddetini dört ayla hudutlaması, yani kocanın, karısını terk ederek ona edep vermesinin, bu müddeti geçmesine müsaade etmemesi, kadının, kocasına bu müddetten fazla sabredemiyeceğindendir.

Kurtubî, İbn-i Kesîr ve Dürrül Mensur tefsirlerinde zikredildiğine göre, Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh),* bir gece Medine'de dolaşırken, kocasından ayrı kaldığı için bu ayrılığa dayanamıyarak evinin içinde bir takım beyitler söyliyen bir kadın sesi duydu. Ertesi gün, o kadının kocasının nerede olduğunu sordu: "Sen onu Irak'a gönderdin." dediler.

O zaman bir takım kadınları, bir rivayete göre kızı Hazreti Hafsa'yı çağırtarak: "Bir kadının, kocasından ne kadar ayrı kalabileceğini sordu." Onlar da: "Bir iki ay rahat durur, üç ayda sabrı azalır, dört ayda ise sabrı tükenir." dediler.

Bunun üzerine Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)*, kişinin cihada gitme müddetini dört ay olarak tayin etti, bu müddet geçtiğinde gazileri geri çağırıp yenilerini gönderirdi. *(Kurtubî, el-Câmiuli Ahkâmil Kuran:3/108, İbn-i Kesir:1/269, Suyûtî, Dürrül Mensür:1/252)*

Zübeyr İbn-i Bekkâr *(Rahimehullah)*, Muvaffakiyat'ta zikretmiştir ki: Bir kadın, Ömer İbn-i Hattab'a gelerek, "Ya emîrel müminin! Kocam gündüz oruç tutuyor gece de ibadetle meşgul oluyor. İbadetle meşgul olduğundan ben onu sana şikayet etmek istemiyorum." dedi.

Hazreti Ömer'de: "Allah seni hayırla mükâfatlandırsın, kocanı ne güzel övüyorsun." dedi. Kadın aynı sözleri tekrar ettikçe Hazreti Ömer de bu cevabı tekrar ediyordu.

Ka'b İbn-i Sivaril Esedî *(Radıyallahu Anh)*, orada Hazreti ömerin yanında bulunuyordu. O, Hazreti Ömer'e: "Ey Müminlerin emiri! Bu kadınla kocasının arasında hükmet." dedi. Hazreti Ömer de: "Bu kadın fetva mı istiyor." dedi. O da: "Bu kadın, kocasının yatağından uzak durduğundan şikayetleniyor ve bu hususta hakkını istiyor." dedi.

Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)*: "Eğer sen böyle anlıyorsan, sen hüküm ver." dedi. O zaman Ka'b *(Radıyallahu Anh)*, kadının kocasını çağırtarak hanımın senden şikayetleniyor, nafakasını mı eksik ettin?" dedi. O da: "Hayır." deyince, kadın, bir takım beyitler söyliyerek kocasının gece gündüz ibadetle meşgul olup yatağına gelmediğinden şikayetlendi.

Kocası da, Kuranı Kerimdeki tehdit ayetlerini düşünerek: "Dünya lezzetlerinden uzak olduğunu ifade eden beyitlerle" ona cevap verdi. O zaman Hazreti Ka'b: "Şüphesiz Allah sana dört kadın (nikahlamayı) serbest etti. Üç gün üç gece Rabbine ibadet etme hakkın var. Bir gün bir gece de kadının hakkıdır." dedi.

O zaman Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)*: "Vallahi ben, senin hangi işine şaşacağımı bilemiyorum, bu kadının maksadını anladığına mı? yoksa aralarında verdiğin bu isabetli hükme mi? Hadi git, seni Basra kadılığına tayin ettim." dedi. *(Suyûtî, Dürrül Mensûr:1/653-654)*

Rivayete göre Halid İbn-i Saîd el-Mahzûmî *(Radıyallahu Anh)* nin, ailesinden uzak durduğu haberi Hazreti Aişe *(Radıyallahu Anha)* ya ulaşınca, ona vaaz ederek: "Ey Halid! Sakın aileni uzun zaman bırakma, çünkü Allah-u Tealânın, îlâ yapana, tayin ettiği müddeti duydun." buyurdu. Böylece bir kimsenin ailesinden uzak duracağına yemin etmeksizin onunla cima etmeyi uzun zaman terk etmesinin, îlâ'ya benzemesinden sakındırdı.

(فَيْء) FEY': İkinci babtan mastar olup, dönmek demektir. Bundan dolayı güneşin, öğle vakti tepeye çıkmasıyla kaybolup, zevalden sonra tekrar dönen (geri gelen) gölgeye fey' denir. Kişinin ailesine yanaşmamaya dair yaptığı yeminden dönmesine de fey' denir.

وَإِنْ عَزَمُوا الطَّلَاقَ فَإِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ (٢٢٧)

KELİME MANASI (227)

(وَإِنْ عَزَمُوا) **Eğer azmederler** (kastederler) **se,** neyi?(الطَّلَاقَ) **talakı,** yani bu dört ay içinde ailelerine yanaşmamaya sebat ederek, onlardan ayrılmaya karar verirlerse. (فَإِنَّ اللَّهَ) **muhakkak Allah** (-u Tealâ Hazretleri) (سَمِيعٌ) **ziyade işiticidir,** yani iddetin geçmesiyle talâk-ı bayine dönüşen îlâlarını, (عَلِيمٌ) **ziyade bilicidir,** yani bu îlâdan maksatlarını tam manasıyla bilmektedir, binaenaleyh onların niyetlerine göre ceza verecektir.

MEALİ ŞERİFİ (227)

Ve eğer (îlâ suretiyle yemin edenler, dönmeyip de ailelerini) **boşamaya karar verirlerse, muhakkak Allah** (-u Tealâ onların bu sözlerini) **ziyade işitici,** (niyetlerini) **ziyade bilicidir.**

İ Z A H A T

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, îlâ hakkında bir takım hükümler vardır:

1. Bir kişi îlâ'da sebat eder de, ailesine yaklaşmadan dört ay geçerse, İbn-i Abbas, İbn-i Mesut *(Radıyallahu Anhüma)* ya göre bir talâkı bayin vaki olur. Kadın, kocasının keyfine kurban olmaz, istediği kocaya gidebilir. Ebu Hanife *(Rahimehullah)* ın mezhebi de budur.

Saîd İbn-i Müseyyeb ve Zührî *(Rahimehumallah),* bir talâk-ı ric'î vakı olur demişler, Malik, Şafiî ve Ahmed *(Rahimehumullah)* a göre dört aylık müddetin geçmesiyle boşanmaz ancak bu müddet geçince kocaya, yemininden dönmesi veya boşaması emredilir. İkisini de yapmazsa hakim kadının boş olmasına hüküm verir. Hazreti Ömer, Osman, Ebud Derda, İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anhüm)* hazaratının görüşleri de budur.

İmamı Azam efendimizin bu hususiaki delili: Mevlâ Tealâ, dönüş için dört ay müddet koymuştur.Bu müddet içinde yemininden dönmeyen kişi, karısını boşamaya azmetmiş demektir. Zaten ayeti kerimede de, (وَإِنْ عَزَمُوا الطَّلَاقَ) **"Talâkı azmederlerse."** Boşanmayı kastederlerse buyurulmuştur. Azm ise kalbin bir şeye karar vermesinden ibarettir. Görüldüğü gibi, ayeti celilede bilfiil boşama şart koşulmamıştır, öyleyse bu müddet geçtiği hâlde kocanın

yemininden dönmemesi boşamaya kararlı olduğunun delili sayılacağından boşanmaya yeterlidir.

2. Cenabı Hak'ka kasem suretiyle olduğu hâlde daha dört ay geçmeden, zevceye takarrub (yaklaşma) vuku' bulursa, keffareti yemin lâzım gelir.

3. Ve eğer bir şeye ta'lik (bağlama) suretiyle yapılıp da, dört ay geçmeden yaklaşma yapılırsa, o ta'lik edilen şeyin yerine getirilmesi lâzım gelir. Meselâ: Aileme yaklaşırsam fukaraya bir lira tasadduk edeyim denilmiş ve yaklaşma yapılmışsa, bunu sadaka olarak vermek lâzım gelir.

4. Yeminde zarar verme kastının bulunmasının şart olması: Ebu Hanife, Şafiî ve Ahmed *(Rahimehumullah)* : **"Rıza ve gazap hâlinde îlâ sahih olur"**, yani kişi ailesinden memnun veya kızgın iken yaptığı yemin geçerli olur. buyurdular.

İmamı Malik ise, ancak: "kişi ailesine kızgınken, ona zarar vermek kastıyla yemin etmişse bu, îlâ sayılır." demiştir. Onun bu hususta kendine göre delilleri varsa da, cumhurun delili: Bu ayet, îlâ yapanlar hakkında umumidir. O hâlde îlâ lâfzı, zarar kastı veya herhangi bir menfaat için yapılan bütün yeminleri içine almaktadır.

5. Ayeti kerimede geçen Fey'den maksat: Saîd İbn-i Cübeyr ve Şa'bî *(Radıyallahu Anhuma)* nın buyurduğuna göre cimadır. Bu müddet içinde cima etmezse ailesi talâkı bayinle boş olur. Diğerlerine göreyse: Fey', özrü olmayanlar için cimadır. Hasta, yolcu, mahbus gibi özür sahipleri içinse, dille veya kalple dönüş yeterlidir. Cumhur ulemanın mezhebi de budur. Nehaî ise, Fey': Her hâl-u kârda dille dönüştür, yani "Döndüm" demesi yeterlidir, demiştir.

6. îlâ'nın müddeti İmamı Şafiî'ye göre hür ve köle hakkında dört aydır. Ebu Hanîfe ve Malik *(Rahimehumallah)* a göre kölelikte bu müddet yarılanır (iki aydır). Ancak İmamı Azama göre bu, kadının köleliğine, İmamı Malik'e göre ise kocanın köleliğine göredir.

İşte îlâdaki bu müddetin dört ay olarak tayin edilmesinde her iki tarafın hâline riayet vardır. Şöyleki: Bu, kocanın düşünmesi için bir fırsat olduğu gibi, kadının tahammülüne (dayanabilmesine) uygundur. Dört aydan fazla olunca kocanın zarar kastı açığa çıktığı gibi, kadının da sabır gücü tükeneceğinden, şeriat dört aylık müddeti tayin ederek iki tarafın da haklarını korumuştur.

Mevlâ Tealâ bir bakımdan boşama bir bakımdan yemin olan îlânın hükmünü açıkladığı gibi, talâkın hükümlerini beyan etmek üzere buyuruyor:

وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ ثَلٰثَةَ قُرُوءٍ وَلَا يَحِلُّ لَهُنَّ أَنْ
يَكْتُمْنَ مَا خَلَقَ اللّٰهُ فِي أَرْحَامِهِنَّ إِنْ كُنَّ يُؤْمِنَّ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ

وَبُعُولَتُهُنَّ أَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِي ذَٰلِكَ إِنْ أَرَادُوا إِصْلَاحًا وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ (٢٢٨)

KELİME MANASI (228)

(وَالْمُطَلَّقَاتُ) **Ve tatlik olunmuş** (boşanmış) **kadınlar,** yani hayız gören, kendileriyle cima edilmiş olan hürreler (köle olmayan kadınlar) dan kocaları tarafından boşanmış olanlar, (يَتَرَبَّصْنَ) **bekletirler, bekletsinler,** yani aslında (يَتَرَبَّصْنَ) **beklerler** manasındaysa da, burada kendisinden sonra gelen (بِ) ba ile müteaddî olduğundan bekletirler manasındadır. Ayrıca burada haber emir manasında olduğundan mana **"Bekletsinler."** demektir. *(Âlusî:2/131)* kimi? (بِأَنْفُسِهِنَّ) **kendilerini,** ne kadar bekletsinler? (ثَلَاثَةَ قُرُوءٍ) **üç kurû'** (hayız veya temizlik müddeti), yani bu müddet bitinceye kadar başkalarıyla evlenmesinler. (وَلَا يَحِلُّ)**Ve helâl olmaz,** kim için? (لَهُنَّ) **onlar** (kadınlar) **için,** ne? (أَنْ يَكْتُمْنَ) **gizlemeleri,** neyi? (مَا) **o şeyi ki,** (خَلَقَ) **yarattı,** kim? (اللَّهُ) **Allah** (-u Tealâ Hazretleri) nerede? (فِي أَرْحَامِهِنَّ) **rahimlerinde,** yani Allah-u Tealâ Hazretlerinin, kadınların rahimlerinde yaratmış olduğu hayız veya çocuk gibi şeyleri, kocalarından gizlemeleri onlara helâl olmaz. (إِنْ كُنَّ) **eğer onlar** (kadınlar) **oldularsa,** ne? (يُؤْمِنَّ) **inanır,** kime? (بِاللَّهِ) **Allah** (-u Tealây) **a,** daha? (وَالْيَوْمِ الْآخِرِ) **ve ahiret gününe,** yani bu kadınlar, Allah'a ve ahiret gününe inanıyorlarsa, bu gibi gizleme işlerine cesaret etmesinler. (وَبُعُولَتُهُنَّ) **Ve onların kocaları,** nedirler? (أَحَقُّ) **daha lâyıktırlar,** neye? (بِرَدِّهِنَّ) **onları döndürmeye** (kadınları nikâhlarına döndürmeye), yani kocalar, ricat suretiyle hanımlarını geri almaya, nikâhlarını devam ettirmeye herkesten daha hak sahibidirler. nerede? (فِي ذَٰلِكَ) **bunda** (bekleme müddetinde), zira kadın iddet müddeti içinde bulundukça, kocanın kendisine dönme hakkı vardır. Fakat iddet (bekleme müddeti) bitince bu dönüş hakkı batıl olur. (إِنْ أَرَادُوا) **eğer isterlerse,** yani ricat suretiyle kocalar isterlerse, neyi? (إِصْلَاحًا) **bir ıslah,** yani kendileriyle ailelerinin arasını düzeltip, onlara iyilik etmek isteyip, zarar vermek istemezlerse kendileri için ailelerine dönme hakkı vardır. (وَلَهُنَّ) **Ve onlar** (kadınlar) **için vardır,** yani kadınlar için kocaları üzerine haklardan vardır. Ne? (مِثْلُ الَّذِي) **ol hak gibi ki,** kimin üzerindedir? (عَلَيْهِنَّ) **onların** (kadınların) **üzerindedir,** yani erkeklerin kadınlar üzerinde olan hakları gibi kadınların da kocaları üzerinde hakları vardır. Neyle? (بِالْمَعْرُوفِ) **maruf yolla,** (وَلِلرِّجَالِ) **fakat erkekler için vardır,** kim üzerine?

(عَلَيْهِنَّ) **onlar** (kadınlar) **üzerine,** ne? (دَرَجَةٌ) **bir derece,** yani akılda, dinde, hakta bir üstünlük vardır. (وَاللّٰهُ) **ve Allah** (-u Tealâ Hazretleri) (عَزِيزٌ) **ulu ve kavidir,** yani ahkâmına muhalefet edenlerden intikam almağa kadirdir, (حَكِيمٌ) **ziyade hikmet sahibidir,** yani her ne işlerse işi yerindedir. Binaenaleyh şeriat (kanun) ları hikmet ve maslahatlara şamildir (isabetli ve faydalı bütün meseleleri içine almaktadır).

MEALİ ŞERİFİ (228)

Boşanmış kadınlar kendilerini üç kurû' (hayız veya temizlik) **müddeti bekletirler** (bekletsinler). **Eğer onlar Allah** (-u Azimüşşan) **a ve ahiret gününe inanıyorlarsa, Allah'ın, kendi rahimlerinde yaratmış olduğu** (hayız ve çocuk gibi) **şeyleri gizlemeleri onlara helâl olmaz. Ve eğer kocaları, ıslah** (aileleriyle aralarını düzelterek barışmak) **murad ediyorlarsa, o bekleme müddeti içinde onları** (ailelerini) **geri almaya** (herkesten ziyade) **hak sahibidirler. Maruf yolla** (aklen ve dinen bilinen bir şekilde) **kocaların, onlar** (kadınlar) **üzerinde olan** (hakları) **gibi, onlar** (kadınlar) **için de** (kocaları üzerinde bir takım hakları) **vardır. Şu kadar ki, erkekler için onlar** (kadınlar) **üzerine bir derece** (hak ve fazilette üstünlük) **vardır. Ve Allah** (-u Tealâ Hazretleri) **Azîz** (ulu ve kavî) **dir, Hakîm** (her ne işlerse işi yerinde olan) **dır.**

İ Z A H A T

İmam-ı Fahrur Razî, Mefatîhul Gayb isimli eserinde buyurmuştur ki: (مُطَلَّقَاتُ) MUTALLAKÂT, (مُطَلَّقَة) Mutallaka'nın cemisidir. Bu, kocasından boşanmış kadın demektir. Bu kadın, ya kendisiyle cima edilmiş olur veya olmaz, eğer kendisiyle cima edilmemişse iddet beklemesi gerekmez. Nitekim Allah-u Tealâ Hazretleri:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمَسُّوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَّةٍ تَعْتَدُّونَهَا . . . (٤٩)

"Ey iman edenler! Mümin kadınları nikâhlayıpta sonra kendilerine dokunmadan (cinsî münasebette bulunmadan) **onları boşadığınız zaman, sizin için,üzerlerine sayacağınız bir iddet yoktur."** buyurmuştur. *(Ahzap Suresi:49 dan)*

Kendisiyle cima edilen kadın ya hamiledir veya değildir. Hamileyse onun iddeti aylara göre hisap edilmeyip çocuğunu doğurmasıyla biter. Bu hususta da Rabbimiz *(Celle Celalühü)* :

. . . وَأُولَاتُ الْأَحْمَالِ أَجَلُهُنَّ أَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ . . . (٤)

"Yüklü (gebe) **kadınların iddetleriyse, yüklerini vaz etmeleri** (doğurmaları) **yle biter."** buyuruyor. *(Talâk Suresi: 4 den)*

Hamile olmayan kadınlara gelince bu da: Ya hayız görür veya görmez, çok küçük veya çok yaşlı olduğundan hayız görmesi mümkün olmayan kadınların iddetleri, kurû'a (hayız ve temizlik gibi hâllere) bağlı olmayıp üç aydır. Nitekim Mevlâ Tealâ Hazretleri:

وَالّٰٓئِۣ يَئِسْنَ مِنَ الْمَحِيضِ مِنْ نِسَآئِكُمْ اِنِ ارْتَبْتُمْ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلٰثَةُ اَشْهُرٍ وَالّٰٓئِۣ لَمْ يَحِضْنَ . . . (٤)

"Kadınlarınızdan hayızdan ümit kesmiş (âdetten kesilmiş) **olanlarla, henüz hayız olmamış** (yaşı küçük olduğundan âdet görmemiş) **olanlar** (ın iddetlerin) **de, eğer şüphe ederseniz onların iddetleri üç aydır."** buyuruyor. *(Talâk Suresi:4 den)*

Hayız görenler de ya hürre veya cariye olur. Cariye ise iddeti iki kur' veya iki aydır. Nitekim:

٥١٢–عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « طَلاَقُ الْاَمَةِ تَطْلِيقَتَانِ وَقُرْؤُهَا حَيْضَتَانِ »

562. Hazreti Aişe *(Radıyallahu Anha)* dan rivayet olunduğuna göre Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Cariyenin talâkı iki talâk, kur'u** (bekleme müddeti) **da iki hayızdır."** buyurmuştur. *(Ebu Davud, Talâk:6, Tirmizî, Talâk:7, İbn-i Mace, Talâk:30, Darimî, Talâk:17-18, Muvatta', Talâk:69, 91, Ahmed İbn-i Hanbel:6/117)*

Bütün bu saydıklarımız, bu ayeti celilede geçen mutallekatın hükmüne dahil değildir. Ancak boşanmış bir kadın da:

1. Kendisiyle cima edilmiş olmak,
2. Hamile olmamak,
3. Hayız görmek,
4. Hürre olmak.

Vasıfları toplanmışsa bu ayeti kerimenin hükmüne girdiğinden, iddeti kurû' ile sabit olur.

(يَتَرَبَّصْنَ) : Aslında **"Beklerler"** manasında bir haberse de, bundan murat emir olup, **"Beklesinler."** demektir. Sahibi Keşşaf'ın zikrettiğine göre emir yerine haber sıgasını kullanmak, o emrin tekidini (kuvvetlendirilmesini) ifade eder. Meselâ: Emir sıgasıyla **"Allah Sana rahmet etsin."** diyecek yerde, mazi (haber) sıgasıyla **"Allah sana rahmet etti."** demek sanki o anda bu duanın kabul edilip rahmetin mevcut olduğunu ifade etmektedir.

Bu ayeti celilede de: **"Beklesinler."** yerine, **"Beklerler."** ifadesini kullanmak, kadınlar tarafından bu emrin hemen kabul edilip, yerine getirilmesi gerektiğine dair bir tenbih (uyarı) dır. Sanki kadınlar bu emri yerine getirmişler de, onların yapmış oldukları şey anlatılmaktadır.

ENFÜS: Nefsin cemi olup, Alusî tefsirinde zikredildiğine göre evvelindeki (ba), tadiyet (müteaddi yapmak) için olduğundan beklerler manasında olan (يَتَرَبَّصْنَ) yi bekletirler manasına dönüştürmüştür.

Fahrur Razî ve Ebus Suûd tefsirlerinde zikredildiğine göre, bu ayeti celiledeki (يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ) **"Kendilerini bekletsinler."** ifadesinin kullanılmasında, kadınları beklemeye ve nefislerini, isteklerinden uzaklaştırmaya son derece teşvik vardır. Çünkü kadınların nefisleri erkeklere karşı çok meyyal (ziyade meyledici) olduğundan Allah-u Tealâ Hazretleri onlara vermiş olduğu bekleme emrini yerine getirmeleriyle, nefislerinin isteklerini yenmelerini ve kendilerini zorla bekletmelerini emretmiştir.

Bundan evvelki ayeti celilede geçen îlâ hükmünde, erkekler muhatap olduğundan (تَرَبُّصُ أَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ) **"Dört ay bekleme."** ifadesi kullanılıp, **"Kendilerini bekletsinler."** gibi bir tenbih kaydına ihtiyaç görülmemiştir.

Fahrur Razî, Kazî Beyzâvî, Hâzin, Nesefî ve Alusî tefsirlerinde zikredildiğine göre, (قُرُوء) KURÛ' kelimesi, Kur' ve Kar' kelimelerinin cemisidir. Hayız manasına da, temizlik manasına da geleceğinde ihtîlâf yoktur.

Ebu Ubeyde *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki, Kur' kelimesi arap kelâmında ezdat (ters manalara kullanılanlar) dandır. bazıları, hayız manasında hakikat olup, temizlik manasında mecaz olduğu, bazılarıda bunun aksini söylemişlerse de meşhur olan, şafak kelimesi, kırmızılık ve beyazlığın ikisinin birden ismi olduğu gibi bunun da hayız ve temizlik manalarının her ikisine de hakikaten kullanıldığıdır.

Bilinmelidir ki, Allah-u Tealâ Hazretleri bu ayeti celilede yukarıda zikredilen şartları haiz olup boşanan bir kadına üç kur' iddet beklemesini emretti. Ancak ulema, kur'un tayininde ihtilâf ettiler.

İmamı Şafiîye göre, Kur' temizliktir. Bu, İbn-i Ömer, Zeyd, Aişe, Malik *(Radıyallahu Anhüm)* ve diğer bazı büyüklerin görüşüdür.

Hazreti Ömer, Ali, İbn-i Mesut, İbn-i Abbas, Ebu Musa, Ubâdetübnüs Samit, Ebud Derda ve İkrime *(Radıyallahu Anhüm)* Hazaratı ise, Kur'un hayız olduğu görüşündedirler.

Ebû Hanife, Dahhâk, Süddî, Evzâî, Süfyanı Sevrî *(Rahimehumullah)* ın görüşleri de budur.

Zâdül Mesir tefsirinde zikredildiğine göre, Ahmed İbn-i Hanbel buyurmuştur ki: Evvelce ben Kur'un temizlik manasında olduğunu söyledimse de, bu gün hayız manasında olduğu görüşündeyim.

Ebû Hanife *(Rahimehullah)* ın bu hususdaki delilleri:

1. Kur' lugatta, hayız ve temizlik manasında kullanılıyorsa da, şeriatta ekseri hayız manasında kullanılmaktadır. Nitekim Ebî Hubeyş kızı Fatıma:

"Ya Resulallah! Ben devamlı kan gören bir kadınım hiç temizlenmiyorum, namazı bırakayım mı? diye sorduğunda:

٥٦٣- فَأَمَرَهَا النَّبِيُّ ﷺ أَنْ تَدَعَ الصَّلاَةَ أَيَّامَ أَقْرَائِهَا ثُمَّ تَغْتَسِلَ وَتُصَلِّيَ .

563. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ona: **"Sadece Kur'** (hayız günlerin) **de namazı terketmesini sonra yıkanıp kılmasını,"** emretti. *(Ebu Davud:1/73, No:281)*

٥٦٤- عَنْ عَدِيِّ بْنِ ثَابِتٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ (رضى الله عنهم) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ

« اَلْمُسْتَحَاضَةُ تَدَعُ الصَّلاَةَ أَيَّامَ أَقْرَائِهَا ثُمَّ تَغْتَسِلُ وَتُصَلِّي »

564. Adiy İbn-i Sabit'in babasından onun da dedesinden *(Radıyallahu Anhüm)* rivayet ettiği bir hadisi şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Hayız gören kadın Kur' günlerinde namazı bırakır sonra yıkanır ve kılar."** buyurdu. *(Ebu Davud:1/73, Tirmizî, Taharet:94, Neseî, Taharet:134, Hayız:4, İbni Mace, Taharet:215, Darimî, Vuzû':84-94)*

İşte bütün bunlardan, Kur'un hayız manasında olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Çünkü kadın, namazı ancak hayız günlerinde bırakabilir.

2. İddet, rahmin beraatını (ana rahminde çocuğun olmadığını) anlamak için meşru edilmiş (ortaya konmuş) tur. Bunu ise temizlik değil ancak hayız belli eder.

3. Allah-u Tealâ Hazretleri, çok küçük veya çok yaşlı olduğundan hayız görmeyen kadınların iddetlerini üç ay olarak tesbit ederek iddet hususunda ayları hayız yerine koymuştur. Bu da iddetin temizlikle değil hayızla tayin edileceğini göstermektedir.

4. İddetin, hayızla olmasının kabul edilmesi hâlinde, üç kur'un tamamını doldurmak mümkün olur. Çünkü boşanma, temizlik hâlinde olacağından, boşanan kadın, iddetten ancak üç hayızın geçmesiyle çıkar. Bu durumda üç kur'un tamamı bitmiş olur.

İddetin, temizlikle olmasının kabul edilmesi halindeyse, kişi, ailesini temizliğin sonunda boşadığı taktirde o kadın üzerinden son iki temizliğin tamamı, birinci temizliğin ise bir kısmı geçmiş olur ki, bu durumda üç kur' tamamlanmamış olur.

Ebu Bekir İbn-i Arabî'nin, Ahkâmul Kuran'ında beyan ettiğine göre, müfessirler bu ayeti kerimede geçen: (وَلاَ يَحِلُّ لَهُنَّ أَنْ يَكْتُمْنَ مَا خَلَقَ اللّٰهُ فِي أَرْحَامِهِنَّ) **"Allah'ın, kadınların rahimlerinde yarattığını gizlemeleri onlara helâl olmaz."** ifadesinden ne murat edildiği hakkında ihtilâf vardır. Hazreti Ömer, İbn-i Abbas ve Mücahid *(Radıyallahu Anhüm)* Hazaratının görüşlerine göre, Allah-u Tealâ Hazretlerinin, kadınların rahimlerinde yarattığından murat çocuktur.

Ikrime, Nehaî ve Zührî *(Radıyallahu Anhüm)* Hazaratının buyurduğuna göre bu, hayızdır. İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* ise: "Bu, hem çocuk hem de hayız olabilir." buyurmuştur. İbn-i Arabî de bunu seçmiştir. Şöyle ki:

Kadının hamileyken, hamile değilim demesi veya henüz âdet (hayız) hâli devam ederken bunun bittiğini söylemesi kadına helâl olmaz. Çünkü bu hâlde kadın, kocasının kendisine dönme hakkını yalan yere iptal etmiş olur. Bilakis kadın âdet hâli son bulduğu hâlde, henüz devam ediyor derse kocasının kendisine dönme salâhiyeti bitmişken, onun kendisine dönmesine ve böylece gayri meşru bir aile hayatının meydana gelmesine sebep olur, böylece kadın büyük bir haram işlemiş olur.

Zira iddetin bitip bitmediğini açıklamak kadına mahsus sırlar kabilinden olduğundan, bu hususta, yalanı açığa çıkmadıkça kadının sözü muteberdir. Binaenaleyh gerek hayzını, gerek çocuğunu saklayıp başka kocaya gidebilmesi mümkün olduğundan, Cenabı Hak, imanı olan kadınların bu gibi hainliklere teşebbüs etmelerinin helâl olmadığını açıklamış: (اِنْ كُنَّ يُؤْمِنَّ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ) **"Allah'a ve ahiret gününe inanıyorlarsa."** (bu gibi işler yapmasınlar). buyurarak da bunu tekit etmiştir.

(بُعُوْلَة) BUÛLE: (بَعْل) Ba'l'in cemisidir. Bu ise koca demektir. Asıl lugatı Malik (sahip) ve Seyyid (efendi) manasındadır. Mevlâ Tealâ ayeti celilenin bu cümlesinde kocaların iddet içerisinde ailelerine dönüş hakları olduğunu açıklamıştır.

Bundan evvelki cümleyi cemilede geçen **"Boşanan kadınların üç kur'** (hayız) **müddeti beklemeleri."** hükmü, bain ve ric'î bütün boşananlar hakkında geçerlidir. Bu cümleyi celiledeki, **"Kocaların ailelerine dönme."** hükmüyse sadece ric'î talâk ile boşanan kadınlar hakkındadır. Çünkü talâkı bayinle boşanan kadın artık nefsine malik (kendisine sahip) olmuştur.

Talâk-ı Ricî: Boşamayı açıkça ifade eden: **"Boş ol" , "Tatlik ettim** (boşadım)" gibi lâfızlarla bir veya iki talâk vermektir. Böyle bir talâkta dönüş imkanı olduğu için buna ric'î (dönüş imkânı olan) denmiştir.

Talâk-ı Ric'înin hükmüne gelince: Kadının rızası gerekmeden, kadın iddet içinde bulunduğu müddetçe, koca ailesine dönüş hakkına sahiptir. Allahu Tealâ Hazretleri bu ayeti kerimede kocalara dönüş hakkı vermiştir. O hâlde, kadının rızası ve kocasının döndüğünü bilmesi şart değildir. Veliye de, şahide de muhtaç değildir. Ancak, kadın sonradan kocasının kendisine döndüğünü inkâr etmesin diye kocanın şahit tutması müstehaptır.

ERKEĞİN AİLESİNE DÖNÜŞ ŞEKLİNE GELİNCE

Erkeğin, "Ailemi nikâhıma döndürdüm." , "O benim haremimdir." gibi sözlerle dönüşü sahih olur. Ebu Hanife ve Malik *(Radıyallahu Anhüma)* ya göre öpme, şehvetle tutma ve cima' gibi fi'liyatla da dönüş sahih olur.

İmamı Şafiî ise, cima ve benzer şeylerle dönüşün sahih olmayacağını ancak "Açık ifadeli sözlerle ricat (dönüş) mümkün olacağını," söylemiştir. Kocasının iddet içinde kendisine ricat ettiği kadın başka kocaya gidemez.

Bu gibi durumlarda olumlu-olumsuz kadının sözünün kabul olunacağına dair, bu ayeti celilede delil vardır. Allah-u Tealâ Hazretlerinin (اِنْ اَرَادُوا) kavli şerifiyle, kocaların, ailelerine dönebilmeleri için iyi niyeti şart koşması kocaları, ıslah niyetine teşvik ve zarar kastından men etmek içindir. Yoksa dönüş hükmünü bu şarta bağlamak için değildir. Zira kocalar, kötü niyetle de ailelerine iddet içinde dönseler, bu dönüşleri sahih (caiz) olur. Ancak Mevlâ Tealâ, onları cahiliyet âdetlerinden uzaklaştırmak için bu şartı koymuştur.

Nitekim cahiliyet devrinde kocalar ailelerine iyi niyetle değilde zarar vermek kastıyla dönerlerdi. Şöyleki: Bir adam ailesini boşuyordu, iddetinin bitmesi yanaşınca ona dönüyor, bir müddet sonra, yine ailesini boşuyordu ve bununla kadının iddet müddetini uzatıp, kadına zarar vererek başka bir kocaya gitmemesini kastediyordu.

KOCAYA DÖNÜŞ HAKKINI VERMEKTEKİ HİKMET.

İnsan, karısıyla birlikte olduğu müddetçe ayrılığa dayanırım zanneder, ayrıldığı zaman işin zorluğu meydana çıkar. Allah-u Tealâ Hazretleri, bir kere boşamayı, dönüşe mani kılsaydı elbette bu iş insana ağır gelebilirdi çünkü ayrıldıktan sonra sevgi zuhur edebilir. Sonra, tecrübe bir kereyle hasıl olmaz bunun için Allah-u Tealâ Hazretleri iki kere boşadıktan sonra dönüş hakkı vermiştir. Bu tedrîcî tertip (aralıklı düzenleme), onun, kullarını çok esirgediğini gösterir.

Mevlâ Tealâ, kocanın, ailesine dönmesinden maksadın ona zarar vermesi olmayıp, onun hâlini ıslah etmek olduğunu beyan ettikten sonra, karı kocadan her birisinin, diğeri üzerinde hakkı bulunduğunu beyan etmek üzere: "Erkeklerin, meşru surette kadınların üzerinde hakları olduğu gibi, kadınların da onların üzerinde hakları olduğunu beyan buyurarak, kadınların kocalarından nafakalarını, ikâmetgahlarını, mehirlerini istiyebileceklerine, kocaların bu hususta onları zarara sokamayacağına işaret buyurmuş, böylece islâmın bu hususta terbiyesini kullarına açıklamıştır.

Ayeti celilenin sonunda da, Mevlâ Tealâ Hazretleri erkeklerin kadınlardan üstün olduğunu dolayısıyla erkeğin haklarının kadından fazla olduğunu beyan etti. Zira kadın, kocasının izni olmadan nafile oruç tutamaz, evinden çıkamaz, kocası onu boşamaya kadirdir, dönüşü mümkün olan bir talâkla boşadığı taktirde kadın istesin istemesin dönme hakkına sahiptir. Kadın ise, bu haklardan hiç birine sahip değildir.

Ayrıca akılda, kuvvet ve kudrette, şecaat ve metanette, zor işlere tahammülde, namaz ve hac gibi ibadetleri noksansız yerine getirmekte, hatunun nafakasını temin etmekte ve onu yabancılardan korumakta erkek, kadından derecelerce üstündür.

Şu kadar var ki, Allah-u Tealâ'ın, zahirde erkeklere vermiş olduğu bu meziyetler, onların Allah indinde üstün olmalarını gerektirmez. Çünkü Allah:

. . . اِنَّ اَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللّٰهِ اَتْقٰيكُمْ . . . (١٣)

"Şüphesiz Allah indinde en kıymetliniz, en takva sahibi olanınız (ondan en çok korkanınız) **dır."** *(Hucurat Suresi: 13 den)* buyurarak, kendi katındaki üstünlük için çok ince bir terazi ortaya koymuştur ki, bu da takva ve amel-i salihtir. Bazı kere, bir kadın, bin adamdan üstün olabilir.

Şu da bilinsin ki, şeriatta kadınların örtülü olmaları nazarı itibara alınarak, islâm kadınlarının hürriyetten mahrum olduklarını iddia edenler ne kadar yanlış bir görüş içindedirler, çünkü islâm kadınlarının bir erkek kadar hürriyete sahip ve hukukta kocalarına eşit olduklarını ve kadının, kocasının haklarını koruması lâzım geldiği kadar kocanın da karısının haklarını koruması lâzım geldiğini Cenabı Hak bu ayette açıklıyarak yanlış iddia edenleri reddetmiştir.

KARI KOCA HAKLARINI BEYAN EDEN HADİSİ ŞERİFLER.

٥٦٥- عَنْ حَكِيمِ بْنِ مُعَاوِيَةَ (رضى الله عنه) عَنْ اَبِيهِ اَنَّ رَجُلاً سَاَلَ النَّبِىَّ ﷺ مَا حَقُّ الْمَرْاَةِ عَلَى الزَّوْجِ؟ قَالَ « اَنْ يُطْعِمَهَا اِذَا طَعِمَ وَاَنْ يَكْسُوَهَا اِذَا اكْتَسٰى وَلَايَضْرِبِ الْوَجْهَ وَلَايُقَبِّحْ وَلَايَهْجُرْ اِلاَّ فِى الْبَيْتِ »

565. Muaviye oğlu Hakim'in, babasından *(Radıyallahu Anhüm)* rivayetine göre, bir adam Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e: "Kadının, kocası üzerindeki hakkı nedir?" diye sordu. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Kocasının, yemek yediği zaman ona** (da) **yedirmesi, elbise edindiği zaman onu** (da) **giydirmesidir. Sakın** (karısının) **yüzüne vurmasın,** (onu) **takbih etmesin ve ev içi** (aynı yatakta yatmak) **müstesna** (onu) **terketmesin."** *(İbn-i Mace, Nikâh:3, No:1850, Ebu Davud, Nikâh:41, Müsnedi Ahmed:4/446-447)*

Hadisin manası hakkında el-Menhel tekmilesinde şöyle deniliyor: Kocanın, karısının durumunu gözetmesi, nafakası ve giyimi hakkında malî durumu nisbetinde önem vermesi istenmektedir. Erkek, kendi giyeceğine ve yiyeceğine önem verdiği gibi ailesininkine de önem vermelidir. Yoksa maksat, karısını giydirmesini ve yedirmesini kendi yemesi ve giymesine zaman ve yer bakımından bağlaması değildir.

Yüzüne vurmasın emrinden maksat şudur: Terbiye veya kadının bazı farzları terketmesi gibi nedenlerle döğülmesine ihtiyaç duyulduğu zaman kadının yüzüne vurmamasıdır. Çünkü yüz, vücudun en şerefli kısmıdır, işitme, görme vesair hassas uzuvlar yüzde olduğundan onlara zarar verebilir.

Takbîh etmesin, cümlesinden maksat: kadına çirkin söz söylememesidir.

Meselâ:"Allah senin yüzünü veya vücudunu çirkin yaratmış." gibi kırıcı laflar etmemesidir. Çünkü kadının yüzünü ve vücudunu yaratan Allah-u Tealâ dır. Bir yaratığı takbih etmek ve yermek dolaylı da olsa yaratıcı olan Allah'a dil uzatma sayılabilir.

"Ev içi müstesna (onu terketmesin)" cümlesinden maksat: Kadın, terkedilmesini gerektiren bir hata işlediği zaman, ev içindeki yatağını terketmek meşrudur. Fakat kocanın, karısını evden kovması veya kadının bulunduğu evden ayrılıp başka eve gitmesi doğru değildir.

Bu emrin, karı koca arasında meydana gelmesi alışkanlık hâline gelen anlaşmazlıklara mahsus olması umulur. Çünkü kadının, kocasına karşı isyankâr davranışı hâlinde onu başka bir evde bırakmak caizdir. Nitekim Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem),* hanımlarının odalarından bir ay ayrı kalmıştır.

٥٦٦- عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْاَحْوَصِ (رضى الله عنهما) حَدَّثَنِى اَبِى اَنَّهُ شَهِدَ حِجَّةَ الْوَدَاعِ مَعَ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ فَحَمِدَ اللّٰهَ وَاَثْنَى عَلَيْهِ وَذَكَّرَ وَوَعَظَ ثُمَّ قَالَ « اِسْتَوْصُوا بِالنِّسَاءِ خَيْرًا فَاِنَّهُنَّ عِنْدَكُمْ عَوَانٍ لَيْسَ تَمْلِكُونَ مِنْهُنَّ شَيْئًا غَيْرَ ذٰلِكَ اِلاَّ اَنْ يَأْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ فَاِنْ فَعَلْنَ فَاهْجُرُوهُنَّ فِى الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ ضَرْبًا غَيْرَ مُبَرِّحٍ فَاِنْ اَطَعْنَكُمْ فَلاَ تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلاً اِنَّ لَكُمْ مِنْ نِسَائِكُمْ حَقًّا وَلِنِسَائِكُمْ عَلَيْكُمْ حَقًّا فَاَمَّا حَقُّكُمْ عَلَى نِسَائِكُمْ فَلاَ يُوطِئْنَ فُرُشَكُمْ مَنْ تَكْرَهُونَ وَلاَ يَأْذَنَّ فِى بُيُوتِكُمْ لِمَنْ تَكْرَهُونَ اَلاَ وَحَقُّهُنَّ عَلَيْكُمْ اَنْ تُحْسِنُوا اِلَيْهِنَّ فِي كِسْوَتِهِنَّ وَطَعَامِهِنَّ »

566. Süleyman İbn-i Amr İbn-il-Ahvas *(Radıyallahu Anhüma)* şöyle demiştir: Babam Amr bana şöyle anlattı kendisi veda haccında Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* le beraber bulunmuş ve Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem),* (meşhur veda hutbesinde) Allah'a hamd ve sena ettikten sonra va'z ve nasihat ederek, özetle şöyle buyurmuştur:

"(Ey Ashabım!) **kadınlarınıza karşı iyi olmanızı tavsiye ederim.** (bu tavsiyeme riayet ediniz) **çünkü onlar, sizin yanınızda** (sizlere bağlılık bakımından) **esirler** (gibi) **dir. Şundan** (cinsî münasebetler) **den başka onların hiç bir şeyine malik değilsiniz. Ancak, apaçık çirkin ve haddi aşan hataları olduğu zaman** (onlar hakkında şunlara sahipsiniz).

Eğer (bu çirkin ve haddi aşan hareketleri) **işlerlerse, onların yataklarını terkediniz ve eziyet vermeyecek şekilde onları dövünüz. Eğer bundan sonra size itaat ederlerse, onları takbih** (kötüleme) **ve eziyet verme yoluna tevessül**

etmeyin. (girişmeyin ve geçmiş kusurlarını bağışlayın) **Şüphesiz hanımlarınızdan** (istediğiniz bir takım) **hakkınız vardır. Ailelerinizin de sizin üzerinizde** (bir takım) **hak** (lar) ı **vardır.**

Hanımlarınız üzerindeki hakkınıza gelince, onlar sizin hoşlanmadığınız hiç bir kimseyi evlerinize alıp onlarla konuşmasınlar ve hoşlanmadığınız hiç bir kimsenin, evlerinize girmesine izin vermesinler. Bilmiş olunuz ki! Hanımlarınızın sizin üzerinizdeki hakkı ise, onları giydirmek ve yedirmek hususunda onlara iyi davranmanızdır. *(İbn-i Mace, Nikah:3, No:1851, Buharî, Enbiya:1, Nikâh:90, Müslim, Razâ'::62, Tirmizî, Razâ':11, Tefsir--i Sure:9, 2)*

Hadisi şerifte geçen (اسْتَوْصُوا) emri bir kavle göre, yapılan vasiyetin kabul edilmesini istemektir. Buna göre emir cümlesinin manası: **"Ey Ashabım! kadınlarınız hakkında size hayrı tavsiye ederim. Onlar hakkındaki vasiyetimi kabul edin."** demektir. Diğer bir kavle göre ise, tavsiye etmektir. Buna göre mana: **"Ey Ashabım! Kadınlarınız hakkında hayrı ve iyiliği tavsiye edin."** demektir.

Hadisi şerifteki: **"Onlar, sizin hoşlanmadığınız hiç bir kimseyi yaygılarınıza bastırmasınlar."** cümlesinin meşhur olan manası: Kadının, kocasının hoşlanmadığı hiç bir kimseyi eve alıp onunla konuşmaması ve böylelerin eve girmesine izin vermemesidir. Kocasının hoşlanmadığı kimse, ister yabancı erkek olsun, ister kadının mahremi sayılan bir erkek olsun veya isterse herhangi bir kadın olsun hüküm aynıdır.

Hadisi şerifteki yasaklama umumîdir. Bu mesele hakkında fıkıh âlimlerinin verdiği hüküm şudur: Kadının, mahremi olsun olmasın hiç bir erkek veya kadını eve alması caiz değildir. Ancak kocasının eve girmesinden hoşlandığını bildiği veya kuvvetle zannettiği kadınları eve alabilir.

Yine böylece kadın, babası, erkek kardeşi, dayısı ve amcası gibi mahremi olan erkekleri kocasının rızasını bildiği veya bu kanaatta olduğu taktirde eve alabilir. Çünkü başkasına ait bir eve girmek için ev sahibi olan erkeğin izni esastır. Ev sahibi olan erkek izin vermedikçe veya bu hususta başkasına yetki vermedikçe, yahut örf ve âdete göre rızasının bulunduğu anlaşılmadıkça eve girmek haramdır.

Ev sahibinin rızası bulunduğu hususunda şüphe olduğu taktirde, rızasının varlığını gösterir bir belirti olmadıkça eve girmek haram olduğu gibi ev kadınının eve girmek için izin vermesi de haramdır.

Farz olan nafakanın durumu ve miktarı hususunda Hanefî âlimlerinin fetvaya esas olan sözlerine göre; nafaka hususunda kocanın mali durumu esastır. Onlar bu hususta şu ayeti kerimeyi delil göstermişlerdir:

لِيُنْفِقْ ذُو سَعَةٍ مِنْ سَعَتِهِ وَمَنْ قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ فَلْيُنْفِقْ مِمَّا آتَاهُ اللَّهُ
لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا مَا آتَاهَا سَيَجْعَلُ اللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا (٧)

"(Hâli vakti) **Geniş** (yerinde) **olan, nafakayı genişliğine göre infak etsin** (versin) **rızkı kendisine daraltılmış bulunan** (fakir) **de, nafakayı, Allah'ın ona verdiği** (miktar üzeri) **nden versin. Allah hiç bir nefse ona verdiğinden başkasını teklif etmez** (yüklemez). **Allah, elbette güçlüğün arkasından kolaylık ihsan eder** (geçim darlığından sonra bolluk verir)." *(Talâk Suresi:7)*

٥٦٧- عَنْ جَابِرٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « . . . فَاتَّقُوا اللّٰهَ فِى النِّسَاءِ فَإِنَّكُمْ أَخَذْتُمُوهُنَّ بِأَمَانِ اللّٰهِ . وَاسْتَحْلَلْتُمْ فُرُوجَهُنَّ بِكَلِمَةِ اللّٰهِ وَلَكُمْ عَلَيْهِنَّ أَنْ لاَيُوطِئْنَ فُرُشَكُمْ أَحَدًا تَكْرَهُونَهُ فَإِنْ فَعَلْنَ ذٰلِكَ فَاضْرِبُوهُنَّ ضَرْبًا غَيْرَ مُبَرِّحٍ وَلَهُنَّ عَلَيْكُمْ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ »

567. Hazreti Cabir *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilen bir hadisi şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Kadınlar hakkında Allah'tan korkun. Çünkü siz, onları Allah'ın emanıyla** (serbest etmesiyle) **aldınız ve onları Allah'ın kelimesiyle** (müsaade ettiği nikâhla) **kendinize helâl kıldınız. Yaygı** (halı, kilim gibi sergi) **lerinize sevmediğiniz bir kimseye ayak bastırmamaları sizin, onlar üzerindeki hakkınızdır. Bunu yaparlarsa, onları zarar ver-memek şartıyla döğün. Onların sizin üzerinizdeki hakkı da, yiyeceklerini ve giyeceklerini maruf** (kabul edilen, uygun) **şekilde vermenizdir."** buyurmaktadır. *(Müslim, Hac:147, Ebu Davud, Menâsik:56, İbn-i Mace, Menâsik:84, Darimî, Menâsik:34)*

Aişe *(Radıyallahu Anha)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu:

٥٦٨- عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ « لَوْ أَمَرْتُ أَحَدًا أَنْ يَسْجُدَ لأَحَدٍ لأَمَرْتُ الْمَرْأَةَ أَنْ تَسْجُدَ لِزَوْجِهَا وَلَوْ أَنَّ رَجُلاً أَمَرَ امْرَأَةً أَنْ تَنْقُلَ مِنْ جَبَلٍ أَحْمَرَ إِلَى جَبَلٍ أَسْوَدَ ، وَمِنْ جَبَلٍ أَسْوَدَ إِلَى جَبَلٍ أَحْمَرَ لَكَانَ يَنْبَغِى أَنْ تَفْعَلَ »

568. **"Eğer ben herhangi bir kimseye, herhangi bir kimsenin secde etmesini emretmiş olsaydım. Kadına, kocasına secde etmesini emredecektim. Ve eğer bir erkek, karısına kırmızı bir dağdan siyah bir dağa ve siyah bir dağdan kırmızı bir dağa taş taşımasını emretseydi, kadının görevi ve uygun olan hareketi bu işi yapmaktı."** *(İbn-i Mace, Nikâh:4, No:1852, Ebu Davud, Nikâh:40, Ahmed İbn-i Hanbel:5/228)*

Bu hadisi şerif, kocanın karısı üzerindeki hakkının büyüklüğüne delâlet eder. Allah-u Tealâ'dan başka bir varlığa secde edilmesinin küfür olduğu malûmdur. Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bu hadiste: **"Eğer Allah'tan başka bir kimseye . . ."** buyurması koca hakkının büyüklüğünün işaretidir.

Kırmızı bir dağdan siyah bir dağa, siyah bir dağdan kırmızı bir dağa taş taşımak faydasız ve zor bir iş olduğu hâlde böyle bir teklifte bile kadının, kocasına itaat etmesi gerektiğine göre başka hususlardaki emirlerine itaat etmesi besbellidir. Hadisi şerifteki dağ renklerinin değişik gösterilmesi, dağlar arasındaki mesafenin uzaklığını bildirmek içindir. Çünkü renkleri değişik olan dağlar umumiyetle birbirine yakın olmaz.

٥٦٩- عَنْ قَيْسِ بْنِ طَلْقٍ عَنْ اَبِيهِ (رضى الله عنهما) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « اِذَا اَرَادَ اَحَدُكُمْ مِنِ امْرَاَتِهِ حَاجَةً فَلْيَاْتِهَا وَلَوْ كَانَتْ عَلٰى تَنُّورٍ »

569. Kays İbn-i Talk'ın, babasından *(Radıyallahu Anhüma)* rivayet ettiğine göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Sizin biriniz, karısından hacetini** (cima ihtiyacını tatmin etmesini) **istediği zaman, karısı tandır üzerinde** (kocasına ekmek pişirmekle meşgul) **olsa bile** (işini bırakıp) **hemen kocasına varsın** (emrine uysun)." buyurdu. *(Ahmed İbn-i Hanbel:4/23)*

٥٧٠- عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ اَبِي اَوْفٰى(رضى الله عنهما) قَالَ: لَمَّا قَدِمَ مُعَاذٌ مِنَ الشَّامِ سَجَدَ لِلنَّبِيِّ ﷺ قَالَ « مَا هٰذَا يَا مُعَاذُ ؟» قَالَ: اَتَيْتُ الشَّامَ فَوَافَقْتُهُمْ يَسْجُدُونَ لِاَسَاقِفَتِهِمْ وَبَطَارِقَتِهِمْ فَوَدِدْتُ فِي نَفْسِي اَنْ نَفْعَلَ ذٰلِكَ بِكَ . فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « فَلَا تَفْعَلُوا فَاِنِّي لَوْ كُنْتُ آمِرًا اَحَدًا اَنْ يَسْجُدَ لِغَيْرِ اللّٰهِ لَاَمَرْتُ الْمَرْاَةَ اَنْ تَسْجُدَ لِزَوْجِهَا وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ! لَاتُؤَدِّي الْمَرْاَةُ حَقَّ رَبِّهَا حَتّٰى تُؤَدِّيَ حَقَّ زَوْجِهَا. وَلَوْ سَاَلَهَا نَفْسَهَا وَهِيَ عَلٰى قَتَبٍ لَمْ تَمْنَعْهُ »

570. Abdullah İbn-i Ebî Evfâ *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayet edildiğine göre, Muaz (İbn-i Cebel) *(Radıyallahu Anh)* Şamdan Medine-i Münevvereye geldiği zaman Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e secde etti. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* (Onun bu hareketini reddetmek üzere): **"Bu ne ya Muaz?"** buyurdu. Muaz *(Radıyallahu Anh)* : "Ben Şama vardım onların, reislerine ve emirlerine secde ettiklerine rastladım. Bu (secde) işi (ni) zatınıza yapmamı içimden arzuladım." diye cevap verdi.

Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Sakın** (böyle bir şey) **yapmayın. Çünkü eğer ben Allah'dan başkasına secde etmeyi herhangi bir kimseye emredecek olsaydım, kadının, kendi kocasına secde etmesini emrederdim. Muhammedin nefsi,** (kudret) **elinde olan** (Allah) **a yemin ederim ki kadın, kocasının hakkını ödeyinceye kadar, Rabbinin hakkını ödemiş olmaz**

ve eğer kadın, devenin (sırtındaki) **semeri üzerinde** (binmiş) **iken kocası kendisini** (cinsî münasebet için) **istemiş olsa, kadın kocasına mani olamaz."** buyurdu. *(İbn-i Mace, Nikâh:4, 1853)*

٥٧١- عَنْ عَلِيٍّ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « جِهَادُ الْمَرْأَةِ حُسْنُ التَّبَعُّلِ لِزَوْجِهَا »

571. Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadisi şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Kadının cihadı kocasıyla güzel geçinmesidir."** buyurdu. *(Deylemî, Müsnedi Firdevs:2/110, No:2579, Zebîdî, İthaf:8/168)*

٥٧٢- عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ (رضى الله عنها) تَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ يَقُولُ « أَيُّمَا امْرَأَةٍ مَاتَتْ وَزَوْجُهَا عَنْهَا رَاضٍ دَخَلَتِ الْجَنَّةَ »

572. Ümmü Seleme *(Radıyallahu Anha)* şöyle demiştir. Ben, Resulullah'ı *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyururken işittim: **"Kocası, kendisinden razı olduğu hâlde ölen, herhangi bir** (mümine) **kadın cennete girer."** *(İbn-i Mace, Nikâh:4, No:1854, Tirmizî, Razâ':10)*

٥٧٣- عَنْ قَيْسِ بْنِ طَلْقٍ عَنْ أَبِيهِ (رضى الله عنهما) أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ: « إِذَا جَامَعَ أَحَدُكُمْ أَهْلَهُ فَلَا يُعَجِّلْهَا حَتَّى تَقْضِيَ حَاجَتَهَا كَمَا يُحِبُّ أَنْ تَقْضِيَ حَاجَتَهُ »

573. Kays İbn-i Talk'ın, babasından *(Radıyallahu Anhüma)* rivayet ettiği bir hadisi şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Sizin biriniz ailesiyle cima ettiğinde, kendi ihtiyacını görmek istediği gibi, ailesi de ihtiyacını görmeden** (onu da boşaltmadan) **acele etmesin** (kendisini tatmin edip uyumasın)." buyurdu. *(Suyûtî, Dürrül Mensur:1/661, Heysemî, Mecmauz Zevaid:4/295)*

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: إِنِّي لَأُحِبُّ أَنْ أَتَزَيَّنَ لِلْمَرْأَةِ كَمَا أُحِبُّ أَنْ تَتَزَيَّنَ الْمَرْأَةُ لِي »

İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* buyurdu ki: "Ben, ailemin bana karşı süslenmesini istediğim gibi, benim de ona karşı süslenmemi severim. *(Suyûtî, Dürrül Mensur:1/661)*

TALÂKTA İDDETLERİ BİLDİREN BİR AYETİ KERİME.

وَالّٰئِي يَئِسْنَ مِنَ الْمَحِيضِ مِنْ نِسَائِكُمْ إِنِ ارْتَبْتُمْ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلَاثَةُ أَشْهُرٍ وَالّٰئِي لَمْ يَحِضْنَ وَأُولَاتُ الْأَحْمَالِ أَجَلُهُنَّ أَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ وَمَنْ يَتَّقِ اللّٰهَ يَجْعَلْ لَهُ مِنْ أَمْرِهِ يُسْرًا (٤)

Ayet: 228

"Kadınlarınız içinden artık âdetten kesilmiş (yaşlı) **olanlarla, henüz âdetini görmemiş** (küçük yaşta) **bulunanlar** (ın iddetlerin) **de, eğer şüphe ederseniz, onların iddetleri üç aydır. Yüklü** (gebe) **kadınların iddetleriyse yüklerini vaz' etmeleridir** (doğurmalarıyla biter). **Kim Allah'tan korkarsa, O** (Allah) **kendisine** (dünyevî ve uhrevî her) **işinde bir kolaylık verir."** *(Talâk Suresi:4)*

Mevlâ Tealâ, Talâkı ric'î de kocanın ailesine dönüşünün caiz olduğunu açıkladığı gibi, talâk-ı ric'îyi beyan etmek üzere buyuruyor:

اَلطَّلاَقُ مَرَّتَانِ فَاِمْسَاكٌ بِمَعْرُوفٍ اَوْ تَسْرِيحٌ بِاِحْسَانٍ وَلاَيَحِلُّ لَكُمْ اَنْ
تَاْخُذُوا مِمَّا اٰتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئًا اِلاَّ اَنْ يَخَافَا اَلاَّيُقِيمَاحُدُودَ اللّٰهِ فَاِنْ خِفْتُمْ
اَلاَّ يُقِيمَا حُدُودَ اللّٰهِ فَلاَجُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ تِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ
فَلاَتَعْتَدُوهَا وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللّٰهِ فَاُولٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ (٢٢٩)

KELİME MANASI (229)

(اَلطَّلاَقُ) **Talâk,** yani geriye dönebilmek yoluyla yapılan boşamak. Nedir? (مَرَّتَانِ) **iki keredir,** (فَاِمْسَاكٌ) **ondan sonra ya tutmaktır,** yani bu iki talâktan sonraki hüküm: Ya boşadığı aileyi tutmaktır. Neyle? (بِمَعْرُوفٍ) **maruf yolla,** yani iyilikle, güzel geçinmekle ve ıslah kastıyla. (اَوْ تَسْرِيحٌ) **yahut salıvermektir.** Neyle? (بِاِحْسَانٍ) **güzellikle,** yani iddet müddetinde kadına ric'at etmemekle (geri dönmemekle) veya üçüncü temizlikte, üçüncü kere boşamakla salmaktır. (وَلاَ يَحِلُّ) **ve helâl olmaz,** kim için? (لَكُمْ) **sizin için,** (ey kocalar!) Ne? (اَنْ تَاْخُذُوا) **almanız,** neden? (مِمَّا) **ol mehirlerden ki,** (اٰتَيْتُمُوهُنَّ) **verdiniz,** kime? (هُنَّ) **onlara,** neyi? (شَيْئًا) **hiç bir şeyi,** yani onlara mehir olarak verdiğinizden hiç birisini geri almanız helâl olmaz. (اِلاَّ اَنْ يَخَافَا) **ancak karı-koca korkarlarsa,** neden? (اَلاَّ يُقِيمَا) **ikame edemeyeceklerinden,** neyi? (حُدُودَ اللّٰهِ) **Allah'ın hududunu,** yani karı-koca haklarına riayet edemiyeceklerinden korkarlarsa alabilirler. (Ey hakimler!) (فَاِنْ خِفْتُمْ) **eğer korkarsanız,** neden? (اَلاَّ يُقِيمَا) **karı-kocanın ikame edemeyeceklerinden,** neyi? (حُدُودَ اللّٰهِ) **Allah'ın hududunu,** yani geçinemeyeceklerine dair bir takım emare (işaret) ler görmek sebebiyle, nikâhın verdiği haklara riayet edemeyeceklerinden korkarsanız. (فَلاَجُنَاحَ) **hiç bir günah yoktur,** kimler üzerine? (عَلَيْهِمَا) **o ikisi** (karı-koca) **üzerine,** ne hususta? (فِيمَا) **ol bir şeyde,** yani boşanma karşılığı verilen parada ki, (اِفْتَدَتْ) **kadın fidye olarak verdi,** neyi? (بِهِ) **onu,**

yani kadının, boşanmasına bedel olarak mehrinden veya başka bir malından vereceği herhangi bir şeyde, ne kadının vermesi hususunda, ne de kocasının alması hususunda üzerlerine hiç bir vebal yoktur. (تِلْكَ) **işte bu zikredilen hükümler** nedir? (حُدُودُ اللّٰهِ) **Allah** (-u Tealân) **ın hudududur,** yani emirleri ve nehiyleriyle tayin ettiği sınırlarıdır. (فَلَا تَعْتَدُوهَا) **o hâlde tecavüz etmeyin,** neyi?(هَا) **o hududu,** yani muhalefet etmek suretiyle o sınırları geçmeyin. (وَمَنْ) **ve her kim** (يَتَعَدَّ) **tecavüz eder** (geçer) **se,** neyi? (حُدُودَ اللّٰهِ) **Allah'ın hududunu,** (فَأُولَٰئِكَ) **işte onlar** (hududu ilâhiyeyi geçenler) kimlerdir?(هُمُ الظَّالِمُونَ) **zulmedicilerin ta kendileridir,** yani nefislerini Allah'ın gazabına ve ıkabına arzetmek (azabına hedef etmek) suretiyle, kendilerine yazık edenlerdir.

MEALİ ŞERİFİ (229)

Talâk, iki keredir. (talâk-ı ric'î suretiyle olan boşama nihayet iki kere yapılabilir) **artık** (bundan sonraki hüküm) **ya iyilikle tutmaktır** (ikinci talâktan sonra henüz iddet bitmeden dönüp, güzel bir geçimle nikâhı devam ettirmektir) **veya güzellikle salıvermektir** (boşanan aile hakkında kötü muamelede bulunmayıp, ya iddetini bitirerek veya üçüncü bir talâkla boşayarak nikâh bağından kurtulmasına müsaade etmektir).**Ve onlara** (o boşadığınız ailelerinize mehir vesaire olarak) **vermiş olduklarınızdan hiç bir şeyi** (boşanmaya bedel olarak) **almanız sizlere helâl olmaz. Ancak onlar** (karı-koca), **Allah'ın sınırlarını** (evlilikle alâkalı şer'î hükümleri) **ikame edemiyeceklerinden** (yerine getiremiyeceklerinden) **korkarlarsa** (umutlarını keserlerse) **müstesna** (ancak bu durumda koca, karısını boşamaya dair ondan, karşılık alabilir. Ey hakimler!) **Eğer siz de** (bazı işaretlere dayanarak) **onların, Allah'ın hududunu ikame edemiyeceklerinden** (evlilik haklarına riayet edemiyeceklerinden) **korkarsanız, o hâlde onun** (kadının) **fidye olarak verdiği** (boşanmasına bedel olarak mehrinden veya başka bir malından vereceği herhangi bir) **şeyde onların** (karı-kocanın) **üzerine hiç bir vebal yoktur. İşte bunlar** (bu hükümler) **Allah** (-u Tealân) **ın sınırlarıdır. O hâlde** (muhalefet suretiyle) **bu hududu tecavüz etmeyin** (çiğneyip geçmeyin) **Ve her kim Allah'ın sınırlarını aşarsa işte onlar** (nefislerine) **zulmedicilerin ta kendileridir.**

İ Z A H A T

Boşamalar, boşanan kadınların isteklerine bağlı olmaksızın nikâha dönülüp dönülememesi bakımından ric'î ve bayin olmak üzere ikiye ayrılır. **Talâk-ı ric'î:** Yeni bir nikâha lüzum kalmadan evliliğe tekrar dönüş mümkün olan boşamadır.

Bir talâkın ric'î olabilmesi, aşağıdaki altı şartın mevcut olmasına bağlıdır, aksi hâlde talâk-ı bayin (yeni bir nikâh kıyılmadan aileye dönüş mümkün olmayan boşama) meydana gelir.

1. Talâk, cimadan sonra meydana gelmiş olmalıdır. Halvet-i sahiha bu hususta takarrup hükmünde değildir. Yani bir adamın evlendikten sonra ailesiyle cima etmeye hiç bir engel bulunmadan bir odada bulunmaları yeterli değildir, illâ cima etmeleri lâzımdır. Bir kadın, kendisiyle cima edilmeden talâk-ı ric'î ile boşanamaz.

2. Boşama, açıkça veya işaret yoluyla üç sayısına yakın olmamalıdır. Bir kimse, bir anda ailesini üç talâkla boşasa veya üç parmağını göstererek seni şöyle boşadım dese, talâk-ı ric'î olmayıp talâk-ı bain meydana gelmiş olur.

3. Boşama, beynûneti (kesin ayrılığı) gerektiren bir ifadeyle yapılmamalıdır, dolayısıyla bir kimse ailesini: "Seni terkettim." veya: "Seni bayinen boşadım." diyerek boşasa talâk-ı bayin meydana gelir.

4. Boşama, kesin ayrılığa delâlet eden bir sıfatla sıfatlanmamış olmalıdır. Meselâ: Bir kimse ailesine: "Seni çok şiddetli veya çok çirkin bir talâkla boşadım." dese bununla talâk-ı ric'î değil talâk-ı bayin meydana gelmiş olur. Çünkü boşadım tabiri zaten boşamayı gerektirdiğinden "Çok şiddetli" veya: "çok çirkin." vasıflarının eklenmesi fazla bir mana gerektirir ki, o da, beynunet (yeni bir nikâhsız dönüşü mümkün olmayan bir ayrılık) tır.

5. Boşama, büyük veya küçük bir şeye benzetilmemiş olmalıdır. Meselâ: Bir erkek, ailesine hitaben (seslenerek): "Seni şu dağ gibi bir talâkla boşadım." dese talâk-ı bayin vaki olur, zira benzetme, fazla mana ifade eden bir vasıf yerindedir.

6. Talâk, para almak gibi bir karşılığa bağlı yapılmış olmamalıdır. İlerde zikredileceği üzere buna hul' denir ki, talâk-ı bayini gerektirir.Bir kimse ailesini yukarıdaki şartlar dairesinde boşasa, yani sahih(muteber) bir nikâhla evlenmiş olduğu ailesini bir kere de olsa cima ettikten sonra, bir karşılığa bağlı olmadan ve kesin bir ayrılığa delâlet eden sıfatla sıfatlanmayı veya bir benzetmeyi içine almış olmayan, açıkça veya işaretle üç sayısına yakın bulunmayan, açık veya açık hükmündeki kinaî (ifadesi açık olmayıp, delâlet yoluyla anlaşılan) bir tabirle veya iki talâkla boşarsa, talâk-ı ric'î meydana gelir.

Meselâ: Bir erkek cima etmiş olduğu ailesine:"Sen benden boş ol" veya boşama niyetiyle:" Sen i'tidat et (iddet bekle)" dese, bununla bir talâk-ı ric'î meydana gelir. Yine böylece:" Benden boş ol, Benden boş ol" veya " Sen iddet bekle, iddet bekle" dese, bununla da iki ric'î talâk meydana gelir.

Hür olan bir kişi, ailesiyle cima ettikten sonra onu bir veya iki talâkla boşamışsa, kadının iddeti devam ettiği müddetçe, kadının rızası olmasa da ona dönmesi caizdir.

İddeti bitinceye kadar dönmemişse veya cima etmeden boşamışsa, veya kadından para alıp onu boşamışsa, kadının ve velisinin izniyle yeni bir nikâh olmadan, o kadın kocasına helâl olmaz.

Eğer üç talâkla boşamışsa, kadın başkasıyla evlenip cima etmeden eski kocasına helâl olmaz. Ama kölenin nikâhının altında bir cariye olsa, onu iki

talâkla boşasa, o cariye başka kocaya gitmeden köle olan kocasına helâl olmaz, çünkü cariyenin talâkı ikidir.

İmamı Azam Efendimize göre *(Rahimehullah)* : Talâk sayısında itibar kadınadır. Binaenaleyh köle, hürre olan ailesine üç talâkla maliktir ama hür, cariye olan ailesine ancak iki talâkla sahiptir.

İkincisi: Talâk-ı Bâin'dir (ancak yeni bir nikâh kıyılarak, dönüşü mümkün olabilen boşamadır)ki, aileye cima yoluyla yanaşmadan evvel olan veya cima ederek yanaştıktan sonra, beynûneti (ayrılığı) ifade eden ve maksada açıkça delâlet etmeyen bir sözle yapılan veya maksada açıkça delâlet eden bir sözle yapılıp da açıkça veya delâlet yoluyla üç sayısı zikredilerek yapılan veya kadından boşanması için bir karşılık alınıp da yapılan veya ayrılığa delâlet eden bir vasıfla vasıflandırılan veya bir şeye benzetilen talâk (boşama) dır.

Meselâ: Bir kimse ailesine hitaben, boşamak niyetiyle "Sen bainsin (ayrısın)" , " Sen mubânesin (ayrılmışsın) " , " Senden mufarakat ettim (ayrıldım) , " Seni terkettim " , " Benden uzak ol" , " Aramızda nikâh yoktur " , "Seni bıraktım " , "Çık " , "Git" , "Cehenneme git" , "Sen azatsın" sözlerinden birini söylese, bir talâk-ı bain vucuda gelmiş olur (ki, ancak yeni bir nikâh kıyılarak dönüş mümkün olabilir)

Kezalik bir kimse ailesine "Seni üç talâkla boşadım." Veya: "Benden üç talâkla boş ol." dese, üç talâk-ı Bain vaki olur. İddet (kocası kendisini boşadıktan sonra, kadının beklemesi lâzım gelen üç hayız müddeti) içinde veya ayrı zamanlarda üç defa yapılan birer talâk ile de üç talâk tahakkuk etmiş olur, meğerki arada usulu dairesinde başka bir nikâh-ı meşru bulunsun, yani talâk-ı Bâinle boş olan kadın kocasına dönmeyip başka biriyle evlenirse, sonra ondan ayrılıp eski kocasıyla evlenirse, bu yeni nikâh eski kocanın evvelce vermiş olduğu talâkları yıkar ve yeniden arada üç bağ husule gelir.

İMSAK ve **TESRİH:** Tefsiri kebirde zikredildiğine göre, İmsak, salıvermenin zıddıdır ki, tutmak demektir. Tesrih ise, salıvermek, bırakmak demektir.

Ayet-i Celilede geçen, iyilikle tutmaktan maksat: Kişinin, ailesine zarar verme kastıyla değil de, iyi niyetle dönüş yapmasıdır. Nitekim: Malik, Şafiî, Tirmizî ve diğerleri *(Rahimehumullah)* Urve *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğunu rivayet ettiler:

"Bir adam ailesini boşardı, sonra iddeti bitmeden ona dönerdi, ve bin defa böyle yapsa; onun için bu hak vardı. Bir adam da ailesini boşadı, iddeti bitmesi yakınlaşınca, geri aldı, sonra tekrar boşadı ve " Vallahi seni ne alıp bakacağım, ne de sen ebedi serbest kalıp başka kocaya gidebileceksin" dedi. Bunun üzerine Allah-u Tealâ bu ayeti celileyi indirdi.

Diğer bir rivayete göre: Bir kadın, Aişe *(Radıyallahu Anha)* anamıza gelerek, kocasının, durmadan kendisini boşayıp sonra da, zarar vermek kastıyla ona döndüğünden şikayette bulundu. Aişe *(Radıyallahu Anha)* anamız da, sükût

etti, sonra bunu Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e nakledince, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de sükut etti. Bunun üzerine bu ayeti celile indi.

Güzellikle salıvermeye gelince: Fahrur Razî, Kazî, ve Nesefî tefsirlerinde zikredildiğine göre, ya üçüncü kere boşamaktır ki, Hadisi şerifte kastedilen mana budur.

٥٧٤- عَنْ اَبِى رَزِينٍ الْاَسَدِىِّ (رضى الله عنه) اَنَّ رَجُلاً قَالَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ انِّى اَسْمَعُ اللّٰهَ تَعَالٰى يَقُولُ الطَّلاَقُ مَرَّتَانِ فَاَيْنَ الثَّالِثَةُ فَقَالَ « اَلتَّسْرِيحُ بِاِحْسَانٍ هُوَ الثَّالِثَةُ »

574. Ebu Rezîn El Esedî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre bir adam: "Ey Allahın Resulü! Ben, Allah-u Tealâ'nın talâk iki keredir dediğini duyuyorum, peki üçüncüsü nerededir?" dedi. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* (Ayeti Celilenin devamında gelen: (اَلتَّسْرِيحُ بِاِحْسَانٍ هُوَ الثَّالِثَةُ) **Güzellikle salıvermek üçüncüsüdür"** buyurdu. *(Alusî, Ruhul meânî2/l35)*

Veyahut kadının iddeti bitip, bain (başka kocaya gitme hakkına sahip) oluncaya kadar ona dönmemek ve boşandıktan sonra kendisine bütün malî hakları ödeyip insanları ondan nefret ettirmek için onu kötülükle anmamaktır. İmam Fahrur Razî'nin Tefsiri Kebirde zikrettiğine göre, bu mana Dahhâk ve Süddî'den rivayet edilmiştir ve bir kaç yönden daha uygun görülmüştür.

1. (فَاِنْ طَلَّقَهَا) daki (فَا) talâkın, salıvermekten sonra olmasını gerektirir. Nitekim, Miratül Usûl sahibi Molla Hüsrev *(Rahimehullah)* : "Has, medlûlünde kat'iyet ifade eder." kaidesinin şerhinde: "(فَا) harfi takip manasında kat'îdir." diye ifade etmiştir. Tesrih (salıvermek) ten maksat üçüncü talâk olunca, (فَاِنْ طَلَّقَهَا) dördüncü talâk olur ki, bu caiz olmaz.

2. Salıvermeyi, geri almamak manasına hamlettiğimizde, ayeti kerime bütün hâlleri içine almış oluyor. Şöyle ki: Bir insan ailesini iki talâkla boşadıktan sonra, ya ona geri döner, ayeti celiledeki: "İyilikle tutmak." tan maksat budur. Ya da dönmeyerek, iddet bitip, kadını talâkı bainle boş oluncaya kadar bırakır. "Güzellikle salıvermek." ten maksat da budur. Yahut da üçüncü defa boşar ki, "Onu boşarsa" kavlinden murat da budur. Bu manaya göre ayet kerime bütün kısımları içine almıştır, ama: "Güzellikle salma." yı üçüncü talâk kabul ettiğimizde bu üç kısımın biri terkedilip boşamanın iki defa zikredilmesi gerekir ki, bu da uygun değildir.

3. Tesrih kelimesinin lügatı salıvermek ve boş bırakmak manalarındadır. O hâlde bu lâfzı boşamaya hamletmektense, geri dönmemeye hamletmek daha iyidir.

4. Allah-u Tealâ salıvermeyi zikrettikten sonra: "Kadınlara verdiğinizden hiç bir şeyi almanız size helâl olmaz." buyurdu. Bundan murat: (خُلْع) **Hul**'dur. Malûm olduğu üzere üç talâktan sonra hul' da sahih olmaz, gerçi güzellikle salıvermeyi üçüncü talâk sayanlar, (فَانْ طَلَّقَهَا) yı onun açıklaması kabul ederek talâkın dört olma sakıncasından kaçınmışlarsa da, yine de (فَانْ طَلَّقَهَا) nın üçüncü talâk olup, tesrihin ise: "İki talâktan sonra dönmemek." mânasında olması daha uygundur.

Hasılı kelâm: İmam Fahrur Razî bu izahattan sonra buyurmuştur ki, Tesrih'in üçüncü talâk olması hakkında ki haber (hadis), sabit olmasaydı kesinlikle (فَانْ طَلَّقَهَا) "Üçüncü talâktır." denirdi. Ancak o haber sahihse ondan fazlası denmez.

Kazî ve Hâzin tefsirlerinde zikredildiğine göre bu ayetin bir manası da şeriata göre boşamaktır ki, bu ayrı ayrı yapılandır. Bundan dolayı Hanefîler, üç talâkın birden verilmesinin bidat olduğu görüşündedirler.

Âlusî tefsirinde zikredildiğine göre Hanefî büyüklerimiz buyurmuştur ki: Üç talâkı birden vermek bidattır, sünnet ise bölmektir. Nitekim:

٥٧٥– عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) اَنَّهُ طَلَّقَ امْرَاَتَهُ وَهِىَ حَائِضٌ عَلٰى عَهْدِ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ فَسَاَلَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ عَنْ ذٰلِكَ فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « مُرُوهُ فَلْيُرَاجِعْهَا ثُمَّ لْيُمْسِكْهَا حَتّٰى تَطْهُرَ ثُمَّ تَحِيضَ ثُمَّ تَطْهُرَ ثُمَّ اِنْ شَاءَ اَمْسَكَ بَعْدُ وَاِنْ شَاءَ طَلَّقَ قَبْلَ اَنْ يَمَسَّ فَتِلْكَ الْعِدَّةُ الَّتِى اَمَرَ اللّٰهُ اَنْ تُطَلَّقَ لَهَا النِّسَاءُ »

575. Abdullah İbni Ömer *(Radıyallahu Anhüma)*, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* zamanında karısını hayızlı hâlinde boşamıştı, Ömer İbni'l Hattab *(Radıyallahu Anh)* oğlunun bu hareketinin hükmünü Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e sorduğunda şöyle cevap vermişti: **"Ona** (oğlun Abdullah'a) **emret de karısına geri dönsün. Sonra kadın, o hayzından temizlenip tekrar hayız görünceye, sonra tekrar temizleninceye kadar onu yanında tutsun** (onunla birlikte yaşasın). **İkinci hayzından temizlendikten sonra dilerse o kadını tutsun** (yanında tutup aile hayatını devam ettirsin) **ve dilerse dokunmadan** (cinsî münasebet yapmadan) **onu boşasın. İşte bu iddet** (kadının bu iki kirlenmesi ve temizlenmesi zamanı), **kadınların boşanmaları için Allahın emrettiği müddettir."** *(Buharî ,Talâk,3,44,45,, Tefsir,Ahkâm l3, Müslim,Talâk, l4, Neseî, Talâk l3, Ebu Davud Talâk 4, İbni Mace Talâk l,3, Darimî Talâk l,2 Muvatta', Talâk 53 Ahmed ibni Hanbel l,4, ll, 26)*

Zira üçünü birden vermekte bir çok pişmanlıklar meydana gelip neticede hulle (başkasıyla nikâhlanıp cima ettikten sonra geri alma) ya ihtiyaç duyulduğu çok kere görülmektedir.

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayeti celile erkeğin, ailesine dönüş hakkına sahip olduğu boşamanın sayısına delâlet etmektedir. Şöyle ki: Rabbimiz özetle bu ayeti celilesinde kocalara: **"Cima etmiş olduğunuz ailelerinize dönüş hakkına sahip olduğunuz boşama sayısı ikidir. İkiden sonra da salıverirseniz tekrar dönüş hakkınız kalmamıştır."** buyurmaktadır.

Allah-u Tealâ Hazretleri, talâk-ı ric'înin bazı hükümlerini zikrettikten sonra mal karşılığı vaki olan hul' yoluyla boşamayı beyan etti.

٥٧٦- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) اَنَّ امْرَاَةَ ثَابِتِ بْنِ قَيْسٍ اَتَتِ النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللّٰهِ! ثَابِتُ بْنُ قَيْسٍ مَا اَعْتِبُ عَلَيْهِ فِي خُلُقٍ وَلاَ دِينٍ وَلٰكِنِّي اَكْرَهُ الْكُفْرَ فِي الْاِسْلاَمِ فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « اَتَرُدِّينَ عَلَيْهِ حَدِيقَتَهُ؟ » قَالَتْ: نَعَمْ . قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « اِقْبَلِ الْحَدِيقَةَ وَطَلِّقْهَا تَطْلِيقَةً »

576. İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayete göre, Sabit İbn-i Kaysın karısı Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e geldi de: "Ya Resulallah! (Kocam) Sabit İbn-i Kays; ben ona ne ahlâk, ne de din hususunda darılmıyorum. Lâkin ben (kocamı çirkin gördüğümden) müslümanlık hayatında küfrü çirkin buluyorum (islâma girdikten sonra bir müslümana buğz etmek gibi küfür ahlâkını takınmak istemiyorum, bu sebeple kocamdan ayrılmak istiyorum) dedi.

Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Sen Sabit'in** (vaktiyle mehir verdiği) **bostanını kendisine geri verir misin?"** diye sordu, Kadın: "Evet (geri veririm)" dedi. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Sabit İbn-i Kays'a: **"Bahçeyi kabul et ve bu kadını bir talâkla boşa!"** buyurdu. *(Buharî, Talâk:12, 6/170, Ebu Davud, Talâk:18, Neseî, Talâk:34, İbn-i Mace, Talâk:22, Müsned:4/3)*

Ayeti celiledeki: **"Kadınlara verdiklerinizin hiç birisini almanız helâl olmaz ancak karı koca, Allah-u Tealâ'nın emir ve yasaklarını yerine getiremeyeceklerinden korkarlarsa müstesna."** ifadesi şöyle anlaşılmalıdır: Karı-koca, aralarında bulunan geçimsizliğe binaen mahkemeye baş vurduklarında, hakimin, kocanın evvelce hanımına vermiş olduğu mehir ve hediye gibi mallardan her hangi birini alıp boşama karşılığı kocaya vermesi helâl olmaz. Çünkü koca, vermiş olduğu mehir karşılığı hanımdan istifade ettiğinden verdiği malın bir miktarını alması haksızlık olur. Binaenaleyh hakimin hatundan malı alıp kocaya vermesi hiç bir zaman helâl olmaz.

Ancak bundan evvelki ayeti celilenin izahında açıklanan, karı-koca arasında riayet edilmesi gereken karşılıklı haklara ait Allah-u Tealâ Hazretlerinin ortaya koyduğu kanunları gözetemiyeceklerini bir takım işaretlerle anladıkları vakit kadının, kocasına kendisini boşamasına karşılık bir miktar mal vermesinde, kocanın da o malı almasında hiç bir günah olmadığı gibi hakimin böylece hükmü vermesi de helâl olur. Zira aralarında sevgi kalmayıp sürtüşme uzayıp gittiğinden karı-koca haklarını yerine getirme ihtimali kal-

madığı için kadın boşanmayı isteyip, koca da para almadan boşamayacağından, bir miktar parayla bu sürtüşmeye son vermek iki taraf hakkında da faydalı olduğu cihetle Cenabı Hak buna izin vermiştir.

Ancak, arada hiç bir sürtüşme olmadan kadının boşanmayı isteyerek, kocasına para teklif etmesi hiçte uygun değildir. Nitekim:

٥٧٧- عَنْ ثَوْبَانَ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « اَلْمُخْتَلِعَاتُ هُنَّ الْمُنَافِقَاتُ »

577. Sevban *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilmiştir. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* buyurdu ki: **"Hul' olmayı** (sebepsiz yere para verip kocalarının kendilerini boşamasını) **dileyen kadınlar münafık kadınlardır!."** *(Neseî, Talâk:34, Tirmizî, Talâk:11, No:1186, 3/492Müsnedi Ahmed: 2/414)*

٥٧٨- عَنْ ثَوْبَانَ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ « اَيُّمَا امْرَاَةٍ سَاَلَتْ زَوْجَهَا طَلَاقًا مِنْ غَيْرِ بَأْسٍ فَحَرَامٌ عَلَيْهَا رَائِحَةُ الْجَنَّةِ »

578. Sevban *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilmiştir. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* buyurdu ki: **"Hangi kadın, mecburiyet olmaksızın kocasından boşanmak isterse o kadına cennetin kokusu haramdır."** *(Tirmizî, Talâk:11, No:1187, 3/493)*

Lâkin kadın itaat etmek niyetinde olduğu hâlde, koca, inadına kadına zarar vermek için onu mal vermeye mecbur eder ve bu sebeple mal alırsa aldığı malın helâl olmayacağı ayeti celilenin evvelinde açıklanmıştır. İşte mal alarak yapılan boşanmaya talâk-ı Hul' denir. Ve bu suretle yapılan boşanma talâk-ı bayindir. Talâk-ı ric'î değildir, yani bu şekil boşamada, kocanın karısına dönüş hakkı kalmaz, zira kadının vermiş olduğu mal karşılığında yakasını tamamen kurtarması âdet olup, erkeğe tekrar dönüş hakkı verilmesi ise zulüm (haksızlık) olur.

Çünkü kocanın hakkı baki olsa kadın hem mal vermiş hemde bağlı kalmış olur ki, maksadı da hasıl olmaz. Bu ise zulümden başka bir şey değildir. Binaenaleyh mal karşılığı yapılan boşama bayindir ki kocaya dönüş hakkı kalmadığından kadın selamet bulmuş olur.

Fahrur Razî ve Hâzin tefsirlerinde zikredildiğine göre, bu ayeti celilede kadının vereceği fidyenin umumi olarak zikredilmesi, kadının kocasından aldığı mehir miktarından daha azını da daha fazlasını da vermekle hul'un caiz olacağını bildirmektedir. Cumhur-u fukaha bu görüş üzeredir.

Çünkü hul' bir akd-i şer'îdir (şeriata ait bir bağdır). Bunda iki tarafın rızası şarttır. Kadın evlenirken istediği mehri almadıkça nikâha izin vermeme hakkına sahip olduğu gibi, koca da istediği kadar mal almadıkça boşamama hakkına sahiptir. Binaenaleyh koca verdiği mehirden fazla hul' bedeli isteyebilir.

Ayrıca bu ayeti celilenin zahiri (görünüşü), hul'un ancak geçimsizlik korkusu anında mubah olacağını bildiriyorsa da, müctehidlerin cumhuru, bu korku olsun olmasın hul'un caiz olacağı üzerine ittifak etmişlerdir.

İmamı Beğavî: "Geçimsizlik hâlinin dışında da hul' yoluyla boşamak caizse de bunda sebepsiz yere karı koca arasındaki alâkanın kesilmesi bulunduğundan mekruhtur." buyurmuştur. Nitekim:

٥٧٩–عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « اَبْغَضُ الْحَلاَلِ اِلَى اللّٰهِ عَزَّ وَجَلَّ الطَّلاَقُ »

579. İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayet olunduğuna göre, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Helâl** (ler) **in yüce Allah'a en sevimsiz olanı talâk** (boşama) **dır."** buyurmuşlardır. *(Ebu Davud, Talâk: 3, İbn-i Mace, Nikâh:1, Beyhakî, Sünen:7/322, Hakim, Müstedrek:2/196)*

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre ulema, hul'un fesh(nikâhı bozmak) veya talâk (boşamak) olması hususunda ihtilâf ettiler. İmamı Şafiî, evvelce fesh olduğunu söylemişti. Bu, İbni Abbas, Tâvûs, Ikrime, Ahmed, İshak ve Ebu Sevr *(Radıyallahu Anhüm)* Hazaratının görüşüdür.

İmamı Şafiî sonradan hul'un talâk olduğu görüşüne gitmişti, açık olan da budur. Bu, Osman, Ali, İbni Mesud, Hasen, Şa'bî Nehaî, Atâ, İbni Müseyyeb, Mücahid, Mekhûl ve Zührî *(Radıyallahu Anhüm)* Hazaratının görüşleridir. İmamı Azam efendimiz, İmamı Malik ve Süfyanı Sevrî'de bu görüştedir.

Birinci görüş sahiplerinin delili: Allahu Tealâ, boşamanın iki kere olduğunu zikrettikten sonra, hul'u zikretti, sonra da:

« فَاِنْ طَلَّقَهَا فَلاَ تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتّٰى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ »

"**Eğer onu**(kadını iki talâktan sonra, üçüncü kere de) **boşarsa artık o** (kadın), **ondan** (kendisini bu şekilde boşayan kocasından) **başka bir kocayla evlenmedikçe, ona** (eski kocasına) **helâl olmaz."** buyurarak, üçüncü talâkı zikretmiştir. Eğer hul' boşama olsaydı o zaman talâk dört olurdu.

İkinci görüş sahiplerinin delili ise: Eğer hul' fesh olsaydı, tayin edilen mehrin fazlasıyla sahih olmaması gerekirdi. Bey'deki ikale gibi, yani bayi ile müşteri, bir alış verişe karar verdikten sonra, karşılıklı rıza üzere bozmak istediklerinde bayiin, aldığından fazla para iade etmesi sahih olmaz. Eğer hul' fesh olacak olsaydı, mehir fazlasıyla sahih olmaması gerekirdi, halbuki ittifak üzere verilen mehirden fazlasını almak sahihtir.

O hâlde Hul'un fesh olmadığı ortaya çıktığından talâk olduğu sabit olmuştur. Alusî tefsirinde zikredildiğine göre (فَاِنْ طَلَّقَهَا) **" Tekrar boşarsa"** ifadesi, **"Talâk iki keredir"** kavline taalluk etmiş olup (تَسْرِيحٌ بِاِحْسَانٍ) **"Güzellikle salmak"** sözünün açıklaması olmuş olur. Yoksa hul' ayetine taalluk edici değildir. Dolayısıyla talâkın dört olması gerekmez. O zaman hul'un orada zikredilmesi, boşamanın bazen bir karşılığa dayanarak bazen de meccanen (karşılıksız) olabileceğini açıklamak içindir.

Bu ihtilâfın faydası: Hul', talâk kabul edilirse onunla talâkın sayısı eksilmiş olur,yani bir adam ailesini Hul' yoluyla boşadıktan sonra, kadının rızasıyla tekrar evlense, ailesiyle iki talâk üzere evlenmiş olur (iki bağ kalır), ama Hul', fesh kabul edilirse, kadın üç talâkı bainle kocasından ayrılmış olur.

Mevlâ Tealâ, dönüşü mümkün olan boşanma ile para karşılığı yapılan boşanmayı açıkladığı gibi, karı koca arasındaki nikâh alâkasını tamamıyla kaldıran üçüncü talâkı beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلاَ تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتَّىٰ تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلاَجُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يَتَرَاجَعَا إِنْ ظَنَّا أَنْ يُقِيمَا حُدُودَ اللّٰهِ وَتِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ يُبَيِّنُهَا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ (٢٣٠)

KELİME MANASI (230)

(فَإِنْ طَلَّقَ) **Eğer koca boşarsa,** Kimi? (هَا) **o kadını,** yani iki talâktan sonra üçüncü olarak boşarsa, (فَلاَ تَحِلُّ) **artık o kadın helâl olmaz,** kime? (لَهُ) **o erkeğe,** (مِنْ بَعْدُ) **bundan sonra,** yani bu üçüncü talâktan sonra o kadın o erkeğe, ne ric'at yoluyla, ne de nikâh yenilemek suretiyle helâl olmaz. ne zamana kadar? (حَتَّىٰ تَنْكِحَ) **nikâhlanıncaya kadar,** kime? (زَوْجًا) **bir kocaya ,** öyle koca ki, (غَيْرَهُ) **ondan** (boşayan kocasından) **başka,** (فَإِنْ طَلَّقَ) **eğer boşarsa,** yani o ikinci koca cimadan sonra boşarsa, kimi? (هَا) **onu** (o kadını), (فَلاَجُنَاحَ) **o hâlde hiç bir günah yoktur.** kim üzerine?(عَلَيْهِمَا) **o ikisi üzerine,** yani birinci koca ile ikinci kocasından boşanan o kadın üzerine, ne hususta? (أَنْ يَتَرَاجَعَا) **birbirine dönmelerinde,** yani iddet bittikten sonra tekrar evlenmelerinde, (إِنْ ظَنَّا) **eğer karı koca zannederlerse,** neyi?(أَنْ يُقِيمَا) **ikame edebileceklerini,** yani ayakta tutabileceklerini, neyi? (حُدُودَ اللّٰهِ) **Allah** (-u Tealâ'n) **ın hududunu,** yani meşru ettiği karı koca haklarını, (وَتِلْكَ) **ve işte** (buraya kadar okunan hükümler) nedir? (حُدُودُ اللّٰهِ) **Allah** (-u Tealân) **ın hudududur,** yani değiştirilmekten ve muhalefet edilmek suretiyle kendilerine dokunulmaktan korunmuş, belirli hükümlerdir. O sınırlar ne oldukları hâlde? (يُبَيِّنُ) (Allah-u Tealâ) **çok açık beyan ettiği hâlde,** neyi? (هَا) **bu hükümleri,** kim için? (لِقَوْمٍ) **bir kavim için ki,** (يَعْلَمُونَ) **bilirler,** yani bu hükümlerin Allah-u Tealâ tarafından tayin edildiğini bilip tasdik eder ve bildiklerinin muktezası (gereği) nce amel ederler.

MEALİ ŞERİFİ (230)

Eğer (bir erkek, ailesini iki talâktan sonra üçüncü defa) **boşarsa, artık bundan** (tamamlanan üç talâktan) **sonra, o** (kadın), **ondan başka bir erkekle evleninceye kadar ona** (boşayan birinci kocasına) **helâl olmaz. Eğer bu** (ikinci koca) **da onu** (o kadını) **boşarsa** (veya bu ikinci koca vefat ederse ve bu iki takdire göre talâk ve vefat iddetleri son bulursa) **Allah'ın hududunu ayakta tutacaklarını** (Cenab-ı Hak'kın tayin buyurmuş olduğu evlilik haklarına riayet edeceklerini) **zannettikleri taktirde,** (o kadınla evvelki kocanın yeni bir nikâhla) **birbirlerine dönmelerinde üzerlerine hiç bir günah yoktur. İşte bu** (zikredilen hükümler), **Allah** (-u Tealân) **ın hudududur ki** (Hak Tealâ), **bunları bilen** (Allah'dan geldiklerini bilen ve bildiğiyle amel eden) **bir kavim için çok açık beyan ediyor.**

İ Z A H A T

Bu ayeti celiledeki nikâh ifadesi her ne kadar mutlak (kayıtsız) ise de sünneti seniyye, yani hadisi nebevi bunu kayıtlamıştır. Binaenaleyh ulema, nikâhtan sonra cimanın da şart olduğuna ittifak etmiştir. Nitekim:

٥٨٠- عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) اَنَّ امْرَاَةَ رِفَاعَةَ الْقُرَظِيِّ جَائَتْ اِلٰى رَسُوْلِ اللّٰهِ ﷺ فَقَالَتْ يَا رَسُوْلَ اللّٰهِ اِنَّ رِفَاعَةَ طَلَّقَنِى فَبَتَّ طَلاقِى وَاِنِّى نَكَحْتُ بَعْدَهُ عَبْدَ الرَّحْمٰنِ بْنَ الزَّبِيرِ الْقُرَظِيِّ وَاِنَّمَا مَعَهُ مِثْلُ الْهُدْبَةِ.قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ « لَعَلَّكِ تُرِيدِينَ اَنْ تَرْجِعِى اِلٰى رِفَاعَةَ لاَ حَتّٰى يَذُوقَ عُسَيْلَتَكِ وتَذُوقِى عُسَيْلَتَهُ »

580. Hazreti Aişe *(Radıyallahu Anha)* den rivayet edildiğine göre: "Rifaanın ailesi Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek: Ben Rifaa'nın nikâhı altında idim, beni boşadı ve talâkımı katileştirdi (üç talâkla boşadı) ve sonra benimle Abdurrahman İbn-i Zebîr *(Radıyallahu Anh)* evlendi. (cilbabının-çarşafının ucunu tutup göstererek) Onunla beraber olan şeyi, (tenasül uzvu) ancak bunun gibidir (cimaa gücü yoktur)." dedi.

Bunun üzerine Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* tebessüm ederek: **"Rifaa'ya dönmek ister misin?"** buyurdular. O da: "Evet." deyince, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Sen onun balcığazından, o da senin balcığazından tadmadıkça dönemezsin!"** yani cima etmedikçe ona dönmen helâl olmaz. buyurdular. *(Buharî, Talâk:4, 6/165, 37, Ebu Davud, Talâk:49, Neseî, Talâk:9, İbn-i Mace, Nikâh:32, Muvatta', Nikâh:17-18, Ahmed İbn-i Hanbel:1/214, 2/25, 62, 85, 6/42, 96, 193)*

٥٨١- وَرُوِىَ اَنَّهَا لَبِثَتْ مَا شَاءَ اللّٰهُ ثُمَّ رَجَعَتْ اِلٰى رَسُوْلِ اللّٰهِ ﷺ فَقَالَتْ اِنَّ زَوْجِى قَدْ مَسَّنِى فَقَالَ لَهَا النَّبِىُّ كَذَّبَتْ بِقَوْلِكِ الْاَوَّلِ فَلَنْ اُصَدِّقَكِ فِى الْآخِرِ فَلَبِثَتْ حَتّٰى قُبِضَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ فَاَتَتْ اَبَابَكْرٍ فَقَالَتْ يَاخَلِيفَةَ

رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ اَرْجعُ اِلٰى زَوْجِى الْاَوَّلِ فَاِنَّ زَوْجِى الْآخِرَ قَدْ مَسَّنِى وَطَلَّقَنِى فَقَالَ لَهَا اَبُو بَكْرٍ قَدْ شَهِدْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ حِينَ اَتَيْتِهِ وَقَالَ لَكِ مَاقَالَ فَلَاتَرْجِعِى اِلَيْهِ فَلَمَّا قُبِضَ اَبُو بَكْرٍ اَتَتْ عُمَرَ وَقَالَتْ لَهُ مِثْلَ مَاقَالَتْ لِاَبِى بَكْرٍ فَقَالَ لَهَا لَئِنْ رَجَعْتِ اِلَيْهِ لَاَرْجُمَنَّكِ .

581.Rivayete göre o kadın, Allah'ın dilediği kadar bekledikten sonra Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e dönerek: "Kocam benimle cima etti." dedi. O zaman Nebi *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Evvelce dediğini yalanladığın için şimdi seni doğrulamam."** buyurdu. O, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* vefat edinceye kadar bekledi. Sonra Ebu Bekri Sıddık *(Radıyallahu Anh)* a gelerek: "Ey Resulullah'ın halifesi! Ben birinci kocama döneceğim, çünkü ikinci kocam benimle cima etti ve beni boşadı." dedi.

Ebu Bekri Sıddık *(Radıyallahu Anh)* ona: **"Sen Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in yanına geldiğinde sana neler dediğini duydum onun için sen ona** (birinci kocana) **dönme."** dedi. Ebu Bekir *(Radıyallahu Anh)* vefat edince o kadın Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* a gelerek, Ebu Bekir'e dediklerini deyince, Hazreti Ömer ona: **"Eğer ona dönersen elbette seni recmederim** (taşlayarak öldürürüm)." dedi. *(Hâzin, Mecmûatüt Tefâsîr:1/349)*

Ikrime *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilmiştir ki: Bu ayeti celile bu kadın hakkında nazil olmuştur. İsmi Atîk oğlu Abdurrahman kızı Aişe idi.

Hulasa: Kadının birinci kocasına tekrar helâl olmasının beş şartı vardır:

1. Birinci kocanın boşamasından sonra, iddeti olan üç hayız müddetini veya hayız görmeyenin üç ayı tamamlaması,

2. İkinci koca ile evlenmesi,

3. İkinci kocanın onunla cima etmesi,

4. İkinci kocanın onu (üç talâkla) boşaması,

5. İkinci kocanın boşamasından sonra, yukarıda zikredilen iddeti (bekleme müddetini) tamamlaması.

(تَحْلِيلْ) **TAHLîL:** Kadını evvelki kocasına helâl ettirme şartıyla yapılan nikâh, yani nikâhın, cimadan sonra boşanması şartıyla kıyılması İmam-ı Malik ve Ahmed *(Radıyallahu Anhüma)* ya göre fasittir. İmamı Azam *(Rahimehullah)* a göre kerahetle caizdir. Bu iş her ne kadar şeran caizse de tabiatlar bundan nefret etmekte, erkeklik gayreti (kıskançlığı) bundan çekinmektedir.

Nitekim Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bunun çirkinliğine işaret etmek üzere:

٥٨٢- عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « اَلَا اُخْبِرُكُمْ

بِالتَّيْسِ الْمُسْتَعَارِ ؟ » قَالُوا: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ . قَالَ « هُوَ الْمُحَلِّلُ . لَعَنَ اللَّهُ الْمُحَلِّلَ وَالْمُحَلَّلَ لَهُ »

582. Ukbe İbn-i Âmir (el-Cühenî) *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edildiğine göre; Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : "(Ey Ashabım!) **Ben size, kiralık döl hayvanı bildireyim mi?"** buyurdu. Sahabiler: "Bildir, ya Resulallah!" dediler. Resulü Ekrem *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : "(O kiralık döl hayvanı) **Hulleci (koca) dır. Allah hulleci kocaya ve kendisi için hulle yapılan (kocay) a lânet etsin."** buyurdu. *(İbn-i Mace, Nikâh:33, No:1936)*

El-Hidaye sahibi bu hadisi delil göstererek Hulle şartıyle kıyılan nikâhın mekruhluğunu söylemiştir. Fethul Kadir de ise şöyle denilmiştir: "İkinci koca, kadını bir şart koşulmadan nikâhlarsa duruma bakılır eğer bu adam hulleci koca olarak tanınıyorsa yapılan iş tahrimen mekruhtur.

Bu hadisi şerif, böyle bir nikâhın sahih olmayacağına delâlet etmez, zira bir nikâhtan men etmek onun fasit olmasını gerektirmez. Hatta hadisi şerifte geçen (مُحَلِّل) Muhallil **"helâl ettirici."** ifadesi, böyle bir nikâhın sahih olduğunu ifade eder. Ulemaden bazısı bu hadisi şerifteki lânet'i bu işi kazanç vesilesi eden veya nikâh kıyılırken şart koşanlara hamletmişlerdir. Yoksa içinde gizleyenler böyle bir lânete müstehak olmazlar. Hatta bunların mükâfat alacakları bile söylenmiştir. Çünkü onlar, pişman olup birbirine dönmek isteyen karı kocanın yuva kurmalarına vesile olmak için bu işi iyi niyetle yapmışlardır.

Kazî, Alusî ve Ruhul Beyan tefsirlerinde zikredildiğine göre: İkinci kocanın o kadınla cima etmesinin şart olmasındaki hikmet, boşamakta acele etmemek gerektiğini açıklamaktır. Çünkü ailesini boşamak isteyen bir adam onu boşadığı taktirde, tekrar geri alabilmesi için onun başka bir kocayla evlenip cima etmesinin şart olduğunu düşünürse boşamakta acele edemez, zira ekseri, bir koca hanımının başkası ile yatmasını istemez eğer ailesini geri alması, sadece başka kocayla nikâhlanmasına bağlı olup cima etmesi şart olmasaydı boşama bu derece caydırıcı olmaz ve kocanın kıskançlık duygusuna bu kadar dokunmazdı.

Zeylaînin şerhinde zikredildiğine göre, üç talâkla boşanan bir kadın, kendisini evvelki kocasına helâl etmesi için evleneceği ikinci kocanın, kendisini boşamayacağından korkar da ona: "Ben seninle, işim kendi elimde olmak , istediğim zaman kendimi boşayabilmem şartıyla evleniyorum." dese o koca da bunu kabul etse bu nikâh caiz olur ve iş kadının eline geçer.

Tefsiri Kebîrde zikredildiğine göre: Ayeti celilede: **"Karı koca, Allah-u Tealâ Hazretlerinin emir ve yasaklarını yerine getireceklerini zannederlerse."** buyurulup: **"Bunu bilirlerse."** buyurulmaması insanın, kaderde ne olacağını bilemeyeceğini ancak bazı işaretlere dayanarak zannedebileceğini anlatmaktadır. Demek oluyor ki, karı koca, Allah'ın emir ve yasaklarını yerine

getireceklerine karar verirler ve bu zan kendilerinde iyice yerleşirse onların, birbirlerine tekrar dönmeleri güzel olur, ama bu düşünce içlerinde yerleşmeyip tekrar birbirlerine döndüklerinde kadının, kocasına itaat etmeyeceğinden veya kocanın ona zarar vereceğinden korkarlarsa bunu bile bile tekrar birbirlerine dönmeleri haram olur.

Ayeti celilede bulunan şart manasındaki (اِنْ) kelimesinin zahirinden, bu kötü niyetle dönüşün caiz olmıyacağı anlaşılıyorsa da hüküm böyle değildir. Zira karı koca, Allah-u Tealâ Hazretlerinin emir ve yasaklarını yerine getirebileceklerini zannetseler de etmeseler de dönüşleri caizdir, bu zan, dönüşlerinin sahih olabilmesi için şart değildir. Ancak bu şarttan maksat, tekrar döndüklerinde, iyi niyetli olmalarını ve Allah'ın emirlerini yerine getirme niyetinin bulunmasının gerektiğidir.

Allah-u Tealâ Hazretleri, ayeti celilenin sonunda: (تِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ) **"İşte bunlar Allah'ın hudududur."** buyurarak buraya kadar zikretmiş olduğu hükümlere işaret ettikten sonra: (يُبَيِّنُهَا) **"Bunları beyan ediyor."** veya **"İleride beyan edecek."** buyurmuştur.

İmamı Fahrur Razî, Mefatîhul Gayb'da şöyle buyurmuştur: Bence buraya kadar geçen hükümlerin ekserisi umumidir bunlara birçok tahsisat (özelleştirici kayıtlar) gelecektir. Bunların ekserisi sünnetle bilinmiştir. O hâlde, Allah-u Alem bu ayetten maksat, ancak bundan evvel geçen hükümler Allah-u Tealâ'nın hudududur. Allah-u Tealâ Hazretleri, bunları nebisi *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in lisanı üzere (Peygamberi vasıtasıyla) tam manasıyla ileride açıklayacak, demektir. Nitekim Allah-u Tealâ Hazretleri bir ayeti celilesinde:

. . . وَاَنْزَلْنَا اِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَانُزِّلَ اِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ (٤٤)

". . . Ve sana da Kuranı indirdik ki insanlara, kendilerine ne indirildiğini açıkça anlatasın taki onlar da iyice düşünsünler." buyuruyor.*(Nahl Suresi:44 den)*

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre: Kadın namuslu oldukça kocasının onunla iyi geçinmesi, diğer kötü huylarına sabretmesi ve Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in edeplerini takınması gerekir. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, ezvacı mutahharası (o çok temiz olan aileleri) yle güzel geçinirdi. Onlarla güzel geçinmek ve onlara sabretmek güzel ahlâk kazandırır. Şüphesiz sabreden, Allah yolunda cihat edenlerden sayılır.

Rivayet olundu ki: İbadete çok çalışanlardan birisi, ailesi vefat edinceye kadar ona çok iyi bakardı. Vefatından sonra ona evlenme teklif edilince çekindi ve: "Yalnızlık kalbime daha huzur veriyor." dedi. Sonra şöyle anlattı: "Ailemin vefatından bir cuma sonra rüyamda gördüm ki, sanki gök kapıları açılmış oradan bir takım kişiler, birbiri ardınca inip havada yürüyorlar. Onlardan her biri beni gördüğünde, arkasındakine dönüp: "İşte o uğursuz adam budur." diyor. Öbürü de: "Evet." diyor. Üçüncü gelende böyle diyordu.

Ben, onların sonuncusu yanıma gelinceye kadar onlara bir şey sormaktan korktum. Son gelene: "Bu uğursuz kim?" dedim.O da: "Sensin." dedi. Niçin? deyince, o: "Biz senin amelini, Allah yolunda cihat edenlerin amelleriyle beraber yükseltiyorduk, bir haftadan beri senin amelini muhaliflerle beraber koymakla emrolunduk. Senin ne suç işlediğini bilmiyoruz." dedi. Bunun üzerine o zat, ihvanına: "Hemen beni evlendirin." dedi. Ve ondan sonra iki ve üç ailesiz durmadı.

(حُدُوْدْ) HUDÛD: (حَدْ) in cemisidir. Had, bir şeyin sınırı demektir. Ahkâmi ilâhiye (Allah'ın hükümleri), insanların işlerini tahdit edip (sınırlayıp) her birinin hükmünü açıkladığı için ilâhi hükme HAD denilmiştir. Çünkü had (sınır), bir kimsenin tarlasının sonunu belirleyip, hakkının oraya kadar varıp ilerisine geçmeye salahiyeti olmadığını beyan ederek komşuların, birbirlerinin hakkını geçmelerine engel olduğu gibi Allah-u Tealâ Hazretlerinin kanunları da kulların işlerinin sınırları mesabesi (yeri) ndedir.

Dolayısıyla bir iş hakkında Allah-u Tealâ'nın hükmü ne ise onunla amel etmek vacip olup onun ilerisine geçmek caiz değildir. Ve o hükmün dışına çıkmak, şer'an hakkı olmayan bir yere geçmek olacağından zulümdür. O hâlde, Allah-u Tealâ Hazretlerinin hükümlerinin hepsine riayet (dikkat) etmek lâzımdır.

İnsanların istirahatlerini temin etmek için ortaya konmuş olan bu kanunların dışına çıkanlar, asla felah bulamaz (kurtulamaz) lar. Allah-u Tealâ Hazretlerinin kanunlarının dışında huzur ve saadet arayanların, ızdırap ve felaketten başka bir sığınak bulamadıkları, her zaman müşahede olunan (görünen) hâllerdendir. Bu gibi bir zulmü işlemek, pek büyük bir suç olduğundan evvelden beri bu sebeple mahvolan (tarihten silinen) ve harap olan (yıkılan) milletleri, Cenabı Hak, kullarını ibret almaya çağırmak için Kuran'da beyan ettiği gibi tarih kitaplarında da görülmektedir.

Özetle: Mevlâ Tealâ Hazretleri, bu ayeti celilenin sonunda şöyle buyurmak istemiştir: **"Şu açıklanan, talâk, ricat, hul' ve ricat** (dönüş) **ten sonra isterse iyilikle hatunu tutmak, isterse tatlılıkla bırakmak gibi hükümler, Allah-u Tealâ tarafından kullarının, dünya ve ahiret huzur ve saadetine kavuşmaları için ortaya koyulmuş olan hükümlerdir. O hâlde ey Müminler! Siz bu hükümlerin dışına çıkmayın. Eğer bir kimse, nefsine uyup şeytanın iğfalat** (aldatmalar) ına **kanarak bu sınırların dışına çıkarsa işte onlar zalimlerin ta kendileridir. Çünkü Allah-u Tealâ'nın emirlerini tutmayarak hem kendi nefislerine hem de başkalarına zulüm** (zarar ve ziyan) **etmişlerdir. Ve haksızlıklarının cezasını göreceklerdir."**

Allah-u Tealâ Hazretleri: (لِقَوْمٍ يَعْلَمُوْنَ) **"Bilen bir kavim için."** buyurarak ulemayı birkaç yönden tahsis etmiştir.

1. Bu ayetlerle ancak onlar faydalanmaktadırlar, diğerleri ise itibarsızdır. Nitekim Kuranı Kerim, bütün insanlara doğru yolu gösterici bir rehber

olduğu hâlde: (هُدًى لِلْمُتَّقِينَ) "(Kuran) **Müttekiler için büyük bir hidayettir."** Yani kendisine inanarak, emirlerini tutup yasaklarından kaçmak suretiyle takva sahibi olanları bizzat cennete ve cemalullaha kavuşturur. *(Bakara Suresi:2 den)* buyurulmuştur.

2. Mevlâ Tealâ Hazretleri Bakara suresinin 98. ayetinde melekleri zikrettikten sonra Cebrâîl ile Mîkaîl *(Aleyhimesselam)* ın şereflerine binaen bunları tahsis ettiği gibi burada da ulemayı özellikle zikretmiştir.

3. Ulema, arap lisanını bildiklerinden Kuranı Kerim'in manalarını ancak onlar anlayabilirler. Nitekim Mevlâ Tealâ:

وَتِلْكَ الْاَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ وَمَا يَعْقِلُهَا اِلاَّ الْعَالِمُونَ (٤٣)

"İşte bu misaller (varya) **biz onları insanlar için açıklıyoruz fakat âlim olanlardan başkası onları anlamaz."** buyuruyor. *(Ankebut Suresi:43)*

4. Mevlâ Tealâ Hazretleri: (تِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ) **"İşte bunlar, Allah'ın hudududur."** buyurduktan sonra **"Onları, bilen bir kavim için beyan ediyor."** buyurarak: "Allah, bu hükümleri, kendisinin kitap indirdiği ve Peygamber gönderdiğini bilerek, onun emirlerine göre hareket edip yasaklarından kaçanlara açıklıyor." buyurmak istemiştir.

ALLAH-U TEALÂ HAZRETLERİNİN, BU HÜKÜMLERİ İNSANLARIN ŞAŞIRMAMASI İÇİN BEYAN ETTİĞİNİ BİLDİREN BİR AYETİ KERİME.

. . . يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اَنْ تَضِلُّوا وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ (١٧٦)

"Allah size, şaşırmamanız için (dininizin hükümlerini) **açıklıyor Allah her şeyi hakkıyla bilendir."** *(Nisa Suresi:176 dan)*

وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ
أَوْ سَرِّحُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَلَا تُمْسِكُوهُنَّ ضِرَارًا لِّتَعْتَدُوا وَمَنْ يَفْعَلْ
ذَٰلِكَ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ وَلَا تَتَّخِذُوا آيَاتِ اللَّهِ هُزُوًا وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ
اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَمَا أَنزَلَ عَلَيْكُم مِّنَ الْكِتَابِ وَالْحِكْمَةِ يَعِظُكُم بِهِ وَاتَّقُوا
اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٢٣١﴾ وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ
فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ أَن يَنكِحْنَ أَزْوَاجَهُنَّ إِذَا تَرَاضَوْا بَيْنَهُم
بِالْمَعْرُوفِ ذَٰلِكَ يُوعَظُ بِهِ مَن كَانَ مِنكُمْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ
الْآخِرِ ذَٰلِكُمْ أَزْكَىٰ لَكُمْ وَأَطْهَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢٣٢﴾
وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَن يُتِمَّ
الرَّضَاعَةَ وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ
لَا تُكَلَّفُ نَفْسٌ إِلَّا وُسْعَهَا لَا تُضَارَّ وَالِدَةٌ بِوَلَدِهَا وَلَا
مَوْلُودٌ لَّهُ بِوَلَدِهِ وَعَلَى الْوَارِثِ مِثْلُ ذَٰلِكَ فَإِنْ أَرَادَا فِصَالًا
عَن تَرَاضٍ مِّنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا وَإِنْ أَرَدتُّمْ
أَن تَسْتَرْضِعُوا أَوْلَادَكُمْ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِذَا سَلَّمْتُم مَّا آتَيْتُم
بِالْمَعْرُوفِ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢٣٣﴾

Mevlâ Tealâ, Boşama hakkında bazı hükümleri açıkladıktan sonra, diğer bazılarını beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَاِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَآءَ فَبَلَغْنَ اَجَلَهُنَّ فَاَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ
اَوْسَرِّحُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَلَاتُمْسِكُوهُنَّ ضِرَارًا لِتَعْتَدُوا وَمَنْ يَفْعَلْ
ذٰلِكَ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ وَلَاتَتَّخِذُوا اٰيَاتِ اللّٰهِ هُزُوًا وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ
اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَمَا اَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنَ الْكِتَابِ وَالْحِكْمَةِ يَعِظُكُمْ بِهِ
وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ (٢٣١)

KELİME MANASI (231)

(وَاِذَا طَلَّقْتُمْ).**Ve boşadığınız vakitte,** kimi? (النِّسَآءَ) **kadınları** (ailelerinizi), (فَبَلَغْنَ) **onlarda ulaşınca,** neye? (اَجَلَهُنَّ) **iddetlerinin sonuna,** yani iddetlerinin sonuna yaklaştıklarında. (فَاَمْسِكُو) **Artık tutun,** kimi? (هُنَّ) **o kadınları,** yani onlara dönün. neyle? (بِمَعْرُوفٍ) **marufla,** yani aklen ve şeran iyi olarak kabul edilen şekilde, o da, ric'atle kadınlara zarar kastetmeyip onlarla güzel geçinmeyi murat etmektir. (اَوْسَرِّحُو) **Yahut salıverin,** kimi? (هُنَّ) **o kadınları,** neyle? (بِمَعْرُوفٍ) **marufla,** yani iyilikle ve güzellikle onları salıverin ki, zaman uzatmadan iddetleri bitmiş olsun. (وَلَاتُمْسِكُو) **Ve tutmayın,** kimi?(هُنَّ) **o kadınları,** niçin? (ضِرَارًا) **zarar vermek için,** (لِتَعْتَدُوا) **neticede onlara zulmedesiniz için,** yani müddeti uzatarak onlara zarar edip ve sonunda fidye verip boşanmaya zorlamakla kendilerine zulmedesiniz için onlar tutmayın. (وَمَنْ) **her kim,** (يَفْعَلْ) **yaparsa,** neyi? (ذٰلِكَ) **bunu,** yani ailesini zulüm kastıyla tutarsa (فَقَدْ ظَلَمَ) **muhakkak zulmetmiş olur,** kime? (نَفْسَهُ) **kendine,** yani ailesine yapmış olduğu zulmünden dolayı kendini azaba atmak suretiyle ona değil aslında kendine zulmetmiş olur. (وَلَاتَتَّخِذُوا) **ve ittihaz etmeyin** (edinmeyin) neyi? (اٰيَاتِ اللّٰهِ) **Allah** (-u Tealân) **ın ayetlerini,** yani kadınlar hakkında zikredilen hükümlere şamil ayetlerini veya bütün ayetlerini. ne edinmeyin? (هُزُوًا) **kendisiyle alay edilmiş,** yani ayetlerden yüz çevirip onlarda bulunan ahkâmı muhafazada gevşeklik etmeniz suretiyle o ayetleri alaya almayın. (وَاذْكُرُوا) **ve hatırlayın,** neyi? (نِعْمَتَ اللّٰهِ) **Allah** (-u Tealâ Hazretlerin) **in nimetini,** kim üzerine? (عَلَيْكُمْ) **sizin üzerinize,** yani islâm ve Muhammed *(Aleyhisselam)* gibi Allah-u Tealâ'nın size vermiş olduğu büyük nimetlerin haklarını yerine getirerek onlara şükürle

mukabelede bulunun, (karşılık verin) (وَمَا) **ve o şeyi hatırlayın ki,** (اَنْزَلَ) (Allah-u Tealâ Hazretleri) **indirdi,** kim üzerine? (عَلَيْكُمْ) **sizin üzerinize,** o da nedir? (مِنَ الْكِتَابِ) **kitap,** yani Kuranı kerim daha? (وَالْحِكْمَةِ) **hikmet** (sünnet), ne olduğu hâlde indirdi? (يَعِظُ) **va'z eder olduğu hâlde,** kime?(كُمْ) **size,** neyle? (بِهٖ) **onunla** (kitap ve hikmetle) yani Allah-u Tealâ Hazretlerinin size, kendileriyle vaaz etmek üzere indirdiği kitap ve hikmet nimetini de hususen hatırlayın. (وَاتَّقُوا) **Ve korkun,** kimden? (اللّٰهَ) **Allah** (-u Tealâ Hazretlerin) **den,** yani emirlerini tutup yasaklarından kaçmakla onun azabından sakının. (وَاعْلَمُوا) **Ve bilin ki,** (اَنَّ اللّٰهَ) **Muhakkak Allah** (-u Tealâ Hazretleri) (بِكُلِّ شَيْءٍ) **her şeyi,** (عَلِيْمٌ) **ziyade bilicidir,** yani yaptığınız ve terkettiğiniz işlerden hiç biri ona gizli değildir. Binaenaleyh onun azabından sakının.

MEALİ ŞERİFİ (231)

Ve kadınları (ailelerinizi bir veya iki talâk-ı ric'îyle) **boşadığınızda, onlar da iddetlerinin sonuna ulaşınca artık onları, ya marufla** (kendilerine dönüp şeriat ölçüleri üzere, haklarında güzelce muamele yaparak iyilikle) **tutun** (tekrar boşamaya kalkmayın) **veya** (kendilerine dönmeyerek) **iyilikle salıverin. Fakat** (onlardan bir karşılık alarak, hul' yoluyla boşanmaya mecbur ederek) **kendilerine zulüm etmeniz için** (belirli bir zaman için dönmek gibi bir sebeple) **zararlarına olarak onları** (nikâhınızda) **tutmayın. Ve her kim bunu yaparsa,** (sırf zulmetmek içn ailesini tutarsa) **Muhakkak o,** (ailesine değil) **kendine zulmetmiş olur. Ve Allah** (-u Tealân) **ın ayetlerini** (onlara muhalefet ederek) **eğlence edinmeyin. Ve Allah** (-u Tealân) **ın, üzerinizdeki nimet** (ler) **ini ve bilhassa sizlere, kendileriyle öğüt vermek üzere indirdiği kitap ve hikmeti** (Kuran ve sünnet nimetlerini) **hatırlayın. Ve Allah** (-u Tealâ) **dan korkun ve bilin ki, muhakkak Allah** (-u Tealâ Hazretleri) **her şeyi hakkıyla bilendir.**

İ Z A H A T

İbn-i Cerîr ve İbn-i Münzir'in, Süddî'den rivayet ettiklerine göre, Ensarı Kiramdan Sabit İbn-i Yesar adlı bir kişi ailesini boşadı, iddeti bitmesine iki veya üç gün kala ona döndü, sonra tekrar boşadı, bu muameleye böyle devam ederek dokuz ay geçti ve bununla kadının iddetini uzatarak ona zarar vermeyi kastetmişti. Bunun üzerine bu ayeti celile nazil oldu. *(Suyûtî, Dürrül Mensur:1/682)*

Nesefî tefsirinde zikredildiğine göre: (اَجَلٌ) ECEL: Bir müddetin tamamına kullanıldığı gibi o müddetin sonuna da kullanılır. Mesela: İnsanın ömrünün tamamına ecel denildiği gibi sonuna da ecel denir. Kuranı Kerimde iki manada da, kullanılmıştır.

Sıhah'ta zikredildiğine göre, Ecel, müddetin tamamında hakikaten kullanılır. Fukahanın (fıkıh âlimlerinin) kelamında böylece kullanılmaktadır.

Buna göre ecelin, müddetin sonunda kullanılması, küllün cüzde isti'mali (bütünün, parçasında kullanılması) kabilinden mecazdır. Ezherî, Leys'den, ecelin son cüzde de, hakikaten kullanıldığını nakletmiştir.

Kazî, Hâzin ve Alusî tefsirlerinde zikredildiğine göre: (بُلُوغْ) **BULÛĞ:** Aslında ulaşmak demektir. Bazı kere yaklaşma manasında da kullanılır. Ayeti celilede murat edilen mana budur. Çünkü kadınlar iddetlerinin sonuna ulaştıklarında erkeğin kadını tutma hakkı kalmaz.

(مَعْرُوفْ) **MARUF:** Aklın ve dinin güzel kabul ettiği şeydir. Kadınları marufla tutmak tekrar boşamaya kalkmayarak haklarında güzelce muamele yapmaktır. Marufla salmak ise, iddetleri bitip kocalarıyla alâkaları kalmadığında hak ettikleri mehri ve iddet nafakalarını güzelce verip haklarını gizlememekten ibarettir.

Tefsiri Kebirde zikredildiğine göre: (ضِرَارْ) **DIRAR:** Mufâale babından mastar olup Kaffal'in buyurduğuna göre: Zarar vermek demektir.

Aileye, zarar vermek kastıyla dönmek üç şekilde olur:

1. Adam, karısını bir talâkla boşar, iddetini bitireceği zaman ona döner, iddeti bittiğinde ikinci talâkı verir, bir iddet daha bekler, o iddet biteceği zaman da tekrar döner. Yine iddet biter. Bu sefer üçüncü talâkı verir. Kadını bir iddet daha bekletir. Her iddeti üçer ay farz edersek fuzuli olarak kadını dokuz ay bekletmiş olur. İşte bu gibi zulüm ve zararlardan Cenabı Hak kadınları bu ayetle korumuştur.

Kadına zarar vermenin her zaman haram olduğuna işaret etmek için Mevlâ Tealâ: (فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ) **"Onları iyilikle tutun."** buyurduktan sonra, (وَلَا تُمْسِكُوهُنَّ ضِرَارًا) **"Zarar vermek için onları tutmayın."** buyurmuştur.

Aslında iyilikle tutmayı emretmek, zararına tutmaktan nehyetmeyi gerektiriyorsa da emir, ancak bir kereyi ifade edeceğinden bütün vakitleri içine almaz. Fakat nehiy, bütün vakitleri içine alır. Bir insan, ailesini iyi niyetle tutuyorsa da gelecek zamanda ona zarar verme düşüncesi kalbinde bulunabilir. Mevlâ Tealâ: **"Zarar vermek kastıyla onları tutmayın."** buyurarak bütün şüphe ve ihtimalleri ortadan kaldırmıştır.

2. Kötü geçinmek niyetiyle dönmek,

3. Nafakayı daraltma niyetiyle dönmek. Cahiliyet devrinde bu işlerin ekserisini yaparak kadından para alıp Hul' yoluyla boşanmaya zorlarlardı.

(اعْتِدَا) **İ'TİDÂ:** İftialden mastar olup aslında haddi aşmak ve zulmetmek demektir. Tefsiri Kebirde zikredildiğine göre: (لِتَعْتَدُوا) nun başındaki lâm, akibet içindir. Buna göre mana: **"Zarar vermek niyetiyle onları tutmayın, neticede zalim olursunuz."** demektir.

Mevlâ Tealâ bir ayeti kerimesinde:

فَالْتَقَطَهُ اٰلُ فِرْعَوْنَ لِيَكُونَ لَهُمْ عَدُوًّا وَحَزَنًا . . . (٨)

"Nihayet Firavun'un Âli (Firavun ve ailesi) **onu** (Musa *(Aleyhisselam)* ı) **yitik** (kaybolmuş) **olarak aldı. Çünkü o, neticede kendileri için bir düşman ve bir üzüntü** (vesilesi) **olacaktı."** *(Kasas Suresi:8 den)* buyuruyor. Burada da (لِيَكُونَ) nin başındaki lâm, akibet içindir.

Kazî ve Ebus Suud tefsirlerinde zikredildiğine göre: Lâm (ضِرَارًا) e taalluk etmektedir. Buna göre mana: **"Ailelerinize zulmetmek kastıyla onlara zarar vermeyin o zaman bu günahı kasıtlı yaptığınız için bile bile Allah'a isyan etmiş olursunuz. Şüphesiz bu, günah nevi** (çeşit) **lerinin en büyüklerindendir."** demektir.

Bundan sonra Mevlâ Tealâ: (وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ) **"Bunu yapan muhakkak kendine zulmetmiş olur."** buyurarak, ailesine zulmetmek niyetinde olan bu kişinin, aslında ancak kendisine zulmetmiş olduğunu açıklamıştır. Kişinin kendisine zulmetmesinin iki manası vardır.

1. Nefsini Allah'ın azabına hedef ederek kendisine yazık etmiştir,

2. Dünya ve din menfaatlerini kaçırarak kendine yazık etmiştir. Çünkü onun bu çirkin işi, insanlar arasında yayılınca onunla evlenmeye ve onunla iş görmeye kimse heves etmeyecektir, bu, dünya menfaatlarını kaybetmesidir. Ailesiyle, Allah'ın hükümlerine boyun eğerek güzel geçindiği taktirde kazanacağı sevabı kaçırması ise, din menfaatlarından mahrum olmasıdır.

(وَلَا تَتَّخِذُوا اٰيَاتِ اللّٰهِ هُزُوًا) **"Allah'ın ayetlerini alaya almayın."** kavli şerifinin manası hakkında bir kaç görüş vardır:

1. İbn-i Ebî Umre ve İbn-i Merdüveyh'in, Ebud Derda *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet ettiklerine göre, bir adam ailesini boşar sonra: "Şaka yaptım." derdi. Ve kölesini azat eder: "Şaka yaptım." derdi. Bunun üzerine bu ayeti celile nazil oldu. *(Alusî:2/143)* Nitekim:

٥٨٣- عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ « ثَلَاثٌ جِدُّهُنَّ جِدٌّ وَهَزْلُهُنَّ جِدٌّ؛ اَلنِّكَاحُ وَالطَّلَاقُ وَالرَّجْعَةُ »

583. Ebu Hureyre *(Radıyallâhu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Üç şeyin ciddisi de, şakası da ciddidir. Nikâh, talâk ve ric'at** (boşanan kadına dönüş)**."** *(Ebu Davud, Talâk:9, Tirmizî, Talâk:9, İbn-i Mace, Talâk:13)*

عَنْ اَبِى الدَّرْدَاءِ (رضى الله عنه) قَالَ: ثَلَاثٌ اَللَّاعِبُ فِيهِنَّ كَالْجَادِّ اَلنِّكَاحُ وَالطَّلَاقُ وَالْعِتَاقُ.

Ebud Derda *(Radıyallahu Anh)* buyurdu ki: **"Üç şeyde şaka yapan ciddi gibidir, Bunlarda; evlenme, boşama ve köle azat etmedir."** *(Abdürrazzâk, Musannef:6/133-134 No:10245)*

2. Bir adam, kendisini emir tutacak kişinin yerine koyupta, sonra o emre kıymet vermeyip yapmazsa o kişinin hakkında: "Bu adam bu emri alaya ve oyuncağa aldı." denir. Buna göre, Allah ve Resulüne itaat etmesi gereken kimseler; iddet, ric'at, hul' ve zarar vermeyi terketmek gibi geride bahsi geçen teklif (emir ve yasak) lar kendilerine ulaştıktan sonra yine de onları yerine getirmek için ciddiyetle çalışmazlarsa o hükümlerle alay etmiş olurlar. Bu, namaz ehli oldukları hâlde isyan edenlere büyük bir tehdittir.

3. İmamı Atâ buyurmuştur ki: Bir günaha devam ettiği hâlde istiğfar eden kişi Allah'ın ayetleriyle alay etmiş gibi olur.

Özetle, Allah-u Tealâ Hazretleri ayeti kerimesinin buraya kadar olan kısmında, kocalara hıtaben: **"Ailelerinizi boşayıp onlar da iddet müddetinin sonuna yaklaştıklarında ya şeran ve aklen insanlar arasında güzel kabul edilen bir şekilde dönerek ailenizi nikâhınız altında tutup haklarına riayet edin. Yahut ta geçinmeye ümidiniz yoksa hatuna zarar etmeksizin ona dönmeyerek yakasını tamamen bırakın, yoksa zulmetmek için onları tutmayın. Çünkü dönüş yaparak kadını başka kocaya gitmekten men edip onun kötülüğünü istemek kadına zarar vermek olacağından asla caiz değildir. Böyle yapan bir kimse ancak kendine zulmetmiş olur ve Allah'ın ayetlerine muhalefet etmek suretiyle onları oyuncağa almayın."** buyurmuştur.

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre: Bundan evvelki (اَلطَّلَاقُ مَرَّتَانِ) ayeti kerimesi, boşamakta sünnet olan şeklin, birer birer talâk vermek olduğunu beyan etmekteydi. Bu ayet ise, talâk-ı ric'îdeki dönüşün şeklini beyan hakkında olduğundan tekrar yoktur. Zira ayetlerin şekli başka başkadır.

Yahut evvelki ayet, talâk-ı ric'îde iddet içinde, yani başında ortasında ve sonunda dönüşün sahih olduğunu beyan etmekte olup bu ayet ise, talâk-ı ric'îde, iddetin sonunda, dönüş veya terketmekten biri lâzım olduğunu açıklamakta olduğundan tekrar yoktur.

Şu da bilinsin ki, Allah-u Tealâ Hazretleri, ayeti celilenin evvelinde zikrettiği tehdit (korkutma) larla kullarını, emirlerini yerine getirmeğe terğib ettikten (heveslendirdikten) sonra, ayeti celilenin sonunda ayrıca nimetlerini hatırlatmakla teşvik etmiştir.

Bu nimetleri hatırlatırken evvela (وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ) **"Allah-u Tealâ'nın üzerinizde olan nimetlerini hatırlayın."** buyurarak bu nimetleri icmal yolu üzere (kısaca) anlatmıştır. Bu, Allah-u Tealâ Hazretlerinin kullarına dünya ve din hususunda verdiği bütün nimetleri içine almaktadır. Dünya hususundaki nimetler; varlık, sıhhat-afiyet, çoluk-çocuk ve servet gibi nimetlerdir. Din hususundaki nimetler ise; iman, hidayet, takva ve ahlâkı düzelten şer'î hükümlerdir.

Bunları hatırlamaktan maksat, her birini akıldan çıkarmayıp karşılığında gereken şükrü lâyıkıyla yerine getirmektir. Meselâ: Bedenin sağlam olmasının şükrü, ibadet yapmak ve güçsüzlere yardım etmek, çoluk çocuğun şükrü, onları güzel koruyup yetiştirmek, malın şükrü zekât vermek, fakirlere

yardım etmek, gerektiğinde cihat işine vesair hayırlara harcamak. İmanın ve şer'î hükümlerin şükrü ise, onlarla gerektiği şekilde amel etmekle olur.

Allah-u Tealâ Hazretleri, din ve dünya hususundaki umumi nimetlerini zikrettikten sonra, (وَمَا أَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنَ الْكِتَابِ وَالْحِكْمَةِ يَعِظُكُمْ بِهِ) "(Özellikle Allah'ın), **kendileriyle size vaaz etmek için size indirdiği kitap ve hikmeti** (hatırlayın)." buyurarak din nimetini tahsis etmiştir. Çünkü o, dünya nimetlerinden büyüktür.

Sonunda da: (وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ) **"Allah'dan sakının ve bilin ki şüphesiz Allah her şeyi hakkıyla bilendir."** buyurarak emirleri tutup yasaklardan kaçanlara en büyük müjdeyi vermiş muhalefet edenleri ise son derece korkutmuştur.

Ruhul-Beyan tefsirinde zikredildiğine göre: Müslümanlara eziyet etmek ve zarar vermek islâmdan, iman eserlerinden ve müslümanların nişanlarından değildir. Nitekim:

٥٨٤- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « اَلْمُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ . وَالْمُؤْمِنُ مَنْ أَمِنَهُ النَّاسُ عَلَى دِمَائِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ »

584. Ebu Hureyre*(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadisi şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Müslüman, dilinin ve elinin şerrinden,** (diğer) **müslümanların kurtulduğu kişidir. Mümin de, insanların, kanları ve malları hakkında güvendikleri kişidir."** buyurmuştur. *(Tirmizî, İman: 12, 5/17, Kıyame:52, Müslim, İman:65, Buharî, İman:4, 5, Rikak:26, Ebu Davud, Cihad:2)*

Bu hadisi şerif, bütün insanlarla iyi geçinmeyi gerektirirse de özellikle karı-kocanın, birbirlerine iyi davranmalarını, eziyet etmemelerini ve kızmamalarını icabeder. Eğer bir geçimsizlik zuhur ederse, ya cefasız, ailesine kurtuluş yolunu açmalı veya zulümsüz vefa üzere karı-koca haklarını yerine getirmeli. Herkim eziyet, zarar vermek ve zulmetmek gibi yasakları işlerse muhakkak o, kendine zulmetmiş olur.

Çünkü Allah-u Tealâ Hazretleri kıyamet gününde zalime de mazluma (zulmedene de zulmolunana) da ceza (karşılık) verecektir. Şöyleki zulmedenin sevaplarını, zulmolunana verecek, zulme uğrayanın günahlarını da zulmedene yükleyecektir. Başkasına kötülük eden bir insan aslında kendisine kötülük etmiş, iyilik eden de kendine etmiş olur. Dolayısıyla, zalimin yaptığı kötülük başkasına değil hakikatte kendine dönmüş olur. Bundan dolayı Mevlâ Tealâ:

إِنْ أَحْسَنْتُمْ أَحْسَنْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ وَإِنْ أَسَأْتُمْ فَلَهَا . . . (٧)

"Eğer iyilik ederseniz kendinize iyilik etmiş olursunuz, kötülük ederseniz de, yine kendinize etmişsinizdir." *(İsra Suresi:7 den)* buyuruyor.

Bundan sonra Mevlâ Tealâ: (وَلاَ تَتَّخِذُوا اٰيَاتِ اللّٰهِ هُزُوًا) **"Allah'ın ayetlerini alaya almayın."** yani ayetlerin manalarını iyi düşünmeden, işaretlerini güzelce anlamadan, sırlarına ermeden, gerçeklerini araştırmadan, nurlarıyla nurlanmadan, vaazlarıyla ve hikmetleriyle öğütlenmeden, sadece ayetlerin zahirini okuyarak onları eğlenceye almış olmayın. Buyurmuştur. Nitekim:

« اِنَّ الْوَاعِظَ كَالشَّاهِينِ فَاِنَّمَا يَقَعُ عَلَى الْحَيِّ لاَعَلَى الْمَيِّتِ »

"Vaaz, atmaca gibidir, Ölüye konmaz. Ancak diriye konar." buyurulmuştur. Kalbi ölen kişi vaazlardan tesirlenmez. (نَعُوذُ بِاللّٰه) **"Bu hâle düşmekten Allah'a sığınırız."** Nitekim:

٥٨٥- عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « اَنْتُمُ الْيَوْمَ عَلَى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ ، ثُمَّ تَظْهَرُ فِيكُمُ السَّكْرَتَانِ سَكْرَةُ الْجَهْلِ وَسَكْرَةُ حُبِّ الْعِيشِ وَسَتُحَوَّلُونَ عَنْ ذٰلِكَ فَلاَ تَأْمُرُونَ بِمَعْرُوفٍ وَلاَتَنْهَوْنَ عَنْ مُنْكَرٍ وَلاَتُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ ، اَلْقَائِمُونَ يَوْمَئِذٍ بِالْكِتَابِ وَالسُّنَّةِ لَهُمْ اَجْرُ خَمْسِينَ صِدِّيقًا. قَالُوا: يَا رَسُولَ اللّٰهِ مِنَّا اَوْ مِنْهُمْ ؟ قَالَ « لاَ ! بَلْ مِنْكُمْ »

585. Enes İbn-i Malik *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadisi şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Ashabına hıtaben şöyle buyurdu: **"Bu gün siz, Rabbinizden bir beyyine üzeresiniz** (şuurlusunuz, uyanıksınız bundan dolayı) **iyiliği emreder, kötülükten nehyeder ve Allah yolunda cihat edersiniz. Sonra sizde iki sarhoşluk meydana gelecek, birisi bilgisizlik sarhoşluğu, ötekiyse geçim sevgisinin vereceği sarhoşluktur ki, o zaman bu hâlinizden döndürülecek, iyiliği emretmeyecek, kötülükten nehyetmeyecek ve Allah yolunda cihat etmeyeceksiniz. İşte o gün, kitap** (Kuran) **ve sünnetle yaşayanlara elli sıddık mükâfatı vardır."**

O zaman, ya Resulallah! Bizim içimizden (elli sıddık) mı, yoksa onlardan mı?" diye sordular. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Hayır! Sizin içiniz-den** (elli sıddık sevabı alırlar)." buyurdu. *(Ebu Nuaym, Hılyetül Evliya:8/49)*

Rivayete göre bir defa hac yolunda, Hasan-ı Basrî Hazretlerinin bineği kayboldu, karşısına bir çocuk çıktı ona bineğini sordu. Çocuk ona bineğini gösterdi. Bunun üzerine o çocuk ona: "Ey Şeyh ne yersin, ne giyersin?" dedi.

O da: "Şehvetimi kırayım diye arpa ekmeği yerim ve yün giyinirim." deyince, O çocuk: "Helâl olduktan sonra istediğini ye ve istediğini giy." dedi.

Sonra: "Nerede geceliyorsun?" dedi. O da: "Kamıştan bir evde geceliyorum." deyince: "Kendine zulmetme! İstediğin yerde gecele." dedi.

Çocuğun bu hikmetli sözlerini duyan Hasan-ı Basrî *(Radıyallahu Anh)*: "Çocuk olmasaydın elbette bu söylediklerinle amel ederdim." deyince çocuk tebessüm ederek: "Ben seni gaflet içinde görüyorum, sana dünya işini haber verdiğimde kabul ettin de din işinde sözümü tutmaktan çekindin, dön evine haccın kabul değil!" dedi.

BOŞAMAYLA İLGİLİ BUNA BENZER HÜKÜMLERİ BEYAN EDEN AYETİ KERİMELER.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ وَأَحْصُوا الْعِدَّةَ وَاتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ وَلَا يَخْرُجْنَ إِلَّا أَنْ يَأْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ لَا تَدْرِي لَعَلَّ اللَّهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذَلِكَ أَمْرًا (١) فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَأَشْهِدُوا ذَوَيْ عَدْلٍ مِنْكُمْ وَأَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلَّهِ ذَلِكُمْ يُوعَظُ بِهِ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا (٢)

"Ey Peygamber, kadınları boşa (mak iste) **diğiniz zaman onları, iddetlerine doğru** (iddetlerini gözeterek, sayılı âdet günlerini nazarı itibara alarak ondan önce temiz bir hâlde kendileriyle temas edilmeksizin) **boşayın o iddeti de sayın ve Rabbiniz olan Allah'dan korkun** (boşanan kadınların iddetlerini uzatmaktan ve onlara zarar vermekten kaçının). **Apaçık bir kötülük** (meydana) **getirmeleri dışında onları evlerinden** (iddetleri bitinceye kadar) **çıkarmayın, kendileri de çıkmasınlar. İşte bunlar Allah'ın hududu** (sınırları) **dır. Her kim Allah'ın hududunu aşarsa şüphesiz kendisine zulm** (yazık) **etmiş olur. Bilemezsin olur ki Allah bundan sonra bir iş ihdas eder** (ortaya çıkarır. Aralarındaki buğzu muhabbete çevirir kendilerini pişmanlığa sevkeder de belki erkek tekrar dönüp eşini almak ister)."

"Sonra (o kadınlar) **ecellerine ulaştıkları zaman** (iddet müddetlerini doldurmaya yaklaştıklarında) **onları, ya güzellikle tutun, yahut güzellikle kendilerinden ayrılın ve** (gerek tekrar almak, gerekse ayrılmak şekillerinde) **içinizden adalet sahibi iki kişiyi de şahit tutun** (ey şahitler siz de) **şahitliği Allah için** (kimsenin lehinde ve aleyhinde olacağını düşünmeyerek dosdoğru bir şekilde) **yerine getirin. İşte bu** (boşanmayı sünnet üzere yapmak, iddeti saymak, kadını, iddeti bitinceye kadar evinden çıkarmamak, kendisinin de çıkmaması, şahit tutmak ve şahitliği maddi menfaat gözetmeksizin doğru bir şekilde yerine getirmek hususlarındaki hükümler varya), **Allah'a ve ahiret gününe inanmakta olanlara bununla öğüt verilir. Kim Allah'dan korkarsa,** (Allah) **ona bir**

çıkış yeri ihsan eder (işte bu zikredilen hükümleri yerine getirenleri Allah-u Tealâ dünya ve ahiret sıkıntılarından selamete çıkarır ve aileleri yüzünden tasalara düşmekten, darlığa uğramaktan korur)." *(Talâk Suresi:1-2)*

ALLAH'IN AYETLERİNİ ALAYA ALANLARIN HÂLLERİNİ BEYAN EDEN AYETİ KERİMELER

وَاِذَا نَادَيْتُمْ اِلَى الصَّلٰوةِ اتَّخَذُوهَا هُزُوًا وَلَعِبًا ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ لَايَعْقِلُونَ (٥٨)

"(Ezan okuyarak) **birbirinizi namaza çağırdığınız zaman** (onu) **bir eğlence ve oyun** (mevzuu) **edinirler. Bu, onların hakikaten akıllarını kullanmayan bir toplum olmalarındandır.**" *(Maide Suresi:58)*

وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ اِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ وَيُجَادِلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ وَاتَّخَذُوا اٰيَاتِى وَمَا اُنْذِرُوا هُزُوًا (٥٦)

"Biz peygamberleri sadece müjdeciler ve korkutucular olarak göndeririz kâfir olanlar ise hakkı (Kuranı), **batılla ortadan kaldırmak için mücadele eder** (ler). **Onlar, ayetlerimizi ve tehdit edildikleri şeyleri** (cehennemi vesair azapları) **bir alay** (mavzusu) **edindiler.**" *(Kehf Suresi:56)*

Mevlâ Tealâ, Talâk'ın hükümlerini beyan ettiği gibi boşanan kadınla alâkalı bazı hükümleri açıklamak üzere buyuruyor:

وَاِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَآءَ فَبَلَغْنَ اَجَلَهُنَّ فَلَاتَعْضُلُوهُنَّ اَنْ يَنْكِحْنَ اَزْوَاجَهُنَّ اِذَا تَرَاضَوْا بَيْنَهُمْ بِالْمَعْرُوفِ ذٰلِكَ يُوعَظُ بِهِ مَنْ كَانَ مِنْكُمْ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ذٰلِكُمْ اَزْكٰى لَكُمْ وَاَطْهَرُ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَاتَعْلَمُونَ (٢٣٢)

KELİME MANASI (232)

(وَاِذَا طَلَّقْتُمُ) **Boşadığınız vakitte,** kimi? (النِّسَآءَ) **kadınları,** yani ailelerinizi, (فَبَلَغْنَ) **onlarda ulaştıklarında,** neye? (اَجَلَهُنَّ) **iddetlerinin sonuna,** yani iddetleri tamamen bittiğinde. (فَلَاتَعْضُلُوا) (Ey veliler!) **men etmeyin,** kimi? (هُنَّ) **o kadınları,** neden? (اَنْ يَنْكِحْنَ) **evlenmelerinden,** kiminle? (اَزْوَاجَهُنَّ) **kocalarıyla,** yani evlenmek istedikleri koca namzetleriyle nikâhlanmalarına veya evvelki kocalarına dönmelerine engel olmayın. (اِذَا تَرَاضَوْا) **karşılıklı razı olduklarında,** nerede? (بَيْنَهُمْ) **aralarında,** neyle? (بِالْمَعْرُوفِ) **maruf ile,** yani erkek tarafıyla kadın tarafı şeran ve adeten bilinip kabul edilen bir yolla aralarında anlaş-

tıklarında, bu evlenmeye mani olmayın. (ذٰلِكَ) **işte bu,** yani size açıkça izah edilen bu iş varya (يُوعَظُ) **vaaz olunuyor,** neyle? (بِهِ) **bununla,** yani bu zikredilenlerle, kim? (مَنْ) **ol kimse ki,** (كَانَ) **oldu,** kimden? (مِنْكُمْ) **sizden,** nedir oldu? (يُؤْمِنُ) **iman eder,** yani inanır. kime? (بِاللّٰهِ) **Allah** (-u Tealâ Hazretlerin) **e,** daha? (وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ) **ve ahiret gününe,** yani bu zikredilen hükümlerle, içinizden Allah'a ve ahiret gününe inananlar öğütlenir ve faydalanır. Zaten öğüt ancak onlara tesir eder. (ذٰلِكُمْ) **Ey muhataplar! işte bu zikrolunan** (kadınları zarara sokmama ve evlenmekten men etmeme, hükümleriyle vaazlanıp gereğince amel etmeniz) nedir? (اَزْكٰى) **daha faydalı ve bereketlidir.** kim için? (لَكُمْ) **sizin için,** daha? (وَاَطْهَرُ) **ve temizleme bakımından daha iyidir,** yani sizi günah kirlerinden son derece temizleyicidir. (وَاللّٰهُ) **ve Allah** (-u Tealâ) (يَعْلَمُ) **bilir,** yani kendisinde fayda ve maslahat bulunan şeyleri (وَاَنْتُمْ) **siz ise,** (لَا تَعْلَمُونَ) **bilmezsiniz.** O hâlde her şeyi ziyade bilen Mevlâ'ya tabi olun ve kendi görüşünüzü bırakın.

MEALİ ŞERİFİ (232)

Ve kadınları boşadınız da, onlar da iddetlerinin sonuna ulaştıklarında, maruf yol ile (meşru bir surette) **aralarında karşılıklı birbirlerinden razı olduklarında, artık o** (kadı) **nları kocalarıyla evlenmelerinden men etmeyin** (eski kocalarına tekrar dönmelerine veya evlenmek istedikleri kişilerle nikâhlanmalarına engel olmayın). **Sizden Allah'a ve ahiret gününe inanmakta olan** (lar) **a işte bununla vaaz ediliyor** (öğüt veriliyor). **İşte bu** (nunla vaazlanıp, muktezasınca amel etmeniz) **sizin için daha faydalı** (bereketli) **ve** (sizi günah kirlerinden) **daha ziyade temizleyicidir. Allah** (-u Tealâ Hazretleri fayda ve maslahatın nelerde olduğunu) **bilir, sizler ise bilmezsiniz.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebirde zikredildiğine göre, bu ayet, talâk hükümlerinin altıncısıdır. Boşanan kadının, iddeti bittikten sonraki hükmünü açıklamaktadır. Ayeti celilenin iniş sebebi hakkında iki görüş vardır:

٥٨٦- عَنْ مَعْقِلِ بْنِ يَسَارٍ (رضى الله عنه) قَالَ: كَانَ لِى اُخْتٌ تُخْطَبُ اِلَىَّ فَاَتَانِى ابْنُ عَمٍّ لِى فَاَنْكَحْتُهَا اِيَّاهُ ثُمَّ طَلَّقَهَا طَلَاقًا لَهُ رِجْعَةٌ ثُمَّ تَرَكَهَا حَتّٰى انْقَضَتْ عِدَّتُهَا فَلَمَّا خُطِبَتْ اِلَىَّ اَتَانِى يَخْطُبُهَا فَقُلْتُ: لَا وَاللّٰهِ لَاُنْكِحُهَا اَبَدًا. قَالَ: فَفِىَّ نَزَلَتْ هٰذِهِ الْآيَةُ ﴿ وَاِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَآءَ فَبَلَغْنَ اَجَلَهُنَّ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ اَنْ يَنْكِحْنَ اَزْوَاجَهُنَّ ﴾ الآيَةَ: فَكَفَّرْتُ عَنْ يَمِينِى فَاَنْكَحْتُهَا اِيَّاهُ .

586. Ma'kil İbn-i Yesâr *(Radıyallahu Anh)* demiştir ki; "Benim bir kızkardeşim vardı. Onun için bana dünürlüğe geliniyordu. Amcamın oğlu da bana (dünürlüğe) geldi. Ben de onu kendisine nikâhladım. Sonra onu ric'î bir talâkla boşadı ve onu terketti. (kadının) iddeti sona erip de (onun adına) bana dünürlük edilmeğe başlanınca bana (amcamın oğlu da) gelerek onu (benden) istedi. Ben de: "Hayır vallahi hiçbir zaman onu (sana) nikâhlamayacağım." diye cevap verdim. Bunun üzerine şu ayet (-i kerime) benim hakkımda nazil oldu: **"Kadınları boşadığınız zaman, bekleme sürelerini bitirdiler mi, kendi aralarında güzelce anlaştıkları taktirde** (eski) **kocalarıyla evlenmelerine engel olmayın."** Bunun üzerine yeminimin kefaretini ödeyerek onu onunla tekrar evlendirdim. *(Ebu Davud, Nikâh:20, Buharî, Tefsirî, Sure:2/36, Talâk:43, Tirmizî, Tefsirül-Kuran:3)*

وَرُوِيَ فَلَمَّا سَمِعَ مَعْقِلٌ قَالَ: سَمْعًا لِرَبِّي وَطَاعَةً ثُمَّ دَعَاهُ فَقَالَ: « أُزَوِّجُكَ وَأُكْرِمُكَ »

Bir rivayete göre Ma'kıl bu ayeti duyunca: **"Rabbimi işittim ve itaat ettim."** dedi. Sonra onu çağırarak: **"Seni evlendireceğim ve sana ikram edeceğim."** dedi. *(Tirmiz, Tefsirül Kuran:3)*

2. Mücahid ve Süddî *(Radıyallahu Anhüma)* den rivayet edildiğine göre, Cabir İbn-i Abdullah'ın bir amca kızı vardı. Kocası onu boşamış, iddeti bittikten sonra tekrar geri almak istemişti. Hazreti Cabir *(Radıyallahu Anh)* bunu men edince Allah-u Tealâ bu ayeti kerimeyi indirdi. Cabir *(Radıyallahu Anh)* bu ayet: "Benim hakkımda indi." dedi.

(عَضْلٌ) **ADL:** Bir ve ikinci bablardan mastardır. Lugatta men etmek demektir. Müfessirler: (فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ) **"Onları men etmeyin."** kavli şerifindeki hıtabın, kimlere ait olduğu hakkında ihtilâf etmişlerdir. Ekserisi bu hıtabın, velilere ait olduğunu söylemiştir. Sebebi nüzüle de bu uygundur. Bazıları da bu hıtabın, kadınların iddeti bittiği hâlde yeni kocalarla evlenmelerine, inadına mani olmaya çalışan eski kocalara ait olduğunu söylemişlerdir.

Kazî ve Ebus Suud tefsirlerinde zikredilen diğer bir manaya göre de: Bu, bütün insanlara hıtap olabilir. Buna göre mana: "Aranızda böyle bir iş meydana gelmesin."demektir. Zira böyle bir işin meydana gelmesine razı olan bir millet bilfiil böyle bir işi yapmış gibi olurlar.

Buna ise kimsenin hakkı yoktur. Zira kadının münasip gördüğü kimseyle evlenmesi, Mevlâ Tealâ'nın kendisine tanıdığı bir haktır. Binaenaleyh gerek boşayan koca gerek başka bir kimse ve gerekse velisinin bunu engellemeye hakkı yoktur.

Fakat kadının seçtiği koca kendisine denk olmaz veya mehrinde eksiklik yaparsa o zaman velisinin itiraz hakkı vardır. Çünkü bu gibi noksanlıklar velilere ar (utanç vesilesi) olacağından bunu kaldırmak için itiraz edebilirler.

Ayeti celilede zikredilen:

« وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَآءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ أَن يَنكِحْنَ أَزْوَاجَهُنَّ »

"Kadınları boşadığınızda onlar da iddetlerini bitirdiklerinde, onları kocalarıyla evlenmelerinden men etmeyin." ifadesinde geçen kocalardan murat, kendilerini boşayan önceki kocaları ise, buradaki zevciyet (koca olmak) tabiri, ya evvelce kocaları olmaları itibariyledir, veya ilerde tekrar onlara koca olabilme ihtimaline göredir.

Eğer kocalarından murat, boşayanlar değilse, o zaman kadınların kendileriyle evlenmek istedikleri, ilerde kendilerine koca olacak kişilerdir.

(تَرَاضِى) **TERADî:** Tefâul babından mastar olup, karşılıklı razı olmak demektir. Tefsiri Kebirde zikredildiğine göre: Bu, şeriata uygun olarak nikâh kıymak, mehir vermek, adaletli şahitler edinmek ve nikâhın gerektirdiği diğer meselelere razı olup karar birliği yapmalarıdır.

Mevlâ Tealâ, bu tekliflerini beyandan sonra:

« ذَٰلِكَ يُوعَظُ بِهِ مَن كَانَ مِنكُمْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ »

"Bununla ancak, sizden Allah'a ve ahirete inananlara vaaz edilir." buyurarak, müminleri tahsis etmiştir. Çünkü bu hükümlerden faydalanacak ancak müminlerdir. Nitekim Mevlâ Tealâ:

(هُدًى لِّلنَّاسِ) **"Kuran bütün insanlara hidayettir."** *(Bakara Suresi:185 den)* buyurduğu hâlde, diğer bir ayette: (هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ) **"Kuran sadece müttekilere hidayettir."***(Bakara Suresi:2)* buyuruyor.

Ve yine böylece: (لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا) **"Bütün âlemlere korkutucu olsun için** (Kuranı, kulu Muhammed Mustafaya indirdi)." *(Furkan Suresi:1 den)* buyurduğu hâlde, diğer bir yerde: (إِنَّمَا أَنتَ مُنذِرُ مَن يَخْشَاهَا) **Sen ancak, ondan** (kıyametten) **korkanları korkutursun."** *(Nâziât Suresi:45)* buyuruyor. Başka bir yerde de: (إِنَّمَا تُنذِرُ مَنِ اتَّبَعَ الذِّكْرَ وَخَشِيَ الرَّحْمَٰنَ بِالْغَيْبِ) **"Sen ancak, Kurana uyan ve Rahman'dan gıyaben** (görmediği hâlde) **korkanları korkutursun."** *(Yasin Suresi:11 den)* buyurmaktadır.

Yani Kuran-ı Kerim bütün insanlara doğru yolu göstermekte, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de bütün insanları, önlerindeki tehlikelerden korkutmaktadır. Bu hidayet ve inzar (korkutma) dan ancak bunlara inanıp uyanlar faydalanmakta olduğu gibi bu hükümlerde bütün insanlara açıklanmaktadır. Lâkin bunlardan ancak inananlar faydalanır.

(أَزْكَىٰ) **EZKÂ:** Birinci baptan ismi tafdil olup, son derece artan, bereketli ve faydalı şey demektir. Allah-u Tealâ Hazretleri, bu hükümlere uyanların bitmez tükenmez sevaplar kazanacaklarını böylece ifade etmiştir.

(أَطْهَرُ) **ETHAR:** Beşinci baptan ismi tafdil olup tertemiz edici demektir. Mevlâ Tealâ bununla da, hükümlerine uyanları bütün günah kirlerinden temizleyeceğine işaret etmiştir.

Ayeti celilenin sonunda da Mevlâ Tealâ: (وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَأَنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ) **"Allah bilir, siz bilmezsiniz."** buyurarak, insanların, bu ilâhî kanunlardaki faydaları kendi akıllarına göre biraz anlayabilirlersede bütün hükümlerdeki tafsilâtı bilemeyeceklerini, kendisinin ise, ezelî ve ebedî olan (başı ve sonu olmayan) ilmiyle, emrettiği ve nehyettiği her şey hakkındaki miktarı, şekli, olmuş ve olacak her şeyi bildiğini açıklamıştır. Buraya, Allah-u Tealâ: **"Bu emirlere göre hareket edenleri ve etmeyenleri bilir."** diye bir mana da verilmiştir.

Hangi mana verilirse verilsin ayeti kerimenin maksadı birdir. O da: **"Bu hükümlere inanıp bunlara göre yaşayanları müjdelemek, inkâr edip isyan edenleri de korkutmaktır."**

Ruhul Beyan tefsirinde, İsmail Hakkı Bursevî *(Kuddise Sırruhu)* şöyle buyurmuştur: Allah-u Tealâ Hazretleri bize kitabında çok büyük vaazlarda bulunmuştur. Doğru ve hayırlı olan her şeyi emretmiş, yanlış ve şerli olan şeyden bizi yasaklamıştır. Nasıl ki bir baba çocuğuna, mizacı bozulmasın diye, bazı şeyleri yemesini yasak eder çocuk bundan memnun olmasa bile bu, kendisi hakkında çok hayırlıdır. Çünkü babası onun bilmediklerini bilmektedir.

Allah-u Tealâ da sonu olmayan ilmiyle her şeydeki kâr ve zararı bildiğinden kullarına, kendileri hakkındaki dünya ve ahiretle ilgili hükümleri açıklamıştır. Lâkin nasihatı kabul etmek ancak akıl sahiplerine müyesser olur. (kolayca nasibedilir).

İmam-ı Gazâlî *(Kuddise Sırruhu)* buyurmuştur ki: Nasihat (etmek veya dinlemek) kolaydır, müşkil olan onu kabul etmek (onunla amel etmek) tir. Zira nefislerinin kötü isteklerine uyanlara, nasihatı kabul etmek çok ağır gelir. Çünkü yasaklar onların kalplerinde sevgilidir. Vaaz ancak hakiki mümine fayda verir. O da, Allah-u Tealâ Hazretlerinin:

« إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللّٰهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ »

"Müminler ancak, Allah anıldığı zaman yürekleri titreyen kimselerdir." *(Enfal Suresi:2 den)* ayeti kerimesinde tarif ettiği kullardır.

İbn-i Mesut *(Radıyallahu Anh)* (اَلسَّعِيدُ مَنْ وُعِظَ بِغَيْرِهِ) **"Saîd** (bahtiyar kişi) **başkasından ibret alandır."** buyurmuştur.

Rivayete göre: Adamın biri bir kuş avlamış, kuş kendisine: "Beni kesme! Bundan ne kazanacaksın beni serbest bırakırsan sana üç hikmet öğretirim ki

hepsinden fayda görürsün." demiş. (Adam onu serbest bırakmaya karar verince kuş kendisine o üç hikmeti öğretmiş):

1. (لاَتَتْرُكِ الْفَائِدَةَ الْمَعْلُومَةَ بِالْمَظْنُونَةِ) "Tahmînî (olabilecek) bir şeyi elde etmek için, kat'î bir kazancı bırakma,

2. (لاَتُصَدِّقِ الشَّيْءَ الْمُسْتَحِيلَ) "İmkansız olan bir şeyi doğrulama,

3. (لاَ تَمُدَّنَّ يَدَكَ اِلَى مَالَمْ تَبْلُغْهُ) "Ulaşamayacağın şeye elini uzatma.

Bunun üzerine adam kuşu saldığı gibi kuş uçmuş ve adama: "Benim içimde büyük bir cevher var onu çıkarabilirsen elbette büyük kâr edersin." demiş. Adam kuşa yanaşmaya başlayınca kuş ondan kaçarak: "Ey ahmak! O hikmetleri ne çabuk ta unuttun; şöyle ki, beni salarak, tahminî bir şeyi elde edeyim diye kat'î bilinen bir kârı bıraktın. Ve olmayacak bir işi söylediğimde beni doğruladın, çünkü benim hafsalam bir veya iki daneden fazlasını almaz, büyük cevheri nasıl alsın. Şimdi de ulaşamayacağın şeye elini uzatıyorsun." demiş. İşte insanlar, dinledikleri vaazları bu kadar çabuk unutmaktadırlar.

Rivayete göre, Şakîk-i Belhî *(Kuddise Sırruhu)*, bidayet zamanlarında (ilk önce) hristiyanların şehirlerinde ticaretle uğraşmaktaydı. Bir kere hristiyanların emîri (reisi) kendisine: "Ne kadar müddet içerisinde buralara gelip memleketine dönüyorsun." dedi. O da: "Üç ayda buraya geliyorum, üç ay alacaklarımı alıyorum, üç ayda dönüyorum, diğer üç ayda da satıyorum." dedi.

O zaman melik: "Senin bütün ayların bitti, sen Rabbine ne zaman ibadet ediyorsun?" deyince, Şakîk'in kalbi bu sözlerden te'sirlenerek ticareti bıraktı ve ibadetle meşgul oldu. Tevfik (Allahın muvaffak etmesi), bir kulun refîki (arkadaşı) olursa o kişi, maksadına kavuşuncaya kadar nice imtihanlardan geçse de devamlı mesafeleri kat eder (Mevlâsıyla arasındaki engelleri aşar). Kendi başına bırakılan kişiye ise, ne melâm (tenkit, ayıplamak) fayda verir, ne de kelâm tesir eder. Haberde gelmiştir ki:

« عَلاَمَةُ اِعْرَاضِ اللّٰهِ عَنِ الْعَبْدِ اِشْتِغَالُهُ بِمَا لاَيَعْنِيهِ وَاِنِ امْرُءٌ ذَهَبَتْ سَاعَةٌ مِنْ عُمْرِهِ فِي غَيْرِ مَا خُلِقَ لَهُ لَجَدِيرٌ اَنْ تَطُولَ عَلَيْهِ حَسْرَتُهُ وَمَنْ جَاوَزَ الْاَرْبَعِينَ وَلَمْ يَغْلِبْ خَيْرُهُ شَرَّهُ فَلْيَتَجَهَّزْ اِلَى النَّارِ »

"Allah-u Tealâ'nın, kulundan yüz çevirmesinin alâmeti o kulun mâlâ ya'nî (fuzulî, boş işler) **le uğraşmasıdır. Bir kişinin ömründen bir an bile, yaratıldığı** (ibadet) **gaye** (si) **nin dışında geçse elbette o kişi uzun zaman pişman olmaya lâyıktır.** (Yaşı) **kırkı geçipte hayrı şerrini geçmeyen kişi de ateşe hazırlansın."** *(Deylemî, Firdevs:3/498, No:5544)*

Bu nasihatlar, ilim ehline yeter artar. Ey Allahım! Bizi, ayetlerinin vaazlarıyla öğütlenenlerden kıl!.. A m î n!...

Mevlâ Tealâ, nikâh ve talâk (evlenme ve boşanma) ile alâkalı bazı hükümleri beyan ettikten sonra nikâhın semeresi olan çocukla ilgili hükümleri açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ اَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ اَرَادَ اَنْ يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ
وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ لَاتُكَلَّفُ نَفْسٌ اِلَّا
وُسْعَهَا لَاتُضَآرَّ وَالِدَةٌ بِوَلَدِهَا وَلَامَوْلُودٌ لَهُ بِوَلَدِهِ وَعَلَى الْوَارِثِ مِثْلُ
ذٰلِكَ فَاِنْ اَرَادَا فِصَالاً عَنْ تَرَاضٍ مِنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلَاجُنَاحَ عَلَيْهِمَا
وَاِنْ اَرَدْتُمْ اَنْ تَسْتَرْضِعُوا اَوْلَادَكُمْ فَلَاجُنَاحَ عَلَيْكُمْ اِذَا سَلَّمْتُمْ مَا
اٰتَيْتُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ (٢٣٣)

KELİME MANASI (233)

(وَالْوَالِدَاتُ) **Valide** (anne) **ler,** (يُرْضِعْنَ) **emzirirler,** yani emzirsinler. kimi? (اَوْلَادَهُنَّ) **çocuklarını,** ne kadar? (حَوْلَيْنِ) **iki sene,** öyle iki sene ki,(كَامِلَيْنِ) **kamil** (tam) bu hüküm kim içindir? (لِمَنْ) **o kimse içindir ki,** (اَرَادَ) **muradetti** (istedi), neyi? (اَنْ يُتِمَّ) **tamamlamayı,** neyi?(الرَّضَاعَةَ) **emzirmeyi,** (وَعَلَى الْمَوْلُودِ) **doğurulmuş üzerine vardır,** kim için doğurulmuş? (لَهُ) **kendisi için,** yani çocuk kendisi için doğurulmuş, o çocuğun doğumuna sebep ve nesebine malik bulunmuş olan baba üzerine de vardır. Ne?(رِزْقُهُنَّ) **onların** (annelerin) **rızkı,** yani çocuklarını emzirdikleri vakit, daha? (وَكِسْوَتُهُنَّ) **ve onların kisvesi,** yani giyecekleri, neyle? (بِالْمَعْرُوفِ) **maruf ile,** yani aklen ve şeran kabul edilen yolla, bu da babaların durumlarına uygun olan ve gerektiğinde mahkeme-i şeriyye takdiriyle ölçülen miktardır. (لَاتُكَلَّفُ) **teklif olunmaz** (mesul tutulmaz), kim? (نَفْسٌ) **hiç bir nefis,** (اِلَّا وُسْعَهَا) **ancak gücünün yettiği ile** (sorumlu tutulur), (لَاتُضَآرَّ) **zarara düşürülmesin,** kim? (وَالِدَةٌ) **hiç bir anne,** ne sebeple? (بِوَلَدِهَا) **çocuğu sebebiyle,** (وَلَامَوْلُودٌ لَهُ) **çocuk kendisi için doğurulmuş olan** (baba) **da zarara düşürülmesin,** ne sebebiyle? (بِوَلَدِهِ) **çocuğu sebebiyle,** (وَعَلَى الْوَارِثِ) **ve varis üzerine,** yani babanın varisi üzerine **vardır.** Ne?(مِثْلُ ذٰلِكَ) **baba üzerine vacip olanın misli,** yani rızık, kisve, emzirme ücreti vesair masraflar, mirasçısına düşer. (فَاِنْ اَرَادَا) **Eğer murat ederlerse,** yani ana baba arzu ederlerse, neyi? (فِصَالاً) **ayırmayı,** yani çocuğu iki sene dolmadan memeden kesmek isterlerse, öyle bir kesmek ki, (عَنْ تَرَاضٍ) **karşılıklı rızadan doğucu,** Kimden? (مِنْهُمَا) **onlar** (Ana-babanın her ikisin) **den,**

Ayet: 233
daha?(وَتَشَاوُرٍ) **Ve karşılıklı görüşüp anlaşmadan meydana gelen,** yani ana-baba çocuk hakkında iyice düşünüp hâllerini iyice araştırır, ve çocuğu sütten kesmeye, karşılıklı ittifak ederlerse, hiç bir günah yoktur, kim üzerine? (عَلَيْهِمَا) **o ana-baba üzerine,** yani o ana-babanın, çocuğu sütten kesme hususundaki rıza ve ittifakları, çocuk için en menfaatlı şekli iyice düşünmelerinden sonra olabileceğinden, bu ittifaktan dolayı, çocuğu sütten kesmelerinde onların üzerine hiç bir günah yoktur. (وَإِنْ أَرَدتُّمْ) **Ve eğer muratederseniz,** yani ey babalar! Çocuğu sütten kesmek için ailelerinizle anlaşamadığınız taktirde arzu ederseniz. neyi?(أَنْ تَسْتَرْضِعُوا) **emzirtmenizi,** kimi? (أَوْلَادَكُمْ) **çocuklarınızı,** yani süt anneler bulup çocuklarınızı emzirtmek isterseniz (فَلَا جُنَاحَ) **hiç bir günah yoktur.** kim üzerine? (عَلَيْكُمْ) **sizin üzerinize,** yani ey babalar! Çocukları süt analara emzirtmenizde sizin üzerinize hiç bir günah yoktur. Ne zaman? (إِذَا سَلَّمْتُم) **teslim ettiğiniz taktirde,** neyi? (مَا) **o şeyi** (ücreti) **ki,** (آتَيْتُم) **verdiniz,** yani vermeyi söz verdiniz veya muradettiniz. Neyle teslim ederseniz? (بِالْمَعْرُوفِ) **maruf ile,** yani ey babalar! Siz çocuklarınızı süt analara emzirtmek isterseniz, emzirecek kadınlara aklen ve şeran güzel görülüp kabul edilen bir şekille vermek istediğiniz ücreti verdiğiniz taktirde, bu emzirtme hususunda sizin üzerinize hiç bir günah yoktur. (وَاتَّقُوا) **Ve sakının,** kimden? (اللَّهَ) **Allah** (-u Tealâ Hazretlerin) **den,** yani çocuklar ve süt analar hakkında zikredilen hükümlere riayet hususunda Allahdan korkun. (وَاعْلَمُوا) **Ve bilin ki,** (أَنَّ اللَّهَ) **muhakkak Allah** (-u Tealâ Hazretleri) (بِمَا) **o şeyleri ki,** (تَعْمَلُونَ) **işliyorsunuz,** yani işlediğiniz şeylerin hepsini, (بَصِيرٌ) **ziyade görücüdür.**

MEALİ ŞERİFİ (233)

Anneler, çocuklarını tam iki sene emzirirler, (bu hüküm), **emzirmeyi tamamlamak isteyen** (ler) **içindir. Onların** (bu annelerin) **nafakası ve kisvesi,** (yiyeceği ve giyeceği) **maruf vechile** (babanın elinden gelen miktara ve örfü âdete göre), **çocuk kendisi için doğrulmuş olan** (baba) **üzerinedir. Hiç bir kimse, kendi gücünden ziyadesiyle mükellef tutulmaz, ne bir anne çocuğu sebebiyle, ne de çocuk kendisinin olan bir kişi** (baba) **çocuğu sebebiyle** (anneyi emzirmeye zorlamak, emzirmek istediği hâlde çocuğu elinden almak, babayı altından kalkamayacağı masraflara sokmak suretiyle anne de, baba da) **zarara düşürülmesin. Varis** (mirasçı) **üzerine ise bunun misli** (baba üzerine vacip olan vazifenin benzeri) **vardır** (binaenaleyh çocuğun babası ölürse emziren kadının yiyeceği ve içeceği, babanın mirasçısına düşer). **Eğer** (ana ile baba) **karşılıklı rıza ve müşavere ile çocuğu** (iki sene dolmadan) **ayırmak** (memeden kesmek) **isterlerse, ikisinin üzerine de hiçbir günah yoktur. Ve eğer siz çocuklarınızı** (süt annelere) **emzirtmek isterseniz, ver** (meyi sözver) **diğiniz** (em-

zirme ücretin) **i maruf vecihle** (meşru surette) **ödediğiniz vakitte, yine üzerinize bir günah yoktur, Allah** (-u Tealâ) **dan korkun ve bilin ki, muhakkak Allah** (-u Tealâ Hazretleri bütün) **işlediklerinizi ziyade görücüdür.**

İ Z A H A T

(وَالِدَاتُ) **VÂLİDÂT:** Vâlidenin cemisi olup anneler demektir.

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre: Bu annelerden maksat, boşanmış olsun olmasın bütün annelerdir. Ayeti kerimenin zahiri de bunu gerektirmektedir.

Mücahid, İbn-i Cübeyr ve Zeyd İbn-i Eslem *(Radıyallahu Anhüm),* bu annelerden muradın sadece boşananlar olduğunu söylemişlerdir. Umuma hamletmek ise daha evlâdır. Yani boşanmış olsun olmasın annelerin, çocuklarını iki sene tamamen emzirmeleri gerekir. Çocuğun emmesini tamamlatmak isteyen bir babaya ananın itaat etmesi gerekir.

Ancak çocuğun rızkı babaya ait olduğundan çocuğu emziren anaların yiyecekleri ve giyecekleri de babaları üzerine vaciptir. Çünkü ana, çocuğu emzirmek ve büyütmek için babanın menfaatına kendisini hapsettiğinden annenin bu zararı karşılığında rızkı babaya aittir.

(يُرْضِعْنَ) **YURDİ'NE:** İfâl babından fi'li muzari' cem'i müennes gaibedir.

Beyzâvî'nin zikrettiğine göre: Bu ayet-i kerimede, çocuğu emzirmeye son derece gayret göstermek gerektiğine işaret için irdâ' (emzirme) emri haber suretiyle gelmiştir. Şu hâlde (يُرْضِعْنَ) kelimesi, lâfzan ihbar ise de ma'nen emirdir. Ebus Suûd tefsirinde zikredildiğine göre: Bu emir, îcabî (emzirmeyi mecbur kılan bir emir) değildir. Ancak nedb (emzirmenin mendup olduğunu beyan etmek) içindir. Çünkü çocuğun rızkı, babasının üzerine vacip olup anasına ait olmadığından anaların emzirmeleri menduptur. Emzirmezlerse günahkâr olmazlar. Emzirmedikleri taktirde babanın süt annesi tutması vaciptir. Ama çocuk anasından başkasını emmezse yahut babanın, başka kadına emzirme ücreti vermeye gücü yetmezse veya süt annesi bulunmazsa o zaman anneler hakkında bu emir vaciplik ifade eder ki, emzirmezlerse günahkâr olurlar.

Çocuğu, anasının emzirmesinin mendup olması ise, annenin terbiye ve şefkatı (yetiştirmesi ve acıması) diğerlerinden fazla olduğundan çocuğunu büyütme hizmetinin daha fazla olması hikmetine dayanmaktadır.

(حَوْلَيْنِ) **HAVLEYN:** Havlin tesniyesidir. Bu, aslında dönmek manasındadır. Sene, devamlı dönüp geldiğinden ona bu isim verilmiştir. Mevlâ Tealâ: **"Kamileyn"** buyurarak emzirmeye dikkat edilmesi gerektiğine işaret buyurmuştur.

Fahrur Razî ve Hâzin tefsirlerinde beyan edildiğine nazaran, iki sene tahdidi vücup için değildir. Binaenaleyh iki seneden noksan emzirilmesi de

caizdir. Ayette iki seneyle sınırlama, babayla ana arasında çıkabilecek sürtüşmeyi ortadan kaldırmak içindir. Dolayısıyla, aralarında bir münakaşa çıkıpta anne emzirmekten usanarak noksan olmasını, baba da fazla olmasını isterlerse, şeriat iki sene olmasını tayin ederek o ihtilafı halletmiştir. Yoksa iki sene emzirmek mecburi değildir. Zira ayette, iki sene emzirilmesi, babanın isteğine havale edilmiştir. Eğer iki sene emzirmek kesinlikle vacip olsaydı, babanın görüşüne müracaat gerekmezdi.

Şu da bilinmelidir ki: İmam-ı Azam Efendimize göre, emzirme müddeti iki buçuk senedir. İmameyne göre ise ancak iki senedir. Onlar bu ayeti celileden delil alarak bu hükmü vermişlerdir.

Ayeti celilede geçen (لِمَنْ اَرَادَ) : Cümlesinin başındaki (لاَمْ) ın müteallakı hakkında iki görüş vardır.

1. Mahzuf bir mübtedanın haberine taalluk eder ki mana: **"Bu hüküm, emzirmeyi tamamlamak isteyenler için sabittir."** demektir.

İmamı Katade buyurmuştur ki: Allah-u Tealâ, evvelâ: **"Tam iki sene emzirsinler."** buyurmuş, sonra kolaylık olsun için: **"Bu hüküm, emzirmeyi tamamlamak isteyen içindir."** buyurarak iki seneden noksan olmasının caiz olduğunu açıklamıştır.

2. (يُرْضِعْنَ) ye taalluk eder. Buna göre mana:**"Anneler, tam iki sene emzirmeyi tamamlatmak isteyen babalar için emzirirler."** demek olur. Çünkü çocuğunu emzirtmek anaya değil babaya aittir. Anne, baba için emzirmektedir.

(مَوْلُودٌ لَهُ): Çocuk kendisi için doğurulmuş olan baba demektir.Valid tabirini kullanmayıp, mevludün leh tabirinin seçilmesinde bir kaç hikmet vardır.

1. Sahibi Keşşaf'ın zikrettiğine göre, bu tabirin kullanılmasından anlaşılmaktadır ki, anneler, çocukları ancak babalar için doğurmaktadırlar. Bundan dolayı çocuklar annelere değil babalara nisbet edilmektedirler.

Rivayete göre, Me'mun İbn-i Reşid halife olmak isteyince bazıları onu ayıplayarak sen bir cariyenin oğlusun nasıl olur da halifelik istersin dediler. O da: "İsmail *(Aleyhisselam)* bir cariyenin oğluydu. İshak *(Aleyhisselam)* ise hür bir kadının oğluydu. Allah-u Tealâ ise, İsmail *(Aleyhisselam)* ın sulbünden Âdem oğullarının en hayırlısı olan Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i yarattı." dedi ve şu şiiri söyledi:

لاَتُزْرِيَنَّ بِفَتًى مِنْ اَنْ يَكُونَ لَهُ . اُمٌّ مِنَ الرُّومِ اَوْسَوْدَاءُ دَعْجَاءُ .

فَاِنَّمَا اُمَّهَاتُ النَّاسِ اَوْعِيَةٌ . مُسْتَوْدَعَاتٌ وَلِلاَبَاءِ اَبْنَاءُ .

"Bir çocuğun anası rumdur veya kapkaradır diye onu hakir görme. Çünkü insanların anneleri, ancak çocukların kendilerine emanet olarak bırakıldığı kaplardır aslında çocuklar babalarındır."

2. Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre bu ifade de çocuğun, babasının yatağında doğurulduğu için babasına ait olduğuna dair bir tenbih vardır.

Nitekim:

٥٨٧- عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ اَنَّهَا قَالَتْ كَانَ عُتْبَةُ بْنُ اَبِى وَقَّاصٍ عَهِدَ اِلٰى اَخِيهِ سَعْدِ بْنِ اَبِى وَقَّاصٍ اَنَّ ابْنَ وَلِيدَةِ زَمْعَةَ مِنِّى فَاقْبِضْهُ اِلَيْكَ فَلَمَّا كَانَ عَامُ الْفَتْحِ اَخَذَهُ سَعْدٌ فَقَالَ ابْنُ اَخِى قَدْ كَانَ عَهِدَ اِلَىَّ فِيهِ فَقَامَ عَبْدُ بْنُ زَمْعَةَ فَقَالَ اَخِى وَابْنُ اَمَةِ اَبِى وُلِدَ عَلٰى فِرَاشِهِ فَتَسَاوَقَا اِلٰى رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ فَقَالَ سَعْدٌ يَا رَسُولَ اللّٰهِ ابْنُ اَخِى كَانَ عَهِدَ اِلَىَّ فِيهِ فَقَالَ عَبْدُ بْنُ زَمْعَةَ اَخِى وَابْنُ وَلِيدَةِ اَبِى وَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « هُوَ لَكَ يَا عَبْدُ بْنَ زَمْعَةَ اَلْوَلَدُ لِلْفِرَاشِ وَلِلْعَاهِرِ الْحَجَرُ » ثُمَّ قَالَ لِسَوْدَةَ بِنْتِ زَمْعَةَ « اِحْتَجِبِى مِنْهُ » لِمَا رَأَى مِنْ شَبَهِهِ بِعُتْبَةَ فَمَا رَآهَا حَتّٰى لَقِىَ اللّٰهَ .

587. Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in zevcesi Aişe *(Radıyallahu Anha)* şöyle demiştir. Utbe İbn-i Ebî Vakkas, kardeşi Saad İbn-i Ebî Vakkas'a: "Zem'anın cariyesinin (doğurduğu) oğlu (Abdurrahman, benim gayri meşru münasebetimden dünyaya gelmiştir. Bu çocuk) bendendir. Sen bu çocuğu (Zem'anın elinden al ve nesebini) bana kat." diye ahit ve vasiyet etmişti.

Mekke fethi yılı olunca Sa'd İbn-i Ebî Vakkas, kardeşinin bu vasiyetini yerine getirmek için Abdurrahmanı tuttu ve: "Bu çocuk benim kardeşimin oğludur, kendisi bana bu çocuk hakkında vasiyet etmişti." dedi.

Fakat Zem'a'nın oğlu olan Abd İbn-i Zem'a ayağa kalktı ve: "(Hayır) Bu çocuk benim kardeşimdir ve babamın cariyesinin oğludur; babamın döşeği üzerinde doğurulmuştur." dedi.

Sonra her iki taraf, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzuruna muhakemeye gittiler Sa'd: "Ya Resulallah bu çocuk benim kardeşimin oğludur. Kardeşim bana bu çocuk hakkında vasiyet etmişti." Abd İbn-i Zem'a da: "Bu, benim kardeşimdir ve babamın cariyesinin oğludur." dedi.

İki tarafta böylece davalarını ortaya koyup savunmalarını yaptıktan sonra, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, Abd İbn-i Zem'a'nın lehine hükmedip: **"Çocuk döşeğindir; zina edene mahrumiyet düşer."** buyurdu.

(Nazarî ve amelî olarak islâm hukukunda şer'î hükümler böyle olmakla beraber) sonra Resulullah bu, zina mahsulü olduğu iddia edilen çocuğun simasında, zâni olduğu iddia edilen Utbe İbn-i Ebî Vakkas'a bir benzerlik gördüğünden, zevcesi Sevde Bint-i Zem'a (validemiz) e: **"Sen bu Abdurrahman-**

dan örtün." diye emretti. Artık Abdurrahman, Allah'a kavuşuncaya (ölünceye) kadar Sevdeyi (açık) görmemiştir. *(Buharî, Vesâyâ:4, Büyû':3, 10, Megâzî:53, Ferâiz:18, 28, Hudûd:23, Ah-kam:29, Müslim, Reza':36, 38, Tirmizî, Reda:2,8, Vâsâya:5, Neseî, Talâk:48, İbn-i Mace, Nikâh:59, Vasâyâ:6, Darimî, Nikâh:41, Faraiz:45, Muvatta' Akdiye:20, Ahmed İbn-i Hanbel:11/59, 65)*

Hadisi şerifte geçen, Hazreti Sevde *(Radıyallahu Anha)* nın örtünme emrine gelince: Hazreti Sevde, Zem'a'nın kızı idi. Babasının cariyesinin doğurduğu bu çocuk, zahiren islâm hukukuna göre Hazreti Sevde'nin kardeşi oluyordu. Fakat zaninin simasına benzeyişi, bu zahirî hâle aykırı geliyordu? İşte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bu sebepten dolayı ihtiyaten Hazreti Sevde'ye örtünmekle emretmiştir.

(مَعْرُوف) **MARUF:** Aklen ve şeran kabul edilen güzel görülen şeydir.

Tefsiri kebirde zikredildiğine göre: Ananın yiyeceği ve giyeceği hususunda maruf, bazen bir şart ve akitle sınırlanmış olur. Bazen de bir şeyle sınırlanmayıp ancak örf yönünden bilinir. Çünkü baba, kadının yiyecek ve giyecek işlerini karşıladığında ücret takdir etmeğe lüzum kalmaz. Zira takdir edilen ücret, bazen kifayet etmiyeceğinden (yeterli olmayacağından) kadın aç açık kalabilir ki, bu zarar çocuğa sirayet eder (işler).

Kazî ve Ebus Suûd tefsirlerinde zikredildiğine göre: Rızık ve kisve konusundaki takdir, şer'î bir hakimin kararına bağlıdır.

Nesefî ve Hâzin tefsirlerinde zikredildiğine göre: Bu, israfsız ve taktirsiz (fazla ve az harcamaksızın) babanın maddî gücüne göre ayarlanır. Nitekim bundan sonra gelen: (لَاتُكَلَّفُ نَفْسٌ اِلَّا وُسْعَهَا) **"Hiç bir kişi, gücünün yetmiyeceği şeyle mesul tutulmaz."** ifadesi bunu tefsir etmektedir.

Demek oluyor ki, çocuğun babası, çocuğuna ve annesine ancak gücünün yettiği kadar harcamakla mükelleftir. Çünkü (وُسْع) Lugatta, gücün kolaylıkla yetebileceği şeydir. Yoksa son gücü kullanmak değildir.

Nitekim Mevlâ Tealâ: (. . فَاِنْ اَرْضَعْنَ لَكُمْ فَاٰتُوهُنَّ اُجُورَهُنَّ وَاْتَمِرُوا بَيْنَكُمْ بِمَعْرُوفٍ . .) **"Sizin için** (çocuğunuzu) **emzirirlerse onlara ücretlerini verin ve aranızda uygun bir şekilde anlaşın."** buyurduktan sonra: (. . . وَاِنْ تَعَاسَرْتُمْ فَسَتُرْضِعُ لَهُ اُخْرٰى) **"Eğer zorlanırsanız** (baba ücretten kaçınır ya da anne emzirmek istemezse) **onun için** (babanın hesabına, çocuğu) **başka bir kadın emzirecektir."** buyurmuştur. *(Talâk Suresi:6 dan)*

Daha sonra da babanın kendi imkanına göre harcaması gerektiğini açıklamak üzere:

لِيُنْفِقْ ذُو سَعَةٍ مِنْ سَعَتِهِ وَمَنْ قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ فَلْيُنْفِقْ مِمَّا اٰتَاهُ اللّٰهُ
لَايُكَلِّفُ اللّٰهُ نَفْسًا اِلَّا مَا اٰتَاهَا سَيَجْعَلُ اللّٰهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا (٧)

"**Genişlik sahibi** (imkânı geniş olan), **imkânından infak etsin** (imkânına göre nafaka versin). **Rızkı kendisine daraltılmış bulunan** (fakir) **de nafakayı, Allah'ın kendisine verdiğinden** (o miktara göre) **versin. Allah hiç bir kimseye, ona verdiği** (imka) **ndan başkasını yüklemez. Allah, muhakkak bir güçlükten sonra büyük bir kolaylık yaratır.** (geçim darlığından sonra bolluk verir)." buyurmaktadır. *(talâk Suresi:7)*

Fahrur Razî, Ebus Suûd, Nesefî ve Alusî tefsirlerinde zikredildiğine göre: (لَا تُضَارَّ) Kelimesi, sonunda bulunan idğamdan dolayı iki şekilde tefsir edilebilir ki, lugat bakımından ikisi de caizdir.

1. Bu kelimenin aslı, birinci ranın kesriyle (لَا تُضَارِرْ) olarak kabul edilirse bu kelime nehyi gaib müfred müennes olur ki o zaman; zarar işini yapan kadın olmuş olur. Bu takdirde, (بِوَلَدِهَا) deki (بَا), sıla (zaid bir ek, manaya tesiri olmayan, ancak lafzı güzelleştirmek ve manayı kuvvetlendirmek için eklenmiş) olursa: "Hiç bir ana çocuğa zarar vermesin." demektir. ilerideki: (وَلَا مَوْلُودٌ لَهُ) kavlinin, (وَالِدَةٌ) kavline atfından ise, hiç bir baba da çocuğuna zarar vermesin manası anlaşılır. Yani anası, sütünü az vermek ve lâyıkıyla bakmamak suretiyle, babası da anasının nafakasına ve kisvesine bakmamak sebebiyle çocuğa zarar edip bakımsızlıkla onu zayıflığa veya ölüme mahkum etmesinler, demektir.

(بَا) Sebebiyet için olursa mana: Kadın, kocasına çocuğu sebebiyle zarar vermesin, demek olur. Bu da kadının, kocasına şiddet kullanması, rızık ve kisve hususunda gücünün fevkinde istekte bulunması ve çocuk kendisine alıştıktan sonra, buna bir emzirecek ana bul! Demesi ve bunlara benzer şeylerle olur.

2. Kelimenin aslı birinci ranın fethasıyla (لَا تُضَارَرْ) olarak kabul edilirse, bu kelime nehyi gaib müfred müennesin mechulü olmuş olur ki. buna göre, zarar verilme işi kadına yapılmış olur. O zaman mana: **"Hiç bir ana, çocuğu sebebiyle zarara uğratılmasın."** yani hiç bir baba rızık ve kisve hususunda üzerine vacip olan şeyleri yerine getirmeyerek, çocuğu sebebiyle, annesini zarara sokmasın veya kadın, çocuğu emzirmek istediği hâlde çocuğu ondan almak veya kadını, çocuğu emzirmeye zorlamak suretiyle ona zarar vermesin, demek olur.

Bu iki mananın özeti: **"Ana ve babanın hiç biri diğerine, çocuk sebebiyle zarar vermesin."** demektir.

İşte bu gibi hareketler, insanlar arasında her zaman carî olduğundan Cenabı Hak iki tarafın da birbirini zarardan korumalarını, çocuk yüzünden sıkıntıya düşmemelerini, çocuğa da zarar etmemelerini tenbih ve tavsiye buyurmuştur. Nitekim:

٥٨٨- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ «لَا ضَرَرَ وَلَا ضِرَارَ»

588. İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Zarara sokmak ve zarara karşı intikam almak yoktur."** buyurdu. *(İbni Mace, Ahkâm:17, Muvatta', Akziye:31, Ebu Nuaym, Hılyetül Evliya:9/76)*

Hadisi şerifte geçen **DARAR** ve **DIRAR** kelimelerinin manaları hakkında **İmam-ı Sindî** şöyle demiştir. **Darar:** Birisine her hangi bir yönden zarar vermektir. (dilimizde kullanılan zarar kelimesinin aslı budur).

Dırar: İki kişinin, birbirine karşılıklı olarak zarar vermesidir. Yani birisi karşıdakini zarara sokunca, karşı taraf bunun intikamını almanın meşru olduğunu zanneder. Halbuki, öyle değildir. Zarar vereni zarara sokmak ve intikam almak caiz değildir. Ancak zarar veren kimseye, zarar miktarını tazmin ettirmek (ödettirmek) hakkı vardır.

(وَارِث) **VARİS:** Mirasçı demektir. Fahrur Razî, Beyzavî, Hâzin ve Ebus Suûd tefsirlerinde zikredildiğine göre, burada varisten maksat: Çocuğun babasının varisleridir. Yani çocuğun babası vefat etmişse pederine varis olan dedesi, kardeşi, amcası veya amca oğulları üzerine, çocuğun ve onu emziren anasının nafakası vacip olur.

Bu, Ömer,Hasen, Mücahid, Atâ, Süfyan ve İbrahim *(Rahimehumullah)* Hazaratının görüşleridir. Katade ve İbn-i Ebî Leylâ'nın görüşü ise: Bu varis, erkek, kadın mirastan nasibalan herkestir. Binaenaleyh herkesin, akrabalığı nisbetinde aldığı mirasa göre, gerektiği kadar çocuğa nafaka vermeleri vacip olur.

Varisten maksat İmam-ı Ahmed'e göre: Çocuğun varisleri olup babanın varisleri değildir. Şu hâlde çocuk vefat etmiş farzedildiğinde, çocuğa varis olacak kimlerse onlardan her birinin, sehmi nisbetinde (mirastan alacakları hisselerine göre) çocuğun nafakasını vermeleri vaciptir. Eğer vermezlerse hakim tarafından zorla verdirilirler. Fakat bu varisin kimler olduğunda ihtilaf edilmiştir. Bir rivayete göre çocuğun dedesi, kardeşi, amcası ve amca oğlu gibi en yakınları. Diğer bir söze göre de kadın erkek bütün varisleridir.

İmam-ı Azam *(Rahimehullah)* Efendimiz ve arkadaşlarına göre ise: Varisten maksat çocuğun mahremi olan kimsedir. Bir çocuğun babası vefat etmiş kendisine bir mal bırakmış ise, onun süt annesine verilecek nafakayı (ücreti) bu varisin vermesi lâzımdır. Fakat bu varis, çocukla kendisinin, biri erkek diğeri dişi kabul edildiğinde, aralarında nikâh caiz olmayacak şekilde yakın olan varisidir. Yoksa her varis değildir.

İmam-ı Malik ve Şafiî *(Rahimehumallah)* ye göre: Bu varis, çocuğun kendisidir. Çünkü o, babasının varisidir. Bu manaya göre, çocuğu emzirme ücreti çocuğun malından verilir. Çocuğun malı yoksa anası emzirmeye zorlanır. Hasılı çocuğun nafakasından ancak ana-babası mesuldür.

Babanın üzerinde olanın benzerinin varis üzerine kalmasından maksat ise, Babanın, hâli hayatında (sağken) yerine getirmesi gereken, annenin yiye-

cek ve giyeceğini karşılaması ve ona zarar vermemesi gibi şeylerdir. Vacip Tealâ, beşeriyetin daima ziyandan muhafazası gerektiğine işaret etmek için ufak bir çocuğun rahatlık içinde yaşatılmasına bu kadar önem gösterdikten sonra, çocuğu memeden ayırmayı, ana ve babanın yalnız birisinin görüşüne bırakmayıp birisi, çocuğun zararını isterse diğerininde haberi olsun da çocuk o zarardan kurtulsun diye aralarında rıza ve istişare gerektiğini açıklamıştır.

(فِصَالٌ) **FİSAL:** Mufâale babından mastar olup ayırmak demektir. Çocuğun, gıdalar yemeğe başlayıp anasının sütüyle gıdalanmaktan ayrılmasından ibaret olan fitam'a fisal denmiştir. Çünkü çocuk, sütten kesilmekle anasından ayrıldığından anası da ondan ayrılmış olur ki, böylece aralarında bir fisal (birbirinden ayrılık) meydana gelmiş olur.

Tefsiri Kebirde zikredildiğine göre bu ayetteki: Fisal'i, Fitam (sütten kesme) manasına hamletmek ekseri müfessirlerin görüşüdür. Fakat Allah-u Tealâ Hazretleri, bundan evvel emzirme müddetinin tam iki senede tamamlanacağını beyan ettiğinden bu ayeti, iki senenin dışındaki bir manaya hamletmek gerekirki tekrar lâzım gelmesin.

Bu görüşün sahipleride ihtilâf ettiler. Kimisi bu ayetten maksat, iki seneden evvel çocuğu sütten kesmenin caiz olduğunu açıklamaktır, dediler. Kimisi de, bu ayet iki seneden önce de, sonra da sütten kesmenin caiz olacağına delalet etmektedir, dediler. Bu söz, İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayet edilmiştir.

(تَرَاضٍ) **TERAZî:** Rıza kökünden alınmış tefâul babından mastardır. Karşılıklı anlaşma demektir.

(تَشَاوُرٌ) **TEŞAVÜR:** Aynı babdan mastar olup meşvere'den alınmıştır. Bu ise, birkaç kimsenin, kuvvei müfekkirelerinde (düşünce güçlerinde) olan görüşlerini meydana çıkarıp bir yerde toplıyarak bunun özetiyle amel etmektir. Binaenaleyh bu ayette, çocuğun memeden kesilmesi ana-babanın rızasına bağlandıktan sonra, ayrıca meşvereye havale edilmiştir ki, böylece icabında ana-babadan başka tecrübe erbabı ve doktor gibi bir kaç kişinin, çocuğun memeden kesilmesinin zararlı olup olmıyacağını müzakere etmeleri (aralarında görüşmeleri) ve onların görüşlerine göre hareket edilmesi gerektiğine işaret edilmiştir. Çünkü ana-babanın, her ne kadar çocuklarına şefkatleri fazlaysa da, ana emzirmekten, baba da para vermekten usanıp birbirlerini razı etmek suretiyle çocuğun zararına ittifak etme ihtimaline binaen Cenabı Hak *(Celle Celalühü)* çocuğu tamamıyla zarardan korumak için sütten kesme işini, tecrübe erbabının istişaresine bırakmıştır.

Bu ayette, babanın nafakadan usanarak çocuğuna zarar etme ihtimalinin bulunduğuna işaret edilmişse de bu, çocuğun anası boşanmışsa düşünülebilir. Yoksa evli olan bir kadında bu ihtimal söz konusu değildir. Zira o taktirde çocuk emzirilse de emzirilmese de anasının nafakası babaya vaciptir.

Ebus Suûd tefsirinde zikredildiğine göre: (تَرَاضٍ وَ تَشَاوُرٍ) kelimelerinin sonunda bulunan tenvinler ta'zim içindir ki tam manasıyla karşılıklı hoşnutluk ve son derece istişare gerektiğine işaret etmektedirler. Mevlâ Tealâ, iki seneden evvel çocuğu memeden kesmenin ana babanın rıza ve istişareleriyle olacağını beyan ettikten sonra çocuğu anasından başkasına emzirtmekte bir beis (zarar) olmadığını açıklamıştır.

Tefsiri Kebirde zikredildiğine göre çocuğunu emzirmeye en lâyık olan annesidir. Zira anasının şefkati (acıması) herkesten fazla olduğundan çocuğun terbiye ve büyümesine son derece dikkat göstereceğine asla şüphe edilmez. Ancak anne boşanmış olup başka kocaya vardığında, o kocanın haklarına riayet etmek için çocuğunu emzirmemesi yahut kendisini boşayan kocasına eziyet etmek için çocuğu kabul etmemesi veya başka kocayla evlenebilmesi için emzirmek istememesi yahut hastalanması veya sütünün kesilmesi gibi durumlarda başka bir emzirici bulunup çocuk da onun sütünü kabul ettiği taktirde onu o kadına emzirtmekte ana-baba üzerine hiç bir günah yoktur. Ama emzirici bulunmaz veya bulunur da çocuk sütünü kabul etmezse o zaman annesinin onu emzirmesi vaciptir. Emzirmezse günahkâr olur.

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre maruftan maksat: Emziren kadına nafakayı verirken güler yüzlü, tatlı dilli olmak ve ücretini noksansız vermek gibi, çocuğun rahatını temin etmek için emzirici kadının gönlünü hoş etmektir. Hatta çocuğun terbiyesine ve sütüne dikkat etmesi, kadının geçim yönünden kalbinin rahat olmasına bağlı olduğundan Cenab-ı Hak mukavele yapılan (sözleşilen) ücretin bizzat eline teslim edilmesinin daha uygun olacağına işaret etmiştir.

Ebus Suûd tefsirinde zikredildiğine göre, bizzat eline teslim etmek caiz olması için şart değildir. Ancak en uygun olana teşviktir.

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre: Bu ayeti celile ile Şafiî mezhebi, babanın, çocuğunu süt anaya emzirtmeye ve annesine, çocuğunu emzirtmemeye hakkı olduğuna delil aldıysa da, Hanefiye göre anne, çocuğunu emzirmeye herkesten ziyade lâyıktır ve anne, çocuğunu emzirmek istiyorsa, baba için çocuğu başkasına emzirtme hakkı yoktur.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, buradaki maruftan muradın süt anaya verilecek ücretin helâldan olmasıdır da denmiştir. Zira emziren kadın helal yerse onun sütü çocuğun salâhı (iyiliği) için daha faydalıdır.

Ulema buyurmuştur ki, ekseriya bir kadının sütünü emen çocuğa iyi veya kötü o kadının ahlâkı sirayet eder. Bundan dolayı çocukları, kökü sağlâm olan saliha kadınlara emzirtmek gerekir. Zira ahmak bir kadının sütünde bulunan hamâkat (anlayışsızlık) eseri mutlaka bir gün meydana çıkacaktır. Nitekim:

٥٨٩- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « اَلرَّضَاعُ يُغَيِّرُ الطِّبَاعَ »

589. İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayete göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Süt, tabiat** (huy) **ları değiştirir."** buyurmuştur. *(Ali el-Müttekî, Kenzül Ummal:6/270, No:15653)*

Bundan dolayı Şeyh İbn-i Muhammed el-Cüveynî, bir kere evine girdiğinde, oğlu İmam Ebul Meâlî'nin, anasından başka bir kadından süt emdiğini gördü hemen çocuğu kadından alarak başını ters döndürdü ve bir kaç defa karnına elini sürerek parmağını ağzına soktu ve o sütü çıkarttı. Sonra: "Bu çocuk ölsün de anasından başkasının sütünü içmekle huyu bozulmasın."dedi.

Sonra İmam hazretleri büyüyünce her ne zaman bir münazara (ilmî karşılaşma) da isabet edemese: "Bu tutukluk, o emmenin kalıntılarındandır." derdi. İşte şu açıklanan hükümlere çok dikkat edilmesi gerekip karşı gelmenin caiz olmadığına işaret etmek için Allah-u Tealâ Hazretleri bu ayetin sonunda ittikayı (kendisinden sakınmayı) emretmiş ve kullarının bütün yaptıklarını tamamıyla gördüğünü beyan ederek muhalefet edenleri tehdit etmiştir.

Ebus Suûd tefsirinde zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ Hazretleri heybetini büyütmek için: (وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ) **"Allah'dan sakının ve bilin ki, şüphesiz Allah sizin yaptıklarınızı son derece görendir."** buyurarak, zamir yerinde ismi celilini ikinci kere ismi zahir olarak zikretmiştir. Gizli olmıyacağı üzere bunda büyük bir vaîd (korkutma) vardır.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre bu ayeti celile-i cemile, beraber yaşamanın kaidelerini ve iyi geçinmek için lâzım olan güzel ahlâkı içine almıştır. Hatta rahmet ve şefkatin bütün mahlukata yayılması gerektiğine işaret etmiştir. Çünkü Ebu Hureyreden rivayet edilen bir hadisi şerifte ! . .

٥٩٠– عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « مَنْ لاَ يَرْحَمُ لاَيُرْحَمُ »

590. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Acımayan acınmaz"** buyurmuştur. *(Buharî, Edep:18, 27, Müslim, Fezâil:65, Ebu Davud, Edep:145, Tirmizî, Birr:16)*

Şu hadisi şerdifte, merhametin ne kadar büyük bir mağfiret vesilesi olduğunu göstermektedir.

٥٩١– عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ « بَيْنَا رَجُلٌ يَمْشِى فَاشْتَدَّ عَلَيْهِ الْعَطَشُ فَنَزَلَ بِئْرًا فَشَرِبَ مِنْهَا ثُمَّ خَرَجَ فَاِذَا هُوَ بِكَلْبٍ يَلْهَثُ يَأْكُلُ الثَّرٰى مِنَ الْعَطَشِ فَقَالَ لَقَدْ بَلَغَ هٰذَا مِثْلُ الَّذِى بَلَغَ بِى فَمَلأَ خُفَّهُ ثُمَّ اَمْسَكَهُ بِفِيهِ ثُمَّ رَقِىَ فَسَقَى الْكَلْبَ فَشَكَرَ اللّٰهُ لَهُ فَغَفَرَ لَهُ » قَالُوا: يَا رَسُولَ اللّٰهِ وَاِنَّ لَنَا فِى الْبَهَائِمِ اَجْرًا؟ قَالَ: « فِى كُلِّ كَبِدٍ رَطْبَةٍ اَجْرٌ »

Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Birisi yürürken, birden susuz-**

luğu arttı. Hemen bir kuyuya indi, suyundan içti. Sonra kuyudan çıktı. Adam orada bir köpekle karşılaştı ki, hayvan susuzluktan dilini çıkartıp soluyor, nemli toprağı yalıyordu. Yolcu (kendi kendine): "**Bana erişen** (hararet ve susuzluğ) **un benzeri bu** (hayva) **na da ulaşmış." dedi ve kuyuya inip ayakkabısını su doldurdu. Sonra** (kuyudan çıkarmak için) **ayakkabıyı ağzı ile tuttu. Sonra yükselip çıktı ve köpeği suladı. Bu yaptığından dolayı Allah o kulunu övdü ve onu mağfiret eyledi.** Sahabiler: "Ya Resulallah, hayvanları sulamakta bize de ecir var mıdır?" dediler. Resulullah: "**Her yaş ciğerde** (Hayat eseri olanı sulamakta) **sevap vardır.**" buyurdu. *(Buharî, Müsakât:10, No:2234, 2/833, Müslim, Selâm:41, No:2244, 4/1761, Ebu Davud, Cihad:47, No:2550, 2/28, Imamı Malik, Muvatta', Sıfâtünnebiyy:10, Ahmed Ibn-i Hanbel, Müsned, No:10704, 3/400)*

Bu hadisi şerif, büyük günahların tevbesiz de affedileceğine delâlet etmektedir. Ehli sünnetin mezhebi budur. Ayrıca muhtaç olan bir canlıyı yedirip içirenin mükâfat ve sevaba nail olacağı da bundan anlaşılmaktadır. O hâlde akıllı kişi kitap ve sünnete göre amel etmelidir.

Haberde gelmiştir ki, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e, çocuklarını öpmeyen bir adamdan bahsedildiğinde:

« اِنَّ اللّٰهَ لَايَنْزِعُ الرَّحْمَةَ اِلاَّ مِنْ قَلْبِ شَقِيٍّ »

"**Şüphesiz Allah** (-u Tealâ), **acımayı ancak kötü kişinin kalbinden alır.**" buyurdu. *(Ruhul Beyan:1/366)*

Diğer bir haberde gelmiştir ki:

« حُبُّ الْاَوْلَادِ سِتْرٌ مِنَ النَّارِ وَكَرَامَاتُهُمْ جَوَازٌ عَلَى الصِّرَاطِ وَالْاَكْلُ مَعَهُمْ بَرَآءَةٌ مِنَ النَّارِ »

"**Evlat sevgisi cehennemden perdedir. Onlara ikram, sıratı geçmeye vesiledir. Onlarla beraber yemek, cehennemden beraet** (kurtuluş) **tur.**" *(Ruhul Beyan:1/366)*

Yine haberde gelmiştir ki: "Kişi, kıyamet gününde dört yere harcadığından sorumlu olmıyacaktır.

1. Ana-babasına harcadığı,
2. İftarı için,
3. Sahuru için harcadığı,
4. Çoluk çocuğuna harcadığı." *(Ruhul Beyan:1/366)*

Şu da bilinsin ki, Cenabı Hak dünyanın imarını (şenlik tutulmasını) insana ısmarladığından insanı sair yaratıklar içerisinde pek mümtaz bir mevkide (seçkin bir makamda) yaratmış, dünya ve ahiret saadetlerini kazanma gücünü ve kabiliyetini kendisine verdiğinden ona her iki taraf için çalışmasını emretmiştir. Fakat insan, çocukluğunda çok âciz bir mahluk olduğundan onun kamil bir insan olması bir çok sebeplere ve terbiyeye muhtaçtır. Bunlar da evvela ana-babasına düşeceğinden Cenabı Hak bu ayeti celilesiyle, çocuğu kimlerin emzirmesi ve ne kadar emzirmesi gerektiğini, anayla babanın ne

gibi vazifelerle mükellef olduklarını, anaya düşen ilk vazifenin çocuğu emzirmek, babanın vazifesinin de onların nafakalarını sağlamak ve her ikisinin çocuk yönünden bir birini zarara sokmayı kastetmemeleri lâzım olduğu gibi, çocuğun zararını da istememeleri hatta memeden ayırmaları bile iki tarafın rıza ve istişaresiyle olması gerektiğini ve daha nice hükümleri, kullarına, sarsılmaz kanunlar halinde vaz' etmiş (ortaya koymuş) ve bunları Resulü vasıtasıyla tebliğ etmiştir ki, böylece insanlar, diğer yaratıklar içerisinde ne kadar yüksek bir mevkiye sahip olduklarını bilsinler ve bu nimetlerin şükrünü yerine getirmeye çalışsınlar.

Cenabı Hak, bu hükümlere karşı gelmek isteyenleri kendisinden korkmaya davet ederek herkesin, vazifesine dikkat ve ihtimam göstermesi gerektiğine, aksi taktirde azabı ilâhiye çarpılacaklarına işaret ederek çocukların hayat ve terbiyelerini teminat altına almıştır.

Ana-babanın, çocuğu yetiştirmek için çekmiş oldukları sıkıntılara karşı, büyüdüğünde onlara hürmet etmesinin vacip olduğunu diğer ayetlerle bildirerek, karşılıklı haklara riayet etmenin hükmünü de bu suretle açıklamıştır.

وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِأَنفُسِهِنَّ
أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا ۖ فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ
فِيمَا فَعَلْنَ فِي أَنفُسِهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ ۗ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ
خَبِيرٌ ﴿٢٣٤﴾ وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا عَرَّضْتُم بِهِ مِنْ خِطْبَةِ
النِّسَاءِ أَوْ أَكْنَنتُمْ فِي أَنفُسِكُمْ ۚ عَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ سَتَذْكُرُونَهُنَّ
وَلَٰكِن لَّا تُوَاعِدُوهُنَّ سِرًّا إِلَّا أَن تَقُولُوا قَوْلًا مَّعْرُوفًا ۚ
وَلَا تَعْزِمُوا عُقْدَةَ النِّكَاحِ حَتَّىٰ يَبْلُغَ الْكِتَابُ أَجَلَهُ ۚ وَاعْلَمُوا أَنَّ
اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي أَنفُسِكُمْ فَاحْذَرُوهُ ۚ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ
حَلِيمٌ ﴿٢٣٥﴾ لَّا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِن طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ مَا لَمْ تَمَسُّوهُنَّ
أَوْ تَفْرِضُوا لَهُنَّ فَرِيضَةً ۖ وَمَتِّعُوهُنَّ عَلَى الْمُوسِعِ قَدَرُهُ وَعَلَى
الْمُقْتِرِ قَدَرُهُ مَتَاعًا بِالْمَعْرُوفِ ۖ حَقًّا عَلَى الْمُحْسِنِينَ ﴿٢٣٦﴾
وَإِن طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِن قَبْلِ أَن تَمَسُّوهُنَّ وَقَدْ فَرَضْتُمْ لَهُنَّ
فَرِيضَةً فَنِصْفُ مَا فَرَضْتُمْ إِلَّا أَن يَعْفُونَ أَوْ يَعْفُوَ الَّذِي
بِيَدِهِ عُقْدَةُ النِّكَاحِ ۚ وَأَن تَعْفُوا أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ ۚ وَلَا
تَنسَوُا الْفَضْلَ بَيْنَكُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢٣٧﴾

Mevlâ Tealâ, boşamayı, ondan sonra lâzım gelen iddeti ve nikâhın neticesi olan çocukların, terbiye ve nafakasını açıkladıktan sonra, kocaları vefat eden kadınların beklemeleri lâzım gelen iddet müddetini beyan etmek üzere buyuruyor:

وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا فَعَلْنَ فِي أَنْفُسِهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ (٢٣٤)

KELİME MANASI (234)

(وَالَّذِينَ) **Ve o kimseler ki,** (يُتَوَفَّوْنَ) **ruhları alınıyor** (ölüyorlar) kimden?(مِنْكُمْ) **sizden,** (وَيَذَرُونَ) **ve bırakıyorlar,** kimleri? (أَزْوَاجًا) **zevceleri,** yani bıraktıkları aileleri. (يَتَرَبَّصْنَ) **bekletirler,** (تَرَبُّصْ): Aslında beklemek manasında ise de burada,kendisinden sonra gelen kelimenin başındaki (بَا) harficeriyle müteaddî olduğundan bekletmek manasındadır. Kimi? (بِأَنْفُسِهِنَّ) **kendilerini,** yani kocalarının ölümünden sonra kendilerini bekletsinler. Ne kadar? (أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ) **dört ay,** daha? (وَعَشْرًا) **ve on gün,** yani dört ay on gün kimseyle evlenmesinler ve bir zaruret bulunmadıkça kocalarının vefat ettiği evden çıkmasınlar. Ziynetlerini de takınmasınlar, böylece kocalarının hatıralarına saygı göstererek yas tutmuş olsunlar. (فَإِذَا بَلَغْنَ) **Ulaştıkları vakit,** neye? (أَجَلَهُنَّ) **iddetlerinin sonuna,** yani iddetleri bittiğinde. (فَلَا جُنَاحَ) **Hiç bir günah yoktur,** kim üzerine? (عَلَيْكُمْ) **sizin üzerinize,** Ne hususta? (فِيمَا) **o hususta ki,** (فَعَلْنَ) **yaptılar,** kimler hakkında? (فِي أَنْفُسِهِنَّ) **kendileri hakkında,** neyle? (بِالْمَعْرُوفِ) **maruf ile,** yani ey hakimler ve ey müslümanlar! Kadınların iddetleri bittikten sonra, kendileri hakkında aklen ve şeran kabul edilen bir şekilde, süslenmek, görücüye çıkmak gibi, yaptıkları şeylerden dolayı sizin üzerinize hiç bir günah yoktur. (وَاللَّهُ) **Ve Allah** (-u Tealâ Hazretleri) (بِمَا) **ol şeyleri ki,** (تَعْمَلُونَ) **işlersiniz,** yani bütün yaptıklarınızdan ve yapacaklarınızdan, (خَبِيرٌ) **ziyade haberdardır.**

MEALİ ŞERİFİ (234)

Sizden, vefat edip de (arkalarına) **zevce** (aile) **ler bırakan kişiler** (in aileleri, kocalarının ölümünden sonra) **kendilerini dört ay on** (gün) **bekletirler,** (evlenmekten, süslenmekten, dışarı çıkmaktan kendilerini bekletsinler). **İşte** (o kadınlar) **iddetlerinin sonuna ulaştıklarında artık kendileri hakkında ma-**

ruf vechile (aklen ve şeran kabul edilen şekilde) **yaptıkları şeylerden dolayı sizin üzerinize hiç bir günah yoktur. Ve Allah** (-u Tealâ Hazretleri)**sizin yaptıklarınızdan** (ve yapacaklarınızdan) **ziyadesiyle haberdardır.**

İ Z A H A T

Fahrur Razî ve Hâzin tefsirlerinde zikredildiğine göre, (تَوَفّى) TEVEFFÎ: Aslında bir şeyi tam manasıyla almak demektir. Ölenin de ruhu alınmış demektir.

(يَذَرُونَ) YEZERÛNE: Terk ederler, bırakırlar manasında fi'li muzari'dir, mazîsi, mastarı, ismi fâili ve ismi mefulu kullanılmaz emri hazırı kullanılır.

(اَزْوَاجْ) EZVAC: Zevcin cemisidir. Kadına da erkeğe de kullanılır. Burada maksat kadınlardır. Bazı kere, kadın için kullanılanın sonuna (هَا) eklenerek (زَوْجَة) ZEVCE derler.

Mevlâ Tealâ Hazretleri, bu ayeti kerimesiyle, boşanmış olan kadınların iddet beklemeleri lâzım olduğu gibi, kocası vefat eden kadınların da iddet beklemeleri gerektiğini beyan etmiştir.

Binaenaleyh vefat edenlerin aileleri, kocalarının suyundan çocuk olup olmadığını anlamak ve çocuk varsa nesebi (soyu), vefat eden babasından sabit olması için dört ay on gün iddet beklerler.

Allah-u Tealâ Hazretlerinin, iddeti dört ay on gün olarak tayin etmesindeki hikmet: Çocuk, anasının karnında haml (ana karnında durma müddetin) in yarısında hareketlenir. Ebul Âliye ve Haseni Basrî *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayete göre, çocuğa ruh bu on gün içerisinde üflenir (verilir).

٥٩٢- قَالَ عَبْدُ اللّٰه (رضى الله عنه) حَدَّثَنَا رَسُولُ اللّٰه ﷺ وَهُوَ الصَّادِقُ الْمَصْدُوقُ قَالَ «انَّ اَحَدَكُمْ يُجْمَعُ خَلْقُهُ فِى بَطْنِ اُمِّه اَرْبَعِينَ يَوْمًا ثُمَّ يَكُونُ عَلَقَةً مِثْلَ ذٰلِكَ ثُمَّ يَكُونُ مُضْغَةً مِثْلَ ذٰلِكَ ثُمَّ يَبْعَثُ اللّٰهُ مَلَكًا فَيُؤْمَرُ بِاَرْبَعِ كَلِمَاتٍ وَيُقَالُ لَهُ اكْتُبْ عَمَلَهُ وَرِزْقَهُ وَاَجَلَهُ وَشَقِىٌّ اَوْ سَعِيدٌ ثُمَّ يُنْفَخُ فِيهِ الرُّوحُ فَانَّ الرَّجُلَ مِنْكُمْ لَيَعْمَلُ حَتّٰى مَا يَكُونُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجَنَّةِ الاَّ ذِرَاعٌ فَيَسْبِقُ عَلَيْهِ كِتَابُهُ فَيَعْمَلُ بِعَمَلِ اَهْلِ النَّارِ وَيَعْمَلُ حَتّٰى مَا يَكُونُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ النَّارِ الاَّ ذِرَاعٌ فَيَسْبِقُ عَلَيْهِ الْكِتَابُ فَيَعْمَلُ بِعَمَلِ اَهْلِ الْجَنَّةِ »

592. Abdullah İbn-i Mesut *(Radıyallahu Anh)* şöyle demiştir: Kendisi sadık ve masduk (kendisi doğru söyler ve kendisine de doğru bildirilir) olduğu hâlde, bize Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* (insanın yaratılması hakkında)

şunları söyledi: "**Sizin her birinizin yaratılması** (yaratılma başlangıcında ana-baba suyunun maddeleri) **kırk gün anasının karnında toplanır, sonra o maddeler o kadar zaman** (kırk gün) **içinde katı bir kan pıhtısı hâlini alır. Sonra yine o kadar zaman içinde bir çiğnem et olur. Sonra** (dördüncü tekamül tavrında) **Allah bir melek gönderir ve** (o çocuk hakkında) **şu dört kelime** (yi yazması) **emrolunur; onun işini, rızkını, ecelini, şakî** (bedbaht) **yahut saîd** (bahtiyar) **olduğunu yaz! denilir. Sonra ona ruh üflenir** (çocuk canlanır). **Artık sizden bir kişi,** (bu fıtratı gereği dünyada) **iyi iş yapar, nihayet kendisiyle cennet arasında yalnız bir zira** (arşın kadar) **mesafe kalır da o sırada** (meleğin ana karnında yazdığı) **yazı gelir, yazısı o kişinin önüne geçer** (onu önler) **bu defa o kişi cehennemliklerin işini yapmaya başlar** (da cehenneme girer).

Sizden bir kişi de kötü iş yapar. Nihayet kendisiyle cehennem arasında ancak bir kulaç mesafe kalır. Bu sırada (meleğin yazdığı) **o yazı önüne geçer** (onu önler). **Bu defa o kişi cennet ehlinin hayırlı amelini yapar** (cennete girer)." *(Buharî, Bed'ül-Halk:6, Enbiya:1, Ebu Davud, Sünnet:16, Ahmed İbn-i Hanbel:4/7)*

Bu hadisi şerif, çocuğun yaratılışının dört ayda meydana geldiğine bundan sonraki on gün içerisinde de kendisine ruh verilerek tekamül ettiğine (yaratılışının tamamlandığına) delâlet etmektedir.

Fahrur Razî'nin beyanına göre: Kocası vefat eden kadının dört ay on gün iddet beklemesi vaciptir. Binaenaleyh o müddet bitmedikçe başka kocaya gidemez. Zira iddet içinde nikâhı caiz olmaz. Bu hususta küçük ve büyük yani çocuk doğurmaya kabiliyeti olanla olmayan müsavidir. Zira bir şeyin hikmeti o şeyin cinsinde aranır, ferde (tek bir tanesine) itibar yoktur. Madem ki kadın cinsinin çocuk doğurma kabiliyeti vardır hüküm cinse göre verilmiştir. bazılarının, küçük olmalarından veya kısırlık, yaşlılık gibi başka sebeplerden dolayı doğuramamaları nazarı itibara alınmaz.

Bu müddet dolup çocuk olmadığı meydana çıktığında başka kocaya göstermek için kendi aralarında bir takım sebeplere baş vurmalarında veliler ve hakimler üzerine hiç bir günah yoktur. Ve onların buna mani olmaları da gerekmez. Çünkü meşru olan işlere engel olmak caiz değildir. Ancak bu dört ay on gün içinde hamile olduğu meydana çıkarsa iddeti, çocuğu doğuruncaya kadar devam eder. Ne zaman doğuracağı biliniyorsa veya kocası vefat ettiği gün doğuracak olsa, o gün iddeti bitmiştir. Başka kocaya gidebilir dört ay on gün beklemesi icap etmez.

İbn-i Şihap buyurdu ki: Nifas hâlinde olsa bile, çocuğu doğurduğu gibi evlenmesinde bir beis (sakınca) görmüyorum, Tabi ki temizleninceye kadar kocası ona yaklaşamaz. Şu hadise buna delâlet etmektedir:

Sübey'a *(Radıyallahu Anha)*şöyle anlattı: "Ben, Resulullah'ın Bedir'de hazır bulunmuş sahabilerinden Sa'd İbn-i Havle'nin nikâhı altındaydım bu zat, Âmir İbn-i Lüeyy oğulları soyundandı ben gebe iken, veda haccı'nda vefat etti. Ben, vefatından dört ay geçmeden evvel doğurdum ve nifasım (çocuk doğurduktan sonra en fazla kırk gün gelecek kan) dan kalktığımda, isteyenler

için (isteyenlerime görünmek için) süslendiğim bu sırada Abdüd Dâr oğullarından bir zat olan Ebüs Senabil İbn-ü Ba'kek, benim yanıma gelip beni süslenmiş görünce: "Ne o? seni, isteyenler için süslenmiş görüyorum. Zannederim ki nikâh arzu ediyorsun. Hiç şüphesiz sen vallahi üzerinden dört ay on gün geçmedikçe evlenemezsin!" dedi.

Ebus Senabil bunları bana söyleyince, o akşam elbisemi giyinip Resulullah'a gittim ve durumumu kendisinden sordum. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, çocuğumu doğurduğum zaman evlenmemin helâl olduğuna bana fetva verdi ve bana istersem evlenebileceğimi emretti." *(Buharî, Megâzî:10, Tefsiri Sure:2/41,Talâk:39, Müslim, Talâk:56, 57, Ebu Davud, Talâk:47, Tirmizî, Talâk: 17, Neseî, Talâk:56, İbn-i Mace, Talâk:7)*

Allah-u Tealâ Hazretleri de: (وَاُولَاتُ الْاَحْمَالِ اَجَلُهُنَّ اَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ) **"Yük sahiplerinin** (gebelerin) **eceli** (bekleme süresi) **ise, yüklerini bırakmalarıdır** (doğum yapmalarıyla biter)." *(Talâk Suresi 4 den)* buyuruyor.

Çünkü kadının iddeti, çocuk olma ihtimaline dayanarak kocanın haklarını korumak içindir. Şu hâlde çocuk meydana çıkınca kocanın hakkı kalmadığından kadın, iddetinden kurtulur ve her hakkına sahip olur.

Hâzin ve Ruhul Beyan tefsirlerinde zikredildiğine göre, cariyeler bu hükümden istisna edilmiştir. Zira kocası vefat eden cariyenin iddeti, selefin icmaıyla (geçmiş büyüklerin ittifakıyla) hür kadının iddetinin yarısıdır. Yani iki ay beş gündür. Ayeti celiledeki hıtap, müminlere ait olduğundan bunu ehli kitap kadınlarına vacip kılmaya lüzum yoktur.

Kocası vefat eden kadına vacip olan şeylerden bir tanesi de, nikâh nimetinden mahrum olduğundan bir de koca arayanlara benzememesi için dört ay on gün matem içerisinde bulunmasıdır. Bu da, süslenmeyi terketmesi, güzel koku sürmemesi ve sürme çekinmemesinden ibarettir. Eğer kendisinde süs olmayan bir sürmeyi kullanırsa ona izin verilir.

Ebu Hanife ve Malik böyle buyurmuşlar İmam-ı Şafiî ise, gece sürer gündüz siler buyurmuştur. Nitekim:

Ümm-ü Hakîm bint-i Esîd'in annesinden rivayet olunduğuna göre o, kocası vefat ettiği zaman, gözünden rahatsız olmuş da ismid denilen sürme taşıyla sürmelenmiş. Bunun üzerine kendi kölesini Ümmü Seleme'ye gönderip ona, ismid sürmesi çekinmenin hükmünü sormuş o da: "Senin için kaçınılmaz bir durumun dışında kesinlikle ismid taşından sürme çekinme, zarurî (kaçınılmaz) bir durum ortaya çıkarsa o zaman gece çeker gündüz silersin." diye cevap vermiş, sonra sözlerine devamla şöyle demiştir;

٥٩٣- دَخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ حِينَ تُوُفِّيَ اَبُو سَلَمَةَ وَقَدْ جَعَلْتُ عَلٰى عَيْنِيَّ صَبْرًا فَقَالَ: « مَا هٰذَا؟ يَا اُمَّ سَلَمَةَ » فَقُلْتُ: اِنَّمَا هُوَ صَبْرٌ يَا رَسُولَ

اللّٰهِ لَيْسَ فِيهِ طِيبٌ . قَالَ: « اِنَّهُ يَشُبُّ الْوَجْهَ فَلاَ تَجْعَلِيهِ اِلاَّ بِاللَّيْلِ وَتَنْزِعِينَهُ بِالنَّهَارِ وَلاَتَمْتَشِطِى بِالطِّيبِ وَلاَ بِالْحِنَّاءِ فَاِنَّهُ خِضَابٌ » قَالَتْ قُلْتُ: بِاَىِّ شَىْءٍ اَمْتَشِطُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ؟ قَالَ: « بِالسِّدْرِ تُغَلِّفِينَ بِهِ رَأْسَكِ »

593. Kocam Ebu Seleme vefat ettiği zaman Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* yanıma girdi. Ben ise gözlerime sarı sabır denilen bir ilaç koymuştum. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Ey Ümmü Seleme bu nedir?"** diye sordu. Ben de: "Ey Allah'ın Resulü, o sarı sabırdır, içinde esans yoktur!" diye cevap verdim. **"Gerçekten sarı sabır yüze renk verir ama sen onu yalnız geceleyin sür, gündüzün çıkar. Koku ve kına ile de taranma, çünkü kına boyadır."** buyurdu. Ben: "Neyle taranayım ey Allah'ın Resulü?" diye sordum. **"Başının her tarafını kaplarcasına başına koyacağın sidir yaprağı ile."** buyurdu. *(Ebu Davud, Talâk:44, Neseî, Talâk:66)*

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre: Kadının, bu müddet içerisinde ipek giymesi, ziynetlerini takınması, süs için kırmızı ve sarı renklere boyanmış olan elbiseleri giymesi caiz değildir. Ümmü Seleme *(Radıyallahu Anha)* validemizden rivayet edilen bir hadisi şerifte: **"Ziynet için olmayan siyah, mavi ve beyaz renkteki elbiseleri giymeleri ve yün giymeleri caizdir."** *(Dürrül Mensur:1/694)*

Kadının iddeti bitip matem günleri geçince iddet içinde yasak olan süslerini takınır, sürme çekinir, dengi bulunursa nişanlanır, bunlardan mesul olmaz. Zira bunlar iddetten sonra müstahsen (güzel görülen) şeylerden olduğundan kadınlar mesul olmadığı gibi velileri ve hakimler de mesul olmaz.

Ebus Suûd tefsirinde zikredildiğine göre: Allah-u Tealâ Hazretlerinin:

« فَلاَ جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا فَعَلْنَ فِى اَنْفُسِهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ »

"(Ey veliler ve hakimler! kadınların),**kendileri hakkında maruf ile** (şeriatın reddetmediği şekilde) **yaptıklarında** (n dolayı) **size hiç bir günah yoktur."** buyurmasından anlaşıldığına göre, kadınların şeriata uymayan hareketlerinden velileri ve hakimler sorumlu olacaklarından onlara engel olmaları vaciptir. Kadınları korumakta gevşeklik ederlerse Allah indinde mesuldürler.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, ayeti celilede geçen, beklemekten maksat evlenmekten kaçınmak, kocasının vefat ettiği evden çıkmamak ve süslenmemekten ibarettir. Evlenmemesi gerektiğinde ittifak edilmiştir. Evinden çıkmaması da vaciptir. Ancak çok zarureti olursa caizdir.

Mülteka da zikredildiğine göre, boşanma iddeti bekleyen kadın, ne gece ne gündüz asla evinden çıkamaz, çünkü onun nafakası kocasına ait olduğundan evinden çıkması gerekmez. Vefat iddeti bekleyen ise, kocası olmadığından kendi işini kendi görebilmesi için gecenin bir kısmında da çıkabilir. Ancak gecenin ekserisini evinin dışında geçiremez. *(İbrahîmül Halebî, Mültekal ebhur:153)*

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, kadının, kocasından başkasına üç günden fazla yas tutması caiz değildir. Ancak kocasına dört ay on gün yas tutmalıdır. diğerlerine yas tutarken üçüncü gün koku sürünmelidir. Ta ki yas, üçüncü günü geçmesin, dördüncü günü koku sürünse yas müddeti dördüncü güne geçmiş olur ki, bu, haramdır. Nitekim:

Ebu Seleme'nin kızı Zeynep şöyle demiştir:

Ben, babası Ebu Süfyan İbn-i Harb vefat ettiği zaman, Peygamberin zevcesi Ümmü Habîbe'nin yanına girmiştim. Derken Ümmü Habîbe, içinde sarı renk de bulunan **"haluk"** adındaki güzel kokulu karışık süslenme boyasını yahut ta diğer bir süslenme boyasını istedi. Akabinde bu boyadan (eline sürdüğü boyayı azaltmak için) birkıza sürdükten sonra kendi iki yanağının safha (yan) larına (ve kollarına) sürdü. Sonra şöyle dedi: "Vallahi benim böyle koku ve boya ile süslenmeye hiç ihtiyacım yoktur. Şu var ki, ben Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i minber üzerinde şöyle buyururken işittim." :

٥٩٤- « لاَ يَحِلُّ لِامْرَاَةٍ تُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ اَنْ تُحِدَّ عَلٰى مَيِّتٍ فَوْقَ ثَلاَثِ لَيَالٍ اِلاَّ عَلٰى زَوْجٍ اَرْبَعَةَ اَشْهُرٍ وَعَشْرًا »

594. **"Allah'a ve son güne iman eden bir kadının, kocasından başka bir ölü için yası, üç günden fazla sürdür** (üp süslenmeyi terket) **mesi helâl olmaz. Lâkin kadın, kocasının ölümü üzerine dört ay on gün hüzünlü olup, ziynet ve süsünü bırakır."**

Zeynep şöyle dedi: "Ben, Annem Ümmü Seleme'yi şöyle derken işittim. Bir kadın Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelip: "Ya Resulallah! Kızımın kocası vefat etti. Şimdi de gözleri rahatsız oldu. Bu durumda ben kızımın gözlerine sürme çekeyim mi?" diye sordu. Resulullah*(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: (لاَ) **"Hayır!"** buyurdu. Kadın iki yahut üç defa bu isteğini tekrarladı. Resulullah da bunların hepsinde: (لاَ) **"Hayır!"** diyordu. Sonra Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

« اِنَّمَا هِيَ اَرْبَعَةَ اَشْهُرٍ وَعَشْرًا وَقَدْ كَانَ اِحْدَاكُنَّ فِى الْجَاهِلِيَّةِ تَرْمِى بِالْبَعْرَةِ عَلٰى رَأْسِ الْحَوْلِ »

"Ancak o, (kocası ölen kadının iddeti) **dört ay on gündür. Cahiliyet zamanında sizden biriniz** (bir sene beklerdi de) **senenin başına geldiğinde bir deve tezeği atardı** (ve böylece matemden çıkardı)." buyurdu.

Zeyneb'in râvisi Humeyd dedi ki: Ben Zeyneb'e: Bu, "Senenin başında deve tersi atardı." sözünden maksat nedir diye sordum. Zeynep şöyle cevap verdi: "Cahiliyet devrinde kadın, kocası öldüğü zaman, evinin en küçük ve en hakir bir odasına (karanlık bir köşesine) girer ve en kötü elbiselerini giyerdi de, artık bir sene geçinceye kadar hiç bir koku sürünmezdi (böyle ağır bir hapis hayatını tamamladıktan) sonra kadının yanına merkep yahut koyun ya-

hut kuş nevinden bir hayvan getirilirdi de kadın (efsunlanır gibi) o hayvanı kendi vücuduna sürterdi. Kadının böyle vücuduna sürte sürte ezdiği hayvan artık yaşamaz ölürdü.

Sonra kadın o çirkin hapis odasından çıkardı. Bu defa kadının eline bir deve tersi verilirdi, o da bunu fırlatır atardı. Bu merasimden sonra artık kadın temizlenir, yıkanır ve istediği gibi süslenerek ortaya çıkar ve evlenme teklif edecek isteyicilerine görünebilir, kendini onlara arzederdi. *(Buharî, Cenaiz:31, Talâk:46-49, 6/185-186, Müslim, Talâk:58, Ebu Davud, Talâk:41, Tirmizî, Talâk:18, Neseî, Talâk:58-59, İbn-i Mace, Talâk:35, Darimî, Talâk: 12-13, Muvatta', Talâk:101-102, Ahmed İbn-i Hanbel:(637, 184, 249, 281)*

٥٩٥- عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ (رضى الله عنها) زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ قَالَ: « اَلْمُتَوَفَّى عَنْهَا زَوْجُهَا لاَتَلْبَسُ الْمُعَصْفَرَ مِنَ الثِّيَابِ وَلاَالْمُمَشَّقَةَ وَلاَ الْحُلِيَّ وَلاَ تَخْتَضِبُ وَلاَتَكْتَحِلُ ».

595. Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in hanımı Ümm-ü Seleme'den rivayet edildiğine göre, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Kocası vefat eden bir kadın, asfurla ve kırmızı çamurla boyanmış elbise giyemez.** (Altın ve gümüş) **ziynet takınamaz ve sürme çekemez."** buyurmuştur. *(Ebu Davud, Talâk:44, Neseî, Talâk:64-65, Ahmed İbn-i Hanbel:4/302)*

Şu da bilinsin ki, yaka yırtmak, yanağını tokatlamak, saçları yolmak, sesli ağlamak gibi, cahiliyet âdetlerinden korunmak sünnetdendir. Nitekim:

٥٩٦- عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ « لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَطَمَ الْخُدُودَ وَشَقَّ الْجُيُوبَ وَدَعَا بِدَعْوَى الْجَاهِلِيَّةِ »

596. Abdullah İbn-i Mesud *(Radıyallahu Anh)* şöyle demiştir: Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"(Ölüler için) avuç içi ile yanaklarını döven, yakalarını yırtan ve cahiliyet çağırısı ile feryad** (ve figan) **eden kimse bizden değildir."** buyurdu. *(Buharî, Cenaiz:35-38, Ahmed İbn-i Hanbel:1/422,456)*

٥٩٧- لَمَّا أُصِيبَ عُمَرُ (رضى الله عنه) جَعَلَ صُهَيْبٌ يَقُولُ وَا أَخَاهْ فَقَالَ عُمَرُ أَمَا عَلِمْتَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: « إِنَّ الْمَيِّتَ لَيُعَذَّبُ بِبُكَاءِ الْحَيِّ »

597. Ömer *(Radıyallahu Anh)* vurulduğu zaman Suheyb: Vah kardeşim! diyerek ağlamaya başlamıştı. Bunun üzerine Ömer: Ya Suheyb! Peygamber*(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in: **"Şüphesiz ölü, dirinin ağlaması ile muhakkak azap olunur."** buyurduğunu bilmez misin? dedi. *(Buharî, Cenaiz:32)*

Ayet: 235

Mevlâ Tealâ, kocası vefat eden kadına, iddetini bitirdikten sonra, evlenmek teklif etmekte günah olmadığını beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَلَاجُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا عَرَّضْتُمْ بِهِ مِنْ خِطْبَةِ النِّسَآءِ اَوْاَكْنَنْتُمْ فِى اَنْفُسِكُمْ
عَلِمَ اللّٰهُ اَنَّكُمْ سَتَذْكُرُونَهُنَّ وَلٰكِنْ لَاتُوَاعِدُوهُنَّ سِرًّا اِلَّا اَنْ تَقُولُوا قَوْلًا
مَعْرُوفًا وَلَاتَعْزِمُوا عُقْدَةَ النِّكَاحِ حَتّٰى يَبْلُغَ الْكِتَابُ اَجَلَهُ وَاعْلَمُوا اَنَّ
اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا فِى اَنْفُسِكُمْ فَاحْذَرُوهُ وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ (٢٣٥)

KELİME MANASI (235)

(وَلَاجُنَاحَ) **Hiç bir günah yoktur,** kim üzerine?(عَلَيْكُمْ) **sizin üzerinize,** yani evlenmek isteyen kişiler üzerine, ne hususta?(فِيمَا) **o hususta ki,** (عَرَّضْتُمْ) **ta'riz ettiniz** (işittirdiniz, çıtlattınız), neyi? (بِهِ) **o şeyi,** o da nedir? (مِنْ خِطْبَةِ النِّسَآءِ) **kadınlarla evlenmeyi talep etmektir,** yani ey evlenmek isteyen kişiler! Kocaları ölüp de vefat iddeti bekleyen kadınlara, evlenme hususunda, ta'riz (işittirme) yoluyla söylediğiniz sözlerde sizin üzerinize hiç bir günah yoktur. (اَوْاَكْنَنْتُمْ) **Yahut da gizlediniz,** nerede? (فِى اَنْفُسِكُمْ) **içlerinizde,** yani kadınların iddeti geçtikten sonra onlarla evlenme hususunda kalplerinizde gizlediğiniz niyetlerinizden dolayı size hiç bir günah yoktur. (عَلِمَ) **bildi,** kim?(اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ Hazretleri) neyi? (اَنَّكُمْ) **muhakkak siz,** (سَتَذْكُرُونَ) **yakında anacaksınız,** kimi? (هُنَّ) **onları,** yani onlarla evlenmek istediğinizi kendilerine söylemeden duramayacağınızı bildi. O hâlde onlara bunu açıkça değil işittirme yoluyla söyliyebilirsiniz. (وَلٰكِنْ) **lâkin** (لَاتُوَاعِدُو) **vaadleşmeyin** (sözleşmeyin) kiminle? (هُنَّ) **o kadınlarla,** neyi? (سِرًّا) **bir sırrı,** yani onlarla nikâhı veya cimaı sözleşmeyin. Ebus Suûd ve Alusî tefsirlerinde zikredilen bu manaya göre: (سِرًّا), meful olmak üzere mensuptur. Zarfiyet üzere mensup olması da caiz görülmüştür. Buna göre mana:**"Onlarla gizlice, müstehcen şekilde sözleşmeyin."** demektir. (اِلَّا اَنْ تَقُولُوا) **Ancak söylemeniz müstesna,** neyi? (قَوْلًا) **bir sözü ki,** (مَعْرُوفًا) **maruf ola,** yani şeran münker olmayıp, kabul edilmiş ola, o da açıkça değil ta'riz ve işaret yoluyla söylenen sözlerdir. (وَلَاتَعْزِمُوا) **Azmetmeyin,** yani kat'î bir şekilde kastetmeyin, neyi? (عُقْدَةَ النِّكَاحِ) **nikâh bağını** (düğümlemeyi) yani nikâh kıymak şöyle dursun nikâhı kast bile etmeyin. Ne zamana kadar? (حَتّٰى يَبْلُغَ) **ulaşıncaya kadar,** ne? (الْكِتَابُ) **kitap,** yani kadının üzerine yazılıp farzedilen

iddet (bekleme müddeti). neye? (اَجَلَهُ) **sonuna,** yani iddet bekleyen kadının iddeti bitmedikçe onunla evlenmek bir yana buna kat'î karar bile vermeyin. (وَاعْلَمُوا) **Ve bilin ki,** (اَنَّ اللّٰهَ) **Muhakkak Allah** (-u Tealâ Hazretleri) (يَعْلَمُ) **biliyor,** neyi? (مَا) **o şeyi** (caiz olmayan kast ve kararı) **ki,** nerededir? (فِى اَنْفُسِكُمْ) **nefis** (kalp) **lerinizdedir.** (فَاحْذَرُوْ) **Binaenaleyh sakının,** kimden? (هُ) **ondan** (Allah-u Tealâ'dan: yani caiz olmayacak şeyleri kastetmemekle, kastettikten sonra da vaz geçmek suretiyle o Allah-u Tealâ'dan çekinin. (وَاعْلَمُوا) **Ve yine bilin ki,** (اَنَّ اللّٰهَ) **Muhakkak Allah** (-u Tealâ Hazretleri) (غَفُوْرٌ) **ziyade mağfiret edicidir,** yani kendisinden korktuğu için caiz olmayan kasıtlardan ve diğer bütün günahlardan vaz geçenlerin günahlarını ziyade örtücüdür. (حَلِيْمٌ) **Ziyade hılim sahibidir,** yani size acele ceza vermez. Binaenaleyh nehyolunduğunuz (yasaklandığınız) işleri yaptığınız hâlde, cezanızı te'hir etmesi (geçiktirmesi) sebebiyle ilerde de size ceza vermeyeceğini zannetmeyin.

MEALİ ŞERİFİ (235)

(Kocaları ölüp de vefat iddetini bekleyen) **Kadınlarla evlenme isteğinizi ta'riz etmenizde** (çıtlatmanız sebebiyle) **veya** (bu isteği) **gönlünüzde gizlemenizde** (n dolayı) **sizin üzerinize hiç bir günah yoktur. Allah** (-u Tealâ Hazretleri) **şüphesiz sizin onları ilerde anacağınızı** (ve bu niyetinizi onlara açıklamadan duramıyacağınızı) **bildi.** (Binaenaleyh iddet içinde bu isteğinizi onlara işaret yoluyla açıklayabilirsiniz) **lâkin onlarla, nikâhı** (veya cimaı) **sözleşmeyin, ancak maruf** (meşru) **olan bir sözü söylemeniz** (açıkça değil de meşru surette, müstehcen olmıyacak şekilde, işaret yoluyla söylemeniz) **müstesna. Kitap** (farz olan iddet) **sona erinceye kadar da nikâh bağını** (bağlamayı kat'î bir şekilde) **kastetmeyin. Ve bilin ki, muhakkak Allah** (-u Tealâ Hazretleri) **gönüllerinizde olanı bilir. O hâlde Ondan** (Allah-u Tealâ Hazretlerinden) **sakının. Ve yine bilin ki, şüphesiz Allah** (-u Tealâ Hazretleri) **ziyade mağfiret edici ve ziyade hılim sahibidir.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir ve Ruhul Meânî de zikredildiğine göre, TA'RİZ: Lugatta tasrih (açık konuşman) ın zıddıdır. Sözü örtülü söylemek ve işitenlerin, düşünme neticesinde anlayabilecekleri, nikâha işaret eden bir takım sözlerdir.

Buharî ve diğerlerinin, İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayet ettiklerine göre, mesela: Bir dul kadına karşı, ben evlenmek istiyorum, ben şöyle şöyle vasıflara sahip olan kadını severim, Allah-u Tealâ'nın bana saliha bir kadın nasip etmesini isterim, demesi veya kadına kendi üstünlüklerini anlatması ta'riz sayılır. Nitekim:

فَقَدْ رُوِىَ « اَنَّ رَسُوْلَ اللّٰهِ ﷺ دَخَلَ عَلٰى اُمِّ سَلَمَةَ وَقَدْ كَانَتْ عِنْدَ ابْنِ

عَمِّهَا اَبِى سَلَمَةَ فَتُوُفِّىَ عَنْهَا فَلَمْ يَزَلْ يَذْكُرُ لَهَا مَنْزِلَتَهُ مِنَ اللّٰهِ تَعَالٰى وَهُوَ مُتَحَامِلٌ عَلٰى يَدِهِ حَتّٰى اَثَّرَ الْحَصِيرُ فِى يَدِهِ مِنْ شِدَّةِ تَحَامُلِهِ عَلَيْهَا وَكَانَ ذٰلِكَ تَعْرِيضًا لَهَا »

Rivayete göre, Ümmü Seleme (validemiz) amcasının oğlu Ebi Selemenin yanındaydı (onunla evliydi) kocası ondan alındığında (vefat ettiğinde) Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onun yanına girerek devamlı Ümmü Seleme validemize kendisinin Allah-u Tealâ katındaki makamını anlatıyordu bu arada (utancından) eline kuvvetli şekilde dayandığı için hasırın izi eline çıkmıştı. İşte bu, Ümmü Seleme validemize ta'riz (çıtlatma) oldu.

(خِطْبَة) **HITBE:** Başkasına bir şey anlatmak için söz söylemek manasında olan hıtaptan alınmıştır. Bir kadının nikâhına talip olmaktır.

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, bu gibi sözlerle kadına evlenme isteğini çıtlatma iddet içinde mubahtır. Lâkin iddet içinde açıkça nikâh teklif etmek caiz değildir. Zira Cenabı Hak (وَلَاجُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا عَرَّضْتُمْ بِهِ مِنْ خِطْبَةِ النِّسَاءِ) **"Kadınlara evlenme isteğinizi ta'riz etmenizde** (üstü kapalı biçimde anlatmanızda) **size hiç bir günah yoktur."** buyurarak iddet hâlinde ta'riz yapmanın mubah olduğunu açıklamıştır.

Bu ise, tasrihte (açık konuşmakta) günah olduğunu ifade etmektedir. Daha sonra: (اَوْ اَكْنَنْتُمْ فِى اَنْفُسِكُمْ) **"Yahut içlerinizde gizlediğiniz de** (de) **günah yoktur."** buyurarak,evlenmek isteyen kişinin, iddet bekleyen kadına iddeti bittikten sonra açıkça evlenme teklif edeceğine dair olan niyetini, iddet müddeti içerisinde kalbinde gizlemesinde bir sakınca olmadığını bildirmektedir.

Ruhul Beyan ve Ruhul Meânî tefsirlerinde zikredildiğine göre: (النِّسَآءُ) kelimesindeki elif lâm, ahdi haricî içindir. Bu kadınlardan maksat: (وَيَذَرُونَ اَزْوَاجًا) kavli şerifinde geçen, vefat iddeti beklemekte olan kadınlardır, yoksa bütün kadınlar demek değildir. Zira başkasıyla evlenmemiş veya talâkı ric'îden iddet beklememekte olan kadınlara açıkça da, dolaylı yolla da, evlenme teklif etmek caizdir. Ancak böyle bir kadına bir adam evlenme teklif etse o da açıkça evet dese o zaman başkasının onu istemesi caiz değildir. Nitekim:

٥٩٨- عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « لَا يَخْطُبُ اَحَدُكُمْ عَلٰى خِطْبَةِ اَخِيهِ وَلَا يَبِيعُ عَلٰى بَيْعِ اَخِيهِ اِلَّا بِاِذْنِهِ »

598. İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayete göre, "Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"İzni olmadıkça, sizden biriniz** (müslüman) **kardeşinin dünürlüğü üzerine dünürlükte bulunmasın ve onun satışı üzerine satış yap-**

masın." buyurdu. *(Ebu Davud, Nikâh:16, Buharî, Büyû':56, 64, 70, Şurût:8, Nikâh:45, Müslim, Nikâh:49, Büyû':7, 8, 11, Birr:29, 342, Tirmizî, Nikâh:38, Neseî, Nikâh:20-21, İbn-i Mace, Ticaret:13, Darimî, Büyû':1733, Muvatta': Büyû':95-96, Ahmed İbn-i Hanbel:2/7, 21, 63, 4/147)*

Eğer kadın, kendisini isteyen kişiye açıkça red cevabı vermişse o zaman başkasının onu istemesi caiz olur. Açıkça kabul veya red cevabı vermemişse onda ihtilâf vardır.

Üç talâkla iddet bekleyen, liânla (bir kocanın, ailesinin zina ettiğini iddia edip şahit gösteremediğinde yapmaları gereken, yeminlerle kuvvetlendirilmiş la'netleşme neticesi Hakim kararıyla talâkı bayinle) boşanmış olan kadın, bir de raza'la (bir adamın nikâhı altında bulunan iki kadından büyüğü, süt sabit olacak çağda olan kumasını emzirmesi sebebiyle kocasından) bayin olan kadınlara gelince bunlarla evlenme hususunda da ihtilâf vardır. Para karşılığı boşanmış, kocasının cimaa güçsüzlüğü veya geçim darlığı sebebiyle fesh olunmuş (bozulmuş) fakat müddet içerisinde kocasının kendisiyle evlenmesi caiz olan bayin kadınlara gelince, bunlara kocalarının işaret yoluyla ve açıkça evlenme teklif etmeleri caizdir. Kocalarının dışındakilerin ne açıkça ne de dolaylı yoldan evlenme teklif etmeleri ise, helâl olmaz. Çünkü o, kocasının kendisini almasının helâl olduğu bir iddet içersindedir.

Talâkı Ric'îyle boşanmış bir kadın gibi buna da nikâh teklifi helâl olmaz. Bu zikredilenler neticesinde, ayeti celilede geçen kadınlardan sadece vefat iddeti bekleyen kadınların kastedildiği ve iddetleri içerisinde bunlara açıkça değil dolaylı yoldan evlenme teklif etmenin mubah olduğu anlaşılmıştır.

Bundan sonra Allah-u Tealâ Hazretleri, bu serbestliğin sebebini açıklamak üzere: (عَلِمَ اللّٰهُ اَنَّكُمْ سَتَذْكُرُونَهُنَّ) **"Allah** (-u Tealâ) **şüphesiz sizin onları zikredeceğinizi bildi."** buyurmuştur. Bu zikirden maksat, Muhyis Sünne İmam-ı Beğavî *(Kuddise Sırruhu)* Hazretlerine göre: Kalpten hatırlamaktır ki mana: **"Allah** (-u Tealâ) **şüphesiz sizin onları unutmayıp kalben hatırlayacağınızı bildi."** demektir.

Kazî Beyzavî, Hâzin ve Âlusî'nin sözleri de bu manayı te'yit etmektedir. Sahibi Keşşaf ise, buradaki zikri, lisanen (dille) söylemek manasına hamletmiş ve burayı şöyle tefsir etmiştir. **"Allah** (-u Tealâ Hazretleri) **sizin, evlenme niyetinizi mutlaka kadınlara söyliyeceğinizi ve onlara rağbet ettiğinizi söylemeden duramıyacağınızı bildi. Binaenaleyh siz o kadınlara bu rağbetinizi zikredip tariz yoluyla açıklayabilirsiniz."** Nesefî ve Ruhul Beyan'ın izahları da bu manadadır, zahir olan da bu ikinci manadır. *(Şeyhzade:1/547)*

(سِـرّ) **SIR:** Lugatta gizlilik demektir. Buradaki yasaklanan gizliliğin manası hakkında ihtilâf (görüş ayrılığı) vardır. Bazıları bunun zina olduğunu söylemişlerdir.

Evvelce adam, kadının yanına girip maksadı zina olduğu hâlde nikâhı tariz ederdi. Bundan nehyolundular. Bu gizlinin, adamın kadına, mutlaka ben seninle evleneceğim demesi veya başkasıyla evlenmemesi için ondan söz alması veya iddet içerisinde onunla nişanlanması olduğu da söylenmiştir.

İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* bu gizliliği cima ile tefsir etmiştir. Allah-u Tealâ Hazretleri, cima gizlendiği için açıkça cima buyurmayıp, kinaye tarikıyla (örtülü yolla) onun yerine sır kelimesini kullanmıştır. Kazînin zikrettiğine göre, sır'dan murat nikâhtır.

Hasılı: Yabancı bir adamın, mahremi olmayan bir kadınla gizli konuşması, töhmet ve şüpheden halî (boş) olmayacağından Cenabı Hak gizli konuşmayı yasaklamıştır. Çünkü iman ehlinin töhmet yerlerinden sakınmaları gerekir. Nikâh, talâk, çocuğun emzirilmesi, ananın nafakası gibi hususlarda örf ve âdetleri ayırt etmek gerektiğine işaret etmek için Cenabı Hak bu gibi hükümlerde devamlı maruf (bilinen, kabul edilen) tabirini kullanmış, nikâh isteme hususunda da maruf vech üzere söz söylenmesini zikretmiştir. Bu da açıkça söylemeyip üstü kapalı bir şekilde işaret etmektir.

Ebus Suûd ve nesefî tefsirlerinde zikredildiğine göre, (عَزْم) **AZM:** Kastetmek manasındadır. Mevlâ Tealâ, iddet içinde evlenmeyi yasaklamakta mubalağa etmek için: "Akdi nikâha azmetmeyin." yani iddet içinde evlenmediğiniz gibi bunu kast bile etmeyin buyurmuştur. Veya ayeti celile nikâhın kendisini yasaklamıştır. Çünkü azm, lugatta: Kesip atmak manasındadır. Buna göre mana: **"İddet içinde nikâh işini asla bilfiil** (doğrudan doğruya) **yapmayın."** demektir.

(كِتَـابْ) **KİTAP:** Ya mektup manasındadır. Buna göre mana, farz kılınan iddet sonuna ulaşıp bitinceye kadar, demektir. Veya kitabın kendisi, farz kılma manasındadır. Buna göre mana, farz kılma teklifi son buluncaya kadar demektir. Yazılan şey, kalplerde daha kuvvetli ve köklü olduğundan Allah-u Tealâ Hazretleri farz etme yerine yazma tabirini kullanmıştır.

Bu ayeti celilenin son üç cümlesi şu üç mühim meseleyi anlatmaktadır.

1. İddet müddeti belirli vakte ulaşmamış olan bir kadınla evlenmenin caiz olmaması,

2. İnsanların içlerinde düşündükleri hainliği Allah-u Tealâ bildiği için bunlardan sakınmaları gerektiği,

3. Allah-u Tealâ'nın, kullarının kusurlarını bağışlayıp günahları sebebiyle cezalarını acele vermemesidir.

Ebus Suûd Efendi, **İrşâdül Aklis Selîm** tefsirinde buyurmuştur ki, Allah-u Tealâ Hazretleri, kendisinin Halîm olduğunu beyan ederek, kullarına acele ceza vermiyeceğini açıkladıysa da ondan evvel (اَللّٰه) buyurup, zamir yerine ismi celilini koyarak: **"Yasaklandığınız işleri yaptığınız hâlde, benim acele ceza vermeyişimden, tamamen cezadan kurtulduğunuzu zannetmeyin."** manasına işaret ederek kullarını korkutmuştur.

Mevlâ Tealâ, iddet içinde nikahın caiz olmadığını beyan ettiği gibi, zifaf olmadan kadını boşamanın caiz olduğunu açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

لاَ جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ طَلَّقْتُمُ النِّسَآءَ مَا لَمْ تَمَسُّوهُنَّ أَوْ تَفْرِضُوا لَهُنَّ فَرِيضَةً وَمَتِّعُوهُنَّ عَلَى الْمُوسِعِ قَدَرُهُ وَعَلَى الْمُقْتِرِ قَدَرُهُ مَتَاعًا بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُحْسِنِينَ (٢٣٦)

KELİME MANASI (236)

(لاَ جُنَاحَ) **Hiç bir günah yoktur,** yani mehrin vacip olması hususunda hiç bir mesuliyet yoktur. Kim üzerine? (عَلَيْكُمْ) **sizin üzerinize,** (إِنْ طَلَّقْتُمُ) **eğer boşarsanız,** kimi? (النِّسَآءَ) **kadınları,** (مَا لَمْ تَمَسُّوهُنَّ) **dokunmadığınız müddetçe.** kime? (هُنَّ) **o kadınlara,** yani onlarla cima etmediğiniz müddetçe, (أَوْ تَفْرِضُوا) **ancak farzetmeniz,** yani tayin ve taktir etmeniz müstesna, bu manaya göre (أَوْ) harfi (إلاَّ) manasındadır. Veyahutta farz edinceye kadar. Buna göre de (أَوْ) harfi (حَتَّى) manasındadır. Veya farz etmedikçe, buna göre (أَوْ) harfi (وَاوْ) manasındadır. Kim için? (لَهُنَّ) **o kadınlar için,** neyi? (فَرِيضَةً) **bir ferîza,** (bir mehir) (وَمَتِّعُوهُنَّ) **ve müt'a verin,** Kime? (هُنَّ) **onlara,** yani cima etmeden kadınları boşarsanız, mehir de tayin etmediyseniz sizin üzerinize mehir icap etmez ancak kadınlara müt'a vererek onları menfaatlandırın. (عَلَى الْمُوسِعِ) **Zengin üzerine vardır,** ne? (قَدَرُهُ) **kendi güç ve imkânı kadar,** (وَعَلَى الْمُقْتِرِ) **hâli dar olan fakir üzerine de vardır,** ne? (قَدَرُهُ) **kendi güç ve imkanı kadar,** yani boşayan, zengin ise ona göre müt'a verecek, fakir ise ona göre müt'a verecektir. Nasıl müt'a verin? (مَتَاعًا) **meta'landırmakla,** neyle? (بِالْمَعْرُوفِ) **maruf ile,** yani boşadığınız kadınları aklın ve şeriatın güzel gördüğü şekille tam manasıyla meta'landırın. (حَقًّا) **bu iş hak olmakla hak oldu,** kim üzerine? (عَلَى الْمُحْسِنِينَ) **muhsinler üzerine,** yani iyilik etmek şanından olan veya Mevlânın emirlerine koşmak sebebiyle nefislerine iyilik eden kişilere veya müt'a vermek suretiyle boşadıkları ailelere ihsan etmek isteyenlere bu, hak olmuştur.

MEALİ ŞERİFİ (236)

Eğer kadınları, daha kendilerine temas etmediğiniz hâlde boşarsanız, sizin üzerinize (mehir hususunda) **hiç bir günah** (mesuliyet) **yoktur. Ancak onlara bir mehir tayin etmişseniz müstesna** (o zaman mehrin yarısı vardır). **Ve**

Ayet: 236

onları (kadınları) **zengin olan** (ınız) **kudretince, darda bulunan** (ınız) **hâlince** (olmak üzere) **maruf** (şeriatın ve güzel ahlâkın iyi gördüğü) **bir faydayla faydalandırın. Bu, muhsin** (iyilik edici) **ler üzerine hak olmuştur.**

İZAHAT

Tefsiri Kebirde zikredildiğine göre, boşanmış kadınlar dört kısımdır. Şimdiye kadar beyan olunan ise sadece iki kısımdır.

1. Cima' edilmiş ve mehri taktir edilmiş olanlardır. Allah-u Tealâ Hazretleri Bakara Suresi 228 ve 229. ayetlerinde bu kısmın hükümlerini açıkladı. Şöyle ki: Bunlar boşandıklarında 3 kur'(hayız müddeti) iddet beklerler, mehirlerini tamamen alırlar ve kocaları bunlardan ayrılırken, haksız olarak kendilerinden bir şey alamaz.

2. Cima' edilmemiş ve mehri belirtilmemiş olanlardır. İşte Allah-u Tealâ Hazretleri'nin bu ayeti kerimede bahsettiği bunlardır. Kocasıyla cima etmeden boşanmış, mehri de belirtilmemiş olan bir kadına mehir verilmesi gerekmez, zira koca, bu kadından faydalanmadığı gibi, kadının bir kaybı da yoktur. Fakat evlenmek sebebiyle meydana gelen sevinç, koca tarafından kaldırılıp, kadın üzüntüye düşürüldüğünden, kocanın kadına bir müt'a vermesi vaciptir. Zira (وَمَتِّعُوا) lâfzı emirdir. emrin açık manası da vücup ifade etmektedir. Ebu Hanife, Şafiî ve Ahmed *(Rahimehumullah)* Hazaratı da böyle buyurmuşlardır. İmamı Malik'e göreyse müt'a müstahaptır.

3. Mehri belirtilmiş, fakat kendisiyle cima' edilmemiş olanlardır. Bunların hakkındaki hükümler bundan sonraki 237.ayeti celilede açıklanacaktır.

4. Cima' edilmiş fakat mehri belirtilmemiş olanlardır. Bunlar hakkındaki hüküm de Nisa suresinin 24. ayeti kerimesinde zikredilmektedir.

Ayeti Kerimede geçen "Mess", İmamı Rağib'in, Müfredatında buyurduğu gibi, aslında "Lems" gibi tutmak manasındadır. Burada ise, İmamı Şafiîye göre cima' ile tefsir edilmiştir. İmamı Azama göre halvet-i sahiha cima yerine geçer .

Halvet-i Sahiha: Karı kocanın tenha bir yerde; kocanın kadına yanaşmasına engel olacak bir hastalık veya yanlarında velev uykuda olsun, üçüncü bir adam bulunması gibi hissî bir engel veya Ramazanda oruçlu olmak gibi şer'î, yahutta hayız ve nifas gibi tabîî bir engel bulunmayarak bir saat olsun beraber bulunmalarıdır. Şu hâlde aralarında cima bulunmayıp, halvet-i sahiha bulunsa da temas var demektir. Bu taktirde boşanmış kadına tam mehir lâzım gelir. *(Mülteka, Mecmaül Enhur:1/336,337)*

Ayeti celilede geçen (مَتِّعُوهُنَّ) emrinin ifadesinden, vacip olduğu anlaşılan müt'aya gelince: Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre müt'a aslında, kendisiyle az bir zaman faydalanılıp elden çıkan şey demektir. Meta' da bu manadadır. Bundan dolayı: (اَلدُّنْيَا مَتَاعٌ) **"Dünya bir meta'dır"** buyurulmuştur. Lezzet almak elden çabuk çıktığından, ona da: **"Temettü"** denmiştir.

Müt'a nın fıkhî yönden incelenmesine gelince: İbni Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* nın buyurduğuna göre, en üstünü bir hizmetçi vermek, ortası (üst,alt ve baş örtüsünden ibaret olan) üç elbise, en azı da bir başörtüsü veya bir miktar gümüş para gibi şeylerdir. İmamı Şafiî'nin mezhebi de budur.

Kazî tefsirinde zikredildiğine göre, İmamı Azam efendimiz buyurmuştur ki: Bu, kocanın hâline uygun olan (kadının entari gömleği, bir baş örtüsü ve bir çarşaftan ibaret) bir kat elbisedir. Veya bunların karşılığı, mehri mislin (o kadının benzeri olan kadınlara tayin edilen mehrin) yarısını geçmemelidir. geçtiği taktirde mehri mislin yarısı verilir.

Ebus Suûd Efendinin beyanına göre, Müt'a, beş dirhem gümüş kıymetinden eksik olmamalıdır ki, verildiği zaman bir fayda sağlasın ve kadının sevinmesine sebep olsun.

Kazî ve Hâzin Tefsirlerinde zikredildiğine göre : Ensar'dan bir zat, Benî Hanîfe'den bir kadınla, mehir belirtmeksizin evlenmiş, sonra da, henüz cima' etmeden boşamıştı. Bu ayeti kerime onun hakkında nazil olmuş, Resulullah buna (مَتِّعْهَا وَلَوْ بِقَلَنْسُوَتِكَ) **"Takkeni sat da, o kadına bir müt'a ver"** buyurmuştur. *(Mecmûatüttefâsîr, Hâzin 362, Kazî 363)*

Müt'a, kocanın hâliyle ölçülecek olunca, zengine kendine göre, fakire de durumuna göre gerektiğinden, bu hususta kargaşalık çıkma ihtimali vardır. Bu durumda taktir, şer'î hakime aittir.

Bu müt'anın vacip olduğuna, ayeti celiledeki emir delâlet ettiği gibi, (عَلَى الْمُحْسِنِينَ) deki (عَلَىٰ) lafzı ve ayrıca (حَقًّا) kelimesi delâlet eder, çünkü vacip olmayan bir şey hak olmaz. Şu kadar ki, Mut'a yı, kocanın gönül hoşluğuyla, kadına eziyet etmeksizin vermesine işaret için, kocanın ihsan erbabından olmasına ve iyilik sahipleri gibi muamele yapması gerektiğine (حَقًّا عَلَى الْمُحْسِنِينَ) **"Bu, iyilik edicilere hak olmuştur"** ifadesiyle tenbih olunmuştur.

Tefsiri kebirde zikredildiğine göre, bu gibi şer'î hükümler bütün müminleri ilgilendirdiği hâlde burada sadece muhsinlerin tahsis edilmesinin, bir takım sebepleri vardır.

1. Bu gibi açıklamalardan ancak muhsinler faydalanır. Nitekim Rabbimiz: (إِنَّمَا أَنْتَ مُنْذِرُ مَنْ يَخْشَىٰهَا) **"Sen ancak ondan** (kıyametten), **korkanları uyarırsın."** buyurmuştur.*(Nâziât Suresi :45)*

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem),* bütün insanları kıyametten korkutmak için gönderildiyse de, O'nun bu tenbihatından ancak, inanıp korkanların faydalanacağına işaret için Rabbimiz: **"Sen ancak ondan korkanları uyarırsın."** buyurduğu gibi, burada da, bu gibi hükümlerle, ancak Allah-u Tealâ'yı görür gibi yaşayanların amel edeceğine işaret için: **"Bu, muhsinler üzerine hak oldu."** buyurmuştur.

2. Ebu Müslim Hazretleri buyurmuştur ki: Allah-u Tealâ Hazretleri bu ayeti kerimesiyle, muhsinlerden olmak isteyenlere "Muhsinlerden olmanın yolu budur" demek istemiştir.

3. Muhsin: Mümin demektir ki, buna göre mana **"Zikredilen bu hükümlerle amel, müminlerin yoludur"** demektir.

4. Rabbimiz: **"Bu, muhsinler üzerine hak oldu."** ifadesiyle, Allah-u Tealâ'nın taatına koşarak, kendilerine iyilik edenlere, bu hükümlerle amel hak oldu, buyurmuştur.

5. Âlusî Tefsirinde zikredildiğine göre,İmamı Malik *(Rahimehullah)*: Muhsin, Nafile hayır yapan manasındadır. buyurarak, Müt'a nın müstehap olduğuna delil almış ve bu, "iyilik edici" ifadesini (مَتِّعُوهُنَّ) emrini vücup manasından, mendup olmaya çeviren bir karîne (delil) kılmıştır. Hanefîlere göreyse, geride açıkça taksimatı yapıldığı gibi, bu ayeti kerimede bahsi geçen, boşanan kadınlara müt'a vermek vacip olduğundan, muhsin ifadesi, öncelikle bu vacibi yerine getirenlerden bahsettiği gibi, diğer ayeti kerimelerde bahsi geçen Muhsin (nafile hayır yapan) larıda içine almaktadır.

Dolayısıyla bu, müt'anın vacip olmasına zıt düşmez binaenaleyh (مَتِّعُوهُنَّ) emrini vücuptan çevirmez.Üstelik ayeti celilenin sonunda bulunan (حَقًّا) **"Bu** (müt'a), **hak oldu."** ifadesi, müt'anın vacip olduğunu kuvvetlendirmektedir.

(جُنَاحٌ) **CÜNÂH:** Esasen bir şeyi basıp, meylettiren ağırlık manasında olup, Harac, sıkıntı ve mutlak (kayıtsız) olarak ism-ü vebal manasına da gelir ki, günah kelimesinin aslı budur. Hâzin diye tanınan, Şeyh Alâüddîn Ali el Bağdadî es-Sôfî hazretleri, Lübâbût te'vîl fî Meânittenzîl isimli eserinde buyurmuştur ki: Burada, ailesiyle cima' ettikten sonra, onu boşayan adama günah var mıdır ki? bu ayette "Cima' etmeden boşayana günah yoktur" buyuruluyor diye bir soru akla gelirse, ben derim ki: Hadisi Şerifte: (اَبْغَضُ الْحَلاَلِ اِلَى اللّٰهِ عَزَّ وَجَلَّ اَلطَّلاَقُ) **"Helâl** (ler) **in yüce Allah'a en sevimsiz olanı talâk** (boşama) **dır."** *(Bak. 579 Nolu hadis)* buyurulduğundan ve boşamak kadınla irtibatı kesmeye sebep olduğundan, bunda bir nevi mesuliyet vardır.

Ancak, Allah-u Tealâ Hazretleri, bu ayeti celilesinde: **"Ayrılık, dünya ve ahiret bakımından beraber yaşamaktan daha hayırlı görülüyorsa, bunda size hiçbir mesuliyet yoktur."** buyurmuştur veya bunun manası: **"Cima' etmeden evvel boşayacağınız kadınları, hayız olsunlar temiz olsunlar, istediğiniz vakitte boşayabilirsiniz, bunda size hiçbir vebal yoktur."** demektir. Çünkü cima'dan evvel kadını boşamanın hakkında belirli bir sünnet gelmemiştir.

(مُوسِعُ) **MÛSİ':** İf'âl babından ismi fâil olup, imkanı geniş olan, zengin kişi demektir.

(مُقْتِرُ) **MUKTİR:** Aynı babtan olup, imkanı dar olan, fakir demektir.

(فَرِيضَةً) **FERİZA:** Aslında, Allah-u Tealânın, kullarına farz ettiği şeyler

demektir. Burada, kendisinden mehir kastedilmiştir, çünkü o, Allahın emriyle farz edilmiş şeylerdendir.

Ruhul Beyan Tefsirinde zikredildiğine göre, (قَدَرْ) kader ile (قَدْر) kadr, iki lugattır. Bir cemaat, sakin olanın mastar, harekeli olanın ise isim olduğu görüşündedir. (عَدْ) Ad ile (عَدَدْ) aded ve (مَدْ) med ile (مَدَدْ) meded gibi,

(قَدْر) kadr: İmkân, (قَدَرْ) kader ise miktar manasındadır.

Mevlâ Tealâ, mehir belirtilmeksizin cima'dan evvel boşanan kadına müt'a vermenin vacip olduğunu açıkladığı gibi, mehri tayin edilipte cima'dan evvel boşanmış olan kadının hükmünü beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَاِنْ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ اَنْ تَمَسُّوهُنَّ وَقَدْ فَرَضْتُمْ لَهُنَّ فَرِيضَةً فَنِصْفُ مَا فَرَضْتُمْ اِلاَّ اَنْ يَعْفُونَ اَوْ يَعْفُوَ الَّذِى بِيَدِهِ عُقْدَةُ النِّكَاحِ وَاَنْ تَعْفُوا اَقْرَبُ لِلتَّقْوٰى وَلاَتَنْسَوُا الْفَضْلَ بَيْنَكُمْ اِنَّ اللّٰهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ (٢٣٧)

KELİME MANASI (237)

(وَاِنْ طَلَّقْتُمُو) **Ve eğer boşarsanız,** kimi? (هُنَّ) **o kadınları,** neden evvel? (مِنْ قَبْلِ) (اَنْ تَمَسُّو) **temas etmeden evvel,** kime? (هُنَّ) **onlara,** yani onlarla cima etmeden evvel boşarsanız, (وَقَدْ فَرَضْتُمْ) **hâlbuki farzettiyseniz,** yani nikah anında taktir ettiyseniz, kim için? (لَهُنَّ) **onlar için,** ne? (فَرِيضَةً) **bir ferîza** (mehir) (فَنِصْفُ مَا) **ol şeyin yarısı ki,** (فَرَضْتُمْ) **farzettiniz,** yani bu durumda nikah kıyılırken tayin etmiş olduğunuz mehrin yarısını onlara vermeniz her vakit size vacip olur. (اِلاَّ اَنْ يَعْفُونَ) **Ancak kadınların affetmesi müstesna,** yani kadınlar, hakları olan mehrin yarısından vazgeçtikleri vakit, onlara bir şey vermeniz icabetmez, (اَوْ يَعْفُوَ) **yahut affederse,** kim? (الَّذِى) **öyle bir kimse ki,** (بِيَدِهِ) **onun elindedir,** ne? (عُقْدَةُ النِّكَاحِ) **nikahın düğümü,** o da nikahı bağlama ve çözme hakkına malik (sahip) olan kocadır. (وَاَنْ تَعْفُوا) **Ve affetmeniz..** Yani ey erkekler ve kadınlar! hepinizin, haklarınızı birbirinize bağışlamanız nedir?, (اَقْرَبُ) **daha yakındır,** ne için?(لِلتَّقْوٰى) **takva için** (takva hasıl olsun için) yani kocanın, mehrin tamamını vermesi, kadının da hiç bir şey almaması, sizde Allah'a karşı saygı meydana gelmesi için en yakın yoldur. Ayeti celiledeki hıtabın, sa-

dece kocalara olması ihtimali de vardır. (وَلَاتَنْسَوُا) **Ve unutmayın,** neyi? (الْفَضْلَ) **fazlı,** yani ikram ve ihsanda bulunmayı nerede? (بَيْنَكُمْ) **aranızda,** yani birbirinize fazlu keremle muamele etmeyi unutmayın. (اِنَّ اللّٰهَ) **muhakkak Allah** (-u Tealâ Hazretleri) (بِمَا) **o şeyleri ki,** (تَعْمَلُوْنَ) **işliyorsunuz,** yani işlediğiniz bütün şeyleri (بَصِيْرٌ) **ziyade görücüdür,** binaenaleyh yaptıklarınızdan hiç birini zayi etmiyecektir.

MEALİ ŞERİFİ (237)

Ve eğer onları (kadınları) **kendilerine temas** (cima') **etmeden boşarsanız, hâlbuki onlar için** (daha evvelden) **bir mehir tayin etmişseniz, bu hâlde** (sizin üzerinize), **tayin ettiğiniz** (mehr) **in yarısı** (nı vermeniz vacip olur). **Ancak, kadınlar affeder** (vazgeçerler) **se veya nikah düğümü elinde olan** (koca) **affederse** (lutfeder de tamamını vermeyi dilerse) **müstesna. Ve affetmeniz takvaya daha yakındır. Aranızdaki fazl'ı** (iyi muameleyi) **de unutmayın. Muhakkak Allah** (-u Tealâ Hazretleri) **sizin yaptıklarınızı ziyade görücüdür.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebirde zikredildiğine göre, Allahu Tealâ Hazretleri, bundan evvel, mehri tayin edilmemiş ve kendisiyle cima' edilmemiş olan boşanmış kadınların hükmünü zikrettikten sonra, şimdi de mehri belirtilmiş olup, cima' edilmemiş olan boşanmış kadınların hükmünü beyan etti. Şöyle ki: Ailelerini cima' etmeden boşayan kocalar, önceden mehir tayin etmişlerse, bu durumda, tayin ettikleri mehrin yarısını boşadıkları ailelerine vermeleri vacip olur. Ancak iki hâl müstesna,

1. Kadınların, mehrin yarısını almaktan vazgeçmeleri , bu durumda kocaların hiçbir şey vermesi icabetmez.

2. Kocaların ihsan ve ikram ederek, mehrin tamamını vermek istemeleri, bu durumda da, mehrin yarısını değil tamamını verirler.

Hâzin Tefsirinde zikredildiğine göre, Ayeti celilede geçen, nikâh bağı elinde olan kişinin kim olduğu hakkında iki söz vardır.

1. Bunun veli olduğudur. Bir rivayete göre İbni Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* nın bir sözü, Hasen, Alkame, Tavus, Şa'bî, Nehaî, Zührî ve Süddî ile Malik ve Şafiî'nin eski sözü budur. *(Rıdvanullahi aleyhim ecmain)*

2. Bu, nikâhı akde ve halle (düğümlemeye ve çözmeye) malik olan kocadır. Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, İbni Cerîr, İbni Ebî Hatim, Taberanî ve Beyhekî'nin, güzel bir senetle İbni Ömer *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayetlerine göre,Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den me'sur olan (nakledilen) tefsir budur.

Ali, İbni Abbas'ın diğer görüşüne göre, Saîd ibni Müseyyeb, İbni Cübeyr, Mücahid, Cübeyr ibni Müt'im, Rabî', Katade, Mukatil, Dahhak ve Muhammed ibni Ka'b el Kurazî'nin *(Radıyallahu Anhüm)* sözleri budur.

Ebu Hanîfe *(Rahimehullah)* ve Şafiî *(Rahimehullah)* ın son sözü, İmamı Ahmed ve Cumhur-u Fukaha (fıkıh âlimlerinin çoğu) nun görüşü budur. Taberî ve Vâhidî de bu sözü doğrulamışlardır. Buna göre ayeti kerimenin manası: **"Nikah bağı elinde olan koca, isterse, kadına mehri tam verebilir"** demektir. Çünkü Allah-u Tealâ Hazretleri, kadının kendi hakkı olan yarıyı bağışlaya-bileceğini zikrettikten sonra, kocanın, vermemesi gereken yarıyı da verebileceğini zikretmiştir.

O hâlde kadının, ihsanda bulunarak mehirden hiç bir şey istememesi, erkeğin de ikramda bulunarak mehrin tamamını vermesi güzel olur. Rivayete göre Cübeyr ibni Mütim Hazretleri, bir kadınla evlenmişti sonra, cima' etmeden onu boşadığında mehrin tamamını verdi ve: **"İyilik yapmak bana daha yakışır."** buyurdu. Ayrıca mehir kadının hakkıdır. Velisinin, kadının malından bir şey bağışlamaya hakkı olmadığı gibi, mehrinden de bağışlamaya hakkı yoktur. Eserde gelen mana, itimada daha lâyıktır (nikâh bağı elinde olan kişinin koca olduğu hakkında, sahabe-i kiramdan, dolayısıyla Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den nakledilene daha çok güvenilir). Ve Mevlâ'nın **"Affetmeniz takvaya daha yakındır."** kavli şerifine en uygun olan da budur.Çünkü başkasının hakkını iskat etmenin (düşürmenin), takva ile alâkası yoktur.

Bu ayeti Kerimede geçen bağışlama ve iyiliği unutmama hıtapları , karı kocaya müştereken (ortaklaşa) yapılmıştır. Zira Fahrur Razî ve Ebus Suûd efendinin beyanlarına göre, kadın ekseriyetle kocasına tabi olduğundan bir çok hükümlerde, hıtap erkeklere ise de kadınlara da şamildir. Çünkü takvaya yaklaştıracak amel işlemek ve iyiliği terketmemekle koca mükellef olduğu gibi,kadın da yükümlüdür. Buna göre mana: **"Kocanın, mehrin tamamını vermesi, kadının da hiç bir şey almaması, takvanın meydana gelmesi için en yakın yoldur."**

Haberde gelmiştir ki:

« كَفَى بِالْمَرْءِ مِنَ الشُّحِّ اَنْ يَقُولَ آخُذُ حَقِّى لاَ اَتْرُكُ مِنْهُ شَيْئًا »

"Kişinin, hakkımın tamamını alacağım bir şey bırakmam, demesi cimrilik olarak yeter." *(Ruhul Beyan:1/371)*

Şu da bilinsin ki, Ayeti Celiledeki hıtapların, sadece kocalara olma ihtimali de vardır. Allah-u Tealâ, bu ayeti celileyi de: (اِنَّ اللّٰهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ) **"Şüphesiz Allah sizin yaptıklarınızı ziyade görücüdür."** buyurarak, malum olan âdeti üzere, bu hükümlere riayet etmeyenleri tehdit ederek bitirmiştir.

Ruhul Beyan tefsirinde,İmamıGazâlî'nin Esmâul Hüsnâ şerhinden naklen zikredildiği üzere,Mevlâ Tealâ hakkında ki:(بَصِيرٌ) **Görme** sıfatı, görülen şeylerin bütün özelliklerinin kendisiyle tamamen açığa çıktığı vasıftan ibarettir. Bu ise, görülen şeylerin sadece dışlarına bağlı olan kafa gözünün idrakiyle anlaşılandan çok daha açık ve parlaktır. Kulun, bundan nasibi ikidir.

1. Allah-u TealâHazretlerinin, kendisine görme gücünü, onun ayetlerine bakması için verdiğini, dolayısıyla bakışlarının ibret dolu olması gerektiğini bilmesidir.

Rivayete göre, İsa *(Aleyhisselam)* a: "Kullar içinde senin gibi var mıdır?" dendiğinde:

« مَنْ كَانَ نَظَرُهُ عِبْرَةً وَصَمْتُهُ فِكْرَةً وَكَلَامُهُ ذِكْرًا فَهُوَ مِثْلِي »

"Bütün bakışları ibret, susmaları tefekkür (Allah'ın ayetlerini düşünme), **konuşmaları zikir olan kişiler benim gibidir."** buyurdu.

2. Kulun, Allah-u Tealâ Hazretleri'nin, kendisini daima gördüğünü ve işittiğini bilerek, O'nun kendisine olan nazarı (bakışını) ve kendisinin bütün hâllerinden haberdar olmasını hafife almaması gerektiğini anlamasıdır.

Allahtan gizleyemiyeceği şeyleri kullardan gizleyen, muhakkak Allah-u Tealâ'nın, kendisini gördüğünü hafife almış olur. İşte kulun, Allah-u Tealânın, kendisini gördüğünü bilerek murakabe yapması, imanın kazandırdığı neticelerden biridir.

Allah-u Tealâ'nın, kendisini gördüğünü bildiği hâlde, günah işleyen kişi, ne kadar cesurdur ve ne acaip bir zarardadır. Allah-u Tealâ'nın, kendisini gör-mediğini zanneden ise, ne büyük kafirdir.

İşte bu gibi ayetler, islamiyette, aile teşkilatının ehemmiyetini, islâmdaki adalet ve müsavâtı (doğruluk ve eşitliği), ve islâm kadınlarına verilen hürriyetin ne kadar geniş olduğunu ispat etmektedir.Çünkü islâmiyette, kadınlar boşanma haklarında erkeklere müsavî (eşit) oldukları gibi, karı koca arasında geçen muamelelerde, kadınlar erkeklerden daha fazla haklara sahiptirler. Zira kadının, ev, yeme, içme sair bütün ihtiyaçlarını temin etmek, koca üzerine vacip olduğundan koca daima kadına karşı bu haklarını yerine getirmeye borçludur.

Bunlardan biri yerine getirilmediği taktirde kadın, hakkımı ver deme salâhiyetine sahiptir. Binaenaleyh kadın alacaklı, kocasının ise bütün bu sıkıntılara karşı kadından istediği, yalnız nefsini tatmin etmesi, şehvet ateşini söndürmesi, şüpheden uzak kalması için örtünmesi, ve evini korumasıdır. diğer hususlarda kadın, erkekle yine eşittir. Binaenaleyh, müslüman kadınların örtünmeleriyle hürriyetlerinin elinden alındığını iddia edenlerin, bu gibi şer'î hükümlerden tam manasıyla haberdar olmadıklarından, böyle yanlış iddialarda bulundukları açıkça meydana çıkmıştır.

حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلٰوةِ الْوُسْطٰى وَقُومُوا لِلّٰهِ
قَانِتِينَ ﴿٢٣٨﴾ فَإِنْ خِفْتُمْ فَرِجَالًا أَوْ رُكْبَانًا ۖ فَإِذَا أَمِنْتُمْ
فَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَمَا عَلَّمَكُمْ مَا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ ﴿٢٣٩﴾
وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا ۖ وَصِيَّةً
لِأَزْوَاجِهِمْ مَتَاعًا إِلَى الْحَوْلِ غَيْرَ إِخْرَاجٍ ۚ فَإِنْ خَرَجْنَ
فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِي مَا فَعَلْنَ فِي أَنْفُسِهِنَّ مِنْ مَعْرُوفٍ ۗ
وَاللّٰهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٤٠﴾ وَلِلْمُطَلَّقَاتِ مَتَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ ۖ
حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ ﴿٢٤١﴾ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ آيَاتِهِ
لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٢٤٢﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ
وَهُمْ أُلُوفٌ حَذَرَ الْمَوْتِ فَقَالَ لَهُمُ اللّٰهُ مُوتُوا ثُمَّ
أَحْيَاهُمْ ۗ إِنَّ اللّٰهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلٰكِنَّ أَكْثَرَ
النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٢٤٣﴾ وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَاعْلَمُوا
أَنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٤٤﴾ مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ
اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ أَضْعَافًا كَثِيرَةً ۚ
وَاللّٰهُ يَقْبِضُ وَيَبْصُطُ ۖ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢٤٥﴾

Ayet: 238

Allah-u Tealâ Hazretleri, bundan evvelki ayeti kerimede, karı kocayı, affa (birbirlerine olan haklarını bağışlamaya) teşvik edip, iyilikle muameleyi terketmeyi de nehyettikten sonra, bütün çirkinliklerden alıkoyan ve insanı bütün iyiliklere sevkeden namaza devamı emretmek üzere şöyle buyuruyor:

حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلٰوةِ الْوُسْطٰى وَقُومُوا لِلّٰهِ قَانِتِينَ (٢٣٨)

KELİME MANASI (238)

(حَافِظُوا) **Muhafaza edin,** neyi? (عَلَى الصَّلَوَاتِ) **namazları,** yani beş vakit namaza, hiç birini ihlal etmeden vakitlerinde eda ederek devam edin. Daha? (وَالصَّلٰوةِ) **ve** (bahusus) **o namaza** (da devam edin) **ki,** (الْوُسْطٰى) **orta,** yani beş vaktin ortasında bulunan veya onların en üstünü olan namaza da özellikle devam edin. (وَقُومُوا) **ve kaim olun,** yani namazda ayakta durun, Kim için? (لِلّٰهِ) **Allah için.** ne olduğunuz hâlde? (قَانِتِينَ) **itaat edici olduğunuz hâlde.**

MEALİ ŞERİFİ (238)

Namazlara ve bahusus orta namaza devam edin. Ve Allah için (ona) **itaat edici olduğunuz hâlde kıyamda bulunun** (namazda Allah'ın divanına ayakta durun).

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir ve Alûsi'de zikredildiğine göre, namazda, kıyam (ayakta durmak), kıraat (okuma),rukû', sücûd, huzû' ve huşû' (Allah-u Tealâ'nın heybetinden kalbin tevazu etmesi ve başın eğilmesi) gibi büyük manalar taşıyan bir takım hareketler bulunduğundan, namaz, Rab Tealâ'nın azametini (büyüklüğünü) ve ubudiyetin zilletini (kulluğun alçaklığını) hatırlatır.

İşte, dünya işleriyle alâkalı olan evlenme ve boşanmanın peşinde namazın muhafaza edilmesinin emredilmesi, bu gibi geçici şeylerin, ebedi ahiret işlerine engel kılınmaması gerektiğine işaret etmek içindir.

Burada, muhafaza, mufaale babından mastar olması itibariyle ekseri iki kişi arasında düşünülür, o hâlde namazı muhafazadaki müşâreket nasıl anlaşılmalıdır? diye bir soru akla gelirse, buna iki yönden cevap verilir.

1. Bu muhafaza kul ile Mevlâ arasında düşünülür, sanki burada: **"Sen namazı muhafaza et ki, namazı sana emreden Allah-u Tealâ da seni muhafaza etsin."** buyurulmuştur. Bu, Mevlâ Tealâ'nın: (فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ) **"Siz beni zikredin, ben de sizi zikredeyim."** *(Bakara Suresi:152 den)* kavli şerifi gibidir.

٥٩٩- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « اِحْفَظِ اللّٰهَ يَحْفَظْكَ »

599. İbni Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayete göre Resulullah *(Sallal-*

lahu Aleyhi ve Sellem) : **"Sen Allahı muhafaza et ki, Allah da seni muhafaza etsin"** buyurmuştur. *(Tirmizî, kıyame 59, Ahmed ibni Hanbel I/293, 303)*

2. Bu muhafaza namaz kılanla, namaz arasında düşünülür. Sanki burada: **"Sen namazı muhafaza et ki, O da seni korusun."** buyurulmuştur.

Şu da bilinmelidir ki, namazın, sahibini koruması üç şekilde düşünülür:

1) Namaz, sahibini bütün isyanlardan korur. Nitekim Rabbimiz:

. . . اِنَّ الصَّلٰوةَ تَنْهٰى عَنِ الْفَحْشَآءِ وَالْمُنْكَرِ . . . (٤٥)

"Muhakkak ki, (hakkıyla kılınan) **o namaz, fahşâ ve münker** (bütün hayasızlık ve kötülükler) **den alıkoyar."** buyurmaktadır. *(Ankebut suresi 45.den)* O hâlde, namazı muhafaza edeni, namaz da bütün kötülüklerden kurtarır.

2) Namaz, sahibini bütün bela ve mihnetlerden korur.

Nitekim Allah-u Tealâ:

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلٰوةِ . . . (١٥٣)

"Ey iman edenler! (bütün sıkıntılardan kurtulmanız için Allah'tan) **sabır ve namazla yardım isteyin."** buyuruyor. *(Bakara Suresi: 153.den)*

Diğer bir ayeti kerimesinde de:

وَقَالَ اللّٰهُ اِنِّى مَعَكُمْ لَئِنْ اَقَمْتُمُ الصَّلٰوةَ وَاٰتَيْتُمُ الزَّكٰوةَ . . . (١٢)

"Allah (onlara şöyle) **demişti "Şüphesiz ben sizinle beraberim. Eğer namazı dosdoğru kılar zekatı da verirseniz...."** buyuruyor *(Maide Suresi: 12.den).* Yani siz namazı hakkıyla kılar, zekatı da verirseniz ben, yardımım ve muhafazamla sizinle beraberim demektir.

3) Namaz sahibine şefaat eder.

Nitekim Mevlâ Tealâ bir ayeti kerimesinde:

وَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ وَمَا تُقَدِّمُوا لِاَنْفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ (١١٠)

"Namazı dosdoğru kılın, zekatı da verin, kendiniz için takdim ettiğiniz (kendi kârınız için yapıp ahirete gönderdiğiniz iyi amel) **den her şeyi, Allahın katında bulacaksınız. Şüphesiz Allah, yapmakta olduklarınızı hakkıyla görendir."** buyuruyor. *(Bakara Suresi: 110)*

Ayrıca namazda kıraat bulunmaktadır ki, Kur'anın, kendisini okuyana şefaat edeceği sabittir. Kur'anın, şefaati makbul bir yardımcı olacağı, özellikle Bakara ve Âli İmran surelerinin büyük bir bulut gibi gelip kendilerini okuyanlara şehadet ve şefaat (şahitlik ve yardım) edecekleri, Mülk Suresinin, te-

heccütte kendisini okuyandan kabir azabını uzaklaştıracağı, mahşerde onu kurtarmaya çalışacağı, sırat köprüsünde ayaklarının ucunda durup Cehenneme: **"Senin bu adama yolun yoktur** (buna bir şey yapamazsın)." diyeceği hakkında sağlam haberler varid olmuştur. *(Fahrurrâzî Mefâtîhul gayb 2/413)*

Bilinmelidir ki, Müslümanlar farz namazların beş olduğuna ittifak etmişlerdir. Tefsirinde bulunduğumuz bu ayeti kerime de, buna delâlet etmektedir. Çünkü ceminin en azı üç olduğu için, salavât (namazlar) tabiri en az üçe delâlet eder.

Salât-ı Vusta tabiri, üçten fazlaya delâlet eder, çünkü o da üçe delâlet etse tekrar lâzım gelir ki, üçten fazla olunca dört olması da mümkün değildir çünkü ortası yoktur. üçten sonra, ortası olan sayıların en azı beştir. O hâlde bu ayeti kerime, bu yoldan beş vakit namazın farz olduğuna delalet etmektedir. Şu kadar varki, bu ayet, namazın vakitlerine delalet etmez.

Vakitlerin tafsilatına delâlet eden ayetler dört tanedir :

١- فَسُبْحَانَ اللّٰهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ (١٧) وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَعَشِيًّا وَحِينَ تُظْهِرُونَ (١٨)

1. **"O hâlde siz, akşama ulaştığınızda, sabaha kavuştuğunuzda, gündüzün sonunda ve öğle vaktine eriştiğinizde, Allahı ki göklerde ve yerde hamd ona mahsustur tesbih edin** (namaz kılın). " buyuruyor. *(Rum Suresi:17-18)*

٢- اَقِمِ الصَّلٰوةَ لِدُلُوكِ الشَّمْسِ اِلٰى غَسَقِ اللَّيْلِ وَقُرْاٰنَ الْفَجْرِ . . . (٧٨)

2. "(Gündüzün) **güneş dönüp, gecenin karanlığına kadar** (belli vakitlerde) **namazı hakkıyla kıl, bir de sabah namazını...**" buyuruyor. *(İsra Suresi 78)*

Müfessirlere göre bu ayet, beş vakit namazı ifade etmektedir. Şöyle ki: (لِدُلُوكِ الشَّمْسِ اِلٰى غَسَقِ اللَّيْلِ) **"güneşin dönmesi** (zeval vakti) **nden sonra, gece karanlığı bastırıncaya kadar."** kavli şerifiyle öğle, ikindi, akşam ve yatsı, (وَقُرْاٰنَ الْفَجْرِ) **"Sabahın kuranı"** tabiriyle de sabah namazı muradedilmiştir.

٣- . . . وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا وَمِنْ اٰنَاءِ اللَّيْلِ فَسَبِّحْ وَاَطْرَافَ النَّهَارِ لَعَلَّكَ تَرْضٰى (١٣٠)

3. **"Güneşin doğmasından önce de, batmasından önce de , Rabbini hamdederek tesbih et. Gecenin bir kısım saatleriyle, gündüzün etrafında da tesbih et ki, razı olasın** (Allahın rızasına ererek memnun olasın)." *(Taha Suresi: 130)dan*

Müfessirler, bu ayetteki hamdle tesbihten maksadın, namaz olduğunu belirttiler. Beyzavi'ye göre güneşin doğmasından önceki tesbih, sabah namazı, batmasından önceki, öğle ve ikindi namazları, gecenin bir kısım saat-

lerindeki ise, akşam ve yatsı namazlarıdır. Gündüzün etrafında (başında ve sonunda) tesbih et ifadesiyle, önemine binaen sabah ve akşam namazlarına ikinci defa dikkat çekilmiştir.

٤- وَأَقِمِ الصَّلٰوةَ طَرَفَيِ النَّهَارِ وَزُلَفًا مِنَ اللَّيْلِ . . . (١١٤)

4. **"Gündüzün iki tarafında, gecenin de yakın saatlerinde, namazı hakkıyla kıl."** *(Hud Suresi: ll4'den)*

Gündüzün iki tarafındaki namazlardan sabah, öğle ve ikindi, gecenin yakın saatlerinden, akşam ve yatsı namazları muradedilmiştir.

(زُلَفْ) ZÜLEF: lafzı cemi olup, ceminin de en azı üç olduğundan, bazıları bununla vitrin vücubuna delil almışlardır. Bilinmelidir ki, namazı muhafazayı emretmek, bedenin, elbisenin ve mekanın temizliği, setri avret (avret yerini örtmek), istikbali kıble (kıbleye yönelmek), vakit ve niyet gibi bütün şartlarını, kıyam, kıraat, rükû', sücûd gibi bütün rükünlerini yerine getirmeye dikkat etmeyi, kalp, dil ve aza işlerinden, namazı bozanların hepsinden son derece sakınmayı emretmektir.

Namazda işlerin en mühimi niyete riayettir, çünkü o, asıl maksattır. Mevlâ Tealâ :(وَأَقِمِ الصَّلٰوةَ لِذِكْرِى) **"Namazı benim zikrim** (beni hatırlayasın için) **ikame et** (dosdoğru kıl) " buyurmuştur. İşte namazı bu şekilde eda eden, namazı muhafaza etmiş olur, yoksa olmaz. *(Ta-Ha Suresi:14 den)*

Burada yeri gelmişken İmamı Rabbanî *(Kuddise Sırruhu)* hazretlerinin, sünnete ittiba' ve bid'atten ictinab(sakınmak) ve her bidatın dalâlet (sapıklık) olduğunu beyan hakkında, Hacı Abdurrahman el müftî el kabilî hazretlerine yazmış olduğu mektubun bir kısmını zikredelim.

Âlimlerden bazısı, namazın niyetinde kalbin iradesiyle beraber, dilin de katılmasını güzel gördüler, hâlbuki, ne Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den ne ashabı kiramdan ve ne de tabiîni izam'dan sahih veya zayıf hiç bir rivayette dilin söylemesi sabit olmamıştır. Bilakis onlar, namaza kalktıkları gibi vakit geçirmeden iftitah tekbiri alırlardı. O hâlde, dilin söylemesi bidat olmuş olur. Âlimler, bunun bidatı hasene (güzel bir bidat) olduğunu söylemişlerse de bu fakir, bu bidatın sünnetten öte farzı da kaldırdığını söylemektedir. Çünkü bu taktirde insanların çoğu niyetlerini kalplerinde hazırlamadanve kalplerinin, niyetten gafil olduğuna hiç aldırmadan sadece dilin söylemesiyle yetinmektedirler. O zaman da namazın farzlarından biri olan kalbin niyet etmesi tamamen terkedilmiş olur ki, bu, namazın fesadı (bozulması) na sebep olmuş olur.

Bütün bidatlar böylece anlaşılmalıdır. Çünkü onların hepsi velev bir yönde de olsa, sünnete ziyade (ekleme) dir. Ziyade ise, nesh (giderme) demek olup, nesh de sünneti kaldırmanın ta kendisidir. O hâlde siz, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ve ashabı kiramının sünnetine uymakla yetinin çünkü

onlar yıldızlar gibidir, hangisine uysanız doğru yolu bulursunuz. *(İmamı Rabbânî El Mektubût,l/l59-l60, Mektub l86)*

Namazın ikamesi ve muhafazası hakkındaki diğer meseleler, Ruhul Furkan tefsirimizin cilt l, sayfa 302-3l0 da mevcuttur.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, namaz, Allah-u Tealâ'nın muvahhit (kendisinin birliğini kabul eden) lere günde beş kere hazırlamış olduğu ziyafettir. nasıl ki, ziyafette çeşitli yemekler toplanıp her birinin ayrı bir lezzeti bulunmaktadır, namazda da değişik rükünler ve fiiller mevcut olup, her birinin ayrı bir tadı ve günahları sildirmekte özel bir tesiri vardır.

وَعَنْ كَعْبِ الْاَحْبَارِ اَنَّهُ قَالَ: « قَالَ اللّٰهُ لِمُوسٰى فِى مُنَاجَاتِهِ . يَا مُوسٰى اَرْبَعُ رَكَعَاتٍ يُصَلِّيهَا اَحْمَدُ وَاُمَّتُهُ وَهِىَ صَلَاةُ الظُّهْرِ اُعْطِيهِمْ فِى اَوَّلِ رَكْعَةٍ مِنْهَا الْمَغْفِرَةَ وَفِى الثَّانِيَةِ اُثَقِّلُ مَوَازِينَهُمْ وَفِى الثَّالِثَةِ اُوَكِّلُ بِهِمُ الْمَلَائِكَةَ يُسَبِّحُونَ وَيَسْتَغْفِرُونَ لَهُمْ لَايَبْقٰى مَلَكٌ فِى السَّمَآءِ وَلَا فِى الْاَرْضِ اِلَّا وَيَسْتَغْفِرُ لَهُمْ وَمَنِ اسْتَغْفَرَتْ لَهُ الْمَلَائِكَةُ لَمْ اُعَذِّبْهُ اَبَدًا وَفِى الرَّابِعَةِ اَفْتَحُ لَهُمْ اَبْوَابَ السَّمَاءِ وَتَنْظُرُ اِلَيْهِمُ الْحُورُ الْعِينُ.يَامُوسٰى اَرْبَعُ رَكَعَاتٍ يُصَلِّيهَا اَحْمَدُ وَاُمَّتُهُ وَهِىَ صَلَاةُ الْعَصْرِ مَا يَسْاَلُونَ مِنِّى حَاجَةً اِلَّا قَضَيْتُ لَهُمْ . يَا مُوسٰى ثَلَاثُ رَكَعَاتٍ يُصَلِّيهَا اَحْمَدُ وَاُمَّتُهُ وَهِىَ صَلَاةُ الْمَغْرِبِ اَفْتَحُ لَهُمْ اَبْوَابَ السَّمَاءِ . يَا مُوسٰى اَرْبَعُ رَكَعَاتٍ يُصَلِّيهَا اَحْمَدُ وَاُمَّتُهُ وَهِىَ صَلَاةُ الْعِشَاءِ خَيْرٌ لَهُمْ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا وَيَخْرُجُونَ مِنَ الذُّنُوبِ كَيَوْمِ وَلَدَتْهُمْ اُمَّهَاتُهُمْ »

Ka'bul Ahbâr *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilmiştir ki, Allah-u Tealâ Hazretleri, Musa *(Aleyhisselam)* la münacâtı (görüşmesi) esnasında ona şöyle buyurdu: **"Ey Musa! Ahmed** *(Aleyhisselam)* **ve ümmetinin kılacağı dört rekat öğle namazının birinci rekatında onları mağfiret ederim. İkinci rekatta mizanlarını ağırlaştırırım. Üçüncü rekatta onlar için tesbih ve istiğfarda bulunacak melekler tayin ederim, gökte ve yerde onlar için istiğfar etmeyen hiç bir melek kalmaz. Meleklerin kendisi için istiğfar ettiği kimselere de ebedi azap etmem. Dördüncü rekatta onlara gök kapılarını açarım huriler onlara nazar eder. Ey Musa! Ahmed** *(Aleyhisselam)* **ve ümmetinin kılacağı dört rekat ikindi namazı** (ından sonra) **benden ne isteseler mutlaka onu yerine getiririm. Ey Musa! Ahmed** *(Aleyhisselam)* **ve ümmetinin kılacağı üç rekat akşam namazında onlar için gök kapılarını açık tutarım. Ya Musa! Ahmed** *(Aleyhisselam)* **ve ümmetinin kılacağı dört rekat yatsı namazı, kendileri için dünya ve**

içindekilerden daha hayırlıdır ve annelerinin kendilerini doğurduğu gündeki gibi (günahsız olarak) **dünyadan ayrılırlar."** *(Ruhul Beyan:1/373)*

Sonra bilinmelidir ki, ezanı duyan kişinin cemaatı terketmesine ruhsat verilmez, çünkü o, son derece kuvvetli bir sünnettir. Şöyle ki, bir memleket halkı onu terketseler, onlarla harbetmek vacibolur zira o, islâm nişanlarındandır.

Şer'î bir mazereti olmaksızın, cemaatı terkeden kişinin ta'zir edilmesi (azarlanması) gerekir. şahitliği kabul edilmez, ona bir şey demeyen komşuları, imam ve müezzin günahkâr olurlar. Gunyetül Fetâvâ'da zikredildiğine göre, kişinin mahallesinin mescidinde kılması, fazla cemaatli olan büyük camilerde kılmasından efdaldir. Çünkü o mescidin, üzerinde hakkı vardır. Kişinin, fazla cemaat veya imamın takvasının ve ilminin fazla olmasından dolayı başka camilere gitmesi, onu kendi mahalle mescidinin hakkından kurtaramaz. Kişi birinci safta imamın tam arkasında kılmaya dikkat etmelidir. Ancak birinci safa geçmek için insanları çiğneyemez.

« رُوِىَ يُكْتَبُ لِلَّذِى خَلْفَ الْاِمَامِ بِحِذَائِهِ مِائَةُ صَلَاةٍ وَلِلَّذِى فِى جَانِبِ الْاَيْمَنِ خَمْسٌ وَسَبْعُونَ صَلَاةً وَلِلَّذِى فِى جَانِبِ الْاَيْسَرِ خَمْسُونَ صَلَاةً وَلِلَّذِى فِى سَائِرِ الصُّفُوفِ خَمْسٌ وَعِشْرُونَ صَلَاةً »

Rivayete göre: İmamın tam arkasında durana yüz namaz, sağında durana, yetmiş beş namaz, solda durana elli namaz, diğer saflardakilere ise yirmi beş namaz (sevabı) vardır. *(Ruhul Beyan:1/373-374)*

Namazda omuzların birbirine değecek şekilde sık olması da çok mühimdir.

SAFLARIN DÜZGÜN YAPILMASI HAKKINDA HADİSİ ŞERİFLER

٦٠٠- عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ: « اَقِيمُوا الصُّفُوفَ وَحَاذُوا بَيْنَ الْمَنَاكِبِ وَسُدُّوا الْخَلَلَ وَلِينُوا بِاَيْدِى اِخْوَانِكُمْ وَلَا تَذَرُوا فُرُجَاتٍ لِلشَّيْطَانِ ، وَمَنْ وَصَلَ صَفًّا وَصَلَهُ اللّٰهُ وَمَنْ قَطَعَ صَفًّا قَطَعَهُ اللّٰهُ »

600. İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Saflarınızı düz tutun, omuzları** (nızı) **bir hizaya getirin, boşlukları kapatın, kardeşlerinize yumuşak davranın. Şeytana** (aranızda) **açıklık bırakmayın. Saffı birleştiren kimseye Allah** (rahmetini) **eriştirir. Birleştirmeyenden de** (rahmetini) **keser."** *(Ebu Davud,Salât:93, Neseî, İmame :31, Ahmed ibni Hanbel:2/92, Hakim,Müstedrek: l/213)*

٦٠١- عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ قَالَ « رُصُّوا صُفُوفَكُمْ وَقَارِبُوا بَيْنَهَا وَحَاذُوا بِالْاَعْنَاقِ فَوَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ اِنِّى لَاَرَى الشَّيْطَانَ يَدْخُلُ مِنْ خَلَلِ الصَّفِّ كَاَنَّهَا الْحَذَفُ »

601. Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Saflarınızı sıklaştırın ve safları birbirine yaklaştırın. boyunlarınız bir hizada olsun. Nefsim kudret elinde olan** (Allah) **a yemin ederim ki, şeytanların, siyah ve küçük koyunlar gibi safaralıklarına girdiklerini görüyorum."** *(Ebu Davut, Salât:93, Neseî, İmame:28, Ahmed ibni Hanbel:3/260, 4/297, 5/262)*

٦٠٢- عَنِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ (رضى الله عنه) يَقُولُ قَالَ النَّبِىُّ ﷺ « لَتُسَوُّنَّ صُفُوفَكُمْ اَوْ لَيُخَالِفَنَّ اللّٰهُ بَيْنَ وُجُوهِكُمْ »

602. Numan ibni Beşîr *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Saflarınızı ya dümdüz yaparsınız, ya da Allah yüzlerini** (kalplerini) **zi ayırır."** *(Buharî Ezan:71, Müslim, Salât:l27, Ebu Davud, Salât:97, Tirmizî, Salât:l67, Neseî,İmame:25)*

٦٠٣- عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ قَالَ « اَقِيمُوا الصَّفَّ فِى الصَّلَاةِ فَاِنَّ اِقَامَةَ الصَّفِّ مِنْ حُسْنِ الصَّلَاةِ »

603. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir Hadisi şerifte, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Namazda safları doğrultun, çünkü safı düzeltmek, namazın güzelliğindendir."** *(Müslim, Salât:l26)*

٦٠٤- عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ (رضى الله عنه) قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ يَتَخَلَّلُ الصَّفَّ مِنْ نَاحِيَةٍ اِلَى نَاحِيَةٍ يَمْسَحُ صُدُورَنَا وَمَنَاكِبَنَا وَيَقُولُ « لَا تَخْتَلِفُوا فَتَخْتَلِفَ قُلُوبُكُمْ وَكَانَ يَقُولُ: اِنَّ اللّٰهَ عَزَّ وَجَلَّ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى الصُّفُوفِ الْاُوَلِ »

604. Berâ İbn-i Azib *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurdu: Peygamber*(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, bir uçtan bir uca safların arasına girer, göğüslerimize ve omuzlarımıza dokunarak (bizi doğrultur), ve: **"Eğri büğrü olmayın ki, kalpleriniz arasında ihtilaf olmasın, şüphesiz Allah-u Tealâ ve melekleri ilk saflar** (dakiler) **e rahmet ve istiğfar ederler "** buyururdu. *(Ebu Davud,Salât:93, Neseî, İmame:27, Ezan:l4, , İbni Mace, İkame:50-5l, Ahmed ibni Hanbel:9, 269, 285, 296, 297, 298, 299)*

٦٠٥- عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) بِهٰذَا الْحَدِيثِ قَالَ: اِنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ كَانَ اِذَا قَامَ اِلَى الصَّلَاةِ اَخَذَهُ بِيَمِينِهِ ، ثُمَّ الْتَفَتَ فَقَالَ: « اِعْتَدِلُوا سَوُّوا صُفُوفَكُمْ » ثُمَّ اَخَذَهُ بِيَسَارِهِ فَقَالَ: « اِعْتَدِلُوا سَوُّوا صُفُوفَكُمْ »

605. Hazreti Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* namaza kalktığı vakit, sağ eline asâ alır, (sağ tarafına) dönerek: **"Doğrulun, saflarınızı düzeltin!"** buyururdu sonra asâ'yı sol eline alıp (sol tarafındakilere): **"Doğrulun, saflarınızı düzeltin!"** buyururdu. *(Ebu Davud,Salât:93)*

٦٠٦- عَنِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ (رضى الله عنه) يَقُولُ: كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ يُسَوِّى صُفُوفَنَا حَتّٰى كَاَنَّمَا يُسَوِّى بِهَا الْقِدَاحَ. حَتّٰى رَاٰى اَنَّا قَدْ عَقَلْنَا عَنْهُ ثُمَّ خَرَجَ يَوْمًا فَقَامَ حَتّٰى كَادَ يُكَبِّرُ فَرَاٰى رَجُلًا بَادِيًا صَدْرُهُ مِنَ الصَّفِّ فَقَالَ: « عِبَادَ اللّٰهِ لَتُسَوُّنَّ صُفُوفَكُمْ اَوْ لَيُخَالِفَنَّ اللّٰهُ بَيْنَ وُجُوهِكُمْ »

606. Numan ibni Beşîr *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* , bizim saflarımızı düzeltir, onları oklar gibi oluncaya kadar tesviye ederdi. Biz anlayıp öğreninceye kadar böyle yapmağa devam etti, sonra bir gün (mescide) çıktı ve namaza kalktı, Tam tekbir alacağı sırada, göğsü saftan çıkmış bir adam gördü, bunun üzerine :

"Ey Allahın kulları! Ya saflarınızı düzeltirsiniz; yahut Allah yüzleriniz (kalpleriniz) **in arasını ayırır."** buyurdu. *(Müslim,Salât:128)*

٦٠٧- عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) قَالَ: اُقِيمَتِ الصَّلَاةُ فَاَقْبَلَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ بِوَجْهِهِ فَقَالَ « اَقِيمُوا صُفُوفَكُمْ وَتَرَاصُّوا فَاِنِّى اَرَاكُمْ مِنْ وَرَاءِ ظَهْرِى »

607. Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre: Bir defa namaza ikamet edilmişti, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* yüzünü bizlerden tarafa döndürdü de: **"Saflarınızı doğrultun ve birbirinize sımsıkı yapışın, çünkü ben sizleri sırtımın arkasından da görürüm."** buyurdu. *(Buharî,Ezan:71)*

٦٠٨- عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « سَوُّوا صُفُوفَكُمْ فَاِنَّ تَسْوِيَةَ الصَّفِّ مِنْ تَمَامِ الصَّلَاةِ »

608. Enes İbn-i Malik *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Saflarınızı düzeltin ! çünkü safı düzeltmek, namazın tamamındandır."** buyurdular. *(Müslim, Salât:124, Buharî, Ezan:132, 72, 74, 76, Ebu Davut,Salât:94)*

En mühim mesele de, namazı huzur ve tam bir teveccüh (Mevlâ'ya tam bir yöneliş) le kılmaktır. Rivayet edilmiştir ki, Şeyh Ebul Abbas el Cevâlikî *(Kuddise Sırruhu)* hazretleri, hâlinin başlangıcında çuval yapıp satardı. Bir gün veresiye bir çuval sattı, kime sattığını unuttu, namaza durunca bunu düşündü selam verdikten sonra, talebesine "Falan çuvalı kime sattığım, namazda aklıma geldi" dedi. talebesi "Ey üstad! sen namazla mı uğraşıyorsun, çuvalla mı?" dedi. bu söz şeyh efendiye çok tesir etti, hemen bir çuval giyip dünyayı terketti, riyazatla meşgul olarak (açlık, susuzluk ve uykusuzluk gibi zorluklara katlanarak), ulaştığı makamlara ulaştı.

Tevilâtı Necmiye'de zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ Hazretleri, iki kişi arasında ortaklık için olan mufaale sıgasıyla **"Namazları muhafaza edin"** buyurarak, **"Benimle kendi aranızdaki salâtı** (namazı) **muhafaza edin"** buyurmak istedi. Nitekim:

٦٠٩- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ قَالَ اللّٰهُ تَعَالَى: « قَسَمْتُ الصَّلٰوةَ بَيْنِي وَبَيْنَ عَبْدِي نِصْفَيْنِ وَلِعَبْدِي مَا سَأَلَ »

609. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadisi şerifte, Allah-u Tealâ: **"Ben namazı kendimle kulum arasında ikiye böldüm. Kulum için istediği vardır"** buyurdu. *(Müslim, Salât 38, 40, Ebu Davut Salât 132, Neseî İtikâf 23, İbni Mace Adap 52).*

Salât-ı Vusta hangi namazdır? meselesine gelince, bunu tayin asla mümkün değildir. Hâzin Tefsirinde zikredildiğine göre, Sahabe-i Kiram ve onlardan sonra gelen ulema, Salâtı vusta'nın tayini hakkında ihtilaf etmişlerdir.

1. Bu, sabah namazıdır. Ömer, ibni ömer, ibni Abbas, Muaz, Cabir, İkrime, Mücahid ve Rabî' İbn-i Enes *(Radıyallahu Anhüm)* in görüşleri budur. Malik ve Şafiî *(Rahimehumallah)* da böyle buyurmuştur.

Sabah namazı, kışın soğuk, yazın uykunun tatlı, azanın gevşek, bedenin ağır ve bütün insanların gafil olduğu bir zamana rastladığından beş vakit namaz içinde özellikle anılmıştır.

Ayrıca Allah-u Tealâ Hazretleri bunun akabinde (وَقُومُوا لِلّٰهِ قَانِتِينَ)

"Allah için kunût edici olduğunuz hâlde kaim olun" buyurmuştur ki,

Kunût: uzunca ayakta durmak demektir. En çok ayakta durulan namaz ise sabah namazıdır. Bir ayeti kerimesinde MevlâTealâ: (إِنَّ قُرْآنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا)

"Şüphesiz fecrin kuranı (sabah namazı) **meşhut olmuştur "** *(İsra Suresi:78 den)* yani gece ve gündüz melekleri onda hazır bulunduğundan o namaz hem gece, hem de gündüz meleklerinin divanında yazılıdır. Buyurarak sabah namazını tahsis etmiştir ki, bu da onun üstünlüğüne delâlet etmektedir.

Sabah namazı gündüzün iki namazı ile gecenin iki namazı arasında bulunması itibarıyla da, orta namaz vasfına sahiptir.

2. Bu namaz, öğle namazıdır. Bu, Zeyd ibni Sabit, Üsametibni Zeyd, Ebu saîd el Hudrî ve Aişe *(Radıyallahu Anhum)* dan rivayet edilmiştir. Abdullah ibni Şeddat da böyle buyurmuştur.

٦١٠- عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ (رضى الله عنه) قَالَ:«كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ يُصَلِّي الظُّهْرَ بِالْهَاجِرَةِ وَلَمْ يَكُنْ يُصَلِّي صَلَاةً أَشَدَّ عَلَى أَصْحَابِ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ مِنْهَا فَنَزَلَتْ ﴿حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى﴾ وَقَالَ: إِنَّ قَبْلَهَا صَلَاتَيْنِ وَبَعْدَهَا صَلَاتَيْنِ »

610. Zeyd ibni Sabit *(Radıyallahu Anh)* ın rivayetine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* öğle namazını, zevalden hemen sonra kıldırırdı. Ashabına ondan daha meşakkatli hiç bir namaz kıldırmadı. **"Namazlara ve orta namaza devam edin"** ayeti kerimesi inince,Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:**" Ondan önce iki namaz ve sonra iki namaz vardır."** buyurdu. *(Ebu Davud, Salât:5, Ahmed İbni Hanbel 5/183)*

Öğle namazı gündüzün ortasında ve hararetin şiddetli zamanında olduğundan Sahabe-i Kirama en ağır gelen bir namazdı. Nitekim:

٦١١- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « أَفْضَلُ الْعِبَادَاتِ أَحْمَزُهَا »

611. İbni Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayet edilen bir Hadisi Şerifte: **"İbadetlerin en üstünü en zor olanıdır."** *(el-Aclunî, Keşfül hafâ:1/175)* buyurulduğundan öğle namazı efdal(en üstün) olmuştur.

3. Bu, ikindi namazıdır. Bu görüş, Ali, İbni Mes'ud, Ebu Eyyüb, İbni Ömer, İbni Abbas, Ebu Saîdil Hudrî, Aişe *(Radıyallahu Anhüm)* dan rivayet edilmiştir. Ve bu, Ebu Ubeydetes Selmânî, Haseni Basrî, İbrahim-i Nehaî, Katade, Dahhâk, Kelbî ve mukatil*(Radıyallahu Anhum)* un görüşleridir.

Ebu Hanife, Ahmed, Davud ve İbni Münzir 'de böyle hükmetmişlerdir. Tirmizî buyurmuştur ki, Sahabe-i Kiram ve onlardan sonra gelenlerin ekserisinin sözü budur.

Şafiî ulemasından Mâverdî: İmam-ı Şafiî, ikindi hakkındaki sahih hadislere rastlamadığı için bunun sabah namazı olduğunu söylemişse de, onun mezhebi, Hadise uymak olduğundan bu hususta sağlam hadisleri görseydi, o da bu görüşe dönerdi. demiştir.

٦١٢- عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ (رضى الله عنه) قَالَ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ يَوْمَ الْخَنْدَقِ

فَقَالَ: « مَلأَ اللّٰهُ قُبُورَهُمْ وَبُيُوتَهُمْ نَارًا كَمَا شَغَلُونَا عَنْ صَلاَةِ الْوُسْطَى حَتَّى غَابَتِ الشَّمْسُ وَهِيَ صَلاَةُ الْعَصْرِ »

612. Ali ibni Ebî Talib *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre: Biz Hendek harbi gününde Peygamber*(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in beraberinde bulunduk. O: **"Allah bu müşriklerin kabirlerini ve evlerini ateş doldursun! Çünkü onlar, bizi ta güneş batıncaya kadar orta namazını kılmaktan alıkoydular; orta namazı ikindi namazıdır."** buyurdu. *(Buharî Deavât:58, Tefsiri Sure:2/42, Cihâd:98, Megâzî:29, Müslim Mesacid:202-206, Ebu Davud, Salât:5, Tirmizî, Tefsiri sure:2, Neseî, Salât:l9, İbni Mace,Salât:6, Ahmed ibni Hanbel, l/79, ll3, l22, l26, l35, l37, l46, l50, l52, 404, 456,)*

٦١٣- عَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدُبٍ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ قَالَ: « صَلاَةُ الْوُسْطَى صَلاَةُ الْعَصْرِ »

613. Semuretebni Cündüb *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir Hadisi Şerifte, Nebi *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Orta namaz, ikindi namazıdır"** buyurdu. *(Tirmizî,Salât:l33)*

٦١٤- عَنْ أَبِي الْمَلِيحِ (رضى الله عنه) قَالَ كُنَّا مَعَ بُرَيْدَةَ فِي غَزْوَةٍ فِي يَوْمٍ ذِي غَيْمٍ فَقَالَ: بَكِّرُوا بِصَلاَةِ الْعَصْرِ فَإِنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ:« مَنْ تَرَكَ صَلاَةَ الْعَصْرِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ »

614. Ebul Melih *(Radıyallahu Anh)* şöyle demiştir: Biz, bulutlu bir günde Büreyde ile gazvede bulunduk. Bureyde *(Radıyallahu Anh)* şöyle dedi: İkindi namazını ta'cil ediniz (acele kılınız). Çünkü Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Herkim ikindi namazını** (kasten) **terkederse, ameli batıl olur"** buyurdu.*(Buharî, Mevakıt:l6, Neseî,Salât :l5)*

٦١٥- عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ: « الَّذِي تَفُوتُهُ صَلاَةُ الْعَصْرِ كَأَنَّمَا وُتِرَ أَهْلَهُ وَمَالَهُ »

615. İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"İkindi namazını kaçıran kimse, sanki ehlini ve malını elinden kaçırmış gibidir."** buyurdu. *(Buharî ,Mevakit:l5, Müslim, Mesacid:200, Ebu Davud, Salât:5, Tirmizî, Salât:l28, Neseî,Salât:l7, Muvatta', Vaktussalât:2l)*

٦١٦- عَنْ أَبِي يُونُسَ (رضى الله عنه) مَوْلَى عَائِشَةَ؛ أَنَّهُ قَالَ: أَمَرَتْنِي عَائِشَةُ أَنْ أَكْتُبَ لَهَا مُصْحَفًا وَقَالَتْ: إِذَا بَلَغْتَ هٰذِهِ الآيَةَ فَآذِنِّي: حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلاَةِ الْوُسْطَى . فَلَمَّا بَلَغْتُهَا آذَنْتُهَا. فَأَمْلَتْ عَلَيَّ: « حَافِظُوا

عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى وَصَلَاةِ الْعَصْرِ وَقُومُوا لِلّٰهِ قَانِتِينَ » قَالَتْ عَائِشَةُ: سَمِعْتُهَا مِنْ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ.

616. Hazreti Aişe *(Radıyallahu Anha)* nın azatlısı Ebu Yunus *(Radıyallahu Anh)* şöyle dedi: Aişe *(Radıyallahu Anha)* kendisine bir mushaf yazmamı bana emretti ve: **"Namazlara, orta namaza devam edin."** ayeti celilesine vardığında bana haber ver dedi. Ben o ayeti kerimeye varınca kendisine haber verdim. Onu bana şöyle yazdırdı: **"Namazlara, orta namaza ve ikindi namazına devam edin! Hem Allah için kunut ederek kaim olun** (tevazuyla namaz kılın!)" Aişe *(Radıyallahu Anha)* : "Ben, bunu Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den duydum." dedi. *(Müslim, Mesacid: 207, Ebu Davud, Salât:5, Tirmizî, Tefsiri Sure:2, Neseî, Salât:6, Muvatta,Salât: 25)*

عَنْ عَلِيٍّ قَالَ: اَلصَّلَاةُ الْوُسْطَى صَلَاةُ الْعَصْرِ الَّتِي فَرَّطَ فِيهَا سُلَيْمَانُ »

Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilmiştir ki: "Orta namaz, Süleyman *(Aleyhisselam)* ın (atları seyrederken) kaçırdığı ikindi namazıdır." *(Ali el Müttekî, Kenzül Ummal:2/363,No:4256)*

İkindi namazı, insanların dünya işlerine daldırdığı bir zamana rastladığından, muhafazasına özellikle dikkat çekilmiştir.

İkindi namazı da, gecenin iki namazıyla, gündüzün iki namazı arasında bulunduğundan Salât-ı Vusta'dır.

4. Bu, akşam namazıdır. Kubeysatübnü Züeyb böyle buyurmuştur. Akşam namazı, gündüzün beyazlığı ile gecenin siyahlığı arasında bulunup, iki rekat'tan fazla, dört rekattan az olduğundan, ayrıca seferde kısaltılmadığından gündüzün vitri sayılır. Birde Cibrîl-i Emin, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e ilk defa öğle namazında imam olduğundan, akşam namazı Vusta (orta) olmuş olur.

٦١٧- عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « اِنَّ اَفْضَلَ الصَّلَوَاتِ عِنْدَ اللّٰهِ صَلَاةُ الْمَغْرِبِ لَمْ يَحُطَّهَا عَنْ مُسَافِرٍ وَلَا مُقِيمٍ فَتَحَ اللّٰهُ بِهَا صَلَاةَ اللَّيْلِ وَخَتَمَ بِهَا صَلَاةَ النَّهَارِ فَمَنْ صَلَّى الْمَغْرِبَ وَصَلَّى بَعْدَهَا رَكْعَتَيْنِ بَنَى اللّٰهُ لَهُ قَصْرًا فِي الْجَنَّةِ وَمَنْ صَلَّى بَعْدَهَا اَرْبَعَ رَكَعَاتٍ غَفَرَ اللّٰهُ لَهُ ذُنُوبَ عِشْرِينَ سَنَةً اَوْ قَالَ اَرْبَعِينَ سَنَةً ».

617. Hazreti Aişe *(Radıyallahu Anha)* dan rivayet edilen bir hadisi şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Şüphesiz Allah katında namazların en üstünü akşam namazıdır. Onu ne misafir** (yolcu) **dan, nede mukîm** (evinde

duran) **dan indirmemiştir** (misafire de mukime de üç rekâttır). **Allah** (-u Tealâ) **gece namazını onunla başlatmış, gündüz namazını da onunla bitirmiştir. Akşamı kılıp peşinden iki rekât** kılana **Allah** (-u Tealâ) **cennette bir köşk yapar. Ondan sonra dört rekât kılanın da** (bir rivayette) **yirmi** (diğer bir rivayette de) **kırk senelik günahlarını affeder."** buyurdu. *(Kurtubî:3/210)*

5. Bu namaz yatsı namazıdır. Selefin hiç birinden bu hususta rivayet nakledilmemiştir. Şu kadar var ki, müteehhirin (son devirlerdeki âlimler) den bazısı: Yatsı namazı seferde kısaltılmayan ve cehrî (sesli) kılınan akşam ve sabah namazlarının arasında bulunduğundan, ayrıca üç rekâtlı olan akşamla vitrin arasında kaldığından, bir de münafıklara en ağır gelen namaz olduğundan bu namazın yatsı namazı olduğunu söylemişlerdir.

6. Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre Şeyh Ebu bekri Ebherî Hazretleri, sabah ve ikindi namazlarının birlikte Salât-ı Vusta olduğunu söylemiştir. Ve şu hadisi şeriflerle delil getirmiştir.

٦١٨- عَنْ جَرِيرٍ (رضى الله عنه) قَالَ كُنَّا عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ فَنَظَرَ إِلَى الْقَمَرِ لَيْلَةً يَعْنِي الْبَدْرَ فَقَالَ: « إِنَّكُمْ سَتَرَوْنَ رَبَّكُمْ كَمَا تَرَوْنَ هٰذَا الْقَمَرَ لَاتُضَامُونَ فِي رُؤْيَتِهِ فَإِنِ اسْتَطَعْتُمْ أَنْ لَاتُغْلَبُوا عَلَى صَلَاةٍ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا فَافْعَلُوا ثُمَّ قَرَأَ ﴿وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ الْغُرُوبِ﴾

618. Cerîr *(Radıyallahu Anh)* şöyle demiştir: Bizler, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yanında bulunuyorduk. Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bir gece; yani ayın ondördü olan bedr gecesi aya baktı da, şöyle buyurdu: **"Sizler şu ayı, görülmesinden hiç biriniz mahrum olmaksızın** (yahut birbirinize gösterebilmek için sıkışıp üst üste yığılmanıza hacet kalmaksızın) **hepiniz zahmetsizce görüyor olduğunuz gibi, Rabbinizi de muhakkak öylece göreceksiniz. Artık güneşin doğmasından ve batmasından evvelki namazların hiç birinden alıkonmamanıza muktedir** (güçlü) **olursanız onu yapın. Sonra şu ayeti okudu:** ﴿وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ الْغُرُوبِ﴾ **"Rabbini, güneşin doğuşundan evvel ve batışından önce hamd ile tesbih et."** *(Kâf Suresi:39) (Buharî, Mevakît:16)*

٦١٩- عَنْ أَبِي بَكْرِ بْنِ عُمَارَةَ بْنِ رُؤَيْبَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « لَنْ يَلِجَ النَّارَ أَحَدٌ صَلَّى قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا» يَعْنِي الْفَجْرَ وَالْعَصْرَ.

619. Ebu Bekir İbn-i Umaretebni Rueybe'nin, babasından rivayetine

göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Güneşin doğmasından ve batmasından önce namaz kılan yani sabah namazıyla ikindiyi eda eden bir kimse asla cehenneme girmeyecektir!"** buyurdu. *(Ebu Davud, Salât:9, Neseî, Salât:13,21, Ahmed İbn-i Hanbel:4/136,261)*

٦٢٠- عَنْ اَبِى بَكْرِ بْنِ اَبِى مُوسٰى عَنْ اَبِيهِ اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ: « مَنْ صَلَّى الْبَرْدَيْنِ دَخَلَ الْجَنَّةَ »

620. Ebu Musa'nın oğlu Ebî Bekr, babasından rivayet etti ki, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"İki serinlik namazını** (sabah ve ikindi namazlarını) **herkim kılarsa cennete girdi."** buyurdu. *(Buharî, Mevâkît:26, Müslim, Mesacid:215, Darimî, Salât:136, Ahmed İbn-i Hanbel:4/80)*

٦٢١- عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ: « يَتَعَاقَبُونَ فِيكُمْ مَلَائِكَةٌ بِاللَّيْلِ وَمَلَائِكَةٌ بِالنَّهَارِ وَيَجْتَمِعُونَ فِى صَلَاةِ الْفَجْرِ وَصَلَاةِ الْعَصْرِ ثُمَّ يَعْرُجُ الَّذِينَ بَاتُوا فِيكُمْ فَيَسْاَلُهُمْ وَهُوَ اَعْلَمُ بِهِمْ كَيْفَ تَرَكْتُمْ عِبَادِى؟ فَيَقُولُونَ تَرَكْنَاهُمْ وَهُمْ يُصَلُّونَ وَاَتَيْنَاهُمْ وَهُمْ يُصَلُّونَ »

621.Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)*den rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Bir takım melekler geceleyin, diğer takım melekler de gündüzün birbirlerini müteakıb size gelirler. Bunlar, sabah ve ikindi namazlarında toplaşırlar. Sonra aranızda kalmış olan melekler semaya yükselirler. Rableri, namaz kılmış kullarının hâllerini en iyi bilir olduğu hâlde, yine o meleklere: Kullarımı ne hâlde bıraktınız? diye sorar. Onlar da: Biz onları namaz kılar hâlde bıraktık ve yanlarına da namaz kılarlarken varmıştık, derler."***(Buharî,Mevakıt:l6, Tevhid:23, 33, Müslim,Mesacid:210, Neseî,Salât:21, Muvatta', Sefer:82)*

7. Bu namaz, yatsıyla sabahtır. bu ikisinin fazileti hakkındada çok hadisi şerifler vardır.

٦٢٢- عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ: « لَوْ يَعْلَمُ النَّاسُ مَافِى النِّدَاءِ وَالصَّفِّ الْاَوَّلِ ثُمَّ لَمْ يَجِدُوا اِلَّا اَنْ يَسْتَهِمُوا عَلَيْهِ لَاسْتَهَمُوا وَلَوْ يَعْلَمُونَ مَافِى التَّهْجِيرِ لَاسْتَبَقُوا اِلَيْهِ وَلَوْ يَعْلَمُونَ مَافِى الْعَتَمَةِ وَالصُّبْحِ لَاَتَوْهُمَا وَلَوْ حَبْوًا »

622. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"İnsanlar, ezan okumakta ve birinci safta ne** (sevap) **lar olduğunu bilseler de kur'a atmaktan başka çare bulamasalar, muhakkak kur'a atarlardı** (kur'a çekmeden kimse kimseye bunu kaptırmazdı) **Yine insanlar, her namazın ilk vaktinde olan fazileti bilir olsalardı,**

ona ulaşmak için muhakkak öne geçme yarışı yaparlardı. Yine insanlar yatsı ile sabah namazlarındaki sevabı bilselerdi, muhakkak bu iki namazın cemaatine emekleye emekleye (yahut sürüne sürüne)**de olsa giderlerdi."** *(Buharî, Ezan:9, 32, 93, Mevakît:20, Şehadet:30, Müslim,Salât:129, Neseî, Mevakît:22, Ezan:31, Muvatta',Cemaat:6, Nida:3, Ahmed ibni Hanbel:2/278, 303, 375, 533, 6/80)*

٦٢٣- عَنْ أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ (رضى الله عنه) قَالَ: صَلَّى بِنَا رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ يَوْمًا الصُّبْحَ فَقَالَ: « أَشَاهِدٌ فُلَانٌ؟ » قَالُوا: لاَ قَالَ: « أَشَاهِدٌ فُلَانٌ؟ » قَالُوا: لاَ قَالَ: « إِنَّ هَاتَيْنِ الصَّلاَتَيْنِ أَثْقَلُ الصَّلَوَاتِ عَلَى الْمُنَافِقِينَ ، وَلَوْ تَعْلَمُونَ مَافِيهِمَا لَأَتَيْتُمُوهُمَا وَلَوْ حَبْوًا عَلَى الرُّكَبِ وَإِنَّ الصَّفَّ الْأَوَّلَ عَلَى مِثْلِ صَفِّ الْمَلاَئِكَةِ وَلَوْ عَلِمْتُمْ مَا فَضِيلَتُهُ لَابْتَدَرْتُمُوهُ ، وَإِنَّ صَلاَةَ الرَّجُلِ مَعَ الرَّجُلِ أَزْكَى مِنْ صَلاَتِهِ وَحْدَهُ وَصَلاَتَهُ مَعَ الرَّجُلَيْنِ أَزْكَى مِنْ صَلاَتِهِ مَعَ الرَّجُلِ ، وَمَا كَثُرَ فَهُوَ أَحَبُّ إِلَى اللّٰهِ عَزَّ وَجَلَّ »

623. Übey İbni Ka'b *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre, bir gün Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bize sabah namazını kıldırdı ve: **"Filan burada mı?"** dedi. (Ashab): "hayır" dediler. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* tekrar: **"Peki! Ya filan burada mı?"** diye sordu. Oradakiler yine "Hayır" dediler. Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **"Bu iki namaz** (yatsı ve sabah namazları) **münafıklara en ağır gelen namazlardır. Eğer siz bu namazlardaki sevabı bilseydiniz, dizler üzerinde** (emekleyerek) **de olsa** (bunları cemaatla kılmak için camiye) **gelirdiniz. Birinci saf** (Allaha yakınlık, şeytandan uzaklık, ecir ve sevap yönünden) **Meleklerin safı gibidir. Siz birinci saftaki fazileti bilseydiniz, ona koşar** (onun için yarışır) **dınız. Muhakkak bir adamın başka bir adamla** (cemaat yaparak) **namaz kılması, tek başına namaz kılmasından, iki kişiyle birlikte kılması da, bir kişiyle birlikte kılmasından daha çok sevaplıdır. (Cemaat) ne kadar çok olursa Allaha o kadar sevimli olur."** buyurdular. *(Ebu Davud,Salât:47, Neseî,İmame:45, İbni Mace,Mesacid:18, Ahmed ibni Hanbel: 5/145)*

٦٢٤- عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَفْوَانَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « مَنْ صَلَّى الْعِشَاءَ فِي جَمَاعَةٍ كَانَ كَقِيَامِ نِصْفِ لَيْلَةٍ ، وَمَنْ صَلَّى الْعِشَاءَ وَالْفَجْرَ فِي جَمَاعَةٍ كَانَ كَقِيَامِ لَيْلَةٍ »

624. Osman ibni Affân *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah*(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Yatsı namazını cemaatla kılan kimse o gecenin yarısını namaz kılmakla geçirmiş gibidir. Yatsı ve sa-**

bah namazlarını cemaatla kılan kimse o gecenin tamamını namaz kılmakla geçirmiş gibi sevap alır." *(Ebu Davud,Salât:47, Müslim, Mesacid:260, Tirmizî, Salât:51, Muvatta', Cemaat:7, İbni Huzeyme,Sahih:2/365)*

8. Salât-ı Vusta, beş vakit namazdan belli olmayan biridir. Çünkü Allah-u Tealâ Hazretleri beş vakit namazı emrettikten sonra, Salât-ı Vusta'yı ona atfetmiş, Ayeti Celilede de bunun hangisi olduğunu belirtmemiştir. böyle olunca beş vakit namazdan her hangi birine "Vusta" demek mümkündür.

Allah-u Tealâ Hazretleri, kullarını beş vakit namazın hepsini tam manasıyla muhafaza etmeğe teşvik için bu namazı gizlemiştir. Allah-u Tealâ Hazretleri, kadir gecesini, Ramazan-ı Şerif ayında, duanın kabul saatini cuma gününde, ismi Azamı da bütün isimleri içinde bunun için gizlemiştir. Ulemadan bir çoğu bu mezhebi seçmiştir.

Muhammed ibni Sîrîn buyurmuştur ki: Bir adam, zeyd ibni Sabit hazretlerine, Salât-ı Vusta'nın hangi namaz olduğunu sorduğunda, O: " Bütün namazlara devam et ki, onu bulursun." buyurmuştur.

Rabî' İbni Haysem hazretlerine de, aynı soru sorulduğunda, sorana: "Sen o namazın hangi namaz olduğunu bilseydin, ona devam edip diğerlerini terk mi edecektin?" buyurdu. Soran kişi "Hayır." deyince, Rabî' Hazretleri: "O hâlde, hepsine devam edersen Vusta'yı da bulmuş olursun" dedi.

Nesefî, Alusî ve Ebu Hayyân el Endelûsî, meşhur olan bu sözlerin dışında, cuma namazı, korku namazı, vitir namazı, bayram namazları ve kuşluk namazı olduğu hakkında da bir takım görüşler açıklamışlardır. Ancak İmamı Hazin'in de buyurduğu gibi, bütün bu sözlerin içersinde en doğru olan ikindi namazı oluşudur. Çünkü bu hususta geridede zikredildiği gibi hadisi şerifler vardır. İbni Cerîr-i Taberî de tefsirinde bu görüşü seçmiştir.

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre "Kunût" İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* nın buyurduğuna göre dua ve zikir demektir. Buna göre kunut, namazdaki bütün zikirleri içine alır, dolayısıyla ayetin manası: **"Her şeyden kesilip sırf Allahı zikredici ve Ona yalvarıcı olduğunuz hâlde, Onun için kaim olun** (ayakta durun)." demektir.

Hasen, Şa'bî, Saîd ibni Cübeyr, Tavus, Katade, Dahhak ve Mukatilden rivayet edilen manaya göre "Kunut" itaat demektir. Nitekim:

٦٢٥- عَنِ النَّبِيِّ ﷺ « كُلُّ قُنُوتٍ فِي الْقُرْآنِ فَهُوَ الطَّاعَةُ »

625. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den nakledildiğine göre, **"Kuranda geçen her kunut taat demektir."** *(Tefsiri Kebir: 2/418)*

Buna göre, ayeti celilede namazın farz, vacip, sünnet, müstehap ve edeplerinin hepsine riayet edilerek tamamlanması emredilmiştir. Ayrıca bu ifade, "Allahın, kulların namazına ihtiyacı yok" diyerek dikkatsizce kılanların yanlış yolda olduklarını ortaya koymaktadır.

Çünkü onların dediği gibi olsaydı namazın hiç kılınmaması gerekirdi. Zira Allah-u Tealâ Hazretleri, bizim ibadetlerimizin çoğuna muhtaç olmadığı gibi azına da muhtaç değildir. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, geçmiş Peygamberler *(Salavâtullahi Alâ Nebiyyina ve Aleyhim Ecmein)* ve Selefi salihin *(Rıdvanullahi aleyhim Ecmein)*, Allah-u Tealâ Hazretlerini, bu cahillerden daha ziyade bildikleri hâlde uzun uzun namaz kılmışlar ve Mevlâ'nın huzurunda acziyetlerini ortaya koymuşlardır.

İbn-i Mesud ve Zeyd ibn-i Erkam *(Radıyallahu Anhüma)* Hazretleri, **Kunut**'u namazda dünya kelâmı konuşmamakla tefsir etmişlerdir. Nitekim:

٦٢٦- عَنْ زَيْدِ بْنِ اَرْقَمَ؛ قَالَ: كُنَّا نَتَكَلَّمُ فِى الصَّلَاةِ . يُكَلِّمُ الرَّجُلُ صَاحِبَهُ وَهُوَ اِلٰى جَنْبِهِ فِى الصَّلَاةِ . حَتّٰى نَزَلَتْ: ﴿ وَقُومُوا لِلّٰهِ قَانِتِينَ ﴾ فَاُمِرْنَا بِالسُّكُوتِ ، وَنُهِينَا عَنِ الْكَلَامِ .

626. Zeyd İbn-i Erkam şöyle buyurdu: (Vaktiyle) Namazda konuşurduk, insan yanıbaşında namazda duran arkadaşı ile lâf ederdi. Nihayet: **"Allah'a huşû' ve taatla divan durun."** ayet-i kerimesi indi. Biz de sükûta me'mur olduk ve konuşmakdan nehyedildik. *(Müslim, Mesacid:35, Buharî, el-amelüfi's-Salât:2, Tefsiri, Sure:2/39, Ebu Davud, Salât:174, Tirmizî, Mevakît:180, Neseî, Sehv:20,Ahmed İbn-i Hanbel:4/368)*

٦٢٧- عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ قَالَ: كُنَّا نُسَلِّمُ عَلٰى رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ وَهُوَ فِى الصَّلَاةِ فَيَرُدُّ عَلَيْنَا فَلَمَّا رَجَعْنَا مِنْ عِنْدِ النَّجَاشِيِّ ،سَلَّمْنَا عَلَيْهِ فَلَمْ يَرُدَّ عَلَيْنَا. فَقُلْنَا: يَا رَسُولَ اللّٰهِ! كُنَّا نُسَلِّمُ عَلَيْكَ فِى الصَّلَاةِ فَتَرُدُّ عَلَيْنَا فَقَالَ « اِنَّ فِى الصَّلَاةِ شُغْلاً »

627. Abdullah şöyle buyurdu: Biz Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* namazda iken kendisine selâm verirdik. O da bizim selâmımızı alırdı. Vaktaki Necaşî'nin yanından döndük. (Bir daha) selam verdiğimizde selamımızı almadı. Bunun üzerine biz: "Ya Resulallah evvelce sana namazda selâm veriyorduk, sen de alıyordun." dedik. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Şüphesiz ki namazda meşguliyet vardır."** buyurdular. *(Müslim, Mesacid:34)*

İmamı Mücahid, **Kunut**'u huşû', sükûnet ve Allah'ın heybetinden başka bir şey düşünmemek, diye tefsir etmiştir.

Bu ayeti kerimenin inişinden sonra, Ashabı Kiram, Mevlâ Tealâ'nın heybetinden dolayı sağa sola bakmaktan, bir çakıl taşını bile itmekten, bedenin herhangi bir yeriyle oynamaktan ve gönlünde dünya işleriyle alâkalı bir kuruntu yapmaktan sakınırdı. **Kunut**'u, kıyamla da tefsir edenler olmuştur. Ve onlar:

٦٢٨- عَنْ جَابِرٍ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ: « اَفْضَلُ الصَّلَاةِ طُولُ الْقُنُوتِ »

628. Hazreti Cabir *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilen: **"Namazın en faziletlisi kunut'u uzun olandır."** hadisi şerifini buna delil getirmişlerdir. *(Müslim, Müsafirin:164, Tirmizî, Salât:285)*

Ali İbn-i İsa Hazretleri, **Kunut**'un "Allah'ın taatına ve hizmetine devam etme." manasında olduğunu söylemiştir ki, müfessirlerin söylediği bütün manalar burada toplanmaktadır.

Ayeti celilede geçen "Vusta", evsatın müennesi olarak ismi tafdildir ki, orta veya en üstün demektir. Bunun için Salât-ı Vusta hakkında mana itibariyle orta namaz veya en üstün namaz diye iki söz vardır. Salâtı Vusta'nın, essalavat'a atfedilmesinden, beş vakit namazdan başka bir namaz olduğu akla gelirse de, azıcık bir düşünceyle, bu atfın, ayrılık ifadesi için değil ziyade kıymet vermek için, hususinin umumiye atfı kabilinden olduğu anlaşılır ki, ekseri müfessirlerin rivayetleri de böyledir.

Binaenaleyh bu atıf: (وَمَلٰئِكَتِهِ وَجِبْرِيلَ) kavli şerifinde, Cibrilin Melaike'ye atfı gibidir. Ve farz namazlar içinde Salât-ı Vusta, melekler içinde Cebraîl *(Aleyhisselam)* a benzer demektir.

Bu ayeti celilenin tasavvufî Manası: **"Ben sizi tevfik, icabet** (muvaffak kılmak ve duanızı kabul etmek) **ve sevap vermek suretiyle muhafaza etmekteyim. O hâlde sizde, doğruluk, samimiyet, huzur, yalvarmak, alçalmak, yardım istemek, korkmak, saymak, devamlı beni müşahede** (görür gibi olmak) **suretiyle namaza devam edin. Zira Salâtı vusta, böyle kılınan namazdır. Çünkü insanın ortasında bulunan kalp, ruhla cesed arasında vasıtadır. Bundan dolayı kendisine kalp denmiştir."**

Beden, bir an için namazın rükünlerinin suret ve heyetini (görünen şeklini) muhafaza ederse de, devamlı şekilde bu sureti muhafaza edemez., huzur ve şuhut vasfı üzere (Mevlânın huzurunda bulunup onu görüyor gibi) olabilmek ancak kalbin işidir. Nitekim Mevlâ Tealâ:

اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَذِكْرٰى لِمَنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ اَوْ اَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيدٌ (٣٧)

"Şüphesiz ki, bunda (bu surede) **kalbi** (aklı) **olan veya** (cismiyle ve ruhuyla) **hazır bulunup kulak veren kimseler için elbette bir öğüt vardır."** *(Kaf Suresi:37)* buyurmaktadır.

O hâlde, namazda daim olma vasfı erbab-ı kulub'un (kalp gözü açık olanların) vasfıdır. Bu izahattan sonra, İsmail Hakkı Bursevî Hazretleri buyurmuştur ki: "Sâlikler (Allah yolcuları), ölüp kabre girmeden huzur üzere namaz kılma devletini elde etmeye çalışsınlar, zira huzursuz kılınan namaz, son derece kıskanç olan Allah-u Tealâ katında makbul değildir. Zat-ı Pak-i Sübhaniyenin nurunun tecelli etmesi (tam manasıyla açılması) için kişinin

bütün kâinattan yüz çevirmesi gerekir. Yoksa Amrı düşünüp, Zeydi çağıran, ebedi maksadına eremez.

Burada şunu belirtelim ki, tefsirimizin 1. cild 155. sayfasında, namazı terkedenler hakkındaki, mezheplerin görüş ihtilafı maalesef karıştırılmış olduğu için o sayfadaki (مَنْ تَرَكَ الصَّلٰوةَ فَقَدْ كَفَرَ) **"Namazı terk eden muhakkak kafir oldu."** hadisi şerifi hakkındaki, mezhep imamlarının görüşlerini açıkça zikretmeyi münasip görüyoruz.

Bilinmelidir ki, selef ve halef (önceki ve sonraki) âlimlerin ekserisi, namazı amelen terketmenin, yani farz olduğuna inanıp, tembellik yüzünden kılmamanın, insanı kafir etmeyeceği görüşünde birleşmişlerdir.İmamı Azam Ebu Hanife, İmamı Malik ve İmamı Şafiî *(Rahimehumullah)* da bu görüştedirler.

Namazı terkeden kişinin fasık olacağı ve tevbeye çağırılacağı da, bu imamlar arasında ittifak edilmiş bir mevzudur. Ancak tevbe etmediği taktirde,İmamı Malik ve İmamı Şafiî *(Rahimehumallah)*ye göre, evliyken zina eden gibi öldürülür, ancak, zina eden taşla, namazı terkeden ise kılıçla öldürülür.

Ebu Hanife *(Rahimehullah)*, ile Kûfe âlimlerinin bazısı ve İmamı Şafiî *(Rahimehullah)* nin ileri gelen adamlarından Müzenî; bu kişinin, öldürülmeyip namaz kılıncaya kadar hapsedilmesi ve kınanması gerektiği görüşündedirler.

Bu açıklamadan anlaşıldığına göre, Matürîdî ve Eşarî mezheplerinin ulemasının ekserisi, namazı terkedenin kafir olmıyacağı kanaatine varmışlar ve namazı terkedenin kafir olacağını ifade eden hadisi şerifleri, te'vil etmişlerdir.

Şöyle ki: Namazın terkedilmesini helâl gören kafir olur veya namazı terkeden kişi, kafir olmasa da, kafir işi yapmış olur. Çünkü kâfirler namaz kılmazlar veya namazı terkeden kişiler, imanlarını kurtaramayıp kafir olarak ölme tehlikesiyle karşı karşıyadırlar, gibi bir takım ilmî manalar vermişlerdir.

Onların bu hususta başlıca delilleri:

اِنَّ اللّٰهَ لَا يَغْفِرُ اَنْ يُشْرَكَ بِهٖ وَيَغْفِرُ مَادُوْنَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَشَآءُ . . . (١١٦)

"Şüphesiz Allah, kendisine ortak koşulması (nın günahı) **nı affetmez. Ondan başkasını, dileyeceği kimse için bağışlar.** *(Nisa Suresi:116 dan)* Mealindeki ayeti celileyle:

٦٢٩- عَنْ اِسْحٰقَ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ اَبِى طَلْحَةَ الْاَنْصَارِيِّ عَنْ اَبِيْهِ عَنْ جَدِّهٖ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ « مَنْ قَالَ لَااِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ دَخَلَ الْجَنَّةَ وَوَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ » (رضى الله عنهم)

629. İshâk İbn-i Abdillah İbn-i Ebî Talhatel Ensarî'nin, babasından onunda dedesinden *(Radıyallahu Anhum)* rivayet ettikleri: **"Lâ ilâhe illallah diyen**

cennete girdi. Ve cennet ona vacip oldu." manasındaki hadisi şeriftir. *(Hakim, Müstedrek:4/251)*

Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ve İmam Ahmed İbn-i Hanbel *(Rahimehullah)* den ise, namazı terkedenin kafir olduğu görüşü rivayet edilmiştir. İbn-i Mübarek, İshak ve İmamı Şafiî'nin bazı adamları da, sağlam hadislerin zahirinden anlaşılan mana bu olduğu için, bu görüşü kabul etmişlerdir.

Tirmizînin rivayetine göre Abdullah İbn-i Şakîk *(Radıyallahu Anh)* : **"Muhammed** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in ashabı, namazdan başka hiç bir amelin terkini küfür saymazlardı."** yani hiç bir ameli terketmenin imana zarar vermeyeceği, ancak namazın terkinin insanı kafir edeceği görüşündeydiler. demiştir. *(Tac:1/141)*

Hanbelilerin muteber kitaplarından biri olan **el-İnsaf**'ta: "Namazı terkeden üç kere tevbe etmeye çağırılmadıkça öldürülmez." sözünün izahında geçen: "Buradaki tevbeye davet, dinden dönen bir kişiye, öldürülmeden evvel, tekrar dine dönmesi için yapılan bir çağırı mesabesindedir. Namazı terkettiği için kafir olan bu kişi, namaza başlamakla islâma girmiş olur." şeklindeki açıklama, Hanbelilerin bu hususdaki görüşlerini net bir şekilde ortaya koymaktadır. *(El-İnsâf:402)*

Mevlâ Tealâ ve tekaddes Hazretleri, beş vakit namazı tam manasıyla muhafaza etmenin gerektiğini beyan ettikten sonra, namazı bu şekilde muhafaza etmenin ancak emniyet hâlinde vacip olduğunu açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

فَاِنْ خِفْتُمْ فَرِجَالاً اَوْ رُكْبَانًا فَاِذَا اَمِنْتُمْ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَمَا عَلَّمَكُمْ
مَالَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ (٢٣٩)

KELİME MANASI (239)

(فَاِنْ خِفْتُمْ) **Ve şayet korkarsanız,** yani düşman vesaireden korkarsanız, (فَرِجَالاً) **yayalar olduğunuz hâlde** (kılın). (اَوْ رُكْبَانًا) **yahut süvari olduğunuz hâlde** (kılın),(فَاِذَا اَمِنْتُمْ) **fakat emin olduğunuz zaman,** yani korkulardan kurtulup selamete çıktığınızda, (فَاذْكُرُوا) **zikredin,** kimi? (اللّٰهَ) **Allah** (-u Tealâ Hazretlerin) **i,** yani emniyet halinde namazı kılın. Ne gibi? (كَمَا عَلَّمَ) **öğrettiği gibi,** kime? (كُمْ) **size,** neyi? (مَا) **o şeyleri ki,** (لَمْ تَكُونُوا) **siz olmadınız,** (تَعْلَمُونَ) **bilir.** Yani emniyet ve korku hâllerinde namaz kılma şeklini vesair ahkâmdan bilmediğiniz şeyleri size öğrettiği gibi o Allah-u Tealâ'yı zikredin. Emniyet halinizde Mevlâ'nın size öğrettiği şekilde kılın veya emniyete kavuşmanızdan dolayı ona şükredin.

MEALİ ŞERİFİ (239)

Şayet (muharebe, su baskını ve benzerleri gibi bir tehlikeden) **korkar** (ak Mevlâ'nın huzuruna tam bir huşû' ve sükûnetle durmak imkânını bulamaz) **sanız o hâlde** (namazı) **yürüyerek yahut süvari olarak** (kıbleye veya herhangi bir tarafa doğru) **kılın** (bırakmayın). **Emin olduğunuz zaman ise, Allah** (-u Tealay) **ı, o size bilmediğiniz şeyleri** (namazın kılınma şekli vediğer ahkâmı) **nasıl öğretti ise öylece zikredin** (namazı size öğrettiği şekilde, bütün şartlarına riayet ederek kılın).

İ Z A H A T

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, ayeti kerimede geçen (رِجَالاً) kelimesi (رَاجِلٌ) veya (رَجِلٌ) in cemisidir. Bir insan binecek vasıtasını kaybedip ayakları üzere yürüdüğünde (رَجِلَ الْاِنْسَانُ) denir. Dördüncü baptan gelmektedir, mastarı (رَجَلٌ) dir. (رُكْبَانٌ) da (رَاكِبٌ) in cemisidir.

Tefsiri Kebir ve Hazin'de beyan olunduğuna göre, salât- ı havf (korku namazı) iki kısımdır.

1.Muharebe gibi korkulu şeylerden kaçma zamanında olur. İmamı Şafiî, bu ayeti kerimeden, yaya veya binek üzerinde giderken namazı îma(baş işareti) ile kılıp hiç bir hâlde terketmemenin vacip olduğuna delil almıştır.

İmamı Azam efendimize göre, yaya veya binek üzerinde farz namaz caiz değildir. Düşman, yol kesen ve yırtıcı hayvan veya başka korkulardan dolayı, şartlarına riayet ederek namaz kılmaya gücü olmayan kişi namazı tehir eder (sonraya bırakır). Emniyete kavuştuğunda bütün şartlarına riayet ederek eda eder. Yoksa korku sebebiyle hem yürüyüp, hem de kıblenin gayri cihetlere (dışındaki yönlere) îma ile farz namazın kılınması caiz değildir.

İmamı Şafiî, sağlam bir isnatla, Ebu Saîdil Hudrî *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Biz, Hendek günü hapsolunduk (şiddetli muharebeden dolayı namazları kılamadık) gecenin bir kısmı geçince:

. . . وَ كَفَى اللّٰهُ الْمُؤْمِنِينَ الْقِتَالَ . . . (٢٥)

"**Allah** (ın yardımı) **müminlere muharebede kafi geldi** (yetti)." ayeti celilesinde buyurulduğu üzere, muharebeyi kazandık. *(Ahzab Suresi:25 den)*

Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, Hazreti Bilâlı çağırarak öğle namazı için kamet getirmesini emretti ve öğleyi, evvelce kıldığı gibi kıldı. Sonra ikindinin kametini getirdi onu da öylece kıldı. Sonra Hazreti Bilâl Akşam namazı için kamet getirdi akşamı da aynı şekilde kıldı. Sonra yatsının kametini getirdi Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onu da böylece kıldı. *(Alusî:2/158)*

Hanefî âlimlerinden, yalnız ayak üzerinde dikilerek îma ile kılmayı caiz görenler, bu ayeti: **"Eğer korkarsanız, ayağınızın üzerinde veya binek üze-**

rinde durduğunuz hâlde îma ile namaz kılın." diye tefsir etmişler yoksa yürüyerek kılmaya müsaade vermemişlerdir. Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre: Şeriatın müsaadesini gerektiren korku, insanın kendine, çoluk çocuğuna veya malına zarar verecek olan herhangi bir şeyden korkmayı içine almaktadır. Zira bu ayette, korku kayıtsız olarak zikredildiğinden bunu özelleştirmeye lüzum yoktur.

Korkulu zamanda kılınacak namazların ikincisi: Bir kısım asker düşman karşısında beklerken imam diğer bir kıtayla bir rekat kılar onlar silah başına geçince ikinci kıta gelir diğer rekatı imam onlarla beraber eda eder korku namazının bu kısmı ile alâkalı hükümler Nisa Suresinin 102. ayetinde tafsilatla açıklanacaktır.

Gerek bu ayette, gerekse Nisa suresinde gelecek olan ayette, korku namazı hakkında zikredilen hükümlerden, namazın islâmda ne kadar mühim bir yeri bulunduğu ve müslümanlar için terkedilmesi ve gevşeklik gösterilmesi asla caiz olmayan, pek mühim anlarda dahi geciktirilmesine bile ruhsat verilmeyen çok mühim bir ibadet olduğu anlaşılmış böylece namazda tekasül (tenbellik) gösterenler tehdit edilmişlerdir. Çünkü namaz, ibadetlerin zikir, kıraat, tesbih, tehlil, kıyam, rükû', sücûd gibi bütün kısımlarını içine almış ve günde beş defa Cenabı Hak'ka yönelmeye sebep olmuş ve bilhassa cemaatla müslümanların ictimaı (toplanması) na vesile bulunmuş olduğundan, şanına itina gösterilecek çok mühim bir ibadettir. Binaenaleyh Cenabı Hak her hâlü kârda eda olunmasını emretmiştir.

Mevlâ Tealâ ve Tekaddes Hazretlerinin, korku ve emniyet hâllerinde namazın nasıl kılınacağını kullarına öğretmesi, kullar hakkında pek büyük bir nimet olduğundan korku gidip, emniyet geldiğinde bu nimetin şükrünü yerine getirmek gerektiğine işaret etmek için Cenabı Hak, emniyet hali geri geldiğinde hemen zikri emretmiştir.

İmam Ebul Ferec İbn-i Cevzî *(Rahimehullah)*, Zadül Mesir isimli tefsirinde, buradaki zikrin manası hakkında iki söz nakletmiştir. Birincisi: Bu, namazdır. Yani korku gittiğinde, emniyet halinde kıldığınız gibi bütün şartlarını yerine getirerek kılın, demektir. İkincisi: Bundan maksat Allah'a hamdü senada bulunmaktır. Buna göre mana: "Allah-u Tealâ Hazretleri size emniyet ihsan ettiği ve bilmediğiniz meseleleri öğrettiği için onu yad edin, ona şükredin ve ona karşı, şanına yakışan övgülerde bulunun." demektir.

Ebus Suûd Efendi'nin, İrşadül Aklis Selîm isimli tefsirindeki açıklamasına göre, bu ayeti kerimede, korkunun azlığına işaret için (خِفْتُمْ) lafzı, şüpheye delâlet eden (اِنْ) lafzıyla zikredilerek (فَاِنْ خِفْتُمْ) **"Şayet korkarsanız."** buyurulmuş. Emniyetin çokluğunu ve kat'î olduğunu ifade için de, (اَمِنْتُمْ) kavli, kesinlik ifade eden (اِذَا) kelimesiyle kullanılarak (فَاِذَا اَمِنْتُمْ) **"Emin olduğunuz da ise"** buyurulmuştur.

Ayet: 239

Yani eğer korkarsanız namazı yaya veya binek üstünde kılın, ama emniyet geldiğinde ki, geleceği şüphesizdir, o zaman bütün şartlarına riayet ederek namaz kılın ve Allah'ı zikredin, demektir.

KORKU NAMAZI HAKKINDAKİ DİĞER BİR AYETİ KERİME.

وَاِذَا كُنْتَ فِيهِمْ فَاَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلٰوةَ فَلْتَقُمْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ مَعَكَ وَلْيَاْخُذُوا اَسْلِحَتَهُمْ فَاِذَا سَجَدُوا فَلْيَكُونُوا مِنْ وَرَآئِكُمْ وَلْتَاْتِ طَآئِفَةٌ اُخْرٰى لَمْ يُصَلُّوا فَلْيُصَلُّوا مَعَكَ وَلْيَاْخُذُوا حِذْرَهُمْ وَاَسْلِحَتَهُمْ وَدَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ تَغْفُلُونَ عَنْ اَسْلِحَتِكُمْ وَاَمْتِعَتِكُمْ فَيَمِيلُونَ عَلَيْكُمْ مَيْلَةً وَاحِدَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ اِنْ كَانَ بِكُمْ اَذًى مِنْ مَطَرٍ اَوْ كُنْتُمْ مَرْضٰى اَنْ تَضَعُوا اَسْلِحَتَكُمْ وَخُذُوا حِذْرَكُمْ اِنَّ اللّٰهَ اَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا (١٠٢)

"Sende içlerinde bulunup onlara namaz kıldırdığın zaman, onlardan bir kısmı seninle beraber namaza dursunlar, silâhlarını (yanlarına) **alsınlar, böylece** (namazı kılıp) **secde edince** (diğer kısım) **arkanızda olsunlar. Sonra namazını kılmamış olan diğer kısım gelip seninle beraber namazlarını kılsınlar ve ihtiyat tedbirlerini ve silâhlarını alsınlar. O kâfirler arzu ederler ki siz silâhlarınızdan ve eşyanızdan gafil olsanız da üstünüze birden baskın yapsalar. Eğer size yağmurdan bir eziyet olur, yahut hasta bulunursanız silâhlarınızı bırakmanızda size günah yoktur. Yine de tedbirlerinizi alın. Şüphesiz Allah, kâfirler için alçaltıcı bir azap hazırlamıştır."** *(Nisa Suresi:102)*

Mevlâ Tealâ, bundan evvel açıklanan iddet hakkındaki diğer hükümleri açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ اَزْوَاجًا وَصِيَّةً لِاَزْوَاجِهِمْ مَتَاعًا اِلَى الْحَوْلِ غَيْرَ اِخْرَاجٍ فَاِنْ خَرَجْنَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا فَعَلْنَ فِى اَنْفُسِهِنَّ مِنْ مَعْرُوفٍ وَاللّٰهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ (٢٤٠)

KELİME MANASI (240)

(وَالَّذِينَ) **Ve o kimseler ki,** (يُتَوَفَّوْنَ) (ruhları) **alınıyor** (ölüyor) **lar,** kimden? (مِنْكُمْ) **sizden,** (وَيَذَرُونَ) **ve terkediyorlar** (bırakıyorlar) kimi? (اَزْوَاجًا) **aileleri,**

(وَصِيَّةً) **vasiyet etmekle vasiyet etsinler,** (burası: « فَلْيُوصُوا وَصِيَّةً » demektir). kim için? (لِأَزْوَاجِهِمْ) **aileleri için,** neyi vasiyet etsinler? (مَتَاعًا) **meta'ı,** yani öldükten sonra ailelerinin meta'landırılmalarını, nafaka ve oturacak yerleri temin edilerek bakılmalarını, ne zamana kadar?(إِلَى الْحَوْلِ) **bir seneye kadar,** yani bir seneye kadar ailelerinin meta'landırılmalarını vasiyet etsinler, o meta'landırılmaktan bedel, (غَيْرَ إِخْرَاجٍ) **evlerinden çıkarılmamalarını vasiyet etsinler.** (فَإِنْ خَرَجْنَ) **Eğer kadınlar çıkarlarsa,** yani sene dolup, iddet bittikten sonra, veya sene içinde kendi istekleri ile kocalarının evlerinden çıkarlarsa (فَلَا جُنَاحَ) **hiç bir günah yoktur,** kim üzerine? (عَلَيْكُمْ) **sizin üzerinize,** yani ey ölünün velileri veya ey reisler ve hakimler, ne hususta günah yoktur? (فِيمَا) **ol bir işlerde ki,** (فَعَلْنَ) **işlediler** (yaptılar) ne hakkında? (فِي أَنْفُسِهِنَّ) **kendileri hakkında,** neyi? (مِنْ مَعْرُوفٍ) **marufu,** yani kadınların, koku sürmek, süslenmek, yas tutmayı terketmek, nişanlanmak gibi, şer'i şerifin kabul ettiği şeyleri yapmalarından dolayı sizin üzerinize hiç bir günah yoktur. (وَاللَّهُ) **ve Allah** (-u Tealâ Hazretleri) (عَزِيزٌ) **ziyade izzet sahibidir, ulu ve kavidir** (her işe galiptir, kendisine muhalefet edene azap eder). (حَكِيمٌ) **ziyade hikmet sahibidir,** yani her ne işlerse işi yerindedir, Binaenaleyh ahkâmında kullarının maslahat (menfaat) larını gözetir.

MEALİ ŞERİFİ (240)

İçinizden ölüpte aileler bırakan kimseler, hanımlarının, (evlerinden) **çıkarılmadan bir yıla kadar** (bıraktıkları maldan) **faydalanmaları** (hususunda) **vasiyet** (etsinler) **şayet onlar** (kadınlar kendiliklerinden) **çıkarlarsa, artık onların, kendileri hakkında yaptıkları maruf** (şeriatın müsaade ettiği şey) **den dolayı size hiç bir günah yoktur. Ve Allah** (-u Tealâ) **Azîzdir, Hakîmdir.**

İ Z A H A T

Hâzin ve Ruhul Beyan tefsirlerinde zikredildiğine göre: Bu ayeti celile, Hakîm İbnil Hars *(Radıyallahu Anh)* isminde, taif'den bir kişi hakkında nazil olmuştur. O, çocukları, ana-babası ve ailesi ile Medine-i Münevvere'ye hicret etti ve orada öldü. Onun ölümü üzerine Allah-u Tealâ bu ayeti celileyi inzal buyurdu.Bu ayeti celile indikten sonra Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onun ana-baba ve çocuklarına onun mirasından haklarını verdi ailesine ise hiç bir şey vermedi fakat ana-babasına ve çocuklarına, kocasının bıraktığı maldan, ailesine bir sene infak etmelerini emretti. Vefat iddeti (kocası ölen kadınların bekleme müddeti) islâmın başında bir sene idi, kocasının varislerinin, ölenin ailesini bir sene tamam olmadan evden çıkarmaları haramdı, kadın kendi çıkmadıkça, nafakasının ve meskeninin kocanın malından karşılanması vacipti, ve kadına miras hakkı yoktu. Kadın, kocasının evinden kendi-

liğinden çıkarsa nafakası sakıt olurdu (varislerin ona bakmaları kalkardı) kocaya da bu hususu vasiyet etmesi vacipti.

Mevlâ Tealâ, bu ayeti kerimeyle, kadınların, kocalarının evlerini bekleyip yas tutmalarının vacip olmayıp, kendi istekleriyle kocalarının evlerinden çıktıkları taktirde şeriatın kabul ettiği, süslenme, koku sürme, nişanlanma gibi muamelelerinden, hakimlerin ve velilerin mesul olmadığını beyan etti.

Bu iş, miras ayeti ininceye kadar böylece devam etmişti. Miras ayeti ile, çocuk ve çocuğun çocuğu (torun) bulunmadığı taktirde dörtte bir, bulunduğu taktirde ise sekizde biri kocanın malından kadının hakkı olarak ayrılıp verilmekle, bir senelik nafakasının temininin vacip oluşu nesh edildi (kaldırıldı). İmam-ı Azam Efendimize göre mesken temini de sakıt oldu (düştü) ve bundan evvel *(Bakara Suresi:234 de)* zikredilen, kadınların, kocalarının vefatından sonra, dört ay on gün iddet beklemelerinin lüzumunu ifade eden ayeti celileyle de, bir senelik iddet beklemeleri nesholundu (kaldırıldı).

Burada: Önceki ayet sonraki ayeti nasıl neshedebilir diye bir sual akla gelirse, cevaben denilir ki, bazen önceki ayet, okunuşta önde görülse de, inişte sonra olabilir. Bu ayetler de bu kabildendir.

Ebus Suûd Efendinin beyanına göre, ayeti celilede geçen: **"Vefat edenler vasiyet etsinler."** ifadesi, vefat emareleri görülüp ölüme yaklaşan ve hayatından ümit kesen kimseler vasiyet etsinler, demektir. Çünkü vefat eden kimsenin vasiyet etmesi mümkün değildir.

Mevlâ Tealâ, kendileriyle cima' edilmeden boşanmış olan kadınlara müt'a verilmesinin vacip olduğunu beyandan sonra, bütün boşanmış kadınlara m t'a verilmesinin meşru olduğunu açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

وَلِلْمُطَلَّقَاتِ مَتَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ (٢٤١)

KELİME MANASI (241)

(وَلِلْمُطَلَّقَاتِ) **Ve boşanmış kadınlar için vardır** (kendileriyle cima edilmiş olsun veya olmasın). ne?(مَتَاعٌ) **bir meta',** neyle? (بِالْمَعْرُوفِ) **maruf ile,** yani boşanmış kadınlar için şer'an ve âdeten kabul edilen şekilde bir müt'a vardır. (حَقًّا) **Bu, hak olmakla hak oldu,** kim üzerine?(عَلَى الْمُتَّقِينَ) **müttekiler üzerine,** yani küfürden ve diğer isyanlardan sakınan kişilere, boşadıkları kadının kalbini hoş etmek ve aradaki kini gidermek için bu müt'ayı teberru' etmeleri yakışır.

MEALİ ŞERİFİ (241)

Boşanmış kadınlar için (boşayan kocalar üzerine) **maruf vechile** (hâllerine ve durumlarına uygun bir şekilde) **bir meta'** (bir nafaka veya müt'a) **vardır. Bu, müttekiler üzerine tam manasıyla bir hak** (vazife oldu).

İ Z A H A T

Fahrur Razî ve Hâzin tefsirlerinde zikredildiğine göre:

« وَمَتِّعُوهُنَّ عَلَى الْمُوسِعِ قَدَرُهُ وَعَلَى الْمُقْتِرِ قَدَرُهُ مَتَاعًا بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُحْسِنِينَ »

"Onları (ailelerinizi), **zengin olan** (ınız) **kudretince, darda bulunan** (ınız) **da hâline göre meşru' bir meta** (fayda) **ile faydalandırın. Bu, muhsin** (tabiatında iyilik etme vasfı bulunan) **ların üzerine bir hak** (borç) **oldu."** *(Bakara Suresi:236 dan)* ayeti celilesi inince, müslümanlardan biri: "İstersem veririm, istersem vermem." dedi. Bunun üzerine Allah-u Tealâ Hazretleri bu ayeti celileyi indirip, müt'a vermenin, küfürden ve isyanlardan sakınan müttekilere yakıştığını beyan ederek buna teşvik etti.

Dürrül Mensur tefsirinde zikredildiğine göre, Abd İbn-i Humeyd, Ya'lâ İbn-i Hakîm'den rivayet etmiştir ki, Bir adam Saîd İbn-i Cübeyr'e: "Herkesin Müt'a vermesi vacip mi?" diye sordu. O da: "Hayır." deyince adam: "Ya kimin vermesi gerekir?" dedi. O da: "Müttekilerin." buyurdu.

Beyhekî, Katade'den rivayet etmiştir ki, bir adam Kazî Şürayh'in yanında karısını boşadı, Şürayh ona, müt'a vermesini emredince, kadın: "Onun müt'a vermesi gerekmez, çünkü Allah-u Tealâ Hazretleri müt'anın muhsin ve müttekî olanlara gerektiğini beyan etti, bu adam sa onlardan değildir." dedi.

Ayeti celilede geçen meta'dan murat müstehap ve vacibe şamil olan (ikisini de içine alan) mutlak bir müt'adır. Eğer boşanmış kadınla cima edilmemiş ise, ona müt'a vermek vacip olur. Çünkü ona mehir verilmeyecektir. Cima' edilmiş ise müstehap olur. Çünkü ona mehir verilecektir. Buradaki meta'dan muradın iddet nafakası olduğu da söylenmiştir.

كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اٰيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ (٢٤٢)

KELİME MANASI (242)

(كَذٰلِكَ) **İşte böylece,** yani talâk ve iddet hükümleri hususunda geçen bu açık beyânât gibi (يُبَيِّنُ) **ziyade beyan ediyor.** Kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ Hazretleri) kim için? (لَكُمْ) **sizin için** neyi? (اٰيَاتِهِ) **ayetlerini,** yani dünya ve ahiret hakkında kendisine muhtaç olacağınız şeylere delalet eden ayetlerini (لَعَلَّكُمْ)

umulur ki siz, (تَعْقِلُونَ) **akledersiniz,** yani bu ayetlerde olan manaları ve ahkâmı anlamaya aklınızı kullanır da gereğince amel edersiniz.

MEALİ ŞERİFİ (242)

İşte Allah (-u Tealâ Hazretleri) **sizlere,** (kullarına meşru ettiği hükümlere delâlet eden) **ayetlerini böylece pek ziyade açıklıyor. Taki** (o ayetlerden murat edilen manaları) **anlayasınız** (da gereğince amel edesiniz).

İ Z A H A T

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayeti celilelerde bir takım işaretler vardır. Şöyle ki: Kocasından ayrılan kadın, ayrılık sıkıntısına mübtela olduğundan Allah-u Tealâ Hazretleri, onun kalbinin kırıklığını müt'a ile giderdiği gibi sadık bir mürid de Mevlâ'yı aradığı zamanlarda yakın dostlarından ayrılıp dünyanın mal ve rütbesinden uzaklaşmak, vatanını terketmek, allah'ın dostlarıyla sohbet için uzak memleketlere gitmek, o yollarda sıkıntılar çekmek ve manevi kazançlar ararken birçok müşkilatla karşılaşmak gibi nefse ağır gelen şeylerle imtihan olunca, Allah-u Tealâ Hazretleri ona ihsanını döşer. üzüntülerini giderir, ve: (أَنَا عِنْدَ الْمُنْكَسِرَةِ قُلُوبُهُمْ مِنْ أَجْلِي) **"Ben, benim için kalpleri kırık olanların yanındayım."** kavli şerifinin müt'a (hediye) siyle ona teselli verir. İşte o zaman sıkıntılara düşmüş olan talip (Allah'ı arayan kişi) bu marufa (iyiliğe) kavuşunca, Mevlânın bu fazlu keremiyle büyük bir meta' (istifade) elde etmiş olur. İşte böylece Allah-u Tealâ Hazretleri size çeşitli lütuflarını açıklıyor umulur ki siz onun bu iyiliklerinin nurlarıyla onun kamil sıfatlarını anlarsınız.

İsmail Hakkı Bursevî *(Kuddise Sırruhu)* Hazretleri, te'vilâtı Necmiye isimli kıymetli eserden yukardaki malumatı yazdıktan sonra şöyle buyuruyor: O hâlde akıllı kişi dünya ve lezzetlerine bakmaz. Bilakis onun bütün menfaat ve maksatlarından geçip, zatı mutlaka (hiç bir şeyle kayıtlanmayan Mevlâ Tealâ Hazretlerine) ulaşıncaya kadar, hak yolunda şiddetlere katlanır. Rivayete göre Şakîki Belhî Hazretleri ibadetle meşgul olurken üç gün yemek bulamadı. İbadete gücü kalmayınca ellerini göğe kaldırarak: "Ya Rabbi beni yedir." diye duada bulundu. Duayı bitirir bitirmez yanında kendisine bakan bir adam gördü, O adam kendisine selâm vererek: "Ey Şeyh benimle beraber gel." dedi.

Bunun üzerine Şeyh onunla beraber gitti o adam kendisini bir eve soktu. Şakîk Hazretleri o evde, üzerinde envai çeşit yemekler olan sofralarla karşılaştı. Sofraların etrafında köleler ve cariyeler bulunmaktaydı, Şakîk Hazretleri yerken o adam ayakta bekliyordu, yemek bitince Şakik Hazretleri o evden çıkmak istedi. O adam: "Ey Şeyh nereye" deyince: "Mescide" dedi, "İsmin ne" diye sorunca: "Şakîk" dedi. Adam bunu duyunca: "Ey Şakîk! şunu bil ki bu ev de, köleler de hepsi senindir, ben de senin kölenim. Şöyle ki ben senin babanın kölesiydim, beni ticaret için göndermişti, şimdi döndüm babanı vefat etmiş buldum artık bu ev ve içindekiler senindir." dedi.

O zaman Şakîki Belhî Hazretleri: "Bu köleler benimse Allah rızası için hürdürler, bu mallar da benimse, bunları da size bağışladım aranızda bölüşün çünkü ben, beni ibadetten menedecek bir şey istemiyorum." dedi.

Hafız Sa'dî buyurmuşturki:

« تَعَلُّقْ حِجَابَسْتْ وَبِی حَاصِلِی . چُو پَیْوَنْدَهَا بُکْسِلِی وَاصِلِی »

"(Allah'dan gayrisiyle) **alâka kurmak,** (Mevlâ ile kul arasında) **perdedir ve** (kulun, Mevlâ'ya yakınlıktan) **hiç bir şey elde edememesidir. O hâlde o alâkayı kopar ki vasıl olasın.** (Allah-u Tealâ'dan başkasıyla olan ilişkilerini kes at ki, o zatı paki sübhaniyeye kavuşasın)." demektir.

Allah-u Tealâ Hazretleri, buraya kadar nice ayetlerini beyan ettiğini ifade edip bundan sonra da nice ayetlerini beyan edeceğini va'dettikten sonra, bu va'dini yerine getirmek üzere kuvvet ve kudretinin sonsuzluğuna delâlet eden ayetlerinin en büyüklerinden olan bir kıssayı da şöyle açıklıyor:

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَهُمْ اُلُوفٌ حَذَرَ الْمَوْتِ فَقَالَ لَهُمُ اللّٰهُ مُوتُوا ثُمَّ اَحْيَاهُمْ اِنَّ اللّٰهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَايَشْكُرُونَ (٢٤٣)

KELİME MANASI (243)

(اَلَمْ تَرَ) **Görmedin mi?** (bakmadın mı?) kime? (اِلَى الَّذِينَ) **o kimselere ki,** (خَرَجُوا) **çıktılar,** nereden? (مِنْ دِيَارِهِمْ) **memleketlerinden,** (وَهُمْ) **halbuki onlar,** (اُلُوفٌ) **binlerdir,** yani binlerce kişi oldukları hâlde, niçin çıktılar? (حَذَرَ الْمَوْتِ) **ölümden sakındıkları için,** yani ey muhatab! O kimselere bakmazmısın ki, ölümden sakındıkları için binlerce kişi oldukları hâlde memleketlerinden çıktılar da, (فَقَالَ) **dedi,** kime? (لَهُمْ) **onlara,** kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ Hazretleri), (مُوتُوا) **ölün** (onlar da derhal öldüler), (ثُمَّ اَحْيَا) **sonra diriltti,** kimi?(هُمْ) **onları,** yani Allah-u Tealâ, onları öldürdükten sonra, kendi hükmünden ve kazasından kaçamıyacaklarını anlayıp ibret alsınlar için tekrar diriltti. (اِنَّ اللّٰهَ) **Muhakkak Allah** (-u Tealâ Hazretleri) (لَذُو فَضْلٍ) **elbette büyük fazl-u kerem sahibidir,** kim üzerine? (عَلَى النَّاسِ) **bütün insanlar üzerine,** şöyle ki insanlara ibret alınacak şeyleri gösteriyor, nitekim o kişilere bil fiil, sizede onların haberlerini duyurması vasıtasıyla büyük iyilikte bulunmuştur. (وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ) **lâkin in-**

sanların çoğu, (لَا يَشْكُرُونَ) **şükretmezler,** yani bir kısmı âciz kaldığından, diğer bir kısmı da inkâr ettiğinden dolayı gerektiği şekilde Allah-u Tealâ'nın fazl-u keremini tadtir etmezler.

MEALİ ŞERİFİ (243)

(Ey Habibim ve ey muhatap! sayıları) **binlerce olduğu hâlde ölümden** (korkup) **kurtulmak için yurtlarından çıkanları gör** (müş gibi bil) **medin mi? Allah** (-u Tealâ Hazretleri) **onlara ölün!** dedi. (onlarda hemen ölüverdiler) **sonra da kendilerini diriltti. Şüphe yok ki Allah** (-u Tealâ Hazretleri) **bütün insanlara karşı elbette büyük fazl** (u kerem) **sahibidir. Ve lâkin insanların ekserisi şükretmezler.**

İ Z A H A T

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, ayeti celilenin başında bulunan (أَلَمْ تَرَ) kelimesi (رُؤْيَة) den alınmış müfred müzekker muhataptır. Ayeti celiledeki hıtap, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e, dolayısıyla ümmetinedir.

(رُؤْيَة) ya göz görmesi veya kalbin idraki, (anlaması) demektir. İkisi de: (إِلَىٰ) ile sılalanmaz (kullanılmaz), binaenaleyh (أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ) denildiği zaman, bu ifade, (نَظَر) (bakmak) veya (وَصْل) (ulaşma), (اِنْتِهَا) (son bulma, yetişme, kavuşma) manalarını tazammun eder(içine alır) ki, bakıp görmedin mi? görmüş gibi bilmedin mi? ilmin, bu malum (bilinen) şeye daha yetişmedi mi? manalarına gelir.

Bu kelime bazen bir mesele hakkında malumatı olan kişilere söylenir ki, o zaman, o kişilere kendinden sonra zikredilecek kıssayı hatırlatmak ve ikrar ettirmek (bildiklerini dille söyletmek) için kullanılır ki bilmedin mi? tabiri hayır sen onu bilirsin! demek olur.

Burada ise, bu kelime, ilerde zikredilecek kıssayı bilen ehli kitap âlimleri ve tarih ehli gibi kişilere, bildikleri bir kıssayı ikrar ettirmek için kullanılmıştır.

Bu kelime, bazen de kendisinden sonra anlatılacak hadiseyi bilmeyen kişilere söylenir ki, o zaman onlara o kıssayı tanıtmak ve onları taaccüb (hayret) e davet etmek için kullanılmış olur. Buna göre (أَلَمْ تَرَ) (görmedin mi?) ifadesi, ne garip? Haberin yok mu? Baksana ne acaib ? gibi manalara gelir.

Ölümden kaçan kavmin kimler olduğu hakkında bir çok rivayetler varsa da, İbni Cerîr, İbni Münzir ve İbni Ebî Hatim, Süddî'den, Ebî Malik'in bu ayeti kerime hakkında şöyle buyurduğunu nakletmişlerdir:

Benî İsrailden bir kavim, Irak'ta Vasıt denen beldenin yakınında, Daverdân isimli bir karye (kasaba) da bulunuyorlardı. O memlekette taun vuku buldu (veba meydana geldi), memleketin bir kısmı (eşrafı ve zenginleri) kaçtı, diğer bir kısmı (fakir ve zayıfları) kaldı, kalanların çoğu helak oldu, memleketten çıkanlar kurtuldu.

Taun kalkınca sağ salim memleketlerine döndüler. Bunun üzerine memlekette kalanlar, arkadaşlarımız bizden daha akıllıymış, biz de onlar gibi yapsaydık onlar gibi yaşardık (ölenlerimiz ölümden kurtulurdu), eğer ikinci defa taun gelecek olursa, elbette vebasız bir araziye çıkacağız dediler.

Ertesi sene tekrar taun geldi, bu sefer memleketin bütün ehli kaçtı. Otuz bin küsur kişiydiler, taki iki dağ arasındaki geniş bir vadiye kondular, kurtuluş aradıkları o yere indikleri gibi bulundukları vadinin aşağı tarafından bir melek, yukarı tarafından diğer bir melek onlara (مُوتُوا) **ölün!** diye nida ettiler.

Onlar da hiç bir sebepsiz, sadece Allah-u Tealâ Hazretlerinin emri ve meşiyeti (dilemesi) ile hep birden ölüverdiler, hayvanları da öldü ve hepsinin ölümü sanki bir adamın ölümü gibi oldu ve böylece üzerlerine sekiz gün geçti, artık şiştiler, cesetleri kokuştu, diğer insanlar geldiler fakat onları defnetmekten âciz kaldılar.

Yırtıcı hayvanlar yanaşmasın diye etraflarına duvar çevirdiler ve onları o duvar içersinde bıraktılar. Böylece bir zaman geçti, artık cesetleri tamamen çürüdü, kemikleri etten soyuldu.

Onlara, Musa *(Aleyhisselam)* dan sonra,Benî İsraîl halifelerinden üçüncüsü olan Hızkîl isimli Nebi uğradı, gördüğü şeyin azametinden durdu ve şaşırarak, onlar hakkında düşünmeye başladı. Bunun üzerine Allah-u Tealâ Hazretleri ona: **"Sana bir mucize göstermemi ister misin?"** diye vahyetti. O da:"Evet" buyurdu. O zaman Allah-u Tealâ Hazretleri Hızkîl *(Aleyhisselam)* a:

« اَيَّتُهَا الْعِظَامُ اِنَّ اللّٰهَ يَاْمُرُكِ اَنْ تَجْتَمِعِى »

"Ey kemikler! Şüphesiz Allah (-u Tealâ Hazretleri) **toplanmanızı emrediyor."** diye nida et (kemiklere çağır), buyurdu. Hızkîl *(Aleyhisselam)* bunu yapınca, vadinin üst tarafından ve aşağı tarafından kemikler toplandı, birbirine yapıştılar etsiz ve kansız, kemiklerden mürekkep (birleşmiş) cesetler hâline geldiler. Sonra Allah-u Tealâ Hazretleri Hızkîl *(Aleyhisselam)* a:

« اَيَّتُهَا الْعِظَامُ اِنَّ اللّٰهَ يَاْمُرُكِ اَنْ تَكْتَسِىَ لَحْمًا »

"Ey kemikler! şüphesiz Allah-u Tealâ size et giyinmenizi emrediyor" diye nida etmesini emretti. O da böyle nida edince kemikler et giyindi, sonra da deri giyindi böylece cesetler hâline geldiler. Bunu gören Hızkîl *(Aleyhisselam)* :

« اَيَّتُهَا الْاَجْسَادُ اِنَّ اللّٰهَ يَاْمُرُكِ اَنْ تَقُومِى »

"Ey cesetler! şüphesiz Allah-u Tealâ size ayağa kalkmanızı emrediyor" diye nida etti. Bunun üzerine bütün cesetler kalktılar.

Onlarda, cesetlerinin kokuşmuş olduğu zamandan bir koku kaldı, hatta o koku, yahudilerin o kabilesinin evlatlarında bu güne kadar devam ede gelmiştir. Sonra, memleketlerine döndüler ve bir zaman, yüzlerinde ölüm nişanı

olduğu hâlde yaşadılar, hangi bir elbiseyi giyseler kefene dönüyordu. Taki kendileri için sabit olan ecelleri geldiğinde öldüler.

İmamı Mücahid buyurmuştur ki: Onlar diriltildiklerinde hep birden: (سُبْحَانَكَ اللّٰهُمَّ رَبَّنَا وَبِحَمْدِكَ لاَاِلٰهَ اِلاَّ اَنْتَ) **"Ey Allahımız! Seni noksan sıfatlardan tenzih ederiz, Ey Rabbimiz! sana hamdederiz, senden başka hiç bir ilâh yoktur."** diyorlardı. *(Dürrül Mensûr I/741)*

Taberî tefsirinde, Eş'as ibni Eslem el Basrî'nin şöyle buyurduğu nakledilmiştir: Bir gün Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* namaz kılarken, arkasında iki yahudi bulunuyordu. Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* rukû'a varırken kollarını böğürlerine kısmayıp serbest ve aralık tutarak dizlerine koyar ve karnını içine çekerek rukû'da merdane (sağlam bir erkek vaziyetinde) dururdu. Bunu gören yahudilerin biri diğerine: "Bu, O mu?" dedi. Hazreti Ömer namazı bitirince: "Ben, sizin birinizin diğerine, bu o mu? dediğini duydum. Beni birbirinize neden soruyordunuz?" dedi. Onlar da: "Biz kitabımızda (Allah-u Tealâ'nın senin hakkında) O (Ömer), demirden bir boynuzdur (kafirlere karşı çok serttir) ve Allahın izniyle Hızkîl *(Aleyhisselam)* a verilen O'na da verilecektir." buyurduğunu, buluyoruz dediler.

Bunun üzerine Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* : **"Biz, Allahın kitabında Hızkîl'i bulmuyor ve Allahu Tealâ'nın izniyle İsa** *(Aleyhisselam)* **dan başka ölüleri diriltmiş olan** (bir peygamber) **i bilmiyoruz."** buyurdu.

O zaman o iki yahudi: "Allahu Tealânın kitabında sana anlatmadığı peygamberleri bulmuyor musun?" dediler. Hazreti Ömerin **"Evet"** demesi üzerine o yahudiler "Ölüleri diriltme işine gelince, sana şunu söyleyeceğiz ki, bir kere Benî İsraîl üzerine veba salgını vurdu, onlardan bir kavim (veba'dan kurtulmak için memleketlerinden) çıktılar, bir mîl gider gitmez Allah-u Tealâ onları öldürdü. (yırtıcı hayvanlar onları parçalamasın diye, diğerleri) onların etrafını bir duvarla çevirdiler.

Kemikleri çürüdüğünde, Cenab-ı Hak, Hızkîl *(Aleyhisselam)* ı gönderdi, yanlarında bir müddet durdu (O'nun duası bereketiyle) Allah-u Tealâ, onları ölümlerinden sonra diriltti" dediler. O zaman Allah-u Tealâ Hazretleri, bu kıssayı Kur'an-ı kerimde zikretmek üzere bu ayeti celileyi indirdi. *(İbni Cerîr et Taberî, Camiul Beyan : 2/366)*

İbni Cerîr ve İbni Ebî Hatim'in, İbni Abbas*(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet ettikleri diğer bir görüşte ise: Benî İsrail'den cihatla emredilen bir kavim, muharebeden korkup vatanlarından kaçtılar, fakat yine ölüp perişan oldular. Nihayet Allah-u Tealâ onlara yeniden hayat verip kendi yolunda harbetmelerini emretti. Nitekim Mevlâ Tealâ 'nın bundan sonra gelecek ayeti celilede: (وَقَاتِلُوا فِى سَبِيلِ اللّٰهِ وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ) **"Allah yolunda muharebe edin ve şüphesiz Allahın,** (sözlerinizi) **ziyade işitici,** (niyetlerinizi) **hakkıyla bilici olduğunu bilin"** kavli şerifi de bunu anlatmaktadır.

Muharebeden kaçan bu kişiler, Bakara Suresinin 246. ayetinde bahsedi-

len, peygamberlerine: **"Bize bir hükümdar tayin et, Allah yolunda harbedelim"** diyen kişilerdir. *(Suyûtî,Dürrül Mensur:l/743)*

Hatîbi Şirbînî'nin, Siracül Münîr isimli tefsirinde zikredildiğine göre, İşte bu ayet, bu kıssaların biri veya hepsi hakkında inmiştir.

Hızkîl *(Aleyhisselam)*,Musa *(Aleyhisselam)* dan sonra,Benî İsraîl'in üçüncü halifesidir. O'na İbnül Acûz denirdi. Çünkü annesi çok yaşlıydı, ihtiyar olup kısırlaştıktan (çocuk doğuramaz hâle geldikten) sonra, Allah-u Tealâ'dan çocuk istedi,Allah-u Tealâ da kendisine Hızkîl *(Aleyhisselam)* ı hibe etti (bağışladı).

İmamı Hasen ve Mukatil buyurmuştur ki: Hızkîl *(Aleyhisselam)*, Zülkifl *(Aleyhisselam)* dır. Yahudiler, Hızkîl *(Aleyhisselam)* ın yanında olan yetmiş peygamberi öldürmek istediklerinde, O, onlara "Siz kaçın, çünkü sadece benim öldürülmem, hep beraber öldürülmemizden daha hayırlıdır." dedi. Yahudiler, gelerek Hızkîl *(Aleyhisselam)* a yetmiş peygamberi sorduklarında, Hızkîl *(Aleyhisselam)* onlara: "Onlar gittiler, nerede olduklarını da bilmiyorum." dedi.

Allah-u Tealâ da, Hızkîl *(Aleyhisselam)* ı yahudilerden kurtardı. İşte Hızkîl *(Aleyhisselam)*, kendisini feda edip yetmiş peygamberi kurtarma işini üstlendiğinden ona, **Zülkifl** dendi. *(Siracül Münir:1/158)*

Bu ayetten sonra gelen muharebe emri, harpten kaçanların kıssasına daha uygun gibi görünüyorsa da, ayeti celilede geçen ölümden sakınma, kayıtsız olduğu için, gerek taun ve gerekse muharebe sebebiyle olsun, ölüm korkusuyla Allahın hükmünden kaçmak isteyenlerin hepsini içine almıştır. Veba gibi salgın hastalıklarda, herkes bulunduğu yerden kaçmağa kalkmamalıdır. Vebadan kaçmanın tehlikesi ve sabretmenin fazileti hakkındaki Hadisi Şerifler, *(Bak. Ruhul Furkan:l/353, Bakara Suresi 59.)* ayetinde zikredilmiştir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, taun'dan kaçmayı yasaklayan hadisi şeriflerden, nehy'in tahrîm (bu yasaklamanın, kaçmanın haram ol-duğunu ifade etmek) için olduğu ve kaçışın kebair (büyük günahlar) dan oldu-ğu anlaşılmıştır.

Rivayete göre, Abdül Melik, vebadan kaçmak üzere bir gece merkebine bindi hizmetçisini de beraberinde aldı, hayvanın üzerinde uyuyordu, sonra kölesine: "Bana bir şey anlat." dedi. O da: "Ben kimim ki, sana anlatayım." deyince, O: "Ne olursan ol, duyduğun bir meseleyi anlat." dedi.

Köle de: "Duyduğuma göre bir tilki, bir aslana hizmet eder, aslan da onu muhafaza edermiş. Bir kere tilki, bir kartal görerek, aslana sığınmış, aslan da onu muhafaza için sırtına oturtmuş, kartal da inip onu kapmış, tilki aslana: Hani bana söz vermiştin, haydi bana yardım et diye bağırınca, Aslan "Ben ancak seni yerdekilerden kurtarabilirim, göklere gücüm yetmez, demiş diye anlatınca, Abdülmelik Ona: Bana çok güzel vaaz ettin diyerek, geri dönüp, Allahın kazasına razı oldu.

Bilinsin ki, Mevlâ Tealâ Hazretleri tarafından kat'î karar verilmiş olan kaza ve kaderi hiç bir şey değiştiremez.

Muharebe lâzım geldiği zamanda binlerce halk korkup, vatanlarından çıkmamalıdırlar. ölüm korkusuyla, vatanlarını koruma ve Allahın emrini yerine getirmekten kaçınarak memleketlerini terkeden binlerce kavimlerin çok geçmeden mahv-u perişan oldukları ve sonrada Allahın izniyle hayat buldukları hakkında, tarih misallerle doludur.

Burada, Cenab-ı Hak bütün bunları hatırlatırken, ölümden ve cihattan kaçmanın kurtuluş olmadığını, böyle yapanların korktuklarına daha çabuk ve daha feci bir şekilde uğrayacaklarını ve hatta Allah-u Tealâ murat edince ölüleri bile dirilteceğini anlatmıştır.

İşte bu gibi hadiseleri Cenab-ı Hak kullarını ibrete davet için Kuranı kerimde zikretmektedir. Allahın kudretine, enbiyanın mucizelerine iman edenler, bu gibi hadiseleri uzak görmezler, zira insanların her gün öldüğünü gören ve öldürenin Allah-u Tealâ olduğunu bilen kimse, Allah-u Tealâ'nın ölüleri dirilteceğinde asla tereddüt etmez. Çünkü insanı diriltmekten daha garîp (eşi ve benzeri görülmemiş) olan bir çok şuûnatı ilahiye (Allahın işleri) her gün görülmektedir. Binaenaleyh inkâra mecal (yer) yoktur.

Katade hazretleri bu ayeti kerimenin tefsirinde buyurmuştur ki: Allah-u Tealâ Hazretleri, ölümden kaçtıkları için onlara gazabederek, ceza olsun diye onları öldürdü. Sonra, geri kalan ecelleri (yaşama müddetleri) ni tamamlasınlar diye, onları tekrar diriltti. Eğer onlar, ecelleri dolup ölmüş olsalardı, o ölümden sonra diriltilmezlerdi. *(Beğavî, Meâlimüttenzîl I/336)*

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, ayeti celilede geçen: (اُلُوفٌ), (اَلْفٌ) in cemisidir, bu ise bin demektir. (اُلُوفٌ) ten muradın kaç olduğu hakkında ihtilaf edilmiştir. Bazıları 600.000, bazıları 80.000, bazıları 40.000 bazıları da 30.000 diğer bir kısmı ise, 37.000 demişler ve bu hususta bir çok görüş serdetmişler (ileri sürmüşler) se de sahih olan görüş 10.000 den fazla olduklarıdır. Çünkü (اُلُوفٌ) kelimesi cemi' kesret olduğundan on ve aşağısına kullanılmaz.

Ayeti celilenin sonunda geçen: (اِنَّ اللّٰهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ) **"Şüphesiz Allah, insanlar üzerine elbette büyük fazıl sahibidir."** cümlesinde ki, Fazl'ın ne olduğu ve insanların kimler olduğu hakkında İmam Fahrurrazî Hazretleri üç görüş ortaya koymuştur:

1. Allah-u Tealâ Hazretleri, öldürdüğü kavmi tekrar dirilterek onlara büyük bir fazl-u keremde bulunmuştur. Şöyle ki, onları evvela dünyadan masiyet üzere (günahkâr olarak) çıkarıp, sonra onları tekrar dünyaya iade ederek (döndürerek) tövbe ve telâfi (işi düzeltme) ye muvaffak etmiştir.

2. Öldükten sonra dirilmeyi inkâr eden araplar, bir çok işlerinde yahudilerin sözlerine uyarlardı. Allah-u Tealâ Hazretleri yahudilere, kendilerince malum bir kıssayı hatırlatınca, onlar da bunu, dirilmeyi inkâr eden araplara anlattılar. Böylece o münkirler batıl olan dinlerinden, hak din olan, öldükten sonra dirilmeyi kabul etmeye dönerek, azaptan kurtulup sevaba nail oldular.

O hâlde bu kıssanın Kuranı kerimde anlatılması, o münkirler hakkında Allah-u Tealâ'nın bir fazl-u ihsanı oldu.

3. Bu kıssa, ölümden sakınmanın bir şeye yaramayacağını ifade ederek insanı, Allaha itaat etmeye teşvik etmekte ve cihada karşı teşci' etmekte (cesaretlendirmekte) dir. Çünkü, insanın kalbinden ölüm korkusunu gidermektedir. Dolayısıyla bu kıssanın zikredilmesi, kulun günahlardan uzaklaşıp en büyük sevaplara kavuşmasına vesile olacak taatlara yaklaşmasına sebep olacağından, Allah-u Tealâ'nın bütün kulları hakkında bir fazl-u ihsanı olmuştur.

Sonunda da Mevlâ Tealâ:(وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لاَيَشْكُرُونَ) **"Lâkin insanların çoğu şükretmezler"** buyurarak, insanların bir çoğundan şikayette bulunmuştur.

Nitekim diğer bir ayeti kerimesinde de: (فَاَبٰى اَكْثَرُ النَّاسِ اِلاَّ كُفُوراً) **"Yine de insanların çoğu inkârdan başkasını kabullenmediler"** buyurmuştur. *(İsra Suresi 89'dan)*

İmamı Beğavî, buranın tefsirinde:**"İnsanlardan kâfir olanlar hiç şükretmediler, Müminlerse hakkıyla şükredemediler."** buyurmuştur. Nitekim:

İmamı Kuşeyrî, Bu ayeti kerimenin tefsirinde buyurmuştur ki: Size bir sıkıntı gelir de, sizden bir inleme yükselirse bilin ki, şüphesiz Allah-u Tealâ sizin inlemelerinizi ziyade işiten ve bütün hâllerinizi tam manasıyla bilendir. Bu ayeti kerime, Mevlâ'nın, dostlarına onun yolunda çekmiş oldukları sıkıntıları kolaylaştırmaktadır. Onların (tasavvufçuların) şairi şöyle dedi:

اِذَا مَاتَمَنَّى النَّاسُ رَوْحًا وَرَاحَةً ــ تَمَنَّيْتُ اَنْ اَشْكُوَ اِلَيْكَ وَتَسْمَعَ

"İnsanlar, rahat ve huzur istediklerinde, ben sana şikayetlerimi arzetmemi ve senin beni dinlemeni isterim."

ALLAH-U TEALÂ'NIN ÖLÜLERİ NASIL DİRİLTTİĞİNİ BEYAN EDEN DİĞER BİR AYETİ KERİME.

اَوْ كَالَّذِى مَرَّ عَلٰى قَرْيَةٍ وَهِىَ خَاوِيَةٌ عَلٰى عُرُوشِهَا قَالَ اَنّٰى يُحْيِى هٰذِهِ اللّٰهُ بَعْدَ مَوْتِهَا فَاَمَاتَهُ اللّٰهُ مِائَةَ عَامٍ ثُمَّ بَعَثَهُ قَالَ كَمْ لَبِثْتَ قَالَ لَبِثْتُ يَوْمًا اَوْ بَعْضَ يَوْمٍ قَالَ بَلْ لَبِثْتَ مِائَةَ عَامٍ فَانْظُرْ اِلٰى طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ لَمْ يَتَسَنَّهْ وَانْظُرْ اِلٰى حِمَارِكَ وَلِنَجْعَلَكَ اٰيَةً لِلنَّاسِ وَانْظُرْ اِلَى الْعِظَامِ كَيْفَ نُنْشِزُهَا ثُمَّ نَكْسُوهَا لَحْمًا فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ قَالَ اَعْلَمُ اَنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ (٢٥٩)

"Yahut o kimse gibisini (Uzeyir*(Aleyhisselam)* ı görmedin mi?) ki, (binaları-

nın) **çatıları çökmüş, duvarları üstüne yıkılmış** (kimsecikleri de kalmamış) **bir kasabaya uğrayarak** (kendi kendine):" **Allah burasını, ölümünden sonra acaba nasıl diriltecek? "dedi. Allah da onu hemen öldürüp, yüz yıl ölü bıraktı, tekrar dirilttikten sonra** (kendisine): **"Ne kadar kaldın?" buyurdu. O da: "Bir gün veya bir günden az," dedi. Allah** (ona): **"Hayır, yüz yıl** (ölü) **kaldın. İşte yiyeceğine ve içeceğine bak, henüz bozulmamıştır. Bir de merkebine bak. Seni insanlar için bir ayet** (ibret) **kılalım diye** (yüz sene ölü tuttuk sonra tekrar dirilttik, şimdi sen merkebin) **kemikler** (in) **e de bak, onları nasıl birleştirip yerli yerine koyuyoruz, sonra onlara et giydiriyoruz." buyurdu. O,** (merkebin dirilip eski hâline gelmesi) **ona** (Uzeyir *(Aleyhisselam'a*) **apaçık belli olduğu zaman** (Uzeyir *(Aleyhisselam)* , artık gözümlede görerek) **biliyorum ki, şüphesiz Allah, her şeye gücü yetendir ! dedi. "** *(Bakara Suresi: 259)*

KÂFİRLERİN, DİRİLMEYİ NE KADAR UZAK GÖRDÜKLERİNİ BEYAN EDEN DİĞER AYETİ KERİMELER

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا هَلْ نَدُلُّكُمْ عَلَىٰ رَجُلٍ يُنَبِّئُكُمْ إِذَا مُزِّقْتُمْ كُلَّ مُمَزَّقٍ
إِنَّكُمْ لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ (٧) أَفْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَمْ بِهِ جِنَّةٌ بَلِ الَّذِينَ لَا
يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ فِي الْعَذَابِ وَالضَّلَالِ الْبَعِيدِ (٨)

"Kâfir olanlar (aralarında şöyle) **dedi** (ler): **Siz** (öldükten sonra), **lime lime parçalan** (ıp dağıl) **dığınızda, şüphesiz tekrar yeni bir yaratılışta olacağınızı** (diriltileceğinizi) **size ehemmiyetle haber vermekte olan bir adamı** (Hazreti Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i) **size gösterelim mi ?**

"Acaba o, Allaha karşı yalan yere iftira mı etti, yoksa onda bir delilik mi var?" (dediler). **Hayır! Ahirete inanmayanlar** (orada) **azapta ve** (dünyada da haktan) **uzak** (bir) **sapıklık içindedirler."** *(Sebe' Suresi: 7-8)*

Mevlâ Tealâ, ölümden kaçmanın fayda vermeyip, mukadder olan şeyin elbette vaki olacağını (meydana geleceğini) beyan ettikten sonra, cihadı emretmek üzere şöyle buyuruyor:

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ (٢٤٤)

KELİME MANASI (244)

(وَقَاتِلُوا) **Ve muharebe edin,** hangi yolda? (فِي سَبِيلِ اللَّهِ) **Allah yolunda,** yani bu kıssayı duyduktan sonra itaat edip, Allah'ın dinini yükseltmek ve rızasını kazanmak için, ölümden kaçmanın kurtuluş olmadığına ve kaderin mutlaka

vuku' bulacağına inanarak muharebe edin. (وَاعْلَمُوا) **Ve bilin ki,** (اَنَّ اللّٰهَ) **Muhakkak Allah** (-u Tealâ Hazretleri) (سَمِيعٌ) **ziyade işiticidir,** yani cihattan geri kalanların, başkalarını da geri bırakmak hususunda dediklerini, cihada gidenlerin de diğerlerine teşvik hakkında söylediklerini tam manasıyla işitendir. (عَلِيمٌ) **Ziyade bilicidir,** yani her iki tarafın da kalplerinde gizledikleri niyetlerini kemaliyle bilendir. Binaenaleyh herkesi niyetine ve ameline göre cezalandıracaktır.

MEALİ ŞERİFİ (244)

Ve Allah yolunda muharebe edin ve bilin ki, şüphesiz Allah (-u Tealâ Hazretleri) **hakkıyla işitici, kemaliyle bilicidir.**

İ Z A H A T

Tefsiri kebirde zikredildiğine göre, İmamı Dahhâk, şöyle buyurmuştur: Bu ayeti celiledeki hıtab öldükten sonra diriltilen o kişileredir. Allah-u Tealâ Hazretleri onları diriltip sonra cihada gitmelerini emretti, çünkü Mevlâ Tealâ onları ancak cihadı istemediklerinden öldürmüştü.

Muhakkık âlimlerin ekserisinin görüşüyse, ayeti celiledeki hıtap, bütün hazır olanlaradır. Ancak Mevlâ Tealâ lütfu rahmetiyle, kullar ölüm korkusu ve hayat sevgisi sebebiyle Allahın emrinden geri kaçmasınlar ve herkes, cihattan kaçarak ölümden kurtulacağını zannetmesin diye kullarına cihadı emretmeden evvel, ölüm korkusuyla memleketlerinden çıkanların kıssasını anlattı.

Nitekim bir ayeti celilesinde :

قُلْ لَنْ يَنْفَعَكُمُ الْفِرَارُ اِنْ فَرَرْتُمْ مِنَ الْمَوْتِ اَوِ الْقَتْلِ وَاِذًا لَاتُمَتَّعُونَ اِلَّا قَلِيلًا (١٦)

"(Resulüm!)**De ki: Eğer ölümden veya öldürülmekten kaçıyorsanız, kaçmanın size asla faydası olmaz!** (eceliniz gelmemişse) **o taktirde yaşatılacağınız süre ancak çok azdır.** " *(Ahzab Suresi:l6)* buyurarak, kullarını, en güzel olan iki şeyin birini kazandıracak cihada karşı cesaretlendirdi. Bunlar da, ya dünyada düşmana galip olmak veya ahirette ebedi nimetlere kavuşmaktır.

(فِى سَبِيلِ اللّٰهِ) kavli şerifindeki, (سَبِيلٌ), yol demektir. İnsan ibadet yoluna gi-rip, o yoldan Allaha kavuşacağından bütün ibadetler, Allaha giden yollardır. Cihattan maksat dini Mübini İslamı kuvvetlendirmek ve yüceltmek olduğu için: **"Allah yolunda cihat edin."** buyurulmuştur. Çünkü cihat, her ne kadar görünüşte memleketleri yıkmak ve insanları yok etmekse de, hakikatte bütün âlemin düzelmesine hizmetçi, zulüm ve haksızlığın giderilmesine, insanların adalet üzere yönetilmesine tek sebep olduğundan en büyük ibadetlerden sayılmıştır.

Ayet: 245

Mevlâ Tealâ, cihadı emredince, cihadın kendisine bağlı olduğu, mal harcamanın karz-ı hasen (Allaha verilen güzel bir ödünç) olduğunu beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ اَضْعَافًا كَثِيرَةً وَاللّٰهُ يَقْبِضُ وَيَبْصُطُ وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ (٢٤٥)

KELİME MANASI (245)

(مَنْ) **Kim,** (ذَا) **o kişidir,** ondan bedel (الَّذِي) **öyle kişidir ki,** (يُقْرِضُ) **ikraz edecek,** yani malından ayırıp ödünç verir, kime? (اللّٰهَ) **Allah** (-u Tealây) **a,** ne yapmakla? (قَرْضًا) **bir ödünç vermekle** (ki), (حَسَنًا) **güzel,** yani kim Allah'a güzel bir ödünç verecek de, (فَيُضَاعِفَ) (Allah-u Tealâ'da) **katlayacak,** neyi?(هُ) **onu** (verdiğini) kim için?(لَهُ) **o kişi için,** neye? (اَضْعَافًا) **katlara,** öyle katlar ki, (كَثِيرَةً) **çok,** yani hanginiz Allah-u Tealâ'nın yoluna verirse, o daona kat katını verir. (وَاللّٰهُ) **ve Allah** (-u Tealâ Hazretleri) (يَقْبِضُ) **kabzeder,** yani dilediğinin geçimini daraltır. (وَيَبْصُطُ) **Ve döşer,** yani dilediğine genişlik yapar. (وَاِلَيْهِ) **ve ancak ona,** (تُرْجَعُونَ) **döndürüleceksiniz.**

MEALİ ŞERİFİ (245)

Kimdir o kimse ki? Allah 'a güzel bir ödünç versin de, Allah (-u Tealâ da) **ona, onu** (o verdiğini) **bir çok katlara artırsın. Ve Allah** (kimini rızık ve geçim bakımından) **daraltır ve** (kimini) **genişletir. Ve ancak ona döndürüleceksiniz.**

İ Z A H A T

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre,(قَرْضٌ) , asıl lugatında kesmek demektir. Sonra insanın, karşılığını bulması için verdiği her şeyin ismi olmuştur. Ödünç veren kişi malından bir kısmını tekrar geri almak üzere kesip verdiğinden ödünç vermeye karz denilmiştir. Buna göre ayetin manası: **"Allah-u Tealâ'nın yanında sevabını beklemek üzere, kendisi için Allah'a kim iyilikler takdim edecek** (ölmeden evvel yapıp ahirete gönderecek)." demektir.

Bu ayeti kerime, Allah-u Tealâ tarafından, iyi ameller yapmaya devam etmeleri hususunda, kullarına bir teşviktir. Bu ayeti kerimede bir ihtisar (kısaltma) bulunduğunu söyleyenler de vardır. Buna göre ayetin takdiri: "Allah'ın kullarına ve mahlukatından muhtaç olanlara kim ödünç verecek." demektir.

Nitekim:

(اِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللّٰهَ) **"Şüphesiz Allah'a eziyet edenler"** mealindeki ayeti celile *(Ahzab Suresi:57 den)* : **"Allah'ın kullarına eziyet edenler."** diye tefsir edilmiştir.

٦٣٠- عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « اِنَّ اللّٰهَ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ: يَا ابْنَ آدَمَ ! مَرِضْتُ فَلَمْ تَعُدْنِي قَالَ: يَا رَبِّ ! كَيْفَ اَعُودُكَ؟ وَاَنْتَ رَبُّ الْعَالَمِينَ . قَالَ: اَمَا عَلِمْتَ اَنَّ عَبْدِي فُلَانًا مَرِضَ فَلَمْ تَعُدْهُ . اَمَا عَلِمْتَ اَنَّكَ لَوْ عُدْتَهُ لَوَجَدْتَنِي عِنْدَهُ؟ يَا ابْنَ آدَمَ ! اِسْتَطْعَمْتُكَ فَلَمْ تُطْعِمْنِي . قَالَ: اَيْ رَبِّ ! وَكَيْفَ اُطْعِمُكَ؟ وَاَنْتَ رَبُّ الْعَالَمِينَ . قَالَ: اَمَا عَلِمْتَ اَنَّهُ اِسْتَطْعَمَكَ عَبْدِي فُلَانٌ فَلَمْ تُطْعِمْهُ؟ اَمَا عَلِمْتَ اَنَّكَ لَوْ اَطْعَمْتَهُ لَوَجَدْتَ ذٰلِكَ عِنْدِي؟ يَا ابْنَ آدَمَ اِسْتَسْقَيْتُكَ فَلَمْ تَسْقِنِي. قَالَ: يَا رَبِّ ! كَيْفَ اَسْقِيكَ ؟ وَاَنْتَ رَبُّ الْعَالَمِينَ . قَالَ: اِسْتَسْقَاكَ عَبْدِي فُلَانٌ فَلَمْ تَسْقِهِ. اَمَا اِنَّكَ لَوْ سَقَيْتَهُ وَجَدْتَ ذٰلِكَ عِنْدِي »

630. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edilen bir hadis-i Şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Şüphesiz Allah** *(Azze ve Celle)* **kıyamet gününde: "Ey Âdemoğlu! Ben Hasta oldum da, sen beni dolaşmadın! diyecek."** Âdemoğlu: "Ya Rabbi! Ben seni nasıl ziyaret edebilirim. Sen âlemlerin Rabbisin! cevabını verecek." Allah-u Tealâ Hazretleri: **"Bilmez miydin ki, filan kulum hasta oldu. Sen onu dolaşmadın. Bilmez miydin ki, onu dolaşmış olsan, beni onun yanında bulurdun."** buyuracak. **"Ey Âdemoğlu! senden yiyecek istedim; beni doyurmadın! diyecek."** Âdemoğlu: "Ya Rabbi! Seni nasıl doyurabilirim ki! Sen âlemlerin Rabbisin! diyecek.: Allah-u Tealâ Hazretleri: **"Bilmez misin ki, filan kulum senden yiyecek istedi, sen onu doyurmadın. Bilmez miydin ki, onu doyurmuş olsan; bunu benim nezdimde bulacaktın!"** buyuracak. **"Ey Âdemoğlu! Senden su istedim; beni sulamadın! diyecek."** Âdemoğlu: "Ya Rabbi! Ben seni nasıl içiririm! Sen âlemlerin Rabbisin cevabını verecek. Allah-u Tealâ Hazretleri: **"Filan kulum senden su istedi; ona su vermedin! Onu sulamış olsaydın bunu** (n karşılığını) **benim yanımda bulurdun!"** buyuracaktır. *(Müslim, Birr:43)*

Fahrurrazî ve Hâzin tefsirlerinde zikredildiğine göre:Ayeti celilede geçen karz'dan ne murat edildiği hakkında ihtilaf edilmiştir. Bazı Müfessirler bunu Allah yolunda infakla, tefsir etmişlerdir.

Alusî tefsirinde İbn-i Ebî Hatim'den naklen Ömer İbn-i Hattab *(Radıyallahu Anh)* ın: "Karz-ı Hasen, cihat ve Allah yolunda infaktır." buyurduğu nakledilmiştir. Zengin olupta cihada gitmekten aciz olanların, cihat eden askerlere harcadıkları mallar ve zengin olduğu hâlde bizzat cihada gidip kendine harcadığı mallar, Allah-u Tealâ'ya verilmiş olan güzel bir ödünçtür, zira Allah yolunda harcandığından, Allah'ın kendisine verilmiş demektir. Yoksa

Karzın, bilinen ödünç verme manası burada mevzu bahis olamaz. Çünkü Allah-u Tealâ'nın, kullarından bir şey ödünç istemeye ihtiyacı yoktur, şu hâlde, ödünç verilen bir mal kaybolmayıp verenin eline döndüğü gibi Allah yolunda harcanan malın da zayi olmayıp karşılığında kat kat mükâfat alınacağına binaenaleyh Allah-u Tealâ bu muameleye Karz-ı Hasen tabirini kullanmıştır.

Bazı müfessirler Karz'dan muradın zekat ve fitre gibi vacip sadakalar olduğunu söylemişlerse de, en doğru görüş bunun nafile sadakalar oluşudur. Çünkü Allah-u Tealâ Hazretleri karz tabirini kullanmıştır ki, bu ifade ancak nafile olan teberru (bağış) lara kullanılır. Ayeti kerimenin iniş sebebi de bu görüşü kuvvetlendirmektedir.

631. Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, Zeyd İbn-i Eslem *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: **"Allah-u Tealâ'ya kim güzel bir ödünç verecek."** mealindeki ayeti kerime indiğinde, Ebud Dahdâh Hazretleri: "Anam babam sana feda olsun ya Resulallah! Allah-u Tealâ Hazretlerinin ödünç istemeye ihtiyacı olmadığı hâlde bizden ödünç mü istiyor." dedi. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de: (نَعَمْ يُرِيدُ اَنْ يُدْخِلَكُمُ الْجَنَّةَ بِهِ) **"Evet bu sebeple sizi cennete girdirmek istiyor."** buyurdu. O zaman Ebud Dahdâh Hazretleri *(Radıyallahu Anh)* : "Şüphesiz ben Rabbime ödünç verirsem o, bana ve çocuklarıma cenneti söz verir mi?" diye sordu.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : (نَعَمْ) **"Evet."** buyurunca Ebud Dahdâh *(Radıyallahu Anh)* : "Bana elini uzat." dedi. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ona elini uzatınca, Ebud Dahdâh: "Benim iki bahçem var. biri aşağı tarafta, biri yukarı tarafta, vallahi onlardan başkasına da sahip değilim, ikisini de Allah-u Tealâ'ya ödünç verdim." deyince Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : (اِجْعَلْ اِحْدَاهُمَا لِلّٰهِ وَالْاُخْرٰى دَعْهَا مَعِيشَةً لَكَ وَلِعِيَالِكَ) **"Birini Allah'a ayır, öbürünü kendinin ve çoluk çocuğunun geçimi için bırak** (ayır)." buyurdu. Ebud Dahdâh Hazretleri: "Ya Resulallah! Ben onların en iyisini Allah'a ayırdığıma seni şahit tutuyorum, o da içinde altı yüz hurma ağacı bulunan bahçemdir." dedi.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : (اِذًا يَجْزِيكَ اللّٰهُ بِهِ الْجَنَّةَ) **"O zaman Allah** (-u Tealâ) **buna karşılık seni cennetle mükâfatlandıracak."** buyurdu. Ebud Dahdâh Hazretleri hemen o bahçeye gitti ve orada hurma ağaçları altında dolaşan annesinin yanına geldi, bir yandan da şu beyitleri söylüyordu:

هَدَاكِ رَبِّي سُبُلَ الرَّشَادِ . اِلٰى سَبِيلِ الْخَيْرِ وَالسَّدَادِ

بِبِنِي مِنَ الْحَائِطِ بِالْوِدَادِ . فَقَدْ مَضٰى قَرْضًا اِلَى التَّنَادِ

اَقْرَضْتُـهُ اللّٰهَ عَلَى اعْتِمَادِى . بِالطَّوْعِ لاَ مَنٍّ وَلاَ ارْتِدَادِ

اِلاَّ رَجَـآءَ الضِّعْفِ فِى الْمَعَادِ . فَارْتَحِلِى بِالنَّفْسِ وَالْاَوْلاَدِ

وَالْبِـرِّ لاَشَكَّ فَخَيْـرُ زَادِ . قَـدَّمَهُ الْمَرْءُ اِلَى الْمَعَـادِ

"(Anne!) **Rabbin seni hayır ve doğruluk yollarına kavuşturdu. Seve seve bahçeden ayrıl, çünkü o, kıyamete kadar ödünç kalacak. Ben onu, başa kakmaksızın, geri dönmeksizin, seve seve Allah'a güvenerek ödünç verdim.**

Bundan maksadım ancak ahirette katkatını ümit etmemdir. O hâlde sen ve çocuklar burayı terkedin! İyilikle (gönül hoşluğu ile buradan ayrılın ki), **şüphesiz bu, kişinin ahirete gönderdiği en hayırlı bir azıktır.**

Bu beyitleri duyan annesi: "Alış verişin kârlı oldu. Allah (-u Tealâ) aldığın şeyler (cennet) i sana mübarek kılsın." dedikten sonra, şu beyitleri söyledi:

بَشَّـرَ كَ اللّٰهُ بِخَيْرٍ وَفَرَحْ . مِثْلُكَ اَدّى مَا لَدَيْهِ وَنَصَـحْ

قَدْ مَنَّ اللّٰهُ عِيَالِى وَمَنَـحْ . بِالْعَجْوَةِ السَّوْدَآءِ وَالزَّهْوِ الْبَلَحْ

وَالْعَبْدُ يَسْعٰى وَلَهُ مَا قَدْ كَدَحْ . طُولَ اللَّيَـالِى وَعَلَيْـهِ مَا اجْتَرَحْ

"Allah seni hayır ve sevinçle müjdelesin, işte senin gibiler yanında bulunanları vererek iyilik ederler. Muhakkak Allah, benim çocuklarımı siyah acve, kuru ve yeşil hurmayla meta'landırdı ve onlara iyilikte bulundu. (Diğer bahçe hepimize yeter artar). **Kul çalışır, uzun geceler boyunca kazandığı hayırlar lehine, yaptığı kötülükler de aleyhinedir."**

Sonra hurma bahçesinde dolaşan çocuklara dönüp, ağızlarındakini çıkardı ve ellerindekileri bıraktırdı o bahçeyi terkedip öbür bahçeye gitti. Bunun üzerine Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : (كَمْ مِنْ عَذْقٍ رَدَاحٍ وَدَارٍ فَيَاحٍ لِاَبِى الدَّحْدَاحِ) **"Ebud Dahdâh'ın** (cennette) **nice yüklü meyva ağaçları ve geniş yerleri vardır."** buyurdu. *(Mahmud İbn-i Ahmed el-Ensârî, el-Kurtubî, el-Camiu Liahkâmil Kuran:3/ 238-239)*

Bağı bahçesi olan memleketlerde bu gibi sadakalara rağbet edip, ayrı bir bağ veya bahçe yahut bağın bahçenin yol tarafına düşen ağaçlarını ayırıp, gelen geçen yolculara ve fakir fukaraya hayrat olduğunu ilân ederek bu sünneti ihya edenler (yaşatanlar) eksik değildir.

Karzı hasenin helâl maldan hayır yollarına harcamak veya başa kakıp eziyet etmeyerek ödünç vermek veya riya ve süm'a (göstermek ve işittirmek) gibi kötü düşünceler olmaksızın sırf Allah için vermekten ibaret olduğunu söyleyenler de vardır.

İmamı Kuşeyrî, Letâifül İşârât'da buyurmuştur ki: Karzı hasen, karşılık beklenmiyerek verilendir. Yahut karzı hasen; gaflet üzere değil de, şuhut üzere (Mevlâyı görüyor gibi) verilendir. Karzı hasen, ulemaya göre, ihtiyaç fazlasından verilendir. Tasavvuf büyüklerine göre ise, her şeyini verdikten sonra ruhunu (canını) da katmandır.

Bu ayeti celilede Allah-u Tealâ, zenginlerden ödünç isteyerek onların rütbesinin büyüklüğüne işaret etmişse de, bunu,fakirler için istemesiyle onların mertebesinin daha büyük olduğunu ifade etmiştir. Çünkü herkesten ödünç istenir ama, herkes için ödünç istenmez.

٦٣٢- عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) قَالَتْ تُوُفِّيَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ وَدِرْعُهُ مَرْهُونَةٌ عِنْدَ يَهُودِيٍّ بِثَلاَثِينَ صَاعًا مِنْ شَعِيرٍ .

632. Hazreti Aişe *(Radıyallahu Anha)* : "Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in zırhı, bir yahudinin yanında otuz ölçek arpaya karşılık rehin edilmiş bulunduğu hâlde vefat etti." demiştir. *(Buharî, Cihad:89, Megâzî:86, Tirmizî, Büyû':7, Neseî, Büyû':58,83, Darimî, Büyû':44, Ahmed İbn-i Hanbel:1/236, 300, 301, 361, 3/102)*

Bundan anlaşıldığına göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* yahudiden bile ödünç almıştır. Fakat kim için almıştır, en sevdiği ehli beyti için.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, İbn-i Arabi buyurmuştur ki: İnsanlar bu ayeti duyduklarında Allah-u Tealâ'nın hikmeti gereği bir kaç kısma ayrıldılar.

1. En rezil fırkadır ki, bunlar: "Muhammed'in Rabbi bize muhtaçtır, biz ise zenginiz." diyen yahudilerdir. Bu, düşüncenin ne büyük bir cehalet mahsulü olduğu hiç bir akıllıya gizli değildir. Allah-u Tealâ, bu beyinsizleri:

لَقَدْ سَمِعَ اللّٰهُ قَوْلَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللّٰهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ أَغْنِيَآءُ سَنَكْتُبُ مَاقَالُوا وَقَتْلَهُمُ الْأَنْبِيَآءَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَنَقُولُ ذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ (١٨١)

"Gerçekten Allah fakir, biz ise zenginiz." diyenlerin sözünü, andolsun ki Allah işitmiştir. Onların bu sözünü, haksız yere Peygamberleri öldürmeleriyle birlikte yazacak ve (onlara): **O yakıcı azabı tadın! Diyeceğiz."** *(Ali İmran Suresi:181)* mealindeki ayeti kerimesiyle reddetmiştir.

2. Bu ayeti duyduklarında cimriliği tercih edip, dünyaya meylederek Allah yolunda hiç bir şey vermemiş, hiç bir kimseye yardım etmemiş kişilerdir.

3. Bu ayeti duyduklarında, Ebud Dehdâh *(Radıyallahu Anh)* gibi süratle emir tutan kişilerdir.

Ayrıca bu ayeti celilede, ödünç para vermenin çok büyük sevap olduğuna işaret de vardır. Çünkü, ödünç verme müslümanın sıkıntıdan kurtulmasını sağlar.

Şu da bilinsin ki, İlim ehli; para, buğday, arpa, hurma, üzüm ve kıymeti olan diğer bütün yiyeceklerden ödünç istemenin caiz olduğuna ittifak etmişlerdir. Ve bütün müslümanlar, peygamberlerinden naklen, ödüncün geri alınmasında bir avuç saman veya bir tane bile fazla istemenin faiz olduğu görüşünde birleşmişlerdir.

Ödünç alan kişinin ödünç veren kişiye hediye vermesi, verenin de kabulü helâl olmaz. Ancak evvelce böyle âdetleri varsa müstesnadır. Nitekim:

٦٣٣- عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ النَّبِيُّ ﷺ « اِذَااَقْرَضَ اَحَدُكُمْ قَرْضًا فَاَهْدٰى لَهُ ، اَوْ حَمَلَهُ عَلَى الدَّابَّةِ، فَلاَ يَرْكَبْهَا وَلاَ يَقْبَلْهُ. اِلاَّ اَنْ يَكُونَ جَرٰى بَيْنَهُ وَبَيْنَهُ قَبْلَ ذٰلِكَ »

633. Enes İbn-i Malik *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Biriniz bir mal ikraz edip** (ödünç verip), **sonra malı alan şahıs, ikraz edene bir hediye verdiği veya onu bineğe bindirmek istediği zaman, sakın o bineğe binmesin ve o hediyeyi kabul etmesin. Meğer ki, ikraz işinden önce bunlar arasında bu nevi iş cereyan etmiş ola."** *(İbni Mace, Sadaka: 19, No:2432)*

Kişinin, Allahın kullarına haklarını helâl etmesi de karz-ı hasen sayılır.

٦٣٤- عَنْ قَتَادَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « اَيَعْجِزُ اَحَدُكُمْ اَنْ يَكُونَ مِثْلَ اَبِى ضَيْغَمٍ اَوْضَمْضَمٍ ، كَانَ اِذَا اَصْبَحَ قَالَ: اَللّٰهُمَّ اِنِّى قَدْ تَصَدَّقْتُ بِعِرْضِى عَلٰى عِبَادِكَ »

634. Katade *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Sizden biriniz, Ebu Dayğam veya Ebu Zamzam gibi olmaktan aciz mi?** (ravi isimde şüphe etmiştir). **Zamzam, sabahladığı vakit şöyle derdi: Ya Allah! Hakkımda söyledikleri sözlerden dolayı, kullarına hakkımı sadaka olarak helal ettim."** *(Ebu Davud, Edep: 43)*

İbni Ömer *(Radıyallahu Anhumn)*: Muhtaç olacağın gün için, ırzından ödünç ver. Yani seni sövenden hakkını alma ve ona ceza verme ki, kıyamet günü bol mükâfat alasın. buyurmuştur.

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, İbni Mes'ut *(Radıyallahu Anh)* ın adamlarından bazısı, Karz-ı Hasen'den muradın: (سُبْحَانَ اللّٰهِ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ) demek olduğunu söylemişlerdir. Yani hiçbir şeyi olmayan fakir bir kişi, kalben:" Benim de imkânım olsaydı da verseydim!" diye düşünse, onun bu niyeti infak yerine geçer.

Nitekim bir hadisi şerifte:

٦٣٥- « مَنْ لَمْ يَكُنْ عِنْدَهُ مَا يَتَصَدَّقُ بِهِ فَلْيَلْعَنِ الْيَهُودَ فَإِنَّهُ لَهُ صَدَقَةٌ »

635. **"Yanında, sadaka verecek bir şeyi olmayan kişi yahudilere lanet etsin çünkü o, onun için sadakadır."** buyurulmuştur. *(Tefsiri kebir 2/429)*

Ayeti celilede geçen (اَضْعَافاً) , (ضِعْفٌ) ın cemisidir. Zı'f ise kat demektir. Bazıları ezâf hakkında muayyen bir sayı olduğunu söylemişlerse de, doğru görüş, İmamı Süddî'nin seçtiğine göre, bu katlamanın ne kadar olduğunu Allah'tan başka kimsenin bilemeyeceğidir. Çünkü teşvik hususunda sayı belirtmemek, sayılı olan bir şeyden daha tesirlidir.

ALLAH-U TEALÂ'NIN, KENDİ YOLUNA VERENLERE KAT KAT VERECEĞİNİ VE BÜTÜN İBADETLERE KARŞI NE BÜYÜK SEVAPLAR İHSAN EDECEĞİNİ BEYAN EDEN HADİSİ ŞERİFLER

٦٣٦- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ مَامِنْ يَوْمٍ يُصْبِحُ الْعِبَادُ فِيهِ ، إِلاَّ مَلَكَانِ يَنْزِلاَنِ فَيَقُولُ أَحَدُهُمَا: اَللّٰهُمَّ اعْطِ مُنْفِقًا خَلَفًا وَيَقُولُ الآخَرُ: اَللّٰهُمَّ أَعْطِ مُمْسِكًا تَلَفًا »

636. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Kulların sabahladığı her bir günde muhakkak iki melek iner birisi: Allahım! malını infak edene halef ver** (yerini doldur); **diğeri de: Allah'ım! Malını vermeyene telef ver** (malını yok et) **derler."** buyurdu. *(Müslim, Zekât:57)*

٦٣٧- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « رَأَيْتُ لَيْلَةَ أُسْرِيَ بِي عَلَىٰ بَابِ الْجَنَّةِ مَكْتُوبًا: اَلصَّدَقَةُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا. وَالْقَرْضُ بِثَمَانِيَةَ عَشَرَ. فَقُلْتُ يَاجِبْرِيلُ! مَا بَالُ الْقَرْضِ أَفْضَلُ مِنَ الصَّدَقَةِ؟ قَالَ: لِأَنَّ السَّآئِلَ يَسْأَلُ وَعِنْدَهُ وَالْمُسْتَقْرِضُ لاَيَسْتَقْرِضُ إِلاَّ مِنْ حَاجَةٍ »

637. Enes İbn-i Malik *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edildiğine göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Miraca çıkarıldığım gece Cennet'in kapısı üzerinde: "Sadaka karşılığı** (nda) **on misli** (sevap var) **dır. Borç karşılığı** (nda) **da on sekiz misli** (sevap var) **dır." ifadesinin yazılı olduğunu gördüm. Bunun üzerine Cebrail** *(Aleyhisselam)* **a: "Borç vermenin sadakadan üstün olmasının hikmeti nedir?" diye sordum. Cebrail** *(Aleyhisselam)* **dedi ki: "Çünkü sadaka isteyen kişi,** (bazen) **yanında** (bir şey) **bulunduğu hâlde dilenir. Fakat borç isteyen kimse, ancak ihtiyaçtan dolayı borçlanmak ister."** *(İbn-i Mace, Sadaka:19, No:2431)*

٦٣٨- عَنْ اَبِى عُثْمَانَ النَّهْدِيِّ (رضى الله عنه) قَالَ: اَتَيْتُ اَبَا هُرَيْرَةَ فَقُلْتُ لَهُ اِنَّهُ بَلَغَنِى اَنَّكَ تَقُولُ اِنَّ الْحَسَنَةَ تُضَاعَفُ اَلْفَ اَلْفِ حَسَنَةٍ قَالَ وَمَا اَعْجَبَكَ مِنْ ذٰلِكَ فَوَاللّٰهِ لَقَدْ سَمِعْتُ يَعْنِى النَّبِىَّ ﷺ يَقُولُ: « اِنَّ اللّٰهَ لَيُضَاعِفُ الْحَسَنَةَ اَلْفَىْ اَلْفِ حَسَنَةٍ »

638. Ebî Osman en-Nehdî *(Radıyallahu Anh)* şöyle demiştir: (Ebu Hureyre ile benden daha çok oturan yoktu. o benden evvel hacca gitmişti, ben ondan sonra yola çıktım Basra'ya uğradığımda, Basra halkının, ondan: **"Şüphesiz Allah, bir iyiliği bir milyon kere katlar."** diye bu hadisi rivayet ettiklerini duydum. Ve onlara: "Ebu Hureyre ile benim kadar oturanınız yoktur. Ben böyle bir şey duymadım, siz nerden duydunuz." dedim. Ve yolda ona kavuşmak için kendimi zorladım ancak hacda kendisine yetişebildim).

Ebu Hureyrenin huzuruna vararak ona: "Bana ulaşan habere göre sen: "Şüphesiz bir hasene bir milyon kere katlanır." diyormuşsun, dedim. O da: "Sen buna niye şaşırdın? Şüphesiz ben, Nebi *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in: **"Muhakkak Allah-u Tealâ bir haseneyi iki milyon kere katlar."** buyurduğunu işittim, dedi. *(İbn-i Kesîr:1/448)*

٦٣٩- عَنِ الْحَسَنِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ يَرْوِى ذٰلِكَ عَنْ رَبِّهِ عَزَّ وَجَلَّ اَنَّهُ يَقُولُ يَا ابْنَ آدَمَ اَوْدِعْ مِنْ كَنْزِكَ عِنْدِى وَلَاَحْرَقُ وَلَاَغْرَقُ وَلَاَسْرَقُ (اُوتِيكَهُ) اَحْوَجَ مَاتَكُونُ اِلَيْهِ »

639. Hasen *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Rabbi'nin şöyle buyurduğunu nakletmiştir: **"Ey Âdemoğlu! Hazinenden benim yanıma emanet etki ne yanar, ne sel alır, ne de çalınır. En muhtaç zamanında onu sana veririm."** *(Beyhakî, Şuabul İman:3/211)*

٦٤٠- عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ:(مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمْ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ اَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فِى كُلِّ سُنْبُلَةٍ مِائَةُ حَبَّةٍ وَاللّٰهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَآءُ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « رَبِّ زِدْ اُمَّتِى فَنَزَلَتْ: (مَنْ ذَا الَّذِى يُقْرِضُ اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ اَضْعَافًا كَثِيرَةً) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « رَبِّ زِدْ اُمَّتِى فَنَزَلَتْ:(اِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ اَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ).

640. İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayet edilmiştir ki: **"Allah yolunda mallarını harcayanların hâli, yedi başak bitiren bir tane gibidir ki, her başakta yüz tane vardır. Allah dilediğine kat kat verir ve Allah vâsi** (her bakımdan geniş) **ve her şeyi hakkıyla bilendir."** *(Bakara Suresi:261)* ayeti inince Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Ya Rabbi ümmetime** (sevabı) **ziyade et."** diye dua etti. Bunun üzerine: **"Verdiğinin kat kat fazlasını kendisine ödemesi için Allah'a karzı hasen** (güzel bir ödünç) **verecek olan kim var."** *(Bakara Suresi:245 den)* ayeti indi. Bunun üzerine Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Ey Rabbim Ümmetimin sevabını daha da ziyade et."** diye dua edince: **"Ancak sabredenlere ücretleri hesapsız olarak verilecektir."** *(Zümer Suresi:10 dan)* ayeti indi. *(İbn-i Hıbban:7/80, No:4629)*

Muhammed İbn-i Vâsi' *(Radıyallahu Anh)* şöyle anlattı: Mekke'ye gelmiş ve (din) kardeşim Salim İbn-i Abdullah İbn-i Ömerle karşılaşmıştım. Salim, Babası (Abdullah) tarikiyle (yoluyla), dedesi Ömer *(Radıyallahu Anh)* den, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğunu bana anlattı:

٦٤١- عَنْ عُمَرَ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « مَنْ دَخَلَ السُّوقَ فَقَالَ: لاَاِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ وَحْدَهُ لاَشَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ يُحْيِى وَيُمِيتُ وَهُوَحَىٌّ لاَيَمُوتُ بِيَدِهِ الْخَيْرُوَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ. كَتَبَ اللّٰهُ لَهُ اَلْفَ اَلْفِ حَسَنَةٍ وَمَحَا عَنْهُ اَلْفَ اَلْفِ سَيِّئَةٍ وَرَفَعَ لَهُ اَلْفَ اَلْفِ دَرَجَةٍ »

641. **"Her kim çarşıya girer de:** « لاَاِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ وَحْدَهُ لاَشَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ يُحْيِى وَيُمِيتُ وَهُوَحَىٌّ لاَيَمُوتُ بِيَدِهِ الْخَيْرُ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ » **"Allahdan başka hiç bir ilâh yoktur, birdir, ortağı yoktur, mülk onundur, hamd onadır, diriltir, öldürür, kendisi diridir, ölümsüzdür, hayır onun elindedir ve o her şeye kadirdir. derse Allah ona bir milyon sevap yazar, bir milyon günahını siler ve derecesini milyon kere yükseltir."** *(Tirmizî, Deavât:36)*

İbn-i Kesir tefsirinde zikredildiğine göre, İbn-i Ebî Hatim, Ka'bul Ahbâr *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet etmiştir ki, ona bir adam gelerek:

« اِنِّى سَمِعْتُ رَجُلاً [يَقُولُ]: مَنْ قَرَأَ (قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ) مَرَّةً وَاحِدَةً بَنَى اللّٰهُ لَهُ عَشَرَةَ آلاَفِ اَلْفِ غُرْفَةٍ مِنْ دُرٍّ وَيَاقُوتٍ فِى الْجَنَّةِ اَفَأُصَدِّقُ بِذٰلِكَ؟ قَالَ: نَعَمْ ، اَوَعَجِبْتَ مِنْ ذٰلِكَ؟ قَالَ: نَعَمْ . وَعِشْرِينَ اَلْفَ اَلْفٍ ، وَثَلاَثِينَ اَلْفَ اَلْفٍ ، وَمَا لاَيُحْصِى ذٰلِكَ اِلاَّ اللّٰهُ ، ثُمَّ قَرَأَ (مَنْ ذَا الَّذِى يُقْرِضُ اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ اَضْعَافًا كَثِيرَةً) فَالْكَثِيرُ مِنَ اللّٰهِ لاَيُحْصٰى »

"Ben, bir kere (قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ) okuyana Allah-u Tealâ cennette inci ve ya-

kuttan on milyon köşk bina eder." diyen bir adam duydum. Buna inanayım mı? dedi. O da: "Tabi inan sen buna şaşırdın mı?" deyince o kişi: "Evet." dedi. O zaman Ka'bul Ahbâr Hazretleri: "Yirmi milyon da verir, otuz milyon da verir, kendisinden başka kimsenin sayısını bilemiyeceği kadar verir." buyurdu. Sonra, **"Kimdir o kimse ki, Allah'a güzel bir ödünç verir de o da onun için onu** (verdiğini) **kat kat eder."** mealindeki bu ayeti kerimeyi okuyarak Allah-u Tealâ tarafından olan kesîr (çok), sayısız demektir, buyurdu. *(İbn-i Kesîr:1/443)*

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, sevapları katlamanın hikmeti, yarın ahirette hak sahipleri başına toplaştığında, kulun iflas etmemesi içindir. Kul hakları, kişinin asıl sevaplarından değil de bu katlanan sevaplardan verilecektir. Çünkü bu katlama, Allah-u Tealâ'nın fazl-u keremidir. Bire bir olarak verilen sevap ise, onun adaleti eseridir.

Allah-u Tealâ Hazretleri, kendi yolunda infak edilmesini emrettikten sonra: (وَاللّٰهُ يَقْبِضُ وَيَبْصُطُ) " **Allah daraltır ve genişletir** " buyurarak, hayır yollarına mal vermenin, malı eksiltmeyip, bilakis bereketine sebep olacağına işaret etmiştir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, ayeti celilenin bu cümlesine bir çok manalar verilmiştir. Şöyleki, Allah-u Tealâ kiminin rızkını daraltır, kimininkini geniş eder bu da, O'nun, hikmet ve maslahatlar üzere kurulmuş olan meşieti (dilemesi) gereğidir. Bunu bilen kula, vermek kolay gelir, çünkü Razzak (son derece rızık veren), ancak Allah-u Tealâ'dır. O, kulundan, kendi verdiğini istemektedir. Bundan dolayı da dünyada onun yerini dolduracak, ahirette de kat kat sevabını verecektir. Sanki Allah-u Tealâ: **"Kâbiz ve bâsit** (daraltan ve genişlendiren) **in ancak Allah** (u Tealâ Hazretleri) **olduğunu ve sizin yanınızda bulunanların,O'nun bol bol vermesinden size ulaştığını bildiğinize göre, O'na karşı cimrilik yapmayın, Karzı hasen verin, size vermiş olduklarını infak edin, cimrilik yaparak işi tersine çevirmeyin ki, O'da bu genişlikten sonra, rızkınızı daraltarak sizin hâlinizi tersine döndürmesin."** buyurmuştur. Nitekim:

٦٤٢- عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « اِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْمُسَعِّرُ الْقَابِضُ الْبَاسِطُ الرَّازِقُ وَاِنِّى لَاَرْجُو اَنْ اَلْقَى اللّٰهَ وَلَيْسَ اَحَدٌ مِنْكُمْ يُطَالِبُنِى بِمَظْلَمَةٍ فِى دَمٍ وَلَامَالٍ »

642. Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* zamanında fiyatlar yükselince, insanlar: "Ya Resulallah! Eşya fiyatları yükseldi, bizim için fiyatları belirle" dediler. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de: "(Eşyanın) **fiyatı** (nı) **tayin ve tesbit eden** (piyasada) **darlık ve bolluk veren, rızıklandıran ancak Allah'dır, ve gerçekten ben, sizden hiç biriniz mal ve can hususunda bir zulüm sebebiyle benden davacı olmadığınız hâlde Allahu Tealâya kavuşmak isterim."** buyurdu. *(Ebu Davud, Bu-yû':51, Tirmizî Buyû':73, İbni Mace,İmaret:27, Darimî,Buyû':13Ahmed ibni·Hanbel:2/327, 3/85, 106, 286)*

Hâzin Tefsirinde zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ Hazretleri, kullarına sadaka vermelerini emredip, onları infaka teşvik ettikten sonra, bunun ancak kendi tevfikı (muvaffak kılması), irade ve ianesi (istemesi ve yardım etmesi) yle mümkün olabileceğini bildirmek üzere: (وَاللّٰهُ يَقْبِضُ وَيَبْصُطُ) **"Allah daraltır ve genişlendirir."** buyurdu. Yani Allah-u Tealâ bazı kalpleri daraltır bundan dolayı onların ibadet etmeye ve hayır işlemeye güçleri yetmez. Bazı kalpleri de genişletir, böylece onlar ibadet yapmaya, hayır yollarına vermeye kadir olurlar. Nitekim:

٦٤٣- عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ (رضى الله عنه) يَقُولُ: اَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ يَقُولُ « اِنَّ قُلُوبَ بَنِى آدَمَ كُلَّهَا بَيْنَ اِصْبَعَيْنِ مِنْ اَصَابِعِ الرَّحْمٰنِ كَقَلْبٍ وَاحِدٍ يُصَرِّفُهُ حَيْثُ يَشَاءُ » ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « اَللّٰهُمَّ مُصَرِّفَ الْقُلُوبِ! صَرِّفْ قُلُوبَنَا عَلٰى طَاعَتِكَ ».

643. Abdullah İbni Amr İbnil Âs *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Şüphesiz ki, bütün Âdem oğullarının kalpleri, bir kalp gibi, Rahman'ın parmaklarından iki parmak arasındadır, onu dilediği yere çevirir."** buyurduktan sonra:**"Ey kalpleri çeviren Allahım! Bizim kalplerimizi taatına çevir."** diye dua etti.. *(Müslim, kader:17.)*

Bu hadisi şerif, kendisine iman vacip olup, şekil vermeden, benzetme yapmadan, aza ispat etmeden, buyurulduğu gibi inanılması gereken sıfât hadislerindendir. Ehli sünnetin ve selefi ümmetin(bu ümmetin geçmiş büyüklerinin mezhebi budur.

Ebus Suûd efendinin beyanına göre, bu ayeti kerimede, fakir olan kimselere bir teselli vardır. Çünkü Mevlâ Tealâ, darlıktan sonra bolluğun geleceğine işaret için Kabz'dan sonra, rızkın vüs'atine (genişliğine) delâlet eden Best'ı zikretmiştir.

İmamı Gazalî, Esmâ-i Hüsnâ şerhinde şöyle buyurmuştur: **Kâbiz,** ölüm zamanı bedenlerden ruhları alandır. **Bâsit,** dirilteceği zaman, ruhları cesetlere yayandır. Kâbiz, zenginlerden sadakaları alandır. Bâsit, fakirlere rızkları yayandır.

Kâbiz, İmtihan etmek üzere, fakirlerin takatı kalmasın diye imkânlarını ellerinden alandır.

Bâsit, İhtiyaçları kalmasın diye zenginlere rızkı yayandır.

Kâbiz, Azamet ve celal sıfatlarını açarak, kullarının kalplerini daraltan,

Bâsit ise, lütuf ve cemal sıfatlarını göstererek kullarının kalplerini genişletendir.

Kullar içinde, Kâbiz ve bâsit sıfatlarını takınan kişiler de vardır. Bunlar, kendilerine, görülmemiş hikmet (ince ilim) ler ilham edilen (bildirilen) ve cevâmiul kelim (birçok manaları içine alan kısa kelimeler) öğretilen kişilerdir.

İşte bu kullar bazı kere, Allah-u Tealâ'nın nimetlerini anlatarak, kullarının kalplerini genişlendirmekte, bazen de Allah-u Tealânın Celâl ve kibriyasını (büyüklüğünü), çeşitli azap ve belâlarını ve düşmanlarından çeşitli şekillerde intikam alacağını anlatarak, kulların kalplerini daraltmakta (keyiflerini kaçırmakta) dırlar.

İmamı Kuşeyrî, Risale-i Kuşeyriyesinde buyurdu ki: Kâbiz ve bâsit, kulun korku ve ümit hâlinden yükselmesine göre ayarlanan iki hâldir. Ârif (Allahı bilen) için kabz, yeni başlayanın korku hâli mesabesindedir. Ârif için bast ise, yeni başlayanın ümitli olması gibidir.

ALLAH-U TEALÂ HAZRETLERİNİN SEVDİĞİ VE RAZI OLDUĞU YOLLARA GÖNÜL HOŞLUĞUYLA VERENLERİN GÜZEL HÂLLERİNİ BEYAN EDEN DİĞER AYETİ KERİMELER:

مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمْ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ اَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فِى كُلِّ سُنْبُلَةٍ مِائَةُ حَبَّةٍ وَاللّٰهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَآءُ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ (٢٦١)

"Allah yolunda mallarını harcayanların hâli, yedi başak bitiren bir tane gibidir ki, her başakta yüz tane vardır. Allah dilediğine kat kat verir. Ve Allah vâsi' (her bakımdan geniş) **ve her şeyi hakkıyla bilendir."** *(Bakara Suresi:261)*

مَنْ ذَا الَّذِى يُقْرِضُ اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ وَلَهُ اَجْرٌ كَرِيمٌ (١١)

"Kim Allaha güzel bir ödünç verirse,(Allah'da) **onu**(n karşılığını) **ona kat kat verir. Ve onun için kerîm** (çok değerli) **bir mükâfat vardır."***(Hadîd Suresi:ll)*

اِنَّ الْمُصَّدِّقِينَ وَالْمُصَّدِّقَاتِ وَاَقْرَضُوا اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا يُضَاعَفُ لَهُمْ وَلَهُمْ اَجْرٌ كَرِيمٌ (١٨)

"Sadaka veren erkeklerle, sadaka veren kadınlar ve Allaha güzel bir ödünç verenler var ya, onlar için (mükâfatları) **kat kat artırılır. Onlar için çok şerefli** (başka) **bir mükâfat da vardır. "** *(Hadîd Suresi:l8)*

اِنْ تُقْرِضُوا اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا يُضَاعِفْهُ لَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللّٰهُ شَكُورٌ حَلِيمٌ (١٧)

"Eğer Allaha güzel (gönül hoşluğuyla) **bir ödünç verirseniz, onu sizin için kat kat artırır ve sizi bağışlar ve Allah, şekûr** (az bir hayra çok mükâfat veren) **dir, Halîm** (ceza vermekte acele etmeyen) **dir."** *(Tegâbün Suresi:l7)*

أَلَمْ تَرَ إِلَى الْمَلَإِ مِنْ بَنِي إِسْرَآءِيلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَىٰ
إِذْ قَالُوا لِنَبِيٍّ لَّهُمُ ابْعَثْ لَنَا مَلِكًا نُّقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ
قَالَ هَلْ عَسَيْتُمْ إِن كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ أَلَّا
تُقَاتِلُوا قَالُوا وَمَا لَنَا أَلَّا نُقَاتِلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَقَدْ
أُخْرِجْنَا مِن دِيَارِنَا وَأَبْنَآئِنَا فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ
الْقِتَالُ تَوَلَّوْا إِلَّا قَلِيلًا مِّنْهُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌۢ بِالظَّالِمِينَ
﴿٢٤٦﴾ وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ اللَّهَ قَدْ بَعَثَ لَكُمْ طَالُوتَ
مَلِكًا قَالُوٓا أَنَّىٰ يَكُونُ لَهُ الْمُلْكُ عَلَيْنَا وَنَحْنُ أَحَقُّ
بِالْمُلْكِ مِنْهُ وَلَمْ يُؤْتَ سَعَةً مِّنَ الْمَالِ قَالَ إِنَّ اللَّهَ
اصْطَفَىٰهُ عَلَيْكُمْ وَزَادَهُۥ بَسْطَةً فِي الْعِلْمِ وَالْجِسْمِ
وَاللَّهُ يُؤْتِي مُلْكَهُۥ مَن يَشَآءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ
﴿٢٤٧﴾ وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ آيَةَ مُلْكِهِۦٓ أَن يَأْتِيَكُمُ
التَّابُوتُ فِيهِ سَكِينَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَبَقِيَّةٌ مِّمَّا
تَرَكَ ءَالُ مُوسَىٰ وَءَالُ هَٰرُونَ تَحْمِلُهُ الْمَلَٰٓئِكَةُ
إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لَّكُمْ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٢٤٨﴾

Mevlâ Tealâ, cihadın farz oluşunu ve cihat için mal vermenin lüzumunu açıkladıktan sonra, cihattan kaçanları zemmederek (kötüleyerek) müslümanları cihattan kaçmaktan nefret ettirmek üzere buyuruyor:

اَلَمْ تَرَ اِلَى الْمَلَاِ مِنْ بَنِى اِسْرَآئِيلَ مِنْ بَعْدِ مُوسٰى اِذْ قَالُوا لِنَبِىٍّ لَهُمُ
ابْعَثْ لَنَا مَلِكًا نُقَاتِلْ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ قَالَ هَلْ عَسَيْتُمْ اِنْ كُتِبَ
عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ اَلَّا تُقَاتِلُوا قَالُوا وَمَا لَنَا اَلَّا نُقَاتِلَ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ وَقَدْ
اُخْرِجْنَا مِنْ دِيَارِنَا وَاَبْنَائِنَا فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ تَوَلَّوْا اِلَّا قَلِيلًا
مِنْهُمْ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ (٢٤٦)

KELİME MANASI (246)

(اَلَمْ تَرَ) **Görmedin mi?,** yani ilmin ulaşmadı mı? kime? (اِلَى الْمَلَاِ) **ulu ve şerefli olan bir cemaate,** yani onların kıssalarına ilmin ulaşmadı mı? buradaki istifham (soru) takrir (bilinen bir meseleyi zihinlerde yerleştirmek) içindir, yani benim sana bildirmemle sen onların haberini bildin, o hâlde taaccüb et (şaşır)! demektir. o cemaatta kimden? (مِنْ بَنِى اِسْرَآئِيلَ) **Benî İsrailden oldukları hâlde,** kimden sonra? (مِنْ بَعْدِ مُوسٰى) **Musa** *(Aleyhisselam)* **dan sonra,** yani onun vefatından sonra, Ne zamanki kıssalarını bilmedin mi? (اِذْ قَالُوا) **dedikleri zaman,** kime? (لِنَبِىٍّ) **bir nebiye,** kim için? (لَهُمُ) **kendileri için,** yani kendi peygamberlerine, ne dedikleri zaman? (ابْعَثْ) **gönder, ikame et,** yani dik, tayin et. kimin için? (لَنَا) **bizim için,** ne? (مَلِكًا) **bir melik, bir hükümdar,** eğer bize bir hükümdar tayin edersen, (نُقَاتِلْ) **mukatele ederiz,** yani onun beraberinde muharebe ederiz. Nerede? (فِى سَبِيلِ اللّٰهِ) **Allah yolunda,** (قَالَ) **buyurdu,** yani peygamber onlara şöyle buyurdu. (هَلْ عَسَيْتُمْ) **yakın oldunuz mu?** ne zaman? (اِنْ كُتِبَ) **eğer yazılırsa,** yani farz kılınırsa, kim üzerine? (عَلَيْكُمُ) **sizin üzerinize,** ne? (الْقِتَالُ) **muharebe,** ne olmaya yakın oldunuz mu? (اَلَّا تُقَاتِلُوا) **muharebe etmez olmaya,** yani eğer size istediğiniz gibi, harp farz edilirse umarım ki siz korkup muharebe etmezsiniz. Buradaki istifham takrîr içindir. Yani o peygamber, umduğunda isabetli olduğunu onların zihinlerinde yerleştirmek için bu soruyu sormuştur. (قَالُوا) **dediler,** (وَمَا) **ne şey, ne sebep** (vardır), kim için? (لَنَا) **bizim için,** ne hususta?(اَلَّا نُقَاتِلَ) **muharebe etmemizde,** nerede? (فِى سَبِيلِ اللّٰهِ) **Allah yolunda,** yani bize ne oldu ki Allah yolunda

muharebe etmiyelim. (وَقَدْ أُخْرِجْنَا) **hâlbuki muhakkak çıkarıldık,** nereden? (مِنْ دِيَارِنَا) **memleketlerimizden,** daha? (وَأَبْنَائِنَا) **ve çocuklarımızdan,** yani evlatlarımız arasından çıkarıldık. Bu gibi muharebe etmemizi icap ettiren kuvvetli sebepler varken, bizi muharebe etmemeye davet eden ne olabilir. Binaenaleyh mutlaka muharebe ederiz, dediler. (فَلَمَّا كُتِبَ) **ne zaman ki yazıldı** (farz kılındı) kim üzerine?(عَلَيْهِمُ) **onların üzerine,** ne? (الْقِتَالُ) **muharebe,** yani ne zaman ki istedikleri olup muharebe onlara farz edildi, (تَوَلَّوْا) **yüz çevirdiler,** yani cihattan geri kaldılar, Mevlânın emrini zayi ettiler, lakin bu kaçışları işin başında değil, düşmanın çokluğunu ve kuvvetini gördükten sonra oldu.(إِلَّا قَلِيلًا) **Ancak azı müstesna,** kimden?(مِنْهُمْ) **onlardan,**(وَاللَّهُ) **Allah** (-u Tealâ Hazretleri) **ise,** (عَلِيمٌ) **ziyade bilicidir,** kimleri?(بِالظَّالِمِينَ) **o zulmedicileri.**

MEALİ ŞERİFİ (246)

Musa *(Aleyhisselam)* **dan sonra Benî israilden ileri gelenleri görmedin mi? Hani onlar kendi peygamberlerine bize bir hükümdar gönder** (tayin et.) **onun beraberliğinde Allah yolunda muharebe edelim demişlerdi.** O (Peygamber) **de dedi ki, ya üzerinize muharebe yazılır** (farz kılınır) **da muharebe etmezseniz? Onlar da biz ne için Allah yolunda muharebe etmeyelim ki, yurtlarımızve evlatlarımız** (arasın) **dan çıkarıldık** (uzaklaştırıldık) **dediler, fakat ne zaman ki onların üzerine muharebe farz kılındı, içlerinden çok azı müstesna olmak üzere** (ekserisi harpten) **yüz çevirdiler** (geri dönüverdiler). **Allah** (-u Tealâ Hazretleri) **ise o zalimleri çok iyi bilicidir.**

İZAHAT

Tefsiri Kebir ve İrşadül aklisselim'de zikredildiğine göre(مَلَأ) mele', bir kavmin şereflileri ve ulları demektir. Bu kelime, kavim, raht ve ceyş gibi topluluk ismidir. kendi lafzından müfredi yoktur. Aslı, doldurmak manasında olan (مِلْء) den alınmıştır. Bir kavmin şereflileri, bakanların gözlerini ve kalplerini heybetleriyle doldurduklarından onlara (مَلَأ) mele' denilmiştir.

Taberî, Dürrül Mensur ve Hâzin tefsirlerinde zikredildiğine göre, bu ulu cemaatın, peygamberlerinden kendilerine bir hükümdar tayin etmesini istemelerinin sebebini açıklayan kıssa şöyle cereyan etmiştir.

Musa *(Aleyhisselam)* vefat edince, Benî İsrail arasında, Tevratı ve Mevlâ Tealâ'nın emirlerini ikame etmek (ayakta tutmak,yaşatmak) üzere Yûşa' *(Aleyhisselam)* halife olmuştu. O da vefat ettikten sonra, Kâlib *(Aleyhisselam)* halife oldu. O da vefat edince Hızkıyl *(Aleyhisselam)* halife oldu. O'nun vefatından sonra, Benî İsrail'de hadiseler büyüdü ve Mevlâ Tealâ'ya verdikleri ahdi unuttular, hatta putlara bile taptılar. Bunun üzerine Allah-u Tealâ Hazretleri, onlara İlyas *(Aleyhisselam)* ı peygamber olarak gönderdi. O da onları Allah-u Tealâ'ya davet etti.

Musa *(Aleyhisselam)* dan sonra, Beni İsrail içinde, Tevrattan unuttukları meseleleri yenilemek üzere Nebi'ler gönderilmeye devam ediyordu.İlyas *(Aleyhisselam)* Beni İsrail'in meliklerinden İcan adlı bir melikle birlikte bulunuyordu. O melik, İlyas *(Aleyhisselam)* ı dinliyor ve tastik ediyordu. İlyas *(Aleyhisselam)* da onun işlerini ikame (idare) ediyordu. Benî İsrailin diğer halkı ise, ilâh edindikleri bir puta tapıyorlardı.

İlyas *(Aleyhisselam)* onları da Allaha davet ediyordu, fakat onlar onun hiçbir sözünü dinlemiyor, ancak o melikin söylediğini mecburen kabul ediyorlardı. Bir gün o söz dinleyen melik, İlyas *(Aleyhisselam)* a "Senin davet ettiğin yolu ancak batıl görüyorum, Benî İsrailin melikleri olan filan kişiler putlara taptıkları hâlde yiyor, içiyor, nimetleniyorlar yine de dünyalarından bir şey eksilmiyor" diyerek, itiraz etti.

Bunun üzerine İlyas *(Aleyhisselam)* (اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ) diyerek istircâ' etti. Bu musibetten dolayı da tüyleri diken diken oldu. Sonra o meliki terkederek yanından ayrıldı. O melik de diğer melik arkadaşları gibi putlara tapmaya başladı. Sonra, Elyasa' *(Aleyhisselam)* gönderildi ve Mevlâ Tealâ'nın dilediği müddet onların arasında bulundu ta ki, Mevlâ Tealâ O'nu da alınca çok kötü döller türedi.

Benî İsrail'in yanında, içinde, Musa ve Harun *(Aleyhimesselam)* ın âli (ailesi) nin bıraktıklarından bir kalıntı ve bir sekînet (kuvveyi maneviye, huzur) bulunan bir tabut vardı ki, torunlar, dedelerinden ona varis oluyorlardı.

Her ne zaman bir düşmanla karşılaşsalar, o tabutu öne koyuyorlar ve Allah-u Tealâ, düşmanlarını muhakkak bozguna uğratıyordu. Günahları büyüyüp, Allah-u Tealâ'nın ahdini tamamen terkedince, başlarına bir düşman musallat oldu. Onlar da, Calut'un kavmidir ki, Mısırla Filistin arasında rum denizi (Doğu ak deniz) sahilinde yerleşmiş olan Amâlika'dır.

Benî İsrail bunlarla karşılaşınca, âdetleri üzere tabutu beraberlerinde çıkardılar, muharebe başlayınca tabut ellerinden alındı, böylece işler karıştı, düşmanlar onları yenerek bir çok arazilerini aldı, zürriyetlerinden bir çoğunu esir etti ve hatta meliklerinin oğullarından 440 tanesini esir etmişler, onlara vergi vurmuşlar, Tevrat kitaplarını da almışlardı.

Nübüvvet ailesi de tükenmiş ancak bir hamile kadın kalmıştı, o kadın, Beni İsrail'in, kendisinden doğacak olan erkek çocuğa çok rağbet edeceklerini bildiği için, bir kız doğurupta onu bir erkek çocukla değiştirir korkusuyla kadını bir evde hapsetmişlerdi.

Yani Benî İsrail, o kadından doğacak, erkek olursa, onun peygamber olacağını kuvvetle ümit ediyorlardı, kadın da bunu bilmekteydi. Onlar, bu kadın bir kız doğurup bizim, ondan doğacak erkek çocuğuna çok itibar edeceğimizi bildiği için, bizden habersiz onu bir erkek çocuğuyla değiştirip "Ben erkek doğurdum" der de, bizi kandırır korkusuyla, kadının ne doğuracağını tesbit edebilmek için onu bir odaya hapsettiler,

O kadın ise, Allah-u Tealâ'ya, kendisine bir erkek çocuk vermesi için dua ediyordu, bunun üzerine bir erkek çocuk doğurdu ve ona İşmevîl ismini verdi. İbrânîce bu, İsmâîl'dir, İbrânî lugatında sîn, şın'a döner. İsmail ise, "Allah duamı işitti (kabul etti)." manasındadır.

Derken çocuk büyüdü ve annesi onu Beyti Mukaddeste Tevrat öğrenmesi için o zamanın ulemasından bir şeyhe teslim etti. O şeyh efendi de ona kefil oldu ve onu evlat edindi. O çocuk, Allah-u Tealâ'nın, kendisini Nebi olarak göndereceği vakte ulaşınca, Cebrail *(Aleyhisselam)* ona geldi, O, şeyhinin yanında uyuyordu, hocası da onu kimseye bırakmıyordu, Cibrîli Emin ona, şeyhinin tabiri ve sedasıyla " Ya İşmevîl!" diye çağırdı, çocuk hemen kalkarak şeyhine doğru koştu ve " Ey babacığım! Beni çağırdın." dedi.

Şeyh efendi de, çocuk telaşa kapılmasın diye çağırmadım demek istemediğinden "Ey oğlum! dön uyu."dedi. Çocuk döndü uyudu. Sonra, Cibrîli Emin şeyhin sesiyle ikinci defa çağırdı, çocuk yine şeyhine: "Sen beni çağırdın." dedi. O da: "Dön uyu eğer üçüncü defa çağırırsam bana cevap verme." dedi. Üçüncüde Cibrîli Emin çocuğa zuhur ederek (açıkça görünerek): "Kavmine git! Onlara Rabbinin risaletini duyur. Zira Muhakkak Allah-u Tealâ Hazretleri seni onlara peygamber olarak gönderdi." dedi.

O, kavmine geldiği gibi onu tekzib ettiler (yalanladılar) ve ona, nübüvvette acele ettin daha vaktin gelmedi, eğer sâdık (doğru) isen peygamberliğine nişan olmak üzere: "Bize bir melik tayin et de, onunla beraber Allah yolunda muharebe edelim." dediler. İşmevîl de onlara: "Umarım ki, size muharebe farz edildiğinde, cihat etmezsiniz." dedi. Onlar da bu ayeti celilede zikredildiği gibi:

"Bize ne oldu ki, Allah yolunda muharebe etmeyelim! Hâlbuki memleketimizden, çocuklarımızdan, ailelerimizden uzak edildik." dediler.

Fakat muharebe onlara farz edilir edilmez, içlerinden 313 kişi müstesna olmak üzere ekserisi cihattan yüz çevirdiler.

Benî İsrailin işlerinin kıvamı (düzelmesi) meliklerinin etrafında toplanmaları, meliklerinin de nebilerine itaat etmeleriyle oluyordu. Melik, cemaatları sevkediyor, Nebi ise onun işlerini düzeltiyor ve Rabbinden ona haber getiriyordu. Böyle yaptıklarında işleri düzeliyordu. Melikler azarak peygamberlerin emirlerini terkettiklerinde ise, işleri bozuluyordu. Halk, sapıklıkta meliklere uyduklarında, melikler peygamberlerin emirlerini terkediyor, bir kısmını yalanlıyor, bir kısmını da öldürüyorlardı.

Bu belâ, onlar peygamberlerine: "Bize bir melik tayin et de, Allah yolunda muharebe edelim." deyinceye kadar devam etmişti. Onların bu istekleri üzerine Nebileri kendilerine: **"Sizde vefa, sadakat ve cihada rağbet yok"** dedi. Onlar da:

"Biz bundan evvel memleketimizde mahfuz (korunmuş) tuk, kimse memleketimizi çiğneyemiyor ve düşman bize galip olamıyordu, bundan do-

layı cihada karşı isteksiz bulunuyorduk, ama iş bu hâle geldikten sonra mutlaka cihat etmemiz lâzımdır. Biz düşmanla cihad hususunda Rabbimize itaat edeceğiz, oğullarımızı, ailelerimizi ve zürriyetlerimizi kurtaracağız." dediler. *(Taberî, Câmiul Beyan:2/373-375, Suyûtî, Dürrül Mensur:1/750-751, Hâzin, Mecmûatüt Tefâsîr:1/376-377)*

Bundan sonrası Mevlâ Tealâ'nın müteakip ayeti celilede zikredeceği gibi devam etti.

İmamı Kuşeyrî, Letâiful İşârât'da buyurmuştur ki, Benî İsrail, hüsnü niyetlerine, mal ve evlat endişesini karıştırarak hareket ettiler ve tam bir ihlasla emri ilâhiye uymayıp, rahata kavuşmak isteyen kimselerin yaptığı gibi başta intikam hissiyle güçlerini göstermek için harbe kalkıştılar. Sonra, iş sıkıya gelince, işleri sözlerine uymadı.Dolayısıyla maksatları tamam olmadı.

Eğer onlar: "Biz memleketimizden ve çocuklarımızdan uzaklaştırıldığımız hâlde Allah yolunda nasıl harbetmeyiz." diyecekleri yerde, "Allahu Tealâ bize cihadı farz etti, bizim onun emrini tutmamız gerekir, çünkü O, bizim seyyidimiz ve Mevlâmızdır." deselerdi, maksatlarını tamamlamaya mutlaka muvaffak olurlardı.

Zamanımızda da dini mübini islâmı yükseltmek için cihat etmekte olduklarını iddia edenler, rütbe, makam, mevki, madde ve menfaat gibi, ihlâsı bozacak her şeyden yüz çevirip sırf Mevlâ Tealâ 'nın emrini yerine getirmek niyetiyle yola çıksalar, elbette istediklerinden daha âlâsına (üstününe) muvaffak edilirlerdi. Ancak bu gibi bulanık niyetler yüzünden muvaffak olamadığımız görülmektedir.

O hâlde, hemen niyetleri düzelterek , ihlâsı kazandıracak manevi yollara girip, dünya ve ahiret saadetlerinin en üstünü olan ihlâs devletine ve rıza (Allah'ın hoşnutluğunu kazanma) makamına kavuşmaya çalışılmalıdır. Allah cümlemizi muvaffak buyursun âmîn!

Kazî ve Nesefî tefsirlerinde zikredildiğine göre, ayeti celilede bahsi geçen: "Harpten kaçmayan çok az kimseler," Bedir ehli sayısınca 313 kişiydiler ki, yakında görüleceği üzere bunlar bir avuç suyla yetinip, sebat ederek muzaffer oldular.

Sözlerinde duran ve muvaffak olan bu az kişilerin dışındakiler ise başta harp istediler fakat harp meydanında bunları yalnız bırakıp, çekiliverdiler. Allah-u Tealâ Hazretleri, ayeti kerimenin son cümlesinde: (وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِالظّٰالِمِينَ) **"Allah böyle zalimleri çok iyi bilir."** buyurarak, sözlerinde durmayan ve özellikle harp isteyip sonra dönenlerin zalim olduklarını beyan ederek, onları son derece tehdit buyurdu. Bundan da ibret almamız lâzımdır.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayeti celile, insanlar içersinde havas (seçkin kullar) ın çok az olduğunu ifade etmektedir. Nitekim Mevlâ Tealâ: (وَقَلِيلٌ مِنْ عِبَادِيَ الشَّكُورُ) **"Benim kullarımdan hakkıyla şükreden**

çok azdır." *(Sebe' Suresi:13 den)* buyuruyor. Bu her zaman böyledir. Lâkin az olup değerli olan, çok olup kıymetsiz olandan daha pahalıdır.

Mevlâ Tealâ: (وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْاِنْسَ اِلاَّ لِيَعْبُدُونِ) **"Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler için yarattım."** *(Zâriyât Suresi:56)* kavli şerifiyle bütün cinlerin ve insanların sadece ibadet için yaratıldığını açıkladığı hâlde, ehli hakkın(doğruyu bulanların) bu kadar az olmalarının sebebine gelince, Mevlâ Tealâ 'nın, kullarını yaratmasında en büyük maksat insanı kamil (olgun insan) ın var olmasıdır. Bu da Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ve sair enbiya ve evliyanın varlığıyla hasıl olmuştur. Ayrıca hidayet bulmuş kullar, sayıca az olsalar bile, fazilet ve şeref itibariyle çok sayılırlar

İbni Mes'ud *(Radıyallahu Anh)* : (اَلسَّوَادُ الْاَعْظَمُ هُوَ الْوَاحِدُ عَلَى الْحَقِّ) **"Sevad-ı azam** (en büyük karaltı, topluluk) **bir kişi de olsa hak üzere bulunandır."** buyurmuştur. Mevlâ Tealâ'nın hikmeti, herkesin ihlâs ve Allah'a tam manasıyla yönelmekte birleşmemelerini gerektirmiştir. Çünkü bu, dünya işlerinin düzenini bozar. Bundan dolayı: (**لَوْلاَ الْحُمَقَى لَخَرِبَتِ الدُّنْيَا**) **"Ahmaklar olmasaydı, dünya harabolmuştu."** denmiştir. Bilakis hikmeti ilâhiye, kiminin said (bahtiyar) olup rahmet ve cennete nail olmasını, kiminin de şakî (bedbaht) olup kahır ve gazaba çarpılmasını gerektirmektedir. O hâlde akıllı kişi, Mevlâ Tealâ'nın gazabına sebep olacak her şeyden sakınmalı ve Rab Tealâ'nın fazl-u keremine kavuşmak için çok çalışmalıdır. Hazreti Ali *(Kerremallahu Vechehu)* :

« مَنْ ظَنَّ اَنَّهُ بِدُونِ الْجَهْدِ يَصِلُ فَهُوَ مُتَمَنٍّ وَمَنْ ظَنَّ اَنَّهُ بَذَلَ الْجُهْدَ فَهُوَ مُتَعَنٍّ »

"Çalışmadan (Allaha) **kavuşacağını zanneden boş bir temennide bulunmuş,** (kusurunu görmeyip) **tam manasıyla çalıştığını zanneden de, boşuna yorulmuştur."**

Ey Allahımız! bizim üzerimize bol bol fazlu kerem yağmurlarını akıt ve yâ erhamerrâhımîn! bizi sana senin yardımınla kavuştur âmîn!

Mevlâ Tealâ, Benî İsrail'in, peygamberlerinden, kendilerine bir hükümdar tayin etmesini istediklerini beyan ettikten sonra, bu maksatlarının yerine geldiğini açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ اِنَّ اللّٰهَ قَدْ بَعَثَ لَكُمْ طَالُوتَ مَلِكًا قَالُوا اَنّٰى يَكُونُ لَهُ الْمُلْكُ عَلَيْنَا وَنَحْنُ اَحَقُّ بِالْمُلْكِ مِنْهُ وَلَمْ يُؤْتَ سَعَةً مِنَ الْمَالِ قَالَ اِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰيهُ عَلَيْكُمْ وَزَادَهُ بَسْطَةً فِى الْعِلْمِ وَالْجِسْمِ وَاللّٰهُ يُؤْتِى مُلْكَهُ مَنْ يَشَآءُ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ (٢٤٧)

KELİME MANASI (247)

(وَقَالَ) **Ve dedi,** kime? (لَهُمْ) **onlara,** kim? (نَبِيُّهُمْ) **peygamberleri,** ne dedi? (إِنَّ اللّٰهَ) **şüphesiz Allah** (-u Tealâ Hazretleri) (قَدْ بَعَثَ) **muhakkak gönderdi,** kim için? (لَكُمْ) **sizin için,** kimi? (طَالُوتَ) **Tâlut'u,** ne olarak? (مَلِكًا) **melik olarak,** (قَالُوا) **dediler,** yani Tâlut'un kendilerine melik olarak gönderilmesinden taaccüb edip inkâr ederek şöyle dediler. (أَنَّى يَكُونُ) **nerede** veya **nasıl olur?** (olabilir), kim için? (لَهُ) **onun için,** ne? (الْمُلْكُ) **mülk** (hükümdarlık), kim üzerine? (عَلَيْنَا) **bizim üzerimize,** (وَنَحْنُ) **hâlbuki biz,** (أَحَقُّ) **daha lâyıkız,** neye? (بِالْمُلْكِ) **mülke** (saltanata), kimden? (مِنْهُ) **ondan,** yani biz hükümdarlığa ondan daha lâyıkız. (وَلَمْ يُؤْتَ) **Ve o verilmedi,** neye? (سَعَةً) **bir genişliğe,** neden? (مِنَ الْمَالِ) **maldan,** yani ona çok mal ve servetde verilmiş değildir ki, hasep (soy) yoluyla kaybettiğini malıyla telafi etsin. (قَالَ) (Peygamberleri) **buyurdu ki,** (إِنَّ اللّٰهَ) **muhakkak Allah** (-u Tealâ Hazretleri) (اصْطَفَىٰ) **seçti,** kimi? (هُ) **onu,** kim üzerine? (عَلَيْكُمْ) **sizin üzerinize,** (وَزَادَ) **ve ziyade etti** (artırdı), kimi? (هُ) **onu,** ne cihetinden? (بَسْطَةً) **genişlik cihetinden,** nerede? (فِي الْعِلْمِ) **ilimde,** daha? (وَالْجِسْمِ) **cisimde.** yani ona bilgi, vücud, kuvvet yönlerinden de bir üstünlük vermiştir. (وَاللّٰهُ) **Ve Allah** (-u Tealâ Hazretleri) (يُؤْتِي) **verir,** neyi? (مُلْكَهُ) **mülkünü,** kime? (مَنْ) **o kimseye ki,** (يَشَاءُ) **diliyor,** yani Mevlâ Tealâ mülkünü istediğine verir, binaenaleyh Tâlut'a da, o mülkü vermiştir. Kimse: "Neden verdi?" diyemez. (وَاللّٰهُ) **Ve Allah** (-u Tealâ Hazretleri) (وَاسِعٌ) **vâsi'** (fazl-u atâsı, bahşişi geniş olan) **dır.** (عَلِيمٌ) **Ziyade bilicidir,** yani mülk ve saltanata kimi seçeceğini ve buna kimin daha lâyık olduğunu pek ziyade bilendir.

MEALİ ŞERİFİ (247)

Ve onlara peygamberleri dedi ki: "Muhakkak Allah (-u Tealâ Hazretleri) **şüphesiz size hükümdar olarak Tâlut'u gönderdi." Dediler ki: "Onun için bizim üzerimize mülk** (hükümdar olmak) **nereden** (ve nasıl) **olabilir? Hâlbuki biz, mülke ondan daha lâyıkız, kendisine mal cihetinden de bir genişlik** (imkan) **verilmiş değildir." O** (Peygamberleri) **de dedi ki: "Şüphesiz Allah** (-u Tealâ Hazretleri) **onu sizin üzerinize seçmiştir ve onu ilim ve cisimde genişlik cihetinden ziyade etmiştir. Ve Allah** (-u Tealâ Hazretleri) **mülkünü dilediğine verir ve Allah** (-u Azimüş Şân) **vâsi'** (fazl-u atası, iyiliği, vergisi, geniş olan, her şeyi kaplayan) **ve alîm** (her şeyi ziyade bilen) **dir.**

İZAHAT

Dürrül Mensûr, Hâzin ve Ruhul Beyan tefsirlerinde zikredildiğine göre, Benî İsrail, bundan evvelki ayeti celilede beyan edildiği gibi, peygamberlerine, kendileri için bir hükümdar tayin ettiği takdirde mutlaka cihat ede-

ceklerini söylediklerinde, İşmevîl *(Aleyhisselam)* Allah-u Tealâ'dan onlara bir hükümdar göndermesini istedi. O zaman, kendisine Mevlâ Tealâ tarafından bir asâ (değnek), bir de içinde yağ bulunan bir boynuz verildi ve ona: "Hükümdar olacak kişinin boyu bu asanın boyu kadar olacak. Bir de içinde yağ bulunan boynuza dikkat et, senin yanına bir adam girer de o boynuzdaki yağ kaynarsa işte Benî İsrail'in meliki odur. Hemen onun başını onunla yağla, ve onu Benî israil'in başına melik tayin et." buyuruldu.

İşmevîl *(Aleyhisselam)* da o adamın, ne zaman yanına gireceğini beklemeye başladı. Tâlut denen zat debbâğ (deri tabakçısı) idi. Bir rivayette de, sekkâ (merkebiyle evlere su taşıyıcı) idi, ve Yakup *(Aleyhisselam)* ın oğlu Bünyamîn *(Aleyhisselam)* ın soyundandı. O soyda da ne peygamberlik, ne de mülk ve saltanat yoktu.

Bir kere Tâlut merkebini kaybetti. Yanında bulunan bir köleyle beraber onu aramaya çıktı. O esnada İşmevîl Nebi'nin evine uğradılar. Köle ona: "Şu peygamberin yanına girip, ona kaybımızı sorsak, o da bize bir yol gösterip, hayır dua etse nasıl olur?" deyince, Tâlut: "Dediğinde bir beis (zarar) yok, girelim." dedi. Hemen onun yanına girdiler. Onlar o peygambere hacetlerini anlatırken boynuzdaki yağ kaynamaya başladı.

İşmevîl *(Aleyhisselam)* hemen kalkıp, Tâlut'un boyunu o asâ ile ölçtü, tam geldi, o zaman Tâlut'a: "Başını yaklaştır." dedi. O da yaklaştırınca Nebi *(Aleyhisselam)* o yağ ile başını yağladı ve ona: "Allah-u Tealâ'nın bana, Benî İsrail üzerine melik tayin etmemi emrettiği kişi sensin." dedi.

Bunun üzerine Tâlut: "Sen benim, Beni İsrail'in en aşağı soyundan olduğumu bilmiyor musun?" dedi. İşmevîl *(Aleyhisselam)* : "Evet biliyorum." buyurdu. Böylece Tâlut, peygamberin yanında oturdu. İşmevîl *(Aleyhisselam)* herkese: "Ey İnsanlar! Şüphesiz Allah-u Tealâ Tâlut'u size melik tayin etti. " diye ilân etti. Bunun üzerine Benî İsrail'in eşrafı, İşmevîl *(Aleyhisselam)* a gelerek bu Tâlut kim ki? bizim başımıza hükümdar seçildi, hâlbuki ne peygamberlik, ne da saltanat ailesinden değildir. Ayrıca fakirdir." diye itiraz ettiler.

O zaman Nebîleri, bu ayeti celilede beyan edildiği şekilde: "Şüphesiz Allah-u Tealâ, onu sizin üzerinize seçti ve ona ilimde ve cisimde ziyade genişlik ihsan etti." buyurdu. *(Suyûtî, Dürrül Mensur:l/751-752, Hazin, Mecmûatüttefâsîr:l/ 378-379, Ruhul Beyan l/383, Alusî 2/l66)*

Nesefî tefsirinde zikredildiğine göre, Benî İsrail'in, Tâlut'un melik olmasına itirazları iki sebebe dayanır.

l. Peygamberlik soyu Yakup *(Aleyhisselam)* ın on iki oğlundan Lâvî'nin sülâlesinden , saltanat soyu da Yahûdâ'nın çocuklarından gelmekteydi, Tâlut ise bu sülâlelerden olmayıp, Yusuf *(Aleyhisselam)* ın öz kardeşi olan Bünyâmîn *(Aleyhisselam)* ın evladındandır.

2. Fakir olmasıydı. Zira iddialarında: "Ona geniş mal verilmedi." dediklerini Cenab-ı Hak açıklamıştır.

Kazîbeyzavî, Envâruttenzîl ve Esrârutte'vil isimli eserinde buyurmuştur ki: Allah-u Tealâ Hazretleri, Benî İsrail'in peygamberleri olan İşmevîl *(Aleyhisselam)* ın onları iskât etmesini (susturmasını) ve iddialarını reddetmesini dört esas üzere bina etti.

1. Melik tayin etmek gibi mühim meselelerde Allah-u Tealâ'nın seçmesine itibar edilir, kulların münasib görmesi lâzım değildir. Allah-u Tealâ'da Talut'u onların üzerine seçtiğine göre, onu kabul etmeleri gerekir. Çünkü Allah-u Tealâ onların kârını kendilerinden daha iyi bilir.

2. Saltanat makamını idare edebilmek için iki şey gereklidir ki, birisi milletin işlerini yönetmek ve memleketi idare etmek için lâzım olan ilim, diğeri de beden heybeti ve kalp cesaretidir, çünkü bünyesi zayıf olan kişide ekseri yüksek zeka olamadığı gibi, vücutça da zayıflığından dolayı cesaretli olamayacağından memleketi idare kabiliyetine malik olamaz.

Tâlut'da ise bunun ikisi de mevcuttur. Şöyle ki, ayakta duran adam elini uzatsa ancak onun başına değebilirdi, binaenaleyh o, bu makama lâyık olduğunu iddia edenlerden daha ziyade ehildir.

3. Allah-u Tealâ, kayıtsız şartsız Melikül mülûk (Bütün meliklerin sahibi) olduğundan, mülkünü dilediğine verir, dolayısıyla kimsenin itiraz yetkisi yoktur.

4. Allah-u Tealâ Hazretleri'nin fazlı, her şeyi kapladığından, fakiri zengin edip ihtiyaçtan kurtarabilir, ayrıca kamil bir ilim sahibi olduğundan, hükümdarlığa kimin lâyık olacağını en iyi bir şekilde bilir. İşte bu ayeti celile, Padişah olmak için servet gerekmeyip, ancak insanların hallerinden haberdar olmak, memleketi idare edebilmek için kudret ve cesaret sahibi olup, dahilî ve haricî (memleketin içinde ve dışındaki) meseleleri iyice bilmesi şart olduğuna delâlet eder.

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre,Tâlut ismi hakkında iki görüş vardır.

1. Davut kelimesi gibi, ibranîce bir isim olduğudur. Bundan dolayı gayri munsarıf olmuştur.

2.Uzunluk manasında olan: (طُول) tûl kelimesinden alınma arapça bir isim olup, aslı Rahemût gibi Tavelût'dur. (وَاو) vâv harekeli mâkabli meftuh olduğundan (وَاو) vav, (اَلِف) 'e dönerek Tâlut olmuştur.

Görüldüğü üzere ayeti celilede, ilimdeki kudretin, cisimdeki kuvvetten önce zikredilmesinden, ilim ve zeka gibi faziletlerin, cisme taalluk eden faziletlerden daha üstün olduğu anlaşılmaktadır.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, insanda hem iyilik , hem kötülük kabiliyeti vardır. Bazı kere, babada gizli olan bir huy, torunlarında meydana çıkar, bazen de iş tersine olur. Mevlâ Tealâ'nın icat (varetme) işi, açıklamak ve gizlemek üzere devam eder gider.

Âdem *(Aleyhisselam)* ile Kâbil ve Hâbil isimli iki oğluna bakın, sonra kıyamete kadar gelecek torunlarını düşünün. Velhasıl Tâlut, Benî İsrail nazarında fakir ve hakir idiyse de, Allah-u Tealâ katında azîm ve şerîf (büyük ve şerefli) dir. Çünkü nazarı ilâhî, ağaca taalluk etse onu cevher yapar, dikenle alâkalansa onu gül yapar, o hâlde Allahın hükmüne itiraz edecek, kazasını reddebilecek hiçbir kimse yoktur.

Düşük kimse, insanlar kendisini yüksek kabul etse de, Allahın alçak kıldığı kimsedir. Yüksek kişi de, insanlar kendisini aşağı tutsa da, Allahın yükselttiği kimsedir. Akıllı kişi, bu gibi meseleleri düşününce insaf edip, susması ve bütün işleri hiç ölmeyecek diriye bırakması gerektiğini anlar.

« وَاللّٰهُ يَقُولُ الْحَقَّ وَهُوَ يَهْدِى السَّبِيلَ »

"Allah doğruyu söyler ve dosdoğru yola da ancak o kavuşturur." *(Ahzap Suresi:4 den)*

Mevlâ Tealâ, Tâlut'un melik olacağını açıklaması üzerine, Benî İsrail'in bu hususta bir nişan istediklerini beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ اِنَّ اٰيَةَ مُلْكِهِ اَنْ يَّأْتِيَكُمُ التَّابُوتُ فِيهِ سَكِينَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَبَقِيَّةٌ مِمَّا تَرَكَ اٰلُ مُوسٰى وَاٰلُ هٰرُونَ تَحْمِلُهُ الْمَلٰئِكَةُ اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَةً لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ (٢٤٨)

KELİME MANASI (248)

(وَقَالَ) **Ve dedi,** kime? (لَهُمْ) **onlara,** kim? (نَبِيُّهُمْ) **peygamberleri,** ne dedi? (اِنَّ) (اٰيَةَ مُلْكِهِ **muhakkak onun mülkünün âyeti,** yani saltanat ve hükümdarlığının nişanı, nedir? (اَنْ يَّأْتِيَ) **gelmesidir,** kime?(كُمْ) **size,** ne? (التَّابُوتُ) **tabut,** (فِيهِ) **kendisinde olduğu hâlde,** ne? (سَكِينَةٌ) **bir sekîne** (ferahlık ve sükûnet), yani o tabutun gelmesinde bir rahatlık ve kalplerinize bir huzur vardır .Öyle bir sekinet ki, (مِنْ رَبِّكُمْ) **Rabbinizden,** daha? (وَبَقِيَّةٌ) **bir de bakiyye bulunduğu hâlde,** yani o tabutta bir kalıntı da vardır. neden? (مِمَّا) **o şeylerden ki,** (تَرَكَ) **terketti** (bıraktı), kim? (اٰلُ مُوسٰى) **Musa** *(Aleyhisselam)* **ın âli,** daha? (وَاٰلُ هٰرُونَ) **ve Harun** *(Aleyhisselam)* **ın âli,** yani o tabutta Musa ve Harun *(Aleyhimesselam)* ın âlinin (kendilerinin ve çocuklarının) bıraktıklarından bir kalıntı da bulunmaktadır. O tabut ne olduğu hâlde? (تَحْمِلُ) **yüklenir olduğu hâlde,** neyi? (هُ) **o tabutu,** kim? (الْمَلٰئِكَةُ)

melekler, (إِنَّ فِي ذَٰلِكَ) **muhakkak bunda** (tabutun geri gelmesinde) **vardır.** (Bu söz, Peygamberin onlara söylediği sözün tamamından da olabilir, Mevlâ Tealâ'nın, o nebiye ve müminlere yeni bir hitabı da olabilir). Ne vardır?(لَآيَةً) **elbette büyük bir âyet,** kim için? (لَكُمْ) **sizin için,** yani Tâlut'un sizin üzerinize melik olduğuna veya Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in nübüvvetine delalet eden büyük bir ayet bulunmaktadır; çünkü o, hiç bir beşerden duymadan ve hiç bir kitaptan almadan bu haberleri size vermiştir. (إِن كُنتُم)) **Eğer siz olduysanız,** (مُّؤْمِنِينَ) **inanıcılar,** yani eğer siz Allah-u Tealâ'yı tasdik ediciyseniz, Tâlut'u size melik tayin etmesini de tasdik edin. (Bu mana, bu sözün nebinin sözünün devamından olmasına nazaran verilmiştir).

MEALİ ŞERİFİ (248)

Ve onlara, Peygamberleri *(Salavatullahi Alâ Nebiyyinâ ve Aleyhim Ecmein)* **dedi ki, şüphesiz onun** (Tâlut'un) **hükümdarlığının** (açık) **alâmeti, içinde Rabbinizden bir sekîne** (ferahlık, ayrıca) **Musa ve Harun** *(Aleyhimesselam)* **ın âlinin bıraktıklarından bir bakiyye** (kalıntı) **bulunan o tabutun size gelmesidir ki, melekler onu taşır. Muhakkak bunda sizin için elbette büyük bir âyet vardır. Eğer müminlerseniz.**

İ Z A H A T

Âlusî tefsirinde zikredildiğine göre tabut, aslında dönüş manasında olan (تَوْب) mastarından alınma, (فَعَالُوت) vezninde, (تَوَابُوت) dur, vav, elif'e dönerek (تَابُوت) olmuştur. Sonundaki(تَا) ta, (مَلَكُوت) ün ta'sı gibi zâide (fazlalık) tır. İçinden çıkan şeyler, tekrar tekrar kendisine döndüğünden, sahibi de içine koyduğu şeylere muhtaç olduğu zaman, ona gidip geldiği için, sandığa Tabut denmiştir. Ayeti celilede geçen Tabut'un, Beni İsrail'in kendisiyle bereketlendiği bir sandık olduğunda hiç bir ihtilaf yoktur, ancak bunun tahkiki (incelenmesi) nde ihtilâf edilmiştir.

Fahrur Razî, Ebussuûd, Hâzin, Kurtubî, Ruhul Beyan ve Alusî tefsirlerinde zikredildiğine göre; Erbabı Ahbar (tarih haberlerini bilenler) buyurmuştur ki: Benî İsrail, Musa *(Aleyhisselam)* ın vefatından sonra bozulup isyan edince Allah-u Tealâ onlara Amâlika'yı musallat etmişti.Onlar da bu sandığı Benî İsrail'den alarak, onu temiz olmayan yerlere koymuşlardı. Allah-u Tealâ, Tâlut'u hükümdar yapmayı murad edince onlara bir belâ musallat etti.

Şöyle ki: O tabutun yanında abdest bozanların hepsi basura müptelâ oluyordu, böylece beldelerinden beş şehir helâk olmuştu, bunun üzerine onlar, başlarına gelen belanın o sandığa ihanet etmelerinden olduğunu anlayarak onu aralarından çıkartıp, iki öküzün üzerine koydular. O iki öküz yürümeye başladı, Allah-u Tealâ o iki öküzü sevketmek üzere dört melek tayin etti,ta ki Tâlut'un evine geldiler. Beenî İsraîl, Nebilerinden Tâlut'un Melik

olduğuna dair alâmet isteyince, Nebileri onlara: "Onun melik olduğunun nişanı şudur ki, siz onun evinde tabut'u bulacaksınız." dedi. onlar da gelip, evde tabutu bulunca onun melik olduğunu yakinen anladılar.

Bu sandık hakkında daha birçok görüşler vardır. İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre: O tabut, Tevratın sandığıdır ki, Benî İsrail, Musa *(Aleyhisselam)* ın ölümünden sonra isyan edince, Mevlâ Tealâ onlara gazap ederek o sandığı semaya kaldırmıştı. Benî İsrail Tâlutun melik olduğuna dair ayet isteyince o sandık semadan meleklerin muhafazasıyla geldi. Benî İsrail de bunu gözleriyle seyrediyorlardı. Ta ki melekler onu Tâlut'un evine indirdiler. Alusî'de, bu görüşü en uygun görmüştür. *(Alusî 2/l68)*

(سكينة) SEKÎNE: Esasen sukûnet gibi, durmak, emniyet, rahatlık manalarına gelir ki, hafifliğin ve telaşın zıddıdır. Bir de tanınan ve kendisiyle huzur bulunan her hangi bir ayet ve alâmet (nişan) a sekîne denir. Meselâ: Bir ordu için sancak bir sekinedir. Burada bununla ne kastedildiği hakkında bir çok rivayetler vardır ki, bunların bazıları maddî, bazıları manevîdir.

Dürrül Mensur'da zikredildiğine göre, maddî olarak: Hazreti Ali *(Radı yallahu anh)* dan rivayet edildiğine göre, sureti olan ve insan yüzüne benzeyen bir yüze sahip hoş bir rüzgar.

İbni Abbas *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, içinde peygamberlerin kalplerinin yıkandığı, cennetten gelme, altın bir tas ki, Musa *(Aleyhisselam)* Tevrat levhalarını ona koyardı.

Vehbibni Münebbih'ten rivayet edildiğine göre, İlâhî bir ruhu mütekel lim (Allah tarafından gönderilen, ihtilâf ettikleri meselelerde konuşup istedikleri şeyi kendilerine haber veren bir ruh).

İmamı Hasen'den nakledildiğine göre, kendisiyle kalplerinin sükûn bulduğu âyetler, yani Musa ve Harun *(Aleyhimesselam)* a ve onlardan sonraki peygamberlere inmiş olan kitaplardan (Cenab-ı Hakkın Tâlut ve askerlerine yardım edip düşmanlarını defedeceğine dair) bazı işaretler.

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen diğer görüşlere göre, sekînet: Rahmet ve tume'nînet (huzur ve kalp rahatlığıdır).

İbni Ebî Hatim ve İbni Asâkir'in, Sa'd ibni Mes'ûd es Sadefî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayetlerine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, bir kere bir mecliste bulunuyordu, birden gözünü semaya kaldırdı, sonra aşağıya indirdi, sonra tekrar kaldırdı, kendisine bunun hikmeti sorulunca, önünde bulunan meclis halkını kastederek:

٦٤٤-« اِنَّ هٰؤُلَآءِ الْقَوْمَ كَانُوا يَذْكُرُونَ اللّٰهَ فَنَزَلَتْ عَلَيْهِمُ السَّكِينَةُ تَحْمِلُهَا الْمَلٰئِكَةُ كَالْقُبَّةِ فَلَمَّا دَنَتْ مِنْهُمْ تَكَلَّمَ رَجُلٌ مِنْهُمْ بِبَاطِلٍ فَرُفِعَتْ عَنْهُمْ »

644. **"Şu cemaat var ya! Allah'ı zikrediyorlardı, o zaman onlar üzerine**

sekînet (feyiz, huzur-u kalp) **iniyordu ki, melekler onu kubbe gibi taşıyorlardı, o sekînet onlara tam yanaşmıştı ki, içlerinden bir adam, bir batıl** (boş) **söz etti, o sekînet onlardan hemen kaldırıldı."** buyurdu. *(Suyûtî,Dürrül Mensur: I/757)*

Bu ayeti celile ve Hadisi Şerif'ten, bütün müslümanlara, özellikle zikir ehline, vakar, sükûnet, sebat ve itmi'nan yaraşıp, hafiflik, devamsızlık ve huzursuzluğun yakışmayacağı anlaşılmaktadır.

(بَقِيَّةٌ) **BAKİYYE:** Kalıntı demektir. İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, bundan murat, Tevrat levhalarının kırıkları, Musa ve Harun *(Aleyhimesselam)* ın deynekleri, elbiseleri, Harun *(Aleyhisselam)* ın sarığı, içinde cennetten gelme kudret helvası bulunan altından bir tas ki, Yakup *(Aleyhisselam)* onunla iftar ederdi. Bir de, kelimetül ferec (sıkıntıların açılmasına sebep olan kelime):

« لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ الْحَلِيمُ الْكَرِيمُ وَسُبْحَانَ اللّٰهِ رَبِّ السَّمٰوَاتِ السَّبْعِ وَرَبِّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ »

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, ayeti celilede geçen, Musa ve Harun *(Aleyhimesselam)* ın âlinin bıraktıklarından, din ve şeriatın kastedilmesi de uzak değildir. Çünkü Ebud Derda *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen:

٦٤٥– عَنْ اَبِى الدَّرْدَآءِ « اِنَّ الْاَنْبِيَآءَ لَمْ يُوَرِّثُوا دِينَارًا وَلَادِرْهَمًا اِنَّمَا وَرَّثُوا الْعِلْمَ »

645. **"Peygamberler ne bir altın ne de bir gümüş miras bırak-mamış ancak ilim miras bırakmışlardır."** *(Tirmizî, İlim:19, 5149)* hadisi şerifinin beyanınca peygamberlerden kalma yadigâr ilim, din ve şeriata ait şeylerdir.

Ayeti celilede geçen, Musa ve Harun *(Aleyhimesselam)* ın âlinden maksat, Musa ve Harun *(Aleyhimesselam)* ın kendileridir. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, Ebû Musal Eşarî'ye *(Radıyallahu Anh)* a:

٦٤٦– « يَا اَبَا مُوسٰى لَقَدْ اُوتِيتَ مِزْمَارًا مِنْ مَزَامِيرِ آلِ دَاوُدَ »

646. **"Ey Ebâ Musa! Muhakkak sana ,Davud** *(Aleyhisselam)* **ın âlinin güzel seslerinden bir ses verildi."** *(Buharî, Fezâilül Kuran:31)* buyurması buna delildir.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, bu hadisi şerifinde Davud *(Aleyhisselam)* ın âlinden kendisini kastetmiştir, çünkü Davud *(Aleyhisselam)* ın ailesinde onun kadar güzel sesli yoktur.

İmamı Kaffâl'in buyurduğuna göre, Musa ve Harun *(Aleyhimesselam)* dan sonra, Tâlut'un zamanına kadar bir çok asırlar ahalisi o tabut ve içindekilere varis olduklarından, o tabut ve içindekiler, aynı zamanda Musa ve Harun *(Aleyhimesselam)* a tabi olan enbiya ve ulemanında bıraktığı miras sayılmıştır.

Bu ayeti celileden açıkça anlaşıldığına göre, mukaddes emanetler, kalp kuvvetine ve feyzü berekete sebeptir, bu, asla inkâr edilemiyecek bir gerçektir. Kıymetli Osmanlı ecdadımızın, mukaddes beldelerden büyük bir feda-

karlıkla getirmiş oldukları mukaddes emanetlere, müslüman milletimizin bu fitne asırda dahi kıymet vermeye devam etmeleri çok büyük bir sevinç vesilesi olmakla beraber, tekrar geçmiş büyüklerinin yollarına döneceklerinin bir müjdesidir.

Maalesef bazı müslüman cemaatlerin bu mukaddes emanetlere hiç değer vermedikleri, hatta bunları tamamen kaybedip unutturmaya çalıştıkları ve bu hususta bir takım çürük deliller ortaya koydukları görülmektedir. Hâlbuki insaf edip bu ayeti celileyi ve tefsirlerde geçen rivayetleri iyice düşünseler, bütün peygamberlerin peygamberi olan Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den bize kadar gelen: **"Sakalı şerif ve hırkai şerif."** gibi mukaddes emanetlere ne kadar tazim edilmesi gerektiğini elbette kabul ederlerdi.

Herhangi asırda olursa olsun, milletlerin son derece sakındıkları şeylerin en mühimleri, dinleri, ırz ve namusları ve mukaddesatı olduğundan, milletler birçok şeylere tahammül ederler lâkin bu üç şeye tecavüz edilmesine asla katlanamıyacaklarından, bunlardan birine dokunulduğu takdirde neticede umumi bir ayaklanma beklenir.

İşte Benî İsrail'in pek aziz ve kıymetli kabul ettikleri tabut'un, Amâlika tarafından alınmasından sonra Tâlut vasıtasıyla geri gelmesi, onların bir araya gelip hükümdar tayinine karar vermelerine, neticede kuvvetli millet olmalarına manevî bir sebep olmuştur.

Tâlut ile alâkalı bu ayeti kerimelerden, diğer bazı meseleler de anlaşılmaktadır. Şöyleki: Müslüman bir millete düşen ilk vazife evvela nefislerinde şeriat ve sünneti tatbik edip, sonra bunu muhafaza ederek islâmı güçlendirmeye çalışmalarıdır.

İkinci vazife, kendilerini idare edecek bir kişi tayin etmeleri gerekli olduğu görüşünde birleşip, kendi içlerinden seçecekleri kişiye mutlaka itaat etmeleridir. Ancak seçecekleri kişide, ilim, cesaret, fetanet (zeka), diyanet (dindar olma) gibi bir takım özelliklerin bulunması, ayrıca okişinin kitap ve sünnete hakkıyla uyması lâzım olduğundan, bu şartlara riayet etmeyen kişiyi azletme (görevinden ayırma) ya milletin hakkı vardır.

İmamı Kuşeyrî buyurmuştur ki: Allah-u Sübhânehü, bir nuru açıklamak istediği zaman, onu kendi tarafından teyid eder (kuvvetlendirir). İşte Allah-u Tealâ,Tâlut'u Benî İsrail'in başına melik tayin edince, peygamberlerinin, Tâlut'un seçilmesi hakkındaki sözünün doğruluğuna delâlet eden ayetleri açıklıyarak, onların şüphelerini ortadan kaldırdı ve içinde sekînet bulunan tabut'u onlara geri verdi.

Böylece onlara peygamberlerinin doğruluğunu ve Tâlut'un hükümdarlığının nişanını açıklamış oldu. Şu kadar var ki, Allah-u Tealâ, Benî İsrail'in sekînesini, içinde mukaddes emanetler bulunan o tabut'a koydu. Bu ümmetin sekînesini ise kalplerine yerleştirdi. Nitekim Rabbimiz:

هُوَ الَّذِى اَنْزَلَ السَّكِينَةَ فِى قُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ . . . (٤)

"O öyle bir Allah'dır ki, müminlerin kalplerine sekînet indirmiştir." *(Fetih Suresi:4 den)* buyurarak bu manayı teyid etmiştir.

Benî İsrail'in tabut'u, düşmanların ellerinde dolaşırdı, bazen gömülür, bazen taşınır, bazen de gönderilirdi. Müminlerin kalplerine gelince, Allah-u Tealâ onlarla sahiplerinin arasına girmiş ve onları ne bir meleğe, ne bir peygambere, ne göğe ne yere, ne de hiç bir kimseye emanet etmemiştir.

Nitekim:

٦٤٧- عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ العَاصِ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « اِنَّ قُلُوبَ بَنِى آدَمَ كُلَّهَا بَيْنَ اِصْبَعَيْنِ مِنْ اَصَابِعِ الرَّحْمٰنِ »

647. Abdullah İbn-i Amr İbnil Âs *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadisi şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:**"Âdem oğullarının kalplerinin tamamı Rahman** (Tealân) **ın parmaklarından iki parmağın arasındadır."** buyurmuştur. *(Müslim, Kader:17)* Yani onun idaresi ve kudreti altındadır.

Düşmanlarının musallat olabileceği bir sekînete sahip olan ümmetle, hiç bir mahlukun karışamıyacağı bir sekînete sahip olan ümmet arasında ne kadar büyük bir fark vardır.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, sekînet bakımından gün begün müzdat olmak isteyen, marifeti ilâhî (Mevlâyı bilme) ye ulaşmaya çalışsın, çünkü kalpte sekînetin yerleşmesi, Mevlâyı bilmeye ve bulmaya bağlıdır. Bu da ancak Allah'ın fazlu keremine nail olmak ve tarikat alıp çalışarak hakikate yapışmakla olur.

Ebû Yezîdi Bestâmî *(Kuddise Sırruhu)* Hazretlerine marifetten sorulduğunda: (. . . اِنَّ الْمُلُوكَ اِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً اَفْسَدُوهَا وَجَعَلُوا اَعِزَّةَ اَهْلِهَا اَذِلَّةً) **"Şüphesiz hükümdarlar bir memlekete girdiler mi, orayı perişan ederler ve halkının ulularını en alçak hâle getirirler."** *(Neml Suresi:34 den)* mealindeki ayeti kerimeyi okudu.

Yani Mevlâ Tealâ'nın, feyzi ve sekîneti, kötü düşüncelerle dolu kalplere girdiği vakit, bütün kötü sıfatları oradan çıkarırlar. İşte o zaman, kalbin, evvelce kıymet verdiği kötü istekler, hor ve hakir olup, kendisine yerleşen manevi hâller yüce olur, buyurmak istedi.

Bir keresinde de kendisine: "Sen bu marifeti nasıl elde ettin?" diye sorulduğunda: "Aç bir miğde, çıplak bir bedenle." buyurdu.

Ey Allahımız! Bizi, sana ulaşma yolunda karşımıza çıkacak olan engellerden muhafaza et. Âmin, Âmin! . .

فَلَمَّا فَصَلَ طَالُوتُ بِالْجُنُودِ ۙ قَالَ إِنَّ اللَّهَ مُبْتَلِيكُمْ
بِنَهَرٍ ۖ فَمَنْ شَرِبَ مِنْهُ فَلَيْسَ مِنِّي ۖ وَمَنْ لَمْ يَطْعَمْهُ
فَإِنَّهُ مِنِّي إِلَّا مَنِ اغْتَرَفَ غُرْفَةً بِيَدِهِ ۚ فَشَرِبُوا
مِنْهُ إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ ۗ فَلَمَّا جَاوَزَهُ هُوَ وَالَّذِينَ
آمَنُوا مَعَهُ ۙ قَالُوا لَا طَاقَةَ لَنَا الْيَوْمَ بِجَالُوتَ
وَجُنُودِهِ ۚ قَالَ الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُمْ مُلَاقُو اللَّهِ ۙ
كَمْ مِنْ فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً
بِإِذْنِ اللَّهِ ۗ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴿٢٤٩﴾ وَلَمَّا بَرَزُوا لِجَالُوتَ
وَجُنُودِهِ قَالُوا رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَثَبِّتْ
أَقْدَامَنَا وَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٢٥٠﴾ فَهَزَمُوهُمْ
بِإِذْنِ اللَّهِ ۙ وَقَتَلَ دَاوُودُ جَالُوتَ وَآتَاهُ اللَّهُ
الْمُلْكَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَهُ مِمَّا يَشَاءُ ۗ وَلَوْلَا دَفْعُ
اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَفَسَدَتِ الْأَرْضُ
وَلَٰكِنَّ اللَّهَ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿٢٥١﴾ تِلْكَ آيَاتُ اللَّهِ
نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ ۚ وَإِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٢٥٢﴾

Mevlâ Tealâ Hazretleri, Tâlut'un melik olduğunu ve eline tabut'un geldiğini beyan ettikten sonra, Tâlut'un askerlerini tanzim edip (düzenleyip) yola çıktığını ve askerine verdiği talimatı açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

فَلَمَّا فَصَلَ طَالُوتُ بِالْجُنُودِ قَالَ اِنَّ اللّٰهَ مُبْتَلِيكُمْ بِنَهَرٍ فَمَنْ شَرِبَ مِنْهُ
فَلَيْسَ مِنِّي وَمَنْ لَمْ يَطْعَمْهُ فَاِنَّهُ مِنِّي اِلَّا مَنِ اغْتَرَفَ غُرْفَةً بِيَدِهِ فَشَرِبُوا
مِنْهُ اِلَّا قَلِيلاً مِنْهُمْ فَلَمَّا جَاوَزَهُ هُوَ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مَعَهُ قَالُوا لَاطَاقَةَ
لَنَا الْيَوْمَ بِجَالُوتَ وَجُنُودِهِ قَالَ الَّذِينَ يَظُنُّونَ اَنَّهُمْ مُلَاقُوا اللّٰهِ كَمْ
مِنْ فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً بِاِذْنِ اللّٰهِ وَاللّٰهُ مَعَ الصَّابِرِينَ (٢٤٩)

KELİME MANASI (249)

(فَلَمَّا فَصَلَ) **Ne zaman ki ayrıldı,** kim? (طَالُوتُ) **Tâlut,** neyle? (بِالْجُنُودِ) **ordularla,** yani ne zaman ki Amâlika ile muharebe etmek için ordularıyla Beyti Mukaddes'ten çıktı. (قَالَ) **dedi,** yani Tâlut, İşmevîl *(Aleyhisselam)* ın haber vermesiyle onlara şöyle dedi. (اِنَّ اللّٰهَ) **Muhakkak Allah** (-u Tealâ Hazretleri) (مُبْتَلِيكُمْ) **sizi ibtila ve imtihan edicidir,** yani içinizden doğru ve yalancı ortaya çıksın için, size imtihan edenin muamelesini yapacaktır. neyle imtihan edecektir? (بِنَهَرٍ) **bir ırmakla,** (bu da Filistin ırmağıdır). (فَمَنْ شَرِبَ)**Her kim içerse,** neden? (مِنْهُ) **ondan** (o ırmaktan), yani son derece susuzluğundan dolayı eliyle veya kapla değilde bizzat ağzıyla içmeye başlarsa, (فَلَيْسَ) **o kişi olmadı,** kimden? (مِنِّي) **benden,** yani benim cemaatımdan, mümin olan adamlarımdan değildir. (وَمَنْ) **Her kim ki,** (لَمْ يَطْعَمْ) **tatmadı,** neyi? (هُ) **onu** (o suyu), (فَاِنَّهُ) **muhakkak o kişi,** kimdendir? (مِنِّي) **bendendir,** yani benim dinimin ehlindendir. (اِلَّا مَنِ) **Ancak o kimse müstesna ki,** (اغْتَرَفَ) **daldırarak aldı,** ne? (غُرْفَةً) **bir avuç,** neyle? (بِيَدِهِ) **eliyle,** yani bizzat ağzıyla içmeyip, eliyle bir avuç alan benimle beraberdir. (فَشَرِبُوا) **içtiler,** yani o nehre varıp, onunla imtihan olundular. Ve hepsi içtiler, neden? (مِنْهُ) **ondan** (o nehirden) (اِلَّا قَلِيلاً) **pek azı müstesna,** kimden? (مِنْهُمْ) **onlardan,** (فَلَمَّا جَاوَزَ) **ne zaman ki geçti,** neyi? (هُ) **onu** (o ırmağı) kim? (هُوَ) **o** (Tâlut) daha? (وَالَّذِينَ) **o kimseler ki,** (اٰمَنُوا) **iman ettiler,** (onlar da, ona itaat edip muhalefet etmeyen pek az kişilerdir). (مَعَهُ) **Onunla beraber,** (قَالُوا) **dediler,** yani onunla beraber ırmağı geçenler, düşmanların kuvvetini ve

çokluğunu görünce müminlerden bazısı bazısına, kaçmak için değil ancak zafiyet (güçsüzlük) lerini açıklamak için şöyle dediler. (لَاطَاقَةَ) **Hiç bir takat ve kuvvet yoktur,** kim için? (لَنَا) **bizim için,** ne zaman? (الْيَوْمَ) **bu gün,** Kime karşı? (بِجَالُوتَ)**Câlut'a,** (وَجُنُودِهِ) **ve ordularına** (karşı), yani Câlut ve ordularını yenmek şurda dursun, onlarla muharebe ve mukâvemete bile hiçbir takatımız yoktur. Câlut'un ordusu silahlı, mukatil (harpçi) yüz veya üçyüzbin kişiydiler. (قَالَ) **Dedi,** kim? (الَّذِينَ) **o kimseler ki,** (يَظُنُّونَ) **zannediyorlar,** yani yakinen inanıyorlar, neye?(أَنَّهُمْ) **muhakkak kendileri** nedirler? (مُلَاقُوا اللَّهِ) **Rablerine kavuşucudurlar,** yani o az kişilerden, imanı en üstün derecede olup, diriltilerek Mevlâ'nın indindeki derecelere kavuşacaklarına yakinen inanan kişiler,diğer korkan arkadaşlarına cesaret ve şecaât vermek üzere şöyle dediler: (كَمْ) **nice var** ne? (مِنْ فِئَةٍ) **cemaat,** öyle cemaat ki (قَلِيلَةٍ) **çok az,** yani sayıca ve silahça çok az olan nice cemaatlar vardır ki, (غَلَبَتْ) **galip olmuştur,** (muharebede yenmiştir). Kimi? (فِئَةً) **bir cemaatı,** öyle cemaat ki? (كَثِيرَةً) **çok ,** neyle? (بِإِذْنِ اللَّهِ) **Allah'ın izniyle,** yani hükmüyle ve kolay etmesiyle, (وَاللَّهُ) **ve Allah** (-u Tealâ Hazretleri) (مَعَ الصَّابِرِينَ) **sabredicilerle beraberdir,** yani yardımı ve ihsanı ile onlarla beraberdir.

MEALİ ŞERİFİ (249)

Vaktaki, Tâlut ordularıyla (Beyt-i Mukaddesten) **ayrıl** (ıp çık) **dı.** (Onlara): **"Muhakkak Allah** (-u Tealâ Hazretleri) **sizi bir ırmakla imtihan edicidir. İşte herkim ondan** (kana kana) **içerse benden değildir. Ve herkim onu tatmazsa şüphesiz o bendendir. Ancak eliyle bir avuç alan müstesna** (onlara müsaade var)." **dedi. Fakat** (ırmağa varır varmaz) **onlardan pek azı müstesna olmak üzere** (hepsi) **ondan** (bol bol) **içtiler. Ne zaman ki o** (Tâlut) **ve iman edenler, onunla beraber onu** (ırmağı) **geçtiler: "Bu gün Câlut ve ordularına karşı** (duracak) **hiç bir takatımız yoktur." dediler. Allah** (-u Tealây) **a kavuşacaklarına kat'î olarak inananlar ise: "Nice az bir cemaat, Allah'ın izniyle çok bir cemaatı yenmiştir. Ve Allah** (-u Tealâ) **sabredicilerle beraberdir." dediler.**

İ Z A H A T

(فَصْلٌ) FASL: Tefsiri Kebirde zikredildiğine göre, Luğatta ayırmak demektir. Hak ve batılın arasını ayıran sözlere: **"Kavli Fasl"** denir. Çocuğu sütten ayırmaya da: **"Fisal"** denir.

Sahibi Keşşaf'ın beyanına göre: (فَصَلَ) kendini ayırdı manasında müteaddîdir Sonra çok kullanıldığından mefulü hazfedilerek lâzım hükmüne girmiş ve ayrıldı manasını almıştır.

(جُنُودٌ) CÜNÛD: (جُنْدٌ) ün cemisidir. Mahlukatın her biri başlı başına bir

ordudur. Bundan dolayı, kalabalık çekirge sürüsüne Allah'ın orduları, denir. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in: (اَلْاَرْوَاحُ جُنُودٌ مُجَنَّدَةٌ) **"Ruhlar toplu ordulardır."** hadisi şerifi de bu manadadır. *(Bak.522 nolu hadisi şerif)*

Ayeti celilede geçen Irmak, Katade ve Rebî'in buyurduğuna göre, Fislistinle Ürdün arasındaki bir Irmaktır. İbn-i Abbas ve Süddînin buyurduğuna göre Filistin ırmağıdır.

Kazî, Fahrur Razî, Ebus Suûd, Alusî ve Ruhul Beyan tefsirlerinde zikrolunduğuna göre, Benî İsrail, tabut'un geldiğini görünce, yardım olunacaklarından şüphe etmediler ve cihada sür'at ettiler. Bunun üzerine Tâlut, kavmine: "Benim beraberimde, ihtiyar, hasta, bina yapmaya başlayıp bitiremeyen, ticaretle uğraşan, borçlu olan, yeni evlenip de eşleri ile yakınlıkta bulunmamış olan kişiler çıkmasın! Ben ancak işi olmayan hevesli genç arıyorum."dedi.

Ve böylece seçtiklerinden 80.000 diğer bir rivayete göre 70.000 kişi toplandı. Mevsim de hararetin çok şiddetli olduğu bir zamandı, bir ovaya girdiler, suyun azlığından şikayet ederek Allah-u Tealâ'nın kendilerine bir nehir akıtmasını istediler.

Bunun üzerine Tâlut, muhakkak Allah-u Tealâ'nın onları bir ırmakla imtihan edeceğini, ondan kana kana içenin kendisinden olmadığını bildirdi, ancak Tâlut bunu, Beni İsrailin Nebisine gelen vahiy vasıtasıyla bilmişti, fakat Nebi, onlara bunu haber vermeyip, ordunun kalplerinde Tâlut, heybetli olsun için Tâlut'a bildirdi. O da kendiliğinden biliyormuş gibi orduya haber verdi.

İbni ebî Hatim, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)*dan rivayet etti ki: Bir avuç alanın kendisi de, hayvanları da, hizmetçileri de içiyordu ve hatta yanında bile götürüyordu. Yani Allah-u Tealâ Hazretleri o az suya o zamanın Nebisinin mucizesi olmak üzere bir bereket koyuyordu.

Saldırıp içenlerin ise, ancak susuzlukları ve hararetleri arttı, bir rivayette ise, içenlerin dudakları karardı, onlara susuzluk galip geldi. Bu hadise o Nebi'nin mucizesi kabilinden oldu.

Hiç içmeyip veya az içip de nehri geçen müminler iki fırka oldular, bir fırka, hayatı sevip, ölümü kerih gören ve tabiatında korku galip olan kişilerdi ki onlar, Câlut ve 100.000 veya 300.000 kadar olan ordusuyla karşılaşınca: (لاَ طَاقَةَ لَنَا الْيَوْمَ بِجَالُوتَ وَجُنُودِهِ) **"Bu gün bizim Câlut ve ordularına karşı hiç bir takatımız yoktur."** dediler.

Diğer fırka ise, Allah yolunda ölüme aldırmayan, kalbi kuvvetli cesur kimselerdi ki, onlar, korkanlara karşı :

« كَمْ مِنْ فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً بِإِذْنِ اللّٰهِ »

"Nice az cemaatler, Allahın izniyle, çok cemaatleri yenmiştir."

Zira bütün işlerin deveranı (yönetimi), Mevlâ Tealâ'nın meşiyetine (dilemesine) bağlıdır. Binaenaleyh: "Sayısı az da olsa, Mevlâ Tealâ 'nın yardım ettiği kişiler zelil (alçak) olmaz, sayıları ve kuvvetleri çok da olsa, Mevlânın yardımsız bıraktığı kişiler aziz olamaz. O halde biz de Câlut ve ordularına galip gelebiliriz." dediler.

İmamı Kurtubî buyurmuştur ki: bu zatların söyledikleri bu söz cihada, sabra, ve tasdik (doğrulama, inanma ve güvenmey) e teşvik etmektedir. Bizim de böyle yapmamız lâzımdır, lâkin çirkin ameller ve bozuk niyetler buna engel olmuştur. Bu sebeple, bir çok kere gördüğümüz gibi biz müslümanların büyük orduları az bir düşman karşısında kırılmaktadır. Bu da yaptığımız suçlar sebebiyledir.

Ebudderda *(Radıyallahu Anh)* : (إِنَّمَا تُقَاتِلُونَ بِأَعْمَالِكُمْ) **"Siz ancak amellerinizle cihat ediyorsunuz."** buyurdu. Yani silahınıza ve sayınıza göre değilde, yaptığınız iyi veya kötü amellerinize göre kazanır veya kaybedersiniz.

٦٤٨–عَنْ مُصْعَبٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « هَلْ تُنْصَرُونَ وَتُرْزَقُونَ إِلَّا بِضُعَفَائِكُمْ »

648. Musab *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadisi şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Siz ancak içinizdeki zayıflarınız hürmetine rızıklandırılıyor ve yardım olunuyorsunuz."** buyurdu. *(Buharî, Cihâd:76)*

Bu zamanda ise ameller bozuk, fakirler bakımsız, sabır kıt, Allah'a güvenme az, takva ise tamamen kaybolmuştur.

Allah-u Tealâ Hazretleri:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ (٢٠٠)

"Ey İman edenler! Sabredin (düşmanlarınızla) **sabır yarışı edin** (onları yenin, sınırlarda) **nöbet bekleşin** (yurdunuzu çiğnetmeyin) **ve Allahtan korkun** (bu sayede) **felah bulacağınızı umabilirsiniz. "** *(Ali İmran Suresi:200)*

Diğer bir ayeti kerimesinde:

. . . وَعَلَى اللَّهِ فَتَوَكَّلُوا إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ (٢٣)

"Eğer müminseniz, ancak Allaha güvenin "*(Maide Suresi:23 den)*

Başka bir yerde:

إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ (١٢٨)

"Şüphesiz Allah (kötülükten) **sakınanlar ve güzel amel edenlerle beraberdir."** *(Nahl Suresi:128)*

Bir yerde de:

. . . وَلَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ . . . (٤٠)

"Andolsun ki, elbette Allah, kendisine (dinine) **yardım edenlere, muhakkak yardım eder."** *(Hac Suresi:40'dan)*

Diğer bir ayeti celilesinde de:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمْ فِئَةً فَاثْبُتُوا وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ (٤٥)

"Ey İman edenler! (savaşmak için) **her hangi bir toplulukla karşılaştığınız zaman sebat edin** (kaçmayın) **ve Allahı çok zikredin** (anın) **ki, felaha eresiniz** (galip gelesiniz)." *(Enfal Suresi:45)*

İşte Allah-u Tealâ Hazretleri'nin kullarına yardım etmesinin sebepleri, bu ayeti kerimelerde zikredilen Sabır, takva, tevekkül, ihsan (Allahı görüyor gibi iyi ameller yapmak), Allahın dinine yardım, sebat (düşmandan kaçma mak) ve zikrullah (Allahı çok zikretmek) dir.

Bu şartlar ise, bizde yoktur (إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ) Başımıza ne büyük bela gelmiştir, fesat zuhur edip azgınlık çoğaldığından, islamın ancak ismi, dinin de ancak resmi (şekli) kaldığından düşman, doğu batı, kara-deniz her yeri istila etmiş, fitneler yayılmış ve dertler büyümüştür. Rahmet sahibi Allah-u Tealâ'dan başka kurtarıcı yoktur.

Ayeti celilede geçen: (فَمَنْ شَرِبَ مِنْهُ فَلَيْسَ مِنِّي) **"İçen benden değildir!"** sözü, benim dinimin ehlinden değildir manasında, tehdit için söylenmiştir.

Mevlâ Tealâ'nın:

وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ . . . (٧١)

"İman eden erkeklerle, iman eden kadınlar, birbirlerinin veli (dost ve yardımcı) **larıdır.Onlar iyiliği emreder, kötülükten alıkorlar"***(Tövbe Suresi:71 den)*

.Bundan önce de:

الْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ بَعْضُهُمْ مِنْ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمُنْكَرِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمَعْرُوفِ . . . (٦٧)

"Münafık erkeklerle, münafıka kadınlar (sizden değil) **birbirlerindendir.** (Çünkü) **onlar kötülüğü emreder, iyilikten alıkorlar."** *(Tövbe Suresi:67 den)* mealindeki ayeti celileleri de bu manadadır, yani müminler birbirinin, münafıklar da birbirinin dini üzeredir.

٦٤٩- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ النَّبِيُّ ﷺ « لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَمْ يَرْحَمْ صَغِيرَنَا وَيُوَقِّرْ كَبِيرَنَا »

649. Hazreti Enes*(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen: **"Küçüğüne acımayan, büyüğüne ta'zim etmeyen bizden değildir."** *(Tirmizî, Birr:15, No:1919, 4/321, Müsnedi Ahmed:2/185)* manasındaki Hadisi Şerif de buna benzer, yani bizim dinimiz ve mezhebimiz üzere değildir demektir.

Ayeti celilede geçen az kişilere gelince: Buharî'nin, Berâ ibni Âzib *(Radıyallahu Anh)* 'den rivayet ettiğine göre, Bu az kişilerin sayısı, Bedir ashabı sayısınca 310 kadardı. Nitekim:

İbni Cerir, Katade *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğunu rivayet etti: Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Bedir günü ashabına:

« اَنْتُمْ بِقَدَرِ اَصْحَابِ طَالُوتَ يَوْمَ لَقِىَ » -٦٥٠

650. **"Siz, Tâlut'un** (Câlut ile) **karşılaştığı gündeki adamları kadarsınız."** buyurdu. Bedir günü sahabei Kiram'ın sayısı 310 küsurdu. *(Taberî, Câmiulbeyan 2/ 305)*

Tefsiri Kebirde zikredildiğine göre, Allaha isyan edip ırmaktan içenlerin, düşmana karşı çıkmayıp, memleketlerine döndükleri hususunda müfessirler arasında, hiçbir hilâf (görüş ayrılığı) yoktur. Ancak onlar, Allaha isyan edenlerin, ırmağı geçmeden önce veya sonra mı memleketlerine döndükleri hususunda ihtilaf ettilerse de, en doğru görüş, ırmağı ancak itaat edenlerin geçtiğidir, çünkü Mevlâ Tealâ, Tâlut'la beraber ancak iman edenlerin ırmağı geçtiklerini beyan etmiştir ki, zaten Tâlut daha ırmağı görmeden, içenlerin kendisinden ayrılacağını bildirmişti.

Bu imtihanın hikmeti hakkında iki görüş vardır. Kazî buyurmuştur ki, Benî İsrail'in, açık mucizeler gördükleri hâlde, peygamberlere ve başlarındaki hükümdarlara karşı geldikleri meşhurdur. Allah-u Tealâ, düşmanla karşılaşmadan evvel bir mucize açıklayıp bu sebeple harbe sabredenle sabretmeyeni seçmek üzere onlara bu muameleyi yaptı. Veyahut zorluklara sabretmeye alışsınlar diye onları bu şekilde imtihan etti.

Bu ayeti celileden, sayı çokluğuna değil, ancak Allah-u Tealâ'nın yardımına güvenilmesi gerektiği anlaşılmaktadır, çünkü Mevlâ Tealâ yardım edince, azlık zarar vermediği gibi, yardımını çekince çokluk da fayda vermez. Binaenaleyh itibar, inayeti ilahiyeye (Allahın yardımına) dır ve bunu binlerce hadise ispat etmektedir.

Ancak askerin, harp âletleri (silahları) ve maddî sebepleri mükemmel olup, Manevî güçleri yüksek ve dindar olmaları sebebiyle Cenab-ı Hakka tam manasıyla güvenerek, düşmanı göze kestirmesi ve harbi kazanacağını kuvvetlice zannetmesi gereklidir.

Dolayısıyla, kumandanların harp için lâzım olacak şeyleri tam manasıyla hazırlayıp, orduyu bu şekilde yetiştirmeleri çok mühimdir, yoksa: "Düşman kuvvetli, biz zayıf" gibi, manevî gücü kıracak sözler kullanılırsa, askerin düzeninin bozulacağına şüphe yoktur.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, İmamı Rağip buyurdu ki: "Bu kıssada dünyanın ve dünyayı sevenlerin hâline işaret vardır. Şöyle ki: Dünyadan yetecek kadar alan, onun şerrinden necat bulur (kurtulur), daha fazla uğraşanın ise harareti artar."

Bundan dolayı buyurulmuştur ki: (اَلدُّنْيَا كَالْمِلْحِ مَنِ ازْدَادَ مِنْهَا عَطَشَ) **"Dünya tuz gibidir, kim onu artırmaya gayret ederse, susuzluğu** (dünyaya karşı isteği) **artar."**

٦٥٢– عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « لَوْ كَانَ لِابْنِ آدَمَ وَادِيَانِ مِنْ مَالٍ لَابْتَغٰى ثَالِثًا وَلَا يَمْلَأُ جَوْفَ ابْنِ آدَمَ اِلَّا التُّرَابُ وَيَتُوبُ اللّٰهُ عَلٰى مَنْ تَابَ »

651. İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayet edilen bir Hadisi Şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Âdemoğlunun iki vadi dolusu malı olsa, muhakkak bir üçüncüsünü ister. Âdemoğlunun iç boşluğunu** (hırslı gönlünü) **topraktan başka bir şey doldurmaz. Allah,** (ihtirastan) **tövbe edenin tövbesini kabul eder."** *(Buharî, Rikâk:10, Müslim, Zekât:116, 119, Tirmizî, Zühd:27, Menâ-kıb:32, İbn-i Mace, Zühd:27, Darimî, Rikâk:62, Ahmed İbn-i Hanbel:3/122, 1765)*

Yani insan, ölüp, karnı kabrinin toprağından doluncaya kadar, dünyaya karşı harîs (düşkün) olmaya devam eder, ancak bu kötü hırsından ve sair yasaklardan tövbe edenin tövbesini Allah-u Tealâ Hazretleri kabul eder. Öyle ise akıllı olan kişi dünya metaını toplamaya kendini yormaz, zira rızık ezelde taksim edilmiştir.

اَوْحَى اللّٰهُ اِلٰى دَاوُدَ « يَا دَاوُدُ تُرِيدُ وَاُرِيدُ فَاِنْ رَضِيتَ بِمَا اُرِيدُ كَفَيْتُكَ مَا تُرِيدُ وَاِنْ لَمْ تَرْضَ بِمَا اُرِيدُ اَتْعَبْتُكَ ثُمَّ لَا يَكُونُ اِلَّا مَا اُرِيدُ »

Allah-u Tealâ Hazretleri, Davud *(Aleyhisselam)* a vahyetti ki: **"Ya Davud! Sen bir şey istersin, bende bir şey isterim, eğer benim isteğime razı olursan, ben senin isteğine kâfi gelirim. Eğer benim isteğime razı olmazsan** (senin isteğin de) **seni yorarım sonra, yine ancak benim istediğim olur."***(Ruhul Beyan:1/389)*

٦٥٢– رُوِىَ اَنَّهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ قَالَ فِى وَصِيَّتِهِ لِاَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) « عَلَيْكَ يَا اَبَا هُرَيْرَةَ بِطَرِيقِ اَقْوَامٍ اِذَا فَزِعَ النَّاسُ لَمْ يَفْزَعُوا وَاِذَا طَلَبَ النَّاسُ الْاَمَانَ مِنَ النَّارِ لَمْ يَخَافُوا » قَالَ اَبُو هُرَيْرَةَ: مَنْ هُمْ يَا رَسُولَ اللّٰهِ؟ قَالَ: « قَوْمٌ مِنْ اُمَّتِى فِى آخِرِ الزَّمَانِ يُحْشَرُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَحْشَرَ الْاَنْبِيَآءِ اِذَا نَظَرَ اِلَيْهِمُ النَّاسُ ظَنُّوهُمْ اَنْبِيَآءَ مِمَّا يَرَوْنَ مِنْ حَالِهِمْ حَتّٰى اَعْرِفَهُمْ اَنَا فَاَقُولُ اُمَّتِى اُمَّتِى فَيُعْرَفُ الْخَلَائِقُ اَنَّهُمْ لَيْسُوا اَنْبِيَآءَ فَيَمُرُّونَ مِثْلَ الْبَرْقِ اَوِ الرِّيحِ

تُغْشِىٰ اَبْصَارُ اَهْلِ الْجَمْعِ مِنْ اَنْوَارِهِمْ » فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ! مُرْنِى بِمِثْلِ عَمَلِهِمْ لَعَلِّى اَلْحَقُ بِهِمْ. فَقَالَ: « يَا اَبَا هُرَيْرَةَ رَكِبَ الْقَوْمُ طَرِيقًا صَعْبًا آثَرُوا الْجُوعَ بَعْدَ مَا اَشْبَعَهُمُ اللّٰهُ وَالْعُرَى بَعْدَ مَا كَسَاهُمُ اللّٰهُ وَالْعَطَشَ بَعْدَ مَا اَرْوَاهُمُ اللّٰهُ تَرَكُوا ذٰلِكَ رَجَآءَ مَا عِنْدَ اللّٰهِ تَرَكُوا الْحَلَالَ مَخَافَةَ حِسَابِهِ صَحِبُوا الدُّنْيَا بِاَبْدَانِهِمْ وَلَمْ يَشْتَغِلُوا بِشَىْءٍ مِنْهَا عَجِبَتِ الْمَلَآئِكَةُ وَالْاَنْبِيَآءُ مِنْ طَاعَتِهِمْ لِرَبِّهِمْ طُوبٰى لَهُمْ وَدِدْتُ اَنَّ اللّٰهَ جَمَعَ بَيْنِى وَبَيْنَهُمْ » ثُمَّ بَكٰى رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ شَوْقًا اِلَيْهِمْ ثُمَّ قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: « اِذَا اَرَادَ اللّٰهُ بِاَهْلِ الْاَرْضِ عَذَابًا فَنَظَرَ اِلَيْهِمْ صَرَفَ الْعَذَابَ عَنْهُمْ فَعَلَيْكَ يَا اَبَا هُرَيْرَةَ بِطَرِيقِهِمْ »

652. Efendimiz*(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* a vasiyetlerinde buyurdular ki: **"Ya Eba Hureyre! Öyle bir kavimlerin yolları üzere ol ki, insanlar dehşete düştüğünde, onlar telaşa kapılmaz ve insanlar ateşten emin olmak istediklerinde, onlar korkmazlar."** Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* : "Onlar kimdir? Ya resulallah!" dedi. Efendimiz*(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle cevap verdi: **"Onlar, ümmetimden ahir zamanda gelecek bir cemaattır ki, kıyamet gününde peygamberlerin makamında haşrolacaklardır. İnsanlar onlara baktığında, gördükleri güzel hâllerinden dolayı, onları peygamberler zannedeceklerdir, taki ben onları tanıyıp: (اُمَّتِى اُمَّتِى) Ümmetim! Ümmetim! deyince bütün mahlukat onların peygamber olmadıklarını anlayacaklardır. Onlar şimşek veya rüzgar gibi geçip gideceklerdir ki, onların nurlarından mahşer ehlinin gözleri kamaşacaktır."**

Bunun üzerine Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* buyurdu ki: "Ya Resulallah! onların amellerinin bir benzerini bana da emret, ola ki, onlara karışırım" dedim. O zaman Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Ya Eba Hureyre! O kavim çok çetin bir yola girdiler. Şöyleki: Allah onları doyurduktan** (doyacak, yetecek kadar onlara verdikten) **sonra, açlığı tercih ettiler. Allah onları giydirdikten sonra, onlar çıplaklığı tercih ettiler. Allah onları suya kandırdıktan sonra, onlar susuzluğu tercih ettiler. Bütün bunları Mevlâ** (Tealâ) **nın indindeki mükâfatları umduklarından terkettiler. Hesabından korkarak, helâlın bile fazlasını terkettiler. Bedenleriyle dünya ile beraber oldular, kalpleriyle ise dünyanın hiçbir şeyi ile meşgul olmadılar.**

Melekler ve Nebiler, onların Rablerine karşı yaptıkları taatten taaccüb ettiler. Onlara müjdeler olsun! Allahu Tealâ'dan benimle onların arasını cemetmesini (beni onlarla beraber kılmasını) **istedim."**sonra Resulullah *(Sallallahu aleyhi ve Sellem)* onlara olan şevkinden ağladı ve daha sonra şöyle buyurdu:

"Allahu Tealâ yer ehline bir azap muradettiğinde, o dostlarına bakarak onlardan azabı çevirir. İşte ya Eba Hureyre! Sen onların yollarına sarıl." *(Ruhul Beyan :I/389)*

Ebussuûd Efendinin beyanına göre, Ayeti celilenin son cümlesi olan: (وَاللّٰهُ مَعَ الصّٰبِرِينَ) **"Allah, sabredenlerle beraberdir."** kavli şerifi, sabra teşvik ve cesaret vermek için, o yüksek imanlı kişiler tarafından da söylenmiş olabilir. Onların sözlerini takviye için, Mevlâ Tealâ tarafından yeni başlayan bir söz de olabilir.

(غُرْفَة) **GURFE:** Tefsiri kebirde zikredildiğine göre, Lugat ehli buyurmuştur ki, Gurfe, insanın avucunda bulunan az bir şeydir, Garfe ise, eli bir ke-re daldırmaktır. Aynı bu vezinde: (أُكْلَة) bir lokma yemek demektir.(أَكْلَة) ise, bir kere yemektir. (خُطْوَة) **HUTVE:** İki ayak arası mesafe, (خَطْوَة) ise, bir adım atmak demektir.

Kurtubî Tefsirinde zikredildiğine göre, Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: (اَلْاَكُفُّ اَنْظَفُ الْآنِيَة) **" Avuçlar, kapların en temizleridir."**

İmamı Kurtubî buyurmuştur ki, Bu zamanlarda sırf helal arayan kimse, gece ve gündüz saatlerinde durmadan akarak insanların hizmetine amade o lan göze ve pınarlardan avucuyla içsin ve bununla sevap kazanmayı, günahlardan kurtulmayı ve geçmiş büyük imamlara kavuşmayı kastetsin.

İÇMENİN SÜNNETLERİ HAKKINDAKİ BAZI HADİSİ ŞERİFLER

٦٥٣- عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ: مَرَرْنَا عَلٰى بِرْكَةٍ فَجَعَلْنَا نَكْرَعُ فِيهَا . فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « لاَ تَكْرَعُوا وَلٰكِنِ اغْسِلُوا اَيْدِيَكُمْ ثُمَّ اشْرَبُوا فِيهَا فَاِنَّهُ لَيْسَ اِنَاءٌ اَطْيَبَ مِنَ الْيَدِ ».

653. İbni ömer *(Radıyallahu Anhuma)* şöyle demiştir: Biz (bir yolculuk esnasında) bir havuza uğradık da ondan (kapsız ve avuçsuz) dudaklarımızla su içmeye başladık. Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : "(Kapsız ve avuçlamaksızın) **dudaklarınızla içmeyiniz lâkin ellerinizi** (iyice) **yıkayınız sonra, avuçlarınızla içiniz, çünkü elden daha iyi bir kap yoktur."** buyurdu. *(İbni Mace, Eşribe:25, No:3433)*

٦٥٤- عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) عَنْ اَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ ؛ قَالَ: نَهَانَا رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ اَنْ نَشْرَبَ عَلٰى بُطُونِنَا ، وَهُوَ الْكَرْعُ وَنَهَانَا اَنْ نَغْتَرِفَ بِالْيَدِ الْوَاحِدَةِ وَقَالَ « لاَ يَلَغْ اَحَدُكُمْ كَمَا يَلَغُ الْكَلْبُ وَلاَيَشْرَبْ بِالْيَدِ الْوَاحِدَةِ

كَمَا يَشْرَبُ الْقَوْمُ الَّذِينَ سَخِطَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ وَلَايَشْرَبْ بِاللَّيْلِ فِى اِنَاءٍ حَتّٰى يُحَرِّكَهُ اِلاّ اَنْ يَكُونَ اِنَاءً مُخَمَّرًا وَمَنْ شَرِبَ بِيَدِهِ وَهُوَ يَقْدِرُ عَلٰى اِنَاءٍ ، يُرِيدُ التَّوَاضُعَ ، كَتَبَ اللّٰهُ لَهُ بِعَدَدِ اَصَابِعِهِ حَسَنَاتٍ وَهُوَ اِنَاءُ عِيسَى بْنِ مَرْيَمَ (عليهما السلام) اِذْ طَرَحَ الْقَدَحَ فَقَالَ اُفٍّ ! هٰذَا مَعَ الدُّنْيَا » .

654. Abdullah İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bizi yüzükoyun yatarak dudaklarla (bardaksız ve avuçlamaksızın) su içmekten menetti. Ve tek elin avucuyla suyu avuçlayıp içmemizi yasakladı ve şöyle buyurdu:

"Herhangi biriniz, köpeğin su içtiği gibi (kapsız ve avuçsuz) **dudaklarıyla su içmesin ve Allahın gazabettiği kavmin içtiği gibi tek elin avucuyla içmesin. Geceleyin de kabı hareket ettirip** (içini görmedikçe), **ondan** (su) **içmesin. Meğer ki, kabın üstü ve ağzı iyice örtülü ola. Kim bir kaptan içebildiği hâlde tevazu** (gönül alçaklığı) **niyetiyle, avuçlarıyla su içerse, allah ona parmaklarının sayısınca sevaplar yazar. Avuç, Meryem oğlu İsa** *(Aleyhimesselam)* **ın kabıdır. Çünkü İsa, bardağı atarak: Öf! bu, dünya ile beraberdir.** (veya dünya ile beraber buna öf!) **dedi."** *(İbni Mace,Eşribe:25, No:3431)*

(طَاقَتْ) **TAKAT:** İtakat, gücü yetmek manasında mastardır. itaat mastarından taat alındığı gibi, itakat 'tan da takat alınmıştır.

(فِئَة) **FİE:** dönüş manasında olan fey'den alınmıştır. bir cemaatın bazısı bazısına döndükleri (gidip geldikleri) için topluluğa fie denmiştir.

(طَعَامْ) **TAAM:** Aslında tatmak demektir. bu kelime yemeğe de içmeye de kullanılır.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, Ebu Hanife *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Bir adam "Filan kölem ırmaktan içerse hür olsun." derse, o köle de eliyle veya bir kapla içerse azat olmaz, ancak ağzını ırmağa dayayarak içerse azat olur, zira Allah-u Tealâ Hazretleri, bu ayeti celilesinde, Ker' (ağzı dayayarak içmek) le, şürb (elle içmek) arasını ayırdı.

Mevlâ Tealâ,Tâlut'un, kendisine itaat eden askerleriyle yoluna devam edip münafıkların geri döndüklerini beyan ettikten sonra, Câlut'un ordusuyla muharebeye başladıklarını açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

وَلَمَّا بَرَزُوا لِجَالُوتَ وَجُنُودِهِ قَالُوا رَبَّنَا اَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَثَبِّتْ اَقْدَامَنَا وَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ (٢٥٠)

KELİME MANASI (250)

(وَلَمَّا بَرَزُوا) **Ne zaman ki zahir oldular,** yani Tâlut ve beraberindeki müminler harp meydanına çıktılar, kim için? (لِجَالُوتَ) **Câlut için,** daha? (وَجُنُودِهِ) **ve orduları için,** yani onlarla muharebe etmek için ortaya çıktıklarında, (قَالُوا) **dediler,** yani düşmanlarının sayılarını ve kuvvetlerini görüp, zahiren onlara dayanamıyacaklarını yakinen anladıktan sonra, ikinci fırkanın sözüyle, birinci fırkanın da kalbi kuvvetlenerek, Allah-u Tealâ'ya yalvarıp ondan yardım istemek üzere hep beraber şöyle dediler: (رَبَّنَا) **Ey bizim Rabbimiz!,** (أَفْرِغْ) **Dök, yağdır,** kimin üzerine? (عَلَيْنَا) **bizim üzerimize,** ne?(صَبْرًا) **sabır,** yani bizi harbin şiddetlerine dayanmaya muvaffak kıl, (وَثَبِّتْ) **ve ziyade sabit kıl,** neyi? (أَقْدَامَنَا) **ayaklarımızı,** yani çarpışma anında bize son derece kuvvet ve sebat bahşet ki, sarsılmayalım, sallanmayalım, (وَانْصُرْ) **ve yardım et,** kime? (نَا) **bize,** kime karşı? (عَلَى الْقَوْمِ) **kavme karşı,** öyle kavim ki, (الْكَافِرِينَ) **küfredici,** yani o kafir kavmi kahretmek ve bozguna uğratmak suretiyle bize yardım et.

MEALİ ŞERİFİ (250)

Onlar (Tâlut'a itaat eden müminler) **Câlut ile askerlerine karşı meydana çıktıklarında: "Ey Rabbimiz! Üzerimize** (yağmur gibi) **sabır yağdır ve ayaklarımızı ziyade sabit kıl ve o küfredici kavme karşı bize yardım et" dediler.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebirde zikredildiğine göre, kendisinde hiç bir perde (görüşe mani bir şey) olmayan araziye: (بَرَزْ) denir. (بُرُوزْ) da herkesin böyle bir arazide, birbirini görecek şekilde karşı karşıya bulunmalarıdır.

Tâlut'un askerleri içersindeki, imanı kuvvetli olan âlimler, içlerinde bulunan avam ve zayıf kişilere: "Allah'ın izniyle nice az cemaatlerin çok cemaatleri yendiğini, fetih ve nusretin ancak Allah'ın yardımıyla olacağını." anlattıktan sonra, Tâlut'un askeri, Câlut'un ordusuyla karşılaşınca kendilerinin az olup düşmanlarının çokluğunu görerek derhal duaya başladılar.

Mevlâ Tealâ ve Tekaddes Hazretleri Kuran-ı Kerim'in diğer bazı ayetlerinde başka kavimlerin de böyle yaptığını açıklamak üzere:

وَكَأَيِّنْ مِنْ نَبِيٍّ قَاتَلَ مَعَهُ رِبِّيُّونَ كَثِيرٌ فَمَا وَهَنُوا لِمَا أَصَابَهُمْ فِي سَبِيلِ
اللَّهِ وَمَا ضَعُفُوا وَمَا اسْتَكَانُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الصَّابِرِينَ (١٤٦) وَمَا كَانَ قَوْلَهُمْ إِلَّا

Ayet: 250

اَنْ قَالُوا رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَاِسْرَافَنَا فِى اَمْرِنَا وَثَبِّتْ اَقْدَامَنَا وَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ (١٤٧)

"Nice peygamberler vardı ki, beraberlerinde Allah'a bağlı birçok âlim kişiler savaştılar da Allah yolunda başlarına gelen (belâ ve musibet) **lerden dolayı gevşeklik ve zafiyet** (güçsüzlük) **göstermediler.** (Düşmana) **boyun da eğmediler. Allah sabredenleri sever." İşte onların sözü: "Ey Rabbimiz! Bizim günahlarımızı ve işimizdeki israfımızı** (taşkınlığımızı) **bağışla ve** (muharebede) **ayaklarımızı çok sabit kıl** (kaydırma). **Ve kafir kavme** (topluluğa) **karşı bize yardım et." demelerinden başka bir şey değildi,** buyuruyor. *(Ali İmran Suresi:146-147)*

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* düşmanla karşılaştığında:

٦٥٥- « اَللّٰهُمَّ بِكَ اَصُولُ وَاَجُولُ »

655. **"Ey Allah'ım! senin** (yardımın) **la saldırıyor ve seninle** (harp meydanında) **dolaşıyorum."** derdi.

Bazı kere de:

« اَللّٰهُمَّ اِنِّى اَعُوذُ بِكَ مِنْ شُرُورِهِمْ وَاَجْعَلُكَ فِى نُحُورِهِمْ »

"Ey Allah'ım! onların şerlerinden sana sığınırım ve seni (n korkunu) **onların boğazlarına düğümlerim."** derdi. *(Kurtubî: 3/256)*

Bedir günü de Allah-u Tealâ, va'dini yerine getirinceye kadar dua ettiği hatta omuzlarından rida (cübbe) sinin düştüğü rivayet edilmiştir. Bu hususta daha fazla malumat, inşaallah Ali İmran suresinde gelecektir. *(Kurtubî: 3/256)*

Câlut, Âd kavminden kalan Amâlika kavminin meliki olan zalim ve cebbar bir kimseydi, Tâlut'un Câlut'la muharebelerini Mevlâ Tealâ'nın zikretmesi, bu ümmetin de düşmana karşı çıkarken, daima Allah'tan ihlasla yardım istemesi lâzım olduğuna işaret etmek içindir.

Ebussuûd Efendinin beyanına göre,Tâlut'un askerleri,dualarında,harpte lâzım olan üç şeyi gayet kısa ve manalı sözlerle istemişlerdir.

1. Sabır, (رَبَّنَا اَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا) **"Ey Allahımız! Bizim üzerimize sabır dök"** diyerek muharebede karşılaşacakları sıkıntılara sabretmeyi istemişlerdir. Bu hususta mubalağa yapmak için: "Kabın içindekileri tamamen boşaltma." manasında olan İfrağ tabirini kullanmışlardır ki, mana: "Bizim üzerimize tam manasıyla son derece sabır yağdır." demek olur.

2. Harp âletleriyle güzel bir şekilde kendini müdafaa imkânı bulup kaçmaya muhtaç olmamak, bunu da: (وَثَبِّتْ اَقْدَامَنَا) **"Ayaklarımızı ziyade sabit kıl."** kavli şerifiyle talebetmişlerdir.

3. Nusret-i İlâhîye (Allahın yardımı) nın gelmesidir. Bunu da: (وَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ) "**Kâfir kavme karşı bize yardım et.**" kavli latifiyle istirhamda bulunmuşlardır.

Mevlâ Tealâ, Tâlut ve askerlerinin dualarını beyan ettikten sonra, dualarını kabul edip yardım ettiğini açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

فَهَزَمُوهُمْ بِإِذْنِ اللَّهِ وَقَتَلَ دَاوُدُ جَالُوتَ وَآتَاهُ اللَّهُ الْمُلْكَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَهُ مِمَّا يَشَاءُ وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَفَسَدَتِ الْأَرْضُ وَلَكِنَّ اللَّهَ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْعَالَمِينَ (٢٥١)

KELİME MANASI (251)

(فَهَزَمُو) **Hemen bozguna uğrattılar,** yani Allah-u Tealâ onların dualarını kabul etti, onlara sebat ve sabır verdi ve yardım etti.Onlar da kırıp geçirdiler. Kimi? (هُمْ) **onları,** neyle? (بِإِذْنِ اللَّهِ) **Allah'ın izniyle,** yani Allah-u Tealâ'nın, o kafirlerin bozguna uğramasını murad etmesi sebebiyle, (وَقَتَلَ) **ve katletti,** (öldürdü) kim? (دَاوُدُ) **Davud** *(Aleyhisselam)* , kimi? (جَالُوتَ)**Câlut'u,** (وَآتَا) **ve verdi,** kime? (هُ) **ona,** (Davud *(Aleyhisselam)* a) kim? (اللَّهُ) **Allah** (-u Tealâ Hazretleri) neyi? (الْمُلْكَ) **mülkü,** yani arzı mukaddesenin meşrik ve mağrib'deki mülkünü (hükümdarlığını) verdi. Daha? (وَالْحِكْمَةَ) **hikmeti,** yani nübüvveti (Peygamberliği), (وَعَلَّمَ) **ve ziyadesiyle öğretti,** kime? (هُ) **ona** (Davud *(Aleyhisselam)* a), nelerden? (مِمَّا) **o ilimlerden ki,** (يَشَاءُ) **diliyor,** (وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ) **Eğer Allah-u Tealâ'nın defetmesi olmasaydı,** kimi? (النَّاسَ) **insanları,** insanlardan bedel, (بَعْضَهُمْ) **bazısını,** yani şer ve fesad işleyenlerin şerrini, kimle? (بِبَعْضٍ) **diğer bazısı ile,** yani Allah-u Tealâ Hazretleri iyi kulları sebebiyle kötü kullarının fesadını önleyip savmasaydı, (لَفَسَدَتْ) **elbette fesada uğrardı,** ne? (الْأَرْضُ) **yeryüzü,** yani yeryüzünün ekinleri, ziynetleri vesair bütün maslahatları ve menfaatları bozulup giderdi. (وَلَكِنَّ اللَّهَ) **Ve lâkin Allah** (-u Tealâ Hazretleri) (ذُو فَضْلٍ) **büyük fazl sahibidir,** ne üzerine? (عَلَى الْعَالَمِينَ) **bütün âlemler üzerine.**

MEALİ ŞERİFİ (251)

Hemen (düşmanla karşılaşır karşılaşmaz) **onları Allah** (-u Tealân) **ın izniyle hezimete** (bozguna) **uğrattılar. Ve** (müminlerin arasında bulunan) **Davud** *(Aleyhisselam)* **Câlut'u öldürdü. Allah** (-u Tealâ) **da ona** (İşmvîl ve Tâlut'un

vefatından sonra) **mülk ve hikmeti** (saltanat ve Peygamberliği bir arada) **verdi. Ve ona dilediklerinden bazısını tam manasıyla öğretti. Ve eğer Allah insanların bazısını** (n şer ve fesadını) **diğer bazısı** (nın hayır ve salahı) **ile önlemeseydi, elbete yeryüzü fesada uğrardı. Ve lâkin Allah** (-u Tealâ) **bü-tün âlemler üzerine büyük fazl** (u kerem) **sahibidir.**

İZAHAT

Taberî, Dürrül Mensur, Hazin, Kurtubî ve Ruhul Beyan tefsirlerinde zikredildiğine göre, Tâlut'la beraber ırmağı geçenler arasında Davud *(Aleyhisselam)* ın babası îşâ *(Aleyhisselam)* da bulunuyordu. Beraberinde onüç oğlu vardı. Davud *(Aleyhisselam)* onların en küçüğüydü, koyun otarırdı.

Bir gün Davud *(Aleyhisselam)*, babasına: **"Ey babacığım! Sapanımla neyi nişan alsam mutlaka vuruyorum."** dedi. Babası: "Ey oğlum! Sana müjdeler olsun muhakkak Allah-u Tealâ senin rızkını sapanına koydu." dedi.

Bir kere yine gelerek: **"Ey babacığım! dağlara gittiğimde oturan bir aslan gördüm ona bindim ve kulağından tuttum, bana bir şey yapmadı."** dedi Babası: "Oğlum! Sevin, çünkü bu, Allah-u Tealâ'nın senin hakkında istemiş olduğu bir hayırdır." dedi.

Diğer bir kere de: **"Ey babacığım! ben dağlar arasında gezerken, tesbih ettiğim zaman bütün dağlar da, benimle beraber tesbih ediyor."** dedi. Bunu duyan babası: "Ey evladım! çok sevin ki, Allah-u Tealâ sana büyük hayırlar ihsan etti." dedi.

O zamanın peygamberi olan İşmevîl *(Aleyhisselam)* a Mevlâ tarafından, Câlut'u, îşâ oğlu Davud'un öldüreceği vahyedildi. Bunun üzerine peygamber: Davud *(Aleyhisselam)* a: **"Muhakkak Allahu Tealâ, Câlut'u senin elinde öldürecek, sen de bizimle beraber onunla harbetmeye çık."** dedi.

Davud da onlarla beraber yola çıktı. Yolda giderken bir taşa rastladı, o taş dile gelerek kendisine: "Ey Davud! Beni al, çünkü ben, Harun *(Aleyhisselam)* ın taşıyım ki, benimle filan hükümdar öldürülmüştür." dedi.

Davud *(Aleyhisselam)* onu torbasına koydu. Sonra başka bir taşa rastladı, O da: "Beni yanına al, çünkü ben Musa *(Aleyhisselam)* ın taşıyım ki, benimle filan filan kişiler öldürülmüştür." dedi. Onu da torbasına attı.

Sonra bir taşa daha rastladı. O da: "Beni al, çünkü Câlut'u benimle öldüreceksin." dedi. Onu da torbasına attı. Sapan atmak Davud *(Aleyhisselam)* ın âdetiydi, sapanıyla kurt, aslan, kaplan gibi hangi hayvana atsa, mutlaka onu öldürürdü.

Harp için iki ordu karşı karşıya gelince, cebbar Câlut harb meydanına çıkarak karşısına çıkacak adam aradı, fakat buna kimse cesaret edemedi. Çünkü o çok kuvvetliydi, tek başına orduları bozguna uğratırdı, kafasında 300 okka ağırlığında demir bir miğfer taşırdı.

Karşısına kimsenin çıkmadığını gören Câlut: "Ey Benî İsrail! Eğer siz hak üzere olsaydınız, elbette karşıma çıkan olurdu." dedi. O zaman Davud *(Aleyhisselam)*, kardeşlerine: "Bu adamın karşısına kim çıkacak?" dedi. Onlar susunca, Tâlut, Davud *(Aleyhisselam)* ın Câlut'a karşı çıkmasını istedi ve bu takdirde ona kızını vereceğini ve mülkünün yarısına onu hakim edeceğini vaadetti.

Davud *(Aleyhisselam)* Câlut'a doğru yönelmeye karar verince, Tâlut ona bir at, bir zırh, bir de silah verdi. Davud *(Aleyhisselam)* silahı kuşandı ata bindi, biraz yürüdükten sonra, kumandana doğru geri döndü. Orada bulunanlar: "Her halde çocuk korktu ki, geri döndü." dediler. Davud *(Aleyhisselam)* kumandanın yanına gelince, O: "Sana ne oldu." dedi. Davud *(Aleyhisselam)* da: "Allahu Tealâ bana yardım etmezse, bu silah benim hiç bir işime yaramaz. Sen beni bırak da, istediğim gibi harbedeyim." dedi. Kumandan da: "Peki olur." deyince Davud *(Aleyhisselam)*, sapanını ve torbasını aldı ve Câlut'a doğru ilerledi.

Câlut, Davud *(Aleyhisselam)* ı görünce, Allah tarafından kalbine bir korku geldi ve Davud *(Aleyhisselam)* a: "Ey delikanlı! Ben sana acıyorum, seni öldürmek istemiyorum, geri dön." deyince, Davud *(Aleyhisselam)* : "Ben seni öldüreceğim." dedi.

Câlut: "Köpek avına çıkar gibi, bu sapan ve taşlarla mı beni öldürmeye geldin?" deyince, Davud *(Aleyhisselam)* : "Evet, sen köpekten daha zararlısın." dedi. Bunu duyan Câlut, çok kızarak: "Senin etlerini mutlaka yerdeki vahşi hayvanlarla, gökteki kuşlar arasında bölüştüreceğim!" dedi.

Davud *(Aleyhisselam)* da: "Bilakis Allah *(Celle Celâlühü)* senin etlerini bölüştürecektir." dedi. Ve: "İbrahim *(Aleyhisselam)* ın İlâhının ismiyle işime başlarım." diyerek, torbadan bir taş çıkardı. Sonra, İshâk *(Aleyhisselam)* ın İlâhının ismiyle deyip bir taş daha çıkardı, daha sonra da, Yakup *(Aleyhisselam)* ın İlâhının ismini okuyarak, üçüncü taşı da çıkardı ve üç taşı sapanına koydu.

Taşların hepsi bir tek taşa dönüşüverdi. Davud *(Aleyhisselam)* sapanı döndürüp atınca, Allah-u Tealâ'nın rüzgara emretmesiyle o taş Câlut'un başında bulunan miğferin burun kısmını delip, beynine girdi, sonra ensesinden çıkıp, Câlut'u öldürdüğü gibi, arkasında bulunan otuz kişiyi daha öldürdü. Böylece Allah-u Tealâ o orduyu bozguna uğrattı.

Sonra, Davud *(Aleyhisselam)*, Câlut'un leşini sürükleyerek Tâlut'un önüne attı. Bunun üzerine müslümanlar son derece sevinerek selâmet içersinde memleketlerine döndüler.

Tâlut da verdiği sözü yerine getirmek üzere Davud *(Aleyhisselam)* ı kızıyla evlendirdi ve memleketinin yarısının idaresini ona teslim etti. Çok zaman geçmeden bütün millet Davud *(Aleyhisselam)* a meyledip onu çok sevmeye ve anmaya başlayınca, Tâlut onu kıskanarak öldürmek istedi. Davud *(Aleyhisselam)* da bunu anlayıp ondan kaçtı, Tâlut onun peşine bir çok gözcüler salıp son derece arattıysa da onu bulamadı.

Davud *(Aleyhisselam)* ise, Allah-u Tealâya ibadet etmekle meşgul olan kişilerin bulunduğu dağa gidip, onlarla beraber uzun müddet orada Allah-u Tealâ'ya ibadet etti. Alimler ve âbidler, Tâlut'u, Davud *(Aleyhisselam)* ı yakalatma fikrinden vazgeçirmeye çalıştılarsa da Tâlut bir türlü vazgeçmiyor ve kendisine nasihat etmeye kalkan âlimlerden eline geçirdiklerini mutlaka öldürüyordu.

Ve nihayet yaptığı suçlara pişman olarak ağlamaya başladı o kadar ki, insanların, kendisine acıyacağı bir hâle düştü. Her gece kabristana gidip ağlayarak: "Benim tövbemin nasıl kabul edileceğini bilip de, bana haber verene Allah-u Tealâ rahmet etsin." diye sesleniyordu.

Onun bu hâlini gören bazı yakınları Tâlut'a acıyarak, kendisine: "Biz sana tövbenin nasıl kabul edileceğini haber verecek bir kişiyi gösteririz ama sen onu da öldürmeye kalkarsın." dediler. O: "Vallahi onu öldürmem bilakis ona son derece ikram ederim, hükmüne boyun eğerim." deyince, ondan bu hususta kuvvetli sözler aldıktan sonra, onu, ismi azamı (Allahın en büyük ismini) bilen bir kadının kapısına götürdüler.

Tâlut, Kadının yanına varınca huzurunda toprağı öptü ve tövbesinin kabul olunup olunmayacağını sordu. Kadın: "Vallahi ben senin için bir tövbe bilmiyorum, lâkin sen bir peygamberin kabrini biliyor musun?" dedi. O da kadını İşmevîl *(Aleyhisselam)* ın kabrine götürdü. Kadın orada namaz kılıp dua ettikten sonra, kabrin sahibine seslendi. İşmevîl *(Aleyhisselam)* başından toprakları silkerek kabrinden çıktı, onları görünce:"Ne oldu kıyamet mi koptu?" diye sordu. Kadın:"Hayır kıyamet kopmadı lâkin Tâlut tövbe etmek istiyor." dedi.

İşmevîl *(Aleyhisselam)* : "Ey Tâlut benden sonra neler yaptın." dedi. O da: "Hiçbir kötülük bırakmadım hepsini yaptım. şimdi tövbe etmek için huzuruna geldim." deyince, İşmevîl *(Aleyhisselam)* ona: "Kaç çocuğun var?" dedi . O: "On erkek çocuğum var. " diye cevap verdi.

O zaman İşmevîl *(Aleyhisselam)* : "Senin tövbenin kabul edilmesinin tek çaresi bütün mülkünden ayrılıp, çocuklarınla beraber Allah-u Tealâ'nın yoluna çıkmandır, eğer çocuklarını önüne katar da, hepsi gözünün önünde şehit edilir sonunda sen de şehit edilirsen tövben kabul olundu demektir." dedi ve sonra İşmevil *(Aleyhisselam)* ölü olarak kabrine düştü.

Tâlut oradan döndükten sonra, kendisine emredilenleri yaparak şehit edildi. Onu öldüren kişi, Davud *(Aleyhisselam)* a gidip: "Düşmanını öldürdüm." diyerek müjde vermek isteyince, Davud *(Aleyhisselam)* : "Onun peşinden sende yaşamıyacaksın." dedi ve boynunu vurdu.

Tâlut'un mülkü 40 sene sürmüştü, ondan sonra, Benî İsrail, Davud *(Aleyhisselam)* a gelerek Tâlut'un hazinelerini ona teslim ettiler ve onu başlarına hükümdar seçtiler. Tâlut'un şehit edilmesinden sonra, Davud *(Aleyhisselam)* da 70 sene hüküm sürdü. İşte Allah-u Tealâ Hazretleri'nin Davud *(Aleyhisselam)* a verdiği mülkten maksat, Benî İsraîl'in hükümdarlığıdır.

Hikmetten maksada gelince, Tefsiri Kebirde zikredildiğine göre, Hikmet, aslında her işi doğru ve düzgün bir şekilde, yerli yerinde yapmaktır ki, bu mananın en üstünü ancak peygamberlikte meydana gelir, çünkü peygamberlere , hakîm (her işi yerinde) olan Allah-u Tealâ tarafından vahiy geldiği için en büyük hikmete mazhar olmuşlardır.

Davud *(Aleyhisselam)* dan evvel mülk ve nübüvvet (hükümdarlık ve peygamberlik) hiç bir kimsede toplanmamıştı geride de geçtiği gibi mülk bir soyda, nübüvvetse başka bir soyda bulunuyordu. Davud *(Aleyhisselam)* da ise ikisi toplandı.

Allah-u Tealâ Hazretlerinin, Davud *(Aleyhisselam)* a öğrettiği ilimlerden maksat hakkında bir kaç görüş vardır.

1. Zırh dokuma sanatı: Davud *(Aleyhisselam)* zırh yapar, satar ve ancak el emeğinden yerdi. Nitekim Mevlâ Tealâ:

... وَأَلَنَّا لَهُ الْحَدِيدَ (١٠) أَنِ اعْمَلْ سَابِغَاتٍ وَقَدِّرْ فِي السَّرْدِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا ... (١١)

"Biz ona (Davud *(Aleyhisselam)* a) **demiri de** (mum gibi) **yumuşattık.** (Bütün bedeni örtecek) **uzun zırhlar yap,** (onları) **dokumada takdir et** (ölçü üzere düzenli bir şekilde hareket et). **diye** (emrettik)." buyuruyor. *(Sebe' Suresi:10 ,11 den)*

Başka bir yerde:

وَعَلَّمْنَاهُ صَنْعَةَ لَبُوسٍ لَكُمْ لِتُحْصِنَكُمْ مِنْ بَأْسِكُمْ . . . (٨٠)

"Biz ona (Davud *(Aleyhisselam)* a) **sizin için, sizi muharebenizin şiddetinden korumak için giyecek** (zırh) **sanatını öğrettik."** buyurmaktadır. *(Enbiya Suresi:80 den)*

2. Allah-u Tealâ ona kuş ve karınca dillerini öğretti. Nitekim Mevlâ Tealâ, Davud *(Aleyhisselam)* ın oğlu Süleyman *(Aleyhisselam)* ın, kendilerine verilen nimetleri anlatırken:

وَوَرِثَ سُلَيْمَانُ دَاوُدَ وَقَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ عُلِّمْنَا مَنْطِقَ الطَّيْرِ وَأُوتِينَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْفَضْلُ الْمُبِينُ (١٦)

"Süleyman, Davud'a varis (hem peygamberlik hemde ilim bakımından mirasçı) **oldu.** (Süleyman *(Aleyhisselam)*): **Ey insanlar! Bize kuşların dili** (seslerinin manaları) **öğretildi ve bize her şeyden** (hem peygamberlere, hem de hükümdarlara verilen nasip) **verildi. Şüphesiz ki bu, apaçık fazlın** (üstünlüğün) **ta kendisidir."** dediğini nakletmiştir. *(Neml Suresi:16)*

3. Dünya işlerini düzenli bir şekilde idare edebilmek için gerekli olan devlet ve siyaset ilmi. Çünkü babaları çoban olduklarından Davud *(Aleyhisselam)* ın, devlet yönetme bilgisini onlardan alması mümkün olmadı, ancak Allah-u Tealâ fazl-u keremiyle bu ilmi de kendisine öğretti.

4. Din ilmi. Nitekim Allah-u Tealâ:

. . . وَآتَيْنَا دَاوُدَ زَبُورًا (٥٥)

"Biz Davud'a Zebur verdik." *(İsra Suresi:55 den)*

Diğer bir yerde de:

وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ عِلْمًا وَقَالَا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي فَضَّلَنَا عَلَىٰ كَثِيرٍ مِنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ (١٥)

"Andolsun ki, muhakkak biz Davud'a ve Süleyman'a büyük bir ilim (insanlar arasında doğru karar verme ilmi, kuş dili vesair bilgiler) **vermişizdir.** (Bundan dolayı) **onlar: Bizi mümin kullarının birçoğundan üstün kılan Allah'a hamdolsun, dediler."** *(Neml Suresi:15)*

Diğer bir yerde de:

. . . وَكُلًّا آتَيْنَا حُكْمًا وَعِلْمًا . . . (٧٩)

"Biz, her birine (hem Davud, hem de Süleyman *(Aleyhimesselam)* a) **hüküm** (Peygamberlik) **ve ilim vermiştik."** buyuruyor. *(Enbiya Suresi:79 dan)*

Çünkü Davud *(Aleyhisselam)*, insanlar arasında hakim olacağı için nasıl hükmedeceğine dair malumat sahibi olması gerekli olduğundan, Allah-u Tealа ona bu ilmi de öğretmiştir.

5. Güzel ses ve nameyle okumak, Hazin tefsirinde zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ, Davud *(Aleyhisselam)* a verdiği sesi, kullarından hiç birine vermemiştir. O, Zebur'u okuduğu zaman vahşi hayvanlar, boyunlarından tutulacak kadar yaklaşırlardı, kuşlar onu dinlemek için gelip başının üzerinde bulut gibi gölge yaparlar, akan sular diner, rüzgar sinerdi. O, tesbih ettiğinde, dağlar onunla beraber tesbih ederdi. Nitekim Mevlâ Tealâ:

. . . وَسَخَّرْنَا مَعَ دَاوُدَ الْجِبَالَ يُسَبِّحْنَ وَالطَّيْرَ وَكُنَّا فَاعِلِينَ (٧٩)

"Dağları ve kuşları Davudla birlikte tesbih etmek üzere musahhar (itaatkâr) **etmiştik ve** (bütün bunları) **yapanlar bizdik."** *(Enbiya Suresi:79 dan)*

Diğer bir yerde de:

وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُدَ مِنَّا فَضْلًا يَا جِبَالُ أَوِّبِي مَعَهُ وَالطَّيْرَ . . . (١٠)

"Andolsun ki muhakkak biz, Davud'a tarafımızdan bir fazl (üstünlük) **verdik. Ey Dağlar! Onunla birlikte** (güzel namelerle) **tesbih edin** (diye dağlara vahyettik), **kuşlara da** (bunu emrettik)." buyuruyor. *(Sebe' Suresi: 10 dan)*

Tefsiri Kebirde zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ Hazretleri Câlut ve orduları sebebiyle meydana gelen fesadı, Tâlut ve orduları, özellikle Davud

(Aleyhisselam) ın Câlut'u öldürmesiyle ortadan kaldırdığını açıkladıktan sonra bütün insanların, birbirine verecekleri zararları yine birbirleriyle ortadan kaldıracağını, böylece yer yüzünün fesada uğramıyacağını beyan etmek üzere: (وَلَوْلاَ دَفْعُ اللّٰهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَفَسَدَتِ الْاَرْضُ) **"Eğer Allah, insanlardan bir kısmıyla diğerlerini def etmeseydi** (savup hizaya getirmeseydi) **elbette yer yüzü fesada uğrar** (bütün düzeni bozulur) **du."** buyurdu.

Tefsiri Kebir ve Kurtubî de zikredildiğine göre, âlimler, kendileri sebebiyle fesadın ortadan kaldırıldığı kişilerin kimler olduğunda ihtilaf ettiler.

1. Bunlar, mucizeler gösterip âyetler okuyarak insanları, küfre düşmekten kurtaran Peygamberlerdir. Nitekim Mevlâ Tealâ bunların reisleri olan Muhammed Mustafa *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Efendimize hitaben:

الٓرٰ كِتَابٌ اَنْزَلْنَاهُ اِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِ بِاِذْنِ رَبِّهِمْ اِلٰى صِرَاطِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ (١)

"(Bu Kuran) **Rablerinin izniyle, insanları karanlıklardan aydınlığa, o Azîz** (her şeye galip), **Hamîd** (övgüye lâyık) **olan** (Allah) **ın yoluna çıkarman için sana indirdiğimiz büyük bir kitaptır."** buyuruyor. *(İbrahim Suresi:1)*

2. Bunlardan maksat emri bilma'rûf ve nehyi anilmünker yaparak (iyiliği emredip kötülüğü yasaklayarak), insanları, günahlardan ve yasaklardan uzaklaştıran, dolayısıyla büyük bir fesadın ortadan kalkmasına vesile olan kişilerdir. Nitekim Mevlâ Tealâ bu ümmete hitaben:

كُنْتُمْ خَيْرَ اُمَّةٍ اُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَاْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ... (١١٠)

"Siz, insanlar (ın iyiliği) **için** (ortaya) **çıkarılmış en hayırlı bir ümmetsiniz, iyiliği emreder, kötülükten men eder ve Allah'a inanırsınız."** buyuruyor. *(Ali İmran Suresi:110 dan)*

3. Bunlar, Peygamberlerin getirmiş olduğu şeriatları tatbik eden melikler (devlet reisleri) dir. Şöyle ki, insanın tek başına yaşaması mümkün değildir. Çünkü eken, biçen, bina yapan, dokuyan olmasa bir insanın bile işleri görülmez. Bütün bu ihtiyaçların yerine gelmesi ancak bir topluluğun aynı yerde yaşamalarıyla mümkün olabilir. Bundan dolayı: (اَلْاِنْسَانُ مَدَنِيُّ الطَّبْعِ) **"İnsan, yaratılışından medenîdir."** denmiştir. Yani tek başına yaşayamayan illa bir şehirde diğer insanlarla beraber bulunarak ihtiyaçlarını temin edebilecek bir varlıktır.

Ancak, insanların bir arada toplaşmaları bir takım sürtüşmelere, kavga ve gürültülere daha da ilerliyerek birbirlerini öldürmelerine sebep olabileceğinden bu çekişmelerin tamamen ortadan kalkması için Allah-u Tealâ Hazretleri, ilâhî hikmetiyle insanlar arasında bir takım şeriat (kanun) lar ortaya koymuştur.

Şüphesiz ki, Allah-u Tealâ tarafından insanlara bu hükümleri getirenler peygamberlerdir ki, Allah-u Tealâ onlar ve onlara verdiği şeriatlar sebebiyle kulların başlarından bütün belaları kaldırmıştır. Çünkü kullar, şeriatlara yapıştığı müddetçe aralarında hiçbir çekişme ve sürtüşme kalmamıştır.

Devlet reisleri bu şeriatlara uyarlarsa bütün fitneler ortadan kalkmış ve bütün isteklerini elde etmiş olurlar. Ancak, insanların başında olan kişiler, karanlıkları ortadan kaldırmak için, Allah tarafından gönderilmiş olan şeriatı tatbik etmedikleri takdirde hiç bir zaman fitne ve fesadın önü alınmaz, felâket felâketi takip eder. Şu hâlde, haksızlıkları ortadan kaldırıp adaleti temin etmek ve bütün insanların rahatını sağlamak için şeriat lâzım olduğu gibi o şeriatın hükümlerini icra edecek bir hükümet, o hükümete de bir hükümdar lâzımdır. Nitekim:

٦٥٦–عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « اَلْاِسْلاَمُ وَالسُّلْطَانُ اَخَوَانِ لاَيَصْلُحُ وَاحِدٌ مِنْهُمَا اِلاَّ بِصَاحِبِهِ فَالْاِسْلاَمُ اَمِينٌ وَالسُّلْطَانُ حَارِسٌ وَمَا لاَاَمِينَ لَهُ مُنْهَدِمٌ وَمَا لاَحَارِسَ لَهُ ضَائِعٌ ».

656. İbn-i Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayet edilen bir hadisi şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"İslâm ve sultan** (devlet, ikiz) **kardeştirler. Hiç biri, diğeri olmadan duramaz. İslâm, emîr** (kumandan) **devlet ise bekçidir. Kumandanı olmayan bir ordu bozguna uğradığı gibi bekçisi olmayan bir mal da kaybolur."** buyurmuştur. *(Deylemî, Firdevs:1/117, No:396)*

Demek oluyor ki Allah-u Tealâ, şeriatlar vaz' ettikten (ortaya koyduktan) sonra, onlara sahip olacak hükümdarlar gönderip onlara kuvvet vererek müslümanların başlarından dünyanın türlü türlü şerlerini kaldırmıştır.

4. Bunlar Allah-u Tealâ'nın dostlarıdır. Allah-u Tealâ, mümin ve ebrar (iyi) kulları sayesinde kâfir ve facirlerin şerlerini def etmeseydi elbette yer yüzünün düzeni bozulur ve içinde bulunan her şey yok olurdu. Nitekim:

٦٥٧– قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « اِنَّ اللّٰهَ يَرْفَعُ الْعَذَابَ بِمَنْ يُصَلِّى مِنْ اُمَّتِى عَمَّنْ لاَيُصَلِّى ، وَبِمَنْ يُزَكِّى عَمَّنْ لاَيُزَكِّى ، وَبِمَنْ يَصُومُ عَمَّنْ لاَيَصُومُ ، وَبِمَنْ يَحُجُّ عَمَّنْ لاَيَحُجُّ ، وَبِمَنْ يُجَاهِدُ عَمَّنْ لاَيُجَاهِدُ وَلَوِ اجْتَمَعُوا عَلٰى تَرْكِ هٰذِهِ الْاَشْيَاءِ مَا اَنْظَرَهُمُ اللّٰهُ طَرْفَةَ عَيْنٍ » ثُمَّ تَلاَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ ﴿ وَلَوْلاَ دَفْعُ اللّٰهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَفَسَدَتِ الْاَرْضُ ﴾ .

656. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bir hadisi şeriflerinde: **"Şüphe-**

siz Allah (-u Tealâ Hazretleri) **ümmetimden namaz kılanlar hürmetine kılmayanlardan, zekât verenler hürmetine vermeyenlerden, oruç tutanlar hürmetine tutmayanlardan, hac yapanlar hürmetine hac yapmayanlardan, cihat edenler hürmetine cihat etmeyenlerden azabı kaldırır. Eğer hepsi birden bu işleri terketseler Allah** (-u Tealâ) **onlara bir saniye göz açtırmaz."** *(Sa'lebî, Kurtubî:3/260)* Buyurduktan sonra bu ayeti celileyi okumuştur.

Diğer bir hadisi şeriflerinde de:

٦٥٨- عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « لَوْلاَ فِيكُمْ رِجَالٌ خُشَّعٌ وَبَهَائِمُ رُتَّعٌ وَصِبْيَانٌ رُضَّعٌ لَصَبَّ الْعَذَابُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ صَبًّا »

658. Abdullah *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadisi şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Eğer içinizde, huşû' eden erkekler, yaylımdaki hayvanlar ve emzikteki çocuklar olmasa elbette müminler üzerine azap tam manasıyla dökülürdü."** buyurmuştur. *(Ebu Bekir el Hatîp, Kurtubî:3/260)*

٦٥٩- عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « اِنَّ اللّٰهَ لَيَدْفَعُ بِالْمُؤْمِنِ الصَّالِحِ عَنْ مِأَةِ اَهْلِ بَيْتٍ مِنْ جِيرَانِهِ الْبَلاَءَ » ثُمَّ قَرَاَ ابْنُ عُمَرَ (وَلَوْلاَ دَفْعُ اللّٰهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَفَسَدَتِ الْاَرْضُ)

659. İbni Ömer *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayet edilen bir hadisi şeriflerinde de: **"Şüphesiz Allah** (-u Tealâ), **salih bir mümin sayesinde komşularından yüz hane halkının başından belayı def eder."** buyurmuştur.

İbni Ömer *(Radıyallahu Anhüma)* bu hadisi şerifi rivayet ettikten sonra:

« وَلَوْلاَ دَفْعُ اللّٰهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَفَسَدَتِ الْاَرْضُ »

"Eğer Allah, insanlardan bazısını (n şerrini) **diğerleriyle def etmeseydi elbette yer yüzü fesada uğrardı."** mealindeki bu ayeti okudu. *(İbn-i Cerîr, et Taberî, Câmiul Beyân:2/404)*

٦٦٠- عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « اِنَّ اللّٰهَ لَيُصْلِحُ بِصَلاَحِ الرَّجُلِ الْمُسْلِمِ وَلَدَهُ وَوَلَدَ وَلَدِهِ وَاَهْلَ دُوَيْرَتِهِ وَدُوَيْرَاتِ حَوْلَهُ وَلاَ يَزَالُونَ فِى حِفْظِ اللّٰهِ مَا دَامَ فِيهِمْ »

660. Cabir İbn-i Abdillah *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **Şüphesiz Allah, bir müslüman adamın iyiliğiyle, çocuğunu, çocuğunun çocuğunu** (torununu), **kendi hane halkını ve hatta etrafındaki evleri** (n sahiplerini) **düzeltir. Ve o kişi onların arasında durdukça hepsi Allah'ın muhafazasında olurlar."** buyurdu. *(Taberî, Câmiul beyân:2/404)*

Katade Hazretleri bu ayetin tefsirinde: "Allah-u Tealâ, kâfir sebebiyle mümine belâ verdiği gibi, mümin sebebiyle kâfire afiyet verir!" buyurdu.

Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* da: "Müslümanlar içersinde iyi kişiler bulunmasa elbette helâk olmuştunuz." buyurmuştur.

Bu mananın doğruluğuna, Kuranı Kerimde bulunan şu ayetler delâlet eder. Mevlâ Tealâ,Hızır *(Aleyhisselam)* ın, yaptığı, akıl ermiyecek işlerin hikmetini Musa *(Aleyhisselam)* a açıklarken, yıkılan duvarı düzeltmesi hakkında:

« وَأَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلَامَيْنِ يَتِيمَيْنِ فِي الْمَدِينَةِ وَكَانَ تَحْتَهُ كَنزٌ لَّهُمَا وَكَانَ أَبُوهُمَا صَالِحًا »

"Duvara gelince, şehirde bulunan iki yetimindi. Altında da onlara ait bir hazine vardı babaları ise salih (iyi) **bir kimseydi."** buyurduğunu naklederek babaların iyiliğinden çocuklarının da istifade ettiğini açıklamıştır. *(Kehf Suresi:82 den)*

Diğer bir yerde, Mekke kafirlerine azap etmemesinin, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, aralarında bulunmasından olduğunu açıklamak üzere:

وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنتَ فِيهِمْ . . . (٣٣)

"Hâlbuki sen, onların içinde bulunduğun hâlde Allah, onlara azap edecek değildi." buyurmaktadır. *(Enfal Suresi:33 den)*

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, aralarından ayrılışından sonra henüz hicret edemeyip kâfirler arasında gizlenerek yaşamakta olan imanlı erkek ve kadınlar sayesinde yine onlara azap etmediğini açıklamak üzere:

. . . لَوْ تَزَيَّلُوا لَعَذَّبْنَا الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا (٢٥)

"Eğer onlar (Mekke'de bulunan kafirlerle müminler) **birbirinden ayrılmış olsalardı elbette içlerinden kafir olanlara çok acıklı bir azapla azap ederdik."** buyuruyor. *(Fetih Suresi:25 den)*

İşte bütün bu ayetler, mümin ve salih kişiler sebebiyle, diğerlerinin hatta kâfirlerin bile dünyada istifade ettiğini ve onlar sayesinde geçicide olsa bazı belâlardan kurtulduklarını göstermektedir.

Şu da bilinsin ki, bu iyi kişilerden maksat, özellikle ebdal (kırklar, yediler diye anılan kişiler) dir. Bunlar hakkında pek çok hadisi şerifler ve rivayetler vardır. Ve bunlar, kıyamet kopuncaya kadar devam edeceklerdir. Çünkü onlar, evtad (dünyanın manevî direkleri) olduklarından onların tükenmesiyle gökler yere iner.

EBDÂL HAKKINDAKİ HADİSİ ŞERİFLER VE BÜYÜKLERİN SÖZLERİ.

٦٦١- عَنْ مُصْعَبِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ: رَأَى سَعْدٌ (رضى الله عنه) اَنَّ لَهُ فَضْلاً عَلَىٰ مَنْ

دُونَـهُ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ « هَلْ تُنصَرُونَ وَتُرزَقُونَ اِلاَّ بِضُعَفَـائِكُـمْ »

661. Musab şöyle demiştir: Babam, Sa'd İbn-i Ebî Vakkâs, diğer sahabilere karşı kendisinde (yiğitlik ve zenginlik yönünden) bir üstünlük olduğunu düşünürdü. Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Sizler ancak zayıflarınız** (ın duası) **sebebiyle yardım ediliyor ve rızıklandırılıyorsunuz."** buyurdu. *(Buharî, Cihâd:76, Ebu Davud, Cihâd:70, Neseî, Cihâd:43, Tirmizî, Cihâd:24, Ahmed İbn-i Hanbel:1/173, 5/197)*

٦٦٢- عَنْ مُعَاوِيَةَ (رضى الله عنه) يَقُولُ سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: « لاَيَـزَالُ مِنْ اُمَّتِي اُمَّةٌ قَائِمَةٌ بِاَمْرِ اللّٰهِ لاَ يَضُـرُّهُمْ مَنْ خَـذَلَهُمْ وَلاَمَنْ خَالَفَهُـمْ حَتّٰى يَأْتِيَهُـمْ اَمْـرُ اللّٰهِ وَهُمْ عَلٰى ذٰلِكَ » وَفِي رِوَايَةٍ:« وَهُـمْ بِالشَّـامِ » .

662. Hazreti Muaviye *(Radıyallahu Anh)* "Ben, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den işittim, şöyle buyuruyordu." dedi: **"Benim ümmetimden bir topluluk, Allah'ın emirlerini yerine getirmekte devam edecektir. Onlara yardımdan çekinenler ve onlara muhalefet eden** (karşı gelen) **ler bu taifeye zarar veremiyecek, Allah'ın** (kıyamet) **emri onlara gelinceye kadar, onlar bu** (galip ve muzaffer) **hâl üzere olacaklardır."** Bir rivayette: **"Onlar Şam'da bulunurlar."** buyurulmuştur. *(Buharî, Menâkıp:28, Müslim, İmare:170-174, İbn-i Mace, Mukaddime:1, Ahmed İbn-i Hanbel:3/436, Tirmizî, Fiten:27, 51)*

٦٦٣- عَنِ ابْنِ عُبَيْـدٍ قَالَ: ذُكِـرَ اَهْـلُ الشَّـامِ عِنْـدَ عَلِيِّ بْنِ اَبِي طَالِـبٍ (رضى الله عنه) وَهُوَ بِالْعِـرَاقِ فَقَالُوا: اِلْعَنْهُـمْ يَا اَمِيـرَ الْمُؤْمِنِينَ. قَالَ: اِنِّـي سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ يَقُولُ: « اَلاَبْـدَالُ يَكُونُونَ بِالشَّـامِ وَهُـمْ اَرْبَعُونَ رَجُـلاً كُلَّمَا مَاتَ رَجُـلٌ اَبْـدَلَ اللّٰهُ مَكَانَهُ رَجُـلاً . يُسْقٰى بِهِمُ الْغَيْثُ وَيُنْتَصَـرُبِهِـمْ عَلَى الْاَعْـدَاءِ وَيُصْـرَفُ عَنْ اَهْـلِ الشَّـامِ بِهِـمُ الْعَـذَابُ »

663. İbn-i Ubeyd'den rivayet edildiğine göre, Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* Irakta bulunduğu sıralarda Şam ehlinden onun meclisinde söz açılarak bazıları tarafından: "Ya emirel müminin! Onlara lânet et." denildiğinde, O: **"Hayır, ben Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **'in ebdal, şamda bulunurlar. Onlar kırk kişidirler, onlardan herhangi biri ölse Allah** (-u Tealâ) **onun yerine bir başkasını geçirir, yağmurlar onların hürmetine yağar, düşmanlara onlar sebebiyle galip olunur ve Şam ehlinden onlar sebebiyle azap çevrilir."** buyurduğunu işittim dedi. *(Ahmed İbn-i Hanbel:1/112)*

٦٦٤- عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « لاَ يَزَالُ اَرْبَعُونَ رَجُـلاً

مِنْ أُمَّتِي قُلُوبُهُمْ عَلَىٰ قَلْبِ إِبْرَاهِيمَ يَدْفَعُ اللّٰهُ بِهِمْ عَنْ أَهْلِ الْأَرْضِ ، يُقَالُ لَهُمُ الْأَبْدَالُ إِنَّهُمْ لَمْ يُدْرِكُوهَا بِصَلَاةٍ وَلَا بِصَوْمٍ وَلَا بِصَدَقَةٍ » قَالُوا: يَا رَسُولَ اللّٰهِ ! فَبِمَ أَدْرَكُوهَا؟ قَالَ: « بِالسَّخَاءِ وَالنَّصِيحَةِ لِلْمُسْلِمِينَ » .

664. İbn-i Mesut *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadisi şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Ümmetimden, kalpleri İbrahim** *(Aleyhisselam)* **ın kalbi gibi olan kırk kişi devamlı bulunur. Allah** (-u Tealâ) **onlar sebebiyle yer ehlinden belaları def eder, onlara ebdâl denilir. Onlar bu makama çok namaz, çok oruç ve çok sadakayla ulaşmadılar."** buyurdu.

Bunun üzerine: "Peki ya Resulallah! Ne ile ulaştılar?" diye soruldu. O zaman Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Cömertlik ve müslümanlara nasihat etmeleriyle** (bu dereceye ulaştılar)." buyurdu. *Ali el-Müttekî, Kenzül Ummal:12/190)*

Kurtubî ve Ruhul Beyan Tefsirlerinde zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ Hazretleri: (وَلٰكِنَّ اللّٰهَ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْعَالَمِينَ) **"Lâkin Allah bütün âlemlere karşı büyük bir fazl** (iyilik) **sahibidir."** buyurarak, müminlerin hayrı sebebiyle, kâfirlerin şerrini def etmesinin, kendisi tarafından bütün yaratıklar hakkında büyük bir iyilik olduğunu açıklamıştır. Gerçekten Allah-u Tealâ'nın fazl-u keremi bütün âlemleri kaplamaktadır. bu fazl-u kerem, dünyada Peygamberleri ve şeriatları vasıtasıyla, kullarına doğru yolları öğretmesiyle olmuştur. Ahirette ise, o yollardan gidenleri cennetler ve yüksek derecelere, necat ve felâh (kurtuluş) a mazhar kılmasıyla meydana gelecektir.

MEVLÂ TEALÂ, MÜMİNLERİ KAFİRLERE MUSALLAT EDEREK ONLARIN ŞERLERİNİ DEF ETMESEYDİ NE BÜYÜK FELÂKETLERİN MEYDANA GELECEĞİNİ BİLDİREN BİR AYETİ KERİME.

...وَلَوْلَا دَفْعُ اللّٰهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَهُدِّمَتْ صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَاتٌ وَمَسَاجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا اسْمُ اللّٰهِ كَثِيرًا وَلَيَنْصُرَنَّ اللّٰهُ مَنْ يَنْصُرُهُ إِنَّ اللّٰهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ (٤٠)

"Eğer Allah, bir kısım insanları, diğer bir kısmıyla defetmeseydi (müminleri kâfirlere galip kılmasaydı), **mutlak surette, içlerinde Allah'ın ismi çokça anılan manastırlar, kiliseler, havralar ve mescitler yıkılır giderdi. Andolsun ki, Allah, kendi** (dini) **ne yardım edenlere muhakkak surette yardım eder. Hiç şüphesiz Allah, elbette çok kuvvetlidir, pek izzetlidir.** *(Hac Suresi:40)*

Nasılki bu zamanda kafirlerle din düşmanları mescitlerimizi yıkmak, cemaatlarımızı dağıtmak istiyorlarsa da, Allah-uTealâ onlara fırsat vermeyip birbirine düşürerek mescitlerimizi muhafaza etmekteyse, Musa ve îsa *(Aleyhimesselam)* ın ümmetlerinden, peygamberlerinin dinine sahip olan ve Allah'ı çok zikreden kişilere de yardım etmiş, ibadethanelerini muhafaza etmiştir.

Fakat sonradan gelenler dinlerini değiştirecek kadar ileri gitmişler ve kendi peygamberlerinden sonra gönderilmiş olan İsa ve Muhammed *(Aleyhis-messelam)* gibi peygamberlere ve onlara verilen dinlere özellikle son olarak gönderilmiş olan şeriata inanmadıklarından, kilise, manastır ve havraların ne hâle geldiği ve içlerinin, haç ve put gibi, Allah'a ortak koşulmak için uydurulmuş olan şeylerle doldurulmuş olduğu görülmektedir.

Rabbimiz bizi de onların hâline düşmekten muhafaza buyursun, mescitlerimizi vesair mukaddesâtımızı kıyamete kadar payidar eylesin. Âmîn ! . .

Mevlâ Tealâ, Tâlut ve Câlut'un muharebelerini anlattıktan sonra bu kıssaların gerçeğe tam uygun olduğunu açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

تِلْكَ اٰيَاتُ اللّٰهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ وَاِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ (٢٥٢)

KELİME MANASI (252)

(تِلْكَ) **İşte bu,** yani Tâlut'un melik edilmesi, Tabut'un gelmesi, Câlut ve adamlarının bozguna uğraması, Davud *(Aleyhisselam)* ın Câlut'u öldürmesi gibi anlatılan bu haberler, nedir? (اٰيَاتُ اللّٰهِ) **Allah'ın ayetleridir,** yani onun tarafından indirilmiş âyetlerdir, (نَتْلُو) **biz tilavet ediyoruz,** yani okuyoruz neyi? (هَا) **o ayetleri,** kim üzerine? (عَلَيْكَ) **senin üzerine,** yani o ayetleri Cibril-i Emin vasıtasıyla sana okuyoruz. Ne oldukları hâlde? (بِالْحَقِّ) (o ayetler) **hakka mültebis olduğu hâlde,** yani o ayetleri, kendi kitaplarında olana muvafık (uygun) bulduklarından için ehli kitabın ve tarih erbabının şüphe etmiyeceği şekilde, hakka mutabık (uygun) bir surette sana okuyoruz. (وَاِنَّكَ) **Muhakkak sen de,** kimlerdensin? (لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ) **elbette gönderilmişlerdensin,** yani Risaletimizi tebliğ, emir ve hükümlerimizi icra için gönderilmiş olan Peygamberler cümlesindensin. Yoksa hiç bir kimseden okumadan ve duymadan bu ayetleri nasıl haber verebilirdin.

MEALİ ŞERİFİ (252)

İşte bunlar, Allah (-u Tealân) **ın ayetleridir.** (Habibim) **bunları sana hak olarak okuyoruz şüphe yok ki sen de gönderilmiş** (Peygamber) **lerdensin.**

İ Z A H A T

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayeti celilede Mevlâ Tealâ, Habibinin nübüvvetini (Peygamberliğini) tasdik etmektedir. Yoksa Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* hiç bir kimseden okumadan ve duymadan bu ayetleri nasıl haber verebilirdi.

Ayet: 252

Ayrıca Kâfirlerin Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e: "Sen Resul değilsin." sözlerini son derece reddetmek için çok büyük bir tekitle:

إِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ (٣)

"Şüphesizki sen, elbette gönderilmiş (Peygamber) **lerdensin."** buyurmuştur. *(Yasin Suresi:3)*

İmam-ı Taberî, Camiul Beyan tefsirinde buyurmuştur ki: Allah-u Tealâ Hazretleri bu ayeti celilede işaret buyurduğu ayetlerle, bundan evvel anlatmış olduğu, ölüm korkusundan memleketlerini bırakıp kaçan binlerce kişinin kıssasından buraya kadar beyan etmiş olduğu, Peygamberlerinden kendilerine bir hükümdar tayin etmelerini isteyen Beni İsrail'in kıssalarını murat etmiştir. Bu zikredilen kıssaların Allah'ın ayetleri olmalarından da bu anlatılanların, kendisinin varlığına, birliğine kuvvet ve kudretinin sonsuz olduğuna delalet eden nişanlar olduklarını kastetmektedir.

Bu ayet-i celilede Allah-u Tealâ Hazretleri habibine şöyle buyurmaktadır: Ya Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ölümden kaçan binlerce kişiyi bir saat içerisinde öldürüp sonra diriltmem, hükümdarlık soyundan gelmeyip saka veya tabakçı olan Tâlut'u, Benî İsrail'in başına hükümdar seçmem, sonra emrime karşı gelmesi sebebiyle o saltanatı elinden alıp bana itaat ettiği için, onun mülkünü Davud *(Aleyhisselam)* a vermem, sayıları ve kuvvetleri az olduğu hâldeTâlut'un adamlarına yardım edip onları, sayıları ve kuvvetleri çok olan Câlut ve ordularına galip etmem, Tevrat ve İncil ehli oldukları hâlde benim nimetlerime nankörlük eden, emrime karşı gelen ve Peygamberimi inkâr edenlere karşı, senin doğruluğuna delâlet eden büyük hüccetlerdir.

Bunları sen uydurmuş olmazsın çünkü sen ümmî olup okuma yazma bimediğinden bunları kendiliğinden anlatabilmen mümkün değildir. Binaenaleyh ehli kitap da senin bu haberleri onların kitaplarından okuduğunu iddia ederek Peygamberliğin hakkında şüphe edemezler.

İşte bütün bunları, eksizsiz ve fazlasız tam olduğu gibi sana okuyorum ve şüphesiz sen de benim rızam her şeyden üstün tutan geçmiş peygamberler gibi, benim rızamı her şeye tercih etmiş ve benim yoluma uymuş bir peygambersin. Ey Allahımız! Bizleri âyetlerinden hakkıyla istifade ederek şüphesiz imana erenlerden kıl. Âmîn! .

Ve bu cüz'ün tamamına erdirdiğin gibi üçüncü cüz'ün tamamına da bütün cemaatımızla, kardeşlerimizle böylece kavuştur. Âmîn! .

Ayrıca hepimize bu cüz'ü tam mansıyla okuyup, anlayıp, manalarının gerektirdiğince ihlâsla amel etmeyi nasip et. Âmîn! . .

F İ H R İ S T L E R

Hadis-i şerif ve eserler:

(794 - 813)

İ ç i n d e k i l e r:

(814 - 827)

Alfabetik Fihrist:

(828 - 839)

İKİNCİ CİLTTE GEÇEN HADİS-İ ŞERİF VE ESERLERİN FİHRİSTİ

(الهمزة)

ائت حرثك انى شئت 2/604
ابغض الحلال الى الله عز وجل الطلاق 2/644
ابغض الرجال على الله الالد الخصم 2/461
اتانى جبريل عليه السلام فامرنى ان آمر 2/402
اتحبه؟ فقال يا رسول الله احبك الله 2/109
اتردين عليه حديقته 2/642
اترون هذه طارحة 2/19
اتقى الله واصبرى 2/107
اتيت النبى ﷺ فصليت 2/130
آجرك الله اما انك لو كنت 2/226
اجل ما من مسلم 2/106
احضروا المنبر 2/302
احلت لكم ميتتان ودمان 2/209
اخذ الامير الهدية سحت 2/341
ادعوا الله وانتم موقنون 2/317
اربع من كن فيه كان منافقاً 2/461
استوصوا بالنساء خيراً 2/631
اشهد على رسول الله ﷺ اذا كان ليصبح 2/333
اذا اراد احدكم من امرأته 2/634
اذا اقبل الليل من ههنا 2/334
اذا اقرض احدكم قرضاً 2/743
اذا ايقظ الرجل 2/135
اذا جامع احدكم اهله 2/635
اذا خرجت من منزلك 2/142
اذا خطب اليكم 2/587
اذا دخل احدكم المسجد 2/147
اذا دخل رمضان 2/301
اذا سأل احدكم ربه 2/321
اذا سلمت الجمعة 2/304
اذا صلى احدكم للناس فليخفف 2/357
اذا كان احدكم صائما 2/299

اذا كان اول ليلة من رمضان 2/304
اذا كان اول ليلة فى شهر رمضان 2/301
اذا كان يوم القيامة وبعث من فى القبور 2/282
اذا لعن آخر هذه الامة 2/151
اذا مات ولد العبد 2/105
اذا نظرت الى كتاب هذا 2/540
اذا هم احدكم بالامر 2/144
اربع قبل الظهر 2/125
ارواح الشهدآء 2/102
اسعوا فان الله كتب عليكم السعى 2/119
اشاهد فلان؟ قالوا: لا 2/716
اضل الله عن الجمعة من كان قبلنا 2/504
اعزل عنها ان شئت فانه سيأتيها 2/602
اعطيت امتى خمس خصال 2/302
اعطيت امتى شيئا لم يعطه احد من الامم 2/113
اغزوا بسم الله وفى سبيل الله 2/349
اغتسلى واستثفرى بثوب وأحرمى 2/417
اغسلوه وكفنوه 2/403
افضل الايمان ان تحب 2/57, 65
افضل الصدقة على ذى الرحم 2/226
افضل الصدقة ما ترك غنى 2/566
افضل الصلاة طول القنوت 2/719
افضل الاعمال عند الله ايمان 2/397
افضل العبادات احمزها 2/711
افضل صلاتكم فى بيوتكم 2/121
افضل صيام بعد رمضان 2/134
اقل الحيض ثلاثة 2/592
اقيموا الصفوف فى الصلاة 2/708
اقيمو صفوفكم وتراصوا 2/703
اقيموا الصفوف وحاذوا بين المناكب 2/707
اكثر دعائى ودعاء الانبياء قبلى بعرفة 2/430
اكثروا ذكر الله 2/56
اكرموا عمتكم النخلة 2/300
الا اخبركم بالتيس المستعار 2/647

الا اخبركم باهل الجنة 2/498
الا انبئكم بخير اعمالكم 2/53
الذى تفوته صلاة العصر 2/712
الذى يشرب فى اناء الفضة 2/215
اللهم اغفر للحاج 2/394
اللهم اغفر للمحلقين 2/378
اللهم انا نعوذ بك 2/173
اللهم انك ترى مكانى 2/433
اللهم انى ظلمت نفسى ظلما كثيرا 2/436
اللهم بك أصول وأجول 2/778
اللهم رب جبريل وميكائيل 2/510
اللهم لك الحمد 2/430
اللهم لك صمت 2/308
اما لو ان احدهم يقول حين يأتى اهله 2/601
اما انه لم يبق 2/16
اما بعد فان اهل الشرك 2/415
اما بعد فانه لم يخف على مكانكم 2/295
امتهوكون فيها يا ابن الخطاب 2/477
امتى لا تجتمع على ضلالة 2/508
امرت ان اكلم الناس على قدر عقولهم 2/358
انا اكرم من وفى بذمته 2/244
انا عند ظن عبدى بى 2/319
انا وامتى يوم القيامة 2/16
انتم اليوم على بينة من ربكم 2/659
انتم بقدر اصحاب طالوت يوم لقى 2/772
ان تموت ولسانك رطب 2/53
ان تصدق وانت صحيح 2/228
انزلت صحف ابراهيم 2/288
ان شئتما اخبرتكما 2/428
انطلق بسم الله وبا الله 2/350
انظروا الى هذا المحرم ما يصنع 2/409
انفق يا ابن آدم 2/499
انفق يا بلال 2/500
ان لم تجدى له شيئاً تعطينه اياه 2/227

ان يطعمهما اذا طعم 2/630
ان ابواب الجنة 2/533
ان احدكم يجمع 2/682
ان افضل الصلوات عند الله صلاة المغرب 2/713
ان الاسلام يهدم ما كان قبله 2/393
ان الانبياء لم يورثوا دينارا 2/763
ان الحج والعمرة من سبيل الله 2/394
ان الرجل لتكون له 2/96
ان الرجل ليدرك بالحلم 2/617
ان الميت ليعذب ببكاء الحى 2/687
ان الله اظهر الشكاية من امتى 2/489
ان الله امرنى ان اقاتل الناس 2/363
ان الله امر يحيى بن زكريا بخمس 2/49
ان الله تبارك وتعالى اوحى 2/280
ان الله تصدق عليكم 2/257
ان الله حيى كريم 2/317
ان الله طيب لايقبل 2/192
ان الله عز وجل جعل هذه الاهلة 2/346
ان الله عز وجل يباهى 2/427
ان الله عز وجل يقول انا مع عبدى 2/55
ان الله عز وجل يقول انى اذا ابتليت 2/231
ان الله عز وجل يقول يوم القيامة يا ابن آدم 2/739
ان الله قال من عادى لى 2/119
ان الله قد اعطى كل ذى حق 2/251
ان الله قسم لكل وارث نصيبه 2/251
ان الله لا ينزع الرحمة 2/ 678
ان الله ليجرب احدكم بالبلاء 2/517
ان الله ليدفع بالمؤمن 2/787
ان الله ليصلح بصلاح الرجل 2/787
ان الله ليضاعف الحسنة 2/245
ان لله ملائكة يطوفون فى الطرق 2/51
ان الله هو المعسر القابض 2/747
ان الله يحب ان تؤتى 2/291
ان الله يرفع العذاب 2/786

ان الله يمهل حتى 2/134
ان الله يهب لابن آدم 2/191
ان داود عليه السلام قال: الهى 2/396
ان رسول الله ﷺ دخل على ام سلمة 2/689
ان رسول الله ﷺ كان يباشر المرأة 2/593
ان رسول الله ﷺ لبى حتى رمى جمرة العقبة 2/405
ان عبداً وسعت عليه الرزق فلم يفد الى 2/397
ان فى الجنة شجرة 2/95
ان فى الصلاة شغلا 2/718
ان قبلها صلاتين و بعدها صلاتين 2/711
ان قلوب بنى آدم كلها بين اصبعين 2/748, 765
ان قوما كانوا اهل ضعف ومسكنة 2/350
انك لن تدع شيئا اتقاء الله 2/410
انكم سترون ربكم كما ترون هذا القمر 2/714
انما انا بشر وانكم تختصمون الى 2/343
ان مكة حرمها الله 2/354
ان من العنب خمرا وان من التمر خمرا 2/557
ان من الغمام طاقات يأتى الله فيها 2/488
انه كان اذا جائه امر سرور او بشر به 2/89
انه ليغان على قلبى 2/435
اول ما يقضى فيه 2/247
اولى الناس بى 2/71
اوليس قد جعل الله لكم 2/603
او مسكر هو؟ 2/563
اياكم ومحقرات الذنوب 2/194
اية المنافق ثلاث 2/230
اى رب ان شئت اعطيت 2/425
اى شئ تمام النعمة 2/39
ايعجز احدكم ان يجامع اهله 2/604
ايعجز احدكم ان يكون مثل ابى ضيغم 2/743
ايما مسلم شهد له 2/14
ايمان با الله وحده ثم الجهاد 2/394
ايمان بالله ورسوله 2/530
ايما امرأة سألت زوجها طلاقاً 2/643

ايما امرأة ماتت 2/635
اين ، سؤال عن المكان وكان الله تعالى 2/488
ايها الناس ان الله تطول 2/427
ايها الناس ان الله طيب لا يقبل الا طيباً 2/203
ايها اناس ان الله لا يقبل الا طيباً 2/311
ايام التشريق ايام اكل وشرب 2/451
الابدال يكونون بالشام 2/789
الارواح جنود مجندة 2/72, 583
الاسلام يعلو ولا يعلى عليه 2/586
الاسلام والسلطان اخوان 2/786

(الباء)

بخ بخ لخمس ما اثقلهن فى الميزان 2/109
بدأ الاسلام غريباً 2/546
بهم تقوم الارض وبهم تمطرون 2/75
بينما رجل يمشى فاشتد عليه العطش 2/677
البيت قبلة لاهل المسجد 2/25

(التاء)

تابعوا بين الحج والعمرة فانهما ينفيان الفقر 2/393
تجد ذلك عند ربك احوج ما تكون اليه 2/457
تزوجوا الودود الودود انى مكاثر الانبياء 2/332
تزود ما تكف به وجهك عن الناس 2/410
تسحروا فان فى السحور بركة 2/333
تصدق به على نفسك ، قال: عندى آخر 2/567
تصدقن ولو من حليكن 2/224
تضمن الله لمن خرج فى سبيله 2/531
تعبدوا الله ولا تشركوا به شيئاً 2/397
تعمل فى السر عمل علانية 2/223
تفتح فيها ابواب السماء وينظر الله تبارك 2/126
تفكروا فى آلإ الله تعالى ولا تفكروا فى الله 2/74
تفكروا فى الخلق ولا تفكروا فى الخالق 2/74
تنكح المرأة لأربع 2/587
توفى رسول الله ﷺ ودرعه مرهونة 2/742
توقفون موقفا واحداً يوم القيامة مقدارسبعين 2/483
التائب من الذنب كمن لاذنب له 2/362

التائب من الذنب كمن لاذنب له واذا احب 2/596
التجار هم الفجار 2/640
التسبيح نصف الميزان 2/278
التسريح باحسان هو الثالثة 2/640
التقوى وحسن الخلق 2/409

(الثاء)

ثلاثة اعين لا تمسها النار 2/536
ثلاثة فى ظل العرش يوم القيامة 2/578
ثلاثة لا يكلمهم الله يوم القيامة 2/215
ثلاث جدهن جد وهزلهن جد 2/656
ثلاث دعوات مستجابات 2/281
ثلاث من كن فيه 2/22
ثم حبب اليه الخلآء 2/70

(الجيم)

جهاد المرأة حسن التبعل لزوجها 2/635

(الحاء)

حافظوا على الصلوات والصلاة الوسطى 2/712
حب الاولاد ستر من النار 2/678
حجوا فان الحج يغسل الذنوب 2/395
حفت الجنة بالمكاره 2/518
حلال. لابأس. كيف قلت من دبرها فى قبلها 2/605
حيثما كنتم فصلوا علىّ 2/69
الحاج يشفع فى اربعمائة من اهل بيته 2/395
الحج المبرور ليس له جزاء 2/395
الحج جهاد والعمرة تطوع 2/383
الحجاج والعمار وفد الله 2/393
الحرب خدعة 2/370
الحلال بين والحرام بين 2/338
الحنيفية السمحة 2/292

(الخاء)

خرج رسول الله ﷺ متواضعاً 2/142
خرج رسول الله ﷺ من المدينة 2/293
خمس من العبادة 2/76

(الدال)
دينار انفقتـه فى سبيـل الله 2/566
الدعاء سلاح المؤمن 2/318
الدعاء لايرد بين الاذان والاقامة 2/313
الدعاء مـخ العبادة 2/317
الدعاء ينفـع مما نزل 2/318
الدنيا دار من لا دار لـه..... 2/499
الدنـيا مـتاع 2/441
(الذال)
ذاكـر الله فى رمضان مغفور لـه 2/304
ذروة الاسلام الجهـاد 2/537
ذهب الظمأ وابتلت العروق وثبت الاجر 2/307
(الراء)
رأيت ليـلة اسرى بى 2/744
رب اشعث مـدفوع بالباب 2/611
رب زد امتى 2/745
رب صائـم حظـه من صيامه الجوع 2/283
ربنا اتنا فى الدنيا حسنة 2/443
رحم الله امرأ صلى قبل العصر اربعاً..... 2/126
رحم الله رجلا قام من الليل فصلى 2/136
رصوا صفوفكم وقاربوا..... 2/708
رفع القلم عن ثلاث 2/237
ركعتا الفجـر خير من الدنيا وما فيها 2/124
ركعتان خفيفتان خيـر من الدنيا وما عليها..... 2/122
ركعتان يركعهما ابن آدم فى جوف الليل 2/137
الراشى والمرتشى فى النـار..... 2/342
الرضاع يغيـر الطبـاع..... 2/676
(السين)
سباب المسلم فسوق 2/405
سبحان الله ما ذا انـزل 2/136
سل ربك العافيـة والمعافاة 2/444
سووا صفوفكم فان تسوية الصفوف من اقامة 2/709
سيد الاستغفار اللهم انت ربى..... 2/436
السحور كلـه بركـة 2/333

(الشين)
شهر كتب الله عليكم صيامه وسننت لكم 2/294

(الصاد)
صدقة فى رمضان 2/303
صلاة الوسطى صلاة العصر..... 2/712
صلاة فى مسجدى هذا خير من الف صلاة..... 2/385
صلوا ايها الناس فى بيوتكم..... 2/123
صلوا فى بيوتكم ولا تتخذوها قبوراً..... 2/121
صلوا من الليل صلوا اربعاً..... 2/138
الصبحة تمنع الرزق 2/123
الصبر من الايمان 2/97
الصدقة على المساكين صدقة 2/225
الصلوات الخمس الا ان تطوع 2/275
الصلوات الخمس والجمعة..... 2/303
الصيام نصف الصبر 2/280
الصيام والقران يشفعان 2/278

(الضاد)
ضحك ربنا من قنوط عباده وقرب غيره 2/516

(الطاء)
طلاق الامة تطليقتان 2/625
طوبى لمن تواضع من غير منقصة 2/569

(العين)
عباد الله لتسون صفوفكم 2/703
عجباً لأمر المؤمن 2/88
عليك بالصيام فانه لا عدل له 2/280
عليك بتقوى الله والتكبير على كل شرف 2/409
عليك بكثرة السجود 2/112
عليكم بقيام الليل 2/136
عليكم بصلاة الليل 2/138
علامة اعراض الله عن العبد 2/666
عَلَىً يجترؤن وبى يغترون..... 2/462
العج والثج 2/403
العمرة الى العمرة كفارة لما بينهما 2/393

(الغين)
غنيمة مجالس الذكر الجنة الجنة 2/58
(الفاء)
...فاتقوا الله في النساء فانكم اخذتموهن 2/633
فامرها النبى ﷺ ان تدع الصلاة ايام اقرائها 2/627
فاذكرونى اذكركم. يقول: اذكرونى 2/45
فصل ما بين صيامنا وصيام اهل الكتاب 2/333
فضل الجمعة فى رمضان 2/303
فلعلكم تأكلون متفرقين؟ 2/576
فلما جاء الشعب اناخ راحلته ثم ذهب 2/416
فنهى رسول الله ﷺ عن قتل النساء 2/349
فيهما اسم الله الاعظم 2/159
الفتنة نائمة لعن الله من ايقظها 2/357
(القاف)
قال الله تعالى: انا جليس من ذكرنى 2/595
قال الله عز وجل: احب عبادى الى اعجلهم 2/297
قال الله: كل عمل ابن آدم له الا الصيام فانه لى 2/276
قسمت الصلاة بينى وبين عبدى نصفين 2/710
قمت على باب الجنة 2/498
قيام الليل فريضة على حامل القرآن ولو ركعتين 2/132
(الكاف)
كان اكثر دعاء النبى ﷺ :اللهم ربنا اتنا 2/442
كان الرجل فيمن قبلكم يحفر له فى الارض 2/515
كان النبى ﷺ اجود الناس بالخير 2/307
كان النبى ﷺ اذا دخل رمضان اطلق كل اسير 2/308
كان رسول الله ﷺ اذا رفع يده فى الدعاء 2/316
كان رسول الله ﷺ اذا كانت ليلة ريح 2/96
كان رسول الله ﷺ يأمرنا بافطارها وينهانا 2/451
كان رسول الله ﷺ يصلى الظهر بالهاجرة 2/711
كان رسول الله ﷺ يفطر على رطبات 2/308
كان يصلى اربعا قبل الظهر 2/25
كذبت بقولك الاول فلن اصدقك فى الآخر 2/646
كذبت يهود لو اراد الله ان يخلقه 2/603
كفى بالمرء اثما ان يضيع من يقوت 2/567
كفى بك اثما ان لا تزال مخاصما 2/461
كل ابن آدم خطاء وخير الخطائين التوابون 2/596

كل شراب اسكر فهو حرام 2/558
كل قنوت فى القرآن فهو الطاعة 2/717
كل مسكر حرام وما اسكر منه الفرق 2/558
كل مسكر خمر وكل خمر حرام 2/557
كل مسكر خمر وكل مسكر حرام 2/562
كلكم راع وكلكم مسؤل عن رعيته 2/575
كلوا جميعا ولا تفرقوا 2/576
كلوا واشربوا حتى يؤذن ابن ام مكتوم 2/333
كنت اغتسل انا والنبى ﷺ فى اناء واحد 2/593
كنا نتكلم فى الصلاة يكلم الرجل صاحبه 2/718
كنا نسافر مع النبى ﷺ فلم يعب الصائم 2/293
كيف الحاج؟ فامر رسول الله ﷺ 2/414

(اللام)

لبيك اللهم لبيك 2/378
لتسون صفوفكم اوليخالفن الله بين وجوهكم 2/708
لصبر احدكم ساعة على ما يكره فى بعض 2/97
لعلك آذاك هوامك 2/378
لعلك تريدين ان ترجعى الى رفاعة 2/646
لعن الله الراشى والمرتشى 2/341
لغدوة فى سبيل الله او روحة خير من الدنيا 2/529
لقد اعجبنى ان تكون صلاة المسلم 2/327
للسائل حق وان جاء على الفرس 2/227
للصائم عند افطاره دعوة 2/279
لما خلق الله المعيشة جعل البركات 2/464
لم يتحسر اهل الجنة الا على ساعة 2/58
لم يكن النبى ﷺ على شئ من النوافل 2/124
لن يلج النار احد صلى قبل طلوع الشمس 2/714
لو امرت احدا ان يسجد لاحد 2/633
لوان الله تبارك وتعالى اذن للسموات والارض 2/307
لو ان مؤمنا دخل مدينة وفيها 2/585
لو عرفتموا الله حق معرفته 2/321
لو كان لابن آدم واديان من مال 2/773
لولا فيكم رجال خشع وبهائم رتع وصبيان 2/787
لو يعلم العباد ما فى رمضان 2/304
لو يعلم الناس ما فى النداء والصف الاول 2/715

لو يعلم اهل الجمع بمن حلوا لاستبشروا 2/457
لهما احب الى من الدنيا جميعاً 2/124
ليذكرن الله اقوام فى الدنيا على الفرش الممهدة 2/54
ليسأل احدكم ربه حاجته حتى يسأله الملح 2/317
ليس الصيام من الاكل والشرب انما الصيام 2/283
ليس بالمؤمن الذى يبيت شبعان وجاره جائع 2/228
ليس شئ اشد على مردة الجن 2/160
ليس شئ اكرم على الله من الدعاء 2/316
ليس لقاتل وصية 2/257
ليس من البر الصوم فى السفر 2/292
ليس منا من لطم الخدود وشق الجيوب 2/687
ليس منا من لم يرحم صغيرنا ولم يوقر كبيرنا 2/75, 771

(الميم)

ما ابقيت لاهلك؟ قلت: مثله 2/570
ما اسكر كثيره فقليله حرام 2/558
ما انعم الله على عبد نعمة فعلم انها 2/87
ما اوتى عبد فى هذه الدنيا خيرا له 2/122
ما بين بيتى ومنبرى روضة من رياض الجنة 2/386
ما ترك قوم الجهاد فى سبيل الله الاضربهم الله 2/537
ما تقولون فى هذا؟ قالوا: حرى ان خطب 2/497
ما رؤى الشيطان يوما هو فيه اصغر 2/426
مازال جبريل يوصينى بقيام الليل 2/138
ما صام من ظل يأكل لحوم الناس 2/283
ما عليكم ألا تفعلوا ما من نسمة كائنة 2/602
ما عمل احب الى الله من جهاد فى سبيل الله 2/408
ما عمل آدمى عملا قط انجى له من عذاب 2/57
ما قطع من البهيمة وهى حية فهى ميتة 2/209
ما من احد يدعو بدعاء الا اتاه الله ما سأل 2/316
ما من امرئ تكون له صلاة بليل يغلبه 2/133
ما من رجل كان يصلى صلاة الضحى 2/141
ما من عبد تصيبه مصيبة فيقول: انا لله 2/112
ما من قوم اجتمعوا يذكرون الله لايريدون 2/56

ما من محرم يضحى لله يومه يلبى 2/404
ما من مسلم يقف عشية عرفة بالموقف 2/431
ما من مسلم يلبى الالبى من عن يمينه 2/404
ما من مسلم يموت فيشهد له اربعة 2/16
مؤمن يجاهد فى سبيل الله بنفسه وماله 2/530
ما من يوم اكثر من ان يعتق الله فيه عبدا 2/424
ما من يوم يصبح فيه العباد 2/499, 744
ما هذا يا ام سلمة؟...انه يشب الوجه 2/685
ما هذا يا معاذ؟...فلا تفعلوا فانى لو كنت 2/634
ما يصيب المسلم من نصب ولاوصب ولاهم 2/106
ما يقبل منها يرفع ولولا ذلك لرأيتموها 2/456
مثل الذى يتعلم العلم ثم لا يحدث به 2/153
مثل الذى يذكر ربه 2/54
مثل الذى يعتق عند الموت كمثل الذى 2/229
مثل المجاهدين فى سبيل الله كمثل الصائم 2/536
مثل المؤمن كمثل الخامة من الزرع من حيث 2/106
مثل منى كالرحم وهى ضيقة فاذا حملت 2/425
مروه فليراجعها ثم يمسكها حتى تطهر ثم تحيض 2/641
ملأ الله قبورهم وبيوتهم نارا كما شغلونا 2/711
ملعون من اتى امرأة فى دبرها 2/605
من اتى حائضا او امرأة فى دبرها او كاهناً 2/595
من احب شيئاً اكثر ذكره 2/92
من احتبس فرسا فى سبيل الله ايمانا بالله 2/368
من ادرك معنا هذه الصلاة واتى عرفات 2/415
من اراد الحج فليستعجل 2/394
من استرجع عند المصيبة 2/114
من اصيب بمصيبة فذكر مصيبته 2/113
من اطاع الله فقد ذكر الله وان قلت صلاته 2/45
من اعتكف عشراً في رمضان كان كحجتين 2/337
من اعطى لله ومنع لله واحب لله وابغض لله 2/588
من افطر يوماً من رمضان من غير رخصة 2/278
من انفق زوجين فى سبيل الله نودى 2/276

من انفق نفقة فى سبيل الله كتبت له 2/369
من اهل بالحج والعمرة من المسجد الاقصى 2/396
من ترك الكذب وهو باطل بنى له فى ربض 2/462
من ترك صلاة العصر فقد حبط عمله 2/712
من تزوج امرأة لعزها لم يزده الله الا ذلاً 2/588
من توضأ فاحسن الوضوء ثم قال :اشهد 2/596
من تعار من الليل فقال لااله الاالله وحده 2/131
من ثابرعلى ثنتين عشرة ركعةمن السنة بنى الله 2/124
من جاء مسجدى هذا لم يأته الا لخير 2/386
من جائنى زائرا لايعمده حاجة الا زيارتى 2/388
من جاء يؤم البيت الحرام فركب بعيره 2/395
من حافظ على اربع ركعات العصربنى الله له 2/127
من حافظ على اربع ركعات قبل الظهر 2/125
من حافظ على ثلاث فهو ولى الله حقاً 2/281
من حج البيت ولم يزرنى فقد جفانى 2/387
من حج الى مكة ثم قصدنى فى مسجدى 2/387
من حج بيت الله من كسب الحلال لم يخط 2/457
من حج فزار قبرى بعد وفاتى كان كمن زارنى 2/387
من حج لله فلم يرفث ولم يفسق رجع كيوم 2/408
من حلف انه برئ من الاسلام فان كان كاذباً 2/616
من حلف بغير الله فقد اشرك 2/614
من دخل السوق فقال: لااله الا الله وحده 2/746
من ذكركم بالله رؤيته وزاد فى عملكم 2/67
من رأى في المنام فقد رأنى 2/66
من رزقه الله امرأة صالحة فقد اعانه على شطر 2/330
من زار قبرى كنت له شفيعا او شهيدا 2/387
من زار قبرى وجبت له شفاعتى 2/83, 388
من سئل عن علم فكتمه الجمه الله بلجام 2/151
من سره ان يستجيب الله له عند الشدائد 2/316
من سعادة ابن آدم ثلاثة ومن شقوة ابن آدم 2/442
من صام رمضان ايمانا واحتساباً غفر له 2/277
من شرب الخمر لم تقبل له صلاة اربعين 2/564

من شهد عنكم اليوم جنازة؟ 2/278
من صام يوماً ابتغاء وجه الله تعالى 2/280
من صام يوماً فى سبيل الله بعّد الله وجهه..... 2/277
من صلى اربع ركعات قبل العصر حرم الله 2/127
من صلى البردين دخل الجنة 2/715
من صلى الضحى ثنتى عشرة ركعة بنى الله..... 2/140
من صلى العشاء الآخرة فى جماعة وصلى 2/130
من صلى العشاء فى جماعة كان كقيام 2/716
من صلى الفجر فى جماعة ثم قعد يذكر الله 2/139
من صلى بعد المغرب ست ركعات لم يتكلم..... 2/127
من صلى بعد المغرب عشرين ركعتاً بنى الله له 2/129
من صلى بعد المغرب قبل ان يتكلم ركعتين 2/128
من صلى بين المغرب والعشاء فانها من صلاة 2/129
من صلى ركعتين فى خلاء لايريه الناس 2/123
من صلى على عند قبرى سمعته 2/387
من صلى فى مسجدى اربعين صلاة لايفوته 2/386
من صلى قبل الظهر اربع ركعات كانما تهجد 2/126
من عكف نفسه فيما بين المغرب والعشاء فى 2/129
من عمل بهذه الآية فقد استكمل الايمان 2/232
من فصل فى سبيل الله فمات اوقتل فهوشهيد 2/534
من فطر صائماً كان له مثل اجره غير انه 2/301
من قاتل لتكون كلمة الله هى العليا فهو..... 2/351
من قال حين يصبح؛ اللهم ما اصبح 2/89
من قال لااله الا الله دخل الجنة ووجبت له..... 2/720
من قام بعشر آيات لم يكتب من الغافلين 2/133
من قام ليلة القدر ايماناً واحتساباً غفر له 2/301
من قدم ثلاثة لم يبلغوا الحلم كانوا له حصناً..... 2/108
من قضى نسكه وقدسلم المسلمون من لسانه..... 2/408
من قعد فى مصلاه حين ينصرف من صلاة 2/140
من كسر اوعرج فقد حل وعليه الحج من قابل 2/376
من كانت له حاجة الى الله او الى احد 2/144
من كان يؤمن بالله واليوم الآخر فليكرم جاره..... 2/226

من كثرت صلاته بالليل حسن وجهه بالنهار 2/133
من لا يرحم لا يرحم 2/677
من لعب بالنرد فقد عصى الله ورسوله 2/564
من لعب بالنردشير فكانما غمس يده فى لحم 2/565
من لقى الله بغيراثرمن جهاد لقى الله وفيه ثلمة 2/534
من لم يدع قول الزور والعمل به فليس لله 2/283
من لم يغز او يجهز غازيا او يخلف غازياً 2/535
من لم يكن عنده ما يتصدق به 2/744
من لم يقبل رخصة الله كان عليه من الاثم 2/292
من لم يوص لم يؤذن له فى الكلام مع الموتى 2/268
من مات فى طريق مكة لم يعرضه الله 2/396
من مات فى هذا الوجه حاجاً او معتمراً 2/396
من مات ولم يغز ولم يحدث به نفسه مات 2/368
من مشا فى حاجة اخيه كان خيراً من اعتكافه 2/337
من منعه الصيام عن الطعام والشراب يشتهيه 2/279
من وضع يده على رأس يتيم ترحماً كانت له 2/578
من يتزود فى الدنيا ينفعه فى الآخرة 2/410
من يرد الله به خيراً يصب منه 2/107
من ينزل خبيباً عن خشبته فله الجنة 2/472
المتوفى عنها زوجها لا تلبس المعصفر 2/687
المختلعات هن المنافقات 2/643
المرء على دين خليله فلينظر احدكم من يخالل 2/585
المستحاضة تدع الصلاة 2/627
المسلم اخو المسلم لا يخذله ولا يظلمه 2/411
المسلم من سلم المسلمون من لسانه ويده 2/478, 658
الملح مما يحاسب به 2/191
المنافق لا يصلى الضحى 2/141

(النون)

نبدأ بما بدأ الله به فبدأ بالصفا 2/119
نتزوج نساء اهل الكتاب ولايتزوجون نسائنا 2/581
نحن الآخرون الاولون يوم القيامة ونحن اول من 2/505
نعم المال الصالح للمرء الصالح 2/442

نعم سحور المؤمن التمر 2/300
نظر الرجل الى اخيه على شوق خير 2/338
نوم الصائم عبادة وصمته تسبيح وعمله 2/279
نهى رسول الله ﷺ عن كل مسكر ومفتر 2/559

(الواو)

والذى نفسى بيده ليوشكن ان ينزل فيكم 2/362
وانى والله ان شآء الله لااحلف على يمين 2/609
وجبت وجبت وجبت 2/13
وعليك ، قالت فهممت ان اتكلم 2/9
وكانوا يفزعون اذا فزعوا الى الصلاة 2/96
وكل به سبعون ملكاً فمن قال: اللهم 2/444
ولا ذو عهد فى عهده 2/242
وما اهلكك؟ قال حولت رحلى الليلة 2/599
ويل للتاجر من بلى والله ولا والله 2/612

(الهاء)

هذه عرفة وهو الموقف وعرفة كلها موقف 2/416
هل تنصرون وترزقون الا بضعفائكم 2/770, 788
هل فيكم غريب يعنى اهل الكتاب 2/61
هل كنت تدعو بشئ او تسأله اياه؟ 2/443
هل يسكر؟ قلت: نعم 2/563
هم الجلسآء 2/67
هو لك يا عبد بن زمعة الولد للفراش 2/671
هى اللوطية الصغرى يعنى الرجل يأتى امرأته 2/605

(لا)

لا ... لا ... الثلث والثلث كبير او كثير 2/258
لا تختلفوا فتختلف قلوبكم وكان يقول 2/708
لا تزال امتى يصلون هذه الاربع ركعات 2/127
لا تسبوا الريح واعوذ بالله من شرها 2/171
لا تسبوا الليل والنهار ولا الشمس ولا القمر 2/172
لاتلعن الريح فانها مأمورة وانه من لعن شيئاً 2/171
لا تشد الرحال الا الى ثلاثة مساجد 2/385
لا تشددوا على انفسكم فيشدد عليكم 2/291

لاتعجزوا فی الدعاء فانه لایهلك مع الدعاءاحد 2/318
لا تفعل فان مقام احدكم فی سبیل الله 2/533
لا تكرعوا ولكن اغسلوا ایدیكم ثم اشربوا 2/775
لا تمار اخاك ولاتمازحه ولاتعده موعدا فتخلفه 2/461
لا تنكحوا النساء لحسنهن فعسی حسنهن 2/588
لاخیر فی النساء ولاصبر عنهن یغلبن كریماً 2/331
لا صدقة ولا جهاد فبم تدخل الجنة 2/537
لا ضرر ولا ضرار 2/673
لا وان تعتمروا هو افضل 2/375
لا هجرة بعد الفتح ولكن جهاد ونیة 2/550
لا یبلغ العبد ان یكون من المتقین حتی یدع 2/339
لا یترك بجزیرة العرب دینان 2/356
لا یجمع الله فی جوف رجل غباراً فی سبیل الله 2/535
لا یحل لامرئ ان یأخذ مال اخیه بغیر حقه 2/342
لا یحل لامرأة تؤمن بالله والیوم الآخر ان تحد 2/686
لا یخطب احدكم علی خطبة اخیه ولایبیع 2/690
لایرد القضاء الا الدعاء ولایزید فی العمرالا البر 2/317
لا یزال الناس بخیر ما عجلوا الفطر 2/297, 335
لا یزال اربعون رجلاً من امتی قلوبهم علی قلب 2/789
لا یزال لسانك رطباً من ذكر الله 2/53
لا یزال من امتی امة قائمة بامر الله لایضرهم 2/789
لا یغنی حذر من قدر والدعاء ینفع مما نزل 2/319
لا یقاد الوالد بالولد 2/238
لا یقتل حر بعبد 2/242
لا یقتل مسلم بكافر 2/242
لا یقعد قوم یذكرون الله عز وجل الا حفتهم 2/54
لا یقولن احدكم اللهم اغفر لی 2/315
لایكون اللعانون شفعاء ولا شهداء یوم القیامة 2/17
لا یلغ احدكم كما یلغ الكلب ولا یشرب 2/775
لا یمین علیك ولا نذر فی معصیة الرب 2/609

لاينبغى لاحد ان يحرم بالحج الافى اشهرالحج 2/401
لا ينتقص احدكم من صلاته شيئا الا اتمها الله 2/122
لاينظرالله الى رجل اتى رجلا او امرأة فى الدبر 2/605

(الياء)

يأتى احدكم بما يملك فيقول هذه صدقة 2/567
يؤتى بالرجل من اهل الجنة فيقول الله عزوجل 2/102
يا ابن اخى هذا يوم من ملك فيه بصره 2/430
يا ابن آدم اودع من كنزك عندى ولا حرق 2/745
يا ابن آدم واحدة لك وواحدة فيمابينى وبينك 2/320
يا ابا سعيد من رضى بالله رباً وبالاسلام ديناً 2/531
يا ابا موسى لقد اوتيت مزماراً من مزامير آل 2/763
يا ابن عباس ارض عن الله بما قدر وان كان 2/529
يا ابن عوف انك من الاغنياء ولن تدخل الجنة 2/568
يا ايها الناس اربعوا على انفسكم فانكم 2/310
يا ايها الناس ان لله سرايا من الملائكة تحل 2/57
يا ايها الناس قد اظلكم شهر عظيم مبارك 2/306
يا بلال حدثنى بارجى عمل عملته فى الاسلام 2/146
يا رب مسألة عائشة فهبط جبريل فقال 2/319
يا سعد اطب مطعمك تكن مستجاب االدعوة 2/190
يا عائشة ان الله عز وجل اذا اراد ان يجعل 2/113
يا عباس يا عماه! الا اعطيك الا امنحك؟ 2/142
يا عبد الرحمن لاتسأل الامارة فانك 2/609
يا معاذ والله انى لأحبك 2/58
يا معشر الشباب من استطاع الباءة فليتزوج 2/271
يتعاقبون فيكم ملائكة بالليل وملائكة 2/715
يجاء بالوالى يوم القيامة فينبذ به على جسر 2/465
يجمع الله الاولين والآخرين لميقات يوم 2/486
يجئ الرجل آخذا بيد الرجل فيقول: يا رب 2/247
يجئ المقتول بقاتله يوم القيامة فيقول سل 2/247

يجئ النبى يوم القيامة ومعه الرجل والنبى 2/15
يدعو الله بالمؤمن يوم القيامة حتى يوقفه 2/318
يرحم الله ابن رواحة انه يحب المجالس التى 2/56
يستجاب لاحدكم مالم يعجل يقول دعوت 2/315
يصبح على كل سلامى من ابن آدم صدقة 2/139
يعقد الشيطان على قافية رأس احدكم 2/130
يقول ابن آدم مالى مالى (قال) وهل لك 2/499
يقول الرب عز وجل يوم القيامة سيعلم اهل 2/55
يقول الله تبارك وتعالى: من شغله ذكرى عن 2/432
يقول الله تعالى: انا عند ظن عبدى بى 2/55
يقول الله عز وجل: يا ابن آدم لاتعجزنى من 2/140
يوشك ان تعرفوا اهل الجنة من اهل النار 2/15

İÇİNDEKİLER

142. Ayeti kerime « سَيَقُولُ السُّفَهَآءُ مِنَ النَّاسِ » 5
Kıblenin Beyt-i Mukaddesten Kabe-i Muazzama'ya döndürülmesiyle yahudilerin dini mübini islâm aleyhine konuşacakları 5
Hicretten sonra, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in 16 veya 17 ay kadar Beyt-i Mukaddes'e doğru namaz kıldığı 6
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Beyt-i Mukaddes'e yönelmesi hususundaki görüşler 6
Kuranı Kerimde nasih ve mensuh ayetler bulunduğuna açık bir delil 7
Yer yüzünün tamamının, secde yeri olduğu 8
Süfeha'dan murat kimlerdir 8
Yahudi milletinin, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i ve ümmetini çok kıskandıkları 9
Kıblenin değiştirilmesindeki hikmet 10
Ehli hakikatın süfeha hakkındaki beyanı 10
143. Ayeti kerime: « وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَاكُمْ اُمَّةً وَسَطًا . . . » 11
Ümmeti Muhammed'in, Ümmeti Vasat (en hayırlı ümmet) olduğu 11
Bu ümmetin en hayırlı ve en adaletli bir ümmet olup, şahitliğinin Allah indinde makbul olduğunu beyan eden hadisi şerifler ve sözler 13
Bu ümmetin seçkin bir ümmet oluşunun sebebi ve bu sebebe sarıldıkları taktirde, sapıtanların onlara zarar veremiyeceği 20
Kıyamet gününde her peygamberin ümmeti üzerine şahit tutulacağı, bu ümmetin ise diğer bütün ümmetlere şahit olarak getirileceği 21
Allah-u Tealâ'nın, kullarını imtihan için şeytanı onlara musallat kıldığı 21
144. Ayeti kerime: « قَدْ نَرٰى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِى السَّمَآءِ . . . » 23
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kıblenin tahvili hakkında vahiy bekliyerek sık sık semaya bakması 24
İlk nesholan ayeti kerimeler 24
Kıbleye yönelmenin nasıl olacağı 25
145. Ayeti Kerime: « وَلَئِنْ اَتَيْتَ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ . . . » 26
Yahudi ve hristiyanların kıbleleri 27
Ehli kitabın heva ve heveslerine uymaktan sakındırma 28
146. Ayeti Kerime: « اَلَّذِينَ اٰتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ . . . » 31
Abdullah İbn-i Selâm *(Radıyallahu Anh)* ın: "Ben, o peygamberi oğlumdan daha iyi tanıyorum." buyurması 31
Selmanı Farisi *(Radıyallahu Anh)* ın bu hususdaki beyanı 32
Ehli kitabın zalim olduklarını bildiren ayeti kerimeler 32
147. Ayeti kerime: « اَلْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ » 32
Doğruluğu sabit olan şeylerin hemen kabul edilmesi, şüphe veren aşılamalara kulak verilmemesi 33
148. Ayeti kerime: « وَلِكُلٍّ وِجْهَةٌ هُوَ مُوَلِّيهَا . . . » 33
Bu ümmetin birliğini, selâmet ve saadetini koruyacak üç madde 34

Meleklerin kıblesi 34
Ehli hakikate göre kıblenin tanımı 35
Müşriklerin de, kendi yollarını beğendikleri 35
Her ümmete bir şeriat ve bir yol tayin edildiği 36
149. Ayeti kerime: « . . . وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ » 36
150. Ayeti kerime: « . . . وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ » 37
Ayeti kerimedeki tekrarın faydaları 38
Ayeti kerimede geçen: "Nimetin tamamlanması" ndan maksat 39
151. Ayeti kerime: « كَمَا أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولاً مِنْكُمْ » 40
Allah-u Tealâ Hazretleri Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i göndermekle kullarına çok büyük bir iyilikte bulunmuştur 42
Her işte örneği Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den almak gerektiği 42
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e uymayanların büyük bir sapıklık içinde oldukları 43
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in müminlere karşı ne kadar şefkatli ve düşkün olduğu 43
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yolunun, basiret üzere insanları Allah'a davet olduğu 44
152. Ayeti kerime: « فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ وَاشْكُرُوا لِي وَلاَ تَكْفُرُونِ » 45
Kulun Mevlâ'yı zikretme şekline göre Mevlâ'nın ona muamelesi 45
Üstadımız Hacı Ali Haydar Efendi *(Kuddise Sırruhu)* Hazretlerinin, zikrin çeşitleri hakkında yazdıklarından bir kısım 46
İmamı Rabbanî *(Kuddise Sırruhu)* Hazretlerinin zikir hakkındaki mektubu 47
İmamı Gazalî *(Kuddise Sırruhu)* Hazretlerinin zikir hakkındaki sözleri 48
Zikir hakkında hadisi şerifler ve büyüklerin sözleri 49
Zikrin, sadaka ve cihat dahil her şeyden efdal olduğu, her şeyden büyük olan zikrullah'ın, mürşide tâbi olmadan tam yapılamıyacağı 60
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in zikri ashabına talim edişi ve bunun Risale-i Kudsiyye'deki manzum açıklaması 61
İmamı Rabbanî *(Kuddise Sırruhu)* Hazretlerinin, tarikat vazifelerinin hepsinin şeriattan alındığının beyanı 62
Tasavvuf yoluna karşı gelenlerin en ziyade itiraz ettikleri **RABITA**'nın kitap, sünnet ve icmadan delilleri 64
İmamı Buseyri *(Rahimehullah)* ın Kasidei Bürde'sinden Rabıta ile alâkalı bazı beytler 76
Mustafa İsmet Garibullah (büyük şeyh efendi) *(Kuddise Sırruhu)* Hazretlerinin Risale-i Kudsiyye'sinde Rabıta-i şerifenin, Tarikatı Aliyyeyi Nakşibendiye'de Rukni Azam (en büyük temel) olduğunun izahı 80
Lâî Dede *(Kuddise Sırruhu)* Hazretlerinin Rabıta hakkındaki beyitleri 86
Şükür hakkında bazı Hadisi şerifler ve büyüklerin sözleri 87
Zikir ve Şükür hakkındaki diğer ayeti kerimeler 90
Bu ayeti kerimeden anlaşılan Tasavvufî (işârî) manalar 92
153. Ayeti kerime: « . . . يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ » 93

Sabır ve namazla yardım dileme hakkındaki hadisi şerifler 95
154. Ayeti kerime: « وَلَاتَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ اَمْوَاتٌ » 100
Bu ayeti kerime hakkında tasavvufî sözler ve teviller 101
Şehitlerin Allah katında diri olduklarını ve yüksek derecelerini beyan eden hadisi şerifler 102
Şehitlerin ve ameli salih işleyen her müminin, hoş bir hayata kavuşacaklarını bildiren ayeti kerimeler 104
155. Ayeti kerime: « وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَىْءٍ مِنَ الْخَوْفِ . . . » 104
Belâ ve musibetlere, özellikle evlât acısına sabredenlerin mükâfatı 106
156. Ayeti kerime: « اَلَّذِينَ اِذَا اَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ » 111
İstircanın fazileti hakkında hadisi şerifler ve büyüklerin sözleri 112
157. Ayeti kerime: « اُولٰئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِنْ رَبِّهِمْ » 114
Allah-u Tealâ'nın kullarına salât ettiğini bildiren ayeti kerime 115
158. Ayeti kerime: « اِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللّٰهِ » 116
Safa ile Merve arasında sa'ye sebeb olan kıssa 117
Safa ile Merve hakkında hadisi şerifler 119
Tatavvu (nafile) ibadetlerin fazileti hakkında hadisi şerifler 121
Sabah namazının sünnetinin fazileti 124
Öğle namazının ilk ve son sünnetleri 125
İkindi namazının sünneti 126
Akşam namazının sünneti ve Evvabin namazı 127
Akşamla yatsı arasında mescitte itikâf 129
Yatsının son sünneti ve halk arasında Kabir namazı diye bilinen namaz ... 130
Gece kalkıldığında yapılacak ibadetler ve dualar 130
Teheccüd (gece namazı) 132
İşrak ve Kuşluk namazları 139
Evden çıkarken ve eve girdiğinde kılınacak namaz 142
İstiska (yağmur isteme) ve Tesbih namazı 142
Hacet ve istihare namazları 144
Küsûf (güneş tutulması) ve Abdest şükür namazı 146
Tahiyyetül Mescid (mescidi selâmlama) namazı 147
Allah-u Tealâ'nın dininin nişanlarına ta'zim etmenin lüzumu 148
159. Ayeti kerime: « اِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا اَنْزَلْنَا . . . » 149
Şeriat ilmini açıklamanın vacip, gizlemenin haram olduğu 150
Ulemanın, bildiklerini insanlardan gizlediklerinde lanete uğrıyacakları 151
Allah-u Tealâ'nın, ehli kitap âlimlerinden, bildiklerini gizlemeyeceklerine dair söz aldığı ve gizleyenlerin akibeti 153
160. Ayeti kerime: « اِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَاَصْلَحُوا . . . » 154
Din hükümlerini gizleyenlerin tövbelerinin kabulü için üç şart 154
161. Ayeti kerime: « اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَمَاتُوا . . . » 155
Lânet edilmesi caiz olan ve olmayan kimseler 156
Makbul olan tövbenin, ölüm gelmeden yapılmasının lüzumu 156

162. Ayeti kerime: « . . . خَالِدِينَ فِيهَا لَايُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ » 158
Kâfirlere yapılacak azabın üç vasfı 158
163. Ayeti kerime: « . . . وَإِلٰهُكُمْ إِلٰهٌ وَاحِدٌ » 159
Bu ve bundan sonraki ayeti kerimelerin faziletinin beyanı 160
Her gün okunmakla insanı bütün sıkıntılardan kurtaracak ayetler 160
164. Ayeti kerime: « اِنَّ فِي خَلْقِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ » 163
Bu ayeti kerimede Allah-u Tealâ, aklı olan milletler için kendi varlığına, birliğine ve kudretine delâlet eden deliller zikretmiştir 165
Birinci delil: Göklerin ve yerin yaratılışı 165
İkinci delil: Gece ile gündüzün ihtilâfı 166
Üçüncü delil: Gemilerin denizlerde yürümeleri 167
Dördüncü delil: Gökten suyun indirilmesi 168
Beşinci delil: Yer yüzünün diriltilmesi 169
Altıncı delil: Canlıların yer yüzüne yayılması 169
Yedinci delil: Rüzgârların tasrifi (değişik yönlerden estirilmesi) 170
Sekizinci delil: Yerle gök arasında emre itaat eden bulutlar 172
165. Ayeti kerime: « . . . وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللّٰهِ اَنْدَادًا » 175
Kâfirlerin putlarını sevmelerinden daha şiddetli bir şekilde, müminler Allah-u Tealâ Hazretlerini severler 177
Bu ayeti kerime muhabbet ve pişmanlıktan dört şeyi beyan etmektedir 178
Allah-u Tealâ'yı hakikaten sevmenin alâmetleri 178
166. Ayeti kerime: « . . . اِذْ تَبَرَّاَ الَّذِينَ اتُّبِعُوا » 179
Müşriklerin, cehennem azabını görünce putlarını ve tâbi oldukları reislerini terketmeleri 180
Müşriklerin dünyada peşine gittikleriyle ahirette çekişmeleri 183
167. Ayeti kerime: « وَقَالَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا لَوْ اَنَّ لَنَا كَرَّةً » 185
Ehli sünnete göre bu ayeti kerime kâfirlerin cehennemde ebedî kalacaklarına delildir 188
168. Ayeti kerime: « يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا كُلُوا مِمَّا فِي الْاَرْضِ » 188
Şirk ve küfrün dünya nimetlerinin kesilmesine sebep olmadığı 188
Helâl, Tayyib ve hutuvat kelimelerinin izahı 189
Şeytanın adımları hakkında büyüklerin sözleri 190
Duanın kabulü için helâl ve tayyib yemenin lüzumu 190
Kurtuluş üç şeydedir 191
Helâl ve pak yemek hakkındaki ayeti kerimeler 192
Şeytanın insana devamlı düşman olduğu 193
169. Ayeti kerime: « اِنَّمَا يَاْمُرُكُمْ بِالسُّوءِ وَالْفَحْشَآءِ » 193
Şeytanın verdiği vesveler altı mertebede toplanır 194
Şeytanın insanları saptırmak için çok kötülükler arzu ettiği 195
170. Ayeti kerime: « . . . وَاِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا اَنْزَلَ اللّٰهُ » 197
Dünya sevgisi kendisini sarhoş etmiş olduğu bir âlime bir şey sormayın!.. 198

Bu ayeti celile inanç meselelerinde istidlâl'in vacip olduğuna delâlet eder....198
171. Ayeti kerime: « . . . وَمَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا » 200
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in vaaz ederek kâfirleri hakka çağırmasının koyunlarına bağıran çobanın hâline benzetilmesi....200
172. Ayeti kerime: « يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ » 201
Yemek yemenin dört hükmü....202
Şükür üç türlüdür....203
Yediği içtiği haram olanın duasının çok zor kabul edilebileceği....204
Allah-u Tealâ'ya hamdetmenin usulü....205
Yerde olan her şeyin insanların faydalanması için yaratıldığı, bunları yasak etmeye kimsenin yetkisi olmadığı....205
Şükretmenin nimeti artırmaya sebep olacağı....206
Helâl yemenin salih amellere vesile olacağı....206
Helâl kazanmanın faydalarından bazıları....207
173. Ayeti kerime: « . . . إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ » 208
Ayeti kerimedeki: Meyte, Lâşe, Dem, Bâğiy ve Âdî kelimeleri....209
Hayvanın on yerini yemek mekruhtur....211
Haramları tafsilen beyan eden diğer ayeti kerimeler....212
174. Ayeti kerime: « . . . إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ » 213
Allah'ın kitabının hükümlerini saklıyanların dört şekilde azaba müstehak oldukları....214
175. Ayeti kerime: « . . . أُولَئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الضَّلَالَةَ بِالْهُدَى » 216
İnsan için dünyada en büyük meziyet, ilimle beraber doğru yolu tutması, en çirkin şey ise cehaletle birlikte kötü ahlâkıdır....217
176. Ayeti kerime: « . . . ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ نَزَّلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ » 217
Âlimler, bildikleri hâlde hakkı gizlemekten sakınsınlar....218
Zülkarneyn*(Aleyhisselam)* ın kabirlerini kapılarının önüne koyan bir kavme rastlaması....219
177. Ayeti kerime: « . . . لَيْسَ الْبِرَّ أَنْ تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ » 221
Bu ayeti kerimede beyan edilen iyilikler esas itibariyle beştir....224
Akrabaya iyilik ve infak hakkında hadisi şerifler....224
Sözünde durmayanlar hakkında hadisi şerifler....230
İnsanın olgunluğu üç şeyde toplanmıştır....232
İttiba ve takvanın Mevlâ'nın sevgisini kazanmaya vesile olacağı....233
İnfakın kimlere yapılacağı....233
178. Ayeti kerime: « . . . يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ » 234
Kısasın tatbik edilmesi için gerekli şartlar....237
Kısas hakkında imamlar arasındaki görüş farkları ve delilleri....242
Kısasta herkes için bir hayat olduğu, evvelki ümmetlere de farz olduğu....244
179. Ayeti kerime: « . . . وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَاةٌ » 245
Kısasın hikmeti ve günahların üç türlü olduğu....246

Adam öldürmenin büyük günah olduğunu beyan eden hadisi şerifler.....247
180. Ayeti kerime: « كُتِبَ عَلَيْكُمْ اِذَا حَضَرَ اَحَدَكُمُ الْمَوْتُ » 250
Vasiyetin vücubunun ayet ve hadislerle kaldırıldığı 251
Vasiyetin hikmeti, rüknü (temeli), şartı ve hükümleri 252
Vasiyetler beş kısma ayrılır 253
Varislerin müsaadesi olmadığı takdirde vasiyet, malın ancak üçte birine kadar geçerlidir..... 257
Vasiyetin geçerli olup olmamasıyla ilgili bazı hükümler 259
Vasiyetten dönüş ve şekilleri..... 262
Allah dostlarının malla değil, dinle vasiyet ettikleri 263
181. Ayeti kerime: « فَمَنْ بَدَّلَهُ بَعْدَ مَا سَمِعَهُ . . . » 264
Vasiyeti değiştirme, ya şahitler, ya vasiyet edilenler veya varisler tarafından olur 264
182. Ayeti kerime: « فَمَنْ خَافَ مِنْ مُوصٍ جَنَفًا اَوْ اِثْمًا . . . » 267
Vasiyet anında yapılan haksızlıklar, kişiyi cehenneme girdirir..... 267
İmamı Şafiî *(Rahimehullah)* ın vasiyeti 268
183. Ayeti kerime: « يَاَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ . . . » 269
Avam, Havas ve Ahassul Havas kulların orucu 271
Oruç insanın şehevanî gücünü kırdığı gibi heva ve hevesini kökünden sökmekte ve arzularını azaltmaktadır 271
Orucun vakti ve nevileri 272
Oruç tutmanın mekruh olduğu günler..... 273
Yevmi şekte tutulan orucun hükmü 273
Orucun şartları 274
Orucun farziyeti ve fazileti hakkında hadisi şerifler 275
İbadetlere, bilhassa oruca devamdan takva hasıl olur 282
Takva kazandırmayan oruçlar hakkında hadisi şerifler 282
184. Ayeti kerime: « اَيَّامًا مَعْدُودَاتٍ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ . . . » 284
Oruç tutmamayı mubah kılan sebebler 286
185. Ayeti kerime: « شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِى اُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْاٰنُ . . . » 287
Diğer peygamberlere indirilen semavî kitapların da, Ramazanı şerif ayında indirildiği beyan eden hadisi şerifler 288
İslâmiyetin çok kolay olduğunu beyan eden hadisi şerifler..... 290
Allah-u Tealâ'nın kullarına bir kolaylık olarak ihsan ettiği ruhsatı kabul etmemenin vebali 292
Seferde oruç tutmanın veya tutmamanın caiz olduğu 293
Teravih namazı da sünneti müekkede olduğu..... 294
İmamı Rabbanî *(Kuddise Sırruhu)* Hazretlerinin Ramazanı şerif hakındaki mektubundan bir bölüm 298
İftarı hurma ile açmak 299
Ramazanı şerifin faziletleri ve bu mübarek ayda Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yüce hâlleri 301

Ramazanı şerif hakkında büyüklerin sözleri 307
186. Ayeti kerime: « . . . وَاِذَا سَاَلَكَ عِبَادِى عَنِّى » 309
Ayeti kerimenin iniş sebebi 309
Duanın kabulü üç şeye bağlıdır 310
Duanın kabul olunacağı yerleri ve vakitleri bildiren hadisi şerifler 313
Dua hakkıdaki hadisi şerifler 315
Dua hakkında büyüklerin sözleri 321
Mevlâ'nın kullarına çok yakın olduğu ve dualarını kabul ettiği 323
187. Ayeti kerime: « . . . اُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ » 325
Namazın ve orucun son şeklini alıncaya kadar geçirdiği merhaleler 327
Bu ayeti kerimedeki bazı manaların hadisi şeriflerle izahı 330
Sahurun fazileti hakkındaki hadisi şerifler 333
İtikâf ve nevileri 335
İtikâf'ın faziletini beyan eden hadisi şerifler 336
Allah'ın hududunu muhafaza hakkında ayeti kerimeler 339
188. Ayeti kerime: « . . . وَلاَ تَاْكُلُوا اَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ » 340
Ayeti kerimenin iniş sebebi 340
Rüşvet alıp vermenin büyük bir günah olduğu 341
İmamı Azam *(Rahimehullah)* Efendimizin, alacağı için evine gittiği mecusinin, müslüman olması 342
Batıl olarak mal yemek dört surette olur 342
Haksız yollarla insanların mallarını yemenin haram olduğu 343
189. Ayeti kerime: « . . . يَسْئَلُونَكَ عَنِ الْاَهِلَّةِ » 344
Ayeti kerimenin iniş sebebi 345
Allah indinde ayların sayısının on iki olduğu ve haccın belli aylarda yapılacağını beyan eden ayeti kerimeler 347
190. Ayeti kerime: « . . . وَقَاتِلُوا فِى سَبِيلِ اللّٰهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ » 348
Ayeti kerimenin iniş sebebi 348
Harpte haddi aşmayı nehyeden hadisi şerifler 349
191. Ayeti kerime: « . . . وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْ » 353
Fitnenin ifade ettiği manalar 357
Bir cemaat imamının, namazı uzatması ve halkın anlayamayacağı kapalı ve çapraşık bir dille hitap etmesi de fitneden sayılır 357
Kâfirlerle muharebe etmeyi emreden diğer ayeti kerimeler 358
192. Ayeti kerime: « فَاِنِ انْتَهَوْا فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ » 360
Bu ayeti kerime, kâfirin şirk ve küfürden tövbe ettiğinde tövbesinin kabul olacağına delildir 360
193. Ayeti kerime: « وَقَاتِلُوهُمْ حَتّٰى لاَ تَكُونَ فِتْنَةٌ » 361
Ayeti kerimenin iniş sebebi 361
194. Ayeti kerime: « . . . اَلشَّهْرُ الْحَرَامُ بِالشَّهْرِ الْحَرَامِ » 364
Ayeti kerimenin iniş sebebi 364
Kısasta haddi aşmamanın lüzumunu beyan eden ayeti kerimeler 366

195. Ayeti kerime: « . . . وَ اَنْفِقُوا فِى سَبِيلِ اللّهِ وَلاَ تُلْقُوا » 366
Ayeti kerimenin iniş sebebi 367
Cihat etmemek, en azından onu düşünmemek büyük tehlikedir 368
Allah yolunda cömertçe harcamanın fazileti 368
"İhsan edin." emri cihadı da içine almaktadır 371
Allah-u Tealâ'nın muhsinleri sevdiği ve onlarla beraber olduğu 371
196. Ayeti kerime: « . . . وَاَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلّهِ » 373
İhsar ve hükümleri 375
Hedy ve Mahil 377
İhramdan çıkarken saçı traş etmek kısaltmaktan efdaldir 378
Haccı kıran, haccı temettu' ve haccı ifrad 379
Haccı kıran ve temettûda, kurban bulamayanların hükmü 379
Haccın farz olması için sekiz şart vardır 380
Haccın edasının farz olması için beş şart vardır 380
Haccın vacipleri ve sünnetleri 381
Haccın nevileri altıdır 382
Haccın rükünleri ikidir 382
İhrama nasıl girilir. 383
Umre nasıl yapılır 383
Haccın farziyetindeki hikmet 384
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in mescidi şerifini ve kabri saadetlerini ziyaret etmenin fazileti hakkında hadisi şerifler 385
Medine-i Münevvereye gelince 388
Mescidi şerife girdiğinde 389
Huzuru saadetten ayrılırken 390
Hac ve Umrenin fazileti hakkında hadisi şerifler 393
Hac ve Umre hakkında büyüklerin sözleri 398
197. Ayeti kerime: « . . . اَلْحَجُّ اَشْهُرٌ مَعْلُومَاتٌ » 400
İhlâl: Lebbeyk duasını yüksek sesle okumak 402
Fusuk ve Cidal'in manaları 406
Beyt-i şerife gelen kişi üç şeyi yerine getirmelidir 407
Refes, Fusuk ve Cidal'den sakınarak yapılan haccın fazileti 408
Takvanın faziletini bildiren diğer ayeti kerimeler 411
198. Ayeti kerime: « . . . لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ » 412
Hacda yapılacak ticaret ve diğer kazançların mubah olduğu 413
Arafat hakkında malûmat 413
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in haccı hakkında hadisi şerifler 415
Müzdelife ve Meşari Haram 423
199. Ayeti kerime: « . . . ثُمَّ اَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ اَفَاضَ النَّاسُ » 423
Kureyşin, diğer kabilelerden kendini üstün görerek vakfeyi Müzdelifede yapıp Arafata çıkmaması 424
Arefe günü ve Müzdelife sabahının faziletleri 424
Arafatta yapılacak dualar hakkında hadisi şerifler 430
İstiğfarın manası ve Seyyidül İstiğfar 436

200. Ayeti kerime: « . . . فَاذَا قَضَيْتُمْ مَنَاسِكَكُمْ » 437
Cahiliyet ehlinin hacdan sonra Mina'da oturup babalarının menkıbelerini anmaları 438
Sadece dünyayı istemenin kötülüğünü beyan eden ayeti kerimeler 439
201. Ayeti kerime: « . . . وَمِنْهُم مَن يَقُولُ رَبَّنَا اتِنَا فِي الدُّنْيَا » 440
Büyüklere göre dünyada ve ahirette, haseneden murat nelerdir 440
Rabbenâ Âtinâ duasının fazileti hakkında 442
Hazreti Enes *(Radıyallahu Anh)* ın hadisinden çıkarılan dört hüküm 443
Dünya ve ahirette hasene isteyenlerin güzel hâlleri 446
202. Ayeti kerime: « . . . أُولَئِكَ لَهُمْ نَصِيبٌ مِمَّا كَسَبُوا » 446
Dua ederken dünya afiyeti istemek de, din işlerinden sayılır 449
Hisabın manası 447
203. Ayeti kerime: « . . . وَاذْكُرُوا اللَّهَ فِي أَيَّامٍ مَعْدُودَاتٍ » 449
Ayeti kerimede geçen sayılı günlerin açıklaması 450
Teşrik tekbirinin İbrahim *(Aleyhisselam)* dan kalma bir sünnet oluşu 450
Teşrik günlerinde oruç tutmanın hükmü 452
Şeytan taşlamanın Kuranı kerimde zikredilmeyişinin iki sebebi 452
Mina ve Şeytan taşlama hakkındaki hadisi şerifler 455
Hacla ilgili diğer ayeti kerimeler 458
204. Ayeti kerime: « . . . وَمِنَ النَّاسِ مَن يُعْجِبُكَ قَوْلُهُ فِي الْحَيَوةِ الدُّنْيَا » 459
Bu Ayet-i kerime, Ahnes İbn-i Şerîk adındaki münafık hakkında inmiştir. 460
Güler yüzlü, tatlı dilli olup da, sözü, özüne uymayanlar 461
205. Ayeti kerime: « . . . وَاذَا تَوَلَّى سَعَى فِي الْاَرْضِ » 463
En büyük ifsat dünyanın düzenini bozmaktır 464
Hars ve Nesl'e verilen manalar 465
206. Ayeti kerime: « . . . وَاذَا قِيلَ لَهُ اتَّقِ اللَّهَ » 466
Münafıkların bu ayeti kerimelerle açıklanan beş kötü ahlâkı 467
Kendilerine nasihat edilen kâfirlerin, yüzlerinden belli olacak şekilde kızdıklarını beyan eden ayeti celile 468
207. Ayeti kerime: « . . . وَمِنَ النَّاسِ مَن يَشْرِى نَفْسَهُ » 468
Bu ayeti kerime, bir rivayete göre Suheybi Rûmî *(Radıyallahu Anh)* hakkında nazil olmuştur 469
Bir rivayete göre Recî' seriyyesi hakkında nazil olmuştur 469
Allah için canlarını ve mallarını verenlerin iyi hâllerinin beyanı 474
208. Ayeti kerime: « . . . يَا أَيُّهَا الَّذِينَ امَنُوا ادْخُلُوا » 474
Bu ayet, Abdullah İbn-i Selâm ve arkadaşları hakkında nazil olmuştur 475
Şeytan insanlara dünyaca maddî zarar vermeye müktedir değildir 477
Nefis, Kalp, Ruh ve Sır latifelerinin islâma girmesi 478
Allah'ın emirlerine teslimiyet, imanda sebat ve şeytanın izlerine uymamanın lüzumunu beyan eden ayeti kerimeler 479
209. Ayeti kerime: « . . . فَإِنْ زَلَلْتُم مِّن بَعْدِ مَا جَاءَتْكُمُ الْبَيِّنَاتُ » 480
210. Ayeti kerime: « . . . هَلْ يَنظُرُونَ إِلَّا أَن يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ » 482

Kıyamet günü Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şefaatçı olması 483
Kâfirlerin, kendilerine Cenabı Hakkın ve meleklerin gelmesini beklemeleri hakkındaki diğer ayeti kerimeler 490
211. Ayeti kerime: « . . . سَلْ بَنِي إِسْرَائِيلَ كَمْ آتَيْنَاهُم » 492
Musa *(Aleyhisselam)* a verilen açık ayetler 493
Allahın verdiği nimetleri değiştirenlerin ellerinden o nimetlerin alınacağını beyan eden ayeti kerimeler 494
212. Ayeti kerime: « . . . زُيِّنَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا » 494
Mütteki müminlerle alay edenlerin,cehennemin alt tabakasında olacağı.... 496
İsa *(Aleyhisselam)* ın bir yahudi ile sefere çıkışı 496
Mütteki fakirlerin, zengin kâfirlerden dünya ve ahirette üstün oluşu..... 497
Allah-u Tealâ'nın, kendi yolunda infak edenlere, infak edeceğini beyan eden hadisi şerifler 499
İnsanlara, imtihan için dünyanın süslü kılındığı 500
Ahirette de, müminlerin kâfirlerle alay edeceği 500
213. Ayeti kerime: « . . . كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً » 501
Enbiya ve Resullerin adedi ve Kuranı kerimde isimleri zikredilenler..... 504
Allah-u Tealâ Hazretleri, nebileri üç sıfatla vasıflamıştır 504
Yahudi ve hristiyanların ihtilâfa düştükleri meseleler ve bu hadisi şeriflerden Cuma günü ve namazı hakkında çıkan hükümler 504
İnsanlar hak din üzere ittifak etmiş bir ümmet iken sonradan ihtilâfa düştükleri ve bunun Mevlâ'nın dilemesiyle olduğunu beyan eden ayetler. 511
Müminlerin küfre imrenip, kâfir ümmet hâline gelmemesi için, kâfirlerin daha bir çok nimetlerden mahrum edildiğini beyan eden ayeti kerime.....513
214. Ayeti kerime: « . . . أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ » 513
Geçmiş ümmetler gibi bu ümmetin de çeşitli sıkıntılarla imtihan edileceği, sonunda bu dinin tamamlanacağını beyan eden hadisi şerifler.....515
İmtihansız ve meşakkatsiz cennete girileceğini zannetmenin yanlış olduğunu bildiren ayeti kerimeler 518
Sahabei kiramın da imtihandan geçirilip müminle münafığın ayrıldığı..... 519
Zorluğun ardından kolaylığın geleceğini bildiren ayeti kerimeler.....520
215. Ayeti kerime: « . . . يَسْئَلُونَكَ مَاذَا يُنفِقُونَ » 520
İnfak edilecek kimseleri beyan eden hadisi şerif ve diğer ayeti kerimeler... 521
216. Ayeti kerime: « . . . كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ وَهُوَ كُرْهٌ لَّكُمْ » 525
Zünnunî Mısrî *(Kuddise Sırruhu)* nun, fesadın 6 şeyden geldiğini buyurması.....527
Tasavvuf ehlinin, belâ ve musibetlere rıza göstermelerinin hikmeti.....529
Cihatla ilgili hadisi şerifler..... 529
Cihadı emreden diğer ayeti kerimeler 537
İstenmeyen bir şeyde çok büyük hayırlar olabileceği 538
217. Ayeti kerime: « . . . يَسْئَلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ » 538
Ayeti kerimenin sebebi nüzülü..... 540

Bu ayeti kerimenin hükmünün neshi hakkındaki görüşler 542
İrtidat (dinden dönme) hakkındaki hükümler ve görüşler 544
Üstadımız Hacı Ali Haydar Efendi *(Kuddise Sırruhu)* Hazretlerinin,
bu ayeti kerimeden anladığı işaretler 545
Cüneydi Bağdadî ile şeytan arasındaki konuşma ve Mescidi Şunûzî 545
Fitne hakkında ayeti kerimeler 546
218. Ayeti kerime: « . . . اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَالَّذِينَ هَاجَرُوا » 548
Hicretin iki kısım oluşu 550
İman, Hicret ve Cihad sıfatlarını takınanların faziletleri 552
219. Ayeti kerime: « . . . يَسْئَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ » 553
Şarabın tedricen yasaklanmasını bildiren ayeti kerimeler 554
Hamr hakkında izahat ve hadisi şerifler 557
Sarhoş edici maddelerin yasak edilişindeki hikmet 560
Meysir (kumar) hakkında izahat 561
İçki içen ve kumar oynayanları tehdit mahiyetindeki hadisi şerifler 562
Ayeti kerimede geçen afv'ın üç manası 566
İhtiyaçtan fazlasını verme hakkında hadisi şerifler 566
220. Ayeti kerime: « . . . فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ » 573
Yetim çocukları yetiştirme 574
Yemeği toplu yemenin bereketi hakkında hadisi şerifler 576
Muhalata (yemek içmekte yetimlerle karışma) nın beyanı 577
Yetim ve miskinlere ikram etmenin fazileti hakkında hadisi şerifler 578
221. Ayeti kerime: « . . . وَلَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكَاتِ حَتّٰى يُؤْمِنَّ » 579
Müşriklerin bir itibarla iki kısım oluşu 580
Mümin ve müminelerin kimlerle evlenebileceği 581
Bu ayeti kerimenin altı hükmü içine alışı 586
Kendisiyle evlenilecek kadınlarda aranılacak vasıfları bildiren h. şerifler 587
222. Ayeti kerime: « . . . وَيَسْئَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ » 590
Hayız hakkında meseleler ve hadisi şerifler 592
"Allah temizlenenleri sever." kavli şerifinin hadislerle izahı 596
Allah-u Tealâ'nın temizlenenleri sevmesi hakkında bir ayeti kerime 597
223. Ayeti kerime: « . . . نِسَآؤُكُمْ حَرْثٌ لَكُمْ » 598
Ayeti kerimede geçen **Hars** hakkında izahat 600
Hanımları, dübüründen (büyük abdest yerinden)
yaklaşmanın haram olduğu 600
Nikahtan maksat sadece şehveti tatmin olmayıp,
hayırlı evlât kazanmaktır 601
Korunma hakkında görüşler ve hadisi şerifler 601
Cimaya başlarken dikkat edilecek edepler ve hadisi şerifler 601
Kişinin ailesiyle yakınlık etmesinin fazileti hakkında hadisi
şerifler ve büyüklerin sözleri 603

Kişinin helâli olan ailesine yaklaşmasının şekli hakkında H. şerifler.....604
Bu ayeti kerimede işaret edilen dört mühim vazife.....606
224. Ayeti kerime: « . . . وَلاَ تَجْعَلُوا اللّهَ عُرْضَةً لاَيْمَانِكُمْ » 607
Hayırlı işlere mani olacak yeminleri bozma hakkında hadisi şerifler.....609
Urza ve Eyman hakkında lüğat ve istilâh manaları.....611
Yemin ederek insanları kandıranların zemmi hakkında bir ayeti kerime.....611
225. Ayeti kerime: « . . . لاَ يُؤاخِذُكُمُ اللّهُ بِاللَّغْوِ فِى اَيْمَانِكُمْ » 613
Allah'ın gayrine yemin etmenin, yemin sayılmaması ve yemini lagiv.....613
Yemini münakide.....615
Yemini Gamus.....616
Hilim kelimesinin manası ve bu hususta bir hadisi şerif.....617
Yeminlerle ilgili diğer ayeti kerimeler.....618
226. Ayeti kerime: « . . . لِلَّذِينَ يُؤْلُونَ مِنْ نِسَآئِهِمْ » 618
İlâ'nın kısımları ve Terabbüs.....619
227. Ayeti kerime: « وَاِنْ عَزَمُوا الطَّلاَقَ فَاِنَّ اللّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ » 621
îlâ hakkında bazı hükümler.....622
228. Ayeti kerime: « . . . وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِاَنْفُسِهِنَّ ثَلاَثَةَ قُرُوءٍ » 623
Kur' hakkında ulemanın ihtilâfı.....627
Ric'î talâkta erkeğin ailesine dönüş şekli.....629
Karı koca haklarını beyan eden hadisi şerifler.....630
Talâkta iddetleri bildiren bir ayeti kerime.....635
229. Ayeti kerime: « . . . اَلطَّلاَقُ مَرَّتَانِ فَاِمْسَاكٌ بِمَعْرُوفٍ » 636
Talâkı Ric'î ve Talâkı bain.....638
Mal karşılığı vaki olan hul' yoluyla boşama.....642
230. Ayeti kerime: « . . . فَاِنْ طَلَّقَهَا فَلاَ تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ » 645
Üç talâktan sonra kadının kocasına tekrar helâl olmasının şartları.....647
Tahlîl hakkındaki hükümler.....648
Bu ayeti kerimede ulemanın tahsis edilişi.....651
231. Ayeti kerime: « . . . وَاِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَآءَ فَبَلَغْنَ اَجَلَهُنَّ » 653
Dırar (talâkta aileye zarar verme) 655
Zarar vermek ve eziyet etmek iman ve islâm nişanlarından değildir.....658
Boşamayla ilgili hükümleri beyan eden diğer bir ayeti kerime.....660
232. Ayeti kerime: « . . . وَاِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَآءَ فَبَلَغْنَ اَجَلَهُنَّ فَلاَ تَعْضُلُوهُنَّ » 661
Boşanan kadınla alâkalı bazı hükümler.....662
233. Ayeti kerime: « . . . وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ اَوْلاَدَهُنَّ حَوْلَيْنِ » 667
Nikahın meyvası olan çocukla ilgili bazı hükümler.....669
Fisal, Terazî.....675
Merhamet ne kadar büyük bir mağfiret vesilesidir.....677
Kişi, kıyamet gününde, dört yere harcadığından sorumlu değildir.....678

234. Ayeti kerime: « . . . وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ اَزْوَاجًا » 681
Ölüm iddetinin dört ay on gün olarak ta'yin edilmesindeki hikmet..... 682
Kadından, ancak dört ay on gün yas tutması caizdir..... 686
235. Ayeti kerime: « . . . وَلاَ جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا عَرَّضْتُم بِه » 688
Ta'riz, nikâha işaret eden bir takım sözlerdir..... 689
Hıtbe, bir kadının nikâhına talip olmaktır..... 690
236. Ayeti kerime: « . . . لاَ جُنَاحَ عَلَيْكُمْ اِنْ طَلَّقْتُمُ النِّسَآءَ » 693
Boşanmış kadınlar dört kısımdır..... 694
Müt'anın fıkhî yönü..... 695
Ayeti kerimede muhsinlerin tahsis edilmesinin sebebleri..... 695
237. Ayeti kerime: « . . وَاِنْ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ » 697
Mehri ta'yin edilipte cima'dan evvel boşanmış olan kadının hükmü..... 698
238. Ayeti kerime: « . . . حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلٰوةِ الْوُسْطٰى » 702
Dünya işleriyle alâkalı evlenme ve boşanmanın peşine sıra namazı muhafaza etmenin emredilmesinin fazileti..... 702
Namazın sahibini koruması üç şekilde düşünülür..... 703
Vakitlerin tafsilâtına delâlet eden ayetler dört tanedir..... 704
Musa *(Aleyhisselam)* ın, Mevlâ Tealâ Hazretleriyle münacâtı..... 706
Şer'î bir ma'zeretsiz cematı terkeden kişinin ta'zir edilmesi gerekir..... 707
Safların düzgün yapılması hakkında hadisi şerifler..... 707
Salâtı Vusta hangi namazdır?..... 710
Kunut'un manası hakkındaki çeşitli görüşler..... 717
Namazın terkedilmesini helâl gören kâfir olur..... 720
239. Ayeti kerime: « . . . فَاِنْ خِفْتُمْ فَرِجَالاً اَوْ رُكْبَانًا » 721
Korku namazı iki kısımdır..... 722
240. Ayeti kerime: « . . . وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ اَزْوَاجًا وَصِيَّةً » 724
241. Ayeti kerime: « . . . وَلِلْمُطَلَّقَاتِ مَتَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ » 726
242. Ayeti kerime: « . . . كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اٰيَاتِه » 727
Bu ayeti celileden anlaşılan bir takım işaretler..... 728
243. Ayeti kerime: « . . . اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ » 729
Ölümden kaçan kavmin kimler olduğu hakkında bir çok rivayetler vardır 730
Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* ile iki yahudinin kıssası..... 732
Abdül Melik'in, vebadan kaçmak istemesi..... 733
Ayeti kerimede geçen fazl'ın ve insanlardan muradın ne olduğu..... 734
Allah-u Tealâ'nın ölüleri nasıl dirilttiğini beyan eden ayeti kerime..... 735
Kâfirlerin,tekrar dirilmeyi çok uzak gördüklerini beyan eden ayeti kerime 736
244. Ayeti kerime: « . . . وَقَاتِلُوا فِى سَبِيلِ اللّٰه » 736
Ölümden kaçmanın fayda vermeyip, mukadder olanın elbette olacağı..... 737
245. Ayeti kerime: « . . . مَنْ ذَا الَّذِى يُقْرِضُ اللّٰهَ » 738

Ayeti kerimedeki ihtisar (kısaltma) nın, ifade ettiği mana 738
Karz-ı Hasen'den muradın ne olduğunda ihtilâf edilmiştir 739
Ayeti kerime indiğinde, Ebud Dehdah *(Radıyallahu Anh)* ın tasadduku 740
Ödünç verme, müslümanın, sıkıntıdan kurtulmasını sağlar 742
Allah yolunda verenlere, kat kat verileceğini beyan eden hadisi şerifler..... 744
Çarşıya girince okunacak dua 746
"Allah, daraltır ve genişlendirir." buyurulmasından maksadın ne olduğu 748
Allah'ın sevdiği ve razı olduğu yollara gönül hoşluğuyla verenin sevabı... 749
246. Ayeti kerime: « . . . اَلَمْ تَرَ اِلَى الْمَلَاِ مِنْ بَنِى اِسْرَائِيلَ » 751
Peygamberlerinden, hükümdar tayini isteyen, cemaatın kıssası..... 752
247. Ayeti kerime: « . . . وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ اِنَّ اللّٰهَ قَدْ بَعَثَ لَكُمْ طَالُوتَ مَلِكًا. » 756
İşmevil *(Aleyhisselam)* tarafından Talut'un melik tayin edilmesi 758
Beni İsrail'in Talut'un, melik olmasına itirazları 759
248. Ayeti kerime: « . . . وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ اِنَّ اٰيَةَ مُلْكِه » 760
Ayette geçen Tabut, Beni İsrail'in kendisiyle bereketelendiği bir sandıktır. 761
Sekine ve Bakiyye'den muradın ne olduğu 762
Mukaddes emanetler, kalp kuvvetine ve feyzü berekete sebebtir..... 763
Ebu Yezîdi Bestamî *(Kuddise Sırruhu)*Hazretlerine marifetten sorulduğunda..... 765
249. Ayeti kerime: « . . . فَلَمَّا فَصَلَ طَالُوتُ بِالْجُنُودِ » 767
Ayeti celilede geçen Irmak, Filistin'le Ürdün arasındaki bir ırmaktır..... 769
Sayısı az da olsa, Mevlâ Tealâ'nın yardım ettiği kişiler zelil olmaz..... 770
"İçen benden değildir." Sözü, benim dinimin ehlinden değildir, demektir 771
Az kişilerden, muradın, Bedir ashabı kadardır 772
Bu kıssada, dünya ve ehlini sevenlere işaret olduğu hakkında H. şerifler... 773
Gurfe'nin manası ve içmenin sünnetleri hakkında hadisi şerifler..... 775
250. Ayeti kerime: « . . . وَلَمَّا بَرَزُوا لِجَالُوتَ وَجُنُودِه » 776
Talut'un ordusu, sayıca kendilerinden çok fazla olan
düşmanı görünce derhal duaya başladılar..... 777
Harpte lâzım olan üç şeyi gayet kısa ve manalı sözlerle istemişlerdir..... 778
251. Ayeti kerime: « . . . فَهَزَمُوهُمْ بِاِذْنِ اللّٰهِ » 779
Talut'un ordusunda,Davud*(Aleyhisselam)*, babası ve onüç kardeşi de vardı..... 780
Karşısına kimsenin çıkamadığı Calut'u, Davud *(Aleyhisselam)* ın öldümesi..... 781
İşmevil *(Aleyhisselam)* ın kabrinden kalkıp Talut'la konuşması 782
Davud *(Aleyhisselam)* a öğretilen ilimler hakkında birkaç görüş vardır..... 783
Kendileri sebebiyle, fesadın ortadan kaldırıldığı kişilerin kimler olduğu.... 785
Allah-u Tealâ, kâfir sebebiyle mümine belâ verdiği gibi, mümin
sebebiyle kâfire afiyet verir 788
Ebdâl hakkındaki hadisi şerifler ve büyüklerin sözleri..... 788
Mevlâ Tealâ'nın, müminleri kâfirlere musallat ederek şerleri def
eylediği ve felâketlerin önlendiği hakındaki ayeti kerimesi..... 790
252. Ayeti kerime: « . . . تِلْكَ اٰيَاتُ اللّٰهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ » 791

ALFABETİK FİHRİST

(A)

Abdest şükrü namazı 146
"Afv" kelimesinin üç manaya geldiği 566
Ahid'den maksadın ne olduğu 230
Akrabaya iyilik hem sadaka hem de sıla-ı rahimdir 224
Akşamla yatsı arasında itikâf 129
Akşamın sünneti ve evvabîn 127
Alimlerin, bildiklerini gizlemekten sakınmaları gerektiği 218
Alkol bulunan her şeyi yemek-içmenin haram olduğu 558
Allah rızasını kazanmak için canlarını ve mallarını verenler 474
Allah yolunda cömertçe harcamanın fazileti hakkında hadis-i şerifler ve rivayetler 368
Allah yolunda harcanılacak yerler 521
Allah'a eziyet etmekten ne kastedildiği 738
Allah'tan kork" denildiğinde, müminin tavrının nasıl olması 466
Allah'ın, kullarını zikretmesi 45
Allah-u Tealâ'nın varlığına, birliğine ve kudretine delâlet eden sekiz delil .165-173
Allah-u Tealâ'nın varlığına, birliğine ve kudretinin sonsuz olduğuna delâlet eden ayet-i kerimeler 173
Allah-u Tealâ'nın, Habibini, saptırmak isteyenlerden koruduğu 44
Allah-u Tealâ'nın, ihsanı emrettiği ve muhsinleri sevdiğini beyan eden ayet-i kerimeler 371
Allah-u Tealâ'yı sevmenin alametleri 178
Arafa günü ve Müzdelife sabahının faziletleri hakkında hadıs-i şerifler 424
Arafat'ın yeri 413
Arafatta yapılacak dualar hakkındaki hadis-i şerifler ve rivayetler 430
Arafatın faziletini beyan eden hadis-i şerifler 414
Arap yarımadasında iki dinin bırakılmayacağı 356
Ayların sayısının oniki olduğu ve hac ayları 347
Azil yapmanın hükmü 602

(B)

Bayramların tekbirlerle süslendiği 294
Bela ve musibetlere sabredenlerin mükafatı 106
Benî İsrail'e verilen çok açık ayetler 492
Beni İsrail'in, Tâlut'un melik olmasına itirazları 758
Birr kelimesinin manası 223
Birrü takvanın, Mevla'nın sevgisini kazandıracağı 233

Boşanan kadınla ilgili bazı hükümlerin beyanı 661
Boşanan kadınların dört kısım olduğu 694
Boşanmış kadınlara, metâ verilmesinin meşru olduğu 726

(C)

Cafer-i Tayyar *(Radıyallahu Anh)*ın devam ettiği dört haslet 556
Câhede kelimesinin manası 551
Çarşıya girince okunacak kelimeler 746
Cehennem ehlinin, azaplarının çeşitleri 186
Cenabı Hakk'ın birliğine delâlet eden ayet-i kerimeler 161
Cihad emrini tutanların, Allah'ın rahmetine nail olacakları 548
Cihada çıkan kimseye Allah'ın kefil olması 532
Cihadı emreden ayet-i kerimeler 537, 736
Cihadın, canı, Allah yolunda infak etme manasına geldiği 525
Cihat için gerekli malın sarfedilmesi gerektiği 366
Cihatla ilgili hadis-i şerifler 529-537
Cihattan kaçanların zemmi 751
Cinsî münasebetin Besmele ile yapılması hakkında hadis-i şerif 601
Cinsî münasebetin caiz olmadığı zamanların beyanı 591
Cinsî münasebetin fazileti hakkında hadis-i şerifler ve büyüklerin sözleri. 603
Cuma gününü bulmaya bu ümmetin hidayet edildiği 505
Cuma gününün seçilmesinin hikmeti 508

(Ç)

Çoçukların, babalara ait olduğu 670
Çocuklarını öpmeyen bir adamın bahsi 678

(D)

Davud *(Aleyhisselâm)* a, öğretilen ilimlerden maksadın ne olduğu 783
Davud *(Aleyhisselâm)*ın, Câlût'u öldürmesi 781
Dilencinin hangi şekilde gelsede, boş çevrilmiyeceği 227
Din hükümlerini gizleyenlerin tevbelerinin kabulünün üç şartı 154
Dini-i Mübin-i İslâm'ın çok kolay olduğunu beyan eden hadis-i şerifler 290
Diri hayvandan koparılan parçanın meyte olduğu 209
Dirilerin kimler olduğu 100
Dirilmeyi, kâfirlerin çok uzak gördükleri 736
Doğru yolda olanların kimler olduğu 35
Doğrularla yalancıların ayırdedileceği 234
Dua hakkındaki hadis-i şerifler 315-322
Dua, gök kapısının anahtarı, bu anahtarın dişleri helal lokma olduğu 311
Duadan kabule layık olmayanı 312

Duaları kabul eden Mevlâ Tealâ'nın, kullarına çok yakın olduğu 323
Duanın kabul edileceğinin beyanı 309
Duanın kabulü için, helal yemek ve haramlardan sakınmak gerektiği 204
Duanın kabulünün üç şeye bağlı olduğu 310
Duanın kabulünün vakit ve yerlerini açıklayan hadis-i şerif ve rivayetler..313
Dünya hayatını isteyenlerin kötü halleri 439
Dünya ve ahiret iyiliğini isteyenlerin medhi 440
Dünya ve ahirette afiyet dilemenin fazileti hakkında hadis-i şerifler ve rivayetler 442
Dünya ve dünyayı sevenlerin hali 772
Dünyanın süslü kılındığı 500
Dünyanın ziynetine aldanmanın, insanların adeti olduğu 501
Dünyaya geri dönmek isteyenlerin yalvarmaları 186
Dünyayı isteyen münafıkların halleri 459

(E)

"Ebdâl" hakkında hadis-i şerifler ve büyüklerin sözleri 788-790
Ebu'd-Dahdâh *(Radıyallahu Anh)*ın iki bahçesini Allah'a ödünç vermesi 740
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*in haccı hakkında hadis-i şerifler 415
Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*in, Ebû Hureyre *(Radıyallahu Anh)*a vasiyeti 773
Ehli kitaptan, Allah-u Tealâ'nın emirlerini gizleyenler 153
Emzirme müddetinin beyanı 670
Endad kelimesinin manası 176
Erkeğin, ailesine dönüş şekli 628
Evden çıkarken ve girerken kılınacak namaz 142
Evlat acısına sabredenlerin mükafatı 106
"Eymân" kelimesinin manası 611

(F)

Fakir müttakîlerin, zengin kafirlerden üstün olduğunu bildiren H.şerifler.497
Fesadı ortadan kaldıran kişilerin kimler olduğu 785
Fesat için koşan münafığın yaptığı kötülükler 464
Fesat, insanlara altı şeyden geldiği 527
Fitne hakkında ayet-i kerimeler 546-548
Fitne hakkında İmam-i Birgivî *(Kuddise Sırruhu)* Hazretlerinin görüşü.....357
Fitne kelimesinin manası 357
Fitne kesilinceye kadar savaşın devam edeceği 361
"Füsûk" kelimesinin manası 405

(G)

Gece namazı 132-138
Gece yapılacak ibadetler ve dualar 130
Geçmiş ümmetlerin çektikleri eziyetler 516
Günahların küçüklerinden sakınmak gerektiği 195
Günahların üç türlü olduğu 246

(Ğ)

"Ğamam" kelimesinin manası 488
Ğurfe" kelimesinin manası 775

(H)

Hac ve Umrenin fazileti hakkında H. şerifler ve büyüklerin sözleri 393-398
Hac ve Umrenin, İslâm'ın, temellerinden olduğu 373
Hac yolcusunun muhtaç olduğu üç şey 407
Hac yolunda rızık aramanın yasak olmadığı 412
Haccın belli aylarda yapılacağı 400
Haccın edasının farz olması için gerekli beş şart 380
Haccın farz olması için gerekli olan sekiz şart 380
Haccın hikmeti 383
Haccın nevileri altıdır 382
Haccın rükünleri ikidir 382
Haccın sünnetleri 381
Haccın vacipleri 381
Hacet namazı 144
Hak olan delilleri inkar edenlerin tehdide müstehak oldukları 492
"Hamr" kelimesinin manasında müctehidlerin beyanı 557
Haram ayda muharebe etmenin büyük günah olduğu 538
Haram lokmayı karnına atanın akıbeti 191
Haram yemenin ibadetlerin kabul edilmemesine sebep olacağı.....340
Haramları tafsilen beyan eden ayet-i kerimeler 212
Haramların verdiği manevi sarhoşluğa mübtela olanlar 174
Harcadığından sorumlu tutulmayacak dört yer 678
Haremi şerifin dışında, heryerde harp edileceği 353
Harpte haddi aşmayı nehyeden hadis-i şerifler 349-351
Hayırlı işlerde yarışmaktan, ne kastedildiği 35
Hayız halinde kadınlardan uzaklaşmanın hükmü hakkındaki görüşler.....592
Hayız halinden temizlendiklerinde karı-koca muamelesinin caiz olacağı...598
Hedy kelimesinin manası 377
Helâl kaznmanın faydaları 207
Helâl kelimesinin manası 189, 191

İnfak edilecek kimselerin beyanı 522
İnsanların çeşitli şekillerle imtihan edildikleri 21
İnsanın görünmeyen cüzlerinin islâm'a girmesi 47
İnsanın kemalatı üç şeyde toplanmıştır 232
İsa *(Aleyhisselâm)* ın, adaletli bir hakem olarak ineceği 362
İslâm'a girmeyenlerin başlarına gelecek azabın beyanı 482
İstihare namazı 144
İstirca'nın fazileti hakkında hadis-i şerifler ve büyüklerin sözleri 112-114
İstirca'nın manası 111
İstiska (yağmur isteme) namazı 142
İstiğfarın, insanlara lazım olduğu 435
İtikafın fazileti hakkında hadis-i şerifler ve büyüklerin sözleri 336-338
İtikafın üç kısım olduğu 335
İyi insanların iyiliğinin, etrafındakilere yararlı olduğu 787
İyilikler esas itibarıyla beştir 224
İşrak namazı 139

(K)

Kabir namazı diye bilinen namaz 130
Kadınlara yaklaşmanın şeklini beyan eden hadis-i şerifler 604
Kadını boşamanın, zifaf olmadan caiz olduğunun beyanı 693
Kadının, birinci kocasına helal olmasının beş şartı 647
Kadının, nikah olunmasını gerektiren sebepleri beyan eden H.şerifler 587-588
Kafirlerin azabının üç şekilde olduğu 158
Kafirlerin isteklerine uymaktan sakınmak 28
Kafirlerin iyiliklerinin boşa gideceği 187
Kafirlerin seslerinin hayvanların seslerine benzetildiği 201
Kafirlerin, alay ettikleri müminler tarafından alay olunacakları 500
Kafirlerle muharebe etmeyi emreden ayet-i kerimeler 358-359
Kalem (mesuliyet) kendilerinden kaldırılan üç kişi 237
Kalplerden bazısının daraltılıp, bazısının genişletileceği 748
"Karz-ı Hasen" ayetini duyan insanların birkaç kısma ayrıldıkları 742
"Karz-ı Hasen"in beyanı 738
"Karz-ı Hasen" sayılan bazı iyilikler 743
Karı-koca arasındaki nikah alakasını tamamıyla kaldıran
üçüncü talakın beyanı 645
Karı-koca haklarını beyan eden hadis-i şerifler 630-635
Karı-koca'nın birbirlerine elbise oldukları 330
Karı-kocanın birbirlerine iyi davranmaları gerektiği 658
Katil hakkında kısas tertip edilebilmesi için gereken şartlar 237-244
Kendinizi tehlikeye atmayın" meâlindeki ayeti kerimenin izahı 367
Kerahat vakitlerinde nafile namazların kılınmayacağı ve sebebi 147-148
Kitabın hükümlerini saklayanların dört şekil azaba uğrayacakları 214
Kocaları vefat eden kadınların iddetlerinin beyanı 681

Kocası vefat eden kadının, iddet süresince ziynet ve süsünü bırakması 686
Kocaya, dönüş hakkını vermekteki hikmet 629
Korku namazı hakkında ayet-i kerime 724
Korkudan ve delilikten emin olmak için okunacak ayet-i kerimeler 160
Küfür üzere ölenlerin kötü halleri 156
Kulların, Allah'ı zikri 45
Kur' hakkında Ebû Hanîfe *(Rahimehullah)*ın görüşleri 626
Kur'an-ı Kerim'in Kadir gecesinde indirildiği 289
Kurtuluşun üç şeyde olduğu 191
Küsûf (güneş tutulma) namazı 146
Kuşluk namazı 139
Kıble kelimesinin manası 11
Kıblenin döndürülüşüne yapılan itirazlar 8
Kıblenin Kabe'ye çevrilişi 7
Kısas kelimesinin manası 237
Kısasta dünyaca hayat olduğu gibi, ahirette de hayat vardır 250
Kısasta haddi aşmamak gerektiği 366
Kısasın evvelki ümmetlerde de farz olduğu 244
Kıyamet günü bir mevkıfde hapsolunacakların durumu 484

(L)

Lanet edicilerin kimler olduğu 150
"Lağv" kelimesinin manası 614

(M)

Mahil kelimesinin manası 377
Malda, muhtaçların zekattan başka hakkı olduğu 229
Malları batıl yolla yemenin, dört surette olduğu 342
Malından Allah yolunda infak edenlere karşılığının verileceğini beyan eden hadis-i şerifler 499
Malından, gönül hoşnutluğu ile verenlerin güzel halleri 749
Malını, Allah yolunda vermeye sabredenlerin kazandıkları 520
Mehri tayin edilip te, cimadan evvel boşanmış kadının hükmü 697
Meleklerin gelmesini bekleyenler 490
Merhamet ve şefkatin, büyük bir mağfiret vesilesi olduğu hakkında hadis-i şerifler 677
Mevlâ Tealâ'nın kuvvet ve kudretinin sonsuzluğuna delalet eden bir kıssa 729
Meyte ve lâşe kelimelerinin manası 209
Mîkat'ın manası 383
Mina ve şeytan taşlama hakkında hadis-i şerifler ve rivayetler 455

Minada yapılacak vazifeler 449
Mübîn kelimesinin manası 192
Muhlis kulların hallerinin beyanı 468
Mukaddes emanetlere tazim edilmesi gerektiği 764
Mükatep kelimesinin manası 228
Münafıkların beş kötü ahlâkı 467
Münafıkların kötü hallerini beyan eden hadis-i şerifler ve sözler 461
Münafığın kalbinde muvafakat olmadan, sevgi ve samimiyet iddiası 460
Musibetlere karşı gelmenin kötülüğü 110
Mutallakat" kelimesinin manası 624
Müteşâbihât ayet ve hadisler hakkında ulemânın görüşleri 487
Müzdelife ve Meş'ar-i Haram'ın yerleri 423
Müşrike bir kadınla evliliğin, caiz olmadığının beyanı 579
Nafile ibadetlerin faziletlerini açıklayan hadis-i şerifler 121-123
Namaz kılmayı terk edenin hükmü 720
Namaz saflarının fazilet dereceleri 707
Namaz vakitlerinin tafsilatına delâlet eden ayet-i kerimeler 704
Namaz ve oruc'un, İslâmda bir kaç şekle girdikten sonra, şimdiki hali 327
Namaz'la yardım dileme hakkında hadis-i şerifler ve sözler 95
Namaza devam etmenin emredildiği 702
Namazda safların düzgün yapılması hakkındaki hadis-i şerifler 707
Namazı tam manasıyla muhafaza etmenin, emniyet halinde vacip olduğu 721

(N)

Namazı ve cemaati terkedenin hükmü 707
Namazı, korkulu zamanlarda kılmanın kısımları 722
Namazın ikamesi ve muhafazası hakkındaki diğer meseleler 706
Namazın, sahibini korumasının üç türlü olduğu 703
Nebilerin üç sıfatla sıfatlandıkları 504
"Nerd" ve "Nerdeşîr" kelimelerinin manaları 565
Nikahın semeresi olan çocukla ilgili hükümlerin açıklanması 667
Nikahın, neslin muhafazası için meşru olduğu 332
Nimeti değiştirme sebeplerinin açıklanması 495
Nimetin tamamlanmasından maksadın, ne olduğu 39
Nimetleri değiştirenlerin elinden, o nimetlerin alınacağı 494

(O)

Oruç, yemek içmek arzusunu ve şehvet gücünü kırar 272
Oruç-Savm kelimesinin lugat ve şer'î manaları 271
Oruçların farz ve vacip oluşlarındaki sebepler 274
Orucun farz kılınması 270

Orucun farziyeti ve faziletleri hakkındaki H. şerifler ve rivayetler 275-284
Orucun meşruiyetindeki hikmet 271
Orucun nevileri 272
Orucun sayılı günlerde olduğu 284
Orucun şartları 274
Orucun, seferde tutulması 292

(Ö)

Öğlenin ilk ve son sünnetleri 125
Öldürmenin büyük günah olduğunu beyan eden hadis-i şerifler 247
Öldürülen kimsenin velisinin kısas isteme hakkı olduğu 244
Ölü için, yapılması uygun olmayan halleri beyan eden hadis-i şerifler 687
Ölülerin birbirlerini ziyaret edip konuştukları 269
Ölülerin nasıl diriltileceğinin beyanı 735
Ölümden kaçan kavmin kimler olduğu 730

(P)

Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*e uymanın, Mevla'nın sevgisini kazandıracağı 233
Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*in gönderilmesinin kullara büyük iyilik olduğu 42
Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*in mü'minlere karşı şefkatli olduğu 43
Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*in, vazifesinin Allah'a davet olduğu 44
Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*in, yüzünü semaya çevirip vahyi beklemesi ...24
Peygamberler ve salihler hürmetine yardım istenmesi 65
Peygamberlerden, isimleri Kur'an-ı Kerimde geçenler 504
Peygamberlere uymayanların kötü akıbetleri 198-199
Peygamberlerin adedinin 124 bin olduğu 504
Peygamberlerin, ümmetlerine şahit tutulacağı 21

(R)

Rabbül Âlemîn Hazretlerini, ziyaret etmek, yedirmek ve içirmenin
ne demek olduğunu beyan eden hadis-i şerif 739
Rabıta hakkında büyüklerin görüşleri 66-75
Rabıta'nın sağlam delillere dayandığı 64, 79-87
Rabıtanın tesiri hakkında Imam-ı Busayrî'nin
Kaside-i Bürde'sinden beyitler 76-78
Rabıtayı inkar edenlerin inkarının, gerçek manasını
bilmediklerinden kaynaklandığı 78
Rafes, Füsûk ve Cidal'den sakınarak yapılan haccın
fazileti hakkında hadis-i şerifler 408
Ramazan gecelerinde, muamele-i zevciyyenin caiz olduğu 325

Ramazan-ı şerif ayında, diğer peygamberlerin kitaplarının indiği 288
Ramazan-ı şerif ayının medhi 288
Ramazan-ı şerif hakkında İmam-ı Rabbanî *(Kuddise Sırruhu)* Hazretlerinin Mektubatından bölümler 298
Ramazan-ı şerifin faziletleri ve Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*in bu aydaki yüce halleri hakkındaki hadis-i şerifler ve rivayetler 301-308
Reci' seriyyesinin, vakasının beyanı 469
Refes kelimesinin manası 331
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*e uymayanların, büyük sapıklıkta olduğu 43
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Efendimiz'in Mescid-i Şerifini ve Kabri Saadetlerini ziyaret etmenin fazileti hakkında hadis-i şerifler 385-392
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*i örnek almanın, kimlere nasip olacağı 42
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*in, Ehl-i kitap tarafından çok iyi tanınması 31
Rikab kelimesinin manası 228
Ruhların, toplanmış cemaatler olduğu birbirinin kokusunu alacağı 583-585
Rüşvet alıp-vermenin büyük günah olduğunu beyan eden hadis-i şerifler 341

(S)

Sabahın sünneti 124
Sabredip hamdedenlerin günahlarının bağışlanacağı 231
Sabır ve Namazla yardım dileme hakkında hadis-i şerifler ve sözler 95
Saçı traş etmenin, kısaltmaktan efdal olduğu 378
Sadakadan ihtiyaç fazlasını vermek hakkında hadis-i şerifler 566-571
Sadıklarla beraber olmanın manevi yönü 66
Safa dağının altın olmasını arzu edenler 164
Safa ile Merve arasındaki sa'yin sebebi 117
Safa ve Merve kelimelerinin manaları 118
Sahurun fazileti hakkında hadis-i şerifler 333
"Salât-ı Vustâ" tabiri 704
"Salât-ı Vustâ"nın hangi namaz olduğu ve bu hususta hadis-i şerifler...710-719
Salâvat kelimesinin manası 115
Salih, mü'min ve ebrar kullar sayesinde, kâfirlerin şerrinin def edildiği 786
Sarhoş edici maddelerin yasak edilişindeki hikmet 560
Sarhoşluk veren her içkinin haram olduğu 558
Selef ve Halef uleması 488
"Silm" kelimesinin manası 475
Süfehadan kimlerin kastedildiği 8
Suheybi Rûmî'nin hicreti 469
Sünneti müekkedeler 124
Sıddık kelimesinin manası 231
Sıkıntıların açılmasına sebep olan kelime 763

(Ş)

Şakası da ciddi olan üç şey 656
Şarap hakkında inen dört ayet-i kerime 554
Şarapla kumar hakkındaki bazı hükümlerin beyanı 553
Şeâir (dinin nişanları)na tazim edilmesi gerektiği 148
Şeâir kelimesinini manası 118
Şehitlerin diri oldukları ve yüksek dereceleri 102-104
Şeriat ilmini açıklamanın vacip, gizlemenin haram olduğu 150
Şeriatın hükümlerine uymakta tenbellik edenler 480
Şeriatın hükümlerini yerine getirmenin tam zikir olacağı 48
Şeytanın adımlarından maksadın ne olduğu 189
Şeytanın düşmanlığı ve ondan sakınmak gerektiği 193, 195
Şeytanın insanlara musallat edilmesi 21
Şeytanın izlerine uymamanın lüzumu 479
Şeytanın verdiği vesveseler altı mertebede toplanır 194
Şeytanın, Âdem oğluna düşmanlığı 476
"**Şükredin**" emrinin manası 202
Şükrün üç türlü olduğu 203
Şükrün, artışa vesile olacağı 206
Şükür hakkında hadis-i şerifler ve büyüklerin sözleri 87-90

(T)

Tâbut'ta olan kalıntıların neler olduğu 763
Tahiyyetül Mescit (mescidi selamlama) namazı 147
"**Tahlîl**"in manası 647
Takvanın en üstün derecesinin cihad olduğu 348
Takvanın faziletini bildiren ayet-i kerimeler 411
Talâk'ın hükümlerinden diğerlerinin beyanı 653
Talâk'ın hükümlerinin beyanı 622
Talâk'ın mal karşılığı yapılması 642
Talâk-ı ric'î'nin beyanı 636
Talâkta üçü birden vermenin bidat olduğu 641
Talâkta; imsak ve tesrîh'in ne demek oldukları 639
Talâktaki iddetlerin müddeti 635
Talâkın ric'î olmasının altı şarta bağlı olduğu 637
Tâlut'un askerlerini tanzim edip, onlara verdiği talimatın beyanı 767
Tâlût'un askerlerinin duaları 778
Tâlût'un hükümdar olarak gönderilmesi 757
Tâlût'un melik olması, nişanının beyanı 760

Tâlût'un ordusuna Allah'ın yardımı 779
Tâlût'un, Câlût'un ordusuyla muharebeye başladığı 776
Tarikat-ı Aliyye'ye karşı gelenlerin itirazlarına cevaplar 64
Tatavvu kelimesinin manası 119
Tayyip kelimesinin manası 189, 191
Telbiye (Lebbeyk deme)nin fazileti hakkında hadis-i şerifler ve rivayetler. 402
Temiz rızıkları yasak etmeye kimsenin yetkisi olmadığı 205
"Terâdî" kelimesinin manası 664
Teravih namazının sünnet-i müekkede olduğu 294
Teravih namazının vakti 296
Tesbih namazı 142
Teşrik günlerinin, yiyip içme günleri olduğu 451
Teşrik tekbirlerinin vacip olduğu 450
Tövbe edenlerin en hayırlılardan olacağı 596
Tövbenin ölmeden evvel yapılmasının gerekli olduğu 156

(U)

Ulemanın bildiklerini anlatmaları mecbur olup, gizlediklerinden dolayı cezaya çarpılacaklarını beyan eden hadis-i şerifler ve büyüklerin sözleri....151
Ulemânın birkaç yönden üstünlüğü 650
Umre'nin tarifi 383

(Ü)

Ümmet-i Muhammed'e verilen üç haslet 17
Ümmet-i Muhammed'in Allah indinde şahitliğinin kabulü 13
Ümmet-i Muhammed'in en hayırlı ümmet olduğunu beyan eden H. şerifler.....13
Ümmet-i Muhammed'in, vasat bir ümmet oluşu..... 20

(V)

Vaazlardan tesirlenmeyenlerin durumu 659, 665
Vasiyet edenin, malının üçte birinde yetkili olduğu 258
Vasiyeti batıldan hakka çevirenlerin günahkâr olmadıkları 267
Vasiyeti değiştirmenin cezası 264
Vasiyeti, Allah dostlarının dinle yaptığı 263
Vasiyetin beş kısım olduğu 254
Vasiyetin hikmeti, rüknü, şartı ve hükümleri 253
Vasiyetin vücubiyetinin, miras ayetleriyle neshedildiği 251
Vasiyetin şartları 255
Vasiyetlerdeki hikmet ve maslahat 254
Vasiyetlerin geçerli olup olmaması 259
Vasiyetten dönüşün şekilleri 262

(Y)

Yahudi ve Hristiyanların çok inatçı oldukları 29, 32
Yalan yere yemin edenlerin zemmi 611
Yardımın, kullara; sabır, takva, tevekkül, sebat, zikrullah gibi sebeplerle geldiği 770
Yatsının son sünneti 130
Yemek yemenin dört hükmü 202
Yemeği toplu yemenin bereketi hakkında hadis-i şerifler 576
Yemin çeşitlerinden biri olan, insanın, ailesi üzerine yaptığı yeminin hükmü..618
Yemini çok yapan tüccarların hali 610
Yeminin kısımları 615
Yeminlerde, Allah-u Tealâ'nın isminin, lüzumlu-lüzumsuz kullanılmaması ...607
Yeminlerde, kasıtsız yapılanların hükmü 613
Yeminleri bozma hakkında hadis-i şerifler 609
Yetimi gözetmenin şekli 573
Yetimlere karışmak ve onlara merhametli davranmanın faydaları hakkında hadis-i şerifler 578
Yolcu ve misafirlere yapılacak ikramın üstünlüğü 226

(Z)

Zikir ve şükür hakkında emirler 90
Zikr'in dört türlü olduğu 47
Zikri ehlinden öğrenmek gerektiği ..... ,60
Zikrin faziletine dair hadis-i şerifler ve büyüklerin sözleri 49
Zikrin her şeyden üstün olduğu 60
Zikrin kalple olmasının beyanı 48
Zorluğun arkasından, kolaylığın geleceği 520
"Zulel" kelimesinin manası 488